

ANKARA ÜNİVERSİTESİ
ÇOCUK VE GENÇLİK EDEBİYATI
UYGULAMA VE ARAŞTIRMA MERKEZİ
(ÇOGEM)

ve
ODTÜ TÜRK DİLİ BÖLÜMÜ

ULUSLARARASI TÜRK MASAL DÜNYASI VE DOĞUMUNUN 100. YILINDA OĞUZ TANSEL SEMPOZYUMU BİLDİRİLER KİTABI

Yayıma Hazırlayanlar
Prof. Dr. Sedat SEVER
Arş. Gör. Sedat KARAGÜL

Oğuz Tansel

ANKARA ÜNİVERSİTESİ ÇOCUK VE GENÇLİK EDEBİYATI UYGULAMA VE
ARAŞTIRMA MERKEZİ (ÇOGEM) VE ORTA DOĞU TEKNİK ÜNİVERSİTESİ (ODTÜ)
TÜRK DİLİ BÖLÜMÜ

ULUSLARARASI
TÜRK MASAL DÜNYASI VE DOĞUMUNUN 100. YILINDA
OĞUZ TANSEL SEMPOZYUMU

*INTERNATIONAL SYMPOSIUM
ON WORLD OF TURKISH FAIRY TALES AND
100TH ANNIVERSARY OF OGUZ TANSEL*

20-21 EKİM / OCTOBER 2016

Yayıma Hazırlayanlar / Editors:

Prof. Dr. Sedat SEVER
Arş. Gör. Sedat KARAGÜL

Ankara
2017

Ankara Üniversitesi Yayınları No: 549
ÇOGEM Eğitim, Araştırma ve İnceleme Dizisi: 5

ANKARA ÜNİVERSİTESİ ÇOCUK VE GENÇLİK EDEBİYATI UYGULAMA VE ARAŞTIRMA
MERKEZİ (ÇOGEM) VE ORTA DOĞU TEKNİK ÜNİVERSİTESİ (ODTÜ) TÜRK DİLİ
BÖLÜMÜ

ULUSLARARASI TÜRK MASAL DÜNYASI VE DOĞUMUNUN 100. YILINDA
OĞUZ TANSEL SEMPOZYUMU
BİLDİRİLER KİTABI

*INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON WORLD OF TURKISH FAIRY TALES AND
100TH ANNIVERSARY OF OGUZ TANSEL
PROCEEDINGS*

20-21 EKİM / OCTOBER 2016

Yayıma Hazırlayanlar: Prof. Dr. Sedat SEVER ve Arş. Gör. Sedat KARAGÜL

Her hakkı saklıdır.
Kitapta yayımlanan yazılarla ilgili tüm sorumluluk yazarlarına aittir.

ISBN: 978-605-136-325-7

Ankara Üniversitesi Basımevi
İncitaşı Sokak No:10 06510 Beşevler/ANKARA
Tel: 0 (312) 213 66 55
Basım Tarihi: 17.02.2017

ULUSLARARASI TÜRK MASAL DÜNYASI VE DOĞUMUNUN 100. YILINDA OĞUZ TANSEL SEMPOZYUMU

DÜZENLEME KURULU

Prof. Dr. Sedat SEVER (Düzenleme Kurulu Başkanı), Ankara Üniversitesi

Prof. Dr. Aysıt TANSEL, Orta Doğu Teknik Üniversitesi

Arş. Gör. Sedat KARAGÜL, Ankara Üniversitesi

BİLİM KURULU

Prof. Dr. İlhan BAŞGÖZ, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Türkiye

Prof. Dr. Valentina BOLD, University of Glasgow, İskoçya

Prof. Dr. Michel BOZDEMİR, Pôle des Languages et Civilisations, Fransa

Prof. Dr. Ray CASHMAN, Indiana University, Amerika Birleşik Devletleri

Prof. Dr. Habib DERZİNEVESİ, Yakın Doğu Üniversitesi, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti

Prof. Dr. Selahattin DİLİDÜZGÜN, İstanbul Üniversitesi, Türkiye

Prof. Dr. Remy DOR, Universités Chercheur au CETOBAC, Fransa

Prof. Dr. Haluk ERDEM, Ankara Üniversitesi (ÇOĞEM), Türkiye

Prof. Dr. Hans-Heino EWERS, Johann Wolfgang Goethe Universität, Almanya

Prof. Dr. Metin KARADAĞ, Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti

Prof. Dr. Yasemin KARAMAN KEPENEKÇİ, Ankara Üniversitesi (ÇOĞEM), Türkiye

Prof. Dr. Cahit KAVCAR, Ankara Üniversitesi, Türkiye

Prof. Dr. Muhtar KUTLU, Ankara Üniversitesi, Türkiye

Prof. Dr. Felicity LUFKIN, Harvard University, Amerika Birleşik Devletleri

Prof. Dr. Mohsun NAGISOYLU, Azərbaycan Milli Bilimler Akademisi, Azərbaycan

Prof. Dr. Michele NICOLES, Centre National de la Recherche Scientifique, Fransa

Prof. Dr. Eunkyung OH, Dongduk Women's University, Güney Kore

Prof. Dr. Bedriye ÖNCÜ ÇETİNKAYA, Ankara Üniversitesi (ÇOĞEM), Türkiye

Prof. Dr. Murat ÖZBAY, Gazi Üniversitesi, Türkiye

Prof. Dr. Maria Ines PALLEIRO, Buenos Aires University, Arjantin

Prof. Dr. Sedat SEVER, Ankara Üniversitesi (ÇOĞEM), Türkiye

Prof. Dr. Paul SMITH, Memorial University, Kanada

Prof. Dr. Babahan ŞERİF, Uluslararası Antik Dünya İlmî Akademisi, Özbekistan

Doç. Dr. Ömer ADIGÜZEL, Ankara Üniversitesi (ÇOĞEM), Türkiye

Doç. Dr. Nevin AKKAYA, Dokuz Eylül Üniversitesi, Türkiye

Doç. Dr. Fedora ARNAUT, Kiev Milli Taras Sevchenko University, Ukrayna

Doç. Dr. Canan ASLAN, Ankara Üniversitesi (ÇOGEM), Türkiye

Doç. Dr. Bayram BAŞ, Yıldız Teknik Üniversitesi, Türkiye

Doç. Dr. Iryna DRYGA, Ukrayna Milli Bilimler Akademisi, Ukrayna

Doç. Dr. Elmira MEMMEDOVA KEKEÇ, Azerbaycan Milli Bilimler Akademisi, Azerbaycan

Doç. Dr. Şevket ÖZNUR, Yakın Doğu Üniversitesi, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti

Doç. Dr. Dilber ULAŞ, Ankara Üniversitesi (ÇOGEM), Türkiye

Doç. Dr. Grazyna ZAJAC, Instytut Orientalistyki Uj, Polonya

Yrd. Doç. Dr. Kevser KOÇ, Gaziantep Üniversitesi, Türkiye

Dr. Claudia PECHER, Johann Wolfgang Goethe Universitat, Almanya

Emin ÖZDEMİR, Ankara Üniversitesi, Türkiye

Mustafa Ruhi ŞİRİN, Çocuk Vakfı, Türkiye

SEKRETERYA

Arş. Gör. Sedat KARAGÜL, Ankara Üniversitesi

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ

Prof. Dr. Erkan İBİŞ
(Ankara Üniversitesi Rektörü) vii

ÖNSÖZ

Prof. Dr. Sedat SEVER
(Sempozyum Düzenleme Kurulu. Başkanı, ÇOGEM Müdürü) ix

AÇILIŞ KONUŞMALARI

Prof. Dr. Sedat SEVER “Sempozyum Düzenleme Kurulu Başkanı, ÇOGEM Müdürü” 3

Prof. Dr. Aysıt TANSEL “Sempozyum Düzenleme Kurulu Üyesi, Oğuz TANSEL’in Kızı” 7

Prof. Dr. Sibel AYŞIL ÖZKAN “Ankara Üniversitesi Rektör Yardımcısı” 9

KONFERANS METİNLERİ

Prof. Dr. Sedat SEVER “Çocuğun Gelişim Sürecinde, Etkileşim-Oyun Aracı Olarak Kitap-
Edebiyat” 13

Emin ÖZDEMİR “Edebiyat Ne İşe Yarar?” 27

Mustafa Ruhi ŞİRİN “Masalın Doğası ve Türk Masalının Yeniden Dirilişi” 33

Zekeriya KAYA “Edebiyat Ne İşe Yarar?” 79

Doç. Dr. Ömer ADIGÜZEL ve Ozan Cihat YALÇINKAYA
“Yaratıcı Drama ile Masal Anlatma -Anlatı Tiyatrosu Örneği” 85

BİLDİRİLER

Doç. Dr. Nevin AKKAYA “Oğuz Tansel’in Masal Dünyasında Değerler” 99

Arş. Gör. Emine AKYÜZ “Oğuz Tansel’in Derlediği Masallarda İnsan Gerçekliği” 107

Arş. Gör. İlke ALTUNTAŞ “Oğuz Tansel’in Derleyip Yazdığı Resimli Masal Kitaplarının
Görsel ve Dilsel Özellikler Bağlamında İncelenmesi” 115

Doç. Dr. Tudora ARNAUT “Gagauz Masallarında Diğer Sözlü Türlerin Fonksiyonu” 127

Doç. Dr. Canan ASLAN “Oğuz Tansel’in Derleyip Yazdığı Masalların
Duyarlık Eğitimi Bağlamında İncelenmesi” 131

Dr. Kemal ATEŞ “Kayıp Bir Dilin Yazarı: Oğuz Tansel” 153

Yrd. Doç. Dr. Aziz AYVA “Oğuz Tansel’in Şiirlerinde ve Masallarında
Mayku (Sevgili) İmajı” 159

Doç. Dr. Bayram BAŞ “Çocukların Söz Varlığına Katkıları Açısından Al’lı ile Fırfırı” 171

Prof. Dr. Valentina BOLD “Kalbin Coğrafyası: Türk Halkının İskoçya Halk Şarkıları,
Öyküleri ve Şiirinde Yansımaları” 185

Yrd. Doç. Dr. Mehmet ÇEVİK “Anonimlik-Bireysellik Bağlamında Oğuz Tansel’in
Masallarındaki Tekerlemeler” 197

Arş. Gör. Dr. Burcu ÇILDIR “Bir Masal Dünyasında Yaşamak: Çocuklar ve Masallar” 213

Prof. Dr. Selahattin DİLİDÜZGÜN “Oğuz Tansel’in Masallarında Dil Anlayışı” 223

Prof. Dr. H. Haluk ERDEM “Oğuz Tansel’in Düşünce Dünyasında Eleştiri Kültürü”	233
Prof. Dr. Hans Heino EWERS “Ne Zamandan Beri Çocukların Masala Gereksinimleri Var?” ..	237
Dr. Sylwia Filipowska ve Doç. Dr. Grazyna ZAJAC “Selim Mirza Bana Anlattı ki... Polonya Tatarlarının Masalları Üzerine”	245
Günay GÜNER “Türkçenin Bilge Ustası Oğuz Tansel’in Sözcükleri ve Acunu”	253
Prof. Dr. Metin KARADAĞ “Oğuz Tansel’in Masallarında Halkbilimsel Unsurlar Üzerine Dizgesel Bir Araştırma”	267
Arş. Gör. Sedat KARAGÜL “Oğuz Tansel’in Derleyip Yazdığı Masallardaki Konuların Yapılandırılmasını Zayıflatan Öğelerin İncelenmesi”	273
Arş. Gör. Yonca KOÇMAR “Oğuz Tansel’in Şiirlerinde Çocuk İmgesi”	281
Doç. Dr. Esra LÜLE MERT “Oğuz Tansel’in Derleyip Yazdığı Masallarda Deyimlerle Kurulu Anlatım Çeşitliliği ve Şiirsel Söyleyiş Örnekleri”	287
Doç. Dr. Elmira MEMMEDOVA-KEKEÇ “Oğuz Tansel’in Şiirlerinde Folklorik Unsurlar”	311
Doç. Dr. Meral OZAN “Anlatı Geleneğinde Farklı Bir Üslup Oğuz Tansel Masalı Al’lı ile Fırfırı”	317
Prof. Dr. Murat ÖZBAY “Ortaokul Türkçe Ders Kitapları İçin Seçilmiş Masal Metinlerine Eleştirel Bir Bakış”	329
Mesut ÖZCAN “Oğuz Tansel’in Yayınlanmamış Mektup ve Şiirlerinden Örnekler”	339
Doç. Dr. Şevket ÖZNUR “Kıbrıs Masallarının Özellikleri”	349
Prof. Dr. Ali Osman ÖZTÜRK “Oğuz Tansel’in Masal ve Şiirlerinde Çocuk Sevgisi”	383
Dr. Olcay SALTİK “Oğuz Tansel’in Masallarında Özdeşim Ögesi Olarak Kahramanı Kadın Olan Karakterlerin Sunuluşu”	393
Prof. Dr. Sedat SEVER, Arş. Gör. Sevilay BULUT, Arş. Gör. Demet GÜLÇİÇEK ESEN, Arş. Gör. Özlem KANAT SOYSAL “Oğuz Tansel’in Masallarıyla Kurgulanmış Çağdaş Bir Eğitim Durumu Örneği: Konuşan Balıkla Yalnız Kız Masalı”	409
Arş. Gör. Erhan ŞEN ve Arş. Gör. Bilge Nur DOĞAN GÜLDENOĞLU “Oğuz Tansel’in Derleyip Yazdığı Çocuk Masallarının İletiler Açısından Çözümlemesi”	421
Prof. Dr. Babahan MUHAMMED ŞERİF “Oğuz Tansel Şiirlerinde Vatanseverlik Telkini”	433
Yrd. Doç. Dr. Hüseyin TUNCER “Oğuz Tansel’in Şiirimizdeki Yeri”	441
Okt. Sibel YILMAZ “Oğuz Tansel’in Şiirlerinde Yaşama Sevinci ve Umut”	447

ANILAR

Prof. Dr. Abdullah Uz TANSEL “Amcam Oğuz Tansel”	455
Prof. Dr. Bruce REIPRICH “Salkım Söğüt”	459

KATILIMCI LİSTESİ

Uluslararası Türk Masal Dünyası ve Doğumunun 100. Yılında Oğuz Tansel Sempozyumu Katılımcı Listesi	463
---	-----

SEMPOZYUM PROGRAMI

Sempozyum Programı	467
--------------------------	-----

SEMPOZYUMDAN FOTOĞRAFLAR

Sempozyumdan Fotoğraflar	479
--------------------------------	-----

SUNUŞ

Ankara Üniversitesi Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Uygulama ve Araştırma Merkezi (ÇOGEM), kurulduğu günden bu yana çocuk ve gençlik edebiyatı alanında çok önemli çalışmalar yürütmüş; erken dönemden başlayarak çocuk ve gençlerin okuma kültürü edinmeleri için yapılması gerekenleri, gerçekleştirdiği ulusal ve uluslararası ölçekli etkinliklere de konu etmiştir.

Ankara Üniversitesi Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Uygulama ve Araştırma Merkezi (ÇOGEM) ile ODTÜ Türk Dili Bölümü işbirliğiyle düzenlenen **Uluslararası Türk Masal Dünyası ve Doğumunun 100. Yılında Oğuz Tansel Sempozyumu**, 20-21 Ekim 2016 tarihlerinde Ankara'da gerçekleştirilmiştir. Yurtiçi ve yurtdışından çok sayıda bilim insanının katılımıyla gerçekleşen Sempozyumda, Türk masal geleneğinin birikimi ve geçirdiği değişim, Oğuz Tansel'in şairliği, halk kültürü araştırmacılığı, bilimsel düzlemde inceleme konusu yapılmıştır.

Uluslararası Türk Masal Dünyası ve Doğumunun 100. Yılında Oğuz Tansel Sempozyumu'nda sunulan bildirilerin geniş kitlelere ulaşabilmesi için **Uluslararası Türk Masal Dünyası ve Doğumunun 100. Yılında Oğuz Tansel Sempozyumu Bildiriler Kitabı** oluşturulmuştur.

Türk masal dünyasına ve Oğuz Tansel'e ilişkin önemli bilgileri içeren **Uluslararası Türk Masal Dünyası ve Doğumunun 100. Yılında Oğuz Tansel Sempozyumu Bildiriler Kitabı**'nın tüm araştırmacılar ve okuyucular için yararlı olmasını diliyor, kitabın hazırlanmasında ve yayımlanmasında emeği geçen herkese teşekkürlerimi sunuyorum.

Prof. Dr. Erkan İBİŞ

Ankara Üniversitesi Rektörü

Ankara, Aralık 2016

ÖNSÖZ

Ankara Üniversitesi Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Uygulama ve Araştırma Merkezi (ÇOĞEM) ile Orta Doğu Teknik Üniversitesi Türk Dili Bölümü işbirliğiyle düzenlenen **Uluslararası Türk Masal Dünyası ve Doğumunun 100. Yılında Oğuz Tansel Sempozyumu** 20-21 Ekim 2016 tarihinde, ODTÜ Kültür ve Kongre Merkezi'nde gerçekleştirilmiştir.

20-21 Ekim 2016 tarihinde yoğun bir katılımı ile gerçekleştirilen ve büyük bir ilgiyle izlenen Uluslararası Sempozyuma; Türkiye, Almanya, İskoçya, Polonya, Ukrayna, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, Azerbaycan, Özbekistan gibi çeşitli ülkelerden 'çağrılı araştırmacılar' bildirileriyle katılmışlardır.

Sempozyumda, Türk masal geleneğinin birikimi ve geçirdiği değişim, Oğuz Tansel'in şairliği, halk kültürü araştırmacılığı, özellikle de masal derlemelerinin özellikleri çeşitli yönleriyle inceleme konusu yapılmış; bildiri sunumlarıyla birlikte, Mustafa Ruhi Şirin tarafından **Masalın Doğası ve Türk Masalının Yeniden Dirilişi**, Prof. Dr. Sedat SEVER tarafından **Çocuğun Gelişim Sürecinde Etkileşim ve Oyun Aracı Olarak Kitap – Edebiyat**, Emin Özdemir ile Zekeriya Kaya tarafından **Edebiyat Ne İşe Yarar?**, Doç. Dr. Ömer Adıgüzel ve Ozan Cihat Yalçinkaya tarafından **Masal ve Drama İlişkisi** başlıklı konferanslar verilmiştir.

Uluslararası Türk Masal Dünyası ve Doğumunun 100. Yılında Oğuz Tansel Sempozyumu Bildiriler Kitabı'nın çalışma alanına ilgi duyanlara ve araştırmacılara yönelik bir kaynak niteliği taşıyacağını; gerçekleştirilecek yeni bilimsel çalışmalar için de sempozyumda inceleme konusu yapılamayan birçok boyutun araştırılmasına dönük bir eleştiri ve tartışma ortamı yaratacağını düşünüyorum.

Uluslararası Türk Masal Dünyası ve Doğumunun 100. Yılında Oğuz Tansel Sempozyumu'nun gerçekleştirilmesi sürecine, her aşamada destek sağlayan, Ankara Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Erkan İBİŞ'e, ODTÜ Rektörü Prof. Dr. Mustafa Verşan KÖK'e; AÜ Rektör Yardımcısı Prof. Dr. Sibel Aysıl ÖZKAN'a, ODTÜ Rektör Yardımcısı Prof. Dr. Mehmet T. ZEYREK'e içten teşekkür ederim.

Sempozyumumuzun gerçekleşmesine sağladıkları katkılar için TC Kültür ve Turizm Bakanlığına, TÜYAP'a, Türkiye İş Bankasına, ODTÜ Geliştirme Vakfına, Troya Folklor Araştırmaları Derneğine teşekkür ederim.

Uluslararası Türk Masal Dünyası ve Doğumunun 100. Yılında Oğuz Tansel Sempozyumu'nda Düzenleme Kurulu Üyesi olarak görev yapan Prof. Dr. Aysıt Tansel'e, Arş. Gör. Sedat Karagül'e; Sempozyum Bilim Kurulu Üyelerine, Ankara Üniversitesi Kültür ve Sanat Koordinatörü, Sağlık, Kültür ve Spor Daire Başkan Yardımcısı Doç. Dr. Ömer Adıgüzel'e; Sempozyumun gerçekleştirilmesinde sorumluluk üstlenen Arş. Gör. Dr. Burcu Çıldır'a, Arş. Gör. Özlem Kanat Soysal'a, Arş. Gör. Erhan Şen'e, Arş. Gör. Bilge Nur Doğan Güldenoğlu'na, Arş. Gör. İlke Altuntaş'a, Arş. Gör. Emine Akyüz'e, Arş. Gör. Demet Gülçiçek Esen'e, Arş. Gör. Sevilay Bulut'a ve ÇOĞEM Sekreteri Gülhan Polat'a; sempozyumun afişlerini, dosyalarını, davetiyelerini tasarlayan Arş. Gör. Nergiz Üçüncü Altuğ'a, Sempozyumun tüm katılımcılarına, çocuklara, gençlere, öğretmenlere, annelere, babalara ve bildiri kitabının yayımlanmasında emeği geçen Ankara Üniversitesi Basımevi çalışanlarına içten teşekkür ederim.

Prof. Dr. Sedat SEVER

Sempozyum Düzenleme Kurulu Başkanı

AÇILIŞ KONUŞMALARI

Prof. Dr. Sedat SEVER

Sempozyum Düzenleme Kurulu Başkanı, ÇOGEM Müdürü

Sayın Rektör Yardımcılarım,

Sayın Dekanlar,

Sempozyumun Saygıdeğer Bilim Kurulu Üyeleri,

Saygıdeğer Öğretim Üyeleri,

Yurtdışından Sempozyuma Katılan, Kendilerini Ülkemizde Ağırlamaktan Mutluluk Duyduğumuz Saygıdeğer Konuklarımız,

Yurtiçinden Sempozyuma Katılan Saygıdeğer Meslektaşlarımız,

Basınıımızın Değerli Üyeleri,

Sevgili Öğretmenler, Anneler, Babalar, Değerli Katılımcılar, Sevgili öğrenciler...

Ankara Üniversitesi Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Uygulama ve Araştırma Merkezi ile Ortadoğu Teknik Üniversitesi Türk Dili Bölümü işbirliğiyle düzenlenen Uluslararası **Türk Masal Dünyası ve Doğumunun 100. Yılında Oğuz Tansel Sempozyumu**'na hoş geldiniz. Hepinizi esenlik dileklerimle; sevgiyle saygıyla selamlıyorum...

Ülkemizin iki saygın kurumunun, Ankara Üniversitesi ile Ortadoğu Teknik Üniversitesinin bilimsel ve sanatsal duyarlıklarını uluslararası bir etkinlikte somutladığı 20-21 Ekim 2016 tarihinde, masalın doğası, Türk masal geleneğinin birikimi ve geçirdiği değişim alan uzmanlarınca tartışılacak; şair, halkbilimci, Türk Dil Kurumu 1977 Çocuk Yazını Ödülü sahibi, Edebiyatçılar Derneği Onur Üyesi Oğuz Tansel'in doğumunun 100. Yılı Anısına;

şairliği, halk kültürü araştırmacılığı ve özellikle de masal derlemeleri çeşitli boyutlarıyla inceleme konusu yapılacaktır.

Masallar dil dokusunu oluşturan deyim, atasözü, kalıp sözler, ikilemeler, terimler; soyut ve somut kavramları oluşturan sözcükler; kısa, yalın eylem tümceleriyle, bir bütün olarak konuşma dilinin inceliklerini ve zenginliğini yansıtmaları bakımından anadili ediniminin doğal bir gereği durumundadır. Anlatım kıvraklığı, her şeyi kısaca anlatıverme gücü, söz yerindeliğiyle halkın doğal ve örnek bir dil öğretmenidir masallar. Toplumun nice yıllar üst üste koyduğu kültürel birikimi, sınırsız bir düş gücüyle harmanlayarak bizlere sunan önemli yaşantı kaynaklarıdır masallar...

Eşsiz masal kaynağını, büyük bilge Nasreddin Hoca'yı yaratan bir toplumun yurttaşları olarak; Türkçe kullanıcıları olarak; simgelerle örülmüş o masal dilinden çocuklarımızın da beslenmesinde biz yetişkinlere önemli sorumluluklar düştüğünü bilmeliyiz.

Değerli Katılımcılar,

28 Aralık 2009 tarihinde kurulan “**Ankara Üniversitesi Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Uygulama ve Araştırma Merkezi**” (ÇOGEM); Türkiye'nin ilk, aynı zamanda tek çocuk ve gençlik edebiyatı uygulama ve araştırma merkezi olma özelliğini taşımaktadır.

Günümüzde toplumlarını birbirleriyle karşılaştırmada başvurulacak en genel geçer ölçüt, bir toplumun bilime ve sanata katkı ölçüsüdür. Bir toplumda düşünen, duyarlı, yaratıcı bireylerin yetiştirilmesi ile o toplumun bilimsel ve sanatsal üretime katkı sağlama oranı arasında güçlü bir ilişki olduğu bilinmektedir. Bu nedenledir ki çağdaş bir toplum yaratmanın, bilime, sanata katkı sağlayan yaratıcı bir toplum oluşturmada en etkili yolu; düşünen, duyarlı insan yetiştirmektir. Bir toplum bu amaca nasıl ulaşılabilir? sorusu, hem yanıtlanması gereken önemli bir soru, hem de eğitim uygulamalarıyla aşılması gereken önemli bir sorundur.

Çocuk ve gençlik edebiyatı çalışmaları, İngiltere, Almanya, Finlandiya, İsveç, Norveç, İsviçre gibi Avrupa ülkelerinde; ABD, Kanada, Japonya gibi gelişmiş birçok ülkede, üniversitelerin içinde bilimsel bir inceleme alanı olarak kökleşmiştir. Ülkemizde de ÇOGEM; bir üniversite kurumu olarak çocuk ve gençlerin duyu algılarının, düşüncelerinin geliştirilmesi, onlara okuma kültürü kazandırılması konularında bilimsel sorumluluk üstlenmiş bir üniversite kurumudur.

Ülkemizde, çocuk ve gençlerin okuma kültürü edinebilmeleri için, aileden başlayarak çocuğun duyu ve düşünce eğitiminden sorumlu bütün kurumların sorumluluk bilinciyle ve işbirliği içinde çalışmaları gerekmektedir. Bu sorumluluğun uygulamaya geçirilebilmesi için bilimsel nitelikli örgütlenmelere gereksinim vardır. Toplumda, bir bilinç oluşturulması gerekir ki çocuklar erken dönemden başlayarak nitelikli yapıtlarla buluşabilsin. Yüzlerini; yaşam ve insan gerçekliğini renk, çizgi ve sözcüklerin yaratıcı anlatım olanaklarıyla yapılandırılmış yapıtlara; masala, öyküye, şiire, romana çevirebilsin; sanata çevirebilsin.

Biz biliriz ki erken dönemden başlayarak, bebeklikten başlayarak insana, doğaya, yaşama yönelik duyarlılığın, düşüncenin yüreklerde, belleklerde yapılanması gerekir. Bilinmelidir ki bugünün çocuğu, yarının yetişkinidir. Onun çocukluk yıllarındaki duyu ve düşünce eğitimi, çağdaş ve demokratik bir toplum yapılanmasının da temel koşuludur. Marguez'in belirttiği gibi çocuklara erken dönemde kanat takmak gerekir ki amaçlarına ulaşmak için onları çırpabilsin. O kanat da masal kitaplarıdır; şiir, öykü kitaplarıdır... Bunun için de eğitim sürecinin, okulun, üniversitelerin önemli bir sorumluluğu olduğunu biliyoruz.

Ankara Üniversitesi Cumhuriyetimizin ilk üniversitesi, çocuk dostu bir üniversite... Çocuğun, gencin duyu ve düşünce eğitimini, sağlığını önceleyen nice etkinliklere ev sahipliği yapan, kılavuz olan bir üniversite. İçinde, Çocuk Üniversitesini, Çocuk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezini, ÇOGEM'i barındıran bir üniversite...

İşte, Ankara Üniversitesi ÇOGEM, erken dönemde başlayarak çocukların duyu algılarının ve düşünce dünyalarının geliştirilmesi, onların okuma kültürü edinmiş bireyler

olarak yetiştirilmesi için neler yapılması gerektiğini, bilimsel çalışmalarla, araştırmalarla ortaya koymayı amaç edinmiş bir merkezdir. ÇOGEM'in kuruluş yönetmeliğinde de belirtildiği gibi, öncelikli amaçları; yurtiçinde ve yurtdışında çocuk ve gençlik edebiyatıyla ilgili konularda araştırma, inceleme yapmak, bilimsel ve sanatsal etkinlikler düzenlemek; nitelikli çocuk ve gençlik edebiyatı yapıtlarının, çocuk ve gençlerin duygu ve düşünce eğitimindeki önemi konusunda kamuoyunu bilgilendirmektir.

ÇOGEM'in Yönetim ve Danışma Kurulları; çocuk ve gençlerin duygu ve düşünce eğitimi ve sağlığı konusunda çalışan uzmanlardan oluşmaktadır. Öte yandan, ÇOGEM, çocuk ve gençlik edebiyatıyla ilgili tüm değişkenleri (yazar, çizer, araştırmacı, alan uzmanı, yayıncı...) bir araya getirerek alanla ilgili bilimsel, kültürel ve sanatsal etkinlikler gerçekleştirmeyi de ilke edinmiş bir kurumdur.

ÇOGEM'in sorumluluğunda, kuruluşundan günümüze değin birçok bilimsel, kültürel ve sanatsal içerikli etkinlik düzenlenmiştir. 2011'de gerçekleştirilen I. BİLİM VE SANAT KURULLARI TOPLANTISI'yla önümüzdeki on yıl içindeki çalışmalara yönelik bir gelecek planlaması yapılmıştır. Bu amaca yönelik olarak çocuk ve kitap odaklı çeşitli araştırmalar gerçekleştirmiştir. Araştırmalar, "Eğitim, Araştırma ve İncelenme Dizisi" adıyla yayımlanmış ve ilgililere sunulmuştur.

Ankara Üniversitesi ÇOGEM, ülkemizde okuma kültürü konusunda duyarlık oluşturmak; sanatçıları nitelikli yapıtlar vermeye özendirmek amacıyla bir ilke imza atarak 2014 yılında Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Roman Yarışması düzenlemiştir; 2015 yılında ise "Ankara Üniversitesi Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Sanatçı (Yazar) Ödülü"nün verilmesini gerçekleştirmiştir.

Ankara Üniversitesi ÇOGEM'in gerçekleştirdiği son çalışma ise "On Çocuk Edebiyatı Sanatçısının Yazınsal Kişiliğini ve Çocuk Edebiyatına Bakışını Çerçeveleyen Söyleşi Kitaplarının Oluşturulması -Sanatçılarla Söyleşi-" adlı projedir. Bu proje, 2016'da tamamlanmış, çocuk ve gençlik edebiyatı sanatçılarının yazma-çizme süreçlerine ilişkin görüşlerinin yansıtıldığı 10 kitap da Üniversitemiz tarafından basılarak ilgililere sunulmuştur.

Bugün açılışını gerçekleştirdiğimiz, Uluslararası Türk Masal Dünyası ve Doğumunun 100. Yılında Oğuz Tansel Sempozyumu'nun verimli geçmesini; dünyada ve ülkemizde barışın, kardeşliğin egemen kılınabilmesi için çocukların, gençlerin okuma kültürü edinmiş bireyler olarak yetişmesini diliyor; etkinliğin gerçekleştirilmesindeki katkı ve destekleri için ODTÜ ve Ankara Üniversitesinin saygıdeğer rektörlerine, Sevgili Tansel Ailesi'ne, tüm katılımcılara içten teşekkür ediyor, hepinizi saygıyla, sevgiyle selamlıyorum.

Prof. Dr. Aysıt TANEL

Sempozyum Düzenleme Kurulu Üyesi, Oğuz Tansel'in Kızı

Değerli Ankara Üniversitesi ve Orta Doğu Teknik Üniversitesi Yöneticileri,

Değerli Katılımcılar ve Sevgili Oğuz Tansel Dostları,

“Türk Masal Dünyası ve Doğumun 100. Yılında Oğuz Tansel” konulu sempozyumumuza hepiniz hoş geldiniz!

“Her kim ki Anadolu'ya yolu düşer, Anadolu'ya sevdalanır. Anadolu'nun hoşgörülü, konuksever insanına bağlanır kalır. Nice çağlar boyu buradan gelip geçen, ya da burayı yurt tutan canlar bu ülkenin havası, toprağı ve suyu ile kaynaşmış ve böylece burada tekil bir tinsellik oluşturmuştur” (Tansel, 2011, s. 9).

Prof. Dr. Talat Halman'ın dediğı gibi “Boşuna ‘masal kuşu’ demediler Oğuz Tansel'e. Masalların tavus kuşuydu O. Çünkü eski ve yakın çağların masallarındaki görkemli renkleri barındırıyordu kendinde ve şiirlerinde. Doğanın renklerini de...” (Tansel, 2012, s. 18).

Sözü uzatmadan teşekkürlerime geçmek istiyorum.

“Türk Masal Dünyası ve Doğumun 100. Yılında Oğuz Tansel” konulu sempozyumumuzun düzenlemesinde emeğı geçen pek çok kişi ve kuruluş var. Emeğı geçen dostlarımızın adlarını tek tek sayamayacağım için onlardan özür diliyorum.

Önce mali destek veren TÜYAP, ODTÜ Geliştirme Vakfı ve İş Bankası'na teşekkür ediyorum.

Çeşitli aşamalarda destek sağlayan Ankara Üniversitesi ve Orta Doğu Teknik Üniversitesi Yetkililerine,

Ankara Üniversitesi Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Uygulama ve Araştırma Merkezi'ne (ÇOĞEM) ve müdürü Prof. Dr. Sedat Sever'e ve ODTÜ Türk Dili Bölümüne,
Organizasyon Komitesine, Troya Folklor Araştırmaları Derneğine,
sempozyuma etkileyici müzikleriyle katkıda bulunan Tuncay Doğu'ya ve şan sınıfı öğrencilerine,
başta yurt dışından gelenler olmak üzere bildirileriyle katkıda bulunanlara, panelistlere, oturum başkanlarına,
mesajlarıyla iyi dileklerde bulunanlara,
burada bulunduğunuz için sizlere, öğrencilerimize, sempozyuma ilgi gösteren herkese, ve bütün katılımcılara yürekten teşekkürlerimi sunuyorum.
Oğuz Tansel'in deyişi ile "Çatal Yürekleriniz" sağ olsun, var olsun!
Hepinizi saygıyla selamlarım.

Kaynaklar

- Tansel, Oğuz (2011) *Zakkum Çiçeği Tan Yerinde*. Antalya: Suna-İnan Kıracı Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü Edebiyat Dizisi.
Tansel, Oğuz (2012) *Masal Dünyası*. Ankara: Elips Kitap.

Prof. Dr. Sibel AYŞIL ÖZKAN

Ankara Üniversitesi Rektör Yardımcısı

Kıymetli Konuklar,

“Uluslararası Türk Masal Dünyası ve Doğumunun 100. Yılı’nda Oğuz Tansel Sempozyum’na” hepiniz hoş geldiniz.

Kıymetli Misafirler,

Şunu en başta belirtmek gerekir ki masallar her ne kadar yaşanmamış veya yaşanması pek de mümkün olmayan olayları konu edinse de aslında insanların ve insanlığın ortak ütopalarını yansıtır.

Daha iyi bir dünya, daha iyi insanlar, daha bilinçli toplumlar ve en önemlisi de iyilerin her zaman kazandığı, kötülerin ise hep kaybettiği bir hayat sunar bize masallar...

Aslında bizler de hep bunlar için çalışmıyor muyuz? Çocuklarımızın böyle güzel özelliklere sahip olmaları için gayret etmiyor muyuz? Onların masallardaki kadar olağanüstü güzellikteki bir dünyada yaşamaları için var gücümüzle çalışmıyor muyuz? O halde masallar belki de bizler için önemli bir yol gösterici, belki de geleceği kurarken referans alabileceğimiz önemli noktalardan biri olacaktır.

Bakın İngiliz Edebiyatçı Gilbert Keith Chesterton masalı nasıl tanımlıyor: *“Masallar gerçekten ötedir; bize ejderhaların var olduğunu anlattıkları için değil, ejderhaların bile yenilebileceğini anlattıkları için.”*

Evet, bu söz aslında her şeyi özetliyor gibi. Günümüzün modern dünyasında güçlü olanın her zaman kazanacağına ilişkin yaygın bir inanç toplumlara aşılarmaya çalışılıyor. Oysa dünyada mazlum toplumların haklarının savunulmasına günümüzde her zamankinden daha

büyük ihtiyaç vardır. Ve masallar bize güçlülerin her zaman kazanmayacağını, haklı olanın da başarılı olacağını, güçlüyü mağlup edebileceğini göstermektedir.

Belki dünya sorunları da bu çerçevede incelenirse çok daha başarılı sonuçlar alınabilecektir.

Örneğin; yıllar boyu büyük acılar çekmiş olan Türk Ulusu'nun verdiği Kurtuluş Savaşı'nda daha 1919'a kadar bazıları tarafından imkânsız olarak görülüyordu. Ama bir önder olarak Atatürk çıktı ve tüm Türk Milleti'ni peşinden sürükleyerek, bir zamanlar masal gibi gelen bağımsızlığı, kurtuluşu ve zaferi armağan etti. Tüm mazlum milletlere örnek oldu.

Ve bugün de yine Türk Ulusu, mazlum toplumların yanında olarak, onlara kucak açarak, geleceklerini kazanmaları için, aydınlık yarınlara kavuşmaları için yol gösterici olarak tarihi görevini yerine getirmeye devam ediyor.

İşte tam da bu noktada İngiliz Edebiyatçı Gilbert Keith Chesterton'ın masal ile ilgili sözleri ufkumuzu aydınlatmaya devam ediyor *“Masallar gerçekten ötedir; bize ejderhaların var olduğunu anlattıkları için değil, ejderhaların bile yenilebileceğini anlattıkları için.”*...

Kıymetli Konuklar,

Bugün Türk Masal Dünyası'nı konuşmak için buradayız ama aynı zamanda da bir büyük yazın insanı, büyük bir masal ustası Oğuz Tansel'in 100. Yaşını da kutluyoruz.

Oğuz Tansel, edebiyatın farklı dallarında pek çok eser vermiş, şiirler yazmış, masallar, öyküler ortaya koymuş, halk kültürünü araştırmış büyük bir değer. Ama Oğuz Tansel aynı zamanda da halk kültürümüzün en önemli parçalarından biri olan Türk Masallarını da derlemiştir. Bu da kendisini çok daha önemli bir yazın insanı yapmaktadır.

Çünkü her birimizin bildiği gibi Türkler'de edebiyat çok uzun süre sözlü edebiyat olarak devam etmiş ve yazıya aktarılması çok geç olmuştur. Türk Halk Kültürünün zengin dünyasının bazı eserleri de maalesef bu nedenle günümüze ulaşamamıştır. Ama Oğuz Tansel gibi usta isimler, bu durumun önüne geçerek, sözlü edebiyatımızın yazılı hale gelmesine büyük katkı sağlamışlardır.

Ve bir kez daha “Uluslararası Türk Masal Dünyası ve Doğumunun 100. Yılı'nda Oğuz Tansel Sempozyumu”nun verimli geçmesini diliyorum.

Gökkuşağının bütün renklerinin pırl pırl aydınlattığı bir dünyanın kapılarını açan masallarla ilgili İrlandalı Yazar Clive Staples Lewis'in şu sözleriyle konuşmamı tamamlıyorum: *“Bir gün masalları tekrar okumaya başlayacak kadar yaşlanacaksınız...”*

Saygılarımla....

KONFERANS METİNLERİ

Çocuğun Gelişim Sürecinde, Etkileşim ve Oyun Aracı Olarak Kitap - Edebiyat

The Book – Literature as a Means of Interaction and Game on the Children's Development Process

Prof. Dr. Sedat SEVER

Ankara Üniversitesi

Çocuk ve Gelişim:

Gelişim, yaşam boyunca devam eden bir süreci kapsar. Bu çalışmada, gelişim açısından Erikson'un Psikososyal Kuramı da öncelenerek, seçmeci bir yaklaşımla, resimli kitapların bir etkileşim ve oyun aracı olarak okulöncesi dönemdeki çocuğun gelişimindeki yeri ve önemi çerçevelenmeye çalışılmıştır.

“Yaşamın doğumdan önceki ve sonraki ilk üç yılı, devinimde, bilişsel ve duygusal işlevlerde gelişiminin en hızlı olduğu, insanın toplumsal bir varlık olarak benliğini kazanmasında büyük önemi olan bir dönemdir. Bebeklik ve erken çocukluk dönemi olarak adlandırılan bu gelişim evresinin özellikleri ilerdeki yaşam için belirleyicidir. ... Yaşamın diğer yıllarındaki değişimler aylar ve yıllar almaktayken, bebeklik dönemindeki değişimler günler içinde olur. Aynı zamanda bebeklik dönemindeki gelişim ve ruh sağlığı daha sonraki dönemler için vazgeçilmez bir temel oluşturur” (Öztürk Ertem, 2008: 812).

Alanyazında, dil becerisi, ses ve sözcük bilgisi, harf tanıyabilme ve yazılı olana ilişkin kavramsal ve işlevsel bilginin; okuma yazma düzeyi ile akademik başarının öncüsü olduğu belirtilmektedir (Morrow, 2009; Otto, 2010'dan akt.: Santrock, 2011: 232). Öte yandan, “Çocukların erken dönemdeki ev yaşantıları, dil becerilerini ve bu da beraberinde okula hazır olma düzeyini etkilemektedir” (Forget-Dobois vd., 2009'dan akt.: Santrock, 2011: 232).

Anababaların, erken dönemden başlayarak çocuklara amaçlanan rehberliği yapması, katkıyı sağlaması için öncelikle birkaç soruyu yanıtlayabilecek kültürel bir altyapı oluşturması gerekir. Bu sorular şöyle oluşturulabilir:

1. Çocukların gelişim ve öğrenme sürecinin temel özellikleri nelerdir?
2. Çocuğumun yaşı itibarıyla ilgileri ve öğrenme gereksinimleri nelerdir?
3. Çocuğum hangi öğrenme yöntemlerine karşı daha duyarlı ve isteklidir?
4. Çocuğumun İlgi ve gereksinimleri için yaşına uygun sosyal ve kültürel çevre nasıl yapılandırılabilir?

Yaşamın ilk yıllarında çocuklar, kendilerinin yönettiği yer değiştirme becerileriyle toplumsal çevrelerini keşfetme, genişletme; emekleme, yürüme, koşma gibi yeteneklerini geliştirme olanağına kavuşur. Bu evrede, toplumsal ve devinimsel gelişimin bilişsel ve dilsel

gelişim süreçleriyle bir bütünlük ve koşutluk içinde sürdürülebilmesi için çocukların duyu algılarının da çocuğa göreliği¹ önceleyen uyarılarla devindirilmesi gerekir.

Algı, “Uyarıların duyu organları aracılığıyla beyne iletilmesi, beyinde tanınması ve değerlendirilmesi (TÜBA, 2012: 31-32); duyu ise “iç ve dıştan gelen uyarıların, duyu organlarıyla alınıp sinirler yoluyla beyne ulaşması sonucunda ortaya çıkan olgu” (TÜBA, 2012: 372); “insanların ve hayvanların, dış dünyanın uyarılarını görme, işitme, koklama, dokunma ve tat alma organları aracılığıyla algılama yeteneği” (Püsküllüoğlu, 1994: 334); olarak tanımlanmaktadır.

Uyarı, insanın duyu alıcılarını uyarma yeteneği bulunan, bir tepki yaratan uyarıcıdır (TÜBA, 2011: 1184). Duyuları devindirerek beyni algılama sürecine yönelten uyarıların bebeklik evresinden başlayarak çocukların yaşamına girmesi gerekir. Bilinmelidir ki duyu algılarının renk, ses, çizgi, sözcük gibi uyarılarla öğrenme ve duyumsama sürecine katılması, duyu ve düşünce bilinçlenmesinin temel koşullarındandır.

Uzmanlar, duyu ve düşünce eğitimi ile zihinsel ve ruhsal gelişme için duygusal beslenmenin (yani duyu organları yoluyla çevreden gelen uyarıların algılanmasının) büyük önemi olduğunu belirtmektedir. “Algılanan uyarılar, düşüncenin başlamasını sağlar; düşünce ne kadar erken başlar ve yeni uyarılarla ne kadar beslenirse zihinsel gelişme o kadar hızlı olur” (Öztürk Ertem, 2008: 810).

Erikson’un Psikososyal Kuramı ve Gelişim:

Erikson, yaşam boyunca devam eden gelişim sürecini 8 dönem içinde ele alır. “Her dönem bireyleri, çözmeleri gereken bir kriz ile yüz yüze getiren özgün bir gelişimsel görev içerir. ... Birey bu krizleri ne kadar başarılı bir şekilde çözerse o kadar sağlıklı bir gelişim gösterecektir” (Santrock, 2011: 23).

Erikson’un Psikososyal Kuramındaki gelişim dönemleri şöyle adlandırılır: Güvene karşı güvensizlik dönemi, özerkliğe karşı utanç ve kuşku dönemi, girişimciliğe karşı suçluluk dönemi, çalışkanlığa karşı aşağılık duygusu dönemi, kimlik kazanmaya karşı rol karmaşası dönemi, yakınlığa karşı yalıtılmışlık dönemi, üreticiliğe karşı verimsizlik dönemi, benlik bütünlüğüne karşı umutsuzluk dönemi (Santrock, 2011: 23-24; Senemoğlu, 2007: 74-80).

Erikson, yaşamın ilk yılında, bebeğin ana rahmindeki güvenli ortamın ardından daha az güvenli bir dünya ile yüzleşmesi sürecinde, tutarlı ve sıcak bir aile ortamında güveni öğreneceklerini, olumsuz koşullarda ise güvensizlik duygusu geliştireceklerini belirtir. Fiziksel rahatlık ve güvenli bakım temel güvenin oluşmasında etkindir. O’na göre, gelişimin ve yaşamın ikinci yılı, özerkliğe karşı utanç ve kuşku dönemidir. Bağımsızlık isteğinin yoğunlaştığı bu dönem, çocukların gelecekteki yaşamlarında önemli etkilere sahiptir. Anababaların çocukların zihinsel ve devinışsel becerilerini yapılandırmalarına, uygulamalarına olanak sağlayan tutum ve davranışları, onların özerk bir kişilik yapısı geliştirmeleri için yaşamsal bir öneme sahiptir. Erikson, yaparak uygulayarak kendini tanıma ve keşfetme eylemleri karşısında aşırı koruyucu ve eleştirici dönütler alan çocukların da kendi yeteneklerini ve çevrelerini anlamaları konusunda utanç ve kuşku duygusu geliştireceklerini söyler (Santrock, 2011: 186-191; Senemoğlu, 2007: 75-80).

Çocuk ve Dil Gelişimi:

Dil, tüm bildiklerimizi, kuşaktan kuşağa aktarmamıza ve zengin bir kültürel birikim oluşturmamıza olanak sağlayan bir araçtır.

¹ Çocuğa görelik: Çocuğun dil ve anlam evrenine, ilgi ve gereksinmelerine uygun olan.

Chomsky, “İnsanların belirli bir zamanda ve belirli bir yolla, dil öğrenmeye biyolojik olarak donanımlı olduğunu öne sürmektedir. Çocukların sesbilgisi (fonoloji), sözdizimi ve anlambilimi içeren bazı dil özellikleri ve kuralları algılamalarını sağlayan, doğuştan gelen biyolojik özel bir yetenek olan dil edinim aracı (DEA) ile dünyaya geldiklerini söylemektedir. Çocuklar doğaları gereği sesleri algılama becerisine sahiptirler, nasıl çoğul yapacakları ve soru soracakları gibi kuralları izlemektedirler” (Santrock, 2011: 169). Uzmanlar, çocuğun dil gelişiminde biyolojik etkenlerin yanında çevresel yaşantıların da etkili olduğu düşüncesindedir. “14-24 aylık çocuklara günlük kitap okuma, çocukların 36 aylık olduklarındaki dil gelişimi ve bilişsel gelişimiyle olumlu yönde ilişkilendirilmiştir” (Santrock, 2011: 172).

Yeni yürümeye başlayan bebekler iki sözcüklük anlatımlardan, üç, dört, beş sözcüklük anlatımlar yaratmaya doğru hızlı bir geçiş yaparlar. 2-3 yaş arasında basit cümleler yerine daha karmaşık cümleler kurabilirler (Santrock, 2011: 230; Sever, 2012: 38-40; Senemoğlu, 2007: 44-45).

Okulöncesi dönemdeki çocukların çoğu, konuşulan dilin seslerini algılama ve dildeki tüm sesleri çıkarma konusunda yeterli duruma gelirler. 3 yaşına geldiklerinde tüm ünlüleri ve çoğu ünsüzleri boğumlandırabilirler (telaffuz edebilirler) (Menn ve Stoel-Gammon, 2009’dan akt.: Santrock, 2011: 230).

Çoğu dil araştırmacısı, çocukların dünyaya dil edinimlerini sağlayacak özel sosyal ve dilsel yetilerle geldiklerine inanmakla birlikte, çevresel etkenlerin ve evde çeşitli dil çevreleriyle karşılaşmalarının çocukların dil gelişiminde farklılıklar yarattığı düşüncesindedir. (Güven ve Bal 2000: 13; Santrock, 2011: 176). Bu bağlamda, dil öğrenmeye hazır biyolojik bir donanıma sahip olan çocukların, dil edinimine yönelik deneyim kazanma çabalarının desteklenmesi gerekir. Çocukların ilgi ve gereksinimlerine seslenen dilsel çevreler oluşturma sürecinde, çocuklar için sanatçılar tarafından hazırlanmış öğretici ve yazınsal kitaplar önemli bir sorumluluk üstlenir.

Bir hikâyenin konusu, belli olaylar dizisinden çok birbiriyle ilişkili olaylar dizisidir. Anaokuluna giden bir çocuk okuldaki bir gününü şöyle betimleyebilir: “Şarkı söyledik, resim yaptık, uyuduk, bir şeyler yedik, dışarıda oynadık ve öğretmenimiz bize kitap okudu.” Bu bir olaylar dizisidir ve gerçek yaşamda olaylar böyle gerçekleşir. Edebiyatta ise genellikle her olayın bir amacı vardır ve hikâyenin konusunu da bunlar oluşturur. Bir hikâyenin konusu, bağlantılar kurmak, nedenler ortaya koymak ve ilişkiler göstermekten başka bir şey değildir. İyi yapılandırılmış bir konuda olaylar daha sonra gerçekleşecekler konusunda ipucu verir, sezdirişlerde bulunur. Okurlar, “Şimdi neden bu oldu? Bu olay daha sonra olacakları nasıl etkileyecek?” vb. sorularla bir düşünme serüveninin içine girerler (Russell, 2005: 42).

“Bir yazarın anlatacak iyi bir hikâyesinin olması yetmez; hikâyenin doğru sözcüklerle, doğru sırada ve iyi bir şekilde anlatılması gerekir” (Russell, 2005: 44). Edebiyat yapıtlarında sanatçıların özenli sözcük seçimi ve çeşitli uzunluktaki tümce yapılarılarıyla çocuklar için öykünebilecekleri birer dil çevresi yaratılır. Bu dil çevresinde, anadilinin anlatım olanakları, dil ve anlam evrenine uygun olarak çocuklara duyumsatılır. Çocukların sınırlı sözcük dağarcıkları öğretici ve kurgusal metinlerle desteklenir. Anlatı becerileri için onların düş ve düşünsel birikimleri beslenir.

Küntay (2013), 3-6 yaşlarında, toplam 46 çocukla iki anaokulunda gerçekleştirdiği alan araştırmasında, çocukların “anlatı”² özelliği taşıyan konuşmalarını incelemiştir. Ona

² Küntay’ın araştırmasında, “**anlatı**” terimi; ‘birden fazla sözceyi içeren, geçmiş ve gelecekle ilgili gerçek ya da düşsel özellikler taşıyan, çocuğun da içinde olduğu olaylar, anılar’ olarak anlamlandırılmıştır. Küntay (2013: 231)’a göre, “İster kişisel, ister bilişsel / kavramsal, ister dilsel alandaki gelişmenin olsun, anlatı söylemi bütün bir gelişim alanlarının arayüzünde merkezi bir yere sahiptir.”

göre, “Türk çocuklarında anlatı yeterliğinin sosyalleşmesine yetişkinler de akranlar da katkı sağlamaktadır. Yetişkinlerin rolü, konu açarak ve çocukların açtığı belli konulara seçici bir şekilde ilgi gösterip belli konu başlıklarını yine seçici bir şekilde devam ettirmektir. Akranlar ise diğer çocukların anlatılarının üzerine inşa edeceği anlatı iskeletleri sunar” (Küntay, 2013: 236).

“Genellikle anlatı söylemi çocuklarda özerk ve karmaşık dil üretiminin tepe noktası olarak görülür. Buna ek olarak, benliğin ve otobiyografik belleğin genellikle anlatı söylemi olarak yansıtıldığı ve inşa edildiği düşünülür. Bu yollarla anlatı yeterliği gelişiminin en başta bireyleşmenin gelişimine katkı sağladığı düşünülebilir. ...Akranlarla ve yetişkinlerle girilen sosyal etkileşimlerin anlatı yeterliğinin gelişimini şaşırtıcı ölçüde desteklediğini görürüz. Kişisel deneyimlerini başkalarının karşısına koyma şansı veren bu anlatı turları, bireyleşmenin yanı sıra, benliğin ilişkisellik yönüne de katkıda bulunur” (Küntay, 2013: 236).

Erken dönemden başlayarak anabaların destekleyici tutum ve davranışları, çocukların hızlı bir gelişme gösteren sözcük dağarcıklarının iletişim becerilerinde bir yetkinleşmeye dönüşmesiyle somutlanır. Duyarlı ve bilinçli çabalarla oluşturulmuş bir dil çevresi, çocuklar için dinleme, konuşma, yazma ve okuma becerisi olarak adlandırılan dilsel becerilerin gelişimi için doğal bir ortam yaratır. Çocuk, anılan iletişim becerilerini uygulamalarla sürekli geliştirme olanağı bulur. Çocuklara, duyu ve düşüncelerini düzenlemede, biçimlendirmede yapılan rehberlik, onların sosyal ilişkileri için de yeni öğrenme fırsatları yaratır. Bunun için çocuğun dokunma, görme, işitme gibi çeşitli duyu algılarını öğrenme sürecine katacak, dilsel becerilerini ve keşfetme isteklerini devindirecek, çocukla yetişkin ya da akranları arasında oyun kurmasına, oynamasına olanak yaratacak araçların çocukların yaşam alanına katılması gerekir.

“Çocukların okuma yazma deneyimleri (çocuklara ne sıklıkla kitap okunduğu gibi), annelerinin bu etkinliklere katılımının niteliği (çocuğu bilişsel olarak uyarmak gibi) ve öğrenmesini kolaylaştıracak araçların karşılanması (yaşa uygun öğrenme araçları ve kitapları gibi) düşük gelirli ailelerdeki çocukların dil gelişiminde olumlu deneyimler sağladığını göstermiştir” (Rodriguez vd., 2009’dan akt.: Santrock, 2011: 232).

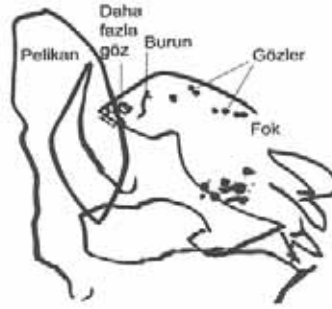
Piaget’nin Tanımladığı Gelişim Evreleri:

Piaget’nin tanımladığı gelişim evrelerinden ilki olan “duyu-hareket evresi”nde, bebekler duyu ve algılarını fiziksel eylemleriyle eşgüdümsel açıdan düzenleme becerisi geliştirirler. 2-7 yaşlarını kapsayan “işlem-öncesi evre”de ise çocuklar kendilerini sözcükler, imgeler ve çizimler yoluyla gerçekleştirirler. “Kavramlar oluşturup basit mantıksal ilişkiler kurmaya başlarlar.” Piaget’e göre, çocukların önceden yalnızca fiziksel olarak yapabildiklerini, zihinsel anlamda da yapabilme becerisi edindikleri işlem-öncesi evre, “sembolik işlev” ve “sezgisel düşünce” olarak iki alt evrede değerlendirilmelidir (Santrock, 2011: 216-217; Senemoğlu, 2007: 41-44).

2-4 yaşlarında ortaya çıkan sembolik işlev alt evresinde, “çocuklar görmedikleri nesnenin zihinsel tasarımını yapabilir hale gelir. Bu beceri çocuğun zihinsel dünyasını genişletir” (Carlson ve Zelazo, 2008’den akt.: Santrock, 2011: 217). “İlk çocukluk döneminde çocuklar insanları, evleri, arabaları, bulutları ve birçok şeyi temsili olarak ifade etmek için çeşitli sembol ve ifadeler kullanırlar, dilin kullanımı başlar ve “-mış gibi” oyunlarına katılırlar.” Bu dönemde çocuklar kendilerini çeşitli sembol ve sözcüklerle ifade etme açısından önemli bir aşama yaşasa da düşünce yapıları, “benmerkezcilik” ve “canlandırmacılık (animizm) nedeniyle sınırlıdır. Benmerkezcilik, kişinin kendi bakış açısıyla başkasınınkini ayırt edememesi; canlandırmacılık ise cansız nesnelerin de canlı gibi algılanması olarak tanımlanabilir (Santrock, 2011: 217).

“İlk çocukluk dönemindeki bir çocuğun animistik düşüncesini, “Ağaç yaprağı itti ve yaprak düştü.” ya da “Kaldırım beni kızdırdı ve beni yere düşürdü.” gibi cümlelerle

anlamak mümkündür. ...Büyük olasılıkla gerçekliğe olan ilgisizliği sebebiyle çocukların resimleri oldukça yaratıcı ve çoğunlukla hayal ürünüdür. Hayal dünyalarında güneşler mavi, gökyüzü sarı ve arabalar bulutlar üzerinde olabilir. 3,5 yaşındaki bir çocuk çizdiği karalamaya bakıp onun fok balığını öpen bir pelikan olduğunu söyleyebilir (Bkz. Çizelge 1). Bu sembolizm tıpkı çağdaş sanatta olduğu gibi basit ama güçlüdür. 20. Yüzyıl İspanyol ressamı Pablo Picasso “Önceden Raphael gibi resim yapardım fakat bir çocuk gibi resim yapabilmem tüm yaşamımı aldı.” (Santrock, 2011: 217-218) demiştir.

Çizelge 1 (Santrock, 2011: 218).

Piaget'nin işlem öncesi evre olarak adlandırdığı, 2-7 yaşlarını kapsayan bu yaşam evresinde, zihinsel dünyası hızla gelişen, kendilerini sözcük, çizgi ve imgelerle anlatmaya koyulan çocuklar için kendilerini gerçekleştirebilecekleri ortamların yaratılması gerekir. Özellikle, benmerkezcilik ve canlandırmacılık nedeniyle sınırlanan; ancak doğası gereği yaratıcı olmaya ve düşsel serüvenlere açık düşünce yapıları, özgün dilsel ve görsel uyaranlarla beslenmelidir. Piaget'ye göre, işlem öncesi evrede, 4-7 yaş aralığındaki “sezgisel düşünce alt evresi”nde bulunan çocuklar, basit akıl yürütme stratejilerini kullanarak neden-sonuç ilişkileriyle yaşamı anlamaya çalışırlar. Bu evrede sürekli soru soran, sorularına yanıt arayan çocukların öğrenme isteklerinin, ilgi ve gereksinimlerine uygun biçimde yanıtlanması, yeni öğrenmelere yönelmesi açısından da yaşamsal bir öneme sahiptir. Erikson'un, özerkliğe karşı utanç ve kuşku dönemi olarak tanımladığı yaşamın ikinci yılında, çocukların bağımsız ve özerk bir kişilik yapısı geliştirebilmeleri, yaparak yaşayarak öğrenebilmeleri için de nitelikli uyaranlara gereksinim vardır. Bu dönemde, çocukların biyolojik özelliklerini sergilemelerine ve sürekli devindirmelerine; dilsel ve bilişsel yaratıcılıklarını uygulamalarla geliştirmelerine olanak sağlayacak ortamların yaratılmasında anababa ve ilgililere önemli sorumluluklar düşmektedir.

“Piaget'nin kuramı temel bir gelişim programıdır. Bir diğer gelişim kuramı olan Vygotsky'nin kuramı da çocuğun bilişine odaklanmıştır. ... Piaget'nin kuramında çocuklar düşünme ve anlama yollarını fiziksel dünyadaki eylemleri ve bu dünyayla olan etkileşimleri sayesinde geliştirirler. Vygotsky'nin kuramında ise çocuklar Piaget'nin kuramında olduğundan daha sosyal bir varlık olarak tanımlanmaktadır. Ona göre çocuklar temelde düşünme ve anlama yollarını öncelikle sosyal etkileşimleri yoluyla geliştirirler. Bilişsel gelişimleri toplum tarafından onlara sağlanan araçlara bağlı olarak gelişir ve zihinleri yaşadıkları kültürel bağlam içerisinde şekillenir” (Gredler, 2008; Holzman, 2009'dan akt.: Santrock, 2011: 220). Her iki kuramın temel özelliği, çocukların düşünme ve anlama becerilerini geliştirmede temel etkenin “etkileşim” olduğu gerçeğidir.

Etkileşim, çocuk gelişimi alanının bir terimi olarak (*Alm. Interaktion, Fr. Interaction, İng. Interaction*) “1. İki ya da daha fazla birey arasında karşılıklı paylaşıma dayanan bir iletişim süreci. 2. Çocuğun karşılaştığı durum ve kişi ile karşılıklı tepki içinde bulunması; gerçekleşen karşılıklı tepkilerin bütünü.” olarak tanımlanmaktadır (TÜBA, 2011: 433). Etkileşimin anlamsal çerçevesi, çocuğun kişi ya da bir durum/uyarıcı ile yaşadığı iletişim; bir uyarıcıya verdiği yanıt (tepki) olarak da çizilebilir. Çocuğun çevresindeki nesne ve varlıklarla girdiği her iletişim, doğal olarak bir etkileşim sürecidir. Bu süreçte çocuğun çevresindekilere vereceği her yanıt anlama ve anlatma becerilerinin de uygulamaya katılmasını gerektirir. Bu etkileşimde, çocuğun bilişsel, dilsel, kişilik ve toplumsal gelişimi açısından önemli yaşantılar edinmesine fırsatlar yaratacak etkili araçlardan biri de kitaplardır. Dilsel ve görsel birer uyarıcı olarak çocuk kitapları, 6 aylık evreden başlayarak çocukların çeşitli duyu algılarını devindiren, onlara anababa ya da başka bir yetişkinin rehberliğinde sosyal bir etkileşim ortamı yaratan araçlardır. Çocukların yaş ve ilgilerine seslenen öğretici ya da yazınsal özellikler taşıyan bu araçlar; çocukların hem bağımsız birer özne olarak hem de bir öğreticinin (yetişkinin) katkısıyla renk, çizgi ve sözcüklerin oluşturduğu anlam evrenini deneyimlemesine olanak sağlar. Görsel ve dilsel uyarıcıların duyu algılarını harekete geçiren işlevleriyle gerçekleşen bu deneyimleme, çocuğun bilişsel ve dilsel birikimini uygulamalarla sürekli yetkinleştiren bir etkileşim ortamı oluşturur.

Çocuk, Oyun ve Etkileşim:

Piaget’e göre, oyun, çocuğun bilişsel gelişimini hızlandırır. Çocuklara, yeterliklerini ve kazanılan becerileri rahat ve zevkli biçimde uygulama fırsatı yaratır. Ona göre, bilişsel yeterliklerin uygulanması gerekir; oyun da bu uygulama için mükemmel bir ortamdır. Vygotsky, çocukların kendi anlama ve düşünme yollarını sosyal etkileşim aracılığıyla geliştirdiklerini savunur. O da oyunu, bilişsel gelişim için harika bir ortam olarak görür. Vygotsky, oyunun özellikle taklit ve sembolik yanıyla ilgilenir; anababalara da çocukların bilişsel ve yaratıcı düşünce gelişimleri için bu tür hayali oyunları desteklemelerini önerir (Örneğin, bir çocuğun bir sopayı at olarak hayal etmesi ve ona atmış gibi binmesi vb.) (Santrock, 2011: 267).

Alanyazında da oyun, dil ve iletişim becerilerinin gelişimi için önemli bir eylem olarak tanımlanır. Küçük çocukların dil ve iletişim becerileri, oyun sürecinde roller ve kuralların tartışılması sırasında kullandıkları sözcükler ve sözcük öbekleriyle gelişim gösterir. Bu tür sosyal etkileşimler okuryazarlık becerilerine de yararlı olabilir (Coplan ve Arbeau, 2009’dan akt.: Santrock, 2011: 267).

Uzmanlar, (Hughes, 1995’den akt: Onur, 2013: 165-166) oyunun temel özelliklerini şöyle çerçevelemektedir:

1. Amacının kendi içinde olması, dışarıdan güdülenmemesi,
2. Özgürce seçilmesi; çocuğun oyuna hiçbir şekilde zorlanmaması,
3. Haz verici olması,
4. Gerçeğe uymaması, yani *mış gibi yapma* ögesini içermesi (Özellikle simgesel oyunlarda görülür.),
5. Oyuncunun (çocuğun)oyuna etkin biçimde katılması.

Özellikle, erken dönemde, çocukların çeşitli duyu algılarını uyaran sesli, hareketli vb. kitaplar; eğlenerek çeşitli yaşantılar edinmesi için ‘bir oyuncak olarak’ onların yaşam alanına katılmalıdır. Bu oyuncakların oluşturduğu eğlendirici anların-etkinliklerin çocukların devinışsel, bilişsel ve duyuşsal gelişimlerine ve kazanılmış yeterliklerini de uygulamalarına ortamlar yaratacağı bilinmelidir.

Masal, hikâye gibi kurmaca metinlerde olay örgüsü, resim ve sözcüklerin yaratıcı anlatım olanaklarıyla oluşturulur. Olay örgüsüne sindirilmiş iletiler, çocukların düş ve düşünce devinimleriyle anlam kazanır. Metnin görsel ve dilsel simgelerini anlamlandırma, çocukların özneleşmesiyle olanaklıdır. Bu özneleşme, oyunun özelliklerini de içinde barındıran, çocukların içten güdülenmiş birer oyuncu olarak *mış gibi* de yaparak nice haz verici duygu durumları yaşayabileceği birçok süreci içerir. Başka bir söyleyişle, simgeleri anlama; onlardaki duygu ve düşünceleri kavrama, değerlendirme çocuk için de bir iletişim ve etkileşim sürecidir. Çocuğa, yaşam ve insan gerçekliğini sezmesine dönük, duyuşsal ve bilişsel birikimini de kullanabileceği doğal bir öğrenme süreci yaşatır. Kitabın özelliğine koşut olarak farklı becerilerini deneyimleme olanağı bulan bir çocuk için kendini doğal biçimde, özgürce gerçekleştirebileceği, çok uyaranlı bir ortam da yaratılmış olur. Bu bağlamda düşünüldüğünde, kitapların; ticari oyuncakların vakit geçirme, eğlendirme işlevlerine göre, daha kapsayıcı bir yaşantı edindirme olanağı yarattığı söylenebilir.

“Günümüzde doğal yaşam ortamında olan değişikliklerin insan gelişimini ne denli etkilediği artık bilinmektedir. ‘Doğa’, ‘biyoloji’, ‘genetik yapı’ kuramları yerlerini önce ‘çevre’, ‘ortam’ kuramlarına, daha sonra da ‘çok yönlü’ (transactional) kurama bırakmış, insanın genetik yapısının içinde yaşadığı ortam ile etkileşmesi sonucu gerçekleştiği görüşü benimsenmiştir” (Sameroff AJ, 1993’den akt.: Öztürk Ertem, 2008: 812).

Evde gerçekleştirilen etkinlikler, yetişkinlerin kitap okumaya katılımı, ipuçları, desteği, çocukların güven duygusunu pekiştiren ve sevgi gereksinmelerini yanıtlayan bir etkileşimdir. Çocukları, içinde gelişim özelliklerine uygun, sanatçılar tarafından hazırlanmış kitapların da olduğu bir “dost ortamı”nda, duygu ve düşünce serüvenlerine isteklendirir. Çocuğa haz verecek bu ortama, “**çocuk dostu oyun- öğrenme ortamı**” yakıştırmaları da yapılabilir.

Oyunu işlevsel yönden ele alan psikanalitik ekole göre, “Oyun, kişinin korkularının engellenmesine ve sosyal çatışmasının üstesinden gelmesine, sosyal olgunlaşmasına, öz benliğini bulmasına yardımcı olur” (Özdoğan, 2004: 101). 3-4 yaş; öğrenme, bilme, keşfetme isteğinin dorukta olduğu bir yaşam evresidir. Kurgusal özellikleriyle merak duygusunu besleyen; duyu algılarını öğrenme sürecine katan, anadilinin anlatım gücüyle hüzünlenme, düşünme gibi değişik duygu ve düşünme durumlarını duyumsatan kitapların, çocukların anılan gereksinmelerini karşılamada etkili birer araç olduğu bilinmektedir. Sanatçılar tarafından çocuklar için yazılmış her edebiyat yapıtı, çocukları öbür insanlara götüren; onların duygu, düşünce ve sorunlarıyla eşduyum kurmasına olanak sağlayan araçlardır. Kitaplardaki karakterlerin yaşadığı çatışmalar, karşılaştığı sorunlarla baş etme yöntemleri, çocuklara yaşama ilişkin öykünebileceği nice dönütler sunar.

Okur tepkisi kuramını ortaya koyan Louise Rosenblatt’a göre, okuma eylemi metin ile okur arasında bir kaynaşma sürecidir. Ona göre, okurun okuma eyleminde “kişinin dünya deneyimi, kişiliği ve zihinsel birikimi” metni yorumlamasında en az yazarın yazdıkları kadar önemlidir (Brown, Tomlinson ve Short, 2011: 34).

Edebiyatın dille oluşturulan kurmaca evrenine, resmin çizgi ve renkle biçimlendirilmiş sanatsal dili de eklenince; ortaya, çocukların duyma ve düşünme yetilerini devindirecek, onlarda estetik bir bilinç uyandıracak çok uyaranlı bir iletişim ortamı çıkar. Resmin ve sözcüklerin anlatım olanaklarıyla oluşturulan bu ortam, çocukların yapılandıracakları yeni ve özgün duygu ve düşünce tasarımlarına kılavuzluk yapar.

Vygotsky’nin Yakınsak Gelişim Alanı (YGA):

Çocukların dilsel ve bilişsel gelişimi için yapılandırılan sosyokültürel çevre ve o çevrenin çocukların etkileşimine olanak sağlayacak özellikleri, onların gelişim süreçleri açısından önemlidir. Bu önem, Vygotsky’nin “Yakınsak Gelişim Alanı (YGA)” olarak adlandırdığı kavramdan da anlaşılabilir.

Yakınsak Gelişim Alanı, çocuğun yalnız başına yapmakta zorlanacağı ama yetişkinlerin ya da ondan daha yetenekli çocukların rehberliği ve yardımıyla öğrenebileceği görevler aralığını ifade eden bir kavramdır. Buna göre YGA'da en düşük sınır, çocuğun bağımsız olarak gerçekleştirebildiği beceriler düzeyidir. En yüksek sınır ise çocuğun bir öğretici eşliğinde alabileceği ek sorumlulukların düzeyini işaret eder (Santrock, 2011: 220). YGA, çocuğun sahip olduğu bilişsel birikimi bağımsız olarak kendisinin kullanmasına olanak sağlama, gittikçe daha üst bilişsel sorumluluklar için de daha deneyimli ya da yetenekli bir kişiden (öğretmen ya da becerikli bir akran) destek almayı öngörür. Vygotsky'nin kuramı, çocukların yeni öğrenmeleri için destek olma; o öğrenmeyle ilgili yeterlik arttıkça da desteği azaltma temel ilkesine dayanır.

Vygotsky'e göre, "çocuklar sözel yönergeleri ya da açıklamaları deneyimledikçe var olan zihinsel yapılarını örgütler ve böylece beceri ya da görevi tek başına gerçekleştirebilirler" (Santrock, 2011: 220).

Vygotsky'e göre, dil ve düşünce başlangıçta birbirinden bağımsız olarak gelişir ve daha sonra birleşir. Ona göre, tüm tüm zihinsel işlevlerin dışsal ya da sosyal başlangıç noktaları vardır. *"Çocuklar, içsel olarak kendi düşüncelerine odaklanmadan önce başkalarıyla iletişim kurmalıdır. Aynı zamanda dışsal olarak iletişimde bulunmalı ve dışsal konuşmadan içsel konuşmaya geçişmeden önce dili uzun süre kullanmalıdır. Bu geçiş dönemi 3-7 yaşları arasında olur ve kişinin kendi kendine konuşmasını içerir. Bir süre sonra kendi kendine konuşma çocuğun ikinci doğası haline gelir ve sözcüklere dökmeden de eyleme geçebilmeye başlarlar. Bu beceriyi kazandıklarında bu benmerkezci konuşmayı içsel konuşma olarak içselleştirirler ve bu da onların düşünceleri olur"* (Santrock, 2011: 220).

Vygotsky, özel konuşmayı kullanan çocukların sosyal olarak kullanmayanlara göre daha yeterli olduğunu söyler. Ona göre, özel ya da kendi kendine konuşma, sosyal olarak daha konuşkan olmada erken bir geçişi temsil eder (Santrock, 2011: 220). Vygotsky'nin kuramının tanıklığında geliştirilecek öğretim yaklaşımlarıyla başlangıçta çocuğun sosyal çevresiyle etkileşimi öncelenerek kendi bilişsel becerilerini kullanması; üst bilişsel öğrenmeleri için de gerekli rehber desteği sağlanmalıdır. Temel amaç, erken dönemden başlayarak gittikçe kavramsal birikimini geliştirmesine, düşüncelerini örgütlemesine olanak sağlayacak bir dil ve düşünce çevresi yaratmak olmalıdır. Yaşam ve insan gerçekliğinin sözcük, renk ve çizgi aracılığıyla çocuğa aktarıldığı anlam evrenleri, etkileşim yoluyla çocukların özerk, bağımsız ve yaratıcı bir kişilik geliştirmelerinde, çevresindekilerle iletişim kurmalarında kılavuz olabilecek etkili birer araçtır. Çocukların ilgi, gereksinmelerine seslenen; çocuklar için sanatçılar tarafından hazırlanmış/ kurgulanmış öğretici ya da yazınsal nitelikli kitaplar, Erikson'un, Piaget'nin ve Vygotsky'nin, -bu çalışmada da özetlemeli bir yaklaşımla değinilen- kuramsal yaklaşımlarının, birer özne olarak çocukların yaşamında uygulanabilir kılınmasında, önemli işlevleri olduğu düşünülmektedir.

Yazınsal Etkileşim Sürecinin Özellikleri:

Rosenblatt, okuma eyleminin iki amaç için yapıldığı düşüncesindedir: 1. Metindeki bilgiyi almak, bilgilenmek için okuma 2. Yazınsal deneyimin içinde bulunma ve kitabın karakterinin kimliğine bürünme, estetik okuma. Okurların okumayı bilgilenmek ya da estetik amaçlı yapmasını belirleyen etken, okunan aracın (kitap) niteliği ve onun neden okunduğudur (Brown, Tomlinson ve Short, 2011: 34). Okuma eylemi, çocuk okurun metin ile bir etkileşime girmesi ve sunulanların tanıklığında (renk, çizgi ve sözcüklerle oluşturulan anlam evrenine) bir tepki vermesi sürecini işlettiğine göre, erken dönemden başlayarak çocukların bilgilenme ve estetik gereksinmelerini karşılayacak kitaplarla buluşturulması önerilebilir. Çocukların kitaplarla kuracağı etkileşimdeki verimi belirleyici temel etkenin, onlara sunulacak öğretici ve yazınsal kitapların niteliği olduğu özellikle belirtilmelidir.

Bir bilgi ve bilim alanına yönelik olarak çocuklara yaşam ve doğaya ilişkin bilgiler vermek amacıyla yazılmış öğretici metinler, başlangıçta, (6 aylık evreden başlayarak) daha

çok resmin anlatım olanaklarıyla nesne ve varlıkları tanıma ve adlandırma amacı taşır. Çocuğun yaşına koşut olarak bilgilendirme, bilgi verme; çocukta izleme ve dinleme ilgisi uyandıracak bir tasarım anlayışıyla sürdürülür. Masal, öykü, şiir gibi kurgusal özellikler taşıyan metinler, çocuklara yaşam ve insan gerçekliğine ilişkin sezinletici dönütler sunar. Yazınsal metinlerde, sanatçıların görsel ve dilsel örüntüler içinde anlattıklarını, anlama ve anlamlandırma sorumluluğu çocuğa bırakılmıştır. Estetik okuma eyleminin araçları olan yazınsal metinlerde sunulanlar, çocukların düş ve düşünce devinimleriyle anlam kazanır. Sanatçıların çocuk okurla paylaşmak istedikleri, önermeler biçiminde sunulmaz. Söylenenleri dil ve yaşam deneyimine koşut olarak yazınsal ipuçlarının kılavuzluğunda anlamlandırma çocuğa bırakılır. Yazınsal etkileşim sürecinde, çocuğun duygu ve düşünce birikimine gereksinim duyması, her etkileşimde bu birikimi etkin biçimde kullanma isteği, çocuk için doğal bir duygu ve düşünce eğitimi sürecini işlettiği söylenebilir.

Yazınsal etkileşim sürecinde, amaçlanan yaşantıları edinebilmesi için sanatçılar tarafından kurgulanan metinlerin; çocukların ilgi ve gereksinimlerine, dil ve anlam evrenlerine uygun olması gerekir. Kitapların tasarım ve içerik özellikleri, çocukların yaş ve gelişim düzeylerine göre, bilimsel ve sanatsal ilkeler uyarınca yapılandırılmalıdır.

Çocukların kitaplarla kurdukları iletişimde, görsel algı eğitimi için tasarım; yaşama, insana ilişkin duyarlık edinmelerinde de içerik özelliklerinin önemli işlevi vardır. Çocukların gelişim süreçlerinde beklenen etkinin sağlanabilmesi, kitapların tasarım ve içerik özellikleriyle etkili bir bütün oluşturmaya bağlıdır.

Tasarım özelliği; boyut(lar), kağıt, kapak-cilt, sayfa düzeni, kullanılan harf (ler) ve resim gibi öğelerin; içerik özelliği de olay örgüsü, karakter (ler), zaman-mekan, konu-izlek, dil ve anlatım-biçim gibi öğelerin çocuğa göre ve onun gerçekliğini önceleyen bir bütün oluşturmasıyla sağlanabilir (Geniş bilgi için bkz.: Sever, 2013; Anderson, 2013; Sawyer, 2009; Lukens, 2007; Russell 2005). Sanatçılar tarafından oluşturulmuş, çocukların duygu ve düşünce evrenine yeni olanaklar katacak her yapının, onları yeni okumalara, kitaplarla yaratıcı etkileşimlere yönelteceği bilinmelidir.

Kitapla Tanışma Evresi: Kitabın bir oyuncak olarak çocuğun yaşamına girmesi...

Çocukların bebeklik evresinden başlayarak bir oyuncak gibi yaşam alanlarına katılan kitaplarla tanıştırılması sağlanmalıdır. İlk adım bebeği kitaplarla tanıştırma ve onlarla kısa zaman geçirmeye alıştırma olmalıdır.

Genellikle çeşitli hayvan sesleri çıkaran banyo kitapları, çocuğun çevresindeki nesne ve varlıkları görsel kimlikleriyle tanımasına olanak sağlayan özel biçimli/kesimli (tavşan, kedi, köpek vb.) kalın karton kitaplar (board books), genel olarak kavram kitapları (concepts books) olarak adlandırılan ABC (alphabet books) ve sayma kitapları (counting books) ile bir olayı renk ve çizgiyle kurgulayan az sözcüklü ya da sözcüksüz “resimli kitaplar” (picture books), çocukların kitapla tanışmasını sağlayan ilk araçlardır (Lukens, 2007; Brown, Tomlinson ve Short, 2011; Sever, 2013; Anderson, 2013: 63-79).

Resimli kitaplar ve özellikleri:

Okulöncesi dönemde, 6 ay-2 yaş çocukların kitapla tanışma evresi; 2-4 yaş arkadaşlık evresi; 4-6 yaş da çocuklarda kitap sevgisinin oluşturulduğu evre olarak tanımlanabilir. Bu evrelerdeki çocuklara seslenen metinler, genel olarak resimlerle oluşturulur. Resimler anlatımın başat öğeleridir.

Uzmanlara göre, öğretici ya da kurmaca özellikler taşıyan çocuk kitaplarındaki görsel öğelerin niteliğini belirleyen bazı temel değişkenlerin bilinmesi, ilgililere resimli kitap

seçiminde önemli katkılar sağlar. “izgi”, “renk”, “biçim”, “doku” ve “kompozisyon” bu değişkenler arasında sayılmaktadır (Brown, Tomlinson ve Short, 2011: 83).

izgi: Resmi oluşturan ve hatlarını belirleyen ögedir. “Ressamlar, koyu ya da soluk, ağır ya da hafif, bütün ya da kesik, kalın ya da ince, düz ya da kıvrımlı ya da tüm bunların bileşimi olan çizgileri kullanmayı yeğleyebilir. Okyanus ve geniş düzlük resimlerinde çizgiler baskın şekilde yataydır; yarattığı etki ise sessizlik ve sakinliktir. Eğer okyanus rzgrlı ise o zaman çizgilerin hareketi, duyguyu ve rüzgârı da duyumsatacak biçimde çapraz ve yukarıya doğru olabilir. Bu seçimlerin her biri farklı görsel etkilere yol açar ve çeşitli ruh hali oluşturmaya yardımcı olur. Bir resimdeki çizgi öğelerini değerlendirirken, resimdeki çizgilerin anlatılmak isteneni (hikâyenin anlamını) ya da anlatılmak istenenin duygusunu (hikâyenin duygusunu) yaratıp yaratmadığı ile okura aktarıp aktarmadığı sorulur (Brown, Tomlinson ve Short, 2011: 83).

Renk: Doygun ya da soluk olabilen, saydamdan opağa (tahta, odun, ağaç, duvar gibi ışık geçirmeyen, arkası görünmeyen mat olan) kadar çeşitlilik gösterebilen; kitaplarda anlatılmak isteneni, olayları, ortamı ve çeşitli duygu durumlarını okura-izleyene yansıtan ögedir.

Biçim: “Bir nesnenin algılanan tüm maddesel öğelerinin kendine özgü bir düzen oluşturan bütünü” (TÜBA: 154) olarak tanımlanabilir. Resmin boyut ve ana hatları ile renk alanları, karışan ve kesişen çizgilerle yapılandırılır. Biçimleri; sadelikleri ya da karmaşıklıkları, tanımları ya da tanım eksiklikleri, sertlikleri (geometrik biçimlerde olduğu gibi) ya da esneklikleri (organik biçimlerde olduğu gibi) ve boyutları açısından değerlendirilebilir (Brown, Tomlinson ve Short, 2011: 85).

Doku: Bir resmin yüzey yapısıdır. Resimlenen ögenin duyumsattığı (hissettirdiği) etkidir. ocuk kitaplarında, uyarıların çeşitli duyular yoluyla algılanmasında (yumuşak, sert, yapışkan, tüylü vb.) gerçeklik etkisi oluşturması açısından önemlidir.

Kompozisyon: Bir resmi yapılandıran görsel öğelerin düzenlenmesini, bu öğelerin birbiriyle olan ilişkisini ve oluşturduğu bütünün niteliğini açıklar. Düzenlemede (kompozisyon); oran, denge, uyum ya da uyumsuzluk görsel etkiyi yaratan öğelerdir.

Küçük yaştaki çocuklar yalnızca kitaplara bakmayı değil, kitapları ısırmayı, atmayı ve çekmeyi de severler. Kalın karton kitaplarda, içerik ve biçim küçük çocuklar için tasarlanmıştır. Kitabın köşeleri, gözleri korumak için yuvarlatılmıştır. Genellikle, dayanıklı karton sayfaların her iki yüzü belirgin ve basit biçimde resimlenmiş olup bazen sayfaya tek sözcük yazılmıştır. Bazıları basit hikâyeler anlatan bu kitaplar, çoğunlukla nesne ve varlıkları tanımlayan özellikleriyle kavram temellidir. Kavram kitapları, belirli bir kavramın çeşitli örneklerini sunan resimli kitaplardır. Çocukların bilgilenmesine, çevrelerindeki dünyayı tanımalarına, onların zihinsel becerilerini uyararak yeni kavramlar için şemalar oluşturmalarına olanak sağlar. Bu kitaplarda yaygın olarak; alfabedeki harfler-sesler (a,b,c vb.), sayılar (1, 2, 3 vb.), renkler (kırmızı, sarı, mavi vb.), şekiller (daire, üçgen, kare vb.) ve karşıtlıklar (sıcak-soğuk, hızlı-yavaş vb.) sunulur. Öte yandan bitki, hayvan, mevsim gibi çeşitli kavramları ele alan resimli kavram kitapları da bulunmaktadır (Anderson, 2013: 64-79).

Çocukların ilk kitap deneyimleri, ileriki yaşlardaki kitap ilgilerini belirleyen bir özellik gösterir. Çocukların okulöncesi dönemde karşılaştığı kitaplar, genel olarak “**resimli kitap**” olarak anılır. Kitaplardaki resimler, ocuk ile kitap arasındaki iletişimin en temel görsel eleridir. Resimli kitaplar, vermek istediği iletiyi bir dizi resim aracılığı ve az sözcükle ya da sözcüksüz iletir. İyi bir resimli kitap, anlatılmak isteneni ya da hikâyeyi resmin olanaklarıyla anlatabilen kitaptır. Sanatçılar tarafından hazırlanan kitaplardaki resimler; çocukların görsel okuryazarlık becerilerini de yapılandıran araçlardır.

“Tekrarlı kitaplar” ile “sözcüksüz resimli kitaplar” da çocukların geleiş süreçlerine katkı sağlayan önemli araçlar arasında yer alır. Anderson (2013: 74-75)’a göre, kucak okumaları için çok uygun olan tekrarlı kitaplarda yinelenen sözcük ve sözcük öbekleri, çocukların belleklerine kolaylıkla yerleştirebilecekleri özellikler taşır. Bu durum, kitapları, ilk

okuma alıştırmaları için işlevsel kılar. Kovalski'nin "The Wheels on the Bus" adlı kitabındaki dizeler örnek olarak verilebilir:

Otobüsün tekerlekleri döner ve döner

Döner ve döner, döner ve döner

Otobüsün tekerlekleri döner ve döner

Tüm şehrin etrafında

Otobüsün silecekleri hışırdar, hışırdar, hışırdar

Otobüsteki insanlar iner, biner

Otobüsün kornası öter, öter, öter

Tekrarlı kitaplar, çocukların da sınırlı sözcükleri tahmin ederek (kestirerek) yinelemelere katılmasını destekleyen resimli kitaplardır. Kitabı birkaç kez dinleyen çocuk, resimlerin kılavuzluğunda metni seslendirebilir. Çocukların yinelemelerle seslendirdiği sözcükler, ritim duygusunu besleyerek okuma etkinliklerinin oyun anlayışıyla sürdürülmesine; dağarcıklarına yeni sözcükler eklenmesine olanak yaratır. Çocukların istekle katıldığı-söylediği yinelemeler, kendilerini dille özgürce gerçekleştirebilecekleri doğal etkileşim ortamlarına dönüşür.

Sözcüksüz resimli kitaplar, bir hikâyenin bir dizi resimleme aracılığıyla sözcüksüz ya da çok az sözcükle anlatıldığı kitaplardır. Bu kitaplarda, sanatçıların kurguyu başarıyla oluşturan resimleri, basılı harfleri gereksiz kılar. Cianciola (1973) sözcüksüz resimli kitapların görsel okuryazarlık, D'Angelo (1981) da dil gelişimi için önemini belirtir. Ona göre, sözcüksüz kitaplardaki resimleri ve resimlerdeki hareketleri tanımlayıp yorumlamak, nesneleri adlandırmak, sonuçları tahmin edip değerlendirmek; çocukların sözcük dağarcıklarını ve konuşma becerilerini geliştirmek için ortam yaratır (Akt.: Anderson, 2013: 76).

Resimli kitabın sayfalarındaki yazılı metin uzunluğu, okuma eyleminin süresini belirleyen bir öğedir. Metin uzunluğu, çocuk okurun yaşına koşut olarak artan bir özellik göstermelidir. Çocukların hikâye dinlemeye yönelik isteklerinin deneyimlerle artırılabilmesi unutulmamalıdır. Bu durum, kendisine sürekli düzenli kitap okunmuş küçük yaştaki bir çocuğun, hiç kitap okunmamış daha büyük yaştaki bir çocuğa oranla çok daha uzun bir dikkat süresine sahip olmasını sağlamaktadır (Brown, Tomlinson ve Short, 2011: 81-82).

Nitelikli resimli kitaplar, tanışma evresinden sonra çocuğun kitapla arkadaşlık kurması ve onda kitap sevgisinin oluşmasında da sorumluluk üstlenir. Resimli kitap seçiminde "çizgi", "renk", "biçim", "doku" ve "kompozisyon" gibi öğelerin yanında, kurgusal özellikler taşıyan kitapların ilgili öğelerinin de çocukların ilgi ve gereksinmelerine uygun olması gerekir. Çocuklara seslenen hikâyelerdeki olaylar ve onların sunuluşu "olay örgüsünü" oluşturur. Hikâyenin, çocuğu içine çeken bazı temel değişkenleri taşıması, çocukların kitapla etkileşim kurmasında belirleyici bir etkidir. Çocuğun ilgisini ve heyecanını devindiren olaylar, çatışmalar, kahraman(lar) hikâyenin çocukla kaynaşmasını sağlayan kurgusal öğelerdir. Olay, çatışma ve karakterleriyle iyi yapılandırılmış bir olay örgüsü, çocukların hikâyeyi istekle dinlemelerine ve onunla eğlenmelerine olanak sağlar. Olay örgüsüyle birlikte; yer, zaman, mekân, konu, izlek, biçim gibi öğeler başarılı dil ve anlatımın temel bileşenleri olarak hikâyeyi bütünleme başarısı gösterebilirse, kitap çocukların gelişimine istenilen katkıyı sağlayabilir. Hikâyenin anılan içerik başarısı, nitelikli tasarım özellikleriyle buluştuğunda çocukların kitaplarla iletişim kurma isteklerinin de kalıcı davranışlara yönelebileceği söylenebilir.

Genel Değerlendirme:

Gelişim, yaşamın temel bir gerçekliğidir. Gelişim sürecinin istenilen, insana özgü bir değişimle koşutluk göstermesi için çocuğun erken dönemden başlayarak ilgi ve gereksinimlerinin karşılanması gerekir. Yaşamın doğumdan sonraki yılları, çocuk açısından dilsel, bilişsel ve devinimsel gelişimin çok hızlı olduğu bir dönemdir. Uzmanlar, çocuklardaki hızlı bir zihinsel gelişme için duygu ve düşünce eğitime erken başlanılmasını önermekte; özellikle, uyaranların bu süreçteki önemine işaret etmektedir. Bu bağlamda, okulöncesi dönemin ilk yıllarından başlayarak anababalardan, çocukların hızlı gelişim evrelerindeki değişimi amaçlanan biçimde desteklemeleri için, çocuk gerçekliğine ilişkin bir kültürel alt yapı oluşturmaları beklenmektedir.

Erikson'un Psikososyal Kuramındaki; güvene karşı güvensizlik dönemi, özerkliğe karşı utanç ve kuşku dönemi, girişimciliğe karşı suçluluk dönemi, okulöncesi yıllarını da kapsayan bir yaşam sürecini içerir. Çocuğun güven duygusu içinde, özerk ve girişimci bir benlik geliştirebilmesi için, yaşamın ilk yılından başlayarak çocuklara değer veren, saygı duyan güvenilir bir ortam içinde; onların özerk ve bağımsız olma isteklerinin desteklenmesi gerekir.

Piaget'nin kuramında çocuklar, düşünme ve anlama yollarını fiziksel dünyadaki eylemleri ve bu dünyayla olan etkileşimleri sayesinde; Vygotsky'nin kuramında ise sosyal etkileşimleri yoluyla geliştirirler. Etkileşim, her iki kurama göre de çocukların düşünme ve anlama becerilerini geliştirmede temel belirleyicidir. Bunun için de çocukların anlama ve anlatma becerilerini geliştirebilmeleri için, uyaranlarla iletişime girmesi gerekir. Çocukların görsel ve dilsel uyaranlarla girdiği her iletişim, görsel ve dilsel uyaranın anlaşılması, anlamlandırılması gibi dilsel ve zihinsel birçok süreci işletir. Çocuklar için uyaranla (kitapla) her buluşma; görme işitme, dokunma vb. duyusunun deneyimleme sürecine katılması demektir. Bu süreçte, renk, çizgi ve sözcüklerle yaratılan gerçeklik ya da kurmaca gerçeklik, çocukların düş ve düşünce birikimi ve özgürlüğüne koşut olarak anlamlar ve yeni anlamlar kazanır. Çocuklar, yetişkinlerin de katılımıyla sosyal bir etkileşim ortamına dönüşen süreçte, düş ve düşünce devinimleriyle anlama ve anlatma becerilerini geliştirir.

"Piaget'nin 2-7 yaşlarını kapsayan "işlem öncesi evre"de çocuklar kendilerini sözcükler, imgeler ve çizimler yoluyla gerçekleştirirler". 2-4 yaşlarındaki "sembolik işlev alt evresi"nde çocuklar, kendilerini simge ve sözcüklerle anlatmada büyük bir aşama gösterirler. Düş güçleri yaratıcı resimler oluşturmada önemli bir etkidir. Resim yapma isteğinin yoğun olduğu bir yaşam evresinde, çocuklar kendi ortamlarında sanatçılarla buluşturulmalıdır. Sanatçılar tarafından çocuklar için hazırlanmış resimli kitaplar, bu buluşturma için başvurulacak en etkili ve işlevsel yoldur. Çocukların görsel algılarının eğitilmesinde, resim yapma isteklerinin yanıtlanmasında öykünebilecekleri örneklerin, bilinçli çabalarla onların yaşam alanına katılması gerekir.

Uzmanlar, oyunu çocukların bilişsel gelişimi; yaşamı öğrenmesi ve kendini istekle ve eğlenerek gerçekleştirmesi için önemli bir eylem olarak görür. Bu eylemin, çocukların gelişimine amaçlanan katkıları sağlayabilmesi için, erken dönemden başlayarak onların yaşam alanlarına resimli öğretici ve yazınsal kitaplar katılmalıdır. Bu kitapların, etkileşime girilen çevreyi "çocuk dostu bir oyun- öğrenme ortamı"na dönüştüreceği söylenebilir.

Dil, insanın duygu ve düşüncelerini anlatmasını, paylaşmasını sağlayan en etkili araçtır. Dil araştırmacıları, çocukların dil öğrenmeye biyolojik olarak donanımlı olduğunu öne sürmekte; buna karşın çevresel etkenlerin, özellikle evde çeşitli dil çevreleriyle karşılaşmalarının çocukların dil gelişiminde belirleyici olduğu düşüncesindedir. Çocukların ilgi ve sevgi gereksinimlerinin yanıtlanmasında, güven duygularının ve değerli oldukları düşüncesinin pekiştirilmesinde, sevdiği insanlarla (anne, baba vb.) geçirdiği zamanın büyük bir önemi vardır. Çocukların, ayrı bir kişilik olduğu düşüncesini destekleyecek, kendilerinin değerli olduklarını duyumsatacak ortamların yaratılmasında, duyarlı yetişkinlerin, nitelikli uyaranların önemli bir yeri vardır.

Kitapların incelenmesi, nesne ve varlıkların adlandırılması, resimlerin tanıklığında kısa öyküler oluşturulması gibi dilsel ve zihinsel gelişimi destekleyecek birçok etkinlik, çocuğun da kendi duygu ve düşünce birikimini kullanarak katıldığı bir etkileşim sürecine kılavuzluk eder. Çocuğun bir özne olarak çizgi ve renkle yapılandırılmış simgeleri anlamlandırma; dil birimlerinin oluşturduğu anlam evrenini kavrama denemeleri; çok uyaranlı bir ortamda birçok duyu algısının öğrenme sürecine katılmasına olanak sağlar. Çocuklar bu etkileşimde sorma, bilme istekleri ile öğrenme, keşfetme duygularını yanıtlamanın sevincini yaşarlar. Bu sevinç, onların merak duygularını devindirmeleri, yeni öğrenmelere yönelmeleri için itici birer etken olur.

Yapılan araştırmalara göre, okul çağından önce çocukların uygun resimli kitaplarla buluşması ve onlara düzenli kitap okunması, çocukların okula başladıktan sonraki başarılarında büyük fark yaratmaktadır. Birçok kitap okunan, kitapları incelemeye ve hikâyeleri tekrar anlatmaya isteklendirilen çocukların iyi okurlar olmaya daha yatkın oldukları bilinmektedir (Anderson, 2013: 63). Demokratik bir toplumun yapıcı ve yaratıcı öznelerinin iyi okurlar, okuma kültürü edinmiş bireyler olduğu söylenebilir.

Kaynaklar

- Anderson, N. A. (2013) *Elementary Children's Literature*. USA: Pearson Education.
- Brown, D. L., Tomlinson, C. M., Short, K. G. (2011) *Essential of Children's Literature*. USA: Pearson Education.
- Güven, N. ve Bal, S. (2000) *Dil Gelişimi ve Eğitim: 0-6 Yaş Dönemindeki Çocuklar İçin Destekleyici Etkinlikler*. İstanbul: Epsilon Yayını.
- Küntay, A. C. (2013) "Okulöncesi Etkileşimler ve Anlatı Gelişimi: İlişkisel Bağlamın Etkileri" (Derleyen: S. Bekman, A. Aksu-Koç), *İnsan Gelişimi, Aile ve Kültür: Farklı Bakış Açıları*. (ss.227-240). İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Lukens, R. J. (2007) *Children Literature*. USA: Pearson Education.
- Onur, B. (2013) *Müze ve Oyun Kültürü*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Özdoğan, B. (2004) *Çocuk ve Oyun 'Çocuğa Oyunla Yardım*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Öztürk, E. İ. (2008) "Bebeklik ve Erken Çocukluk Döneminde Gelişim ve Ruh Sağlığı", (Orhan ÖZTÜRK ve Aylin ULUŞAHİN). *Ruh Sağlığı ve Bozuklukları I-II* (ss.810-8209. Ankara: Nobel Tıp Kitabevi.
- Russell, David L (2005) *Literature for Children*. USA: Pearson Education.
- Santrock, J. W. (2011) *Yaşam Boyu Gelişim "Life-Span Development*. (Çev. Ed.: G. Yüksel). Ankara: Nobel Yayını.
- Sawyer, W. E. (2009) *Growing Up With Literature*. USA: Delmar, Cengage Learning.
- Senemoğlu, Nç (2007) *Gelişim Öğrenme ve Öğretim 'Kuramdan Uygulamaya'*. Ankara: Gönül Yayıncılık.
- Sever, S. (2012) *Çocuk ve Edebiyat*. İzmir: Tudem Yayını.
- Sever, S. (2013) *Çocuk Edebiyatı ve Okuma Kültürü*. İzmir: Tudem Yayını.
- TÜBA (Türkiye Bilimler Akademisi) (2011) *Türkçe Bilim Terimleri Sözlüğü*. Ankara: TÜBA Yayınları.

Edebiyat Ne İşe Yarar?

What is Literature Useful for?

Emin ÖZDEMİR

Değerli Dinleyenler,

Bilmem, söylemeye gerek var mı? “Edebiyat nedir ne işe yarar?” sorusu, nerdeyse edebiyatla yaşıttır. Bugüne değin nice kitaplar yazılmıştır üzerine; bilimsel incelemelere, araştırmalara konu olmuştur. Bu yönden söyleyeceklerim, hiçbir dudağa değmemiş, çiçeği burnunda sözler, düşünceler olmayacaktır. Denmiştir ya, bu gökler altında söylenmedik söz mü kalmıştır? Peki bize kalan? Bize kalansa söylenenleri gelişen, değişen koşulları, zamanın ruhuna göre kendimizce yeniden biçimlendirmek, yeniden söylemektir. İnsan yüreğinin sesine, sorunlarına evrensel bir yaklaşımla bakabilmektir.

Soruya döneyim: Edebiyat nedir, ne işe yarar? Yaşadığımız koşulların tartışına vurarak açayım soruyu. Hani C. Süreya’nın bir şiiri vardır, ***Kan var bütün kelimelerin altında*** dizesiyle başlar... Şiirde birkaç kez yinelenen bu dizenin, eyleme dönüştürüldüğü bir dönem yaşıyoruz. Kinin, nefretin, öfkenin ve şiddetin yoğunlaştığı, yaygınlaştığı günlerden geçiyoruz... Ülkemizde de böyle bu, dünyanın birçok ülkesinde de... Gazetelere bir göz atın, ajansları dinleyin, televizyon kanallarını izleyin bunun böyle olduğunu göreceksiniz. Haberler, yorumlar, konuşmalar kan kokuyor; öfke, şiddet kokuyor!

Bu durum ister istemez ürkütüyor bizi. Hangi yaşta olursak olalım, ayrımına varalım ya da varmayalım, kendimizi yalnızlığın sarmalında buluyoruz. Bakın ben, ömrümün ileri bir evresindeyim; öyle ki benim için gün nerdeyse karardı kararacak; buna karşın ne zaman bu türden haberleri, yorumları dinlesem, izlesem tanımsız bir karamsarlığa gömülüyorum. Sanki içsel bir deprem, bir tür ruh üşümesi yaşıyorum. İşte böylesi durumlardan beni çekip çıkaran tek bir güç var: O da edebiyat...

Acının, sevginin yalvacı, büyük romancı Dostoyevski’nin belleğime kazınmış, unutamadığım güzel bir sözü vardır. Diyor ki “Dünyamızı kin, nefret ve şiddet değil, sevgi, güzellik kurtaracaktır. Sevgiyi, güzelliği üreten, besleyip büyüten güçlerden biri de edebiyattır.”

Kavramın anlam yükünü açmak için bir kez daha sorayım: Nedir edebiyat? Şiirlerdir, öykülerdir, romanlardır, tiyatro yapıtlarıdır, denemelerdir, anlatılardır... Kısaca yazıya dönüştürülmüş, güzelduyusal (estetik) tat içeren, etkileyici her yaratı edebiyattır. Peki, ne işe yarar bütün bunlar? Somut anlamda hiçbir işe yaramaz. Ne açları doyurur, ne çıplakları giydirebilir, ne evsiz barksızlara barınak sağlar, ne de işsizlere iş... Ama bütün bunlardan çok daha önemli, tanrısal bir işlevi vardır edebiyatın: İnsanı, insan kılar. İnsanın duygu, düşünce, bilinç dünyasını biçimlendirir. Başkalarını anlama, onlarla bütünleşme yetisiyle donatır bizi. Yüreklere yürekler giden ince yollar açar, köprüler, geçenekler oluşturur.

Böyle derken Ataç’ın edebiyatın işlevine dönük söyledikleri geliyor aklıma. Sözcüğü sözcüğüne anımsamasam da aşağı yukarı şunları söylüyordu Ataç: “Bencildir insanoğlu. Kendinden başkasını düşünmez, başkalarının dertlerine, acılarına ortak olmaz. Bizi bu

bencilikten edebiyat kurtarır. Şiirler, hikâyeler, romanlar, tiyatro eserleri kurtarır. Öteki insanların içlerini bize onlar açar, bizi onlarla yakınlaştırır.”

Ataç'ın dedikleri bugün de geçerliğini koruyor. Edebiyattan geçmemiş, yazınsal yaratılarla beslenmemiş kişilerin düş gücü gelişmez. Düş gücü gelişmemiş kişilerin yüreğinde sevginin hiçbir türü barınmaz. Daha doğrusu sevgi yeşermez; çünkü sevginin kök hücresi düş gücüdür.

Sevgisiz insanlardan korkulur; yürekleri çölleşmiştir bunların. Bencil, çıkarıcı, açgözlü yaratıklardır; çıkarları uğruna, yapamayacakları kötülük yoktur. İnsanı ezerler, adaleti yerlerde süründürür, doğayı tüketirler. Her tür güzelliğin düşmanıdırlar. Bunun içindir ki öykülerinde sevgiyi, sevecenliği, yaşamın güzelliği ve şiirselliğini işleyen unutulmaz öykücümüz Sait Faik, “Her şeyin başı sevgidir; her şey bir insanı sevmekle başlar”, dememiş miydi?

Nobelli yazar Mario Vargas da bizim öykücümüz Sait Faik gibi düşünüyor: Edebiyatın, sevgi bağıyla insanları birbirine bağlayıp bütünleştiren bir işlevi olduğunu söylüyor. Tek bir hayatımız varken öykülerin, romanların, oyunların yaşamımıza pek çok hayat katarak onu zenginleştirdiğini vurguluyor. Kestirmeden söyleyeyim: Edebiyat sayesinde gerçek hayatın, hiçbir zaman bize tattıramayacağı yüce tutkuların, büyük serüvenlerin kahramanları olabiliriz.

Şunu da söylemeliyim: Okuduğumuz yazınsal yaratıların hepsinden böyle bir işlev bekleyemeyiz. Bu, yaratının yazınsal yüküne, yaratıcısının yazarlık bilincine, sorumluluğuna bağlı bir olgudur. Bu olgu üzerine düşünen Nobelli bir başka yazarın, W. Faulkner'ın tanıklığına başvurayım: “Yazar, çalışma odasında sadece kalbin eski doğrularına, geçici ve ölüme terk edilmiş hikâyelerin mahrum bırakıldığı evrensel gerçeklere, sevgiye, onura, acıma duygusuna, gurura, şefkate ve fedakârlığa yer verip bunları sonsuza değin unutmamalıdır. Bunları öğrenene kadar bir lanetin gölgesinde çalışacaktır. Aştan değil de ihtirastan bahsedecektir; kimseye değerinden bir şey kaybettirmeyen yenilgilerden, umut ışığı yakmayan zaferlerden bahsedecektir. En kötüsü de bunları acımasız ve şefkatsiz bir üslupla anlatacaktır. Onun acıları evrensel olanın kemiğinde yara izi bırakmaz. O, kalpten değil, salgı bezlerinden yazar.”

W. Faulkner'ın dediği gibi salgı bezleriyle değil, kalpten yazılmış, yazınsallık katsayısı yüksek yaratılar yaşamımızı zenginleştirir, ona yepyeni boyutlar kazandırır. Peki, nasıl gerçekleştirir bunu? Bizi günlük yaşamın tekdüzeliğinden, yavanlığından nasıl kurtarır? Soruyu kimi yapıtlara yaslandırarak örneklendireyim.

Varsayalım ki Heriman Melville'in Dünya edebiyatının yapı taşlarından biri olan **Moby Dick**'ini okuyoruz. Sayfaları çevirdikçe artık, yerimizde, odamızda değiliz. Okyanuslar ortasında bir balina gemisinde, tayfaların arasında, onlardan birine dönüşmüşüzdür. Romanın başkişisi Kaptan Ahab'ı dinliyoruz: “Evet çocuklar, Moby Dick kopardı bacağımı; Moby Dick yüzünden bu ölü kemik parçasına dayanır oldum... Evet, evet o melun beyaz balina yıktı beni; ömrüm boyunca tahta bacaklı acemi bir denizci kalacağım onun yüzünden.” Ahab'ın acısı, öc alma duygusu bize de geçmiştir. Onunla birlikte bir denizden ötekine dolanıp duruyoruz. Onuru, ruhu yaralanmış biridir Kaptan, kendini aşağılanmış, yenilgiye uğratılmış sayıyor. Beyaz Balina'yı kendisinin kaderiymiş gibi algılıyor; isyan ediyor ona. Bu isyanla, öfke duygusuyla yüklüdür gemi. Yaşlı Ahab'ı ayakta tutan da beyaz balınaya duyduğu bu sınırsız kindir, öfkedir. Moby Dick, beyaz balina ise tam bir şeytandır, kötülüğün simgesidir sanki. Roman boyunca hep şu soruyu sorarız kendimize: “Neyle savaşıyor Ahab?” Kendi alın yazısıyla mı, doğayla mı, yoksa insan halleriyle mi? Ahab'ın ezilmişliğinin, küçük düşürülmüşlüğüne acılarını yaşarız. Yalnız bunları mı? Fiziksel, doğal çevremiz genişlemiştir. Okyanusların sağanaklarıyla ıslanır, okyanusların güneşiyle kururuz... Biz artık, *Moby Dick*'i okumadan önceki biz değilizdir...

Diyelim ki *Moby Dick*'i değil de Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Huzur'unu okuyoruz. Bir aşk öyküsünün içinde buluruz kendimizi. Kırılgan, buruk bir aşk öyküsü... Tensellikle örtüşmeyen bir kurgusu vardır bu öykünün. Romanın başkişisi Mümtaz için de Nuran için de

böyledir. Okudukça romanın klasik bir aşk romanı olmadığını anlarız; ne Goethe'nin *Genç Verterin Acıları*'na ne Tolstoy'un *Anna Karenina*'sına ne de Orhan Pamuk'un hormonlu aşk romanı *Masumiyet Müzesi*'ne benzer. *Huzur* aşk romanı olduğu kadar düşünce romanıdır da. Mümtaz'ın kişiliğinden gelen bir boyuttur bu: Sanat, edebiyat, Doğu ve Batı kültürüyle yoğrulmuş özgün kişiliği vardır Mümtaz'ın.. Zengin birikimi... Denebilir ki Doğu'nun ve Batı'nın ruhu, belleğinin katmanlarında birlikte dolaşır. Bu dolaşım bir bakıma Mümtaz'ın bilinç, düşünce ve duygu hayatını kuşatır. Romanın kuşattığı zaman dilimine bu hayatın penceresinden bakarız; o dönem İstanbul'unun, doğal, tarihsel, sanatsal güzelliklerini seyretmekten öte yaşarız... Bunların yanı sıra Aragon'un "Mutlu aşk yoktur," dizesinin içinde barındırdığı gerçekliğin anlamına da varırız.

Huzur'u değil de Portekizli yazar, Jose Saramago'nun *Körlük* romanını okuduğumuzu düşünelim. Romanın anlatıcısı dışında, bütün kent halkı körleşme hastalığına yakalanmıştır, görme yetisini yitirmiştir. Bu yetiyi yitirenler, yöneticilerce toplanmış, koğuşlarda karantina altına alınmışlardır. O koğuşlarda körler arasında dolaşır, yaşanan trajediyi izleriz. Aslında ölümcül bir hastalık değildir; ama insanların içindeki şiddeti, saldırganlığı ortaya çıkaran bir iletir bu. Ortaya çıkışıyla kentin yaşamı cehenneme dönmüştür. Korkunun, şiddetin bir eğretilmesi yani metaforudur körlük. Koğuşlardaki körlerin birbirlerine karşı insanlık dışı davranışları bir içsel sarsıntı yaratır bizde. Tüm ahlaki değerlerin çöğendiğine tanık oluruz. Görmeyen gözler, birbirine saldırır, tecavüz ederler; güçlüler zayıfları ezer. Bu vahşet, sarsar bizi, içimiz altüst olur, İnsan denen varlığa bir başka açıdan bakmaya çalışırız. Acaba şiddet ve vahşet, insanın doğasında mı gizlidir? Bu soru, romanı bitirdikten sonra da burgulayıp durur içimizi. Bir de şu sözler: "Sonradan kör olmadığımızı düşünüyorum, biz zaten kördük. Gören körler mi, gördüğü halde görmeyen körler mi?"

Son bir örnek daha vereyim. Oğuz Atay'ın *Tutunamayanlar*'ını okuyanlarımız bilir. Romanın kahramanı Selim Işık, yaşamında hiçbir işi sonuna değin sürdürememiş, yaşama tutunamamış biridir. Neden böyle olmuştur bu? Elbette tek nedene bağlanamaz. Nedenlerden biri babasıyla ilişkileridir. Babası onun çocukluğunu yaşamasını engellemiştir bir bakıma. Selim bir şeyler yapmaya kalksa ya da istese, babası "dur, bakalım hele" diyerek durdurmuştur onu. Bu "dur helecilik" yüzden içine kapalı, daha o yaşlarda içinden konuşan bir kişiliğe bürünür. Babasıyla olan içsel çatışmalarını izleriz. Sözcüklerin duvarları arasında sıkışıp kalmışlığını. Sıkıntılarını, çevresindekilerle iletişim kuramayışlarını da. Gerçek yaşamdan kopmuş, kitapların dünyasına sığınmıştır. Nedenini şöyle açıklar bize: "Benim için bütün oyunlar, romanlar, hikâyeler herkesin anladığından başka bir anlam taşıyor. Bütün hayat bütün insanlık bu kitaplarda anlatıldı, bitirildi. Yeni bir şey yaşamak, yeni bir kitap tanımak oluyor benim için. Kitaplarla ve onların yazarlarıyla birlikte yaşıyorum." Zaman zaman kendisini, çevresini, yaşadığı dönemi alaya aldığı da olur. Alaycı yanlarını, acılarını, canına kıyma noktasına adım adım nasıl vardığını gözlemleriz... Romanın sonuna doğru bir yerde Selim için yaratıcısı şöyle der: ***Bütün hayatı boyunca konuştu. Sonunda tutunamayanlar diye bir söz çıkarabildi ortaya, bir tek kelime. Çoğul bir kelime..***

Niye veriyorum bütün bu örnekleri? Okuduğumuz romanların, öykülerin "yaşamımıza yeni yaşamlar katma; yaşantı birikimimizi zenginleştirme, böylece öteki insanlarla bizi bütünleştirme" gerçeğini somutlamak için... Böyle derken Ernest Fischer'in bir sorusu geliyor aklıma: "...Milyonlarca insan kitap okuyor, müzik dinliyor, tiyatroya, sinemaya gidiyor. Neden? Oyalanmak, dinlenmek, eğlenmek istiyorlar demek soruyu pekiştirmekten öteye gitmez. İnsanın bir başka insanın hayatına, sorunlarına gömülmesi, kendini bir resim, bir müzik parçası ya da bir roman, oyun, film kişisi ile bir görmesi neden oyalayıcı, dinlendirici, eğlendirici olsun? ... Belli ki kendini aşmak isteyen insan. Tüm insan olmak istiyor. Ayı bir birey olmakla yetinmiyor."

Van Gogh da Fischer gibi düşünüyor: " Sanat, Tanrının insanda eksik bıraktığını tamamlar" diyordu. İşte edebiyatın, sanatın böyle yüce bir **işlevi** vardır; insanı tam insan kılan bir gücü vardır. Bunun için yazınsal değeri yüksek yapıtları okumalı, çocuklarımıza, gençlerimize de okutmalıyız. Okuma, kişiyi umutla donatır, ona direnme gücü kazandırır. Bakın, içtenlikle söylüyorum. 80'li yıllarımı sürüyorum. Bugüne değin karşılaştığım kimi

güçlülere direnebildiysem hâlâ yaşamı daha güzel, daha yaşanılır kılmamanın umutları içindeysem, bunda okuduğum güzel kitapların payı büyüktür.

İşte bu nedenle konuşmamın bu kesiminde sizleri kısa süreliğine bir yolculuğa çıkaracağım. İçinde bulunduğumuz bu salondan, hiçbir kentsel sorunu olmayan güzel bir kente Kurmaca Kişiler Kenti'ne götüreceğim. Elbette düşsel, düşlemsel bir yolculuk olacak bu.

Nasıl bir kenttir gideceğimiz Kurmaca Kişiler Kenti? Adı üzerinde düşlemsel bir kent. Yaşadığımız gerçek kentlere hiç benzemiyor. Uzaktan da olsa biraz Italo Calvino'nun Görünmeyen *Kentler*'ini anımsatır. Ama onun kentlerden çok farklıdır. Şöyle ki bu kentte romanlardan öykülerden, oyunlardan seçilmiş kurmaca kişiler yaşamaktadır. Aralarında kimler yok ki? Bizim Yaşar Kemal'in İnce Memed'inden tutun, Dostoyevski'nin Raskolnikov'una; John Steinbeck'in *Fareler ve İnsanlar*'ın kahramanları George ve Lennie'den Yusuf Atılgan'ın Zebercet'ine; Stendhal'in *Kırmızı ve Siyah*'ın kahramanı Julien Sorel'den Milan Kundera'nın *Varolmanın Dayanılmaz Hafifliği*'nin başkişisi Tomas'a değin yüzlerce kurmaca kişi. Kendileri için özel olarak hazırlanmış, döşenmiş evlerde yaşarlar.

Bilirsiniz, ama bir de ben söyleyeyim: Kurmaca kişilerin hamurunu Tanrı değil, insan eli karmıştır. Onlardan hiçbirisi bir ana rahminde yatmış, oradan dünyaya gelmiş değildir. Ama hemen belirtmeliyim ki bu kişiler, gerçek yaşamdaki kişilerden çok daha gerçekler. Gerçek yaşam kişilerini tam olarak tanıyamayız. Onlar, içlerini bize bütünüyle açmazlar. Türkçenin o güzel deyimiyle kan kusar, kızılık şerbeti içtim derler. Hangimiz böyle değiliz ki? Kimse kimseye iç dünyasını tam olarak açamaz, en yakınlarına bile. Sanmıyorum, Kendi kendimize bile açamadığımız yanlarımız vardır.

Oysa kurmaca kişilerin gizlisi saklısı yoktur, yaratıcısının yansıttığı ölçüde bütün gizlerini açarlar bize. Bir örnek vereyim: Flaubert'in *Madame Bovary*'sini okuyanlar bilir; romanın kahramanı Emma yaşadığı koşullara isyan eder. İsyanın ardında neler vardır? Niye kocasını aldatmış, niye sürekli âşık değiştirmiştir? Bunları hiç gizlemez, her şeyini bütün çıplaklığıyla sere serpe anlatır bize. Kocasını, yavan, hantal, duyarlılığı gelişmemiş bir adam. Emma'nınsa tensel kan basıncı yüksek bir doğası vardır. Okuyuşumun üzerinden yıllar geçmiştir; onların bütün yaşamlarının gerçek bir fotoğrafı olan o akşam yemeği sahnesini şimdi bile anımsıyorum. Sobası tüten rutubetli bir oda, terleyen duvarlar. Gıcırdayan kapı, ıslak döşeme taşları. Yemek odası değil, sanki işkence odası. Masada karşılıklı oturmuştur karı koca, tek sözcük çıkmaz ağızlarından. Yemekleri gelmiştir; Charles, ağzını şapırdada şapırdada yerken, Emma, tabağına dalıp gitmiştir. O anı şöyle betimler Flaubert: "Yaşamının bütün acılığı tabağına doldurulmuş gibi gelirdi ona, haşlamanın dumanını görünce ruhunun derinliklerinden çıkan döküntü dumanları gibi bir şeyler yükselirdi."

Orhan Kemal'in *Murtaza*'sını, Balzac'ın *Goriot Babası*'nı düşünün, alıcı bir gözle okuduysanız onların babalık yanlarını, özelliklerini kendi babanızdan daha iyi tanımışsınızdır. Babanız, iç dünyasını nereye değin tam olarak açmıştır size? Bunu kestiremezsiniz. Oysa Murtaza'nın da, Goriot Baba'nın iç dünyalarını en gizli kovuklarına dek gezip dolaşmışsınızdır.

Gideceğimiz kent, Kurmaca Kişiler kenti tam edebiyat, sanat kentidir. Caddelerinde, sokaklarında savaştan barışa, adaletten sevgiye, dostluktan yalnızlığa değin değişik kavramların adlarını taşıyan heykeller vardır. Şiir taşları dikilmiştir. Bu taşlara Catullus'an Paul Celan'a, Neruda'dan, Ahmet Arif'e değin değişik şairlerden seçilmiş dizeler kazınmıştır. Evlerin duvarlarında, içlerinde oturan kişilerle ilgili resimler çizilmiştir. Kentte oturanların zaman zaman bir araya gelip söyleşmeleri için söyleşi salonları yapılmıştır.

Kentin doğal görünümüne gelince kısaca düşlenebilecek tüm güzellikleri kendinde barındırır, yeşillikler, bahçeler, parklar, çiçekler kentidir.

Düşlemsel yolculuklarda insan en uzak yere bir saniyede, göz açıp kapayıncaya değin varabilir. Bakın vardık işte. Benzerine ancak masalarda rastlanabilecek, demirden, çift kanatlı, yüksekçe dev bir kapının önündeyiz. Kapının sağ yanda bir yazıt yani kitabe var.

Üzerine Fernando Pessoa'nın *Huzursuzluğun Kitabı*'ndan alınan şu sözleri yazılmış: “**Düş kurmakla geçti ömrüm. Hayatımın anlamı buydu. İç hayatımın dışındaki hiçbir şeye dönüp bakmadım.** Kapının tepesindeyse şu tümce yazılı: “ **Düş gücü gelişmemiş olanlar buradan içeri giremezler.** Bu tümce bize Dante'nin *İlahi Komedî*'sinde Cehennemin giriş kapısına yazılmış: **İçeri girenler, dışarıda bırakın her umudu** sözünü çağırıştırıyor. Ama bizi Cennet gibi bir kent bekliyor.

Kurmaca Kişiler Kenti'ne geçici olarak gelenlerin içeri girip girmeyeceğine kapının kendisi karar veriyor. Bekliyoruz heyecanla. Az sonra kapının iki kanadı, ağır ağır açılıyor, içeri giriyoruz. Gördüğümüz manzaranın güzelliği çarpıyor, şaşırtıyor bizi. Cetvelle çizilmişçesine iki yanı ağaçlı caddeler. Değişik zamanlara, değişik ülkelere ait renk renk giysiler içinde kadınlar, erkekler akşamüstü yürüyüşüne çıkmışlar. Kimileri banklarda oturmuş yürüyenlere bakıyor.

Biz de bir köşede durup yürüyenleri izliyoruz. Dikkatle bakıyoruz acaba içlerinde okuduğumuz romanlardan, öykülerden, izlediğimiz oyunlardan bu kente gelmiş tanıdıklarımız var mı? İşte şu şapşal görünüşlü, iki yana sallanarak yürüyen adama bakın; bu, Haşek'in **Aslan Asker Şvayk**'ı, onun hemen yanında yanık yüzlü, esmer, hafifçe kamburu çıkmış yaşlı biri var. Şvayk'a bir şeyler anlatıyor. Onu da tanıyoruz, Ernest Hemingway'in **İhtiyar Adam ve Deniz**'in kahramanı balıkçı Santiago. Yolun sağında İki kadın görünüyor. Yaşlıcasının elinde bir şemsiye, baston yerine kullanıyor. Genç olanı, saçlarını topuz yapmış, uzun boylu, alımlı bir görünüşü var. Tanıdık geliyor bize. İyice yaklaşıyorlar, Solgun, hüzünlü, güzel bir yüz... Kim ola ki? Düşünüyor, az sonra çıkarıyoruz: Tolstoy'un **Anna Karenina**'sı; üzerinde canına kıydığı günkü nar kırmızısı giysisi var.

Değişik dönemlere, ülkelere özgü giysiler içinde insanlar akıp gidiyor önümüzden... Birden onları görüyoruz, biri genç, öteki yaşlı iki kişi. İkisini de tanıyoruz, genç olanı, leylek boyunlu, kemerli burunlusu, Sabahattin Ali'nin Kuyucaklı Yusuf'u; ince, sarkık yüzlü, gözleri torbalanmış yaşlı olanıysa ışıklar içinde yatsın, sevgili dostum Tahsin Yücel'in **Peygamberin Son Beş Günü** adlı romanın kahramanı; devrimci ozan Rahmi Sönmez, takma adıyla peygamber... Onların arkasından kısa boylu, tıknaz, kırmızı saçlı adamı da yine ilk bakışta tanıyorum. Jozef Conrad'ın **Karanlığın Yüreği** adlı romanın kahramanı Kurtz. Öldürme bağımlısı, yabanıl bir tip...

Gelip geçenleri izlemeyi bırakıyoruz. Kentte ilkin kimi ziyaret edeceğiz, onu belirliyoruz. Elbette ilk sıraya kentin bir numaralı yurttaşı Cervantes'in Donkişot'unu, mahzun yüzlü Şövalyeyi alıyoruz... Ne ki ziyaretine gitmeden önce Don Kişot'u sizlere kısaca anlatmak istiyorum. Gerçekte çoğu kişi onun adını duymuştur, ama onu bütünüyle pek azı okumuştur.

Eskiden şairlere, yazarlara zaman zaman sorulan bir soru vardı: “ İssiz bir adaya gideceksiniz, yanınızda ancak on kitap götürmenize izin var. Hangi kitapları götürürsünüz? Soru bana sorulsa, kitap sayısı tek kitapla sınırlansa hiç duraksamadan **Don Kişot**'u derim.

Neden Don Kişot? Ayrıntılara inmeden kimi yönlerini anlatayım. Bir kez Don Kişot, bütün yazınsal türleri içinde barındırır. Neler yoktur ki örüntüsünde, şiirden masala, masaldan öyküye, denemeye, atasözlerine, oyuna değin her şey vardır. Yazınsal bir çeşitlilik, yazınsal bir zenginlik içerir. Başlı başına bir kitaplık gibidir. Roman boyunca alıntılar, anıştırmalar, göndermeler birbirini izler. Nitekim Cervantes'in miras üzerinde çalışan kimi **Don Kişot** uzmanları, ondan sonra yazılan tüm kurgusal yapıtların, gerçekte Don **kişot**'ta işlenen temanın bir çeşitlemesi olduğunu öne sürerler. Çünkü **Don Kişot**'ta anlatılanlar, aslında gerçeklikle yanılısıma, sağduyuyla delilik, gülünçlüklerle bilgelik arasındaki çatışmaları kuşatır. Aşkı, sevgiyi, özlemleri, tutkuları kuşatır. Yaşam kavgasında hep kaybetmeye yazgılı bir insanı anlatır.

Romanın alabildiğine geniş mekânsal coğrafyası vardır. Mancha'nın uçsuz bucaksız bozkırları, Morena dağları, tepeler, mağaralar, hanlar, şatolar, konaklar... Tıpkı coğrafyası gibi, romanın kişi kadrosu da oldukça kalabalıktır. Kimler girmez ki romana? Köylüler,

haydutlar, çobanlar, şövalyeler, dükkler, mahkûmlar yalancılar, düzenbazlar, kukla oynatıcıları... Kısaca toplumun her kesiminden insan galerisidir roman.

Ama tip ve karakter bağlamında romanın iki temel ayağı vardır. Biri mahzun yüzlü Şövalye Don Kişot; öteki onun uşağı Sancho Panza... Nedir bunların ayırıcı özellikleri? Kimi roman, oyun kişileri vardır, kahramanı olduğu yapıtı da adlandırır. Faust, Hamlet, Oblomov, Anna Karenina, İnce Memed, Murtaza gibi. Don Kişot da onlardan biridir. Romanıyla, yaratıcısıyla özdeşleşmiştir. Elli yaşların bir İspanyol soylusu... Köhne şövalye kitaplarını okuya okuya, neredeyse akıl yitiminin eşiğine gelmiştir. Okuduklarının gerçekliğine inanır, olayları, durumları varlıkları, o kitaplarda yazılanlara göre algılar, düşüncelerine, eylemlerine o kitaplar yön verir. Sonunda okuduğu kitaplardaki şövalyelerden biriyle özdeşleşerek gezgin bir şövalye olarak çıkar ortaya. Kutsal bir görev üstlenmiştir. Demir çağında altın çağı geri getirmek. Denebilir ki Don Kişot'un eylemlerini bu istek belirler.

Nasıl bir çağdır altın çağ? Bir kez "benim", "senin" kavramları yoktur. Üretilen her şey ortaktır. Gerçeğe, içtenliğe, asla hile ve yalan karışmaz. Doğruluk, dürüstlük egemendir. Adalet kendi düzeni içinde yürür. Kimse kimseyi ezmez, sömürmez. Oysa demir çağında her şey yolundan çıkmıştır. Doğruluğun, dürüstlüğün yerini yalan dolan almıştır. Güçlüler, güçsüzleri ezmekte, insan insanı sömürmektedir. Haksızlıklar at koşturur. Haksızlığa uğrayanların hakları yerlerde sürünür...

Don Kişot, bütün bunları düzeltme düşlerine kaptırmıştır kendini, "Tanrı, beni bu demir çağında altın çağı geri getirmem için yarattı! Benim kaderim tehlikeler, yığıtlikler, büyük kahramanlıklar..." diye düşünür, inanır buna. Şöyle der çevresindekilere: " Benim işim, güçsüzlere yardım etmek, haksızlıkları düzeltmektir. Kötüleri cezalandırmaktır. Alınmamış öcünüz varsa bana söyleyin, ötesine karışmayın. Ben kimsesizlerin kimsesiyim."

Uşağı Sancho Panza ise efendine karşıt bir karakterdir. Gerçekçidir, olayları, durumları, varlıkları ve nesneleri olduğu gibi algılar. Bu yönden gerçeklikle düşselliğin çatışması gibidir Donkişot... Romanın bu yönüne bakanlar Sancho Panza'yı gerçekliğin, Don Kişot'u da yanılsamaların biçimlendirdiği düşlerin sesi olarak nitelendirirler,

Genelleyerek söylersem, Don Kişot okuduğu kitapların ürünüdür. Şöyle desem belki daha doğru olur: Okumalarının elçisidir. Carlos Fuentes, bir değerlendirmesinde Don Kişot için "kitaplardan gelen, kitaplara gidendir,"der. Nasıl okuduğu kitaplar, Don Kişot'u dünyaya getirmişse, onun dünyası için de ciltlerce kitap yazılmıştır. Onun için yazılanların çoğu şu noktada birleşirler: Don Kişot'un ahlakını, yaşam biçimini sevgi ve adalet duygusu belirler.

Don Kişot için bellek insanıdır, dedim, belleğindeki birikime göre gerçek yaşam olgularını düşlemsel bir dönüşüme uğratar. Örneğin onun gözünde kaba saba han işleticileri, eğitilmiş, kibar, görgülü şato beyleridir. Hanlarda gördüğü üstü başı dökülen, kir pas içindeki oda hizmetçileri şato eceleridir. Yel değirmeni, şarap tulumu deve dönüşür onun kafasında. Yine okuduğu kitaplara göre her şövalyenin bir sevgilisi olmalıdır. O da El Tabasso köyünden boğa kadar güçlü, kirli mi kirli, çirkin Lornenzo adlı köylü kızına Dulcinea adını verir, hayalinin yarattığı sevgiliye.

Şunu da söyleyeyim: Her okuma bir yorumdur. **Don Kişot** üzerine onlarca kitap yazılmış, adına kürsüler, enstitüler kurulmuştur. Yazınsal eylemiyle ilgili incelemeler yapılmıştır. Diyebilirim ki Don Kişot bir değil, bin bir yoruma konu olmuştur. Bunlardan birini anarak bitireyim Don Kişot üzerine söyleyeceklerimi: "Gerçeklik, asla gördüklerimiz değildir; Daha keskin, adaleti bilen, tanıyan gözlerin gördükleridir." Pablo Neruda, romancı Julyo Cortazar için "Cortazar okumamış insan bir kader kurbanıdır" diyor. Aynı söz, Don Kişot için de söylenebilir.

Masalın Doğası ve Türk Masalının Yeniden Dirilişi

The Nature of Folktale and The Resurrection of Turkish Folktale

Mustafa Ruhi ŞİRİN

Çocuk Vakfı

Özet

Geleneksel masalın doğası sözlü anlatımla örülür. Masalların yapılarında ve işlevlerindeki değişimde yürüyüş yolları belirleyici olur. Geleneksel masalda işlev değişimi modernleşme döneminde yeniden yazılan masallara yüklenen toplumsal içerikle gerçekleştirmeye başladı... Türk masal geleneği, çağlar boyu sürmüş dünyanın zengin masal birikimlerinden biridir. Diğer halk edebiyatı türlerinde olduğu gibi, sözlü geleneğin masalı değişerek ve yenilenerek günümüze ulaşmıştır. Türk masalında iki yönlü değişim gerçekleşmiştir: Birinci değişim masalların tema, konu, tip-karakter, masal örgüsü, biçim ve biçem/üslup değişimi yönünde olmuştur. İkinci değişim ise masallara yeni toplumsal içeriğin yüklenmesiyle modern edebiyat döneminde ortaya çıkan işlev değişimidir... Bu bildiride masalın doğasından hareketle sözlü ve yazılı Türk masal edebiyatı geleneğindeki işlev değişimi irdelenecek; Türk masalının yeniden dirilişi derleme, işleme, yeniden yazma-uyarlama ve esinlenme konuları ilgili bileşenler bağlamında incelenecektir. Bildiride ayrıca; “Masal edebiyatı poetikası çerçevesinde Türk masalının yeniden dirilişi nasıl mümkün olabilir?” sorusu, kuramsal, masal edebiyatı estetiği ve kurumsal yapılar çerçevesinde tartışılacak ve önerilere yer verilecektir.

Anahtar Sözcükler: Masal, masalın doğası, masalın işlevi, sözlü gelenek, masal anlatıcısı, masal yazarı, derleme, işleme, esinlenme, masal edebiyatı.

Abstract

Nature of traditional folktale is surrounded by oral narration. Walking trails are determinative for the changing of structure and function of folktales. Function change of traditional folktales take place by loading of social content in rewritten folktales in modernisation period... Turkish folktale tradition is one of the rich folktale agelong fund of the World. As other types of folk literature, the folktale of oral narrative tradition reached the present day by changing and regenerating. There has been two way change in Turkish folktales: First, the change has been occurred in the theme, subject, character, story line, form and style. Secondly, the functional change have been occurred by inclusion of the new social context to the folktale at modern literature age. In this paper, the change in the tradition of Turkish verbal and written folktale literature shall be examined through the nature of folktale. The resurrection of turkish folktale will be analyzed in the context of compilation, engraving, rewriting, inspiration subjects and related components. The question of “How the resurrection of turkish folktale could be possible within the scope of folktale literature” will be analyzed in three dimension: turkish folktale will be argued for rewriting in the context of “authenticity of child” for he children and for the aduts and in the context of inspiration from folktales.

Key words: folktale, nature of folktale, function of folktale, oral narrative tradition, tale-teller, tale-writer, compilation, inpiration, folktale literature

Giriş

Bilimin 17. yüzyılda ortaya çıkışından beri mitolojiyi, batıl inanışlı ve ilkel kafaların ürünü olarak reddettik. Tam olarak doğru olmasa da uygun bir ad bulmak için 'mitsel düşünce' dediğimiz şeyle bilim arasındaki gerçek uçurum, gerçek ayırım onyedinci ve onsekizinci yüzyıllarda ortaya çıktı.

Claude Lëvi-Strauss

İnsanlık tarihinin en doğurgan türleri mitler, masallar ve efsanelerdir. "... mitoslar, kendilerini sembol dili aracılığı ile ifade eden, geçmiş zaman bilgelikleri ve özdeyişleridir." (Fromm, 1990: 212) Hemen her yerde bulunan, erişilen ve yaygın olan tür ise masallardır. Sembol diliyle yazılmış "Efsane, masal veya mitlere eskiden esatir denilirdi." (Kabağaçağı, 1983:11) Bu üç türün temel kaynağı hayal ve bilgeliktir. "Görüntüleri tasavvur etme yeteneğine doğal olarak hayal gücü denir (ya da denirdi)." (Tolkien, 1999:67)

Mit, masal ve efsanelere toplumun ortak bilincinin yön verdiği kabul edilir. "Masal dünyasının öncüsü mitoloji... Mitoloji, efsane; ilk insan topluluklarının hayal tahtapoşundan seyrettikleri kâinat manzarası ve sebepler manzumesi." (Kısakürek, 1984:29) Dünyanın oluşumundan insanlığın hikâyesine uzanan bu anlatıların doğasındaki merkezi iki kavram hayal ve değişim'dir. Bu türlerdeki "değişim" hayvan kahramanlardan insan biçimine doğru gerçekleşir. İnsanlığın çocukluk dönemi ürünlerini içine alan sözlü gelenek, insanlığın çocukluk dönemi ürünleri kendisini yazıda değil anlatıda gerçekleştirir... O, canlı ve yaşayan bir kültürdür. Yazıya geçirildiği zaman, bu canlılığı içinden çekip çıkarılmış, varoluş-bağlamını, esasını ve ruhunu yitirmiş olur... Sözlü gelenek de bir dil ve tasarım dünyasıdır." (Taşdelen, 2016:36-53)

Sözlü gelenek anlatıları tıpkı felsefe gibi birer açıklama biçimleridir. Gerçeküstü ve olağanüstünün mantığına dayalı sözlü gelenek anlatılarından açıklama yapmasını bekleyemeyiz. Çünkü masal ve felsefenin açıklama biçimleri farklıdır. Bu fark masalların gerçek olmayan olağanüstü bir dünya tasarımına dayanmasından kaynaklanır. "Masal bir şey söyler. Söylediği şey o kadardır... Masala soru sormayız. Felsefe ise her zaman söylediği şeyi niçin başka türlü değil de o şekilde söylediğinin hesabını vererek kendisini üretir. Ona sorular sorabiliriz." (Taşdelen, 2015:59)

Mit, masal ve efsanelerin tarihî süreç içinde ortak özelliği doğurgan oluşları ve kendilerini yenilemeleridir. Sözlü kültürün yapısındaki doğurganlık, türlerin anlatıla anlatıla gelişmelerini sağlar. "Masallar şiirle akraba bir tür kabul edilir. İmge, simge, söz sanatlarından özellikle benzetmeler, kişileştirmeler, dillendirmeler, mursal mecazlar, açık-kapalı temsili istiareler/eğretilmeler ve abartmalara sıklıkla başvurulur... Masallarda güçlü bir yapı ve sağlam bir kurgu var. Değerler ve karşıtlar, muhakemeyi kışkırtacak ölçüde ustalıklı kurgulanır." (Şimşek, 2016)

Mitos, masal, efsane ve rüyaların gerçekliği varoluş ve gerçekleşme biçimlerine göre değişkenlik gösterir. Bunun nedeni her üç türün bileşenlerinin farklı olmasıdır. "Mit kutsal bir öyküyü anlatır; en eski zamanda, başlangıçtaki" masallara özgü zamanda olup bitmiş bir olayı anlatır. Demek ki mit, her zaman bir "yaratılış"ın öyküsüdür: Bir şeyin nasıl yaratıldığı, nasıl var olmaya başladığı anlatılır. Mit ancak gerçekten olup bitmiş, tam anlamıyla ortaya çıkmış olan şeyden söz eder... Sonuç olarak, mitler, kutsal (ya da doğaüstü) olan şeyin, dünyada çeşitli, kimi zaman da heyecan verici akınlarını betimlerler." (Eliade, 1993:13)

Mitlerin yükseliş dönemleri olduğu gibi çöküş dönemleri de vardır. İnsan ve dünya algısındaki değişimlere yön veren "din" mit, masal ve efsanelerin işlev değişimlerinde belirleyici başat kaynaklardan biridir. Mircea Eliade, arkaik ve geleneksel insanın anlaşılmasında mitlerin hiç de önemsiz olmadığı noktasından hareketle açıklamayı tercih eder: "... mitin başlıca işlevi, bütün ritlerin¹ ve bütün anlamlı insan davranışlarının (beslenme

ya da evlilik olduğu kadar çalışma, eğitim, sanat ya da bilgelik de) örnek oluşturacak modellerini ortaya koymaktadır.” (Eliade, 1993:14).

Köken ve kozmogonilerindeki “yenilenme ritleri” işlevini yerine getirdikçe mitlerin dünyayı yeniden yorumlama süreci devam eder. Geçmiş dönemlerde mitolojinin işlevi ise dört başlık altında özetlenebilir: Varlığın gizemi karşısında huşu duygusunu uyandırması ve beslenmesi –mistik işlev-; bilimin ilgilendiği kozmoloji boyutu; mevcut toplumsal düzeni desteklemesi –sosyolojik boyut-; insanı kendi ruhsal zenginliğine ve nesneleşmeye doğru götürerek, kendi ruhsal gerçeklerine ulaştırması mitlerin işlevleri arasında yer alır. (Campbell, 1992:433-435).

Mitoloji Okulu, halk masallarının mitlerden doğduğunu savunuyordu. Felsefe ve bilimsel düşünceden önce varoluşa yönelik gerçeği kavrama modelleri geliştirilmişti. Claude Levi-Strauss, bilimin 17. yüzyıldan sonra “mitolojiyi, batıl inanışlı ve ilkel kafaların ürünü” ilan etmesiyle yeni bir dönemin başladığını ileri sürmüştü. Bu ise insanlığın geliştirdiği metafizik boyutun reddedilmesi anlamına geliyordu.” Bilimsel düşüncüyü kullanarak doğa üzerinde egemenlik kurabildik, halbuki mit ise, insana çevre üzerinde egemenlik kurması için daha fazla maddi güç vermede başarısız kalmıştır. Ancak mit insana, çok önemli bir şeyi, evreni anlayabileceği ve evreni anladığı yanılsamasını vermiştir.” (Levi-Strauss, 1986:29)

Bilimin mite karşı eğilimi masala da yansımıştır. Bunun nedeni ise bu iki türün kaynağının hayal olmasıdır. Mit ve masalları kendi gerçeklikleri yerine “akla uygunluk” denetiminden geçirerek yargılamak günümüze kadar sürdürülmüştür. –Julius Fuçık, halk masallarının “üstünde olduğu temelin değiştiği”ni ileri sürerek bayrak açmıştı: “Bütün bu masalların oluşturuldukları dönemlerde derin toplumsal kökleri vardı. Bilgisizlikten dolayı acı çeken insanı teselli ediyorlardı, insanın arayışının ve buluşunun ifadesiydiler, insanı ileri doğru gitmeye zorluyorlardı, onun sığınağıydılar, onun kavrayışının ve dünyayı gittikçe daha çok egemenliği altına alışının ifadesiydiler.” (Fuçık, 1978:235)

Geleneksel masalların hayal eğitimi işlevi başta olmak üzere, “akıl” ve “bilim” süzgecinden geçirilerek ve yeni işlevler yüklenerek yazılması Avrupa’da başlamıştır. Bu yenileme sürecinde “din”e dayalı değerler ayıklandığı gibi; geleneksel masala karşı “proleter çocuklar için devrimci bir yurttaşlık bilgisi!” (Hoernle 1978:167-169) içeren sanayi çağına proleter masalları yazılmıştır.

Masalın Doğası

İnsanların daha bilgili, ama bilgeliğin daha sınırlı olduğu bir dönemde romana masal denirdi.

Lope de Vega

Masal, başat özelliği hayal olan; insanlığın doğruluk, adalet ve esenlik umudunu yansıtan anlatı türüdür. Masalı efsaneden, hikâyeden, destandan ayıran asıl nitelik masalın hayal ürünü olmasıdır.²

Cemil Meriç, masalların ana kaynağını Pança tantralara dayandırır (Politika ve idare sanatı üzerine beş kitap). “Masal insanla çağdaş, ama en çok boy atıp kök saldığı ülke: doğu. Kıssa, masal, hikâye... Asya’dan yükselen hayal ağacının çiçekleri.” (Meriç, 1976:106)

Masalların ilk kaynağı konusu tarihi-coğrafi, psikolojik ve antropolojik yöntemlere göre ortak bir kabul hâline gelmiş değildir. Mitoloji Okulu, masalın kaynağını mitoloji olarak açıklar. Hindoloji Okulu’na göre masalların ana vatanı Hindistan’dır. “İnsanlığın hayat içinde ve tabiat karşısında ortak duygu ve düşüncelerinin temlerini işleyen masallar, söylendikleri dile göre millî karakter kazanırlar. Hind veya Türk masalı değişimiz bundandır.” (Elçin, 1986:370) Antropoloji Okulu’na göre masallar ilkel hayatın kalıntılarıdır. Andrew Lang, masallar tek bir

kaynaktan çıksa da “motiflerin gezebileceğini ve bir kültürün diğerinden motif alışverişi yapabileceğini” savunur. Hans Naumann, “masalların çeşitli şekilleri mit, lejand, kahramanlı masallara geniş bir açıdan bakılınca hep aynıdır” görüşünü ileri sürer. (aktaran Seyidoğlu 1975: XXXIII-V). Ignác Künos, “dünya masallarının Orta Asya’daki eski Hindistan’da ve her milletin kendisine ait düşünüşünde” olduğunu belirtir. “Masallar hem eski zamanların dinini ve bu dinlerin nasıl olduklarını, hem de geçmiş zamanlarda yaşayanların edebiyatını, yargılarını, yazılmış tarihlerden fazla anlatır. Masal dediğimiz şey, her milletin dönen aynasıdır.” (Künos, 1978:113). Masalların sözlü geleneğin ürünleri olduğu kabul edilir. Buna karşın masalların “gerçekte sözlü olarak mı doğduğu yoksa herhangi bir yazılı kaynaktan esinlenerek mi oluştuğu sorusu” (Boratav 1982:231)nun kesin bir cevabı henüz verilebilmiş değildir.

Masal Anlatıcı

Bir masalın ilk anlatıcısını bulamadığımız için ilk kaynağına ulaşmak da imkânsız gibidir. İlk masal anlatıcıların erkekler olduğu kabul edilir. Zamanla erkeklerin ekonomik nedenlerle “ev”den uzaklaşması sonucu masal anlatıcılığının kadınların tekeline geçtiği de ön kabullerden biridir.

Geleneksel masal, masal anlatıcısının sözlü anlatımıyla doğar. “Sözlü gelenekte hikâye anlatıcıları; hayatı ve deneyimi yeni kuşaklara aktararak yarınlara taşımış, bu anlamda insanlığın belleği olmuşlardır... Özellikle sözlü kültürde, hep birikimin hafızası olmuşlardır.” (Tosun, 2014:53) Masal anlatıcı anlattığı masalı her anlatışında yeniler. Masala rengini veren anlatıcıdır. Mark Azadowsk’nin Sibiryalı Natalya Vinokurova’dan dinlediği ve incelediği masallardan şu sonuca ulaşır: Vinokurova hayallere inanan bir anlatıcıdır. Onun için masalın konusu, biçimi, epizodları ve nakışları önemli değildir. Vinokurova çarpıcı yalınlığı vermeyi seven bir anlatıcıdır. Azadowski, bu masal anlatıcısı masalın bir çok yönünü değiştirdiğini bu değiştirme sürecinin yalnız dil ve anlatım gibi masalın dış örgüsüyle sınırlı kalmadığını; masalın yapısını, kişilerin çizilmesini, masalın ideolojisini ve işlevini de içine aldığını ortaya koyar (Başgöz, 1982:26-29).

Masal geleneğinde tek tip masal anlatıcı yoktur. Yaşadığı kültürel gerçekliğe ve döneme göre masal anlatıcıların özellikleri de farklıdır. “Masalcı, anlatmasını sesinin tonuyla, el hareketleriyle, mimiklerle zenginleştirir. Masalı yer yer süsleyen tekerlemeleri veya başka şiirli parçaları ayrı bir makam ile söyler. Düz anlatma ile konuşmalarda masalcının edası başka başkadır. Bazı konuşmalara taklit oyunları karışır... Sonra dinleyici ile masalcıyı anlatma süresince birbirlerine yaklaştıran bir takım alışverişler olur: Masalcı dinleyicilerle konuşur, onlara sorular sorar, onlardan karşılık alır, bazı bazı da dinleyici düşüncelerini, duygularını açığa vurur...” (Boratav, 1958:22)

Masalı anlamak için önce masal anlatıcıyı anlamaya yönelmek gerekir. “Masalın tadı anlatılışındandır.” (Güney, 1966:12) Masal anlatıcı bir şair, hikâyeci, romancı, tiyatro yazarının yazarak yaptığını sözlü anlatımla gerçekleştiren sanatçıdır. Vladimir Propp, anlatıcı, dinleyici dengesinde masal anlatıcısının bağımlı ve özgür olmadığı alanlar olduğunu savunur. Anlatıcı masalın değişmeyen işlevlerinin yerini korur. Türleri birbirine kesin ya da görece biçimde bağlı olan öğeleri değiştirme konusunda özgür değildir. Anlatacağı masal için belli bir işlev önceliği varsa, bazı kişileri niteliklerine göre seçmekte özgür değildir. Başlangıç ve sonraki işlevler arasında uyumu –masal, anlatıcı, dinleyici dengesinin kurulması-sağlaması gerekir. Propp, masalcının “özgür ve yaratıcı deha”sını kullanabileceğini de şöyle açıklar: Masalcı atlayacağı ya da tersine kullanacağı işlevleri, işlevin gerçekleştiği yolu ya da türü, adları ve kişi niteliklerinin seçiminde ve dilin sunduğu imkânları (masalın biçimi) seçmede özgürdür (Propp, 1985:108-118).

Masalın İşlevi

Masallardaki temel öge, dış dünyaya açılma eğilimidir.

Fernando Savater

Sözlü geleneğin masalı, biçimbilim (yapısal) bakımından olduğu gibi içerik yönüyle de incelenerek işlevleri açıklanabilir. Masalın işlevi konusu, masal türleriyle de birebir ilişkilidir.³ V. F. Miller'in önerdiği söylensel masallar, hayvan masalları ve töre masalları sınıflandırmasında olağanüstü masallara vurgu eksikliği vardır. W. Wunt'un sınıflandırması ise daha gerçekçidir: Söylensel (mitolojik) fabl-masallar, katışıksız olağanüstü masallar, biyolojik masallar ve fabllar, katışıksız hayvan masalları, soy sop masalları, gülmeceli masallar ve fabllar, ahlak fablları (aktaran Propp, 1985:16-17). Vladimir Propp, olağanüstü masalarda masalın değişmez öğeleri kişilerin işlevleridir ve işlevlerin masalın temel oluşturucu bölümleri olduğunu belirtir. (Propp, 1982:31) Antti Aarne ve Stith Thompson'ın *Milletlerarası Masal Kataloğu*'nda (1964) masallar hayvan masalları: asıl masallar: olağanüstü masallar, gerçekçi masallar; güldürücü hikâyeler, nükteli fıkralar, yalanlamalar; zincirlemeli masallar başlığı altında 4 çeşide ayrılmıştır (aktaran Boratav 1982:78). Pertev Naili Boratav, Türk masal geleneğinde bu türlerden örnekler olduğunu savunur.

Masalların sınıflandırılmasında "tip ve motif" ayırımının yapılması gereklidir. "Tip, müstakil varlığa sahip olan geleneksel masaldır. Motif, masal geleneğinde devamlılık gösteren, masalın en büyük elementidir." (Günay, 1975:19)³ Masal anlatısında masalın tip ve motifleri masalın yapıtaşları olduğu gibi tip ve motif olmadan masalın anlatım dengesi kurulamaz.

Fernando Savater, "Eğer biri masalların ilettikleri mesajı, öykülerin anafikrini ve serüven romanlarından çıkarılması gereken dersi birkaç sözcükle özetlemek zorunda kalsaydı, bu sözcükler, yüreklilik, cömertlik ve özgürlük tutkusu olurdu." diyor. Savater, masalın "mutlu son" ilişkisinden çok "güven duygusu" arayışı olduğunu ise şöyle açıklar: "Masallar insan kararsızlığını ve uyanıklılığını, son çözümlemede de kişinin duyduğu özgüveni ya da kişilerin birbirine olan güvenini ve insanın insanlık içindeki yerini dile getirir. Böyle bir güven duygusu, ne pahasına olursa olsun 'mutlu bir son' yakalama eğiliminden çok daha anlamlı, çok daha güçlüdür." (Savater, 1982:4)

Masalın asıl işlevi anlatıcının masalıyla vermek istediği anlam ile masalcının toplumsal rolünün örtüşmesi durumunda gerçekleşir. Boratav, "masalcının görevi, gerçeği, gerçek dışının perdesi altında göstermek" olduğunu belirtir. "Masalcı, masalın ortalarında da olağanüstüyü, gerçek dünyanın içine aktarmak için başka yöntemlere başvurur. Bu yöntemlerden birincisi, fantastiğin insancılaştırılmasıdır... Masal, kolektif bilinçaltından gelen hak isteme gücünü ortaya koymaktadır." (Boratav, 1983:277-278)

Masalın işlevi sözlü geleneğin anlatıcı, dinleyici ilişkisiyle yazılı gelenek bakımından farklılıklar içerir. Behçet Necatigil, masalcıların "alegori ifadesinin çağlar içinde asla değişmeyecek büyük gücünü, adamakıllı fark etmiş, gerçekten büyük çapta sanatçılar olduğunu savunur: "Onlar, üç tel saçın birbirine sürtülmesinden karşılına çıkacak bir devin her muratlarını yerine getireceğini söylemişlerse, bunda romantik bir ironi ile birlikte, inkâr edilemez bir aktif-sosyal gerçeği de kastetmişlerdir." (aktaran Alangu, 1983:298)

Toplumsal içeriğin yazılı masal geleneğine yansması masallardaki işlev değişikliğinin temel nedenidir. Yazılı masal edebiyatında Beydeba'nın *Kelile ve Dimne* (Politika ve idare sanatı üzerine beş kitap) kitabı masalların işlevini yansıtan ilk önemli örnektir. Son önemli örnek Saltıkov Şçedrin'in *Büyüklerle Masallar* (1883-1886) kitabı ise politik masal edebiyatının kanonlarından biri kabul edilmektedir. Kitabın en önemli özelliği, Şçedrin'in geleneksel folklor verimlerinden yararlanmış olmasına karşın, masallarını sözlü geleneğin konularına ve geleneksel masal örgüsüne göre yazmamış olmasıdır. Şçedrin bu masallarında Çarlık despotizmini ve sömürgeci eleştirmiş; halkın sefaletini gözler önüne

sermiş; küçük burjuva aydın psikolojisini ve toplumsal sınıflara özgü ahlakı sergilemiş; toplumculuğu ve toplumcu ideal ahlakın propagandasını yapmıştır (Şçedrin, 1984:6).

Masal, ister sözlü ister yazılı türde anlatılmış olsun kaynağı hayal olduğu için, yüzü geleceğe dönük bir türdür. Masallarda tema sınırı olmadığı için her yeni masal farklı bir öneride bulunur. Masal, iyi-kötü, güzel-çirkin, adalet-adaletsizlik, erdem-erdemsizlik, doğruluk-dürüstlük gibi bireyi ve toplumu kültürel değerler üzerinden eğitmek amacıyla toplumsal bilinç kozalarını düşsel hikâyeler üzerinden örer. Arnold Van Gennep, lejand ve mitlerden oluşan masalların merasimlerde yardımcı olduğunu savunur: “Lejandlar vazife telkin eder, hayvan masalları ders verir (aktaran Seyidoğlu 1975:XXXIII). “Masaldan önceki edebî türler olan efsane, destan ve mit gerçeği yansıtmaya kaygısı taşırken ve bunu aslında tam başaramazken, masal gerçek olmayan üzerinden, devrimci niteliği, ütopyik kurgusu ve etik kaygısıyla tam da insanın değerler dünyasını tüm gerçekliği ile ortaya koymayı başarmıştır.” (Raptis, 2014:236-237)

Masallar yürüyüş yollarında yaptıkları araştırmalarla bir masalın kültürel olarak geçiş yolları tespit edilebiliyor artık. “...kanıtlar göstermektedir ki, masallar daha fazla gelişmiş toplumlardan az gelişmiş olanlara doğru geçmektedir.” (Dorson, 1984:4) Masallar yürüyüş yollarında farklı kültürlerden motif alışverişinde bulunabilirler. Epik lejandlardan mitoslara ve rüyalara kadar masalların ilk kaynağı konusu bugün de tartışmalıdır. Bunun temel nedeni masalların zaman içinde anlatıla anlatıla gelişmesi ve çok farklı kişiler tarafından değişik biçimlerde anlatılmış olmalarıdır. Bu nedenle yürüyüş yollarında biçimlenen masallar tek bir kültüre indirgenemez.

Robin George Collingwood, bir anlatıya masal derken, o anlatıya geçmişten sözel olarak aktarılan iki temel özellik atfettiğimizi belirtir: Biçimine yönelik olarak dediğimizdeyse geçmişten sözel olarak aktarılan geleneksel bir anlatı olduğunu ima ederiz. İçeriğine yönelik olarak, onun zorunlu olarak perilerle ilgili olan değil de peri dünyası, peri oyunu ya da büyüleme ile ilgili olduğunu: yani onun temasının genel olarak büyü düşüncesinden doğan öğelerden oluştuğunu ima ederiz (aktaran Raptis, 2016:220).

Jack Zipes, masalların değişen toplumsal işlevleri olduğunu, bu işlevleri yerine getirirken masalların ideolojik açıdan dar ve baskıcı “kullanım biçimleri yanında” özgürleştirici etkileri olduğunu da savunur (aktaran Bacchilega, 2016:22).

Masal, insanın özgürleşemediği toplumsal süreçlerde insanı özgürleştirici işlevini yerine getirmiştir. “Klasik masalın oluştuğu dönem, bireyleri ‘şablon karakterlere’ sığdırmada daha başarılıydı. Bunun da konforlu yanları vardı. Ne de olsa kadercilik olanı kabulleniyor, olması gerekenlerin baskısını hissettirmiyor, mücadeleyi saf dışı bırakıyordu.” (Sezer, 2010:114)

Geleneksel anlatılar toplumların geliştirdiği kültürel biçimin değerleri aktarmasıyla da birebir ilişkilidir. Bir toplumun dünyaya bakışı ve felsefesini yansıtan geleneksel anlatıların pedagojik olduğu kadar estetik işlevi de vardır. A. H. Gayton, masalların değer aktarımını kısaca şöyle yorumluyor: “Bir halkın mitolojik sistemi, genellikle onların eğitim sistemidir ve bir akşam masalını dinleyen çocuklar, bizim modern dersanemizde, altıncı sınıf öğrencilerinden daha az olmayan ölçüde, geleneksel bilgi ve davranış öğrenmektedirler.” (aktaran Yavuz, 1997:15)

Sözlü masal geleneğinin yazılı edebiyata dönüşmesinde masalın doğası ve işlevi belirleyicidir. Sözlü masal yazılı edebiyata dönüşürken kaçınılmaz bir sonuç olarak yazılı anlatı biçiminin yapısına bürünür. Bu yönüyle masalın doğasındaki değişimi dünya ve Türk masal edebiyatı çevrimi içinde irdelenerek değişimin yönü ve niteliği hakkında bazı sonuçlara ulaşmak mümkün olabilir.

Yöntem

Bu araştırma, masal hakkında önceden belirlenmiş görüş ve kavramlara ilişkin bulgulara yönelik betimsel bir çalışmadır. Konu nitel araştırma yöntemleri kapsamında incelenmiş, doküman analizi tekniği kullanılarak birincil ve ikincil kaynaklardan veriler değerlendirilerek sonuçlandırılmıştır.

Bulgular

Sözlü Gelenekten Yazılı Masal Edebiyatına

Sözlü kültürü dönüştüren başat belirleyici yazı'dır. "Yazı, insan bilincini en çok değiştiren tekil buluştur." (Ong, 1995: 97). E. D. Hirsch, yazının "bağımsız olarak nitelenen bir dil" ya da "özerk" bir söylem kurduğunu savunur (aktaran Ong, 1995: 97). Sözlü masal yazıya dönüştüğünde masalın anlatıcı, dinleyici ilişkisi, yazar ve okuyucu boyutuna dönüşür.

Masalın tarihine yönelik şu soruyu sorabiliriz: Masallar sözlü olarak mı doğdu yoksa yazılı kaynaklardan esinlenilerek mi oluşturuldu? Boratav, "her iki olasılık da geçerlidir." diyor ve şunu ekliyor: "Göz ardı edilmemesi gereken bir durum daha var. Anlatıcı nasıl bilinen bir masalı anlatabilirse aynı biçimde yazar da sözlü-yazılı kaynakların dışında masal üretebilir. Böylece bir durumda masal yazılı edebiyata dayanır." (Boratav 1988:231)⁴

Hint ekolüne göre masalların ana kaynağı olan Pança tantraların "ilk şekli kayıp." (Meriç, 1986:309) Bu masalların M.Ö. 1200-500 arasında "Vedik hayvan masalları"⁵ olarak yazıldıkları biliniyor. İlk olmalarına rağmen *Kelile* ve *Dimne* dünya masal ağacının siyasetname türünde ilk kanonik eseri kabul edilir.

Eski Yunan'da fabl türü masallara İ.Ö. VIII. ve VII. yüzyıllarda rastlanır. "Fabllar, hayvan ve bitkilerin insan özellikleri, davranışları gösterdiği, çoğunlukla kıssadan hisse bağlamında, öğüt ve mesaj aktarmak için anlatılan, yazılan kısa hikâyelerdir... Fabl türü duygudan çok, olaya odaklanır ve anlatılmak istenen bir eylemle verilir. Ağırlıklı olarak diyaloga yaslanır ve şaşırtıcı, sürpriz bir sonla biter... Fabl, insanlık tarihi boyunca üstü örtük toplumsal eleştirinin, başkaldırının sığınağı, insanlık vicdanının şifreli dili olmuştur." (Tosun, 2014: 113) Fabl, varlıkları konuşturma sanatıdır. İlk örneğin ise Hesiodos'un *Şahinle Bülbül* fablı olduğu kabul ediliyor. V. yüzyılın son yarısında Aisopos bu türün tek temsilcisidir; simgesidir dense yeridir... Plutarkhos Aisopos'u yedi bilgeden biri ilan etmiştir... Roma edebiyatında fabl türünü Gaius İulius Phaedrus başlatır. "O, herşeyden önce anlatılardan çıkacak sağtöre dersine, kıssadan hisseye önem vermiştir... Phaedrus'un konusu masaldır, eki yorumdur." (Varınlıoğlu, 2007:XIII-XXIV) Aisopos ile Phaedrus fabl yazıcılığındaki fark ise Aisopos dersi sona bırakırken, Phaedrus dersi ve kıssadan hisseyi metnin başına koymayı tercih etmiş olmasıdır.

Dünyanın en önemli masal şairi La Fontaine'dir. "Azla özü söylemek masalın canı sayılabilir; çünkü onsuz ister istemez tavsar masal... Bulunacak yol ne kadar kestirme olursa o kadar başarılı olacağı kanısındayım." (La Fontaine, 1984:9-11) La Fontaine, Fransa'da "intikal şairi" olarak tanınır ve gelenekçi bir şiir tutumunu benimseyerek mecazı öne çıkarır. 1648'de fablları yazmaya başladığında kırk yedi yaşındadır. Manzum fabllara getirdiği en önemli yenilik ise lirizmdir. La Fontaine fabllara hiç ders katmamış, bazen de dersi metnin hamuruna katmış olmakla birlikte masalları biçim, biçem ve içerik bakımından yenilemeye yönelir. La Fontaine, Aisopos'u öncüsü kabul eder. Aisopos ve La Fontaine masallarının ana kaynaklarından biri de *Kelile* ve *Dimne*'dir. Diğer kaynakları arasında *Binbir Gece Masalları* ile dünyanın hayvan masalları yer alır... La Fontaine'nin seveni olduğu kadar eleştireni de çok olmuştur. Sainte – Beuve açısından La Fontaine masalları, "gerçek Fransız destanıdır." (aktaran D'istriani, 1982:47) André Gide için fabllar bir "kültür harikası." Alain'e göre "La Fontaine'de Akademi üyelerinin ölçüsünü bir türlü bulamadıkları bir büyüklük var." J.J. Rousseau ise Emile'e La Fontaine fabllarını yasaklamıştı. (Şirin, 2007:127-138).

Dünya masal atlasının en uzun soluklu çerçevesi masal örneği *Binbir Gece Masalları*'dır. "Masalların kaynağının Çin'den Kuzey Afrika'ya kadar uzanan bir haritada: Çin, Hind, Hindistan, İran, Irak, Türkiye, Suriye ve Mısır'ı da içeren ülkelerde bulunduğu artık bilinmektedir (Onaran, 1992:7). 264 masaldan oluşan bu nehir masalların 7. ve 13. yüzyıl arasında yazıldıkları kabul edilmektedir. *Binbir Gece Masalları* ilk kez Antoine Galland tarafından 1704-1714 yılları arasında Fransızcaya çevrilmişti. Joseph-Charles Mardrus'un 16 ciltlik çevirisi (1899-1904) Galland'ın çevirisinden daha fazla ilgi görmüştür. Bu masallar 19. yüzyıldan itibaren İngilizce, Almanca, İspanyolca, Türkçe, Rusça'nın ardından birçok dünya diline de çevrilmiştir. *Binbir Gece Masalları*'nın benzerlerinden farkı, bu masalların Şehrazat tarafından anlatılmış olmalarıdır.

Charles Perrault, çocukları için yazdığı *L'Oye Annenin Masalları*'nı altı yaşındaki oğlu Pierre Perrault Darmancour adına 1697 yılında yayımlamıştı. Doğallıklarını koruyarak şiirsel bir dille yazdığı ve masalların sonuna kıssadan hisseler eklediği bu masallar halk masalından esinlenerek yazılmış örneklerdir. Eduard Engel, Charles Perrault'nun halk masallarını toplamak ve yazmakla Grimm Kardeşler'in müjdecisi olduğunu belirtir. "Yüksek nazım değerlerinin bulunduğu bir devirde gerçek halk masalını tanımış, masalın basit dilini o devrin sanatçı üslubunun keskinliğinden korumuştur." (aktaran Alangu, 1983:146)

Charles Perrault, Grimm Kardeşler, Hans Cristian Andersen gibi masalcılar masal edebiyatında neyi başarmıştır? Grimm Kardeşler, masalları işleme, Perrault ve Andersen ise masalları yeniden yazma ve esinlenme yolunu tercih etmiştir. "Bunlar, ya halk sanat eserlerinden malzeme alarak yeni bir görüş ve düşünüşle modern eserler meydana getirmişler veya da, şekilleri itibarıyla az kusurlu, bir kül halinde dahi mükemmel numuneler veren eski halk edebiyatı mahsullerini, tamamen eski muhit ve zamanlarının çerçevesi içinde restoré etmişlerdir. Biz bu misaller karşısında diyoruz ki: sanatkârını bulan halk edebiyatı mevzuları pekâlâ bir sanatın kaynakları arasında yer alabiliyor." (Boratav, 1982:23)

Grimm Kardeşler, masalın "epik şiirle" olan ilişkisini benimsemiş, geleneğin masalcısından uzaklaşmadan işleme yöntemiyle metinlerini oluşturmuşlardır. Onlar için asıl olan masalın değişmeyen metnini elde etmektir. Masalları yenilerken, yapı, estetik örgü ve nakışlarını zedelemekten yansımaya tercih etmişlerdir. "Edebiyat folkloruna ilk hızı Perrault vermiş olmakla beraber, bu hareket Grimm Kardeşler sayesinde Almanya'da bütün vüsatini kazandı." (Boratav, 2000:178) "Grimm Kardeşler'in masalları tıpkı Perrault'nun masalları gibi, dar anlamda folklorik malzeme vasfını aşmış, edebî eserlerdir... Grimm Kardeşler bu masalların mevzu ve muhtevalarını olduğu gibi bırakmışlar, güzelleştirmemişlerdir. Fakat ifade hususunda, teferruata ait tertip ve tanzim hususlarında kendilerinden birçok şeyler vermişlerdir. Bu masallar mevzuları bakımından hem de büyük bir titizlikle halk damgasını muhafaza etmekle beraber, halkın masal anlatmaktaki dehasını tamamen benimsemiş –hatta bu bakımdan Perrault ve Andersen'den çok daha usta-sanatkârların eserleridir ve halk edebiyatıyla edebiyatın telifine belki en güzel numuneyi verirler." (Boratav, 1982:50)

Halk masalına doğayı katan ilk masal edebiyatçısı Hans Christian Andersen olmuştur. En özgün masalları cansız nesneleri konuşturduğu masallardır. Çinli çocuk edebiyatı yazarı Yan Wensing, Andersen'in masallarını "arı edebiyatın en mükemmel örnekleri" ilan etmişti: "Kanımcı, Andersen'i salt çocuk edebiyatı içinde sınırlandırmak yeterli olmaz. Mutlak olan Andersen'in çocuklar için yazdığıdır ama masalları birçok yetişkin okuyucuyu da çekmiştir." (Wensing, 1989:222) Andersen, cüce, cadı, gulyabani, cin, peri, canlı ve cansız varlıklarla bir masal evreni kurmuş ve masal şairliğini hak etmiş bir masal yazarıdır. Masallarının yaş sınırı yoktur. *Karlar Kraliçesi* masalı Andersen'in masal edebiyatının özeti olduğu söylenebilir.

Batı'da halk masalının yeni bir edebiyata dönüşmesi modernleşme dönemiyle birebir ilişkilidir. Masal anlatıcılarının geri çekilmeye başlamasıyla sözlü ürünler derleme yoluyla kayıt altına alınmaya başlanır ve zamanla yeniden yazılma yoluna gidilir. Jack Zipes, *Masallar ve Altüst Etmenin Sanatı* kitabında masalların içeriklerinin dönüştürülmesi ve işlev değişimini şöyle açıklıyor: "Avrupa'da edebî masalların doğuşu üzerinde çalışma yapan

neredeyse bütün eleştirmenler, eğitimli yazarların bilinçli olarak sözlü masal üzerinde değişiklik yaptığı ve çocukların ve yetişkinlerin günün sosyal kodlarına göre medenileşmesi adına masalı âdetler, değerler ve tavırlar üzerine bir edebî türe çevirdikleri konusunda hemfikirdir.” (aktaran Raptis 2014:227)

Masalların yeniden yazılması süreçlerinde masalın doğasına aykırı biçimde masalların fantastik türe yaklaştırılması nedeniyle, masal ve fantastik tür arasındaki farklara ilişkin kısa bir parantez açmakta yarar vardır.⁶ Masal anlatısı hayal düzleminde başlar, gelişir ve sonuçlanır. Fantastikteyse gerçekle-hayal, gerçek dünya ile hayal dünyasının karşılaşması ve çatışması vardır. Masallarda zaman ve mekân belirsizdir. Fantastik türdeyse zaman mekân ilişkisi gerçekçi bağlantılar içinde yansıtılır. Masal kısa anlatı türüdür. Fantastik daha uzun anlatılardır. Fantastik, gerçeği hayali ve gerçeküstü tip, konu ve içerikle yorumlayan bir edebî türdür. Klaus Doderer fantastik edebiyatın amacını şöyle belirliyor: “Gerçekçi türdeki kitapların erişemediği noktalara erişmek, salt gerçeklerle anlatılması olanaksız olanı anlatmak, düş gücünün sınırsız olanaklarından yararlanarak okurunda yeni ufuklar açmaktır.” (aktaran Dilidüzgün 1996:48)

Masal, fantastiği de içerir. Buna karşın fantastik masalı kapsamaz. Masal ile fantastik türlerinin doğa, amaç ve işlevleri farklı olduğu için biçim ve biçimleri de farklıdır. “Masalların kurduğu dünya salt düşsel bir kurguda gelişirken, fantastik türlerde sürekli bir gerçek-düş çatışması, gerçek dünya ile düş dünyası arasında bir hesaplama vardır. Başka bir deyişle, masalın kurduğu düşsel dünyada düş-gerçek çatışması bulunmaz; tersine, en garip olaylar bile sanki gerçekmiş gibi anlatılır. Masal mantığı bütün kurguya ve anlatıya egemendir. Oysa fantastik kitaplardaki öykülerde, gerçek dünyanın değerleri ortaya konan usdışı değerleri sorgular, gerçek dünyaya gidiş gelişler görülür.” (Dilidüzgün, 1996:49)

Masalların yeniden yazılması sürecinde masalın düşsel doğasının korunması ön koşuldur. Masalın fantastik anlatı biçimine dönüştürülmesi durumunda melez bir türe dönüşme ihtimali vardır. Geleneksel masallar doğalarına uygun biçimde yeniden yazılırken masal-fantastik tür farkının gözetilmesi gerekli ve zorunludur.

Türk Masalının Doğası

Bir varmış bir yokmuş. Evvel zaman içinde kalbur saman içinde. Ben anamın beşiğini tıngır mıngır sallarken. Az gittim uz gittim, dere tepe düz gittim. Döndüm arkama baktım, bir arpa boyu yol gitmişim.

Türk masalı, hayvan masalları dışında, genellikle kalıplaşmış sözlerle başlar. Tekerleme bir yönüyle masal anlatma tekniği, diğer yönüyle masal biçimiyle ilgilidir. Masalların başında, ortasında ve sonunda yer alan bu kalıp sözler masalın içeriğiyle ilgili değildir. “Tekerleme, günlük hayatımızın ölçülerine sığmayan, olmayacak işleri olağan sayan bir masal dünyasına ayak basacak dinleyiciyi gerçek-üstü ve gerçek-dışı havaya alıştırmak için bir giriştir.” (Boratav, 1958:32)

Tekerlemeye rengini veren masal anlatıcısıdır. Tekerleme motifi bir geçiş süsü olarak masalda yer alabileceği gibi masalın bütününü de kapsayabilir. Tekerleme sözel dille gerçekleşen müzik duygusu olan söz oyunudur. “Masalın asıl olaylarına geçilmeden önce, anlatıcının dinleyicilerini masala hazırlamak amacıyla söylediği sözlerdir... Bu sözler, daha masalın asıl olaylarının başlamasından önce görülür ve yine masalın asıl olayının bitmesinden sonra da devam eder.” (Sakaoğlu, 1999:58-57) Türk masal tekerlemeleri başlangıç (giriş) formelleri, *Bir varmış bir yokmuş Evvel zaman içinde, Biz haberi verelim* gibi bağlayış (geçiş) formelleri; geçişi sağlayan tekerlemeler, *Az gitmişler, uz gitmişler* ve *Onlar muratlarına erdiler, Gökten düştü üç elma: Biri söyleyene, biri dinleyene, biri de bana v.b.*

bitiş formelleri vardır. Bu tekerlemelerde sayı, renk, zaman ve yer özellikleri anlatımı kuvvetlendirmek amacıyla kullanılır (Sakaoğlu 1999: 58-68).

Masal anlatıcısı tekerlemeyle “kafiye, ses yinelemesi, yarım kafiye, farklı yollarla elde edilen her türlü ritmik etkiler, anlam farklılıkları doğuran sözcük oyunları”na başvurabilir. Böylece “tekerlemeye özgü gülünç unsurlar ve fantazilerle olağanüstü geçmiş, gerçek şimdiye bağlar.” (Boratav 2000:9)

Sözlü geleneğin masal anlatıcısı tekerlemeyle dinleyiciyi bir dünyaya yolculuğa çıkarmayı amaçlar. Masal Anlatıcısı, hikâyenin gerçekle ilişkisini düşsel bir anlatımla gerçekleştirir. Masalına bir renk ve bir tad katarken masalın anlatım dilini ve biçimini de belirlemiş olur.

Bir Varmış Bir Yokmuş...

Bu yazı boyunca “Türk masalının yeniden dirilişi” ifadesi, Türk masalının “hayat çemberi” içinde yeniden anlatılabilir, okunabilir, dinlenebilir ve izlenebilir duruma getirilebilmesi anlamında kullanılmıştır. “Türk masalının yeniden dirilişi” konusu ise derleme, işleme, yeniden yazma-uyarlama ve esinlenme çerçevesinde ve masal edebiyatı çevrimi içinde çok bileşenli bir masal edebiyatı alanıdır. Masal edebiyatı estetiği bağlamında işleme, yeniden yazma-uyarlama ve esinlenme yoluyla da masallar yeni bir edebiyata dönüştürülebilirler.

Bu yazı boyunca vurgulandığı gibi, şimdiye kadar Türk masallarından kaynak olarak yararlanılmasında en büyük pay masal derleyicileri ve araştırmacılara aittir. Türk masal edebiyatı poetikasının oluşması ise masal edebiyatı örnekleri üzerinde yapılacak araştırmalar ve kuramsal çalışmalarla gerçekleşebilir. Henüz kuramsal düzeyde ölçüt ve ilkeleri belirlenmemiş de olsa, şimdiye kadar ortaya konan birikime dayanarak Türk masal edebiyatı poetikasının temel öncüllerinden söz etmek mümkündür. Bu öncüller Türk masalının doğasına dayalı tür, tema, konu, tip, biçim, dil ve biçeme yönelik karakteristik özelliklerdir. Türk masalının kuramsal çerçevesi kültürel biçim ve değerler üzerinden oluşturulabilir ve karşılaştırmalı masal edebiyatı araştırmalarıyla belirgin duruma getirilebilir.

Sözlü gelenekten derlenen ve basılan masallar yanında, yüzyıllar boyunca “irfani gelenek” içinde letâif, mesnevi ve halk edebiyatı kitaplarında edebiyatçıların yeniden yazdığı masal birikimi dikkate alınarak Türk masal edebiyatı poetikasına yönelik çalışmalara başlanabilir.

Sözlü geleneğin masalı doğar ve yürüyüş yollarıyla yoluna devam eder. Masalın geçtiği yollarda farklı kültürel gerçekliğe bürünebilir. “Bütün insanlık tarihi hikâyeye (masallarla) var olmuş, onunla hakikatlerini geleceğe aktarmıştır. Milletler inançlarını, birikimlerini, özlem ve duygularını bu hikâyelere yansıtmışlardır. Bu yönüyle de hikâyeler bir medeniyet, kültür, akıl ve duygu aktarımı işlevini görmüştür.” (Tosun 2014:21) Masalın yürüyüş yolları masalın temasını, anlatım tekniğini, tip ve motifleri yanında biçimini etkilediği gibi, işlev değişikliğine de neden olabilir. Bu yönüyle halk masalı değişerek gelişen bir türdür.

Masalın doğası bakımından tip ve motif arasındaki ayrıma gidilmesi önemlidir. “Tip, müstakil varlığa sahip olan geleneksel masaldır. Motif, masal geleneğinde devamlılık gösteren, masalın en küçük elementidir. Bir masal en az bir motiften meydana gelir. Motifler üçe ayrılırlar. Birinci grubu masal kahramanları, tanrılar, nadir bulunan hayvanlar, fevkalade vasıfları bulunan yaratıklar, devler, periler, cadılar ve çok sevilen küçük çocuk, üvey anne dahildir. Sihirli nesneler, değişik âdet ve inançlar ve benzerleri ikinci gruba dahildir. Üçüncü grup münferit olaylardan meydana gelir.” (Günay,1975:19) Geleneksel masalın sabitleri olan tip ve motifler anlatıcıya ve içinde yaşadığı dönemin kültürel gerçekliğine göre biçimlenir.

Türk masalının kaynakları arasında mitoloji ve halk kültürünün öncelikli bir yeri vardır. Masal anlatıcı farklı kültürel ortamlarda masalını anlattıkça masalın hikâyesi uzadığı gibi yeni motif ve süsler de alabilir. “Birçok masal motifi toplumsal koşullardan (psikolojik ve sosyolojik)

doğmuştur.” (Boratav 1988:235) Türk masal geleneği yöneldiği bütün coğrafyalardan beslenerek günümüze kadar ulaşmış köklü bir gelenektir.

Türk masalı türleri gerçekçi ve olağanüstü masallar; düşsel ve gerçekçi masallar; hayvan masalları, olağanüstü ve gerçekçi masallar, yalanlamalar ve zincirlemeli masallar, fıkra ve lâtifeler gibi türlere ayrılabilir. Boratav, “gerçekçi masalların insan kişilerinin olağanüstü masallarinkinden pek az farklı” olduğunu belirtir. “Türk masallarının olağanüstü öğeleri gerçekte, sanıldığı kadar akıl-dışı nitelikte değildir; şehirlerden uzaklaşıldıkça, yani sözlü geleneğin, yazılı edebiyatın ve yabancı kültürlerin etkilerinden korunduğu çevrelerde, köy ve göçebe ortamına yaklaştıkça masallardaki olağanüstü çeşni hafifler; bu nitelikteki varlıkların çoğu kez sadece adları anılmakla yetinilir: cin, peri, ejdarha, vb. denip geçirilir. ...Kısacası Türk geleneği en “masalımsı” anlatıları bile gerçeğe yaklaştırma eğilimindedir.” Türk masalları genellikle kadın çevresinde gelişmiştir. Masal kahramanları insanlar, hayvanlar, bitkiler, alet ve eşyalar, düşsel yaratıklar (cin, peri, dev), yalın fikirler (akıl, zekâ, iyilik, kötülük, güzellik) olabilir. Türk masalının ortak karakterlerinden biri de masalların olumsuz ve kötü sonlu bitmemiş olmasıdır (Boratav 1982:81-82).

Türk masalında yer ve zaman kavramı yoktur. Türk masallarında olumlu tipler yanında olumsuz tipler de yer alır. Hayvan masalları köy çevresinde gelişmiştir. En önemli masal tipleri (padişah, vezir, tüccar, avcı, çoban, çiftçi, harami-eşkiya, terzi, hamamcı, helvacı, kahveci, Keloğlan, köse, aslan, tilki, at, güvercin, zümrüdünaka, papağan, ağaç, çiçek, dağ, taş, mağara, kuyu, su, sofra, seccade, değirmen, ayna, çalgı, cin, peri, cüceler, dev, cadı, zenci, dev anası, ejderha, canavar vd.) arasında sayılabilir.

Türk masalının üç temel karakteri, tahkiyeye dayalı anlatım, tip-karakterin geçmiş zamanda yaşadığının hatırlatılması ve masalın düşsel bir hikâye olduğu vurgusunun yapılmasıdır. “Masalın esaslı karakterlerinden biri, seri ve kısa bir tahkiye tekniğine sahip olmasıdır. Vakanın süratle cereyanı onun tesir vasıtalarından birini teşkil eder. Konuşmalar herhangi bir dramatik veya lirik tesirden çok, yine vakanın heyecanını takviye gayesi gözetilerek konmuş tali unsurlardır. Masalda ikinci mühim karakter de, vakanın geçmiş bir zamana ait olduğunu daima tebarüz ettirmesidir... Bundan başka masal, halk edebiyatı neveleri içinde, muhayyile mahsulü olduğunu anlatıcının -binaenaleyh sanatkarın- en çok hatırlattığı nevidir.” (Boratav 1946:71)

Türk masalı üzerine araştırma yapanların ortak kabullerinden biri de Türk masallarında olağanüstü varlıkların paylarının az olduğu yönündedir. “Bu harikalar ve olağanüstü olaylar şehirden köylere doğru gidildikçe azalır. İnanılmayacak olaylarla dolu bir masal, köylerde artık âdeta “realist”/gerçekçi diyebileceğimiz bir yeni kılığa bürünmüştür. Harikalar ise sadece “dev”, “peri”, “ejder” gibi eski mitoloji kalıntısı isimlerde kalmıştır.” (Alangu 1983:321)

Türk masalının sözlü çerçevesi düzyazı biçimindedir. Masal anlatıcısı masalın olay ve tip-karakterlerini anlatış sırasındaki duygu ve düşüncesine göre uzatabilir. Masal anlatıcısı dinleyicinin ilgisine göre masalın temel karakterini ve akışını bozmadan olay akışını genişletebilir. Sözlü geleneğin masalcısı genellikle geçmiş zaman ve şimdiki zamanı kullanır. “Masalın dili ise kısa cümleli canlı bir konuşma dilidir.” (Boratav 1988:227) “Türk masalcılarının sade ve duru dilleri vardır. Anlatmak istediklerini dolambaçlı yollara sapmadan, doğrudan doğruya söylerler. Ciddilik beklenen yerlerde mizah dolu bir anlatıma yönelirler.” (Alangu 1983:320)

Türk masalının sözlü biçimi-çerçevesi anlatıcının niteliği yanında anlatılan ortama göre de değişir: “Türk masalı büyük şehirden kasabaya ve köye doğru giderken, yol boyu, dili ve üslubu yalınlaştığı, anlatım süresi kısaldığı, örgüsü sadeleştiği ölçüde, özündeki olağanüstü unsurlardan, tabiat dışı ayrıntılardan da arınır.” (Boratav 1958:30-31)

İlk Yazılı Kaynaklar

Türk masal dünyasının büyüklü devletleri, sihirli memleketleri, rüyalı halkı, ya in ya da cin olan tebası... Bu cinli perili masal âlemi tohumları belki binlerce sene halkın gönlünde, fikirlerinin derinliklerinde yerleşerek çiçekler açmış, şairane meyveler yetiştirmiştir. Dünyanın bu masal âlemi, zaten geçmiş yüzyılları hatırlatırken, her milletin geçmişini rüya görmüş gibi karşılar.

Ignăcz Kúnos

Henüz Türk Masal Tarihi yazılamamıştır. Türk masalının doğduğu ve geliştiği yürüyüş yolları hakkında çok genel bilgilere sahibiz. “Halk masalları bir millet için zengin hazinelerdir. Milletin eski seciyeleri, eski ülküleri masallarda gizlidir. Halk medeniyetinin eski izlerini masallardan kısmen çıkarmak olanağı vardır.” (Tezel 1985:17) Bu büyük birikimine rağmen henüz masal edebiyatımızın poetikası da belirlenememiştir.

Türk masalıyla ilgili ilk tarihi kaynaklar arasında *Altun Yaruk* (VIII-IX. yüzyıl), *Prens Kalyanamkara ve Paramkara Hikâyesi* (X. yüzyıl), *Kuanşı İm Pusu* (XIII. yüzyıl), Tufan kazılarında elde edilen ve W. Bang, A. Von Gabain, R. Rahmetli Arat, T. Kowalski tarafından 10 cilt olarak yayımlanan belgeler arasında masal motifleri taşıyan metinler, F. W. Müller’in Uygur dönemine ait dört ciltlik *Uigurica* sayılabilir (Sakaoğlu 1999:20-21).

İlk yazma Türk masal kitapları arasında 13. yüzyıla veya daha önceki dönemlere ait olduğu tahmin edilen ve mesnevi tarzında 816 beyit olarak yazılan *Dâstan-ı Ahmed Haramî*; Bursalı şair Lâmiî Çelebi’nin “kendi ağırbaşlılığıyla uyuşmadığı için yarım bıraktığı” ve oğlu Abdullah tarafından tamamlanan *Letâ’if*i yanında çok sayıda mesnevi ve tasavvuf kitabında (kadim kültürümüzde irfani gelenek) masallara özellikle de hayvan masallarına yer verilmiştir. “Anlatı geleneğimiz, destan ve masallardan sonra çağdaş öykü ve romana ulaşmadan önce en büyük anlatı biçimi olarak mesnevilerde hayat bulmuştur... Doğu edebiyatında, hikâyeler ağırlıklı olarak nesirle değil nazımla anlatılmıştır... Doğru toplumları hikâyelerini ağırlıklı olarak “mesnevi” tarzında anlatmıştır.” (Tosun 2014:113-339) Türk masal edebiyatı yazımında ilk önemli kitap ise Giritli Ali Aziz Efendi’nin *Muhayyelât-ı Aziz Efendi* (1852) adını taşıyan eserdir (Sakaoğlu 1999:21-24). Kökeni Sanskrit edebiyatına dayanan *Tûtînâme* XV. yüzyılda Türkçeye aktarılmıştır. Kitap, *Kelile ve Dimne* gibi diğer dillere çevrilişi sırasında uyarlanmış bir masal kitabıdır. *Tûtînâme*, konu ve kahramanları yabancı olsa da “tam bir Türk halk romanı karakteri taşımaktadır. Tek kelime ile *Tûtînâme*, zamanla anonimleşmiş ve millîleşmiştir.” (Kutlu: XIV)

Bilinen en eski derleme, ikinci cildi üç Türk masalını da içine alan “M. Digeon’un 1781 tarihli “Nouveaux Turc et Arabes” adlı eseridir. F. W. Radloff 1866-1907 yılları arasında Türk boylarının halk edebiyatı verimlerini derleyerek yayımladığı 10 ciltlik külliyat arasında masallar da yer almaktadır. Osmanlı İmparatorluğu döneminde derlenerek yayımlanan ilk masal kitabı *Billur Köşk*’tür. George Jacop kitabın tarihsiz bir nüshasını 1899’da gördüğünü belirtmiş, kitap 1961 yılında Tahir Alangu tarafından hazırlanarak yayımlanmıştır. 1912-3 tarihinde yayımlanan K. D. rumuzlu *Türk Masalları*’nın derleme olup olmadıkları bilinmemektedir. Türk masallarını halkbilimi yöntemiyle derleyen ve 1887-1907 yılları arasında yayımlayan Macar Türkolog Ignăce Kúnos’tur. J. A. Decourdemanche’nin yazma nüshalarından derlediği 149 masal “Fables Turques” (1888) adıyla ve Giese’in Anadolu’dan derlediği masalları 1907 yılından New York’ta yayımlanmıştır.

Türk masallarını derleme ve çeviri yoluyla yayımlayanlar arasında Theodor Menzel’in *Billur Köşk* (1923), Fredric Giese’in *Türkisch Märchen* (1925), E. W. C. Sanders’in İngilizceye çevirdiği ve 1925’te yayımlanan *Tales Of Turkey*, Margery Kent’in Naki Tezel’in *İstanbul Masalları* (1938) kitabından seçtiği 32 masalın yer aldığı *Fair Tales From Turkey* (1946), erkek kılığına girerek dinlediği masalları yazan Elsa Sophie von Kamphoevener’in *Türk Göçebelerinin Masal ve Hikâyeleri* (1956) ve Sedir Ağacı (1966), Şekibe Yamaç ve Slaveyko

Martinof'un derlediği ve kitaptaki 16 masalın üçünün Eflâtun Cem Güney'e ait olduğu ve Sofya'da yayımlanan *Türk Masalları* (1957), Namık Kemal'in torunu Selma Ekrem'in yazdığı *Turkish Fair Tales* (1964) ve Otto Spies'in *Die Märchen der Weltliterature* (1967) serisinde 60 Türk masalına yer veren kitaplar sayılabilir (Günay 1975:13-14).

Türk masalı evreninde yazma-derleme-işleme-esinlenme örnekleri arasında çok sayıda kitaptan söz edilebilir. Bu kitaplar incelendiğinde her birinin farklı yöntemlerde yazıldığı kolayca anlaşılabılır. Giritli Ali Aziz Efendi'nin *Muhayyelât*'ından Ahmet Ümit'in *Masal İçinde Masal* kitabına kadar içerik ve anlatım biçimi farklı örnekleri kısaca değerlendirerek Türk masal edebiyatı tarihçesine kısa notlar düşebiliriz.⁷

Letâ'if

Divan şairi Lamiî Çelebi (1472-1532) yazmaya başladığı ve yarıda bıraktığı *Letâ'îf* (1577) oğlu Abdullah tamamlamıştır.⁸ "Lâmiî, bu tür hikâyelerin, kendi ağırbaşlılığına uygun düşmediğini görünce yazmaktan vazgeçmiş, eseri oğlu tamamlamıştır." (Sakaoğlu 1999:191) Kitap, düz yazı ve manzum beş bölümdür; masalların derleme olmadığı ve çoğunluğunun kitaplardan alındığı, bir kısmı ise Lâmiî Çelebi'nin dinlediği masallardan oluşmaktadır. Kitapta lâtife, hayvan masalı ve manzum şiirlere yer verilmiştir. Hayvan masalları arasında Türk masalı dışında masallar da vardır. "Güzel davranışlardan bahseden bir risâledir." (Kut 2003: TDV İslâm Ansiklopedisi, cilt 27, s.9)

Letâ'îf'te çocuklar, deliler, başka insanlar, aile bireyleri, hayvan masalları, cansız varlıklar üzerine hikâyeler yanında Nasrettin Hoca lâtifeleri yer almaktadır. *Letâ'îf*, geleneksel masalın yazılı edebiyata dönüştürülerek masalların işlevinden yararlanan bir kitaptır.

Muhayyelât-ı Aziz Efendi

Muhayyelât, Giritli Ali Aziz Efendi (?-1798) tarafından 1796'da yazılmış, *Muhayyelât-ı Ledünni-i İlâhi* (İlâhi Sırlara Ait Hayaller) 1852 yılında İstanbul'da yayımlanmıştır. Kitap, *Kamercan ve Gülrüh'un Hikâyesi*, *Cevad'ın Hikâyesi*, *Şehzade Nacibillah ile Şahide'nin Hikâyesi* başlıkları altında üç hayal bölüm üzerine kurulmuştur. "Doğu edebiyatlarının klasik çerçeveli-hikâye geleneğinin Türkiye'de son temsilcisi Giritli Aziz Efendidir." (Boratav 1969:413) *Muhayyelât*'ın birinci bölümündeki masalların *Binbir Gece Masalları*, ikinci ve üçüncü bölümlerindekiler masallar ise *Binbir Gündüz Masalları* arasında yer almaktadır. "Eski edebiyatımızdaki hikâyelerden söz ederken, onların Tanzimat'tan sonra edebiyatımızda görünen biçime uygunsuzluğu söylenirken ilk hatıra gelen (ve bilir bilmez hemen adı dil ucunda dolaşan) bir kitap, *Muhayyelât*'tır." (Özön 1985:81)

Muhayyelât, doğu hikâye anlatma geleneği (tahkiye) ile fantastik roman arasında bir kitaptır. Dönemine göre yalın bir dille yazılmıştır. "*Muhayyelât* anlatı geleneğimizin kültürel kodlarına, imge ve motiflerine bağlıdır. Kavramlar ve göndermeler Doğu hikâye anlayışının temel motiflerini yansıtır. O günün doğal, yaygın ve en çok kullanılan türü olan olağanüstülüğün (bugünün deyişiyle fantastiğin) belirlediği hikâyeler korku, merak, ibret unsurlarına yaslanarak iki temel amacı hedefler: Eğlendirmek ve eğitmek." (Tosun 2014:347) Giritli Ali Aziz Efendi, *Binbir Gece Masalları* ve *Binbir Gündüz Masalları*'ndan seçtiği masalları işleme ve değiştirme yolunu seçerek masal geleneğini yeni bir anlatı biçimine dönüştürmüştür. "Yazar, geçmişten aldığı masal geleneğini, olağanüstü masal unsurlarını ve yine geçmişin menakıpname, mesnevi, romans gibi anlatı türlerini bir araya getirerek (bilinçsizce etkilenerek veya bilinçli bir biçimde kullanarak) anlatısının temelini kurmuş ancak gerek tasavvufi birikimi, gerek Osmanlılığı ve öğretmenliği onu bu malzemeye oynamaya, yeni bir hamur yaratıp yeni unsurlar ekleyerek, elindekileri değiştirip çağının yaşamına uydurarak yeni bir kurmaca oluşturmaya yöneltmiştir." (Uysal 2006:165) Ahmet Hamdi Tanpınar'a göre ise *Muhayyelât*, "Binbir Gece'de tipik nümunesini veren şark hikâyeciliğinin bütün teferruatı ve unsurları ile taklidinden başka bir şey değildir." (Tanpınar 1979:155)

Giritli Ali Aziz Efendi, kitabın giriş bölümünde, kitaptaki konuları “Hülâsatü’l Hayal” adlı bir kitaptan derlediğini belirtiyorsa da bu kitabın da hayali bir kitap olduğu anlaşılıyor. “Bu hayaller, o kadar önemli, şaşırtıcı, iç açıcı ve moderndir ki, çağdaş sinema, tiyatro, televizyon ve hareketli resim imkânları içine konulduğu zaman, bize Walt Disney’in dünyasına benzer fantazyalar, cümbüşleri süprizler dolu bir dünya kazandırabilir.” (Kabaklı 1973:XI) Muhayyelât’ın masal edebiyatımız bakımından değeri, masalların yeni bir anlatı biçiminde yazılmış ve ilk örneklerden biri olmasıdır.

Altın Işık

Ziya Gökalp (1876-1924) halk masallarının derlenmesini ilk gündeme getirenler arasında yer alır. Ziya Gökalp’la başlayan “romantik ulusçu araştırma geleneği” ile “masallarda evrensel temler” (Başgöz 1998:20) olduğu tezi tartışılmıştır. Gökalp, bu amaçla “Masallar Nasıl Toplanmalı?” makalesini kaleme alır. “Halk masalı her söylenenden alınmaz. Çünkü masalın kendine mahsus lisanı vardır. Masalları hususi tabirleriyle, hususi şivesiyle nakleden ancak o ocaktan yetişme masalcılardır.” (aktaran Aslanoğlu 1991:V) Gökalp, halk masalları için yöntem önermesine karşın masalların konu ve örgüleri yanında masalların işlevlerini de değiştirme yoluna gitmiştir. Gökalp’in yeniden yazdığı masalları “... gerek konu, gerek işleme tarzı bakımından, halk geleneğiyle münasebetleri içinde sıkı bir incelemeden geçirmek gerekir... Gökalp’in mensur olanlarında bile, masallarını yeniden ve kendi üslubuyla yazdığıdır... Masalların halk anlatmalarında rastlanan, bir tür serbest nazım diyebileceğimiz hazır söz kalıplarını dahi, Gökalp, yeni baştan muntazam hece vezni kalıplarına dökmüştür... Nesir anlatmasında da bu Gökalp’in halk anlatma üslubundan ne kadar uzaklaştığı kolayca görülür.” (Boratav 1958:28) Ziya Gökalp, *Ala Geyik* (1912), *Kızıl Elma* (1913), *Altın Işık* (1915) kitaplarındaki masalları yeniden yazma yoluna gitmiş; düzyazı ve manzum masallarında esinlenme yöntemini kullanarak, kurucusu olduğu “Türkleşmek, İslamlaşmak ve Muasırlaşmak” ideolojisini masallara yansıtarak masalların geleneksel işlevlerini dönüştürmüştür.⁹

K. D.’nin Türk Masalları

Türk Masalları (1912-3) adını K. D. başharfleriyle göstermiş bir kadın yazarın yazdığı on üç masaldan oluşuyor.¹⁰ Kitaba ilk değinen Ziya Gökalp’tir. “Büyük hanımlarımızdan biri *Türk Masalları* namıyla bir kitap neşretmişti. Bu masallar İstanbul’a ait Türk masalları olduğu için çok kıymetlendi. Fakat eski kitabet lisanında yazıldığı için bu kıymeti zayii etti. İstanbul gençleri bu kitabı halk Türkçesine nakletmelidir.”¹¹ Pertev Naili Boratav, K. D.’nin *Türk Masalları* kitabını masal yazıcılığında ilk eser kabul etmekle birlikte, masalları Ziya Gökalp’le benzer biçimde dil ve üslupları nedeniyle eleştiriyor: Boratav, K. D.’nin masallarının “dilleri ve üslupları zamanın-hatta biraz geri kalmış zevkine göre” işlendiğini belirtir. “Türk masallarının derlenmesine başlıyalı, onlara çeki düzen vermekle beraber asıllarını bozmadıklarına inanan-veya buna inandırmak isteyen- yazarlar olmuştur. Hatta bunlardan kimisi, masalın sözlü gelenekte gitgide bozulup soysuzlaştığı düşüncesiyle, kendi anlayışlarına göre onlara biçim vererek yazıya geçirmek suretiyle bu felâketi önlediklerini sanmışlardır.” (Boratav 1958:23) Otto Spies’in görüşü Boratav’ın görüşüyle örtüşmektedir. “Özellikleri itibariyle anonim olan *Türk Masalları* edebî bir dille yazılmıştır... Masallar halktan derlenmiş ama dilleri, önceleri halk bilgisi varlıklarına hiç değer vermeyen okumuş zümrenin zevkine uydurulmak için akıcı ve modern bir şekle sokulmuştur.” (Spies 1986:302-309)

K.D.’nin *Türk Masalları* masal edebiyatımızda masalları edebîleştirme amacıyla yeniden yazma ve edebî işleme türünde ilk kitaplardan biridir. Kitabın Türk masallarının sözlü gelenekteki yalın dili ve üslubu yerine Meşrutiyet dönemi edebiyat anlayışına göre üst zümreler için yazıldığı söylenebilir.

Türk masal edebiyatında masal anlatıcısı ile masal yazarının tutumunu ortaya koyan ve batıl inançlarla alay amaçlı ilk örnek Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın *Gulyabani* (1912) romanıdır. Roman, Muhsine Hanım adlı bir masal anasının Hüseyin Rahmi'ye yazdığı mektupta (Hüseyin Rahmi'nin kurgusu) tiplerinin çoğunlukla "kocakarı" olduğundan söz eder. Ümmi hanımların hoşlanacağı romanla masal arası bir kitap yazmasını önerir. "İşte" der Muhsine Hanım, "en büyük maharetiniz bu hikâyenizde görülecektir. Çünkü ya masalı şimdiki romanlar arasına yükseltmek derecesinde bir san'at gösterecek, veyahut ki kadrini tenzil ve mahiyetini küçültmeksizin romanı masal mertebesinde sadeleştireceksiniz... Mevzunuz esrarengiz cin, peri garâbetleri veya bir çarşamba karısı, bir dev, bir gulyabani olacak. Vak'a o kadar merak verici bir maharetle tertip edilecek ki biz hep müşteraklarınız kocakarılar hikâyenin alt tarafı acaba ne çıkacak intizariyle tandır başında titreyeceğiz. İşte sizden bunu bekliyoruz." (Gürpınar 2015:6-7)

Hüseyin Rahmi, Muhsine Hanım'a yazdığı mektupta ise "masalı şimdiki romanlar mertebesine çıkarmaya ya da romanı mahiyetini ihlâl etmeksizin- masal derecesinde sadeleştirmeye uğraştım" (s.8) görüşüne yer verir.

Hüseyin Rahmi, çocukluğunda Muhsine Hanım'dan dinlediği bir masal yazmak için bu mektup oyunuyla romanın gerçeklik duygusunu artırmak istemiş olabilir. Roman, "... ben Samsam'ın "Gara Garun'larıyla Gulyabaninin uzun sakalını bir türlü unutamamıştım." cümlesiyle sona eriyor. (Şirin 2007:58-59)

Hüseyin Rahmi, çocukluğunda dinlediği bir masalın anlatıcısı olur ve masalı romanlaştırır. Böylece *Gulyabani*, hem masal anlatıcı hem de aktarıcıya örnek olan bir romandır. Yazar bilinçli şekilde romanda masal anlatıcısının yazarı gölgede bırakmasını başarır ve yazarı âdeta unutturur.

İlk Derleme *Türk (Halk) Masalları*

Türk halk masalları üzerine araştırma yapanlar ilk derleme ve yayınları yapan halkbilimcinin Macar Türkolog Ignâcz Kúnos (1862-1945) olduğunu kabul etmektedirler. "Büyük sayıda Türk masalının ilk derlenmesi ve Batılı halkbilimi uzmanlarının yararına sunulmasında şeref payını Macar orientalisti Ignâcz Kúnos'a tanımak gerekir." (Boratav 1969:425). "Türk masallarını ilmî bir gözle görerek onları bütün özellikleriyle derleyen Macar Türkoloğu Ignâcz Kúnos'dur." (Güney 1975:13) "Kúnos'un yayınlarıyla Türk masal hazinesi üzerine ilk ışık açık seçik düşmüş ve bu ilk ışık da Türk masalının ilk planda Yunan, ikinci planda da İtalyan masalları ile akraba olduğunu meydana çıkarmıştı." (Anderson 1998:99)

Ignâcz Kúnos, *Türk Halk Masalları I* (1887), *Türk Halk Masalları II* (1889) kitaplarını Macaristan'da, *Adakule'den Türk Halk Masalları'nı* 1907'de Leipzig'de, *İstanbul'dan Türk Halk Masalları'nı* 1905'te Leiden'de yayımlayarak Türk masalının Batı'da tanınmasını sağlamıştır. Kúnos'un Türk masal araştırmalarındaki öncülüğü masalların halkbilimi yöntemine göre derlenmesi ve işlenerek yayımlanması alanında gerçekleşmiştir.

Billur Köşk

Billur Köşk, derleyicisi ve yazıldığı tarih bilinmeyen bir yazma masal kitabıdır. Kitabın nüshalarını önce 1899'da Georg Jakop'un ve Tahir Alangu'nun ise 1876 tarihli nüshayı gördüğü biliniyor. *Billur Köşk* "Bizde ilk masal derlemesi" kitabı kabul edilmektedir. On dört masalın yer aldığı kitaptaki masallar "kitaptan halka" yayılan masallardır. Masalların dili halk masallarının dilinden çok "profesyonel anlatıcıların ağızlarına uygun" yazılmış "kâtip ağzında edebî işleme" örneğidir (Alangu 1990:279-281).

Alangu'ya göre *Billur Köşk*'ün "halktan biraz uzak, başkaca bir anlayışla hazırlandığı hâlde halk ondan hoşlanmış, dinlerken, yeniden anlatırken ona yeni biçimler" vermiştir.

Alangu'nun tespitine göre, kitaptaki masalları “yeniden düzenleyip yazarken anlatıcılarının biçim verme yollarına ayak uydurmaya” çalışılmış: “Kitabın adı bilinmeyen derleyicisi aynı işi kendi çağının anlayışı, zevki için yapmıştır. Bu işi bugün ben bir başka yönden yapmaya çalıştım. Halktan dil, anlatış, masal anlayışı yollarını, gittikçe daha geniş ölçüde masalın tadını almaya başlayan okumuş kalabalığa doğru yaymak, uzatmak istedim.” (Alangu 1990: 281-282) *Billur Köşk*, sözlü gelenekten derlenen masallar işlenerek yeniden yazılmış ilk önemli masal kitabıdır.

İstanbul Masalları

İstanbul masallarını ilk derleyenin Mehmed Tevfik olduğu kabul edilmektedir. K. D.'nin *Türk Masalları*'nın İstanbul'da derlenip derlenmediği konusunda ise kesin bir bilgi yoktur. Mehmet Tevfik'in *İstanbul'da Bir Sene* (hicri 1299-miladi 1882) kitabında birkaç Türk masalı yer almaktadır. Mehmet Tevfik, İstanbul'da 1885-1890 yılları arasında masal derlemiş ve *Osmanlı Türk Halk Edebiyatı Külliyyatı* (1889)'nın birinci cildinde bu masallara yer vermiştir. Kunoş, İstanbul'da derlediği 1905'te Leiden'de yayımladığı *Türkische Volksmärchen aus Stambul* (İstanbul'dan Türk Halk Masalları) kitabında İstanbul masalları yer almaktadır. “İstanbul” adıyla “masal” kavramını ilk defa bir araya getirdiği bu eserde 51 masal metnine yer verilmiştir.” (Sakaoğlu 1999:139-140)

İstanbul'da 1936-1938 yılları arasında derlediği masalları işleme yöntemiyle ve masal üslubuyla yazan ise Naki Tezel'dir. 1938'de yayımladığı *İstanbul Masalları*'nda 72 masal yer almaktadır. “İstanbul masallarının yapıları genel Türk masallarının yapılarının özelliğini gösterir.” (Sakaoğlu 1999:141) Naki Tezel, *Keloğlan Masalları* (1936), *Çocuk Masalları* (1943), *Fatma Nine*, *Üç Masal* (1950) *Türk Masalları I-II* (1971) kitaplarındaki masalları da masal üslubuyla kaleme almıştır.

Açıl Sofram Açıl

Türk masal edebiyatının en tanınmış adı Eflâton Cem Güney'dir. Buna karşın masal edebiyatçılığı tartışılan masal yazarları arasında ilk sırada yer almaktadır.¹²

Eflâton Cem'in masal yazarlığı hakkında farklı görüşler vardır. Boratav, “Türk masallarını yazı diline geçirirken okuyucuya onların asıllarındaki çeşniden birşeyler vermesini bilen” Eflâton Cem'i, “günümüze kadar (Boratav 1950'li yılların ortalarını kastediyor olmalı-) bu işi denemişler arasında en başarı sağlamış yazar” kabul ediyor. Boratav, Eflâton Cem'i yazdığı masalların kaynaklarına yer vermediği, masal, efsane, halk hikâye türlerinin üslubunu değil, “her birinden alınmış unsurlarla meydana gelen katışık ortak bir üslup” kullandığı için de eleştiriyor. “Eflâton Cem Güney'de, halk anlatma sanatının malı olan -veya o örneğe göre kendi yaratması- ifade kalıplarını ve söz oyunlarını çok sık kullanma merakı, bâzı bâzı masalların asıllarındaki sadeliğe zarar verdiği, hatta manayı sakatladığı oluyor.” (Boratav 1958:29). Behçet Necatigil ise sözlü geleneğin masalcısı ile radyodan dinlediği yazıya geçmiş masalların sesini “yapmacık” buluyordu ve bu “yapmacık” durumun masal anlatıcısının doğal sesine benzemediğine vurgu yapıyordu. “Eflâton Cem derlemelerindeki ses, senin ve benim anlamaya meyilli olduğumuz seslerden çok uzak zorlamalardır.” (aktaran Alangu 1983:301)

Tahir Alangu, “Acaba Eflâton Cem Güney de masallarını yazarken onların üzerinde var olan ‘nitelik-eğilim’lerden birine bağlandı mıydı? Daha doğrusu malzemeden edebî esere geçerken, kendisi, ya da çağının yönelmelerine bağlanarak bir yorum yaptı mıydı? sorularını şöyle yorumluyor. “Bana kalırsa onun bütün çabası, halk masalı kaynaklarındaki ‘saf ve zengin anlatım gücü, motif bolluğu, formüllü deyişlerin çeşitliliği’ni değerlendirme endişesine yönelir... Eflâton Cem Güney, bilerek direnerek ‘sözlü gelenek zenginliğini yazılı edebiyatın yavan ve yabancılaşan anlatım yolu’nun karşısına çıkarıyor. Halk masalındaki ‘Dil ve anlatım’ zenginliğini, bir millî anlatım geleneği hâlinde yazılı edebiyatta sürdürmeye çalışıyordu.” (Alangu 1972) Eflâton Cem'in masalcılığı işleme ve yeniden yazma yöntemi arasında

yeniden yazma yöntemine daha yakın durmaktadır. “Eflâatun Cem Güney, bir derlemeciden çok, masal dilini biraz değiştirerek onları yeniden kaleme alan bir yazar olarak karşımıza çıkmaktadır.” (Kaynardağ 1987:8) Konur Ertop, Eflâatun Cem’in “kişisel bir anlatım yolu” tutturduğunu belirtir: “Masallarda benzetmeler, nitelemeler, deyimler, uyaklı sözler üst üste yığılır; ‘velakin, ille, gayrı, bir var ki, imdi, öyle ya...’ gibi bağlama sözleri sıralanır. Böyle bir biçim, yazı dilinin değil sözlü anlatımın malıdır.” (Ertop 1981:16-17) Kimilerine göre ise “Eflâatun Cem Güney’in dili halkın kullandığı Türkçedir, Mehmet Fuat’ın deyişiyle o, “Türkçeleşmiş Türkçedir” anlayışını benimsemiştir.” (aktaran Emiroğlu 2006:321)

Eflâatun Cem Güney, derlediği, işlediği ve yeniden yazdığı masalları çocuk dil dizgesine ve ‘çocuk gerçekliği’ne göre yazmamıştır. Bu yönüyle masallarını okuma ilgisi olan çocuklar okusa da onun masal edebiyatı yetişkinlere yöneliktir.

Zaman Zaman İçinde

ve Az Gittik Uz Gittik

Türk masal edebiyatında derleme ve işleme çalışmalarının öncü adlarından biri de Pertev Naili Boratav’dır. Boratav, “halk masalının sözlü gelenekte eriştiği” üslup, dil ve ifade olgunluğu’na dokunulmaması gerektiğini savunur. Usta bir masalcıdan derlenen ve “yazılan bir masalı ona hiç dokunmadan” yayımlamanın en iyi yol olduğunu benimser: “Masalı bugüne kadar işleyenler, konusuna ilişmeseler bile, diline, üslubuna tam bir serbestlikle “tasarruf” etmekte mahzur görmemişler, onu “yeni baştan” yazmışlardır.” (Boratav 1958:II) Boratav bütün çalışmalarında “masalın dilinde ve üslubunda da halk sanatçısının çeşnisi”nin kalmasını önermiştir.

Boratav, *Zaman Zaman İçinde* (1958), *Türk Masalları* (1967), *Az Gittik Uz Gittik* (1969), *Uçar Leyli-Masallar 1* (2001)’i masallara “değerlerine zarar getiren pürüzleri gidermek” dışında dokunmadan, masalları kendi yapısı içinde işleyerek yayımlamıştır. Bunun temel nedeni, Boratav’ın halk masalının edebiyat değeri taşıdığının farkında olmasıdır. “Masalı, ...bütün özellikleriyle kendi öz çevresi içinde, sözlü anlatmada buluruz; onun bütün tadını ancak, onu sanatının ehli bir masalcıdan dinlerken tadabiliriz.” (Boratav 1958:21)

Boratav, sözlü geleneğin masalını ebedileştirmek için “aslına en yakın şekilde aktarma çarelerini” bulmaları gerektiğini öneriyor. Masalları edebileştirme yönteminin bir tür “işleme” olduğunu vurgulamıştır. “Türk masallarının derlemesine başlıyalı, onlara çeki düzen vermekle beraber asıllarını bozmadıklarına inanan –veya buna inandırmak isteyen- yazarlar olmuştur. Hatta bunlardan kimisi, masalın sözlü gelenekte gitgide bozulup soysuzlaştığı düşüncesiyle, kendi anlayışına göre onlara biçim vererek yazıya geçirmek suretiyle bu felâketi önlediklerini sanmışlardır.” (Boratav 1958:23) Bu noktadan hareketle Boratav, Grimm Kardeşler’i örnek gösterir. “... halk masalını asıl kaynaklardan aldıkları ve masalın yapısını, bütün inceliklerine kadar iyi benimsedikleri için, onun sözlü gelenekteki tadına yaklaşan bir üslup ve dil çeşnisi bulabilmişlerdir. Ama gene onların masalları da tam anlamıyla halk masalı değil, hiç olmazsa dilinde ve üslubunda az çok edebileştirilmiş, işlenmiş metinlerdir.” (Boratav 1958:22)

Türk masal edebiyatı içinde derleme ve işleme türündeki *Zaman Zaman İçinde*, *Türk Masalları*, *Az Gittik Uz Gittik*, *Uçar Leyli-Masallar 1* kitaplarıyla Pertev Naili Boratav’ın özel bir yeri vardır.

Keloğlan Masalları

Keloğlan’ın başının kel olduğunu ileri sürenlerin Türk masal bilgisi ve kültüründen yoksun olduklarına iki kısa cümle ile cevap vermek mümkündür: Keloğlan, halkın muhayyilesinden doğan ve halkın gerçekliğine uygun bir masal kahramanıdır. Keloğlan’ın kelliği ise bir kinayeden ibarettir. Keloğlan, halk muhayyilesinde doğmuş, doğduğu ve yaşadığı dönemlerde olduğu gibi bugünde karşılığı olan bir tiptedir.

Niçin Keloğlan masalları üzerinde durmamız gerekir? Şaşırtıcı fakat gerçek olan bir sonuç var önümüzde: Türkiye’de en çok okunan masal kitapları Keloğlan masallarından oluşuyor. Niçin çok okunuyor Keloğlan masalları? Keloğlan, çocuk yaşta bir masal kahramanı olduğu için çocuğa yakın olan bir tiptir. Çocukluk döneminde çocuklara arkadaş olmasının en temel nedeni ise daima çocuk kalabilmesi ve hiç ölmemiş olmasıdır. Keloğlan için birçok sevilme nedeni daha sıralanabilir: Keloğlan, her masalın sonunda mutlaka başarır. Zekâsı ve başarısı ile çirkinliğini örter. Bu yönü ile de yoksulların umudu ve çelişiklere de bir cevaptır.

Tarih boyunca olduğu gibi, bugün de zayıf-güçlü, iyi-kötü karşıtlığına çözüm getirmesi, halkın bu tipe ilgi göstermesinin nedenleri arasında sayılabilir. Halk tarafından sevilmesinin bir diğer nedeni ise Keloğlan tipinin iktidarla çevreden hesaplaşmanın sembolü olmasıdır. Keloğlan, alt tabakadan biri olarak yoksul evinden uzaklaşsa ve kötüler onu güç durumda bıraksa da iyilerin desteği ile kötülerini yener ve onlarla hesaplaşır. Ödülü kazanmadan önce, özellikle de padişah tarafından sınanır. Sonunda yeni bir toplumsal konuma ulaşması ise halkın özlemleri ile örtüşür.

Keloğlan masallarından iki temel sonuç çıkarılabilir: Keloğlan masalları, hayal dünyasında gerçekleşen çözümleme ile hayatın gerçeği içindeki toplumsal çelişiklerle hesaplaşmayı öğretir. Bir insan kahraman olarak Keloğlan çözümlemesi, yoksulların gerçekliğini yansıttığı gibi, umutlarını ve özlemlerini de temsil eder.

Sözlü gelenek içinde ilgiyle dinlenmiş ve yazılı edebiyata dönüşmeleriyle en çok okunan masal türü Keloğlan masallarıdır. Keloğlan üzerine ilk kapsamlı araştırmaları yapanlardan biri de Tahir Alangu’dur. Keloğlan tipi ve Keloğlan masallarının içeriği hâlâ yeterince incelenmemiştir. İgnăcz Kūnos, Keloğlan masallarının Türk masal tipleri arasında “*karakteristik bir tip*” olduğunu belirtir. “Keloğlan’ın kişiliğinde, korku nedir bilmez, gözyaşı tanımaz, hayatın silleleri altında ezile ezile iyice yetişmiş nitelikler, çevrelerini genişletmiş, kentleşmiş köylülerimizin pişkinliği açıkça görülür... Keloğlan’ın zekâsı, mahareti, başarıları, aşağı bir toplum tarafından gelişini, çirkinliğini, hatta kelliğini bile unutturur.” (Alangu 1983:334-335)

Alangu, Keloğlan tipinin davranışlarının açık ve belirli bir biçimde “grotesk bir anlatış” olduğu görüşünü savunur. “Grotesk, bir estetik konusu olmadan önceki dönemde, bir terim olarak da doğru değerlendirildi, ona *kaba, komik, gülünç* anlamları verildi... Grotesk terimiyle birleştirilmek istenen estetik ögenin, “garip, gayri tabii, serüvenle yüklü, şaşılacak, alaycı, gülünç, kaba, komik” bir anlatım yolu olduğu, 17. yüzyıldan sonra iyice anlaşıldı.” (Alangu 1983:335)

“Türk masalının başlıca erkek tiplerinden biri Keloğlan’dır.¹³ İtilip kakılan yoksul delikanlı; bâzı da, Keloğlan adını taşımadığı hâlde onun başlıca çizgileriyle beliren masal kahramanı... Keloğlan da, şüphesiz, hem fakirin, âcizin hasretli düşlerini, hem de önündeki çetin yolun mihnetlerini hesaba katarak, gözünü budaktan sakınmadan mâceraya atılan insanın savaşını ifade eder.” (Boratav 1958:18)

Keloğlan masalları “komik-epika” türü masal özelliğinde masallardır. Bu masallar yüzyıllar içinde anlatıla anlatıla mitolojik yönleri zayıflayarak günlük hayatın gerçekliğine yaklaşarak dönüşmüştür. “Bir başka deyişle, halk masallarını okurken kendimizi *masal* dünyasında, Keloğlan masallarını okurken kendimizi bu *dünyada* buluruz.” (Alangu 1983:335)

Keloğlan Masalları için üç farklı yol izlenebilir: Keloğlan masalları “çocuk gerçekliği”ne uygun biçimde ve yetişkin okur için yeniden yazılabilir. Yaşayan bir masal kahramanı olarak özgün ve çağdaş Keloğlan masalları kaleme alınabilir.¹⁴

Anadolu Masalları

Çocukluğunda annesinden dinlediği masalları yeniden yazanlar arasında Tahsin Yücel de vardır. Yücel bu masalları *Anadolu Masalları* (1957) adıyla yayımladığında kitap ilk

iyi örnekler arasında yer almıştı. Kitaptaki “Sümüklüböcek” masalı ise halk masalının doğasından esinlenerek yazdığı kendine ait özgün bir masaldır. *Anadolu Masalları* geleneksel masallarda yaygın olan “mişli geçmiş zaman” yerine “dili geçmiş zaman” diliyle yazılmış gerçekçi beş masaldan oluşuyor. Yücel, tema ve işlevlerini koruyarak masalları yetişkinler için yazmıştı.

Hasan Lâtif Sarıyüce'nin *Anadolu Masalları* I-II (1993) Türkiye'nin değişik bölgelerinden derlenmiş ve çocuklar için yazılmış altmış masaldan oluşuyor.¹⁵ Sarıyüce, masalları yeniden yazarken “Türk masal diline ve anlatılış üslubuna” uymuş. “Masallarımnda bir yandan sözlü masal geleneğini, bir yandan da 8-12 yaş grubundaki çocukların sabrını göz önünde tutarak yüzde yüz sadık kalmadım. Bazen birkaç masalı birleştirdiğim, bazen masalın etkisini artırmak için kendi ürettiğim motifleri yerleştirdiğim oldu.” (Sarıyüce 2010: VII) Hasan Lâtif Sarıyüce, derlediği halk masallarının tema ve işlevlerini koruyarak ve olabildiğince pedagojik ölçütleri dikkate alarak çocuklar için yazan ilk masal edebiyatçılarımızdan biridir.

Al'lı ile Fıfırı

Derlediği Türk halk masallarını işleyen ve yeniden yazan masal yazarlarımızdan biri de Oğuz Tansel'dir.¹⁶ Tansel'in masal yazarlığı toplumsal gerçekçi bağlam içinde bir masal yazarlığı biçimidir.¹⁷

Tansel, masal anlatıcılardan derlediği masalları yazarken, masalların “folklorik değerini bozmadan” uyguladığı yöntemi şöyle açıklar: Masalları; “a. sözlü gelenekteki tekrarlardan ayıkladım; b. dil bakımından anlatımını öztürkçe ile yeniden yaratırcasına işledim, masalcının bazen iskeletinde yaptığı bozmaları ayıkladım, eksik bırakılanları tamamladım; c. dünya görüşüme yaklaştırdım, göksel dinlerin etkilerinden arındırdım.” (Tansel 1976)¹⁸

Oğuz Tansel, bir yandan dinlediği masalları “göksel dinlerden önceki biçimine, yapısına varabilmeyi” öte yandan işlediği masallarda “anlamı, olağanüstü, büyü öğelerini doğaya yaslandırarak “ dünya görüşüne yaklaştırmayı benimser. Sözlü masallardaki “masalı tadlandıran yinelemeleri” -tekerleme ve yuvarlamalardan- ayıklar (Tansel 1976:140).

Oğuz Tansel, masal yazıcılığında masallara “kendi dünya görüşünü” yansıtmayı benimser.¹⁹ “Ben masallarımı, çocukları, gençleri, erişkinleri eğlendirmek, uyutmak için yazmadım; onları bilinçlendirmek, uyarmak için yazdım.” (aktaran Ateş 1978:506) Tansel masallara felsefi boyut yanında politik düzlemde eğilmeyi de önerir: “Çocuk yazınında gerçekte gerçeküstü olayların oranlaması, göksel dinlerin etkisinden kurtarılması doğa yasalarına yaslanarak sağlanabildiği kanısındayım.” (aktaran Ateş 1978:506) Tansel, masalları toplumcu gerçekçi bir söylem içinde yeniden yorumlar. Bunu yaparken çocuk ve yetişkin ayırımına yönelmez. “Eytışimsel bir yöntemle yaklaşıyor çocuk dünyasına. Çağdaş dünyanın gerçekçi yorumunu getiriyor bir masal duyarlığında. Çocuklara bildiriler sunuyor Oğuz Tansel.” (Uysal 1976:58)

Tansel'in masal yazıcılığında çağdaşlarından farklı yön, masalları yalın bir dille ve biçem içinde yazmış olmasıdır. *Al'lı ile Fıfırı*'daki masallarındaki “mavi” renk Türk masal edebiyatında ilk kez bir anlatı biçimi olarak yer almıştır. “Mavi, alışıldık anlamlarının yanı sıra bir dönüşümün de muştusu” (Yener 2009:276) olur. Tansel'de olumlu anlam içeren “mavi” sözcüğü göksel bir mittir. “Mavi” bir yandan doğruluk, güzellik ve erdem anlamlarını içerirken, öte yandan özgürlüktür, umut ve barış için direniş simgesidir. Tansel, mavi söylemini ağırlıklı olarak çocuk özne üzerinden gerçekleştirir. Tansel, masal tipleri ve doğa çerçevesinde başlı başına bir masal iklimi oluşturur ve masallarına şiirsellik katar.

Masal, insanlık dili'nin kozasını ören kaynaklardan biridir. İnsanoğlunun hikâyesi ile masalların yürüyüş yolları arasındaki ilişki insanlık dili'nin gelişmesini etkilemiştir. Sözlü geleneğin masalından işlev değişiminde birinci aşamada savaşlar, göçler, “din” ve masalların yeniden yazılması ve basılması etkili olmuştur. “Masalın içinde dinin, hukukun, halk âdetlerinin başlangıçlarını bulmaktayız. Bu yüzden masalların halk bilgisi için paha biçilmez bir yardımcı olduğunu ve insanlığın ruhunu, yaşayışını, dinî varlığını aydınlattığını söyleyebiliriz.” (Alangu 1983: 253) Her yeni “din” mitolojiden masala, efsaneden destana kadar önce folklor birikimini dönüştürmüştür. Zipes'e göre sözlü anlatılan masalın basılması ve özel mülk hâline getirilmesi “halk arasında anlatılan bu hikâyelerin toplumcu yönlerini akamete uğratmıştır.” (Bacchilegu 2016:24) Masallarda ikinci büyük işlev değişimi Rönesans ve Aydınlanma döneminde ortaya çıkan sekülerleşmeyle birlikte başlar. Modernleşme ve popüler kültür ise masalların yeni toplumsal işlevlerle yeniden üretilmesine neden olmuştur.

Türk masallarının “din merkezli” işlev değişiminde iki eğilimin belirgin olduğu söylenebilir. Birinci eğilim güncel ve toplumsal içerikle masalların politik işleve göre yazılmasına ağırlık vererek “dini içeriği” masallardan ayıklama yolunu benimser. İkinci eğilim ise Türklerin Müslüman olduktan sonraki dönemle birlikte İslam kültürünün masallara kattığı içeriğe uygun biçimde masalları yeniden yazma anlayışını tercih eder.

Hasan Aycın'ın iki masal kitabı, hayvan masallarına yer veren mesnevi geleneğinin aksine, olağanüstü motifler de içeren gerçekçi Keloğlan hikâyeleri türünün farklı örnekleridir. Aycın'ın düzyazı anlatılarının mesnevi geleneğiyle ortak yönü hikmet ile hakikat arayışındır. Necip Tosun, “doğruları çizilmiş bir hayat görüşü etrafında şekillenen Doğu hikâyelerinin, hakikatin değişik cephelerini genişleten, zenginleştiren bir çizgi” izlediğini belirtir: “Doğu'nun hikâye poetikası öncelikle insanları iyiye, güzele, doğruya çağıran bir ileti yanında, didaktik olmayan bir dille, dinleyeni, okuyanı dil ve anlatım yetkinliğiyle etkilemek isteyen bir biçimle var olur. Bu, özellikle “insan-ı kâmil” olma serüveninin sanatsal bir biçimle hikâye edilmesidir... Doğu hikâyesinin ortak karakter özelliklerinin başında inanç gelir... Doğu edebiyatı; metafor, istiare, eğretilme, mecaz, teşbih, alegori gibi sembolik yaklaşımlarla hikâyelerini anlatır.” (Tosun 2014:43-44) Aycın'ın çocukluğunda dinlediği Keloğlan, “Müslüman muhayyilesinin ürettiği bir kahramandır.” (Aycın 2007:130-131) *Esrârname* (2003) ve *Keloğlan Alpembecik Gülpembecik* (2004) ve Sahipkıran –Nâm-ı diğer hamzanâme- (2007) kitaplarının ortak özelliği düşsel resimlerin yazılı anlatımından oluşmalarıdır. Aycın, masalları masalcı bakışıyla anlatmayı tercih eder. Masallarındaki ses, Behçet Necatigil'in vurgusuyla belirtmek gerekirse “anlamaya meyilli olduğumuz ses”tir. Aycın'ın masallarının diğer bir zenginliği ise tek bir anlatıcı yanında farklı tiplerin sayısınca seslendirme özelliğini de barındırmalarıdır.

Esrârname, insanoğlunun güneşin altında hayatın anlamını arayışı ve buluşu temasına dayalı bir içerikten, başka bir deyişle hayat bir sınavdır temasından oluşuyor. “Aycın *Esrârname*'de, ilk bakışta, bize Keloğlan masalları anlatıyor. Ama ne yazdığı masal, ne de anlattığı, bildiğimiz Keloğlan. O, masal dili ve kurgusuyla bize bizi, insanoğlunu anlatıyor. Saf ve yalın bir Müslüman bakışla insanın iç çatışmalarını, aldanişlarını, tutkularını, arayışlarını anlatıyor; dünyayı ve hayatı yorumluyor.” (Özalp 2007) *Esrârname*, Keloğlan masallarındaki motif örgüsünün zincirlemeli bir anlatıya dönüştürülmesinden oluşuyor. Anlatılanın dönüştürülmesi ardışık sorularla gerçekleşiyor. Geleneksel masalda olmayan bu yöntem, bu kitabı bir felsefî romana dönüştürüyor.

Hasan Aycın, *Keloğlan-Alpembecik Gülpembecik*'deki “*Billur Sürahi*, *İncili Çevre*, *Ayna*, *Alpembecik Gülpembecik*, *Elmas Yüzük* masalarında aynı soru yöntemini benimser. Kitabı çok katmanlı yapan ise her masalın farklı temalar içermesidir. *Billur Sürahi*, insanoğlunun dünya hayatının dibi ve doruğu arasında sınavdan geçişi; *İncili Çevre*, insanın hakikatle sınanması; *Ayna*, insanın önce kendisini tanıması, *Alpembecik Gülpembecik*, insanın sapma ile yüzleşmesi, *Elmas Yüzük*, insanın cennet ve cehennem ikilemiyle

sinanması temaları için sorulan soruların yorumlandığı kitap bir çocuk masal kitabı değil, türünün ilk felsefi romanlarından biri sayılır.

Hasan Aycın'ın *Esrâr-nâme* ve *Keloğlan-Alpembecik Gülpembecik*- kitapları çocuk edebiyatı dışında yer alır. Her iki kitap dil dizgesi bakımından yetişkin bakışına göre yazılmıştır. Aycın'ın bu iki anlatısı, İbn Tufeyl'in *Hay Bin Yekzan* felsefi romanıyla temaları bakımından dolaylı biçimde ilişkilendirilebilir.

Masal Masal İçinde

ve Olmayan Ülke

Romanın olmadığı çağlarda bu türün işlevini mitin, masalın, efsane ve destanların yerine getirdiği görüşünü savunanlar hiç de az değildir. Her edebî türün işlevi yazıldığı döneme göre değişebilir. Masalların gücü doğalarının hayal üzerine kurulmuş olmalarından kaynaklanır. Masala, “Niçin?” ve “Nasıl?” sorularını sormayız. Çünkü masal bilgi ve yaşanmışlıklar üzerinde kurulmadığı gibi, yüzleri geçmişe ve bugüne değil geleceğe dönüktür. Doğu hikâye anlatıları (tahkiye) ister gerçekçi olsun ve isterse olağanüstü konuları içersin tam anlamıyla dinleyici-okuyucuyu yolculuğa çıkarmaya yönelik anlatılardır. Bu anlatının en karakteristik özelliklerini taşıyan *Binbir Gece Masalları*, *Binbir Gündüz Masalları* ve halk hikâyeleridir.

Ahmet Ümit'in *Masal İçinde Masal* (1995) masal kitabı beş çerçeveli masaldan oluşuyor. Kitap bu yönüyle nehir masal anlatıları olan *Binbir Gece Masalları* ve *Binbir Gündüz Masalları* ile biçimsel yönden benzerlikler içerir.

Masal Masal İçinde kitabı, geleneksel masal anlatısından farklı ve romana yakın bir kurgudan oluşuyor. Ahmet Ümit, annesinden dinlediği masalları yazmış: “Her dinleyen, her anlatan kendinden bir şeyler katarak masalları zenginleştirmiş ya da zayıflatmıştır.” (Ümit 2016:8) Masallar çocuk dil dizgesine göre yazılmadığı hâlde yalın bir biçim tercih edildiği için kitabı çocuklar da ilgiyle okuyabiliyor. Bir anlatıcı olarak yazar beş gerçekçi hikâyenin sesini okura duyumsatmayı başarır. Bu yönüyle kitap masal edebiyatımıza yeni bir pencere açıyor. O pencere bir hayal aynaya dönüşüyor; yazar, okuru masalların kahramanları Şapkacı, Müezzin, Demirci, Kuyumcu, Köradam'ı okurla yolculuğa çıkarıyor. Masal boyunca okur fantastik bir roman kahramanı gibi hissediyor kendini.

Ahmet Ümit, masalların iletilerine masalların bitiminde değil, kitabın sonunda yer vererek halk masalı geleneğine uyar: “İster padişah olsun, ister yoksul bir köylü, insanoğlunun bazı davranışları var ki hiç değişmiyor,” demiş Padişah. “Sizin yaşadıklarınız bu davranışlara çok iyi birer örnek. Mesela sen (Köradam), açgözlülüğün yüzünden gözlerini yitirdin; Demirci paylaşmadığı için önemli bir fırsatı kaçırdı; Kuyumcu ise har vurup harman savurmanın bedelini çok ağır ödedi; Müezzin sabırsızlığı yüzünden sevdiği kadından oldu; Şapkacı kıskançlığı sonucu karısıyla oğlunun ölümüne yol açtı.” (Ümit 2016:156)

Ahmet Ümit'in *Olmayan Ülke* (2011)'sinin kaynağı da annesinden dinlediği bir masal. “*Olmayan Ülke* bir ütopya aslında. Güzel umutlarımızın, renkli hayallerimizin, tatlı düşlerimizin ürünü olan bir yer. Savaşın, şiddetin, sömürünün, nefretin ve öfkenin olmadığı bir yer.” (Ümit 2016:15). Büyücü Kralı'nın oğlu Rüzgâr ile Akıl Ülkesi Kralı'nın kızı Su'nun kurdukları yeni dünya ütöpik romanla fantastik roman arasında bir yerde duruyor.

Ahmet Ümit'in *Masal Masal İçinde* ve *Olmayan Ülke* kitapları gerçekçi masalın iki farklı iyi örneğidir. *Masal Masal İçinde* fantastik romana, *Olmayan Ülke*'ye ütöpik romana yakın anlatılardır. Her iki kitap insanlığın kadim değerlerine dayalı anlatılardan oluşuyor. Ümit, güncel toplumsal işlevlere göndermelerde bulunsu da bu iki masal kitabı politik düzlemle dolaylı biçimde ilişkilendirilebilir.

Ümit'in kitaplarını yetişkinler yanında çocukların okuması üç nedene dayalı olarak açıklanabilir: Günümüz çocuk okurunun gerçekçi ve fantastik anlatılara merakı. Yalın bir dil ve biçim. Ve her iki kitabın çocuk ve yetişkin okuru düşsel yolculuğa çıkaran edebiyat değeri.

Evet, halk da masal da ideolojik açıdan değişken arzu makineleridir.

Christina Bacchilega

Sözlü geleneğin masalları işleme yöntemiyle yazılırken Türk masalının doğasına uygun anlatım tekniği ve ana karakteri korunmadığında masalın tema, konu, tip, içerik ve karakterini dönüştürme çabaları masalların doğa ve işlev değişimine neden oluyor.

Türk masal edebiyatı yazıcılığında yaygın olan yazarlık tutumu halk masallarını işleme yöntemiyle tema, konu ve motif sırasına göre yazılmasıdır. Masalların iletilerini değiştirmeyen işleme örnekleri arasında İgnâz Künos, K. D., Pertev Naili Boratav, Eflâtun Cem Güney, Naki Tezel, Tahir Alangu, Yusuf Ziya Demirci, Mahmut Tuğrul, Samih Rifat, Enver Behnan Şapolyo, Selami Münir Yurdatap, Münir Hayri Egeli, Ahmet Caferoğlu, Vasfi Mahir Kocatürk, Ahmet Edip Uysal, İbrahim Zeki Burdurlu, Saim Sakaoğlu, Umay Günay, Bilge Seyidoğlu, Ali Berat Alptekin, Muhsine Helimoğlu Yavuz, Hasan Lâtif Sarıyüce, Nuri Taner vd. sayılabilir.²⁰

Türk masallarında işlev değişimi örneklerinin ortaya çıkması yeni toplumsal içerikle halk masalının yeniden yazılmaya başlamasıyla gündeme gelir. Ziya Gökalp'ın *Ala Geyik*, *Kızıl Elma* ve *Altın Işık* kitaplarıyla başlayan bu işlev değişimi süreci bugünlere kadar ulaşır.

Türk masal edebiyatında toplumsal sorunların girişi üzerine henüz araştırmalar yapılmamıştır. Boratav, “masalı ebedileştirmek çeşidinden bir işleme” yöntemi için “aslına uygun aktarma”yı öneriyor: “Masalı yalnız bilim adamlarının faydalanmasını değil de, aynı zamanda halk sanatının bir verimi olarak -bilimdışı kaygıları- geniş okuyucu kütlesine sunmak isteyenlerin onu, aslının en yakın şekilde aktarma çarelerini aramaları gerekiyor.” (Boratav 1958:23) Ziya Gökalp'la başlayan sürecin 1940 sonrası Rus masal edebiyatının etkisiyle yaygınlık kazandığı söylenebilir. Saltıkov Şçedrin'in 1883-1886 yılları arasında yazdığı *Büyüklerle Masallar*²¹ Rus edebiyatında politik masal türünün ilk örnekleri arasında yer alır. Şçedrin, bu masallarla “folklor tiplerini yansılamamış, halktan yararlanarak özgürce yarattığı tipleri düşünsel ve sanatsal yönden zenginleştirmiş, yeniden halka sunmuştur.” (Şçedrin 1984:7) Şçedrin, halk masallarını işleme yolunu değil, halk masalından esinlenme yöntemiyle yararlanarak Rus gerçekçiliği çerçevesinde toplumcu içeriği masallarına yansıtmıştır.

Türk masal edebiyatında toplumcu gerçekçiliğin ilk örnekleri arasında Nâzım Hikmet'in *Sevda Bulut* (1963); Vasıf Öngören'in *Masalın Aslı* (1978)²²; Aziz Nesin'in *Memleketin Birinde* (1953), Hoptirnam (1960); Oğuz Tansel'in *Altı Kardeşler* (1959), *Yedi Devler* (1960), *Üç Kızlar* (1963), *Mavi Gelin* (1966), *Al'lı ile Fırfır* (1976); Mehmet Başaran'ın *Kuş Dili* (1968), *Akça Kız* (1970), *Evvel Evvelken Deve Tellalken* (1974), *Boyalı Irmak* (1979), *Yağmur Gelini* (1975), *Armutlu Tarla* (1979), *Söğütler Ses Verince* (1981), *Çiçeklerin Dili* (1992), *Güneşin Türküsü* (1992) sayılabilir.

Yazılı Türk masal edebiyatında toplumsal gerçekliği yansıtan şair ve yazarların görüşleri için kısa bir parantez açılabilir: Nâzım Hikmet, *Sevda Bulut* kitabındaki “masalları bugünün bazı sorunlarına karşılık vermeye yönelmek için” (Ran 2008:8) yazar. Aziz Nesin, *Memleketin Birinde* ve *Hoptirnam*'da hayvan masallarını “politik öğreti”ye göre yenileme yöntemini benimser. Rus yazar Saltıkov Şçedrin'in “modern masalları beni çok etkilemişti.” (Nesin 1983:309) der. Vasıf Öngören birbirini izleyen on masaldan oluşan *Masalın Aslı*'nda Marksist görüşle “insanlığın öyküsü”nü yorumlar. Öngören'in kitabını eğitimci Bernd Dolle şöyle yorumluyor: “Türk yazarının masalları içerik ve biçim açısından 20'li yıllarda Almanya'da sosyalist yazarlar tarafından yazılmış proleter devrimci masallara çok benziyor.” (Öngören 2009:284) Masalları “kendi dünya görüşü”ne yaklaştıran Oğuz Tansel, masallarında güncel gerçekliği duyumsatma işlevine öncelik verir.

Türk masal edebiyatında masalların şiirsel anlatımına yönelen şair ve yazarlar masalları çoğunlukla çocuklar için yazmışlardır. Şinasi'nin La Fontaine'den çevirdiği *Eşek ile Tilki hikâyesi* bu anlamda ilk örnektir... Şinasi'nin, adı geçen çeviriyle birlikte kendi yazdığı *Karakuş Yuvası* ile *Karga Hikâyesi* ve *Sivrisinek Hikâyesi* 1863'te yayımladığı *Müntehabat-ı Eş'ar* kitabında yer almıştır (Şimşek 2005:210). Türkçe yazılmış masal şiir örnekleri arasında Ziya Gökalp'ın *Ala Geyik* manzum masalı ilk masal epope örneğidir.²³

Türk masallarını şiirsel bir anlatımla yeniden yazan ve yenileyen şair ve yazarlar birçok serbest deneme yapmışlardır. Bu denemelerin neredeyse tamamına yakını çocuk kitabı olarak yayımlanmıştır. Şair ve yazarlar masalları yenilerken, geleneksel masal anlatısındaki yapı ve örgüden bağımsız hareket ederek masalları şiir diliyle yeniden anlatma yolunu benimsemişlerdir.²⁴

Türk masalı farklı tür, biçim ve biçemlere bürünerek geleneğini sürdürmekte, olağanüstü ya da gerçekçi masallar yeni anlatılara dönüştürülerek yenilenmektedir.²⁵

Çocuk edebiyatımızda Türk masalından esinlenme yoluyla yararlanıldığı söylenebilir. Bu esinlenme konu ve biçimden çok dil ve biçem yönüyle bir esinlenmedir. Okul öncesi çocuk edebiyatında dolaylı bir esinlenmeden, çocuk edebiyatında ise dil ve biçem kaynaklı esinlenmeden söz edilebilir. Bu esinlenmenin en az olduğu tür ise ilk gençlik edebiyatıdır.²⁶

Yazma ve Basma Masal Geleneği

Türk kültürünün yaşandığı coğrafyalarda masal sözlü ve yazılı gelenekle sürmüştür. Bu gelenek, dinleme-okuma alışkanlığı olan toplumlarda benzer özellikler içerir. Masal derleme çalışmalarının geç başlaması nedeniyle kayıt altına alınmamış masallar hakkında kayda değer bir tespit yapılamadığı gibi, Türk masalı üzerine henüz oylumlu çalışmalar da yapılamamıştır.

Türk kültür tarihî içinde yazma ve basma eserler halk edebiyatının en önemli kaynakları arasında yer alır. Ne yazık ki yazma ve basma eserlerdeki halk edebiyatı ürünleri de bu amaçla henüz taranmış ve tasnif edilememiştir. Tahir Alangu, yazma ve basma eserlerin “halk edebiyatı örneklerinin anlaşılmasında âdeta bir anahtar ödevi” yapacağını savunur: “Hazine-i evrak kayıtları, Mahkeme-i Şer’iye sicilleri, vakanüvis tarihleri, fetihnameler, şehrengizler, münazara dergileri, letâif kitapları, durub-u emsal dergileri, fetva dergileri, divanlar, mesnevi türündeki eserler, surnameler, minyatürlü kitaplar ve minyatür dergileri, velhasıl içinde toplum hayatına ilişkin her çeşit kayıt bulunan edebî ve tarihi ürünler taranıp yayımlanması gereken eserlerdir.” (Alangu 1983:130) Farklı nazım şekilleri yanında “sanatlı nesir, münşiyane nesir” örnekleri gibi vakanüvis tarihleri, Tekke şiiri ve Tasavvuf kaynakları, menakıpname, seyahatname ve sözlüklerin taranması sonucu masalın yazılı edebiyatta kullanılış amacı ve farklı işlevler için nasıl kullanıldığının kapsamlı şekilde araştırılması gerekir.²⁷

Sözlü ve yazılı halk edebiyatına ilgi azlığı bir yandan aydınların bu alanı küçümsemesi, öte yandan ise edebiyat kamusunun olumsuz bakış açısıyla ilgilidir. “Tanzimat yazarlarının çabaları, başlangıçta eskiyi yıkmak kadar, bu yanlış anlayış ile mücadele etmek, halk dili ve kültürü kaynaklarına yönelerek, edebiyatı bir ulusal romantizm hareketine doğru geliştirmek olmalıydı. Batı şekil, düşünce ve modellerini nakil ve taklit aşaması uzun sürmüş, yenileşme edebiyatının ulusal edebiyat aşamasına geçmesi çok gecikmiştir.” (Alangu 1983:132-133)

Tanzimat döneminden bu yana halk edebiyatı konusunda alan edebiyatı araştırmacıları, aydınlar ve edebiyat kamusu arasında farklı görüşler savunulur. Şinasi, “dilde ve düşüncede” halka yönelmeyi öneriyordu. Bu dönemin yazarları arasında “halka yönelen” yazarların başında Ahmet Mithat Efendi gelmektedir. Namık Kemal ve Recaizade Ekrem ise “Batı’ya bağlı yeni edebiyat” yolunu savunuyorlardı. Ziya Gökalp’a göre edebiyatımız “halka doğru” ve “Garbe doğru” açılmalıydı (Alangu 1983:133-250). Bu görüşlerin ağırlıkta olmasına

rağmen, “Tanzimatla beraber ilk defa halk kültürüne karşı alakaların uyandığını görüyoruz.” (Boratav 2000:35) Bu uyanışa rağmen halk kültürüne yönelik derleme, işleme ve yayın faaliyetleri çok sınırlı kalmıştır. “Cumhuriyet öncesi masal derleme ve incelemeleri sistemli olarak yapılmadığından masal çalışmaları için önemli bir ilerleme sağlanamamıştır.” (Günay 1975:14)

Cumhuriyet döneminde kültürel birikime ve halk edebiyatına ilginin azlığı konusunda farklı görüşler vardır.²⁸ Boratav’a göre geçmiş dönemlerde aydınlar “bütün sözlü geleneklere, sanat ve düşünce konusu olarak, büyük değer vermiyorlardı. ... edebiyat kaynaklarında halkbilimi ve halk kültürünü ilgilendiren bilgileri kıttır.” (Boratav 1969:423). Yapılan devrimlerin “eski millî varlıklarımız”²⁹ dikkate alınmadan yapıldığı görüşü de ortak kabullerden biridir. Aradan geçen ve uzun sayılabilecek bir dönem içinde halk kültürünün halkbilimi yöntemlerine göre derlenmesi, incelenmesi, işlenmesi ve yayına dönüştürülmesini sağlayacak kurumsal yapılar da hâlâ kurulamamıştır.

19’uncu yüzyılın üçüncü çeyreğinden bu yana geçen süre boyunca derlenen, işlenen ve yayımlanan birikim halk kültürümüzün çok sınırlı bir bölümünü oluşturmaktadır. Kayıt altına alınan bu birikim Türk kültür çağları boyunca yaşanmış halk kültürünün kısa bir özeti gibidir. Derlemeler yanında, yazma ve basma türündeki masalların toplamı hakkında görece bir bilgi birikimi vardır. W. Eberhard-Pertev Naili Boratav’ın *Türk Masalı Tipleri Kataloğu* (1953) 378 masal tipine yer vermiş ve ilk kapsamlı kaynak olmasına karşın, bu tipler, 2500 masalın incelenmesi sonucu hazırlanmıştır. Hiç kuşkusuz Türk masal birikimi bu sayının çok üstündedir ve masal tiplerimiz daha fazladır.

Türk masalının işlenerek yayınlanması kadar, yeniden yazılması, edebiyat ve sanatı beslemesi için de kayıt altına alınması ve erişime açılması gereklidir. Türk masalının yeniden dirilişi için derlenmesi ve işlenmesi kadar yeniden yazılması da birinci derecede önemlidir.

Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Ben günün birinde masallarda modern bir edebiyat değeri olacağını, böyle alınabileceğini asla düşünmedim. Bu, benim karanlıkta yordamlama bir yürüyüşüm oldu.

Behçet Necatigil

Masalın temel kaynağı hayal olduğu için doğası yenilenme ve değişime uygun bir yapıdan oluşur. Masalın doğasında sabit olan hayaldir. Masalın biçimi ve biçemi ise masalın değişkenleridir. Sözlü geleneğin masalı dil ile kozasını örür. Masal, mit ve efsaneler gibi dişil/doğurgan bir türdür ve çağdan çağa anlatıla anlatıla gelişebilir.

Masal ile felsefe arasındaki temel fark masala “Neden?” ve “Nasıl?” sorularının sorulamayacak olmasıdır. Felsefenin varlık nedeniyse bu sorulara cevap aramaktır. Masal bir açıklama biçimi/anlatısı değil ortak bilincin tasarımıdır... Masalların ilk kaynağı ve zamanı belirsizdir. Bu nedenle masalların ne ilk anlatıcısı ne de ilk anlatısına ulaşmak imkânsız gibidir. Masal, sözlü geleneğin ürünüdür ve anlatıla anlatıla büyür, genişler ve değişir. Tek tip masal anlatıcısı olmadığı gibi, her anlatıcı, içinde bulunduğu gerçekliği masalına yansıtmada özgürdür. Masalın doğasında merkezi kavram “değişim”dir.

Masallardaki değişim sözlü ve yazılı gelenek içinde farklı biçimlerde gerçekleşir. Sözlü gelenekteki değişim masalın konusu ve örgüsüyle sınırlıdır. Yazılı masal geleneğindeki değişim, masalın biçimi, biçemi ve iletilerini de kapsar. Yazılı masal geleneğinde işlev değişimi yeni toplumsal içeriğin masala yansıtılmasıyla gerçekleşir.

Türk masalının gerçekçi ve olağanüstü türleri gerçeğe yakın anlatılardan oluşur. Olağanüstü varlıkların payı fazla değildir. Türk masalının doğasına rengini veren masal

anlatıcısıdır. Türk masalı genelde olumsuz ve kötü sonla bitmeyen bir özelliğe sahiptir. Masalarda anlatılan hikâyeler çoğunlukla geçmiş zamanda yaşandığı, düşsel oldukları ve olaya ağırlıklıdır. Anlatı genel olarak düzyazı ağırlıklıdır.

Türk masalı sözlü gelenekle kozasını örerek günümüze kadar ulaşmıştır. Yazma ve derleme yoluyla kayıt altına alınan masallar 19. yüzyılın yarısından sonra yayımlanmaya başlar. “Terbiye” ve “tasavvuf” kitaplarında Türk hayvan masalları manzum biçimde yer alır. Bu yer alış biçimi geleneksel masalın işlevinden farklılıklar içerir. Masalın biçimi yanında dili ve biçimi de değişir.

Türk masalının doğasına en uygun çalışmaları derleme ve işleme türündeki örnekler oluşturur. Bu örnekler halk masalının edebiyat değerini ortaya koyan masal edebiyatı belgeleridir. Türk masalında asıl işlev değişimi ise toplumsal içeriğin masallara yansıtılmasıyla gündeme gelir.

T. S. Eliot’ın “bir toplumun, yaşayan bir edebiyatı olmadığı zaman, kendi edebiyatının geçmişinden giderek” kopacağını ileri sürme nedeni bugün için de geçerlidir. “Eğer geçmişin hâlde devamını sağlayamazsak, kendi edebiyatımızın geçmişi, bize başka bir toplumun edebiyatı kadar uzak ve yabancı kalacaktır.” (Eliot 1983:196)

Geleneksel masalların yenilenmesi sürecinin modernleşme dönemiyle başladığı kabul edilir. Masalların yeniden yazılması ise kaynaklardan yararlanılması konusunun tartışılmasını gerektirir.

Halk edebiyatında kaynaklardan yararlanma konusu öteden beri tartışılmış olmakla birlikte bir sonuca bağlanamamıştır. Sözlü edebiyat türlerinin pedagojik mi, görsel mi, estetik ölçütler içinde ve nasıl yenilenmesi gerektiği bugün de tartışılmaktadır. Bu noktada ana soru şu olmalıdır: Mit, masal, efsane ve destanların çocuklar ve yetişkinler için yazılması gerektiğinde hareket noktası ne olmalıdır? “Kaynaklardan o şekilde yararlanacaksınız ki, ortaya koyduğunuz eser hem bir zincirin halkası, hem de “çağdaş” olacak.” (Ayvazoğlu 1987:242) Kaynaklardan yararlanmanın ana yörüngesi, geleneğin yenilenerek devam etmesi anlayışı olmalıdır. Sözlü ve yazılı kaynakların yenilenmesinde anahtar iki kavram ise ‘kültürel kimlik’ ve ‘kültürel biçim’dir.

Kaynaklardan yararlanmanın önemi, bu kavramın kültürel devamlılıkla birebir ilişkili olmasından kaynaklanır. Kültürel devamlılık ait olduğumuz kültür ve medeniyetin insan tasavvurunun da kaynağı durumundadır. Medeniyetin zihinsel temelleri edebiyat, sanat, estetik ve bilimle kozasını örür. Düşünce zembereği çalışan bir kültür üretimini sürdürüyorsa, Oswald Spengler’in vurgusuyla belirtmek gerekirse, “hayat çemberi” (aktaran Frankfort 1989:19) canlılığını sürdürüyor demektir. Zaman boyutu dikkate alınarak kültürel birikimin yenilenmesi kültürel zenginlik olduğu kadar toplumun kültürel aidiyetinin de pekiştirilmesi anlamına gelir.

Kaynaklardan yararlanmanın anahtar kavramı ‘kültürel biçim’dir. Dünya masal edebiyatında geleneksel masalın ‘kültürel biçim’e dayalı en iyi örnekleri Grimm Kardeşler ve Italo Calvino (İtalyan Masalları, 1956)’nın yazdığı kabul edilir. Her üç masalcı Alman ve İtalyan masallarını yabancı etkilerden arındırmayı amaçlamışlardı.” Grimm Kardeşler gibi Calvino’nun yaklaşımı da ulus inşasını destekleyen hümanist bir projedir.” (Bacchilegon 2016:44) Kültürel biçim, sözlü ve yazılı kaynakların dayandığı değerler ve felsefi boyutun kimlik kartı görevini üstlenir. Sözlü ve yazılı kaynağın dayandığı temel düşüncenin korunması durumunda kültürel biçim işlevini yerine getirmiş olur. Sözlü gelenekteki türün biçimi değişebileceği gibi, yeni biçimler içinde varlığını sürdürebilir.

Geleneksel anlatı türlerinde temel işlevin korunması gerekir. Sözlü bir anlatı türünün işleviyle, yazılı edebiyatın işlevi iç ve dış yapı nitelikleri bakımından farklılıklar içerir. Bir edebiyat eserinde “hoşa gitme” ve “fayda” kaynaşmış bir durumdaysa eser başarılı kabul edilir. “Edebiyatın verdiği zevk, diğer bütün zevklerden farklıdır. Edebiyatın faydasından, yani ciddiyeti ve öğreticiliğinde bir zevk unsuru vardır; ondaki ciddiyet yapılması gereken bir görevin veya öğrenilmesi gereken bir dersin ciddiyetine benzemez; bu estetik ve insan zihni

ile ilgili bir ciddiyettir.” (Wellek-Warren 1983:34) Masalın ve edebiyatın bütün bileşenlerinin uyumu gerçekleşmedikçe “karşıtların coşku verici birleşmesi” gerçekleşmez. Çünkü edebî eser “Asla uzlaşmayan ve hiç değilse yapıt yapıt olduğu sürece yatışmayan karşıt devinimlerin derinliği ve şiddetidir.” (Blanchot 1993:216)

Türk masalı bağlamında kaynaklardan yararlanma konusunu derleme, işleme, yeniden yazma ve esinlenme başlıkları altında incelemek mümkündür. Masal derlemelerinin halkbilimin belirlediği yöntemler çerçevesinde yapılması, derlenmemiş masalların kayıt altına alınmasıyla kaynak çeşitliliğinin sağlanması kaynaklardan yararlanmanın itici gücü ve zenginliği olabilir. Gecikmeyle de olsa masallarımızın bir bölümü derlenmiş durumdadır.

Türk masallarının yeniden yazılması süreci ise kendi içinde sorunlar içermektedir. Masalları yeniden yazanlar beş grup altında incelenebilir: Birinci grup derledikleri masalları işleyerek yazanlardan oluşur. İkinci grup ise derledikleri masalları işleyip yeniden yazan masal yazarlarıdır. Üçüncü grup ise işlenmiş ve yayımlanmış masalları yeniden yazan ve uyarlayan masal edebiyatçılarıdır. Birinci gruptaki masalcılar arasında ilk akla gelen isimler şöyle sıralanabilir: Ignăcz Kūnos, Ziya Gökalp, Pertev Naili Boratav, Tahir Alangu, İbrahim Zeki Burdurlu, Naki Tezel, Saim Sakaoğlu, Umay Günay, Bilge Seyidoğlu, Muhsine Helimoğlu Yavuz, Ali Berat Alptekin, Nuri Taner vd.. Derledikleri masalları yeniden yazan ikinci öbek masalcılar arasında Eflâtun Cem Güney, Oğuz Tansel ve Hasan Lâtif Sarıyüce sayılabilir. Derlenmiş, işlenmiş ve yayımlanmış masalları (ya da dinledikleri) masalları edebiyata dönüştürmek amacıyla yeniden yazan üçüncü öbekte ise K.D., Cahit Uçuk, Mümtaz Zeki Taşkın, Nâzım Hikmet, Tahsin Yücel, Mehmet Başaran, Adnan Özyalçiner, Sennur Sezer, Tarık Dursun K., Adnan Binyazar, Ayşe Kilimci, Hasan Aycın, Ahmet Ümit vd. masal kitaplarının ağırlıklı bir yeri vardır. Derlenmiş, işlenmiş ve yayımlanmış masalları taklit yoluyla yazan dördüncü öbek masal yazarları ise hiç de az değildir. Beşinci öbek ise masallardan esinlenenler oluşur.³⁰

Türk masallarından konu ve temadan çok dil ve biçemlerinden esinlenerek yazan üçüncü grup ise, Ahmet Mithat Efendi’den bugüne kadar önemli bir birikim ortaya koymuşlardır.³¹

Türk edebiyatında kaynaklardan yararlanma tartışmaları 19. yüzyılın ortalarından bugüne kadar sürdürülmüştür. Kültürel coğrafyamızdaki hikâye geleneği-tahkiye yerine Batı’da gelişen roman türüne doğru bir eğilim olmuştur. Masalların yeniden yazılmasına gecikilerek başlanmasının nedenleri arasında halk kültürüne ilginin azlığı, derleme çalışmalarının gecikerek başlaması ve uzun yıllar edebiyat kamusunun sözlü gelenek verimlerini küçümsemesi gibi nedenler sayılabilir.

Türk masalının yeniden dirilişi ifadesi, Türk masalının doğasına uygun yenilenmesi, anlatıcısına ve dinleyicisine-izleyicisine kavuşması olarak anlaşılmalıdır. Türk masal edebiyatının yeniden dirilişi konusunda zaman içinde farklı görüşler ileri sürülmüştür. Tahir Alangu, “masalların modern sanat için uygun geniş anlatım ve yorum olanakları verebilecek zengin kaynaklar” (Alangu 1983:281) olabileceğini savunmuştu. Alangu, Behçet Necatigil’le yaptığı söyleşide³² “yazarın, dilini, anlatımını, sanatını üzerine kuracağı temleri, sesleri ararken, halk edebiyatının anlatım araçlarından, kaynaklarından” nasıl yararlandığını örneklemek istemişti. Alangu, “yeni bir edebiyat eserine, ilkçağla yeni zamanlar bir arada girer.” görüşünü savunmuştu. Necatigil’in görüşü de Alangu’nun görüşüyle örtüşüyordu: “Ben günün birinde masalarda modern bir edebiyat değeri olacağını, böyle alınabileceğini asla düşünmemiştim. Ateşin yeni bulunduğu çağlarla, neon-floresan lambaları devrinde yaşayan insanların ‘korku ve tedirginlikleri’ arasında hiçbir fark gözetmiyorum... Masallar, sergileyici bir soy gerçekliği değil, belki sembolizmde ve gerçeküstücülükte olduğu gibi, düşündürücü, ama o ölçüde aşamalardan geçmiş olmayı şart koşan ideal gerçekliği dile getirirler.” (aktaran Alangu 1983:288)

Masalların yenilenmesi için Boratav’ın öteden beri önerdiği görüş ise şuydu: “Masalları yalnızca bir hareket noktası, bir atlama tahtası olarak alıp, onun geleneklerine-üslup, dil, konu bağlarına- esir kalmadan, onu taklit etmeden, tam bir özgürlükle ve masalı

duyguda da, düşüncede de aşarak, çağımıza getirerek yepyeni yapıtlar yaratma yolunu çağdaş yazarın halk masalından en olumlu yararlanma yöntemi sayarım.” (Boratav 1969:420)

Türk masalının yeniden dirilişi masalcı bakışı olan masal yazarlarıyla gerçekleşebilir. Masalların yenilenmesi, “masalda çağdaşlaşma, masalı çağdaşlaştırma konuda, düşüncede, anlatımda gerçekleşmelidir.” (Özyalçın 2000:48) Türk masalının doğasına uygun karakteri, yapısal örgüsü ve biçimini kavramış masal yazarları, tıpkı Charles Perrault, La Fontaine, H. C. Andersen’in kültürel gerçekliklerine uygun olarak yaptıkları gibi, masallarımızı kültürel kimliğimize uygun şekilde yenileyebilirler.

Türk masalları çocuk ve yetişkin dil dizgesine göre ayrı ayrı yenilenebileceği gibi, masallar, tiyatrodan sinemaya, resim sanatından çizgi filme kadar, hatta modern ve postmodern sanatların da kaynağı olabilir. Her şeyden önce masalların “çocuk edebiyatı” olmadığını kabul etmemiz gerekir. “Masalları ağırlıklı olarak çocuk edebiyatı veya “çocukken okunan hikâyeler” olarak gördüğümüz zaman niçin bu kadar fazla alanda kullanıldıklarını ve nasıl bu kadar çok mana içerebildiklerini anlayamayız.” “Çünkü” diyor Jack Zipes, “masal dediğimiz anlatı “tek boyutlu olarak tanımlanamaz” ve yetişkinler bir şekilde “çocuklarına her daim masal adı verilen bu hikâyeleri okumuş, sansürlenmiş, tasvip ederek aktarmış ve anlatmışlardır.” (aktaran Baccabilega:16-17)

Türk masalları konu, tema ve tipleri “çocuğa görelik” ölçütü dikkate alınarak çocuklar için masal edebiyatına dönüştürülebilir. “Masallar çocuk dil dizgesine ve çocuk gerçekliğine göre çocuklar için yeniden yazılabilir. Efsane, destan ve mit türleri de bu yöntemle yenilenebilir.” (Şirin 2015:45)³³

Masalın doğasına uygun yenilenmesi ile masalların araçsallaştırılması arasındaki ayrım gözetilmeden yapılacak yenileme çalışmaları bir tür karşı masal yazımıdır. Uyarlama ve yeniden yazılarak modern ya da postmodern duruma getirilen masalların işlevleri değiştiği gibi, sözlü geleneğin masalı tam anlamıyla güncel konulara bürünerek araçsallaşma tehlikesiyle karşı karşıya gelmektedir.³⁴

Türk masalında işlev sapması, masalların toplumsal içerik yüklenmesi ve bu içeriğin politik söylemle yeniden yazılmasıyla ortaya çıkmıştır. Modernleşme döneminde yazılan bu metinler masalların araçsallaştırılmasına neden olmuştur. Bu yöntem, halk masallarında işlev sapmasına yol açtığı gibi geleneksel masalın kültür aktarımı işlevinin engellenmesine neden olmuştur.

Türk masalının doğasına uygun biçimde yeniden dirilişi için sözlü geleneğin edebiyat değerine sahip olduğu ön kabulü ilk hareket noktası olmalıdır.

Türk masalı derleme, işleme, yeniden yazma-uyarlama ve esinlenme yöntemiyle korunabilir ve geliştirilebilir. İşleme ve yeniden yazma aşamasında masalın tema, karakter ve örgüsünün korunması kadar iletisinin ve işlevinin de korunmasını gerektirir. Geleneksel masalın konu ve anlatı örgüsünden yararlanılarak ileti ve işlev değişikliği yapılması yerine, esinlenme yoluyla modern masallar yazılması tercih edilmelidir. İşleme ve yeniden yazma-uyarlama yöntemi gibi esinlenme de kaynaklardan yararlanmanın farklı bir biçimidir.

Öneriler:

Türk masal edebiyatının yeniden dirilişi kültür ve medeniyet coğrafyamızı kapsayacak kurumsal, kuramsal ve masal edebiyat estetiğine ilişkin halk kültürünün çok yönlü yapılandırılmasıyla gerçekleşebilir. Bu alanda yapılacak öneriler dört başlık altında toplanabilir:

- a. *Türk Halk Kültürü Araştırmaları Kurumu* (Enstitüsü): Ninniden bilmeceye, mitten masala, efsaneden destane ve halk kültürünün bütün sözlü verimlerini araştırarak, bir araya getirecek ve erişimi sağlayacak; Türk Masal Tarihi'nin yazılması başta olmak üzere, masal edebiyatçılarının kronoloji, biyografi, monografilerini hazırlayacak; medeniyet coğrafyamız ile farklı kültür çevrelerini kapsayacak karşılaştırmalı araştırma ve çevirilerin yapılmasını destekleyecek; halk kültürü-medya ilişkisine yönelik somut örnekleri gerçekleştirecek (sinema, çizgi film, oyun vb.); halk kültürü ürünleri aracılığıyla kültür aktarımı ve değerler eğitimi konusunda bilimsel çalışmalar yapacak; ansiklopedik yayın, hakemli dergi ve bilimsel yayınlar için destek ve özendirme ödülleri vermek üzere *Türk Halk Kültürü Araştırmaları Kurumu* (Enstitüsü) kurulmalıdır.
- b. *Türk Masal Edebiyatı Poetikası*: Türk masal edebiyatının pedagojik ve estetik ölçüt ve ilkelerini belirlemek amacıyla kuramsal çalışmalar yapılmalıdır.
- c. *Türk Masalının Yeniden Yazılması*: Türk masal edebiyatının kanonik metinlere dönüşmesi ve dünya masal edebiyatı ölçeğinde bir ağırlığa sahip olabilmesinde belirleyici olan masal edebiyatçılarının çapıdır. Türk masalının yeniden dirilişi de sanatçı çapıyla birebir ilişkilidir. Dünya masal edebiyatı deneyimi dikkate alınarak, Türk masalının yeniden dirilişi için dört farklı yazma biçimi tercih edilebilir:
 - i. Masalcı bakışı olan masal edebiyatçıları masalları yetişkin okur için yeniden yazmalıdır.
 - ii. Çocuk bakışı ve masalcı bakışını sürdürebilen çocuk edebiyatçıları "çocuk gerçekliği"ne uygun olarak masalların çocuklar için yeniden yazılmasına öncülük etmelidir.
 - iii. Türk masalı uyarlama ve esinlenme yoluyla çağdaş bir edebiyata dönüştürülmelidir.
 - iv. Çocuk ve yetişkin edebiyatçıları Türk masalından esinlenerek özgün masallar kaleme almalıdır.
- d. *Eğitimde Halk Edebiyatı Kültüründen Yararlanma*: Erken çocukluk döneminden başlayarak örgün eğitimin bütün aşamalarında ve özellikle Türkçe, Edebiyat, Çocuk ve İlk Gençlik Edebiyatı öğretimi olmak üzere, halk edebiyatı kültürüne de yer veren *Çocuk ve İlk Gençlik Kültürü Programı* hazırlanmalıdır.

¹ Rit, rite (isim): Tören, ayin. Ritüel (Sıfat): Ayine değin. (Tahsin Saraç, Büyük Fransızca Türkçe Sözlük, s. 1243). Micea Eliade, burada rit sözcüğünü örf ve geleneğe ait anlamında kullanmıştır.

² “Mesel” kelimesi Türkçeye Arapçadan geçerek “masal”a dönüşmüştür. Anlamı üzerine yapılan tanımlardan birkaçı şöyle sıralanabilir. “Genellikle halkın yarattığı, ağızdan ağıza, kuşaktan kuşağa sürüp gelen, çoğunlukla insanların veya tanrıların başından geçen, olağan dışı olayları anlatan hikâye.” (TDK Türkçe Sözlük, (2005) s.1349); 1. Fevkalâde olay, mâcera ve kahramanlara yer verilen, hayâlî; sözle nakledilen ve daha çok çocuklara anlatılan hikâye. 2. Tabiatüstü vasıflar taşıyan kişilerin maceralarını ihtiva eden, halkın hayâlinde oluşup yaygınlaşan olağanüstü vak’alarla dolu hikâye, efsane. 3. İbret verici, kıssalı hikâye, mesel. 4. [mec.] Yalan, saçma sapan, boş söz. (D. Mehmet Doğan, *Büyük Türkçe Sözlük* (2014), s. 1161); Divanü Lûgat-it-Türk’te masal hikâye karşılığında yer alıyor (ötkün, hikâye söylemek, ötkünüç hikaye, ötkünüç ötkündü=hikaye söyledi: Cilt 1 s.161); *Kâmûs-ı Osmânî*’ye göre “masal” kelimesi “mesel”in değiştirilmiş şeklidir. “Çocuklara anlatılan, çoğu insanlarla ilgili, olağan ve olağandışı hadiselerle dayanan, öğüt verici hikâye.” (*Kamus-i Türkî*, (1985), c.2, s.830), “Terbiye ve ahlâka faydalı, yararlı olan hikâye.” (Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgatı* (1970), s.747); Masal kelimesinin Farsça’daki karşılığı afsane veya efsanedir. “Hikâye, meselden bozma masal”. (Ziya Şukûn, *Farsça-Türkçe Lûgat*, Cilt 1, s. 155); “Genellikle olağanüstü kahramanlara ve maceralara yer verilen, konusu hayali, kulaktan kulağa anlatılarak gelen halk hikâyesi.” (Meydan Larousse, c.8., s.425), “Genellikle halkın yarattığı, ağızdan ağıza, kuşaktan kuşağa sürüp gelen, olağanüstü kişilerin başından geçen olağandışı olayları anlatan öykü türü.” (Ali Püsküllüoğlu, *Çağdaş Türkçe Sözlük*, s.381), “Yalan, dolan.” (Ferit Devellioğlu, *Türk Argo Sözlüğü* (1970), s.155), “Asılsız, uydurma, yalan söz, haber.” (Hulki Aktunç, *Büyük Argo Sözlüğü* (1990), s. 198), “Olağanüstü öge, kahraman ve olaylara yer veren öykü.” (*Ana Britanica*, c.15, s.402), (A.cem.masal), aslında iştirakına göre, Habeşçe mesl-messale, Aramice masal ve İbranice masal gibi, mukayese ve karşılaştırma ifade eder, tabirler mutad olarak bu şekli aldıkları için, bu kelime de sonra umumi olarak, atalarsözü ve darb-ı mesel manasını almıştır.” (İslâm Ansiklopedisi C.8, s. 120). “Yaygın bir şekilde bilinen ve hayali, çoğunlukla olağan dışı maceralardan oluşan, özellikle gerçeğe aykırılığından dolayı çocuklarca çok beğenilen kısa anlatı.” *Pedagoji Sözlüğü*, s.314.

Masal, halkbilimi araştırmacıları tarafından da tanımlanmıştır: “Epik şiirden kopup gelen kalıntılar.” (Grimm Kardeşler); “Belirli bir uzunlukta bir takım motiflerden veya episodlardan oluşmuş bir edebî şekil.” (Stith Thompson); “Masal dediğimiz şey, her milletin dönen aynasıdır.” (Ignâcz Künos, *Türk Halk Edebiyatı*, s.113); “Masal “hayâlî” hikâyedir” (Pertev Naili Boratav, *Folklor ve Edebiyat* 2, s.276; “Masal nesirle söylenmiş, dinlik ve büyüklük inanışlarından ve törelerden bağımsız, tamamıyla hayâl ürünü, gerçekle ilgisiz ve anlattıklarına inandırmak iddiası olmayan, kısa bir anlatı.” (Pertev Naili Boratav, *100 Soruda Türk Halk Edebiyatı*, s.75); “Masal, olayların geçtiği yer ve zamanı belirli olmayan, peri, dev, cin, ejderha, arap bacı vb. gibi kahramanları, belirli kişileri temsil etmeyen hikâyedir.” (Naki Tezel, *Türk Masalları 1* (1985), s.6); “Masal, bir hayal disiplini.” (Melek Özlem Sezer, *Masallar ve Toplumsal Cinsiyet* (2015), s.11); “Halk arasında yüzyıllardan beri anlatılmakta olan ve içinde olağanüstü kişilerin, olağanüstü olayların bulunduğu, bir varmış bir yokmuş gibi klişe bir anlatımla başlayan, belli bir uzunluğu olan, sonunda yedi, içti, muratlarına erdiler yahut onlar erdi muratlarına biz çıkalım kerevetlerine, gökten üç elma düştü, biri anlatana, biri dinleyene, biri de bana gibi belirli sözlerle sona eren, zaman ve mekân kavramlarıyla kayıtlı olmayan bir sözlü anlatım türü.” (Bilge Seyidoğlu, *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, c.6, s.149); “Kahramanlarından bazıları hayvanlar ve tabiatüstü varlıklar olan, olaylara masal ülkesinde cereyan eden, hayal mahsulü olduğu hâlde dinleyicileri inandırabilen bir sözlü anlatım türü.” (Saim Sakaoğlu, *Gümüşhane Masalları-Metin Toplama ve Tahlil*, s.5)

³ Umay Günay’ın tasnifine göre motifler üçe ayrılır: Birinci gruba masal kahramanları, tanrılar, nadir bulunan hayvanlar, fevkalade vasıfları bulunan yaratıklar, devler, periler, cadılar ve çok sevilen küçük çocuk, üvey anne dâhildir. Sihirli nesneler, değişik âdet ve inançlar ve benzerleri ikinci gruba dâhildir. Üçüncü grup münferit olaylardan meydana gelir ve bunlar çoğunluğu teşkil ederler. Bu sınıf müstakil varlığa sahip olduğundan gerçek masal tipi de geçer. Geleneksel tiplerin çoğunu bu tek motifler meydana getirir. *Elâzığ Masalları-İnceleme*-, Erzurum, 1975, s.19

⁴ Bu görüş, W. Eberhard-Pertev Naili Boratav’ın *Typen Türkischer Volkswärchen* adlı kitabına Boratav’ın yazdığı ön sözden alınmıştır. (*Masal Araştırmaları 1*, haz.: N. Taner, Çev.: T. N. Kaya, s.231).

⁵ Vedik kelimesi Hinduizmde kutsal yazmalarla ilgili bir anlamı içermektedir. “Vedik masallar” Veda’ların 4 kutsal kitabında geçen hayvan masalları için kullanılmaktadır.

⁶ Fantastik; “1. Gerçekte var olmayan, gerçek olmayan, hayalî. 2. XVIII. yüzyıldan başlayarak Fransa’da gelişen bir edebî tür. (TDK *Türkçe Sözlük*, 2005, s.679) Klaus Dodorer’e göre; “Bildiğimiz gerçek ve nesnel dünyanın karşısında düş ürünü bir dünyanın yer aldığı anlatılardır.” (aktaran Dilidüzgün 1996:49) Fantastik edebiyatın otoriter ve gerçekçi çocuk kitaplarına karşı tepkiden doğan bir tür olduğu kabul edilir. Çocuk edebiyatı bağlamında ilk örnekler İngiltere’den Lewis Carroll’un Alice hikâyeleri, George Mac Donald’ın *Şimal Rüzgârının Sırtında*, J. M. Barrier’in *Peter Pan*’ın, Gerdt von Bassewitz’in *Küçük Peter’in Ay Yolculuğu* ile başlamıştır. (Kaminski 2009:127) Kaminski’ye göre üç yazar; Selma Lagerlöf, Astrid Lindgren ve Tove Jansson önceki yüzyılın başında ve daha sonra 50’li yıllardan itibaren çocuk edebiyatı türü olarak fantastik hikâyenin yerleşmesine katkıda bulunmuşlardır. (Kaminski 2009:129) Fantastik edebiyat ve sanat şiirden öyküye, romandan müziğe, resimden sinemaya kadar birçok anlatı türüne yansımış bir anlatım biçimidir.

⁷ Yazılı Türk masal geleneğinde derleme ve işleme türünde iz bırakmış kitaplara değinmekte yarar olabilir: Ziya Gökalp’in *Ala Geyik* (1912), *Kızıl Elma* (1914), *Altın Işık* (1923); Bahtaver Hanım’ın *Türk Masalları* (1930); Samih Rifat’ın *Şarkın Masal Anaları* (1930); Ali Dehri’nin *Çankırı Masalları* (1933); Yusuf Ziya Demircioğlu’nun *Yürükler ve Köylülerde Hikâyeler-Masallar* (1934); Suat Salih (Asral)’ın *Öz Türk Masalları* (1935); Naki Tezel’in *Keloğlan Masalları* (1936), *İstanbul Masalları* (1938), *Çocuk Masalları* (1943); Cemal Yücemiş’in *Türk Edebiyatında Hayvan Masalları* (1940), Pertev Naili Boratav’ın *Zaman Zaman İçinde* (1959), *Türk Masalları* (1967), *Az Gittik Uz Gittik* (1969), Eflâton Cem Güney’in *En Güzel Türk Masalları* (1948), *Bir Varmış Bir Yokmuş* (1956), *Açıl Susam Açıl* (1956), *Evvel Zaman İçinde* (1957), *Gökten Üç Elma Düştü* (1960), *Az Gittim Uz Gittim* (1961), *Dede Korkut Masalları* (1960), *Masallar* (2009); Selami Münir Yurdatap’ın *Keloğlanın En Güzel ve En Meraklı Masalları* (1970); Oğuz Tansel’in *Al’lı ile Fırfırı I-II* (1976), Tahir Alangu’nun *Keloğlan Masalları* (1967), *Billur Köşk* (1961); Hasan Lâtif Sarıyüce’nin *Anadolu Masalları I-II* (1993); Ali Berat Alptekin’in *Hayvan Masalları* (1991); Nuri Taner’in *Dere Tepe Düz Götmiş* (1988), *Yalova Masalları* (1995) ve 10’ar masallık *Türk Masalları* ile *Keloğlan Masalları* dizileri (1987); Vasfi Mahir Kocatürk’ün *En Güzel Türk Masalları* (1934), *Keloğlan Edebî Çocuk Masalları* (1953); Saim Sakaoğlu’nun *Gümüşhane Masalları* (1973), *Türk Çocuklarına Masallar* (1977), *Kıbrıs Türk Masalları* (1983), *Türkmen Halk Masalları* (1991); Bilge Seyidoğlu’nun *Erzurum Masalları* (1975); Umay Günay’ın *Elâzığ Halk Masalları* (1975); Muhsine Helimoğlu Yavuz’un *Kim Uyur Kim Uyanık* (1992), *Cigaramın Üstünde Bir Topal Karınca* (1992), *Şahmaran Masalları* (1994); Mehmet Yardımcı’nın *Malatya Masalları* (2012) vd.

⁸ Letâifnâme, letife türünde kısa metinleri bir araya getiren eserlerin ortak adı.

⁹ Tahir Alangu, “halk bilgisinin değerini ve önemini bütünüyle anlayan, halk kültürünün ana kaynak olarak oynayabileceği büyük rolü kavrayan, sorunu bilimsel ve bilinçli bir çabayla ilk olarak (Alangu 1983:135) Ziya Gökalp tarafından ele alındığını savunur: “Ziya Gökalp, masalların saf tözünü bozmadan onlara güzel bir biçim vermek (*Altın Işık*’taki örnekler), kendisi bir sanatçı olmamakla birlikte bu soy malzemenin daima bir sanatçı eline ihtiyaç duyduğunu göstermek gibi hizmetleri bakımından edebiyatımızın gidişinde önemli bir yer almaktadır.” (Alangu 1983:151) Tahir Alangu’ya göre Ziya Gökalp’in bu görüşleri hedefine ulaşmamıştır. “Gökalp’a göre edebiyatımız bir taraftan halka doğru, bir taraftan Garbe doğru gitmeliydi. Onun kuvvetli esaslara dayanan bu davası muasırları tarafından hareketle kabul edilmişti. Fakat bugün bu büyük fikirden elimizde kalan kısım Garbe doğru gitmek parçasıdır.” (Alangu 1983:250) Ziya Gökalp, masallarını kültürel Türkçülük ağırlıklı bir işleve göre yazmıştır. Türk halk kültüründen seçtiği masallarda ise vatan, terbiye, ahlak konularına ağırlık vermiştir. “Çocuklara hitaben yazdığı halk masallarında ise, onlara iyi karakter açıklamağa çalışır.” (Tansel 1952:XIX) Çocuklar için bir epope olarak yazmağa başladığı ve bitiremediği ve işlevini değiştirdiği en bilenen manzum masalı *Ala Geyik*’tir.

¹⁰ K.D.’nin *Türk Masalları, 1328-1329 (1912-1913) tarihinde, İstanbul’da Mahmut Bey matbaasında basılmıştır. Kitap, İbrahim Aslanoğlu tarafından yeni yazıya aktarılmış ve Anadolu Sanat Yayınları tarafından 1991 yılında İstanbul’da yayımlanmıştır.*

¹¹ Ziya Gökalp'in Diyarbakır'da yayımladığı *Küçük Mecmua*'nın 17. sayısında "Masalları Nasıl Toplamalı?" yazısında yer alan bu görüş, K.D.'nin *Türk Masalları* kitabına İbrahim Aslanoğlu'nun yazdığı "Sunuş" yazısından alınmıştır.

¹² Eflâtun Cem Güney'in *Açıl Sofram Açıl* kitabı 1956'da, *Dede Korkut Masalları* ise 1960'da Hans Christian Andersen Medal Kurumu tarafından "şeref listesi" içinde yer almış fakat ödüle değer bulunmamıştır. *Cahit Uçuk da Türk İkizleri kitabıyla 1958 yılında Hans Christian Andersen Yarışması'nda "şeref listesi"ne alınmıştır. Cahit Uçuk, Eflâtun Cem Güney gibi ödül için aday listesinde önerilmiş ancak armağana değer bulunmamıştır.(Daha ayrıntılı bilgi için BinbirKitap Çocuk Edebiyatı Araştırmaları Dergisi'nin 1998 Kış dönemi Cilt 1, Sayı 1'de yer alan "Andersen Ödülü ve Türkiye" (ss 21-23) yazısına ve 1956-1996 yılları arasında ödül alanlar listesine bakılabilir.)*

¹³ Pertev Naili Boratav, W. Eberhard'la hazırladığı *Türk Masal Tipleri Kataloğu*'na yazdığı Türk Masalına Giriş başlıklı ön sözde şu görüşe yer veriyor: "Keloğlan çok karmaşık bir tiptedir. Daha önce belirttiğimiz gibi Keloğlan olumsuz özyapı özellikleri taşımakla birlikte çok sevilen, cana yakın bir tiptedir. Bu onun gerçekçi özelliklerinden kaynaklanmaktadır." (Boratav 1988:229; *Masal Araştırmaları* 1, çev. T. N. Kaya)

¹⁴ Tahir Alangu'nun işleyerek yazdığı ve içinde 19 masalın yer aldığı Keloğlan Masalları (1967) dışında Naki Tezel'in aynı adla 1938'de derleyerek ve işleme yoluyla hazırladığı *Keloğlan Masalları* ilk yayımlanan kitaplardır. Türk masalları içinde en çok derlenen, işlenen, yeniden yazılan ve esinlenen masal tipi Keloğlan masallarıdır. Türkiye'de özellikle çocukların okuduğu masal türü de Keloğlan masallarıdır. Derlenmiş, işlenmiş ve yayımlanmış Keloğlan masallarının yeniden yazılması yöntemiyle yayımlanan masal kitapları içinde çok sayıda Keloğlan masalı yer almaktadır. Derleme ve işleme yöntemiyle yayımlanan kitaplar arasında ilk akla gelenlerden birkaçı şöyle sıralanabilir: Tekin Sönmez'in *Keloğlan Bir Destan* (1981); Numan Kartal'ın *Keloğlan Dağlar Padişahı* (1981), Hakkı Özkan'ın *Keloğlan Masalları* (1982); Kerim Aydın Erdem'in *Keloğlan ile Anası* (1986); Erdoğan Tokmakçioğlu'nun *Keloğlan Masalları* (1982); Ahmet Efe'nin *Keloğlan Keleşoğlan* (1984); Mehmet Güler'in *Keloğlan Keleş Oğlan* (1986); Nuri Taner'in *On Keloğlan Masalı* (1987); Hasan Lâtif Sarıyüce'nin *Büyülü Sofra* (1998), *Görünmez Adam* (1998)'a *Deliler Ülkesinde* (1998); Sennur Sezer ve Adnan Özyalçın'ın *Keloğlan ile Köse* (2004); Yücel Feyzioğlu'nun *Keloğlan'ın Rüyası* (2004), *Keloğlan ile Kartal Abi* (2004), *Keloğlan ile Kahkaha Hanım* (2007), Mustafa Ruhi Şirin'in *Mavi Rüya Gören Çocuk- On Keloğlan Masalı* (2003). Hasan Aycın'ın *Esrârname* (2003), *Alpembecik Gülpembecik* (2004) ve Muzaffer İzgü'nün Keloğlan masallarıyla akrabalık içeren *Ökkeş Dizisi* de bu çerçevede anılabilir.

¹⁵ Hasan Lâtif Sarıyüce, öğrencileri ve kendisinin derlediği 600 masal arasından seçtiği masalları çocuklar için yazmış bir masal edebiyatçımızdır. Masallardan beslenerek çocuklar için yazdığı şiir, hikâye ve romanlarda geleneksel masal dilinden esinlenmiştir. İki ciltlik *Anadolu Masalları* ile Türkiye İş Bankası'nın 1991 yılı Edebiyat Büyük Ödülü kazanmıştır. Kitabın ilk baskısı 1993 yılında İş Bankası Kültür Yayınları, ikinci baskısı 2010 yılında Kapı Yayınları tarafından yapılmıştır.

¹⁶ Oğuz Tansel'in *Altı Kardeşler* (1959), *Yedi Devler* (1960), *Üç Kızlar* (1963), *Mavi Gelin* (1966), *Al'lı ile Fırfırı* (1976), *Çobanla Beykızı* (Seçme masallar, 1985), *Konuşan Balıkla Yalnız Kız* (Seçme masallar,1985) kitapları derlediği ve her birinin kaynaklarını açıkladığı masal kitaplarıdır. Derlediği masalları yazarlar arasında Oğuz Tansel öncü adlardan biri olmuştur. *Al'lı ile Fırfırı* kitabına, 1977'de Türk Dil Kurumu tarafından ilk kez "çocuk yazını ödülü" verilmiştir. Oğuz Tansel'in masal edebiyatına yönelik kapsamlı bir çalışma için Metin Turan'ın *Üç Kanatlı Masal Kuşu* (1996) kitabına bakılabilir.

¹⁷ Oğuz Tansel'in masal yazarlığıyla ilgili değerlendirmelerin merkezinde "eytişimsel yöntem" yer alıyor. Eytışim kavramı, "doğanın, toplumun ve düşüncenin durmayan bir devinim ve değişim içinde bulunmaları, bunlardaki evrimin her şeyde var olan iç gelişmelerin çatışması sonucu ortaya çıkması olgusu, diyalektik." anlamını içeriyor. Eytışimsel kavramı ise eytışimle ilgili eytışimsel özdekçilik anlamında bir kavram: Marks ve Engels'in birlikte geliştirdikleri, evreni devinin içindeki özdekten oluşmuş bir bütün olarak göz önüne alan, evren üzerine genel kuram, diyalektik materyalizm." (Ali Püsküllüoğlu, *Çağdaş Türkçe Sözlük*, Arkadaş Yayınları, Ankara 1996, s. 190).

¹⁸ Oğuz Tansel'in masalları "göksel dinlerin etkilerinden" arındırma yönündeki tutumu üzerinde henüz bir araştırma yapılmamıştır. Aysıt Tansel'in "Masalları Çocukları Uyumak İçin Değil Uyandırmak İçin

Yazmıştı...” yazısında yer verdiği şu görüşü not düşmekle yetinelim: “Oğuz Tansel’in masallarında Allah sözcüğü bir kez bile geçmez. Dinin “Öteki Dünya”ya ilişkin korku ve gözdağı öğelerine hiçbir biçimde yer vermemiştir. Bütün sertlik öğeleri çocukların iç dünyalarını incitmeyecek biçimde yumuşatılmıştır.” (Yasakmeyve dergisi, Eylül-Ekim 2008, Yıl 6, Sayı 24, s. 64).

¹⁹ Oğuz Tansel’in masal kitapları benimsediği dünya görüşü bağlamında da henüz incelenmemiştir. Masallarındaki ileti ve işlev değişimini örneklendirmek amacıyla *Üç Kızlar* (2011) kitabında yer alan *Altın Ne, Gümüş Ne, Bakır Ne?* (ss.331-338) masalıyla ilgili bir araştırmaya değinmekte yarar var: Saim Sakaoğlu’nun araştırmasına göre, adı geçen masal, W. Eberhard, P. N. Boratav’ın hazırladığı *Türk Masalı Tipleri Kataloğu*’nda 235 numarada yer almaktadır ve masalın 30 varyantı tespit edilmiştir. Katalogdaki tipin adı *Padişah ve Köylü Kızı*’dır. Motif sırasının 1. Maddesi şöyledir: “Padişah basit bir adama soru sorar. Onları cevaplandıramadığı takdirde kafası kesilecektir.” Bu sorular sırasıyla altının, gümüşün ve bakırın neler olduğudur. Cevaplar şöyledir: *Altın*, Padişah, *Gümüş*, Vezir, *Bakır* ise Halk’tır. Kimsenin cevap veremediği bu soruları bir köylü kızı cevaplandırır. Tansel bu sıralamayı değiştirir. Köylü kızı “Altın halktır, gümüş padişah, vezir de bakırdır.” (s.34) cevabını verir. (Sakaoğlu 1999:250).

²⁰ Dinlediği ya da yayımlanmış halk masallarından seçilerek yeniden yazılan masallardan oluşan bazı kitaplar şöyle sıralanabilir: Cahit Uçuk’un *Türk Çocuğuna Masallar* (1946), Ateş Gözlü Dev (1946), Kurnaz Tilki. (1946), İbrahim Zeki Burdurlu’nun *Keloğlan* (1949), Nur Güzeli (1963), *Dileği Gerçekleşmeyen Kız* (1963), *Güllü Padişah* (1963), *Mavi Pullu Balık* (1964), *Üç Yumak* (1964), *Kendi Bir Karış Sakalı Bir Karış* (1972), *Memiş Can* (1978); Mümtaz Zeki Taşkın’ın *Çitlembik Kız* (1975); Tahsin Yücel’in *Anadolu Masalları* (1957), *İki Peri Kızı* (1963); Tarık Dursun K.’nin *Deve Tellâl Pire Berber İken* (1970), *Bir Küçücük Aslancık Varmış* (1975), *Gel Zaman Git Zaman* (1983), *İyilikçi Tilki* (1991), *Güzel Uykular Alara* (2001); Adnan Özyalçiner’in *Keloğlan Masalları* (1994), *Gökkuşağı Masalları* (1999), *Masal Evi-7 Masalcı-365 Masal-Sennur Sezer’le birlikte*, 2007); Sennur Sezer’in *Keloğlan ile Köse* (Adnan Özyalçiner ile birlikte, 1989), *Hasır Ören Padişah* (1991), *Seçme Türk Masalları* (2008); Adnan Binyazar’ın *On Beş Türk Masalı* (2003); Hasan Aycın’ın *Esrârname* (2003), *Alpembecik Gülpembecik* (2004); Ayşe Kilimci’nin *Çöp Kraliçe* (1990), *Dilenci Karga* (1991), *Masal Ektim Umut Bıçtim* (1991), *Naz Masalı* (2003), *Kahraman Balkabağı* (2003), *Padişah Çatlattan Horoz* (2003); Hasan Lâtif Sarıyüce’nin *Mavi Kahkaha Çiçeği* (1998), *Ayşecik ile Fatmacık* (1998), *Mercan Kız* (1998), *Altın Oğlan ile Altın Kız* (1998), *Balkız ile Daloğlan* (1998), *İncili Salkım* (1998); Ahmet Efe’nin *Anadolu Masalları* (1995); Bestami Yazgan’ın *Masal Denizi* (2003), *Masal Salıncağı* (2007), *Gözlük Takan Yıldızlar* (2009); Şehir Şehir Gezen Nehir (2013), *Kuşların Masalı* (2009), *Paten Giyen Kaplumbağa* (2009); *Olimpiyat Ormanı* (2008); Numan Kartal’ın *Garip ile Hancı* (1988), *Üvey Kız* (1988); Aydın Balcı’nın *Gülperi* (2003), *Dal Ucunda Gül* (2010); A. Turan Tekdoğan’ın *Cici Kızla Bici Kız* (1974); Yusuf Dursun’un *Suçlu Peşinde* (2009), *Sevgi Bahçesinde* (2009), *Mutluluk Ülkesinde* (2009); Müjdat Gezen’in *Kuzucuk* (1990); Server Bedî-Peyami Safa’nın *Bir Varmış Yokmuş* (1980); Mükerrrem Kâmil Su’nun *Masal Dünyası* (1982); Ümit Kaftancıoğlu’nun *Kekeme Tavşan* (2007); Turhan Oğuzkan’ın *Nohut Çocuk* (1947); Mustafa Asoğlu’nun *Bulut Ana Yağmur Kız* (2004), *Güneş Ana Işık Kız* (2004), *Çınar Ana Maviş Kız* (2004), *Toprak Ana Kavak Oğlan* (2004); Yücel Feyzioğlu’nun *Cırttan ile Şahmaran Kızı* (2004), *Sihirli Limon* (2004), *Sihirli Üfürük* (2005), *Cırttan ile Sihirli Topoz* (2005), *Melik Memet ile Sihirli Elma* (2005), *Hoppalahop* (2005), *Lokman Hekim ile Çırağı* (2005) vd.

Geleneksel masallardan esinlenerek yazılan son iki örnek ise *Elif Şafak’ın Sakız Sardunya* (2014) ve *Sakız Sardunya ile Eğlence Günlüğü* (2016) sayılabilir.

²¹ Saltıkov Şçedrin’in *Büyüklerle Masallar* kitabının ilk Türkçe çevirisi Aziz Alpaut tarafından yapılmış, MEB Dünya Edebiyatından Türcümeler-Rus Klasikleri Dizisi içinde ve iki cilt hâlinde 1946 ve 1947 yıllarında yayımlanmıştır. Kitabın Rusça aslından Mazlum Beyhan çevirisini ise 1984 yılında Sosyal Yayınlar yayımlamıştır.

²² *Masalın Aslı’nın ilk baskısı 1978’de Almanya’da Ararat Verlag tarafından Almanca olarak, Ekim 1979’da İstanbul’da Türkçe olarak yayımlanmıştır.*

²³ *La Fontaine’den manzum fabl çeviri ve uyarlaması yapanlar arasında Recaizade Mahmut Ekrem, Tevfik fikret, İbrahim Alâettin Gövsa, Sabri Cemil Yalkut, Sıracettin Hasiroğlu, Ali Ulvi Elöve, Vasfi Mahir Kocatürk, Beşir Ayvazoğlu ilk akla gelen şair ve yazarlardır. Bizde La Fontaine’den manzum fabl*

çevirilerinin en bilinenleri Orhan Veli (1943), Sabahattin Eyüboğlu (1969) ve Nâzım Hikmet (1969) tarafından yapılmıştır. Türk çocuk edebiyatında La Fontaine'in fabllarına eleştirel ilk yaklaşımı ortaya koyan ise Yalvaç Ural'dır. Ural'ın *La Fontan Orman Mahkemesi*'nde kitabının birinci baskısı 1983'te yayımlanmıştır.

²⁴ Türk masal edebiyatında masalları şiirleştiren şairler de az değildir. Şinasi ile başlayan bu gelenekte La Fontaine'in manzum fabllarının etkisi vardır. Ziya Gökalp'in *Ala Geyik* manzum şiirinden sonra masalları şiirleştirme denemeleri olmuştur. Besim Atalay'ın *Hayvan Hikâyeleri Ya Da Hayvanlardan Öğütler* (1962); Cahit Uçuk'un *Şahazar 1* (1990); Güngör Dilmen'in *Kuyruklu Masallar* (1979), *Mavi Orman* (1989); Mehmet Başaran'ın *Boyalı Irmak* (1979); Yağmur Gelini (1975), *Armutlu Tarla* (1979); Rıza Akdemir'in *Masal Çiçekleri* (1991), *Masal Bahçesi* (1979); Hasan Demir'in *Sinirli Ayna* (1985), *Saksı Çiçeğinin Rüyası* (1991); Nihat Behram'ın *Kuyruğu Zilli Tilki* (1977); Beşir Ayvazoğlu'nun *Aslanlar, Tilkiler ve Eşekler* (1990); Ataol Behramoğlu'nun *Yiğitler Yiğiti ve Uçan At Masalı* (1990); Refik Durbaş'ın *Tilki Tilki Saat Kaç* (2007), *Kuyruğu Zıp Zıp Kanguru* (2007), *Pençesi Pamuk Kedi* (2008), Mustafa Ruhi Şirin'in *Kar Altında Bir Kelebek* (1986); Gülsevin Kırıl'ın *Berber Pire Tellal Deve* (2007); Melek Özlem Sezer'in *Şiir Yazdım Masal Sandım* (2016), *Masal Yazdım, Şiir Sandım* (2016) vd.

²⁵ Türk masalından dil ve biçim bakımından ve esinlenme yoluyla yararlanan çok sayıda yazardan söz edilebilir. Türk edebiyatında masallar dönüştürülerek yenilenirken şiir, hikâye, roman, tiyatro türlerinde metinler arası etkilenmelerden söz edilebilir. Bu etkilenmeye hikâye ve roman türü üzerinden örnekler verilebilir. Ahmet Mithat'ın *Kıssa'dan Hisse* (1869); Hüseyin Rahmi'nin *Gulyabani* (1912); Rezaizade Mahmut Ekrem'in *Çok Bilen Çok Yanılır* (1914); Ömer Seyfettin'in *Binecek Şey, Kurbağa Duası*, Ali Yoz'un *Kavağı, Başını Vermeyen Şehit, Yalnız Efe* hikâyeleri; Hamit Zübeyir Koşay'ın *Dokuz Ötkünç* (1929); Reşat Nuri'nin *Değirmen* (1944), *Kızılıcak Dalları* (1932) romanları; Refik Halit Karay'ın *Memleket Hikâyeleri* (1919) ve *Ay Peşinde* (1918); Sabahattin Ali'nin *Sırça Köşk* (1947), *Kuyucaklı Yusuf* (1937); Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun *Ses Duyan Kız* (1916), *Perili Köşk* (1920); Orhan Kemal'in *Bereketli Topraklar Üstünde'si* (1954); Necip Fazıl'ın *Sabırtaş* (1940); Sait Faik'in *Alemdağ'da Var Bir Yılan* (1954); Kemal Tahir'in *Devlet Ana* romanı (1967) ile *Göl İnsanları* hikâye kitabında *Bir Kodoşluk Hikâyesi* (1955); A. Turan Ofazoğlu'nun *Kösem Sultan* (1980), Behçet Necatigil'in *Üç Turunçlar* (1970) tiyatro oyunları; Necati Cumalı'nın *Boş Beşik* (tiyatro oyunu) (1969); Kenan Hulusi Koray'ın *Bir Yudum Su* (1929), *Bahar Hikâyeleri* (1939), *Bir Otelde Yedi Kişi* (1940), *Yaz ve Aşk Hikâyeleri* –Merzengüç Sultan ve Mavi Göl- (2004); Yaşar Kemal'in *İnce Mehmed* (1955), *Orta Direk* (1960), *Üç Anadolu Efsanesi* (1967), *Filler Sultanı Kırmızı Sakallı Topal Karınca* (1979); Abbas Sayar'ın *Yılkı Atı* (1970), *Can Şenliği* (1974); Mithat Enç'in *Uzun Çarşının Uluları* (1977); Fakir Baykurt'un *Onuncu Köy* (1961), *Yılanların Öcü* (1959); Kemal Bilbaşar'ın *Cemo* (1966), *Memo* (1968); Nazım Hikmet'in *Sevda Bulut* (Pertev Naili Boratav'ın *Az Gittik Uz Gittik* kitabından seçtiği 7 masal dışındakiler) (1963); Aziz Nesin'in *Yeşil Renkli Namus Gazi, Memleketin Birinde* (1958), *Hoptirnam* (1959), *Uyusana Tosunum* (1971), *Aziz Dededen Masallar* (1970); Tahsil Yücel'in *Düşlerin Ölümü* (1958), *Yaşadıktan Sonra* (1969); Tomris Uyar'ın *Yürekte Bukağı* (1979), *(Güneşli Bir Gün hikâyesi)*; Orhan Pamuk'un *Kara Kitap* (1990), *Benim Adım Kırmızı* (1998), *Kırmızı Saçlı Kadın* (2016) romanları; Adnan Özyalçın'ın *Beton Kırılıklar* (1959), *Panayır* (1960), *Sur* (1963), *Yağmurda* (1971), *Gözleri Bağlı Adam* (1977); Bilge Karasu'nun *Göçmüş Kediler Bahçesi* (1979); Onat Kutlar'ın *İshak* (1950), *Balon Yiyen Köpek* (1959); Sevgi Soysal'ın *Delikli Nazarlık* (1968); Leyla Erbil'in *Gecede* (1968-özellikle *Vapur* hikâyesi); Mustafa Kutlu'nun tahkiye geleneğine dayalı bütün hikâyeleri ve özellikle *Bu Böyledir* (1990), *Ya Tahammül Ya Sefer* (1983), *Sır* (1991); Nursel Duruel'in *Geyikler, Annem ve Almanya* (1982), *Yazılı Kaya* (2006); Nazlı Eray'ın *Ah Bayım Ah* (1976); Murathan Mungan'ın *Cenk Hikâyeleri* (1986), *Kırk Oda* (1987), *Lâl Masallar* (1989); Şükrü Karaca'nın *Dünyayı Dolduran Kiraz* (2002); Latife Tekin'in *Sevgili Arsız Ölüm* (1983), *Berci Kristin Çöp Masalları* (1984); İhsan Oktay Anar'ın *Kitab-ül Hiyel: Eski Zaman Mucitlerinin İnanılmaz Hayat Öyküleri* (1996), Murat Gülsoy'un *Binbir Gece Mektupları* (2003), *Efrasiyab'ın Hikâyeleri* (1998); Ayfer Tunç'un *Belki Varmış Belki Yokmuş* (2003); Hasan Ali Toptaş'ın *Uykuların Doğusu* (2005), *Kayıp Hayaller Kitabı* (1996), Sadık Yalsızuçanlar'ın *Şehirleri Süsleyen Yolcu* (2010). Nazan Bekiroğlu'nun *Cam Irmağı Taş Gemi* (2006), *Nun Masalları* (1997); Feridun Andaç'ın *Kar Masalları* (2003); Özen Yula'nın *Tanrı Kimseyi Tanımıyor* (2011); Faruk Duman'ın *Nar Kitabı* (2004), *Keder Atlası* (2004), *Sencer ile Yusufçuk* (2013), *Baykuş Virane Sever* (2013); Ethem Baran'ın *Evlerimiz Poyraza Bakar –Bir Kuru Hayal-* (2009); Yücel Balku'nun *Sükût Ayyuka Çıkar* (2013); Sema Kaygusuz'un çoğu hikâye kitabı. Kamil Yeşil'in *Özet Yaşamaklar-Dil Masalı-* (2007), *Kayıp Dilin Öyküleri-Gül Masalı-* (2003); İnan Kırac'ın *Kureyşin Kurtları* (2015). (Boratav 1969:414-420, Özyalçın 2000: 44-49, Sezer 1980:48-51), Necatigil 2004;

Necatigil 1989). Açıklama: Hikâye ve romanlarında masallardan esinlenen yazarların eserlerini belirlerken belirtilen kaynaklar dışında Necip Tosun, Kâmil Yeşil, Ethem Baran, Nursel Duruel, Doç. Dr. Nuri Sağlam, Prof. Dr. İnci Enginün, Prof. Dr. Abdullah Uçman, Tacettin Şimşek, Emre Ayvaz, Cemal Şakar, Mehmet Emin Gürdamur'un görüşleri de dikkate alınmıştır.

Masallardan şairler de yararlanmışlardır. Kimi tekerlemelerdeki ses dizgesinden, kimi temayı yansıtarak, kimi de öyküyü yeniden yorumlayarak ve dönüştürerek şiirinin kozasını örerken masallardan esinlenmişlerdir. Masallardan esinlenen şairlerimiz arasında Mehmet Âkif Ersoy, Nâzım Hikmet, ilk şiirlerinde Necip Fazıl, Mustafa Seyit Sutüven, Asaf Hâlet Çelebi, Behçet Necatigil, Bedri Rahmi Eyuboğlu, Cahit Sıtkı Tarancı, Orhan Veli, Turgut Uyar, Edip Cansever, Ceyhan Atuf Kansu, mitoloji ve efsane ağırlıklı olmak üzere Sezai Karakoç, Cahit Külebi, Necati Cumalı, Mustafa Necati Karaer, Sedat Umran, Oğuz Tansel, Ülkü Tamer, Sennur Sezer, Metin Eloğlu, Sezer Tansuğ yanında son dönem şairlerimiz Azad Ziya Eren, Lâle Müldür, Haydar Ergülen, Hüseyin Ferhat, Bejan Matur vd. sayılabilir... Açıklama: Masallardan esinlenen şairlerin belirlenmesi amacıyla görüşlerine başvuru şairler Veysel Çolak, Arif Ay, Ömer Erdem, Atakan Yavuz, Ali Ayçıl'ın önerileri de dikkate alınmıştır.

Masalların yeniden yazılması ve esinlenme konusunda daha geniş bilgi için şu kaynaklara bakılabilir: Türk edebiyatında masal, hikâye ve roman konusunda İnci Enginün'ün *Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları* 1 ve 2 ve Metin Turan'ın *Kültür-Kimlik Ekseninde Türk Edebiyatı* (2004) kitapları yanında şu çalışmalar incelenebilir: Tülin Kurtarıcı, "Puslu Kitalar Atlası Rehberliğinde Masalsı Bir Konstantinapolis Gezintisi", *Kültür ve Edebiyat Dergisi*, 1999, S. 7, ss.72-74; Elif Türker, "Masal mı, Yeni Hayat mı? Yeni Hayat Romanını Masalın Biçimbilimine Göre Okuma Denemesi", *Milli Folklor*, S. 100, 2013, ss.154-161; Betül Havva Yılmaz, *Masalların Dönüşü, Masalların Dönüşümü: Çağdaş Türk Edebiyatında Grimm Masallarının Metinlerarası Kullanımları (Murathan Mungan Örneği)*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Karşılaştırmalı Edebiyat Anabilim Dalı, Eskişehir, 2013; Nuran Kekeç, "Karnavalın Büyülü Gerçekçiliği: Berci Kristin Çöp Masalları", *Milli Folklor*, S. 91, 2011, ss. 210-220; G. Gonca Gökalep, "Masaldan Romana Uzanan Çizgi: Masal ile Roman Arasındaki Ortaklıklar Üzerine Kuramsal Bir Deneme", *Edebiyat Fakültesi Dergisi*, C. 14, S. 1-2, 1997, ss. 119-129; Ebru Burcu Yılmaz, "Geceye Söylenen Masallar: Fantastik Anlatılarda Gerçeküstünün İşlevi", *Turkish Studies*, V. 6/3, Yaz 2011, ss. 1315-1328; İsmail Kekeç, "Kurmaca ve Gerçeklik Bağlamında Masal-Modern Anlatı İlişkisi", *Journal of International Social Research*, C. 9, S. 42, 2016, ss. 247-251; Gonca Gökalep Alpaslan, *XIX. Yüzyıl Yazılı Anlatılarında Sözlü Kültür Etkileri*, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, 2002; Nezire Gamze Ilıcak, *1980 Sonrası Türk Romanında Halk Kültürü ve Halk Edebiyatı Unsurlarının Tespiti ve İncelenmesi*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, İstanbul, 2014.

²⁶ Türk çocuk ve ilk gençlik edebiyatında masallardan yararlanma konusunda henüz metinler arası araştırmalar yapılmamıştır. Buna karşın masallardan yararlanma yoluna gitmiş yazarlardan söz edilebilir. Okul öncesi çocuk edebiyatında Fatih Erdoğan'ın yazıp resimlediği *Çocuktum Ufacıktım-Artık Kendim Okuyabilirim* Dizisi, Can Göknal ve Serpil Ural'ın kitaplarında konu ve biçimden çok dolaylı dil ve biçim yansımaları vardır...

Çocuk edebiyatında Cahit Zarifoğlu'nun *Küçük Şehzade* (1987), *Yürek Dede ile Padişah* (1984); Erol Toy'un *Fareler Cumhuriyeti* (2010), *Altın Saray* (1977); Elvan Pektaş'ın *Kuşlara Masallar* (1991); Mevlâna İdris Zengin'in *Çinçinli Masal Sokağı* (1991) *Kirpiler Şapka Giymez* (1991); Ahmethan Yılmaz'ın *Karanfilli Dev Amca* (1991); Seza Kutlar Aksoy'un *Büyülü Bahçe* (1993), *Küçük Prens ve Kardelen* (1995), Erol Büyükmeriç'in *Bozbuğ* (1999), *Yergök* (1996); Abbas Cılga'nın *Han Yaptırma Yarışı* (2005), *Özgürlüğün En Güzeli* (2005), *Çiftlikteki Yabancı* (2014); Mustafa Ruhi Şirin'in *Masal Mektupları* (1983), *Guguklu Saatin Kumrusu* (1989); Sadık Yalsızuçanlar'ın *Mavi Kanatlı Bir Kuş* (1991), *Düş Bahçesi* (1998); Burcu Ünsal'ın *Gizli Kapı 1* (2010), *Gizli Kapı 2* (2013), *Gizli Kapı* (2015); Mavisel Yener'in *Evinden Kaçan Masal* (2000), *Elma Şekeri Ülkesi* (2012); Ayla Çınaroğlu'nun *Kim Demiş Niye Demiş Bu Naneyi Kim Yemiş* (1995) *Berber Masalı* (2009), *Keçi Masalı* (1997), *Terzi Masalı* (2009); Ayül Akal'ın *Kitap Masalları*, *Ağaç Masalları*, *Orman Masalları*, *Peri Masalları*, *Uyku Masalları*, *Fil Masalları*, *Çikolata Masalları*, *Uzaylı Çocuk Masalları*, *Çocuğuma Masallar*, *Güzel Dünyamıza Masallar* dizileri ve *Geceyi Sevmeyen Çocuk* (1991), *Canı Sıkılan Çocuk* (1993), *Kardeş İsteyen Çocuk* (1994), *Sabahı Boyayan Çocuk* (1995), *Masalları Arayan Çocuk* (1997); Yusuf Dursun'un *Masal Okulu* (2007); Miyase Sertbarut'un *Akvaryumdaki Denizkızı* (2009); Çiğdem

Gündüş'in *Yağmur Saçlı Kız* (2004), *Göl Çiçekleri* (2004), *Küçük İstiridye* (2004), *Minik Papatya* (2004); Melek Özlem Sezer'in *Yokoko* (2008), *Karagöz'ün Gölgesini Kim Çaldı?* (2014), *Eyvah Gölgele Değişiyor!* (2015), *Eldivenlerimi Kim Çalıyor?* (2015) kitapları geleneksel masallardan özellikle dil ve biçim açısından esinlenerek yazılmış kitaplardır... Açıklama: Türk çocuk ve ilk gençlik edebiyatında masallardan etkilenen yazarların kitaplarını belirlerken Tacettin Şimşek, Fatih Erdoğan, Mavisel Yener, Keriman Güldiken, Melek Özlem Sezer, Tülin Tankut, Erol Büyükmeriç, Seza Kutlar Aksoy'un görüşlerinden yararlanılmıştır.

Türk masallarının konularını uyarlayarak ve esinlenerek yeniden yazanlar arasında son yıllarda dikkati çeken yazarların edebiyatımıza katkıları da önemlidir. Bu yazarlar arasında Ahmet Ümit'in *Masal Masal İçinde* (1995) ve *Olmayan Ülke* (2011); Yılmaz Karakoyunlu'nun *Serin Kız'ın Gökkuşluğu* (2011); Gülten Dayıoğlu'nun *Akgüvercin ile Yeşilsalkım'ın Aşkı* (2010); Nermin Bezmen'in *Hayal Takımı* (2011); Nazlı Eray'ın *Sihirli Saray* (2014), *Frej Apartmanı'nın Esrarı* (2009), *Gece Çiçeği İstanbul* (2009), *İki Kafalı Topaç Villy* (2012) (Doğan Egmont Yayınları Usta Kalemlerden Masallar Dizisi) kitapları masal ile fantastik roman arasında bir biçimle ilk gençlik çağı için yazılmıştır.

²⁷ Türk masal edebiyatının geç gelişmiş olmasının nedenlerinden biri de nesir geleneği etrafında tartışılabilir. Kaynaklardan yararlanma konusunda bizde nesir-düzyazının gelişmemiş olmasının payı olduğu tartışılmıştır. "... Ahmet Hamdi Tanpınar'a göre "Türk nesrinde değişiklik daha ziyade resmî dilde ve onun bir kolu gibi görünen gazete dilinde başlar." (*On Dokuzuncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, s.120). Roman öncesi düzyazı örnekleri Fahir İz'in "orta nesir" diye adlandırdığı özentili, bilgiç edalı ama konuşma dilinin de yer yer belirdiği düzyazıyla anlatılmış ve kaleme alındığı görülür." (aktaran Dino 1978:133)

İlk romanlarımız ve romancılarımızın tutumu ise tartışmaları daha somut hâle getirmesi bakımından önemlidir. "... ilk romancılarımız Batı'dan aldıkları roman türünü savunurken kendi geleneksel anlatı türlerimizi akıl dışı olaylara yer verdikleri için ilkel ve çocukça bulmuşlar ve yetişkin bir insanın bunlardan zevk almayacağını iddia etmişlerdir. Bununla beraber Şemsettin Sami, Ahmet Mithat, Namık Kemal ve Samipaşazâde Sezai gibi yazarlarımız Batı'dakileri örnek alarak roman yazmayı denediklerinde, doğal olarak çocukluklarından beri dinledikleri ve okudukları masalların, halk hikâyelerinin, meddah taklitlerinin oluşturdukları bir birikimden yararlanmışlardır." (Moran 1983:23)

Pertev Naili Boratav romanla ilgili bu süreci şöyle yorumluyor: "Türk romanı sadece Avrupa romanını taklitle kalmamıştır. Onun eski Türk hikâyeciliğinde kökleri vardır. Modern Avrupa romanı bu hikâyecilik üzerine bir aşî vazifesi görmüştür." (Boratav 1982: 312) Bu konuda daha geniş bilgi için M. Fuad Köprülü'nün *Türk Edebiyatı Tarihi* (1980) Anadolu'da Türk Dili ve Edebiyatının Tekâmülüne Umumi Bir Bakış (XIII-XVI. Asır), (ss. 331-400); Tanpınar'ın *On Dokuzuncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi*'nin (ss 120-300) sayfalarına, yine Tanpınar'ın *Edebiyat Üzerine Makaleler* (1977) kitabının Romana Dair bölümüne (ss. 45-68); Berna Moran'ın *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış-Ahmet Mithat'tan A. H. Tanpınar'a-* kitabının Türk Romanı ve Batılılaşma Sorunsalı bölümüne (ss.9-22); Kenan Akyüz'ün *Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri* (1860-1923) (1979) kitabına bakılabilir.

²⁸ Cumhuriyet döneminin ilk yıllarında Türk masallarının ilkökul ve ortaokul Türkçe ders kitaplarına alınmasında mesafeli bir tutum izlendiği yönündeki görüşler haksız sayılmaz. Bu sınırlandırıcı yaklaşımın Talim ve Terbiye Kurulu üzerinden yürütüldüğü ise ortak kabullerden biridir. Masal konusu T.C. Maarif Vekilliği'nin 1-5 Mayıs 1939 tarihinde Maarif Vekili Hasan-Âli Yücel'in Başkanlığında toplanan 1. Türk Neşriyat Kongresi'nin (1. Türk Neşriyat Kongresi Raporlar, Teklifler, Müzakere Zabıtları (1939), T.C. Maarif Vekilliği Neşriyatı) "Gençlik ve Çocuk Edebiyatı Encümeni Raporu"nın müzakeresi sırasında gündeme getirilmiş ve tartışılmıştır: İki yaşından itibaren çocuklara söylenmeye başlayan masalların "çocuğun gündelik hayatından" alınması; "hayvanlar, nebatlar ve bütün tabiat ifadesine ait masallar"ın tercih edilmesi ve "başka memleketlerde, hayalî masal sahasında çok büyük ve kıymetli yer tutmuş olan peri masallarına yer vermemek muvafık görülebilir. Ancak bu yaştaki yaratıcı muhayyilenin başka masallarla behemehâl beslenmesi lâzımdır." (s.80)

Rapora yönelik ilk görüş açıklayan Nurettin Artam olur: "Biz Cumhuriyet rejimini yaşıyoruz. Avrupa masallarının birçoğu şövalye ve prenslerle doludur. Onlardan istifadeye kalkacak olursak kendi çocuklarımıza masal yaparken, cinler ve perilerden olduğu gibi bunlardan da tevekkil etmek lâzımdır. (*Alkışlar*) (s.88) Nusret Köymen Artam'a şöyle itiraz eder: "Arkadaşlardan Nurettin Artam cin ve peri masallarına itiraz ettiler. Şunu da düşünmek lâzımdır ki, bunlar çocukların hayalini besleyen motiflerdir.

Mevzu baki kalmak suretiyle motifler değişebilir. Bugünün ve yarının motifleri başka başkadır. Bunları atarken unutmamalım ki çocuğun kafasını besliyecek, hayalini zenginleştirecek yeni motiflere ihtiyaç vardır. Bunu atarken diğerinin yeri boş kalmamalıdır.” (s.88)

“Gençlik ve Çocuk Edebiyatı Encümeni Raporu”na itiraz edenler arasında Nurullah Ataç da vardır: “Kahramanlar arasında peri cin masalları, sultan masalları bulunmasın, diyoruz, bilmem doğru mudur? Cin peri masallarının insanın ruhu üzerinde kötü tesiri yoktur. Bilâkis çocukları matematik bir âleme götürmek istiyoruz. Asıl kötü olan şeylerle meşgul etmek istiyoruz. Bunun neticesi çok kötü olacaktır. Çocuk neşriyatı meselesi hiç şüphesiz bugünün en mühim meselesidir. Günün bir takım kabahatlerini görüyoruz. Fakat zannederim yarın için de birtakım kabahatler hazırlamak doğru olmaz.” (s.91)

Kongre Encümeni Pertev (Naili) Boratav’ın konuşması tam anlamıyla bir masal savunması gibidir: “Ben çocuk edebiyatı mevzuunda masal üzerinde söz söyleyeceğim. Ve arkadaşım Nurettin Artam’ın teklifine cevap vereceğim. Masallarda padişah, sultan, şehzade gibi isimler çok defa masalın iskeletini teşkil eder. Fakat gördüm ki yapılan teklif müşterek bir tasviple karşılandı. Belki mahzurlu bir karar alırız düşüncesiyle bu hususta söz söylemek mecburiyetinde kaldım. Masallardan, şehzade, sultan, padişah isimlerinin mevzulardan kaldırılmasıyla işi başarmış olmayız. Öyle masal mevzuları vardır ki orada sultan, padişah, şehzade geçer amma bu, sultanlığı ve feodalite sistemini propaganda için değildir. Çok defa masal yazarlar bunu anlamışlardır. Masallar umumiyetle padişahın ve sultanın zulmü kaşısında halkın isyanını ve bu suretle yaptıkları kahramanlıktan bahsederler. Padişah, sultan ve şehzade isimlerini ceffelkalem tayedecek olursak doğru olmaz. Bu isimleri zikrederken ekseriya gayemiz sultanlıkla, feodalite ile mücadele mahiyetini tebarüz ettirmektedir. Maksadı böylece göstermemiz lâzım. Yoksa isimlerin zikrinden bir şey olmaz. Bunun bu şekilde tefsir ve izahını rica edeceğim. (*Müzakere kâfi sesleri*)”(s.92)

“Masal meselesi” için görüş bildirenlerden biri de Sanober Tanyeri’dir: “Biliyoruz ki masal demek çocuklara bir mücadele sahnesi vermek demektir. Bu mücadele sahnesinde kuvvetle zayıf, haklı ile haksız mücadele edecek, neticede hak galip çıkacaktır. Bunu biliyoruz. Yahutta şimdi kuvvetle zayıf mücadelesini göstermek için ötedenberi padişah, şehzade rol oynamışlardır. Bunları kaldırdık. Bunların yerine kıralları koyacağız. Bunu da kaldırınca kuvvet mümessilleri olarak diktatörleri mi koyacağız. Masallarda bir fikri temsil etmek için misaller vermek lâzımdır.” (s.94)

Bu tartışmalara rağmen, İstanbul Üniversitesi Raporu’nda masal edebiyatı için şu öneriye yer verilir: “Sadece tercüme ile iktifa edilmemeli, millî masal ve hikâyelerimizi icap eden şartlara uydurmak suretiyle telifte büyük bir ehemmiyet verilmelidir. Şimdiye kadar birer folklor malzemesi olarak toplanılan ve hatta neşrolunan masal ve hikâyelerimizin içinde öyleleri vardır ki ufak bir tadille Perrault, Grimm, Andersen’in masal ve hikâyelerine muadil ve hattâ üstün bir kıymet kazanabilirler.” (s.352)

Nurullah Ataç, Kongreden sonra yazdığı “Peri Masalları” başlıklı yazıda “peri masallarını” savunmayı sürdürür ve şu görüşe yer verir: “Halide Edip, evvelki günkü Akşam’da çıkan makalesinde bu ithamlara cevap veriyor, o masalları müdafaa ediyordu. Kongrede ben de o ithamlara itiraz etmiştim. Pertev Naili Boratav da bana kuvvet verdi; İsmail Hakkı Baltacıoğlu da o masallara öyle büyük kötülükler isnat edilmesini doğru bulmadığını söyledi. Bilmem muvaffak olduk, masalları kurtarabildik mi?..” (Haber gazetesi, 18 Mayıs 1939)

Bu dip notu düşmemizin nedeni, 1. Türk Neşriyatı Kongresi raporlarına yansıyan masalla ilgili görüşlerin masal edebiyatımızı olumsuz yönde etkilemiş olduğuna işaret etmek içindir. Cumhuriyet döneminde basılan ders kitapları incelendiğinde görüleceği gibi, çoğunluğu fabl olmak üzere dünya masal edebiyatı örneklerine ağırlıklı olarak yer verilmiştir. 1. Türk Neşriyat Kongresi’nde hedef tahtasına konan “cin ve peri masalları”nın çocuğun hayal eğitimi açısından değeri üzerine dünyada ve son yıllarda ülkemizde araştırmalar yapılmış olmasına karşın bu masallar henüz ders kitaplarına yansıtılmamıştır.

²⁹ Bu ifade Tahir Alangu’ya aittir ve şu tespiti bugün için de geçerlidir. “Sakat olan nokta millî edebiyatın kalkınması yolunda bir hareket manasını taşıyan etraflı tedbirlerin yolsulluğudur.” (Alangu 1983:251) 1940’lı yıllarda tekrar başlayan bu tartışmalar Abdülhak Şinasi Hisar, Fuat Köprülü, Peyami Safa, Yahya Kemal, Ahmet Hamdi Tanpınar, Nurullah Ataç, Kemal Tahir, Pertev Naili Boratav, Tahir Alangu, Eflâtun Cem Güney, İlhan Başgöz, Şükrü Elçin, Saim Sakaoğlu, Umay Günay, Bilge

Seyidoğlu, Ali Berat Alptekin, Muhsine Helimoğlu Yavuz, Metin Turan, Erman Artun tarafından yıllar boyunca sürdürülmüştür.

³⁰ Bu grupta yer alan masal yazıcıları masalları, motif temel örgüleri, tema ve işlevlerinden uzaklaştırarak yazma yoluna giden “destursuz bağa giren”lerdir. Bu yazar grubunun yayımladığı metinler hakkında karşılaştırmalı araştırma yapmadan yazar ve kitap adlarına yer vermek nesnellikten yoksun bir tutum olacağı için bu dip notun düşülmesiyle yetinilmiştir.

³¹ Türk masalından esinlenenler konusunda yazımızın 20 ve 21. dip notlarına tekrar bakılabilir.

³² “Necatigil’in Şiirlerinde Masal Temleri ve Motifleri” söyleşisi, Yeni Dergi’nin Ağustos 1966 22. sayısında yayımlanmıştır.

³³ Bizde “çocuk” ve “masal”ı küçümseyen algı henüz enine boyuna bilimsel yöntemlerle araştırılmamıştır. Bu algının “çocuk”la ve “masal”la ilgilenenleri küçümseyici bir tutuma dönüştüğü söylenebilir. Oysa “çocuk” konusu insanlığın özgül ağırlığına eşittir. “Masal” konusu ise insanlığın hayal okuludur... Bizde masal savunması yapanlardan biri de Yaşar Kemal’dir: “Masal büyük bir anlatım sanatıdır, bizimkiler nedense bunu küçümsüyorlar... Bunun için bana masalcı diyorlar. “Keşke masalcı olabilseydim” diyorum ben de her zaman. Bütün insanlık yaratmıştır masalı. Bizim gibi tekil kişilerin haddine değil masalın yanına yaklaşabilmek... Doğru dürüst bir insan bana masalcı dediği zaman övünüyorum. (Andaç 2003: 63)” Açıklama: Bu konuda yazımızın 28. dip notuna tekrar bakılabilir...

Çocukluk tarihinden öğrendiğimize göre sözlü masal geleneğinde çocuklar için anlatılmış masalların az olduğu ortak kabullerden biridir. Çünkü masallar çocuk-yetişkin ayırımı yapılmadan anlatılırdı. Geleneksel masalların çocuklar için yazılmaya ve uyarlanmaya modernleşme dönemiyle başladığı kabul edilir... Masallarımızın yeniden yazılmasına geç başlandığı gibi, “çocuk gerçekliği” ölçütüne göre masalların yeniden yazılması ve uyarlanmasında gecikilmiştir. Türk masalının yeniden dirilişi masallar yeniden yazılarak, uyarlanarak ve esinlenme yöntemiyle gerçekleştirilebilir. Türk masal edebiyatında bu yönde yazılmış nitelikli örnekler fazla değildir... Ağırlıklı olarak Türk masallarını çocuklar için yeniden yazan ve uyarlayan masal edebiyatçılarımızın birkaçının görüşleriyle alanyazınında yapılan çalışmaları hatırlanabilir.

Türk masal edebiyatında ilk örnekleri yazanlardan biri olan K. D. masalları yeniden yazma gerekçesini şöyle açıklar: “Türk milletinin Türk dilinin de bu nev’i hikâyeleri mevcut, bunlar ekseriya büyük valdelerden veyahut mama-bacıardan ahfada intikal eder. Fakat nesilden nesle geçtikçe, lisandan lisana intikal eyledikçe bir takım tebeddülâta ma’ruz kalır. Bu gidişle pek yakın bir zamanda, hepimiz hin-i sabavetimizde sevine sevine dinlediğimiz, yalvara yalvara söyledığımız bu güzel hikâyelerimiz millî ve mahalli rengini kaybedecek, bir gün perde-i nisyan altında örtülerek büsbütün mehur bir halde kalacaklardır.” (D. 1991:X)

Türk halk edebiyatına gönül vermiş İgnâce Kúnos’un Türk masalını tanımlayan ve masalların “toplanması ve yayınlanması” için 1925 yılında yaptığı şu öneri dikkat çekicidir.”... İşte efendilerim, Türk masal dünyasının büyümlü devletleri, sihirli memleketleri, rüyalı halkı, ya in ya da cin olan tebası... Bu cinli perili masal âlemi tohumları belki binlerce sene halkın gönlünde, fikirlerinin derinliklerinde yerleşerek çiçekler açmış, şairane meyvalar yetiştirmiştir. Dünyanın bu masal âlemi, zaten geçmiş yüzyılları hatırlatırken, her bir milletin geçmişini rüya görmüş gibi karşılar. Edebiyat tarihleri, bu geçmiş zamanların koca yollarını takip edemez; çeşmelerine kadar yetişemez; hiçbir eser insanda izlerini bulamaz... Ne kitaplarda yazılıdır, ne de resimlerde çizili... His olunan yerler, yalnız halkın gönlü, insanların kalbidir. Dünyada olup bitenlerin eski zamanları, yalnız harp olaylarını değil, gönüllerdeki hisleri, duyguları da saklamıştır.

O vakitler kitaplar henüz yazılmamış, eserler hiç yayınlanmamış olup, yalnız ağızdan ağıza, kalpten kalbe ulaşan düşünceler yazılıp atadan torun, torundan ata olarak yüzyıllardan yüzyıllara miras kaldı.

Masallar hem eski zamanların dinini ve bu dinlerin nasıl olduklarını, hem de geçmiş zamanlarda yaşayanların edebiyatını, yargılarını, yazılmış tarihlerden fazla anlatır. Masal dediğimiz şey, her milletin dönen aynasıdır. Bu aynaya bakacak olursak, hem eskilerin ibadetlerini, hem eski zamanlarımızın ahlâkını da görmüş oluruz. Halk beyitleri, halkın lirik şiirleri oldukları gibi, masallar da

(epik-destanî) türünden olup, birbirini tamamlar ve bütünler. Bu sebeplerden dolayıdır ki, dünyadaki her bir milletin, kendine ait “Folklor”unu toplaması ve yayınlanması milliyet namusuna ve borcuna ilişkin bir kutsal görevdir.” (Kúnos, 113)

Eflâtun Cem Güney, “Her Masalın Başı” yazısında Türk masalı ile masal yazarlığı arasındaki ilişkiyi tekerleme anlatımıyla şöyle yorumluyor: “Bizim de bir masal dünyamız var; uçsuz, bucaksız bir dünya bu! Keloğlu’nu da içine alır Köroğlu’nu da; peri kızını da içine alır dev anasını da; seni de içine alır beni de; gene de bir fındık kabuğuna sığar, yedi dünyaya sığmaz. Hani, şu masal dünyasını bir dönüp dolanayım diye, demir çarık, demir asa yola düşseniz; dere tepe düz, altı ayla bir güz gitseniz, bir arpa boyu yol giderseniz ancak! İyisi mi, gelin derelerden sel gibi, tepelerden yel gibi geçerek; lale, sümbül derleyip soğuk sularak içerek; daha da yorulursanız Hızır’ın atına binerek bir tandır başına götürüyüm sizi. Vay ne masallar, ne masallarda var orada; makas kesmedik, iğne batmadık masallar! Oturup bunları dinlemekle kalkıp şu dünyayı dolaşmak bir bence... Öyle ya, masal deyip geçmeyin; kökleri vardır geçmişte, dayanır durur dağ gibi... Dalları var üstümüzde; yeşerir gider, bağ gibi... Ama anlatılacağı gibi anlatılırsa... Zira asıl tadı anlatılışındadır bunların, hele masal ağzıyla iki tekerleyip bir yuvarlamasını bilen masal ustalarından dinlenirse tadına doyum olmaz doğrusu. Ha, işte bu niyetle sizi bir tandır başına götürüyüm dedim ama, bir yer bulabilirsek ne mutlu! Çünkü Allah’ın kışı, tandırın başı olur da kim gelmez? Çağrılan da gelir, çağrılmayan da; haylanan da gelir, huylanan da; ahlanan da gelir, ohlanan da; kambur Ese de gelir, Sayı köse de; hasılı, seyrek basandan sık dokuyana, bir taşla iki kuş vurandan her yumurtaya bir kulp takana kadar kim var, kim yok, sırtı bütün, karnı tok...

Cümlesi gelir toplanır ama, masalcıbaşıyı masala başlatmak kolay mı? Mübarek, kendini naz çektikçe çeker; onu söyletmek için her biri bir dereden su getirmeye başlar. Kimi yukarıdan atıp aşağıdan tutar, kimi ağzını yumup dilini yutar; kimi ince eğirip sık dokur, kimi süt dökmüş kedi gibi oturur; kimi akıntıya kürek çeker, kiminin kırdığı ceviz kırkı geçer; daha daha bir yığın maval, martaval derken masalcımızın çenesi açılır, gayri öyle bir dizip koşar ki, ağzından bal akar, dili de kaymak çalar balın üstüne!

İmdi; kalem benim, söz onun; nokta benim, harf onun; okuyun okuyabildiğiniz kadar! Okudukça gönlünüz gül olup açılacak; diliniz de bülbül olup şakiyacak...” (Güney 2009:7-8-9)

Türk edebiyatında şiirle masalı en yakın iki tür kabul eden Nâzım Hikmet’tir: “Bence edebiyat bütün çeşitleriyle masalla başlar, masalla biter. Ama gene de masal şiire yakındır en çok. Ritmiyle, tekrarlarıyla, lakonikliğiyle, hayaliyle, hasretiyle, dramıyla, trajedisıyla, eşyası ve insanı işleyişiyle, tabiatla ve cemiyette eşine rastlanmayan, ama umutlarımızı, korkularımızı, sevinçlerimizi bütün derinlikleri, bütün genişlikleriyle taşıyan yeni eşyalar, yeni insanlar, yeni hayvanlar yaratışıyla masal elbette ki en çok şiire yakındır.

Dillerin üstünde bir dil olan musiki bile bütün milletlerin, bütün eşyaların, bütün kültür seviyelerinin ortak malı değildir daha. Asya müziğini Avrupalı kulak hemen ilk dinleyişte anlamaz. Beethoven bütün kültür seviyeleri için hemen anlaşılacak bir besteci değildir. Ama masal bütün milletlerin, bütün yaşların ve kültür seviyelerinin. En koyu Arap sanılan bir masalı, Japon, yahut İngiliz hemen anlar ve hemen sever. Rus ister işçi, ister kolhozcu, ister atom bilgini olsun, en koyu Türk masalının tadına hemen varır. Hintli çocukla babası aynı masalı dinleyebilir. Masallar insanlığı kaynaştırır. Eninde sonunda bütün milletler aşağı yukarı aynı sosyal gelişme yollarını biraz daha ağır, biraz daha hızlı, biraz daha kestirme, biraz daha dolambaçlı geçtiklerinden ve bir büyük kaynaktan gelip büyük denize doğru yöneldiklerinden, yerli özellikleri, gelişmedeki çeşitli manzaraların ayrılıklarını aksettirmelerine bakmaksızın, masallar eninde sonunda birbirine benzer. Bilginler bu benzerliğin nedenleri etrafında tartışıyor, çeşitli görüşler ileri sürüyorlar. Beni ilgilendiren, tekrar ediyorum, benzerliklerin halkları birbirine yakınlaştırmaması. Bence nasyonalizmin sökmeyeceği kültür alanlarından biri de masallar dünyasıdır.” (Ran, 2008:7-8)

Derlediği, işlediği, çoğunluğunun işlevini değiştirerek masalları yeniden yazan masalcılarımızdan biri de Oğuz Tansel’dir: “Ben de sözlü gelenekten aldıklarımı yazılı olarak veren bir masalcıyım. İşlediğim bu kırk üç masalda, öğretmenim Pertev Borotav’ın verdiği ölçüyü aşmamağa çalıştım. Sözlü gelenekte masalı tatlandıran yinelemeleri (tekrar) attım. Masallarımı bazı masalcıların yaptığı gibi, tekerlemelere, yuvarlamalara boğmadım. İlk dört kitapçıktaki dört tekerleme Emine Uyaroğlu’nun, Al’lı ile Fırır’ı’daki, M. Dülger’indir. Evvel zaman içinde, kalbur saman içinde, vaktin birinde kalıp sözleri yerine, bazı masallarda “ilksiz mavi urunda, mavi vaktin birinde” sözlerini kullandım. Yöresel ağız özelliklerinden kurtarıırken bazı sözcüklerde halk deyişini korudum: “vaktin yerine vaktin, padişah yerine padişah...”

gibi". Yabancı sözcüklerin yerine türkçelerini kullandım. 'Koydum' demiyorum, çünkü türkçe sözcüklerle tümce kurmak sanıldığından zor olduğunu dil ustaları bilir. Masalcının söylediği deyimleri olduğu gibi aldım. (Şahnazar, Cihanşah) gibi masal adlarını değiştirdim, bunu kaynaklarda gösterdim. Çekimli fiillerde biteviyeliği bozmak için zaman değişikliği yaptım. Böylece masallarımın çatısını bozmadan, halkbilimi değerini koruyarak yeniden yazdım. Üstesinden gelemediğim, dizmenlerle ortaklaştığımız ağmanlarımızı ikinci baskıda gidereceğimi umuyorum." (Tansel 1976: 140-141)

Kendisinin ve öğrencilerinin derlediği masalları "8-12 yaş grubu çocuklar için" yeniden yazan Hasan Lâtif Sarıyüce masal edebiyatımıza çok sayıda masal kazandırmıştır: "Derlediğim masalları elimin altında tutarak yirmibeş yıl sonra yazmaya başladım ancak. Bu uzun bekleyiş aslında benim için bir kayıp değil, kazanç oldu. Deneyimlerimin artmasını sağladı. Masallarım da bir yandan sözlü masal geleneğini, bir yandan da 8-12 yaş grubundaki çocukların sabrını göz önünde tutarak içeriklere yüzde yüz sadık kalmadım. Bazen birkaç masalı birleştirdiğim, bazen masalın etkisini artırmak için kendi ürettiğim motifleri yerleştirdiğim oldu. Masallarımın eti benim, kemiği milletimindir." (Sarıyüce 2010:XIİ-XIV)

Tarık Dursun K., *Güzel Uykular Alara-Çocuklara Her Gece Bir Masal* adlı kitabının *Masal Masal Matitas* başlıklı giriş bölümünde masal ve masal edebiyatı yazarlığını şöyle yorumlar: "Masallar yalnız anlatılmaz, yazılır da. Birçok ünlü yazar, ana kaynak dışında kendi başlarına masallar yazmışlardır. Folklordaki masallarla bir ilişkisi yoktur bunların, bağımsızdırlar. Halkın yıllanmış birikiminden çok kendi kişiselliklerini yansıtır." (K. 2001: 23)

Bir de derlemeciler vardır; bunlar da folklor gönüllüleri olarak kıyı bucak dolaşıp folklor gereçleri toplarlar. Bunları da olduğu gibi aktarırlar. Bu, bir çeşit belgelemedir. Bilimselliğe yaklaşık bir çalışmadır.

Buradan sonrası ise, edebiyatçının işidir artık. Edebiyatçı kişi, bu ham gereci alacak, yoğuracak, yeni baştan biçimlendirecek, söyleyiş özelliklerine bağlı kalarak masalı yeni baştan yazacaktır.

Dil her ülkede yeni gelişmelerle birlikte yeni oluşumlara, yeni açılımlara yönelmek, ayak uydurmak zorundadır. Edebiyatçı, bu yeni uğraşında dili de ona göre kullanmak, yönlendirmek, yöntemlemek zorundadır.

Üstelik masalların şu özelliği de vardır; gerçi büyükler de zaman zaman masal dinlemekten hoşlanır, ama masalın asıl sevgilileri, çocuklardır. Çocuk, küçük yaşında ana dilinin bütün girdi çıktısını, ayrıntılarını ancak masal dilinden kapıp öğrenebilir.

Bunu ona verecek tek araç, masaldır; başka bir şey değil." (K. 2001: 23)

Adnan Özyalçiner *Kırmızı Çini Kâse*'nin sunuş yazısında masal yazma serüvenini şöyle anlatır: "Sevgili çocuklar, Benim de sizin gibi çocuklarım var. Biri kız, biri oğlan. Ayşe yedi yaşında Ahmet dört yaşında, İşte bu Ayşe ile Ahmet, televizyonda çizgi film ya da dizi film de seyretseler, radyodan masal da dinleseler, yatarken, ille de, annelerinin masal anlatmasını isterler. Ondan sonra da uyurlar. Bu her akşam böyle olur.

Bir akşam annelerinin başı ağrıyordu. Masal anlatamayacaktı.

O zaman kızım, 'Bu akşam da masalı sen anlat baba.' dedi.

'Ben masal anlatmasını bilmem, yazarım.' dedim.

'Öyleyse yaz.' dedi kızım.

İşte bu masallar, böylece, kızımın önerisiyle ortaya çıkmış oldu.

Masalların üçünü Ayşe ile Ahmet'in annesi şair Sennur Sezer'in her gece anlattıklarından alıp yazdım. Bunlardan Kırmızı Çini Kâse masalı ilk olarak bu kitapta derlenip yazıya geçiyor. Öteki iki masalı yazarken masal ustası, halkbilimci Pertev Naili Boratav'ın derlemelerinden yararlandım.

Yazdıklarım Türk halkbiliminden kaynaklanan hepimizin bildiği ünlü Türk masalları. Ama gerek Sennur Sezer'den dinlediklerimi, gerekse yararlandığım derlemeleri kaleme alırken yeniden yorumlayıp yazdım. Masal dünyasının serüvenlerini akılcı bir anlatım yöntemiyle sizlere ulaştırmaya çalıştım. Masallarda çokça rastlanan olağanüstülükleri, çaba harcanmadan kazanılan kolay başarıları görmezlikten geldim. Çünkü sizler akılcı, gerçekçi bir çağın çocuklarıdır. Bundan sonra yazacaklarımı da bugünün çocuklarının masalları olarak düşüneceğim...” (Özyalçiner 1998: 4)

Masallarımızı “çocuğa görelilik” ilkesine yaslanarak yazarlar arasında Adnan Özyalçiner’in *On Beş Türk Masalı* kitabı başarılı örnekler arasında yer alır: Binyazar’ın masal yorumu ve yeniden yazdığı masallar için düştüğü not şöyle: “Masal, insan davranışlarındaki temel zıtlıkları ve gerilimleri yansıtan evrensel bir anlatma isteğinin ürünüdür. Her ulusun masalı ayrı gibi görünür; yine de, bütün masallar zıtlıkların ve çelişkilerin ortaya konulmasında, düşsel varlıkların yaratılmasında hemen aynı kurgu çevresinde gelişir. Eleştirel bir bakış açısı da olan masal anlatımının, haklıyı haksızdan ayırmasında, kaba gücün karşısında egemen kılmasında insana hiç değilse düşsel bir dünyada umut kapısı olur. Masal, insanın, kendine anlatımla bir dünya kurma çabasıdır. Masalı bu yönüyle yorumlayarak, “hayal sömürücü bir anlatı türü” sayanlar olsa da, kendini kendi içinde yeniden var eden insanın ‘hayal ettiği müddetçe yaşadığı’ da bir gerçektir.

Masallar, halkların yaşam biçimlerini, dünyaya bakışını ve değer yargılarını yansıtmaları yönünden de önemli kültür kaynaklarıdır. Masalın düşünce kaynağı, insanın ahlak ve beğeniyle kurduğu kişiliğidir. Bu, düşünce ve duygularla beslenen bir anlatı estetiğiyle yaratılır. Shakespeare, Goethe, Oscar Wilde; bizde Yaşar Kemal gibi yazarların, anlatımlarını bu ulusal estetik üzerine kurdukları; insanlığın evrensel duygu alanlarına, halkın yaratıcı deyiş gücünden beslenen bu anlatımsal birikimiyle uzandıkları bir gerçektir.

Birçoğunu, Anadolu masallarının derlenip sınıflandırılmasında büyük emeği geçen Prof. Pertev Naili Boratav’ın *Az Gittik Uz Gittik* adlı derlemesinden seçtiğim bu masalları, anlatımsal düzeyde olmasa da, çocukların çağdaş ilgi alanlarını göz önünde bulundurarak, düşünce ve duygu kurgusu yönünden değişik bir biçimlemeyle sunmaya çalıştım.” (Binyazar 2015:8-9)

Masallarını çocuklar için yazarlar arasında bir diğer yazar Ayşe Kilimci’dir. Kilimci, masal kitaplarının ön sözünde masal yazarlığını şöyle açıklıyor:

“Bu kitapta size anlattığım masalları anneannemden dinledim. Anneannem de anneannesinden dinlediklerini anlatıyordu.

Tadı, anlatılışındadır... Sözü tekerleyip yuvarlamasını, dağ başından atıp, ovada tutmasını bilerek masalın kıvamını getiren masal ustasındandır.

Anneannem birbirinden güzel masalları, ne güzel anlatırdı... doksan beş yaş yaşadı. Bazen insanlar dünyayla baş edemediği zaman, düş çiçekleri solmaya yüz tutunca, gerçeğe düş molası verir, tutar bize masal söylerdi...

Ağzından bal, yüreğinden ı ışık damlayan büyükannelerle daha güzeldi masallar...

Nerde biter gerçek, düş nerede başlar? Düşle gerçeğin harman olduğu yerdir masallar.

Masal atalarının rengârenk gönüllerinden damıttıkları gizdir, sözcüklerin, insanların, zamanların uçuştığı mavidir, öncenin, şimdinin, geleceğin iç içe olduğu sırdır masallar...

Okuyun, yüreğin gücünü, insanın güzelliğini, direncini görün, söylemeyi öğrenin. Aşkla insanın, yürekle yumruğun, kafdağı ile ankakuşun, olurla olmazın, korkuyla korkusuzluğun, kılıçla aklın, var varana sür sürene kucaklaştığı tılsımdır çünkü masallar.” (Kilimci 1991:7-8-9)

Annesinden dinlediği masalları *Masal Masal İçinde* ve *Olmayan Ülke* kitaplarında kaleme alan “hem çocuklara hem büyüklere yönelik” Ahmet Ümit şu yolu izler: “Bu kitaptaki masalları annemden dinledim. Annem de küçükken bir masalcıdan dinlemiş. Dedem kızının gönlünü hoş tutmak için bir masalcı tutmaktan çekinmemiş anlaşılan. Annem daha pek çok masal dinlemişti ama hepsini

anımsamıyordu. Bana da anlatmış, ben de anımsamıyordum. Aslına bakarsanız bu kitaptaki masalları da çoktan unutmuştum.

Yıllar sonra Antep'e baba evine döndüğümde, biraz da rastlantı sonucu annem yeniden anlattı bu masalları. Masalların güzelliği karşısında şaşkınlığa düştüm. Annem çok iyi bir masal anlatıcısıydı ama beni etkileyen yalnızca annemin tatlı dili değildi. Masalların güzelliğindeki giz, çarpıcı kurgusuyla içeriğindeki yoğun anlamda saklıydı. İnsanoğlunun kişiliğindeki temel özellikleri öylesine gerçekçi bir biçimde gözler önüne seriyordu ki, bu anlatım karşısında hayranlık duymamak olanaksızdı.

Masalları yeniden dinlediğimde, bunların mutlaka yazılması gerektiğini düşündüm. Beni bu düşünceye iten nedenlerin başında, görsel anlatımın egemen olduğu günümüz dünyasında, sözlü anlatıma dayalı bu masalların unutulup gideceği endişesi yer alıyordu. Yazmaya bu yüzden başladım. Kimi yerlerini geliştirip değiştirerek ama masalların özüne dokunmadan.

Sanıyorum sözlü anlatımda yaşanan serüven bu masalların da başına gelmiştir. Her dinleyen, her anlatan kendinden bir şeyler katarak masalları zenginleştirmiş ya da zayıflatmıştır." (Ümit 2016:7-8)

³⁴ Derleme ve işleme yöntemiyle yayımlanan halk masallarının geleneksel işlevleri genellikle korunmuştur. Her dönemde yaygın olan ve hemen her yerde bulunabilen halk masalı modernleşme döneminde yeniden yazılırken bu işlevleri güncelleştirilmiştir. Masallarının işlevleri üzerine (*Skolastik Fantazya* (2015). Hayalden Endüstriye Popüler Kültür Odağından Zeynep İpek Masal Çözümlemeleri – (2015), drl. H. Köse) kitabında yer alan araştırmaların ana temaları masalların işlevleri çerçevesinde yorumlanıyor: "Çirkin Ördek Yavrusu: Öznellik ve Narsisizm" (Uyum/uyumsuzluk, özdeşlik/farklılık, "özne olmak" ve "kendi bilincine varmak") "Bremen Mızıkacıları ya da Iskartaya Çıkarılmış Hayatlar"/Delal İpek: (Yetinmeyle birlikte gelen körelme", "ideallerin terki" ve "takım ruhu"nun kutsanışı); "Behrengi'nin Küçük Kara Balık'ı Ekseninde "Kendi Mitini Yaratmak"/Nazmiye Kete Tepe: (İçine doğulan topluma yönelik aidiyet kutsamasına ve bir örnek yaşama zorlanmasına karşı bayrak açan bir balığın "sınırların ötesine" yaptığı ufuk açıcı yolculukları); "Babadaki Eksiklik ya da Bir İdealin Boşluğu Olarak Pinokyo" / Şeyma Bilginer Erdoğan: (Varoluşçu felsefe ve yaradılış (genesis) kuramı bağlamından fantastik karakter Pinokyo'nun zorlu "uysallaştırılması" sürecinden alınacak dersler.); "Simurg'un Kanatlarını Takmak mı? Sarayın merdivenlerine camdan ayakkabılar bırakmak mı?" /Melek Özlem Sezer: (Kişinin kendi içinde yol alması, araştırmacı ve keşfe dönük bir yaşam sürmesi ve benliğin gelişmesi.); "Uyuyan Güzel ya da Uyutulan Kadınlar Üstüne"/Hande Öğüt: ("Yakışıklı prensler", "dünyalar güzeli prensesler", "iyi yürekli periler" vb ideal anlatı kalıplarını ters yüz eden bir tutum ve "yol boyu" uyguladığı değilleme ve yapıbozum yöntemleri aracılığıyla" masalı irdeleniyor.); "Külkedisi ve Uyuyan Güzel Odağında Birbirinin İçinde(n) Geçen Zamanlara Yolculuk"/Sıdika Yılmaz: (Şiirini kaybetmiş bir dünyada masalların çocukluğun yeniden inşasında üstlenebileceği hayati fantastik role atıfta bulunarak, her iki masalın içeriğinde "koşullandırmalar ve gizli telkin biçimlerinin yol açtığı toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri); "Pencere Kenarındaki Çocuk Rapunzel"/Menekşe Toprak: (Bir pencere kenarına oturmuş dünyayı oradan seyreden kadınların buruk yazgısı.); "Şahane Mazlumluğun Yüceltilmesi" ya da Bahtın Kırılğan Dönüşü Bağlamında Külkedisi"/Fahrünnisa Bakırcı: (Bağımlı kadın ipinin genel bir portresi.); "Kırmızı Başlıklı Kız ya da "Pelerin Altı Arzuları"/Yasemin Kılınçarslan: (Kırmızı başlıklı pelerin altında, bir genç kadın bedeninin ormandaki hezeyanları.); "Hansel ve Gretel"/Özgür İpek: (Açlık dürtüsünün denetimi altındaki ebeveynlerin yararcı- ve aynı ölçüde de yıkıcı- bir etiğe teslim oluşları, evin güvenli ve huzur telkin eden bir yer olmaktan çıkarak çıkara dayalı aile ilişkilerinin uğursuz mekân haline gelişi.); "Deli Dumrul Karakterine İlişkin Bir Konumlandırma Denemesi"/Deniz Akın: (Deli Dumrul karakterini günümüz Türkiye toplumundaki izdüşümleri.) "Değer Salgınına "Büyük" Çelme: Küçük Prens" / Ayşe Bilginer: (Modern insanın affedilmez ve ölümcül aymazlıklarını; hırs, bencilik, açgözlülük ve sınırsız isteklerle kuşatılmış dünyasını Küçük Prens'i merkeze alarak değerlendiriyor.); "Ağustosböceği ile Karınca ya da Çalışmayla Köreltilmiş Emeğin Çarpık Hayaleti"/Tahsin Emre Fırat: (Zorunlu işgücünün emeği "köreltici" yönü.); "Varoluşçu Düşünce Ekseninde Mesnevi'yi Okumak"/ Mahmut Naci Önal: (İnsanoğlu'nun en kadim soruları olan kader, tevekkül, dayanışma, kendini bilme, irade, sabır, sorumluluk, fırsat, sıradanlık ve kendini gerçekleştirme vb kavramları Mevlâna'nın "Aslan, Av Hayvanları ve Tavşan" adlı fablı üzerinden tartışılıyor.); "Toplu Yanılsamaların Gücü ya da Hans Christian Andersen'in Kral Çıplak isimli Masalında Bazı Eleştirel Motifler Üzerine"/Hüseyin Köse: (Toplu yanılsamaların gücü ile itaatın kitlesel bir sadakat deneyiyle sınanışı.); "Çareleri Tüketmek ya da Bir Antimasal Örneği Olarak Kibritçi Kız"/Yurdağül Bezirgân Arar: (Kibritçi Kız masalına anti-masal gerçekliği açısından yaklaşıyor.);

“Eğitsel Bir Kalıtım Aracı Olarak Ağustosböceği ile Karınca” /Zeynep Baki: (Zorunluluktan doğmamış “üretici çalışma”nın modern kapitalizmle birlikte değişen çehresini, daha doğrusu, “çalışma”nın kaçınılmaz biçimde “iş”e evrilmesiyle sonuçlarının üretimde tutkudan arınmışlık süreci.); “Kibritçi Kız ya da Bir Yanılsama Olarak Başkaları”/Zeynep Zelal Dağ: (Mutlak yoksulluk, öldüren fanteziler, kayıtsızlık ve empati yitimi.) Daha ayrıntılı bilgi kitaba Hüseyin Köse’nin yazdığı Ön Söz’e (s. 11-24) ve sözü edilen araştırma yazılarına bakılabilir...

Ayrıca Cristina Bacchilegu’nın *Postmodern Masallar-Toplumsal Cinsiyet ve Anlatı Stratejileri-* (2016) kitabında yer alan “Masalları... dönüştürmekle ortaya çıkan pek çok ideolojik ve anlatsal yönlendirmeyi birbirinden nasıl ayırabiliriz?” sorusu bugün için de önemini korumaktadır. “Masalları postmodern dönüşümlere uğratan çok katmanlı değişikliklerdir; çünkü bu dönüşümlerde aynı anda hem mevcut normları pekiştiren hem de sorgulayan stratejiler, metnin kendi üzerine düşündüğü eleştirel hamlelerle ikiye katlanır.” (Bacchilegon 2016:48)

Bacchilegon’nın kitabında postmodern masallarda işlev değişimini irdeleyen şu yazılara bakılabilir: Pamuk Prenses’in Çerçevesi: Anlatı ve Toplumsal Cinsiyetin Yeniden Üretimi; Sonsuza Dek Kırmızı Diye mi Okunacak? (Kırmızı Başlıklı Kızı Okurden Duyduğumuz Sesler); Güzellik Gören Gözde: “O hâlde çirkin Nerede?”, Cesur Ol Ama Cüret Etme? Çift Failler ve Mavisakal’ın Kurgusu.” Geleneksel masallara yeni işlevler yükleyerek karşı masal örnekleri yazan James Finn Garner’in *Siz Hâlâ Ananızın Masallarını mı Okuyorsunuz?* (1995) kitabı işlev değişimine uğramış masalların tipik örnekleri arasında anılabilir. *Kırmızı Başlıklı Kız, Kralın Yeni Elbiseleri, Üç Küçük Domuz, Rumpelstiltskin, Üç İnatçı Keçi, Sinderella* masallarının yorumu için Behiç Gürcihan’ın kitaba yazdığı ön söz okunabilir (s.5-10)

Kaynaklar

- Acaroğlu, T., F. O. (haz.) (1972) *Türk Halkbilgisi ve Halk Edebiyatı Üzerine Seçme Yayınlar Kaynakçası* Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Alangu, T. (1972) “Eflâtun Cem Güney’i Anma Konuşması”, [basılmamış, 2s].
- Alangu, T. (1983) *Türkiye Folkloru El Kitabı*. İstanbul: Adam Yayınları.
- Alangu, T. (1990) *Keloğlan Masalları*. İstanbul: Afa Yayınları.
- Andaç, F. (2003) *Yaşar Kemal’in Sözlerinde Yaşamak*. İstanbul: Dünya Kitapları.
- Anderson, W. (1998) “Türk Masal Hazinesi.” (çev. : N. Gözaydın), Pertev Naili Boratav’a Armağan, haz. M. Turan. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Ateş, K. (1978) “Oğuz Tansel’le Söyleşi”, *Türk Dili Dergisi*, 321, 505-507.
- Aziz Efendi. *Muhayyelât-ı Aziz Efendi*. (1973) haz. Ahmet Kabaklı. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Aycın, H. (2007) *Esrârname*. İstanbul: İz Yayıncılık.
- Aycın, H. (2007) *Güneşin Altında -Söyleşiler-*. İstanbul: İz Yayıncılık.
- Aycın, H. (2016) *Keloğlan- Alpembecik Gülpembecik-*. İstanbul: İz Yayıncılık.
- Bacchilega, C. (2016) *Postmodern Masallar-Toplumsal Cinsiyet ve Anlatı Stratejileri* (çev.: F. B. Helvacıoğlu). İstanbul: Avangard Yayınları.
- Başgöz, İ. (1986) *Folklor Yazıları*. İstanbul: Adam Yayınları.
- Binyazar, A. (2015) *On Beş Türk Masalı*. İstanbul: Can Yayınları.
- Boratav, P. N. (1946) *Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği*. Ankara: Millî Eğitim Basımevi.
- Boratav, P. N. (1958) *Zaman Zaman İçinde*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Boratav, P. N. (1969) *Az Gittik Uz Gittik*. Ankara: Bilgi Yayınevi.

-
- Boratav, P. N. (1978) *100 Soruda Türk Halk Edebiyatı*. İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Boratav, P. N. (1982) *Folklor ve Edebiyat I*. İstanbul: Adam Yayınları.
- Boratav, P. N. (1983) *Folklor ve Edebiyat II*. İstanbul: Adam Yayınları.
- Boratav, P. N. (2000) *Halk Edebiyatı Dersleri*. İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Araştırmaları Vakfı Yayınları.
- Boratav, P. N. (2000) *Tekerleme*. İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları.
- Boratav, P. N. (2001) *Masallar 1-Uçar Leyli*. İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları.
- Campbell, J. (1992) *Batı Mitolojisi-Tanrının Maskeleri*. (çev. K. Emiroğlu), Ankara: İmge Kitabevi.
- D'istria, D. (1982) *Osmanlılarda Şiir*. (çev. S. Taneri), İstanbul: Havass Yayınları.
- Dilidüzgün, S. (1996) *Çağdaş Çocuk Yazını-Yazın Eğitime Atılan İlk Adım-*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Dino, G. (1987) *Türk Romanının Doğuşu*. İstanbul: Cem Yayınevi.
- Dorson, R. M. (1984) *Günümüz Folklor Kuramları*. (çev. N. Ulutaş), İzmir: Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Elçin, Ş. (1986) *Halk Edebiyatına Giriş*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Eliade, M. (1993) *Mitlerin Özellikleri*. (çev. S. Rifat), İstanbul: Simavi Yayınları.
- Eliot, T. S. (1983) *Edebiyat Üzerine Düşünceler*. (çev. S. Kantarcıoğlu). Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Emiroğlu, S. (2006) "Eflâtun Cem Güney'in Eserlerinde Dil ve Çocuk Eğitimi", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi, Malatya.
- Ertop, K. (1982) "Eflâtun Cem Güney Çağdaş Bir Hikâyeciydi", *Milliyet Sanat dergisi/ Yeni Dizi*, 15 Ocak, Sayı 16.
- Frankfort, H. (1989) *Uygarlığın Doğuşu*. (çev. A. Şenel), Ankara: Verso Yayıncılık, İmge Kitabevi.
- Fromm, E. (1990) *Rüyalar Masallar Mitoslar –Sembol Dilinin Çözümlemesi-*. (çev. A. Arıtan), İstanbul: Arıtan Yayınevi.
- Garner, J. F. (1995) *Siz Hala Annenizin Masallarını mı Okuyorsunuz?* (çev. B. Gürcihan). İstanbul: Güncel Yayıncılık.
- Fuçik, J. (1978) "Çocuk Edebiyatı Üstüne." (55.232.236), *Politik Çocuk Kitabı*. Derl. : D. Richter. (çev. Ü. Kıvanç, M. Budak), İstanbul: Gözlem Yayınları.
- Gökalp, Ziya (1952) *Şiirler ve Halk Masalları*. Ziya Gökalp Külliyyatı 1, Hazırlayan Fevziye Abdullah Tansel. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Günay, U. (1975) *Elâzığ Masalları-İnceleme-*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları.
- Güney, E. C. (1996) *Folklor ve Eğitim*. İstanbul: Millî Eğitim Basımevi.
- Güney, E. C. (2009) *Evvel Zaman İçinde*. İstanbul: Nar Yayınları.
- Gürpınar, H. R. (2015) *Gulyabani*. (Günümüz Türkçesine uyarlayan S. Aylar), İstanbul: İthaki Yayınları.
- Hoernle, E. (1978) "Masallar Diyarına Bakış" (ss.164-169). (Çev.: Ü. Kıvanç, M. Budak). *Politik Çocuk Kitabı*. derl. D. Richter. İstanbul: Gözlem Yayınları.
-

-
- Kakinç, T. D. (2001) *Güzel Uykular Alara-Çocuklara Her Gece Bir Masal*. Resimleyen: Mustafa Delioğlu İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Kaminski, W. (2009) *Çocuk ve Gençlik Edebiyatına Giriş*. (çev. Y. Baş), Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Karaağaçlı, C. Ş. (1983) *Anadolu Efsaneleri*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Kısakürek, N. F. (1984) *At'a Senfoni*. İstanbul: Büyük Doğu Yayınları.
- Kilimci, A. (1991) *Masal Ektim Umut Bıçtım*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Köse, H. (drl) (2015) *Skolastik Fantazya*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Kut, G. (2003) "Lâmiî Çelebi", İslâm Ansiklopedisi, İSAM, cilt 27, (ss.96).
- Kutlu, Ş. (sadeleştiren) (Tarihsiz) *Tûtnâme*. Tercüman 1001 Temel Eser. İstanbul: Kervan Kitapçılık.
- Kúnos, İgnâcz (1987) *Türk Masalları*. (çev. G. Yener), İstanbul: Sosyal Yayınları.
- Kúnos, İgnâcz (1978) *Türk Halk Edebiyatı*. haz. : T. Gülensoy, İstanbul: Kervan Kitapçılık.
- Kúnos, İgnâz (1978) *Türk Halk Edebiyatı*. haz. T. Gülensoy, İstanbul: Kervan Kitapçılık.
- La Fontaine (1984) *Bütün Masallar*. (Çev.: S. Eyuboğlu), İstanbul: Cem Yayınevi.
- Levi-Straus, C. (1986) *Mit ve Anlam*. (çev. Ş. Süer, S. Erkanlı), İstanbul: Alan Yayıncılık.
- Taner, N. (Yay. Haz.) (1988) *Masal Araştırmaları (Folktales Studies) I*.Yalova: Artsan Yayınları.
- Meriç, C. (1976) *Bir Dünyanın Eşiğinde*. İstanbul: Ötüken Yayınevi.
- Meriç, C. (1986) *Kültürden İrfana*. İstanbul: İnsan Yayınları.
- Moran, B. (1982) *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış –Ahmet Mithat'tan A. H. Tanpınar'a-* İstanbul: İletişim Yayınları.
- Necatigil, B. (1989) *Edebiyatımızda Eserler Sözlüğü*. İstanbul: Varlık Yayınları.
- Necatigil, B. (2004) *Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü*, İstanbul: Varlık Yayınları.
- Onaran, Â. Ş. (çev.) (1992) *Binbir Gece Masalları*. Cilt 1, İstanbul: Afa Yayınları.
- Ong, W. J. (1995) *Sözlü ve Yazılı Kültür -Sözün Teknolojileşmesi-* (çev. S. Postacıoğlu Banon), İstanbul: Metis Yayınları.
- Özön, M. N. (1985) *Türkçede Roman*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Özyalçın, A. (1998) *Kırmızı Çini Kâse*. 7. Basım, İstanbul: Cem Yayınevi.
- Özyalçın, A. (2000) "Çocuk Edebiyatında Gelenekten Yararlanma", 1. Ulusal Çocuk Kitapları Sempozyumu Bildirileri Kitabı. Yay. haz. S. Sever. Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları.
- Pektezel, K. (2014) "Ontolojik Spekülyasyondan Varoluşun İmgesine" (ss.183-196). Doğu ve Batı Dergisi Mit ve Masallar Sayısı. Ankara: Kasım, Aralık, Ocak 2014, Sayı 71.
- Pertev Naili Boratav'a Armağan. Ankara: T. C. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Phaedrus, G. İ. (2007) *Masallar*. (çev. G. Varınlıoğlu), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Propp, V. (1985) *Masalın Biçembilimi*. (çev. M. Rifat, S. Rifat). İstanbul: Bilim Felsefe Sanat Yayınları.
- Ran, N. H. (2008) *Sevdalı Bulut*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Raptis, B. K. (2014) "Masal Gerçekliği" (ss.219-236). Doğu ve Batı Dergisi Mit ve Masallar Sayısı. Ankara: Kasım, Aralık, Ocak 2014, sayı 71.
-

-
- Sakaoğlu, S. (1999) *Masal Araştırmaları*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Sakaoğlu, S. (1973), *Gümüşhane Masalları/Metin Toplama ve Tahlil*. Ankara.
- Sarıyüce, H. L. (2010) *Anadolu Masalları*. İstanbul: Kapı Yayınları.
- Savater, F. (1982) “Masal”. UNESCO’dan Görüş dergisi Çocuk Edebiyatı Özel Sayısı, Haziran 1982, Sayı 6.
- Seyidoğlu, B. (1975) *Erzurum Halk Masalları Üzerinde Araştırmalar-Metinler ve Açıklamalar*. Ankara: Atatürk Üniversitesi Yayınları.
- Sezer, M. Ö. (2015) *Masallar ve Toplumsal Cinsiyet*. İstanbul: Evrensel Basım Yayın.
- Sezer, S. (1980) “Çağdaş Hikâyecilerimizde Masal Ögeleri”, (ss.40-50). Yazko Edebiyat dergisi, Kasım, Sayı 1.
- Şçedrin, S. (1981) *Büyükklere Masallar*. (Çev.: M. Beyhan), İstanbul: Sosyal Yayınlar.
- Şimşek, T. (2005). *Çocuk Edebiyatı*. Konya: Suna Yayınları.
- Şimşek, T. (2016) 13 Ağustos tarihli e.mektup
- Şirin, M. R. (2007) *Masal Atlası*. Ankara: Kök Yayıncılık.
- Şirin, M. R. (2015) *Çocuğa Adanmış Konuşmalar 2-Okuma Kültürü ve Çocuk Edebiyatı*. İstanbul: İz Yayıncılık.
- T.C. Maarif Vekilliği Neşriyatı (1939) *Birinci Türk Neşriyat Kongresi-Raporlar, Teklifler, Müzakere Zabıtları*- Ankara
- Tansel, A. (2008) “Masalları Çocukları Uyumak İçin Değil Uyandırmak İçin Yazmıştı...” Yasakmeyve dergisi, Eylül/Ekim, Yıl 6, Sayı 24, (ss.63-65)
- Tansel, O. (1976) *Al’lı İle Fırfırı I-II*. (Resimleyen S. Fermen). İstanbul: Yaz Yayınları.
- Tansel, O. (1976) “Yaşantıma Karışan Halk Masalları”. Cumhuriyet gazetesi, 21 Kasım.
- Tanpınar, A. H. (2016) *On Dokuzuncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi*. (Yay. haz. A. Uçman), İstanbul: Dergâh Yayınları
- Taşdelen, V. (2015) *Felsefe Kültürü*. Ankara: Hece Yayınları.
- Tezel, N. (1985) *Türk Masalları 1-2*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Tolkien, J. R. R. (1999) *Peri Masalları Üzerine*. (çev. S. Erincin). İstanbul: Altıkkırbeş Yayınları.
- Tosun, N. (2014) *Doğu’nun Hikâye Kuramı*. İstanbul: Büyüyenay Yayınları.
- Uysal, H. (1976) “Masal ve Gerçek”, *Halkoyu dergisi*, 6, 57-58.
- Uysal, Z. (2006) *Olağanüstü Masaldan Çağdaş Anlatıya: Muhayyelât-ı Aziz Efendi*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.
- Ümit, A. (2016) *Masal Masal İçinde*. İstanbul: Everest Yayınları.
- Ümit, A. (2011) *Olmayan Ülke*. İstanbul: Everest Yayınları.
- Yavuz, M. H. (1997) *Masallar ve Eğitimsel İşlevleri*. Ankara: Ürün Yayınları.
- Yener, M. (2009) “Mavi Bir Usta: Oğuz Tansel,” *Çağdaş Türk Dili dergisi*, 258, 273-277.
- Yücel, T. (1957) *Anadolu Masalları*. İstanbul: Varlık Yayınları.
- Wensing, Y. (1989). “Çocuk Kitabı Deyince”, (ss.220-226). Çocuk Edebiyatı Yıllığı 1989. Yay. haz.: M. R. Şirin, İstanbul: Gökyüzü Yayınları.
-

Edebiyat Ne İşe Yarar?

What is Literature Useful for?

Zekeriya KAYA

Ankara Üniversitesi

Dinleyiciler, bir konuşmacının "edebiyat yaptığını" söylüyorlarsa edebiyat hiçbir işe yaramaz. Parlak; ama içi boş sözlerle bir yere varılamayacağı anlaşılmıştır. Ama biz edebiyatın bu tür kullanımından söz etmeyeceğiz. Düşünce, duygu, olay, tasarım ve imgeleri; güzel, etkili bir biçimde sözlü ve yazılı anlatma sanatından söz edeceğiz.

İnsan duygularını, düşüncelerini dört araçla yansıtır. Bunlar ses (söz, müzik ya da bunların bileşimi), devinim, biçim ve renktir. Bunların içinde en yetkin anlatım aracı, söze dayalı olan dildir.

Bilindiği gibi dil, bir iletişim ve düşünme aracıdır. Her sözcüğün bir anlam evreni vardır. Buna göre; düşünmede, iletişim kurmada az sözcük bilen dar, çok sözcük bilen geniş bir anlam evreninde kanat çırpıldığını söyleyebiliriz. Dili kullanma becerisi özgün yapıtların okunmasıyla kazanılır. Edebiyat metinleri kişiye dilinin gizil gücünü sezdirir, dilini sevdirebilir. Dil duyarlılığı kazanan kişi, ulusun kimliği olan dilini koruyup geliştirmek için çaba harcar. Dilini yitirdiğinde her şeyini yitireceğini bilir.

Zaman açısından, edebiyatın yaradığı bütün "iş"leri saymak elbette olanaksızdır. Bu nedenle, edebiyatın yaradığı bazı işler üzerinde durmanın, konuyu üç dört başlık altında ele almanın daha doğru olacağını düşünüyorum.

Edebiyat İnsanı Nasıl Etkiler?

Makale, deneme gibi dil ürünü olan öğretici metinler, insanı dolaysız biçimde etkiler. Kişiyi düşünsel açıdan eğitir, insanın çok boyutlu düşünme, sağlıklı yargılar oluşturma becerisini geliştirir.

Şiir, öykü, roman, tiyatro gibi türler aynı zamanda sanat ürünüdür. Sanat, bir yaratma ya da yeniden yapılandırma işidir. Güzeli ve güzelliği arar, etkilemeyi amaçlar. Bu türler de kişinin duygularını eğitir; ona duyarlılık kazandırır. Bu metinler, okuru, şiirde sezmeye, sezinlemeye, masal, öykü, roman ve tiyatrodaki eşduyumu (empati) sağlamaya, değerlendirme yapmaya yöneltir. Bu tür metinlerde okurun, "söylenenlerden, söylenmeyeni çıkarması" beklenir.

Edebiyatın eğitimi de iletişimi gibi örtüktür, dolaylıdır. Namık Kemal'in, güldürürken düşündürdüğü için, tiyatroyu yararlı bir eğlence olarak tanımlaması bundandır. Aynı konuda yazılmış iki yapıt okurda farklı etkiler yaratabilir. Kuşkusuz burada, okurun anlama ve algılama düzeyi de önemlidir.

Edebiyatın konusu insandır. İnsanın kendisiyle, doğal ve toplumsal çevresiyle ilişkisini, çatışmasını ele alır. İnsandan, yaşamdan yola çıkan sanatçı, ele aldığı olayı, yaşamı salt ya da çıplak gerçek olarak değil, onu kendi anlayış ve bakış açısına göre, düş ve düşünce gücünü kullanarak, değiştirerek, bir başka söyleyişle yeniden yapılandırarak sunar.

Edebiyat, duygularını eğiterek insanı değiştirir; anlamlı bir tümce bile okuyan artık önceki kişi değildir. Değişen insan, yeni düşünce, yeni davranış sergileyeceği ve yeni bir yaşam oluşturma için edebiyatı değiştirir. Başka bir söyleyişle, değişen insan her şeyi değiştirir.

Duygu Eğitiminin Önemi

Eğitim, öğretimi kişiye bilgi ve beceri kazandırır. Bilgi ve beceri de para gibi, makam gibi - hatta bir emek karşılığında elde edildiği için onlardan daha değerli- bir güçtür; sahip olduğu ölçüde kişiyi yükseltir. Eğitsel açıdan, kişinin bilgi ve beceriyle donatılarak güçlü kılınması kadar, ona bu gücü nasıl ve hangi amaçla kullanacağını öğretmek de önemlidir.

Duygularını eğitmeden bilgi kazandırarak diploma verilen, makam sahibi yapılan kişi, bireysel çıkarı için her şeyi yapabilen, ahlak yoksunu, becerikli bir kurnaz, tehlikeli bir açığöz olabilir.

İnsanlık ilerlerken Habil - Kabil'le başlayan öldürme becerisi de gelişti. İlkel insan, okla yalnızca bir kişiyi öldürebilirken çağdaş insan milyonları yok edebilecek güce ulaştı. Gelişmiş silahların hiçbirini eğitimsiz kişiler icat etmedi. Bu nedenle, evrensel bağlamda eğitimin sorgulanması gerekir.

Edebiyat, Duygu Eğitimi Nasıl Yapar?

Duygu, ruh sağlığı yerinde olan herkeste vardır; ancak hamdır, ilkeldir. Yer altı zenginliği gibi ortaya çıkarılıp işlenmediği sürece pek değer taşımaz. İşlenmesi gerekir; işlenirse, eğitilirse duygu, duyarlılığa dönüşür.

Yüzyıllar boyunca insanı etkilediği için bir roman, bir şiir hiç yaşlanmayan bir eğitimci gibidir. Zaman ve coğrafya uzaklığını ortadan kaldırır. Yüzyıllar önce yazılmış bir şiir, bugünün insanını duygulandırır. İngiliz yazar ve eleştirmen Virginia Woolf(1882-1941)'un dediği gibi, "Şair hep çağdaşımızdır."

Yaşam deneyimi dediğimiz birikim, insanın kendi yaşadıklarıyla ve yakın çevresinden öğrendikleriyle sınırlıdır. Ne denli uzun ve renkli yaşarsa yaşasın sonuçta kişinin bir yaşamı olur. Oysa kişi okuyarak roman ve öykülerdeki sayısız yaşamın tanığı olur. Yerli, yabancı pek çok kültürü tanır. Metinler aracılığıyla değişik insanları, yaşamları öğrenir. Yerine göre bir sözün, davranışın başkalarının duygularını, yaşamlarını nasıl etkilediğini görür. Roman ya da öykü kişileriyle eşduyum (empati) sağlayarak kendini onların yerine koyar, duygularına ortak olur. Kısaca, atasözümüzde dile getirildiği gibi iğneyi kendine batırmadan çuvaldızı başkasına batırmaması gerektiğini öğrenir.

Yaygın olarak "empati", özdeşim, eşduyum sözcükleriyle karşılanan, benim somutlaştırarak "iğne-çuvaldız olayı" dediğim durumu, örnek üzerinden giderek biraz açmakta yarar var. Örneğin, "sevme" ya da "sevgi" duygusunu ele alalım. İnsanlığa kötülük eden kişilerde de bu duygu vardır. Bu kişiler de herkes gibi, belki daha çok, kendi çocuklarını gözlerinden sakınırlar. Sözelimi, bir devlet başkanı... Çocukları var. Sevgi dolu bir adam. Sevecen bir baba. Çocuklarından birinin parmağına diken batsa gözyaşı döküyor. Kendi çocukları güvende... Ama başka bir ülkede terörü destekliyor, iç karışıklıklar çıkarıyor. O ülke halkının üzerine uçaklarını gönderiyor; uçakların konfeti ya da gül yaprağı atmadığını biliyor. Bu kişi, hiç değilse birkaç roman okuyarak eşduyum becerisi kazansaydı, üzerine bomba yağdırdığı çocukların yerine kendi çocuklarını, ana babaların yerine de kendini koyacak ve aldığı kararı -en azından- bir kez daha düşünecekti. Kişinin kendi çocukları üzerine titremesi sevgi, başkalarının çocuklarını da sevmesi, koruması duyarlılıktır.

Edebiyat aracılığıyla duyarlı kılınan insan;

- ✓ bilgi, makam ya da konumundan kaynaklanan gücünü kötüye kullanmaz.
- ✓ Çalmaz, çaldırmaz.
- ✓ Başkalarının yaşamını, kendi dünya görüşü doğrultusunda yapılandırmaya çalışmaz.
- ✓ Kurnazlığın, açığözlülüğün ahlakla bağdaşmadığını bilir.

- ✓ Düşünme tembeli değildir, hazır düşünce kalıplarını benimseme kolaycılığına kaçmaz, sorar, sorgular.
- ✓ Kendi kültüründen kaçmaz.
- ✓ Ulusunun, ülkesinin değerlerini korur.
- ✓ Eğitimciyse kürsüsünü, yazarsa kalemini, sanatçı ise yeteneğini, yönetici ise makamını; kısaca, gönlünü ve beynini ulusunun, insanlığın hizmetine sunar.
- ✓ İnsanlık sorunlarına duyarsız kalmaz. Dünyanın öteki ucunda da olsa ağlayan bir çocuğun acısını kendi yüreğinde duyumsar.

Yukarıda da belirttiğimiz gibi bilgi insanı yükseltir; sanat, edebiyat duyarlı kılar; onu yüceltir. Yükseklik ve yüceliği harmanlayarak gençlerimize kazandırdığımızda "tam insan"ı, "tüm insan"ı, başka bir söyleyişle, her zaman eksikliğini duyduğumuz "aydın"ı yetiştirmiş oluruz.

Edebiyatın Etkileme Gücü

Estetik olmayan etkiler bireyseldir ve kalıcı değildir. Edebiyat bu etkiyi evrenselleştirir, kalıcı kılar. Edebiyat aracılığıyla bireysel acılar insanlık acısına, sevinçler, insanlık sevincine dönüşür.

Hemen her gün gazetelerde insanın içini sızlatan haberleri okumakta, televizyonlarda yürek burkan görüntüler izlemekteyiz. Ancak bunlar belleğimizde uzun süre kalmamakta, yeni bir olaydan sonra unutulup gitmektedir. Sözgelimi, aşk konusunda televizyon ve gazetelere yansıyan acıklı olaylardan etkileniyor; ancak kısa sürede unutuyoruz. Oysa;

Senelerce, senelerce evveldi;

Bir deniz ülkesinde

Yaşayan bir kız vardı, bileceksiniz

İsmi Annabel Lee

dizeleriyle başlayan ve şairin genç yaşta yitirdiği eşinin ardından yazdığı ANNABEL LEE (Edgar Allan Poe-1809-1849-Edgar Alan Po) başlıklı şiiri aradan 150 yıldan fazla bir süre geçmesine karşın bizi hâlâ etkiliyor. Kuşkusuz, gelecek kuşakları da etkileyecek. Dünyanın öteki ucunda yaşanan acıklı bir aşk öyküsü, bir şiirle hem evrenselleşiyor hem de ölümsüzleşiyor. Kuşkusuz pek çok insan gizli aşk yaşamıştır; ama bir şiire konu olmayan hangi sevgili,

Sana gitme demeyeceğim.

Üşüyorsun ceketimi al.

Günün en güzel saatleri bunlar.

Yanımda kal.

diye başlayan şiirdeki Lavinia gibi on binlerce kişinin gönlüne yerleşmiştir? Özdemir ASAF'ın, 1960'da bir edebiyat matinesinde kendinden geçercesine okuduğu şiire konu olan bu büyüleyici kadın, gerçek adıyla (Mevhibe Meziyet Beyat) değil, şiirdeki adıyla ölümsüzleşmiştir.

Bir roman kişisi olmasına karşın Emma Bovary, gerçek yaşamdaki milyonlarca mutsuz kadın adına romanı okuyan herkesi üzer.

Cumhuriyetin ilk yıllarında, çoğu bayan öğretmen kendini Çalıkuşu'nun Feride'sinin yerine koyduğu söylenmektedir. Bir roman kişisi, gerçek kişiler için ülküsel bir örnek oluşturmuş.

Çukurova köylüsünün sorunları Yaşar Kemal'in romanlarında evrenselleşir, insanlık sorununa dönüşür. İnce Memed'in yaşadıkları Güney Amerikalı bir okuru sarıp sarmalar.

Garcia Lorca'nın şiirleri, oyunları bizi İspanya iç savaşının tanığı yapar.

Aziz Nesin'in öyküleriyle egemen yapıya bir çimdik atan edebiyat, topluma, kendine çekidüzen vermesi gereğini anımsatır.

Şiir, sevgiliye seslenirken bir demet söz çiçeğidir.

*Ben sana mecburum bilemezsin
Adını mih gibi aklımda tutuyorum
Büyüdükçe büyüyor gözlerin
Ben sana mecburum bilemezsin*

İçimi seninle ısıtıyorum dizeleriyle şiir, Atilla İlhan'da tutkulu bir gönlün resmi olur.

*Gelin tanış olalım
İşi kolay kılalım*

Sevelim, sevillelim

Dünya kimseye kalmaz dizeleriyle, Yunus Emre'de dostluğa uzanan eldir.

*Benden selam olsun Bolu Beyine
Çıkıp şu dağlara yaslanmalıdır.
Ok gıcirtısından, kalkan sesinden
Dağlar seda verip seslenmelidir.*

dizeleriyle, Köroğlu'da kavganın gür sesi olur şiir.

*ekilir ekin geliriz
ezilir un geliriz
bir gider bin geliriz
beni vurmak kurtuluş mu
kör olasın demiyorum
kör olma da*

gör beni dizeleriyle, Hasan Hüseyin'de inadına direniştir.

*Yaşamak, bir ağaç gibi tek ve hür
ve bir orman gibi kardeşçesine,
bu hasret bizim.* dizeleriyle, Nazım Hikmet'te özgürlük ve barış çağrısına dönüşür.

Namık Kemal'in,

*Ne efsunkâr imişsin âh ey dîdâr - ı hürriyyet
Esir - i aşkın olduk gerçi kurtulduk esâretten* dizeleriyle meşale yakar şiir.

Tevfik Fikret'in,

*Kimseden ümmid-i feyz etmem, dilenmem perr ü bâl
Kendi cevvim, kendi eflakimde kendim tâirim.
İnhinâ tavk-ı esâretten girandır boynuma;
Fikri hür, irfânı hür, vicdânı hür bir şâirim.* dizeleriyle eğilmez başların kimlik kartı olur ve Mustafa Kemal'i yetiştirir.

(Kimseden bir fayda ummam ben, dilenmem kol kanat,/ Kendi boşluk, kendi gökkubbemde kendim gezginim. Bir eğik baş bir boyundur'ktan ağırdır boynuma; / Fikri hür, irfanı hür, vicdanı hür bir şairim. Dıranas uyarlaması)

Ve

*Korkma, sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak;
Sönmeden yurdumun üstünde tüten en son ocak.
O benim milletimin yıldızıdır, parlayacak;
O benimdir, o benim milletimindir ancak.* dizeleriyle, M. A. Ersoy'da söz anıtı; dinlerken, söylerken ayağa kalktığımız bağımsızlık bildirgemiz olur.

"Edebiyat ne işe yarar?" sorusunun yanıtını, yine bir soruyla vurgulayarak sözlerimi bitirmek istiyorum.

Bir şiirimin son bölümü: **ÇOCUĞUM**

*... İnsan var sevindiren, güldüren,
İnsan var acı veren, öldüren...
İnsan var yüceltir makamı,
İnsan var sığınır arkasına...
...
İnsan var okur, düşünür,
Meyveli ağaç olur,
İnsan var katran çanağı...
İnsan var mum olup aydınlatan,
İnsan var insan yakan, söndüren;
Hangisi olacaksın çocuğum?
Bu beni düşündüren...*

Sorunun yanıtı; çocuklarımıza okuma alışkanlığı kazandırılmamıza, bir başka söyleyişle, "okur" yetiştirmemize bağlı. Edebiyata ne denli uzaksak çağdaş ve demokratik topluma da o denli uzağımız demektir.

Şimdi, başlık sorumuzu birlikte soralım: Edebiyat ne işe yarar?

Yaratıcı Drama ile Masal Anlatma

-Anlatı Tiyatrosu Örneği-

Storytelling with Creative Drama

-Narrative Theatre Example-

Doç. Dr. Ömer ADIGÜZEL ve Ozan Cihat YALÇINKAYA

Ankara Üniversitesi

Giriş

Yaratıcı dramayı “yaşamın pratiği” olarak tanımlayan İngiliz eğitimci Brain Way’e göre birçok sorunun yanıtını almanın ya o konudaki bilgi ya da o konu ile ilgili doğrudan elde edilen tecrübe ile olmak üzere iki farklı yolu vardır. İlk yanıt akademik eğitime, ikincisi ise drama alanına aittir. Sözelimi “Kör bir insan nedir?” sorusunun yanıtı “Kör insan görmeyen insandır.” olabilir. Bu soruya verilecek bir diğer yanıt ise “Gözlerini kapat ve bulunduğun yerden çıkmak için yolunu bulana kadar kapalı tut.” olabilir. İlk yanıt öz ve doğru bilgiyi içermektedir. İkinci yanıt ise sorgulayanın doğrudan tecrübe ederek, duyuları aracılığı ile öğrenebileceği saf bilginin varlığını hissettirir. Bu tür öğrenmeler yaşantıya dayalıdır. Yaşantı, birikimlerden oluşur. Kimi zaman kuramsal çalışmalar uygulama örneklerini tetikler, kimi zaman da uygulamalar kuramı doğrular, zenginleştirir ya da sorgular.

Türkiye’de son yıllarda önemli bir ilerleme gösteren eğitimde yaratıcı drama alanı, eğitim sistemindeki bazı tikanıklıkların giderilmesinde çok önemli bir alternatif oluşturmuştur. Özellikle eğitim sistemimizin değişik kademelerinde seçimlik derslerden biri olarak yer alan “Drama” dersi, aynı zaman diliminde üniversitelerin eğitim fakültelerinin pek çok bölümünde de zorunlu veya seçimlik ders olarak yer almaya başlamıştır.

Yaratıcı drama, hemen her yaş grubuna dönük olarak her mekânda uygulanabilir. Bu uygulamalar zorunlu bir donanıma, araç gerece, metne dayalı değildir. Yaratıcı dramanın gerçekleştirilebilmesi için önce bir gruba, yaratıcı drama alanına ve yöntemine hâkim ve yeterli deneyime sahip bir lidere/eğitmene, grubun rahatça kullanabileceği açık ya da kapalı mekâna ve grubun canlandırma yapabileceği dramatik yapıya sahip bir düşünceye gereksinimi vardır.

Grup, Lider (Eğitmen), Mekân ve Düşünce’den (Konu) oluşan bu dört öge yaratıcı dramanın en temel bileşenlerini oluşturur. Bu bileşenlere eklemeler de yapılabilir. Sözelimi yaratıcı drama liderinin belli bir mekânda belli bir gruba, grubun düşüncesini bir süreç içerisinde harekete geçirmesi ve bir oluşuma götürebilmesi için onun bazı yaklaşımlara ya da tekniklere gereksinimi vardır. Doğaçlama, rol oynama bu tekniklerin en önemlilerindendir. Yaratıcı drama eğitmeni veya lideri bu tekniklerle grubun düşüncesini kendiliğindenliğe (spontaniteye) dayalı, şimdi ve burada ilkesine uygun ve -miş gibi yapabilme özelliğine sahip, çeşitli canlandırmalar yaptırarak geliştirmeleri ve sonuca götürmeleri için gereğini tasarlar ve uygular.

Teknikler, tüm düşünceleri belli bir sistematik içinde harekete geçirerek, sürecin ilerlemesini ve sonuca götürmesini sağlayarak yaratıcı dramanın başka bir bileşenini oluşturur. Bu verilerden hareketle yaratıcı dramanın genel tanımı şöyledir:

Yaratıcı drama; bir grubu oluşturan üyelerin yaşam deneyimlerinden yola çıkarak, bir amacın, düşüncenin, doğaçlama, rol oynama (rol alma) vd. tekniklerden yararlanarak canlandırılmasıdır. Bu canlandırma süreçleri deneyimli bir lider/eğitmen eşliğinde yürütülürken kendiliğindenliğe (spontaniteye), şimdi ve burada ilkesine,- miş gibi yapmaya dayalıdır ve yaratıcı drama, oyunun genel özelliklerinden doğrudan yararlanır.

Yaratıcı drama, gerçek yaşantılar ile kurgusal yaşantılar arasında olma durumunu yaşar. Bu süreçte olan bir katılımcı kurgusal dünyada oluşturduğu ya da diğer katılımcılar tarafından oluşturulan imgeleri algılama, anlama, paylaşma eylemlerini yaşar. Böylece katılımcılar, gerçek dünyalarında kendi yaşantılarından yola çıkarak oluşturdukları kurgusal gerçeklikler içerisinde doğrudan bir yaşantının da içinde olurlar. Sözelimi bir tahta parçası, çocuk için o anda hem tahta hem kılıçtır. Oyunda gerçek bir kılıç kullanılırsa, çocuk ya da bu oyunu oynayan birey için o kılıç hala gerçek dünyadaki kılıç değildir, çocuk ya da birey bu durumun ayırdındadır” (Bolton, 1985). San, dramanın bu özelliğinin aynı zamanda bir eylem olmasının yanında, zihinsel bir durum içerdiğini, bir soyutlama olduğunu vurgular. Böylece drama, ‘oynayan kişi’ tarafından gerçekmiş gibi duyumsanır, gerçek duygular yaşanır. Sözelimi bir oyun sırasında bir hasta ya da zulüm gören bir çocuk gibi ağlayan çocuk, bundan bir oyuncu gibi de zevk duyar (San,1990, 2002, s.65).

Bu durum yaratıcı dramanın bir başka özelliği olan “-miş gibi yapma” dayalıdır ve -miş gibi yapabilme süreci tamamen kurgusal dünyanın içerisinde gerçekleşir. Kurgusal dünyadaki bütün gerçeklikler, yaratıcı drama süreçlerinde oluşturulur ki bu bir bakıma grubun yine kendi üyeleri tarafından oluşturulan diğer imgeleri ortak yaşaması, algılaması ve aktarması demektir. Bu imgeler aynı zamanda sürecin etkili olmasına, grup dinamiğinin gelişmesine, iç izleyicilerin de öğrenmesine katkı sağlar.

Masal Anlatımı ve Anlatı Tiyatrosu

Tüm edebi metinler gibi masallar da yaratıcı drama alanı için önemli bir kaynaktır. Masalların kurgusal güçlülüğü yaratıcı dramanın kurgusal özelliği ile örtüşür. Bu nedenle masallar bu tür çalışmalarda önemli bir araç olarak değerlendirilebilir.

Yaratıcı drama alanında aynı zamanda bir teknik olan dramatizasyon, yazılı bir metne dayalı olarak bir konunun, öykünün, masalın ya da bir durumun canlandırılmasıdır. Anlatı Tiyatrosu tekniği masal ve dramatizasyon tekniğinin önemli bir buluşma noktasını oluşturur. Masalların anlatımı bu tekniklerle daha etkileşimli ve etkili sonuçlar verecek özelliklere sahiptir.

Anlatmak, birinin bir konuyu ya da “şeyi” anlamasını, bir konunun anlaşılmasını sağlamak için bilgi vererek açıklamaktır. Anlatı ise gerçek ya da kurgusal olayları, dinleyenin tüm ilgisini çekecek biçimde anlatma, öykülemedir. Bu öykülemelerde yazın türünün (roman, öykü, masal vd) örnekleri de kullanılabilir. Anlatı, daha çok doğaçlamaya dayalı olarak uygulanırken günümüzde metne bağlı ya da metne yakın anlatım olarak da uygulanmaktadır. Anlatıda dil, aktarma açısından önemli bir araçtır.

Anlatı tiyatrosunda öykü, üçüncü tekil kişi ağzından, bakışından ve geçmiş zamandan anlatılır. Geçmiş zamanda ifade edilen “anlatıcı konuşması”, canlandırılan kişinin kendi konuşmasını içeren “figür konuşması” ve “sahnesel canlandırma” anlatı tiyatrosunda iç içedir. Bu nedenle anlatım ve oyun arasında bir hiyerarşi söz konusu değildir. Anlatıcı (oyuncu) saniye hızıyla farklı figürleri canlandırabilir. Bir yandan öyküyü anlatan kişiyken hemen sonra oynayan rolüne bürünebilir. Anlatı sürecinde “Yüksek ton”lu sahne konuşmalarından farklı olarak ve sanatsallıktan uzak bir yapıda konuşma tarzı söz konusudur. Oyuncu öykünün farklı ve baskın tüm figürlerini, anlatma sürecinde canlandırabilir. Anlatı tiyatrosunda oyuncu

öncelikle öyküyü anlatır, bu anlatılarda canlandırmalar ön planda olmaz. Ancak yukarda da belirtildiği gibi anlatıcı ile canlandırma arasında keskin bir ayrım bulunmaz, anlatıcı da canlandırmanın içinde olabilir. Bu anlatma veya canlandırma süreçlerinde anlatıcı, dinleyenle göz hizasında bulunmaya özen göstermelidir.

Anlatı tiyatrosu seyircinin hayal etme, bütünlük kurabilme ve sentez yapma gücüne bağlıdır. Anlatı sürecinde ya da oyunda, seyircinin dikkat yoğunluğunu ve uyanık olma durumunu sağlayan “belirsizlik” ögesi hâkimdir. “Yoksul Tiyatro” anlayışında olduğu gibi dekor çok az kullanılır. Anlatı yerleri olarak daha çok seyirciyle “içli dışlı” olunabilecek mekânlar tercih edilir. Sahneyle ilgili çok az araç, gerece sahip olunması nedeniyle içerik ve anlatım boyutu birbiriyle örtüşmek durumundadır. Anlatıcının görevi elinde yazılı halde bulunan veya doğaçlanan masalı/öyküyü anlatmaktır.

Anlatı Tiyatrosu eğitim ve yaratıcı drama açısından eğitim alanına çok rahatlıkla uyarlanabilecek bir teknik olma ve süreç sonunda da önemli davranışları geliştirme özelliklerine sahiptir. Anlatı tiyatrosunun yapısında bulunan paylaşım ve sözel ifade ağırlıklı olma durumu bu alanlardaki becerilerin gelişmesine de katkı sağlamıştır. Sözelimi Anadil eğitiminde, sözel ifade becerisinin geliştirilmesinde, beden dilini geliştirmede veya yabancı dil eğitiminde sıklıkla kullanılan bir teknik olmuştur.

Eğitsel açıdan kültürün önemli bir temelini oluşturan ancak çeşitli nedenlerle hemen hemen hiç okunmayan, anlatıcının da olmadığı unutulmuş yazın türlerinin ortaya çıkması anlatı tiyatrosu ile yeniden ele alınabilir. Bu metinlerin bir anlatıcı çerçevesinde yeniden ele alınması ve anlatılması hemen her eğitim kademesindeki öğrenci ve yetişkin için önemli bir eğitim aracıdır. Anlatı tiyatrosu sürecine katılan bir katılımcı farklı bir sosyal çevre içinde anlatılanlarla şimdiye kadar geçmiş ve gelecekte ne varsa aralarında bir bağ kurup, o dönemdeki yaşantılara ilişkin zengin kurgusal görüntüleri zihinlerinde canlandırarak hayal dünyasını geliştirirler.

Anlatı tiyatrosunda rol, doğaçlama, canlandırma olmasına karşın daha çok aktarma söz konusudur. Metne hâkim olunması beden, jest ve mimiklerin daha yetkin kullanımını sağlar ve dinleyicide (sınıf ortamında çocuklarda) daha olumlu bir etki bırakır. Anlatı tiyatrosunda dilin kullanımı önemli bir araçtır. Dilin etkin kullanımı ile sadece anlatının değil, dolaylı olarak dinleyenin de sözel ifade becerisi gelişir. Anlatma süreci ile birlikte dinleme gibi önemli bir beceri de davranışa dönüşür. Bu davranış dinlemeyi bilmeyenin aynı zamanda anlatamayacağı olgusunu kavrayıştır. Anlatma sürecinde dinleyen anlatılanlarla ve kendi deneyimleriyle bir ilişki kurar ve bu ilişkinin geçtiği tüm mekânları da zihninde canlandırır. Bu durum dinleyenin pasif görünümündeyken aslında aktif olduğunun da bir göstergesi gibidir.

Anlatı tiyatrosu genel olarak, öykü, masal gibi herhangi bir anlatının, ses ve beden ile beraber, figür konuşması, sahnesel canlandırma gibi teknikleri kullanan bir anlatıcı tarafından, bir veya birden fazla dinleyiciye anlatılması, aktarılmasıdır.

Anlatı tiyatrosunda öykü, üçüncü tekil kişi ağzından, bakışından ve geçmiş zamandan anlatılır. Geçmiş zamanda ifade edilen “anlatıcı konuşması”, canlandıran kişinin kendi konuşmasını içeren “figür konuşması” ve “sahnesel canlandırma” anlatı tiyatrosunda iç içedir. Bu nedenle anlatım ve oyun arasında bir hiyerarşi söz konusu değildir. Anlatıcı (oyuncu) saniye hızıyla farklı figürleri canlandırabilir. Bir yandan öyküyü anlatan kişiye hemen sonra aktör rolüne bürünebilir. Anlatı tiyatrosunda oyuncu öncelikle öyküyü anlatır, bu anlatılarda canlandırmalar ön planda olmaz. Oyuncu, öykünün farklı ve baskın tüm figürlerini, anlatma sürecinde canlandırabilir. Bu anlatma veya canlandırma süreçlerinde anlatıcı, dinleyenle göz hizasında bulunmaya özen göstermelidir.

Anlatı tiyatrosunun yapılandırılması anlatıya giriş yapılmasını sağlayacak ısınma (anlatıya hazırlık), anlatının uygulanacağı anlatı (oyun) ve sonuçların değerlendirileceği değerlendirme (anlatıyı tartışma) olarak yapılandırılabilir. Böylece alt başlıkları ile birlikte anlatı tiyatrosu üç aşamada yapılandırılır ve uygulanır.

I. Isınma (Anlatıya Hazırlık) Aşaması

- II. Anlatı Aşaması
III. Değerlendirme (Anlatıyı Tartışma) Aşaması.

1. Anlatı Tiyatrosu Örneği

Ders: Türkçe Etkinliği

Konu: Alıcı Dil

Anlatının Adı: Uçmak İsteyen Tavuk

Anlatının Türü: Öykü

Anlatının Yazarı: Ozan Cihat Yalçinkaya

Anlatının Teması: Hiçbir şey erişilmeyecek kadar yüksekte değildir.

Anlatının Konusu: En büyük hayali uçmak olan bir tavuğun bu hayali gerçekleştirmek için yaptıkları ve başından geçenler

Grup: 10 kişi (4 kız 5 Erkek)

Süre: 20 dakika

Mekân: Özel bir okulöncesi eğitim kurumu çok amaçlı salonu.

Araç Gereç: Nota sehpası, Televizyon, Gitar, Lir, Ukulele, Kukla, Kahon, Orff Aletleri, 9 Adet Resim Kartı.

Yöntem: Anlatı Tiyatrosu

Teknikler: Anlatıcı Konuşması, Figür Konuşması, Koral Okuma, Şarkı Söyleme, Sahnesel Canlandırma, Resimli Pano, Pantomim, T.V veya Projeksiyon, Yaratıcı Drama Tekniklerinden Dramatizasyon.

Kazanımlar:

1. Dikkatini çeken nesne/durum/olayı ayrıntılarıyla açıklar.
2. Konuşmak için sırasını bekler.
3. Sözcükleri hatırlar ve sözcüklerin anlamını söyler.
4. Görsel materyallerle ilgili sorulara cevap verir.

Süreç

Isınma- Anlatıya Hazırlık Aşaması

Etkinlikler	Anlatı
Etkinlik 1. Her öğrenci sırayla, anlatıcının ona gösterdiği resimdeki nesne ya da eylemi, ses ve bedeni ile diğer katılımcıya anlatmaya çalışır (Kullanılan resimler: Konut, kaptan, mors, profesör, kadeh, yaya, petek, paraşüt, lokomotif).	

Anlatı Aşaması

Anlatıcı Konuşması Figür Konuşması	Küçük tavuk Çilli, küçüklüğünden beri hep kuşları, kanatlı böcekleri, eşek arılarını, çocukların uçurduğu uçurtmaları izler ve uçmayı hayal edermiş. “Benim de kanatlarım var ama uçamıyorum.” diye üzülürmüş. Çilli uçabilmek için birçok deneme yapmış. Önce bir fidana
---	---

Sahnesel Canlandırma Resimli Panolar	tırmanarak, fidanın üzerinden sonra bir çitin üzerinden uçmaya çalışmış ama hep başarısız olmuş. Nemli bir Sonbahar sabahı Çilli bunları düşünürken arkadaşı Kuçu havlaya havlaya yanına gelerek “Neden böyle üzgünsün ?” diye sormuş. Çilli “Benim kanatlarım var ama uçamıyorum oysa uçmayı çok istiyorum Kuçu bana yardım eder misin ?” demiş.
Etkinlik 2. Anlatıcı, şarkıyı gitar eşliğinde söylerken, öğrenciler sırayla kayıkta, yelkenlide, otobüste ve trende gidişlerini yaparlar.	Şarkı: Bir kayık kürekle gider Bir yelkenli yelkenine aldığı rüzgârla Bir otobüs lastik tekerleği ile gider Bir tren onu çeken lokomotif ile Bir kuşun kanatları vardır uçmak için O zaman sen de uçmalısın O zaman sen de uçmalısın
Anlatıcı Konuşması Figür Konuşması Sahnesel Canlandırma Resimli Panolar Aksesuar Kullanımı Etkinlik 3. Öğrencilerin tümü Çilli karakteri olarak uçuşa denemelerini, anlatıcının anlatımı ile yaparlar.	Kuşu arkadaşına yardım edeceğini söyleyince Çilli Kuçu’nun yardım isteğini sevinçle karşılayarak “Peki bunu nasıl yapacağız?” diye Kuçu’ya sormuş. Kuçu Çiftlik konutunun yanındaki kulübesine merdiven dayamış. Sonra Çilli’yi sazlarla kaplı olan kulübesinin üzerine çıkartmış. Çilli kanatlarını çırpıyormuş ama bir yandan da aşağıya düşüyormuş. Kanatları onun ağırlığını taşıyamıyormuş. Zavallı Çilli yere yuvarlanmış. Bu sırada Kuçu Çilli’nin yanına gelerek “Daha iyi bir fikir buldum. Ayaklarına yay takacağız.” diyerek fikrini Çilli’ye açıklamış. Kuçu Çilli için ayakkabılar bulmuş ve yayları ayakkabıların altına güzelce takmış. Ses çıkartmaması için yayları yağlamayı ihmal etmemiş. Çilli hemen ayakkabıları giyerek zıplamaya başlamış. Zıpladıkça zıplamış. Zıpladıkça zıplamış. Bir yandan kanatlarını çırpıp bir yandan zıplıyormuş. Çok eğleneliymiş. Kuçu ise Çilli’nin peşinden koşarken bir de ne görsün Çilli çok yükseklerle zıplamaya başlayarak kontrolünü kaybetmiş ve arıların olduğu kocaman bir peteğe takılarak yere yuvarlanmış. Arılar Çilli ve Kuçu’ya saldırmışlar. Çilli ve Kuçu bir ağacın arkasına saklanarak zor kurtulmuşlar. Sonra kuçu üzgün görünen çilliye merak etme bir fikrim daha var demiş. “Sana daha büyük kanatlar yapacağız”. Kuçu’nun icatlarını yaptığı masaya oturup masa lambasını yakarak kâğıtlar üzerinde kanatları tasarlamaya başlamışlar. Çivi, tahta ve kuyunun makarasının iplerini kullanarak kanatları yaparak Çillinin kanatlarına eklemişler. Çilli o kadar ağırlaşmış ki bırakın uçmayı yürüyememiş bile.

	O sırada bir çöl yılanı olan Tıslak kahkaha atarak yanlarına gelmiş. Tıslak buraya uzak ülkeden gelen balina isimli sirkin şarkıcısıym” demiş Çilli ise yılanı başından geçenleri anlatırken yakınlarda bir okulun bahçesinde bir öğretmenin çocuklara şarkı söylediğini duymuşlar
Etkinlik 5. Anlatıcı şarkıyı hareketleri ile yapar, öğrenciler tekrar eder.	Bir Berber makasıyla keser saçları Bir profesör okur bütün kitapları Düşünüp değerlendirip bilgilendirir bizleri Bir balıkçı oturur dere ya da nehir kenarına Bekler kancalı oltasıyla Aşçıbaşı güveçte yemek pişirir Bir kaptan bir kayık ya da bir yelkenli sürer Bir doktor ambulansla gelip iyileştirir yaraları Çiftçiler ekin ve bal kabağı toplar sonbaharda Bir pilot ise uçar gökyüzünde uçağıyla.
Anlatıcı Konuşması Figür Konuşması Sahnesel Canlandırma Resimli Panolar Kukla Kullanımı Etkinlik 6. Öğrenciler Circue de Soleil grubunun Ovo gösterisinin fragmanını izlerler.	Çilli bu şarkıyı duyunca heyecanlanmış ve pilotun ne olduğunu sormuş Tıslak'a. Tıslak anlatmaya çalışmış ama Çilli anlamamış. Daha sonra Tıslak saate bakmış. “Benim gösteri zamanım geldi. Benimle sirke gelin. Şarkılarımı dinlemiş olursunuz. Ayrıca gösteride bir pilot da olacak. Çilli ve Kuçu merak içinde sirkin olduğu stadyuma gitmişler. Çilli ve Kuçu bozuk paralarını vererek kapıdan geçip en güzel yere oturarak sirkin başlamasını beklemişler. Önce sahneye birbirini izleyen ve ellerinde ziller çalarak kocaman bir kürenin üzerinde yürüyen iki fare palyaço girmiş. Sizlere bir sürü gösteri sıralayacağız Atlar, aslanlar Burnunda dengeli top döndüren foklar Paraşütle atlayan kaplumbağalar Dev örümcek ağlarında zıplayan ayılar Paraşütle atlayan sincaplar. Hayret edeceksiniz bize Memnuniyetsizlik yok neşe olsun hepinize Daha sonra Sihirbaz için sahneye kocaman bir sandık gelmiş. Maymun bu sandığın içinden bir yüzük ve süslü bir kolye çıkarmış. Yüzüğü parmağına, süslü kolyeyi de boynuna taktıktan sonra “Abra kadabra, hokus pokus” demiş ve yüzük ve kolye bir anda kaybolmuş. Herkes şaşkınlık içinde sihirbazı ve daha

	sonraki inanılmaz gösterileri izlemiş. Sıra şarkı söyleyecek olan Tıslak'a gelmiş. Tıslak kuyruğuyla bir davula vurarak şarkısını söylemiş. Herkes bu şarkıya kahkahalarla gülerек dinlemiş. Ve son gösteriye gelmiş sıra. Bir anda gökyüzünde kuyruğundan renkli dumanlar çıkaran bir uçak belirmiş. O kadar güzel uçuyormuş ki. Havada daireler çiziyor ve taklalar atıyormuş. Sonra uçak stadyumun ortasına inmiş. İçinden pilot fil inerek seyirciyi selamlamış. Filin masmavi bir ceketi ve kocaman gözlükleri varmış. Çilli file hayran olmuş ve "Şimdi pilotu anladım. Pilot olursam uçabilirim, keşke pilot olsam" demiş. Bir sonraki sonbaharda Çilli ve Kuçu okula başlamış. Çilli'nin hayali pilot olmak, Kuçu'nun ise uçak yapan bir mühendis olmakmış. Bunun için derslerine iyi çalışmaları gerekiyormuş
--	---

Değerlendirme - Anlatıyı Tartışma Aşaması

Etkinlik 9. Anlatıcı öğrencilere bu öykü hakkında ne hissettiklerini, hangi karakteri ve hangi etkinliği sevdiklerini sorar. Etkinlik 10. Anlatıcı, 1. Etkinlikte kullandıkları resimleri tekrar göstererek resimdeki nesne ya da eylemleri sorar.	
--	--

2. Anlatı Tiyatrosu Örneği

Ders: Türkçe Etkinliği

Konu: Dinleme

Anlatının Adı: Al'lı ile Fırfırı

Anlatının Türü: Masal

Anlatının Yazarı: Oğuz Tansel

Anlatının Teması: İyilik azimle kötülüklerin üstesinden gelir..

Anlatının Konusu: Bir padişah kızının evlendiği kişinin canavar olduğunu anlamasıyla başından geçenler masalın konusudur.

Grup: 10 kişi (5 kız 5 Erkek)

Süre: 40 dakika

Mekân: Çok amaçlı salon veya küçük bir sahne

Araç Gereç: Gitar

Yöntem: Anlatı Tiyatrosu

Teknikler: Anlatıcı Konuşması, Figür Konuşması, Sahnesel Canlandırma, Pantomim, Yaratıcı Drama Tekniklerinden Dramatizasyon

Kazanımlar:

1. Dinlerken vurgu, tonlama ve telaffuza dikkat eder.
2. Dinlediklerini zihninde canlandırır.
3. Dinlediklerinde ne, nerede, ne zaman, nasıl, niçin ve kim (5N 1K) sorularına cevap arar.
4. Dinlediklerinde sebep-sonuç ilişkileri kurar.

Süreç

Isınma- Anlatıya Hazırlık Aşaması

Etkinlikler	Anlatı
Etkinlik 1. Anlatıcı katılımcılardan müzik eşliğinde dans etmelerini ister. Her müzik durduğunda Gibi donun yönergelerini verir. Yönergeler: Padişah, Padişah kızı, canavar vb.	

Anlatı Aşaması

Anlatıcı Konuşması Figür Konuşması Sahnesel Canlandırma	Zaman zaman içinde, mavi vaktin birinde, bir padişahın bi'tecik kızı varmış. Bu kız hem güzel hem de zeyrekmiş. Evlenecek yasa gelince isteyenleri beğenmez bu kız. Bir evde bir kız, hele padişah kızı olursa. O istemeye görsün: sular durur, dağlar yürür, tavşanlar uçar. Karakışta kınalı güller açar. Bir dediği iki olmaz. Güzel de olsa çoğu çekilmez bunların. Binde birine 'kız derim sana!' Aramaylan bulunmaz, tadına doyulmaz. Günler şimşekçe çakıp geçer, aylar yıldızca akıp geçer. Dünür düşenlerden birine kızının "evet" demesini ister padişah. Kız, bu üstelemelere dayanamaz. Günlerden bir gün: "Padişah babam, diyor, yarın sabah, günün burnuyla, pencereden, karşı yolu gözetleyeceğim. Kim olursa olsun, ilk geçen ergen erkekle evleneceğim!" Babası, kızının, kendine, koca seçme kolaylığına hem seviniyor hem de üzülüyor. Kız dediği gibi yapıyor. Ertesi sabah gün doğmadan, yola bakmaya başlıyor. Günün ilk ışıkları içinde Alkuşaklı bir adam geçiyor karşıdan. Kız, o adamı getiriyor önüne: "Benim suruma sen düştün, diyor, seninle evleneceğim!" Adam: "Olur ama ben buralı değilim, ülkem, evim buraya çok uzak." diyor. Kız, adamın evini, yerini görmek istemiş olacak. Bir arabaya biniyorlar. Az gidiyorlar, uz gidiyorlar; dere, tepe düz gidiyorlar; aftı ay, bir güz gidiyorlar. Arabanın çıkamayacağı bir yere varıyorlar. Arabayı geri gönderip bir süre de yaya yürüyorlar. Alkuşaklı, bir demir kapının önünde duruyor. İri bir anahtar çıkarıp acıyor. İçeri girince, kıza kırk anahtar veriyor: "Burası benim evim diyor. Otuz dokuz odasını aç, gör, gönlünce gezip eğlen, Yalnız kırkıncıyı açayım
Etkinlik 2. Her katılımcı demir kapıyı açma hareketini ve kapının açılma sesini yapar.	
Etkinlik 3. Anlatıcı otuz dokuz	

odada ne olabileceğini sorar. Bazı katılımcıların oda tarifine göre oda katılımcıların bedenlerini nesne olarak kullanıp hazırlanır.

Etkinlik 4. Al'ının kırkinci odaya neden girilmemesi isteğinin nedeninin ne olabileceği katılımcılara sorulur ve tartışılır.

Anlatıcı Konuşması

Figür Konuşması

Sahnesel Canlandırma

Etkinlik 5. Yaşlı nine ve kızın konuşması ikili olarak oynanır.

deme sakın!.."

Günler sonra, kızın içine bir kurt düşüyor. 'Bakayım şurada ne varmış' diye kırkinci odayı açıyor. Alaca karanlık bir oda. Tavana yakın küçük bir penceresi var. Kız buradan dışarıya bakıyor, bir de ne görsün! Alkusalı, yeni bir sin açmış, çukurun içinde ölünün ciğerini yiyor. Bunu görünce kızın ödü kopuyor. Kendini zar zor topaladıktan sonra kapıyı kilitleyip çıkıyor. Gömülüp kalıyor acı düşüncelere. Önceki günlerde olduğu gibi, akşam Alkusalı gelir. "Bugün nerelerdedin, neler yaptın?" der, kız. Al'lı, bu sorudan kırkinci odanın açıldığını anlar. "Sen, bugün, gördüklerini anlat, haydi bakalım " diye üsteler. Kız, dayanamaz, anlatır. Al'lı küplere biner. 'Hıııı'diye sesler çıkarır; "Şimdi, seni, yiyeceğim." der. İşin şaka olmadığını anlayan kız: "Yaşantımın sonu geldiğine göre, senden, on beş dakikalık zaman istiyorum. Kaçacağımı sanıyorsan, bir urganla belimden bağla. Çişimi edip geleyim." der. Al'lı 'peki' der. Kızın belinden bağlar. Urganın ucundan sıkıca tutar. Kız odadan çıkar. Merdivenden İner. Ayakyolundaki bir ağaca, belindeki urganı bağlar. Ayakkabılarını çıkardığı gibi kaçmağa başlar. Ardından kurşun atsan yetişmez.. Odada kalan Al'lı, biraz durur, urganı çeker; az durur yine çeker. Gidip bakmak olmaz. Bu, bekleyedursun... Kız, bir saatte bir konaklık yol alır; ağaçları görkemli bir ormana ulaşır.

Yaşlı, yoksul bir nine çıkar karşısına; "Kızım, der nine, yüzün kıpkırmızı; gözlerin yuvalarından fırlamış. Soluk soluğa kalmış, terlere batmışsın. Söyle yavrum, neyin var...?" "Aman nineciğim, sözü bırakalım. Boynumdaki, bileklerimdeki altın, elmas bezekleri vereyim; giyitlerimizi değişelim. Benimkileri sen giyiver, seninkileri bana ver." Nine kabul ediyor. Kız giyiniyor onun eski püskülerini. Kızın verdiği değerli bezeklere karşılık, nine de büyütü üç ceviz veriyor; "Kızım, her nerede basın darda kalırsa, bu cevizleri açar, güçlükleri yenersin. Surun açık olsun..." diyor. Kız cevizleri koynuna koyar. Eslenişip ayrılıyorlar. Kız, Al'lı yetişir diye korkuyor, bir yandan da tanıyamaz diye umutlanıyor. Gün batana dek gidiyor. Görkemli bir ağacın tepesinde geçiriyor geceyi. Ortalık aydınlanınca düşüyor yola, uçarcasına gidiyor. Durup dinlenmeden yürüyor. Bir ülkeye ulaşıyor, Kaşık çalımında kente giriyor, bir konağı kestiriyor gözüne; kapısını çalıyor. Kapıya çıkanlara:

"Ne olur, beni, yumuşçu alın..." diye yalvarır. Onlar: "Burada biz bile çoğuz." deyip savmak isterler ya, kız gitmez; yalvarıp yakarmayı uzatır. Bu konak padişahınmış. Kapıya çıkıp kızla konuşan cariyeler, durumu padişaha anlatırlar. Bunu çağırır padişah: "Konağımda çok yumuşcum var, sana yerim yok." der.

Anlatıcı Konuşması
Figür Konuşması
Sahnesel Canlandırma

"Padişahım, mutfağınızda yatarım. Soğan ayıklar, bulaşık yıkarım. Kimsesizim..." gibi yumuşatıcı sözler söyler. Bunun üzerine padişah kızı kabul eder. Adını sorunca Fırfırı' der. Günlerce mutfak yumuşlarını görür, orada yatar kalkar. Hiçbir yere çıkmaz.

Bu padişahın bi'tecik oğlu varmış. Evlenme zamanı gelmiş. Babası 'oğlum, hangi kızla evlenmek istiyor, diye sordurmuş. Oğlan: "Padişah babam, buyurup tellâllar çağırtsın. Kentin kızları güreş alanında toplanıp önümden geçsinler; içlerinden birini seçerim." diyor. Tezinden tellâllar çağırılıyor, Gelinlik kızlar güreş alanında toplanıyorlar. Padişahın oğlu, yüksekçe bir kayanın üstüne çıkıyor. Herkes bu törene gidiyor, konakta yalnız Fırfırı kalıyor. Padişah gelini olmak umuduyla bütün kızlar iki dirhem bir çekirdek, oğlanın önünden geçmeğe başlıyorlar. Öte yandan, mutfaktaki Fırfırı koynundan bir ceviz çıkarıp açıyor, içinden hemen, ortaya mavi bir at. mavi bir giyit, eldiven, ayakkabı çıkıyor. Fırfırı bunları giydiği gibi, biniyor mavi atına; sürüyor tören alanına. Bir kırbaç şaklatıyor, oğlanın önünden yel gibi geçip kayboluyor. Güreş alanındakiler, oğlan şaşırıp kalıyorlar. Oğlan: "Tutun şu mavi atlı kızı." demeye kalmadan, kız uçup gitmiş, İşte onu seçtim diyor ya, kızı bulamıyorlar. Seçme töreni erteleniyor. Oğlanın usunun ortasında mavi atlı kız. Bir hafta yılca uzun geliyor, ona. Gündüzleri düşlüyor, geceleri düşünde görüyor mavi giyitli kızı. Bir hafta sonunda yine başlıyor tören. Güreş alanı binbir boyada, bahar bahçesi gibi. Kızların kimi atlı, kimi yayan, herbiri ayrı boyada, ayrı çiçek. Kimi mor menekşe, akzambak kimi... Konaktakiler, Fırfırı'yı da götürmek için zorluyorlar. Tören çok eğlenceli oluyor, görürsün... Önceki hafta bir güzel kız geçmişti ama tutamadık, kalabalıkta yitirdik.' diyorlar. Fırfırı gitmiyor. Konakta kimse kalmayınca, bu yol cevizin ikincisini açıyor Fırfırı. Ortaya, mor bir at, mor bir giyit, eldiven, ayakkabı... bir eksiksiz çıkıyor. Giyinip kuşanıyor. Atladığı gibi ata, varıyor seçme alanına. Fırfırı, oğlanın önünden yel gibi geçip kayboluyor. Oğlan, bunu seçtim' diyemeden uçup gidiyor mor atlı kız. Töreni ertesi haftaya bırakıyorlar yine. Oğlan yanıp tutuşuyor. Hafta sonunu iple çekiyor. Tören günü, alanda toplanıyor herkes. Oğlan da yerine çıkıyor. Fırfırı ak giyitler giyinmiş, doru bir ata binmiş, oğlanın önünden geçip kayboluveriyor. Kızı bir türlü yakalayamıyorlar. Padişahın oğlu da bu törenlerden vaz geçiyor. Ama o kızı tutamadığına çok üzülüyor. Bu yüzden sayrılanıp yataklara düşüyor. Oğlunun durumuna kaygılanır padişah. Hekimlere ısmarlar, oğlanın derdini bilen çıkmaz. En sonunda ünlü bir bakıcı kadın bulup getirirler. Bakıcı, oğlanı görür görmez derdinin sevi olduğunu anlayıverir. Bakıcı: Göz pınarlarına baka baka, "oğlunuzun sevdiği kız bu konakta. Ben, onu bulup çıkarırım." der. Bakıcının çevresindekiler: "Nasıl olurl Seçme törenlerinde,

Etkinlik 6. Katılımcılar ayna çalışması yaparlar. Ancak ayna olan katılımcılar bir anda değişik ses tonu ver vurgu ile "Ben Allıyım" derler. Anlatıcı Konuşması Figür Konuşması Sahnesel Canlandırma	konakta kimse kalmıyordu. Yalnız Fırfırı adında bir sünepe kalırdı mutfakta."derler. Bakıcı: "Şimdi, diyor, o Fırfırı'yla bir çorba gönderin buraya/" Fırfırı çorbayı götürüyor. Kapıdan içeri adımını atar atmaz, koynundan üç ceviz ortaya yuvarlanıveriyor. Aynı boyada üç tane at çıkıyor ortaya. Oradakiler: "Demek, bu oyunlar senin başının altından çıkıyordu..." diyorlar Fırfırı'ya. Kız, başından geçenleri bir bir anlatıyor. O gün düğün yapmağa kalkıyorlar, Padişah oğlu düğünü bu! Kırk gündüz, kırk gece sürüyor. Fırfırı'yla padişah oğlu evleniyor. Öte yandan Al'lı, kızı arıyormuş. Sora İzleye kızın gelin olduğu kente gelmiş. Fırfırı'nın evlendiğini anlamış. Döküp düşünüyor, konağa girmenin yollarını kuruyor. Kendini bir masa aynasına dönüştürüyor Al'lı. Padişahın oğlu bu aynayı görünce beğenip alıyor. Götürüp odanın duvarına asıyor. Gelin, yalnızken aynaya bakıyor. Sallanıyor ayna: 'Seni yiyeceğim. Beni aldatıp kaçtın.' diyor. Fırfırı'nın korkudan ödü kopuyor. Koşup kocasına: 'bu ayna konaktan atılsın' diye tutturuyor. Bunun üzerine aynayı atıyorlar... Al'lı, bu kez güzel bir düve oluyor. Fırfırı'nın kocası bu düveyi görünce beğenip alıyor. Getiriyor konağın avlusuna, baltasından bağlıyorlar. Varıyor karısına: "Sana güzel bîr düve aldım. Tüyleri kırmızımtırak, pırıl pırıl, yağızın süzmesi. Hiç böylesi görülmemiştir..." gibisine öğüyor. Gelin gidip bakıyor. Onu gören düve: 'elimden kurtulamazsın seni yiyeceğim' diyor. Fırfırı, kocasına koşuyor! "Bu hayvanın bakışını sevmedim" diyor; düveyi savduruyor konaktan. Al'lı bu, çok oyunlu. Bu yol da bir halıya dönüştürmüş kendini, tam odalarına göre. Boyaları cıvıl cıvıl, süslemeleri biçim biçim. Padişahın oğlu bu halıyı çok beğeniyor, alıp konağa gönderiyor. Halı, Fırfırı'yı görünce kı- mıldanıyor: 'Kurtuluşun yok, nasıl olsa, seni, yiyeceğim' diyor. Gelin kocasını bekliyor. Akşama doğru geliyor kocası. Karısı, halıyı sevmediğini, geri göndermesini İstiyor ya, bu kez sözüne kulak asmıyor, padişah oğlu. Gece, herkes derin uykuya gömülünce halı, Al'lı'ya dönüştürüyor kendini. Konaktakilerin uyanıklık özlerini alıp topluyor. Bu özleri mavi kanatlı sinekler biçimine koyar, bir kavanoza kapatıyor bunları. Sonra geliyor Fırfırı'nın yanına: "Haydi, kalk bakalım." diyor. Bunu gören Fırfırı korkuyor. Başlıyor kocasını dürtmeye, çimdiklemeye, bir türlü uyandıramıyor. Bu konakta herkes uyanmaz uykularda. Fırfırı kalakalıyor. Al'lı, odanın ortasına kurduğu, su dolu kazanı gösteriyor: "Kendini, bana, çok arattın. Haşlayıp yiyeceğim seni. Su kaynayana dek bîr kahve pişir, bana." diyor. Fırfırı'nın pişirdiği kahveyi İçtikten sonra: "Gel bakalım, şu kazana gir "diyor. "Nasıl girileceğini, sen, bir göster de gireyim." diyor Fırfırı. "Söyle gireceksin" diye gösterirken, gelin; can korkusundan sıyrılıp yüreklenir Al'lı'yı kazana
--	--

	iteleyiverir. Ö, başladıkça odayı, konağı al ışıklar buruyor. Böylece, insan kılığındaki canavardan kurtuluyor dünya. Fırfırı, bu sevinçle kocasını uyandırmaya çalışır, uyandıramaz. Başkalarına koşar, konaktakilerin hiçbirini uyandıramaz. Ne yapacağını şaşırıyor, dönüp dolaşırken gözüne bir kavanoz geliyor: 'Bu sinekler de bencileyin bunalmıştır' diye kavanozun kapağını açıyor. Uçuşan sinekler, kendi varlığının tenine gidip uyanıklık özüne dönüşüyor. Konaktakilerin tümü uyanıyor. Fırfırı, olup bitenleri anlatıyor onlara. 'Bu canavardan kurtulduk' diye düşün, bayram ediyorlar. Bütün kızlar, gelinler Fırfırı yürekli olsunlar. Dünyamız kötülerden kurtulsun. O ülkedekiler birlik, mutluluk içindeydiler. Oradan geliyorum, armağanlar gönderdiler hepinize.

Değerlendirme - Anlatıyı Tartışma Aşaması

Etkinlik 9. Anlatıcı öğrencilere bu öykü hakkında ne hissettiklerini, hangi karakteri ve hangi etkinliği sevdiklerini sorar. Etkinlik 10. Anlatıcı katılımcılardan müzik eşliğinde dans etmelerini ister. Her müzik durduğunda Gibi donun yönergesini verir. Donan katılımcılardan kafasına dokunduğunun bir cümle söylemesi istenir. Yönergeler: Padişah, Padişah kızı, canavar vb.	
--	--

Kaynaklar

- Adıgüzel, Ö. (2016) *Eğitimde Yaratıcı Drama* (9.Baskı). Ankara: Pegem A Yayınları.
- Bolton, G. (1985) "Changes in Thinking About Drama İn Education", *Theoriy Into Practice. Educating Through Drama*, 14 (3).
- San, İ. (1990) "Eğitimde Yaratıcı Drama", *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 23 (2), 573-582.
- Yalçınkaya, O. C. (2014) "Anlatı Tiyatrosunun Okulöncesinde (48-66 Ay) Alıcı Dil Gelişimine Etkisi." Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Wardetzky, K. (2003) *Erzähltheater*. Koch, G. Streisand, M. (Ed.). *Wörterbuch der Theater Paedagogik*, 90-91. Berlin: Schibri Verlag.

BİLDİRİLER

Oğuz Tansel'in Masal Dünyasında Değerler

Values in Oğuz Tansel's World of Tales

Doç. Dr. Nevin AKKAYA

Dokuz Eylül Üniversitesi

Özet

Oğuz Tansel, tüm masal kitaplarının önsözünde “Çocuklara, gençlere kitap sevgisi, okuma alışkanlığı, anadilin incelikleri en çok masallarla verilebilir kanısındayım.” diyerek hem masalların çocuk eğitimindeki önemini vurgulamış hem de masalların çocuklara Türkçenin anlatım olanaklarını duyumsatmadaki rolüne dikkat çekmiştir. Eğitimin kesin ve etkili sonuçlar vermesi için eğitime çocuklardan başlanmalıdır. Çünkü çocuklar toplumun ve ulusun geleceğidir. Yazınsal yapıtlar insana özgü bazı değer ve niteliklerin yerleşip kökleşmesi, toplumsal yaşamın ve çağın gerektirdiği değerlerin benimsenmesi yolunda önemli roller oynamaktadır. Bu yapıtlar arasında aynı zamanda halk biliminin içinde önemli bir araştırma konusu olan masallardan işlev bakımından bu değerleri aktarmada bir araç olarak yararlanılabilir. Halk bilimi ürünlerinin işlevleri üzerinde en kapsamlı değerlendirmeleri yapan Bascom(2010) ürünlerin işlevlerinden birini “Değerlere, toplum kurumlarına ve törelere uyma ve gelecek kuşaklara aktarma” biçiminde belirler. Bir toplumun yaşama bakış açısını, değer yargılarını yaşam felsefesi, inançları, bilim, teknik ve sanat anlayışlarını yazınsal ürünlerinde bulmak olasıdır. Masallar yazınsal türler içinde çocuğun karşılaştığı ilk ürünler arasında yer alması bakımından özel bir öneme sahiptir. Geleceğimize yön verecek çocuklar masallar aracılığıyla içinde yaşadığı toplumun ve dünyanın değerlerini öğrenerek insan ve toplum yararına olanları koruyup geleceğe aktaracaktır. Bu nedenle Oğuz Tansel'in masallarında değerlerin incelenmesi önemlidir. Oğuz Tansel tarafından Amasya, Erzurum, Kağızman, Kastamonu, Konya ve Merzifon yörelerinden derlenmiş masallardan oluşan “Al'lı ile Fırfırı (Cilt 1)” kitabında yer alan 12 masal (Üç Peri Kızı, Al'lı ile Fırfırı, Oduncunun Karısı, Mavi Benekli Fırık, Çobanla Bey Kızı, Naz Kız, Becerikli Kız, Alaca Bulaca, Dünya Güzeli, Balıkçı, Kabak Donunda Kız, Topal Dev),Schwartz Değerler Listesindeki değerler yönünden incelenmiştir. Schwartz (1992)'in 65'ten fazla kültürde geçerli, dairesel şekilde sıralanan bu listesi “güç, başarı, hazzılık, uyarılım, öz yönelim, iyilikseverlik, geleneksellik, uyma/itaat, evrensellik ve güvenlik” olmak üzere 10 temel değerden oluşmaktadır. Araştırmada, betimsel analiz yöntemi uygulanmıştır. Betimsel analizde amaç, elde edilen bulguları düzenlemek, yorumlamak ve okuyucuya sunmaktır. “Al'lı ile Fırfırı (Cilt 1)” kitabındaki 12 masal içerik analizi yöntemiyle de çözümlenerek masallarda yer alan değerlerin sıklık oranı belirlenmiştir.

Anahtar Sözcükler: Oğuz Tansel, değerler, masallar.

Abstract

By saying “I believe the love of books, the habit of reading and subtleties of the mother tongue can be given to children and young people mostly through tales” in the preface of all storybooks, Oğuz Tansel both emphasizes the importance of tales in children's education and draws attention to the role of tales in engendering the narrative possibilities of Turkish. Education must be started with children to cause education to provide exact and effective results. The reason for this is that children are the future of a society and nation. Works of literature play an important role on the way to the settling and inveteracy of some values and qualities and the adoption of values that social life and our era require. To transfer these values, tales which are also a significant subject of research in folklore, can be used as a means among the Works of literature with regard to their function. Bascom, who carries out the most comprehensive evaluation in the functions of the Works of folklore states one of the functions of tales as “complying with the values, social institutions and traditions and transferring this to the younger generation.” It is plausible to find a society's perspective towards life, its standard of judgment,

philosophy of life, beliefs, understanding of science, technology and art in its literary works. Tales are of vital importance among literary works as they are among the first pieces of literary work that a child encounters. Children, who are going to give direction to the future, learn the values of a society and the world they live in by means of tales and they are going to transfer the values that are to the benefit of man and society to the future. Due to this, analysing the values in Oğuz Tansel's tales is very important. "Allı and Fırfırı (Book 1)" consisting of the twelve tales (The Three Fairies, Allı and Fırfırı, The Woodcutter's Wife, The Blue Spotted Firik, The Shepherd and the Gentleman's Daughter, The Coy Girl, The Resourceful Girl, Motley, An Outstanding Beauty, The Fisherman, Kabak Donunda kız???Frost on the Pumpkin Girl, The Lame Giant) that are compiled by Oğuz Tansel from the regions, Amasya, Erzurum, Kağızman, Kastamonu, Konya and Merzifon, are going to be analyzed according to the values found on Schwartz List of Values. This list of Schwartz's (1992) which is valid in more than 65 cultures and listed in a circular arrangement consists of ten values that are "strength, success, hedonism, stimulation, self-direction, philanthropy, conventionalism, submission, universality, safety". In the research, descriptive analysis will be applied. The aim in descriptive analysis is to arrange the findings obtained during the research, to comment on them and to present them to the reader. The twelve tales in the book "Allı and Fırfırı (Book 1)" will be analyzed using content analysis and the incidence rate of the values found in the tales will be stated.

Keywords: Oğuz Tansel, values, tales.

Giriş

İnsanoğlu, varoluşundan itibaren kendisi için bir düzen arayışında olup etrafında gerçekleşmekte olan olayları anlamak için bir takım değerler sistemine ihtiyaç duymuştur. İnsanların, yalnız başına yaşamaktan ziyade diğer bireylerle birlikte yaşama eğilimi zaman içerisinde toplumların ortaya çıkmasını beraberinde getirmiştir. Toplum olarak bir arada yaşayabilmek için toplumu oluşturan bireyler arasında uyulması gereken bir takım kurallar dizgesinin oluşturulması, zaman içerisinde doğal olarak zorunlu bir hal almıştır. Toplumca benimsenen bu ortak değerler gerek gelenek, görenek gerekse yazınsal ürünler aracılığıyla kuşaktan kuşağa aktarılmıştır. Bu yazınsal ürünler içinde masalların ayrıcalıklı bir yeri vardır.

Masalı günümüz dünyasında önemli yapan veya hâlâ geçerli kılan yönü, düş yanının zenginliği ve uyarlanma olanaklarına sahip olmasıdır. Bilindiği gibi masallar, özellikle çocuklar için yazılmamasına karşın, günümüzde en çok çocuk yazınında değerlendirilmektedir. Çocuğun özellikle benliğinin gelişmesinin ardından dünyanın değişik nesneleri ve olayları arasında bağıntılar kurmaya başladığı 3-4 yaştan itibaren masal yaşının da başladığı söylenebilir.

Masal, öykü, şiir, roman, tiyatro değerlerin en etkili şekilde ifade edildiği ve aktarıldığı yazınsal türlerdir. İnsani değerler masallar aracılığıyla çocuklara gizil şekilde kazandırılabilir. Değerler; olay örgüsü, kavramlar, kahramanlar ve tema ile okuyucuya sunulur. Kahramanların kişiliğinde yaşam bulan değerler ve bu değerlerin tezahürü olarak ortaya konulan edimlerle, değerler zımnı olarak okuyucuya sunulur. Kahramanları; gücü, kuvveti temsil eden, her zaman doğruyu yapan masallarda esas amaç, ders vermektir. Sözlü edebiyatın temel türlerinden biri olan masallar, geçmişle gelecek arasında köprü görevi de görür.

Oğuz Tansel, tüm masal kitaplarının önsözünde " Çocuklara, gençlere kitap sevgisi, okuma alışkanlığı anadilin incelikleri en çok masallarla verilebilir kanısındayım" diyerek hem masalların çocuk eğitimindeki önemini vurgulamış hem de masalların çocuklara Türkçenin anlatım olanaklarını duyumsatmadaki rolüne dikkat çekmiştir (Sever ve Karagül, 2014).

Al'lı ile Fırfırı kitabının birinci cildinde 12 masal yer almaktadır. Bu masallar sırasıyla şöyledir: Üç Peri Kızı, Al'lı ile Fırfırı, Oduncunun Karısı, Mavi Benekli Firik, Çobanla Bey Kızı, Naz Kız, Becerikli Kız, Alaca Bulaca, Dünya Güzeli, Balıkçı, Kabak Donunda Kız, Topal Dev.

Milli Eğitim Bakanlığı müfredat programında değerleri, bir sosyal grup veya toplumun kendi varlık, birlik, işleyiş ve devamını sağlamak ve sürdürmek için üyelerinin çoğunluğu tarafından doğru ve gerekli oldukları kabul edilen ortak düşünce, amaç, temel ahlaki ilke ya da inançlar olarak tanımlandığı görülmektedir (MEB, 2006)

Schwartz ve Bilsky, çeşitli kuramcıların değerle ilgili görüşlerini değerlendirerek ortak bir zemin oluşturmaya çalışmışlardır. Farklı kuramcıların üzerinde uzlaştıkları değer tanımlarından hareketle özelliklerini şöyle belirtmektedir (Kuşdil ve Kağıtçıbaşı, 2000). Günümüzde değerlere bu denli vurgu yapılması belki de değerlere verilen önemin artması değil, değerlere duyulan gereksinimin artması olarak yorumlanabilir (Arslan ve Yaşar, 2007).

Amaç

Bu araştırmanın amacı Oğuz Tansel'in "Al'lı ile Fırfırı" adlı masal kitabındaki 12 masalı Schwartz Değerler Listesinde yer alan değerleri göz önünde bulundurarak incelemek, masallardaki değerleri sınıflandırarak Türkçe öğretiminde önemini ortaya koymaktır.

Yöntem

Araştırmada nitel araştırma yöntemi uygulanmıştır. Verilerin çözümlenmesinde betimsel analiz ve içerik analizinden yararlanılmıştır. Betimsel analizde amaç, elde edilen bulguları düzenlemek, yorumlamak ve okuyucuya sunmaktır (Yıldırım ve Şimşek, 2008). İçerik analizi, söylemin görünen, kolayca yakalanan, sergilenmiş ve ilk bakışta algılanan içeriği yerine, gizil, üstü örtülü içeriğini ortaya çıkarmayı sağlamaktır. Dolayısıyla mesajda, bireyi görünmeden etkileyen öğelerin belirlenmesine yönelik ikinci bir okumadır (Bilgin, 2009: 1) Bu araştırmada masallardaki değerlerin saptanmasında içerik analizinden yararlanılmıştır.

Bu araştırmada, Tansel'in "Al'lı ile Fırfırı" adlı kitabındaki masallar, Schwartz Değerler Listesindeki değerler yönünden incelenmiştir. Bu liste güç, başarı, hazcılık, uyarılma, öz-denetim, yardımseverlik, geleneksellik, evrensellik, uyum, güvenlik boyutlarıyla toplam 10 değerden oluşmaktadır. Bu değerlerin boyutları ve içerikleri şöyledir: Güç değer boyutu, sosyal güç sahibi olmak, otorite sahibi olmak, zengin olmak, toplumdaki görünümünü koruyabilmek ifadelerini içerir. Başarı boyutu, başarılı olmak, yetkin olmak, hırslı olmak, sözü geçen biri olmak (zeki olmak) değerlerini içermektedir. Hazcılık; zevk, yaşamdan zevk almak, isteklerine düşkün olmak; uyarılma, cesur olmak, değişken bir hayat yaşamak, heyecanlı bir yaşantı sahibi olmak; öz-denetim, yaratıcı olmak, özgür olmak, kendi amaçlarını seçebilmek, bağımsız olmak, kendine saygılı olmak ifadelerini içerir. Evrensellik, sosyal adalet, barış içinde bir dünya, erdemli olmak, güzel bir dünya, çevreyi korumak, açık fikirli olmak, eşitlik, doğayla bütünlük, iç huzuru; yardımseverlik, manevi bir yaşam, bağışlayıcı olmak, dürüst olmak, yardımsever olmak, sadık olmak, sorumlu olmak, anlamlı bir yaşam, gerçek dostluk, olgun sevgi; geleneksellik, bana düşen hayatı kabullenmek, ılımlı olmak, dindar olmak, alçak gönüllü olmak, geleneklere saygı, mahremiyete ve özel haklara saygı; uyum, itaatli olmak, ana babaya ve yaşlılara değer vermek, kibar olmak, kendini denetleyebilmek; güvenlik, ulusal güvenlik, bağlılık duygusu, iyiliğe karşılık vermek, toplumsal düzen, aile güvenliği, sağlıklı olmak, temiz olmak ifadelerini içerir.

Bulgular

Çalışma kapsamında Al'lı ile Fırfırı adlı masal kitabındaki masallarda tespit edilen değerler ve hangi masalarda yer aldığı Tablo 1'de gösterilmiştir.

Tablo 1

Schwartz Değerler Listesi	Masallarda Geçme Sıklığı	Sıklığı Değerlerin Geçtiği Masallar
Güç	(25)	1.Üç Peri Kızı 2. Al'lı ile Fırfırı

		3. Mavi Benekli Firik 4. Alaca Bulaca 5. Dünya Güzeli 6. Topal Dev
Başarı	(47)	1. .Üç Peri Kızı 2. Al'lı ile Fırfırı 3. Oduncunun Karısı 4. Mavi Benekli Firik 5. Çobanla Bey Kızı 6.Becerikli Kız 7.Alaca Bulaca 8.Dünya Güzeli 9. Balıkçı 10. Kabak Donunda Kız 10.Topal Dev
Hazcılık	(41)	1.Üç Peri Kızı 2. Oduncunun Karısı 3. Mavi Benekli Firik 4. Naz Kız 5. Alaca Bulaca 6. Dünya Güzeli 7. Balıkçı 8. Kabak Donunda Kız
Öz yönelim	(37)	1.Üç Peri Kızı 2.Al'lı ile Fırfırı 3.Mavi Benekli Firik 4.Çobanla Bey Kızı 5.Naz Kız 6.Becerikli Kız
Uyarılma	(75)	1. Üç Peri Kızı 2. Alı ile Fırfırı 3.Oduncunun Karısı 4. Mavi Benekli Firik

		5.Çobanla Bey Kızı 6.Naz Kız 7.Becerikli Kız 8.Alaca Bulaca 9.Dünya Güzeli 10.Balıkçı 11.Topal Dev
Evrensel	(19)	1.Mavi Benekli Firik 2.Çobanla Bey Kızı 3. Balıkçı 4.Kabak Donunda Kız 5.Topal Dev
Yardımseverlik	(37)	1. Üç Peri Kızı 2.Al'lı ile Fırfırı 3.Çobanla Bey Kızı 4.Naz Kız 5.Alaca Bulaca 6.Dünya Güzeli 7.Balıkçı 8.Kabak Donundaki Kız 9.Topal Dev
Geleneksellik	(19)	1.Oduncunun Karısı 2. Naz Kız 3.Alaca Bulaca 4.Dünya Güzeli 5.Kabak Donunda Kız
Uyum	(11)	1.Mavi Benekli Firik 2.Çobanla Bey Kızı 3. Naz Kız 4.Alaca Bulaca 5.Dünya Güzeli 6.Balıkçı

Güvenlik

(17)

1. Al'lı ile Fırfırı
2. Çobanla Bey Kızı
- 3.Naz Kız
- 4.Alaca Bulaca
- 5.Dünya Güzeli
- 6.Balıkçı
- 7.Topal Dev

Tablo incelendiğinde Tansel'in Al'lı ile Fırfırı adlı masal kitabındaki masallarda en sık (% 75) uyarılma değeri yer almaktadır. Sonra sırasıyla, "% 47'lik bir oranla başarı, % 41'lik bir oranla hazcılık, % 37'lik oranlarla yardımseverlik ve öz-yönelim, % 25'lik bir oranla güç, % 19'luk oranlarla geleneksellik ve evrensellik, % 17'lik oranla güvenlik ve % 11'lik bir oranla uyum" değerleri yer almaktadır. Masallarda bu değerlerin yer alış biçiminden alıntılar şöyledir:

Başarı "Süslü at eyeri yapmakta usta yokmuş üstüne." (ÜPK)

Hazcılık "Ana, baba mutluydular." (ÜPK)

Öz yönelim "Başka ülkeleri dolaşayım. Nerede dertsiz bir kişi bulursam, onun yanında kalıp çalışayım." (ÜPK)

Hazcılık "Küçük kızı çamaşırcıya göturdüler, onlarda kavuşup kucaklaştılar. Ekmekçiye de büyük kızı teslim etti, birbirlerine sarmaş dolaş oldular. Bunlar muratlarına yettiler." (ÜPK)

Yardımseverlik "Bakıcı, oğlanı görür görmez derdinin sevi olduğunu anlayıverdi." (AİF)

Güç "Bahçeci, bahçeci, başın baş aşağı; ayakların baş yukarı kalsın. Ağzın türküler söylesin, ellerin şippik çalsın." diyor. O anda adam asılakalıyor. (MBF)

Uyma "Kardeşlik, sizin bir Mavi Benekli Firik'iniz varmış. Oğlum görmüş onu, çok beğenmiş. Ne isterseniz verelim. Onu almaya geldim..." diyor. (MBF)

Evrensellik "Bunların dalları arasında, üveyiklerin ötüşmesi, ormanı sallıyordu. Ormanın kokusunu, ciğerlerine doldura doldura gidiyorlardı. Meşelerin bozu, kızılı, karası vardı. Gürgeninden dişbudağına değin, her ağaç, yaprağından, boyasından belliydi. Yerde çiçekler, havada dallar, birbirleriyle sarmaş dolaştı. Orman yeşil köpüren bir denizdi. Doğa'nın büyü, iki sevgiliye uyanık düş gördürüyordu." (ÇBK)

Gelenek "Öte yandan kızın babası büyük nişan hazırlığı yapmış. Konağını döşetip dayatmış. Yemekler pişirtmiş. Konuklar çağırılmış. Çalgıcılar tutulmuş. Oğlanın babasını beklemeye başlamışlar." (NK)

Sonuç ve Tartışma

Gelişim psikolojisi açısından bakıldığında masallar çocuğun yaşam sürecinde kendisini ve çevresini anlama, hoş görü kültürü edinme, paylaşma, iyilik ve kötülük kavramlarının ayırdına varma, yaşama karşı bilinçlenme konularında yardımcı olur. Masallarda yer alan öğreticilik boyutu çocuğun yaşadığı toplumun ve insanlığın özlemini duyduğu değerler bir öykünün içinde verilir ve yetişkinler çocukların eğitiminde bu masallardan yararlanır. Yazınsal ürünler içinde masallar en zengin kültür hazinelerinden biridir. Bu türün çocuklar için

uyarlanması ve masal konusunda seçici olmak gerektiği bilinmelidir. Şiddet, kaba güç gibi korkutucu öğelerin kurgulanış biçimi ve amacı çocuk için tehlikeli olan geleneksel masallardaki olağanüstü varlıklar çocuklar için uygun değildir. Ama geleneksel masalarda böyle bir eğilim olduğunu da vurgulamak gereklidir (Dilidüzgün, 2004).

Pertev Nail Borotav'la Türk Masal Tipleri kataloğuna en çok katkısı yapan Oğuz Tansel 1974'de ilk kez verilen Türk Dil Kurumu Çocuk Yazını ödülünü almıştır. Dolayısıyla Tansel, ülkemizde, başlangıçta gereken önemin verilmediği, Çocuk Edebiyatına emek veren sanatçılarımızdandır. Masalların çocuk eğitiminde öneminin farkında olan çocuklara, gençlere kitap sevgisi ve okuma alışkanlığı, anadilinin inceliklerinin masallarla verilebileceği inancını taşıyan Tansel bu türe özel bir önem vermiştir. Araştırmaya konu olan Tansel'in masallarında cesur olmak, değişken bir hayat yaşamak, heyecanlı bir yaşantı sahibi olmak alt boyutlarını içeren heyecan ve yenilik arayışını kapsayan uyarılım değeri masallarda en sık yer alan değer olmuştur. Daha sonra sırasıyla başarılı olmak, yetkin olmak, hırslı olmak, sözü geçen biri olmak (zeki olmak) alt boyutlarını içeren toplumsal standartları temel alan kişisel başarı yönelimini kapsayan başarı değeri, hayatta zevk almak boyutunu içeren bireysel zevke ve hazza yönelimi kapsayan hazcılık değeri ilk üç sırada yer almaktadır. Bundan sonra sırasıyla yardımseverlik, özdenetimi evrensellik, geleneksellik, güvenilirlik ve uyum değerleri yer almıştır. Tansel'in masallarında yer alan değerler her dönemde ve her toplumda insana dair daha etkili ve verimli birey olmalarını sağlayacak daha güzel bir dünya kurma isteklerini karşılayacak değerlerdir. Bu değerler, dil gelişimi yanında çocukların duyuşsal, toplumsal gelişmelerine katkı sağlayacak, toplumun kültürel değerlerinin de kuşaktan kuşağa aktarılmasını da gerçekleştirecektir (Şahin, 2011).

Çocuklara değerler sistemi, bilinci kazandırmada yazınsal eserlerden yararlanma oldukça önemlidir (Kuzu, 2008). Çocukların ulusal ve evrensel kültür değerlerinin kazanılması sürecinde sözlü edebiyat geleneğini oluşturan unsurlardan olan masal bu değerleri en güzel işleyen türlerdendir. Tansel'in Al'lı ile Fırfırı adlı masal kitabının birinci cildinde yer alan 12 masal bu değerler açısından incelendiğinde oldukça zengin sonuçlar elde edilmiştir. Sonuç olarak araştırmanın bulgularına dayanarak şu öneriler geliştirilebilir.

Bu masalarda yer alan değerler gerek bireyin kendisi gerekse yaşadığı toplum ve dünya için önemlidir. Değer eğitimi ailede başlar okullarda gelişerek devam eder. Tansel'in masallarından çocuklara görelilik ilkesi göz önünde bulundurularak öğretimin her kademesinde değer eğitiminden yararlanılabilir. Öğretmenler masalarda yer alan değerlere dikkat çekerek, vurgu yaparak metin çözümleme yöntemleri ile değerleri içselleştirme çalışmaları yapabilirler. Anne ve babalar da çocuklarını bu güzel masalardan yoksun bırakmamalı, çocuğa görelilik ilkesi göz önünde bulundurularak çocukların ilgilerini çekmelidirler. Ayrıca eğitim fakültelerinde Çocuk Edebiyatı derslerinde Oğuz Tansel ile ilgili çalışmalara önem vererek yazar hakkında ayrıntılı bilgiler verilmeli, yapıtları incelenmelidir.

Kaynaklar

- Arslan, Z. Ş. ve Yaşar, F. T. (2007) "Yükselen Değer Kavramı Üzerine Eleştirel Bir Yaklaşım", *Değerler Eğitimi Merkezi Dergisi*, 1 (1), 8-11.
- Bascom, W. R. (2010) Folklorun Dört İşlevi. (Çev.: F. Çalış). *Halkbiliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar 2. (Editör: M. Öcal OĞUZ ve Selcan GÜRÇAYIR)*. Ankara: Geleneksel Yayınları. 71-86.
- Bilgin, N. (2009) *Sosyal Bilimlerde İçerik Analizi Teknikler ve Örnek Çalışmalar*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Dilidüzgün, S. (2004) *Çağdaş Çocuk Yazını Yazın Eğitime Atılan İlk Adım*. İstanbul: Morpa Kültür Yayınları.
- Karatay, H. (2007) "Dil Edinimi ve Değer Öğretimi Sürecinde Masalın Önemi ve İşlevi Türk", *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 3, 463-475.

- Kuşdil, M.E. ve Kağıtçıbaşı, Ç. (2000) “Türk Öğretmenlerin Değer Yönelimleri ve Schwartz Değer Kuramı”, *Türk Psikoloji Dergisi*, 15 (45), 59-76.
- Kuzu, T. (2008) “Aytül Akal'ın Masallarıyla Çocukta Çevre Bilinci Geliştirme”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 19, 327-339.
- MEB (2006) *İlköğretim Türkçe Dersi (6,7,8. Sınıflar) Öğretim Programı*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı.
- Sever, S. (2008) *Çocuk ve Edebiyat*. İzmir: Tudem yayınları.
- Sever, S. ve Karagül, S. (2014) “Oğuz Tansel'in Derleyip Yazdığı Masal Kitaplarında Yer Alan Sözvarlığı Öğelerinin İncelenmesi”, *Folklor/Edebiyat*, 20 (77), 173-187.
- Schwartz Shalom H. (1992) “Universals in the content and structure of values: Theory and Empirical Tests in 20 countries”, M. Zanna (Ed.) *Advances in experimental social psychology* (pp. 25-65), New York: Academic Press.
- Şahin, M. (2011) “Masalların Çocuk Gelişimine Etkilerinin Öğretmen Görüşleri Açısından İncelenmesi”, *Milli Folklor*, 89, 208-219.
- Tansel, O. (2014) *Al'lı İle Fıfırı Masallar 2 Cilt Bir Arada*. Ankara: Elips Yayınları.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2008) *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınları.

Oğuz Tansel'in Derlediği Masalarda İnsan Gerçekliği

Human Reality in the Fairy Tales Compiled and Writtedn by Oguz Tansel

Arş. Gör. Emine AKYÜZ

Ankara Üniversitesi

Özet

Edebiyat, insanlaşma sürecinde bireyin yaşamına katkıda bulunan bir sanat dalıdır. Masallar ise küçük yaşlardan itibaren çocukların dil, kişilik, bilişsel ve toplumsal gelişimlerine yarar sağlayabilecek sözlü edebiyat ürünleridir. Masalarda ele alınan konuyla birlikte okurlarda/dinleyenlerde uyandırılmak istenen etki, onların duygu ve düşünce birikimlerini zenginleştirebilir. “Mavi Gelin”, “Yedi Devler”, “Altı Kardeşler” ve “Üç Kızlar”, Oğuz Tansel'in okuryazar olmayan Anadolu kadınlardan derlediği on dokuz masaldan oluşan dört yapıtlık masal dizisidir. Bu çalışmada, anılan dört yapıtta yer alan masallardaki insan gerçekliğine ilişkin belirlemelerin, kahramanların tanıklığında yapılandırılması amaçlanmaktadır. Masallardaki insan gerçekliğine ilişkin durumlar, doküman incelemesi yoluyla belirlenmiştir.

Anahtar Sözcükler: Oğuz Tansel, masal, kahraman, insan gerçekliği

Abstract

Literature is a field of art that contribute to individual's life during humanisation. In case, (fairy) tales are the outcomes of oral literature could be usefull for the language, identity, cognitive and social development of childrens from early years. The effect intended to occur on readers/audience through the subjects of tales can enrich their emotional and intellectual world. “Mavi Gelin/Blue Bride”, “Yedi Devler/Seven Giants”, “Altı Kardeşler/Six Siblings” ve “Üç Kızlar/Three Girls” are the tales series of Oğuz Tansel that he compiled from illiterate women of Anatolia and consist of 19 tales. This study sets out to designate human reality within these four Works by way of characters. Cases on human reality within tales have been indicated with document analysis.

Keywords: Oğuz Tansel, tale, character, human reality

Giriş

Bireyin yaşamının düşünme, yaratma ve insana özgü duyguları sezmeyle anlamlandırıldığını belirtmek olanaklıdır. Yaşamı anlamlandırma çabasında okura, insan ve yaşam gerçekliğine ilişkin sezinletici dönütler sunan sanat dalının edebiyat olduğu söylenebilir.

Edebiyat, dille oluşturulan bir sanattır. Dillerin en yetkin kullanım örneklerini edebiyatla görmek olanaklıdır. Sanatçının sezme ve duyma gücünü somutlayan edebiyat yaratıları, yaratıldığı dilin anlatım güzelliğini de yansıtır. Yazınsal metin bireyin duygu ve düşünce evrenini genişletir. Okurun anadilini kullanma; anlama ve anlatma becerisinin gelişimine katkı sağlar. Anadili yetkinleşmiş bireyler, onu etkili bir düşünme, öğrenme ve iletişim aracı olarak kullanabilir (Sever, 2013: 31). Edebiyat, bir sanat dalı olmasının yanında eğitimle de yakından ilişkili olarak ele alınabilir. Kavcar (1999: 2) edebiyat ve eğitim arasında sıkı bir bağ olduğunu, her ikisinin de insanla ve insan topluluklarıyla ilgilenip uğraşma

bakımından birbirini tamamlayan alanlar olduğunu vurgulamaktadır. Ona göre, insanoğlunun yeryüzündeki serüvenleri, toplumla ve doğal çevreyle ilişkileri; sağlıklı bir yaşama duyulan özlem, bu ikisinin de ortak konularıdır.

Edebiyat, kişileri bir eğitim aracı olarak hangi nitelikleriyle etkiler? Ya da kişilere ne kazandırır? Bu soruları yanıtlarken öncelikle edebiyatın duyarlık kazandırmadaki büyük gücüne değinilebilir. Acıma, sevinme, başkalarının acı ve sevinçlerine katılma, güzellikler karşısında coşku duyma, gerçekleri bulunca güven duygusuna kapılma gibi duygusal oluşumlar, ancak duyarlıklarının bilincine varmış kişilerde belirebilir. Edebiyat bunu, Ataç'ın deyimiyle "sezdirme, kavratma" gücüyle gerçekleştirir (Binyazar, 2010: 82-83).

Aslan (2014: 51), edebiyatın okurların kişiliklerinin oluşumuna, eylemlerine, duygu ve düşünce dünyalarının biçimlenmesine etkide bulunmasını şöyle açıklamaktadır: "Edebiyat, kişinin yaşamını farklı yaşam biçimleriyle, farklı insan tipleriyle zenginleştirir, insanların farklılıklarına saygı ve hoşgörü duygusu geliştirmesini sağlar. İnsanlaşma yolunda insanın acılarına, sömürüye, haksızlığa, zulme, savaşa, şiddete, adaletsizliğe karşı kişinin duyarlık kazanmasına ve bir karşı duruş oluşturmaya katkıda bulunur. Kısacası; yaşamı anlayan, olayları doğru ve mantıklı yorumlayan, düşüncesini ve yüreğini sevgiyle işe koşan insanların yetişmesinde nitelikli edebiyat yapıtları önemli bir sorumluluk üstlenir."

Edebiyatın bir türü olan masallar ise Güney (1971: 87) tarafından "toplumun hayal gücüyle yaratılmış sözlü verimler" olarak tanımlanmaktadır. Ona göre masallar, insanoğlunun istediği, düşlediği şeylere ulaşma çabasından doğmuştur. Masal türü, aynı zamanda daha çok toplumsal değerlerin kuşaktan kuşağa aktarıldığı sözlü edebiyat geleneğinin önemli kollarından biridir. Bu bakımdan kendi içinde geleneksel bir eğitim anlayışı içerir. Bu eğitim anlayışının günümüze göre daha otoriter olması, masalın kendi bütünlüğü ve kendine özgü oluşum koşulları içinde doğal karşılanmalıdır (Dilidüzgün, 2003: 28).

Masalları ürünü oldukları toplumların sosyo-kültürel aynalarına benzetmek olanaklıdır. Onlarda, bir toplumun tüm gelenek ve göreneklerini, ekonomik yapısını, üretim-tüketim ilişkilerini, etik değer yapılarını görebiliriz. Bununla birlikte masallar, bunları doğrudan değil de çoğu zaman bazı imgelerle anlatırlar. Önemli olan, gerçek yaşamla masal olayları arasındaki koşutluğu kurabilmek ve onların üstündeki giz perdesini kaldırabilmektir. O perdeyi kaldırınca gizli, büyülü, olağanüstü olduğu kadar da gerçek bir dünyanın durduğunu görürüz (Yavuz, 2002). Anlatıcılarının konuşma diline kattıkları söyleyiş güzellikleriyle daha da renklenmiş masallar, anadilimizin sözvarlığını ve anlatım yetkinliğini, çocuğun dünyasına özgü bir kurgu ve söylem içinde sunar (Sever, 2008: 151). Tansel'in edebiyatımıza kazandırdığı masal kitapları, toplumun gelenek ve göreneklerinin yeni kuşaklara aktarılmasına, ulusal bütünlüğümüze katkısının yanında anadilimize de katkılarıyla değerlendirilebilir. Masal türüne ait örneklerin derleme yoluyla zenginleşmesini sağlayan Tansel, masallarda yer alan insan gerçekliğine ilişkin dönütlerle de okurların düş ve düşünce dünyasında izler bırakmaktadır.

Bu çalışmanın amacı, Oğuz Tansel'in Anadolu'da yaşamış kadınlardan derleyip yazdığı masallardaki insan gerçekliğine ilişkin belirlemelerin, kahramanların tanıklığında yapılandırılmasıdır.

Yöntem

Doküman incelemesi yoluyla verilerine ulaşılan bu çalışma, niteldir. Doküman incelemesinde, hedeflenen olgu ve olaylara ilişkin bilgi içeren yazılı araç gereçler bulunur, okunur, not alınır, çözümlenir ve değerlendirilir (Yıldırım ve Şimşek, 2008: 187; Karasar, 2010: 183).

"Mavi Gelin", "Yedi Devler", "Altı Kardeşler" ve "Üç Kızlar", Oğuz Tansel'in okuryazar olmayan Anadolu kadınlardan derlediği 19 masaldan oluşan 4 yapıtlık masal dizisidir. Bu

çalışmada, anılan yapıtlarda yer alan 19 masalın 4'ü seçkisiz biçimde örneklem olarak belirlenmiştir.

Aşağıda adlarına yer verilen masallardaki çatışmaların ve insan gerçekliğine ilişkin belirlemelerin, kahramanların tanıklığında yapılandırılması amaçlanmaktadır:

1. Hotlu Kız
2. Mavi Gelin
3. Perioğlu
4. Altın Ne, Gümüş Ne, Bakır Ne?

Bulgular

1. "Hotlu Kız" Adlı Masalın İncelenmesiyle Elde Edilen Bulgular

Masal, kahramanın kendisine yapılan kötülükle mücadelesi üzerine kurgulanmıştır. Başlangıçta hamamda doğum yapan iki kadının, doğum sırasında kendilerine yardım eden "hamam erenleri" adlı üç kadınla karşılıklı konuşmaları nedeniyle gerçekleşen bebeklerin fiziksel özelliklerindeki değişikliklere yer verilmektedir. Olaylar, kıskançlık, merhamet, aşk ve tutku gibi duyguların neden olduğu davranışlarla ilerlemektedir.

Hamamda doğum yapan iki eltiden biri, kendisine yardım eden hamam erenlerinin gönlünü hoş tutacak sözler söylediği için bebeğinin "gülünce güller açan, bastığı yer çayır çimen olan, yıkandığı sular altına dönen" bir kız çocuğu olmasıyla ödüllendirilir. Doğum sırasında kendisine yardım eden hamam erenlerinin beklediği sözleri söylemeyen diğer elti ise "sırtında dikenler olan, bastığı yer çamura bulanana", alınının ortasında 'hot' denilen bir ulla dünyaya gelen kız çocuğuna sahip olur. Yıllar sonra Beyoğlu'nun ilk eltinin kızına âşık olması, diğer eltinin bundan rahatsız olarak türlü kötülüklerle kendi kızını Beyoğlu'yla evlendirmesi; kahramanın, tüm kötülüklere karşın sahip olduğu olağanüstü özellikler, iyi kalplilik ve kıvrak zekasıyla kendisine yapılan haksızlığı ortaya çıkarması, masala yön veren olaylar olarak sıralanabilir.

Tansel'in Anadolu'da yaşayan kadınlardan derlediği "Hotlu Kız" adlı bu masalda, masalların genel özelliklerinden olan gerçeküstülük ön plandadır:

"Bu sırada, gelinin sesini duyan hamam erenlerinden üç kadın ortaya çıkıverir." (s. 217)

"Bir gün küçük eltinin kızı bu pınara suya gider. Bu sırada Beyoğlu da atını suluyormuş. At oynamaya başlayınca, kız yürekten bir güler. Top top güller dökülür dudaklarından. Suyunu doldurup gider. Bastığı yerlerde çayır çimen birbirine karışır. Beyoğlu bunlara şaşırarak bakakalır." (s.219)

"Anasıyla Hotlu: 'Gözlerinden birini verirsen sana bir bardak su veririz, değilse suyumuz bize bile yetecek gibi değil.' derler. Gelin: 'Böyle şey mi olur?' der ya, içi kavruluyor. Susuzluktan ölmektense gözünün birini çıkarmalarını kabul eder." (s.220)

"Kız, kuş dilinden anlar mış. O güvercinlerin konuştuklarını dinlemişti." (s.221)

Bununla birlikte insana özgü, insanı insan yapan duyguların masalın yapılandırılmasında temel noktalardan biri olduğu belirtilebilir. Doğum yapan kadınların acı çekerkenki çaresizlikleri, bir eltinin diğerine imrenmesi, ardından bu duygunun çocuklar konusunda kıskançlığa dönüşerek kötülüğün kapısını aralaması, Beyoğlu'nun büyük olan kıza âşık olması, bunun bir tutku biçimine gelerek kıza ulaşamayınca çaresizlik duygusunu oluşturması, annesi ölen kahramanın yaşadığı haksızlıklar karşısında yaşlı ve kimsesiz bir kadının yardımseverliğiyle kucaklanması gibi masalda yer alan birçok insana özgü duygu ve durumdan söz etmek olanaklıdır.

Masal, adını kahramanından değil de fiziksel özellikleri en belirgin karakter olan "Hotlu Kız"dan almaktadır. Beyoğlu birgün pınarın başında gördüğü kahramana âşık olur ve

annesine "O kızı isterim." der. Hatta "Beyoğlu kız ister de kim vermez!" Bunlar gibi örnekler de bir bakıma masalla birlikte ele alınabilecek insan gerçeklikleri olarak değerlendirilebilir. Daha açık bir belirlemeyle Anadolu'da yaşayan insanların, döneme özgü de denilebilecek anlayışlarını ortaya koyan ipuçlarıdır. Bu bağlamda:

"Fiziksel özellikleri estetik bir görünüş sergilemeyen tercih edilmez."

"Kadın, tercih eden değil, edilendir.",

"Sosyal konum (statü), tercih eden/edilen olma noktasında belirleyicidir." gibi birçok çıkarım, masalın dilden dile dolaştığı coğrafyada bugün de gözlenebilir.

Yukarıdaki değerlendirmelerin tanıklığında, Tansel'in derlediği "Hotlu Kız" adlı masalda olağanüstülükler kadar yaşam ve insana özgü gerçekliklere de rastlanmaktadır.

2. "Mavi Gelin" Adlı Masalın İncelenmesiyle Elde Edilen Bulgular

Mavi Gelin adlı masalda olaylar, padişahın çocuk özlemiyle geçirdiği uzun yıllar sonunda doğan oğlunun, bir yolculuk sonunda kandırılmasının ardından tanıştığı yaşlı bir adamın yanında yaşamaya başlamasıyla geliştirilmiştir. Masal, yaşlı adamın girilmesini yasakladığı odaya giren padişah oğlunun güvercin görünümüyle gelen kıza âşık olmasının çevresinde biçimlenmektedir. Kızın odanın ortasındaki havuzda yıkandıktan sonra mavi renge bürünmesi, masalın adını açıklayabilir. Mavi kız, padişahın oğlunun yıllar yollar süren serüvenlerinin sonucunda padişahın gelini olur. Kelfer adındaki ulaşılması güç kalede yaşayan kızın babası, padişahın oğlunun baba ve memleket özlemine üzülmeye kızını ile damadının bir ay padişahın bir ay kendisinin yanında yaşamasına izin verir. Mutlu sonla biten masalda, insan gerçekliklerine ilişkin belirlemeler, aşağıdaki gibi örneklenebilir:

İnsanın, özellikle kendisinin gücü dışında gerçekleşen olaylara karşı çaresizliği masalın birkaç bölümünde öne çıkmaktadır. Padişahın tüm güç ve görkemine karşın uzun yıllar çocuk sahibi olamaması, çaresizce üzülmeye neden olmuştur.

"İksiz mavi urunda bir padişah varmış. Bu padişahın hiç çocuğu olmamış. Bu duruma yıllarca üzülp durmuş. Kurttan kuştan çare sormuş." (s. 295)

Bununla birlikte padişahın oğlunun mavi kızla birlikte olabilmek için çabalarının zaman zaman sonuçsuz kalmasında da çaresizlik sezilmektedir.

"Padişah oğlu kalakalıyor. Konaktakiler ayağa kalkıyor. Kimsenin elinden bir şeycikler gelmiyor. Gün gün sararıp soluyor, oğlan. Derdine çare bulamıyorlar." (s. 299)

Padişahın oğlu, masalın başlarında sonunu düşünmeden tanımadığı bir adamla yolculuğa çıkmaktadır. Adamın yolculuk sonunda altınlara ulaşarak padişahın oğlunu bir dağın tepesinde yalnız bırakması, kahramanda hayal kırıklığı duygusu oluşturmaktadır. Aldatılmışlık ve hayal kırıklığının kahramanda yarattığı üzüntüye de yer verilmesinin tanıklığında, masalda geçen bir başka insan gerçekliğinden söz etmek olanaklıdır.

"Oğlan, yöresinde dolup taşan bezekleri görüyor. Toplayıp toplayıp aşağı atıyor. Adam bunları terkisinin iki gözüne dolduruyor. Atına bindiği gibi kaçıp gidiyor. Padişahın oğlu aldatıldığını anlıyor ya iş işten geçmiş bir kez." (s. 294)

Bunun yanında Tansel'in derlediği diğer masallarda olduğu gibi, olayların biçimlenmesinde temel noktalardan biri olan aşk ve tutkunun da bir insan gerçekliği olarak ele alınabileceği söylenebilir.

"Oğlanın gönlü sondan giren kıza düşüyor. Güneş çarpmışçasına olduğu yere düşüp bayılıyor." (s. 296)

Padişahın oğlunun yanında yaşamaya başladığı yaşlı adam, ona bir odaya girmeyi yasaklamıştır. Ancak kahraman, insanın öğrenmeye olan doğal gereksiniminin bir parçası

olarak merak duygusuna yenilir. Merak duygusu, çocukluk çağlarından itibaren tatmin edilme durumuna göre kişinin yaşamını biçimlendiren önemli bir gerçeklik olarak ele alınabilir.

“Oğlan bir gün duruyor, iki gün duruyor, içine bir kurt düşüyor: ‘Babam bunca eşyasını konağıyla bana bıraktı da bir odasını neden sakındı!’ diyerek gidip o kapıyı açıyor.”(s. 296)

Bunun yanında, ulaşılması zor Kelfer Kalesi'nde yaşayan kıza ulaşma umuduyla kahraman, masalın dinleyicilerine/okurlarına başka bir gerçekliği duyumsatmaktadır: Başarmanın önemli adımlarından biri olan umut etmek. Sonuçta, ulaşılabilir denilen bu kaleye ulaşarak mavi kızla birlikte olabilmesi, başarının yolunun umut etmek, çabalamak olduğunu duyumsatmaktadır.

“Mavi urunda günler ayları kovalıyor. Yıl doluyor. Oğlanın umudu çiçekleniyor.” (s.297)

“Oğlan Güneşsiz uğruna çektiklerini hakana da anlatıyor. Periler ülkesinde yaşama koşulunu çaresiz kabul ediyor. Hakanın buyruğuyla düğün hazırlığı başlıyor. Kırk gün kırk gece, görülmemiş bir düğün yapılıyor. Yenilenin içilenin hesabı yok. Çalgı çağnak Güneşsiz’la oğlanı evlendiriyorlar.” (s. 302)

Özlü bir belirlemeyle Mavi Gelin'in, kahramanların içinde bulundukları durumlar ve duygularla insana ve yaşama özgü birçok gerçekliği okura sezdirebileceği söylenebilir.

3. "Perioğlu" Adlı Masalın İncelenmesiyle Elde Edilen Bulgular

Perioğlu adlı masalda, masallarda sıklıkla görülen rastlantı ve olağanüstülüklerle örülü olaylar, padişahın üç oğlunu evlendirmek istemesiyle başlamaktadır. Anadolu'da hemen her anne babanın çocuklarının mutlu bir yuvaya sahip olmasını istemesi gerçeği, masalda padişah karakteriyle somutlanmaktadır. Ancak olayların devamında padişah ve oğullarının masalın dışında kaldığı, olayların "Bey kızı" ve "Perioğlu" çevresinde geliştiği görülmektedir.

Padişahın küçük oğlunun evlendirilmek istendiği Bey kızı, Perioğlu'na âşıktır. Masal boyunca Bey kızının Perioğlu'nu arayışı, ona ulaşmak için verdiği mücadele konu edilmektedir. Mücadele, çoğunlukla insan yaşamının bir parçası olarak değerlendirilebilir. Bununla birlikte bu mücadelede Bey kızının karşılaştığı güçlüklerle karşı Perioğlu'na ulaşma çabasından vazgeçmemesi, amaca ulaşmak için verilen uğraşmayı ve tutkuyu duyumsatmaktadır.

“Kız, babasının anasının ellerini öper, demir çarık demir değnek düşer yollara. Az gider, uz gider, dere tepe düz gider, altı ay bir güz gider.” (s. 353)

“Dev anası: ‘Şimdi seni yerdim ama sütümü emdin, sen de çocuğum sayılırsın. İn misin cin misin?’ der. Kız: ‘Ne inim ne cinim, insanım, Perioğlu'nu arıyorum.’ der.” (s. 354)

“Kız, bir yolu tutar. Az gider, uz gider, dere tepe düz gider, altı ay bir güz gider. Sonunda üçüncü dev anasının sarayına ulaşır. İçeriye girer, bir de ne görsün! Bir dudağı yerde bir dudağı gökte, emciklerini arkasına atmış bir dev anası. İki çocuk sütünü emer.” (s. 355)

“Kız oradan çıkar. Arkasına bakmadan git ha git... Az gider, uz gider, altı ay bir güz gider. Demir çarık delinir, demir değnek eğilir. Gösterilen saraya ulaşır.” (s. 356)

Bey kızının sevdiğine ulaştıktan sonra onunla birlikte babasının konağına varmak için yaptığı yolculukta birçok olağanüstü olay yer almaktadır. Bu olaylar, insanüstü güçlere sahip Perioğlu'nun davranışlarıyla biçimlendirilmiştir. Sonuçta kızın, ailesine ulaşması ve "kırk gün kırk gece" süren düğünleri; başarıya ulaşan insanın sevincini sezdirmektedir.

“Kızın babasına muştucular gider. Çalgılarla karşılarlar bunları. Kızın anası babası sevincinden deliye döner. Oğlanla kız dinlene dursun, bir yandan da düğün hazırlıkları olur. Kırk gün kırk gece düğünleri yapılır.” (s. 360)

Yaşamın birer parçası olarak insanın varlığından beslenen ya da insanı var eden gerçekliklerin de yer aldığı bu masalda, ağırlıklı olarak olağanüstülüklerle rastlanması ve olaylar arasındaki kopuklukların, gizemli masal havasını beslediği belirtilebilir.

4. "Altın Ne, Gümüş Ne, Bakır Ne?" Adlı Masalın İncelenmesiyle Elde Edilen Bulgular

Masal, zamanın birinde padişahın, ülkenin en akıllı kızıyla evlenmek istemesiyle başlamaktadır. Padişah, evleneceği kızı belirlemek için vezirlerinin gerekirse tüm ülkeyi dolaşıp *"Altın ne, bakır ne, gümüş ne?"* sorusuna yanıt aramalarını istemiştir. Vezirlerin uzun uğraşları sonucu yaşlı bir adamın kör ve topal kızından aldıkları yanıt, padişahı hoşnut eder ve padişah ülkenin en akıllı kızı olduğunu düşündüğü bu kızla evlenir.

Kızın yanıtı masalda iki biçimde görülmektedir:

1. *"Altın haktır, gümüş padişah, vezirler de bakır."* (s. 33)
2. *"Halk altın, padişah gümüş, vezirler bakır."* (s. 34)

İlk yanıt doğrudan kızın yanıtı, ikincisi ise vezirlerin padişaha aktardığı biçimiyle sunulmaktadır. "Hak" ve "halk" sözcükleri, iki cümleyi bambaşka anlamlara getirir. İlkinde yer alan "hak" sözcüğü tanrı, yaratıcı olabileceği gibi adalet kavramıyla da açıklanabilir. İkinci cümlede yer alan "halk" sözcüğü ise padişah tarafından yönetilen insanları karşılamaktadır ki gümüş ve bakırdan daha değerli olan altının halkı çağrıştırması, iki cümle arasındaki farkı ortaya koymak için yeterlidir. Metinde yanıtta bu karışıklığa açıklık getirebilecek ipucuna rastlanmamıştır, karışıklığın büyük olasılıkla yazım yanlışlığından kaynaklandığı düşünülmektedir. Ancak padişah, kendisine iletilen yanıtla kızın ülkenin en akıllı kızı olduğuna inanmaktadır.

Masalın çıkış noktası olan bu soruyla birlikte "akıllı"lığı ölçen sorunun padişah tarafından yöneltilmesi de dikkati çeken başka bir noktadır. Padişahın güç ve otoriteyi temsil ettiği düşünülürse halkın içinden en akıllıyı seçmek de güç ve otoritenin tekelindedir. Bu çıkarım, Tansel'in derlediği masalda halkın -o zamanda- Anadolu'da otorite ve güce bakış açısını da gösterebilir. Bununla birlikte "Hotlu Kız" ve "Mavi Gelin" masallarında da belirgin olarak görülen "ilişkinin belirleyicisi, seçen" kişinin erkek olması, bu masalda da padişah karakteriyle öne çıkmaktadır.

Masalda, padişahın sorusuna yanıt arayan vezirlerin yanıtı bilen birini bulamayacakları korkusu, "otoriteden korkma, çekinme" gibi insana özgü bir durumu da sergilemektedir: *"Vezirlerin sayılı günleri azaldıkça ödleri kopuyormuş."* (s.32)

Deneyimli kişilerin bilgisine duyulan güven de vezirlerin soruyu yönelttikleri "yaşlı dede" karakteriyle öne çıkarılmaktadır. Buna karşın yanıtı dede değil, onun kör ve topal kızı bilmiştir. Bilginin beklenmedik kişilerde bulunabileceği örtük iletisi de bu örneğin tanıklığında belirtilebilir.

Padişahın *"kör ve topal olmasına rağmen akıllı olduğu için evlenmek istediği kız"* karakterinin ise o dönemde Anadolu'da bilgili, bilge insanlara duyulan saygıyı yansıttığı söylenebilir.

Tansel, "Altın Ne, Gümüş Ne, Bakır Ne?" adlı masalı Anadolu'dan derleyerek güç, otorite, deneyim-bilgelik ilişkisi ve engellilik konularında insana özgü durumları okurlara sunmaktadır. Bu durumların sunulmasında Anadolu'da yaşayan ve bu masalı ağızdan ağıza aktaran kadınların bakış açıları belirleyici rol oynamaktadır.

Sonuç ve Tartışma

Tansel'in derlediği, çeşitli duygu ve davranışları gözler önüne seren bu masalların tanıklığında, derleme masalların anlatıldıkları dönemi ve bölgeyi yansıttığı görülmektedir.

Çalışmada incelenen masallardan elde edilen bulgular, insan gerçekliğinin edebiyat yapıtlarıyla okura sunulabildiğini somutlamaktadır.

Geçmişteki Anadolu insanının acılarını, aşklarını, başarı ve başarısızlıklarını; inanç, umut ve mücadelelerini bugünün okuruna yalın bir dille sunan Tansel'in derlediği masallar, yer ve zaman etkileri göz önünde bulundurularak okunduğunda bugüne de ışık olmaktadır. İnsanın doğasında olan gerçekliklerin yanında zamanla değişen, dönüşen, evrilen yaşam düzenini de duyumsatan masallar, düş gücünü biçimlendiren tarihsel zaman etkisini anımsatmaktadır. Tansel'in ele alınan yapıtları, masal denildiğinde akla ilk gelen çocuk özneyi büyüten yetişkinlere yönelik olması nedeniyle edebiyatın farklı türlerine ilişkin kalıplaşmış düzey çağrışımlarının önündedir. Başka bir deyişle, yetişkinler de masal okur, masal yalnız çocuklara anlatılmaz; masalın düş gücünü besleyen etkisinden her yaş grubuna uygun yapıtlarla yaşam boyu yararlanılabilir. Bununla birlikte Tansel'in derlediği masalları aktarımındaki yalınlık ve akıcılık, insana insanı, onun düş dünyasını anlatan edebiyat yapıtları için olumlu bir örnek olarak gösterilebilir.

Sonuç olarak, Tansel'in Anadolu'dan derlediği masallarla yaşamın öznesi insana ilişkin gerçekliklere ilişkin sezinletici dönütler sunduğu söylenebilir.

Kaynaklar

- Aslan, C. (2014) "Türkiye'de Çocuk ve Gençlik Edebiyatında Duyarlı Konuların Ele Alınışı Üzerine Eleştirel Bir Yaklaşım", *Eleştirel Pedagoji Dergisi*, 32, 51-56.
- Binyazar, A. (2010) *Toplum ve Edebiyat*. İstanbul: Can Yayınları.
- Dilidüzgün, S. (2003) *Çağdaş Çocuk Yazını*. İstanbul: Morpa Kültür Yayınları.
- Güney, E. C. (1971) *Folklor ve Halk Edebiyatı*. Ankara: MEB Devlet Kitapları.
- Karasar, N. (2010) *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Kavcar, C. (1999) *Edebiyat ve Eğitim*. Ankara: Engin Yayınevi.
- Sever, S. (2013) *Çocuk Edebiyatı ve Okuma Kültürü*. İzmir: TUDEM.
- Sever, S. (2008) *Çocuk ve Edebiyat*. İzmir: TUDEM.
- Yavuz, M. H. (2002) *Masallar ve Eğitimsel İşlevleri*. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2008) *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Oğuz Tansel'in Derleyip Yazdığı Resimli Masal Kitaplarının Görsel ve Dilsel Özellikler Bağlamında İncelenmesi

Investigation of Illustrated Fairy Tales Compiled and Written by Oguz Tansel Within The Context of Visual and Linguistic Features

Arş. Gör. İlke ALTUNTAŞ

Ankara Üniversitesi

Özet

Masallar, yazınsal bir tür olarak çocukların düş ve düşünce dünyasını devindirerek onların sözlü ve yazılı kültür ürünleriyle iletişimine olanak sağlayan önemli yazınsal ürünlerden biridir. Masallardaki görsel ve dilsel özelliklerin niteliğinin, çocukların estetik bir biçimde görsel algılarının ve okuma isteklerinin devindirilmesinde, dil becerilerinin geliştirilmesinde ve Türkçenin anlatım olanaklarının sezdirilmesinde önemli işlevleri olduğu bilinmektedir. Bu çalışmada, Oğuz Tansel'in derleyip yazdığı ve son yıllarda resimli çocuk kitabı olarak basılan masallarının görsel ve dilsel özellikler bağlamında incelenmesi amaçlanmıştır. Kitaplar, içerik çözümlemesi yoluyla incelenmiştir. Veriler, görsel ve dilsel özellikler bağlamında yorumlanmıştır. Kitaplar, seslendiği 12 yaş ve üzerindeki çocukların söz varlığını varsıllaştırabilecek, onlara dil sevgisi edindirebilecek yapıtlar olarak değerlendirilebilir. Görsel özellikler bağlamında ise çocukların ilgisini çekebilecek, görsel algılarını devindirebilecek nitelikte olmadığı söylenebilir.

Anahtar Sözcükler: Oğuz Tansel, görsel özellikler, dilsel özellikler, masal

Abstract

Fairy tales are one of the most profound literary kind which allow communication between children and oral and written culture products by moving childrens' dream and idea worlds. Qualifications of visual and linguistic features in fairy tales are known to be functional to live up the children's visual perception and desire to read aesthetically; to develop their linguistic skills and to sense the wording possibilities in Turkish. In this study, it is aimed to investigate the fairy tales which were compiled and written by Oguz Tansel and published as illustrated books within the context of visual and linguistic features. Books were analysed via content analysis. Data was interpreted in relation to visual and linguistic features. Books which are the issue of this study were found to be works that can enrich vocabularies of children at the age of at least 12 and older to gain them love of language. It was also concluded that books fail to get attention and catch their visual perception in terms of visual features.

Key words: Oğuz Tansel, visual features, linguistic features, fairy tale

Giriş

Alanyazında masalla ilgili çeşitli tanımlarla ve görüşlerle karşılaşmaktadır. Güney (1971: 87) masalı, "toplumun hayal gücüyle yaratılmış sözlü verimlerdir" biçiminde tanımlamaktadır. Güney'e göre masallarda gerçeküstü başta gelir ve gerçekler arka plandadır. Masallara "Bir varmış, bir yokmuş" diye başlanması ve tekerlemelerle örülmüş döşeme bölümü, okuru gerçeküstü olaylara hazırlamak içindir. Masallar, insanın istediklerine, düşlediklerine ulaşma çabasından doğmuştur. Helimoğlu Yavuz (1997: 139) da masallarla ilgili şunları söyler: "Masallar, ürünü oldukları toplumların sosyo-kültürel aynalarıdır. Onlarda,

bir toplumun tüm geleneklerini, göreneklerini, ekonomik yapısını, üretim-tüketim ilişkilerini, etik değer yapılarını görebiliriz. Ama masallar bunları doğrudan değil de çoğu zaman bazı sembollerle anlatırlar. Önemli olan, gerçek yaşamla masal olayları arasındaki koşutluğu kurabilmek ve onların üstündeki giz perdesini kaldırabilmektir. O perdenin altında, giz, büyü, olağanüstü olduğu kadar da gerçek bir dünyanın durduğunu da görürüz.”

Gerçek yaşamla, düşünle, toplumsal, kültürel yapıyla bir bütün oluşturan masallar, çocuk edebiyatında önemli bir yere sahiptir. “Yazınsal bir tür olarak değerlendirdiğimiz masal türü, aslında özellikle çocuklar için üretilmiş olmamasına rağmen, günümüzde masalların çocuk yazını kapsamında ele alındığını görüyoruz. Bu nedenle günümüzde, çocukluğunda masal okumamış ya da dinlememiş bir yetişkine rastlamak neredeyse olanaksızdır. Yayınevlerinin yaptığı yüksek baskı sayıları göz önüne alınırsa, masalın günümüzde de büyük bir ilgiyle okunduğu söylenebilir” (Dilidüzgün, 2003: 25).

Masal, çocuğu duygusal ve düşünsel yönden besleyip düş dünyasını varsıllaştırırken onu, yaşama dolayısıyla geleceğe hazırlar. Düş ile gerçeği ortak paydada buluşturur. Masal “çocuğun ruhsal gelişimine, kendini tanımasına, güven duygusunun artmasına, yaşamın farklı yönlerini tanımasına ve okuma alışkanlığı kazanmasına olanak sağlaması bakımından büyük değerlere sahip edebî türlerin başında gelmektedir. Masallarda ele alınan konular bir bakıma çocuğun iç sorunlarına, gerilimlerine gönderme yaparken dolaylı bir yoldan da çocuğun dünyasına girer. Bu bakımdan çocuk, bilincine varmadan kendini bulur masalda” (Dilidüzgün, 1994: 169-182). Gerçekliğine göre kurgulanmış masal kahramanlarıyla özdeşim kurarak masalın devingenliğini yaşamaktan hoşlanır.

Çocuğun yaşama hazırlanmasında önemli bir yere sahip olan masalların dinleme, okuma, konuşma, yazma becerilerinin kazandırılmasında da etkili olduğu söylenebilir. Sever (2012: 149) de dilsel becerilerin gelişiminde masalın güdüleyiciğinden söz eder. Dolayısıyla masalların bazı niteliklere sahip olması gerekmektedir. Bunların başında masal kitaplarının dilsel ve görsel nitelikleri gelmektedir. Sever’e (2012: 171) göre “çocuk kitapları, sanat eğitimi sürecinin somut birer aracıdır.” Sanat eğitimi sürecinin bir parçası olan kitapların başlıca amacı, görsel özellikleri açısından çocuklara sanatsal duyarlılık kazandırması ve çocuğa göre kurgulanması olmalıdır. Görseller aracılığıyla çocuk, kendini masala yakın duyumsayabilir, okumaya isteklenebilir. Bu doğrultuda çocuklara yönelik hazırlanmış masal kitapları, çocukların ilgi ve dikkatini çekmeli; çizgi ve renkleriyle onları düşsel, düşünsel, duyuşsal yolculuklara çıkarmalıdır. Çocuklar kitaplardaki resimlere bakarak metni belleklerinde tamamlayabilmeli, yeni metinler yaratabilmelidir.

Görsellerin yanı sıra kitapların çocuğa göre olmasını sağlayan diğer bir öge dil ve anlatımdır. “Çocuk kitapları okulöncesi dönemden başlayarak dilsel becerilerin edinilmesi sürecinde çocuklara zenginleştirilmiş bir dil çevresi yaratan önemli değişkenlerden biri olarak değerlendirilebilir” (Sever, 2012: 36). Çocukların sözcük dağarcıklarının varsıllığının, onlara sunulan uyarıcıların çokluğuyla koşul olduğu söylenebilir.

Dil becerilerini geliştirmeye dönük doğal bir öğrenme ortamı sunması beklenen masallardaki tekerlemelerin, uyaklı söyleyişlerin, deyimlerin, ikilemelerin ve diğer dilsel öğelerin çocukların söz varlıklarının gelişiminde önemli olduğu söylenebilir. Bu konuda Helimoğlu Yavuz’a göre “Bir insana anadilini; anlatımı ikilemeler, benzetmeler, uyaklar, deyimler, atasözleri vb. gibi konuşma dilinin bütün incelikleriyle zenginleştirilmiş masallardan daha iyi, sözlü veya yazılı hangi edebiyat ürünü öğretebilir ki?” (2002: 153)

Söz varlığı yalnızca sözcükler, deyimler, ikilemeler ile sınırlı değildir. Aksan’a (2006: 13) göre “Bir dilin sözcükleri, terimleri, yabancı dillerden gelmiş öğeleri, atasözleri, deyimleri, insanlar arasındaki ilişkilerde kullanılması gelenek olmuş kalıp sözleri ve kalıplaşmış birtakım özdeyişler, bir bütün olarak söz varlığı adı altında ele alınır”. Söz varlığı, bir ulusun kültürünü, yaşam biçimlerini, inançlarını, birikimlerini yansıtır. “Adorno (1970; akt. Zimmerman, 2000: 21), sanat estetiğinin birbirlerini gerektiren iki özelliğinden söz eder. Eser içinde doğduğu toplumun ürünü olup ‘toplumsal şey’dir. Diğer yandan da kendi ortaya çıkış şartlarını aşmaya

ve özerk yapısında kendine has kuralları gerçekleştirmeye çabalar. Böylece sanat, hem toplumsal hem de özerktir. Bu bir çelişki değildir, birinin diğerini tamamlamasıdır.

Özlü bir belirlemeyle çocuklar, masal kitapları aracılığıyla kitaba yönelik duyarlık kazanırken masalın dilsel yapısıyla dil becerisi ve duyarlığı; görselleriyle de güzelduyusal beğenileri, görsel algıları gelişebilir. Masalların, bir toplumun maddi ve manevi değerlerinin birikimini yansıttığı göz önüne alındığında çalışmanın önemi anlaşılabacaktır. Masal kitaplarının ve Türk masalcılığının önemli yazarlarından biri de Oğuz Tansel'dir. Bu bağlamda yapılan çalışmada, Oğuz Tansel'in derleyip yazdığı, çocuklara yönelik hazırlanan masal kitaplarının dilsel ve görsel özellikleri açısından incelenmesi gerekli görülmüştür. Çalışmanın çocuklara yönelik hazırlanmış masal kitaplarının dilsel ve görsel özellikler açısından nasıl olması gerektiği konusunda ilgililere dönütler sunacağı düşünülmektedir.

Yöntem

Verilerin doküman incelemesi yoluyla toplandığı bu çalışma, niteldir. Doküman incelemesi, hedeflenen olgu ve olaylara ilişkin bilgi içeren yazılı araç gereçleri bulma, okuma, not alma, çözümleme ve değerlendirme işlemlerini kapsayan bir yöntemdir (Yıldırım ve Şimşek, 2008: 187; Karasar, 2010: 183). Kitapların incelenmesinde, bulguların elde edilmesinde Sedat Sever'in hazırladığı "Çocuk Kitapları Değerlendirme Ölçeği"nden yararlanılmıştır. Çözümlemeler, bu ölçütlerle yapılmıştır. Çalışmanın bulguları ve sonucu Sever'in dönütleri doğrultusunda son biçimini almıştır.

Örneklem/veri kaynağı, Oğuz Tansel'in derleyip yazdığı, çocuklara yönelik hazırlanmış ve Elips Kitap tarafından basılmış resimli masal kitapları arasından "seçkisiz örnekleme" yöntemiyle belirlenmiştir. Masal kitapları listelenmiş ve 24 kitap arasından 5'i seçkisiz biçimde seçilmiştir. Örneklemi oluşturan kitapların adları aşağıdaki gibidir:

Dalyanoğlu

Yedi Dullar

Al'lı Tilki

Mavi Benekli Firik

Becerikli Kız

Bulgular ve Tartışma

Masalların Dilsel Özellikler Açısından İncelenmesiyle Elde Edilen Bulgular

Dalyanoğlu

Tansel, masalında sıfatları, deyimleri, ikilemeleri abartıya kaçmayan kullanımlarla yansıtmış ve bu yolla anlatımı etkili, güçlü kılmıştır. Türkçenin kavram varsıllığını, çocuğun söz varlığını dolayısıyla dilsel gelişimini destekleyecek biçimde örneklendirmiştir. Aşağıda masalda geçen deyimler sunulmuştur:

"Oğlunu bağlayamıyor bir kazığa." "(bir kimseyi) bir kazığa bağlayamamak"

"Yukarıdakilerin içine bir kuşku düşüyor." "içine bir kuşku düşmek"

"Bunlar başlarını kaldırıp oğlana baktılar yan gözle." "yan gözle bakmak"

"Masadaki başını kaldırıp dile geldi." "dile gelmek"

"Anam usuma düştü." "usuna (aklına) düşmek"

"Oğlumu kurt yedi diyorum söz anlamıyor." "söz anlamamak"

"Anası sevinçten kanatlar takındı." "sevinçten kanatlar takınmak"

“... anasına göz aydınına geldiler.” “göz aydınına gelmek (göz aydını vermek)”

“Anasına kavuşmanın tadını çıkarıyordu.” “tadını çıkarmak”

“Duyar, bilirsem külünüzü savururum.” “külünü savurmak”

“Oğlan söz dinlemiyor.” “söz dinlememek”

“Bunu gözetleyenlerin gözleri kamaştı.” “gözleri kamaşmak”

“Barış için savaşanlar erişecekler mutluluk konağına.” “mutluluk konağına erişmek”

Metinde, biri anlamlı diğeri anlamsız sözcüklerin, ses ve anlam açısından benzer sözcüklerin yinelenmesiyle oluşan farklı yapıdaki ikilemelerle de karşılaşmıştık:

“ O aşağıda bakraç bakraç dolduruyor.”

“Gide gide bir köşke vardı.”

“Askerler köy köy, ev ev gitti.”

“İstemeye istemeye soyundu.”

“Az gittiler, uz gittiler; dere tepe düz gittiler.”

“Biz seni korur kollarız.”

“Padişah kulları sayrılık mayrılık dinlemez.”

Tansel metninde “korkalamak, esilmek, evserek, sayrılanmak, balkır...” gibi günlük yaşamda sıkça kullanılmayan sözcüklere yer vermiştir. Bu yolla çocukların, sözcüklerin anlamlarını öğrenmelerini amaçlamış olabilir. “Ölenin tutsunu yerine getirmek”, “yöğürterek gelme”, “tutarsağı olmak” gibi söyleyişlerin de yazarın dil özelliklerini yansıtan ve masal diline anlamlar katan örnekler olduğu söylenebilir.

Tansel’in imgeli anlatımı, çocukların duyu algılarının yanı sıra düş kurma güçlerini devindirici, kavram tasarımı sürecini destekleyici niteliktedir. Deyimlerle, imgesel öğelerle desteklenen anlatım, çocuğun düş kurma gücünün yanı sıra dokunma, görme duygusunu da devindirebilir. Aşağıdaki alıntılarda, imgesel anlatımın örneklerini görmek olanaklıdır:

“Mavi kanatlı zaman acılarını alıp götürüyor.” (s. 1)

“Kadının yüreğine bir kürek köz düşüyor.” (s. 2)

“Dalyanoğlu’nun anası sevinçten kanatlar takındı.” (s. 6)

Masalda yer alan devrik tümceler, anlatıma devingenlik ve şiirsellik katmıştır. Aynı zamanda bu tümceler, masala hem bir işitsel etki hem de günlük konuşma dilinin doğallığını kazandırmıştır. Aşağıda, metinde yer alan devrik tümcelerden bazılarına yer verilmiştir:

“Ulaşamıyorlar bala.” (s. 2)

“Balı ikimiz satarız, diyorlar kendi aralarında.” (s. 2)

“Böyle bezenmiş bir alana düştü oğlan.” (s. 3)

“Kim o dedi içerden anası.” (s. 4)

Kitapta nokta, iki nokta, üç nokta, virgöl, noktalı virgöl, soru işareti, tırnak işareti, ünlem işareti, kesme işareti gibi noktalama işaretleri kullanılmıştır. Noktalamayla ilgili bilgiler, bağlamlar aracılığıyla verilmiştir ama bazı noktalama işaretlerinin kullanımında yanlışlık söz konusudur. Aşağıdaki tümcelerde üç noktanın ve tek tırnak işaretinin kullanımında yanlışlıklar vardır:

“Onu kuyuda bırakalım; yukarı çıkamaz...” (s. 2)

“İşlerinin başı, kökeni ortadaydı...” (s. 3)

‘Ben senin oğlunum.’ diyor. (s. 5)

Kitaplar, çocukların anadilinin kurallarını kavrama ve doğru uygulamalarında öykündükleri birer araçtır. Bu nedenle çocuk kitaplarında anlatım; duru, içten, kısa ve yalın cümlelerle yapılandırılmalıdır. Anlatımda dil mantığı ve dil estetiği bakımından bozuk cümleler bulunmamalıdır. Özellikle yazım kurallarına uyulması ve noktalama işaretlerinin yerli yerinde kullanılması bakımından özenli davranılmalıdır (Sever 2013: 93).

Metinde, çocukların dilsel gelişimleri açısından olumsuz olarak değerlendirilebilecek birkaç durum vardır:

- Anlatımın, çokanlamlı bir dilsel düzenleme içinde oluşturulmadığı; çocuklara çoklu bakış açısı olanağını sunmadığı söylenebilir.
- Metindeki bazı tümcelerde anlatım bozuklukları vardır:

“Önce hiç çocukları olmamış ya bir oğulları olmuş ilerleyen yaşlarında.” (s. 1)

“Eşeğinin biriyle kendini, kurtlar yemişlerdir.” (s. 2)

- Kitaptaki uzun ve başı sonu belirsiz tümcelerin, seslendiği yaş grubundaki çocukların okumasını zorlaştırabileceği düşünülmektedir.
- Kitapta bazı sözcükler yanlış yazılmıştır:

“Dalyanoğlu’nin beline urgan bağlayıp sarkıtıyorlar kuyuya.” (s. 2)

“Kadınli erkekli Dalyanoğlu’nu aramaya çıkıyorlar ya bulamıyorlar **balkanda**.” (s. 2)

“**Pekiy**” (s. 3)

“Katırların **hepisini** istiyor.” (s. 6)

“Şahmeranın **göksünde**” (s. 7)

“**Padişah**”(s. 7)

“**İstemiyeistemiye**” (s. 9)

- Zaman kiplerindeki uyumsuzluk, anlatımın akıcılığını bozabilir ve çocukların anlam oluşturma sürecini olumsuz yönde etkileyebilir. Aşağıdaki alıntı bu duruma örnek olarak gösterilebilir:

“Dalyanoğlu, yeryüzünde bütün bitkilerin dilinden anlar olmuş. Padişah, bunu kendine başvezir yaptı. Güzel bir kızı varmış. Onu da delikanlıya verdi. Anasını da getirtti. Konağın yamacına bir köşk yaptırttı. Kırk gündüz, kırk gece düğünleri oldu. Ak güvercinler uçurdular. Yenildi, içildi, tülüklerden arındı. Barış için savaşanlar, erişecekler mutluluk konağına.” (s. 10)

Özlü bir belirlemeyle Tansel, 12 yaş ve üstündeki çocuklara seslenen masalını içten ve imgesel bir anlatımla okurlara sunmuştur. Uzun ve anlatım bozukluğu olan tümceler masalın okunabilirliğini zorlaştırırsa da Tansel’in şiirsel anlatımı, ses ve sözcüklerin birbirleriyle uyumu, yarattığı işitsel etki çocuklarda güzelduyusal bir etki bırakabilir; onlara sanata yönelik duyarlılık kazandırabilir. Tümce sonlarındaki uyaklar da metnin kulağa hoş gelmesini, bellekte kalmasını sağlayabilir.

Yedi Dullar

Tansel, masalın giriş, döşeme, sonuç bölümünde bağlama sözlerden yararlanmıştır. Bağlama sözler, özellikle geleneksel olanlarda, masala özgü dili oluşturan düşsel ve mizahi öğelerden oluşmaktadır. Çocukların ilgisini ve dikkatini çekmede, onlara masala özgü anlatım dilini ve imgesel öğelerle yapılandırılmış dili sezdirmede önemli olduğu söylenebilir. Aşağıda masalda yer alan örnekler sunulmuştur:

“Az gidiyorlar uz gidiyorlar; dere tepe düz gidiyorlar; altı ay bir güz gidiyorlar. Arkalarına bakıyorlar ki gittikleri, bir buğday boyu yol.” (s. 4)

“Az gidiyorlar uz gidiyorlar; dere tepe düz gidiyorlar; beş konaklık yol alıyorlar.” (s. 11)

“Az gidiyorlar uz gidiyorlar; dere tepe düz gidiyorlar; altı ay bir güz gidiyor.” (s. 12)

“Gökten ne elma düşer ne bulut... Dertlenme bulursan bir iş tut.” (s. 13)

Yedi Dullar masalında Türkçenin söz varlığını deyimlerden yola çıkarak çocuk okurlara sunmuştur. Aşağıda masalda geçen deyimler örneklendirilmiştir:

“Durumu gören Kınacı’nın dumanı tepesinden çıkıyor.” (s. 4) “dumanı tepesinden çıkmak”

“Kara kara düşünüyor.” (s. 4)

“Olur.” Diyor, yüreği serinliyor.” (s. 4) “yüreği serinlemek”

Tansel metinde “givit, ağnayıp, sencileyin, ağulu, sayrılanmak, bilece ” gibi günlük yaşamda sıkça kullanılmayan sözcüklere yer vermiştir. Bu yolla çocukların, sözcüklerin anlamlarını öğrenmelerini amaçlamış olabilir. “iyicene”, nen yapmamak” gibi söyleyişler anlatım dilini yapaylıktan kurtaran yerel söyleyişlerdir.

Tansel’in deyimlerle, imgesel öğelerle desteklenen anlatımı, çocuk okurun düş kurma gücünün yanı sıra dokunma, görme duyusunu da devindirebilir. Aşağıdaki alıntılarda, imgesel anlatımın örneklerini görmek olanaklıdır:

“İlksiz mavi zamanda, mavi vaktin birinde bir tecimen varmış.” (s. 1)

“Tozdan dumandan buyruk okunmaz.” (s. 13)

“Uzay küçük, uzay az...” (s. 13)

Devrik tümceler, anlatıma devingenlik ve şiirsellik katmış; masala hem bir işitsel etki hem de günlük konuşma dilinin doğallığını kazandırmıştır. Aşağıda, devrik tümcelerden bazı örnekler sunulmuştur:

“Ne ettin, ne yapıyorsun böyle? Diye çıkışıyor karısına Kınacı.” (s. 4)

“Kınacı gidiyor dükkânına.” (s. 4)

“Kentin ıssız bir yerindeymiş pınar.” (s. 6)

“Tam o sırada yaşlıca bir adam geliyor yanlarına.” (s. 7)

“Kınacı söylüyor başına gelenleri.” (s. 10)

Kitapta nokta, iki nokta, üç nokta, virgöl, noktalı virgöl, soru işareti, tırnak işareti, ünlem işareti, kesme işareti gibi noktalama işaretleri kullanılmıştır. Noktalamayla ilgili bilgiler, bağlamlar aracılığıyla verilmiştir.

Kitapta bazı sözcüklerin yanlış yazılması dikkat çekmektedir:

“Vaktin” (s. 1)

“Pekiy” (s. 7)

Özlü bir belirlemeyle Tansel, 12 yaş ve üstündeki çocuklara seslenen Yedi Dullar masalını içten, yalın ve duru bir anlatımla okurlara sunmuştur. Tansel’in şiirsel anlatımı, ses ve sözcüklerin yarattığı işitsel etki çocuklarda güzelduyusal bir etki bırakabilir. Onların dinleme ve konuşma becerilerine katkı sağlayabilir.

Al’lı Tilki

Yazar, Al’lı Tilki masalında Türkçenin söz varlığını deyimlerden yola çıkarak çocuk okurlara sunmuştur. Aşağıda masalda geçen deyimler örneklendirilmiştir:

“Neyledi nettiyse kurtaramadı yakasını” (s. 3) “yakasını kurtarmak”

“Önce gözlerine inanamadı.” (s. 5) “gözlerine inanamamak”

“Suratı üç karış.” (s. 5) “suratı bir karış” (yazarın abartma sanatından yararlanarak sözü ekili kılma amacıyla olduğu düşünülmektedir.)

“Kağnıdan atladığı gibi tabanları yağladı.” (s. 5) “tabanları yağlamak”

“Gürültüye uyanan köylücük, durumu anlayınca ağzı açık kalakaldı...” (s. 5) “ağız açık kalmak”

Tansel’in imgeli anlatımı, çocuk okurun düş gücünü ve duyu algılarını devindirebilir. Aşağıdaki alıntılarda, imgesel anlatımın örneklerini görmek olanaklıdır:

“Uyandı, yılan çiyani; uyandı dağ, taş, kurt, kuş; yolumuz cam gibi yokuş! Yazılmış mektuplar okurmuş baş tilki...” (s. 2)

“Dünlerin mavi dumanlı tasında, ormanlar ortasında; köseleri sakallı, kellerinin alnı ayılı; dağların çoğu çırılçıplak, az ormanlı; dereleri, ırmakları kuru, erkekleri işli, işsiz; çocuklar dişsiz, kadınlar gözü sulu, bir güneş ülkesi varmış.” (s. 2)

Uzun tümceler masalın okunabilirliğini zorlaştırırsa da Tansel’in şiirsel anlatımı çocuk okuru, masala çekebilecek, dilsel duyarlık kazandırabilecek niteliktedir.

“Mavi urunda, börek tepsileri, baklava tepsileri fırında; gölge dağların, cüce dağların kolanladığı talanladığı bir köy varmış. Varlı yokta, altı batman bir okka, sözün yaylasında dosdoğru, düpdüzü, bu ülkenin bir köyünde iğneli vatoz başlı tilki, kan ağılatmış bir köylüye.” (s. 2)

“Urunun depreme tutulup zangırdadığı, katığı yağsız tuzsuz lor, yüz bin köyden birinde, saf demeye dilim varmaz, saftan da öte bir köylü yaşırdı, çiftlik yapar, buğday eker, arpa biçerdi.” (s. 3)

Yazar, bu masalında da “kolanlamak, ağılamak, boyunduruk” gibi günlük yaşamda sıkça kullanılmayan sözcüklere yer vermiştir. Devrik tümceler, anlatıma devingenlik, şiirsellik katmış; masala konuşma dilinin doğallığını kazandırmıştır. Aşağıda, devrik tümcelerden bazı örnekler sunulmuştur:

“Tilki devirse de çorba tasını, kaşıyamazdı başını...” (s. 3)

“Nerdeyse düşlere batmıştı, uyur gezerceydi görünümü.” (s. 5)

12 yaş ve üstündeki çocuklara seslenen masalın içten, şiirsel ve imgesel anlatımı çocuk okurların dilsel becerilerinin gelişiminde önemli bir yere sahip olacağı düşünülmektedir. Türkçenin varsıllığını ve anlatım gücünün yansıtılmasında çocuklara salık verilecek kitaplar arasında olduğu söylenebilir.

Becerikli Kız

Tansel’in, masala özgü dili oluşturan düşsel, mizahi öğelerden örülmüş sözlerden yararlanarak, aşağıdaki örnekte görüldüğü gibi ilgi çekici ve etkili bir giriş yaptığı söylenebilir.

“Eski zaman içinde, hem var hem yokmuş. Çok, az; az, çokmuş. Bir ülkede, kente yakın bir ormanda üç kızıyla anaları yaşarlarmış.” (s. 1)

Masalda yer alan “Bi’tecik de tavukları var bunların.”(s. 1), “Anasından izin almadan gitmişti ortanca kız da.” (s. 2), “Tezinden toparlanıp iniyorlar kente.” (s. 5) gibi devrik tümceler, anlatımı devindirmiş; masala günlük konuşma dilinin doğallığını kazandırmış; işitsel etkisiyle anlatımı şiirselleştirmiştir.

Türkçenin varsıllığı, anlatım gücü ikilemeler, deyimler aracılığıyla, imgeli bir anlatımla okurlara sunulmuştur. Aşağıda, masalda geçen deyimler ve ikilemeler örneklendirilmiştir:

Bulmak için üç kız kardeş dört dönerler.” (s. 1) “dört dönmek”

“Kapı dışarı göndermem seni!’ derse de kız diller döküyor.” (s. 2) “dil (diller) dökmek”
“Kararmaya yüz tutuyor inin içi.” (s. 3) “(bir şey olmaya) yüz tutmak”
“Kız da bu işin üstesinden nasıl geleceğini kuruyor.” (s. 4) “işin üstesinden gelmek”
“Sözünde durmazsan, kızın olmam, gibisine gözdağı veriyor.” (s. 5) “(birine) gözdağı vermek”

“Kulağı kırışte bekleyen kızın anası çıkıyor.” (s. 4) “kulağı kırışte olmak”

“Ebemkuşağı boyasında tüyleriyle *pırlıl pırlıl*, kazca iri.”(s. 1)

“Önceleri yittiğinde tavuğu buldukları yerleri *birim birim* yokluyor.” (s. 2)

İki kızının, akşama eve dönemediğini gören ana; küçük kızını önüne alıyor, derdini *ağlaya ağlaya* döküyor ona...” (s. 2)

“Kapıya *güm güm* vuruyor.” (s. 5)

Yazar masalda “ırılmak, göksu, erinç ”gibi günlük yaşamda sıkça kullanılmayan sözcüklere yer vermiştir. Bu sayede çocuk okurların söz varlıklarına yeni sözcükler eklenerek sözcük dağarcıkları varsıllaşabilir. Becerikli Kız masalı, 12 yaş ve üstündeki çocuklara seslenmektedir. İkilemelerle ve deyimlerle bezeli imgesel anlatım, çocuklarda güzelduyusal bir etki bırakabilir. Onlara Türkçenin anlatım varsılıklarını sezinletebilir.

Mavi Benekli Firik

Metinde yer alan sıfatlar, deyimler, ikilemeler anlatımı etkili ve güçlü kılmalıdır. Türkçenin kavram varsılığı, okurun söz varlığını dolayısıyla dilsel gelişimini destekleyecek biçimde sunulmuştur. Masalda geçen deyimler aşağıdaki gibidir:

“Hazıra dağ dayanmaz.” (s. 2) “hazıra dağlar dayanmaz”

“Etme eyleme, donundan çık!” diye yalvarıp yakarıyor ya Mavi Benekli Firik hiç oralı olmuyor.” (s. 8) “oralı (bile) olmamak”

“Anası, pislikleri görünce cin ifrit kesilir; oğlunu çağırır yanına.” “Cin ifrit (olmak) kesilmek”

Farklı yapıda kurulan ikilemelerden bazıları aşağıda verilmiştir:

“Bunların hiç çocukları mocukları olmamış.” (s. 1)

“Boy boy, kınalı, türlü boyada piliçlerle kümesleri doluymuş.” (s. 1)

“Kadın fellik fellik dolaşmaktan yemek yapmaya vakit bulamaz.” (s. 1-2)

“Tin tin geliyor evlerine.” (s. 5)

“Torba torba altın getiriyorlar.” (s. 6)

“Anlata anlata bitiremiyor kızı.” (s. 9)

Masalın giriş, döşeme, sonuç bölümünde yer alan; düşsel, mizahi öğelerden oluşan bağlama sözler ve yazarın imgesel anlatımı, çocukların ilgi ve dikkatini çekmede, dilsel becerilerinin gelişiminde ve onlara masala özgü anlatım dilini sezdirmede oldukça önemlidir. Aşağıda masala özgü anlatım dili ve yazarın imgesel anlatımından örnekler sunulmuştur:

“İlksiz mavi urunda, mavi vaktin birinde bir kadınla kocası varmış.” (s. 1)

“Bahçeci, bahçeci, başın baş aşağı; ayakların baş yukarı kalasın. Ellerin şippik çalarken ağzın türkü söylesin. diyor.” (s. 3)

“Firik’i getirdiklerini görünce gökler dolusu seviniyor.

Bunu duyan Firik:

“Ana, der, yemeği ben götüreyim.” Kadın duyduğu sestten korkar. Sonra Mavi Benekli’nin konuştuğunu anlayınca: Nasıl götüreceksin? diye sorar” (s. 3)

Tansel, bu masalında da günlük yaşamda sıkça kullanılmayan ya da kırsal kesimde yaşayanların daha çok kullandığı “kıyadalamak, seğırtmek, giyit, küşümlenmek...” gibi sözcüklere yer vermiştir. Böylelikle çocukların sözcük dağarcıklarına yeni sözcükler eklemeyi amaçlamış olabilir.

Tansel’in sıklıkla yararlandığı devrik tümceler, anlatıma devingenlik ve şiirsellik katmış; masala hem işitsel bir etki hem de günlük konuşma dilinin doğallığını kazandırmıştır. Aşağıda, devrik tümcelerden bazı örnekler sunulmuştur:

“Yapıyor evin bütün işlerini, Kadın, akşamları hazırda konuyor hep.” (s. 2)

“Mevsimler karışmış birbirine.” (s. 4)

“Mavi Benekli kuşluk vakti gelir kapıya.” (s. 5)

“Beş torba altınla denkleşiyor kefeler.” (s. 6)

Metinde, bazı sözcüklerin yanlış yazılması, çocukların dilsel gelişimleri adına olumsuz bir durum olarak değerlendirilebilir:

“Vaktin” (s. 1)

“Padişah” (s. 3)

Diğer masallarında olduğu gibi Mavi Benekli Firik de 12 yaş ve üstündeki çocuklara seslenmektedir. Masal, çocuk okurların ilgisini çekebilecek içten ve imgesel bir anlatımla kurgulanmıştır. Tansel, Türkçenin kavram varlığını, okurun söz varlığını dolayısıyla dilisel gelişimini destekleyecek biçimde sunmuştur.

Masalların Görsel Özellikler Açısından İncelenmesiyle Elde Edilen Bulgular

Resim, çocuk edebiyatının temel öğelerinden biridir. Kitapların çocuğa göre kurgulanmasında oldukça önemli bir yere sahiptir. Bu nedenle çocuklara yönelik hazırlanan kitaplarda görsellerin başlıca amacı, sayfaları renklendirmek ya da metni süslemek olmamalıdır. Çocukların görsel algılarının devindirilmesi; onlara sanata yönelik duyarlık ve bilinç kazandırılması için görsellerin bazı niteliklere sahip olması gerekmektedir. Görseller, metnin anlamının tamamlanmasına yardımcı olmalıdır; metne anlam yüklemelidir. “Çocuk kitaplarında resim, kendi başına görsel bir öğe olarak önemli bir işlevi dile getirdiği gibi, metinle birlikte düşünüldüğünde de anlamı tamamlayan, açıklayan, genişleten, bazen de metne yeni anlamlar katan estetik bir uyaran olur” (Sever, 2012: 166).

Resimler, çocuğun düşünmesine, düş kurmasına ve hoşça zaman geçirmesine olanak vermelidir. “Nitelikli resimler metnin iletisini tamamlar, metinde sözcüklerle anlatılmayanları, çizgi ve renklerin diliyle çocuğa aktarır; metnin kurgusuna koşut olarak çocuğu eğlendirir, düşündürür, heyecanlandırır” (Sever, 2000: 654). Metnin görselleri, kavram gelişimini destekleyici nitelikler taşımalı; görsel imgeleri bellekte kavramsallaştırma sorumluluğunu üstlenebilmelidir. Çocuklarda resim yapmaya, kitapla iletişim kurmaya yönelik istek uyandırabilecek çizgi ve renklerle onları buluşturabilmelidir (Sever, 2012: 169, 189-190; 2013: 95, 125). Görsellerin sanatsal bir nitelikte, estetik kaygı güderek üretilmesi bu açıdan önemlidir. Araştırma kapsamına alınan kitaplar incelendiğinde, görsellerle ilgili belirtilen niteliklere sahip olmadıkları belirlenmiştir. İncelenen masal kitaplarının, çocuklar için çok uyaranlı bir iletişim ortamı oluşturmadığı ve onların görsel algılarını uyaramadığı söylenebilir.

Kapakların görsel etkisi, çocuğun izleme ve okuma isteğini artırıcı nitelikte değildir. Ön ve arka kapaklar, görsel tasarımıyla izleksel bir uyum gösterememektedir. Kapakların

tasarımının, çocuğun kitabın içeriğine ilişkin düşsel ve düşünsel bir hazırlık yapmasına katkı sağlamayacağı düşünülmektedir. Sayfa düzeninin (resim, fotoğraf, yazı, rakam) çocukta güzelduyusal bir etki uyandıramayacağı söylenebilir.

Kitapların diğer tasarım özelliklerine bakıldığında, kullanılan kâğıdın dayanıklı, kolay yırtılmayan, kırışmayan, yıpranmayan özellikte ve göz sağlığı açısından uygun olmadığı belirtilebilir. Kâğıt, resimlerin, yazıların niteliğini ve renklerini özgün biçimde yansıtamamaktadır. Cilt ve kapaklar, dayanıklı değildir. Kolaylıkla dağılabilir, yıpranabilir.

Özlü bir belirlemeyle kitapların 12 yaş ve üzerindeki çocukların görsel algılarını devindirebilecek, sanatçı duyarlılığıyla oluşturulmuş nitelikte olmadığı belirtilebilir. Kitaplar, görsel dünyasıyla çocuğun ilgisini çekebilecek nitelikte değildir. Çocuklar, resimlere baktığında farklı bir öykü oluşturma isteği duymayabilir. Kitapların resme, sanata ve sanatçıya karşı duyarlık oluşumuna katkı sağlama olasılığının düşük olduğu söylenebilir.

Sonuç

Yazar, dilin kendine sunduğu olanaklar içinde, sözcüklerin anlam çerçevesinde kendine özgü bir dil yaratmıştır. Çocuklara dil bilinci ve sevgisi duyumsatabilmede Türkçeden yararlanmıştır. Kitaplar, seslendiği 12 yaş ve üzerindeki çocukların -dil gelişimlerini olumsuz etkileyecek bazı durumları olsa da- söz varlığını varsıllaştırabilecek, onlara dil sevgisi edindirebilecek yapıtlar olarak değerlendirilebilir. Görsel özellikler bağlamında ise çocukların ilgisini çekebilecek, görsel algılarını devindirebilecek nitelikte olmadığı ve sanatçı duyarlılığıyla hazırlanmadığı söylenebilir. İncelenen masal kitaplarının dilsel ve görsel denetimden geçirilmesinin, çocuklar için etkili bir dil çevresi yaratılmasına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Kaynaklar

- Aksan, D. (2006) *Anadilimizin Söz Denizinde*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Dilidüzgün, S. (1994) “Masalın Eğitimdeki Yeri –Yaratıcılığı Geliştirici Öneriler”. *Çağdaş Eğitimde Sanat*. İstanbul: Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği Yayınları, s. 169-182. <http://www.egitim.aku.edu.tr/diliduzgun.htm> (Erişim: 13.10.2015).
- Dilidüzgün, S. (2003) *Çağdaş Çocuk Yazını*. İstanbul: Morpa Kültür Yayınları.
- Güney, E. C. (1971) *Folklor ve Halk Edebiyatı*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Helimoğlu Yavuz, M. (1997) “Türk Masallarında Çocuk İmgeleri” (ss. 139). 1. *Ulusal Çocuk Kültürü Kongresi Bildirileri*, A. Ü. Çocuk Kültürü Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları, Ankara.
- Helimoğlu Yavuz, M. (2002) *Masallar ve Eğitimsel İşlevleri*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Karasar, N. (2010) *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Sever, Sedat (2000) “Çocuk Kitaplarında Dilsel ve Görsel Duyarlık” (ss. 631-646). 1. *Ulusal Çocuk Kitapları Sempozyumu: Sorunlar ve Çözüm Yolları*. (Yay. Haz.: S. Sever), Ankara: AÜ Eğitim Bilimleri Fakültesi ve Tömer Dil Öğretim Merkezi Yayını.
- Sever, S. (2012) *Çocuk ve Edebiyat*. İzmir: Tudem Yayıncılık.
- Sever, S. (2013) *Çocuk Edebiyatı ve Okuma Kültürü*. İzmir: Tudem Yayıncılık.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2011) *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınları.
- Zimmermann, HansDieter (2001) *Yazınsal İletişim*. (Çev.: Fatih Tepebaşı). Konya: Çizgi Kitabevi.

İncelenen Kitaplar

Tansel, Oğuz (tarih belirtilmemiş) *Becerikli Kız*. Ankara: Elips Kitap.

Tansel, Oğuz (tarih belirtilmemiş) *Mavi Benekli Firik*. Ankara: Elips Kitap.

Tansel, Oğuz (tarih belirtilmemiş) *Al'lı Tilki*. Ankara: Elips Kitap.

Tansel, Oğuz (tarih belirtilmemiş) *Yedi Dullar*. Ankara: Elips Kitap.

Tansel, Oğuz (tarih belirtilmemiş) *Dalyanoğlu*. Ankara: Elips Kitap.

Gagauz Masallarında Diğer Sözlü Türlerin Foksyonu

The Functioning of Other Oral Genres in Gagauz Fairy Tales

Doç. Dr. Tudora ARNAUT

Kiev Taras Şevçenko Milli Üniversitesi

Özet

Masal türü genellikle klasik folklor yaratıcılığın kadim türlerinden en başta gelenlerindendir. Onlar küçük yaştan itibaren çocukların dünyasına yönelik olup var olan örnekleri ve kahramanlıkları ile eğitmektedirler. Ayrıca büyüklere de ilham kaynağı olurken iyilik ve adalet gibi kavramların öncülüğü olmaktadır. Bu türde yer alan olağanüstü olaylar aslında bazen gerçek hayattan alınan insan ilişkilerini irdelemekte ve kurgu ile birleşip insanoğlunu masal dünyasına sürüklemektedir. Bu da bu türü diğer türlere nazaran çocuklara daha da yakın kılmaktadır. Belirtilmelidir ki anlatım sırasında dinleyiciye hümanistik idealler, hayattaki olayların olağanüstülüğü masallara edebi inandırıcılık ve duygusal etki kazandırmıştır.

Anahtar Sözcükler: Masal, Gagauz sözlü türleri, folklor, kültür.

Abstract

The fairy tale genre is one of the top types of the oldest classical folklore creativity. They serve an example for children from their young age and bring them up by the example of heroism. Also they are a source of inspiration for adults and represent such concepts as goodness and justice. The extraordinary events that occur in this genre explore human relationships sometimes taken from the real life and combining them with the fiction involve human beings into the world of fairy tales. This makes this genre closer to children than other genres. Humanistic ideals and extraordinary nature of life events add a literary persuasiveness for fairy tales and make an emotional influence on readers.

Key words: Fairy tales, oral forms of Gagauz, folklore, culture.

Giriş

Masal – genelleiyici bir kavram. Sözlü halk edebiyatının önemli türleri arasında yer alan bu tür kendi evrenselliği ve her yaştaki gruba hitabı ile toplumun arasında yüzyıllarca yaşamaktadır. Genellikle düz yazı şeklinde ve epik bir tür olan masal, konu itibariyle iyilik - kötülük savaşını ve iyiliğin mutlaka zafere ulaşmasını, hayatın ve ölümün üzerine zaferini vd. konuları işlerken diğer anonim türlerini de içermektedir.

Diğer bir deyişle masal: ‘Gerçeğin yanında genellikle olağanüstü varlıkların olağanüstü maceralarını anlatan, belirsiz bir zaman ve mekanda geçen, inandırma iddiası taşımayan, belirli formel ifadelerle başlayıp sona eren; öğüt vermek, eğitmek, eğlendirmek, kültürü yansıtmak ve geleceğe taşımak, toplumda birleştirici olmak ve dayanışmayı sağlamak amacıyla anlatılan, hayal ürünü olan, günlük konuşma dilinin ve kendine özgü bir üslubun kullanıldığı genellikle kısa, nesir şeklindeki anlatımlardır’ (Uçkun, 2003:13-17).

Rus bilim adamı V.Propp masal türünü ele alırken kendisinden önce bilim adamlarının ‘olağanüstü içerikle güncel konulu ve hayvanlar hakkında’ masalların sınıflandırmasına dikkat

çeker ve bu sıralamanın yetersiz olduğunu vurgular, fakat bu sınıflandırmanın yetersizliğini belirtirken varolan sınıflandıma başlıklarını alt başlıklara sıralamaktadır. Propp masalları konu sınıflandırmasının yanısıra asıl kahramanların fonksiyonlarına göre ele alınmasına da dikkat çeker. (<http://detskie-skazki.com/stati/klassifikaciya-skazok-harakternye-cherty-kazhdogo.html>). Bilim adamı Wundt bu sıralamayı daha da genişletip ‘Halkların psikoloji’ adlı eserinde 7 maddeye bölmektedir (Propp, 2001: 8).

Ensar Aslan, masalın karakteristik özelliklerine vurgu yaparken “Masalı kendisine ait kavramları ve anlatım dili ile olağan ve olağanüstü olayları anlatan eğitici nitelikli, geleneksel ve kolektif karakter taşıyan mensur ürünler olarak tanımlayabiliriz” (Aslan, 2001: 33) demektedir. Pertev Naili Boratav, masalı, “nesirle söylenmiş, dinlik ve büyücülük inanışlarından ve törelerden bağımsız, tamamıyla hayal ürünü, gerçekle ilgisiz ve anlattıklarına inandırmak iddiası olmayan kısa bir anlatı” (Boratav, 1982) olarak tanımlamakta ve bu tanım araştırmacıların çoğuna kaynaklık etmektedir. M. H. Yavuz, Türk masallarında Propp’un yönteminden de bahsederken aynı zamanda masalların toplumda ve özellikle çocukların arasında eğitimsel işlevlerini işler ve masaldaki mesaj-indexsinin sıralamasını verir. İleti dizinlerini alt başlıklarla: olağanüstü, gerçekçi, hayvan, deyimler ve atasözlerini konu alan masallar diye sınıflandıran Yavuz ileti dizininde yer alan etik, psikolojik, sosyolojik, ekonomik ve öteki iletiler diye eğitimsel işlevlerine ve dil öğretimindeki katkılarına önemle vurgu yapar (Yavuz 2002. 13-27; 37-51). Konumuz gagauz masalları üzerine derleme yapan V.Moşkov, N.Baboglu, S.Ekonomov, S.Bulgar vs. gibi bilim adamların yanısıra günümüzde masalları her yönü ile bilimsel yöntemler çerçevesinde inceleyen Gagauz bilim adamı V.Sırf’ın çalışmaları önemlidir. Biz çalışmamızda ise Gagauz masallarında sıkça dile getirilen ve masala zenginlik veren diğer sözlü türlerin fonksiyonları ve işlevleri üzerine odaklanacağız.

Masal türünün özelliği içinde varolan türler ile onun hedefi olmalıdır, zira o genellikle kollektif ihtiyaçlara yöneliktir. Burada yer alan buluş farklı ulusların masallarını karakterize etmektedir. Ali Duymaz, tekerlemelerin masaldaki fonksiyonunu değerlendirirken “Masal başındaki tekerlemeler, masalın muhtevasına inanılmaması için uyarı anlamında söylenirken, anlatılanların gerçek değil, eğlendirmek ve ibret dersi vermek için uydurulmuş şeyler olduğunu ifade eden ‘giriş klişeleri’ niteliği taşırlar” diye açıklama yapar (Duymaz, 2002: 66). Aynı düşüncüyü destekleyen Cerrahoğlu ‘Masalın başında ortasında veya sonunda yer alan masal başı tekerlemeleri en inanılmaz yalanlarla örülü hayali ve abartılı anlatımların yer aldığı bölümdür. Aslında masalla ilgisi olmayan bu bölümdeki tekerlemenin işlevi sadece dinleyicinin ilgisini çekmek ve onu masalın gizemli dünyasına hazırlamak, masalın heyecanla ve dikkatle dinlenmesini sağlamaktır’ biçimindeki düşünceleri ile dikkat çeker (Cerrahoğlu, 2011: 282). Fakat biz Cerrahoğlu’nun ‘... masalla ilgisi olmayan bu bölümdeki tekerlemenin işlevi sadece dinleyicinin ilgisini çekmek ve onu masalın gizemli dünyasına hazırlamak, masalın heyecanla ve dikkatle dinlenmesini sağlamaktır’ düşüncesine tamamiyle katılmıyoruz, zira çoğunlukla ancak masalda yer alan bu tekerlemeler başka bir türün içinde yer almamakta, nadiren yer alsa dahi masalda işlemiş olduğu fonksiyonu başka yerde ihtiva etmemektedir. Masalın gerçeğe uygun olmayışı, başlangıcından bellidir, bu nedenle de olağanüstünlüğü ile ön plana çıkarken olayların geçtiği yer ve zaman belirsizdir. Bu nedenle masallara bir gizem vermek ve ilgi çekmek, dinleyiciyi bilinmeyenlerin dünyasına getirirken heyecanı artırmak amacıyla bazen bir tekerleme ile: ‘masal masal martladı, masal küpü çatladı, masal masal maniki, tırnağı vardır on iki, on ikinin yarısı, beş tilkinin derisi, kuvancının arısı, satıcının darısı, papazın da karısı...’ (Baboğlu, 1991: 15) bazen ise belirsiz bir zaman dilimi ile başlar : ‘bir vakit varmış, bir vakit yokmuş, eer olmayaymış, söylenmeyceymiş’ (Kelçä-külcä) (Baboğlu, 1991:3) Dinleyicinin ilgisini çekmek, aynı zamanda bir gizemlilik, kurgunun okurun hayal gücünü genişletmek ve şaşkınlık yaratmak için kurulan gerçek dışı ve olağanüstülük masalın girişinde bu türü daha da ilgi çekici yapar: ‘... zaman zamandaykana, başak samandaykana, dădu sallangaçtaykana, küyün birindä yaşarmış bir çocuk’ (Bulgar, 1990: 5); ‘diğer örnekte ise daha genişletilmiş bir şekilde bu tekerleme şöyle: ‘zaman zamandaykana, harman samandaykana, bän sallangaçtaykana, dădu

delikannıykana, bobam da dünneedä taa yokmuş, varmış bir padişayın oolu, adıymış Kurti...' (Bulgar, 1990: 32). Okurda merak uyandıran ve daha masal başlamadan soruları art arda okurun beyninde sıralayan bir tekerleme, var olan masalı dinlemek için heyecan yaratır. Bazen ise bu giriş, ders vermek veya okuru kendine bağlamak amacıyla yapılmaktaydı: '... estek pestek, topal eşää bir köstek, kim masalı sesleer- bana aga, kim seslemeer-anasına damga...' (Bulgar, 1990: 52) sözleri ile giriş yapmaktaydı. Bu tür girişler Gagauz masalına bir yandan olağanüstülük katar, diğer yandan da onu Türk dünyasının ayrılmaz bir parçası yapar. Mesela Türk masalları, 'bir varmış, bir yokmuş, evvel zaman içinde, kalbur saman içinde' ...; Evvel zaman içinde, kalbur zaman içinde..pire berber iken, deve tellal iken, ben anamin beşiğini tıngır mıngır sallar iken, bu masalı şöyle anlatmışlar' (<http://www.edebiyatfatih.net/2016/10/turk-masal-ornekleri.html>) gibi tekerleme ile başlar; Özbek masallarındaki giriş kısmı: 'bir varmış bir yokmuş, çok evvelden kuşların konuştuğu, güllerin ise kızlar tarafından büyülü olduğu zamanlarda uzak bir ülkede....' (Rogov, 1980: 96); Azerbaycan masallarında 'bir vardı, bir yohdu' (<http://edu.ann.az/file/files/eduaz/2012/05/1-ci.pdf>). Bu örnekleri çoğaltmak mümkündür, zira birçok Türk halklarında masalların başlangıcı bu tür girişle yapılmaktadır. Zaman belirsizliği ve tekerleme şeklindeki girişler 'masalcının kendi hevesini, ustalığını, dağarcığındaki malzemenin bolluğuna ve dinleyicinin isteklerine göre giriş tekerlemesini yapmasına yardımcı olmaktadır (Yardımcı, 1996: 17-18).

Gagauz masallarında V. Sırf, ara ifadeleri 'Uz gitmiş, düz gitmiş, altı ay bir güz gitmiş, veya gel-git vakit.., az mı çok mu geçmiş 'uzay-zamansal formüller' diye adlandırır. Bu formüller bir açıdan kahramanın yolundaki mesafeyi epizodlar arası bağlantıyla gösterirken, diğer açıdan zamanını ve bulunduğu ortamı açıklar (Sırf, 2004: 366).

Gagauz masal örneklerin bitişinde ise Gagauz daha gerçekçi görünmek amacıyla anlatıcı, masal dünyasında kendine yer bulur ve masalı 'da çekeder bir düün, bir görölmedik şennik-sevinmelik, ani, var bir laf, padişah düünü, angısı bir hafta sürürdü! Da, beni dâ bu düünâ çaardılar üst köşeyä, paalı musafirlärlän yannaşık oturtular...' (Baboglu, 1991: 31) diye tamamlar. Şunu da belirtmek gerekir ki, bazen Gagauz masallarında olumlu kahramanların varlığı ve örnek alınması istenen bazı örneklerin sonunda gerçekçilik havası verilmektedir: 'beni da çaardılar üç afta düüncülük ettim. Gürgen – Kıvradan bana evä da üç çanak keş-keş mancası verdi. Birisini bana-kim söledi masalı, birisi sizä-kim sesledi, öbürünü da hepsinä. Ama o üç kafadar büün da saa yaşeerlar pek kısmetli gözäl gelinnerinnän. Hem var çok uşakları çok zenginnikleri hem taa da bilmäm neleri.., da te masal hepsi, bu masalın bitkisi..' (Baboglu, 1991: 79).

Masallarda kurgu en başta gelmekte ve eğitimsel fonksiyon masalın konusunu daha güçlü kılmak için diğer yardımcı elementleri de katmaktadır. Masalın içinde bazen yer alan atasözleri anlatıcının delillerinin gerçekçiliğini ve doğruluğunu kanıtlamak için dile getirilmektedir: 'ne ekecen,-demiş aarif insan,-onu da biçecen'... (Kelar, 2003: 67). Bazı gagauz masaları ise tam atasözü başlığını da taşımakta. 'Kim ne yapıy-kendine yapıy' ... (Kelar: 68). Bu atasözü, var olan örnekte direktifini önceden belirler ve eğitimsel, ders çıkarıcı bir ön giriş yapar. Hatta bu sözleri pekiştirmek için de bu sözler masalın son cümlelerinde de tekrarlanmaktadır: 'akına: - demiş babu: getirip alına dädunun laflarını ' kim ne yapıy, kendine yapıy'... (Kelar: 68).

Edebi işlemleri yapılan masal metninin içinde yer alan türlerin arasında yağmur duasına benzeyen ve Hristiyan Gagauzların arasında kutlanılmakta olan 'Lazar' adındaki bayram şarkısına benzer bir örnek görmektediriz. Buradaki sıralama ve benzetmeler tıpkı bu şarkıda olduğu gibidir.

- 'Kuyumcu kardaş, altın ustası! Ver bana sedef, bän verecäm kızlara. Kızlar oynayceklar çayırda çimen üstündä, çayır verecek bana çimen. Çimeni verecäm koyuna, koyun bana verecek süt. Bän südü verecäm babuya, babu çevirecek benim kuyruuma.'... (Kelar: 45). Bu masal aslında baştanbaşa bu tür örneklerle doludur. Hatta anlatıcı bu masalın sonunu Lazari türküsünü andıran türkü ile tamamlar ve her cümle sonuna Lazari adlı nakaratı ekler.

Yukarıda da belirttiğimiz gibi Gagauz çağdaş edebiyatında yazarların kalemlerinde masallar da konu olmuştur. Bazı masalları yazarlar edebi işlemler sonucu yeni kılıfa soksalar da masalın temelini değiştirmeden mitolojik, olağanüstü unsurlar da katmışlardır. Halk arasında neredeyse yazarı unutulup halkın arasında beğenilen ve dilden dile aktarılagelen 'Trakalı Öküz' adlı masal buna örnektir. Öküzün boynuzları çok fakir ve yarı öksüz olan oğlanı doyurmakta ve kurtarmaktadır. Yazarın kimi hikâyelerinde ise diğer Türk dünyası anlatılarında da yaygın olarak yer alan Tepegöz, dev pehlivan ve tılsım, Dünya güzeli gibi mitolojik ve efsanevi kahramanlar burada hem masaldaki başkahramanlar olup aynı zamanda eğitimsel görev yapmaktadırlar. Belirtmelidir ki mitoloji unsurlar, genellikle Gagauz masallarında Hristiyanlık dini ile bağlı olmanın yanısıra kadim Şamanizm inançlarının motifleri de bazen masalların ana konusu olmuştur (Bulgar, 1993: 3).

Sonuç

Farklı şekillerdeki ve boyutlardaki masallar, insan varlığının idealini somutlaştırmayı amaçlar. Asıl insan niteliklerine, bilgelik özelliklerine çağrı, iyilik temellerine dayalı özellikler masallarda verilmeye çalışılmaktadır. İnsanlığa ve halkların sanatına ilgi uyandıran, birçok olumlu eğitimsel özellikleri taşıyan masallar kendi içeriğini sözlü halk edebiyatında geniş yer alan diğer türlerle doldurmaktadır. Gagauz masalarında bazen başlangıç ve sonda bazen ise tüm metnin içerisinde yer alan tekerlemeler ve destanlar, mitoloji öğeleri, atasözleri hem bu türü zengin kılmakta hem de her ne kadar evrensel özelliğini taşırsa taşısın bir yandan da o masalın hangi topluma ait olduğunun ipuçlarını vermektedir.

Kaynaklar

- Aslan, E. (2001) "Masal Araştırmaları ve Korkak Ali Masalı Üzerinde Bir İnceleme", Millî Folklor", Kış 52, s.33.
- Baboglu, N. (1991) *Masallar*. Kişinev: Hyperion.
- Boratav, P. N. (1982) 100 Soruda Halk Edebiyatı, Gerçek Yayınevi, İstanbul.
- Bulgar, S.(1990) *Dev adamın oolu*. Kişinev: Literatura artistike. s.32
- Cerrahoğlu, M. (2011) Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Mustafa Kemal University Journal of Social Sciences Institute Yıl/Year: 2011, Cilt/Volume: 8, Sayı/Issue: 15, s. 281 – 293.
- Duymaz, A. (2002) *İrfanı Arzulayan Sözler Tekerlemeler*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Elçin, Ş. (1981) Halk Edebiyatına Giriş, Kültür Bakanlığı Yayını, Ankara, s.386.
- Gün- kız hem üç ok.. gagauz halk masalları. Дочка сонця та її невмируще кохання. Гагаузькі народні казки. Упорядкував і переклав з гагаузької Степан Келар. Київ. 2003.
- Seyidoğlu, B. (1985) "Masal", Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, C.6., İstanbul, s.149.
- Tezel, N. (1976) "Masal", Türk Ansiklopedisi, C. XXIII, Ankara, s.317.
- Uçkun, R. (2003) 'Gagauz Masallarının Tip ve Motif Yapısı Bakımından İncelenmesi. Doktora Tezi.' <http://acikerisim.ege.edu.tr:8081/jspui/bitstream/11454/1097/1/rabiauckun2003.pdf>
- Yardımcı, M. (1996) *Yaşayan Malatya Masalları*. Metinler incelemeler. Malatya. s.17-18.
- Рогов, И. (1980) Узбекские народные сказки. Составитель.. Ташкент..с.96. (<http://edu.ann.az/file/files/eduaz/2012/05/1-ci.pdf>). (<http://www.edebiyatfatih.net/2016/10/turk-masal-ornekleri.html>) <http://detskie-skazki.com/stati/klassifikaciya-skazok-harakternye-cherty-kazhdogo.html>
- Сырф, В. (2004) 'Традиционные стилистические формулы в гагаузской волшебной сказке'. Этнопоэтика и традиция. Изд . «Наука».

Oğuz Tansel'in Derleyip Yazdığı Masalların Duyarlık Eğitimi Bağlamında İncelenmesi

Examining Tales Compiled and Written by Oğuz Tansel in Terms of Sensitivity Education

Doç. Dr. Canan ASLAN

Ankara Üniversitesi

Özet

Çocuğa görelilik ilkesine uygun diğer yazınsal türler gibi masallar da çocukların duyularını devindirerek, insana özgü çok çeşitli duygu durumlarını örneklendirerek ve evrensel niteliğe ulaşmış değerleri duyumsatarak çocukların duyarlık eğitiminden geçmesine katkıda bulunurlar. Bu nedenle çocuklarla buluşturulacak masalların duyarlık eğitime katkısı bağlamında da incelenmesi bir zorunluluktur. Belirtilen zorunluluk gereği bu çalışmanın amacı, Oğuz Tansel'in çocuklar için derleyip yazdığı masalları duyarlık eğitimi bağlamında inceleyip değerlendirmektir. Bu amaçla toplam altı kitaptaki 41 masal betimsel olarak çözümlenmiş; sonuçta, masalların dilsel duyarlık başta olmak üzere özellikle insan sevgisi, hayvan sevgisi, aile sevgisi, barış, hukuk, adalet, iyilik, çalışkanlık, emek, yoksulluk gibi evrensel birçok konuda çocuğun duyarlı olmasına katkı sağlayacak nitelikte olduğu görülmüştür.

Anahtar Sözcükler: Oğuz Tansel, çocuk edebiyatı, masal, duyarlık eğitimi, betimsel çözümleme.

Abstract

Tales, similar to other literary genres that follow the principle of being appropriate to children, contribute to children to go through sensitivity training by putting children's senses in motion, illustrating a wide variety of human's emotional situations, and implying universal values. For this reason, tales that will be shared with children should be examined in the context of their contribution to sensitivity training. Through this specified necessity, the purpose of this study is to examine and evaluate tales written for children by Oğuz Tansel. For this purpose, a total of 41 tales published in six books were analyzed. Descriptive analyses yielded that these tales were qualified enough to contribute children's language development and would help them especially to be sensitive about many universal issues including human love, love of animals, love of family, peace, justice, kindness, diligence, labor, and poverty.

Keywords: Oğuz Tansel, children's literature, tale, sensitivity training, descriptive analysis.

Giriş

"Kuru bir ahlak dersi kişinin canını sıkarak, oysa masalın güzelliği ahlak dersinin kuruluşunu yok eder."

(Charrier, 1972)

Birer düş gücü ürünü olan; buna karşın dinleyenleri inandıran, içinde yaşam bulduğu toplumun duygu ve düşünce dünyasını yansıtan, bilinmeyen yerlerde ve zamanlarda, yine bilinmeyen kişilerin ya da olağanüstü özelliklere sahip varlıkların başlarından geçenleri devingen, eğlenceli, zengin bir dille anlatan masallar, halk edebiyatı içinde önemli bir türdür. Elçin (1993: 368)'e göre masal, bilinmeyen bir yerde, bilinmeyen kişilere ve varlıklara ilişkin olayların öyküsüdür. Göğüş vd. (1998: 80-81)'ne göre masal, çok eski çağlardan başlayarak

halkın yarattığı, yüzyıllar boyunca sözlü ya da yazılı olarak kuşaktan kuşağa aktardığı, konu bakımından olağanüstü kişilerin başlarından geçen olağandışı serüvenlerin dile getirildiği bir yazı türüdür. Boratav (1982b: 75)'a göre düzyazıyla söylenmiş, dinlik/büyülük inanışlardan ve törelerden bağımsız, bütünüyle düş ürünü, gerçeklerle ilgisiz ve anlattıklarına inandırma savı olmayan kısa ve yoğun bir anlatıdır.

Masal; içinde çoğunlukla düş ürünü ya da fantastik olaylar bulunan, kimi kahramanları hayvanlar ve doğaüstü varlıklar olan, olayları masal ülkesinde geçen, kuşaklararası geçişken, içeriğinde dinlerden, mitolojik öykülerden, günlük yaşamdan ve insanların düşlerinden izlerin görüldüğü bir sözlü anlatı türüdür (Kudret, 1980: 293; Sakaoğlu, 2002: 4). Ortak bir yapıya ve ortak motiflere dayalı sözlü gelenek içinde gelişmiş yazınsal bir türdür. Masallar, diğer halkbilim (folklor) ürünleri gibi paylaşılan yaşamın içinde doğmuş ve korunmuştur. Farklı dillerde ve kültürlerde aynı masalların anlatıldığına tanık olunmuştur (Günay, 1992: 321). Her tür betimleme ve benzetme yollarından yararlanan masalarda kendine özgü söz kalıpları ile kalıplaşmış deyişleri vardır. Usta anlatıcılar masalın başında, ortasında ve sonlarında çeşitli kalıp ifadeleri (formelleri) kullanır (Aça ve Ercan, 2006: 127). Sözlü kültürün zengin dünyasında, toplumun bilinçaltını asırlarca dönüştürüp aktaran; kaynakları, motifleri ve nitelikleri ile ulusların bir tür aynası olan masallar, sözün büyüğü ve geçmiş ile gelecek arasında taht kuran birer kültür köprüsüdür (Baş, 2012: 126).

Çocuk ve Masal

Masallar, aslında yetişkinler için üretilmiş metinler olmasına karşın ilginç ve eğlenceli oluşuyla, merak ögesinin varlığıyla çocuklar için de zengin birer edebiyat kaynağıdır. Glazer (1997: 315-332)'a göre masalların asıl çekici yanı, her birinin iyi öyküler olmasıdır. Masallardaki eylemler, hızlı ve merak uyandırıcıdır. Karakterleri kolaylıkla tanımlanabilir; sonuçlarıysa dramatik ve adildir. Dilidüzgün (2007: 95)'e göre kurgusal özellikleri, kurgulanan düş dünyasının baştan sona kadar aynı mantık çerçevesinde kalması, dili, anlatım biçimi, fantastik oluşu gibi nedenlerle edebiyat metni türleri içinde masalların özel bir yeri vardır. Masallar bir kültürün/kültürlerin ortak ürünüdür, geçişkendir. Düş dünyasına benzeyen fantastik anlatılardır. Alınacak dersler içerir ve karşıtlıklardan oluşur. Dünyayı ve insanlığı simgeler. Kişiler basmakalıptır (klişe), özellikleri değişim göstermez. İçindeki öğreticilik boyutu; ahlaksal, dinsel, töresel derslerin bir öykü içinde verilmesi, yetişkinler tarafından çocukların eğitilmeleri için iyi birer gereç olarak görülmesi masal türünün çocuk edebiyatı içinde yer almasına neden olmuştur ve masalın çocuk edebiyatı alanında bir tür olması, çocukluğun kavram olarak keşfiyle birlikte başlar. Şirin (2007b: 71)'e göre masal, hem insanlığın çocukluk dönemi edebiyatı hem de çocuğun düşsel algılamasına en uygun türdür.

Gökşen (1980: 59)'e göre masal, çocuk için bir gereksinimdir. Masallar çocukları gerçek yaşamdan uzaklaştırmaz; çünkü çocuklar masaldaki olayların olağanüstülüklerini, düşsel oluşlarını sezerler. Masalı, bu olayların gerçek olmadığını bilerek dinler ya da okurlar. Çocuğun gerçekle düşü birbirine karıştırarak yaşadığı masal çağında masal onun en yakın dostudur; o yaşlardaki psikolojisine en uygun sanattır. Çocuk, gözlemlerini okuduğu ya da dinlediği bir masalın izlenimlerine bağlayarak yaşar, duyar; üstelik onlara benzer yeni yeni serüvenler yaratır. Masal, çocuğun yaşadığı iç dünyayı en iyi yansıtan araç olduğu için küçüklerin zevkini okşar. Zipes (2009: 35)'e göre masallar, çocukların travmalardan uzaklaşmalarına olanak sağladığı için günümüzde özellikle örselenmiş ya da kötü muameleye uğramış çocukların sağaltımında yaygın biçimde kullanılmaktadır. Çocuğun düş gücünü geliştirir, çocuğun toplumsallaşma sürecinde önemli rol oynar (Oğuzkan, 2000: 17; Nas, 2002: 214).

Bugün çocuk edebiyatı denildiğinde ilk akla gelen tür olarak masal, çocuk edebiyatı araştırmaları kapsamında önemli bir yere sahiptir; ancak sanıldığı kadar kolay ve tehlikesiz değildir. İçinde her türlü şiddetin, cinselliğin, acımasızlığın, kötülüğün simgesel de olsa anlatıldığı bu türü çocuklara sunarken seçici davranmak anne-baba ve öğretmenler için zorunlu bir görevdir (Dilidüzgün, 2007: 95; Helimoğlu Yavuz, 2000: 294). Sezer (2010: 12)'e göre simgelerin peşinden gidilip ideolojik altyapısı çözüldüğünde, masalın kurduğu gerçekliğin

ve kurnazca altbene işlediği iletilerin, yarattığı düşlerden çok daha şaşırtıcı olduğu ortaya çıkacaktır. Masal güldürür, ağlatır, tutkuya, aşka, erotizme ilişkin ne varsa alevlendirir; özellikle fabllarda yaşam dersi verir; arkadaşlığı, iktidarı, yaşamı irdeler; düşünme eyleminin sınırlarını genişletir; bazen de özellikle klasik masalarda düşünme araçlarını yok etmek üzere çalışır.

Gerçekten halk masallarının bazıları düş ürünü olay ve konular içermesi, çocukları yaşam gerçeklerinden uzaklaştırması, edilginleştirilmesi, yanlış inançlara sürüklemesi, doğru ve mantıklı düşünme alışkanlığının gelişmesini engellemesi, şiddet ve korkutucu öğeler ile cinsellik içeren konular içermesi gibi nedenlerle çocuklar için uygun değildir ve yine aynı nedenlere kimi eğitimci, düşünür ve edebiyatçılar (Boileau, Rousseau...) da masal türünü çocuklar için tehlikeli bulmuşlardır. İpşiroğlu (1990: 53)'na göre Grimm masallarındaki prensin canavarı parçalaması, Hansel ve Gretel'in cadıyı kazana atmaları, kurdun kırmızı şapkalı kızı yemesi, prensin kurbağayı duvara çarparak öldürmek istemesi vb. imgeler çocuklar üzerinde olumsuz etkiler yaratabilir.

Kimi geleneksel masalların, çocuklar açısından olumsuz birtakım özellikler taşıdığı gerçeğinden hareketle çocukla buluşturulacak masalların her bakımdan çocuğa görelilik ilkesine uygun olması ve anılan olumsuzlukları barındırmaması gerekir.

Çocuklarla Buluşturulacak Masalların Taşınması Gereken Özellikler

Masallar, her gözün çırısı, her gönlün yaylası ve birer ülkü ve şiir dünyasıdır (Güney, 1966: 11).

Çocuk edebiyatı ürünleri okuma kültürü edinmiş duyarlı bireylerin yetiştirilmesi sürecinde etkili birer uyaran olmalıdır (Sever, 2012: 198). Olumsuz öğelerin yer almadığı, çocuğa görelilik ilkesine uygun masallar merak uyandırıcı, devingen, hızlı, yalın dil ve anlatım özellikleriyle bir yandan çocuğun eğlenmesini, keyifli zamanlar geçirmesini sağlarken bir yandan da onun duygu, düş ve düşünce gücünün beslenip gelişmesine katkıda bulunur. Küçük yaşlardan başlayarak nitelikli masalarla buluşturulan çocuklar, yazılı kültürle iletişim kurmayı bir gereksinim olarak duyabilir, zamanla okuma alışkanlığını ve okuma kültürünü kazanabilirler. O halde çocuklarla buluşturulacak masalarda;

- şiddet doğru bir iletişim biçimi; acımasız ve kötü olmaksa iyi ve olumlu birer kişilik özelliğiymiş gibi sunulmamalıdır.
- konunun, izleğin, çatışmaların çocuğun yaş ve gelişim düzeyine uygun işlenmesi; algılama sınırlarını aşmaması gerekir.
- herhangi bir toplumu, ırkı, inancı, kültürü, ulusu küçümseyen ya da hor gören ayrımcı anlatımlar bulunmamalı; kısaca ayrımcılığın hiçbir türüne yer verilmemelidir.
- kin ve nefret gibi olumsuz duygular ile intikam alma gibi yöntemler doğruymuş gibi sunulmamalıdır.
- çocuğu korkutan, sindiren öğeler ile düşünme becerilerinin gelişmesine ket vuran engeller bulunmamalıdır.
- geleneksel cinsiyet rollerini pekiştiren anlatımlar bulunmamalıdır.
- barış içinde yaşamının, hoşgörünün, paylaşmanın, sevginin, yardımlaşmanın önemi sezdirilmelidir.
- kahraman konumunda olanlar devingen olmalı ve özerk birey özelliği göstermelidir.
- sanatsal özlerini yitirmelerine neden olacağından öğreticilik baskın bir biçimde ön planda olmamalıdır.
- çağdışı iletiler olmamalıdır.
- duygusalılık ile ilgili konular çocuğun yaş ve gelişim düzeyi göz önünde bulundurularak işlenmelidir.
- boşanma, her türlü çocuk istismarı, hastalıklar, savaş, okul sorunları, çevre kirliliği ve sınavlar gibi günümüz yaşam gerçeklikleri de çocuğun yaş ve gelişim düzeyine uygun olmak koşuluyla işlenmelidir.

- çocukları sevgi, barış, dostluk, arkadaşlık, paylaşma, yardımlaşma, iyilik yapma, emek, çalışma, hak, hukuk, adalet gibi konularda duyarlı kılacak konular işlenmelidir.

Çocuğa Görelik İlkesine Uygun Masalların Duyarlık Eğitimine Katkısı

Duyarlık, “Kendi yaşamı, kendi dünyası dışında olup bitenlerle ilgilenme; bunları umursama, sezip değerlendirebilme ve bu dış uyaranlara karşı bilinçli/uyanık olma, tepkide bulunma; olanlardan, insanların yaşadıkları olay ve duygulardan etkilenme ve olanları görmezden / bilmezden / anlamazdan gelmeme; başkalarının duyum ve duygularını kendilerini onların yerine koyma yoluyla anlama, duyumsama, hatta yaşama yeteneği”dir (Aslan, 2013: 29). Kavcar (1999: 13)’a göre insanları iyiye, güzele ve doğruya yöneltmede, ruhsal ve toplumsal bakımlardan etkilemede, onlara sorumluluklarını duyurmada, iyi birer vatandaş olarak ve çağın gereklerine göre yetişmelerinde, yeni düşüncelerin telkininde ve sağlam bir kamuoyunun yaratılmasında, edebiyatın büyük bir yeri vardır ve bu bakımlardan edebiyatla eğitim arasında, sıkı bir koşutluk, ilgi ve yakınlık görülür.

Çocuk edebiyatı, çocuğu iyi bir yetişkin okur kılma amacı olan geçiş dönemi edebiyatıdır. Yazınsal çocuk kitapları, çocukların davranış ve düşüncelerini etkileyerek onların kişiliklerinin biçimlenmesine katkıda bulunur. Çocuğa görelik ilkesine uygun masallar, birer edebiyat ürünü olarak çocuğun birçok gelişimine katkı yapmasının yanı sıra duygusal ve duygusal eğitimden geçirme, evrensel nitelik kazanmış değerleri duyumsatma yoluyla çocuğu duyarlık eğitiminden de geçirir. Masallar öncelikle dilin tüm sözvarlığını (sözcükler, terimler, yabancı dillerden gelme ögeler, deyimler, ikilemeler, atasözleri, kalıp sözler, kalıplaşmış özdeyişler) inceliklerini, özelliklerini, eğilimlerini, zenginliklerini ve kullanım olanaklarını zengin biçimde sunduklarından çocuklara dil duyarlığı kazandırır. Farklı kültür ve toplumların masallarıyla beslenen çocuklar, farklı kültür ve anlayışları da tanıyarak daha geniş anlamda toplumsallaşır ve insanların farklılıklarına karşı daha duyarlı olabilirler. Masallar, bilinçli bir okur tarafından anlatıldığında ya da okunduğunda çokkültürlülüğü ve evrensel bilinci destekleyen, çocuğun başka kültürlere ve başka inançlara karşı duyarlı olmasına katkı sağlayan birer araç işlevi görür. Glazer (1997: 333)’e göre, öğretmenin ya da başka bir yetişkinin, okurken ya da anlatırken çocukların dikkatini özellikle masalın kaynağına çekmeleri durumunda çocukların başka kültürlere ve ülkelere karşı farkındalığı artar.

Helimoğlu Yavuz (2009: 19)’a göre insanoğlu kendi yaşam gerçeğini, çözüm önerilerini, beklentilerini masal olaylarına ve masal kahramanlarına yükleyerek anlatmış ve bu yolla gelecek kuşakları uyarmaya, eğitmeye, yaşamın zorluklarına karşı onları donanımlı kılmaya çalışmıştır; çünkü masal kahramanlarının karşılaştıkları sorunların hemen hepsiyle, yaşamın gerçekleri arasında bir koşutluk kurulabilir ve o masallardan ait oldukları toplumun yaşam gerçeğine ulaşılabilir. Güney (1971: 90)’e göre masal motifleriyle aile ve toplum yaşantılarına özgü birçok gerçek sezdirilmektedir. Olayların akış ve oluşundan ibret gözüyle yararlı dersler çıkarılabileceği gibi kahramanların tutum ve davranışları da insanlara, insanların ruh ve karakterini tanımak fırsatını kazandırabilir; çünkü masaldaki kahramanlar birer simge, insan gibi hem iyilik hem de kötülük yapabilecek birer varlıktır. Masallar, doğru ve yanlış üzerine ahlaki sorunların anlaşılmasını kolaylaştırır. Çocukları emeğe, iyilik yapmaya, barışa, insanın yüceliğine saygı duymaya, iyi ve dürüstleri temsil eden karakterlerle özdeşleşmeye yöneltir. Enginün (1985:188)’e göre, masallar aracılığıyla çocuğa kahramanlık, dürüstlük, aklını kullanma gibi gelecekte sahip olması istenen birçok değer telkin edilir. Nasıl ki masal kahramanı devin zayıf yanlarını bulup onunla mücadele ederse masalı dinleyen çocuk da karşısına kılık değiştirmiş bir gerçek tehlike olarak çıkan devle korkmadan mücadele edebilecektir.

Popet ve Roques (2002: 20-21)’a göre, çocuğun masallar yoluyla anlatma becerisini öğrenmesi, onda zihinsel, anlatımsal (öyküleme), toplumsal ve dilsel etkinliklerin gelişmesini sağlar. Gökşen (1980: 60)’e göre masal, bilgeliktir:

Ondan zevk alınmamasının nedeni, duyguların körleşmesidir. İyi bir masal, çocukta her türlü güzellik duygusunu geliştirme amacını gütmeli, iyilik ve yiğitlik duygularını geliştirmelidir.

Bir halk masalının yapısındaki düş, duygu, hareket ve dil özellikleri arasında bütün halk sanatlarında olduğu gibi bir de ahlakilik vardır. Masal her ne kadar doğrudan doğruya bir telkin aracı değilse de dolaylı olarak ahlakidir. Hemen her masalda iyilikle kötülük karşı karşıyadır. Hiçbir masal yoktur ki kötülüğün zaferiyle bitmiş olsun ve hainler gülünç durumda gösterilmesin... Örneğin zalim bir hükümdarın cezasız kaldığı bir masal gösterilemez.

Boratav (1982a: 19-20)'a göre çocuk, anasından öğrendiği dille birlikte bilmecelerin ve masalların ilk sanat terbiyesini almaya başlar. Onun en iyi anlayabileceği dil, onu kendine en çok çeken, bağlayan sanat üslubu ondaki ilk sanat zevkinin temelini; başka bir deyişle, ulusal sanat temelini atmış demektir. Zaman ve toplumun ana terbiyesinden daha geniş, daha dizgesel terbiyesi çocuğun zaten içinde aynı zamanda insanlık değerleri de taşıyan basit halkbilimden, bu ilk sanat yaratmalarından aldığı sanat zevkini geliştirecek, daha mükemmel yapıtlarla ona ulusal sanatı dünya sanatına bağlama melekesini kazandıracaktır. Baraz (1987: 179)'a göre masallar iyilik, adalet ve haktanırlık duygularını geliştirir. Tezel (1987: 135-136)'e göre, başlangıçta belki gerçek olayların bir öyküsü olan masal, ağızdan ağza geçtikçe, bellek ve çevre değiştirdikçe, asıl söylenen unutuldukça, aslındaki birtakım öğeleri yitirmiş; bunların yerine, daha çok düşsel öğeleri toplamış; ama halk ruhundaki iyilik, haktanırlık ve adalet duygularını hep kendinde saklamıştır. Pilancı (1998: 22)'ya göre masalların eğitimdeki işlevini; özellikle dil öğretimi, dil kullanımı, dil gelişimi, dil bilinci açısından önemini görmezlikten gelemeyiz.

Yalçın ve Aytaş (2003: 60)'a göre masallar, adalet ve dürüstlük düşüncesinin küçük yaşlarda kökleşip yerleşmesini sağladığı için ahlak gelişiminin vazgeçilmez öğeleridir. Dilidüzgün (2007: 102)'e göre, gelişim psikolojisi açısından bakıldığında da masallar aslında bir insanın, daha doğrusu çocuğun ya da gencin geçirmek zorunda olduğu süreçleri işletir bünyesinde. Dahası çocukluktan gençliğe ve yetişkinliğe geçiş sürecinde yaşanan başkasını ve çevreyi anlama, hak verme, hoşgörü kültürü edinme, paylaşma, iyilik ve kötülüğün ayırımına varma, bencilliğin kötü sonuçları konusunda bilinçlenme vb. konularda yaşanan sorunların aşılmasına yardımcı olur. Öztürk (2008: 494)'e göre, çocuk edebiyatında masalların yeri, estetik gereksinmeye koşut olarak, aynı zamanda çocukta iyi-kötü, güzel-çirkin, adaletli-adaletsiz, mutlu-mutsuz vb. kavramları ayırt etme yetilerinin gelişmesine olanak sağlayan kurmaca gerçeklikle karşılaşması ölçüsünde çok önemlidir. Dilenirse seçilecek uygun örnekler yardımıyla, küçük yaşta edinilmesi gereken insani özellikler ve eğitimsel iletiler geleneksel doğrallık içinde kazandırılabilir.

Masal, gerçeğin başka bir düzlemde anlatımıdır ve hemen her masal, mutluluğa giden yolda iyinin öne çıkması, adaletin gerçekleşmesi ve mutluluğun zaferi ile sonuçlanır. Bu yönüyle masal, gerçeği soyutlayarak bilinçaltında resimleme sanatıdır (Şirin, 2007c: 31). Masallardaki “Bir varmış, bir yokmuş” başlaması ve tekerlemelerle örülmüş “döşemesi”, dinleyenleri olağanüstü olaylara hazırlamak içindir. Bununla beraber, masalların kendine göre bir “mantığı” ve içten içe yürüyen bir “özü” vardır. Bundandır masalcılar “*Masal deyip geçmeyin; kökleri vardır geçmişte, dayanır durur, dağ gibi... Dalları vardır üstümüzde, yeşerir gider, bağ gibi*” derler (Güney, 1966: 9). Helimoğlu Yavuz (2009: 22)'a göre özellikle okuma-yazma oranı düşük, dışa kapalı toplumlarda masal başlı başına bir halk eğitimi aracıdır. Masallardaki olayları, sorunları ve çözümleri dinleyenler/okuyanlar bunları kendi yaşamlarıyla özdeşleştirip gereken kıssadan hisseyi çıkarır ve kendileri gibi sorunları olan yoksul, zavallı ama haklı, iyi kalpli masal kahramanları çok acılar çektikten sonra hak ettikleri mutlu sona ulaştıklarından kendilerini daha bir mutlu, dingin ve doygun hissederler. Mademki masallarda daima iyiler iyilik, kötüler kötülük bulmaktadır, öyleyse kendileri de sabretmeli, umutsuzluğa düşmemelidir. Bunlardan başka masallar; “yalan söylememeli, kıskanç ve kötü kalpli olunmamalı, dedikodu yapmamalı, dürüst ve çalışkan olmalı, büyüklere, yoksullara karşı sevecen ve saygılı olmalı, tanımadık yabancılara çok güvenmemeli, hep savunmada ve dikkatli olmalı” vb. gibi iletileri de içinde taşırlar.

Çocuklar kimi masal olaylarından, masal kahramanlarından etkilenecek yakın çevrelerinde olumlu davranışlara yönelir ve güzel alışkanlıklar edinirler. Masallar, okulöncesi dönem çocuklarının kişilik gelişimlerine olumlu biçimde yansır (Ciravoğlu, 1997: 31).

Çocuklarımızın, gençlerimizin ruhunu en iyi örneklerle göre kurarak onları inandıkları yolda güçlükleri yenecek iyi ve güçlü birer kişiliğe erdirmek için masallardan yararlanmalıyız (Güney, 1966: 9 ve 1971: 92). Çocuk, sağlıklı bir bireysel gelişim için yaşama ve yaşamın anlamına ilişkin soruları kendi gelişimiyle birlikte yanıtlamak zorundadır. Bu gibi bilgileri hazır ve paketlenmiş olarak bir kitaptan ya da yetişkinden öğrenmek çok güçtür. Aynı zamanda değerlerin edinilmesi olarak da görebileceğimiz bu süreçte nitelikli masalların çocuğa büyük katkısı olacaktır (Bettelheim'dan Akt.: Dilidüzgün, 1996: 36). Masallar kadar insanı yaşama hazırlayan, duygularını besleyen bir başka tür yoktur. Bu bereketli kaynak, geleceğin insanının biçimlenmesine katkıda bulunur (Yıldır, 1984: 5).

Güney (1971: 95)'e göre masalların daha çok insani duyguları işlemesi bakımından bunları uluslararası bir edebiyat türü olarak görenler de vardır. Bu görüşü benimseyen Andersen gibi kurumlar ve farklı kuruluşlar bu tür yapıtları izleyip incelemekte, dünya halkları ve çocukları için eğitici nitelikte bulduklarını şeref listesine alarak değerlendirmektedir.

Oğuz Tansel ve Masallar

Konya'nın Bozkır İlçesi'ne bağlı Meyre köyünde doğan ve Ankara'da 30 Ekim 1994'te ölen Oğuz Tansel, Anadolu'nun değişik bölgelerinde söylenegelen masallarımızı derleyerek yazı diline kazandırma konusunda sürekli çaba gösteren önemli yazarlarımızdandır. Tansel, Binyazar'ın deyişiyle "Üç Kanatlı Masal Kuşu"dur. Görkemli bir dille yazılmış şiirleri ile sanat, edebiyat, halk kültürü ve toplumsal sorunlara ilişkin birçok makalesi de bulunan Tansel'in bugüne değin yayımlanan masal kitapları şunlardır: *Altı Kardeşler* (1959), *Yedi Devler* (1960), *Üç Kızlar* (1963), *Mavi Gelin* (1966) ve *Al'lı ile Fırfırı* (1976). Yazar, son yapıtıyla Türk Dil Kurumunun 1978 en iyi çocuk kitabı ödülünü kazanmıştır. Tansel'in Amasya'da tanıştığı masal anası Ziyereli Emine Uyaroglu'ndan ve masal atası Menşur Dülger'den dinleyip derlediği masallar Türk halkbilimine, Türk ve dünya masal dağarcığına olduğu gibi Türk çocuk edebiyatına da eşsiz birer katkıdır.

Tansel (2009: 9-11)'e göre masallar çocukların bilincine iyiliği, doğruluğu, güzelliği notsuz ve cezasız yerleştirir. Masal, kahramanları aracılığıyla okurlarına korkusuzluğun, atılganlığın, becerikliliğin, güçlükleri yenmenin güzelliklerini, bütün yaratıkları sevmeyi, kötülüklerin cezasız kalmayacağını duyumsatır. Tansel, gerek bilim adamı gerekse sanatçı olsun masallarla eğitilen çocukların yaratıcı olacaklarını düşünür. Ona göre dili arı ve duru olan masallar, çocuklara erdemleri öğretir, insanların çocuksu yanını besler.

Tansel, masalların önemini şu sözlerle anlatır:

Ben masallarımı çocukları, gençleri, erişkinleri eğlendirmek, uyutmak için yazmadım; onları bilinçlendirmek, uyarmak için yazdım. Masallarımızda güncel sorunlara değinmek olanağı vardır sanırım, hele tekerlemelerde bu olanak istenilenden de çoktur. Masallarımızda toplumun özlemlerini görürüz. Ben masallarımnda dünya görüşümü yansıtan bir yöntemi yeğledim. İşin aslına bakarsak masallarımızda eylemsel dokuyu görürüz: İyiyle kötü, güçlüyle güçsüz, haklıyla haksız... sürekli çatışır. En zor deneyimlerden geçen masal baturları (kahraman) iyiden, güzelden, doğrudan yana olduklarını, hoşgörülerıyla çağdaş insanın soylu, insancıl çizgisini çizerler. Yozlaşmamış bir toplumun bireylerinde görülen nitelikler masal kişilerinde çiçeklenir (Uyguner, 1996: 36).

Özetlemeli bir anlatımla, çocuğa görelilik ilkesine uygun masallar, bir yandan çocuğu gerçek yaşama hazırlarken bir yandan da çocukların duygularını devindirerek, kurgularında insana özgü çok çeşitli duygu durumlarını örneklendirerek ve evrensel niteliğe ulaşmış değerleri duyumsatarak çocukların duyarlık eğitiminden geçmesini sağlar. Bu nedenle çocuklarla buluşturulacak masalların duyarlık eğitime katkısı bağlamında da incelenmesi bir zorunluluktur. Yapılan incelemeler sonucunda masalların çeşitli yönleriyle ama özellikle sözvarlığı bakımından araştırmalara konu olduğu (Altunkaynak, 2012; Baş, 2012; Can Emmez, 2008; Çetinkaya, 2007; Karakuş ve Işık, 2015; Ölçer, 2003; Saltık, 2016; Sever ve Karagül, 2014); ancak duyarlık eğitimi bağlamında incelenmediği belirlenmiştir. Oysa çocuklarla

buluşturulacak masalların duyarlık eğitimine katkısı bağlamında da incelenmesi bir zorunluluktur. Belirtilen zorunluluk gereği bu çalışmanın amacı, Tansel'in derleyip yazdığı masalları duyarlık eğitimi bağlamında inceleyip değerlendirmektir. Duyarlık eğitimine katkısı bağlamında çocuğa görelilik ilkesine uygun masalların önemini, duyarlı bireylerin yetişmesinde güzel sanatların bir dalı olan edebiyattan da yararlanılması gerektiğini vurguladığından bu çalışma önemlidir.

Yöntem

Araştırma Deseni

Araştırma, betimsel nitel araştırma yaklaşımıyla gerçekleştirilmiştir. Nitel araştırma; gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama tekniklerinin kullanıldığı, algılar ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma yaklaşımıdır (Yıldırım ve Şimşek, 2005: 39). Araştırmada, Tansel'in derleyip yazdığı masalları çocukların duyarlık eğitimine katkısı bağlamında incelemek, verileri ayrıntılı ve bütüncül olarak çözümlemek amacıyla bu yaklaşım benimsenmiştir.

Çalışma Grubu ve Veri Kaynağı

Araştırmada herhangi bir çalışma grubu seçimine gidilmemiş; Tansel'in derleyip yazdığı masal kitaplarındaki masalların tamamı (n=41) incelenmiştir. Kitapların kimlik bilgileri Çizelge 1'de verilmiştir.

Çizelge 1. İncelenen Masal Kitaplarının Kimlik Bilgileri

Sıra No	Kitabın Adı	Yayınevi	Yayın Yılı	Masal Sayısı	Resimleyen
K1	<i>Al'lı ile Fırfırı, Masallar, 2 Cilt Bir Arada.</i>	Ankara: Elips Kitap	2014	25 masal	Cemil Eren
K2	<i>Al'lı ile Fırfırı, Masallar, Cilt 2.</i>	Ankara: Elips Kitap	2009	13 masal	Cemil Eren
K3	<i>Üç Kızlar, Masallar</i>	İstanbul: Yapı Kredi Yayınları	2011	5 masal	Mustafa Delioğlu
K4	<i>Mavi Gelin, Masallar</i>	İstanbul: Yapı Kredi Yayınları	2011	5 masal	Mustafa Delioğlu
K5	<i>Altı Kardeşler, Masallar</i>	İstanbul: Yapı Kredi Yayınları	2011	4 masal	Mustafa Delioğlu
K6	<i>Yedi Devler, Masallar</i>	İstanbul: Yapı Kredi Yayınları	2011	5 masal	Mustafa Delioğlu

“Al'lı ile Fırfırı, Masallar, 2 Cilt Bir Arada” adlı kitapta toplam 25 masal bulunmaktadır. Bunların 13'ü “Al'lı ile Fırfırı, Masallar, Cilt 2” adlı masal kitabının 2. cildinde yer aldığından bu kitaptaki ilk 12 masal incelenmiştir. “Al'lı ile Fırfırı, Masallar, Cilt 2” adlı masal kitabındaki 13 masalın tamamı incelenmiştir. “Üç Kızlar” adlı masal kitabında beş farklı masal olduğundan tamamı incelenmiştir. “Mavi Gelin” adlı masal kitabında beş masal bulunmaktadır; ancak kitaba adını veren “Mavi Gelin” adlı masal “Al'lı ile Fırfırı, Masallar, Cilt 2”de yer aldığından bu kitapta toplam 4 masal incelenmiştir. “Altı Kardeşler” adlı masal kitabında dört masal bulunmaktadır. “Perioğlu” adlı masal yine “Al'lı ile Fırfırı, Masallar, Cilt 2”de de yer aldığından bu kitapta toplam 3 masal incelenmiştir. “Yedi Devler” adlı masal kitabında ise 5 masal yer almakta; bunlardan “Hot'lu Kız” adlı masal “Al'lı ile Fırfırı, Masallar, Cilt 2”de de yer aldığından bu kitapta da toplam 4 masal incelenmiştir. Kısaca, bu araştırmanın verileri Tansel'in derleyip yazdığı 6 masal

kitabındaki toplam 41 masaldan toplanmış; masalların çocuklarda hangi duyarlıkların oluşumuna katkı sağlayabileceği belirlenmeye çalışılmıştır.

Verilerin Toplanması ve Çözümlemesi

Bu araştırmada veriler, nitel araştırma yöntemlerinden “doküman incelemesi” yoluyla toplanmıştır. Doküman incelemesi, araştırılması hedeflenen olgu ya da olgulara ilişkin bilgi içeren yazılı araç gereçlerin çözümlenmesini kapsar (Yıldırım ve Şimşek, 2005:187). Belirlenen kitaplardan doküman incelemesiyle elde edilen veriler, betimsel olarak çözümlenmiştir. Betimsel çözümleme (analiz), nitel araştırma sürecinde elde edilen verilerin, daha önceden belirlenmiş kategorilere göre özetlenmesi yoluyla gerçekleştirilir. Dört aşamadan oluşan betimsel çözümlemenin temel amacı, var olan durumu doğrudan aktarmak ve tanımlamak, elde edilen ham verileri düzenlenmiş ve yorumlanmış biçimde okuyucuya sunmaktır (Altunışık vd., 2010: 322; Yıldırım ve Şimşek, 2005: 224).

Doküman incelemesi yoluyla toplanan nitel araştırma verilerinin çözümlenmesinde, kitapların araştırma amacına uygun biçimde incelenmesi, konuyla ilgili alıntılarının doğruluğunun denetlenmesi, indekslerin oluşturulması ve güvenilirlik çalışmasının yapılması gerekir (Kvale, 1996). Bu araştırmada kullanılan betimsel çözümleme sürecinin aşamaları ve bu aşamalarda yapılan işlemler şu şekilde özetlenebilir:

Çözümlemenin ilk aşamasında veri kaybının olmaması ve verilerin doğru düzenlenmesi için Aslan (2013)’ın belirlediği duyarlık alanlarından ve araştırmanın kavramsal çerçevesinden yola çıkarak veri çözümlemesi için bir çerçeve oluşturulmuş; bu çerçeveye göre verilerin hangi alt kategoriler altında düzenleneceği ve sunulacağı belirlenmiştir. Ana kategorinin “duyarlık eğitimi” olarak belirlendiği bu çalışmada veriler aşağıda belirlenen alt kategoriler altında düzenlenip sunulmuştur:

- dilsel duyarlık,
- insana, insanın mutluluğuna duyarlık,
- kadına duyarlık,
- aşka, sevgiye duyarlık,
- hayvanlara duyarlık,
- aile bireylerine duyarlık,
- barışa duyarlık,
- iyilik yapmaya duyarlık,
- paylaşmaya duyarlık,
- toplumsal huzura duyarlık,
- yardımlaşmaya duyarlık,
- emeğe ve çalışkanlığa duyarlık,
- yoksul insanlara duyarlık,
- hakka, hukuka, adalete duyarlık.

İkinci aşamada inceleme kapsamına alınan kitaplar belirlenen çerçeveye uygun biçimde okunmuş, alt kategorilere ilişkin veri içeren tümceler işaretlenerek sayfa numaralarıyla birlikte bir word sayfasına yazılmıştır. Bu işlemten sonra, kitaplardan alınan doğrudan alıntılarının ve betimsel veri bölümüne kodlanan betimsel indekslerin belirlenen alt kategorilere uygun olup olmadığı kontrol edilmiş ve doğrudan alıntılarının belirlenen alt kategorilere uygun olup olmadığı son kez değerlendirilmiştir.

En son aşamada ise tanımlanan bulgular açıklanmış, ilişkilendirilmiş, anlamlandırılmış ve yorumlanmıştır. Bulgular arasında neden-sonuç ilişkisi kurulmuş ve olgular arasında karşılaştırmalar yapılmıştır (Altunışık vd., 2010: 322; Yıldırım ve Şimşek, 2005: 224). Nitel araştırmalarda kategorileri görselleştirmek geçerliği artıracağından ve bulguları okura bir bütün halinde görme olanağı sağlayacağından bazı bulgular çizelgeler (tablolar) biçiminde verilmiştir.

Bulgular

Tansel'in derleyip yazdığı masalların duyarlık eğitime katkısı bağlamında incelenmesinin amaçlandığı bu çalışmada elde edilen bulgular aşağıda sunulmuştur:

1.1. “Al’lı ile Fırfırı, Masallar 2 Cilt Bir Arada” (K1) Adlı Kitaptaki Masallarda Çocuğu Duyarlı Kılacak Konulara İlişkin Bulgular

Çizelge 2’de “Al’lı ile Fırfırı, Masallar 2 Cilt Bir Arada” adlı kitaptaki masalların çocukları duyarlı kılacağı düşünülen konular sunulmuştur:

Çizelge 2. “Al’lı ile Fırfırı, Masallar 2 Cilt Bir Arada” Adlı Masal Kitabında Çocukları Duyarlı Kılacağı Düşünülen Konular

Kitabın Kodu ve Adı	Duyarlı Kılacağı Konu
K1.1 (Üç Peri Kızı)	Aşka ve Sevgiye, Mutluluğa Duyarlık
K1.2 (Al’lı ile Fırfırı)	İyilik Yapmaya Duyarlık
K1.3 (Oduncunun Karısı)	Emeğe, Çalışmaya Duyarlık
K1.4 (Mavi Benekli Firik)	Toplumsal Huzura, Mutluluğa Duyarlık
K1.5 (Çobanla Bey Kızı)	Çocuklara, İyilik Yapmaya Duyarlık Hayvanlara Duyarlık Barışa, Aşka ve Sevgiye Duyarlık
K1.6 (Naz Kız)	Yoksul İnsanlara Duyarlık Çocuklara, İyilik Yapmaya Duyarlık Aileye Duyarlık
K1.7 (Becerikli Kız)	Emeğe, Kız Çocuklarına Duyarlık
K1.8 (Alaca Bulaca)	Emeğe, Çalışmaya Duyarlık
K1.9 (Dünya Güzeli)	Yoksul İnsanlara Duyarlık Çocuklara, İyilik Yapmaya Duyarlık
K1.10 (Balıkçı)	Emeğe, Çalışmaya Duyarlık
K1.11 (Kabak Donunda Kız)	Çocuklara, İyilik Yapmaya Duyarlık
K1.12 (Topal Dev)	Emeğe, Çalışmaya Duyarlık

Çizelge 2’ye göre, incelenen kitaplardaki masallarda çocukları başta iyilik yapmaya (f:5) ve emeğe, yaşamını çalışarak kazanmaya (f:5) olmak üzere sırasıyla çocuklara (f:4), aşka ve sevgiye (f:4), insanın mutluluğuna (f:2), yoksul insanların durumuna (f:2), toplumsal huzura (f:1), barışa (f:1), aile bireylerine (f:1), hayvanlara (f:1) ve kız çocuklarına (f:1) kadar birçok konuda duyarlı kılacak konunun ele alındığı görülmektedir. Aşağıda, kitaplarda geçen anlatımlardan örnekler yer almaktadır:

- *Periler konağından üç mavi elma almıştı, üçü de çocuklara. (K1.1, s.28)*
- *Bütün kızlar, gelinler Fırfırı yürekli olsunlar. Dünyamız kötülerden kurtulsun. O ülkedekiler birlik, mutluluk içindeydiler. Oradan geliyorum, armağanlar gönderdiler hepinize (K1.2, s.41).*
- *Geç de olsa neden yoksul olduklarını, soyulmayı, sömürülmeyi öğrenirler. Gökten üç mavi elma düştü, üçü de çalışanlara (K1.3, s.51).*
- *O ülkede herkes işinde, gücünde; halk mutluluk içinde. (K1.4, s.63)*
- *Çocuklar çoğaldıkça kötüler azaldı... Dayanın çocuklar, tuzaklar var yolunuzda, yaklaşmak üzereyiz umutlu sona (K1.5, s.69-70).*
- *Zorlukları yendikçe güçlendik, güzelleştik, işte mor deniz dağını çıkardılar önümüze, yapıyakin günümüze... Dize gelip köleşmek kötünün kötüsü, yıldırmasın bu yalancı pehlivanların zehirli kurusıkları... Tezin tezinde, kışında, yazında toplanıp birlik olalım, bırakmayalım ellerimizi... 'Bak hele, bak hele' çocuklardaki güzelliğe... Atlayalım mavi denize, aygırları, denizatlarını, köpek balıklarını, yunus balıklarını yakalayıp elcilleştirelim, tezcene saralım yükümüzü, bal koyalım insanların yüreğine dillerine türkü olsun, ışııkça dolsun içleri... (K1.5, s.70).*
- *Aman ha, zaman ha, yoz itler girmesin aranız, sonra tuz, biber ekerler yaranıza; bu kansızlar, doymazlar azla bozla (K1.5, s.70).*
- *Elinizi çabuk tutun çocuklar, mavi bulutları kanat yapın ayaklarınıza, kollarınıza kısa günlerde, kese günlerde, kışanın kışası yıllarda tez büyüyün, hayınların, uğruların üstüne üstüne yürüyün. Uyanın, bilin, tezin tezinde, kocamış geçmiş yılların denizinde, yarısı çürümüş günümüzde, nice çatal yürekli yiğitler varmış; kimisi maçinde, kimisi Anadolu'da, Çin'de. Bezirganlar, korkutmaya çalışmışlar çocukları. 'Sayılmayız parmak ile tükenmeyiz kırmak ile (K1.5, s.70).*
- *Bu ülkenin bir köyünde yaşlı bir kadın yaşardı. Kınalı saçları turuncu güllerceydi şakaklarında. Menevşe boyalı gözlerinden sevgi uzanırdı varlıklara. Adı İyilik Ana'sıydı, bunalmışların, darda kalanların yolunu düze çıkarırdı. Mavi benekli taşlarla yapılmıştı evi, onu arayanların gözünde, göklerin kapısıydı. Bu ev hiç konuksuz kalmazdı (K1.5, s.71).*
- *Burada konaklayalım çocuklar! İndirelim yükümüzü, deniz yaratıklarını kavuşturalım özgürlüğe... Gezden gözden ya, ilkin ilkinde, tezlerin tezinde, sormayalım yazı güzü, hiç mi hiç unutmayalım sömürgeci domuzu, bilelim, ağızlarını usturayla silelim: Yalan denizleri kurusun; kökleri, kökenleri bir daha filizlenemesin, çürüsün, tenleri, kendi zehirlerinde erisin (K1.5, s.71).*
- *Armağanlar getirdim, herkesin usundan geçirdiği. Yitirmedim, düşürmedim. Önüme uğrular çıktı, vermedim. Tüm çocuklara (K1.6, s.97).*
- *Günler aylar geçti. Oğlan köydeki anasını, babasını, kardeşlerini düşünmeye başladı, sevincini yitirdi. Bazı bazı dalıp giderdi. Bunların yumuşlarını gören cariye, güveyinin bir derdi olduğunu sezinledi, durumu Arap Vezir'in karısına çıtlattı (K1.6, s.95).*
- *Hepsi sevindiler, gönendiler. Oğlan gerçek ailesiyle karısı Naz Kız'la bir arada olmaktan mutlu (K1.6, s.97).*
- *Kızlar örgü örüyorlar, anaları dikiş dikiyor. Çalışarak yaşayıp gidiyorlar. Bütün kızların surları açık, yaşantıları erinçli olsun (K1.7, s.107).*
- *Çoban Koca'ya geldik, kapısında dineldik, "barış, sevi, güzellik" diye üç kez ünlediler bir ağızdan. Sesleri yankılandı, yuvarlana dağıla, döküle, dağları inletti (K1.8, s.74).*
- *Kurbanlar kestirdi, açları doyurdu, çıplakları giydirdi. Değirmenciyle karısını saraya aldılar. Değirmeni bir yoksula verdiler (K1.9, s.140).*
- *Padişah iyi yürekli, halkın mutluluğu için çalışmış (K1.9, s.127).*
- *Aylar yılları kovalıyor, değirmencinin oğluyla kızı büyüyorlar. Altın perçemli oğlan okula başlıyor, okumayı söküyor. Başarılı, iyiliksever, arkadaş canlısı olduğu için herkes seviyor bu çocuğu (K1.9, s.130).*
- *Bir araba dolusu armağan getirdim, beğendiğini alsın çocuklar (K1.9, s.140).*
- *Ey emeğin özü, yoksulların gözü (K1.10, s.148).*
- *Toprak Anaya yürekten yakarır. "Analar anası Toprak Anam, yalnızlığa dayanamıyorum. Bana bir çocuk ver de nasıl olursa olsun..." (K1.11, s.157).*
- *Mavi vaktin birinde yoksul bir karı koca varmış... Karı, koca dağdan sırtlarında getirdikleri odunu kentte satarak zar zor sağlarmış geçimlerini (K1.12, s.167).*
- *Bunlar mutlu yaşamının savaşını verip muratlarına erdiler. Sizler de savaşıp muratlarınıza ersiniz. Mavi elmalarım çocuklara (K1.12, s.177).*

1.2. "Al'lı ile Fırfırı, Cilt 2" (K2) Adlı Kitaptaki Masallarda Çocuğu Duyarlı Kılacak Konulara İlişkin Bulgular

Çizelge 3'te "Al'lı ile Fırfırı, Cilt 2" (K2) adlı kitaptaki masalların çocukları duyarlı kılacağı düşünülen konular sunulmuştur:

Çizelge 3. "Al'lı ile Fırfırı, Cilt 2" Adlı Masal Kitabında Çocukları Duyarlı Kılacağı Düşünülen Konular

Kitabın Kodu ve Adı	Duyarlı Kılacağı Konu
K2.1 (Korkak Adam)	Paylaşmaya, Yardımlaşmaya Duyarlık
K2.2 (Kırk Kardeşler)	Aile Bireylerine, Aşka ve Sevgiye, İyilik Yapmaya Duyarlık
K2.3 (Al'lı Tilki)	İyiliğe, Emeğe, Çocuklara Duyarlık
K2.4 (Hotlu Kız)	İyiliğe, Emeğe, Çocuklara Duyarlık
K2.5 (Avcıoğlu)	İyiliğe, Emeğe, Çocuklara Duyarlık Hayvanlara Duyarlık
K2.6 (Konuşan Balıkla Yalnız Kız)	Aileye ve Çocuklara Duyarlık Barışa, Aşka ve Sevgiye Duyarlık İyiliğe, Emeğe, Çocuklara Duyarlık Hayvanlara Duyarlık Öksüzlere Duyarlık Başkalarının Haklarına, Doğruluğa ve Dürüstlüğe Duyarlık Barışa Duyarlık
K2.7 (Üç Kardeşler)	Emeğe ve Çalışmaya Duyarlık Çocuklara Duyarlık
K2.8 (Dalyanoğlu)	Aile Bireylerine Duyarlık Başkalarının Haklarına, Doğruluğa ve Dürüstlüğe Duyarlık Barışa Duyarlık
K2.9 (Mavi Gelin)	Aşka ve Sevgiye Duyarlık Aile Bireylerine Duyarlık
K2.10 (At, Tilki, Kurt)	-
K2.11 (Karanlık Dünya)	Yoksulluğa Duyarlık İyiliğe, Emeğe, Çocuklara Duyarlık
K2.12 (Yedi Dallar)	Yoksulluğa, Emeğe ve Çalışmaya Duyarlık Emeğe ve Çalışmaya Duyarlık
K2.13 (Perioğlu)	Aşka ve Sevgiye Duyarlık

Çizelge 3'e göre incelenen kitaplardaki masalarda çocukları başta emek ve çalışmaya (f:8) olmak üzere sırasıyla çocuklara (f:7), iyilik yapmaya (f:6), aile bireylerine (f:5), aşka ve sevgiye (f:4), barışa (f:3), hayvanlara (f:2), yoksulluğa (f:2), başkalarının haklarına (f:2), doğruluğa ve dürüstlüğü (f:2), öksüz çocuklara (f:1), paylaşmaya (f:1) ve yardımlaşmaya (f:1) kadar birçok konuda duyarlı kılacak konunun ele alındığı görülmektedir. Aşağıda, kitaplarda geçen anlatımlardan örnekler yer almaktadır:

- *Gökten mutluluk elmaları düştü, kötülerle, kötülüklerle savaşanlara* (K2.2, s.39).
- *Siz siz olun kurnaz tilkilere kanmayın, hırsızlar padişahına aldanmayın* (K2.3, s.47).
- *Böylece kötüler kıskançlıklarının cezasını bulur* (K2.4, s.61).
- *Avcıoğlu bu ülkede kötüler, kent uğrularını, kır uğrularını temizletmiş. Halkın mutluluğu için dirlik düzenlik kurulmuş* (K2.5, s.78).
- *İşi gücü avcılıkmış adamın; evinin geçimini avladıklarıyla sağlarmış. Ona buna el açmadan yaşayıp giderlermiş* (K2.5, s.67).
- *Kuşların, hayvanların canını yakmak hiç güzel değil ama el eline bakmaya, köleliğe dayanamaz adam olan* (K2.5, s.67).
- *Ünlü bir avcıyım, uğraşım bu. Kimseye kötülüğü dokunmayan yaratıkları avlayarak öldürdükçe, içim kanla dolar, yüreğimin başı sızlardı. Her öldürdüğüm avla bir kez de ben öldürdüm. Sözün kısası; avcılık yapılacak, tutulacak iş değil. Oğlumuz avcı olmasın. Tüfeğimi, av gereçlerimi, torbamı gömme dolaba saklıyorum. Dolabı kerpiçe örüp yüzünü çamurla sıvayıp ak toprakla belirsizleştireceğim* (K2.5, s.67).
- *Çocuklar çoğaldıkça kötüler azalır. Bu nedenle analar babalar çok çocuk yapmalı. Yeryüzünde çocuklar ordusu tomurcuklanıp çiçeklenmeli. Her evde başkalarca çocuk olmalı. Bir evde bir kız ya da bir oğlan hiç de iyi değildir. İlk doğan çocuk, konuşacak yaşla gelince anasından babasından kardeşler istesin. Kardeşler çoğaldıkça yeryüzü güzelleşir. Böylece kötülük dağlarını, dev uğruları yıkıp yok edebilirsiniz. Tek tek ağaçlardan, ormanlar daha güzeldir. Bu gerçeği hiç mi hiç unutmayın çocuklar* (K2.6, s.89-90).
- *Çocuklar, Yalnız Kız'lar, Kartal Kız'lar, Karanfil Kız'lar, analarını, babalarını dinlemeli. Yemek yemek, uyumak konusunda onları hiç üzmemeli. Tezcene büyümek için, yeterince yiyip, çokçana uyumalıdır çocuklar. Kötülükleri yeryüzünden kaldırmak için tezlerin tezinde büyümeli Güvercin Kız'lar, Kartal oğullar. Savaşınıza katılmak için, temmuz gecelerinin tüm yıldızları, karca eleklenip, karca, doluca yağacak yeryüzüne. O zaman, herkes en iyi bildiği işi yapmak için ustalık yarışına girecek* (K2.6, s.90).
- *İyilik etmek yüce bir erdemdir. Siz siz olun çocuklar, elinizden gelen iyiliği esirgemeyin kimseden* (K2.6, s.85).
- *Atları görünmez arabalara yüklenmiş küfeler dolusu yıldız getirdim, hepsi de çocuklara. Mutlu olabilir insanlar* (K2.6, s.91).
- *Kuşları, balıkları, ormanların sürmeli gözlü ayılarını, bıldırcınları, keklikleri, üveyikleri öldürmeyecek avcılar. Balıkların korkusu olmayacak ağdan, tordan* (K2.6, s.90).
- *Uzatmayalım sözü, boyunduruğa vuralım öküzü, güldürelim öksüzü* (K2.6, s.84).
- *Zarf kapalı değilmiş ya, başkalarının mektubu okunmaz ki* (K2.6, s.86).
- *Gerçek barışı çocuklar kuracak yeryüzünde. Kimse kimseye haksızlık etmeyecek. Gecesinde, gündüzünde, bayırında, düzünde ormanlar türetilip, yokluğu, yoksulluğu kaldıracak delikanlılar, kızlar çalışıp yiyecek, başkasının emeğini sövmeyecek. Kavganın, açlığın adını bilmeyecek insanoğulları. Barış, dostluk havaca sarıp sarmalayacak yeryüzünü. Yalnız kızların oğlan kardeşleri, kız kardeşleri olmalı birkaç tane. Aanalar ikiz ikiz doğurmalı. Yıldız gözlü, ay yüzlü oğlanlar, kızlar, Karanfil Kız'lar, Güvercin Kız'lar, Kartal Oğlanlar masallarca çoğalmalı. Ancak o zaman dirlik düzenlik bulutları mavi tüllerce kaplar yeryüzünü* (K2.6, s.90-91).
- *Babaları: Ben ölünce işlerinizi ortaklaşa yürütürsünüz. Günün birinde darlığa düşerseniz, duvarda asılı kılıcını gösterir, ondan üç tane orak yaptırırsınız. Çalışıp ekin biçer, geçiminizi sağlarsınız* (K2.7, s.97).
- *Onlar mutluluğa erişmişler. Sizler de erişin mutluluğa. Mavi gökten yıldızlar düştü, tümü de çocuklara* (K2.7, s.109).
- *Şahmeran, oğlana niye ağladığını sordu: "Anam usuma düştü, ondan ağlıyorum" dedi. Anasına kavuşmanın tadını çıkarıyordu* (K2.8, s.118-120).
- *Neyiniz varsa, dedi, sizin olsun. Gözüme görünmeyin de doğrulukla özgür yaşayın* (K2.8, s.119).

- Sakın bir daha yalan söylemeyin. Doğruluktan ayrılmayın. Kimseye kötülük etmeyin (K2.8, s.120).
- Yenildi, içildi büyük bir şölen yapıldı. Yeryüzü, türlü çiçeklerle bezendi. Kişioğulları zorbalardan kurtuldu, kötülüklerden arındı. Barış için savaşanlar, erişecekler mutluluk konağına.. Ben oradan geliyorum. Tüm armağanlar, güzel günler çocuklara (K2.8, s.124).
- Gün gün sararıp soluyor, oğlan. Dertine çare bulamıyorlar En sonunda oğlan babasından izin istiyor. Yeğün bir at, bir heybe dolusu altın alıp Güneşkız'ı aramaya çıkıyor (K2.9, s.135).
- Padişah, tezinden adamlarına buyurdu. Kurbanlar kesildi, çıplaklar giydirildi, açlar doyuruldu. Büyük bir toy, büyük bir şenlik yapıldı (K2.11, s.166).
- Kötülerle savaşanlar muratlarına erdiler (K2.11, s.166).
- Yoksulcuk şimdi gelir. Emeğine karşılık biraz ekmekle biraz para vereceğiz (K2.12, s.180).
- Gökten ne elma düşse ne bulut. Dertlenme, bulursan bir iş tut. Tozdan, dumandan buyruk okunmaz. Bilinçlenmeyenler kurtulamaz. Uzun küçük, uzun az (K2.12, s.182).
- Aylar günler geçer, geceleri Perioğlu gelmez. Kız ayva gibi sararıp solar. Perioğlu'nu aramak için babasından izin ister. (K2.13, s.189).
- Bey kızının şehrine yaklaşırlar. Kızın babasına muştucular gider. Çalgılarla karşılar bunları. Kızın anası babası sevincinden deliye döner. (K2.13, s.196).

1.3. “Üç Kızlar” (K3) Adlı Kitaptaki Masallarda Çocukları Duyarlı Kılacak Konulara İlişkin Bulgular

Çizelge 4'te “Üç Kızlar” (K3) adlı masal kitabında çocukları duyarlı kılacağı düşünülen konular sunulmuştur:

Çizelge 4. “Üç Kızlar” Adlı Masal Kitabında Çocukları Duyarlı Kılacağı Düşünülen Konular

Kitabın Kodu ve Adı	Duyarlı Kılacağı Konu
K3.1 (Cevahir Yumurtası)	Emeğe Duyarlık Yoksullara Duyarlık Haksızlığa Duyarlık
K3.2 (Altın Ne, Gümüş Ne, Bakır Ne?)	İnsanın Mutluluğuna Duyarlık Kadına Duyarlık
K3.3 (Üç Kızlar)	Emeğe Duyarlık
K3.4 (Taş Evin İki Kızı)	Emeğe Duyarlık Aile Bireylerine Duyarlık
K3.5 (Padişahın Bir Kızı)	Emeğe Duyarlık Yoksullara Duyarlık Toplumsal Huzura Duyarlık

Çizelge 4'e göre, incelenen kitaplardaki masalarda çocukları başta emeğe ve çalışmaya (f:4) olmak üzere sırasıyla yoksulluğa (f:2), haksızlığa (f:1), insanın mutluluğuna (f:1), kadınlara (f:1), aile bireylerine (f:1) ve toplumsal huzura kadar birçok konuda duyarlı kılacak konunun ele alındığı görülmektedir. Aşağıda, kitaplarda belirlenen duyarlılıklarla ilgili anlatımlardan örnekler yer almaktadır:

- Çimerek biriktirdiği paralarla bir çiftlik alıyor. Ekim dikim işleriyle uğraşılıyor. Evleniyor, iki oğlu oluyor. Çok zengin oluyor. Yoksullara yardım ediyor (K3.1, s.23).

- Kervancıbaşı, büyük oğlanın eşinin güzelliğine vurulur ve onu zorla kaçıır. Köy halkı bu zorbalığa duyarsız kalmaz ve kervancıbaşının ardından giderek köyün bekçiliğini yapan büyük oğlanın eşini kurtarmak için kendilerini tehlikeye atarlar; ancak yine de kurtaramazlar bekçinin eşini: Kervancıbaşı “Parayı almak için uzattığı kolu bileğinden yakaladığı gibi kadını terkisine atıp atını sürüyor. Çocuklar ağlıyor. Bunu gören halk arkalarına düşüyor. ‘Beni kurtarın!’ diye bağıyor kadın. Kervancılarla halk birbirlerine giriyor. Çocuklara yazık oldu, bekçiye ne diyeceğiz...” diye düşünüp dururlarken bekçi de geliyor (K3.1, s.26).
- Yaşlı adamın küçük kızı padişahın ‘altın ne, gümüş ne, bakır ne?’ sorusuna: “Halk altın, padişah gümüş, vezirler bakır” diye karşılık verir (K3.2, s.34).
- Hoşbeşten sonra padişahları için küçük kızına dünür geldiklerini söylemişler. Kızın babası: “Hele kızıma bir sorayım belki kabul eder (K3.2, s.34).
- Yıllar sonra, kocalığın eşiğinde arka arkaya üç tane kızları olmuş. Önce buna dünyalarca sevinmişler ya, ‘Bu çocukları büyütüp yetiştirmeden ölürüz’ diye de üzülür dururlarmış. Ana dikiş dikmiş üçe, babaları su satmış beşe. Böylece geçinip gidiyorlarken önce anaları, çok geçmeden sonra da babaları ölmüş. Bunun üzerine kimsesiz kalan bu üç kızın en büyüğü babasının işini tutmuş: Bir kuyudan su çıkarıp satar, kardeşlerini beslemiş. Yıllar geçmiş, ortanca kız da büyümüş. Bu da dikiş diker olmuş... Yaşayabilmek için çalışmalarını sürdürüp gidiyorlar (K3.3, s.39).
- Ben çifti beklerim. İşte sana bir avuç altın. Kazmacıların emeğini de bolca ödeyeceğim (K3.4, s.68).
- Padişahın kızı yoksul aileye: Bugüne dek o hamamı parasız, ben işlettim. Size armağanım olsun, odunu benden, bundan sonra parayla işletirsiniz (K3.5, s.79).
- Anası babası oğullarına kavuştukları için dünyalarca sevinip göneniyorlar. Gelinlerinin anasına, babasına haber uçuruyorlar, onlar da geliyor. Kırk gün kırk gece şenlik yapılıyor (K3.5, s.86).
- O ülke halkı mutluluk içinde. Getirdiğim armağanlar size (K3.5, s. 86).

1.4. “Mavi Gelin” (K4) Adlı Kitaptaki Masalarda Çocukları Duyarlı Kılacak Konulara İlişkin Bulgular

Çizelge 5’te “Mavi Gelin” (K4) adlı masal kitabında çocukları duyarlı kılacağı düşünülen konular sunulmuştur:

Çizelge 5. “Mavi Gelin” Adlı Masal Kitabında Çocukları Duyarlı Kılacağı Düşünülen Konular

Kitabın Kodu ve Adı	Duyarlı Kılacağı Konu
K4.1 (Nergis Kız)	Eğitime, Bilime ve Bilim İnsanlarına Duyarlık İnsana, İnsanın Mutluluğuna Duyarlık
K4.2 (Padişahın Küçük Oğlu)	Barışa Duyarlık Çocuklara Duyarlık
K4.3 (Sığırtmacın Kızı)	Eğitime, Bilime ve Bilim İnsanlarına Duyarlık
K4.4 (Kocakarının Oğlu)	Emeğe ve Çalışmaya Duyarlık İyilik Yapmaya Duyarlık

Çizelge 5’e göre, incelenen kitaplardaki masalarda çocukları başta eğitime (f:2), bilime ve bilim insanlarına (f:2), insanın mutluluğuna (f:1), barışa (f:1), çocuklara (f:1), emeğe ve çalışmaya (f:1) ve iyilik yapmanın güzelliğine kadar birçok konuda duyarlı kılacak konuların ele alındığı görülmektedir. Aşağıda, kitaplarda geçen anlatımlardan örnekler yer almaktadır:

- Oğullarım bu konakta büyüyecekler, eğitilip okutulacaklar. Büyüyene dek dışarı çıkmayacaklar Padişah bu, ne ister de olmaz. Ülkenin en iyi ustaları toplanıp camdan konağı yapmışlar.

Görenlerin usu (aklı) durmuş. Çocukları bu konağa koymuşlar. En bilgin kişileri bulup getirmişler. Başlamışlar çocuklar okumaya (K4.1, s.15-16).

- Yönetim işleri iyi gidiyor. Halkın mutluluğu, genç padişahı ve kardeşlerini de mutlu ediyor (K4.2, s.33).
- Savaşın kutlu, barışın sürekli olsun (K4.2, s.49).
- Gökten altın elmalar düştü, hepsi de çocuklara (K4.2, s.50).
- Padişah da bir tanecik oğlunu iyi yetiştirmek istemiş. Aylar yılları kovalamış, oğlan yedi yaşına girmiş. Bir evde bir oğlanın üstesinden gelinemezmiş. Okutmak istemişler, okumamış (K4.3, s.51).
- Babacığım, ben okumaya gideceğim. Karıma iki hizmetçi verin. Ben dönene dek işlerini yapıp ona arkadaşlık etsinler. Babasının ellerini öper. Bir bilim kentinin yolunu tutar (K4.3, s.56).
- İksiz mavi urunda (yerde) bir kocakarı bir de oğlu varmış. Bunlar çok yoksullarmış. Oğlan, dağdan sırtıyla odun getirir, kentte satarmış. Odun parasıyla öteberi almış. Böylece geçinip giderlermiş (K4.4, s.79).
- Oğlanın, sattığı odun parasının bir bölümüyle çarşıdan aldığı üç kutudan birinden bir kedi yavrusu, ikincisinden bir köpek yavrusu, üçüncüsünden ise, bir yılan yavrusu çıkar. Annesi başlangıçta bu durumdan memnun olmasa da bu hayvanları özenle beslerler. “Bu yavruların her birini kutularıyla odanın bir köşesine koyuyorlar. Oğlan ertesi gün yine oduna gidiyor. Kesip getirdiği odunları bu kez on beş kuruşa satıyor. Yiyecek aldıktan sonra beş kuruşluk da süt alıp eve dönüyor: ‘Ana, bugün odunu on beş kuruşa sattım. Gördün ya, hayvanların da payı çıktı.’ Diyor. Sütü bir fincanın içine döküp yılan yavrusuna, kedi yavrusuna, köpek eniğine içiriyor (K4.4, s.80).
- Bu yavruları çok seviyorum, onları büyüteceğim. Hayvanları sevmeyen insanları sevemez. Ben dönene dek hayvanlara iyi bak. Dar günler için sakladığımız unla idare et (K4.4, s.80-81).
- O ülke halkı kötülerden kurtuluyor. Kocakarının oğlu ülkeyi dirlik düzenlik içinde yönetiyor. Onlar mutluluk içinde yaşıyorlar (K4.4, s.94).

1.5. “Altı Kardeşler” (K5) Adlı Kitaptaki Masallarda Çocuğu Duyarlı Kılacak Konulara İlişkin Bulgular

Çizelge 6’da “Altı Kardeşler” (K5) adlı masal kitabında çocukları duyarlı kılacağı düşünülen konular sunulmuştur:

Çizelge 6. “Altı Kardeşler” Adlı Masal Kitabında Çocukları Duyarlı Kılacağı Düşünülen Konular

Kitabın Kodu ve Adı	Duyarlı Kılacağı Konu
K5.1 (Kahkaha Gülü)	Aile Bireylerine Duyarlık İyilik Yapmaya Duyarlık
K5.2 (Altı Kardeşler)	Aile Bireylerine Duyarlık İyilik Yapmaya Duyarlık Hayvanlara Duyarlık
K5.3 (Sarı Yılan)	İyilik Yapmaya Duyarlık

Çizelge 6’ya göre “Altı Kardeşler” adlı kitaptaki masallarda başta iyilik yapmaya (f:3) olmak üzere sırasıyla aile bireylerine (f:2) ve hayvanlara (f:1) dönük duyarlık oluşturacak anlatımlar yer almaktadır. Kitaplarda duyarlık oluşturacağı düşünülen anlatımlardan bazıları aşağıda sunulmuştur:

- İki kardeş gözlerine inanamadılar. Sarmaş dolaş oldular... Bir yandan yediler, bir yandan başlarından geçenleri anlattılar. Kardeşini sağ bulmanın sevinci, güvenciyle Kahkaha Gülü bir yol yürekten gülüverdi (K5.1, s.39).

- Bundan sonra o şehrin beyi oğlan oldu. Padişahın kızıyla, şehrin yeni beyine kırk gün, kırk gece düğün yaptılar. Peri kızları kendi ülkelerine döndüler. Zalimlerden kurtuldular. Onlar, şehir halkı mutluluk içinde yaşıyorlar (K5.1, s.42).
- Çok eski zamanlarda bir adamın üç kızı, üç de oğlu varmış. Adam, iyilik etmesini çok sever, kötülük nedir bilmezmiş (K5.2, s.43).
- Yavrularım, ben öleceğim; ananızı üzme, kardeşlerinize iyi bakın... Kavga dövüş etmeyin. Sevin canlı yaratıkları. Sevgi, iyilik, doğruluk bu dünyanın en güçlü yasalarıdır. Dirlik, düzenlik içinde yaşayın... Çocuklar, babalarını mezara götürürler. Anaları iki gözü iki çeşme kapıya çıkar... Dertleri unutulacak gibi değil. Çok sevdikleri, iyi yürekli babalarının acısıyla yemek, içmek gelmez akıllarına. Ama kuşa yiyecek vermeyi unutmazlar (K5.2, s.43-44).
- Anama selam götürün. Sütünü helal etsin. Yorulana, bulana dek arayacağım kardeşlerimi (K5.2, s.51).
- Kardeşim bırakın da gideyim. Anamız ağlayıp duruyor. Öteki kız kardeşlerimi de arayacağım... Seni dönüştürüp anama götüreceğim. Öteki kız kardeşimi aramaya gidiyorum (K5.2, s.52-53).
- Kuşların hayatı görülecek şeydi. Yelken kanatlı kartallar, akbabalar, manda gözlü puhu kuşları, akdoğanlar, şahinlerle derileri tüylü çeşit, kuşların yırtıcılığı yoktu. Atmacalar, serçelere; şahinler kekliklere dokunmuyordu. Papağanların, sülünlerin renkleri çiçekleri kışkırtacak kadar güzeldi. Pırıl pırıl arı kuşları buğday yeşilliğindeydi... Tavusların tekerlenen kuyruklarında güneşler doğup aylar batıyordu (K5.2, s.59).
- Yılda bir kez üçü birden (evlenen üç kız kardeş) gelir oldu. Babalarının öğüdünü dinleyen, analarını üzmeyen altı kardeş genlik (bolluk), mutluluk içinde yaşadılar (K5.2, s.60).

1.6. “Yedi Devler” (K6) Adlı Kitaptaki Masalarda Çocuğu Duyarlı Kılacak Konulara İlişkin Bulgular

Çizelge 7’de “Yedi Devler” adlı masal kitabında çocukları duyarlı kılacağı düşünülen konular sunulmuştur:

Çizelge 7. “Yedi Devler” Adlı Masal Kitabında Çocukları Duyarlı Kılacağı Düşünülen Konular

Kitabın Kodu ve Adı	Duyarlı Kılacağı Konu
K6.1 (Yedi Devler)	Emeğe ve Çalışmaya Duyarlık Aile Bireylerine Duyarlık İyilik Yapmaya Duyarlık Toplumsal Huzura Duyarlık
K6.2 (Bitlice Karının Kızı)	İyilik Yapmaya Duyarlık Kadına Duyarlık Yoksullara Duyarlık
K6.3 (Boyu Bir Karış Sakalı Üç Karış)	İyiliğe Duyarlık Hak ve Adaletle Duyarlık Doğruluğa ve Dürüstlüğe Duyarlık Toplumsal Huzura Duyarlık
K6.4 (Bir Karı Bir Koca)	Emeğe ve Çalışmaya Duyarlık Yoksullara Duyarlık Hak ve Adaletle Duyarlık Doğruluğa ve Dürüstlüğe Duyarlık

Çizelge 7'ye göre "Yedi Devler" adlı kitaptaki masalarda çocukları başta iyiliğe (f:3) olmak üzere sırasıyla emeğe ve çalışmaya (f:2), toplumsal huzura (f:2), doğruluğa ve dürüstlüğü (f:2), hak ve adalete (f:2), yoksulluğa (f:2), kadınlara (f:1) ve aile bireylerine (f:1) kadar birçok konuda duyarlı kılacak konuların ele alındığı görülmektedir. Aşağıda, bu anlatımlardan örnekler bulunmaktadır:

- *Ana oğul sarmaş dolaş oluyolar... Canım ana, kardeşime selam söyle* (K6.1, s.24).
- *Gözünü açıp baksa ki başucundaki küçük kardeşi. Sarmaş dolaş oluyolar* (K6.1, s.31-32).
- *İyiliğe kötülük ettiği için kendi kendine bağlanıp kalıyor zincire* (K6.1, s.30).
- *Devlerden, kötülerden temizlenen bu ülkede halkla genlik (rahatlık) içinde yaşayıp gidiyorlar* (K6.1, s.32).
- *Kötülük isteyen üç kıskançtan kurtulup muratlarına eriyorlar* (K6.2, s.43).
- *Beyoğlu kız ister de kim vermez! "Olur verelim" diyeceğini sanmışlar. Bitlice Karı Beyoğlu'nun anasına: "Kızıma bir sorayım, bir kez düşünelim." demiş.* (K6.2, s.35).
- *Davullar dövülmüş, zurnalar çalınmış, açlar doyurulmuş, çıplaklar donatılmış* (K6.2, s.35).
- *Bütün bu işler senin başının altından çıkmış. Başkalarına akıl öğreterek kötülük yaptırmak nasıl olur, bir gör* (K6.3, s.57).
- *İstedğin gibi oldu, kötüler cezalarını buldu* (K6.3, s.57).
- *Boyu Bir Karış, Sakalı Üç Karış'ın 'Kimselere haksızlık etmeyin; tüzeden (hukuktan) ayrılmayın, halka kötülük edenlerin sonu padişahla vezirinki gibi olur.' öğüdünü hiç unutmuyorlar. Mutluluk içinde yaşayıp gidiyorlar* (K6.3, s.59).
- *Zaman zaman içinde, vaktin birinde fakir bir karı koca varmış. Adam her gün dağa oduna gider, sırtında getirdiği odunları çarşıda satar, böylece geçinip giderlermiş* (K6.4, s.60).
- *Hakan olan oduncu dede yitiği olduğunu söyleyen çobana: "Fakiri üzmemelim, yitiği her neyse verelim diye düşünüyormuş* (K6.4, s.68).
- *Eştiği ağacın dibinde sarı liralara dolu bir çömlek bulan ihtiyar oduncu: "Bu para benim değil, başkasının parasına el süremem" der.* (K6.4, s.60)
- *Eve geldiğinde olup biteni karısına anlatır oduncu. Karısının yanıtı şöyle olur: "Çok iyi ettin." Yine o buke varmış. Çömleği gördüğü yerin açılarak çömleğin alınmış olduğunu görmüş. Kendi kendine "Sahibi gelip almış, dokunmadığıma çok iyi ettim" demiş.* (K6.4, s.61).
- *Halk zalimlerden kurtulmuş. Oduncu Dede'yi ülkenin hakani yapmışlar* (K6.4, s.67).

Sonuç ve Tartışma

Bu çalışma kapsamında Tansel'in derleyip yazdığı altı masal kitabındaki toplam 41 masal duyarlık eğitimi bağlamında betimsel olarak çözümlenmiş ve masalların neredeyse tamamının çocukta farklı konularda duyarlık oluşturacağı kurgu ve anlatımlara sahip olduğu görülmüştür. Çözümleme sonuçlarının sunulduğu çizelgeler incelendiğinde Tansel'in derlediği birçok masalın yoksulluğa ve yoksul insanlara duyarlık kazandıracak nitelikte olduğu görülmektedir. Masallardaki karakterler, çoğunlukla emeğiyle geçinen, yaşamını çalışarak kazanan dürüst ve yoksul kişilerdir. Bu kişiler çocukların; iyiye, güzele, doğruya yönelmesine katkıda bulunacak karakter çerçeveleri içinde geliştirilmişlerdir ve birer model olarak çocukta çalışmaya ve emek vermeye karşı duyarlık oluşturabilecek niteliktedirler. Örneğin, "Oduncunun Karısı" adlı masalda emeğe duyarlık vardır. Masaldaki oduncu karakteri "*çalışkan, iyiliksever, temiz yürekli bir adam*" (s.47); karısı ise zenginlere özenen, elindekiyle yetinmeyi bilmeyen, sorgulamayan, emek vermeden geçinmek isteyen "*ters mi ters, her zaman durumundan yakınan, hep sızlanan, kötümser, üşengecin biri*" (s.47)dir. "Becerikli Kız" adlı masalda devden kurtulan üç kız kardeş ile anneleri kente inerler ve emekleriyle geçinecek işler yapmaya başlarlar. "Alaca Bulaca" adlı masalda ise çobanlıkla geçinen yaşlı bir anne ile oğlu Keloğlan'ın masalında yine emekle geçinmenin güzelliği vurgulanır (s.113). "Dünya Güzeli" adlı masalda, padişah karısına iftira atıldığını, kendisinin de buna inanarak yanlışla düştüğünü anlayınca çok mutlu olur. Çocuklarının annesi sultanı yedi yol ayırımından çıkartır, hekimlere baktırtır, arkasından yoksullara yardım eder (s.140). "Üç Kardeşler" ve "Balıkçı" adlı masallar emeğin, yaşamını çalışarak kazanmanın önemini duyumsatmaktadır. Özlü bir belirlemeyle söylenecek olursa, masalarda özellikle emeğe ve çalışkanlığa verilen değer sezdirilmekte,

emeği sömürülenlerden yana bir tavır benimsenerek çocuklara bu konuda duyarlı olmanın önemi duyumsatılmaktadır.

İncelenen masalların bunlardan başka çocuğu aşka, sevgiye, sevgiliye, insanın mutluluğuna, toplumsal huzura, kadınlara, hayvanlara, barışa, iyi insanlara, iyilik yapmaya, başta anne, baba, eş, çocuk ve kardeş olmak üzere aile bireylerine, öksüzlere, başkalarının haklarına, hukuka, adalete, doğruluğa ve dürüstlüğe, paylaşmaya, yardımlaşmaya kadar evrensel nitelik kazanmış birçok konuda duyarlı kılacak kurgu ve anlatımlara sahip olduğu görülmektedir. Örneğin, “Üç Peri Kızı” adlı masalda olayları yönlendiren kahraman konumundaki Keloğlan, aşka, sevgiye ve aile bireylerine karşı duyarlıdır. Amacı, üç peri kızını onlar için acı çeken sevgililerine kavuşturmaktır. “Al’lı ile Fırfırı” adlı masalda kahramanların amacı, dünyayı insan kılığındaki canavarlardan kurtarmaktır. Tansel, bir ülke halkının birlik beraberlik içerisinde, mutlu ve huzurlu bir yaşam sürmesinin önemini yücelterek bitirir masalı. Bu masal aracılığıyla tüm insanların kötülüğe, kötülere karşı yürekli davranıp onlarla mücadele etmesi gerektiğini duyumsatır. Yine, “Mavi Benekli Firik” adlı masalda da toplumdaki insanların huzur ve mutluluk içinde yaşamasının önemi duyumsatılmıştır. “Çobanla Bey Kızı” adlı masalda; çocuklara, iyilere ve iyiliğe, zorluklara karşı birlikte mücadele etmeye, hayvanlara, barışa, aşka ve sevgiye duyarlık oluşturacak anlatımlar bulunmaktadır.

“Naz Kız” adlı masalda başkişi, parasını yoksullara dağıtarak onlara duyarlı olunması gerektiğini duyumsatır. Masalın kahramanı paraya pula kavuşsa, vezirin oğlu gibi muamele görse, ay parçası Naz Kız ile evlense de ailesini bir türlü unutamaz; onlara büyük özlem duyar. Ailesi uzaklarda yoksulluk içinde yaşarken mutluluğu bir türlü bulamaz. Sonunda Arap Vezir ile karısını razı eder, onları görmeye gider. Dönerken de önce aile bireylerine güzel giysiler alır. Hep birlikte olabilmek için onları da Arap Vezir’in konağına getirir ve ölene dek orada birlikte yaşarlar. “Kabak Donunda Kız” ile “Topal Dev” adlı masalarda çocuklara, iyilik yapmaya, emeğe, yaşamını çalışarak kazanmaya dönük duyarlıklar sezdirilmektedir. Bu masalda yine emeğiyle geçinen insanlar vardır. Masal, çocuklara mutlu bir yaşam sürebilmeleri için mücadele etmeleri gerektiğini sezdirilmektedir.

“Korkak Adam” adlı masalın kahramanı, devlerin verdiği altınları yalnızca karısına ve kendisine ayırmamış, bunları komşularıyla paylaşmıştır. Yaşadıkları yerdeki insanları sürekli zarar gördükleri devlerden kurtararak halkın mutluluk ve güven içinde yaşamalarını sağlamıştır. “Kırk Kardeşler” adlı masalın kahramanı kırk kardeşin en küçüğüdür. Acıma ve vefa duygusu vardır. İyilik gördüğü deve, kardeşlerinin ısrarına karşın zarar vermez. Kötülerle savaşarak iyi insanlara karşı bir duyarlık oluşturur. Kardeşlerini canı pahasına korur. “Al’lı Tilki” adlı masal, çocuğa yaşamda güçlü olmanın önemini duyumsatır. Kurnaz ve kötü insanlara, yaşamını emeğiyle kazanmayanlara karşı dikkatli olmaları gerektiğini sezinletir. “Hotlu Kız” adlı masal kötülere, kent ve kır uğrularına karşı çocukları uyarır ve böylece bir yandan da çocuğu gerçek yaşama hazırlar. Masalda ayrıca halkın mutluluğu için dirlik ve huzur içinde yaşamının önemi duyumsatılmaktadır. “Avcıoğlu” adlı masalda kötü insanlara karşı tavırlı bir duruş vardır. Masalın kahramanı Avcıbaşı, aslında doğru bulmamasına karşın onurlu bir yaşam sürebilmek için yapmaktadır avcılığı. Masalda çalışmanın, kimseye muhtaç olmadan yaşamının ne denli erdemli bir davranış olduğu sezdirilmektedir.

“Konuşan Balıkla Yalnız Kız” adlı masalda Tansel, aşk ve güzellikten yana bir tavır sergiler yine. Duyarlık eğitimi açısından masalın iletisi masalın sonunda özlü, doğrudan ve açık tümcelerle verilmiştir. Bu masalda ayrıca aile bireylerine ve çocuklara, barışa, sevgiye, iyiliğe, emeğe, çocuklara, hayvanlara, öksüzlere, başkalarının haklarına, doğruluğa ve dürüstlüğe duyarlık oluşturacak anlatımlar söz konusudur. “Dalyanoğlu” adlı masalda da yine çocuklara, aile bireylerine, barışa, başkalarının haklarına, doğruluğa ve dürüstlüğe duyarlık oluşturacak nitelikte anlatımlar söz konusudur. “Mavi Gelin” ve “Perioğlu” adlı masalarda ise yine kahramanlar sevdiklerini bulmak, onlara kavuşmak için nice engeller aşarlar. “Karanlık Dünya” ve “Yedi Dullar” adlı masalarda da yoksullara, yoksulluğa, iyiliğe, emeğe, yaşamını çalışarak kazanmaya ilişkin çocukları duyarlı kılacak anlatımlar bulunmaktadır.

“Üç Kızlar” adlı kitapta yer alan masallar çocuğu; emeğin kutsallığına, yoksullara, haksızlığa, insana, kadına, aile bireylerine, toplumsal huzur ve mutluluğa, karşı duyarlı kılacak özellikler taşımaktadır. “Mavi Gelin” adlı masal kitabında; eğitime, bilime, bilim insanlarına, insana, insanın mutluluğuna, iyiliğine, barışa, emeğe ve yine çocuklara duyarlık söz konusudur. “Padişahın Küçük Oğlu” adlı masalda halkın ve insanların mutluluğu, barış içinde yaşaması çok önemlidir. Ülke yöneticilerinin mutluluğu, kaynağını halkın mutluluğundan alır. Padişah ölünce yerine büyük oğlu geçer ve halkın mutlu olacağı bir yönetim anlayışını benimser. Özetle, masalarda halkın mutlu ve huzurlu yaşamasının önemi sezdirilmiştir. Örneğin, “Üç Kızlar” adlı masalda halkın karalar bağlamasının nedeni beylerinin yaşamını yitirmesidir: *“Beyimizin bi tecik (bir tanecik) oğlu vardı, beş yıldır doktorlar sayrılığını iyi edemediler. O bütün halkın sevgilisidi. Üç gün önce öldü. Karalar giymemiz bundan.”* (s.48)

“Nergis Kız” ile “Sığırtmacın Kızı” adlı masalarda padişahlar çocuklarının iyi eğitilmesini önemser, bunun için gereken tüm önlemleri alırlar. “Kocakarının Oğlu” adlı masalda da kahramanlar aracılığıyla yine emeğiyle geçinmenin, karşılık beklemeden iyilik yapmanın güzelliği duyumsatılmıştır. “Altı Kardeşler” adlı kitaptaki “Kahkaha Gülü” adlı masalda kardeş sevgisi duyumsatılmakta, zalimliğin kötü bir insan özelliği olduğu sezdirilmektedir. Kitaba adını veren “Altı Kardeşler” adlı masalda; anneye, kardeşlere, hayvanlara duyarlık oluşturacak anlatımlar bulunmaktadır. Sevgi, iyilik, doğruluk, barış, dirlik düzen içinde yaşama gibi değerlerin önemi sezdirilmiştir. “Yedi Devler” adlı masal kitabında da emeğe, aile bireylerine, kardeşlere, iyiliğe, toplumsal huzur ve mutluluğa, kadına, yoksullara, insan haklarına, adalete ve dürüstlüğe duyarlık oluşturacak anlatımlar bulunmaktadır. Çocuklara duyarlıdır Tansel; birçok masalın sonunda armağanları çocuklara getirerek onlara olan duyarlığını göstermiştir.

Çocuklara önerilen diğer çocuk edebiyatı türleri gibi masallar da titizlikle seçilmeli; şiddet, cinsellik ve korku veren öğeler içeren masallar çocuklarla buluşturulmamalıdır. Tüm geleneksel masalarda olduğu gibi Tansel’in derleyip yazdığı masalarda da şiddet öğeleri bulunmaktadır:

- *Döve döve çıkart, kapıyı kilitle, yalvarsa da içeriye alma.* (“Al’lı ile Fırfırı”, Cilt 2, s.20)
- *Topal’ı oracıkta öldürürler.* (“Al’lı ile Fırfırı”, Cilt 2, s.31)
- *Küçük oğlan kılıcını çeker; bu dev parçalar, bırakıp giderler.* (“Al’lı ile Fırfırı”, Cilt 2, s.31)
- *Karı, kızların etleri boşa gitmesin hiç değilse; pişir de yiyelim.* (“Al’lı ile Fırfırı”, Cilt 2, s.101)
- *Bir dengine getirip Oğlan, Dev’in karısına bir balta indiriyor. Baş, gövdesinden ayrılıyor. Kendi ayaklarını çözdükten sonra kadının gövdesini parçalayıp ocaktaki kazana atıyor. Kaynar suda, Dev’in karısı pişmekte olsun... Oğlan bırakıp gidiyor.* (“Al’lı ile Fırfırı”, Cilt 2, s.106)

Keloğlan, padişahın kızını istemeyi reddeden annesini şiddet uygulamakla ve öldürmekle tehdit eder:

- *Keloğlan’ın bir değneği varmış. Bulduğu ütün çivileri değneğinin başına çakarmış. Değneğin başı dört okka gelirmiş. Anasının dünürlüğü gitmek istemeyişine çok kızmış. ‘Ana bu değneği görüyor musun? Eğer kızı istemeye gitmezsen bunu başına indiririm. Sabah çorbasını sinde içersin.’ diye küplere biniyor. Mutsuz ana yoksulluklarını düşünüyor. Küplerde, gümeçlerde; bulgur, yarma, yoğurt gibi kışkılları varmış ya, böyle bir eve Padişah kızı nasıl gelirmiş? (Al’lı ile Fırfırı”, 2 Cilt Bir Arada, s.114)*
- *Yüzden çok çadırdakileri öldürüyor. Son çadırda dokuz er varmış. Onların da ellerini, kulaklarını kestikten sonra... Yalnız üç askeri öldürüyor; ellerini, burunlarını kesiyor.* (Yedi Devler, s.21-22)

Masalarda şiddet eyleminin doğal ve olağan bir durummuş gibi anlatılması çocuğun bu durumu doğru ve onaylanabilir bir sorun çözme biçimi gibi algılanmasına neden olabilir. Oysa şiddet ve korkuya dayalı eylemler çocuğun duygu ve düşünce dünyasının örşelenmesine neden olabilir. Masallar, şiddetin insan doğasına uygun bir gerçeklik olmadığını iletmelidir okurlarına. Öztürk (2008: 495)’e göre, derlenmiş masalarda yazar bazı değişikliklere gidebilir; dilinde, yazımında ya da tekerlemelerinde düzeltmeler yapmış olabilir. Bu durumda Tansel’in

derlediği masalların yeni baskılarında şiddet içeren bu tümcelerden arındırılmasının uygun olacağı düşünülmektedir. Tansel'in derlediği masallar, anılan şiddet içerikli tümceler çıkarıldıktan sonra çocuğun düş dünyasına yakın bir dünya kuracak niteliktedir. Tansel, çocuk-masal ilişkisinde, çocuğun zarar görmemesi açısından cinsellik içeren anlatımlara yer vermemiştir.

Tansel'in derleyip yazdığı masal kitaplarının tümü birer tekerleme ile başlamaktadır. Tansel, çocuğun dikkatini çekebilmek, anlatımı süslemek ve güçlü kılabilmek adına derlediği masallarda başlangıç/giriş formelleri"ne (masal başı kalıp ifadeler, tekerlemeler), "bağlayış/geçiş formelleri"ne, "aynı olayın yeniden ortaya çıkışında kullanılan formeller"e ve "bitiş formelleri"ne de yer vermiştir. Tüm geleneksel masallarda olduğu gibi Tansel'in derlediği masallarda da olağanüstü olaylar ve sıra dışı karakterler bulunmaktadır. Masallardaki iletiler de diğer geleneksel masallarda olduğu gibi genellikle masalın sonunda, doğrudan yargılarla ve açık olarak iletilmiştir okurlara. Bu masallar, çocukları gerçek yaşama da hazırlayacak niteliktedir. Tansel'in derleyip yazdığı masalların iletileri bugünün yaşam gerçekleri ve değerleriyle de örtüşmekte; evrensel boyutlu birçok değer çocuğun anlayabileceği biçimde duyumsatılmaktadır.

Ayrıca, ünlü şair ve halkbilimcimiz Tansel, masallarında Türkçenin çeşitli anlatım olanaklarını ve gücünü başarılı bir biçimde kullanmıştır. Tansel'in derlediği masallar, adeta bir sözvarlığı şölenidir. Özellikle sözlü kültürün göstergesi olan kalıplaşmış öğeler masallarda sıklıkla kullanılmıştır. Bu sözvarlığı öğeleriyle bunların farklı bağlamlarda yüklendiği işlevler, çocukların dilsel gelişimine önemli katkılar sağlayacak niteliktedir. Dil, hareketli ve canlı; anlatım, durudur. Tansel'in derlediği masallar ayrıca dilimize karşı duyarlık kazandıracak "sevi (K1, s.25), yoksul (K1, s.35), hekim (K1, s.38), iye (K1, s.48), us (K1, s.48), s.50), koşut (K1, s.78), yontucu (K1, s.78), denli (K2, s.20), esenleşmek (K2, s.20), dağarcık (K2, s.23), im (K2, s.34), ivedi (K2, s.47), yeğlemek (K2, s.47), tez (K2, s.54), avutmak (K2, s.55), gereç (K2, s.67), uğraş (K2, s.68), üstelemek (K2, s. 70), aygıt (K2, s.70), ünlemek (K2, s.84), erek (K2, s.89), erinç (K2, s.101), değin (K2, s.107-115), yeğ (K2, s.108), devinmek (K2, s.116), varsıl (K2, s.117), uz (K2, s.121), denetçi (K2, s.121), üleştirmek (K2, s.138), giz (K2, s.154), tasalanmak (K2, s.157), salık (K2, s.165), yazgı (K2, s.175), paklamak (K2, s.178), muştucu (K2, s.196), dek (K2, s.191), buyruk (K3, s.51), tutsak (K4, s.16), yontu (K4, s.26), ilenç (K5, s.50)" gibi Türkçe sözcüklerle yapılandırılmıştır. Kısaca incelenen masallar, çocuğun yeni sözcükler öğrenmesine, Türkçe sözcükleri kullanmasına ve çocukta diline karşı duyarlık oluşturmaya katkı sağlayacak niteliktedir.

Bununla birlikte masallarda yazım, noktalama ve anlatım açısından kimi sorunlar bulunmaktadır. Dil ve edebiyat öğretiminin en önemli araçları, öğretimin bütünleyici öğeleri olan yazınsal nitelikli çocuk kitaplarında dil ve anlatım yanlışları bulunmamalıdır. Kitabın yeni baskılarında bu yanlışların düzeltilmesi gerekmektedir. Kimi masallarda kip uyumsuzluklarının olduğu (K1, s.20 ve 91; K5, s.50; K6, s.26) görülmüştür. Anlatımın daha akıcı olabilmesi açısından bu uyumsuzlukların da giderilmesi gerekmektedir. Ayrıca, masalın çocuk tarafından daha iyi anlaşılabilmesi bakımından çocuğun anlamını bilemeyeceği kimi sözcüklerin ilk geçtiği yerde Türkçe karşılıklarının verilmesi daha uygun olur. Örneğin, "Hotlu Kız" adlı masalda "hot" sözcüğünün Türkçe karşılığı dört sayfa sonra ayraç içinde verilmiştir.

Sonuç olarak çocukların hoşgörülü, iyi yürekli, emeğe ve çalışmaya saygı duyan, yardımsever, paylaşımcı, toplumsal huzuru ve barışı önemseyen insanlar olmasında önemli bir halk edebiyatı türü olan masalların da önemli katkıları olabilir. Türk halk kültürünün bu önemli ve zengin kaynaklarında atalarımızın bizlere iletmek istedikleri evrensel değerler ve erdemler bulunmaktadır. Barışın, sevginin ve doğanın ozanı Tansel'in derleyip yazdığı masalların devingen, duru, yalın, katıksız, canlı, zengin dil ve anlatım özellikleriyle çocukları birçok konuda duyarlık eğitiminden geçirecek nitelikte olduğu söylenebilir. Derleyip yazdığı masallarla Türk çocuk edebiyatına da önemli katkılarda bulunan ülkemizin yetiştirdiği değerli şair ve halkbilimcilerden Tansel neredeyse tüm masallarında çocuğu herhangi bir konuda duyarlı kılabilecek anlatımlara yer vermiştir. Edebiyat da diğer sanat dalları gibi okurların davranışlarını, duygularını ve kanılarını etkiler. Temelinde hoşgörünün, sevginin, iyiliğin,

yardımlaşma ve paylaşmanın olduğu masalların da duyarlık eğitiminde yararlanılacak önemli kaynaklar olduğu unutulmamalı, çocuklar onları duyarlı kılacak masallarla da buluşturulmalıdır.

Kaynaklar

- Aça, M. ve Ercan Aktan, M. (2006) "Anonim Halk Edebiyatı", M. Öcal Oğuz (Ed.) *Türk Halk Edebiyatı*, IV. Bölüm (ss.113-167). Ankara: Grafiker Yayını.
- Altunışık, R., Coşkun, R., Yıldırım, E. ve Bayraktaroğlu, S. (2010). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*. Sakarya: Sakarya Kitabevi.
- Altunkaynak, M. (2012) "İlköğretim 1. Kademe Türkçe Ders Kitaplarında Yer Alan Masal Metinlerinin Türkçe Dersinin Amaçları Doğrultusunda Kullanımına İlişkin Öğretmen Görüşleri." Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Aslan, C. (2013) "Duyarlık ve Düşünceyi Geliştirmede Çocuk/Gençlik Edebiyatı", *Çoluk Çocuk Anne Baba Eğitimci Dergisi*, (12) 29-32.
- Baraz, T. (1987) *Türk Dili II*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Yayını, No: 81.
- Baş, B. (2012) "Türk Masallarının Sözcük Varlığı Üzerine Bir Değerlendirme", *Millî Folklor*, (24) 93, 125-134.
- Boratav, P. N. (1982a) *Folklor ve Edebiyat 1*. İstanbul: Adam Yayıncılık.
- Boratav, P. N. (1982b) *100 Soruda Türk Halk Edebiyatı*. İstanbul: Gerçek Yayını.
- Can Emmez, B. (2008) "Sözlü Gelenekten Modern Masala: Çocuk Edebiyatında Masal Üzerine Halkbilimsel Bir İnceleme." Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Ciravoğlu, Ö. (1997) *Çocuk Edebiyatı*. İstanbul: Esin Yayınevi.
- Çetinkaya, Z. (2007) "Masalların Türkçe Öğretimindeki Yeri ve Önemi." Yayınlanmamış Doktora Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Dilidüzgün, S. (1996) *Çağdaş Çocuk Yazını*. İstanbul: Yapı Kredi Yayını.
- Dilidüzgün, S. (2007) "Masallar ve Masalsı Türler", Z. Güneş (Ed.) *İlköğretimde Çocuk Edebiyatı* (ss. 93-124) Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını.
- Elçin, Ş. (1993) *Halk Edebiyatına Giriş*. Ankara: Akçağ Yayını.
- Enginün, İ. (1985) "Çocuk Edebiyatına Toplu Bir Bakış", *Türk Dili Dergisi*, 400.
- Glazer, Joan I. (1997) *Introduction to Children's Literature*. New Jersey: Prentice-Hall Inc.
- Göğüş, B., Oğuzkan, F., Öner toy, O., Ünlü, M. ve Koçak, S. (1998) *Yazın Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Dil Derneği Yayını.
- Gökşen, E. N. (1980) *Örnekleriyle Çocuk Edebiyatımız*. İstanbul: Remzi Yayınevi.
- Günay, U. (1992) *"Masal" Türk Dünyası El Kitabı*. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayını.
- Güney, E. C. (1966) *Folklor ve Eğitim*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Dairesi Yayını.
- Güney, E. C. (1971) *Folklor ve Halk Edebiyatı*. Ankara: MEB Yayını.
- Helimoğlu Yavuz, M. (2000) "Çocuklar İçin Hazırlanacak Masal Kitaplarının İçerik, Dil-Anlatım ve Eğitsel Özelliklerine Genel Bir Bakış", 1. *Ulusal Çocuk Kitapları Sempozyumu*,

- Helimoğlu Yavuz, M. (2009) *Masallar ve Eğitimsel İşlevleri*. İstanbul: Yeni Gün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık.
- İpşiroğlu, Z. (1990) "Okumayı Öğretme", *Yaratıcı Toplum Yolunda Çağdaş Eğitim*. İstanbul: Cem Yayınevi.
- Karakuş, N. ve Işık, N. (2015) "Masal Türünün Eğitimdeki Yeri ve Türkçe Ders Kitaplarındaki Kullanılabilirliği", *Eurasian Education & Literature Journal*, 1.
- Kavcar, C. (1999) *Edebiyat ve Eğitim*. Ankara: Engin Yayınevi.
- Kudret, C. (1980) *Örneklerle Edebiyat Bilgileri 2*. İstanbul: İnkılap ve Aka Kitabevi.
- Kvale, S. (1996) *Interviews: An introduction to qualitative research interviewing*. California: Sage Publication.
- Nas, R. (2002) *Örneklerle Çocuk Edebiyatı*. Ezgi Yayınevi, Bursa.
- Oğuzkan, A. F. (2000) *Çocuk Edebiyatı*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Ölçer, E. (2003) "Türkiye Masallarında Toplumsal Cinsiyet ve Mekân İlişkisi." Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bilkent Üniversitesi Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Öztürk, A. O. (2008) "Masalları Uyumak", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (1) 3, 494-499.
- Pıllancı, H. (1998) "Çağdaş Eğitimde Halk Edebiyatının Kullanılması", S. Öztürk Çelik (Ed.) *Türk Halk Edebiyatı* (ss.17-30). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını.
- Popet, A. ve Evelyne R. (2002) *Le Conte au Service de l'Apprentissage de la Langue*. Paris: Editions RETZ.
- Sakaoğlu, S. (2002) *Gümüşhane ve Bayburt Masalları*. Ankara: Akçağ Yayını.
- Saltık, O. (2016) "Derlenmiş Masallar İle Kurgulanmış Masalların Çocuğa Göreliliği." Yayımlanmamış Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Sever, S. (2012) *Çocuk ve Edebiyat*. İzmir: Tudem Yayıncılık.
- Sever, S. ve Karagül, S. (2014) "Oğuz Tansel'in Derleyip Yazdığı Masal Kitaplarında Yer Alan Sözvarlığı Öğelerinin İncelenmesi", *Folklor/Edebiyat Dergisi*, 20, 77, 173-178.
- Sezer, M. Ö. (2010) *Masallar ve Toplumsal Cinsiyet*. İstanbul: Evrensel Basım Yayın.
- Şirin, M. R. (2007b) *Çocuk Edebiyatı Kültürü*. Ankara: Kök Yayıncılık.
- Şirin, M. R. (2007c) *Masal Atlası "Masal Edebiyatı Kültürü Üzerine Yazılar"*. Ankara: Kök Yayıncılık.
- Tansel, O. (2009) *Al'lı ile Fırfırı, Masallar, Cilt 2*. Ankara: Elips Kitap.
- Tezel, N. (1987) "Türk Masalları", M. R. Şirin (Ed.) *Çocuk Edebiyatı Yıllığı*. İstanbul: Gökyüzü Yayını.
- Uyguner, M. (1996) "Oğuz Tansel'in Masalları", (Yay. Haz.: M. Turan) *Üç Kanatlı Masal Kuşu: Oğuz Tansel*. Ankara: Ürün Yayını.
- Yalçın, A. ve Aytaş, G. (2003) *Çocuk Edebiyatı*. Ankara: Akçağ Yayını.
- Yıldır, E. (1984) "Masallar ve Çizgi Roman", *Töre*, 13.
- Yıldırım, A. ve Şimşek H. (2005) *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınevi.
- Zipes, J. (2009) "Origins: Fairy Tales and Folk Tales", Janet Maybin, ve Nicola J. Watson (Ed.) *Children's Literature: Approaches and Territories.*, New York: Palgrave Macmillan.

Kayıp Bir Dilin Yazarı: Oğuz Tansel

The Author of a Lost Language: Oguz Tansel

Dr. Kemal ATEŞ

Ankara Üniversitesi

Özet

Oğuz Tansel, Türkçe sevdalısı, dilimize özellikle derlemeleriyle emek vermiş değerli bir edebiyat adamı, bir araştırmacıydı. Onun masallarında ve şiirlerinde Türkçeye verdiği emeğin ne denli önemli olduğunu anlayabilmek için Türk dilinin geçirdiği serüveni, Türkçenin tarihsel gelişimini, yazı dilimizi besleyen kaynakları, daha da önemlisi Türkçenin başına gelenleri, halk dilinin başına gelenleri iyi anlamak gerekir. Oğuz Tansel'in Türkçe konusunda ne yaptığını, ne yapmak istediğini anlamak için Osmanlı aydınının "Lisan-ı avam" diye aşağılamasıyla bir dilin (Türkçenin) başına gelenleri doğru anlamak gerekir. Osmanlının halk dilini "lisan-ı avam" sayması, Türkçeye bu bakışı nedeniyle tarihimiz ölü sözcükler mezarlığına, coğrafyamız yarı ölü sözcükler mezarlığına döndü. Oğuz Tansel, öğretmenim dediği Nurullah Ataç'ın da sık sık vurguladığı geçmişteki bu hata yüzünden, âdeta "dil dışı bırakılmış bir dil olduğunu" iyi biliyor, bu dili yeniden kurtarmanın yollarını arıyordu. Oğuz Tansel, tıpkı Memduh Şevket Esendal, Yaşar Kemal, Fakir Baykurt gibi bu "dil dışı bırakılmış bir dilin" ozanıydı, yazarıydı. Bildirimizde yaptıklarından somut örnekler vererek, onun bu çabasını anlatacağız.

Anahtar Sözcükler: Oğuz Tansel, Türkçe, ölü sözcükler, kayıp dil.

Abstract

You encounter a different asset of words in Oğuz Tansel; his language surprises a bit, and makes you feel strange. To understand his language, journey of Turkish throughout history and what happened to Turkish needs to be understood well. As a result of the humiliation of "public language" as "language of subclass" by Ottoman intellectuals, we have left behind a graveyard of words in the past. Ataç, talks about a "lost language". Oğuz Tansel, is the writer of this lost language. Oğuz Tansel is the author of the words that were propelled out of the language in the past.

Keywords: Oguz Tansel, Turkish, dead words, lost language.

Giriş

Oğuz Tansel, Türkçe sevdalısı, dilimize özellikle derlemeleriyle emek vermiş değerli bir edebiyat adamı, bir araştırmacıydı. Onun masallarında ve şiirlerinde Türkçeye verdiği emeğin ne denli önemli olduğunu anlayabilmek için Türk dilinin tarih içindeki yolculuğunu, yazı dilimizi besleyen kaynakları, daha da önemlisi Türkçenin, halk dilinin başına gelenleri iyi anlamak gerekir. Oğuz Tansel'in Türkçe konusunda ne yaptığını, ne yapmak istediğini anlamak için Osmanlı aydınının "Lisan-ı avam" aşağılamasıyla Türkçenin başına gelenleri doğru anlamak gerekir. Osmanlının halk dilini "lisan-ı avam" sayması yüzünden bizim tarihimiz ölü sözcükler mezarlığına, coğrafyamız yarı ölü sözcükler mezarlığına döndü. Sekiz ciltlik Tarama Sözlüğü, on bir ciltlik Derleme Sözlüğü bu mezarlığın anıtsal belgeleridir. Halk diline ilgi göstermeyen aydınlar, Nurullah Ataç'ın deyişiyle geçmişte "kayıp bir dil" yarattılar. Oğuz Tansel bu "kayıp dil"in yazarıdır öncelikle. Ben yitip giden bu sözlüklere bakarken, bir mezarlıkta dolaşıyor gibi hüzünlenirim. Osmanlı şairleri, yazarları acaba, *birili* (hemşeri), *yargı*

(mahkeme), *evbezeği* (mefruşat), *içit* (meşrubat), *uluyol* (cadde, bulvar), *dilmaç* (tercüman), *yaştas* (akran), *yanıt* (cevap) sözcüklerinin nesini beğenmediler de bunları dil dışına ittiler, ayraç içinde verdiğim yabancı sözcükleri aldılar? Çok yakın zamanlarda karikatüristlerin uydurduğu argo bir sözcük olan “maganda”nın 13. yüzyıl Türkçesinde karşılığı vardı, “yabaneri” denirdi. Bu “yabaneri” gençse “yabanoğlanı” denirdi. Niye yok ettik? Bizim sözcüklerimiz, halkın sözcükleri oldukları için... Sonra o güzelim renk adları... *siskırı*, *pekmezköpüğü* ne hoş sözcükler... Bunlar da aynı mezarlıkta yerlerini aldılar. Atalarımız “streç elbise” demezdi, “sıkma giynek” denirdi, “first lady” nin bile karşılığı vardı 13. yüzyıl Türkçesinde, “ulu kadın” denirdi. Ve bu güzelim sözcüklerin ortasından yükselen, yıldızlaşan bir Yunus Emre şii vardı.

Nurullah Ataç’ın uzun bir kavgadan sonra dil uzmanlarına kabul ettirebildiği “devrik cümle” de aynı anlayışın kurbanı olmuş, uzun yıllar yok sayılmıştı. “Devrik cümleyi” yerel sayanlar, Rumeli ağzı diye küçümseyenler olmuştu. Oğuz Tansel, “öğretmenim” dediği Nurullah Ataç’ın da sık sık vurguladığı geçmişteki bu hata yüzünden, âdetâ “dil dışı bırakılmış bir dil yaratıldığını” iyi biliyor, bu dili yeniden kurtarmanın yollarını arıyordu. Oğuz Tansel, tıpkı Memduh Şevket Esendal, Yaşar Kemal, Fakir Baykurt gibi bu “dil dışı bırakılmış dilin” ozanıydı, yazarıydı. Ben bu yazarlardan esinlenerek, yok ettiğimiz ya da ihmal ettiğimiz bu sözcükleri bir sözlük halinde yayımladım, adına da **Saklı Sözlük** dedim.

Ben yazarları kullandıkları sözcükler ya da sözvarlığı açısından ikiye ayırıyorum: 1. Sözlükleri zorlayan yazarlar. 2. Sözlüklerle yetinen yazarlar.

Oğuz Tansel, Refik Halit Karay, Memduh Şevket Esendal, Yaşar Kemal, Orhan Kemal, Fakir Baykurt gibi, birinci kümedeki yazarlar arasındadır; yani sözlüklerle yetinmeyip sözlükleri zorlayanlardandı, sözlüklerimize yeni sözcükler katanlardandı. Doğru da yaptı. Oğuz Tansel Türkçenin başına gelenleri iyi bildiği için, Türkçe sözlüklerin eksikliğini de iyi biliyordu. Bu gün, hâlâ, yaptığımız onca eleştirilere karşın, bizim sözlüklerimiz tesadüfen bir araya gelmiş sözcükler toplamıdır. Eksikliği çoktur, çünkü bu sözlükler iyi bir derleme ve tarama çalışmasının ürünü değildir. Türkçenin gerçek sözvarlığının ortaya çıkmasında, ölçünlü dilin zenginleşmesinde Oğuz Tansel gibi yazarların önemi büyüktür. Burada şunu da belirtmek isterim. Yazı diline yeni kazandırılan sözcükleri kullanmanın bazı incelikleri vardır. Herkes yapamaz bunu. Öncelikle o sözcükleri çok iyi sindirmiş olmak gerekir. Oğuz Tansel bunu ustalıkla yapıyordu. Oğuz Tansel’in bu dil dışı bırakılmış, dil dışına itilmiş, ihmal edilmiş sözcükleri kurtarma çabasına, yani yeniden can vermeye çalıştığı sözcüklere önce “Al’lı ile Fırfırı” adlı masal kitabından örnekler vermek istiyorum:

kiyadamak Kapı ya da pencereyi açık bırakmak. (AF 1, s. 45)

bilece Birlikte. (AF 2, s. 45)

im İşaret. (AF 2, s. 27)

yalbirt yalbirt Parlak, gösterişli. (AF 2, s. 41)

sayrılanmak Hastalanmak. (AF 2, s. 41)

bizcileyin Bizim gibi, bize benzer. AF 2, s. 23)

siğrenmek Gizlenmek, saklanmak. (AF 2, s.24, 27)

kağış kağış Kuru, bol şeylerin birbirine çarpmasıyla çıkan ses. (AF 2, s. 37, 39)

yumuşçu Ayak işlerine bakan. Hizmetçi. (AF 2, s. 47)

yavuklu Sevgili. (AF 2, s. 111)

giyit Elbise, giysi. (AF 2, s.120)

bezek Süs. (AF 2, s. 97)

sencileyin Senin gibi, sana benzer. (AF 2, s. 80)

Birkaç örnek de “Mutluluk Peşinde” adlı şiir kitabından:

eğlim eğlim 1. Salkım salkım. 2. Altında barınılacak büyük taş. 3. Eğrim.

gömü Toprak altına saklanmış değerli şeyler, define. (s. 108)

erkinlik Serbestlik. (s. 88)

ilenç Beddua (s. 93)

ilksiz Ezeli. (s. 58)

sonrasız Ebedi. (s.58)

bunlu Sıkıntılı, buhranlı. (s.104)

Birkaç örnek de “Dağı Öpmeler” adlı şiir kitabından verelim:

iye Sahip. (s. 19)

çimmek Yüzmek, serinlemek amacıyla suya girmek. (s. 22)

kösnül Şehevi. (s. 30)

in Mağara. (s. 32)

urun Yüce kat. (s. 63)

Türkçenin Ekleri

Türkçenin ekler bakımından üstünlüğü sayısal bir gerçektir, sayısı 160'ı bulan ekiyle İngilizce, Fransızca gibi büyük dillerin hiçbirisi Türkçenin bu özelliğiyle yarışamaz. Ekler sözcükler gibi yaratılamaz, yani bir dile yeni sözcükler kazandırabilirsiniz, ama yeni bir ek kazandıramazsınız. Bu nedenle bir dil için eklerin ölümü çok daha ağırdır. Türkçenin bazı ekleri Dil Devrimi sayesinde kurtuldu, bunda Oğuz Tansel gibi yazarların, şairlerin emeği büyüktür. **-ca/-ce**, **-gıl/-gil**, **-cılayın/-cileyin** gibi bazı eklerin Anadolu Türkçesinde daha yaygın ve işlek bir kullanımı olduğunu Oğuz Tansel'in yapıtlarında görüyoruz. Örneğin, **-ca/-ce** ekini Oğuz Tansel “gibi” anlamında çok yaygın kullanır, tıpkı Anadolu insanı gibi. Yazı yazarlar iyi bilirler, “gibi”, “kadar” vb. edatlar bazen yazarın başına bela olur, sık kullanmak zorunda kalırsınız, böylece yazdığınız metinde tekrarlardan doğan kusurlar ortaya çıkar. **-ca/-ce** ekini “gibi” edatı yerine Oğuz Tansel o kadar güzel kullanır ki: *kızca* (kız gibi), *karca* (kar gibi, *tepece* (tepe gibi, *tepe kadar*)

Bildiğim kadarıyla edebiyatımızda ilkin Nabizade Nazım'ın kullandığı **-gıl/-gil** eki nerdeyse ölmek üzere bir ek idi. Hâlâ kullanmaktan çekiniyoruz. Eklendiği sözcüklere çoğulluk ya da grup (küme) anlamı katar. Oğuz Tansel'den farklı bir örnek: *kızgil*.

Gene bir başka ek, **-cılayın/-cileyin** ekine de Oğuz Tansel yazı dilinde ayrı bir işleklik, canlılık kazandırmıştır: *sizcileyin*, *bizcileyin* vb.

Oğuz Tansel'in bir yazar olarak kendi dilini nasıl kurduğunu şöyle de anlatabilirim size: Tansel, gerçek Türkçeye varmak için, aydınlardan çok, yoksul evlerinde ocaklıklarda, aşlıklarda kendi yağlarıyla kavrularak pişirdikleri yemeklere gene kendi dilleriyle kavrularak güzel adlar bulan Anadolu kadınlarını örnek aldı. Tansel ve onun gibi yazarlar, bize kendi dilimizle kavrulmayı öğrettiler.

Dillerin türeyişi insanlığın türeyişi gibi çok eskilere gider, henüz tam açıklayamadığımız zamanların ürünü, doğuşunu, türeyişini tam açıklayamadığımız bir dizgedir diller. Ancak şunu çok iyi biliyoruz, dillerin yaratıcısı halktır, yani otantiktir, doğaldır. Bu nedenle halk dilini dışlayarak yazı dili kurmak yanlıştır. Refik Halit Karay, Memduh Şevket Esendal, Nurullah Ataç, Orhan Kemal, Yaşar Kemal, Oğuz Tansel gibi yazarlar bunu iyi biliyorlardı. Başlangıçta bu yazarlar yadırgandılar da... Oğuz Tansel de yadırganmış, bunun sıkıntılarını yaşamıştır. Halk diline toplumumuz öylesine yabancılaştırıldı ki, yazar olarak bunun sıkıntılarını ben de yaşadım. Ben de bir yazar olarak sözlükleri zorlayan yazarlar

arasında yer almak istedim. Şimdi size iki anımdan söz etmek istiyorum, bunlardan biri benimle ilgili, biri Oğuz Tansel’le ilgili.

Benim ikinci kitabım, ilk romanım olan Toprak Kovgunları 1981 yılında, o yılların büyük bir yayınevinin ödülünü kazandı, yayımlandı, 1983 yılında da “Arkası Yarın” kuşağı içinde radyoya uyarlandı. Ankara Radyosu’nda seslendirilmesi, yani çekimi yapıldı, telif ücretimi ödediler, yalnız son anda şunu istediler benden. “Toprak Kovgunları” adını değiştirelim, dediler. Neden? Halk anlamaz, dediler. Oysa halktan derlediğim, halktan işittiğim, kulaklarımla duyduğum bir sözcüktü. Epeyce konuştuk, tartıştık, karşımdaki yöneticiye doğrusu fazla direnemedim; çünkü “kovgun” sözünün anlamını veren bir sözlük koyamadım önüne. Ben her zaman şunu söylüyorum: Bizim sözlüklerimiz, tesadüfen bir araya gelmiş sözcükler topluluğudur. Bu nedenle Oğuz Tansel gibi sözlükleri zorlayan yazarları seviyorum. Ben de “Toprak Kovgunları” gibi ilk romanlarımdan başlayarak, son romanım Neşter ve Madalya’ya kadar, aynı yolu izledim, dil dışı bırakılmış sözcükleri edebiyat diline aktarmaya çalıştım, bunu yapamadığım zaman yapıtımda bir eksiklik olduğunu düşünürüm hep... Gelelim tekrar “kovgun” sözüne, bu gün google’a girin, Can Dündar’dan, Muzaffer İlhan Erdost’a kadar, onlarca yazarın bu sözcüğü kullandığını göreceksiniz. “Kovgun”u edebiyat diline ben kazandırdım diye biraz böbürlendim de, ama biraz araştırdıktan sonra gördüm ki, benden yıllar önce Ece Ayhan kullanmış: 1965 yılında yazdığı bir şiirinde, “insancıl okullardan kovgun” demiş; yani insancıl okullardan kovulmuş, tart edilmiş diyor. Sözlük yazarlarımız arasında şairler de var ama hiçbiri bu sözcüğü görmemiş.

Anlatacağım ikinci anım Oğuz Tansel’le ilgili. 2010 yılında yayımladığım “Dil Hurafeleri” adlı kitabımda yaklaşık on iki kadar dil hurafesinden söz ettim. Bu kitabımın tam adı aslında “Profesörlerin de İnandığı Dil Hurafeleri”dir ki, anlatacağım anının kahramanları da doçentler, profesörlerdir. 2002 yılında Milli Eğitim Bakanlığına bağlı yayın kurulunda görevliydim. O zamanki koalisyon hükümeti gibi bizim kurulda da farklı üniversitelerden gelmiş, farklı eğilimlerde üyeler vardı. Oğuz Tansel’in masallarını basmak istiyoruz, kurulda görüşlerimizi bildirmeye başladık. Bir edebiyat profesörü masalların adlarına karşı çıktı. Bir dilbilgisi kuralına, Türkçede sayılarla yapılan tamlamaların çoğul eki alamayacağı kuralına dayanarak “Yedi Devler” “Üç Kızlar”, “Altı Kardeşler” gibi isimlerin yanlış olduğunu söyledi. Yani “Yedi Devler”, “Üç kızlar” denemezmiş “Yedi Dev”, “Üç Kız” diyebilirmişiz.

Sayın öğretim üyelerine şunları anlatmaya çalıştım: Bir dilin yazılmış yüz kuralı varsa, yazılamamış bin kuralı var. Dili halk yapar, dil uzmanları değil. Kurallarınızı iyi bir derleme ve tarama çalışmasından sonra koymalısınız. Halk diline kulak verdiğimizde böyle kullanımlar da karşımıza çıkıyor. Örneğin, Sait Faik, Kumpanya adlı öyküsünde “Yedi İncirler”, “Dört Yetimler” diye sokak adlarından söz eder. “Beşevler”, “Altmışevler” gibi semt adlarını bütün Ankaralılar bilirler. Ayrıca “Yedi Meşaleciler” diye ünlü bir edebiyat topluluğumuz var. Neyse sonunda bizim görüşümüz kabul gördü, Oğuz Tansel’in masallarını MEB bastı. Ve o yıllarda bana göre MEB’in bastığı en iyi çocuk kitaplarından biri de Oğuz Tansel’in masalları idi.

Oğuz Tansel yalnız dildeki tutumuyla değil, genel olarak tam anlaşılmanın sıkıntılarını, üzüntülerini yaşadığı sağlığında; keşke şimdi aramızda olsaydı da, kendisiyle ilgili yapılan bu güzel toplantıları görseydi. Keşke onun sağlığında da böyle bir araya gelebilseydik.

Kaynaklar

Ateş, K. (1980) “Türk Romanında Yöre Diline Yöneliş ve Fakir Baykurt’un Dili.” Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi, Ankara.

Ateş, K. (2010) *Dil Hurafeleri*. Ankara: İmge Yayınevi.

Ateş, K. (2016) *Saklı Sözlük*. İstanbul: Destek Yayınevi.

- Tansel, O. (1976) *Allı ile Fırfırı 1*. Ankara:Yaz Yayınları.
- Tansel, O. (1976) *Allı ile Fırfırı 2*. Ankara: Yaz Yayınları.
- Tansel, O. (2003) *Dağı Öpmeler*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Tansel, O. (2005) *Mutluluk Peşinde*. İstanbul: Evrensel Yayınevi.

Oğuz Tansel'in Şiirlerinde ve Masallarında Mayku (Sevgili) İmajı

The Image of Lover in The Tales and Poetry of Oğuz Tansel

Yrd. Doç. Dr. Aziz AYVA

Necmettin Erbakan Üniversitesi

*“Karanlıkların ürpermesi dolar içime
Yüreğime ateş düştü Mayku.”*

*

*“Yalnızca serçe parmağını görebildiği,
gül tenli sevgilisini anlata anlata bitiremedi.”*

Özet

Oğuz Tansel, Türk edebiyatının özgün şairlerinden biri olduğu kadar kendisinin bizzat derlediği masalları ustalıkla yazarak onları imbik imbik yeniden işleyen ve bunu yaparken de çocukların ve yetişkinlerin zihinlerinde ideal insan tipinin profillerini çizen/resmeden bir masal ustasıdır. 79 yıllık ömrüne birçok eser sığdıran Tansel'in eserlerinde sevgili imajı özel bir yer tutmaktadır. O, bir şiirine de adını veren “mayku” kelimesini sevgili anlamında kullanmış, bu kelimenin sırrını/gizemini şairliğinde ve masal işçiliğinde ustaca tasvir etmiş, masal kahramanlığının kendine özgü özellikleri ile bir şairin hayalindeki sevgili imajını birleştirerek özgün bir sevgili portresi çizmiştir. Bozkırın ortasında gözlerini açan şair ruhlu bir ozanın şiirlerine damgasını vuran sevgili ile masal diyarlarının mitolojik özelliklerini taşıyan sevgililer Tansel'in eserlerinde birbirini tamamlayan unsurlar olarak dikkati çekmektedir. “Yüreğime ateş düştü Mayku” mısraının büyüyle incelemeyi hedeflediğimiz bildirimizde Oğuz Tansel'in masallarındaki ve şiirlerindeki hayalî sevgili imajı; tasvirleri, karakterleri ve kültürü ile ele alınacak ve onun ideal portresi gösterilecektir.

Anahtar Sözcükler: Oğuz Tansel, mayku/sevgili, masal, şiir, mitoloji.

Abstract

Oğuz Tansel, who draws the portrait of “the ideal man” in the minds of both children and adults, is not only the one of the most genuine poets of Turkish literature but also the master of folk tales. The image of “lover” has an important place in the poems of Oğuz Tansel, who produces lots of work in his 79 years of lifetime. He used his special word “mayku” in the meaning of “lover”, and the poem is titled “Mayku” as well. In his poem called Mayku, Tansel masterfully reveals the mystery of this word in his folk tales. He portrays the figure of unique lover by combining both the lover image in his imagination and authentic qualities of a folk tale characters. It is well worth the attention that the lover types in works of Tansel, who was born in Bozkır, have both mythical and poetic features which can be also observed in his poems as well. This work aims to draw a literary portrait of Oğuz Tansel by showing the image of ideal lover in both his poems and folk tales, his depictions, its characters and cultural treasure.

Keywords: Oğuz Tansel, mayku/lover, tale, poetry, mythology.

Giriş

Oğuz Tansel, 15 Şubat 1915 tarihinde Güney Batı Toroslar'ın eteğinde bulunan bugünkü adı Harmanpınar olan Meyre köyünde doğmuştur. İlkokulu köyünde, ortaokulu İstanbul Davutpaşa Ortaokulu'nda, liseyi ise Pertevniyal Lisesi'nde tamamlamıştır. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nden mezun olmuştur. Fakülte yıllarındayken başladığı öğretmenlik yaşamı 1969 yılında emekli oluncaya kadar devam etmiştir.

Türk edebiyatının özgün şairlerinden biri olduğu kadar aynı zamanda bir masal ustası olan Oğuz Tansel, Türk masal araştırmaları içerisinde bizzat kendisinin derlediği masalları ustalıklı yazıp yayımlayarak önemli bir yere sahip olmuştur. Türk halk edebiyatı ve folklorunun önemli siması hocası Pertev Naili Boratav'ın yönlendirmesiyle ve mesleğinin halk arasından derlemeler yapmasına tanıdığı imkânlarla birçok halk masalını derlemiş ve onları hem büyüklere hem de çocuklara hitap edebilecek bir üslûpla yeniden yazarak yayımlamıştır. 1942-1946 yılları arasında görev yaptığı Amasya'dan derlediği masalların bir kısmı Boratav ve Eberhart'ın hazırladığı Türk Masal Kataloğu'nda yer almıştır.

30 Ekim 1994 yılında 80 yaşında kaybettiğimiz Oğuz Tansel geride; *Savrulmayı Bekleyen Harman* (1953), *Gözünü Sevdığım* (1962), *Bektaşi Dedikleri* (1977, Metin Eloğlu ile birlikte), *Sarıköz Yolu* (1982) adlı şiir kitapları ile *Altı Kardeşler* (1959), *Yedi Devler* (1960), *Üç Kızlar* (1963), *Mavi Gelin* (1966) ve *Al'lı ile Fırfırı* (1976) adlı masal kitaplarını bırakmıştır. 1977 yılında, Al'lı ile Fırfırı adlı kitabına Türk Dil Kurumu tarafından **Çocuk Yazını Ödülü** verilmiştir. Bunlardan başka, Milli Eğitim Bakanlığı'nın 100 temel eser dizisi içerisinde Oğuz Tansel'in masallarına yer verilmiş, resmî ve özel yayınevleri tarafından masalları seçmeler hâlinde de yayımlanmıştır.

Oğuz Tansel'in masalları ve şiirleri; toplumcu gerçekçi edebiyatın bir aynası niteliğindedir. O, masalları bir eğlence unsuru olmasının ötesine taşımış ve toplumu; kültürü, acıları, özlemleri ve inanmalarıyla yansıtan bir mensur destan havasına sokmuştur. Onun masalları alelade bir masal formatının çok dışındadır. Onun masallarında hem doğup büyüdüğü coğrafyanın çaresizlikler içerisindeki Bozkır insanının hayatla mücadelesini ve özlemlerini görürüz hem de yaşadığı dönem itibarıyla önemli bir dönüşümden geçen toplumun sosyolojik kimliğini görürüz. Aynı zamanda Oğuz Tansel'in masallarında karşılaştığımız mahallî kelimeler ve yerel söyleyiş özellikleri/kalıpları da ağız araştırmaları açısından incelenmeye değerdir. İncelemiş olduğumuz masallardaki ve şiirlerdeki mahallî kelimeler, yerel söyleyişler ve kalıplaşmış ifadelerin bir kısmını aşağıda veriyoruz: *Bük, pırdak konmak, usuna koymak, usunu çalmak, çıdamsızlanmak, dedesiz, gıdır mıdır konuşmak, çimmek, günün burnu, bi yol, kile, terki, esenleş(n)mek, savmak, emmi, dünür düşmek, dünür başı, hedemelik, dalak bal, bakıcı, sur, tola, urgan, bedel, tevir, sayrı, bunlu, yumak, öpüklü, bundan kelli, belik, muştuluk, teyi, ayakyolu, gıbal, dönüp ağarmak, sökün etmek, bi tecik, yargıcı, bakraç, çit, böğür, nettin, gürpedek, işkillenmek, kös kös, döktükten kelli, düşelik, payton, çevre, havut, şarkadak, heğ, iyesiz, erce, belemek, urba, çıdamlı, batman, bezek urunda, peşiman, enik, nen, akça, özgenlik, halvet, ayıkmak, yüğüderek, güveyi, güveylik, ala sabah, bezek, papak, iye, don, pıradak, yeğın, üleştirme, mesel, kocamak, gayri, akran, avarlar, sayrılanmak, ölümsek, em, suca, evermek, dünür, güveyi, süzölüp oturmak, sığırtmaç, sini, yontu, ad çekmek, aşık oynamak, çelik çomak, çingene, birdirbir, tas, ulak, keler, tellal bağirtmak, eksi, mertek, haklamak, denkler, zeyreklik, emcik, batman, ivedilenmek, gelenecek, yönet, ağzının barı, varsıl, tecimen, yunak, bulgur evserek, örüzger, yönet, bilece, sokurdanmak, tamu, birtecik, korkalayıp, önel alan, bastırıklamak, im, anırmak, madımak, ağman, yalbirt yalbirt,, yilbirdamak, küşüm, metel, evtik, yeğın, elti, dörtnal, ileze, eşkin, çapka, kurum kurum, öğür, dürmek, boncukcalba, ıramak, bohça, sına, pörsümek, ilksiz mavi urunda, zeyenet, bile pişirip bile yimek, tuluk, küşümlemek, yarmak, ören, inez, gelende, avadanlık, yorulup ırılanmak, alışkı, yitmek, kindam, üğrelemek, özek, büngüldemek, şıvşıv, urun, erinçli, cılga, yontucuk, yadel, kantarmasız, farda, telek, güzleyin, arakesti, ırlanmak, ütmek, ev iyesi, İlksiz mavi urunda, mavi vaktın birinde, fellik fellik dolaşmak, sevi, yumuşçu, giyit, sin, dar atmak, terek, türlü tevir, eyerci, tamu, sevin, vb.*

Oğuz Tansel'in masalları şekil ve içerik açılarından incelendiği zaman onun masal yazmadaki özgünlüğü kolaylıkla fark edilebilmektedir. Formel ifadeleri seçmedeki ustalığı, masal motiflerini metnin içerisine ustalıkla yerleştirmesi, mahallî unsurları birer kültürel zenginlik olarak kahramanların dilinde söyletmesi onun bir derlemecinin ötesinde iyi bir edebiyatçı olmasını da göstermektedir.

Oğuz Tansel masalları okunurken masallardaki formeller, motifler, mahallî kelime ve deyişler ile kahraman tasvirleri hemen dikkati çekmektedir. Taramalarımızı yaparken sevgili tasvirleri dikkatimizi çekmiş ve tebliğimize ilham kaynağı olmuştur. Bu taramalar sonucunda bildirimizde Oğuz Tansel'in şiirlerinde ve bozkırın ortasında dertleriyle, özlemleriyle, toplumsal bir figür olarak âşığıyla ilişkilerine yer verilen masallarında sevgili imajı üzerinde duracağız.

Oğuz Tansel'in Şiirlerinde Sevgili İmajı

Özgün bir şair olan Oğuz Tansel şiirlerinde de sevgili imajına özel bir yer vermektedir. Bir şiirine de adını veren, sözlüklerde ve bölge ağzında anlamına rastlayamadığımız **Mayku** kelimesi Oğuz Tansel'in şiirlerindeki ideal sevgilinin adı olmuştur diyebiliriz. O, şiirlerinde iki yerde **Mayku** olarak adlandırdığı bu sevgiliyi masallardaki onlarca sevgiliye taşımış ve masal dünyasının sevgililerinin özellikleriyle birleştirerek kendi tahayyülündeki sevgili imajını resmetmiştir.

Şairin **Mayku** olarak seslendiği, sevgiliyi anlattığı şiirini veriyoruz. Şair **Mayku**'da, kiraz ayında bir gece vakti aşkıdan gözlerine uykunun girmediğinden yakındığı sevgiliyi bize bozkırın ortasında sade ve açık bir yürekle tasvir etmektedir. Sevgilinin fizikî özelliklerinden ziyade onun kendisinde uyandırdığı hislere ve bozkırın çizdiği bir profil olarak mahallî renklerle betimlemeye çalıştığı çaresizliklerin içerisinde kavuşulması imkansız bir sevgili olarak göstermektedir. Bir yandan, bir eli omzunda su testisini tutan bir eli belinde dimdik ve vakurlu duruşuyla Anadolu coğrafyasının sevgilisini resmetmekte, bir yandan da taş olmuş gelinler ve kızların dramını anlatmaktadır. **Mayku** bir anlamda varlıkla yokluk arasında gidip gelen, sihirli bir kıl/saçla bir görünen bir kaybolan masal kahramanı bir sevgili gibidir.

Mayku

Aylardan kiraz ayı,
Gözlerime uyku girmez oldu,
Karanlıkların ürpermesi dolar içime,
Yüreğime ateş düştü **Mayku**.

İğde dallarından altınlar yağar,
Testisi omzunda, belinde eli,
Kırlangıçların sevinci eteklerinde,
Sevince dağlar dillenmeli.

Burada taş olmuş gelinler kızlar,
"Ayrılık var bir yandan" dudaklarında,
Salla saçlarını öldür beni,
Aklımı bıraktım sulara.

Bahar sabahlarının tatlı yağmuru,
Sendedir mânâların en güzeli,
Ay akşamladı gözlerinde.

Şairimizin **YÖRÜK KIZI** adlı şiirde de **Mayku**'ya yer verdiğini görüyoruz. Bir "Yörük Kızı"nın kaderinin tasvir edildiği şiirde Tansel,

Yaylada aşk var, ekmek yok,
Gözümde dağlar, aklımda **Mayku**,
Uuyy anam, bitip tükenmez çile,
Korkarım, yol keser elin soysuzu.

demekte ve aklının bir ucunda öylece dağ gibi duran **Mayku**'yu hatırlamaktadır. Şair bu şiirinde, saçları dağ, elleri kekik kokan, yol kesen soysuzların hedefi olan, İki büküm tozlu yollarda yumula yumula yürüyen, yoksullukla mücadele için bulgurla unla dağlardan otlardan topladığı sakızı satan, bütün bu çileli hayatın içerisinde Kızlarpınarı'nın köpüklü sularına ayaklarını batırır batırmaz bütün yorgunluğu ve açlığı kaybolan bir sevgiliden bahsetmektedir.

Oğuz Tansel'in Masallarında Sevgili İmajı

Kendisini "masalcı" olarak tanımlayan Oğuz Tansel halk kültürüne, folklor ve masal dünyasına nasıl girdiğini şu şekilde açıklar: *"Bozkır'ın Meyre köyünde, çocukluğumda anam, ağabeyim, evimize çalışmak için gelen Süleyman Çavuş'un iki kızı, başka kadınlar; bana masallar, hayvan öyküleri, Nasreddin Hoca fıkraları anlatırlardı; Keloğlan ile Köse, Korkak Adam, Üç Kardeşler, Altın Sıçan Eşek, Zümrüt Kuşu, Kurul Sofram Kurul, Tepegöz, Dalkavak Kızı, Tak Tak Eden Kabacık... masalları, Kocamış At ile Kurt, Köylü ile Tilki, Akılsız Horoz... gibi öğütlü öyküleri, Fincancı Katırları, Öte Dünya Yolu, Bindiği Dalı Kesme, Hoca'nın Eşeklerini Sayması, Buna Değmiş Buna Değmemiş, Nasreddin Hoca ile Arkadaşlarının Öğretmenin Kuzusunu Yemeleri... gibi fıkraları anımsıyorum. Bu arada bilmeceler çözülür; dağların, tepelerin koyakların, pınarların geçitlerin efsaneleriyle, ayı, cin peri, şeytan öyküleri de söylerlerdi. Şeytanın kedi, gelin kılığında görünmesini, yalnız yeşil ekinden korktuğunu köyümüzden kimlerin önüne, nerelerde çıktığını anlatırlardı."*

Oğuz Tansel'in derleyip yazıya geçirdiği ve yayımladığı masallarında sevgililerin fizikî, ruhî ve toplumsal özellikleri bakımından belirli kalıplar tasvir edildiğini görüyoruz.

I. Sevgililerin Fizikî Özellikleri

- Güzellikleri dille anlatılmaz.
- Biri diğerinden çok daha güzeldir.
- Ayın on dördü gibi güzeldir.
- Boyu uzun, beli ince ve kaşları kemer gibidir.
- Elleri kınalı, gözleri sürmeli, kaşları yay gibidir.
- Yüzü göklerin mavisinden süzülmüş.
- Dudakları mercan renklidir.
- İki örgü uzun saçları lacivertle gözleri kamaştırmaktadır.
- İki örgü saçları topuğuna kadar inmektedir.
- Teni gül tenindedir. Kokusu gül kokusudur.
- Yalnızca serçe parmağı görünen sevgilinin güzelliği anlatılmakla bitmez.

- Saçları omzundan topuğuna kadar uzun ve sarıdır.
- Yıldız gözlü ve su saçlıdır.
- Gözleri ateş böceği yeşilidir. Pırıl pırıl sürmelidir.
- Ceylan gözlüdür.
- Dal gibi (ince) maviş bir kızdır.
- Gözleri yosun (yeşil) dudakları mor, saçları karanlıklardan kara (siyah)tır.
- Gül tomurcuğunda (körpe)dir.
- Üçüncü/küçük kızlar (sevgililer) diğer ikisinden karşılaştıramayacak kadar güzeldirler.
- Sevgililer Topal Dev'in ağzından kaymak, bal, fidan ve güle benzetilmektedir.
- Peri kızını anlatabilmek için güzel sözcüğü sönük kalmaktadır.
- Sevgililerin güzelliği görenlerin usunu (aklını) başından alırlar.
- İnsan peri kızının güzelliğine bakmaya kıyamaz.
- Kızın güzelliğini görenlerin parmağı ağızlarında kalıyor.
- Çakır gözlüdürler.
- Fidan boyludurlar.
- Süt gibi beyaz dişleri, yosun yeşili gözleri ve tel tel kirpikleri vardır.
- Bal renginde teni, gece gibi siyah saçları vardır.
- Elleri hanımeli kokar, yanakları gül gibi pembe ve domur domur körpeciktir.
- Saçları da mor boyadandır.
- Kızların güzelliği görenlerin aklını başından alır, goncaları utandırır.
- Menevşe gözlüdürler.
- Bir gözü kör, topal bir kız olarak tanıtılır.

II. Sevgililerin Ruhî Özellikleri

- Kızlar zekidir, görenleri kendilerine hayran bırakırlar.
- Yumuşak huylu ve hemen uyum sağlayan bir karaktere sahiptirler.
- Kızlar bilgili ve akıllıdır. Nergis hocadan ders almaktadır.
- Kızlar akıllı, kurnaz ve asidir.
- Babasının yüzüne gelip oyununa hayran kaldığı delikanlıyla (Keloğlan) evlenmek istediğini söyleyecek kadar cesurdur.
- Büyük ve ortanca kızlar memnuniyetsizken küçük kız kanaatkârdır.
- Geleneklerine bağlı, babasının rızasını almadan evlenmek istemiyor.
- Babasının rızasını kazanmak için oğlanı türlü imtihanlardan geçiriyor.

III. Sevgililerin Mitolojik Özellikleri

- Peri kızlarıdır, periler ülkesinin sultanıdır.
- Küpün içinden ayın on dördü gibi ortaya çıkarlar.

- Gökten inmiş ay yüzlüdür. Yani bembeyaz bir yüzü vardır.
- İlk görüşte âşık olurlar.
- Güvercinlerden insana dönüşen bir güneş kız vardır.
- Sarı bir yılan düğün gecesi kırk kat gömleğini çıkardıktan sonra güzel bir kıza dönüşüyor.
- Mavi Benekli Firik, suya dalıp bir silkelenir ve ay parçası / ayın on dördü gibi güzel bir kıza dönüşür.
- Silkinince kabak donuna çıkar, ayın on dördü gibi bir kıza dönüşürler.
- Kız, bir dalı ortaya koyup “Mavi donlular, mercan ayaklılar!” diye seslenince kırk güzel ortaya çıkar.
- Kız, göl kenarındaki doruğa bir ışık huzmesi gibi gökten inen bir yıldıza benzetilirler.
- Masal kahramanının başında yerden mi gökten mi çıktığı bilinmeyen üç peri kızı ortaya çıkar.
- Küçük oğlana musallat olan peri kızı onun konuşamamasına sebep olur.
- Padişah, oğlanlarını ok atarak evlendirme metodunu kullanır. Buna göre ok nereye düşerse Padişah oğlu o evin kızını alacaktır.
- Şekil değiştirme: Dev anası bir şamar vurup kızı oklavaya çevirir; ikinci dev anası kızı oğullarından saklamak için bir şamar vurur ve süpürgeye çevirir; üçüncü dev anası da yine bir şamarla kızı pişirgece çevirir.
- Oğlan saraydan kaçarken alev bulutundan kurtulmak için kızı çapaya, atları tarlaya ve kendini de bahçivana çevirir. Devam eden kaçışta kızıl alevden kurtulmak için de atları çeşmeye, kızı suya, kendini de köylü kılığına çevirir. Üçüncü tehlike olarak da kara duman bulutundan kurtulmak için atları kavak ağacına, kızı menekçe çiçeğine, kendini de yılanı çevirir.
- Taş motifi: Padişah kızı ve çobanın bir pınar başında gördükleri ışıltak taşlar dikkatini çeker ve onlardan kırk tane alırlar.
- Dev, ağaca astığı kızın boynuna elindeki otları sürüverince kız dirilir.
- Peri kızının çobana verdiği yüzük sayesinde kahraman üç aygır ister ve denizden üç aygır peydah olur.
- Güvercinler mavi kızlara dönüşür.
- Balıkçı serpmesini çekince alt yanı balık, üst yanı insan güzel bir kız çıkıyor. Bu Balık kız altın saçlı güzel bir kızıdır.
- Selvinin yaprakları sabahları altına akşamları da gümüş rengine döner, yel vurdukça efil efil konuşur, türlü türküler söylemiş.
- Gelinin başına batırılan 40 sihirli iğne gelini kuşa çevirir ve uçup gider.
- Kız, sihirli elbiseyi giyince kurbağaya dönüşür.
- Altın bir zembil içinde mavi gökten süzülüp çamaşırcının kapısı önüne bir kız iniverir.
- Peri kızı giyitini giyince ak bir güvercine dönüşür.
- Güvercin donundaki peri kızları iğne deliğinden bile girerler, giyitini çıkarınca insana dönüşürler.
- Kız, ninenin verdiği üç sihirli ceviz sayesinde darda kalınca kurtulur.

- Fırfırı, koynundan çıkardığı cevizi açar ve içinden mavi bir giyit, eldiven ve ayakkabı çıkarıyor.
- Al'lı kendini bir masa aynasına döndürüyor.
- Al'lı güzel bir düveye dönüşür.
- Al'lı kendini tam odalarına uygun güzel bir halıya dönüştürür.
- İki mavi kuş, sevi kilimi dokurlar.
- Göl anası, çobanla kızı Gökecik'e dönüştürür iki kuş pıradak uçup gider.
- Kızın ağlamasıyla gözlerinden inciler dökülür. Dağı mor boyalı güller kaplar.
- Dünya güzeli Cadıkarı'yı binektaşına dönüştürür.
- Toprak Ana, kadının dileğini kabul eder ve kabak donunda bir kız oluverir.
- Anası tarafından suya atılan kız (gelin), düğün alayı dağıldıktan sonra ıslanmadan tekrar sudan çıkıyor.
- Hiç kimsenin açamadığı taş evden birbirine benzeyen (gıbal) bir birinden güzel iki kız çıkar.
- Padişah üç kızını; sırasıyla gelen dünürlere vermeleri için üç oğluna emanet ediyor.

Diğer Mitolojik Motifler

- Devlet kuşu kimin başına konarsa o kişi hakan seçilir.
- Büyük oğlanın karşılaştığı Derviş, oğlana gelecekte haberler verip birden ortadan kaybolur.
- Mezarın üzerine bir açılıp bir kapanan bir selvi ağacı vardır.
- Masal kahramanları zaman zaman devlerle buluşup eğleniyorlar. Zaman zaman da olağanüstü özellikleriyle devler masallarda önemli rollerde karşımıza çıkarlar.
- Mavi ışıklı bir şişeden serpilen su, tabuttaki oğlanı uyandırır; kırmızı ışıklı şişeden serpilen su da oğlanı tekrar öldürür.
- Mitolojik sayılar: Masalarda 3, 7, 9, 40, vb. formülistik sayılar sıklıkla kullanılmaktadır.
- Vahşi hayvanlarla kahramanlar savaşırlar.
- Periler ülkesinin şahının üç bacaklı çok hızlı giden bir atı vardır.
- Kahramanın hayatını kurtaran Sarı Yılan oğlana sihirli bir güç verir ve oğlan ne zaman darda kalırsa bu Sarı Yılan sayesinde kurtulur.
- Türk destanlarında gördüğümüz ak sakallı motifi vardır.
- Yeşil ışıklı dikenli dal ormana dönüşür.
- Mavi ışıklı sabun denize dönüşür.
- Sopanın üç kez sallanmasıyla gökten arpa, buğday, darı ve çavdar yağar.
- Mühürü yalayınca Arap çıkar.
- Yedi devler, on iki dev gibi olağanüstü yaratıklar vardır.
- Üst dudağı gök süpüren, alt dudağı yer süpüren Cin azmanı vardır.
- Sihirli yüzük sayesinde kahraman darda kalınca kurtulur.
- Çocuğun başından dökülen su kağış kağış altın olur.

- Olağanüstü yaratıkların, cansız varlıkların insan gibi konuştukları görülür.
- Büyülü tüyler öpülünce atlar arabaya dönüşür.
- Balık birden bire dile gelir ve konuşmaya başlar.
- Yarılan kayanın içinden bir kır at çıkar, yelelerinden güneşler uçar.
- Karınca gözle kaş arasında silkinip bir adam oluverir.
- Çocuk kendi kendine güler ve yüzünden top top güller dökülür.
- Şehirdeki tek pınarın başında bir ejderha yatar, her gün bir insan yer.

VI. Sevgililerin Toplumsal Statüleri

- Sevgililer vezir kızlarıdır. Üçüncü kız ise bir bey kızıdır.
- Memnuniyetsiz sevgililer baş ve ortanca vezirin kızlarıyken kanaatkâr kız bir sığırtaçmacın (sığır çobanı) kızıdır.
- Sevgili, Cinler Padişahı'nın kızıdır.

V. Sevgililerin Yetenekleri

- Kız beze düzüp (hamur yoğurup) ekmek yapar.
- Kendisiyle evlenmek isteyen delikanlıyı türlü imtihanlardan geçiriyor.

Aşağıda, Oğuz Tansel'in masallarında geçen sevgili tasvirlerine yer verilmiştir. Masallardan alınan cümlelerde herhangi bir değişiklik yapılmamış, orijinal hâleriyle verilmiştir. Numaralı başlıklar masal kitaplarına ve künyelerine paragraf sonlarında parantez içerisinde isimler ise masal adlarına işaret etmektedir.

1. Altı Kardeşler (YKY, İstanbul 2011)

Sevgililer genellikle vezir kızı statüsünde karşımıza çıkmaktadır. En küçük oğlanın sevdiği ise bey kızıdır. Bunun karşılığı olarak da bey kızının sevdiği oğlan bir perioğluymuş. (Perioğlu)

*

Masalımız da dünyalar güzeli padişah kızını gören beyin kâhyası kızın güzelliğini şu şekilde anlatır:

“Beyim diyor, o oğlanın ablası öyle bir kız, öyle bir kız, güzelliği dille anlatılmaz... Parmağına baksan iliği görünüyor.”

Beyin kâhyası ikinci gelen kızı da görüp beye anlatır: *“Bu kez gördüğüm ilkinden çok daha güzel. Ne edip bu kızları oğlanın elinden alalım.”* der (**Kahkaha Gülü**)

*

Masallarda sıkça karşılaştığımız peri motifine bu masalımızda da rastlamaktayız. Birinci peri kızı dev tarafından kaçırılıp kendisi ile zorla evlendirilmeye çalışılmaktadır. İkinci peri kızını ise ilk peri kızının kardeşi olan periler ülkesi sultanı olarak görmekteyiz. (Kahkaha Gülü)

2. Yedi Devler (YKY, İstanbul 2011)

| Uluslararası Türk Masal Dünyası ve Doğumunun 100. Yılında
Oğuz Tansel Sempozyumu Bildiriler Kitabı

Bir de baksa ki, güzel bir kız; beze düzüp (hamur yumaklayıp) ekmek yapıyor.

“Bir baksa ki ağların arasında alt yanı balık, üst yanı insan güzel bir kız.”

“Altın saçlı Balık kız çıkıyor yine.” (Yedi Devler)

*

Selvi'nin dibindeki pınara, Beyoğlu atını sulamaya gelirmiş. Bu gelip gidişlerden birinde, at ürkmüş, suya yanaşmamış. Beyoğlu “ bu hayvana ne oluyor, hiç böyle yapmazdı.” Diye eğilip pınarın gözüne bakmış. Bir de ne görsün! Ayın on dördü gibi bir kız suyun aynasında. (Bitlice Karının Kızı)

*

Ortanca oğlan, beyin kapısını çalıyor, okunu istiyor. Boyu uzun beli ince, kaşları kemer gibi bir kız kapıyı açıyor; oğlan okunu veriyor.

Pencereden usulca içeri bakıyor. Ne görse beğenirsiniz! Elleri kınalı, gözleri sürmeli bir güzel. Beli ince, kaşları yay gibi, dünya güzeli bir kız. Evin içinde salınıp gezer.

Bu sırada padişah gelmiş. Odaya girer. Baksa ki ayın on dördü gibi bir kız var, ortada. (Boyu Bir Karış Sakalı Üç Karış)

*

Ses gelen ağacın dibini eşmiş, eşmiş. Baksa ki koca bir küp. Çıkarmak istemiş gücü yetmemiş, ağzını açmaya uğraşmış, olmamış. Usulca kırmış küpü, içinden ayın on dördü gibi bir kız çıkmış. (Bir Karı, Bir Koca)

3. Üç Kızlar (YKY, İstanbul 2011)

“Bekleyip dururken, ayın on dördü gibi bir kız çıkar. Yüzü göklerin mavisinden süzölmüş. Dudakları mercanlara renk, uzun saçları laciverde tat vermiş.” (Cevahir Yumurtası)

*

“Güzelliği dille anlatılmaz. Yay kaşlı, ince belli, gökten inmiş ay yüzlü, iki örgü saçları topuğunda.” (Üç Kızlar)

*

“Yalnızca serçe parmağını görebildiği, gül tenli sevgilisini anlata anlata bitiremedi.” (Taş Evin İki Kızı)

*

“Köpüklü sular ortasında, iri kayık büyüklüğünde bir balık, sırtında gelinle gürpedek suyun yüzüne çıkıyor. Kızın gelinlikleri bile ıslanmamış.” (Taş Evin İki Kızı)

*

Kocakarının açtığı taş evden birbirinden güzel (gıbal) iki kız çıkar, kadın bunların hangisinin kendi kızı olduğunu anlayamıyor.

Yer yüzünde güzelin böylesi ne bulunur, ne görülür. “Taş evden bunlar çıktı diyor kadın.” (Taş Evin İki Kızı)

4. Mavi Gelin (YKY, İstanbul 2011)

Yıldız gözlü, su saçlı

Sarı uzun saçları, gözleri ateşböceği yeşilidir.

Nergis, yumuşak huylu, hemen uyum sağlayan bir güzeldir. Masaldaki iki kız da ilk görüşte aşık olurlar.

Kızlar zekidir. Görenleri kendilerine hayran bırakır.

Bu masaldaki kızlar; bilgili ve akıllıdır. Nergis, hocadan ders almaktadır. (Nergis Kız)

*

Buradaki güzel; akıllı, kurnaz ve asidir.

Küçük kızın, camdan keloğlanın oyunlarını görüp ona aşık olması ve babasına karşı durup; bu oğlanla evlenmek istemesi şeklinde karşımıza çıkar. (Padişahın Küçük Oğlu)

*

Baş vezirin kızı düğün günü güveyi beklerken şöyle der:

“Bu mu bana koca olacak! Babamın seyisi ile evlenseydim daha mutlu olurdum...”

Ortanca vezirin kızı da güveyi beklerken sıkılır ve

“Sözde padişah oğlu, bu mu benim kocam olacak! Babamın uşaklarından biriyle evlenseydim daha mutlu olurdum.”

der.

Sonunda iki vezirin kızlarıyla evlenmeyen padişah oğluna bir sığırtmacın kızını alırlar. Sığırtmacın kızı,

“Ben bir sığırtmaç kızıydım, padişah gelini oldum. Bu ipek halılarla dayalı döşeli odalarda oturacağım. Şu kuş tüyü yataklarda yatacağım...”

der ve memnuniyetini dile getirir. (Sığırtmacın Kızı)

*

Güvercinlerden insana dönüşen, güneş kız var. Dış görünüşü hakkında pek bir bilgi yoktur.

Geleneklerine bağlı; babasının rızası olmadan evlenmek istemiyor, babasını ikna edene kadar, oğlana türlü eziyetler çektiriyor. (Mavi Gelin)

*

Sarı bir yılan, düğün gecesi kırk kat gömlek çıkardıktan sonra dünya güzeli bir kıza dönüşür.

Kaşları yay gibi, gözleri pırıl pırıl sürmeli, saçları omuzlarından topuğuna dek uzun. (Kocakarının Oğlu)

5. Al'lı ile Fırfırı (YKY, İstanbul 1976)

Peri kızını anlatabilmek için güzel sözcüğü sönük kalır.

Çamaşırcı zembilin içinde dünya güzeli gibi bir kız görünce usu durur; hemen atlar kızın yanına.

Peri kızlarının güzelliğine bakmaya kıyamaz insan. (Üç Peri Kızı)

*

Günün birinde, kadın evden çıkınca Mavi Benekli Firik; suya dalıp bir silkelenir, ay parçası gibi genç bir kız oluverir.

Mavi Benekli Firik, seğirtiyor havuza. Suda çırpınıp ayın on dördü gibi bir kız oluyor.

Salondakiler gelini unutup bu kıza bakıyorlar hep. Görenlerin parmağı ağzında kalıyor. Padişahın karısı gözlerini ayıramıyor kızın üstünden.

Öyle bir gelinim olsa düğüne, derneğe onunla gider kıvanırdım.

Oğlan, o kızın Mavi Benekli Firik olmasından küşümleniyor. **(Mavi Benekli Firik)**

*

Çakır gözlü bir kız çıktı, içeri buyur etti.

Bir ışıık gelebi, dağın doruğundan uzanıyordu göle. Ayın on dördüne 'sen dur ben doğayım' bir kız saçlarını tarıyordu. Göle en yakın doruğa gökten sıçrayıvermiş bir yıldızdı sanki.

Bal gözlü bir kadın yiyeceklerini getirdi.

Kuşluğa doğru, menevşe gözlü kızlar inci getirdiler İncili Pınar'dan. **(Çobanla Bey Kızı)**

*

Vezirin çok güzel bir kızı varmış. Adı Naz Kız'mış. O denli güzelmiş ki, bu kız: 'bu gece sen dur; ben çıkayım' dermiş doğan aya. Bu Naz Kız'ın sütten ak dişleri, yosun yeşili boyada gözleri, telli telli kirpikleri varmış. Oğul balınca teni, gece benzeri bulutça saçları, görenlerin yüreğini hoplatırmış.

Fidan boylu Naz Kız'ı duyup öğrenen Arap Vezir'in karısı 'aradığımı buldum' diye sevindi. **(Naz Kız)**

*

Ülke padişahının Filluri Sultan adında bir kızı varmış. Bu kız o denli güzelmiş ki, dolunaya: 'sen dur, bu gece ben doğayım' dermiş. **(Alaca Bulaca)**

Kız, dalı ortaya koyup 'mavi donlular, mercan ayaklılar' diye seslenir: kırk tane güzel kız çıkar ortaya. Görenlerin usu durur, goncaları utandırır bu kızlar. **(Dünya Güzeli)**

*

Bu tuluğun içinden, ayın on beşi gibi bir kız çıktı. Elleri hanımeli kokuyordu, yanakları gül. Saçları mor boyadan. **(Balıkçı)**

*

Pınarın çevresi ıssızmış, kimsecikler yokmuş. Silkinir, kabak donuna çıkar. Ayın on dördü gibi bir kız olur. **(Kabak Donunda Kız)**

*

"Güzel kızım, fidan kızım, yolumu yitirdim yalnızım. Beni bu gece konuklatın. Al kızım, gül kızım." Diye diller döker.

Kaymak kızım, bal kızım, sizleri çok sevdim. **(Topal Dev)**

*

Odaları açarlar. Her odada, ay yüzlü, birer kız bulurlar. **(Kırk Kardeşler)**

*

Baksa ki, içerde ceylan gözlü bir kız.

Baksa ki, dal gibi, maviş bir kız; boynu bükük düşünüp duruyor.

Bir de ne görsün! Gül tomurcuğunca bir kız. Öteki iki kızdan da güzel. Yosun boyada gözleri, mor boyada dudakları, karanlıklardan kara saçları. (Karanlık Dünya)

Sonuç

Oğuz Tansel masallarında üç önemli sacayağının olduğunu görüyoruz. Bunlardan biri halk kültürüdür ki Tansel bu halk kültürü ürünlerinden öğrendiği motifleri, ustalıkla masallarına taşımayı bilmiştir. Sacayağının bir diğeri ise onun masal anlatırken kullandığı/geliştirdiği üslûbudur. Motiflere ve formellere boğmadan yoğun bir anlatımla vermek istediği mesajları verirken kahramanlarını da toplumsal statülerine, masallardaki rollerine ve çağdaş düşünceyi yerleştirmek amacıyla seçilmiş figürlere uygun şekilde bir dil tahsis etmiş ve onları kendi lisanında konuşturmuştur. Saç ayağının sonuncu ayağında ise yerellikten sıyrılarak ulusal sınırları aşarak bütün dünyaya hâkim olması dileğiyle evrensel mesajları buluyoruz. Özellikle masallarda anlatının kendisinden ziyade anlatanın takındığı tutumu ön plana çıkaran Tansel'in etnoğrafik görüş çerçevesinde bir yol izlediğini görüyoruz. Oğuz Tansel, masallarındaki sevgilileri de bütün yönleriyle tasvir etmeye çalışmış ve onları tarihî gerçeklik, kültürel zenginlik ve masal âleminin büyülü dünyasının unsurlarıyla birleştirerek yarı gerçek yarı mitolojik varlıklar olarak göstermiştir. Yukarıda bütün masallardaki kızları/sevgilileri çeşitli özellikleriyle gösterdik. Sonuç olarak Oğuz Tansel'in masallarında sevgililerin fizikî, ruhî özellikleri açısından ideal bir tip olarak karşımıza çıkarıldığını görüyoruz.

Kaynaklar

Şiir Kitapları:

- Tansel, O. (1953) *Savrulmayı Bekleyen Harman*
Tansel, O. (1962) *Gözünü Sevdğim*
Tansel, O. (Metin Eloğlu ile) (1977) *Bektaşî Dedikleri*
Tansel, O. (1982) *Sarıkız Yolu*

Masal Kitapları:

- Tansel, O. (1959 ve 2011) *Altı Kardeşler*
Tansel, O. (1960 ve 2011) *Yedi Devler*
Tansel, O. (1963 ve 2011) *Üç Kızlar*
Tansel, O. (1966 ve 2011) *Mavi Gelin*
Tansel, O. (1976 ve 2013) *Al'lı ile Fırfırı*

Diğer:

- Turan, M. (hızl.) (1996) *Üç Kanatlı Masal Kuşu*

Çocukların Söz Varlığına Katkıları Açısından Al'lı ile Fırfırı

Contributions of “Al'lı ile Fırfırı” in Terms of Children’s Vocabulary

Doç. Dr. Bayram BAŞ

Yıldız Teknik Üniversitesi

Özet

Masallar, çocukları dinlerken eğlendiren, hayal kurduran, söz varlığı bakımından zengin halk edebiyatı ürünlerinden biridir. Bu çalışmada, Oğuz Tansel’in hazırladığı “Al'lı ile Fırfırı” adlı eserdeki masalların, çocukların söz varlığına olan katkıları değerlendirilmiştir. Bu amaçla Al'lı ile Fırfırı’da yer alan 25 adet masal metni elektronik ortama aktararak bir metin havuzu oluşturulmuştur. Bu metin havuzunda yer alan kelime, deyim, ikileme, özel isim, fiiller işaretlenmiştir. 63.370 kelimeden meydana gelen eser, işaretleme işleminden sonra toplam 37.701 söz varlığı unsurunu barındıran bir hâle gelmiştir. Masalların söz varlığı ile hedef kitlenin söz varlığı karşılaştırılmış ve sonuçlar değerlendirilmiştir. Araştırmada, nitel araştırma yöntemlerinden içerik analizi kullanılmıştır. Veriler, doküman inceleme tekniği ile elde edilmiştir. Araştırma sonucunda, yazarın halktan derlediği masalların doğrudan çocukların seviyelerine göre olduğu ve onların söz varlığına önemli oranda katkıda bulunduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Masal, söz varlığı, kelime, deyim, ikileme, özel isim.

Abstract

Tales are the works of folk literature, one of the literary genres which have broad vocabulary make children amused and imaginative when they listen to them. In this study, it is evaluated the contributions of the tales named Al'lı ile Fırfırı by Oğuz Tansel in terms of children’s vocabulary. For this purpose, a text pool has been formed by transferring 25 tales to electronic media in Al'lı ile Fırfırı. Every word, idiom, reduplication, proper noun, verbs are marked in this text pool. The work which consists of 63.370 words has become including 37.701 elements of vocabulary in total after marking process. Vocabulary of tales and target group’s vocabulary have been compared and the results of the study have been evaluated. In this study, content analysis one of the methods of qualitative research has been used. The data has been obtained by using document analysis. It has been confirmed that the tales which the writer compiled from folk are directly convenient for children’s level and contribute to children’s vocabulary in a considerable extend.

Key Words: Tale, vocabulary, word, idiom, reduplication, proper noun.

Giriş

Bir dilin zenginliklerinin cömertçe sergilenebildiği masallar, halk kültürü ile tarih arasında kurulan bir bağ niteliğindedir. Söylenemeyenlerin söylendiği, anlatılamayanların anlatıldığı, görülemeyenlerin görüldüğü masallar, gücünü hayalden alırken aslında gerçeğin bir yansıması olarak karşımıza çıkar. İyi-kötü, fakir-zengin, güçlü-zayıf, korkak-cesur, güzel-çirkin karşıtlığı masallarda göz önüne serilir. Gücsüzler güçlenir, iyiler kazanır, çirkinler güzelleşir ve minik zihinlere anadilinin olanakları sayesinde çeşitli iletiler aktarılır.

Masal deyince çocuklar akla gelir ancak bu tılsımlı şiir hangi yetişkinin belleğinde yer etmemiştir? “Soğuk kış gecelerinde...” diye başlayan cümlelerde, masal anaları ve ataları zihinlerde belirir. Günümüz Z kuşağı çocuklarının pek de anlamlandıramayacağı soba başında

dinlenen masallara ait anılar, belleklerin raflarındaki tozunu atarak çizgili yüzlerde bir tebessüm oluşturmayı başarır.

Sözü edilen masal atalarından biri olan Oğuz Tansel'in de masala ilgisi çocukluğunda başlar. Kalabalık bir ailede büyümek ona, masalla tanışmasına olanak sağlayacak büyük bir kapı aralar. Lisede tanıştığı öğretmeni Pertev Naili Boratav, Tansel'in bir halkbilimcisi, bir masal derleyicisi olmasında mihenk taşı görevi görür. Öğretmenliğe başladıktan sonra, içindeki masal sevdası ile Anadolu'daki masal analarını ve atalarını bulur, onlardan dinlediği masalları derleyerek kitaplarını oluşturur.

Oğuz Tansel ve Yaşamı

Oğuz Tansel, 1915'te Torosların kuzeye bakan yamaçlarındaki Meyre köyünde doğdu. Çiftçi ve tüccar bir baba ile bilge bir kadın olan ve "Boratav'dan önce onu masala yönlendiren Ayşe annenin" (Taner, 2003: 156) çocuğu olarak dünyaya gelen Tansel, okumaya küçük yaşlarda ilgi göstermeye başladı. Bozkır'da ilkokulu, İstanbul'da Davutpaşa Ortaokulunu bitirdi. Lisenin ilk yılını Konya'da okurken Pertev Naili Boratav öğretmeni oldu ve kendisini halk bilimi konusunda araştırma yapmaya yöneltti. İstanbul'a gelerek devam ettiği Pertevniyal Lisesinin ardından ve İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesinden mezun oldu. Çiftçiler Köy Enstitüsündeki öğretmenlik yıllarının takiben Amasya'ya tayin oldu ve burada masal derleyiciliği öyküsü başladı. Emine Uyaroğlu ve Menşur Dülger masallarının kaynağını oluşturan önemli isimler arasında yer aldı (Tansel, 2003: 131).

Masal atası ve halk bilimci kimliğinin yanında önemli bir şiir adamı olmayı da başardı. "Sözcük ekonomisine ve matematiğe dayalı, titiz dil işçiliği, şiirlerinde olduğu kadar masallarında da görülen Oğuz Tansel'in şiirleri masallarından beslendi, o masallarını şiir gibi yoğurdu" (Polat, 2009: 18).

İlk masal kitabı *Altı Kardeşler* 1959'da yayımlandı. Sırasıyla *Yedi Devler* (1962), *Üç Kızlar* (1963), *Mavi Gelin* (1966), *Al'lı ile Fırını* (1976), *Bir de Varmış İki de Varmış* (1979), *Çobanla Bey Kızı* (1985), *Konuşan Balıkla Yalnız Kız* (1985) yazın dünyasına kattığı masal kitaplarıdır. *Savrulmayı Bekleyen Harman* (1953), *Gözünü Sevdığım* (1962), *Sarıkız Yolu* (1986), *Bektaşi Dedikleri* (1970) ile ölümünden sonra yayımlanan *Dağı Öpmeler* (1999) ve *Mutluluk Peşinde* (2005) ise şiir kitaplarıdır.

Masal ve Oğuz Tansel'in Yaşamında Masalın Yeri

"Çocuk edebiyatının en ilginç ve renkli ürünleri arasında yer alan masallar, ne zaman ve nerede geçtiği çoğu zaman bilinmeyen olağanüstü olayların hikâyesi" (Oğuzkan, 2013: 17) olarak tanımlanabilir.

Tansel (2009)'e göre ise masal, çocuklara ve gençlere kitap sevgisini, okuma alışkanlığını, anadilin inceliklerini vermekle birlikte; masal kahramanlarının özellikleri olan korkusuzluğu, atılganlığı, becerikliliği, güçlükleri yenmeyi aşılır. Aysıt Tansel, Oğuz Tansel'in Al'lı ile Fırını'nın ilk baskısındaki görüşlerini "Masalla eğitilen çocukların gerçekçi olmayacakları kanısına karşılık onların yaratıcı olacakları, arı/duru Türkçe ile yazılmış masalların çocuklara çok erdemler kazandıracağı" (Tansel, 2009) şeklinde belirtir.

"Tansel'in başlıca temaları olan sevgi, kardeşlik, eşitlik, adalet ve doğa sevgisi masallarında da başat öğelerdir. Geleneksel motifleri çağdaş bir yaklaşımla ele alır, kendinden izler katar böylelikle masalları tümüyle anonim olmaktan çıkıp kendine has bir duyarlık kazanır" (Güner, 2003: 189).

Oğuz Tansel, Kemal Ateş ile yaptığı bir söyleşide "masallarını derlemek için önce masal analarını ve masal atalarını bulduğunu, masalı dinlemeden anlatıcının dilini çözmek için kendisinin bir masal anlattığını, masalcıların okuryazar olmayanlarını tercih ettiğini, masal anlatılırken söz kesmeden dinlediğini, sormak istedikleri için masalın bitmesini beklediğini ifade

ederken; masal anlayışının çocukları, gençleri, erişkinleri eğlendirmenin ve uyutmanın aksine onları bilinçlendirmek ve uyarmak olduğunu” (Tansel, 1978: 506) söyler. Derlediği masalları yayımlarken kendi süzgecinden geçirir, değişiklikler yapar, ozan-yazar kimliği ile belli bir dünya görüşü doğrultusunda hikâyeleri biçimlendirir (Onur ve Sarıca, 2003: 143).

Masalların Söz Varlığı Edinimindeki Önemi

Söz varlığı, söz dağarcığı, kelime hazinesi, kelime serveti vb. kavramlar aynı anlama gelecek şekilde kullanılmalarına rağmen, bu kavramların tümü genellik ve özellik bakımından birbiriyle ilişkili olmakla birlikte farklı anlamları yansıtan *söz varlığı* ve *kelime hazinesi* kavramları altında birleştirilebilir. Bu noktada, söz varlığını “*söz kavramının genişliği içinde dilde kelime ve kelime üstü birimler olan ikileme, deyim, atasözü vb. anlamlı dil birimlerinin oluşturduğu birikimin bütünü*” şeklinde tanımlamak mümkündür (Karadağ, 2013: 7-8).

Halk edebiyatı ürünleri arasında bulunan, söz varlığının zenginliğiyle göze çarpan, kalıplaşmış ifadelerin, deyim, atasözü ve ikilemelerin etkin biçimde kullanıldığı masallar, sözlü kültürün binlerce yıllık birikimini taşımakla birlikte, dil eğitimi sürecinin de vazgeçilmezleri arasındadır (Baş, 2012: 125). Çocuklar, ana dilindeki kelimeleri öncelikle okulöncesinde aile ve çevresinden edindikten sonra okulda dinleme, okuma, araştırma, anlatma, beğeni ve ilgi alanları etkinlikleri ile kavram gelişimini hızlandırır, kelime dağarcığını geliştirir (Yıldız, Okur, Arı ve Yılmaz, 2010: 315). Çocukların gerek okul öncesi dönemde sözlü olarak, gerek okul hayatı boyunca sözlü ve yazılı olarak karşısına çıkan, onların ilgi ve ilgi sınırlarına girebilmeyi başaran masallar, söz varlığı ediniminde büyük bir öneme sahiptir.

“Masallar; dil dokusunu oluşturan deyim, atasözü, kalıp sözler, ikilemeler, terimler; soyut ve somut kavramları oluşturan sözcükler; kısa, yalın eylem tümceleriyle, bir bütün olarak konuşma dilinin inceliklerini ve zenginliğini yansıtmaları bakımından anadili ediniminin doğal bir gereği durumundadır” (Sever, 2003: 146). “Bu sebeple ilköğretimin ilk yıllarından itibaren Türkçe derslerindeki dil etkinliklerinde önemli bir kaynak olarak kullanılabilir. Sesleri ve sözcükleri doğru ve düzgün bir biçimde çıkarmada tekerlemelerin yanı sıra masallarda yer alan yansıma sözcükler, ikilemeler, pekiştirmeler etkili olmaktadır. Bu sözcüklere öğrencilerin dikkatlerini çekerek zengin söz varlığını göstermek ve ahenkli söyleyişle seslendirme çalışmaları yapmak mümkündür” (Çetinkaya, 2007). Pertev Naili Boratav’a göre, (Feyzioğlu, 2007: 833) “masal ve tekerleme çocuğun ana dilini öğrenmesine, dilin inceliğini, zenginliğini derinliğini kavramasına yardım eder.”

Masallar yoluyla eş ve zıt anlamlı kelimelerin belirtilmesi, atasözleri ve deyimlerin tespit edilmesi, eş sesli, eş anlamlı ve zıt anlamlı kelimeler, deyimler, atasözleri, öge dizilişi vb. ile Türkçenin kuralları sezdirilebilir, Türkçenin bilinçle ve özenle daha doğru kullanılması sağlanabilir (Lüle Mert, 2012: 8-9).

Uluslararası boyutta olsalar da ait oldukları milletlerin farklılıklarını gösteren masallar, aktarıcısının farklılığı, üslubu ve ana dilinden derlediği söz varlığı ile şekillenir (Baş, 2012: 126). “Anlatıcılarının konuşma diline kattıkları söyleniş güzellikleri ile daha da renklenmiş masallar, Türkçemizin söz varlığını ve anlatım yetkinliğini, çocuğun dünyasına özgü bir kurgu ve söylem içinde sunar” (Sever, 2003: 143). Bu noktada, Tansel (1978), “ana dilin inceliklerinin en iyi masallarla verilebileceğini, yazı dilinde kullanılmayan sözcüklerin yöresel halk tarafından kullanıldığını, sözcüklerin unutulabileceğini ancak eskimeyeceğini ifade eder.” Çocukların söz varlığını geliştirme hususunda dilimizde var olan ama unutilan sözcüklerin, deyimlerin, atasözlerinin, kalıp sözlerin, yöresel deyişlerin hatırlanmasında, öğrenilmesinde ve yaşatılmasında da masallar etkili bir role sahiptir.

Sözü gelenekten aldığı yazılı olarak verdiğini belirten Oğuz Tansel, söz varlığı noktasında masallarını tekerlemelere bağmadan yer yer ağız özelliklerini koruyarak yer yer sözcükleri yöresel ağız özelliklerinden kurtararak, yabancı sözcükler yerine Türkçelerini kullanmayı tercih ederek yazıya geçirdiğini, “masallarda hareketi sağlayan en önemli unsur

eylemler olduğundan” (Çetinkaya, 2007: 58) çekimli fiillerde tekdüzeliği bozmak için zaman değişikliği yaptığını ifade eder (Tansel, 2009: 183).

TDK Çocuk Yazını Ödülü Alan Bir Eser: Al’lı ile Fırfırı

TDK tarafından 1977 yılında ilk çocuk yazını ödülü, *Al’lı ile Fırfırı* isimli eserle Oğuz Tansel’e verilmiştir. Al’lı ile Fırfırı iki cilt halinde 25 masaldan oluşan bir derleme niteliğindedir. Eser, kırkinci odanın kapısını açan Fırfırı’dan açgözlü oduncunun karısına; ablalarını kurtaran becerikli kızıdan tılsımlı alaca bulacaya; küfeleri boşaltan allı tilkiden Şahmeran’ı padişaha götüren Dalyanoğlu’na kadar geniş bir hayal dünyasının kapılarını aralamaktadır. Uyguner (1976: 535), Al’lı ile Fırfırı’da bulunan masalların Tansel’in iyi bir masal düzenleyicisi, masalları yeni bir kalıba dökmekte başarılı bir usta göstermekte olduğunu; renkli, devinimli ve cıvı cıvı bir masal anlatısı içinde masalları yeniden canlandırdığını ifade etmiştir.

“1942-1948 yılları arasında Amasya’da derlediği masallarla Pertev Naili Boratav ile Wolfram Eberhard’ın hazırladığı Typen Türkischer Volksmarchen (Türk Masal Tipleri Kataloğu)’na en çok katkı yapan araştırmacı olan Tansel, 1977 yılında da *Al’lı ile Fırfırı* adlı masal kitabıyla Türk Dil Kurumu Çocuk Yazını Ödülü’nü alarak masal alanındaki başarısını kanıtlamıştır” (Sever ve Karagül, 2014: 174).

Tansel (1978: 507) bu başarısını şu cümlelerle dile getirmiştir: “Çocuk yazını ödülünü ilk kez ben aldım, gökler dolusu sevindim. 1940 yılından bu yana dilimizin arınması ve özleşmesi için çalıştım. Okulda, çarşıda, pazarda, dostlarla bu konuyu tartıştım, sınava çekildim. Bu konuda kurumun dev yapıtları en büyük dayanağım oldu. Türk Dil Kurumumun usumuzu durduracak kertede yapıtları çıkaran uzmanlara, ilgililere nice borçlu olduğumuzu belirtmeliyim.”

Halkın içinden olmayı hem yaşamına hem eserlerine yansıtmayı başarabilen Oğuz Tansel, masal derlemeyi ve onu yeni nesillere sunmayı bir görev edinmiş, bunu yaparken masalların kültürün devamlılığını sağlayan önemli bir öge olduğundan masal analarına/atalarına; sözün aktarılması koşulu ile yaşayacağı bilincinden çocukların söz varlığı gelişimine geniş bir çerçeve çizmeyi başarmış; bu başarısını da toplumun başarısı olarak görmeyi yeğlemiştir.

Amaç

Bu araştırma, Oğuz Tansel’in Al’lı ile Fırfırı adlı eserinin söz varlığını tespit etmek ve bu söz varlığı unsurlarını Karadağ (2005)’in “İlköğretim I. Kademe Öğrencilerinin Kelime Hazinesi Üzerine Bir Araştırma” çalışmasındaki ilkökul öğrencilerinin sahip olduğu ve kullandığı kelime hazinesi ile karşılaştırmak, bu doğrultuda Al’lı ile Fırfırı’nın çocukların söz varlığına katkılarını değerlendirmek amacıyla yapılmıştır. Araştırmada aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

1. Al’lı ile Fırfırı’nın söz varlığı unsurları nelerdir?
2. İlkokul çocuklarının kelime hazineleri ile Al’lı ile Fırfırı’nın kelime hazinesi arasındaki örtüşme ve farklılık ne orandadır?

Yöntem

Bu araştırmada, nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi kullanılmıştır. Veriler, içerik analizi tekniği ile elde edilmiştir. “İçerik analizinde temelde yapılan işlem, birbirine benzeyen verileri belirli kavramlar ve temalar çerçevesinde bir araya getirmek ve bunları okuyucunun anlayabileceği bir biçimde düzenleyerek yorumlamaktır” (Yıldırım ve Şimşek, 2013:259). Oğuz Tansel’in Al’lı ile Fırfırı adlı eserinin kelime sayımı ve analizi yapılarak toplam ve farklı kelime kullanım sıklıkları belirlenmiştir. Yapılan inceleme sonrasında Al’lı ile Fırfırı’da

tespit edilen söz varlığı, Karadağ (2005) tarafından ilköğretim I. kademe öğrencilerinin kelime hazinesini belirlemek amacıyla yapılan çalışmada tespit edilen söz varlığı ile karşılaştırılmıştır.

Araştırmanın İnceleme Nesneleri

Araştırmanın inceleme nesnelerini Oğuz Tansel'in iki ciltten meydana gelen Al'lı ile Fırfırı adlı eserindeki masallar oluşturmaktadır. Birinci cilt *Üç Peri Kızı, Al'lı ile Fırfırı, Oduncunun Karısı, Mavi Benekli Firik, Çobanla Bey Kızı, Naz Kız, Becerikli Kız, Alaca Bulaca, Dünya Güzeli, Balıkçı, Kabak Donunda Kız, Topal Dev* adlı masallardan; ikinci cilt *Korkak Adam, Kırk Kardeşler, Al'lı Tilki, Hotlu Kız, Avcı Oğlu, Konuşan Balıkla Yalnız Kız, Üç Kardeşler, Dalyanoğlu, Mavi Gelin, At-Kurt-Tilki, Karanlık Dünya, Yedi Dullar, Perioğlu* adlı masallardan oluşmaktadır. İki ciltten meydana gelen eserde toplam 25 adet masal bulunmaktadır.

Verilerin Analizi

Araştırmada, Al'lı ile Fırfırı'nın kelime listeleri oluşturulmuş, elektronik ortama aktarılmış ve toplanan veriler hem kendi içerisinde hem de Karadağ (2005)'in yapmış olduğu araştırma ile karşılaştırılıp değerlendirilmiştir. Masallarda ayrı yazılan birleşik kelimeler TDK'nin Yazım Kılavuzu esas alınarak "+" işareti ile birleştirilmiştir: peri+kızı, günün+birinde, zümrüt+kuşu vb. Fiiller "-" işareti ile gösterilmiştir: kes-, şaş-, yan- vb. "Simple Concordance Program 4.07" programı ile kelime havuzunun ham listesi çıkarılmıştır. Listedeki kelimelerin çekim ekleri kontrol edilerek silinmiş ve kelimeler kök ya da gövde biçimlerinde yazılmıştır. Bu işlemlerden sonra Al'lı ile Fırfırı isimli eserdeki masalların söz varlığı kelime, deyim, ikileme, özel isim ve fiil kategorilerine göre listelenmiştir. Karadağ (2005)'in çalışmasındaki kelimelerle karşılaştırma yapılmış, ortak ve farklı kelimeler belirlenmiştir.

Bulgular ve Yorum

Bu bölümde Al'lı ile Fırfırı adlı eserdeki söz varlığı unsurları, kelime, deyim, ikileme, özel isim, fiil kategorilerine ayrılarak değerlendirilmiştir.

Kelimelerle İlgili Bulgular ve Yorum

Al'lı ile Fırfırı adlı eserdeki toplam ve farklı kelime sayıları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

Tablo 1. Al'lı İle Fırfırı Adlı Eserdeki Toplam ve Farklı Kelime Sayıları

Toplam Kelime Sayısı	Farklı Kelime Sayısı	Toplam/Farklı Kelime Oranı
36.498	3.685	9,9

Tabloda gösterildiği gibi Oğuz Tansel'in Al'lı ile Fırfırı adlı eserinde toplamda 36.498 kelime kullanılmıştır. Bu kelimelerden 3.685 tanesi farklı kelimelerdir. Eserdeki toplam kelimelerin farklı kelimelere oranı 9,9'dur. Yani her farklı kelime eserde ortalama 9,9 defa tekrar etmiştir. Toplam ve farklı kelime sayıları tablodaki gibidir; ancak niceliğin yanında niteliği de göstermek amacıyla Al'lı ile Fırfırı'da en sık geçen ilk 100 kelimeyi göstermek faydalı olacaktır. Kelimeler şöyledir:

Bir 1094, de- 708, bu 689, kız 639, da/de(bağlaç) 585, git- 567, oğlan 547, ol- 447, gel- 393, o(zamir) 373, gör- 344, diye 284, padişah 268, ben(zamir) 242, ana 213, al- 207, ver- 207, oğul 205, bak- 202, dev 193, yap- 190, ev 185, sen 183, yol 179, at 174, adam 170, var- 167, çık- 162, gün 161, gibi 159, kadın 156, ne(zamir) 153, iki 152, baba 145, ya(bağlaç) 145,

*başla- 143, yan 140, bul- 138, getir- 137, baş(anatomi) 136, uç- 132, iste- 131, su 131, sonra 130, konak(ev) 129, var 125, kardeş 124, anlat- 120, çok 115, çocuk 115, küçük 115, söyle- 115, kapı 115, bunlar 115, yer 112, biri 108, kendi 107, mı/mi/mu/mü 107, dağ 105, içinde 103, götür- 99, karı 98, mavi 98, iş 96, ki 92, kal- 92, için 91, el(organ) 91, yok 91, dön- 89, çıkar- 89, göz 87, altın 87, dur- 86, bil- 85, geç- 84, ön 84, düş- 81, *keloğlan 81, güzel 80, gir- 78, kalk- 78, koy- 78, biz(zamir) 76, onlar(zamir) 76, ye- 75, koca(eş) 74, üzeri 73, bırak- 73, et- 71, ara- 69, üst 68, aç- 68, gelin 68, sor- 67, gece 67, bekle- 66, tut- 65, kırk 65, oda 62.*

En sık kullanılan ilk 100 kelimede fiillerin fazla olması dikkat çekicidir, çünkü masallar olaya dayalı bir türdür ve olaylar, kahramanların başından geçenler en etkili biçimde fiillerle ifade edilebilir. Zamirler ve bağlaçlar da en sık kullanılan kelimeler listesinde dikkat çekmektedir. Zamirler, isimlerin yerine geçen, varlıkları farklı şekilde ifade etmemizi sağlayan kelimelerdir. Masallarda ana kahraman ve yardımcı kahramanların genelde özel isimleri vardır ancak şahıs zamirleri bunların yerine geçerek çocuğun zamirleri kavramasında katkı sağlar. Al'lı ile Fırfırı'da şahıs zamirleri sık kullanılmıştır; ancak şahıs zamirlerinin yanında işaret zamirleri, belgisiz zamirler, soru zamirleri de kullanılmıştır. Bağlaçların sık kullanımı da önemlidir, çünkü bu unsurlar çocuğun masallardaki olaylarla ilişki kurmasını sağlar, dikkatinin dağılmasını önler.

Deyimlerle İlgili Bulgular ve Yorum

Al'lı ile Fırfırı adlı eserdeki toplam ve farklı deyim sayıları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

Tablo 2. Al'lı İle Fırfırı Adlı Eserdeki Toplam ve Farklı Deyim Sayıları

Toplam Deyim Sayısı	Farklı Deyim Sayısı	Toplam/Farklı Deyim Oranı
870	458	1,9

Tablo, Oğuz Tansel'in Al'lı ile Fırfırı adlı eserinde toplamda 870 deyim kullanıldığını, bu deyimlerden 458 tanesinin farklı deyimler olduğunu ve eserdeki toplam deyimlerin farklı deyimlere oranının 1,9 olduğunu göstermektedir. Eserde deyimler, 458 farklı deyim 1,9 oranında tekrar etmesiyle oluşmuştur.

Al'lı ile Fırfırı'da geçen en sık ilk 100 deyim şöyledir:

Başından+geç- 19, yolunu+tut- 18, içeri+gir- 14, günlerden+bir gün 11, kapıyı+aç- 10, buyur+et- 8, dil+dök- 8, gözlerine+inanama- 8, küplere+bin- 8, dile+gel- 7, geri+dön- 7, gözden+kaybol- 7, ortalık+ağar- 7, taş+kesil- 7, yola+düş- 7, dünür+düş- 6, kapı+dışarı+et- 6, muradına+er- 6, önüne+çık- 6, türkü+söyle 6, uçup+git- 6, uygun+bul- 6, bir+güzel 5, gözden+geçir- 5, kara+kara+düşün- 5, karar+ver- 5, ses+çıkarma- 5, söz+ver- 5, yola+vur- 5, ağlamaklı+ol- 4, bir+başına 4, boşa+git- 4, canı+sıkıl- 4, darda+kal- 4, gel+zaman+git+zaman 4, işini+bitir- 4, iyi+ol- 4, izin+al- 4, kesip+at- 4, olup+biten 4, oyun+et- 4, ödü+kop- 4, sözünd+dur- 4, us+erdireme- 4, usu+başına+gel- 4, üstesinden+gel- 4, üstüne+otur- 4, yalvar+yakar+ol- 4, yerinden+oyna- 4, yol+al- 4, yola+koyul- 4, arkasına+düş- 3, başa+çık- 3, bir+solukta 3, boy+boy 3, boynu+bükük 3, derdini+dök- 3, dereden+tepeden+konuş- 3, dert+yan- 3, dili+çözül- 3, dönüp+dolaş- 3, elinden+tut- 3, geri+gönder- 3, gerisin+geri 3, giyinip+kuşan- 3, gözleri+dol- 3, gözünü+aç- 3, güçlükleri+yen- 3, haber+ver- 3, haberi+ol- 3, iş+tut- 3, işaret+ver- 3, kendine+gel- 3, kendini+dar+at- 3, kız+ver- 3, kimi+kimsesi+yok- 3, ne+de- 3, ne+olur 3, neyin+nesi 3, orali+olma- 3, ortaya+koy- 3, önüne+geç- 3, selâm+söyle- 3, silip+süpür- 3, sorguya+çek- 3, sözünü+tut- 3, tadını+çıkır- 3, usu+başından+git- 3, üstünde+dur- 3, üzerine+at- 3, yola+çık- 3, yolu+göster- 3, yüzünden+düşen+bin+parça+ol- 3, zorunda+kal- 3, adam+ol- 2, akıp+git- 2, ant+iç- 2, ardına+düş- 2, ayak+dire- 2, bağırıp+çağır- 2.

Al'lı ile Fırfırı deyim yönünden oldukça zengin bir eserdir ve bu deyimlerle çocuklar ortalama 1,9 oranında tekrar tekrar karşılaşmaktadır. Bazı deyimler ise yukarıda görüldüğü gibi çok daha fazla geçmekte ve bu da çocukların ilk kez duyduğu bir deyim onlarda daha

kalıcı ve anlaşılır olmasını sağlar. Deyimler, mecaz anlamlar içeren söz öbeklerinden meydana geldiği için çocuklarda anlam kargaşası oluşturabilmektedir. Çocuklar, deyimlerin gerçek anlamını düşündüklerinde gerçek anlam yaşanan durumu yansıtmayabilir. Bu da çocuklarda anlam kargaşasına sebep olur. Masallarda geçen deyimlerle çocuklar olaylardan ve bağlamdan hareketle aslında soyut kalan ve mecaz anlam içeren birçok deyim istenilen anlamda kavrayabilmektedir. Al'lı ile Fıfırı'da geçen *başından+geç-*, *dil+dök-*, *gözlerine+ınamama-*, *küplere+bin*, *taş+kesil-*, *kara+kara+düşün-*, *ayak+dire-* gibi mecaz anlamlar içeren birçok deyim çocukların söz varlığına ve onları daha kolay ve etkili bir şekilde anlamlandırmasında katkı sağlayabilir.

İkilemelerle İlgili Bulgular ve Yorum

Al'lı ile Fıfırı adlı eserdeki toplam ve farklı ikileme sayıları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

Tablo 3. Al'lı İle Fıfırı Adlı Eserdeki Toplam ve Farklı İkileme Sayıları

Toplam İkileme Sayısı	Farklı İkileme Sayısı	Toplam/Farklı İkileme Oranı
333	185	1,8

Tabloda görüldüğü gibi, Al'lı ile Fıfırı adlı eserde toplam 333 tane ikileme kullanılmıştır. Bu ikilemelerden 185 tanesi farklı ikilemelerdir. Toplam ikileme sayısının farklı ikileme sayısına oranı 1,8'dir. Yani her farklı ikileme eserde 1,8 oranında tekrar etmiştir.

Eserde geçen en sık ilk 100 ikileme şöyledir:

Dere+tepe 21, gide+gide 21, her+biri 19, kendi+kendine 13, çayır+çimen 7, güle+güle 5, koşa+koşa 5, sarmaş+dolaş 5, böyle+böyle 4, der+demez 4, ev+ev 4, türlü+tevir 4, yalbirt+yalbirt 4, ağlaya+ağlaya 3, ballandıra+ballandıra 3, bin+bir 3, birer+birer 3, çalgı+çağnak 3, görür+görmez 3, istemeye+istemeye 3, karı+koca 3, zaman+zaman 3, araya+araya 2, bakraç+bakraç 2, biçim+biçim 2, bir+bir 2, doya+doya 2, düşün+ düşün 2, gece+gündüz 2, güm+güm 2, her+bir 2, hiç+mi+hiç 2, ıslıl+ıslıl 2, kadınlı+erkekli 2, kağış+kağış 2, kap+kaçak 2, kendi+kendini 2, köy+köy 2, maviş+maviş 2, nakış+nakış 2, pır+pır 2, pırl+pırl 2, ses+soluk 2, soluk+soluğa 2, şaşkın+şaşkın 2, tin+tin 2, top+top 2, usul+usul 2, zar+zor 2, aç+aç 1, alı+alına 1, alık+alılık 1, alık+salık 1, alır+almaz 1, anlata+anlata 1, ara+sıra 1, ardı+sıra 1, atar+atmaz 1, ayın+beyin 1, baka+baka 1, batırıp+batırıp 1, bazı+bazı 1, birim+birim 1, böğüre+böğüre 1, bula+bula 1, cırtl+cırtl 1, cıvıl+cıvıl 1, çala+oynaya 1, çayırılık+çimenlik 1, çeke+çeke 1, çeşit+çeşit 1, çıldır+çıldır 1, çiğ+çiğ 1, çil+çil 1, dağ+taş 1, dal+dal 1, damla+damla 1, deli+divane 1, denizden+denize 1, derken+derken 1, dertli+dertli 1, doldura+doldura 1, donuk+donuk 1, döne+dolana 1, döne+dolaşa 1, döve+döve 1, ebeleme+debeleme+develeme 1, el+ele 1, eski+püskü 1, ev+bark 1, fellik+fellik 1, gacur+gucur 1, gak+gak 1, gidip+gel- 1, gören+bilen 1, göz+göz 1, güç+belâ 1, gün+gün 1, günlük+münlük 1, gürül+gürül 1.

İkileme, anlatımı daha etkili kılmak ya da pekiştirmek için kullanılan kelime öbeğidir. İkilemeler kimi zaman her ikisi de anlamlı, kimi zaman biri anlamlı diğeri anlamsız, kimi zaman her iki kelime de anlamsız olacak şekilde bir araya getirilebilir. Özellikle anlamsız olanları kavramakta güçlük çeken çocuklar, masalları dinlerken veya okurken bu ikilemelerin ne anlama geldiğini ve nerede, nasıl kullanıldığını daha kolay kavrayabilirler. Karşılaştıkları bu ikilemeler, onlara gündelik hayatta da pratiklik sağlar. Al'lı ile Fıfırı'da geçen ikilemeler, çocukların günlük hayatta sık sık duyabileceği ve kullanabileceği ikilemelerdir.

Özel İsimlerle İlgili Bulgular ve Yorum

Al'lı ile Fıfırı adlı eserdeki toplam ve farklı özel isim sayıları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

Tablo 4. Al'lı İle Fırfırı Adlı Eserdeki Toplam ve Farklı Özel İsim Sayıları

Toplam İsim Sayısı	Özel İsim Sayısı	Farklı Özel İsim Sayısı	Toplam/Farklı Özel İsim Oranı	Toplam Kelime İçindeki Oranı	Farklı Kelime İçindeki Oranı
1.100		211	5,2	3,01	5,73

Al'lı ile Fırfırı adlı eserde toplamda 1.100 tane özel isim kullanılmıştır. Bu özel isimlerden 211 tanesi birbirinden farklıdır. Toplam özel isim sayısının farklı özel isim sayısına oranı 5,2'dir. Yani her özel isim 5,2 oranında tekrar etmiştir. Özel isimlerin toplam kelime sayısı içindeki oranı 3,01; farklı kelime sayısı içindeki oranı da 5,73'tür.

Al'lı ile Fırfırı'da geçen en sık ilk 100 özel isim şöyledir:

**Keloğlan 81, *kınacı 52, *bey+oğlu 47, *cadı+karı 37, *hançer+oğlu 37, *peri+oğlu 34, *fırfırı 27, *avcı+oğlu 26, *dalyan+oğlu 26, *topal+dev 26, *zümrüt+kuşu 25, *dev+anası 22, *yalnız+kız 21, *güneş+kız 20, *şahmeran 16, *masalcı+baba 15, *uğru+başı 15, *naz+kız 14, *arap+vezir 13, *baş+vezir 13, *mavi+benekli+firik 13, *allı 12, *hotlu+kız 12, *uğrular 12, *firik 11, *kindam 11, *küme+bulut 11, *mavi+benekli 11, *gök+tepe 10, *kelfer+kalesi 10, *keşiş 10, *çoban+koca 9, *dev+baba 9, *gök+tepeli 9, *gül+dağı 9, *ışık+dünya 9, *kabak+donu 9, *gökçecik 8, *koca+karı 8, *dipsiz+göl 7, *filluri+sultan 7, *hint+padişahı 7, *mercan+kuyruklu 7, *alacabulaca 6, *güvercin+kız 6, *iyilik+anası 6, *sultan+hanım 6, *yel+kısrığı 6, *arap+vezirin+oğlu 5, *billur+dağı 5, *çingene+kızı 5, *kabak+donundaki+kız 5, *kırk+uğrular 5, *kilimci+güzeli 5, *ortanca+kız 5, *ortanca+oğul 5, *tomurcuk+kız 5, *arap 4, *firiki 4, *karanfil+kız 4, *kartal+kız 4, *kelfer+dağı 4, *konuşan+kayalık 4, *lodos 4, *söbüçimenli 4, *yıldız+dağı 4, *al+kuşaklı 3, *arap+vezirin+karısı 3, *çingene 3, *deniz+oğlu 3, *deveci+oğlan 3, *güneş 3, *güneş+ülkesi 3, *hanım+sultan 3, *karanlık+dünya 3, *keloğlanın+anası 3, *kent+uğrusu 3, *kır+uğrusu 3, *söbüçimen 3, *şafak+denizi 3, *yıldız+oğlu 3, *ak+koç 2, *alev+bulut 2, *arap+vezirin+konağı 2, *avcı+başı 2, *aylı+gülizar 2, *bakıcı+keşiş 2, *baş+güreşçi 2, *benli+kara 2, *bezek+dağı 2, *deveci+kız 2, *firike 2, *gömmece+munarı 2, *güneyik 2, *has+bahçe 2, *kara+koç 2, *kel+dağ 2, *keloğul 2, *kindamlı 2, *kızıl+alev 2.*

Al'lı ile Fırfırı'daki özel isimlere bakıldığında isimlerin kahramanların, yerlerin ve diğer varlıkların özelliklerini yansıttığı görülmektedir. Bu da masalların çocuklarda daha kalıcı ve etkili olmasını sağlar, çünkü çocuklar bu özelliklerden yola çıkarak hayal kurar ve olayları yorumlar. Özel isimlerdeki çeşitlilik toplumun yaratıcılığını, eserin zenginliğini ve ilgi çekiciliğini ispatlamaktadır.

Fiiller ile İlgili Bulgular ve Yorum

Al'lı ile Fırfırı adlı eserdeki toplam ve farklı fiil sayıları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

Tablo 5. Al'lı İle Fırfırı Adlı Eserdeki Toplam ve Farklı Fiil Sayıları

Toplam Sayısı	Fiil	Farklı Fiil Sayısı	Toplam/Farklı Fiil Oranı	Toplam Kelime İçindeki Oranı	Farklı Kelime İçindeki Oranı
11.272		1.077	10,5	30,88	29,227

Al'lı ile Fırfırı adlı eserde 11.272 tane fiil kullanılmıştır. Bu fiillerden 1.077 tanesi birbirinden farklıdır. Toplam fiil sayısının farklı fiil sayısına oranı 10,5'tir. Yani her fiil 10,5 oranında tekrar etmiştir. Fiillerin toplam kelime sayısı içindeki oranı 30,88; farklı kelime sayısı içindeki oranı da 29,227'dir.

Eserde geçen en sık ilk 100 fiil şöyledir:

de- 708, git- 567, ol- 447, gel- 393, gör- 344, al- 207, ver- 207, bak- 202, yap- 190, var- 167, çık- 162, başla- 143, bul- 138, getir- 137, uç- 132, iste- 131, anlat- 120, söyle- 115, götür- 99, kal- 92, dön- 89, çıkar- 89, dur- 86, bil- 85, geç- 84, düş- 81, gir- 78, kalk- 78, koy- 78, ye- 75, bırak- 73, et- 71, aç- 68, sor- 67, bekle- 66, tut- 65, sevin- 61, konuş- 60, düşün- 60, otur- 54, anla- 53, uyu- 50, bin- 50, öl- 50, göster- 50, in- 49, duy- 47, yat- 46, iç- 45, çek- 45, ulaş- 43, at- 42, gönder- 41, vur- 40, sev- 36, öğren- 36, yalvar- 36, esenleş- 36, uyan- 35, öldür- 35, bit- 34, ağla- 34, yürü- 34, dinle- 34, dolaş- 32, çal- 31, yaklaş- 31, buyur- 31, koş- 29, pişir- 29, doldur- 29, evlen- 28, toplan- 28, çalış- 27, yapı- 27, kurtul- 27, kes- 26, bağla- 26, gez- 25, yan- 25, şaş- 25, doku- 25, kaç- 24, beğen- 24, unut- 24, kır- 24, dayan- 24, yaşa- 23, yakala- 23, ak- 22, oyna- 21, kurtar- 21, bağı- 20, bulun- 20, kaldır- 19,öp- 19, şaşı- 19, üzül- 18, sür- 18, dök- 18.

Al'lı ile Fıfırı'da fiillerin varlığı baskındır. De-708, git-567, ol-447 en sık kullanılan ilk 3 fiildir. Fiillerin eserde önemli oranda yer alması masallarda olağanüstü olaylar geçer ve bu olayların anlatımı daha çok fiillerle ifade edilir, çünkü hareket ve değişimi en iyi fiiller yansıtır. Fiillerin çeşitli olması da eserin zenginliğinin göstergesidir. Eser, bu kadar çok fiil ile ortalama 10,5 oranında tekrar tekrar karşılaşılan çocuğun söz varlığına katkı sağlar.

Oğuz Tansel'in Al'lı ile Fıfırı Adlı Eserindeki Söz Varlığı ile İlkokul Öğrencilerinin Söz Varlığının Karşılaştırılmasına İlişkin Bulgular ve Yorum

Bu bölümde, Al'lı ile Fıfırı adlı eser ile Karadağ (2005)'in "İlköğretim I.Kademe Öğrencilerinin Kelime Hazinesi Üzerine Bir Araştırma" adlı çalışmadaki kelime hazineleri karşılaştırılmıştır. Bu karşılaştırmamızın amacı, ilkök (1-5. sınıf) öğrencilerinin sahip olduğu kelime hazinesi ile Al'lı ile Fıfırı adlı eserdeki kelime hazinesinin ne oranda örtüştüğünü tespit etmektir.

Al'lı ile Fıfırı'da bulunan toplam 36.498 kelime ile Karadağ (2005)'in çalışmasından alınan ilkök öğrencilerinin kullandığı 119.510 kelime karşılaştırılmıştır. Al'lı ile Fıfırı'nın ve ilkök öğrencilerinin kelime hazinelerinin karşılaştırılması sonucu toplam ve farklı kelime sayıları, bu sayıların birbirine oranı aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

Tablo 6. Al'lı ile Fıfırı'nın ve İlkokul Öğrencilerinin Kelime Hazinesinin Karşılaştırılması

Ortak Kelimeler	
Farklı Kelime Sayısı	1.820
Al'lı ile Fıfırı'daki Toplam Kullanımı	30.771
Öğrencilerdeki Toplam Kullanımı	119.510
Al'lı ile Fıfırı'daki Toplam Ortak Kelimenin Toplam Kelime İçindeki Yüzdeliği	84,31
Al'lı ile Fıfırı'daki Farklı Ortak Kelimenin Farklı Kelime İçindeki Yüzdeliği	49,39
Öğrencilerdeki Toplam Ortak Kelimenin Toplam Kelime İçindeki Yüzdeliği	78,98
Öğrencilerdeki Farklı Ortak Kelimenin Farklı Kelime İçindeki Yüzdeliği	28,71

Tabloda görüldüğü hem Al'lı ile Fırfırı adlı eserin kelime hazinesinde hem de ilköğrencilerinin kelime hazinesinde ortak olan farklı kelime sayısı 1.820'dir. Bu kelimelerin Al'lı ile Fırfırı'daki toplam kullanım sayısı 30.771'dir. Karadağ (2005)'in yaptığı araştırmaya göre öğrencilerdeki toplam kullanımı ise 119.510'dur. Al'lı ile Fırfırı'daki toplam ortak kelime sayısının (30.771) toplam kelime sayısı (36.498) içindeki yüzdeliği 84,31'dir. Al'lı ile Fırfırı'daki farklı ortak kelime sayısının (1.820) farklı kelime sayısı (3.685) içindeki yüzdeliği 49,39'dur. Öğrencilerdeki toplam ortak kelime sayısının (119.510) toplam kelime sayısı (151.308) içindeki yüzdeliği 78,98'dir. Öğrencilerdeki farklı ortak kelime sayısının (1.820) farklı kelime sayısı (6.338) içindeki yüzdeliği ise 28,71'dir.

Toplam sıklığı en fazla olan ortak ilk 100 kelime aşağıda sıralanmıştır. Kelimelerin yanında yer alan ilk sayısı öğrencilerdeki kullanımı ikinci sayısı ise Al'lı ile Fırfırı'daki kullanımı göstermektedir:

da-de(bağlaç) 4808;585, bir 3559;1094, çok 4187;115, ben(zamir) 3687;242, git- 2864;567, sonra 3084;130, sev- 2726;36, o(zamir) 2378;373, ol- 2174;447, gel- 1717;393, ev 1752;185, de- 1162;708, bu 983;689, baba 1509;145, yap- 1351;190, oyna- 1507;21, arkadaş 1450;56, oyun 1433;30, var 1301;125, çık- 1106;162, gör- 905;344, biz(zamir) 1135;76, okul 1147;22, en(zarf) 1134;31, ora 1095;9, kız 463;639, yemek 992;46, ye- 945;75, gün 854;161, al- 775;207, yer 848;112, güzel 816;80, ver- 620;207, yardım+et- 806;4, iste- 665;131, için 693;91, ama 673;22, onlar(zamir) 560;76, kardeş 506;124, köpek 622;8, iki 456;152, oğlan 37;547, çocuk 455;115, ebe 565;2, hayvan 530;7, sen 340;183, el(organ) 429;91, bak- 317;202, yıka- 504;12, gez- 488;25, diye 212;284, daha 456;36, iyi 472;16, çalış- 455;27, gir- 402;78, geç- 388;84, başla- 327;143, yan 329;140, ne(zamir) 313;153, zaman 428;32, biri 344;108, şey 435;10, biraz 420;17, hep 416;13, iş 324;96, yol 241;179, her 365;48, kişi 404;8, oku- 399;11, ki 315;92, top 398;8, gibi 242;159, yat- 340;46, su 251;131, kal- 285;92, saat 356;15, tavşan 349;17, adam 194;170, kedi 360; yüz(çehre) 328; anlat- 236; götür- 257; 99, oğul 144;205, küçük 229;115, akşam 307;35, bul- 204;138, söyle-225;115, kendi 231;107, herkes 315;20, köy 301;29, sabah 276;54, çünkü 325;3, padişah 59;268, araba 308;18, getir- 189;137, iç 276;49, öğretmen 323;1, mı-mi-mu-mü 208;107, kuş 261;53, hiç 255;56.

Toplam ortak kelime sıklığında zamir ve fiillerin sayısı dikkat çekmektedir, çünkü zamirler kahramanların, varlıkların yerini tutmada; fiiller ise olayların anlatımında önemli bir yere sahiptir. Bir varlığın sürekli kendi ismini söylemek anlatımda sıkıcılığa yol açabilir, bunun yerine Türkçemizin zamirlerinden faydalanmak söz varlığının gelişimi açısından önemlidir. Öğrencilerin kelime hazinesi ile Al'lı ile Fırfırı'daki ortak kelime hazinesinin sıklığı, eserin öğrencilerin seviyesine göre olduğunu ve onlara katkı sağladığını göstermektedir.

Yapılan araştırmada Al'lı ile Fırfırı'nın söz varlığı baz alındığından ve Karadağ (2005)'in çalışması ile karşılaştırıldığından dolayı Al'lı ile Fırfırı'da bulunup öğrencilerde bulunmayan en sık ilk 100 kelimeyi göstermek faydalı olacaktır. Kelimeler şöyledir:

*sana 56, dek(değın) 55, *kınacı 52, bana 50, *bey+oğlu 47, gelen 41, dünya+güzeli 39, gıyit 39, orada 39, *cadı+karı 37, *hançer+oğlu 37, uz(zarf) 37, yiğit 37, esenleş- 36, peri+kızı 36, tez(çabuk) 36, günün+birinde 35, *peri+oğlu 34, urgan 29, *fırfırı 27, dünya 27, *avcı+oğlu 26, *dalyan+oğlu 26, *topal+dev 26, öte+yandan 26, *zümrüt+kuşu 25, orta(uzaklık) 25, ak 24, us 24, in(mağara) 23, oradan 23, *dev+anası 22, ey 22, *yalnız+kız 21, ekmekçi 21, gide+gide 21, tüm(hepsi) 21, *güneş+kız 20, bir+süre 20, eyerci 19, güz 19, hepsi 19, boyalı 17, bundan 17, sayrı 17, *şahmeran 16, bir+türlü 16, dil(lisan) 16, hakan 16, *masalcı+baba 15, *uğru+başı 15, murat 15, yerine 15, *naz+kız 14, bir+daha 14, çamaşırcı 14, eksiksiz 14, güvey 14, hamamcı 14, hançer 14, kız+kardeş 14, nen 14, padişah+oğlu 14, *arap+vezir 13, *baş+vezir 13, *mavi+benekli+firik 13, elti 13, kalan 13, kaz+damı 13, oraya 13, telek 13, urun 13, *allı 12, *hotlu+kız 12, *uğrular 12, armağan 12, bezek 12, buyruk 12, doğan 12, don(gıysi) 12, fincan 12, öfke 12, yatı- 12, yitir- 12, *firik 11, *kıdam 11, *küme+bulut 11, *mavi+benekli 11, baş 11, batman(ağırlık) 11, bucak 11, ille 11, koşul 11, kurtuluş 11, nerede 11, *gök+tepe 10, *kelfer+kalesi 10, *keşiş 10, bu+yüzden 10, esenle- 10.*

Eserde geçen ve Karadağ (2005)'in çalışmasına göre öğrencilerde bulunmayan en sık ilk 100 kelimeye bakıldığında özel isimler dikkat çekmektedir, çünkü özel isimler eserdeki masallara özgüdür ve öğrencilerde bulunmaması karşılaştırmanın tutarlı olduğunu göstermektedir. Bunun haricinde öğrencilerde bulunmayan kelimelere bakıldığında *giyit, urgan, us, in(mağara), eyerci, sayrı, batman(ağırlık), bucak vb.* ilköğretim öğrencilerinin seviyesinin üzerinde olabilecek kelimeler görülmektedir.

Sonuç ve Tartışma

Oğuz Tansel'in Al'lı ile Fırfırı adlı eserinin çocukların söz varlığına katkıları amacıyla yapılan bu araştırmada bulgular doğrultusunda aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır:

Masallar çocukların dinlerken hoşça vakit geçirdiği, kelime hazinelerini geliştiren bir türdür. "Çocuğa ana dilinin, bir işçi elindeki alet gibi, nasıl kullanıldığını ilk öğreten, ona bu dilin türlü hünelerini, kıvraklığını, zenginliğini, inceliğini ilk gösteren, kişiye kendi dilini konuşmayanlardan uzaklaştırıcı, onu konuşanlara yakınlaştırıcı duyguyu- ninnilerin, tekerlemelerin, türkülerin yanı başında, ama herhalde onlardan daha geniş ölçüde- ilk aşıl原因an masaldır" (Boratav, 2009: 17). Al'lı ile Fırfırı adlı eserin zengin kelime hazinesinin çocukların kelime hazinesine katkı sağladığı yapılan karşılaştırma ile tespit edilmiştir.

Al'lı ile Fırfırı'da toplam 25 adet masal metni bulunmaktadır, bu metinler elektronik ortama aktararak 63.770 kelimeden meydana gelen bir metin havuzu oluşturulmuştur ve eserde 37.701 adet söz varlığı unsurları tespit edilmiştir. Bu sayıya kelimelerle birlikte deyimler, ikilemeler de dâhildir. Al'lı ile Fırfırı'da 3.685 farklı kelime, 458 farklı deyim ve 185 farklı ikileme tespit edilmiştir. Eserde her kelime 9,9 kez tekrar etmiştir. Bu bağlamda Al'lı ile Fırfırı adlı eserdeki masalları dinleyen veya okuyan çocuklar, aynı kelimeyle ortalama 9 kez karşılaşmaktadır. Bu kelimelerle karşılaşan çocuklar Baş (2010)'a göre, "dinleme ya da okuma esnasında edindiği söz varlığı unsurlarını, konuşma ve yazma becerisinde etkin şekilde kullanabilir. Okuma ya da yazma ortamlarında kullanılan bu söz varlığı unsurları, karşılıklı etkileşim halinde, bireyin anlatma becerilerini pekiştirmekle birlikte, kullanmaya yönelik eğitim ortamları vasıtasıyla, üretici yönde söz varlığı çıktıklarına dönüşür" (Baş, 2010:145).

Masallarda Türkçenin zenginliğini ve kendine özgülüğünü gösteren kalıplaşmış sözlere çokça rastlanır. Al'lı ile Fırfırı'da da toplam 870 deyim bulunmaktadır. Eserde deyimlerin fazla olması çoğu zaman soyut kaldığı için çocukların anlam veremediği kullanımları masallardaki bağlamdan hareketle algılamalarını sağlayabilir.

İkilemeler, yakın, zıt, anlamlı, anlamsız kelimelerin bir araya getirilmesiyle anlatımı pekiştirmek, daha etkili yapabilmek için kullanılır. Masallarda da anlatımın etkili olması önemli bir özellik olduğu için ikilemelere rastlamak mümkündür. Al'lı ile Fırfırı'da 333 adet ikileme kullanılmıştır. Bu ikilemeler, çocuklara Türkçenin ifade zenginliğini gösterir ve çocukların kendilerini daha etkili bir şekilde anlatmalarına katkı sağlayabilir.

Eserde toplam özel isim 1.100 adettir. En sık tekrar eden özel isim Keloğlan'dır. Özel isimlerin kullanım sıklığı masallarda ana kahramandan yardımcı kahramanlara doğru azalmaktadır. Al'lı ile Fırfırı'daki özel isimler daha çok, varlıkların özellikleri ve durumlarına göre oluşturulmuştur. Eserdeki özel isimlerin kullanımı ve çeşitliliği eserin zenginliğinin göstergesidir.

Al'lı ile Fırfırı'daki söz varlığında 11.272 adet fiil bulunmaktadır. Fiiller toplam söz varlığının yüzde 30,88'ini oluşturmaktadır. Eserde fiil oranının belirgin olması masalların olay ve hareket temelli bir tür olmasından kaynaklanmaktadır. Masal kahramanlarının hareketleri, başından geçen olaylar, içinde bulundukları durumlar daha çok fiillerle anlatılır.

Al'lı ile Fırfırı'daki söz varlığı ve Karadağ (2005)'in ilköğretim öğrencilerinin söz varlığı üzerine yaptığı çalışma karşılaştırıldığında önemli oranda benzerlikler çıkmıştır. Toplam ortak kelime sayısı Al'lı ile Fırfırı'da 30.771; Karadağ (2005)'in çalışmasında da 119.510'dur. Bu 1.820 farklı kelime hem Al'lı ile Fırfırı'da hem de öğrencilerin kelime hazinesinde

bulunmaktadır. Al'lı ile Fırfırı'daki toplam ortak kelimenin toplam kelime içindeki oranı (%84,31) ile öğrencilerin toplam ortak kelimelerinin toplam kelime içindeki oranları (%78,98) karşılaştırıldığında Oğuz Tansel'in Al'lı ile Fırfırı eserinin söz varlığının öğrencilerinkiyle önemli oranda örtüştüğü görülmektedir.

Al'lı ile Fırfırı'da bulunup öğrencilerde bulunmayan kelimelerde özel isimler dikkat çekmektedir. Özel isimlerin öğrencilerin söz varlığında bulunmamasının nedeni o isimlerin masallarda geçen varlıklara özel olmasından kaynaklanmaktadır. Al'lı ile Fırfırı'da geçen özel isimler varlıkların ve yerlerin özelliklerini yansıttığından ve çoğu zaman sıra dışı olduğundan çocukların hayal gücünü geliştirir.

Yapılan araştırmada hem bir karşılaştırma yapılmış hem de Al'lı ile Fırfırı'nın söz varlığı tespit edilmiştir. Al'lı ile Fırfırı'nın zengin söz varlığı çocukların kelime hazinelerini genişletir ve dilini daha güzel, daha iyi ve etkili kullanmayı bilen bireyler yetişmesini sağlar.

Kaynaklar

- Baş, B. (2010) "Söz Varlığının Oluşumu ve Gelişiminde Çocuk Edebiyatının Rolü", *TÜBAR*, XVII, 137-159.
- Baş, B. (2012) "Türk Masallarının Söz Varlığı Üzerine Bir Değerlendirme ", *Millî Folklor*,93, 125-134.
- Boratav, P. N. (2009) *Zaman Zaman İçinde*. İstanbul: İmge Kitabevi.
- Çetinkaya, Z. (2007) "Masalların Türkçe Öğretimindeki Yeri ve Önemi. "Yayımlanmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Güner, G. (2003) "Oğuz Tansel'in Masallarında Şiirsellik ve Bireysel Evren", *Folklor/Edebiyat*, 9-31, 189-192.
- Feyzioğlu, Y. (2007) "Masallar Çocuklar İçin Niçin Gereklidir? ",S. Sever (Ed.), (ss. 831- 843).*II. Ulusal Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Sempozyumu*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Karadağ, Ö. (2005) "İlköğretim 1. Kademe Öğrencilerinin Kelime Hazinesi Üzerine Bir Araştırma. "Yayımlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Karadağ, Ö. (2013) *Kelime Öğretimi*. İstanbul: Kriter Yayıncılık.
- Lüle Mert, E. (2012) "Ana Dili Eğitimi-Öğretimi Sürecinde Çocuk Yazını Ürünlerinden Yararlanma ve Masal Türüne Yönelik Bazı Belirlemeler ", *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 31, 1-12.
- Oğuzkan, A. F. (2013) *Çocuk Edebiyatı*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Onur, G. ve Sarıca, D. (2003) "Al'lı ile Fırfırı: bir Masal Çözümlemesi", *Folklor/Edebiyat*, 9-31, 143-149.
- Polat, Ö. F. (2009) "Oğuz Tansel'in Masallarında Çocuk ve Eğitim Teması." Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale.
- Sever, S. (2003) *Çocuk ve Edebiyat*. Ankara: Kök Yayıncılık.
- Sever, S. ve Karagül, S. (2014) "Oğuz Tansel'in Derleyip Yazdığı Masal Kitaplarında Yer Alan Söz Varlığı Öğelerinin İncelenmesi ", *Folklor Edebiyat*, 20-77, 173-188.
- Taner, N. (2003) "Oğuz Tansel, Yetiştirdiği Masal Çevresi, Türk Masal Coğrafyasındaki Yeri ve Yapıtları", *Folklor/Edebiyat*, 9-31, 156-166.

- Tansel, O. (1978) "Oğuz Tansel'le Söyleşi ", (Konuşan: Kemal Ateş), *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi (Yazın Dergileri Özel Sayısı)*, 37-321, 505-507.
- Tansel, A. (2003) "Oğuz Tansel'in Yaşamı ve Eserleri ", *Folklor/Edebiyat*, 9-31, 131-133.
- Tansel, O. (2009) *Al'lı ile Fırfırı (1. Cilt)*. Ankara: Elips Kitap.
- Tansel, O. (2009) *Al'lı ile Fırfırı (2. Cilt)*. Ankara: Elips Kitap.
- Uyguner, M. (1976) "Al'lı ile Fırfırı", *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, 34-301, 535-539.
- Yıldırım, A., Şimşek, H. (2013) *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldız, C., Okur, A., Arı, G. ve Yılmaz, Y. (2010) *Türkçe Öğretimi*. Ankara: Pegem Akademi.

Kalbin Coğrafyası: Türk Halkının İskoçya Halk Şarkıları, Öyküleri ve Şiirinde Yansımaları*

‘Da Heart’s Topography’: Scottish portrayals of Turkish people, in song, story and poetry’

Dr. Valentina BOLD

University of Glasgow

Özet

Bu makalede, on sekizinci yüzyıl sonrasının geleneksel İskoç şarkı ve şiirlerinde, özellikle geleneksel halk şarkısı “Lord Beicham” örneğinden yola çıkarak, Türk insanına bakış ele alınıyor. Bu halk şarkısının kahramanlarından olan Türk kızı gerçek aşkı, sadakati ve cesareti simgelemektedir. Türkiye’nin aşkla ilişkilendirildiği Gal dilindeki anlatıların yanı sıra İskoçyalı ozanların daha yakın dönem şiirleri üzerinde de durulmaktadır. Yakın yıllarda, Türkiye’ye aşkı çağrıştıran uzak-yabancı bir ülke gözüyle bakıştan daha akıl süzgecinden geçmiş kapsamlı bir bakışa geçiş olmuştur.

Anahtar Sözcükler: İskoç şarkıları, simgeler, Türkiye, kimlik, halkbilim.

Abstract

This paper considers the representation of Turkish people in traditional Scots’ songs, and in poetry, from the eighteenth century onwards. It focusses, in particular, on the traditional ballad ‘Lord Beicham’, which features a Turkish girl, who represents true love, loyalty and courage. Gaelic narratives, in which Turkey is also equated with love, are discussed, alongside more recent poetry by Scots writers. There has been a shift, in recent years, from regarding Turkey as an exotic other-world, associated with love, to a more reasoned, and comprehensive approach.

Keywords: Scots song; representations; Turkey; identity; folklore.

Giriş

Bildirimim başlığını Christina De Luca’nın bir şiirinden aldım: “Türkiye’de Yaşanmış Düşsü Gezinmeler.” Bir ozan olarak Oğuz Tansel’in bu başlığı seveceğini umdum. Shetlandlı De Luca günümüzde Edinburg’un **Makar’ı**; başka bir deyişle, en tanınmış ozanıdır. “Türkiye’de Yaşanmış Düşsü Gezinmeler,” kültürel konumumuzu anlamak ve her şeye kuşbakışı bakabilmek üstüne kuruludur: ‘Tinkin on da heart’s topography /heights wir climmed, jimpit aff’. Yüreğin engebelerini düşününce/ o tırmanılan dağlar, kendini bıraktığın uçurumlar⁽¹⁾. Dolayısıyla bu bildirinin konusuna uygun düşer gibi geldi: İskoçya halk şarkıları, öyküleri ve şiirinde Türkiye’den yansımalar.

* Bu bildiri metni İngilizceden Türkçeye Ülkün TANSEL tarafından çevrilmiştir.

Zaman ve yer darlığı nedeniyle bu açıkça kısa bir inceleme olacak ve zamanlama dolayısıyla Ekim kutlamalarıyla ilgili başlığa geçmeden önce söyleyeceklerim yalnızca ön düşüncelerdir. Ancak anıştırmak istediğim ana nokta şudur: Zaman içinde, -kimi olumlu kimi daha az olumlu- kaba etnik tiplerden uzaklaşılarak daha bütünsel ve düşünce ürünü görüşlere geçilmiştir. Aşağıdaki düşünceler yalnızca bir başlangıç noktasıdır. Üzerinde en çok durmak istediğim örnek -ki İskoçya'da herkesçe bilinir- 'Lord Beicham'dır (Ch 53). İlk basılı kaydedilişi, Londra'da yayınlanan bir denizci baladının başlığı olarak 1624 yılındadır⁽²⁾. Erken dönemde de yer aldığı öteki yazılı kayıtlar arasında 1783'de basılan *Popular Ballads and Songs from Tradition, Manuscripts, and Scarce Editions* bulunmaktadır. Robert Jamieson'un aynı başlıklı kitabında da yer almıştır.⁽³⁾ Bir şarkıyla başlamamı umarım Tansel yerinde bulurdu.

Yöntem

Hemen başta söylemek gerekir ki, 'Lord Beicham' baladı pek çok başka adla da anılmaktadır. Çoğunlukla 'Lord Bateman' olarak ve ayrıca 'Lord Beichan', 'Lord Beigham' ya da Amerika'daki biçimiyle 'The Turkish Lady' (Türk Hanım) olarak bilinir. Bu bildiriye on dokuzuncu yüzyılda Glasgow'da basılmış bir çeşidini alıyorum. Sanırım şarkı tümüyle görüldüğü zaman daha iyi değerlendirilebilir. Balad, sanırım, yine Tansel'in seveceği bir biçimde gelişir. Bu tam bir halk hikâyesidir.

Bulgular

'Lord Beicham' da, Türk kızı sadakat ve gerçek aşkı simgelemektedir. Bunun karşısında sevdiği Northumbrialı'nın (ya da bazen İskoçyalı) pragmatizmi (işini bilen tavrı) yer alır. Kız yabancı, aşırı uçta ve yüreklidir. Bu niteliklerin tümünün İskoçya geleneğinde Türklerle ilişkilendirildiği görülür ve bu niteliklerle Türkiye ve aşk uğruna özveri konuları arasında ısrarla bağ kurulur.

Lord Beigham soylu bir lord'du
Çok soylular soylusu bir lord
Gidip bir yabancı ülke göreyim diye
Kendini yükledi bir gemiye

Bir doğuya gitti bir batıya
Taa Türkeline gelene dek,
Tuttular mapusa attılar orada
Yaşamı çekilmez oldu

Mapusta bir ağaç vardı
Öyle kalın, öyle güçlü
Belinden zincirlediler Lord'u
Neredeyse canından oluyordu

Türk'ün bi'tecik kızı vardı

O güne dek gördüklerimin en güzel,
Babasının zindanından çaldı anahtarları
And içti Lordu özgürleştirmeye

Konakların var mı, toprağın var mı
Yoksa Northumberland'ın tümü senin mi,
Ne verirdin seni mapustan kurtaracak
O genç ve güzel hanıma

Konaklarımda var toprağım da
Northumberland ilinin yarısı benim
Bunların tümü olsun feda
Beni mapustan kurtaracak hanıma

Kız onu babasının sarayına götürdü
Şarabın en iyisini sundu
Sağlık dileyerek içti ona
Dilerim Lord'um benim olasın.

Şimdi yedi yıllığına ant içeceğim
Yedi uzun yıl sarılacağım sözüme sımsıkı
Eğer sen başka bir kadına varmazsan
Almayacağım ben de başkasını.

Sonra Lordu ağasının limanına götürdü
Şarabın en iyisini verdi ona
Kendisi de içti onun sağlığına
Dilerim benim olasın Lord'um.

Şimdi yedi yıllığına ant içeceğim
Yedi uzun yıl sarılacağım sözüme sımsıkı
Eğer sen varmazsan başka bir kadına
Almayacağım ben de bir başkasını.

Sonra Lord'u ağasının limanına götürdü
Ona bir gemi verdi ünlüsünden
Elveda, elveda benim sevgili Lord'um

Korkarım, görmeyeceğim seni bir daha.

Yedi uzun yıl çabucak geçip gitti
Üstüne on dört gün daha bir de bana sor
Topladı çiçekli giysilerini
Gidip Lord'u bulacağım diye

Lord Bateman'ın şatosuna gelince
Öylesine şiddetli çaldı ki çanı
Kimdir o? diye sordu genç kapıcı
Kim var orada? Gel söyle bana.

Burası Lord Beigham'ın şatosu mudur?
İçerde bulunur mu kendisi?
Evet dedi genç kapıcı gururla
Az önce getirdi genç gelinini.

Öyleyse söyle ona bir dilim ekmek göndersin
Bir şişe de şarap en iyisinden
Ve bir de unutmamasını o genç, güzel hanımı
Kurtaran kendisini tıkıldığı delikten

Uzaklaştı oradan gururlu genç kapıcı
Çok ötelere gitti
Lord'un kapısına gelince
Dizlerinin üstüne düştü.

Ne haber, ne haber var benim genç kapıcım
Ne haber getirdin bana?
Genç hanımların en güzeli, efendim
Bu güne değin bu iki gözümün gördüğü.

Her parmağında bir yüzük var
Bir parmağındaysa üç yüzük birden
Belinden sarkan parıltılı altınların değeri
Yanında Northumberland çayır çimen kalır.

Sizden bir dilim ekmek istedi
Bir şişe de şarap en iyisinden
Ve de unutmamanızı o genç, güzel hanımı
Kendisini tıklıdığı delikten kurtaran

Lord sevda nöbetine yakalandı
Kılıcını kırıp üç parça etti
Dedi ki, vereceğim babamın tüm servetini
Eğer Sofiya denizi aşmışsa.

Bunun üzerine aldı sözü taze gelinin anası
O güne değin hiç konuştuğu duyulmamış
Biricik kızımı unutmayacaksın
Sofiya denizi aştı diye.

Kızını aldım, gelin ettim kendime
Benim için ne daha iyidir, ne de daha kötüsü
Bana bir at, bir eyerle geldi
Evine atlı arabayla döner en iyisi.

Lord yeniden düğün yaptı
İkisinin yürekleri coşkudan taşı
Artık yaban ellerinde ne işim var
Sofiya denizi aştıktan sonra. ⁽⁴⁾

Çeşitli varyantlar arasında pek çok değişiklik var. Örneğin kadın kahraman, çoğunlukla Sofiya adıyla anılsa da, başka adlarla da anılabilir. Bela Higgins'in 1955'de kaydettiği Perthshire sürümünde adı Korsan Susan'dır ⁽⁵⁾; Lucy Stewart'ın 1960 tarihli Aberdeenshire varyantında Türk kralın kızı olarak geçer ⁽⁶⁾; Kintail'li James C. M. Campbell onu Rosanna olarak anar ⁽⁷⁾; ayrıca, daha başka yerlerde adı Isabel, Essels, Susana ya da Susan Pye olarak geçer. Aynı biçimde kahramanın adı da değişerek bir yerde Lord Beigham, bir yerde Lord Bateman olabilir. (Bunu, elinizdeki şiirin 13. dördlüğünde Beigham'dan Bateman'a değişmede görüyoruz.) Adı kimi zaman Lord Beichan ya da Lord Brechin oluyor. Jamieson'un iki bileşik sürümünde Lord 'Genç Beichan' ve 'Genç Beikie' olarak geçer ⁽⁸⁾. Geldiği memleket bazen Northumbria'dır; bazen İskoçya. Daha az bir arada görülen ayrıntılarda ise, Lord'un Kuzeyli ve 'memleketli' olmasına karşın kız her zaman Türk kızı ve 'uzaklardan' bir yerdendir.

Hikâyede de belli bir tutarlılık var. Kahraman çoğunlukla Türkiye'de zindana atılır ve bir Türk kızınca kurtarılır. Bu kız ya zindancının kızıdır ya da soylu bir genç kadındır; kimi zaman da kral kızıdır. Çoğunlukla yedi yıl boyunca başka hiç kimseyle evlenmemeye ant içerler; fakat, gelgeç gönüllü, dönecek Lord Beicham hep verdiği sözü unutur. Kız, bir başkasıyla düğün gününde, onu geri istemek için denizi aşar. Kapıda bazen ekmek ister, bazen pasta. Sonunda birbirlerine kavuşurlar. Terk edilen gelinin anası kızına karşılık

tazminat ister; Beicham verir. Gelinin annesinin davranışı güçlü bir çıkıştır; çünkü burada betimlendiği üzere, alışılmışın dışındadır. Sessiz kadının karşı durmasıdır. Gerçekte bu şarkının en kendine özgü yanlarından biri bunca kadın merkezli oluşudur. ‘Sinderella’da olduğu gibi damadın nişanlısının peşinden koşması yerine, burada kız unutkan nişanlısını geri almak ister ve yeni anlaşılanın ayrıntılarını kadınlar kendi aralarında düzenler.

Tek sayfalık halk şarkısı anlamına gelen bu ‘broadside’ Tansel’in yabancı olduğu nitelikler göstermektedir. Örnek vermek gerekirse Karşılıklı konuşma, bolca yinlemeler ve kalıp sözler. Benim burada asıl üzerinde durmak istediğim Türk kadınının resmedilişidir: Dürüstlüğü, güvenilirliği, güzelliği ve kararlılığı -tartışma götürür biçimde- başka pek çok şarkının kadın kahramanına paylaşılmaktadır; ancak, parçanın başarısının anahtarı kadının Türk kimliğidir.

“O güne dek gördüğüm en güzel yaratık” babasının zindanının anahtarlarını çalmak yüzünden şiddetle cezalandırılmayı, anlaşılan o ki, göze almaktadır. Baba hikâyede görünmemektedir; ancak, kızın babaya sevgi duymak yerine Lord Beigham’ı seçmesi hiç kuşkusuz önemlidir. Kız güçlü bir pazarlıktır da aynı zamanda. Yolun başında koşullarını belirliyor: “Ne verirdin seni zindandan kurtaracak / O güzel genç hanıma.” Ve ancak kendisine konaklar ve toprak, Northumbria’nın yarısı vaat edildikten Lord Beigham’ı özgür bırakır. Sonra sağlığına içer ve sonsuza dek aşkına bağlı kalma sözü verir. Hikâyede, kendi adamına sahip çıkmak için bir başka genç kadına güç uygulamaya hazırdır. Kapıcı tarafından ‘Her parmağında yüzük var / Birinde üç yüzük birden / Belinden sarkan parıltılı altınların değeri,’ sözleriyle betimlenen Sophia dayanılmaz çekiciliktir. Onu anımsayınca Lord Beigham ‘sevda’ nöbetine yakalanarak, ‘Kılıcını kırıp üç parça etti,’ ve babasının bütün mal varlığını bu Türk hanıma sunar.

Görünümünün ayrıntıları ve çekiciliği, kuşkusuz on yedinci yüzyıl sonlarının Avrupa’sında başlayan ve on sekizinci yüzyılda, Haydn Williams’ın tanıttığı üzere, doruğa erişen ‘Türk giyimi’ modasından kaynaklanmaktadır⁽⁹⁾. O dönemde Osmanlı imparatorluğuyla diplomatik temaslar -özellikle Habsburg imparatorluğu ve Fransa’yla -çok büyük bir hızla arttı. Türk halkı güzel sanatlarda yer aldığı gibi, konumuz halk şarkısında görüldüğü üzere halk kültürüne de girmişti. Georges de la Chapelle’in 1648 tarihli, ‘Türk Prensesi’nden Jean -Baptiste Vanmour’un ‘Hamam sonrasında sofada dinlenen Türk kadınlarına ve Ingres’in ‘Odalık’ına ve on dokuzuncu yüzyılın porselen kadınlarına varıncaya dek Türk kadınları güzel, çekici ve yabancı bir dünyadan olarak betimlenmişlerdi. Elbiseleri, renkli, kemerleri altından ve ağır, saçları örüntülü bir örtüyle örtülmüştü. Duruşları Avrupadaki benzerlerine göre daha akışkandı; ayakları çoğunlukla çıplak, narin ya da altından terlikler içindeydi. Bu tür imgeler, kuşkusuz, on sekizinci ve on dokuzuncu yüzyıl dinleyenlerinin şarkıya verdikleri tepkinin bir yansıması olduğu gibi, aynı dinleyenlerin Türk halkı izlenimlerini de yansıttı. Andrew Rouse’nin ‘Lord Beigham’ şarkısında gözlediği gibi, ‘bol miktarda süse batmış kadın, yabancı bir diyardandır, yöre dışındandır; rahat ve güzeldir, değişiktir ve kıskanılmaktadır.’⁽¹⁰⁾

İskoç geleneğinde özellikle Türkiye, hep aşkı anımsatmıştır. Örneğin ‘Lord Bateman’a benzer bir hikâye örgüsü, yirminci yüzyıl ve sonrasına ulaşmış iki Kelt hikâyesinde ortaya çıkmaktadır. Örneğin ‘Mac Bantraich bhoich á posadh nighean bheairteach,’ da sevgililer ikinci bir kez daha ayrı düşmektedir; ancak bu kez daha az dramatik nedenler yüzünden. Scalpay’da doğmuş büyümüş bir balıkçı olan Norman MacLeod’dan 1971 yılında kayda alındığı biçimiyle bu, çocukluğunda âşık olduğu kızı, kendi ailesinin topraklarıyla birlikte yitiren bir oğlanın hikâyesidir. Kız daha varlıklı bir damat adayına sözlenmiştir. Ancak oğlan, ona akıl veren sevgilisinin yönlendirmesiyle, varlığını geri kazanır: Türkiye’ye gitmek üzere denize açılır; yanında hamile bir kedi ve köpek ile ringa balığı yükü vardır. Türkiye, ülkenin ambarlarındaki yiyecekleri tüketen sıçanlarla, koyunlarını tüketen tilkilerin istilâsına uğramıştır. Getirdiği hayvanlar ve balık yükü bu sorunları çözer ve sevgilisini yeniden istemek üzere geri dönebilir. Lord Beigham’da Türk hanımın başına geldiği gibi kız bu noktada bir başkasıyla evlenmektedir⁽¹¹⁾. Türkiye, bu bağlamda, bir olanaklar ülkesi, rüyaların gerçekleşebildiği imgesel bir yerdir ve Lord Beigham’da olduğu gibi sonunda gerçek aşkın,

sevgiliyi kazanmanın bir yolunu bulduğu ve dolaylı anlatımla, hakkın yerini bulduğu bir ülkedir.

Yine bu öyküde Türkiye bilinmeyen, yabancı bir yer olma özelliği taşır: “Sgiobair á bhàta dhuibh a’ pòsadh nighean Rìgh Lochlainn.” Bu, 1962 yılında Kuzey Uist’den Angus John MacPhail’den alınıp kaydedilmişti. O da 60 yıl önce babasından dinlediğini anımsıyor⁽¹²⁾. Hikâye her bakımdan Lord Beigham denli etkileyicidir. Bu kez, kız yine, İskoçyalıdır; fakat ana olaylar Türkiye’de geçer. Bir önce ele aldığımız hikâyedeki gibi bir gemi kaptanı Türkiye’ye bir yük Ringa balığı götürür ve orada zengin olur. Karaya çıkarken bir gövde bulmuş ve onu görmüştü. Yaptığı bu iyilik (Lord Beigham’da kızın yaptığı gibi) sonunda önem kazanacaktır.

Kaptan, Lochlann Kralının kızının sahile çıktığını ve erkek kardeşinin boğulduğunu öğrenir. Kız şimdi zindandadır ve Türkiye’nin kralıyla evlenmeyi reddetmektedir ve yakılacaktır. Kaptan -tıpkı Lord Beigham’daki Türk kızı gibi- zindanın anahtarını çalmayı becerir, kızı kurtarır ve gemisiyle kızın memleketine götürür.

Ancak, kız kaptanı sevse de, kızın babası varlıklı bir generali damat adayı olarak yeğlemektedir ve kaptanı denize atarlar. Kaptan gizemli bir adamca kurtarılır. Adam hayatını kurtarmasına karşılık ödül olarak kaptandan ilk doğacak olan oğlunu kendisine vermesini ister.

Öte yandan kaptan, Lochlann’da prensesin generalle evlenmek üzere olduğunu öğrenir; fakat kızı kendisinin istediğini bildirmeyi becerir (Damadın arabasının sonu denizin dibi olur). Kaptanla prensesin ilk çocukları doğunca -kaptanı kurtaran adam geri gelir-kendisinin, kaptanın Türkiye’de gömdüğü adam olduğunu açıklar ve kaptanın ilk baştaki yaptığı iyilikten dolayı çocuğu almaz, bırakır. Burada, yine, Türkiye, iyiliklerin ödüllendirildiği ve hakkın yerini bulduğu bir vefa ülkesi olarak nitelendirilir ve derin bir anlamda gerek tutsaklığı ve gerekse özgürlüğü çağrıştırdığı görülür.

Geleneksel kültürün Türk halkıyla ilgili yaptığı başka anıştırmalar arasında yiğitlik ve kararlılık vardır: ‘Türk gibi yırtıcı’ deyimine şarkılarda sıkça rastlanır; ‘Türk gibi çalışkan,’ deyimi uyaklı söylenişinden dolayı kullanılır. Bu arada, ‘Türk’ sözcüğü kuşkusuz İskoç kültüründe *iş çavuşu* yerinde de kullanılır. Türk halkı çoğunlukla savaşla ilgili bağlamlarda da –karada ve özellikle deniz savaşlarında- kimi zaman bağlaşıklık, kimi zaman düşman olarak kendisini gösterir. Örneğin 1860 tarihli ‘The Sons of the Thistle and the Shamrock,’ adlı halk şarkısında İskoçya ve İrlanda, Kırım savaşında ‘Zorbayı denetim altına almak ve Türkleri kurtarmak için’ el ele verdiklerinden dolayı övülürler. ‘The Golden Victory’ (Altın Zafer) de Türk gemisi yiğit bir kamarot eliyle kurtarılır ve ödül olarak kaptanın kızını kazanır.

Bu türün bir örneği, Shetland’dan Whalsay’lı Robert Thomson’un kaydettiği ‘The Marigold’ dur⁽¹³⁾. Bu şarkıda İngiltere ile Türkiye arasında bir deniz savaşı anlatılır. Savaşı İngilizler kazanır. ‘Yüz yirmi delikanlı Liverpool’dan yelken açar; Henüz beş on mil gitmemişken Türk savaşçılarını fark ettiler; / Rüzgarı iyice arkalarına aldılar.’ Gemideki tayfa başı ‘Kral George’un bayrağını’ çekerek kimliklerini açıkladı. Ve zafer İngilizlerin oldu: ‘Üç tekne batırdık; üç tekne yaktık/ Üç tekne de kaçtı’. Son bir tekneyi de yabancı bir limana götürürler / Zaferin bizim olduğunu göstermek için’ -bu, belki de deneyimi yansıtanın yanı sıra geleneksel halk şarkılarında görülen ritmik örüntülemeyi de sergilemektedir.

Şarkı 1669 yılında geçen bir olaya tarihlenmiştir. O yıl Kaptan John Kempthorne kumandasında *Mary Rose* Cadiz yolundayken Cezayirli korsanlarla çarpışmıştır. C. H. Firth’in *Naval Songs and Balads* adlı kitabında ‘Kaptan Mansfield’in denizde Türklerle savaşı,’ olarak geçer ve Mansfield Bristol’ludur⁽¹⁴⁾. Cambridge Üniversitesi, Madden koleksiyonundaki halk şarkısı gibi daha tüm başka sürümleri bulunmaktadır. Bu şarkıda İngilizler ‘on Türk savaşçısıyla karşılaşır’ ve köle yapmak umuduyla ‘İngiliz köpeklerle’ savaşa tutuşurlar. İngilizler ‘aslanlar gibi atılarak’ düşmanın karşısına çıkarlar: ‘On ikiden gün doğana değin savaştık, / bir yelkenli dışında tüm filoyu batırdık’ Tıpkı Whalsay sürümünde olduğu gibi, her ne kadar orada -üç gemi yakılır, üç gemi batırılır, üçü de kaçarsa- da, bir gemi (yabancı bir liman yerine) İngiltere’ye geri getirilir.’ ‘Kazandığımızı onlara göstermek

için.’⁽¹⁵⁾ Türk halkı çoğunlukla, burada olduğu gibi askerliğe yatkın, savaşkan olarak sunulur; değerli düşmanlar ve askerlikte usta düşmanlar olarak örnek gösterilirler. Türk halkı, başka yerlerde olduğu gibi, burada da kolaya kaçan bir yöntemle, çoğu kez Musevilerle birlikte, bir tür ‘tanrı tanımaz’ olarak aynı kümeye sokulur halk şarkılarında.

Halk kültüründen yüksek yazınsal kültüre geçildiğinde, Türk insanının koşut imgeleri bulunabilir ve kimi zaman bunlar belli bir amaca hizmet etmek üzere ya da imgesel nedenlerle benimsenmiştir. Örneğin ‘Yarı İskoç soyundan gelip / Tümlendi yetişerek’ (*Don Juan*) diyen ‘Byron’un Tom Moore’a 1813 yılında yazdığı gibi: ‘Doğudan şaşma [...] Kuzey, Güney ve Batı tümünden tüketildi; fakat Doğudan hiçbir şey yok elimizde [...] halk Doğululaşıyor’ ; Moore, -bu arada - çağırıcı yanıtı bırakmayarak, parasal başarı getiren *Lalla Rookh*’ u üretti (1817).⁽¹⁶⁾

Childe Harold’s Pilgrimage (1812) adlı yapıtın başarısından hareketle ve 1809-1811 gezisinden yararlanarak –ki bunların ikisi de, kendi içlerinde çocuklukta okudukları *Arabian Knights*’ dan, Mignot’nun *History of the Turks* (Türklerin Tarihi)’nin Hawkins çevirisinden ve seçmeci bir listede yer alan daha başkalarından yararlanır- Byron 1813-1816 arasında, - aralarında *The Giaour* (1813), *The Bride of Abydos* (1813), *The Corsair* (1814), ve *The Siege of Corinth*’ in de bulunduğu- kendi yapıtı *Eastern Tales*’i (Doğu Masalları) üretti. Nigel Leask’ın tanıttığı gibi bu, Edward Said’in gözlemlediği “düşsel coğrafya”da ‘bir yer, bir dizi referans, bir özellikler toplamı’ olmanın çok ötesine geçer; çoğunlukla Doğu’yla romantik etkileşimlerin ‘biçem sorunlarından başlayıp daha geniş siyasal ve toplumsal sorunlara doğru genişleyen,’⁽¹⁷⁾ ortak bir özelliği olarak görülür. Bu masallar, oryentalizmin ve bol keseden düş kurmanın örnekleri olarak, eleştirel bir yaklaşımla uzun uzadıya incelenmiştir.⁽¹⁸⁾

Byron bu tür geleneklere hem katkıda bulundu; hem de onunla biçimlendirdi. Örneğin, o dönemin Türk halkıyla ilgili önyargılarını paylaştı. Büyük yolculuğuna çıkmadan önce, annesine yazarken, örneğin ‘oğlan çocuklarının Türkler arasında güvende olmadığını’ belirtti. Siyasi düşünceleri iyi bilinmektedir ve kuşkusuz onları bu görüşlerle birlikte ele aldı. Mektuplarında şunları da gözledi: ‘ “ Cesaretleri dışında Türklerin bütün kötü yanlarını almış olan, şu sözüm ona dürüst hergeleleri, Yunanlıları, seviyorum.” ‘ Ancak, Jeffrey Schneider’in gözlediği gibi, ‘Byron’un gezdiği Orient (Doğu) aslında hep onun düşüncelerini doğrulayacaktı; çünkü büyük ölçüde İngiltere’den yola çıkmadan kafasında kurgulanmıştı.’⁽¹⁹⁾

Onun kurguladığı, her şeyden önce romantik tutkuların, aşırı heyecanların olduğu bir yerdir. Örneğin, *The Giaour* bir tutku, acımasızlık ve öç alma hikâyesidir ve bu yanılla ‘Lord Beigham’dan farklı değildir. Hikâyenin özü yalındır: Haremdeki kadınlardan Çerkez Leylâ Hanım sahibi Hasan tarafından denize atılır. Hasan (belki de yanılgıyla) Leylâ’nın kendisini Venedikli Giaour’a (Gâvur) verdiğine inanmaktadır. Her ne kadar Giaour’un gücü kadını kurtarmaya yetmese de, onun öldürülmesinin öcünü Hasan’ı öldürerek alır ve bir manastıra girerek Leylâ’ya ölümden kurtulur. Hikâye çoğunlukla simgesel anlatımlı olarak görülür. Leylâ Osmanlılarla Avrupa arasında kalan Yunanistan’ı simgelemektedir. ‘Kara’ ve ‘acımasız’ Hasan, bu bağlamda, çabuk öfkelenir, tutkusunda acımasızdır; savaşta, ‘ sakalını öfkeyle burar, / Gözlerini yabansı bir ateşle diker’ , ‘ hiddetli bakışı ve kudurmuş sözleri, / nefrete kapılmış kılıcından daha çok korku salar.’ Bir melodramın kötü adamlığından çok, yukarıda betimlenen savaşkan Türk’e yakındır belki de. Öyleyse, Byron’ın bu canlı, güçlü hikâyesi, bir bakıma–tartışmalı olarak- bir Türk erkeğinin ya da hükümdarının gerçek resmi olarak alınmayı amaçlamaktadır.⁽²⁰⁾

Benzer biçimde ‘The Bride of Abydos’: (Lord Beigham’daki gibi) burada bir Türk’ün yasak aşkının hikâyesi anlatılmaktadır. Burada Cafer’in oğlu Selim, üvey kızkardeşi Züleyha’ya âşık olur ve aşkına karşılık görür. Evlenmeleri yasak olduğu için ayrı düşerler. Selim korsan olur; kendisinin Cafer öldürdüğü kardeşi Abdullah’ın oğlu olduğunu öğrenince Züleyha’yı almaya gelir. Cafer ortaya çıkar, Selim’i öldürür. Züleyha, bir halk şarkısı kahramanı kadın gibi yitirdiği aşkı yolunda ölür. Türkiye uzak, yabancı ve yaşam dolu bir yer olarak ortaya çıkar ve bunlar, bir tutku hikâyesi ve aşk uğrunda ölüm için uygun bir artalandır.

Selvi ve mersin ağacı yetişen toprakları bilir misin?
Bu ağaçlar o iklimlerde olup bitenin yansımasıdır
Orada akbabanın öfkesi, tosbağanın sevdası,
Bir bakarsın kederden erimiş, bir bakarsın can alacak denli delenmiş[...]
Orada kızlar sarıldıkları güller denli yumuşaktır,
Ve her şey, insan ruhu dışında, her şey tanrısaldır
'Bu Doğunun iklimidir; 'Güneşin toprakları-
Kim gülebilir, böylesi işler karşısında, yapan olursa kendi çocukları?(21)

Byron açısından yeryüzü ayrılmaz biçimde insanla bağlantılıdır. İnsanlar toprağa aittir; toprak insanlara ait olduğu kadar.

Türkiye üstüne daha incelikli görüşler, bölgelerine ve insanlarına yapılmış daha yakın tarihli göndermeler, Alan Riach ile Ian Brown'ın derlediği *Turkish Poems by Scottish Writers* (İskoçyalı Yazarların Kaleminden Türkiye Üstüne Şiirler) de görülebilir: *Aslan Sütü* adındaki bu derlemede yer alan şiirlerin Türkçe'ye çevirilerini Gülru White yapmış. Örneğin Ian Brown'ın 'Troya ve Kayın Ağacı' şiiri Türkiye'yi giz ve büyü dolu bir ülke olarak betimlemektedir: "Where dusty remains retain / Their own glory" ; (Tozlu olan / Akılda kalan) (22) Donald MacAulay'ın İskoç dilinde 'Bayram' ; İngilizceye 'Market Day' ; Türkçeye 'Çarşı Günü' olarak çevrilmiş olan Keltçe şiiri 'Latha Fèille' bir dizi kırsal kesim insanını –bu kez gerçekçi biçimde- betimler. Ankaralı şehirliğin ya da turistlerin ciddiye almadığı insanlar değildir onlar. Pazar yolunda 'danns ceum-ghrinn / aig casan loma' ; 'a dentily-stappit dance / o bare feet' ; 'a dance stepped out precisely / on bare feet' ; 'Dikkatle bir dans / Adım attı dışarıya / Çıplak ayakla' 2005'de yazdığı bir şiirde Bashabi Fraser kısaca 'Avrupa Türkiye'nin AB'ye girişini tartışadursun,' 'Sınırların silindiği bir dünya yaratın' diyerek çağrı yapar.

Sonuç ve Tartışma

Kısacası, 16. yüzyıl halk şarkılarından, romantik yazarlara ve günümüz şairlerine ve düşünürlerine, varıncaya dek, İskoçyalı şair ve şarkı sözü yazarları sürekli olarak ve bu gün de Türkiye'ye ve Türk halkına düşsel, düş gücünü yansıtan yollardan yaklaşmaktadırlar. Scottish Poetry Library (İskoçya Şiir Kitaplığı) ındaki koleksiyon da Türk şiirine ve kültür konularına yakından eğilme niyetini yansıtmaktadır. (23) Sunumumu başladığım noktaya bağlarsam, Christina de Luca'nın 'Türkiye'den Yaşanmış Düşsü Gezinmeler'i İskoçya'nın yaratıcı üretimlerinde, halk şiiri ve sanat şiirinde; şarkı ve öyküde bir bakış açısı değişimini ve 'resmin bütününe görme' çabasını simgelemektedir. Geçmişin bölük pörçük ve basmakalıp, anlık bakışlarını, daha kapsamlı, üzerinde kafa yorulmuş, duygudaş bir güncelliğe taşıyan bir değişimin göstergesidir.

Kaynaklar

Anon. "Lord Beicham". Glasgow: James Lindsay.

Baring-Gould, S. (1892) *Strange Survivals. Some Chapters in the History of Man*. London: Methuen.

Brown, Ian and Alan Riach, eds. (2012) *Lion's Milk. Turkish Poems by Scottish Poets*. Glasgow: Kennedy and Boyd.

Byron, L. (1917) *The Poetical Works*. Oxford: Oxford University Press.

- Callaghan, M. (2011) 'The poetics of perception in Southey's the curse of Kehama and Byron's The Giaour', *Wordsworth Circle* 42.1. pp.38-41.
- De Luca, C. (2005) "Existential paragliding in Turkey" from *Parallel Worlds: poems in Shetlandic and English*. Edinburgh: Luath. Reprinted on *Scottish Poetry Library* website www.scottishpoetrylibrary.org.uk.
- Firth, C.H. (1908) *Naval Songs and Ballads*. London: Navy Records Society.
- Jamieson, R. (1892) *Popular Ballads and Song, from tradition, manuscripts and scarce editions &c.* 2 vols. Edinburgh: Constable; London: Methuen.
- Kidwai, A. R. (1995) *Orientalism in Lord Byron's "Turkish tales"*. New York: Mellen.
- Leask, N. (1992) *British romantic writers and the East: anxieties of empire*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Ravelhofer, B. (1813) "Oral Poetry and the Printing Press in Byron's The Giaour (1813)" *Romanticism*, vol 11 issue 1, pp.23-40.
- Rouse, A. (2014) *Mr Pepys and the Turk. Popular Constructs of the Turk in England*. Edition: Spechel.
- Said, E. (1978) *Orientalism*. New York: Vintage.
- Schneider, J. L. (2002) 'Secret Sins of the Orient: Creating a (Homo)Textual Context for Reading Byron's "The Giaour"', *College English* vol. 65, no.1, pp.81-95, see p.88.
- "Tobar an Dualchais" website www.tobarandualchais.co.uk.
- Williams, H. (2014) *Turquerie: An Eighteenth-Century European Fantasy*. London: Thames & Hudson.
- "Whalsay's Heritage of Song" <http://www.sssa.llc.ed.ac.uk/whalsay/>

NOTLAR

¹ Christina De Luca 'Existential paragliding in Turkey', <http://www.scottishpoetrylibrary.org.uk/poetry/poems/existential-paraglidin-turkey> Erişim Ağustos 2016.

² Bkz. S. Baring-Gold, *Strange Survivals. Some Chapters in the History of Man* (London: Methuen, 1892), s. Dipnot 5.

³ Bkz. Robert Jamieson, *Popular Ballads and Songs, from tradition, manuscripts, and scarce editions & in 2 vols* (Edinburgh: J.Ballantyne (Edinburgh: Constable; London: Methuen, 1892), p.209 (Dipnot1).

⁴ 'Lord Beicham', as printed by James Lindsay, Stationer, of 9 King Street, Glasgow. Şimdi, Glasgow Üniversitesi Kütüphanesi, Özel Koleksiyonunda bulunmaktadır. İnternette de ulaşılabilir şu adreste 'Glasgow Broadside Ballads' http://www.gla.ac.uk/0t4/~dumfries/files/layer2/glasgow_broadside_ballads/ (Mu23-y1:030). Erişim Ağustos 2016.

⁵ <http://www.tobarandualchais.co.uk/en/fullrecord/28992/1> erişim Ağustos 2016.

⁶ <http://www.tobarandualchais.co.uk/en/fullrecord/22150/3> erişim Ağustos 2016.

⁷ <http://www.tobarandualchais.co.uk/en/fullrecord/36741/5> erişim Ağustos 2016.

⁸ Robert Jamieson, *ibid.*, vol 2, pp.117-127.

⁹ Haydn Williams, *Turquerie. An Eighteenth-Century European Fantasy* (London: Thames & Hudson, 2014).

¹⁰ Andrew Rouse, *Mr Pepys and the Turk. Popular Constructs of the Turk in England* (Spechel editions, 2014).

¹¹ <http://www.tobarandualchais.co.uk/en/fullrecord/23905/1> erişim Ağustos 2016.

¹² <http://www.tobarandualchais.co.uk/en/fullrecord/38020/1> erişim Ağustos 2016.

¹³ <http://www.tobarandualchais.co.uk/en/fullrecord/81227/2> erişim Ağustos 2016.

¹⁴ Bkz C.H.Firth *Naval Songs and Ballads* Publications of the Navy Records Society Vol XXXI (London, 1908), ss.81-82; s.344.

¹⁵ Bkz. 'Whalsay's Heritage of Songs' at <http://www.sssa.llc.ed.ac.uk/whalsay/2014/12/08/marigold-the/> erişim Ağustos 2016. Willie Williamson'un 'The Marigold' şarkısını söylediği bir link içeriyor.

¹⁶ Quoted by Nigel Leask in *British romantic writers and the East: anxieties of empire* (Cambridge, Cambridge University Press, 1992), p.13.

¹⁷ Edward Said *Orientalism* (New York: Vintage, 1978), p.177; Bkz Leask, pp.16-17ff on Byron, and on notions of the engagement between European romanticism and the oriental, as recognised by Raymond Schwab in *The Oriental Renaissance* (1984).

¹⁸ Bkz, örneğin, Abdur Raheem Kidwai, *Orientalism in Lord Byron's "Turkish tales: The giaour* (1813), *The bride of Abydos* (1813), *The corsair* (1814), and *The siege of Corinth* (1816) (Lewiston, New York: Mellen University Press, 1995); Barbara Ravelhofer, 'Oral Poetry and the Printing Press in Byron's The Giaour (1813)' *Romanticism*, vol 11 issue 1, pp.23-40; Madeleine Callaghan 'The poetics of perception in Southey's the curse of Kehama and Byron's The Giaour', *Wordsworth Circle* 42.1 (Winter 2011),m pp.38-41;

¹⁹ Byron'dan alıntı: Jeffrey L. Schneider, 'Secret Sins of the Orient: Creating a (Homo)Textual Context for Reading Byron's "The Giaour"', *College English* vol 65, no.1 (September 2002), pp.81-95, see p.88.

²⁰ See 'The Giaour: A Fragment of a Turkish Tale', *The Poetical Works of Lord Byron* (Oxford: Oxford University Press, 1917), pp.245-57.

²¹ 'The Bride of Abydos: A Turkish Tale', *The Poetical Works of Lord Byron*, pp.258-69.

²² Ian Brown 'Troy and the beech tree / Truva ve Kayın Ağacı', Ian Brown and Alan Riach, editors., *Lion's Milk. Turkish Poems by Scottish Poets. Translated into Turkish by Gülru White / Aslan Sütü. İskoç Şairlerden Türkçe Şiirler. Editörler: Ian Brown ve Alan Riach. Türkçe Çevirisi: Gülru White* (Glasgow: Kennedy & Boyd, 2012), pp.40-41.

²³ Bkz <http://www.scottishpoetrylibrary.org.uk/> 'Turkey' ve 'Turkish' sözcükleri arandığı zaman İskoçyalı ve Türkiyeli şairlere erişmenin yanı sıra 'podcasts' ve çevirilere erişilebilmekte.

Anonimlik-Bireysellik Bağlamında Oğuz Tansel'in Masallarındaki Tekerlemeler

“Tekerleme”s in the Tales of Oguz Tansel on the Context of Anonymity and Individuality

Yrd. Doç. Dr. Mehmet ÇEVİK

Aksaray Üniversitesi

Özet

Masal, temelde anonim karaktere sahip bir sözlü kültür ürünüdür. Bununla birlikte, belirli bir “yazar” tarafından kaleme alınmış bireysel nitelikli masallar da bulunmaktadır. Bu tür masallar, genellikle bir taraftan masal geleneğinin izlerini yansıtırken diğer taraftan da geleneğe hâkimiyeti, yeteneği ve bireysel tercihleri doğrultusunda yazarının imzasını taşır. Bu imza, doğal olarak masalın tüm bileşenlerinde görülebilir ki bunlardan birini de tekerlemeler oluşturur. Tekerlemeler, hem masalların başında, içinde ve sonunda bulunmaları hem de çeşitli işlevleri nedeniyle masal kurgusunda önemli bir yere sahiptir. Diğer kimliklerinin yanında önemli bir masal derlemecisi ve yazarı olan Oğuz Tansel'in masallarındaki tekerlemeleri ele almayı amaçlayan bu bildiride, söz konusu tekerlemeler gelenek, gelenekten beslenme ve bireysel yaratı konuları ekseninde incelenecektir. Böylece tekerlemeler özelinde Tansel'in masallarının, anonimlik-bireysellik düzleminde sergilediği genel tablo ortaya konulmaya çalışılacaktır.

Anahtar Sözcükler: Oğuz Tansel, masal, tekerleme, anonimlik, bireysellik.

Abstract

Tale is fundamentally an oral culture product with the anonymous characteristic. However, the individual qualified tales by certain “authors” are also available. In general, these tales, on the one hand, reflects the traces of tale tradition, on the other hand, they have the signiture of author in accordance with the authority of tradition, the ability and individual preferences. This signiture naturally can be seen in the all components of tale - one of them is “tekerleme”. *Tekerlemes* have an important place in the fiction of tale because of both being in the beginning, inside and end of the tale and a variety of functions. In this paper which aims to address the tales of Oğuz Tansel as an important tale compiler and author as well as other identity, the tales will be examined in the contexts of tradition, cherish the tradition, individual creavity issues. Therefore, specifially tekerleme, general picture of Tansel's tales' exhibited in anonymity-individuality plane will attempt to present.

Key Words: Oguz Tansel, tale, “tekerleme”, anonymity, individuality.

Giriş

Tekerleme, halk kültürü dairesinde çeşitli türlerin bünyesinde varlık gösteren bir türdür. Hem özel olarak “tekerleme” hem de hemen her örneğinde tekerleme bulunan “masal” konularında halk bilimsel anlamda öncü çalışmaları bulunan Pertev Naili Boratav; türkü, âşık şiiri, masal, oyun, halk hikâyesi, Karagöz ve ortaoyunu gibi seyirlik türlerle yakın ilişki içinde bulunan tekerlemeyi tanımlamanın oldukça güç olduğunu belirtir (Boratav, 1997a: 134; 2000: 9-10). Bu güçlüğü yol açan söz konusu yakın ilişkiler, tekerlemenin bağımsız bir edebî tür olmasının da önüne geçmiş; başka bir ifadeyle, tekerlemelerin “işlevleri itibariyle

belirli bir oyun, tören ya da edebî metin içinde yer almaları” sınırlarının çizilmesini zorlaştırmış, bu durum da tanımlama güçlüğünün yanı sıra tekerlemelerin bilimsel anlamda ihmal edilmesine ve üzerinde az durulmuş türlerden biri olmasına yol açmıştır (Duymaz, 2002: 7-26).

Mehmet Yardımcı (2014: 63-72), Doğan Kaya (2004: 575-632) ve Ali Duymaz (2002: 25-28) gibi araştırmacılar daha ayrıntılı tasnifler yapmış olsalar da Boratav (1997a: 135); tekerlemeleri, “masal tekerlemeleri”, “oyun tekerlemeleri”, “tören tekerlemeleri” ve “bağımsız söz cambazlığı değerinde tekerlemeler” olmak üzere dört gruba ayırır. Boratav (1997a: 76) ayrıca, çalışmamızın odak noktalarından birini oluşturan masal tekerlemelerini de: “Masal tekerlemesi, masalın başında, ortasında uygun yerlerde ve sonunda söylenen, yerine göre uzunca ya da çok kısa (kimi kez birkaç kelimelik) kalıplaşmış birtakım sözlere verilen addır.” şeklinde tanımlar.

Masalın “kalıp sözleri/formelleri” arasında yer alan masal tekerlemeleri (Sakaoğlu, 1999: 56-68), “nazım unsurlarıyla beslenmesine rağmen nesir özelliği göstermektedir” (Duymaz, 2002: 260). Ancak tekerlemenin hem hacmi hem de yapısal özellikleri büyük oranda, masal anlatıcısının yeteneği, birikimi ve tercihleri doğrultusunda şekillenmektedir. Bu durum, sözlü kültürdeki “masal anlatıcısı” için olduğu kadar; yazılı kültürdeki “masal yazarı” için de geçerlidir. Nitekim sözlü gelenekteki “anlatıcı”ların yanı sıra halk kültüründeki anonim masallardan beslenip geleneğe bağlı kalarak ya da tamamen geleneğin dışına çıkarak masal formunda eserler “yazan” sanatçılar da bulunmaktadır. Bu şekilde, belirli bir yazar tarafından kaleme alınmış masalları anonim nitelikli halk masallarından ayırmak üzere, “edebî masal” terimini kullanan Ferhan Oğuzkan (1997: 27-29), bu ürünler hakkında: “Yazarların kişisel hayal güçlerine dayanarak yazdıkları ve halk masallarına göre sanat açısından daha değerli sayılan masallara ‘edebî masal’ adı verilir.” şeklinde bir açıklama yapar. Söz konusu masalları, “yapay nitelikli-yazınsal masallar” şeklinde adlandıran İbrahim Kıbrıs (2000: 36) ise, konuyla ilgili olarak: “Yazınsal nitelikli masallar halk masallarının yeni bir biçim ve kurguyla oluşan masallar olabileceği gibi, salt yazarın düş gücüyle ortaya çıkmış masallar da olabilir.” değerlendirmesini yapar. *Edebî masal* ya da *yapay nitelikli/yazınsal masal* şeklinde adlandırılan, belirli bir yazar tarafından kaleme alınmış masallar da -yaratıcısının ya da icracısının izlerini yansıtan sözlü gelenekteki masallar gibi- yazarının imzasını taşır. Bu imza, doğal olarak, masalın bileşenlerinden birini oluşturan tekerlemelere de yansır.

Türk edebiyatında, bu nitelikte ürünler veren önemli masal yazarlarından biri Oğuz Tansel’dir. Sahip olduğu eğitimci, halk bilimci, şair ve yazar gibi kimliklerle çok yönlü bir kişilik olan Tansel, bir halk bilimci olarak derlediği masalları, bir sanatçı olarak yeniden işlemiş (Sarıaslan, 1996: 19) ve “kendine özgü bir düzenleme içinde yazarak okurlara sunmuştur” (Uyguner, 1996: 33). Bu yönü Tansel’e, derlemeciliğin yanı sıra bir masal yazarı kimliği de kazandırmış ve *Al’lı ile Fırfırı* adlı masal kitabıyla Türk Dil Kurumunun “Çocuk Yazını” alanında 1977 ödülünü (Ateş, 1978: 505) almasını sağlamıştır. Bu çerçevede Adnan Binyazar’ın (1996: 9), “Bir kanadı halk, bir kanadı duygu, bir kanadı bilgelik, üç kanatlı bir masal kuşu” yakıştırmasıyla andığı Tansel, masal yazarlığı dolayısıyla lisansüstü tez çalışmalarına¹ da konu edilmiştir (Çevik, 2016: 161).

Oğuz Tansel’in masal konusundaki başarısı, aslında onun, aydın kimliğinin gerekliliği olarak bir bütün hâlinde halk kültürünün ve halk biliminin önemini keşfetmiş olmasıyla yakından ilişkilidir. Bu çerçevede Tansel (Ateş, 1978: 507) “ ‘Ben Anadolulu bir Türküm’, diyebilmek için türkülerimizi, masallarımızı, dağlarımızın, koyak, höyüklerin, ağaçların, bitkilerin adlarını, söylencelerini bilmek zorundayız.” değerlendirmesini yapar. Bununla birlikte, Tansel için masalın apayrı bir yeri ve işlevi vardır. Nitekim bu doğrultuda da: “Ben masallarımı, çocukları, gençleri, erişkinleri eğlendirmek, uyutmak için yazmadım; onları bilinçlendirmek, uyarmak için yazdım.” (Ateş, 1978: 506) açıklamasını yapar. Böyle bir amaç

¹ Oğuz Tansel’in masallarını çeşitli açılardan konu alan iki adet tamamlanmış tez bulunmaktadır. Söz konusu tezler için bkz.: Günaltılı Gündüz, 2008; Polat, 2009.

dolayısıyla da Tansel; derlediği masalları, olduğu gibi değil, üzerlerinde birtakım değişiklikler yaparak, bir bakıma yeniden işleyerek yazar ve yayımlar.

Oğuz Tansel'in, masalları yeniden işlemesi, sıradan bir yeniden yazma değil, sanatsal bir dil işçiliği olarak kendini gösterir. Nitekim bu masallarda "Türkçenin anlatım gücünün başarılı bir biçimde yansıtıldığı ve sözvarlığı öğelerinin ustaca örneklendirildiği görülmektedir" (Sever ve Karagül, 2014: 175). Tansel'in bu başarısında, şair kimliğinin hiç de azımsanamayacak bir katkısının olduğu rahatlıkla söylenebilir. Bu çerçevede, "Her iyi masal bir şiir, her iyi şiir de bir masaldır." diyen Abdülkadir Paksoy (1996: 30), Oğuz Tansel'de masal ve şiirin birbirinden ayıramayacağını belirtir. Halil Uysal ise Tansel'in masalları için "masalşiir" ifadesini kullanır (Uysal, 1976'dan Akt.: Paksoy 1996: 31). Ali Osman Öztürk (2002) de: "onun masalları şiir gibi dokunmuştur" diyerek bu görüşe katılır. Öztürk (2002) ayrıca, Tansel'in masallarını, "ham maddesi halk masalı olan, ancak bir ozan-yazar eliyle belirli bir dünya görüşü ve ilkeler doğrultusunda biçimlenmiş edebiyat ürünleri olarak" değerlendirir.

Tansel, derlediği masalları baştan sonra yeniden işlemiş, bunu yaparken de -masal geleneğini çok iyi bilen bir halk bilimci olarak- tekerlemeleri ihmal etmemiştir. Çünkü masalın başında, içinde uygun yerlerde ve sonunda yer alan tekerleme, masal kurgusunda önemli bir yere sahiptir. Bu çerçevede Ali Duymaz (2002: 28): "Tekerlemeler; sözün gerçeklik, mantık, anlamlılık gibi sınırlamalara bağlı kalınmadan ses ve söz oyunlarının rahatlıkla yapılabildiği; hayal, düş, aşkınlık, yalan, mizah veya çocuk zihninden kaynaklanan serbest bir yaratıcılığın ürünleridir." belirlemesini yapar. Bu serbest yaratıcılık ürünleri, masalın temel tüketicisi olan çocukların gelişimi açısından da oldukça önemlidir. Nitekim tekerlemelerin, çocukları masal dinlemeye isteklendirdiğini belirten Sedat Sever (2007: 141-142) de: "Masal tekerlemeleri olağanüstü kurgu yapısıyla, çocuğun görsel ve işitsel algısını işleten, imgesel dil becerisini geliştiren bir uyaran görevi üstlenir." belirlemesinde bulunur.

Tekerlemenin, masal ve çocuk için öneminin farkında olan Oğuz Tansel, kaleme aldığı masallarda, tekerlemelerin işlenmesine ayrı bir önem vermiştir. Bu çerçevede Gülbün Onur ve Dilek Sarıca, Tansel'in masalları ve özellikle tekerlemeleriyle ilgili şu değerlendirmeyi yapar:

Tansel, derlediği masalları yayımlarken her masalcı gibi onları kendi süzgecinden geçirmiş, değişiklikler yapmış ve bir ozan-yazar kimliğiyle belli dünya görüşü ve ilkeleri doğrultusunda hikâyeleri biçimlendirmiştir. [...] Oğuz Tansel'in masallarında yapmış olduğu değişikliklerin başında tekerlemeler gelir. Tansel, okuru masal atmosferine hazırlayan, gerçeklik ile hayal arasındaki belirsizlikleri dile getiren tekerlemeleri olduğu gibi kullanmaktan kaçınmıştır. [...] Tekerlemelerle sağlanan masal atmosferi, Tansel'de belirsizliği ve gizemi içeren kendine özgü kalıplar kullanılarak sağlanır (Onur ve Sarıca, 2003: 143-144).

Burada da işaret edildiği üzere, Tansel'in masallarında tekerlemeler ayrı bir yere sahiptir. Oğuz Tansel, Pertev Naili Boratav'ın da yönlendirmesiyle, sözlü kültürdeki masal geleneğini çok iyi tanımış pratisyen bir halk bilimcidir. Bu sayede Tansel, yazdığı masallarda tekerlemeleri zaman zaman anonim ürünlerde olduğu gibi geleneksel kalıplar içinde kullanmış; ama daha çok da yazar kimliğini yansıtacak bireysel tasarruflarda bulunarak gelenek sınırlarının dışına çıkmıştır. Bu bağlamda Oğuz Tansel'in masallarındaki tekerlemeleri ele alan bu çalışmanın amacı; söz konusu tekerlemeleri gelenek, gelenekten beslenme ve bireysel yaratı konuları ekseninde inceleyerek Tansel'in masallarının, tekerlemeler özelinde, anonimlik-bireysellik düzleminde sergilediği genel tabloyu ortaya koymaya çalışmaktır.

Yöntem

Bu çalışma, Oğuz Tansel'in masallarında kullanılan tekerlemeleri anonimlik-bireysellik bağlamında incelemeyi amaçlayan betimsel nitelikli bir araştırmadır. Bu bakımdan yöntem olarak, Tansel'in masallarının taranması ve tespit edilen tekerlemelerin anonimlik-bireysellik bağlamında değerlendirilmesi belirlenmiştir. Ancak çalışmanın, bir bildiri hacmiyle sınırlı olması, Tansel'in tüm masallarının araştırma kapsamına alınmasını zorlaştırmıştır. Nitekim Tansel, biri 2 ciltten oluşmak üzere yazdığı 6 masal kitabında (Altı Kardeşler, Yedi Devler, Üç Kızlar, Mavi Gelin, Al'lı ile Fırfırı Cilt 1 ve 2) toplam 44 masala yer vermiştir. Bu nedenle çalışmanın, tüm masalların incelenmesi yerine, belirli masalarla sınırlandırılmasına karar verilmiştir. Bu karar doğrultusunda da çalışma *Al'lı ile Fırfırı* kitabındaki masalarla sınırlandırılmıştır. Örneklem olarak bu kitabın seçilmesinin temel nedeni; *Al'lı ile Fırfırı*'nin - birinci cildinde 12, ikinci cildinde de 13 olmak üzere toplam 25 masalla- Tansel'in en çok masal metni içeren kitabı olmasıdır. Bu nedenle çalışma kapsamında, Tansel'in söz konusu kitabındaki toplam 25 masal metni, tekerlemeleri açısından incelenmiştir. İnceleme için kitabın, 2009 yılında Elips Kitap tarafından yayımlanmış baskısı kullanılmıştır. Tespit edilen ve çalışmada aktarılan tekerlemelerin sonunda parantez içinde Romen rakamlarıyla gösterilen cilt ve Arap rakamlarıyla gösterilen sayfa numaraları bu baskıya aittir. Ancak kitabın farklı baskılarının da bulunması nedeniyle, yine parantez içinde ve bu bilgilerden önce, tekerlemenin bulunduğu masalların adları da verilmiştir.

Bulgular

Oğuz Tansel, çocukluk yıllarından itibaren dinleyici ve okuyucu olarak, ilerleyen yıllarda ise profesyonel bir derlemeci ve yazar olarak masalla yakından ilgilenmiş (Tansel, 2009: 11, 179-181) bir halk bilimci ve sanatçıdır. Bu ilginin meydana getirdiği birikim, Tansel'in, sözlü kültürdeki masal geleneğine ve bu geleneğin yazılı kültürdeki yansımalarına hâkim olmasını sağlamıştır. Kaynağını bu hâkimiyetten alan yetkinliği sayesinde Tansel, yazdığı masallarda, hem geleneğin anonim nitelikli öğelerini hem de kendisinin sanatsal yaratıcılığını ortaya koyan bireysel öğeleri ustaca kullanmış; hatta çoğu zaman bu iki öğeyi, aynı ustalıklarla birleştirebilmeyi başarmıştır. Tansel'in masallarının bütünü için söz konusu olan bu durum, doğal olarak, masalların başında, içinde ve sonunda kullanılan tekerlemeler için de geçerlidir.

Tansel, yazdığı masallarda, anonimden bireysele ulaşan ve çoğu zaman gelenek dışına çıkmasına karşın gelenek açısından kesinlikle eğreti durmayan tekerlemeler kullanmıştır. Bu çerçevede "Oğuz Tansel, masalların geleneksel yapılarına müdahalede bulunmuş, başlangıç ve bitiş formellerini istediği biçimde işlemiştir." değerlendirmesini yapan Nuri Taner (2003: 162) ile Tansel'in, masalların geleneksel başlayış ve bitiş kalıplarını alışılmışın dışında bir biçime dönüştürdüğünü belirten Günay Güner (2003: 189-190) de örneklerle bu konuya dikkat çeker. Bu konuyu daha analitik bir düzlemde ele alan Mehmet Ali Bahar (2016: 92-93) ise, Tansel'in masallarındaki tekerlemelerde çeşitli değişiklikler yapıldığını belirtir ve "Bu değişikliklerle, incelenen masallarda tür dışında ele alınabilecek söylemlerle masal biçimi, anonim anlatı geleneğiyle bireysel söylemin üst üste geçtiği çok söylemli yapılar oluşturulmuştur." değerlendirmesinde bulunur. Tansel'in kendisi de yazdığı masallar ve tekerlemeleriyle ilgili olarak şu açıklamayı yapar:

Masal anlatanların, türkü söyleyenlerin, aslını bozmadan, değiştirmeler yaptığı gerçektir. Ben de sözlü gelenekten aldıklarımı yazılı olarak veren bir masalcıyım. [...] Masallarımı bazı masalcıların yaptığı gibi, tekerlemelere, yuvarlamalara boğmadım. [...] Evvel zaman içinde, kalbur saman içinde, vaktin birinde kalıp sözleri yerine, bazı masallarda 'ilksiz mavi urunda, mavi vaktin birinde' sözlerini kullandım. [...] Böylece masallarımın çatısını bozmadan, halkbilimi değerini koruyarak yeniden yazdım (Tansel, 2009: 182-183).

Tüm bunlardan hareketle Oğuz Tansel'in masallarındaki tekerlemeleri, anonimlik-bireysellik bağlamında iki gruba ayırmak mümkündür. Ancak bunu, "Anonim Tekerlemeler"

ve “Bireysel Yaratıcılığın Ürünü Tekerlemeler” biçiminde adlandırmak hem yanlış hem de Tansel’in birikimine ve sanatına haksızlık olacaktır. Çünkü o bazen, tamamen gelenekte yer alan anonim tekerlemeleri kullanmış; ama çoğu zaman, ya geleneksel tekerlemeler üzerinde oynamalar yapmış ya da gelenekte hiç yer almayan ve tamamen bireysel yaratıcılığının ürünü olan tekerlemeler yazmıştır. Ancak bireysel tekerlemelerinde Tansel, hiçbir zaman geleneği yok saymamış; aksine, yazdığı her satırda bireysel yaratıcılığıyla geleneği başa baş gözetmiştir. Böylece, sanatçı kimliğinin gereği olarak, kendine özgü bir masal ve tekerleme dili yaratmış olan Tansel’in tekerlemeleri; gelenek açısından bakıldığında çoğu zaman alışılmışın dışında, ama kesinlikle geleneğe aykırı düşmeyecek sağlam bir karaktere sahiptir. Bu nedenle, Tansel’in tekerlemelerini iki gruba ayırırken “Anonimlik Yönü Ağır Basan Tekerlemeler” ve “Bireysellik Yönü Ağır Basan Tekerlemeler” biçiminde adlandırıp ele almak yerinde olacaktır. Ancak bunu yaparken de masalların başında, içinde uygun yerlerde ve sonlarında kullanılan tekerlemeleri ayrı ayrı alt başlıklar hâlinde değerlendirmek, elde edilen bulguların daha kolay karşılaştırılması açısından faydalı olacaktır.

A. Anonimlik Yönü Ağır Basan Tekerlemeler

“Anonim” sözcüğü, özellikle edebiyat ve müzik bağlamında, genellikle yanlış olarak bilinen biçimiyle “Söyleyeni, yazanı, yaratıcısı belli olmayan ürün”ü değil; oluşumunda birbirinden farklı zaman ve mekânlara ait çok sayıda kişinin katkısı bulunan ürünleri ifade eder (Çevik, 2013: VII). Anonim ürünler, genellikle belirli bir süreç içinde ve ekleme, çıkarma ya da değiştirme gibi çeşitli müdahalelerle şekil bulduğundan zamanla kalıplaşma eğilimi gösterip hacim ve yapılarının elverdiği ölçüde standartlaşırlar ve böylece ait oldukları tür kapsamında bir geleneğin de parçası hâline gelirler (Çobanoğlu, 1999: 7-8). Bu çerçevede anonim masallar ve bu masallardaki tekerlemeler de, sözlü kültür bünyesinde masal geleneğinin bir parçası hâline gelmiştir. Ancak özellikle tekerlemeler, hem şiirsel yapıları hem masalın bütününe oranla daha kısa olan hacimleri hem de hemen her masalda bulunmalarını sağlayan kullanım sıklıkları nedeniyle kalıplaşmaya daha müsait ürünlerdir. Bu bakımdan anonim nitelikli tekerlemeler, büyük oranda kalıplaşmış ve masalların birçoğunda neredeyse aynen yinelenerek kendilerine yer bulmuşlardır.

Oğuz Tansel’in masallarının bir bölümünde, gelenek çerçevesinde anonim nitelikli tekerlemelerin kullanıldığı görülmektedir. Tansel bu tekerlemeleri bazen sözlü gelenekteki biçimlerine bire bir bağlı kalarak, ama çoğu zaman da anonim karakteri belirgin bir şekilde hissettirecek düzeyde küçük müdahaleler yaparak kullanmıştır. Bu nedenle söz konusu tekerlemeler; sadece “Anonim” değil, “Anonimlik Yönü Ağır Basan Tekerlemeler” adı altında gruplandırılmıştır. Bu grup dâhilinde Tansel’in masallarında yer alan tekerlemeler şu şekildedir:

1. Masalların Başlarındaki Tekerlemeler

Anonim edebiyatta masallar, “Türk masalının sözlü geleneğinde önemli yeri olan ve anlatma teknik ve üslubunun başlıca unsurları arasında yer alan ‘tekerleme’ler” (Boratav, 1997b: 295) ile başlar. Bu anlamda Oğuz Tansel de yazdığı masallara gelenek çerçevesinde tekerleme ile başlamıştır. Hatta kitabının her iki cildinde de masallardan önce müstakil bir tekerlemeye yer vermiş ve böylece, âdeti kitaptaki tüm masallar için genel bir giriş yapmıştır. Tansel’in bu tercihinde, hocası Pertev Naili Boratav’ın, ilk baskısı 1969 yılında yapılan Az Gittik Uz Gittik adlı masal kitabından etkilendiği söylenebilir. Nitekim Boratav (1997b: 15-18) da kitabına bir tekerleme ile başlamıştır. Ancak Boratav, mensur bir tekerlemeye yer verirken, Tansel manzum ya da manzum hâle getirdiği bir tekerleme kullanmıştır. Söz konusu tekerleme şöyledir:

“TEKERLEME

Zaman zaman içinde, kalbur saman içinde:

Develer tellâl, yeşil kurbağalar natır,
Pireler berber, tosbağalar çobanmış.
Kır uğrusu, kent uğrusu çoğalmış.
Eski hamam içinde kurnaların tası yok,
Hamamcı şaşırmış, külhancının baltası yok.
Bini bilmez, biri bilir; giden gelir eden bulur,
Çarşıda bir tazı gezer; boynunda haltası yok.
Hanımlar hamam yolunda, peştemallarının ortası yok.
Gezdim, yürüdüm, seyrine daldım;
Baktım gördüm bir kocakarı,
Saçları bulutça: bir teli mavi, bir teli sarı.
'Hey nine, hey nine, derdime diyem sana:
Hamam yolu bin bir boya, bakamadım doya doya.'
'Oğul, altının var, handa yatarsın;
Alçaktan atar, yüksekte tutarsın.
Hor gözle bakma, kızımı vereyim sana;
Öylesini, daha doğurmamış hiçbir ana!
Hamama gidenler içinde yoktur benzeri:
Karınca belli, ensesi yelli,
Önü sümbül pınarı bal tavaşı,
Başı yıldız ormanı, bülbül yuvası.
Her türlü ustalık vardır kızımda,
Sana vereceğim, durumuna acıdım da...' " (I-II, 13)

Her ne kadar manzum bir yapıda verilmişse de Tansel'in bu tekerlemesi büyük oranda geleneğin izlerini yansıtmakta ve anonimlik yönü ağır basan bir metin olma özelliği taşımaktadır. Ancak Tansel'in masal başı tekerlemelerinin tamamına yakını daha çok bireysellik yönü ağır basan metinlerdir. Masalların başında yer alan ve anonimlik yönü ağır basan tekerlemelere şunlar örnek verilebilir:

"Bir ülkede, vaktin birinde"² (Avcıoğlu, II, 67)

103) "Eski zaman içinde, hem var hem yokmuş. Çok, az; az, çokmuş." (Becerikli Kız, I,

"Evvel zaman içinde, vaktin birinde" (Hotlu Kız, II, 53)

"Vakti zamanında" (Perioğlu, II, 187)

2. Masalların İçlerindeki Tekerlemeler

² Oğuz Tansel, özellikle masal başındaki tekerlemeleri, "Evvel zaman içinde, vaktin birinde bir ... varmış." örneğinde olduğu gibi, genellikle devamındaki cümle ya da ifadeyle birleştirmiştir. Çalışmamız boyunca tırnak işareti içinde verilen tekerlemelerden, sonunda cümlenin bittiğini gösteren bir noktalama işareti bulunmayan örnekler bu niteliktedir.

Masalların başlarında, yoğun olarak bireysellik yönü ağır basan tekerlemeler tercih etmiş olan Oğuz Tansel, masalların içlerinde ise, tam tersine, daha çok anonim karakterli olanları kullanmıştır. Başka bir deyişle Tansel, masalların içinde, temel görevi “anlatmada hızlanmanın gerekliliğini belirtmek, uzun zaman aralıklarını ve uzak mesafeleri kapatmak” (Boratav, 1997a: 77) olan tekerlemelere pek müdahalede bulunmamıştır. Aşağıda da görüleceği üzere, büyük çoğunluğu, “Az gitmiş, uz gitmiş, dere tepe düz gitmiş, altı ay bir güz gitmiş; bir de arkasına dönüp bakmış ki bir arpa boyu yol gitmiş.” şeklindeki tekerlemenin çeşitli varyantları olan söz konusu tekerlemeler şunlardır:

“Az gider, uz gider, altı ay bir güz gider.” (Perioğlu, II, 192)

“Az gider, uz gider, dere tepe düz gider. Sellerce taşarak, bulutça uçarak gider.” (Dünya Güzeli, I, 136)

“Az gider, uz gider; dere tepe düz gider, altı ay bir güz gider.” (Perioğlu, II, 189, 191)

“Az gider, uz gider; dere tepe düz gider” (Topal Dev, I, 167)

“Az giderler, uz giderler, dere tepe düz giderler, altı ay bir güz giderler.” (Perioğlu, II, 196)

“Az giderler, uz giderler.” (Hotlu Kız, II, 56)

“Az giderler, uz giderler; dere tepe düz giderler, altı ay bir güz giderler. Sevinçten kanatlı, hem yayan hem atlı giderler.” (Kırk Kardeşler, II, 29)

“Az gidiyor, altı ay bir güz gidiyor” (Kırk Kardeşler, II, 38)

“Az gidiyor, uz gidiyor.” (Mavi Gelin, II, 138)

“Az gidiyor, uz gidiyor; altı ay bir güz gidiyor” (Kırk Kardeşler, II, 32)

“Az gidiyor, uz gidiyor; dere tepe düz gidiyor; altı ay, bir güz gidiyor.” (Yedi Dullar, II, 179)

“Az gidiyorlar, uz gidiyorlar, altı ay bir güz gidiyorlar.” (Mavi Gelin, II, 129)

“Az gidiyorlar, uz gidiyorlar” (Avcıoğlu, II, 78)

“Az gidiyorlar, uz gidiyorlar; altı ay bir güz gidiyorlar. Arkalarına bakıyorlar ki, gittikleri, bir buğday boyu yol.” (Yedi Dullar, II, 172)

“Az gidiyorlar, uz gidiyorlar; dere tepe düz gidiyorlar; beş konaklık yol alıyorlar.” (Yedi Dullar, II, 178)

“Az gidiyorlar, uz gidiyorlar; dere, tepe düz gidiyorlar; altı ay, bir güz gidiyorlar.” (Al’lı ile Fırfırı, I, 34)

“Az gitmişler, uz gitmişler, dere tepe düz gitmişler, altı ay bir güz gitmişler; bir de arkalarına bakmışlar ki, bir arpa boyu yol gitmişler.” (Üç Kardeşler, II, 98)

“Az gitmişler, uz gitmişler” (Topal Dev, I, 175)

“Az gitti, uz gitti” (Naz Kız, I, 96; Balıkçı, I, 146)

“Az gitti, uz gitti, dere tepe düz gitti. Dönüp arkasına baktı: bir çuvaldız boyu yol gitmiş.” (Alaca-Bulaca, I, 116)

“Az gitti, uz gitti, dere tepe düz gitti.” (Dünya Güzeli, I, 132; Üç Peri Kızı, I, 26)

“Az gittiler, uz gittiler, altı ay bir güz gittiler.” (Balıkçı, I, 147)

“Az gittiler, uz gittiler, uça uça gittiler. Mavilikleri dürüp katladılar. Bir günün birinde bir dağa indiler.” (Karanlık Dünya, II, 164)

“Az gittiler, uz gittiler. Yol gitmekle biter.” (Çobanla Bey Kızı, I, 77)

“Az gittiler, uz gittiler” (Çobanla Bey Kızı, I, 75, 78, 82)

115) “Az gittiler, uz gittiler; dere tepe düz gittiler.” (Çobanla Bey Kızı, I, 72; Dalyanoğlu, II,

“Az gittim, uz gittim, dere tepe düz gittim...” (Konuşan Balıkla Yalnız Kız, II, 88)

“Biz gelelim küçük peri kızına.” (Üç Peri Kızı, I, 21)

“Dağlardan uçarak, soğuk sular içerek, lâle sümbül içerek (?) Kırk Kardeşler’in kentine ulaşırlar.” (Kırk Kardeşler, II, 38)

“Dere tepe düz giderler, gece gündüz giderler” (Topal Dev, I, 170)

“Dere tepe düz giderler” (Perioğlu, II, 194)

“Dere tepe düz gittiler.” (Naz Kız, I, 97)

“Derelerden geçerler, tepelerden aşarlar.” (At, Tilki, Kurt, II, 145)

“Derelerden sel gibi, tepelerden yel gibi gittik.” (Balıkçı, I, 148)

“Dereleri, dağları uçarak gider.” (Topal Dev, I, 171)

“Geceleri kalıp gündüz gittiler. Dere tepe düz gittiler.” (Çobanla Bey Kızı, I, 82)

“Hançeroğlu; az gider, uz gider; dere tepe düz gider. Dereleri yelce, dağları selce geçer” (Topal Dev, I, 169)

“İnden çıkıp atına biner; dörtal gider, süratliye kaldırır, eşkin gider; gider de gider.” (Kırk Kardeşler, II, 34)

“Kız, bir saatta bir konaklık yol alır” (Al’lı ile Fırfırı, I, 35)

“Masallarda gün biter, yol bitmez.” (Kırk Kardeşler, II, 34)

“Masallarda zaman tez akar.” (Yedi Dullar, II, 170)

“Masallarda zaman tez geçer.” (Avcıoğlu, II, 76; Kabak Donunda Kız, I, 157)

“Sabahlar olur, akşamlar olur.” (Becerikli Kız, I, 106)

“Uça, uça, kona, göçe gittiler.” (Karanlık Dünya, II, 164)

“Yerden mi biter, gökten mi iner.” (Kırk Kardeşler, II, 38)

“Yine de dağ demezler, deniz demezler giderler.” (Kırk Kardeşler, II, 30)

3. Masalların Sonlarındaki Tekerlemeler

Sözlü gelenekte, masalların sonlarındaki tekerlemeler, genellikle anlatılanların hem mutlu sonla bittiğini hem de uydurma olduğunu belirten “Onlar ermiş muradına...” ya da “Gökten üç elma düşmüş...” şeklindeki kalıplarla başlayan ifadelerdir (Boratav, 1997a: 77). Tansel’in de masal sonu tekerlemelerinin bir kısmı, sözlü gelenekteki neredeyse aynen tekrarı niteliğindedir. Anonimlik yönü ağır basan söz konusu tekerlemeler şunlardır:

“Dünyagüzeli’yle oğlana kırk gün kırk gece düğün yaptılar. Onlar muratlarına erdiler. Ben de bulundum o düğünde. Bir araba dolusu armağan getirdim, beğendiğini alsın çocuklar.” (Dünya Güzeli, I, 140)

“Kötülerle savaşırlar muratlarına erdiler. Sizler de erin muradınıza.” (Karanlık Dünya, II, 166)

“Onlar erer muratlarına, sizler de erin muradınıza.” (Kabak Donunda Kız, I, 161)

“Onlar ermiş muratlarına, biz çıkalım kerevetine.” (Alaca-Bulaca, I, 121)

“Onlar ermiş muratlarına, biz çıkalım tahtına.” (Perioğlu, II, 196)

“Onlar ermiş muratlarına, biz de erelim muradımıza.” (Mavi Benekli Firik, I, 63)

“Onlar ermiş muratlarına, sizler çıkın tahtına.” (Avcıoğlu, II, 78)

“Onlar muratlarına yetmişler. Sizler de yetesiniz muradınıza. (Kırk Kardeşler, II, 39)

“Onlar mutluluğa erişmişler. Sizler de erişin mutluluğa. Mavi gökten yıldızlar düştü, tümü de çocuklara.” (Üç Kardeşler, II, 109)

“Onlar mutluluk içinde yaşamakta olsunlar... Ben oradan geliyorum. Size armağanlar getirdim. Bu Meteli burada bitirdim.” (Mavi Gelin, II, 139)

“Onların dilekleri oldu. Gökten üç elma düştü. Biri söyleyene, biri dinleyene, biri de Ülkün’e.” (Hotlu Kız, II, 61)

B. Bireysellik Yönü Ağır Basan Tekerlemeler

Oğuz Tansel, masallarındaki anonimlik yönü ağır basan tekerlemeleri, teorik ve pratik anlamda masal geleneğini çok iyi bilen bir halk bilimci kimliğiyle kullanmıştır. Bireysellik yönü ağır basan tekerlemeleri ise, doğal olarak, hem dile hem de edebiyata hâkim yetkin bir şair ve yazar olarak beliren sanatçı kimliğiyle inşa etmiştir. Söz konusu tekerlemeleri, anonimlik yönü ağır basan tekerlemelerde olduğu gibi, şu şekilde başlıklar hâlinde incelemek mümkündür:

1. Masalların Başlarındaki Tekerlemeler

Pertev Naili Boratav (1997a: 77), sözlü gelenekteki masal başı tekerlemelerinin genellikle “Evvel zaman içinde...” ve “Bir varmış bir yokmuş...” gibi kalıplarla başlayan “kısa” ifadeler olduğunu belirtir; ancak bir de usta masalcıların geliştirdikleri uzun tekerlemelerin bulunduğu dikkat çeker. Bu çerçevede sözlü geleneği yakından tanıyan Tansel’in masallarındaki bireysel yönü ağır basan masal başı tekerlemelerinin de bir kısmının kısa, bir kısmının ise uzun olduğu görülmektedir. Tansel’in bu gruptaki tekerlemelerinin hem uzun hem de kısa olanlarında, bireysel yaratıcılığının ürünü olan “ilksiz”, “ilksizin ilkinde”, “urun” gibi sözler ile sıfat ya da zarf olarak kullanılarak şiir diline uygun ifadeler oluşturulmuş “mavi” sözcüğü dikkat çekmektedir.

Söz konusu tekerlemelerin kısa olanları şu şekilde sıralanabilir:

“İlksiz mavi urunda” (Mavi Gelin, II, 129)

“İlksiz mavi urunda, mavi vaktin birinde” (Mavi Benekli Firik, I, 57; Kabak Donunda Kız, I, 157)

“İlksiz mavi urunda, mavi vaktin birinde, bir çiftçinin üç oğlu varmış. Yıllar yelce geçmiş, çocuklar büyümüşler.” (Üç Kardeşler, II, 97)

“İlksiz mavi urunda, vaktin birinde” (Dünya Güzeli, I, 127; Balıkçı, I, 145)

“İlksiz mavi zamanda, kalbur da var, saman da. Mavi vaktin birinde” (Topal Dev, I, 167)

“İlksiz mavi zamanda, kalburlar samanda, mavi vaktin birinde” (Karanlık Dünya, II, 153)

“İlksiz mavi zamanda, mavi vaktin birinde” (Korkak Adam, II, 19; Yedi Dullar, II, 169)

“İlksizin ilkinde, mavi vaktin birinde” (Dalyanoğlu, II, 115)

“Mavi ilksizde, mavi vaktin birinde, bir ülkede; deve tellâl, pire berberken” (At, Tilki, Kurt, II, 145)

“Mavi vaktin birinde, mavi ülkede bir padişahın kırk tane oğlu varmış. Gel zaman, git zaman, yıllar akmış metelce.” (Kırk Kardeşler, II, 29)

“Mavi zaman içinde, mavi vaktin birinde” (Üç Peri Kızı, I, 19; Al’lı ile Fırfırı, I, 33; Naz Kız, I, 89)

“Mavi zaman içinde, vaktin birinde” (Alaca-Bulaca, I, 113)

“Öncelerin öncesinde, mavi urunun berisinde, ülkenin birinde” (Oduncunun Karısı, I, 47)

Tansel’in, masal başlarındaki kısa tekerlemelerinde “ilksiz”, “urun” ve “mavi” sözcükleri etrafında şekillenen dil ve üslup, başka bir deyişle söz konusu kısa tekerlemeleri, uzun tekerlemelerinin özellikle başlangıcında da görülmektedir. Bu durum, yani uzun tekerlemelerde kısa olanlarına da yer vermek sözlü kültürdeki masal geleneğine de uygundur. Ancak bu tekerlemeler; dil, üslup ve teknik bakımından masal geleneğine uygun bir biçimde anonimlik çizgisinde olsa da, içerik bakımından aynı şeyi söylemek mümkün değildir. Çünkü genel olarak tekerlemeler, belirli bir ana konudan yoksundurlar ve anlamlarından çok işlevleriyle değerlendirilirler (Duymaz, 2002: 21). Başka bir ifadeyle tekerlemelerde belirli bir anlam bütünlüğü aranmaz. Ancak Tansel’in özellikle uzun olan masal başı tekerlemelerinde, birtakım bireysel mesajların verildiği, dolayısıyla bir anlam kaygısının güdüldüğü görülmektedir. Bu tekerlemelerde Tansel, üslup açısından anonimlik çizgisi içinde kalarak birtakım bireysel düşüncelerini, hatta siyasal ve sosyal yaşamla ilgili mesajlarını ifade edip temel hedef kitlesi olan çocuklara ve gençlere öğütlerde bulunmuştur.

Tansel’in, incelenen masallarının üçünde birkaç sözcük ya da cümleyle sınırlanmayan uzun tekerlemelere yer verdiği görülmektedir. Bu tekerlemelerden biri şu şekildedir:

“Dünlerin mavi dumanlı tasında, ormanlar ortasında; köseleri sakallı, kellerin alnı ayılı; dağların çoğu çırılçıplak, azı ormanlı; dereleri, ırmakları kuru, erkekleri işli, işsiz; çocuklar dişsiz, kadınlar gözü sulu, bir güneş ülkesi varmış. Mavi urunda, börek tepsileri, baklava tepsileri fırında; gölge dağların, cüce dağların kolanladığı talanladığı bir köy varmış. Varlı yokta, altı batman bir okka, sözün yaylasında dosdoğrusu, düpdüzü, bu ülkenin bir köyünde, iğneli vatoz başlı tilki, kan ağlatmış bir köylüye.

Bu köyün ünü, dillere destan: oklu, oklavalı, alay beyi kizir olmuş; çakallar kurtça ulurmuş. Abdestsiz namaz kılanlar, şapı bal şerbeti diye satanlar, kerevetlere kurulmuş: Sandıkbalığı baş imam olunca zurnacılar davul çalmış, gözsüz görmüş, kulaksız duymuş, aç tavuklar arpallığa, bilginler, sivri kalemliler dama girmiş. Varvaralı, bol paralı beyler, ağalar toplanmış cami gibi bir koca hamamda, vırvır kumaşı dokuyup dırdıra satarlarmış. Çalışır, iş yapar görünüp yan yatmışlar ha bire, atıp tutmuşlar, adamları uyutmuşlar. Yandaşları çoğaldıkça, hırsız tilkilere kalmış meydan. Uyandı, yılan çiyen, uyandı dağ, taş, kurt, kuş; yolumuz cam gibi yokuş! Yazılmış mektuplar okurmuş baş tilki... Kulaklar tıkanacak, gözler kapanacak diyorlarmış. Sazın, sazının uzununu, kıramadım buzunu, deli dananın nazını, çekedurun...

Biz dönelim öğütlü öykümüze. Siz siz olun çocuklar, yalancı olur hırsızlar, eriyip aktı tuz, kelebek/balığında yalancı göz, öyküdeki öz.

Sarıkız’ın menevşe boyalı gözü, kurtlar yedi bin öküzü. Kum/bağlarındaki üzümün dönük kurnaz tilkilerin yüzü. Alaca düşmeye görsün! Beklese de bağını köylü, tilkinin, tilkilerin elinden kurtaramazdı, üzümü. Erikçilin pelidi, su ocakta ılıdı. Armudu taşıyalım, öykümüze bağlayalım.

Urunun depreme tutulup zangırdadığı, katığı yağsız, tuzsuz lor, yüzbin köyden birinde, saf demeye dilim varmaz, saftan da öte bir köylü yaşardı, çiftçilik yapar, buğday eker, arpa biçerdi.” (Al’lı Tilki, II, 45-46)

Söz konusu niteliğe sahip ikinci tekerleme ise şu şekildedir:

“İlksiz mavi urunda, masmaviliğin ortasında, mavi yılların birinde, bir güneş ülkesi vardı. Bu ülkenin göllerinde, ırmaklarıyla derelerinde alabalıklar, sazan balıkları, kızılkanatlar, kuzuca iri yayın balıkları düğün ederlerdi. Denizlerindeyse binbir boyada, türlü, çeşit balıkları oynaşp yüzerdi. Yılın belli aylarında denizden denize çoğalmaya giderdi uskumrular...

Gel zaman, git zaman, bu mutluluk ülkesinde fili yuttu bir yılın... Köylerde, kentlerde zorbalara, zorbalıklar kol gezer oldu! Bu ülkenin suları azaldıkça azaldı... Altın kumlu kıyıları yağmalandı. Varsılığı, içli, dışlı ortaklarca talanlandı. Tüm doğrular yalanlandı... İşsizler ordusu yılanı döndü gurbetçilikte... Sürü çoban buyruğunda. Yabanıl it kuyruğunda sinekçe değersiz... Al gülüm, ver gülüm... sürü kurttan habersiz, onurlar çiğnendi... Yağmurlar yağmaz oldu, bulutlar şaşırıp eleklense kar, geçit vermez çıplak dağlar; sular altında kalır tarlalar... Yolcular ağlar, çiftçiler ağlar. Sürüyü şaşırtan kel çoban. Odsuz, ocaksız kazanda südümüzü taşıran, lokmamızı aşırın... Uzatmayalım sözü, boyunduruğa vuralım öküzü, güldürelim öksüzü... Ünleyelim keloğlanı, kör çobanı, dinletelim bu meteli...

İlksizin ilkinde" (Konuşan Balıkla Yalnız Kız, II, 83-84)

Tansel'in kullandığı uzun tekerlemelerden üçüncüsü ise apayrı bir özelliğiyle dikkat çekmektedir. Şöyle ki, bu tekerleme, aslında Tansel'in ilk baskısı 1962'de yapılan *Gözünü Sevdiğim* adlı şiir kitabındaki "Tekerleme" (Tansel, 2005: 147-149) başlıklı şiirin, küçük değişikliklerle mensur hâle getirilmiş bir versiyonudur. Yine birtakım siyasal ve sosyal kaygıları dile getiren mesajlar içererek öğütlerde bulunan söz konusu tekerleme şöyledir:

"İlksizin mavi urunda, mavi vaktin birinde, bin erkek, bin dişi deveyi süsledik... İlksizin ilkinde, dört zamanı çanlı iki bin deveye yükledik... Kovaca iri, fıçılar benzeri, bazıları iki, bazıları dört dilli çanlar usuldan, yavaştan konuşmaya başladı. Bu kervanın başında, iki çocuk vardı, biri kız biri oğlan... Biri gün, bir ay, vay anam vay... Az gittiler düzde, uz gittiler güzde, konakladılar bizde... Çoban yıldızıyla çıktılar yola, özenle baktılar sola, bu yolculuğun sonu güzel ola... Çan seslerinden dağlar ormanlar uyanıp sallandı, gökler yerler tüm canlılar uyandı, dirlik düzenlik türkülerini ırladı... Gel zaman, git zaman, sakın demeyelim 'aman!' El de yaman olur ya, ille de beyler yaman mı yaman... Vay anam vay... Kervanımızın karşısına, uçsuz, bucaksız mor denizler çıkıverdi, denizler köpürdü köpürdü, deveci çocuklar delireyazdı. Yiğitler süzüle süzüle, analar üzüle üzüle, binlerce kelle gitmiş... Adamlar tükenir mi, tükenmez, kavga bitmedi, bir gün biter... Çocuklar çoğaldıkça kötüler azaldı... Dayanın çocuklar, tuzaklar var yolunuzda, yaklaşmak üzereyiz mutlu sona... Çoban yedi koyuna gitti, çocuklar gitti yemeden oyuna... Masallar gerçek, gerçekler masal... Azı asalak, sömürgeci, derken derken, sayılarda kaldı asal... İlle de yüreğimin ortası bu masal... Bir varmış, birler varmış, binler varmış, dünyacık gide gide daralmış... Ha varmış, yokmuş ha, üretilmiş bulutlarca yağlı kara... Dayanın çocuklar, yolları katlayın kuşak kuşak, zamanı sarmalayın yıl yıl... Bu konak, hem uzak dünlerde, hem yapıyakin günlerde... Zorlukları yendikçe güçlendik, güzelleştik, işte mor deniz dağını çıkardılar önümüze, yapıyakin günümüze... Dize gelip köleşmek kötünün kötüsü, yıldırmasın bu yalancı pehlivanların zehirli kurusıkları... Tezin tezinde, kışında, yazında, toplanıp birlik olalım, bırakmayalım ellerimizi... 'Bak hele bak hele' çocuklardaki güzelliğe... Atlayalım mavi denize, aygırları, deniz atlarını, köpek balıklarını, yunus balıklarını yakalayıp elcilleştirelim, tezcene saralım yükümüzü, bal koyalım insanların yüreğine dillerine türkü olsun, ışıksa dolsun içleri... Aman ha, zaman ha, yoz itler girmesin aranız, sonra tuz, biber ekerler yaranıza; bu kansızlar, doymazlar asla bozla...

Elinizi çabuk tutun çocuklar, mavi bulutları kanat yapın ayaklarınıza, kollarınıza kısa günlerde, kese günlerde, kışın kışası yıllarda tez büyüün, hayınların, uğruların üstüne üstüne yürüyün... Uyanın, bilin, tezin tezinde, kocamış geçmiş yılların denizinde, yarısı çürümüş günümüzde, nice çatal yürekli yiğitler varmış; kimisi maçinde, kimisi Anadolu'da, Çin'de... Bezirgânlar, korkutmaya çalışmışlar çocukları. 'Sayılmayız parmak ile, tükenmeyiz kırmak ile', 'Düşünün hele bakın hele' bu deyim Kindam'ın şaşması, düşçe masalcının aynası... Gerçektir ya, düşten güzel, iyi... Eveleme develeme, çocuklar. Toparlanın, toplanın hele... Ebeleme debeleme develeme, bögeleyin tuttuğu kele. Bu azın azından, kimi yola durdu kimi bele. Burada konaklayalım çocuklar! İndirelim yükümüzü, deniz yaratıklarını kavuşturalım özgürlüğe... Gezden gözden ya, ilkin ilkinde, tezlerin tezinde, sormayalı yazı, güzü, hiç mi hiç unutmayalım sömürgeci domuzu, bilelim, ağızlarını usturayla silelim: Yalan denizleri kurusun; kökleri, kökenleri, bir daha, filizlenmesin, çürüsün, tenleri, kendi zehirlerinde erisin.

Ha şuncağızı bilesiniz: Irmaklar akamaz gerisin gerisin, tersin tersin... Bir onlardan on bizden... Sözü uzatmayalım... Armudu taşladık! Masala yenice başlayalım...

İksiz mavi urunda, mavi vaktin birinde” (Çobanla Bey Kızı, I, 69-71)

2. Masalların İçlerindeki Tekerlemeler

Masalların başlarındaki tekerlemelerde bireysel kimliğini daha çok öne çıkaran Oğuz Tansel, içlerindeki tekerlemelerde anonimlik çizgisine büyük oranda bağlı kalarak bunun tam tersini yapmıştır. Zaten genel olarak zaman ve mekândaki hızlı değişimleri ifade etmek üzere kullanılan bu tekerlemeler, doğası gereği uzatılmaya pek uygun değildir. Biraz da bu nedenle olsa gerek Tansel, masal içlerindeki tekerlemeleri, çoğunlukla gelenekte kullanıldıkları şekliyle vermeyi tercih etmiştir. Bununla birlikte, özellikle yine “mavi” sözcüğüne başvurarak zaman zaman bireysel kimliğini yansıtacak tekerlemeler de meydana getirmiştir.

Tansel’in masallarında tespit edilen söz konusu niteliğe sahip tekerlemeler şunlardır:

“Aylar selce, yıllar yelce geçer.” (Topal Dev, I, 168)

“Az gittim suda, öz gittim koylarda, düzde, yokuşta yellerce, uçup sellerce akıp gittim.” (Konuşan Balıkla Yalnız Kız, II, 87)

“Azdan az gitmiş, gölden kaz gitmiş, güzde, yazda gitmiş, bir parmak yol gitmiş, gündüz gece gitmiş” (Konuşan Balıkla Yalnız Kız, II, 86)

“Bir süre aktı mavi zaman. Bir günün birinde” (Naz Kız, I, 90)

“Bir süre aktı mavi zaman.” (Üç Peri Kızı, I, 20)

“Gündüzler geceleri kovaladı” (Naz Kız, I, 92)

“Günler şimşekçe çakıp geçer, aylar yıldızca akıp geçer.” (Al’lı ile Fırfırı, I, 33)

“Günler, aylar maviş maviş aktı, dokuz ay on gün oldu.” (Üç Peri Kızı, I, 24)

“Kanatlı giderler, düz giderler.” (Topal Dev, I, 169)

“Kaş karardı, yıldızlar çoğaldı.” (Çobanla Bey Kızı, I, 83)

“Mavi urunda günler ayları kovalıyor.” (Mavi Gelin, II, 133)

“ ‘Yum gözünü, aç gözünü...’ demeye kalmadan gerçeğe döndüler.” (Çobanla Bey Kızı, I, 76-77)

3. Masalların Sonlarındaki Tekerlemeler

Oğuz Tansel, incelenen masallarının yaklaşık yarısında, bitiş formeli olarak, anonimlik yönü ağır basan tekerlemeleri tercih etmiş; diğer yarısında ise yine anonimlik çizgisinden hareketle bireysellik yönü ağır basanları kullanmıştır. Tansel bu tekerlemelerinde, hem üslup hem de motif açısından masal geleneğini kesinlikle göz ardı etmemiştir. Örneğin Türk dünyası masal geleneğinde yaygın bir motif olan ve “Ben de oradan geliyorum...” gibi sözlerle ifade edilen “anlatıcının olay yerinden gelmesiyle ilgili bitiş formelleri” (Dilek, 2002: 257) bu tekerlemelerde de yansımaları bulmuştur. Ancak bu tekerlemelerde Tansel, hem kurgu hem de şiirsellik içeren dil ve üslup açısından bireysel yaratıcılığını öne çıkarmıştır.

İncelenen masallardaki söz konusu niteliğe sahip tekerlemeler şunlardır:

“Ben bu güneş ülkesini gördüm, oradan geliyorum. Atları görünmez arabalara yüklenmiş küfeler dolusu yıldız getirdim, hepsi de çocuklara. Mutlu olabilir insanlar.” (Konuşan Balıkla Yalnız Kız, II, 91)

“Bu masal bundan sonra başlar!... Bir heybe dolusu yıldız getirdim güvercinlere.” (Çobanla Bey Kızı, I, 83)

“Bu öykücük avanakları anlatır. Siz siz olun kurnaz tilkilere kanmayın, hırsızlar padişahına aldanmayın.” (Al’lı Tilki, II, 47)

“Bunlar mutlu yaşamının savaşını verip muratlarına erdiler. Sizler de savaşçı muratlarınıza eresiniz. Mavi elmalarım çocuklara.” (Topal Dev, I, 177)

“Bütün kızlar, gelinler Fırfırı yürekli olsunlar. Dünyamız kötülerden kurtulsun. O ülkedekiler birlik, mutluluk içindeydiler. Oradan geliyorum, armağanlar gönderdiler hepinize.” (Al’lı ile Fırfırı, I, 41)

“Bütün kızların surları açık, yaşantıları erinçli olsun.” (Becerikli Kız, I, 107)

“Gökten ne elma düşer ne bulut. Dertlenme, bulursan bir iş tut. Tozdan dumandan buyruk okunmaz. Bilinçlenmeyenler kurtulamaz. Uzay küçük, uzay az...” (Yedi Dullar, II, 182)

“Gökten üç mavi elma düştü, üçü de çalışanlara.” (Oduncunun Karısı, I, 51)

“Gökten, mutluluk elmaları düştü, kötülerle, kötülüklerle savaşanlara.” (Kırk Kardeşler, II, 39)

“Mavi gökten maviş bir elma düştü, o da dinleyenlere...” (Balıkçı, I, 152)

“Metelin tadı söylemekle, dinlemekle çıkar. Ben o ülkeden geliyorum. Armağanlar getirdim, herkesin usundan geçirdiği. Yitirmedim, düşürmedim. Önüme uğrular çıktı vermedim. Tümü çocuklara.” (Naz Kız, I, 97)

“O ülkede herkes işinde, gücünde; halk mutluluk içinde.” (Mavi Benekli Firik, I, 63)

“Periler konağından üç mavi elma almıştı, üçü de çocuklara.” (Üç Peri Kızı, I, 28)

“Yeryüzü türlü çiçeklerle bezendi. Kişioğulları zorbalardan kurtuldu, kötülüklerden arındı. Barış için savaşanlar, erişecekler mutluluk konağına.”

Ben oradan geliyorum. Tüm armağanlar, güzel günler çocuklara.” (Dalyanoğlu, II, 124)

Tartışma ve Sonuç

Sanat eserlerinin başka bir dile çevrilmesi konusunu, Oğuz Tansel özelinde ele alan Talât S. Halman (1996: 60); halk şiiri ve mizahla birlikte masal ve tekerlemelerin, başka bir dile hakıyla çevrilmesinin zorluğuna, hatta olanaksızlığına değinir ve “Hele tekerlemeler, bir dilden başka bir dile başarılı aktarılamıyor.” değerlendirmesini yapar. Bu durum, elbette tekerlemelerin, hem dil hem de kurgu anlamında görünenden daha derinlikli bir özelliğe sahip olmasından ve aslında çok fazla kültürel kod içermesinden kaynaklanmaktadır. Bu bakımdan tekerlemeler, kültürel anlamda özgülük ve özgünlük değeri taşıdığı için apayrı bir öneme sahiptir. Masallarında kullandığı tekerlemelerinden hareketle, Oğuz Tansel’in de, bu önemin farkında bir halk bilimci ve masal yazarı olduğu rahatlıkla söylenebilir.

Tansel’in, çalışmamız kapsamında incelenen 25 masasında; 25’i masal başı, 25’i masal sonu ve 62’si masal içi olmak üzere toplam 112 tekerleme kullandığı tespit edilmiştir. Bu masalların tamamında başlangıç tekerlemesi bulunmaktadır. Masal sonu tekerlemesi ise ikisi (Korkak Adam, II, 15-24; At, Tilki, Kurt, II, 141-148) hariç tüm masalarda bulunmaktadır. Bununla birlikte, iki masalın sonunda (Mavi Benekli Firik, I, 63; Kırk Kardeşler, II, 39) biri anonimlik, diğeri ise bireysellik yönü ağır basan ikişer tekerleme kullanılmıştır. Ayrıca *Mavi Benekli Firik* (I, 53-63) masasında, masal içi tekerlemeye de rastlanmamıştır. Bu istatistiksel verilere ek olarak, Tansel’in masallarında kullandığı tekerlemeler anonimlik-bireysellik bağlamında değerlendirildiğinde ortaya çıkan tablo da, şu şekilde bir çizelgeye dönüştürülebilir:

Çizelge 1: Oğuz Tansel'in Masallarındaki Tekerlemelerin Anonimlik-Bireysellik Bağlamında Dağılımı

	Anonimlik Yönü Ağır Basan Tekerlemeler	Bireysellik Yönü Ağır Basan Tekerlemeler	TOPLAM
Masal başı	4	21	25
Masal içi	50	12	62
Masal sonu	11	14	25
GENEL TOPLAM	65	47	112

Çizelgeden de anlaşılacağı üzere Oğuz Tansel, masal içlerinde daha çok anonimlik yönü, masal sonlarında ve özellikle de masal başlarında ise bireysellik yönü ağır basan tekerlemeler kullanmayı tercih etmiştir. Anonimlik yönü ağır basan tekerlemelerin temel özelliği, sözlü gelenekte kullanılan tekerlemelerin ya olduğu gibi ya da herhangi bir masalcının yapabileceği küçük değişikliklerle aktarılmış olmasıdır. Bireysellik yönü ağır basan tekerlemelerin ise iki temel özelliği bulunmaktadır. Birincisi, bu tekerlemelerin, Tansel'in şair kimliğinden de beslenen şiirsel ifadeler içermesidir. Bu konuda en çok dikkat çeken nokta, “mavi” sözcüğünün alışılmadık kullanımları ve bu sözcüğe yüklenen anlamlardır. Örneğin tekerlemelerde “mavi” sözcüğüyle ilgili olarak, “ilksiz mavi urunda, mavi vaktin birinde, mavi zamanda, mavi ilksizde, mavi ülkede, mavi zaman içinde, mavi urunun berisinde, dünlerin mavi dumanlı tasında, mavi yılların birinde, günler aylar maviş maviş aktı, mavi elmalarım çocuklara, gökten üç mavi elma düştü, mavi gökten maviş bir elma düştü” gibi ifadelerle rastlanmaktadır.

Oğuz Tansel'in masallarında “mavi” sözcüğüyle ilgili kullanımlar, başka araştırmacıların da dikkatini çekmiştir. Bu çerçevede örneğin Gülbün Onur ve Dilek Sarıca (2003: 144): “Tansel, maviyi masalların özellikle başlangıcında kullanarak gerçeğin terk edilip yeni bir evrenin kapısının aralandığını, masal dünyasına girildiğini vurgular.” şeklinde bir değerlendirmede bulunur. Günay Güner (2003: 189) ise Tansel'in masallarında mavi sözcüğünün güzele, iyiye, doğruya dair anlamlar içeren bir boyut kazandığını ifade eder. Tansel'in masal ve şiirlerinde mavinin kullanımına odaklanmış bir yazı kaleme alan Ali Osman Öztürk (2002) de, mavinin özellikle tekerlemelerde kullanımına dikkat çeker. Bu çerçevede Öztürk, “Oğuz Tansel, derlediği metinlere bu denli mavi tonu kendisi vermiştir. Bununla masallarında bir şiir evreni yaratmıştır.” değerlendirmesini yapar ve Tansel'in, maviyi; “Zaman nitelemesi olarak”, “Uyanıklık ve çalışkanlık özü olarak” ve “Yeni bir dünya düzeni olarak” kullandığını belirtir.

Tansel'in bireysel nitelikli tekerlemelerinin ikinci temel özelliği, bu tekerlemelere, masal dünyasının “hayal” atmosferi içinde, çeşitli sosyal ve siyasal konulara dair güncel “gerçek”lerin dile getirildiği mesaj yüklü bir zemin görevi yüklenmiş olmasıdır. Bu çerçevede, Oğuz Tansel için: “Halk bilgisiyle çağdaşlığı özümseyerek kendi bilgeliğini yaratmıştır.” yorumunu yapan Adnan Binyazar (1996: 9-10): “Onun masallarında, eskiyi duyumsadığınız oranda **güncel** olanın gerçeğini de yaşarsınız.” değerlendirmesini yapar. Bu bağlamda Tansel'in kendisi de: “Masallarımızda güncel sorunlara değinmek olanağı vardır sanırım, hele tekerlemelerde bu olanak istenilenden de çoktur.” (Ateş, 1978: 506) açıklamasını yapar. Bu açıklamadan da anlaşılacağı üzere Tansel, masal tekerlemelerini, toplumdaki birtakım aksaklıkları eleştirel bir dille gündeme getirebileceği bir zemin olarak bilinçli bir biçimde seçmiştir. Tansel'in, bu zemin üzerinde dile getirdiği ve kendisinin de “güncel” sıfatıyla nitelendirdiği sorunların dikkat çeken bir yönü, bunların önemli bir kısmının güncelliğini hâlâ koruyor olmasıdır. Söz gelimi, bu tekerlemelerden birinin bir bölümü şöyledir:

“Gel zaman, git zaman, bu mutluluk ülkesinde fili yuttu bir yılan... Köylerde, kentlerde zorbalı, zorbalıklar kol gezer oldu! Bu ülkenin suları azaldıkça azaldı... Altın kumlu kıyıları yağmalandı. Varsılığı, içli, dışlı ortaklarca talanlandı. Tüm doğrular yalanlandı... İşsizler ordusu yılanı döndü gurbetçilikte... Sürü çoban buyruğunda. Yabanıl it kuyruğunda sinekçe değersiz... Al gülüm, ver gülüm... sürü kurttan habersiz, onurlar çiğnendi...” (Konuşan Balıkla Yalnız Kız, II, 83)

Tansel’in, tam 40 yıl önce ilk baskısı yapılan bir masal kitabında, bir tekerlemenin içine yerleştirdiği “güncel”e dair bu sözlerin bugün de geçerliliğini ve güncelliğini koruduğu söylenebilir. Tekerlemelerin bu yönü, Tansel’in sanatçı sezgisini ve öngörüsünü ortaya koyması bakımından ayrı bir öneme sahiptir.

Sonuç olarak; anonimlik-bireysellik bağlamında ele almaya çalıştığımız tekerlemelerinden hareketle Oğuz Tansel’in, yakından tanıdığı masal geleneğini gözeterek bireysel bir tekerleme üslubuna ulaştığı görülmektedir. Bu durum, onun salt bir derlemeci değil; şairlikle de beslenen önemli bir yazar olmasından kaynaklanmaktadır. Tansel’in hocası Pertev Naili Boratav (1997a: 77): “İyi masalcı tekerlemeleri yerinde ve ölçüsünde kullanmasını bilendir.” belirlemesini yapar. Boratav’ın bu belirlemesinden de hareketle, masallarındaki tekerlemeleri göz önünde bulundurduğumuz Oğuz Tansel’in, sözlü kültürden beslenip yazılı kültür ortamında ürün veren gerçekten iyi bir masal yazarı olduğu rahatlıkla söylenebilir.

Kaynaklar

- Ateş, K. (1978) “Oğuz Tansel’le”, *Türk Dili*, XXXVII, 321, 505-507.
- Bahar, M. A. (2016) “Oğuz Tansel’in Derlediği ve Yazdığı Masallarda Çok Söylemlilik”, *İdil*, 19, 75-103.
- Binyazar, A. (1996) “Üç Kanatlı Masal Kuşu”, M. Turan (Ed.) *Üç Kanatlı Masal Kuşu: Oğuz Tansel* (ss. 9-11). Ankara: Ürün Yayınları.
- Boratav, P. N. (1997a) *100 Soruda Türk Halk Edebiyatı*. İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Boratav, P. N. (1997b) *Az Gittik Uz Gittik*. İstanbul: Adam Yayınları.
- Boratav, P. N. (2000) *Tekerleme*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Çevik, M. (2013) *Anonim Bir Türkü: Musa Eroğlu*. Ankara: Ürün Yayınları.
- Çevik, M. (2016) “Pertev Naili Boratav-Oğuz Tansel Mektuplaşması”, *Folklor/Edebiyat*, 84, 159-173.
- Çobanoğlu, Ö. (1999) *Halkbilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Dilek, İ. (2002) “Şalgandı Masallarında Bitiş Formeli Olarak Anlatıcının Masal Ülkesinden Dönmesi” (ss. 257-263). *Uluslararası Türk Dünyası Halk Edebiyatı Kurultayı Bildiriler Kitabı*. Ankara: Kültür Bakanlığı.
- Duymaz, A. (2002) *İrfanı Arzulayan Sözler Tekerlemeler*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Günaltılı Gündüz, Ö. (2008) “Oğuz Tansel’in Masal Kitaplarının Eğitim Değeri ve Türkçeye Katkısı.” Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya.
- Güner, G. (2003) “Oğuz Tansel’in Masallarında Şiirsellik ve Bireysel Evren”, *Folklor/Edebiyat*, 33, 189-192.
- Halman, T. S. (1996) “Tansel’de Öz ve Özgünlük”, M. Turan (Ed.) *Üç Kanatlı Masal Kuşu: Oğuz Tansel* (ss. 59-65). Ankara: Ürün Yayınları.
- Kaya, D. (2004) *Anonim Halk Şiiri*. Ankara: Akçağ Yayınları.

- Kıbrıs, İ. (2000) *Yeni Yüzyıl İçin Çocuk Edebiyatı*. Ankara: Eylül Kitap ve Yayınevi.
- Oğuzkan, F. (1997) *Yerli ve Yabancı Yazarlardan Örneklerle Çocuk Edebiyatı*. Ankara: Emel Matbaacılık Sanayii.
- Onur, G. ve Sarıca, D. (2003) "Al'lı ile Fırfırı: Bir Masal Çözümlemesi", *Folklor/Edebiyat*, 33, 143-149.
- Öztürk, A. O. (2002) "Oğuz Tansel'in Masal ve Şiirlerinde Mavinin Gizemi", *Cumhuriyet Kitap*, 624 (31.01.2002), 6, e-erişim: <http://www.cumhuriyetarsivi.com/katalog/4200/sayfa/2002/1/31/6.xhtml> 06.4.2016.
- Paksoy, A. (1996) "Ekmek Kokulu Sevgi Nerde?", M. Turan (Ed.) *Üç Kanatlı Masal Kuşu: Oğuz Tansel* (ss. 25-32). Ankara: Ürün Yayınları.
- Polat, Ö. F. (2009) "Oğuz Tansel'in Masallarında Çocuk ve Eğitim Teması." Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale.
- Sakaoğlu, S. (1999) *Masal Araştırmaları*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Sarıaslan, Ü. (1996) "Yeni Dünya Düzeni Masalcıları Karşısında, Oğuz Tansel'in Masallarının Kıyısında...", M. Turan (Ed.) *Üç Kanatlı Masal Kuşu: Oğuz Tansel* (ss. 17-24). Ankara: Ürün Yayınları.
- Sever, S. ve Karagül, S. (2014) "Oğuz Tansel'in Derleyip Yazdığı Masal Kitaplarında Yer Alan Sözcüklerin Öğelerinin İncelenmesi", *Folklor/Edebiyat*, 77, 173-188.
- Sever, S. (2007) *Çocuk ve Edebiyat*. Ankara: Kök Yayıncılık.
- Taner, N. (2003) "Oğuz Tansel, Yetiştirdiği Masal Çevresi, Türk Masal Coğrafyasındaki Yeri ve Yapıtları", *Folklor/Edebiyat*, 33, 156-166.
- Tansel, O. (2005) *Mutluluk Peşinde*. İstanbul: Evrensel Basım Yayın.
- Tansel, O. (2009) *Al'lı ile Fırfırı*. C. I, Ankara: Elips Kitap.
- Uyguner, M. (1996) "Oğuz Tansel'in Masalları", M. Turan (Ed.) *Üç Kanatlı Masal Kuşu: Oğuz Tansel* (ss. 33-39). Ankara: Ürün Yayınları.
- Yardımcı, M. (2014) *Başlangıcından Günümüze Türk Halk Şiiri*. İzmir: Kanyılmaz Matbaacılık.

İncelenen Masal Kitapları

- Tansel, O. (2009) *Al'lı ile Fırfırı*. C. I, Ankara: Elips Kitap.
- Tansel, O. (2009) *Al'lı ile Fırfırı*. C. II, Ankara: Elips Kitap.

“Bir Masal Dünyasında Yaşamak”: Çocuklar ve Masallar

“Living in a Tale World”: Children and Tales

Arş. Gör. Dr. Burcu ÇILDIR

Erzincan Üniversitesi

Özet

Sözlü edebiyatının bir ürünü olan masallar, derlenerek yazıya geçirilmiş ve yazılı edebiyata kazandırılmıştır. Masalların yazıya geçirilmesi gelecek nesillere aktarıma olanak sağladığı gibi, özellikle çocuk edebiyatı bağlamında eğitimcilere kaynaklık edebilecek geniş bir metin birikimi sunmuştur. Masalların günümüz çocuklarıyla buluşturulabilmesinde en önemli katkı masal derlemecilerininidir. Bu anlamda Pertev Naili Boratav, İlhan Başgöz, Saim Sakaoğlu, Ali Berat Alptekin, Naki Tezel ve Oğuz Tansel gibi çeşitli araştırmacıların kuramsal ve uygulamalı çalışmalarından söz edilebilir. Özellikle hem derleyici hem de masalların yazınsal anlamda çocuklar için yayımlanmasında Oğuz Tansel'in yeri tartışılmazdır. Derlenen masalların gerek ders kitabı metinlerinde gerekse öğretmen tarafından sınıf ortamında öğrencilerle buluşturulması çocukların dilisel, bilişsel ve duyuşsal olarak gelişimlerini destekler. Bu çalışmada masal derlemeciliğinin çocuk edebiyatı bağlamında önemine değinilmiş ve çocukların masalla buluşmalarının onlara sağlayacağı olası katkılar üzerinde durulmuştur.

Anahtar Sözcükler: Masal, masal derlemecisi, Oğuz Tansel, çocuk edebiyatı.

Abstract

As a a part of oral literature tales have been collected and coined into written literature. Transfer of tales into written language provides for the transmission of tales to next generations as well as a large text richness that can be used as a source especially in the context of children's literature by educators. The most important contribution in meeting tales with today's children belongs to tale collectors. In this context various researchers can be mentioned like Pertev Naili Boratav, İlhan Başgöz, Saim Sakaoğlu, Ali Berat Alptekin, Naki Tezel ve Oğuz Tansel with their theoretical and practical researchs. Particularly role of Oğuz Tansel is indisputable in both as a collector and publishing literary books for children. When the collected tales be in textbooks and present in classroom environment by the teacher they support language, cognitive and affective development of the children. In this study the importance of tales collection is mentioned in the context of children's literature and the possible contributions when children and tales meet.

Keywords: Tale, tale collector, Oğuz Tansel, children's literature.

Giriş

Masal toplumların hayal gücüyle örülmüş ve yüzlerce yıl varlığını sürdürmüş yazınsal bir türdür. Masalın düş gücü demek olduğunu söyleyen Boratav (1982: 276) masal anlatıcısının masalını “sınır tanımaz düş gücü, doğaüstü kişiler ve olaylar” ile doldurduğunu belirtir. Güney (1966: 29) de masalın toplumun ortak ürünü olduğuna vurgu yaparak onu “halkın birleşik yaratıcılığıyla meydana gelmiş sözlü ürün” olarak tanımlar. Sözlü edebiyatın bir ürünü olan masal, aktarımlar yoluyla günümüze kadar ulaşır. Günümüzde masalların daha çok çocuklara seslendiği düşünüldüğünden bu bazı yanlış bilgi aktarımlarına neden olur. Bazı kaynaklar masalı tanımlarken “çocuklara anlatılan olağanüstü olaylar” şeklinde bir

sınırlama getirmiş olsa da masal sadece çocukları ilgilendiren bir edebiyat türü değildir; üstelik özellikle çocuklar için üretilmemiştir (Sınar Çılgin, 2007: 95).

“Düş gücü yaşamı güzelleştiren hazinelerden biridir. Masallar da düş gücüyle zenginleşerek günümüze ulaşan geleneksel kültürün bir parçasıdır. Fantastik öğelerle gerçek yaşamın sorunları işlenir devlerin perilerin hayvanların dünyasında. Masallar bugüne kadar getiren yalnızca anlattıkları değil, kulaktan kulağa aktarım sağlayan dildir. Masallar hangi ülkenin kültüründen gelirse gelsin o dilin güzellikleriyle bezelidir” (İpşiroğlu, 1996: 207). Masallar yalnızca hayal ürünü değildir; masallarda çeşitli motiflerle nice sosyal gerçeklikler çizileştirilmekte ve hele çoğu insan ruhlarından yapılmış ince bir seyahat hissi vermektedir (Güney, 1966: 30).

Bununla beraber masalların kendine göre bir mantığı ve içten içe yürüyen bir özü vardır (Güney, 1966: 29). “Masallar, her çeşit betimleme, benzetme yöntemlerinden yararlanırlar. Ayrıca kendine özgü söz kalıpları ile kalıplaşmış deyişlere de sahiptirler. Usta anlatıcılar masal başı, ortası ve sonlarında, çeşitli kalıp ifadeler kullanmışlardır. Kalıp ifadeleri sadece masalcılar değil, destancılar, hikâyeciler, meddahlar, hayalciler ve orta oyuncular da anlatımı süslemek ve güçlü kılmak için söylemişlerdir” (Aça, Ercan, 2006: 127). Bu kalıp ifadeler tekerleme olarak adlandırılmaktadır.

Tekerlemenin birçok anlama gelebileceğini belirten Boratav; (1982: 281) “etraftakileri eğlendirmek için söylenen herhangi bir halk edebiyatı türüne bağlanamayanlar, güldürücü bir konuyu işleyen aslında destansı özellikler gösteren halk şairlerinin kimi şiirleri, Karagöz’de, ortaoyununda birtakım özellikler gösteren muhavereler, çocuk oyunlarının içerisinde söylenen şiirimsi sayışmacalar” gibi çeşitli kullanım yerlerinden söz etmiştir. Masalda ise tekerlemenin çeşitli işlevleri vardır. “Usta anlatıcıların dilinden derlenen pek çok masalın başında masal tekerlemesi, yalanlama ya da uzun tekerleme diye adlandırılabilir parçalar yer almıştır. Masal başı tekerlemeleri genellikle dinleyiciyi masala hazırlamayı amaçlar ve kimi zaman nazım kimi zamanda uyaklı bir nesir biçiminde karşımıza çıkar (Aça, Ercan, 2006:126). “Başı sonu olmayan ve aslında masalla da ilgisi beklenmeyen bir giriş bölümüdür bu. Akıl almaz serüvenlerden, garip, güldürücü, mantık dışı öğelerden oluşan tekerleme, dinleyicileri masalın düşsel ve gerçek dışı dünyasına hazırlar” (Boratav, 1982:276). Aynı görüşü paylaşan Güney de (1966: 29) masalların ‘bir varmış, bir yokmuş’la başlaması ve tekerlemelerle örülmüş döşemesinin, dinleyenleri olağanüstü olaylara hazırlamak için olduğunu belirtir.

Masalların Yazıya Aktarılması

“Sözlü edebiyat ürünü olan masallar bugün elimizdeki masal kitaplarına nasıl dönüştü?” sorusunun yanıtı bize masalların geçtiği tarihi süreçleri sunar. Pamuk Prenses, Kırmızı Şapkalı Kız, Hansel ve Gratel, Kül Kedisi gibi bugün hepimizin belleğinde çocukken dinlediğimiz bu türden masalların izlerinin olduğunu söyleyen Yücel (2005: 106) yakından tanıdığımız bu masalların zaman içinde ağızdan ağıza aktarılarak günümüze kadar ulaşmış olduğunu belirtir. Uygarlık düzeyinin yükselmesi ve yazının icadıyla birlikte masallar bir yandan sözlü kültür ortamı içerisinde üretilip aktarılırken diğer yandan da yazılı kültür ortamına uyum sağlar ve yazıya aktarılarak kitaplaştırılır (Aslan, 2013: 1). Ancak bu aktarım çalışmalarının belirli bir dönemden sonra gerçekleştiğini belirten Yücel (2005: 106) birtakım araştırmacıların derleme çalışmaları sonucunda anlatı geleneğinin yerini yazılı geleneğe yani masal kitaplarına bıraktığını söyler.

“Masallar her çevrede ve kadın, erkek, genç, yaşlı, çocuk her yaştaki kişilerden derlenebilir. Köy, kasaba, şehir masalları aynı derecede değerlidir. Yalnız iyi masal bilen kimseleri aramak gereklidir. Hafızası kuvvetli yaşlı kadınlar zengin birer masal kaynağı sayılırsa da çokluk yaşlandıkça masalcının, birçok masalı birbirine karıştırdığı görülür” (Boratav, 1982: 288).

Derleme çalışmalarının çok eski zamanlara dayandığını söyleyebiliriz. Özellikle bu anlamda ilk ele alınabilecek adlar Grimm Kardeşler'dir. Dundes (1989: 94), Grimm Kardeşler'e ilişkin şu bilgileri aktarır: Halkbiliminin kuruluşunda Grimm Kardeşler görmezden gelinemez. Grimm Kardeşler yaygın bir şekilde halkbilimi çalışmalarının öncülerinden ikisi olarak düşünülürler. Grimm Kardeşler, pek çok ülkede kendi yerel geleneklerini bir araya getirenlerin halkbilimci olması düşüncesini reddederek, Alman halkbilimi üzerine yaptıkları yayınlar ve koleksiyonlarla gerçek bir dönüşüm başlatır.

Halkbilimine ilişkin verileri, sözlü malzemeleri köylülerin kendi ağızlarından toplamaları bağlamında halkbiliminin gelişmesine önemli katkıları olan Grimm Kardeşler (Dundes, 1989: 95) aynı zamanda çeşitli açılardan da eleştirilirler. Rifat (1999: 80) bu eleştirilerin özellikle masalların derlenmesinde otantik anlatıcıların kullanılmaması ve çalışmalarının son baskılarında masalların anlatım biçimlerinde olan değişiklikler konusunda olduğunu söyler. "Ne olursa olsun, Grimm Kardeşler'in bu çalışmaları, halk masallarının yöntemli olarak derlenmesi konusunda bir başlangıç noktası sayılır" (Rifat, 1999: 80).

"Masallar halkbilimciler tarafından daha çok sözlü kültür ortamı içerisinde, sözlü kaynaklardan derlenerek yazıya aktarılır. Gerek Avrupa'da gerekse Türkiye'de halkbilimi araştırmalarının erken dönemlerinde masallar üzerine yapılan çalışmalara bakıldığında masalların icra bağlamı ele alınmaksızın sadece masal metnine odaklanılarak derlendiği ve derlenen bu masal metinleri üzerine daha çok tip ve motif çalışmalarının yapıldığı görülür" (Aslan, 2013: 1). Bir masalın benzerini, bazen de çok az değişikliklere uğramış olarak aynı birçok yerde birçok kimseden duymak olasıdır. "Motiflerinde hiçbir fark ve eksiklik, fazlalık olmasa bile ayrı ayrı kişilerden, ayrı ayrı yerlerden aynı masalların derlenmesi araştırmalarda bazı sorunların aydınlanması bakımından faydalıdır; değişik şekillerin (varyantların) aralarındaki farkların karşılaştırılması incelemelerde ayrıca önem kazanır" (Boratav, 1982: 289).

Türk masallarına ilişkin yapılan çeşitli çalışmalardan söz edilebilir. Özellikle yabancı araştırmacılar tarafından başlatılan derleme ve katalog çalışmalarının ardından Türk araştırmacılarının da yıllar içerisinde yetişip çeşitli araştırmalar yürüttükleri görülür. Yabancı araştırmacılarından söz edilmesi gereken ilk kişi Rus Türkoloğu F. Wilhelm Radloff'tur. Radloff ilk derleme çalışmalarını yürütür (Arıcı, 2004:161). Derleme çalışmalarında yine birçok yabancı araştırmacının adından söz edilse de özellikle masalların tip kataloglarının hazırlanması denildiğinde akla gelen ad Wolfram Eberhard'dır. "Pertev Naili Boratav ile 1953 yılında yaptığı 'Türk Masalları Tip Kataloğu'ndan sonra Boratav önce 1955'te 'Zaman Zaman İçinde' sonra 1969 yılında 'Az Gittik Uz Gittik' adlı eserleriyle Türk masalları hakkında bilgi ve metinlere yer verilir" (Arıcı: 2004:162).

"Türk masalları üzerine çalışanlardan birisi de Eflatun Cem Güney'dir. Avrupalı masalcıların yaptığı çevirilerden başka, kendisi de geleneğe uygun olarak çocuklara masallar yazar ve derlemeler yapar." (Arıcı: 2004:162). "Eflatun Cem Güney, masalları ile Türkiye'nin dışında Avrupa'ya ve hatta dünyaya yayılan bir üne sahiptir. 1956 yılında Danimarka'daki 'Hans Christian Andersen Medal Kurumu', Eflatun Cem Güney'in 'Açıl Sofram Açıl' kitabındaki masallarını, 55 ulusun çağdaş masal yazarları arasından seçerek onur listesine aldığı 11 eser arasında en mükemmeli kabul eder ve Güney'e, Andersen Pâyesi Şeref Diploması ve Dünya Çocuk Edebiyatı Sertifikası verir. Eflatun Cem Güney, aynı armağanı 'Dede Korkut Masalları' adlı eseriyle 1960'ta ikinci kez alır" (Lüle Mert, 2010: 81).

Derleme çalışmalarının yanı sıra kuramsal çalışmalara göz attığımızda İlhan Başgöz'ün çalışmalarından söz edilebilir. "Başgöz'ün Türkçe yayımlanmış yedi kitabı bulunmaktadır. Bunlardan Folklor Yazıları (1986) İngilizce olarak da yayımlanır" (Öztürk, 2006: 46). "1960'lı yıllardan sonra üniversitelerde de masal derleme çalışmaları yapılmaya başlanır. Özellikle Ankara, İstanbul ve Erzurum üniversitelerinde yapılan tezler önemli bir boşluğu doldurur. Atatürk Üniversitesinde Saim Sakaoğlu, Bilge Seyidoğlu ve Umay Günay'ın hazırladıkları ve öğrencilerine yaptırdıkları doktora tezleri, masal derlemesi

konusunda yapılan önemli çalışmalardır. Yaptırılan bu tezler daha sonra kitap olarak basılır” (Arıcı: 2004:162).

Bir Masal Dünyasında Yaşamak: Oğuz Tansel

Yurdumuz masallarını bugünkü dille yeniden yazma konusunda sürekli bir çaba gösteren bir başka araştırmacı ise Oğuz Tansel’dir (Oğuzkan, 2013: 23). 1942–48 yılları arasında Amasya’da derlediği masallarla Profesör Pertev Naili Boratav ile Profesör Wolfram Eberhard’ın hazırladığı Typen Türkischer Volksmarchen (Türk Masal Tipleri Kataloğu)’na en çok katkıyı yapan araştırmacıdır (Polat, 2009: 18, Sever ve Karagül, 2014: 174). Tansel yalnızca masal derlemeleri yapmaz, aynı zamanda şiirler yazar ve kuramsal olarak da çeşitli yazılarıyla alana katkı sağlar. Onun bu çok yönlü oluşunu Binyazar (1996: 9) “Bir kanadı halk, bir kanadı duygu, bir kanadı bilgelik olan üç kanatlı masal kuşudur.” sözleriyle dile getirir. Ölümünün birinci yıl dönümünde dostları, anısına, ‘**Üç Kanatlı Masal Kuşu: Oğuz Tansel**’ başlıklı kitabı çıkarır (Polat, 2009: 18).

“Çifteler Köy Enstitüsündeki öğretmenlik yıllarının ardından Amasya’ya tayin edilen Oğuz Tansel için masallara yönelik dönemi başlar. Bu dönemde çevre köyleri gezen Tansel, masal bilen kişileri tanımaya çalışır. 1944–1945 yılları arasında Amasya Ziyere Köyü’nde tanıdığı Emine Uyaroğlu Tansel’e 25 masal anlatır. Oğuz Tansel bu masalları dikkatle dinleyerek notlar almaya başlar. Sonraki yıllarda tanıdığı Erzincanlı Mensur Dülger ise Tansel’e 2 halk hikâyesi ve 5 masal anlatır” (Günaltılı Gündüz, 2008: 17). “Tansel çok geniş bir kaynaktan beslenir. Gerek sözlü gelenek aracılığıyla kendisine anlatılanlara gerek okuduğu yapıtlara baktığımızda bu yapıtların Türk kültürünün ve halkbiliminin en önemli yapıtları oldukları görülür. Nasreddin Hoca’dan Keloğlan’a, hayvan masallarından halk hikâyelerine kadar çok geniş bir yelpazeden Tansel özümseme yapar” (Polat, 2009: 21).

“İlk masal kitabını 1959’da ‘Altı Kardeşler’ adıyla yayımlayan Oğuz Tansel, 1962’de ‘Yedi Devler’, 1963’te ‘Üç Kızlar’, 1966’da ‘Mavi Gelin’ ve 1976’da ‘Al’lı ile Fırfırı’ masal kitaplarını yayımlar. 1977’de Oğuz Tansel’in masallarına ‘Türk Dil Kurumu Çocuk Yazını Ödülü’ verilir. 1985’te masallarını ‘Konuşan Balıkla Yalnız Kız’ ve ‘Çobanla Bey Kızı’ adları altında iki kitap halinde bir araya getirir” (Günaltılı Gündüz, 2008: 18).

Tansel, derlediği masalları yayımlarken her masalcı gibi onları kendi süzgecinden geçirir, değişiklikler yapar ve bir ozan-yazar kimliğiyle belli dünya görüşü ve ilkeleri doğrultusunda biçimlendirir (Onur, Sarıca Zerenler, 2002: 193). Masalların derlenmesine ilişkin Tansel’in sahip olduğu anlayış çağdaş bir yaklaşımı yansıtmaktadır. Ölçer Özünel, bu yaklaşımı şöyle değerlendirmektedir:

“Elbette masalların varsa hâlâ sahadan derlenerek oldukları gibi korunmaları fikri geçerlidir. Fakat artık bu tartışmaların ve klasik araştırma yöntemlerinin bir adım ötesine geçerek Grimm Kardeşlere ve masalın yazılı bir tür olarak evrimleşme sürecine uygulamalı halkbilimi yöntemleriyle yaklaşılmasının masalı yeniden okunabilir, dinlenebilir, izlenebilir, anlatılabilir bir türe dönüştürebileceği hatırlanmalıdır. Bu nedenle Türk masallarının uygulama, gösterim ve sürdürülebilir olma gibi farklı eksenlerde de değerlendirilmesi gereklidir. Çünkü bu tür esnek ve farklı bakış açıları, artık neredeyse hiç anlatılmayan ve okunmayan masallara dönüşen Türk masallarının ve masal çalışmalarının ufkunu aydınlatacak ve kaderini değiştirecek güce sahiptir” (2011: 70).

Baş (2012: 126) masalların uluslararası donanımda olsalar bile ait oldukları milletlere ilişkin bir biçimi de taşıdıklarını, başta aktarıcısı olmak üzere bu farklılığın gerek biçim gerekse ana dilden yansıyan söz varlığıyla şekillendiğini söyler. Oğuz Tansel’in masallarında yapmış olduğu değişikliklerin başında tekerlemeler gelir. Tansel, okuru masal atmosferine hazırlayan, gerçeklik ile düş arasındaki belirsizliği dile getiren tekerlemeleri olduğu gibi kullanmaktan kaçınmıştır (Onur, Sarıca Zerenler, 2002: 194). Dilin zengin birikimiyle meydana gelmiş farklı söz unsurları, masalcının anlatım dünyasında edindikleri özgün

dizgiyle dinleyici ve okuyucunun hayal dünyasını fetheder ve masal bu engin edinimler sonucu oluşan anlatım düzeniyle insanı cezbeder (Baş, 2012:126).

“Oğuz Tansel kalıplaşmış ‘Evvel zaman içinde, kalbur saman içinde, vaktin birinde’ gibi tekerlemeleri kullanmak yerine masallarına ‘mavi zaman içinde, mavi vaktin birinde’, ‘öncelerin öncesinde, mavi urunun berisinde’, ‘ilksiz mavi urunda, mavi vaktin birinde’ sözlerini kullanarak başlar. Tekerlemelerle sağlanan masal atmosferi, Tansel’de belirsizliği ve gizemi içeren kendine özgü kalıplar kullanılarak sağlanır” (Onur, Sarıca Zerenler, 2002: 194). Tansel masallarının eğitici gücüne inanır ve kitaplarında masalları kimler için yazdığını belirtir (Polat, 2009: 25). Kitapları 9–15 yaşındakiler için düzenlediğini söyler ancak büyüklerin de severek okuyabileceğini ekler (Tansel, 1976: 9).

Tansel masallarına hedef kitle olarak çocukları seçer. “Tansel’in özellikle çocukları ‘gelecek’ olarak görmesi onun masallarını yazmasının temel nedenidir. Nitekim Tansel masallarını ‘uyutmak için değil, uyandırmak için’ yazdığını belirtir. Bu doğrultuda ‘Uyandırılacak olan kimdir?’ sorusuna vereceğimiz yanıt ‘çocuk’ olacaktır.” (Polat, 2009: 27). En eski türlerden biri olan ve toplumdan beslenerek günümüze kadar gelen masallar sık sık çocuklarla birlikte anılır. Özdemir (2002: 20), bir yazıyı okurken belirli bir iletişim konumuna girdiğimizi ve bu iletişim konumu okuduğumuz metnin türüne göre değişiklik gösterdiğini belirtir. Çocuğun masal metinleriyle kolaylıkla iletişim içine girebilmesi belki de onu bu türe çeken en önemli özelliklerden biridir. Masallarda yoğun olarak bulunan merak ögesi daha başta masal ile çocuğu birbirine yakınlaştırır (Dilidüzgün, 2009:101). Düşsel bir yolculuk olan masallar (Şirin, 2000: 71), her zaman çocukların dikkatini çeker (Yücel, 2005: 106).

Çocuklar ve Masallar

Masallar bir anlatıcı yoluyla henüz okuma yazma evresine geçmeyen çocuklara ulaşmakta ve çocuklar üzerindeki etkileri erken yaşlardan başlayarak görülmektedir. İlkokul çağı ile birlikte sözlü olarak aktarılan masallar, yerini çocukların kendilerinin de erişip okuyabilecekleri masal kitaplarına bırakır. Bu bağlamda hem erken yaşlarda hem de okul çağında masalların çocukların çeşitli gelişim özelliklerine ve dil becerilerine dönük olanaklar sunduğu söylenebilir. Masalların çocuklar üzerindeki olası etkileri şöyle özetlenebilir:

- **Masallar okuma kültürünün temellerinin atılmasında önemi rol oynar.**

Çok erken dönemlerde yazınsal bir tür olarak masallarla buluşan çocuk okuma kültürü edinme sürecinin de ilk adımlarını atmış olur. Bunda masalların taşıdığı türsel özelliklerin payı büyüktür. İpşiroğlu (1996: 46), masalları gerçekte kurmacanın birbirine karıştığı naif ve çocuksu bir tür olarak görür ve bu sürecin okuma ediniminin ilk aşamasını oluşturduğunu belirtir. Sever (2013: 18) ise 1-3 yaş aralığından söz ederek okuma kültürünün temellerinin atılabilmesinde çocuğun merak duygusunu devindiren, giriş tekerlemeleri de olan kısa masalların yetişkinlerce, söyleyiş özelliklerine uygun olarak anlatılmasının, okunmasının; sayısmacaların çocuklarla birlikte söylenmesinin, resimli kitapların bir oyuncak gibi yaşam alanına katılarak çocuklarla birlikte incelenmesinin, temel ilke olarak benimsenmesi gerektiğini dile getirir. Bu aşamada okuyucu kitapta canlandırılan kurmaca dünyaya kendisini kaptırır, bu dünyanın kişileriyle özdeşleşir, onların duygu ve düşüncelerini paylaşır, kısaca bu dünyayı gerçekmiş gibi yaşar (İpşiroğlu, 1996: 46).

“Bu toprağın masallarını ocaktan yetiştirme masalcılardan derleyerek ya da derlenmiş masallardan en güzellerini seçerek pedagojinin süzgecinden geçirmeli ve sonra bunları usta masalcıların ağız tadıyla işleyerek yazılı bir edebiyat düzeyine eriştirmeliyiz. Masalların tadı anlatılışındadır. Çocuklarımız ancak bu türlü masallarda analarının dizlerinin dibinde dinlediği masalların tadını bulabilirler” (Güney, 1966: 11).

- **Masallar çocukların kişilik gelişimlerini olumlu yönde destekler.**

“Masallarda dünya hatta evren yeniden düşünülebilir ve şekillendirilebilir. Böyle sınırsız özgürlük alanı oluşturan masalların çocuklara okutulması; bunlardan yararlanarak

yaratıcı düşüncelerinin geliştirilmesi ve sorunlara değişik yaklaşımlar getirilmesi insanlığın geleceği için önemli bir kazanç olabilir” (Güleryüz, 2006: 198). Dilidüzgün (2009: 101) masallara egemen olanın olumlu dünyadan söz eder ve bütün kötülüklere ve kötü kişilere, olağanüstü ve gizemli güçleri olan devlere, cadılara, büyülere karşın iyi yürekli, dürüst, yardımsever olan her zaman kazandığını ve bu bakımdan çocukların da iyi ile özdeşleşip iyilerin dünyasında yer almayı yeğleyeceğini belirtir. “Masalların hep mutlu sonla bitmesi aslında bir tür yaşam dersidir. İyi olanın eninde sonunda kazanmasıyla kötülük yaparak başarılı olmanın mümkün olmadığının altı çizilir. Cesaretin önemi sürekli vurgulanır. Zor koşullar ve kötü kalpli insanlarla karşılaşan iyi yürekli ve korkusuz kahramanlar her şeyin üstesinden gelir. Çocuklar da bunun aracılığıyla cesaret ve özgüven başta olmak üzere birtakım güzel davranışlar edinir” (Yaldız, 2006: 39). Masalların çoğunlukla mutlu sonla bitmesi, okurun doyuma ulaşmasına neden olur (Dilidüzgün, 2009: 101).

Çocukların düş gücünün geliştirilmesi bakımından masalların yararlı olduğu kuşku götürmez bir gerçektir (Dilidüzgün, 2009: 102). “Ne var ki sağlıklı bir kişinin gelişimi için yaşama, yaşamının anlamına ilişkin sorulara cevaplar bulma zorunluluğu vardır. Bu gibi bilgileri hazır ve paketlenmiş olarak bir kitaptan ya da yetişkinlerden öğrenmesi de olanaksızdır. Aynı zamanda değerlerin edinilmesi olarak da görebileceğimiz bu süreçte nitelikli masalların çocuğa büyük katkısı olacaktır. Masallarda ele alınan konular bir bakıma çocuğun iç sorunlarına, gerilimlerine gönderme yaparken dolaylı bir yoldan da çocuğun dünyasına girer. Bu bakımdan çocuk bilincine varmadan kendini bulur masalda” (Dilidüzgün, 1994: 4).

- **Masallar çocuğun sosyal gelişimine katkıda bulunur.**

Masallar çocukları eğlendirirken bir taraftan onlara yeni şeyler öğretir, ana baba ile çocuk arasındaki iletişimi sağlar. Çocuğu farkında olmadan yaşama hazırlar (Şimşek, 2011: 170).

Çocuğun veya gencin geçirmek zorunda olduğu süreçleri işletir bünyesinde. Dahası çocukluktan gençliğe ve yetişkinliğe geçiş sürecinde yaşanan başkasını ve çevreyi anlama, hak verme, hoşgörü kültürü edinme, paylaşma, iyilik ve kötülüğün ayırımına varma, bencilliğin kötü sonuçları konusunda bilinçlenme vb. konularda yaşanan sorunların aşılmasına yardımcı olur. Çünkü çocukların yaşadığı düş dünyası ile masal dünyası, koşutluk içindedir. Aynı zamanda masalların içindeki görselliği artırıcı betimlemeler, silik bırakılan ve her dinleyen/ okuyanın kendince doldurmasına olanak sağlayan özellikler, çocuğun dünyaya bakışı ve algılayışıyla benzeşir. Çünkü çocukta nesne, olay ve kişileri tek bir yanıyla görür (Dilidüzgün, 2009: 102).

- **Masallar çocukların söz varlığının gelişmesine katkıda bulunur.**

Masallar, Türkçenin zengin anlatım geleneğini çocuklara kazandıracak bir araç olarak değerlendirilebilirler. Bunun için masalların çocukların anlayabileceği dilde olması gerekir (Yücel, 2005:112). Anadilin edinim ve gelişim sürecinde, çocuğun dinleme ve okuma dünyasını süsleyen masal metinlerindeki söz unsurları, dinleme ve okuma kanalı ile oluşan alıcı söz varlığını zenginleştirir, konuşma ve yazma becerilerinde kullanılmak üzere de üretici söz varlığına aktarılır (Baş, 2012: 127).

Tekerlemeler şiirsel söz varlıklarıyla çocukların ilgisini çekmekte ve dil gelişimine katkıda bulunmaktadır. Tıpkı oyun tekerlemeleri gibi masal tekerlemeleri de çocukların çok beğendiği sözleri içerir. Masala bir tat verilmek isteniyorsa tekerlemelerden mutlaka yararlanılmalıdır.

- **Masallar çocukların dil gelişimlerini olumlu yönde destekler.**

Masallar içerisinde yer alan ses uyumları ve çocukların bilme dürtülerini besleyen kurgularıyla çocukların dil gelişimleri üzerinde de etkilidir. Güleryüz (2006: 195) okulöncesi dönemde sözcük dağarcıklarına uygun masallarla buluşturulan çocukların dil becerilerinin ve yaratıcı özelliklerinin gelişebileceğini belirtmiş özellikle bu dönemlerde çocuklara anlatılan

masalarda ritim ve taklitlere yer verilebileceğini söyler. Dil etkinliklerine koşut olarak yürütülen bu tür süreçler çocukların diğer gelişim süreçlerini de besler. Sever (2013: 18) 3-6 yaş dönemindeki çocukların sürekli çeşitlenen ilgi alanları, gülme, eğlenme, keşfetme istekleri, zengin düşsel evrenleri, kısa ve yalın anlatımlı masal, öykü ve anlatılarla desteklenmesi gerektiğini belirtir ve ekler “Yetişkinler, kitaplardaki kurguları vurgu, durak, tonlama ve ulama gibi söyleyiş ilkelerine uygun biçimde seslendirmeli; bu etkileşimlerde çocukların anlatıları ilgiyle dinlemeleri sağlanmalıdır. Çocuklar, dinleme/inceleme etkinliğinden sonra, resimlerin ya da dilsel kurgunun kılavuzluğunda, kendi duygu ve düşünce birikimlerini de kullanarak masal ve öykü anlatmaları için isteklendirilmelidir.” Böylece çocukların dil becerileri, duygu dünyaları zenginleşebilir ve bunlara koşut olarak devinışsel becerileri de geliştirilebilir (Güleryüz, 2006:195).

“Masal çocuğun hayal dünyasını zenginleştirir, masallar çocuğu yaşama hazırlar, çocukların dinleme becerilerinin gelişmesine katkı sağlar, okuma alışkanlığının temeli masalarla atılır, çocukların sözcük dağarcığını geliştirir, çocukta edebi zevki geliştirir, çocukların konuşma becerilerinin gelişmesine katkı sağlar, masalarla kültür aktarımı sağlanır” (Şimşek, 2011:170). Birden fazla işleve sahip olan masallar gerçek dünyadan farklı bir bağlamda geçen olaylar dizisini içerir. Çocuğun dünyasına yakın olduğu için onu cezbeden bu gerçekdışı dünya çeşitli öğeleriyle bu gerçekdışılığı tekrar tekrar vurgular. “Giriş bölümü ile diğer bölümlerde söylenen tekerlemeler de masalın gerçekdışılığını vurgular. Çocuklara bu bölümlerde yer verilen tekerlemelerin öğretilmesi dil gelişimlerinin desteklenmesine ve kendi masallarını yaratarak kurgulayabilmelerine olanak sağlar” (Tanju, 2013:106).

Her Masal Çocuğa Göre midir?

Masalların olası katkılarını sıraladıktan sonra bir de eleştirel bağlamda ele alınması doğru olur. “Her masal çocuğa göre midir?” sorusunun yanıtı üzerinde dikkatle durulmalıdır. İçinde her türlü şiddetin, cinselliğin, acımasızlığın, kötülüğün simgesel de olsa anlatıldığı bu türü çocuklara sunarken seçici davranmak anne baba ve öğretmenler için zorunlu bir görevdir (Dilidüzgün, 2009: 95). Kimileri dev, peri, cadı, üvey anne, kötülük ve şiddet içeren masalların soyut düşünme çağı öncesi çocuklarını korkuttuğunu, bazı masallardaki ahlak anlayışının bugünkü toplumun ahlak anlayışına ters düşebileceğini; yanlış bir kadercilik anlayışına itebileceğini savunmaktadırlar (Çakmak Güleç, Geçgel, 2012: 57). Masalın çocuklara uygun olmadığını savunan araştırmacıların iddiasına göre masallar çocukları hayatın gerçeklerinden uzaklaştırır, yanlış inançlara sürükler, doğru ve mantıklı düşünme alışkanlığının gelişmesini engeller (Oğuzkan, 2013: 23).

“Masalların sanıldığı kadar basit ve tehlikesiz olmadığı belirtilmeli.” diyen Dilidüzgün (2009: 95)’e koşut olarak Russell (2009:199) özellikle 18. yüzyılın sonlarından beri masalların çocuklar için uygun olup olmadığını tartışıldığını söyler; bu tartışmalara ilişkin iki başlığa dikkat çeker: Şiddet ve kadın karışıklığı.

“Masalarla ilişkili tartışılan en önemli konulardan biri şiddetin tekrarlanma sıklığıdır. Aptal ve sorumsuz küçük tavşanlar yok edilir, kurt kaynar suda pişirilir ve cadılar sıcak fırınlara itilir; masallar şiddet eylemlerinin paylaşılması açısından eşitlikçi bir yol izler ve karakterler çeşitli yollarla ağır şekilde yaralanır. Şiddet, gerilim ve korku kahramanın kendini geliştirmesi ile sonuçlanır. Böylece Hansel ve Gratel cadıyı kızgın fırına atıp tüm hazinesini alarak kendilerini evden uzaklaştıran cadı üvey annelerinin yanına geri dönerler. Yetişkinlerden çok çocukların buradan çıkaracağı iletilerden biri de dünyanın cadılar ve korkutucu şeylerle dolu olduğu ve bizim de bunlarla yüzleşmek zorunda olduğumuzdur.”

Sınar Çılgın (2007: 97), özellikle kahramanlara dikkat çekerek masalda yer alan kişilerin sembolik ve düz olduğunu, sınırlı kişilik özelliklerine sahip olduğunu ve masal boyunca bu özelliklerin değişmediğini söyler: “Cadı, dev, canavar ya da üvey anne daima kötüdür. Kötü olarak nitelendirilen bu kahramanların yanı sıra her zaman iyi olan

kahramanlar da vardır. Güzel genç kız adil kibar ve sevgi doludur. En küçük erkek çocuk saygı uyandırır, naziktir. Saf gibi görünse de daima başkalarını düşünür. Ağabeyleri gibi bencil ve kibirli değildir.”

“Bazılarına göre masalarda yer alan olumsuz kadın karakterlerin ya da genel olarak üvey annelerin talihsiz, küçük görülen tasviri şiddet ögesinden daha zarar vericidir. Sindirella, Uyuyan Güzel ya da Pamuk Prenses gibi birçok masalda tüm kadın portreler yetenekli (yakışıklı) bir erkeğin nezaketine kalmış bir geleceği olan ve bu erkekleri güzel görünüşleri ve tatlı kişilikleriyle etkilemeleri gereken çaresiz (güzel) yaratıklar olarak çizilmiştir” (Russell, 2009:202).

Masalların olası katkıları sıkça dile getirilirken Dilidüzgün (2006:2) bazı ana– baba ve öğretmenler tarafından gerçekçi olmadığı gerekçesiyle bu türün dışlandığından ve bu eleştirinin kendi içinde hem haklı hem de haksız yönleri olduğundan söz eder ve masalın çocuğu aşrı düş dünyasına sürükleyip çocuğun gerçek dünyaya uyum sağlayamamasından korkmanın masal türünü bütünüyle dışlamayı gerektirmediğini belirtmektedir. Kimileri de gerçek yaşamın da en az şiddet içeren masalların hayal dünyası kadar tehlikeli ve zalim olduğunu ancak masalarda daima insanların zorlukların üstesinden geldiklerini; kötülüklerin yerini iyiliğe korkunun da sevinç ve mutluluğa bıraktığını; masalın çocukların hayal dünyalarını zenginleştirdiğini vurgulayarak masalın çocuklar için yararlı olduğunu savunmaktadırlar (Çakmak Güleç, Geçgel, 2012: 57).

Oğuzkan’a (2013: 26) göre, masalların seçilmesinde göz önünde bulundurulması gereken temel özellikler şöyledir: Masalı oluşturan olaylar canlı ve hareketli olmalıdır, masalın dili sade anlatımı akıcı olmalıdır, masalda düğüm noktası ustaca işlenmiş olmalı olaylar beklenmedik biçimde sonuçlanmalıdır; tasvirler kahramanların davranışları ve beğenileri çocuklarda iyilik ve güzellik duygusunun gelişmesine yardımcı olmalıdır; masalda anlatılar zaman zaman çocukları neşelendirmeli, güldürmeli ve eğlendirmelidir; masal konusu ve kahramanları bakımından çocukları korkutmaktan ve üzmekten uzak olmalıdır; masalda çocukların uyuşukluğa, boş inançlara ve yazgıcılığa yönelten telkinler bulunmamalıdır. Masalları anlatırken abartılı hareketlerden kaçınılmalı, göz hareketleri, jest ve mimikler yumuşak, anlatılarla uyumlu olmalıdır. Anlatıcı adeta masalı yaşıyormuş gibi anlatmalı, masal bitiminde “ya gördünüz mü, ne ekersen onu biçersin” öğüt vermenin ötesinde tehdit edici bir durum sergilenmemelidir (Tanju, 2013:106).

“Aslında tüm bu kötü örnekler de çocuğun zihinsel gelişimini ve ileride karşılaşacağı sorunlarda ruhsal bariyerini yükseltmek için çok amaçlı kullanılabilecek fırsatlardır. Eleştirel bakışını geliştirmek amaçlı ve kendi ruhsal çekincelerini aktarmasını, çocuk-ebeveyn, çocuk-toplum ve elbet çocuğun kendisiyle olan ilişkisinin analizini yapmasını sağlamak üzere sohbet zemini olarak kullandığında, bu tür klasik masallar ruhsal darbeler zemini olma işlevini bırakıp bir olanağa dönüşecektir” (Sezer, 2012: 762).

Sonuç

En eski çağlardan bu yana dilden dile aktararak günümüze kadar ulaşan masallar çeşitli araştırmacılar tarafından derlenerek yazıya aktarılmıştır. Bu aktarımlarda izlenen farklı yollar söz konusudur. Bazı araştırmacılar masalları olduğu gibi kayıt altına alırken, bazıları derleme çalışmalarının ardından kendi biçimini katarak derlediği masalları yeniden kaleme almıştır. Oğuz Tansel de kendi biçimini yazıya aktararak masalları yeniden biçimlendiren araştırmacılarından biridir. Kaleme aldığı masalları özellikle çocuklar için yazdığını belirten Tansel, çocuğun masalla kurduğu etkileşimin farkına varmış ve yüz yıllardan bu yana gelen zengin metin birikimini çocuklara sunmak için çeşitli çalışmalar yürütmüştür.

Ders kitaplarında masalların yeterince yer alıp almadığı, türsel bağlamda derslerde yeterince işlenip işlenmediği ve nitelikli masallar ile çocukların nasıl buluşturulabileceği hala tartışma konusudur. Ancak masallara ilişkin tartışma olmaksızın kabul gören temel özellik çocuklara yapacağı olası katılardır. Gerek dil gelişimi, kişilik gelişimi ve sosyal gelişim gibi

çocuğun çeşitli gelişim dönemlerine ilişkin olası katkıları gerekse okuma kültürü edinmede ilk adımın atılması ve sözcük dağarcığının gelişmesi gibi süreçlere sağladığı destek ile masalların çocuklara sağladığı çeşitli katkılardan söz edilebilir.

Ancak bu noktada dile getirilmesi gereken önemli bir konu masalarda yer alan ve çocuk dünyasına uygun olmayan çeşitli öğelerdir. Olay kurgusunda çocukların yaş ve gelişim özellikleri de göz önünde bulundurularak yer verilen şiddet öğeleri, çocukları şiddete karşı neler yapılması gerektiği konusunda duyarlı kılmalı, onlarda şiddet ve kaba güce karşı bir anlayış oluşturabilmelidir (Sever, 2015: 199). Çocuğa verilecek masalın bilinçle seçilmesi olası sakıncaları ortadan kaldıracaktır (Dilidüzgün, 2006: 2). Masal yalnızca çocuklara seslenen bir tür değildir. Bu nedenle masalarda bulunan ve çocuğa göre olmayan öğelerin özellikle üzerinde durulması ve özenle gözden geçirilmesi gerekmektedir.

Kaynaklar

- Aça, M., Ercan, M. (2006) *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı*, Ö. Oğuz (Ed.). Ankara: Grafiker Yayınları.
- Arıcı, A. F. (2004) "Tür Özellikleri ve Tarihlerine Göre Türk ve Dünya Masalları", A. Ü. *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 26, 159-169.
- Aslan, F. (2013) "Sözlü Kültür Ortamından Derlenen Masalların Yazıya Aktarımı Üzerine Bazı Dikkatler", *Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Kongresi*. 17-19 Mayıs 2013, Saraybosna.
- Baş, B. (2012) "Türk Masallarının Söz Varlığı Üzerine Bir Değerlendirme", *Millî Folklor*, 93, 125- 134.
- Binyazar, A. (1996) "Üç Kanatlı Masal Kuşu: Oğuz Tansel", *Üç Kanatlı Masal Kuşu Oğuz Tansel Anma Kitabı*. (Derleyen: Metin Turan), Ankara: Ürün Yayınları.
- Boratav, P.N. (1982) *Folklor ve Edebiyat II*. İstanbul: Adam Yayınları.
- Çakmak Güleç, H., Geçgel, H. (2012) *Çocuk Edebiyatı, Okul Öncesinde Edebiyat ve Kitap*. İstanbul: Kriter Yayınevi.
- Sınar Çılgın, A. (2007) *Çocuk Edebiyatı*. İstanbul: Morpa Yayınları.
- Dilidüzgün S. (2009) "Masallar ve Masalsı Türler", *İlköğretimde Çocuk Edebiyatı*, (Editör: Güneş, Z.). Anadolu Üniversitesi, Eskişehir, ss.93-124.
- Dilidüzgün, S. (1994) "Masalın Eğitimdeki Yeri", *Çağdaş Eğitimle Sanat Dergisi*. İstanbul: Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği Yayınları. s.1-11.
- Dundes, A. (1989) *Fakelore Fabrikasyonu (Folklore Matters The Fabrication of Fakelore)* (Çev.: A. Uçar, Selcan Gürçayır), Knoxville: The University of Tennessee Press.
- Güleryüz, H. (2006) *Yaratıcı Çocuk Edebiyatı*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Günaltılı Gündüz, Ö. (2008) "Oğuz Tansel'in Masal Kitaplarının Eğitim Değeri ve Türkçeye Katkısı." Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi, Malatya.
- Güney, E. C. (1966) *Folklor ve Eğitim*, Türk Milli Eğitim Teorisi Geliştirme ve Araştırma Serisi-1. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- İpşiroğlu, Z. (1996) *Eğitimde Yeni Arayışlar*. İstanbul: Adam Yayınları.
- Lüle Mert, E. (2012) "Anadili Eğitimi - Öğretimi Sürecinde Çocuk Yazını Ürünlerinden Yararlanma ve Masal Türüne Yönelik Bazı Belirlemeler", *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 31, 1-12.
- Lüle Mert, E. (2010) "Türkçenin Sözvarlığı Açısından Eflatun Cem Güney'in Derleyip Yazdığı Masallar", *Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 27 (2), 79-97.

- Onur, G., Sarıca Zerenler, D. (2009) "Allı ile Fırfırı: Bir Masal Çözümlemesi", *Fen-Edebiyat Fakültesi/ Edebiyat Dergisi*, 14, 193-200.
- Oğuzkan, A. F. (2013) *Çocuk Edebiyatı*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Ölçer Özünel, E. (2011) "Yazının İzinde Masal Haritalarını Okuma Denemesi: Masal Tarihine Yeniden Bakmak", *Millî Folklor*, 23 (91), 60-71.
- Özdemir, E. (2002) *Eleştirel Okuma*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Öztürk, S. (2006) "İletişim Bilimi ile Halkbilimini Buluşturan Bir Bilim İnsanı: İlhan Başgöz", *Folklor/Edebiyat*, 12 (48), 45-5.
- Polat, Ö. F. (2009) "Oğuz Tansel'in Masallarında Çocuk ve Eğitim Teması." Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale.
- Rifat, M. (1999) *Gösterge Eleştirisi*. İstanbul: Kaf Yayıncılık.
- Russel, D. L. (2009) *Literature for Children: A Short Introduction*. Pearson/Allyn & Bacon.
- Sever, S. (2015) *Çocuk ve Edebiyat*. İzmir: Tudem Yayıncılık.
- Sever, S. ve Karagül, S. (2014) "Oğuz Tansel'in Derleyip Yazdığı Masal Kitaplarında Yer Alan Sözvarlığı Öğelerinin İncelenmesi", *Cyprus International University Folklor-Edebiyat*, 20 (77), 173-188.
- Sever, S. (2013) *Çocuk Edebiyatı ve Okuma Kültürü*. İzmir: Tudem Yayıncılık.
- Sezer, M. Ö. (2012) "Klasik Masalların Gizli İletileri: Çocuklar Ne Tür Bir Yetişkin Yaşamına Hazırlanıyor?", 3. *Ulusal Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Sempozyumu*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Şirin, M. R. (2000) *Çocuk Edebiyatı Kültürü*. Ankara: Kök Yayıncılık.
- Tanju, E. H. (2013) *Çocuk Edebiyatı*, (Editör: Mübeccel Gönen). Ankara: Eğiten Kitap Yayınları.
- Tansel, O. (1976) *Al'lı ile Fırfırı I- II*. İstanbul: Yaz Yayınları.
- Yaldız, H. T. (2006) "Masalların Çocuk Eğitimi Açısından İncelenmesi (Sarayönü Örneği)." Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya.
- Yücel, F. (2005) "Dil Edinimi ve Masal Dili", *Kâzım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 12, 105-115.

Oğuz Tansel'in Masallarında Dil Anlayışı

Language Approach of Oğuz Tansel's Tales

Prof. Dr. Selahattin DİLİDÜZGÜN

İstanbul Üniversitesi

Özet

Masal derlemeleri, derlemenin doğası gereği yazı dilinden çok konuşma diline yakındır. Bu nedenle derlemeler hareketli ve renkli bir anlatım sergiler. Yazıya aktarım sırasında masal diline ve yazıldığı dilin doğasına uygun sanatsal bir biçim ortaya koymak masalın niteliğini belirlemektedir. Yoksa ortaya özensiz ve kabaca bir öyküden başka bir şey çıkmayabilir. Bu çalışmada Oğuz Tansel'in derleme masallarında kullandığı dil anlayışı ve dilsel biçim incelenecektir. Tansel masallarında ağırlıklı olarak akıcı ve yalın bir Türkçe kullanırken, gündelik yaşamda karşılaşmadığımız sözcüklere ve kullanımlara yer vermektedir. Bunun nedeni öz ve yalın bir Türkçe ile yazarak dilin zenginliğini ve anlatım gücünü ortaya koymak, yöresel söyleyişleri özgün biçimde bırakarak doğal bir anlayışı sergilemektir. Çalışmada Tansel'in masal kitaplarına adını veren 5 masal doküman incelemesiyle çözümlenecektir.

Anahtar Sözcükler: Masal dili, derleme masallar, Oğuz Tansel'in masalları.

Abstract

Tales compilations are very close to the spoken language due to their nature; they, therefore, present a colorful and lively expression. During the conversion into writing, the emerging artistic style, which is parallel with the language of tales and the language the tale is written in, determines the quality of the tale. On the contrary, it becomes nothing else except a sloppy and rough story. This study aims to explore the language approach and linguistic style that Oğuz Tansel used in his compilation of tales. Tansel mainly uses a fluent and simple Turkish in his tales, and furthermore he employs uncommon words and usages. This results from the fact that he exposes the richness of language and the power of expression using authentic and pure Turkish and writes in a natural manner using local utterances in their original form. In this study five tales, which are the titles of Tansel's tale books as well, will be examined applying documentary analysis.

Keywords: Language of tales, compiled tales, tales of Oğuz Tansel.

Giriş

Masallar hakkında yapılan sayısız araştırma, bu türün günümüzde her ne kadar çocuk edebiyatı içinde bir ana tür olarak kabul görse de aslında bunların yetişkinler için olduğu (Petzold, 2005: 246) ve temelde halkbilimin içinde değerlendirildiğini ortaya koymaktadır. Bu yargı aslında daha baştan madalyonun iki yüzünü birden gösteriyor bizlere. Kökeni ve çıkış noktası büyük ölçüde tartışmalı olan masallar halk edebiyatının temel bir alanıyken günümüzde çocuk edebiyatının da içinde önemli yeri olan bir türdür.

Sözlü edebiyat geleneğinin en önemli temsilcilerinden olan masalların en belirgin özelliği ilk söyleyeninin bilinmemesi ve kuşaktan kuşağa sözlü olarak aktarılırken anlatıldığı dönem ve kültüre göre değişim göstermesidir (Petzold, 2005: 248). Sözlü aktarımlar doğal olarak zaman ve çeşitli kültürler içindeki yolculuklarında biçim ve içerik değiştirdiklerinden masalların devingen ve değişken olmaları kaçınılmazdır. Masalların yazıya aktarılması

halkbilimsel ve antropolojik bir bakış açısıyla aslında bir köken arama, her toplumun kendine ilişkin değerlerini bulmaya çalışmakla ilgilidir. Başka deyişle masallar yazıya aktarıldıklarında bu devingen boyut yitip gider, yerine derlendiği zamanın değerleriyle dondurulmuş bir anlatı ortaya çıkar. Bu nedenle derlenen masallar derlendiği zamanın değerleriyle dondurulduğundan durağanlaşmıştır diyebiliriz.

Bunun ötesinde masal derlemeleri, derlemenin doğası gereği yazı dilinden çok konuşma diline yakındır. Çünkü derleme çalışmalarında asıl yapılan, yörenin en yaşlılarını bulup bunların belleklerindeki masalları aynen yazıya aktarmak ve böylece bu alanda bir bellek yaratmakla ilintilidir. Bu bakımdan derlemeciler masaları dinledikleri kişilerin dilsel özelliklerine çoğunlukla dokunmaz, dinlenen her şeyi neredeyse bir ses kaydını çözümler gibi yazıya aktarırlar. Biz de burada öncelikle Oğuz Tansel'in masallarının konuşma diline yakın olmasına karşın yazınsal bir söylem biçimine nasıl yaklaştığına ilişkin arayışlar içinde olacağız. Bunun için; Oğuz Tansel'in derlediği ve okunması kolay ama basit kurgulu olmayan masallarının geleneksel masal türü özellikleriyle olan ilintisine ve bu masallardaki dil anlayışının nasıl biçimlendirilmiş olduğuna eğilip dil anlayışının özelliklerini çıkartmaya çalışacağız.

Aslında aranan soruların yanıtını zaten Oğuz Tansel **Al'lı ile Fırfırı** başlıklı kitabında kendisi dile getiriyor: "Ben de sözlü gelenekten aldıklarımı yazılı olarak veren bir masalcıyım... Sözlü gelenekte masalı tatlandıran yinelemeleri (tekrar) attım. Masallarımı bazı masalcıların yaptığı gibi, tekerlemelere, yuvarlamalara boğmadım... Evvel zaman içinde, kalbur saman içinde vaktin birinde kalıp sözleri yerine, bazı masallarda 'ilksiz mavi urunda, mavi vaktin birinde' sözlerini kullandım. Yöresel ağız özelliklerinden kurtarıken bazı sözcüklerde halk deyişini korudum: 'vaktin yerine vaktin padişah yerine padişah... gibi. Yabancı sözcüklerin yerine Türkçelerini kullandım" (Tansel, 2014: 365). Tansel'in buradaki sözlerinden de anlaşılacağı gibi, onun masallarındaki temel anlayış derlenen masalda sözlü dilin yerini yazı dilinin alması, geleneksel masalın bir biçim özelliği olan yinelemeleri bilinçli olarak çoğunlukla dışlanması ve yine geleneksel masalın tekerleme anlayışının dışına çıkıp bunun yerine kendi buluşlarının yerleşmesinden oluşur.

Halbuki Helimoğlu Yavuz'un, masalların konuşma diline yakın olmasıyla zenginleşmesi için ortaya koyduğu ilkeler şöyle sıralanır: İkilemeler, pekiştirme sıfatları, tezlik, sürerlik ve yaklaşma bildiren fiiller, ses taklitleri, deyimler, atasözleri, benzetmeler, hayır dualar ve beddualar, konuşma dilinin söylemleri (2002: 102). Helimoğlu Yavuz'un ortaya koyduğu bu ilkeleri Tansel bütünüyle dışlamaz, ancak kendisinin de vurguladığı gibi bunları çoğunu bilinçli olarak kullanmayarak kendine ait bir masal söylemi, yazınsal bir masal dili yaratmaya çalışır.

Ansiklopedik tanımlar da masal türünü benzeri anlayışlarla tanımlamaya çalışır. TDK'nin sözlüğünde masal türü için: "...genellikle halkın yarattığı, ağızdan ağıza, kuşaktan kuşağa sürüp gelen, çoğunlukla insanların veya tanrıların başından geçen, olağandışı olayları anlatan hikayeler" (TDK Sözlük, 2005: 1348) denmekte. Bu yaklaşım yakından incelendiğinde yukarıda Petzold'un belirttiklerine yakın bir yaklaşım olduğu görülür. Yani masallar zamanı ve coğrafyası bilinmese de halk tarafından uydurulmuş, söylenmiş ya da sözlü olarak aktarılmış, olağanüstü güçleri olduğuna inanılan kişilerin başından geçtiği varsayılan olaylar üzerine oturan anlatılardır.

Geleneksel Masalın Başlıca Özellikleri

Günümüzde masal türü ve çeşitleri konusunda kavram karmaşasına yol açacak kadar tanım bulunmaktadır. Edebi masallar, sanat masalları, halk hikayeleri, çağdaş ya da modern masallar, hayvan, bitki ve çeşitli yörelere ilişkin masallar vb. (Dilidüzgün, 2007: 99-100). Bu bakımdan biz de burada yukarıda değinilen Petzold ve TDK Sözlüğü'nün tarif ettiği masal türünü *Geleneksel Masal* olarak adlandırıyoruz.

Geleneksel masal grubu içinde görebileceğimiz bu masal türünün en belli başlı özelliklerini kısaca şöyle sıralamak olanaklıdır:

Masallar Anonimdir: Yukarıda da belirtildiği gibi masalların ilk kez kim tarafından, ne zaman, nerede anlatıldığı bilinmemektedir. Günümüz masal araştırmacıları, masalların anonim olduğu gerçeği üzerinde birleşmektedirler (Dilidüzgün, 2007: 97).

Masallar Olağanüstü Olaylarla Örülüdür: Hangi türü olursa olsun gerçekten de bütün masallarda yoğun bir düş gücü egemendir. Zaman zaman mantıklı bir olay örgüsüne tanık olduğumuz masallarda bile asıl belirleyici olan, nesnel olayların yanındaki olağanüstü (fantastik) olaylardır. Hemen her masalda, bizim gerçek dünyamızda gerçekleşmesi olası olmayan öğeler vardır. Bunlar kimi zaman gizemli, rastlantılara dayalı olaylardır. Böylece olanaksızlık sınırlarını çok daha ötelere çekerken azim ve kararlılığın her türlü güçlüğün üstesinden gelme konusunda en büyük etmen olduğu iletisi de verilmeye çalışılır (Dilidüzgün, 2007: 98).

Masallar İçlerinde Tek Yönlü Bir Ders Barındırır ve Karşıtlıklardan Oluşur: Masallar çoğunlukla alınması gereken bir dersi açıkça sergiler. Yani okurun ya da dinleyenin masalın anlatıldığı kültür ortamının değerleri doğrultusunda alması gereken dersler, edinmesi gereken erdemler sunar. Bu dersler, yalın bir anlatım biçimiyle ve çoğunlukla iyi-kötü, güzel-çirkin, güçlü-güçsüz, zengin-yoksul gibi karşıtlıkların birbirleriyle olan ilişkisinden ortaya çıkar. Bu karşıt uçların yarattığı gerilimde okurun/dinleyenin bir taraf tutması beklenir. Bir bakıma masallar, okurun ve dinleyenlerin güzel, güçlü, iyi yürekli özelliklere sahip olanlarla özdeşleştirilmesiyle verilmek istenen dersi iletmeye çalışır (Dilidüzgün, 2007: 98).

Masal Kişileri Klişe Tiplerdir: Hemen her masalda yer alan kişilerin tek tip diyebileceğimiz özellikleri vardır. Başta iyi yürekli olarak tanıdığımız bir kişi, masalın sonuna kadar bu özelliğini korur.

Masallar, tek bir doğruya yönelik ders veren bir niteliktedir ve masalların içindeki kişiler, değişim ve gelişim göstermezler: Masallarda yaratılan tipler, toplumdaki tek bir olgunun simgeleri olarak varlık kazanmışlardır. Yani hemen bütün masal türlerinde ve örneklerinde var olan roller, kalıplaşmış bir biçimde sunulur. Bu rolleri temsil eden kişilerin karakter özellikleri hiç değişmez ve bunlar bir anlamda toplumun bir yansıması durumundadır. Bu özelliği aracılığıyla masallar, okurunun/dinleyenin kendisi ile kolay özdeşleşmesini ve yalın bir biçimde aktarmak istedikleri dersin alınmasını sağlar (Dilidüzgün, 2007: 98).

Masallar Dünyayı ve İnsanlığı Simgeler: Masallardaki olaylar ve kişiler, sergilendiği biçimiyle her ne kadar olağanüstü, abartılı ve gizemli bir dünyayı anlatıyor olsa bile yine de her yönüyle bizim dünyamıza işaret etmektedir. Çünkü masalın içerdiği bütün kötülükler, gerçek anlamda bizim gerçek dünyamızda da işlenmektedir. Böylece ortaya konan sonuçlar ile de okurların dersler çıkarmaları beklenir (Dilidüzgün, 2007: 99).

Masallarda Şiddete ve Kötü Güçlere Sıklıkla Başvurulur: Eğer masallar gerçek dünya ile benzeşme çabasıdaysa içinde kötülük ve şiddeti de barındırması son derece doğaldır. Çünkü içinde yaşadığımız dünyada da şiddet zaten her biçimiyle bulunmaktadır (Dilidüzgün, 2007: 99).

Masalların anonim ve fantastik olması, tek bakış açısının egemenliği ve klişe kişilerin varlığı, korku ve şiddete yer verme ama bütün bunların hepsiyle gerçeklerden uzaklaşmak değil, dünyayı ve dünyanın gerçeğine gönderim yapmak masalların en şaşırtıcı ve çarpıcı yönü.

Yöntem

Çalışmanın evreni olarak Oğuz Tansel'in Altı Kardeşler (1959), Yedi Devler (1960), Üç Kızlar (1963) ve Mavi Gelin (1966) başlığını taşıyan dört masal kitabı belirlenmiştir. Bu evren içinden de bu kitaplara adını veren masallar örneklem olarak seçilmiştir.

Örnekleme oluşturan masallar belgesel tarama anlayışıyla incelenmiş ve doküman inceleme yöntemiyle çözümlenerek çeşitli sonuçlara ulaşılmıştır. Doküman incelemesi, araştırılması hedeflenen olgu ya da olgulara ilişkin bilgi içeren yazılı araç gereçlerin

çözümlemesini kapsar (Yıldırım ve Şimşek, 2008:187). Örneklem olarak seçilen masallar da doküman incelemesi anlayışıyla betimsel olarak çözümlenmiştir.

Bulgular

Oğuz Tansel'in Masallarının Geleneksel Masal ile Örtüşen Yönleri:

Oğuz Tansel'in tüm masalları, yukarıda geleneksel masalların özellikleri olarak belirlenen özelliklerin çoğunu içermektedir. Geleneksel masal özelliklerinin ana başlıkları verilerek örnekleme bulunan masallar bu özellikler açısından incelenecektir.

Fantastik boyut: Tansel'in bütün masallarında olağanüstü düş gücü, yani fantastik boyut çok güçlü biçimde vardır. Bu iki özellik diğer tüm masalarda ortak olduğundan burada da ortak olarak değerlendirilmiştir.

Bundan sonra her masalın kısa bir özetine yer verilerek diğer özelliklerle örneklenmeye çalışılacaktır.

ALTI KARDEŞLER.

"Altı Kardeşler" başlıklı masalda 'kötülüğün bir işe yaramadığını, sürekli iyilik yapılması gerektiğini üç kız üç erkek çocuğuna vasiyet eden babanın ölümüyle onun dudaklarından dökülen son sözcükleri karısı ve çocukları tarafından harfiyen yerine getirilir. Yaşlı adam ölmeden şunları söyler: Ben öldükten sonra ilk gelen dünüre büyük kızın, sonra gelen ilk dünüre ortanca kızın, son gelen dünüre de küçük kızın verilmesi vasiyetidir bu. Babanın ölümünden sonra bunların kapısından ayrılmayan bir karakuş büyük kıza dünür geldiğini söyler ve aile, babanın vasiyetine uymak için büyük kızı karakuşa verirler. Onar gün aralıklarla bir ayı ve aslan gelerek diğer kızlara da dünürücü olur ve bunları alıp giderler. Annenin duyduğu özleme dayanamayan üç erkek kardeş kız kardeşlerini aramaya çıkarlar. Ancak yolda yaşanan ölümcül serüvenlerden korkan büyük ve ortanca kardeş geri döner, küçük kardeş ise aramaya devam eder. Rastlantı sonucu önce büyük ablayı bulur ve hasret giderirler. Bu kızın evlendiği karakuş yakışıklı bir gençmiş meğer. Onların da yardımıyla diğer kız kardeşler de bulunur ve masal uzlaşa ve mutlu sonla biter.

Fantastik boyut: Babanın son sözlerini mutlak anlamda uygulamak, kızların vahşi hayvanlara gelin olarak verilmesi, küçük oğlanın devası bir yılanı küçük bir bıçak ile parçalara ayırması, vahşi hayvanların aslında insan olmaları, yaşanan olağanüstü serüvenler gibi sayısız olağanüstü olaylarla dolu olan masalın kurgusu bütünüyle fantastiktir.

Ders verme ve karşıtlıklar: Sözüde durma ve dürüstlük her zaman kazandırır, azimle yapılan bir iş eninde sonunda başarıya ulaşacaktır gibi iletilerle örülü olan masal aynı zamanda insan-hayvan, tembel-çalışkan, mantıklı-mantıksız gibi öğeleri sıkça karşıtlıklar içinde kullanır.

Kişiler tipler: Masaldaki bütün tipler tek ve donmuş özellikleriyle karşımıza çıkmaktalar. Anne saf ve duygusaldır masalın sonuna kadar. Küçük kardeş ise azimli ve yürekli, korkusuz bir genç olarak tanıtılır ve sonuna kadar hep öyle kalır. Kız kardeşler ise asla kendilerine dayatılan yazgıya karşı koymayan kaderci ve özverili olarak çizilir, bunlar da sonuna kadar aynı çizgiyi korurlar.

Kişilerin değişip gelişmemesi: Değişim ve gelişim bu masalda hiçbir tipte izlenmez.

Dünyayı ve insanlığı simgeleme: Babanın iyilik ve dürüstlük hakkında yaptığı vasiyet aslında tam da günümüz dünyasında insanların yabancılaşma nedeniyle yitirdikleri insanca bir özelliğe vurgu yapar. Hele azimle verilen savaşım sonunda elde edilen başarı tam da günümüz rekabetçi dünyasında ayakta kalmanın temel bir koşuludur. Bu bakımdan bu masal da bütün fantastik kurgusuna ve özelliklerine karşın günümüz dünyasına ilişkin çokça göndermeler içeriyor.

Kötü güçler ve şiddet: Kötü güçler olarak algılanacak devasa yılan vahşi hayvanların insanoğlu kızlarla evlenmek istemesi masal kurgusuna göre tam da abartılmış öğelerdir. Şiddet ise bu masal için yılanın öldürülmesi ve küçük kardeşin vahşi doğada karşılaştığı korku verici öğelerle sınırlıdır.

YEDİ DEVLER

Masalda bir balıkçının yakaladığı denizkızının kehanetiyle padişahın altın ödülü alan bir balıkçının öyküsü anlatılır. Balıkçı denizkızına verdiği 'bir daha balık tutmayacağı' sözünü karısının ısrarı üzerine bozunca kehanetteki gibi önce kendisi sonra da babasının ölümüne üzülüp başka yerlere göçen küçük oğul ölür. Küçük oğul ölmeden önce bir dizi fantastik olay yaşar. Önce yolda bir yaşlı adamla karşılaşır ve bu bilge ihtiyar ona 'ne zaman başın sıkılırsa yetiş ya Hızır' de diye öğüt verir. Oğlan da yedi devin kaçırdığı Cinler Ülkesi padişahının kızını kurtarmak için bu gizemli sözlere başvurur. Ancak yedi dev geri döndükten sonra çeşitli hilelerle oğlanı yemek ister, her defasında gizemli ve büyülü sözler işe yarar ve oğlan kızı kurtarır. Ne var ki Cinler Padişahı kızını bu oğlan ile evlendirmek istemez ve her defasında sürüyle askeri oğlanın üzerine salar. Oğlan sihirli sözler yardımıyla hepsini hunharca öldürür. Sihirli sözleri söylemeyi unuttuğu bir keresinde boğazı kesilerek öldürülür. Denizkızının kehanet işaretleri olan yüzükten kan damlaması ve dikilen kavak ağacının tepesinin kurummasından oğlunun öldüğünü anlayan anne yolla düşüp oğlunun ölüsünü bulur ve o an yerden sihirli bir su çıkar ve bu suyla anne oğlunu diriltir. Padişahla savaşıma devam eden oğul çeşitli girişimlerden sonra padişahı da sihirli sözler yardımıyla öldürür ve prenses ile evlenmeyi başarır.

Fantastik boyut: Hızır olduğu düşünülen ihtiyar bir bilgenin ortaya çıkması, 'Yetiş ya Hızır' gizemli sözlerinin efsunlu etkileri, denizkızının ortaya çıkması ve geleceğe ilişkin kehanetleri, iki kez ölen çocuğun sihirli su ile yeniden yaşama dönmesi keçinin karnındaki kurtçukların ölmesiyle cin azmanının öldürülmesi vb gibi öğeler masaldaki fantastik kurguyu ve evreni belirleyen etmenler olarak görülebilir.

Ders verme ve karşıtlıklar: Masalda verilen bir sözün tutulmasının ne denli önemli olduğu gerçeğinin yanı sıra sabır ve inandığı uğruna savaşım verme, kötülüğe karşı iyiliğin her zaman üstün geleceği düşünceleri verilmeye çalışılır.

Klişe tipler: Bu masalda da bütün tipler klişeleşmiş biçim sergiliyorlar. Balıkçının karısının bencilliği, küçük oğlanın sabrı ve azmi, kötü karakterli çıkarıcı ve hoyrat olarak çizilen yedi devin hoyratlığı ve kabalığı, cinler padişahının katı ve anlamsız anlayışı bu klişe tiplendirmelere örnek gösterilebilir.

Kişilerin değişip gelişmemesi: Diğer masalda olduğu gibi buradaki tipler de geçmişten örnek alarak davranışlarını geliştirip değiştirme yoluna hiç gitmezler. Bütün tipler başta nasılsa sonda da aynı tipik özellikleri gösterirler.

Dünyayı ve insanlığı simgeleme: Sözünde durmama, çıkarıcı davranma günümüz dünyasında da eleştirel davranışlar olarak bulunmaktadır. Bu masalda da böylesi davranışlar günümüz dünyasına da yönelik ipuçları içermektedir.

Kötü güçler ve şiddet: Kaba güç ve şiddet öğesi olarak anılan onlarca ögenin bir kaçı şöyle örneklenebilir: Oğlanın yedi devleri parça parça etmesi, cinler padişahının yolladığı askerleri acımasızca öldürülmesi, bunların el, ayak, kulak ve burun gibi organlarının kesilmesi, cin azmanının oğlanı kesmesi, oğlanın kızın babası olan cinler padişahını hunharca öldürmesi gibi.

ÜÇ KIZLAR

Oğuz Tansel'in "Üç Kızlar" başlıklı masalında çocukları olmayan bir çiftin üç kızı birden olur, ancak anne ve baba kısa süre sonra ölürlür. Kızlar büyüdükçe su satarak kendilerini geçindirmeyi başarırlar. Günün birinde su kovası kuyuya düşünce büyük kız kovayı almak için kuyuya iner, ancak yer altında altın bir merdiven ve bu merdivenin ulaştığı bir konak ile karşılaşır. Burada eşini bir dev ile aldatan beyin karısını, beye bir mektup yazarak ele verir ve beyin kendisini bulmasını sağlar ve beyle evlenir. Beyin eski karısı da atkuyruğuna bağlanarak ölüme gönderilir. Benzeri bir öykü ortanca kızın da başından geçer. O da bir doktorun bilerek zehirlediği ve bir mezara gömdüğü beyin oğlunun başına gelenlere gizlice ve rastlantıyla tanıklık eder. Kötü doktor her gece gizlice mezarı açarak efsunlu bir suyla beyin oğlunu diriltir ve onun istediklerini yapıp yapmayacağını sorar. O da 'asla' dedikçe yine bir efsunlu sıvıyla bayıltılıp mezara gömer. Bu durumu ortaya çıkartan ortanca kız beyin oğluyla evlenir ve doktor da darağacında idam edilir. Küçük kız da padişahın konuşmayan oğlunu dokuz ay on günde konuşturacağını iddia eder, yapamazsa öldürülecektir. Son gece oğlanın büyülenmişçesine gizli bir kapıdan geçerek peri kızıyla buluştuğunu ortaya çıkartan kız, peri kızını kovalayıp oğlanın üzerindeki büyüü çözmesiyle oğlanla evlenir.

Fantastik boyut: Kuyunun dibindeki gizemli merdiven ve bu merdivenin gizemli yeni bir dünyaya açılması, beyin karısının eşini bir dev ile aldatması, ölen bir çocuğun sihirli bir sıvıyla öldürülüp gömülmesi ve her akşam yeniden diriltirilip öldürülmesi, küçük kızın da padişahın oğlunun bir peri kızı tarafından yapılan büyüü rastlantılarla çözmesi gibi.

Ders verme ve karşıtlıklar: Bu masalda dürüstlük ve inandığı bir şey için savaşım verme önde gelen ders olarak görünmektedir. Her üç kız da son derece dürüst ve hilesiz tanıtılırken, bunların karşıt tipleri olan beyin karısı, doktor ve peri kızı nedeni bilinmeden kötü, çıkarıcı, kaba ve acımasız olarak çizilirler. Bu bakımdan Tansel'in bu masalının bu temel ilkeyle de bütünüyle örtüştüğünü söyleyebiliriz.

Klişe tipler: Gerek masalın başkışileri sayılan üç kız kardeş olsun gerekse bey, padişah ya da kötü niyetli kişiler olsun yalnızca bir tek işlev yerine getirmek için kurgulanmıştır. Bunların farklı karakter özelliklerine hiç rastlanmaz; kızlar hep iyi, hileci kişiler de hep kötü olarak anlatılır. Örneğin beyin karısı neredeyse kötü niyetli bir fahişe, beyin oğluna bakan doktor çıkarıcı bir hilebazdır. Peri kızı ise gönül verdiği padişah oğlunu elinde tutmak için onu büyüleyerek oğlanın yaşamını donuklaştırır, o da zaten bu yüzden konuşamaz. İyi ya da kötü kişilerin farklı karakter özellikleriyle hiç karşılaşmayız.

Kişilerin değişip gelişmemesi: Bu masaldaki kişilerin hiçbir masalın başından sonuna kadar olumlu ya da olumsuz bir değişim göstermezler. Herkes kendine biçilmiş rolü aynı biçimde oynamaya devam eder. Üç kız da saf ama iyi niyetlidirler. Davranışlarını düzeltmek adına hiçbir değişim ya da gelişim göstermezler.

Dünyayı ve insanlığı simgeleme: Başkalarını kandırma, kötü niyet ve hileyle çıkar elde etme günümüz dünyası için de çok yabancı kavramlar sayılmaz. Bu masalda da kadının kocasını aldatması, çıkarıcı doktorun maddi kazanç elde etmek ya da yönetici gücü yönlendirebilmek için kullandığı hileli araç ya da peri kızının aşkı uğruna bir insanoğlunu insan kılığından çıkartması hep bir kazanç uğruna gerçekleştirilir. Tıpkı diğer sanat yapıtlarında olduğu gibi masallar da yaşama ve insana ayna tutma gibi bir işlev taşıdığından abartılı da olsa aslında gerçeğe yüzleşme ve gerçeği en acımasızca göstermek isterler. Bu masaldaki abartılı ve masalsı öğeler de insanoğlunun çıkarıcılığını, hilebazlığını ortaya koyar niteliktedir.

Kötü güçler ve şiddet: Üç Kızlar masalında kaba güç ve şiddet bütün boyutları bulunuyor. Kocasını aldatan kadının atların kuyruğuna bağlanıp sürüklenerek ölüme gönderilmesi, hileci doktorun prensi zehirlemesi ve diri diri mezara gömmesi, doktorun hilelerin ortaya çıkmasıyla idam edilmesi ve peri kızının büyü yoluyla bir insanın yaşamını cehenneme çevirmesi bu masaldaki şiddet ve kaba güç öğeleri olarak görülebilir.

MAVİ GELİN

Padişahın birinin uzunca bir zaman sonra bir oğlu olur ve el üstünde tutulur. Çocuk olgunlaştıktan sonra kendi başına geziye çıktığında köyün birinde sahtekâr biriyle tanışır ve onun izinden giderek bir dağın başındaki kartal yuvasında bulunan mücevherleri aşağıda bekleyen adama atar. Ne var ki bu adam sahtekârın tekidir, çocuğu orada bırakarak kaçır. Dağın tepesinde kalan çocuk dağın arka tarafındaki yamaca kendi atarak aşağıya iner, iner ama artık başka bir ülkededir. Bulduğu suda elini yüzünü yıkadıktan sonra mavi bir çocuk olur çıkar. Uzaktaki bir konağa sığındığında farklı bir düş ülkesinde olduğunu anlar. Konağın sahibi ihtiyar onu evladı olarak benimser, çünkü bu ülkeden diğer dünyaya gidiş yoktur. Günün birinde çocuk konakta yalnızken yasaklanan bir kapıyı açar ve karşılaştığı olağanüstü güzellikteki bahçede bulunan havuza üç güvercinin konduğunu ve bunların birer kıza dönüştüğünü görür. En küçük kıza âşık olan çocuk bayılır. Onu bulan ihtiyar onların peri kızları olduğunu ve insanoğlu biriyle bunların evlenmesinin olanaksızlığını anlatır. Delicesine âşık olan çocuk bin bir zahmetle babasının sarayına geri döner ve olup biteni anlatır. Peri kızını yeniden görmek için aynı yolu deneyerek yeniden ihtiyarın konağına geri döner ve bu sefer peri kızının giysisini saklayarak onu zorla babasının sarayına götürür. Peri kızı gömleğini ele geçirip bir kuş olarak babasının sarayına döner. Âşık genç bin bir zahmetle onların yurdunu bulur ve peri padişahının onayını alarak kızla evlenir. Oğlanın ailesini ne denli özlediğini anlayan padişah gençlerin birer ay iki sarayda birden yaşamalarına izin verir.

Fantastik boyut: Bir at postunun içine gizlenen çocuğun kartallar tarafından dağın tepesine çıkartılması, çocuğun buradaki yırtıcı kuşları öldürmesi, çıkılması ve inilmesi olanaksız olan dağdan inmek, suda yıkanıp mavi renk alma, güvercinlerin güzel bir kıza dönüşmesi, periler ülkesinin varlığı, insan-peri evliliği vb.

Ders verme ve karşıtlıklar: Kolay kandırılmanın acı sonuçları ve deneyimli kişilerin deneyimlerinden yararlanmayarak ortaya çıkan olumsuzluklar yaşantılar yoluyla veriliyor. Bunun gibi, amaca ulaşmak için tutkuyla savaşım verilmesi gerektiği düşüncesi masalda egemen iletiler olarak karşımıza çıkar. Dürüst olanın karşısında sahtekârların bulunması en temel karşıtlık. Bu karşıtlık masalda yalnızca iki kez yinelenmekte ve başka örneği de bulunmamaktadır.

Klişe tipler: Diğer masalarda olduğu gibi bu masalda da özellikleri açıkça belirtilen klişe tipler bulunuyor.

Kişilerin değişip gelişmemesi: Bu masalda da kişilerin tipik özelliklerinin değişmesi söz konusu değildir.

Dünyayı ve insanlığı simgeleme: Kolay kandırma ve kandırılma, ancak yaşadıklarından ve deneyimli kişilerin deneyimlerinden ders çıkarma günümüz için de bir eğitim ilkesi olarak görülmektedir.

Kötü güçler ve şiddet: Kendi çıkarları için sahtekâr adamın küçük çocuğu kandırması ve atı keserek çocuğu bunun içine gizlemesi ötesinde şiddet ögesi ve kötü güçler bu masalda fazlaca yer bulmamıştır.

Oğuz Tansel'in Masallarındaki Dil Kullanımı ve Dil Anlayışı:

Oğuz Tansel'in masallarında kullandığı dil, derlemenin doğası gereği konuşma diline yakın olması gerekirken yazı diline daha yakın özellikler içermektedir. Tansel, derlemiş olduğu masalarda bir yandan sözlü edebiyat geleneğine sadık kalmış öte yandan da dil anlayışını yeniden biçimlendirerek kendince bir biçim yaratmaya çalışmıştır. Başka deyişle, derlenen kişinin adının ve yöresinin bile açıkça belirtilmesine karşın yazınsal bir biçim yakalamak ve olasılıkla yeni bir masal dili yaratmak adına Oğuz Tansel masalının dilsel yönünü belirlemiştir. Oysa konuşma dili daha akışkan ve hareketli bir dil ve anlatımı gerektirir. Yani Tansel, derlediği masalları bir anlamda kendi sanatçı biçimiyle yazıya aktarıyor.

Tansel, masallarında akıcı ve yalın bir Türkçe kullanırken, gündelik yaşamda karşılaşmadığımız sözcüklere ve kullanımlara yer vermektedir. Bunun nedeni öz ve yalın bir Türkçe ile yazarak dilin zenginliğini ve anlatım gücünü ortaya koymak, yöresel söyleyişleri özgün biçimde bırakarak doğal bir anlayışı sergilemektir. Burada birkaç başlık altında bu düşünceleri sıralamak istiyoruz:

- 1- Derlenen masalların konuşma dilinin zenginliğine yaklaşabilmesi için Helimoğlu Yavuz'un yukarıda da belirttiği ikilemeler, pekiştirme sıfatları, tezlik, sürerlik ve yaklaşma bildiren fiiller, ses taklitleri, deyimler, atasözleri, benzetmeler, hayır dualar ve beddualar, konuşma dilinin söylemleri (Helimoğlu Yavuz, 2002: 102) gibi söz ve anlatım sanatlarıyla söylem biçimlerinin yoğunlukla kullanılması gerekir. Oysa Oğuz Tansel büyük ölçüde bunlardan yararlanmamıştır. Günaltılı Gündüz (2008) bu konuda bazı farklı sonuçlar elde etmiş olsa da Tansel başka derlenen masallardaki kadar bu öğeleri masallarına beklenen düzeyde katmamıştır.
- 2- Klasik uzun tekerlemeler bir kenara bırakılarak bunun yerine sıklıkla «ilksiz mavi urunda», «mavi vaktin birinde» gibi tekerlemelerin belirsizlik yaratma ve fantastik vurgu için Tansel'in kendi söylemi içinde yeniden oluşturulmuştur.
- 3- Derlemeye sadık kalma adına yerel söyleyiş biçimlerini çoğunlukla kullanmıyor. Derleme doğası gereği derlendiği kişi ve yöre sadakat gösterir, bir teyp bandını çözümler gibi aktaran kişinin anlattıkları yazıya geçirilmeye çalışılır. Oğuz Tansel bunları çoğunlukla terk ediyor, ancak ne derlenen öyküden uzaklaşıyor ne de dilsel kaygılarını bir kenara bırakıyor. Zorunlu gördüğü bazı yerel kullanımlardan vazgeçmiyor. Bazı örnekleri şöyle sıralayabiliriz:
“Ala sabah - ellenmek ayaklanmak – yılınç - yeğın - ilenç – tamu – esenleşmek – geçe – yalbirt yalbirt - eğni - bezek - pumu kuşu – genlik” (Altı Kardeşler).

“Zeneyet – serpmek – koca (ihtiyar) - boynunu kösmek – yazı (ova) – esenleşmek – iye – beze düzmek – yeğni – büngüldemek (su için) –yumak – yüksük ağı- canı üstünde olmamak – güveyi – sal – genlik” (Yedi Devler).

“İlksiz çağlar – kocalık – bakıcı –sur – tola (kova) – bedel – tevir – sayrı – bezek – tavla – gıbal – dönüp ağarken - sınamak – halk yargıcılar kurulu – bir teyi – muştulamak – bedel –kelli –öpüklü” (Üç Kızlar).

“İlksiz mavi urunda – bezek –olanağı - papak – iye - esenleme – esenleşmek – don – önerme – lov taşı – güveyi – pıradak - yeğın – telek – çağnak – yordamak (Mavi Gelin).
- 4- Oğuz Tansel öz Türkçe kullanımını da metnin doğal akışını bozmadan başarıyla kullanabilen birisidir. Örneğin, **önerme**, **olanak**, **yitirmek**, **sınamak**, **yargı**, **yordamak** gibi sözcükler masal dili içinde hiç yadırganmadan anlaşılıyor, masalın doğal ritmi hiç bozulmuyor.
- 5- Geniş zamanda bir anlatımı yeğlemesi hem okurun soluklanmasına hem de anlamın açık seçik oluşmasına yardımcı oluyor:
...Mağaraya girmek için döner oğlan; yayını sıkıca gerer, okunu çekip atar, yılanı basından yaralar. Hayvan oğlana saldırır. Oğlanın belinde bir yeğın [keskin] bıçağı varmış. Yılan üstüne gelirken, vurunca, belinden keser; ikiyi böler. Kuyruk yanı bir yerde debelenir, baş yanı bir yerde. Odun parçalar gibi, keser, keser; oraya yığar. Mağaraya döner. Büyük kardeşi uyanmış... (Altı Kardeşler, s. 50).
- 6- Uzun tümce yerine daha kısa ve akıcı, ama kurallı tümceler metnin tümüne egemen. Böylece halk masalından sıyrılıp, Türk halkbiliminde **edebi** ya da **sanat** masalı olarak belirtilen türe yaklaşıyor Oğuz Tansel'in masalları. Bu bakımdan okunması rahat, kurallı, kaynağı derlenen kişiden ancak metin düzeyinde yeniden düzenlemeler var denebilir.

- 7- Yerel sözcük ve kullanımları dengede tutarak bir anlamda söz varlığını güçlendiriyor, ancak masalı bütünüyle yöresel özelliklerle boğmuyor.
- 8- Derlemeci olarak metni düzenlerken halk diline özgü zenginlik sayılabilecek öğeleri dışlamıyor, ama dengeli bir biçimde kullanarak rahat bir metin yaratıyor.
- 9- Duyarlı dil anlayışı okurların söz varlığını geliştireceği gibi Türk kültürüne ilişkin aktarımlar da yaratıcı bir çerçevede kullanılmakta ve okurun beğenisini güçlendirmektedir.

Sonuç

Aslında burada sıralanan bütün özellikler Oğuz Tansel'in masal anlayışını olduğu kadar masallardaki dil anlayışını da çerçeveleyen bir biçim gösteriyor. Örneklemleri oluşturan derlenmiş masalarda Oğuz Tansel bunları kendi biçimiyle yazıya aktarırken ne yalnızca konuşma dilinin rahatlığına kapılmış bir derlemeci görüntüsü çiziyor ne de Türkçenin sağlam anlatım olanaklarını bir kenara bırakıyor. Tersine, geliştirdiği derleme anlayışıyla Tansel bu masalları sanki yeniden yazıyormuşçasına bir yaklaşım sergileyerek 'özgün derlemeler' oluşturuyor. Başka deyişle Oğuz Tansel, masallarında derlenen özgün masala sadık kalmış, dil ve anlatımda ise olabildiğince yerel dilin ve söyleyişlerin rahat anlaşılabilmesi için, Türkçenin doğasına uygun bir anlayış sergilemiştir. Oğuz Tansel'in masallarının günümüzde bu denli rahat alınılmasının nedeni de bu olsa gerek.

Özetle söyleyecek olursak, Oğuz Tansel'in masalları, derleme kültürüne dayalı olarak ele aldığı masalları kendisi biçimlendirmiş, geleneksel masalın anlatı kalıplarını kırmış ve yeni bir dil yaratmış, bunu yaparken derlenen yöreden bütünüyle uzaklaşmamış, kendi anlayışı içinde yerelliği de koruyabilmiş, yerel değerleri ve dil anlayışını bozmadan, ama anlaşılır bir biçimle el almış, zaman zaman öz Türkçe sözcükler kullanarak geleneksel masal türü içinde yeni bir anlayış yakalamıştır. Geleneksel masallardaki uzun tekerleme anlayışı yerine özgün buluş ve kullanımlar sergilemiş ve masal türünü halk edebiyatı geleneği içinde sanatsal bir çerçeveye oturtmuştur.

Kaynaklar

- Dilidüzgün, S. (2007) "Masallar ve Masalsı Türler", Z. Güneş (Ed.) *İlköğretimde Çocuk Edebiyatı* (ss. 93-124) Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını.
- Günaltılı Gündüz, Ö. (2008) "Oğuz Tansel'in masal Kitaplarının Eğitim değeri ve Türkçeye Katkısı." Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Malatya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya.
- Helimoğlu Yavuz, M. (2002) *Masallar ve Eğitimsel İşlevleri*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayını.
- Petzoldt, L. (2005) "Märchen, Mythen und Sagen", 1. Cilt. (Yay. Haz.: Günter Lange). Hohengehren: Schneider Verlag.
- Tansel, O. (2011) *Altı Kardeşler*. Resimleyen: Mustafa Delioğlu. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Tansel, O. (2011) *Mavi Gelin*. Resimleyen: Mustafa Delioğlu. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Tansel, O. (2011) *Üç Kızlar*. Resimleyen: Mustafa Delioğlu. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Tansel, O. (2011) *Yedi Devler*. Resimleyen: Mustafa Delioğlu. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Tansel, O. (2014) *Al'lı ile Fırfırı, Masallar*, 3. Baskı. Ankara: Elips Kitap.
- Yıldırım, A. ve Şimşek H. (2008) *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınevi.
- Türk Dil Kurumu (2005) *Türkçe Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Oğuz Tansel'in Düşünce Dünyasında Eleştiri Kültürü

The Criticisim Culture in the Oguz Tansel's Idea World

Prof. Dr. H. Haluk ERDEM

Ankara Üniversitesi

Özet

Bu çalışmanın amacı, Oğuz Tansel'in düşüncesinde felsefi bir kavram olarak eleştirinin yerini ortaya koymaktır.

Anahtar Sözcükler: Oğuz Tansel, kültür, düşünce, eleştiri.

Abstract

This paper aims to exposo the place of criticism as a philoseophical concept in Oguz Tansel's thought.

Keywords: Oguz Tansel, culture, idea, criticism.

Pertev Naili Boratav, Oğuz Tansel'in Metin Eloğlu ile birlikte şiir diliyle işledikleri *Bektaşî Dedikleri* adlı kitabın Önsöz kısmında şu yargıları dile getirmektedir: “Ama, karşısına, insanın düşünce özgürlüğüne saygı göstermesini bilmeyen, gözü dönmüş, bağınaz kişiler çıktıkça, dinsiz, tanrısız (“mülhid”, “kâfir”) diye suçlandırıldığı, başının derde girdiği olur. Bektaşî, çokluk bu tür saldırganı, şaşırtıcı ve susturucu bir karşılıkla alt etmesini bilir. Kimi fıkralar ise hazırcevap, nükteci Bektaşî'yi, karşısındakinin de hoşgörüsü ve anlayışla karşılaşmasından duyulan ferahlıkla sona erer. Onun adı etrafında gelişmiş bu küçücük hikâyelerin çoğunluğunda, iyimser bir hava eser; sağduyu, en mutlu anlamında iyilik ve bilgelik eğitimi için yaratılmış olan bu fıkralar, kötü niyetlerin önünde sonunda yenilgiye uğrayacağına, insanların çoğunluğunun iyiyi ve doğruyu seçmekle gecikmeyeceğine inandırıcı bir güç taşırlar” (Eloğlu ve Tansel, 2008: 12-13). Boratav'ın Bektaşî fıkraları için oldukça dikkat çekici yargılarının düşünce özgürlüğü bakımından değerlendirilebilecek eleştiri kültürü/kültürümüz için önemi nedir? Araştırmanın ana konusunu bu soru/sorun oluşturmaktadır.

Eski Yunanca'dan gelen bir sözcük vardır: *Parrhesia*. Karşılığı olarak *özgür konuşma*, açsözlülük olarak kullanılabilir. *Parrhesiastes*, parrhesia kullanan, yani *doğruyu söyleyen* kişidir. Parrhesiastes, aklındaki her şeyi söyleyen kişidir. Hiçbir şeyi saklamaz, kalbini ve zihnini konuşma yoluyla başkalarına açar. Bunu, “boşboğazlık” sözcüğüyle karıştırmamak gerekir. Hakikati söyleyen kişi tehlike karşısındadır. “Bir insan, ancak hakikati söylemenin risk ya da tehlike arz ettiği durumlarda parrhesia kullanıyor sayılır ve parrhesiastes olarak kabul görmeyi hak eder. (...) Bir gramer öğretmeni ders verdiği öğrencilere hakikati söyleyebilir ve bunu yaparken de öğrettiklerinin doğru olduğu konusunda şüphe duymaz. Ancak bu bir parrhesiastes değildir (...) Öte yandan, bir filozof bir hükümdara, bir tirana hitap etse ve onu tiranlığının rahatsız edici ve nahoş

olduğunu, zira tiranlığın adaletle bağdaşmadığını söylerse, filozof hakikati söylemiş olur, hakikati söylediğine inanır, buna ilaveten bir de *risk* alır (çünkü tiran ona karşı öfkelenebilir, onu cezalandırabilir, onu sürgüne gönderebilir, onu öldürebilir). (...) *Parrhesiastes* risk alan bir insandır. Elbette ki bu risk her zaman bir ölüm riski değildir. Örneğin bir arkadaşının yanlış bir iş yaptığını görür ve ona hata yaptığını söyleyerek öfkesini uyandırma riskini göze alırsan, bir *parrhesiastes* gibi davranmış olursun. Böyle bir durumda hayatını riske atmış olmazsın, ancak uyarılarını onu kırabilirsin ve dostluğunuz bundan dolayı zarar görebilir. Eğer siyasi bir tartışmada bir hatip, düşünceleri çoğunluğun düşüncelerine aykırı olduğu ya da düşünceleri bir siyasi skandala yol açabileceği için popülerliğini kaybetme riskiyle karşı karşıya kalıyorsa *parrhesia* kullanıyor demektir. O halde *parrhesia* tehlike karşısında cesaretle ilintilidir ve belli bir tehlikeye rağmen hakikati söyleme cesaretine sahip olunmasını talep eder” (Faucault, 2005: 13-14). *Parrhesia*’nın işlevi bir başkasına hakikati ispat etmek değil, *eleştiri* sunmaktır. Bu sözcük kişinin kendisine ya da bir başkasına yönelik eleştiri biçimidir. *Parrhesiastes* daima hitap ettiği kimseden daha güçsüz konumdadır. *Parrhesia* bir anlamda aşağıdan gelip yukarı yönelir. Ancak bir filozof bir tiranı eleştirdiğinde, bir vatandaş çoğunluğu eleştirdiğinde ya da bir öğrenci öğretmenini eleştirdiğinde *parrhesia* kullanıyor demektir. Tersî değil. *Parrhesia*’da konuşmacı özgürlüğünü kullanır ve kandırma yerine dürüstlüğü, sahtelik ya da sessizlik yerine hakikati, hayat ve emniyet yerine ölümü, yaltaklanma yerine eleştiriyi, kendi çıkarını koruma ve ahlaki kayıtsızlık yerine ahlaki ödevi tercih eder.

Dünyadaki en güzel şeyin ne olduğu sorulduğunda Sinoplu Diogenes, *konusma özgürlüğü* (*parrhesia*) der. Fransız filozofu Michel Foucault bu sözcüğün Yunan edebiyatında ilk kez **Euripides**’te karşımıza çıktığını belirtir. Hakikatin bir de gülerek söylenildiği biçim vardır. Latin ozan Horatius’un “hakikati gülerek söylemek” dediği ilkenin nasıl Rönesans yarattığının önemli sonuçlarını Mihail Bahtin *Rabelais ve Dünyası* adlı önemli yapıtında uzun uzun ele alır. Yapıtının bir yerinde, “hoşgörüsüz, tek yanlı bir ciddiyet havası, resmi ortaçağ kültürünün tipik özelliğiydi. Ortaçağ ideolojisinin içerdikleri –çilecilik, kasvetli kadercilik, günah, ceza, ıstırap, baskıcılığı ve sindiriciliğiyle feodal rejimin karakteri- bu öğretilerin tümü, buz gibi taşlaşmış bu ciddiyet havasını belirlemiştir. Doğruyu, iyiyi, temel ve anlamlı olan her şeyi ifade etmeye en uygun yegâne havanın bu olduğu sanılıyordu” der (Bachtin, 2005: 101). Oysa doğruyu gülerek söylemek bir Rönesans doğurmuştur. Bu noktada Erasmus’un *Deliliğe Övgü* kitabı hatırlanabilir (Erasmus, 2000).

Çalışmamın başında Pertev Naili Boratav’ın Bektaşî için söylediklerini tüm bu yargılarımızla ilişkilendirmek olanaklıdır. Oğuz Tansel’in Metin Eloğlu ile birlikte yazdıkları *Baskıcılar* şiirini örnek olarak verebiliriz:

“Bir ülkede yobazlar çoğunluktaysa,

Özgürlük mözgürlük hak getire.

Ramazan günü, demlendi diye bir kuytuda,

Yaka paça edip Bektaşî’ciği,

Götürürler Yeniçeri Ağasına.

Suçtu çok büyük onlara göre.

Durumu öğrenince köpürür zorba:

Bre utanmaz, bu kutsal günde,

Sıkılmadan, bu haltı nasıl yaptın?

Ve dönüp buyurur adamlarına:

Bu zındığa tam yüz sopa atın.

Bu ağır yargıyı duyan Baba’nın

Tepesi atar, ayağı değer suya:

Ağam diyeceğim var, kusura bakma!
Sen ya hiç sopa yememişsin,
Sayı nedir bilmiyorsun ya da!” (Eloğlu ve Tansel, 2008: 155)
Son bir örnek olarak *Tüzesizler* şiirini verebiliriz:
“Bektaşî’nin başı hep bu ayda derde girer:
“Oruç yiyorsun”, diye yakalayıp kadıya götürürler.
Suçu sorulunca, Baba açıklar durumu:
On bir ay aç gezerim de yahu!
Kimse ne yediğimi ne içtiğimi sorar.
Bir gün, der, karnımı doyuracak olsam.
Bu zorbalar tutup yakama yapışır!” (Eloğlu ve Tansel, 2008: 111)

Oğuz Tansel’in Bektaşî fıkralarında yer tutan hoşgörü, eleştiri, düşünceyi özgürce dile getirme ilkelerini tekrar hatırlatması eleştiri kültürümüz için önemlidir. Hoşgörünün ve geniş düşünüşün, ırk ve din ayrımı yapmayan bakışın en önemli temsilcisi Hacı Bektaş Veli’dir. Onun *Vilayet-name* ve *Makalat* adlı eserlerin de bu ilkeler bize sürekli hatırlatılır. *Makalat* adlı eserinde görüldüğü gibi “son çözümlemede asıl yol gösterici olan, akıldır. Anadolu’da akıl birikimine yapılmış kalıcı bir katkıdır. Batı’da 18. yüzyılda yoğunlaşan akılcılaşma ve Aydınlanma hareketinin, 13. yüzyılda belirtilerinin ortaya çıktığını gösterir” (Kula, 2011: 210). Aydınlanmanın eleştiri kültürü için getirdiği kazanımları tarihten biliyoruz. Bu noktada Aydınlanmanın önemine kısa da olsa bir vurguda bulunmak isterim. Bu kavramın en doğru tanımı 18. Yüzyıl Alman filozofu Immanuel Kant’tan gelir. Biliyorsunuz, Onun *Saf Aklın Eleştirisi*, *Pratik Aklın Eleştirisi* ve *Yargı Gücünün Eleştirisi* adlı üç yapıtı düşünce tarihi bakımından dönüm noktasıdır. Kant 1784 tarihini taşıyan *Aydınlanma Nedir? Sorusuna Yanıt* başlıklı yazısında Aydınlanma tanımı için şu yargıları ileri sürmektedir: “Aydınlanma, insanın kendi suçu ile düşmüş olduğu bir ergin olmama durumundan kurtulmasıdır. Bu ergin olmayış durumu ise insanın kendi aklını bir başkasının kılavuzluğuna başvurmaksızın kullanamayışıdır. İşte bu ergin olmayışa insan kendi suçu ile düşmüştür; bunun nedenini de aklın kendisinde değil, fakat aklını başkasının kılavuzluğu ve yardımı olmaksızın kullanmak kararlılığını ve yürekliliğini gösteremeyen insanda aramalıdır. Sapare aude!. Aklını kendin kullanmak cesaretini göster! Sözü imdi Aydınlanma’nın parolası olmaktadır” (Kant, 1984).

Eleştiri kültürünün binlerce yıllık geleneğine katkıda bulunması bakımından da değerli olan Oğuz Tansel’in metinlerinin bu gözle yeniden ele alınması gerekiyor. Aynı zamanda masallarında konu olan ilkelerin eleştiri kültürümüze katkısının ortaya konması da araştırmacıları beklemektedir.

Kaynaklar

- Bahtin, M. (2005) *Rabelais ve Dünyası* (Çev. Çiçek Öztekin). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
Eloğlu, M. ve Tansel, O. (2008) *Bektaşî Dedikleri*. İstanbul: Evrensel Basım Yayın.
Erasmus (2000) *Deliliğe Övgü* (Çev. Nusret Hızır). İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
Foucault, M. (2005) *Doğruyu Söylemek*, (Çev. Kerem Eksen), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
Kant, I. (1984) “Aydınlanma Nedir? Sorusuna Bir Yanıt (1784)”, *Seçilmiş Yazılar*, (Çev. Nejat Bozkurt), İstanbul: Remzi Kitabevi.
Kula, O. B. (2011) *Anadolu’da Çoğulculuk ve Tolarans*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Ne Zaman Beri Çocukların Masala Gereksinimleri Var? Romantik Bir Mitsel Türün Oluşum ve Başarı Öyküsü*

How Long Since The Children Need a Fairy Tale? A Romantic Mythical Genre's Creation and Success Story

Prof. Dr. Hans-Heino EWERS

Johann Wolfgang Goethe Universitat

Özet

Masallar, yüzyıllardır yetişkinlere seslenen bir türken, 19. yüzyıldan itibaren çocuklara yönelik olarak uyarlanmış ve oluşturulmuştur. Bu çalışmada bu duruma neden gerek duyulduğu, tarihsel gelişim sürecinde meydana gelen gelişmelerden yola çıkılarak yanıtlanmaya çalışılacaktır.

Anahtar Sözcükler: Masal, romantizm, mit, çocuk.

Abstract

Tales are a kind of call to adults for centuries, but since the 19th century it has been adapted and created for children. In this study, it will be tried to answer why the need for this situation arises from the developments in the historical development process.

Key Words: Tale, romanticism, myth, child.

Giriş

Geçmişte hiçbir yazınsal türün tek başına masal türü kadar etkili bir oluşum gösterdiği söylenemez. Grimm Kardeşlerin “Çocuk ve Ev Masalları” (Kinder- und Hausmärchen) ulusal olduğu kadar uluslararası düzlemde de öylesine etki göstermiş ki bazı araştırmacılar masallardan söz ederken “Grimm tarzı” demekteler (André Jolles). Gerçekten de Grimm’lerin masala bakış açıları günümüze kadar çoğu çevreyi etkilemiştir. Bu bağlamda masal türü söz konusu olduğunda halk edebiyatına ilişkin bir türden söz edilir. Başka deyişle, masalların kaynağı halktır, masallar ağızdan ağıza aktararak günümüze kadar gelir ve bu nedenle çok eski zamanlara dayalı bir tür özelliği gösterirler. Masallar son derece basit anlatılar olup dokularında tek bir bakış açısı ve karmaşık olmayan eylemler vardır, kişiler ise yalın özelliklerle betimlenir. Masallar belirsiz bir zaman dilimini anlatırken bu zaman diliminin de çok eskilere ait olduğunu duyumsatır. Aynı zamanda sihirli ve hayrete düşürecek öğeler de içerirler. Mutlu son ise kaçınılmaz bir parçasıdır masalların. Olasılıkla bütün bu özellikler masal türünü okulöncesi ve ilkökul dönemi çocuklar için ideal bir tür yapar. Bu sınıflama öylesine doğal kabul edilmiştir ki bu yaş dönemleri aynı zamanda masal dönemi olarak bile adlandırılmıştır (Charlotte Bühler¹). Olasılıkla Grimm Kardeşlerden önce de durum böyleydi.

* Almanca özgün metinden çeviren: Prof. Dr. Selahattin DİLİDÜZGÜN

¹ Charlotte Bühler: Das Märchen und die Phantasie des Kindes. 4. Basım. Berlin u.a.: Springer 1977 (İlk Basım: 1918).

Öte yandan masal türünün en önemli mitsel tür olduğunu söylemek de güçtür aslında! Masallar ve özellikle son yıllarda Grimm masalları üzerine yapılan araştırmalar bize bu konuda farklı bakış açıları da sundu². Örneğin, Grimm Kardeşler halktan hikâyeler dinleyip bunları derlemek için asla köy köy gezmediler. Grimmler masallarının yaklaşık % 40'ını yazınsal kaynaklardan, özellikle de barok döneminin romanlarından almıştır. Bunların dışındakiler ise onlara sözlü olarak aktarılmıştır. Ancak bu masalları sözlü olarak aktaranlar basit halktan kişiler olmayıp daha çok, kitap okuyan, Fransızca bilen, eğitilmiş ve kentsoylu kişilerdi. Yapılan bu son saptama Grimm masallarının küçük bir bölümünün neden Alman masal kaynağına, büyük bir bölümünün ise Fransız masal kaynağına dayandığı gerçeğini açıklamaktadır. Grimm Kardeşlerin yaptığı sadık derlemelere bakarak onların bu masallara ne fazladan kişiler ekledikleri, ne de olayları genişlettikleri, daha doğrusu değiştirdikleri söylenebilir. Bunların dışındaki herşey, yani dil, biçim, anlatıcı bakış açısı, anlatı atmosferi, ahenk, diyaloglar, deyimler, efsunlu sözler, masal üçlemeleri gibi masallarının değişmeyen özgün öğeleri Grimmlere aittir. Masal araştırmacıları daha 20. yüzyılın başlarında "Wilhelm Grimm'in halk hikâyelerine kendine özgü sanatsal bir biçim kazandırdığını, bu biçimi giderek iyileştirdiğini ve bu konuda ısrarlı olduğunu anlamışlardı". Walter Berendsohn (1921)'a göre W. Grimm kendini "halka özgü bir biçim yaratma"³ konusunda yetenekli görüyordu. Aynı kaynaktan şunlar da belirtilmektedir: "Halktan derlenmiş hikâyelere büyük sevgi ve sadakat beslenmesine karşın Grimm Kardeşler bunlardan bir parça edebiyat üretmiştir". Bu durumda onların "Çocuk ve Ev Masalları" yüksek düzeyli sanat masalları sayılmalıdır!

Konunun asıl ilginç yanı ise, Grimm Kardeşlerden önce yazınsal yönü olan bir masal türünün hiç var olmayışıdır. Bu durumda sanat masalı kavramı onların ilk buluşlarından biri sayılmalıdır. Elbette bu konuda Wilhelm Grimm'in payı daha büyüktür. Grimm masallarının 1812 ve 1815⁴ yıllarına ait birlikte gerçekleştirdikleri ilk baskı Grimm masallarının tipik özelliklerinin küçük bir bölümü olarak görülebilenken, 1819 yılında yapılan ikinci baskıda bu özellikler daha açık görülebilmektedir⁵. Grimm Kardeşlerin masalları, 16. yüzyıl ortalarında Straparolas'ın "Le piacevoli notti" adlı anlatısıyla başlayan Avrupa masal tarihi içine konulduğunda, bu masalların büyük bir kırılma noktası oluşturdukları görülür. Grimm Kardeşler bu durumun kesinlikle farkındaydılar. Marburglu bu iki üniversite öğrencisinin kendi dönemlerindeki masal dünyasının içine ne denli büyük bir heyecan ve yüreklilikle girdiklerini görmek bugün herkesi şaşırtmaktadır. Çünkü onlarınki gibi bir masal derlemesi (kolleksiyonu) o ana kadar hiç yoktu ve kitaplarının önsözünde de belirtildiği gibi bu durum bir ilkti. Onlar bu arada yazdıkları kitabı kendi buluşları ve özgün bir yaratı olarak nitelemekten kaçınıyorlardı. Daha çok, yazdıkları masalların en eski hallerine ulaştıklarına inanıyor ve kendilerinden önce kimsenin bu tarihsel oluşumun özünü kavrayıp ona gereken değeri vermediğini belirtiyorlardı. Böylece yazınsal türler tarihinin yaklaşık ilk 300 yılı hatalı olarak yaftalanmış ve bu dönem bir anlatı türünün kirletildiği, kötü muamele gördüğü bir dönem olmuştur. Oysa Grimmlere göre bu dönem insanlığın kültürel olarak en değerli dönemidir ve bir ayın titizliğiyle, saygıyla anılmalıdır.

Grimm Kardeşler'in masallarının böylesi bir başarıya erişmesi, yazınsal türler tarihinin içine düştüğü bu olumsuzluğu beklenmedik biçimde önemli ölçüde kırabilmiştir. Bu kırılma, Avrupa masalının yüzyıllardır asla erişemediği bir başarı olması nedeniyle oldukça önemlidir. Fiabre, conte de fées, fairy tales ya da peri masalları zamanının en sevilen türü sayılıyor ve soylu kişilerden basit halka kadar her yaştan insanın eğlenmesine hizmet ediyordu. Bu grubun

² Karş.: Özetle Heinz Rölleke: Die Märchen der Brüder Grimm. Eine Einführung. München, Zürich: Artemis 1985.

³ Walter Berendsohn: Grundformen volkstümlicher Erzählerkunst in der Kinder- und Hausmärchen der Brüder Grimm. Ein stilkritischer Versuch. Hamburg: W. Gent 1921, S. 24.

⁴ Karş.: Brüder Grimm: Kinder- und Hausmärchen. In der ersten Gestalt. Frankfurt/Main: Fischer Bücherei 1962 (Exempla classica; 60)

⁵ Karş.: Brüder Grimm: Kinder- und Hausmärchen. İkinci geliştirilmiş basım. 1819. Yay. Haz.: Heinz Rölleke. 2. Cilt, Köln: Diedrichs 1982 (Die Märchen der Weltliteratur). Son baskısı 1857. Bu yayın 1980 yılında Reclam Yayıncılık tarafından 3 Cilt olarak yayımlanmış ve yine von Heinz Rölleke tarafından yayıma hazırlanmıştır. Bundan sonra aynı baskı defalarca yinelenmiştir.

içinde bir tek çocuklar yoktu. Kitabın kapağında -Basile⁶ ya da Perrault'da⁷ olduğu gibi- çocuklar ya da küçükler için olduğu açıklaması yer aldığı bu kitapları kimse ciddiye almıyordu, çünkü bu tür açıklamalar özellikle de çocukça olan şeylere hiç değer vermediği bilinen gelenek bekçilerinin aklının karışmasına neden oluyordu. Öte yandan çoğu yaratıcı olan peri masallarının önemli bir açılım yaratacağı da herkes tarafından kabul ediliyordu. 17. ve 18. yüzyıl peri masallarının içine girmek bugün bile insanlara büyük keyif veriyor⁸. Çünkü bunlar, dönemin yine çok sevilen şövalye ve eşkiya romanlarından daha gizemli, daha güldürücü ve keyifliydi. Açık arayla en iyi Alman peri masalları yazarlarından biri kuşkusuz Christoph Martin Wieland'dı. Ne yazık ki onun "Cinnistan ya da Seçilmiş Peri ve Hayalet Masalları" (Dschinnistan oder auserlesene Feen- und Geistermärchen) başlıklı kitabı unutulup gitmiştir⁹. Avrupa çapında baskın olan peri masalları, çoğunlukla aşk ya da evlilik konularını ele alır. Bunlarda da öbür dünyaya ait yaratıklar -çoğunlukla iyi ya da kötü periler- büyük bir yer tutar ve evlenecek çiftler bir dizi engeli çetin savaşımmlarla aşmak zorundadırlar. Grimm'in "Çocuk ve Ev Masalları" bir önceki yüzyılın masal anlatı geleneğiyle ilişkilendirilecekse, bunu eş düzeyli aşk ve evlilik konularını ele alan parçalar üzerinden yapmak gerekir. Adı yukarıda da geçen Walter Berendsohn'un yaptığı sınıflamaya göre Grimm Kardeşlerin masallarının yaklaşık dörtte biri bu türdendir. Bunların içinde önde gelenleri ise şunlardır: "Kurbağa Prenses" (Der Froschkönig -Çocuk ve Ev Masalları - ÇEM 1), "Oniki Kardeş" (Die Zwölf Brüder - ÇEM 9), "Erkek Kardeşim Kız Kardeşim" (Brüderchen und Schwesterchen - ÇEM 11), "Gri İnsanlar" (Allerleirauh - ÇEM 65); bunlar gibi yazınsal örneklerden alınan "Rapunzel" (ÇEM 12), "Yüzyıl Uyuyan Prenses" (Dornröschen - ÇEM 50), "Kül Kedisi" (Aschenputtel - ÇEM 21) ve "Jorinde und Joringel" (ÇEM 69). Bu bağlamda Berendsohn "gerçek masallardan ya da aşk masallarından" ve "yazınsal aşk öykülerinden" söz eder¹⁰.

Grimm masallarında zaman ve mekân belirsiz olarak bırakılıp okura (özellikle önsöz niteliğindeki bölümde) bu anlatıların çok eski zamanlara dayandığı duyumsatılırken, çoğu peri masalı şimdiki zamanda geçiyormuş gibi anlatılır. Burada daha çok, saraylı ya da soylu kişilerin biraz da refah düzeyi yüksek halk kesimin yaşamlarından alınan eğitim, aşk ve evlilik konularını işleyen uzun öyküler söz konusudur. Bu öyküler zamanın tartışmalı eğitim, cinsiyet ve evlilik söylemlerini ele alan ve geliştiren parçalardır. Bunların önemli bir bölümü kadın konusunu ele aldığından peri masalları yeni dönemin aşk idealini yaymak için iyi bir araç olarak görülmeye başlamıştı. Bu arada erotik ve cinsel öğelerden kesinlikle kaçınılmadığından bu anlatılarda tecavüz sahnelerine bile rastlanır. Ayrıca, politik konular da ele alınır ve savurganlığa dayalı, ihtişam ve yıkımlara yol açan bir savaş anlayışına karşı iyi geliştirilmiş bir mutlakiyetin nasıl olması gerektiği de tartışılır. Perrault'nun, D'Aulnoy'un, LePrince de Beaumont'nun ve Wieland'ın peri masalları aslında özü olmayan eğlendirmelik edebiyattan başka şeyler değildi. Grimm masallarında bütün bu özellikler, 17. yüzyılın sonları ve 18. yüzyılın gelişmiş toplumsal ve politik koşulları içinde, tarihsel olarak konumlandırılması güç olsa da küçük aile tipi benzeri basit toplumsal yapılar lehine ortadan kalkmıştır.

Grimm Kardeşlerin kitaplarıyla, Avrupa masal geleneğini nasıl da küstahça yerle bir ettiğini görmek adeta insanın nefesini kesiyor. Yazınsal tutum açısından oldukça becerikli davranan Grimm Kardeşler, kendilerinden önceki büyük masal anlayışını kötüleyerek kendi masal anlayışlarına yer açmazlar. 19. yüzyılda Çocuk ve Ev Masalları'nın başarıya ulaşmasıyla, 17. ve 18. yüzyılın peri masalı büyük ölçüde unutulmaya yüz tutmuştur. Bunda, bu masal geleneğinin büyük ölçüde Fransa'ya dayanmasının da payı vardır. "Güzel ve Çirkin'i

⁶ Giambattista Basile. Das Märchen der Märchen. Das Pentamerone. Yeni ve tam metin çevirisi. Yay. Haz.: v. Rudolf Schenda. München: Beck 2000.

⁷ Charles Perrault: Sämtliche Märchen. Dt. v. Doris Distelmaier-Haas. Stuttgart: Reclam 1986.

⁸ Das Kabinett der Feen. Französische Märchen des 17. Und 18. Jahrhunderts. Yay. Haz.: v. Friedemar Apel und Nobert Miller. München: Winkler 1984.

⁹ Yapılan bir seçki 1982 yılında Doğu Almanya'daki Aufbau Yayınevi tarafından yayımlanmıştır.

¹⁰ Agy. (Ekler 2), S. 33ff, 63ff.

(La belle et la bête)¹¹ saymazsak o zamanlara ilişkin başka masallar geniş kitlelerce bilinmemektedir.

Grimm Kardeşlerin “Çocuk ve Ev Masalları”yla birlikte ortaya yazınsal nitelikte bir masal anlayışının çıktığı rahatlıkla söylenebilir. Bu masal tarzının ortaya çıkışı, o ana kadar olan Avrupa masal anlatısı ile köklü bir kırılmaya dayanır. Buna karşın romantiklerin ve onları izleyen Biedermeier Dönemi’nin masal anlatıları peri masalı geleneğine son derece bağlıdır. Her ne kadar bazı temel bakış açıları değişmiş gibi görünse de sanki Almanlar tarafından bu durum uzun zamandır isteniyormuş gibi görünmektedir. Grimm Kardeşler gelenek ile köklü bir ayrılık içinde olduklarının son derece bilincindeydiler, ancak onlar ortaya koydukları yeni masal anlayışıyla, Avrupa masal anlatı tarzının tarihsel süreç içinde giderek uzaklaştığı masal türünün kökenini yeniden kavradıklarına inanıyorlardı. Kendi masal anlayışlarını masal geleneğinin kökenine dayandırdıklarından Grimm Kardeşler başka tarz masal anlayışlarıyla birlikte yaşamayı içlerine sindiremezlerdi, sindirmemeliydiler de zaten. Bu nedenle de kendi masal ideallerinden sapan bütün masal anlayışlarını reddetmeleri gerekiyordu.

Böylece “Çocuk ve Ev Masalları”nın ve Grimm’lerin masal kavramına ilişkin ortaya koydukları idealin bir başarısı daha ortaya çıkar. Bir önceki dönemin yazınsal türler tarihi eleştirilmekle kalınmamış, aynı zamanda bu eğilimin 19. ve 20. yüzyıldaki devamının da önü kesilmiş olmaktadır. Toplumumuzda masalın özüne ilişkin baskın düşüncesinin oluşmasında 19. ve 20. yüzyıldan günümüze değin adına sanat masalı denen geleneğin etkisi göreceli olarak azdır. Burada Wilhelm Hauff ve Hans Christian Andersen gibilerin masallarının bazı istisnalar oluşturduğunu söylemek gerekir. Öneğin, Ludwig Tieck, E.T.A. Hoffmann, Fouqué, Eichendorff, Mörike, Keller, Storm ya da Hofmannsthal gibilerin masallarını anımsayan var mı acaba? Ya da Oscar Wilde masallarını?

Masal Edebiyatı ile Çocukluk Mitosunun Kesişmesi

Henüz Grimm’lerin masal edebiyatının en can alıcı noktasına değinilmedi. Yani masalların, çocukların düş dünyasına benzedikleri gerçeği hiç söz konusu edilmedi. Grimm’lerin masal kitabındaki önsözünde bulunan ve çok bilinen bazı açıklamalar şöyledir: “Çocukları bize bu denli masum ve harikulade gösteren aynı saflık bu anlatıların içinde de bulunmaktadır” [...] ¹². Daha ünlü olan paragrafta ise şunlar söylenir:

Yani masallar bir yandan yayılcı özellikleriyle, bir yandan da içlerindeki özleriyle çocukların safiyane bakış açılarını yakalamak için vardır. Masallar dünyanın ağırlığını duyumsatmadan tıpkı süt gibi yumuşak ve sevgiyle ya da tıpkı bal gibi tatlı ve doyurucu biçimde çocukları besler [...] ¹³.

Masal türü ve bir önceki dönemin sözlü edebiyat ürünleri biraz incelendiğinde olasılıkla burada yapılan saptamaların yanılgılı oldukları ortaya çıkacaktır. Grimm’lerin masala ilişkin tezleriyle gelenek arasındaki örtüşme, geleneğin sürekli parlatılıp, cilalanıp masummuş gibi gösterilmeye çalışmasından kaynaklanmaktadır. Bunun sorumlusu da -hemen hemen bütün romantikçilerin de paylaştığı- tarihsel ve felsefi önermedir. Yani, ontogenez (Ç.N.: embriyodan cinsel erişkinliğe değin bireyin gelişmesi bilimi) ve filogenezin (Ç.N.: soy gelişmesi bilimi) Johann Gottfried Herder’den beri aynıymış gibi gösterilmesi alışkanlığıdır bu. Dahası bu alışkanlık 20. yüzyılda masal konusunda yapılan bazı kuramsal çalışmalar da bile görülmektedir. Bu konuda Walter Berendsohn’un bir açıklaması şöyledir:

Halk masalları [...] çok eski kültürlerle dayanmaktadır. Bizler de bunları insanlığın çocukluk dönemi olarak adlandırmaya bayılıyoruz. Haeckel’in biyogenetik temel

¹¹ Gabrielle-Suzanne de Villeneuve: Die Schöne und das Tier. Dt. v. Christine Hoepfner. Ill. v. Irmhild und Hilmar Proft. Berlin [DDR]: Kinderbuchverlag 1981; J.M. LePrince des Beaumont: Die schöne und das Tier. Mit Bildern von Ludek Manasek. Prag: Artia 1969, München: dtv junior 1978; Madame LePrince de Beaumont: Die Schöne und das Tier. Ein Märchen. Frankfurt: Insel 1977 (Insel-Bücherei Nr. 989).

¹² Brüder Grimm (bkz. Ekler 3), S. 8.

¹³ Brüder Grimm: Deutsche Sagen. 2 Bde, Frankfurt/Main: Insel 1981, Cilt.1, S. 10.

yasasını [biyeyoluş (gelişim) soyoluşun tekrarıdır] insan tininin gelişmesine aktaracak olsak, ortaya çok eski zamnlardan çocukluğa değin uzanan bir köprü çıktığını görürüz. Çocuklar, düşdünyaları çocuklara yakın olanlar, çocuk sahibi kadınlar, düş kurmayı sevenler ve sanatçılar düşdünyalarında masalları içselleştirerek yeniden yaşayabilirler¹⁴.

Masalın çocuk tinine ilişkin bakışı kendi içinde yeterince karışık olmasının yanı sıra bir de buna masalları çocukların okuyabilecekleri tek tür gibi göstermek işi büsbütün çığrından çıkartmaktadır. Grimm Kardeşler, bir araya getirdikleri bu masalların aynı zamanda “gerçek bir eğitim kitabı da olmasını”¹⁵ [...] beklemişlerdir. Grimm’lerin masalları dönemin bazı otoritelerince erotik olarak nitelenmese de uygunsuz olarak görüldüğünden bu kişilerin çoğu dehşete kapılmış olmalıdır. Ancak buradaki durum tıpkı Berendsohn’un da dediği gibi, tarihsel felsefi önermenin mantıksal bir sonucudur: “Ruh dünyaları ilk insanların gelişim basamaklarında bulunan çocuklar, içinde öbür dünyaya ve sihir dünyasına ait değerlerin dolu olduğu, efsanevi özellikler içeren [...] halk hikâyelerini belleklerinde yeniden kurgulayabilir ve yeniden yaşayabilirler”¹⁶. Grimm Kardeşler kendi çocukluklarında dinledikleri masallara dönemezlerdi, bunun gibi kendi dönemindeki çocukların da neler okuduklarını bilmiyorlardı. Bu nedenle ilk çalışmaları amacına ulaşmamıştı. Çünkü bu çalışma, Achim von Arnim’in ailesi tarafından, yani “Çocuk ve Ev Masalları” çocukların okumaları için hiç uygun bulunmadığından reddedilmişti.

Kuramsal yaklaşıma göre masallar ne kadar eski ve gündelik yaşama ne kadar uzaksa çocuklara o kadar uygun olmalıydı. Ancak uygulama bu varsayımı bütünüyle çürüttü ve Grimm Kardeşler pes etmeye zorlandılar. Grimm’ler, kitabın 1815’te yayımlanan ikinci cildinin önsözünde “böyle bir yaklaşımı kullandıklarını, ancak bunların bazı kişileri utandırdığını ve bunların çocuklara uygun olmayıp onları uzaklaştırıcı olduklarını, [...] anne babaların da bu kitabı çocuklarına vermek istemediklerini”¹⁷ açıkça itiraf ettiler. Böylesi tekil örnekler kendi içinde haklı olabilirdi, ancak tümel bakıldığında bunların hiçbir haklı gerekçesi yoktu. 1819’da yapılan ikinci baskıda Grimm’ler kendilerini artık daha iyi ifade ederler. Daha doğrusu Wilhelm Grimm söyledikleriyle toplumun beklentilerini bütünüyle karşılamaya çalışır: “Kitabın bu yeni baskısında çocuklara uygun olmayan bütün ifadeler özenle çıkartılmıştır”¹⁸. Bu yaklaşım ilk anda son derece masummuş gibi görünmekte ve sorunun yalnızca bazı dilsel kullanımlardan kaynaklandığı izlenimi uyanmaktadır¹⁹. Ancak burada asıl söz konusu olan, aşk konulu ‘gerçek masalların’ bazı temel karakteristik yapılarının ve ana anlatım biçimlerinin değiştirilmesidir. Grimm Kardeşlerin yaptıkları her baskıda, kız ve erkek kahramanları nasıl daha gençleştirdiğini ve çocuk kılıfına soktuğunu, aşk sahnelerini “masum” birer çocukça eylemlere dönüştürdüğünü ve düğünlere bir çocuk bayramı havasını kattıklarını izlemek gerçekten çok keyif verici. Aslında içinde erotik ve cinsel sahneler bulundurmaktan hiç kaçınmayan, ilk anda pek de fark edilmeyen aşk ve evlilik hikâyeleri yapılan değişikliklerle zararsız çocuk dostu metinlere dönüştürülmüş olmaktadır.

Yetişkinler için Masal

Grimm’ler, kendilerinden önceki asırlar içinde masal türünün yetişkinler tarafından severek okunmasını sağlayan bütün özelliklerini almışlardı. 17. ve 18. yüzyıllarda masal türü o günkü toplumsal ilişkilerin aynası sayılması nedeniyle oldukça gündemdeydi. Çünkü bu

¹⁴ Berendsohn (bkz. Ekler 2), S. 37.

¹⁵ Brüder Grimm (bkz. Ekler 5), S. 237.

¹⁶ Berendsohn (bkz. Ekler 2), S. 111.

¹⁷ Brüder Grimm (bkz. Ekler 3), S. 237.

¹⁸ Brüder Grimm: Kinder- und Hausmärchen. Ausgabe letzter Hand. Hrsg. v. Heinz Rölleke. 3 Bde, Stuttgart: Reclam 1980 u. ö., Bd. 1, S. 17.

¹⁹ Berendsohn’da (bkz. Ekler. 2), S. 37, aşağılanarak şöyle denilmektedir: „Masallar çocuklara hizmet edecekse onların farklı bir anlayışla eğitilmeleri gerekmektedir. Çünkü onların içindeki sevgi herşeyi yönetmektedir. Doğal cinsel öğeler özellikle vurgulanmasa da bütünüyle atlanmaz.“

masallarda daha çok soylular, kentsoylular, kısmen de basit halktan kişiler konu ediliyor ve bu kesimlerin aileye, cinsiyet rollerine, eğitime, erotizme, cinselliğe, aşk ve evliliğe, birazcık da farklı ahlaksal değerlere ve devlet anlayışına bakışları gösteriliyordu. Bütün bu ilişkiler kısmen alaylı, kısmen öğretici bir abartıyla, bazen de yergili iğnelemelerle çok eğlendirici biçimde anlatılıyordu. Saray yaşamına ilişkin ihtişamın kısmen yergili, kısmen de hayranlıkla anlatılması konusunda asla çekinilmiyordu. Öncelikle eğlendiricileğe hizmet eden ve kimsenin inanması gerekmeyen büyü, sihir gibi olağanüstü uygulamaların gösterildiği durumlar için de aynısı geçerliydi. Bunlardaki abartılar daha çok anlatılan olağanüstü durumun gerçekleşme olasılığının olmadığına, ciddi olmadıklarına, tersine sürekli alaylamaya hizmet ettiklerine işaret eder. Gülümsemenin gerçekleşmediği yerlerde, olağanüstü olan öğeye alegorik bir anlam yüklenir. Örneğin, iyi yürekli perilerin çoğunlukla sağlıklı insan aklının alegorik bir dışa vurumu olarak ortaya çıkması gibi. Böylesi peri masallarını okuyan hiçbir yetişkin kendini masum, çocusu konuma sokmak zorunda değildi. Bunlar, eğitilmiş ve çağdaş bireyler olarak aynı zamanda büyü ve sihir ile de eğlenebilmeliydiler.

Grimm masallarının da yetişkin okur boyutu olmalıydı. Bu boyut yetişkin okurların çok farklı gereksinim ve ilgilerini karşılıyorlardı. Örneğin bunlar basit kurgularıyla yetişkinlere geçmişin derinliklerine dalma olanağı tanıyorlardı. Bu durumda Grimm tarzı masalların olasılıkla “ilk ve basit yaşamı”²⁰ anlattığı söylenebilir. Bu masallar geçici bir süre için yetişkinlere karmaşık uygar ilişkilerden hayali çıkış olanağı sağlıyordu. Bu masallar bir anlamda yaşam koşullarının karmaşası altında ezilen uygarlık yorgun okurlar için çok çekiciydi. Bütün bunların ötesinden Grimm masalları okurundan, sihir ve büyüün olağanüstülüğünün varlığına kesin biçimde inanmayı bekler; böylesi koşulsuz bir inancı öncelikle laik, aydınlanmacı ve modern eğitim sürecinde bilinci gelişip düş kırıklığına uğrayan yetişkinlerden beklemek gerekir. Ne de olsa Grimm masalları erotizm ve cinsellik açısından temize çıkmış ve masum olarak görülmüş ve böylece kendi cinselliğiyle sorun yaşayan ya da toplumun cinsel sapkınlıkları altında ezilen ve bu nedenle de cinselliği dışlayarak yaşamak zorunda kalan yetişkin okurlar için tercih edilir hale gelmişti. Burada daha çok, bütün anlatı türleri içinde en erotik tür olan masalların, Grimm Kardeşlerin elinde kendi cinselliğinden kaçan yetişkinler konusu sinanmış bir araca dönüştürülmektedir.

Grimm tarzı masallarla ilişkili olan bütün yeni okurların özelliği bir tek tümceyle dile getirilebilir: Bu tür masallar yetişkinlere bir süreliğine çocukluklarına dönme önerisinde bulunmaktadır. Modernizm öncesi geçmiş zamana melankoliyle bakma, insanlararası ilişkilerde basitliğe özlem duyma, metafiziğe güven duyma, naif bir mucize inancının çekiciliği ve doğanın canlanması, cinsellik ve tutkuların ötesinde varoalmanın cazibesi – bütün bunlar Biedermeier döneminin etkisinden kurtulmaya başlayan orta sınıfın modern çocukluk kültürünün öğeleridir. Böylece, resimli masal kitaplarının kaçınılmaz olduğu noellerdeki çocuk merkezli aile kutlamaları yerini, bugün artık giderek bütün televizyon kanallarında sürüyle yayımlanan geleneksel masal uyarlamalarına bırakmaya başlamıştır.

Sonuç

Çocukların ne zamandan beri masala gereksinimleri vardır? Daha doğrusu, ne zamandan beri çocukların masala gereksinimlerinin olduğunu zannetmekteyiz? Yanıt son derece basit ve açık: 19. yüzyılın başından beri. Masal türü yüzyıllardan beri hiç de çocuklar için öngörülmemiştir oysa. Grimmlerden önceki dönemlerde gençlerin ve yetişkinlerin okuyabilecekleri metinlerden oluşan büyük peri masalları geleneği Grimm Kardeşlerden sonra da sanat masalları adını alarak aslında kendisini ileriki dönemlere başarıyla taşıyabilmiş ve böylece masal türünü geleneksel anlamından çıkartarak çocuklar için yapılan bir edebiyata dönüştürmüştür. Masal okuyan yetişkinler de bunu, yeniden çocukluklarına dönebilme tutkusuyla yaparlarken çocuksu bir ruh dünyasının içine girerler. Masal türü ile çocukluğun kaynaşması öylesine güçlü ki bugün artık hiç kimse, en eski biçimiyle peri masallarının gençlik

²⁰ Brüder Grimm (bkz. Ekler 3), S. 11.

edebiyatının yeniden en sevilen türlerinden biri oluverdiğini farkedemedi bile. Başka deyişle, peri masalları aynı yapısal özelliklerle, ancak farklı bir ad ve farklı konuları kullanarak yeniden dirilmiştir. Yani, “Vampir Avcısı Buffy”den (Buffy, the Vampire Slayer) “Twilight”e deyin bütün vampir dizileri bunun içindedir. Bunlarda çoğunlukla sorunlu aşklar, bir bölümünde de evlilik hikâyeleri anlatılır; bunlarda yine bu dünya ve öbür dünya vardır; iyi ve kötü yürekli peri ve sihirbazların yerini iyi ve kötü yürekli vampirler ve kurtadamlar almıştır, erotizm ve cinsellik de bu anlatılar içindeki yerini bütünüyle korumuştur. Çok farklı bir tür olan fantastiğe geçme konusunda hiç sorun yaşanmadı. Gençler ve yetişkinlerin en sevdikleri eğlendirmelik amaçlı gerçekçi olmayan türlerin ya da biçimlerin yükselişiyle bizler bugün bir parça Grimm’ler öncesi dönemlere geri dönmüş oluyoruz. Aydınlanmayı yaşayan 18. yüzyılda olduğu gibi günümüzde de karanlık bir Orta Çağ’a geri dönme kaygısını yaşamaya hiç gerek yok.

Burada söylediklerimin nedenini, masalların genç ve yetişkinler tarafından yeniden okunmaya başlaması için bir gerekçe oluşturmak ya da masalların çocuk yazına ilişkin yönlerinin yok sayılmasına yönelik olduğunu düşünmek, düşüncelerimin bütünüyle yanlış anlaşılmış olması anlamına gelir. Köklü bir anlatı geleneğine sahip olan çocuk dünyasının, daha doğrusu çocuk medyaları dünyasının gelişmesini tartışılır hale sokmak benim düşüncelerimle bütünüyle ters. Masallar ne kökeni ve özü gereği salt çocuklara yönelik bir türdür ne de yalnızca genç ve yetişkinlerin okumalarıyla sınırlıdır; aslında masalların hangi tarafa daha yakın olduğu dengesi zaman zaman değişse de masallar, 19. yüzyılın başlarından beri her iki grup için de varolagelmıştır. Masalların, Grimm Kardeşler tarafından temel çocukluk bakış açımızın içine uygun biçimde yedirilmesiyle bütün dünyada da yer edinen ve karşı konulması güç kültürel bir yol haritası çizilmiştir.

Özellikle son yıllarda yapılan masal araştırmaları, bu türden anlatıların içine sinmiş olan çoğu mitolojik öğeye zarar vermiş olsa da yine de bu konuda hiçbir değişikliğe gitmeyecektir, buna niyeti de yoktur. Hiçbir türün söylemi, kökeni, temel biçimi, gerçek karakterleri ve özü bakımından masal söylemi gibi düşgücülle bu denli yüklü değildir. Yukarıda da belirtildiği gibi, bu tablonun oluşmasında Grimm Kardeşlerin de payı az sayılmaz. Masal uyarlamaları gibi bu türdeki çeşitli sapmalar, biraz da türün özelliklerine sadık kalma duygusuyla, masal türünü yozlaştıran etkiler olarak görülmektedir. 20. yüzyılın en popüler masal kuramı Max Lüthi’ninki olmalı²¹. Buna karışılık tarihsel-eleştirel yaklaşım, *böylesi* masalların kanımca söz konusu olamayacağını ortaya koydu. Grimm tarzı ya da Avrupa halk masalları çerçevesinde Lüthi tarzı diye anılan masallar daha çok, başka masal anlayışlarını da eşdeğerde gören tarihsel bir masal poetiğini öngörüyordu. Bu da iyimser bir bakış açısıyla şu anlama gelmektedir: Masal öğelerinin yazınsal ya da film uyarlamalarında kullanılmasında her şey serbesttir.

Ancak bu da, hiçbir yargılama ölçeğinin olmayacağı anlamına gelmez. Eğer geleneksel bir masal ya da Grimm’lerin bir masalı içi boşaltılıp kullanılırsa, bunlar için üretilen görsel gereçler, yazınsal ya da film uyarlamaları bunlardan bağımsız ve farklı bir şey olarak sayılmalıdır. Bu nedenle de bunlar engellenmeden görsel, yazınsal ya da film dünyasına girebilmeliler. Bu alanda da tek koşul vardı: Il faut être absolument moderne! Yani yeni oluşum kesinlikle modern olmalı. Resimli modern masal kitapları yıllardır bu beklentiye yerine getirmişe benziyor. Her ne kadar yanıltıcı da olsa bunlar geçmişin mirası masal öğelerini en özgün ve güncel oluşumlar olarak görülmelidir. Kanımca günümüzde çocuklar için masal uyarlamaları yapanlar da bu anlayışa uymalıdır.

Bu konuda çocuklar da olmak üzere çok sayıda karşı duruş olacağını kabul etmek gerekir. Özellikle masal uyarlamaları konusunda karşı koyanlar olasılıkla yerleşmiş klişeleri görmek isteyecekler ve bu anlayışın bozulmasını istemeyeceklerdir. Eski dönemlere ait geleneksel ya da klasik masalların uyarlamalarının tüketilmesine de elbette karşı koyamayız. Bunun yerine çocuk okurları güncel estetik değerlerle tanıştırmak için yeni şeyler üretilmelidir. Ayrıca fantastik filmler ve modern masal uyarlamalarının içerdiği güdüleyici ve teknik yeniliklerin çocuklara ne kadar yararlı olduğu konusunda iyi karar vermemiz gerekir.

²¹ Max Lüthi: Das europäische Volksmärchen. Form und Wesen. Bern: Francke 1947, 3. Basım. 1968; ders.: Märchen. Stuttgart: Metzler 1962, 6. Basım. 1976 (Sammlung Metzler; Bd. 16)

Genelde çocukların memnuniyetlerine gereğinden fazla anlam yüklememek gerekir. On yaşına kadar çocuklar oldukça sevimli bir kitle oluştururlar. Bütün muhalif yapılarına karşın, yetişkinlerin, çocukların seveceklerini düşündükleri şeyleri severler. Masal konusunda da benzer biçimde, çevresindeki herkes tarafından önüne konan masalları sevmeye eğilimi gösterirler. Yoksa çevreleriyle uyumlu biçimde nasıl yaşarlardı! Yine de düşüncelerinin farklılaşacağı zaman çabucak gelir çatar: Ergenlikle birlikte gençler daha çok, çevrenin onlar için uygun bulmadığı şeylerden zevk almaya başlarlar. Belki de bu nedenle onların yoldan çıkmasını önlemek için, yazınsal ve masal uyarlamalarını tüketmekten ergen gençleri uzak tutmak gerekir.

„Selim Mirza Bana Anlattı ki...” Polonya Tatarlarının Masalları Üzerine

„Selim Mirza Told Me That...” The Folktales of Polish Tatars

Dr. Sylwia FILIPOWSKA ve Doç. Dr. Grażyna ZAJĄC

Uniwersytet Jagielloński

Özet

Tatarlar, Polonya'nın en küçük azınlıklarından biri olmakla birlikte tarihimizde derin iz bırakmış bir topluluktur. Bu iki farklı kültürün 13. yüzyılda ilk karşılaşmalarıyla başlayan ilişkileri bugüne dek sürmektedir. Fakat maalesef Polonya'da bile fazlaca tanınmayan Polonya Tatarlarının kültürü yurt dışında da bilinmiyor. Bu yüzden bildirimizde bu kültürün önemli bir parçası olarak masal dünyasını konu almak istiyoruz. Sözlü edebiyat ürünü olan masallar Polonya Tatarları tarafından asırlarca aile veya ibadethane ortamlarında sözlü olarak nesilden nesile aktarılmış ama kayda geçirilmemiş ve yayımlanmamıştır. Ancak 2012 yılında Prof. Selim Chazbijewicz Polonya Tatarlarının masal, efsane ve söylentilerini derlediği kitabını yayımlamıştır. Kitapta nakledilen metinler „rivayet” formunda bir başlıkla: „Selim Mirza bana anlattı ki...” şeklinde sunulmaktadır. Bildiride Polonya Tatarlarının masalları konu, içerik ve üslup açısından incelenerek, bu masalların Polonya kültüründe ve Türk masal dünyasındaki yeri üzerine durulacaktır.

Anahtar Sözcükler: Tatarlar, Polonya, masal, Selim Chazbijewicz.

Abstract

Polish Tatars, also known as Lipka Tatars, are one of the smallest and oldest ethnic groups in Poland. The relationships between this two different cultures began in 13th century and continues nowadays. However, the culture of Lipka Tatars is not commonly known either in Poland or abroad. For that reason we have decided to present the folktales of Polish Tatars, which are an important part of their culture. The folktales, as an example of oral tradition, were being told by Polish Tatars in the family circle or in the mosques, but they were not written by centuries. In 2012 prof. Selim Chazbijewicz collected in his book the Polish Tatars' folktales and legends. All of them starts with the same formula: “Selim Mirza told me that...”. This paper focuses on the folktales of Polish Tatars with particular emphasis on their topics, plotline, style and place in the Polish and Turkish culture.

Keywords: Tatars, Poland, folktale, Selim Chazbijewicz.

Giriş

“Her milletin, her lisanın kendisine mahsus ve an'anâtına (geleneklerine) temas eden birçok efsaneleri vardır ki, milel-i mütemeddine (medenileşmiş milletler) bunların efsane olduklarını tasdik ile beraber ziyâ'dan (kaybolmadan) masûniyyetleri (korunmaları) için sarf-ı mâ-hasaldan (hasıl olan gayreti harcamadan) geri kalmaz” (Türk Masalları, 2015: 15).

1912 yılında yayımlanan ve “Türk Masalları” başlıklı, on üç masal içeren kitabın derleyicisi K. D. –imzası isminin baş harflerinden ibaret- hanımefendi bu sözlerle önsöze

başlamıştır. Kendisi de hazırladığı derleme ile Türk masal dünyasının bir parçasını kayda geçirip korumak istemiş ve böylece yeni yeşermekte olan Türk halkbilimi alanındaki araştırmalara katkısını sunmuştur. Masal konusundaki bilimsel araştırmalar 19. yüzyıl sonlarından itibaren başlamıştır, fakat çok geniş olan Türk masal dünyasının bazı alanları üzerine henüz yeterince çalışılmamıştır. Örnek olarak Polonya Tatarlarının masalları gösterilebilir. Şüphesiz Tatarlar Türk soylu bir millet olduğu için Türk kültürü içerisinde bulunmaları gerekir, fakat aynı anda uzun zamandır Polonya’da yaşadıkları için Polonya kültüründe de yer almaya hakkı vardır. Ne yazık ki ne Polonya’da ne de Türk dünyasında Polonya Tatarlarının edebiyatı tanınmamaktadır. Polonya’da halkbilimi çalışmaları 19. yüzyıl başlarında gelişmesine rağmen günümüze kadar Polonya Tatarlarının masallarını derleyen ve yorumlayan bilimsel bir çalışma yapılmamıştır. Çeşitli Polonya masalları seçkilerinde de Tatar masallarını bulmak imkansızdır (Krzyżanowski, 1962; *Księga* 1989).

Polonya’da Tatarlar (Lipka Tatarları)

Lipka Tatarları veya Lipkalar adlarıyla da bilinen Tatarlar, Polonya’nın en küçük azınlıklarından biri olmakla birlikte tarihimizde derin iz bırakmış bir topluluktur. Bu iki farklı kültürün ilk karşılaşmaları 13. yüzyılda savaş alanlarında başlamaktadır. Moğol orduları ile gelen Tatarlar, Polonya topraklarına saldırımları sebebiyle düşman ve zalim olarak sembolleşmişlerdir. Bunun sonucu olarak Tatarlar, kuşaktan kuşağa anlatılan ve hâlâ herkesçe bilinen Polonya masal ve efsanelerinde acımasız saldırganlar olarak yer almaktadırlar (Filipowska, 2010). Fakat bu topluluğun Polonya ile ilişkisinin başka bir tarafı da vardır. 14. yüzyıl sonunda Altın Ordu’dan gelen Tatarlar, Lehistan-Litvanya Birliği’nin topraklarına sığınmacı ve maaşlı askerler olarak yerleşmeye başlamışlardır. Bunlardan bazıları zamanla dillerini unutup dinlerini bırakıp Polonyalılaşmış¹, bir kısmı ise Polonya’da yaşayan Türk soylu bir millet olduklarını bugüne dek hatırlamaktadırlar. Tatarların nüfusu 1000 ve 3000 arasında olup çoğu Podlasie bölgesinde oturmaktadır. Sokółka, Bohoniki ve Kruszyniany gibi en eski yerleşim merkezlerinde camileri, müzeleri ve kültür ocakları bulunmaktadır. Bu bölgede İslami bayramlarda kutlamalar yapıp başka zamanlarda da Tatar kültürünü tanıtan şenlikler ve konferanslar düzenlenmektedir. Polonya’da oturan Tatarları desteklemek amacıyla 1925 yılında kurulan Muzułmański Związek Religijny w Rzeczypospolitej Polskiej [Polonya Cumhuriyeti Müslümanlar Birliği] bugünlerde de farklı alanlarda faaliyet göstermektedir. Merkezi Białystok şehrinde bulunan Müslümanlar Birliği Müftülüğü² sadece Tatarların değil, Polonya’daki bütün Müslümanların resmi temsilcisi yapıp aynı anda Müslüman kültürünü tanıtmaktadır. Edebiyat alanına doğrudan etkisi olan faaliyetleri arasında kitap ve dergi yayıncılığı bulunmaktadır. Üç ayda bir çıkan “Przegląd Tatarski” [Tatar Dergisi] dergisinde edebi eserler ve Tatarcadan veya Türkçeden tercümeler de yer almaktadır. Yıllık olan “Rocznik Tatarów Polskich” [Polonya Tatarları Yıllığı] daha çok akademik bir dergidir. 2010-2012 yılları arasında çıkarılan “Muzułmanie Rzeczypospolitej” [Polonya Cumhuriyeti Müslümanları] dergisi ise dini konulara odaklanmıştır. Bütün bu yayınlar Lehçedir, çünkü Lipkalar Tatarca bilmemektedir.

Polonya Tatarlarının Edebiyatında Masalların Yeri

Polonya Tatarlarının edebiyatı ilk bakışta dini edebiyatla sınırlı gözükmektedir. Kuran-ı Kerim nüshaları, tecvitler (Kuran okuma tekniği ders kitabı) ve tefsirler hariç her Tatar evinde bulunan en yaygın yazılı eserler “kitab” ve “chamail”lerdir (hamail). “Kitab” olarak adlandırılan yapıtlar Kuran’dan alınmış sureler, bazı hadisler, peygamberlerin hayatı, efsane, menkıbe ve kıssalar içermektedir; hamailer ise en sık tekrarlanan dualar, duaların şifa amacıyla tedavi yöntemi olarak kullanımını anlatan, muska işlevinde kullanılan metinlerden

¹ Tatar kökenli Polonyalılar arasında en ünlü kişi 1905 yılında Nobel ödülüne layık görülen yazar Henryk Sienkiewicz (1846-1916).

² 2004 yılından itibaren müftülük görevini Tomasz Miśkiewicz sürdürmektedir.

ibarettir. Belirtmek gerekir ki bu eserlerin en büyük değeri hem süslü el yazması olması hem de iki dilde yazılmasıdır. Lipkalar, Tatarca ve Arapçayı canlı dil olarak bilmemelerine rağmen din konularını ele alırken Arap alfabesini kullanıyorlardı. Bunların yanı sıra tercümeler, efsaneler, pratik bilgiler ve kendi düşünceleri gibi eklemeleri Lehçe veya eski dönemlerde Büyük Litvanya Prensiği'nde aydınlar tarafından kullanılan Beyaz Rusça imlasiyle fonetik olarak yazıyorlardı (Emiroğlu, 2013; Godzińska 1999). Bu haliyle din kitaplarının içerisinde edebiyat ürünlerinin örneklerini de çıkarmak mümkün.

Bu zamana kadar ne Polonyalı Tatarlar ne de bilim adamları tarafından yeterince önem verilmiş halk edebiyatı ürünleri, yine de sözlü kültürde hala yaşamaktadır. Bu sözlü kültür ürünlerinin en yaygınları masallar ve efsanelerdir. Lipkalar tarafından asırlarca aile veya ibadethane ortamlarında anlatılan bu eserler, kayda geçirilmemiş ve yayımlanmamıştır. Bu sebeple de Tatarların Polonya kültüründeki etkisi fazla olmamıştır. Ancak 2012 yılında Polonya Cumhuriyeti Müslümanlar Birliği ve Polonya hükümetinin maddi desteğiyle Prof. Selim Chazbijewicz tarafından derlenen Polonya Tatarlarının masalları, efsaneleri ve söylentilerini içeren bir kitap çıkmıştır. Kitapta nakledilen metinlerin çoğunu yazar çocukluğunda bizzat büyükannesinden dinlemiştir, masalların bir kısmını da “kitab”lar ve hamailerden seçip aktarmıştır. Belirtmek gerekir ki bu kitabın bilimsel yönü yoktur, daha çok popüler bir kitaptır ama yine de Polonya Tatarlarının halk edebiyatını araştırmak için bir ilk adım sayılabilir³.

Selim Chazbijewicz 1955 yılında Gdansk'ta doğmuş bir Tatar'dır. Polonya dili ve edebiyatı bölümünden mezun olmuştur, sonra da siyaset bilimi bölümünde doktorasını yapmış ve doçent unvanını almıştır. Olsztyn'da üniversitede çalışmaktadır ve aynı anda Tatarların dini ve kültürel hayatının birçok alanında faaliyette bulunmaktadır. Bilimsel kitaplarının yanında beş tane şiir kitabı da mevcuttur. 2012 yılında yayımladığı “Baśnie, podania i legendy polskich Tatarów” [Polonya Tatarlarının masalları, efsaneleri ve söylentileri] adlı kitabı kendi çizdiği resimlerle süslemiştir. Kitapta 21 tane metin bulunmaktadır, fakat bunlardan altısı Muhammed, Süleyman, Davud, İbrahim gibi peygamberlerin hayatları ile ilgili klasik dini hikâyeler oldukları için, ikisi ise Vilnius ve Sorok Tatary kasabasının kuruluşunu anlatan efsaneler olduğundan bu bildiride dikkate alınmamıştır.

Polonya Tatarlarının Masallarının İçerik Özellikleri

Polonya Tatarlarının masallarının en temel özelliklerinden biri tarihi olaylara, yerlere ve kişilere dayanmasıdır. Bu özellik aslında daha çok efsanelere aittir, fakat farklı masal sınıflamalarında efsaneleşmiş masallar veya tarihi masallar da yer almaktadır (Bakırcı, 2010: 18-19, Krzyżanowski, 1962: 22-23). Metinlerde olayların geçtiği yerler sık sık şu şeklide açıklanmaktadır:

- “(...) bir zamanlar Litvanya'daki Widze kasabasında Leila adlı Tatar bir kız yaşıyormuş.” (Chazbijewicz, 2012: 11);
- “Litvanya'daki bir Tatarın evinde” (Chazbijewicz, 2012: 15);
- “Niekraszuńce kasabasındaki dindar bir imam” (Chazbijewicz, 2012: 17);

³ 2016 yılında „Tatarskie bajanie czyli bajki, podania i opowieści z całego tatarskiego świata” [Tatar anlatmaları yani bütün Tatar dünyasından masallar, efsaneler ve hikayeler] adlı bir kitap yine Polonya Cumhuriyeti Müslümanlar Birliği tarafından yayımlanmıştır. Fakat bu orijinal bir derleme değil, farklı Rusça kaynaklardan seçilen metinler, Musa Czachorowski ve Daniel Czachorowski tarafından Lehçeye tercüme edilmiştir. Ayrıca metinlerde Polonya Tatarlarının masalları bulunmuyor, daha çok Kırım Tatarları, Kazaklar, Başkurtlar, Çuvaşlar, Özbekler, Azerler, Türkler, Türkmenler, Kırgızlar ve başka Türk kökenli milletlerin halk hikayeleri var. Buna benzer bir durumla “Przegląd Tatarski” gibi Polonya Tatarlarının dergilerinde de karşılaşırız. Orada da basılan halk hikayelerinin çoğu tercümedir. Örnek olarak “Gwiazdeczka” [Yıldızcık] adlı, “Bajka tatarska” [Tatar masalı] alt başlıklı masal verilebilir. Bkz. (Gwiazdeczka, 2009: 23).

- “(...) prens Janusz Radziwiłł tarafından kurulan ve sadece Tatarlardan oluşan Litvanya’daki Smolsk köyünde bir Tatar varmış.” (Chazbijewicz, 2012: 19);
- “Litvanya’da Vilnius civarında bir Tatar” (Chazbijewicz, 2012: 21);
- “Beyaz Rusya’daki Sieniawka köyünde bir Yahudi” (Chazbijewicz, 2012: 56);
- “Litvanya Büyük Prenslığı topraklarında fakir bir Tatar” (Chazbijewicz, 2012: 57).

Polonya Tatarlarının masallarında adı geçen Litvanya ve Beyaz Rusya gibi ülkelerin isimleri ilk bakışta şaşırtıcı olabilir. Bunu anlamak için Polonya ve Tatarların tarihine bakmak gerekmektedir. 14. yüzyılın sonunda Litvanya prensi Witold desteğiyle Vilnius, Trakai, Grodno ve Kaunas yakınındaki köylere yerleşen ilk Tatarlar Büyük Litvanya Prenslığı’nin vatandaşları olmuştur ve Litvanya Tatarları⁴ olarak adlandırılmışlardır. 1386 yılında Lehistan Krallığı ile Büyük Litvanya Prenslığı arasında hanedan birliği, ardından da 1569 yılında Lehistan-Litvanya Birliği kurulmasından asırlarca Tatarların oturduğu bölgeler Polonya toprakları sayılmıştır, kendilerine de başka bir ad verilmiştir – Polonya Tatarları. İkinci Dünya Savaşı’ndan sonraki sınır değişikliği sonucunda bu bölgeler Sovyetler Birliği hakimiyetindeki Beyaz Rusya ve Litvanya’da kalmıştır, Tatarların bazıları ise ya Polonya’ya ya da Tataristan’a göç etmiştir. Yukarıdaki açıklamalardan anlaşıldığı gibi masallarda adı geçen yerler, Lipkaların tarihi ile ilgilidir. Olaylar herhangi masalımsı bir ortamda değil, daha çok gerçek yerlerde geçiyor. Nedim Bakırcı’ya göre Kırım Tatarlarının masalları da aynı özelliğe sahiptir: “Masallarda olayların geçtiği masal ülkeleri adını verdiğimiz Hint, Yemen, Çin-Maçın gibi ülkeler vardır. Ancak Kırım Tatar masallarında bu masal ülkeleri yer almaz. Daha çok masalların anlatıldığı yerlerin adları geçer. Mesela, Kırım, Küçük Lambat, Değirmen Köy, Partenit, Kürkület, Kızıldaş, Gurzuf, Aluşta, Nikita gibi yer adları geçer” (Bakırcı, 2010: 27). Bu ortak özellik belki de kendi ülkeleri olmayan milletlerin masallarının özelliğidir. Millet hafızasını korumak için tarihinde önemli rol oynayan ama sonra terk edilen yerlerin adlarını yeni kuşaklara öğretmek gerekir. Bunun en kolay yolu masal anlatmak. Böylece masallar evrensel olmaksızın milletin tarih eğitimini desteklemektedir.

Yukarıda ifade edilen düşünceler masal kahramanları için de geçerli. “Bir Tatar”, “bir Tatar kızı”, “fakir bir Tatar” gibi tipik masal kahramanları hariç tarihi kişiler de vardır. En çok prens Witold anılmaktadır – Tatarlara karşı yaptığı çeşitli iyilikler sebebiyle Tatarlar ona Beyaz Han diye hitap etmişler (Chazbijewicz, 2012: 75). Kral Stefan Batory da “güçlü bir hükümdar” ifadesiyle saygıyla hatırlanmaktadır (Chazbijewicz, 2012: 57). Hiç sevilmeyen kişilerden biri ise Polonya haini olarak bilinen Litvanya ordu komutanı Janusz Radziwiłł. Metinlerde Tatarların tarihinde önemli rol oynayan başka kişiler de vardır: Cengiz Han, Litvanya devletinin kurucusu Gediminas veya Janusz Radziwiłł’in karısı Zofia Słucka. Belirtmek gerekir ki her zaman gerçek bir kişinin masal içine dahil edilmesi tarihi açıklamalara yol açmaktadır. Böylece yine bu halk ürünlerinin eğitici işlevi birinci plana çıkmaktadır. Genellikle bu açıklamalar kısa olup metnin içerisinde yer almaktadır, örneğin: “Selim Mirza bana anlattı ki uzun yıllar önce Büyük Litvanya Prenslığı’nin topraklarında güçlü bir hükümdar olan kral Stefan Batory zamanında fakir bir Tatar varmış. Bir yandan kader, diğer yandan ise Moskoflarla yaptıkları mücadele ve “Yıldırım” lakaplı Krzysztof Radziwiłł komutanlığında Korkunç Ivan’a karşı İdil nehrine kadar çıktıkları için Tatarları seven Kral Stefan sayesinde bu Tatar, Kralın avcılarının biri olmuş” (Chazbijewicz, 2012: 57).

Masallarda Tatar tarihi hakkındaki bilgi başka bir şekilde de kaydedilmektedir. Bazen masalın ana fikri ile Tatarların Polonya ve hatta dünya tarihinde ne kadar önemli rol oynadıkları kanıtlanmaya çalışılmaktadır. Örnek olarak Tatar mantısı hakkındaki masal verilebilir. Masala göre Litvanya’da yaşayan bir Tatarın evine bir çarlık generali gelmiş. Tatar ona Tatar mantısı hazırlatmış, general da onu nasıl yemek gerektiğini bilmediği için mantıyı

⁴ Lipka sözcüğünün kökeni kesin bilinmemektedir, fakat bazı teorilere göre Kırım Tatarları ve Osmanlı Türkleri Litwa (yani Litvanya) kelimesini yanlış bir şekilde aktarıp Lipka diye bir terim üretmişler (Kryczyński, 1938: 2). Stanisław Kryczyński’ye göre Lipka Tatarları, Litvanya Tatarlarının eş anlamlısıdır.

ısıırken sıcak sıvı yağ ile üniformasını ve çarlık amblemini kirlletmiş. Böylece Tatar mantısı bile çarlık üniforması ile mücadele etmiş (Chazbijewicz, 2012: 15). Masalda Tatarların çarlık ile nasıl savaştıklarını sembolleşmiş bir şekilde gösterilmiştir. Başka bir masalda Janusz Radziwiłł'in hain olarak ölümüne sebep olarak Osmolski adlı bir Tatar gösterilmiştir. Osmolski, evinde çalıştığı Janusz Radziwiłł'in karısına aşık olmuş. Karısı da genç hizmetçiye aşık olmuş ve ilişkilerini gizlice sürdürüyorlarmış. Prens Radziwiłł yayılan dedikodulara kulak vermeye başlamış. Bir gün karısı aile evine gitmiş, Osmolski de aynı zamanda babasını ziyaret etmek için izin istemiş. Fakat babasına değil, prenses Słucka'nın yanına gitmiş. Janusz Radziwiłł de onu takip etmiş. Buluşma yerine vardıklarında durumdan emin olan prens hızla karısının yatak odasına girmiş, ama Osmolski'yi bulamamış. Sadece pencerenin altında onun atı duruyormuş. Birkaç gün sonra Osmolski Lviv'te bulunmuş ve hırsızlıkla suçlanıp öldürülmüş. Mezarında bir gecede kendi kendinden kurgan yığılmış ve Radziwiłł ailesinden öç almaya yemin eden bir ses duyulmuş. Yakında da Janusz Radziwiłł hain olarak ölmüş.

Masal kahramanlarının isimlere bakıldığında kültürel bir karmaşa ortaya çıkmaktadır – Leila, Dżennet (Cennet), Ahmed, Abid gibi Tatar kültürüne özgün isimlerin yanında Jakub, Jan, Zofia gibi tipik Polonya isimleri de var. Bazen masallarda Tatarların Polonyalılaşmış soyadları ile ilgili açıklamalar bulunmaktadır. Örnek olarak Bielak soyadı alınabilir. "Biel" (yani beyaz renk) kelimesinden gelen bu soyadı Kara Mirza adlı bir Tatara prens Witold tarafından eski ismin karşıtı olarak verilmiş (Chazbijewicz, 2012: 57). Daha sık Tatar soyadlarının oturdukları veya sahip oldukları köy isimlerinden geldiğini görülmektedir; örneğin Smolski soyadı Smolsk'ten (Chazbijewicz, 2012: 19), Łowczycki soyadı ise Łowczyce isminden gelmektedir (Chazbijewicz, 2012: 57). Bazen Polonya halkı, kulağına zor gelen Tatar isimleri kolaylaştırmaya çalışmış ve mesela Kantemir adlı bir Tatara Kontuş diye hitap edilmiş. Bugüne kadar Lipkaların halk kültüründe Kontuş Ewlija (Kontuş Evliya) efsanesi bilinmektedir.

İncelediğimiz Polonya Tatarlarının masallarının başka bir özelliği de, dini konular üzerinde çok durulmasıdır. Masalları okurken Tatarların Müslüman olduklarını hemen anlaşılmaktadır. Cami, imam, minber, fitre, hacca gitme, beş vakit namaz gibi terimler Polonya kültürüne yabancı olduğundan kitabın sonuna kısa bir sözlük eklenmiştir. Bazen de metinlerin içerisinde daha ayrıntılı açıklamalar verilmiştir; örneğin: "Hacca giderken bütün birikimlerini yanına almış ve İslam kurallarına uyarak ailesinin geçinebileceği miktarda mal mülk bırakıp yola çıkmış" (Chazbijewicz, 2012: 59). Kesinlikle bunlar daha çok Polonyalı okurlar için, fakat unutmamak gerekir ki masal anlatarak Tatar çocuklarına da İslam dininin kuralları öğretilmektedir. Örnek olarak Abid hakkındaki bir masal verilebilir. Abid adlı bir Tatar pek dindar değilmiş. Bir Cuma günü camiye gitmiş, ama meyhanenin yanından geçerken meyhanenin sahibinin kızı onu çağırmış. Kızın küçük bir bebeği varmış. Kız demiş: „Haydi gel, çocuğumu öldür. Ben artık ona bakamam, gücüm yok, param da yok, ama kendim öldüremiyorum. Ya beraber birer kadeh votka içeriz, ya bütün gece sevişiriz ya da çocuğumu öldüreceksin. Bunlardan en azından bir şeyi yap. Yapmazsan seni boş bırakmam, bağırmaya başlarım ve senin bana tecavüz etmek istediğini söylerim.” Abid düşünmüş durmuş. Kızla sevişmek istememiş, çocuğunu öldürmeye de niyeti yokmuş. „En iyisi onunla bir kadeh votka içip giderim” diye düşünmüş. Bir kadeh votka içmiş, ardından ikincisini istemiş, sonra üçüncüsünü... O kadar sarhoş olmuş ki hem onunla geceyi geçirmiş hem de çocuğunu öldürmüş (Chazbijewicz, 2012: 32). Masalın sonunda onun eğtici işlevini açıkça ortaya çıkaran bir öğüt eklenmiştir: „Bir Müslüman votka içmesin ve meyhaneye girmesin bile. Çünkü ikisi insanı kötülüğe götürüyor” (Chazbijewicz, 2012: 33). Buna benzer İslamiyet'in kurallarını açıklayan başka masallar da var, mesela fitre vermekte geciken bir Tatar'ın ağzında yemesini içmesini engelleyen taş hakkında (Chazbijewicz, 2012: 30-31) veya bir hapisane görevlisini günahkar zannederek cesedi gömülmek istenmeyen bir imam hakkında (Chazbijewicz, 2012: 29).

Tatarların Hristiyan bir ülkede yaşaması dini hayatlarını biraz zorlaştırıyormuş. Gerçi din özgürlüğü varmış, ibadet yerleri varmış, bayramları rahatça kutlayabiliyormuş, ama

milletin Hristiyanlaşması tehlikesi de yok değilmiş. İslam dininin unutulması korkusu masallara da yansımaktadır. Örneğin, Łowczycki adlı bir Tatarın genç bir kızı Hristiyan bir komşusuyla evlenmeye tutturmuş. Evlenmeden önce de vaftiz olacaktı. Babası çok üzülmüş – rica etmiş, yalvarmış, ağlamış, hatta korkutmaya çalışmış, ama çabaları boşa gitmiş. Kız kararlıymış. Dua etmekten başka çare yokken babası hacca gitmeye karar vermiş (Chazbijewicz 2012: 58-59). Masallarda dua etmenin ve İslamiyetin kurallarına uyarak yaşamının altı sık sık çizilmektedir.

Tatarların masallarındaki diğer konulara ve motiflere bakıldığında, onların evrensel olduğu fark edilmektedir. Dünyadaki tipik masallar gibi olağanüstü olaylarla ve sihirli eşyalarla doludur. Örneğin, hacca giden ama parasız kalıp evine bir türlü dönemeyen Tatar Łowczycki, sonra Evliya Kontuş olarak bilinen kendi çobanın omzuna çıkıp bir saniyede Łowczyce’de bulunmuş (Chazbijewicz 2012: 60-61); Niekraszuńce’de verimsiz bir toprakta yaşayan bir imam rüyada atasını görmüş ve öğüdünü dinleyerek bahçede gömülmüş olan kılıcı bulmuş, kapının üstünde asmış ve bundan sonra bolluk içinde yaşamış (Chazbijewicz 2012: 17). Rüya motifi halk edebiyatında çok yaygındır. Polonya Tatarlarının masallarında da sıkça rastlanır; kahramanlar rüyalarında genellikle ölmüş kişilerle konuşup hayattayken yaptıkları hataları tekrarlamamaları konusunda uyarılmaktadırlar. Başka evrensel motifler de şöyledir: fakirlikten ana babasını satması, satranç oyununda bir prensesin eline hak kazanması veya ormanın kenarında gömülen çocuğun cesedinin toprağın üzerine çıkarılması.

Polonya Tatarlarının Masallarının Şekil Özellikleri

Polonya Tatarlarının masalları kısa bir nesir halindedir. Uzunlukları yarım sayfadan beş veya altı sayfaya kadardır. Genellikle masalların başında, ortasında ve sonunda yer alan formellere pek fazla rastlanmamaktadır, varsa bile kısa ve sadedir, mesela: “bir zamanlar”, “evvel zaman içinde”, “bolluk içinde yaşıyordu”, “uzun ve mesut yaşıyorlarmış”. Tekerleme kısmı ise hiç yoktur. Onun yerine başka bir formel düşünülmüştür – her bir metin “Selim Mirza bana anlattı ki...” bir başlıkla sunulmaktadır. Unutmamak gerekir ki bu tamamen yazarın fikridir – masalları bir şekilde birleştiren ve kitabının kompozisyonu sağlayan bir fikir. Selim Chazbijewicz’in önsözündeki açıklamalara göre bu başlığın görevi, derlediği metinleri Orta Doğu’da yaygın olan makâme türüne benzetmek olmuştur. Makâmelerin özellikleri ise masalların özelliklerine benzeyip şu şekilde sıralanabilir: “(...) bir olay etrafında şekillenme, hayali bir ravisi, her konudaki bilgisi ve güzel konuşmasıyla insanları kendine hayran bırakan, dilenci hüviyetinde hayali bir kahramanı bulunma, dilin inceliklerini, özellikle dildeki garip kelimeleri öğretmeyi hedefleme (...), okuyucuların hoşça vakit geçirmelerini amaçlama” (Ayyıldız, 2003: 417). Derlediği metinlerde Selim Chazbijewicz kendisi “hayali bir ravi” görevinde bulunmuştur ve böylece benzeri olmayan bir edebi tür yaratmıştır. Kitabındaki metinleri sınıflandırmak çok zor. Çoğu masallara benzer olsa da gerçeğe dayalıdır ve böylece efsane özelliklerine yaklaşmaktadır.

Polonya Tatarlarının masallarının dili, sözlü kültürüne özgün olarak açık ve sade olmakla birlikte bazı yerlerde Selim Chazbijewicz’in etkisi hissedilmektedir. Kendisi önsözünde itiraf ettiği gibi metinleri derlediği gibi değil, bugünkü Lehçemize uygulayarak yazmıştır. Üslup konusunda ise eskiden Büyük Litvanya Prensiği’nde yaşayan Tatarların lehçesini taklit etmeye çalışmış. Tatar masallarının dil özelliklerini araştırmak için öncelikle bilimsel bir derleme yapmak gerekir.

Sonuç

Şüphesiz ki Polonya Tatarları kendine özgü bir kültüre sahiptir. Onları daha geniş bir kültür çevresine oturtmak zordur. Soy ve din açısından bakıldığında Türk kültür dünyasına ait olduklarını söyleyebiliriz, dil ve coğrafya açısından bakılırsa Polonya kültür dünyasına daha

yakın olduklarını düşünebiliriz. Kendilerine sorsak kesin bir cevap alamayız⁵. Kimliklerini oluşturan unsurlar arasında Türk/Moğol kökeni, Müslümanlık ve Polonya vatandaşlığı var. Masalları da aynı unsurlardan oluşmaktadır. Polonya Tatarlarının masallarını sınıflandırmak çok zor – ne Polonya ne de Türk dünyası masal seçkilerinde yer almaktadır. Her ikisinde de yabancılarıdır ve onları ayrı değerlendirmek en doğrusu olacaktır. Genel ve daha kesin sonuçlara varabilmek için ilk başta bilimsel bir derleme yapmak gerekmektedir, fakat elimizde olan kaynaklardan yararlanarak masalların göze batan birkaç özelliğinden bahsetmek mümkün olmuştur. Kısa nesir halinde olan bu halk edebiyatı ürünleri türdeş değiller – edebi tür açısından masal, efsane ve halk hikâyelerinin karmaşasına benzemektedir. Olağanüstü olaylar, sihirli eşyalar veya tipik masal motiflerini içerdikleri halde çoğu hakikat üzerinde kurulmuştur. Lipkaların tarihinden bilinen gerçek yerler, kişiler ve olaylardan bahsetmektedir. En sık işlenen konulardan biri ise İslam dininin kuralları olmuştur. Bütün bunların baş amacı, milletin varlığını sürdürmesidir. Asırlarca din ve kültür açısından yabancı bir ortamda yaşayan, kendi ülkesini olmayan bir millet, tamamen asimile olmamak için kendi geçmişini ve kültür temellerini unutmayıp koruması gerekir. Kuşaktan kuşağa anlatılan ve hep yaşamakta olan masallar ise bunun en sağlam yoludur.

Kaynaklar

- Ayyıldız, E. (2003) “Makâme” (ss. 417-419). *TDV İslam Ansiklopedisi*. 27. İstanbul: TDV İslam Araştırmaları Merkezi.
- Bakırcı, N. (2010) *Kırım Tatar Masalları*. Konya: Kömen Yayınları.
- Boratav, P. N. (2007) *Az Gittik Uz Gittik*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Chazbijewicz, S. (2012) *Baśnie, podania i legendy polskich Tatarów*. Białystok: Muzułmański Związek Religijny w RP.
- Emiroğlu, Ö. (2013) “Polonya’da Türk Unsurlar”, *Yeni Türkiye*, 54, 2593-2606.
- Filipowska, S. (2010) “Polonya Efsanelerinde Tatarların Portresi”, *Turnalar*, 36-38, 6-15.
- Godzińska, Marzena (1999) “Polonya Tatarları”. D. Cichocki (Çev.). http://www.ankara.msz.gov.pl/tr/ikili_isbirligi/polonya_kulturu_ve_bilimi/polonyaturkiye/polonyal_tatarlar/
- Gwiazdeczka. Bajka tatarska (2009) J. Czarnotta-Mączyńska (Çev.), *Przegląd Tatarski*, 2, 23.

⁵ Örnek olarak Sokolka’da yaşayan genç bir Tatar ile Varşova Üniversitesi görevlisi olan Marzena Godzinska’nın 1998 yılında yaptığı bir söyleyişi gösterilebilir:

„A. Tatar ne demek? Kim Tatar sayılır? Tatar sözcüğünün tanımını verir misin?

K. Benim görüşüme göre mi?

A. Evet.

K. Tatar insandır. Söylemek zor. Tatarın Müslüman olması gerekmiyor. Eski, çok eski zamanlarda Altın Ordu’yla gelmiş olan Tattardır. Bu topraklara gönüllü olarak yerleşmiş veya esir olarak buraya götürülmüş insandır. Kökeni Moğol kavimlerinde.

A. Müslüman ne demek?

K. Müslüman, tek Allah’a ve resûlü olan Muhammet’e inanan insandır.

A. Polonyalı ne demek?

K. Polonyalı, Polonya vatandaşlığına sahip, Polonya dili ile kültürünü bilen, geleneklerine saygı besleyen, tarihini bilen, vatansever bir kimsedir.

A. Tatar, Polonyalı ve Müslüman - bu üç kavramı nasıl birleştirebiliyorsun?

K. Bu üç kavram birlik oluşturuyor. Tatar başka biri olduğu söylenemez. Bu bir birliktir. Ayrım yapılamaz. Tatarların buralarda her zaman oturdukları söylenebilir. Altı yüz yıl “her zaman” demek. Çok uzun zaman geçti. Polonya evimiz, vatanımız. Kendimizi Polonyalı kabul ediyoruz.” (Godzińska 1999).

- Kryczyński, Stanisław (1938) „Tatarzy litewscy. Próba monografii historyczno-etnograficznej”, *Rocznik Tatarski*, 3.
- Krzyżanowski, Julian (1962) *Polska bajka ludowa w układzie systematycznym*. Wrocław: Zakład Narodowy Imienia Ossolińskich.
- Kapełuś, H. (1989) *Księga bajek polskich* Warszawa: Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza.
- Tatarskie bajanie czyli bajki, podania i opowieści z całego tatarskiego świata* (2016). M. Czachorowski, D. Czachorowski (Çev.). Białystok: Muzułmański Związek Religijny w RP.
- Ülgen, E. (2015) *Türk Masalları*. İstanbul: Akıl Fikir Yayınları.

Türkçenin Bilge Ustası Oğuz Tansel'in Sözcükleri ve Acunu

Turkish Language's Wise Master Oguz Tansel's Words and Worlds

Günay GÜNER

Dil Derneği

Özet

Oğuz Tansel, öz Türkçeye olan tutku düzeyindeki sevgisiyle, görkemli bir şiir dili kurmuş, giderek Arapça, Farsçanın yüzyıllar süren baskısıyla kullanımı yerel ölçekle sınırlı duruma dönüşen ve özel şiirsel anlam yüklediği sözcüklerden oluşan bir söz dağarcığı oluşturmuştur. Bu sözcüklerin bazılarını şöyle derlemek olanaklı: Kindam, uğrelemek, özek, büngüldemek, şıvşiv, urun, ölgenlik, keler, yönet, tamu, yıldırdamak, boncukcalba, ıramak, sinat, güzleyin, yumuşçu, giyit, küşümlenmek, bögeleyin, uğrelenmek, esenle(ş)mek, farda, kıyadalamak, metel, zeneyet, bile, çalba, eşkin, sur, çıdam, örüzger, yağı, tutarga, tamu, bar, yetik, bellik, ağnamak, ivedilenmek, anar... Çalışmamızla, sözkonusu sözcüklerin, **Mustafa Kemal Atatürk**'ün kurduğu Türk Dil Kurumu'nun büyük emekle yazılmasını sağladığı **Derleme Sözlüğü**'nde yer alan sözcükler olduğu belirlenmiştir. Oğuz Tansel, bazı sözcüklerin de kullanım biçimini değiştirmek yoluyla yeni söyleyişler, yeni bir şiirsel olanak yaratır. Giderek masalların geleneksel başlayış tarzını da değiştirir. Oğuz Tansel yenilikler yarattığı şiir ve masal yapıtlarıyla Türk ve dünya ekinde sarsılmaz yerini edinmiş, kalıcılaştırmıştır.

Anahtar Sözcükler: Dil Devrimi, Oğuz Tansel, sözcük, Derleme Sözlüğü, Türk Dil Kurumu.

Abstract

Poet-Folklorist Oğuz Tansel loves the Turkish passionately. He has built a magnificent poem. The Ottoman against to Turkish. six centuries. Therefore, the Turkish words were excluded. Oğuz Tansel intends to use the words in Turkish. Tansel chose these words: Kindam, uğrelemek, özek, büngüldemek, şıvşiv, urun, ölgenlik, keler, yönet, tamu, yıldırdamak, boncukcalba, ıramak, sinat, güzleyin, yumuşçu, giyit, küşümlenmek, bögeleyin, uğrelenmek, esenle(ş)mek, farda, kıyadalamak, metel, zeneyet, bile, çalba, eşkin, sur, çıdam, örüzger, yağı, tutarga, tamu, bar, yetik, bellik, ağnamak, ivedilenmek, anar... These words are located in the "Derleme Sözlüğü". Mustafa Kemal Atatürk made the language of the Revolution. And he founded the Turkish Language Institution. The Turkish Language Institution has published "Derleme Sözlüğü". Oğuz Tansel creates new opportunities for poetry. He changed the format of the tale. Oğuz Tansel has permanent Turkish and world literature.

Keywords: Language Revolution, Oğuz Tansel, word, Derleme Sözlüğü, Türk Dil Kurumu.

Giriş

Sanatta, yazında en zor olan iş, genel geçer anlayışın etkisi altına girmeden yaratabilmek, öz çizgisini oluşturabilmektir. '40'lı yıllar şiirinin, doğallıkla, siyasal ve birbirine yakın ürünlerce belirlenmesi olgusu içinde, ortak anlayışın ve çerçevenin dışına çıkabilmiş, özgünlüğüyle kalıcılaştırmış az sayıdaki yazardan biri **Oğuz Tansel**'dir.

Oğuz Tansel Türk insancılığının (hümanizm) düşün mimarlarından. **Pertev Naili Boratav**'ın öğrencisi ve dostudur. Tansel'in yanı sıra, **Sabahattin Eyuboğlu**, **Azra Erhat**, **Halikarnas Balıkcısı**, **Vedat Günyol**, **Orhan Burian**, **Bedri Rahmi Eyüboğlu** gibi aydınlarca oluşturulan çağdaş anlamda insancı anlayış, günümüzde daha da güçlenmiş, yeni

dayanaklar bulmuştur. Geçen zaman içinde sınanmış ve geçerliliği kanıtlanmıştır. Oğuz Tansel'in, anılan birikimin yaratılmasında büyük katkısı vardır.

Yöntem

Çalışmamızda ayrıntılarıyla açıklandığı gibi, Oğuz Tansel öz Türkçe sözcükleri yeniden yazılı, sözlü ekin alanına sokmayı, canlandırmayı başat amaç olarak belirlemiştir. İncelememizde, Oğuz Tansel'in belirgin olarak kullandığı, yeğlediği belli başlı öz Türkçe sözcükler, Türk Dil Kurumu'nun **Derleme Sözlüğü**'nden (13 cilt) araştırılmış ve tanımları açıklanmıştır.

Bulgular

Bir dil, bir ekin birçok olumsuzluğa, giderek saldırılara karşın güçsüz düşmüyorsa, yokluk yoluna girmiyorsa, bu durum dilin, ekinin tarihsel kaynaklarının güçlülüğü değin, emek veren yazarların, aydınların, ozanların niteliğinin, üstünlüğünün de sonucudur.

Türkçe, Türk ekini için sözkonusu niteliği ömrü boyunca bilinçle yansıtmış kişilerin başında Halkbilimci-Ozan **Oğuz Tansel** gelir. Oğuz Tansel, ailesel, çevresel, öğretimsel bağlamda çok elverişli koşullarda yetişir. Babası çiftçi-tüccar, annesi ise bir bilge kadındır. Büyük büyükbabası, "divan"ı da olan Şair Hüseyin Efendidir. Konya'daki lise döneminde **Pertev Naili Boratav** ile **Abdülbaki Gölpınarlı**'nın öğrencisi olur. İstanbul'a, Pertevniyal Lisesinde ise **Nurullah Ataç** ile **Sabahattin Eyuboğlu**, Tansel'in öğretmenleri arasındadır. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesinde sınıf arkadaşları arasında Behçet Necatigil, Cahit Külebi, Zeki Ömer Defne gibi adlar da vardır. (Tansel, Aysıt, 2003: 131, 132).

Fakültede tanışıp evlendiği sınıf arkadaşı Kalbiye Tansel de yürekli, alabildiğine aydın bir öğretmen olarak ulusun eğitim davasına büyük katkı sağlayacak, eşine her an destek olacaktır. Birlikte Çiftçiler Köy Enstitüsü'nde, ardından Amasya'da öğretmenlik mesleğini sürdürmelerinin yanı sıra masal derlemelerine başlarlar. Amasya'da tanıştıkları masal anası **Ziyereli Emine Uyaroglu**'ndan, masal atası **Menşur Dülger**'den, kurdukları sıcak iletişimin de etkisiyle başarıyla derledikleri masallar Türk halkbilimine, Türk ve dünya masal dağarcığına eşsiz bir katkıdır.

Oğuz Tansel, Ozan Hasan Hüseyin Korkmazgil'le yaptığı ve Anadolu toprağına sağlam basmanın önemini vurguladığı bir söyleşisinde, Sümerlerden, Friglerden, Selçuklulardan, Osmanoğullarından gelen "Anadolu halk kültürü denizi"ne dayanmak gerektiğini belirtir. Bu anlayışı "[S]anatın bütün dallarında vazgeçilmez en köklü ilke" sayar. Yetkin birikimiyle, sözkonusu yaklaşım yönünde, insan ve doğa sevgisinin coşkusunda, sömürü karşıtlığının, eşitlik, barış, özgürlük özleminin bilincinde benzersiz yapıtlar ortaya koyar.

Oğuz Tansel kuyumcu özeniyle birbirinden güzel masallar derler. Halkının ve kendi sesinin bulunduğu şiir kitapları yazar. Önemli tezler, kanıtlar içeren halkbilim incelemeleri yapar. "Altı Kardeşler", "Yedi Devler", "Üç Kızlar", "Mavi Gelin", "Allı ile Fırfırı" adlı masal kitapları; "Savrulmayı Bekleyen Harman", "Gözünü Sevdığım" adlı şiir yapıtları ve diğer birçok araştırma, resim, eleştiri yazıları böyle doğar. Aramızdan ayrılışının ardından da sevgili kızı Prof. Dr. **Aysıt Tansel**'in yoğun çabalarıyla, önceki kitaplarında yayımlanmamış şiirlerini kapsayan "Dağı Öpmeler", seçme şiirlerinden oluşan "Mutluluk Peşinde" adlı kitaplar yayımlanır. Masallarının yeni baskıları yapılır.

Oğuz Tansel, şiirlerinde ve masallarında öz Türkçe sözcüklere büyük önem vermiştir. Giderek, belirleyici niteliklerinden birinin, öz Türkçe sözcüklere tutkuyla, sevdıyla bağlılığı olduğu söylenebilir. Anlamını yoğunlaştırdığı, yeni anlamlar yüklediği sözcüklerin yanı sıra büyük oranda, halkın öz ekininde bulunan, kırsal kesimde yer yer hâlâ kullanılan, ne ki Türkçeye yüzyıllarca süren saldırı nedeniyle özellikle kentsel alanda kullanımı azalan,

güçsüzleşen, deyim yerindeyse unutulmaya yüz tutan güzelim, çağrışım dolu sözcükleri bilinçle, gönençle kullanmıştır. **Güngör Gençay**'ın da belirttiği gibi, Oğuz Tansel, öz Türkçeye olan tutku düzeyindeki sevgisiyle, görkemli bir şiir dili kurmuş, giderek Arapça, Farsçanın yüzyıllar süren baskısıyla kullanımı yerel ölçekle sınırlı duruma dönüşen sözcüklerden; ayrıca özel şiirsel anlam yüklediği sözcüklerden oluşan bir sözcük dağarı (neredeyse bir "Oğuz Tansel sözlüğü" denebilecek bir değerli bütün) yaratmıştır (Gençay, 2003: 200). *Kındam, öğrelemek, özek, büngüldemek, şıvşiv, urun, ölgenlik, keler, yönet, tamu, yıldırmak, boncukcalba, ıramak, sinat, güzleyin, yumuşçu, giyit, küşümlenmek, bögeleyin, öğrelenmek, esenle(ş)mek, farda, kıyadalamak, metel, zeneyet, bile, çalba, eşkin, sur, çıdam, örüzger, yağı, tutarga, tamu, bar, yetik, bellik, ağnamak, ivedilenmek, anar, vb.* gibi sözcükler bu olguya örnektir. Mavi (mavu) sözcüğü ise güzele, iyiye, doğruya dair anlamlar içeren bir boyut kazanır Tansel'in yapıtlarında. Oğuz Tansel'in sözcük acunu, şiirini, masalını, sanatını, giderek sesletimini apayrı, varsıl kılmıştır.

Oğuz Tansel gibi sanatçılar aynı zamanda Türk Devriminin başat dayanağı olan Dil Devriminin bir sonucu oldukları değin, koruyucu ve geliştiricileridir. **Mustafa Kemal Atatürk**'ün 1 Kasım 1928'de kısa zamanda yaptığı Harf Devriminin yarattığı koşullarda, 12 Temmuz 1932'de Türk Dil Kurumu (TDK) kuruldu. TDK, Dil Devriminin anıt kurumudur; kuruluş tarihi aynı zamanda Dil Devriminin de başlayış tarihi sayılır. (Bir diğer bakışla Dil Devrimini 1 Kasım 1928 tarihinden başlatmak da yanlış olmaz.) 26 Eylül 1932'de Birinci Türk Dili Kurultayının (ve ardından kısa zaman sonra İkinci Türk Dili Kurultayının) yapılmasıyla devrim, dizgesel bir nitelik kazandı; ulusun benimsemesi ve katılımıyla yaygınlaştı, kök saldı. Devrimin her aşaması gelişerek bir diğer aşamayı yarattı. Türkçenin özleşmesi, yalınlaşması, yabancı sözcüklere karşılık türetilmesi ulusun bilgiye, uygarlığa ulaşma ülküsü için yaşamsaldır, zorunluluktur.

İncelememizde, Oğuz Tansel'in belirgin olarak kullandığı, yeğlediği belli başlı öz Türkçe sözcükler, Türk Dil Kurumu'nun **Derleme Sözlüğü**'nden (13 cilt) araştırılmış ve tanımları açıklanmıştır.

SÖZCÜKLER

TANIMLAR

Ağnamak	Anlamak (Devrek-Zonguldak; Merzifon köyleri-Amasya; Kızılca Artova, Zile-Tokat; Çayağzı Şavşat-Artvin; Gaziantep; Afşin, Elbistan-Maraş; Zara-Sivas; Yozgat ve köyleri).
bellik	Bellik (I) 1. Bel 2. Önceden tanınan, bellenen, işaret konulan yer: <i>Dağda ceviz belligim var</i> (Mut köyleri İçel; İncirgediği Karaisalı-Adana; Kayseri; Ermenek köyleri-Karaman). Bellik (II) 1. Nişan merasimi. (Afşin-Maraş) 2. Nişanlanan kıza verilen hediye veya takılan altın. (Edremit-Balıkesir;Göbekviran, Gürün-Sivas). Bellik (III) 1. Beçik 2. Kulakları kıvrık koyun. (Ardahan, Göle, Posof ve çevresi-Kars). Bellik (IV) Belbağı. Bellik (V) Sigara kağıdı. (Beypazarı-Ankara).
böge	Böge (I) 1. Geceleri ışığa gelen ağulu böcek. (Akçaköy Yeşilova-Burdur; Falaka Bayındır-İzmir). 2. Bataklıkta yaşayan, zehirli bir böcek. (Alaaettin Acıpayam-Denizli).
bögelemek	Bögelemek 1. Suyun önüne bent yapıp toplanmasını sağlamak, göl haline getirmek. (Körküler Sücüllü Yalvaç Yakaköy Gelendost, Sofular, Eğridir, Deregümü-Isparta; Akçaköy, Çuvalı, Güney, Yeşilova Tefenni-Burdur; Oğuz, Darıveren Acıpayam-Denizli; Tepeköy, Torbalı-İzmir; Yenice, Emet-Kütahya; İskilip-Çorum; Samsun...)

Büngüldemek	büngüldemek 1. Suyun topraktan kaynaması (İncesu Dinar-Afyon, Akse-Uşak, İlyas Saracık Hamallar Çukurören Keçiborlu-Isparta, Kozluca Sekiş-Burdur, Kiremitçi-Denizli, Viranköy Bozan-Eskişehir, Fatih-İstanbul, Düzce-Bolu, Saray-Çankırı, Çorum, Amasya ve köyleri, Kızılköy-Tokat, Bayadı Danışman Fatsa-Ordu, Şebinkarahisar Görele ve köyleri-Giresun, Trabzon, Kilis-Gaziantep, Önsen Göksun ve köyleri, Afşin-Maraş, Hisarcık Yayladağı-Hatay, E. Hüyük Şarkışla Telin Gürün Koyulhisar-Sivas, Çandır Boğazlıyan Sorgun-Yozgat, Bayram Ayaş-Ankara, Köşker Avanos-Kırşehir, Bor-Niğde, İpsala Çeşmelişehir Cihanbeyli-Karaman, Uğurlu Görmel Ermenek-Konya, Merkez ilçesi-Adana, Mut ve köyleri Silifke-İçel, Karaveliler-Antalya, Fethiye ve köyleri Yerkesik-Muğla). büngüldetmek Karıştırmak (Konya).
çalba	Çalba 1. Labada denilen bitki. (Balçıkhisar-Afyon; Semirkent köyleri-Isparta; Seki, Fethiye-Muğla)...
eşkin	Eşkin: Kısa sopalı bir çeşit kiraz. (Çeltikçi, İnegöl-Bursa; Eldirek, Fethiye-Muğla).
Farda	farda (I) 1. Ufak kilim ya da seccade. (Dereköy-Tokat, Yahyalı Hisarcık-Kayseri, Nevşehir, Bor-Niğde, Seki Eldirek Fethiye-Muğla, Yapıntı Mut-İçel, Alanya-Antalya). 2 Yatak örtüsü. (Kanlıca Boğazlıyan-Yozgat). farda (II) Elbise kırıışığı. (İçel).
Güzleyin	güzleyi Sonbahar zamanı, güzün. (Tekeler Silifke-İçel).
Iramak	iramak [iraklaşmak, ıralmak, ıraşmak] 1. Uzaklaşmak, uzamak, ara açılmak. (Kumdanlı Yalvaç Eğiridir ve köyleri, Gelendost Şarkikaraağaç-Isparta, Burdur, Çivril Yukarıseyit Çal Darıveren Acıpayam-Denizli, Eymir Bozdoğan-Aydın, Kandıra-Kocaeli, Kayseri, Kurşunlu-Çankırı, Merzifon ve köyleri-Amasya, Zile-Tokat, Süme Bulancak Nefsiköseli Görele-Giresun, Uluşiran Şiran-Gümüşhane, Afşin ve köyleri-Maraş, Şarkışla ve köyleri Hacıilyas Koyulhisar-Sivas, Sarayköy Bala Çanılı Ayaş-Ankara, Bünyan-Kayseri, Bor-Niğde, Bayağşar Beyşehir Ermenek-Konya, Pozantı-Adana, Mersin ve köyleri-İçel, Çomaklıdede Korkuteli Serik-Antalya, Fethiye ve köyleri Yerkesik-Muğla, Havsa-Edirne). [iraklaşmak] (Bornova-İzmir). [ıralmak] Başpınar Tefenni-Burdur, Ulamış-İzmir, Çorum, Zile-Tokat, Yerkesik-Muğla). [ıraşmak] (Akçaşehir-Bolu). 2. Aradan fazla zaman geçmek. (Bozdoğan-Aydın).
Keler	keler (I) 1. Kertenkele (Yalvaç Senirkent Uluborlu Keçiborlu-Isparta, Güney Salda Yeşilova-Burdur, Darıveren Acıpayam-Denizli, Bozdoğan-Aydın,

	Alaşehir-Muğla, Bayadı-Ordu, Bor-Niğde, Akçalar Seydikebir Ermenek-Konya, Akseki Çomaklıdede Korkuteli-Antalya, Milas Bodrum Yerkesik-Muğla). 2. Gelişmemiş hayvan (Kitahya). keler (II) 1. Kaya oyukları, doğal mağara, in (Develi-Kayseri, Ürgüp Kurugöl-Nevşehir, Bahçeli Bor-Niğde, Çakallı Karaisalı-Adana, Yanpar-İçel, 2. Kiler (Niğde). keler (III) Yaban ördeği (Mudanya-Bursa). keler (IV) Çadır (Yahyalı Develi-Kayseri).
Kındam	kındam (I) Kazma, balta vb. araçların arka ve sivri tarafı (Acıpayam, Çal ve köyleri, İçdecik, Sancaklıboz, Namrun, Arslanköy-Mersin-İçel). kındam (II) [→kındım (II)] [kıraş]: (Armutlu-Burdur; Yerkesik-Muğla) kındam (III) [kıraş] Az meyilli (yol için). (Kasımlar, Eğridir, Kızıkköyü Manyas). kındım (I) Eğlenti (Mecitözü-Çorum). kındım (II) [kınbık, kındam (II), kındın] Züppe, hoppa, oynak, giyim ve gezmeye düşkün (kimse). (Düzce-Bolu) [kınbık]: (Türkali-Zonguldak) [kındam (II)]: (Karaman-Konya) [kındın]: (-Kütahya)
Küşümlenmek	küşümlenmek [küşüm çekmek] 1. Kaygılanmak, üzülmek. (Afşin-Maraş-Kırşehir, Bor-Niğde). [küşüm çekmek] (Zile-Tokat, Afşin-Maraş, Gaziantep, Gürün-Sivas, Adapazarı). 2. Utanmak, sıkılmak: <i>Senden para istemeye doğrusu küşümlendim.</i> (Gaziantep, Konya). 3. İşkillenmek, kuşkulananmak. (Çal-Denizli).
Metel	metel (I) 1. Öykü, masal. (Kunduzlu-Çorum, Antakya köyleri-Hatay, Telin Gürün-Sivas, Hamurcu İncesu-Kayseri, Bor- Niğde, Afşar Kılbasan Karaman-Konya, İncirlik-Adana, Yanpar Gökçeburun Silifke-İçel). 2. Masalların giriş bölümündeki koşuk.
Örgen	örgen Keçi kılından yapılmış ip (Himmet Daday-Kastamonu). (Derleme Sözlüğü, C. IX, s. 3346)
Özek	özek (I) Gırtlak (İshaklı Dereçine Bolvadin Afyon, Ahmetçe Çanakkale), Yemek borusu: (Zıvarık Yendiğin Ilgın Konya). özek (II) Soluk: Özeğim kesildi (Köşker Kırşehir, Niğde, Civanyaylağı Mersin, Güvere Silifke İçel). 2-Güç: Ahmet'in yürümeye özeği kalmamış

(Tepebaşı Göksun Andırın Maraş, Reyhanlı ve Amik Ovası Türkmenleri Reyhanlı Hatay Kırşehir, Bor Niğde, Faydalı Kozan Adana, İmamuşağı Güvere Silifke İçel).

özek (III) Arabalarda ön ve arka dingili birbirine bağlayan uzun ağaç direk (İshaklı Bolvadin Afyon, Kumdanlı Yalvaç Isparta, Aslıhantepeciği Çağış Balıkesir, Gedelek Yenicemüslim Orhangazi Mahmudiye Çeltikçi İnegöl Bursa, Çukurhisar Söğüt Dodurga Bozüyük Bilecik, Kandıra Kocaeli, Berk İğneciler Mudurnu Bolu, Akyazı ve çevresi Sakarya, Şile İstanbul, Çerkez-Çankırı, Mardar-Samsun, Arapkir-Malatya, Maksutlu Şarkışla-Sivas, Bahçeli Bor-Niğde, Edirne, Lüleburgaz, Kırklareli, Hayrabolu-Tekirdağ).

2. Okla boyunduruğu birbirine bağlayan demir. (Sarıkavak-Eskişehir, Ömerhacılı Kaman-Kırşehir).

3. Kalın kırı (Ortaköy Çal-Denizli).

özek (IV) 1. Çıkarı için sınaşarak isteğini elde eden (Çomaklı Korkuteli-Antalya),

2. Çalışkan (Elmalı Gilevci-Antalya).

özek (V) Susuz dere (Cebel-Isparta, Salman Akkuş-Ordu, Güzelsu Akseki-Antalya).

özek (VI) 1. Ağacın, bitkinin içi, özü (Çilehane Reşadiye-Tokat, Eskiniz Yusufeli Bağlıca Ardamuç-Artvin, İrisli-Bayburt, Sarıkamış Selim-Kars). 2. Bir şeyin içi, özü (Tokat, Eskişehir). 3. Karpuzun ortası, göbeği (Tokat, Eskişehir, Diyarbakır).

özek (VII) 1. Soğanvb. bitkilerin ortasından çıkan tohum sapı (Van, Ahlat-Bitlis, Lüleburgaz, Kırklareli). 2. Bitki filizi (Kireçli Şavşat-Artvin).

özek (VIII) Bir şeyin çevreden aynı uzaklıkta olan yeri, ortası (Isparta ve çevresi, Yavuz Şavşat-Artvin, Bor-Niğde).

özek (IX) Ayrılamaz, onsuz olamaz, gerekli olan: Peşinden özek gibi gidiyor (Samsun).

Sinat **sinat** 1. Sonbaharda bitkileri vuran soğuk. (Konya).
2. Don vurma, don çalma. (Konya).

Tamu **tamu [tama, tamo, tamuğ]** Cehennem (Bornova-İzmir, Manisa, Alanos-Samsun, Ezinepazarı-Amasya, Trabzon, Maçaris Erciş-Van, Üçem Bala-Ankara, Ürgüp-Nevşehir, Tarsus-İçel).
[tama] Köşker-Kırşehir).
[tamo] Lapseki Çanakkale, Çorum).
[tamuğ] Buca-İzmir, Safranbolu-Zonguldak).

Tutarga **tutarga** (I) Sinir hastalıkları nöbeti. (Bursa, Nizip-Gaziantep, Gemerek-Sivas).
tutarga (II) 1. Yıl, neden, elverişli durum (Urfa). 2. Temelli ve düzenli durum, kararlılık: *Aklımın tutargası yok.* (Niğde).

	tutarga (III) Pay: <i>Benim şu tarlada dörtte bir tutargam var.</i> (Karaptal-Samsun).
Üğrenmek	üğrenmek İki yana sallanarak kabadayıcı yürümek. (Afşar köyleri Pınarbaşı Kayseri) üğrümek Yavaşça sallamak. (Şaphane Gediz Kütahya, Uzunkavak Kayseri, Apsarı Çankırı; Ayancık Sinop, Çarşamba Tekkeköy Samsun, Ünye Danışman Fatsa Ordu, Şebinkarahisar Aluera Nefsiköseli Görele Giresun, Kelkit Gümüşhane, Sivas, Bor Niğde).
yetik	Yetik Büyümüş, irileşmiş, yetişmiş, olmuş, (Gelendost, Eğridir köyleri-Isparta; Burdur; Bozdoğan-Aydın; Gölcükler-İzmir; Tokat; Eskişehir; Kurşunlu, Dümeli-Çankırı; Çorum; Çarşamba-Samsun...) yetik (II) 1. Bir işten, durumdan bilgisi olan. <i>Bu işe yetik misin?</i> (Yusufeli-Artvin; Deliktaş, Kangal-Sivas; Kerkük). 2. Bilgi, olgun, ağırbaşlı. (Bayburt; Gümüşhane; Karaman; Erciş, Muradiye-Van...) 3. Sorumlu: <i>Böyle işlere yetiğim. Başüste.</i> (Kerkük). 4. Ermiş. (Hekimhan-Malatya). yetik: Yitik. (Uşak; Çırpıcılar, Eşme, İğdecik, Sancaklıboz-Manisa; Kocagöz, Ayvacık, Labseki-Çanakkale; Alintaş-Kütahya).
Yılbırdamak	yılbırdamak Üstünde ışık oynaşmak, parıldamak. (Düzce-Bolu, Safranbolu-Zonguldak).
yönet	yönet (I) [yönlü (I)] Uygun, iyi, doğru, yerinde. (Eğridir köyleri-Isparta, Burdur, Sarayköy-Denizli, Hacımahmut Emet Akçaalan Gedirz-Kütahya, Akçaşehir Karaman Ermenek-Konya, Kızılsalı Silifke Yanpar-Mersin, Mut ve köyleri-İçel, Abdurrahmanlar Serik Andifli Kalkan Kaş Bağyaka Finike-Antalya, Akçataş Eğriçam Esgere Urla-Muğla), [yönlü (I)] (Salda Yeşilova-Burdur, Deliktaş Kangal-Sivas, Niğde, Bise-Konya, Abdurrahmanlar Serik Alanya-Antalya). yönet (II) 1. [→yönelge] 2. Alnaç (Salda Yeşilova Tefenni-Burdur, Üçkuyu Çöplü Çivril-Denizli). yönet (III) Yatkın, becerikli (Burdur).
Yumuş	yumuş [yümüş] İş, hizmet buyruğu.
Yumuşçu	yumuşçu Uysal. (Balkanda Beyşehir-Konya).

Bir ekinde dil duyarlığı yönünden genellikle iki tür yazardan söz etmek olanaklıdır. Verili dil koşullarında yapıtlarını yazan yazarlar ile dili aşınmalardan arındırmak, öz yapısıyla kullanmak, koruyup geliştirmek çabası içindeki, deyim yerindeyse dillerine, anadillerine

sevdalı yazarlar. Açıkça anlaşıldığı üzere, Oğuz Tansel, ulusunun tarihsel dil birikiminin, bilgi ve güzelduyunun yaygınlaşması ile olan güçlü ilişkisinin ayrımında oluşuyla, bu ilişkinin kaynaklarını geliştirme çabası ve özeniyle ikinci bölümde yer alan yazarlardandır, sanatçılardandır.

Halkbilim ile Yazın

Halkbilim-yazın ilişkisi bağlamında bir sonuca kolay kolay ulaşamayacak gibi görünen iki ana yaklaşımdan söz edilebilir. İlkine göre “folklor şiire” sanata “düşman”dır. Çünkü halkbilim kalıplara, yinelemelere dayanır; değişmezdir. Dolayısıyla sanatsal, yazınsal yaratıya, özgünlüğe kapalıdır.

Diğer yaklaşıma göre ise tam tersine halkbilimsel yaratılar her defasında yeniden gerçekleştirilir, yaratılır; her defasında değişime uğrar. Ayrıca inceyazının kökleri halkbilimdedir.

Vladimir Propp, halkbilim-yazın ilişkisini ele aldığı bir yazısında şöyle der: “Dolayısıyla, yalnızca folklor ile edebiyat arasında sıkı bir bağ olduğunu söylemek yeterli değildir. Çünkü folklor aynı zamanda edebi bir fenomendir. Tıpkı edebiyat gibi, bir söz sanatıdır.” (Propp 1990: 5) Söz konusu iki tür arasındaki ayrımlardan biri olarak da önemli bir ayrıntıya vurgu yapar. Buna göre: “Edebi bir metin bir kez ortaya çıktıktan sonra artık değişmez.” Yazın yapıtı yazar ve okuyucuyla, halkbilim ise anlatıcı, uygulayıcı, söyleyen ve dinleyiciyle var olur. “İcracılar ellerindeki metni kelimesi kelimesine aktaramazlar, metne bazı değişiklikler de getirirler. (...) Burada önemli olan *edebiyatın değişmezliğiyle kıyaslandığında folklorun değişebilirliği* olgusudur.” (Propp 1990: 6-7) “Folklor edebiyatın döl yatağıdır, edebiyat folklordan doğmuştur. Folklor edebiyatın tarih öncesidir. (...) Yukarıda tanımlanan süreç, tarihsel olarak belirlenmiş doğal bir süreçtir. Bu yüzden karşıtı öne sürmeye, folkloru ‘çökmüş kültürel varlıklar’ olarak göstermeye yönelik girişimler (ki bunlar üst toplumsal sınıflardan türemiştir) bilimsel değildir.” Propp, zaman içinde ortaya çıkan ayrışmayı da bu çözümlemeye ekler: “(...) Folklordan doğmuş olan edebiyat eni sonu onu yetiştiren anasını terkedecektir.” (Propp 1990: 14-15).

Propp, bir başka çalışmasında ise (Rus) halk masallarına özgü temel biçimleri belirtirken 12. madde olarak yazınsal değiştirim başlığı altında şöyle yazar: “Masal yazınsal öğeleri güçlülükle kendi içine katar; tıpkı yaşayan boş inançlarda olduğu gibi. Masalın öyle bir direnci vardır ki, bütün öbür biçimler onun içinde erimeden parçalanır. Yine de eğer böyle bir karşılaşma meydana geliyorsa, bunda kazançlı çıkan her zaman için masal olmuştur.” (Propp, 1995: 215). Görüldüğü gibi, masallar içine bir başka yazınsal türü sokabilmek çok zor bir eylem. Bunda masalda doğrudan eylemin önemli olması, olayların geçtiği yerlerin eşzamanlı olarak bir arada anlatıma sokulamaması, masal kişiliklerinin, örneğin romandaki gibi, tinsel özelliklerinin, düşünsel, toplumsal ve tarihsel serüveninin verilemeyeşi, masalın gelenekten gelen biçimsel yapıya sahip olması gibi etkenler önemli rol oynar.

Oğuz Tansel de halkbilim birikimini yeniden düzenler, biçimlendirir. Yapıtlarına, işlediği masallara özgün anlayışını, yeteneğinin gereklerini katar. Bunu yaparken başat yöntemi öz Türkçe sözcükleri kullanıma, deyim yerindeyse dolaşıma sokmaktır. Oğuz Tansel, halk ekini ürünlerinin basit bir yinelenmesi olumsuzluğundan uzak durmaya büyük özen gösterir. Geleneksel izlekleri, çağdaş bir yaklaşımla ele alır. Kendinden, kişiliğinden izler katar. Böylelikle, şiirleri yerel olmaktan; derleyip yazdığı masallar tümüyle anonim olmaktan çıkar, kendine has, özgün bir duyarlık kazanır. Usta Yazar **Adnan Binyazar**’ın belirttiği gibi, “anlatılarındaki özgün arayış beğenisi” çok belirgindir.

Ayağını Toprağına Basmak

Tansel, şiir anlayışını, “**Gerçek Şiirin Bellibaşlı Özelliklerinden Bazıları**” başlığı altında şöyle açıklar:

“A. Şiir, ayaklarını toplumun, ülkenin tarihsel gerçeklerine basmalı, kollarıyla, elleriyle ülkenin, dağlarını, ovalarını, toplumsal, ekonomik coğrafyasını kucaklamalı.

B. Masallarına, türkülerine, söylencelerine, halkbilim ürünlerine eğilip, bunlardan maya almalı.

C. Duyguları, düşünceleri, toplum ve insan sorunlarını, toplumsal gerçekçilik çizgisinde, çağdaş dünya görüşüyle yoğurmalı” der.

Oğuz Tansel sanatını anlatırken, “a) (...)Kalıp sözleri olduğu gibi kullanmakla birlikte, masalın dilini Oğuz Tansel’ce yeniden yarattım. (...) Dünya görüşümü egemen kıldım ve böylece onu çağdaşlaştırmaya çalıştım. b) **Masalların eğitici ve yaratıcı gücüne inandığım için, işlediğim masallarda Türkçenin tadını çıkarmaya özendim. c) Her masal söyleyen masalda değişiklik yaptığına göre, ben de gerekli değişiklikleri yaptım.** (Vurgular benim GG.) Üstelik onları göksel dinlerin etkisinden kurtarmak suretiyle, hem çocuklarımızın iç dünyasını korumaya çalıştım, hem de masalların ilk yaratıldığı konaklara yaklaştırmaya çaba gösterdim.” der (Korkmazgil,1976: 5; Tansel, 1985b: 127). (Ancak, Talat S. Halman, bu önemli çabayla varılan noktaya karşın, Tansel’in [ve aynı yaklaşımdaki diğer yazarların] yapıtlarının, yazın anlayışları nedeniyle, “yerel ve ulusal öge ve imgelerle yoğrulduğu ölçüde, kendini çeviri bakımından kısıtladığı, kösteklediği (...)çoğu zaman eseri evrenselliğe yöneltemediği” kanısındadır. (Halman 1996: 62). Belirtilen eleştiride bir yere kadar doğruluk payı olsa da bu engelin diğer diller ve yapıtları için de geçerli ortak bir sorun olduğu gerçeğini göz ardı etmemek gerekir. “Öteki”ler de bize ulaşmakta aynı güçlüğü yaşayacaklardır. Ama bu sorun onları evrensel olabilmek için ulusal ve yerel özellikleri yumuşatma gibi bir yola yönelmemiştir. Nedense evrensel olabilmekten, hemen her zaman, baskın ekine uyum anlaşıyor. Batı söylenbilimindeki ayrıntı bolluğunu, bir anlamda yerelliği nasıl görmeli? Tek yönlü bir zorunluluk!).

Tansel’in, açıklıkla, kaynağını halk ekininin oluşturduğunu söyleyebileceğimiz şiiri ve kuşkusuz masalları:

Arı, duru, yalın bir dille, neredeyse tümüyle öz Türkçe sözcüklerle yazılmıştır.

Geleneği çağdaş biçim içinde yorumlamış, geliştirmiştir.

Oğuz Tansel’in başta da andığımız ilk şiir kitabı 1953 yılında yayımlanan “**Savrulmayı Bekleyen Harman**”dır. İkinci şiir kitabı ise, “**Gözünü Sevdığım**” adıyla 1962’de yayımlanır. İkisi arasında neredeyse on yıl vardır. Her iki yapıtın 1986’da, “**Sarıköz Yolu**” adıyla toplu basımı yapılır. Ayrıca dostu şair Metin Eloğlu’yla birlikte “**Bektaşî Dedikleri**” adlı, fıkraların şiirleştirilmesine dayanan ortak yapıt yayımlar.

Tansel’in şiirleri sevgi, kardeşlik, eşitlik, adalet, doğa, masal dünyası, çocuk sevgisi gibi derinlikli temalarla güçlü bir ilişki içindedir. “Gözünü Sevdığım”le emperyalizmin, sömürgeçlerin saldırılarına direniş olgusundan hareketle evrensel vurguyu genişletir. Tansel, “**Dağı Öpmeler**”de ise yine bir halk yaratısı olan söylenbilim (mitoloji) kaynaklı dil arayışını öne çıkarır.

Savaşla, kanla beslenen sömürünün günümüzde de tanıyıyız. Ancak Türk şiirine o yıllardaki kadar yansıdığını söylemek olanaksızdır. “Harp Çocuğu” adlı şiirinde şöyle dillendirir Tansel: “Devran değişti çocuğum! / Son savaşta oldu bu kötü işler: / Kiminin göğsü kabardı, kudurdu: / Çoğunun gözü doldu // Devran değişti çocuğum! / Baba, batan bir gemide öldü: / Bir esir kampında kardeşleri, / Anasını zaten bilmiyordu. // Devran değişti çocuğum! / Ekmek kokulu sevgi nerde? / Masal dünyamız bu mu? / İki gözü iki çeşme.”

“Savaşın Kutsallığı” şiirinde ise şöyle yazar Tansel: “Kim bozdu kutsal barışı! / Taş bıçaklı inde unutulmadı sopa: / Ot, et yerken ilksiz çok yakın, / Barışı bir bozmuşlar, deme gitsin!.. / Yoktu, önceleri gelin yüzlü duvaklar.”

Demokrasinin üç tutsak güzeli; özgürlük, eşitlik ve adalet ne zaman ki tutsaklıktan kurtarılır, gerçek mutluluğa o gün ulaşılacaktır: “Karanlık Dünya masalındaki / En küçük kardeşim ben / Yaralı devin indiği kuyudan / Yer altı hazinelerine gidiyorum / Bütün gemilerin

halatları belimde / Karanlık dünyaların ilkinde / Bir demet karanfil gibi bağlı duran / Üç güzel kızı kavuşturdum özgürlüğe..." Yine bir başka şiirinde, "Tutsağın Türküsü"nde özgürlüğü yüceltir: "Ne korkunçtur hatırlamak uçuşunu / Gönölünce uçan bir kuşun / Anlamı bu mu insan oluşun? / Ayak izi, dil yankısı kirlenmemiş bir dağ başına, / Bir tanrı gibi göçmek murat taşına / İçimdeki dağları birbirine vurmak; / Kalbsiz bir tanrı gibi şöyle kenarda durmak; / Özlenip aranmamak, aranıp bulunmamak."

Tansel Ustanın doğa sevgisi bambaşka yollar açar şiirinde. Her dizesine damgasını vurur doğa tutkusu. Yeryüzünün bir çevre felaketi içine sokulacağını görmüş gibidir. "Tabiat Üstüne" adlı şiirinde imge örgüsüyle üstün bir söyleyiş içindedir: "Dağlarda duman duman orman / Asmada salkım salkım, başakta altın altın / Yaşamanın sevinci tutmuş elleri / Gök bundan mavi, denizler bundan. / Bütünün tadı toprakta, denizde / Seven, yaratan ellerde sıcaklık. / Biteviye ilksiz ve sonrasız akış / Kaygısız çocuk yüreğince..." dizeleriyle süren şiir, insan, doğa ilişkisini bütünlüklü bir bakışla işler.

Salah Birsell, Tansel için "Dostumuz bir doğa vurgunudur. Dağlarda duman duman ormanlardan, karlı uçurumlarda mavi sabahlardan geçip gider." diyordu. Kırklı yıllar yazarlarında Latin yazınına, tarihe ve doğaya ilgi belirgin bir özelliktir... İnsancı bir öze yüklenmiş tarih; yer-kişi adları ve olaylara yapılan göndermelerle yapıtlara yansımıştır. Bu ilgi Anadolu'yu tüm kalıtiyla, ekin varlığıyla yurt bilmenin ve benimsemenin düşünsel soncudur aynı zamanda. "**Dağı Öpmeler**"de de (özellikle Antalya Dolayları ve Bilitis adlı bölümlerde) bunu gözlemek olanaklı "Zakkum çiçeği boyalı tanyeri / Su kemerince uzar kollar; / Pamdhilya'da ünlü kent Perge, / Önce Triyannus'u: düşündüm / Artemis tapınağında aradım / Bakıcıyı. Artemidas'ın yeri boş; / Ayinde gezdirilen yontusunca, / Özgürmüş, mutlu doğa çocukları, / Gelmeden Paul'le Barnabas. (...)" (Tansel 1999: 17). Erotizmin önemli yer tuttuğu Bilitis'in bir bölümünde ise şöyle yazar: "Gözleri, saçları tıpkı seninki, / Sanki Göktepe'li yörük kızı. / Şiir, gerçekten damıtılmalı / Bilitis'in fırtınalı yaşamı: / Gül sunar çıplak Astarte'ye / Güzelden güzel Lesbos anası, / Sevda delisini çeker Astarte." (Tansel 1999: 35). Öyle anlaşılıyor ki tarihte günümüzü görür, günümüzde tarihi. Bu iç içelik durumunu belirlerken, tarihteki (antik dönemdeki) insanın doğayla uyumlu, özgür dünyasına vurgu yapar; bir bilgi şiirinin ve tarihsel bir duyarlığın olanaklarını dener.

Sevgi şiiri olur da çocuklar dışında kalabilir mi? Tansel'de de tanık oluruz ki çocuklarsız hiçbir şey güzel değildir, anlamlı değildir: "...Çocuklar; geleceğin yozlaşmayan çekirdeği, / Barış özgürlük türkü dudaklarında, / Çocuklar, Vietnamlı, dünyalı, Türkiyeli..."

"Sarıköz Yolu"ndaki izlek sürmekle birlikte, "**Dağı Öpmeler**" farklı söyleyişte şiirler de içerir. Altı bölüme ayrılan kitap doğaya ve emeğe bir ince güzellemedir. Çağlayanların, türküleşen ırmakların, dorukları saran bulutların, dağların esrime durumudur "Dağı Öpmeler"le okurca solunan. Doğayla güzellikleri esirgemez, gören göze, söyleyecek sözü olana. Sökün edip gelir incelikler. İnsanlığın en yalın kaygılarının somutlaştığı şiirler oluşur "Dağı Öpmeler"de. En hasından eşitlik, özgürlük, barış, bilgi, sevgi şiirleri. **Belirtmeli ki bu güzellikte öz Türkçe sözcükleri ödünsüz benimsemenin, yüceltmenin büyük payı var.** O. Tansel'in yapıtları tam anlamıyla bir öz Türkçe şenliğidir, şölenidir.

Eleştirel şiirleri de azımsanmayacak nicelik ve nitelikte olan Oğuz Tansel'in, sözgelimi "Aydın Oğlu Aydın" başlıklı şiiri güncelliğini yitirecek, eskiyecek gibi görünmüyor:

Gündüzü gece eyler kuş beyni

İsterse öküz altına buzağı kor

Fil doğurtur karıncaya

Aydın oğlu aydın

Karga oğlu karga

Dostları **Metin Eloğlu** ve **Salah Birsell** gibi Oğuz Tansel'in de sürekli bir dil arayışı, özgünlük alanları kurma kaygısı içinde olduğu, ürünlerindeki işçilik ve alışılmadık, sıradışı söyleyiş çabasının yoğunluğundan anlaşılmaktadır.

Oğuz Tansel'de duyarlılık sıradan duygusallığa düşmez. (Büyük Sanatçı Ruhi Su'nun müzik alanında halk ekinine getirdiği yeniliği, özgünlüğü, Oğuz Tansel'in masallarda, şiirde yarattığını söylemek yanlış olmaz. Ruhi Su'da da duygu sıradan değil, denetimlidir.) Tansel'de duygusallığa en elverişli öğeler, mutlak bir özdenetimle yetkin bir şiir düzeyine ulaşır. Tanıdığımız sözcükler ilk durumlarını bırakır; kendine has şiir düzleminde ve bilinçli bir bilgi eşliğinde özgünleşir.

O. Tansel'in sanatında masal ve şiir iç içedir. Bu bütünselliğe doğa mutlaka eklenmelidir. Anılan birliktelik şiirlerinde masalın etkisi biçiminde ortaya çıktığı gibi, masallarındaki şiirsellik olarak da Tansel'in yapıtlarını belirler. "Masal Dünyası" adlı şiiri masal temalı pek çok şiirine güzel bir örnektir: "O masadaki güvercinler mi /Böyle hür dolaşan bu göklerde / Yıkanırılar maviliklerde; /Bir kıral kızı kimi, / Kimi şehzade sevgilisi, / Hatıralar gibi uçtular kanat kanat.../ Bir halk türküsünde kaybederim kendimi / Bir masal dünyasında yaşar, / Bir halk türküsünde bulurum seni."

Tansel'in masalları da yoğun bir şiirsellik içerir. Yazar **Ümit Sariaslan**'ın seçtiği tümcelerde bunu görmek olanaklıdır: "Mavi kanatlı zaman", "Mavi vaktin birinde", Saçları portakal sarısı, gözleri Akdeniz mavisini", "Teni güllerce", "Yıldız gözlü su saçlı güzel", "Çadırlaşan bir köknar", "Ateşböceği yeşili", "Mavi ışıklı bir sabun", "Mavi bir delikanlı", "Ay ana gün baba", "Umudu çiçeklenmek", "Güneşin burnu".(Sariaslan 1996: 21-22).

Şiirsel söyleyiş doğayla da sınırlı kalmaz, masalların tüm dokusuna siner. Tansel kendini özgür duyumsar, şiirsel duyarlılığı dilediğinde ve incelikle kullanır. Başlıca masallardan derilen örnekler bu gerçeği göstermektedir: "Bir süre aktı mavi zaman", "Kilim; temmuz göklerinden kesilmiş, yıldız ışıklı, türlü boyalarla nakış nakıştı: Karagündüzlü, benlikara, çakmaklı, eliböğründe, dallıayak, gönlüorta, parmaklı, kocaoya, aylıgölizar, seviçengeli, toramanlı, kurtizi adındaki bütün örnekler bu kilimde konuşuyordu"(Üç Peri Kızı); "Sular durur, dağlar yürür, tavşanlar uçar. Karakışta kınalı güller açar"(Al'lı ile Fırını); "Bazıları iki, bazıları dört dilli çanlar usuldan, yavaştan konuşmaya başladı", "Bal koyalım insanların yüreğine dillerine türkü olsun, ışıkça dolsun içleri", "Göklerin kapısıydı", "Kadın saçları gibi yumuşak", "Üveyiklerin ötüşmesi ormanı sallıyordu", "Yerde çiçekler, havada dallar, birbiriyle sarmaş dolaştı. Orman yeşil köpüren bir denizdi.", "Dallarında yüzlerce yıldız yanar döner; bir esintiyle kıpır kıpır, salkım söğütü konuşur.", "Akbilekli, kekik parmaklı bir çay kayaları öperek gidiyordu", "Güneş, tepeleri mor, yüksek, sivri dağın başından turuncu yüzünü gösterdi, altın saçlarını salıverdi.", "Yıldız ışığında yürümeye başladılar", "Yolları çözüp sarmaladılar", "Ova aklığını büyütüyordu. Bir denizde yüzer gibi gidiyorlardı ovada.", "Ekinleri biçilmiş tarlaların yalnızlığını gittiler.", "Güneş, dağlarda bulutların karıştığı, mavi bir denize düşedursun...", "Kaş karardı, yıldızlar çoğaldı. Gide gide Ceylan'ların düğün evinde oldular.", "Gökle yer sarmaştı bu bahçede", "Temmuz gecesinin yıldızları gökçeciklerce uçuşuyorlardı."(Çobanla Bey Kızı) "Masallarda zaman tez geçer" (Kabak Donunda Kız); "Zamanırmağında, gecelerden o gece, tabak gibi bir ay doğdu", "Mavi saçlı, mavi bıyıklı bir adam", "Çocuk başlı, mavi kanatlı, mercan kuyruklu balığı tekneye attı", "Dolunay batamaz bir türlü, asılakaldı bir dağın doruğuna.", "Gökyüzünde yıldızların düğünü vardı.", "Çobanların mavi püskül saçlı sevgilisini, deli poyrazı..." (Konuşan Balıkla Yalnız Kız) (Konuşan Balıkla Yalnız Kız'ı Oğuz Tansel yazmıştır.) "Ölenle ölünmez. Mavi kanatlı zaman acılarını alıp götürüyor.", "Oğlan güneş üstüne ant içti, söz verdi" (Dalyanoğlu); "Demir çarık delinir, demir değnek eğilir" (Perioğlu) **Yine şiirselliğin oluşumunda öz Türkçe sözcüklerin etkisi açıkça görülmektedir.**

Birçok usta yazar **Oğuz Tansel**'in masallarındaki şiirselliğe vurgu yaparlar. **Fakir Baykurt**, "...şiir gibi bir dille yeniden yazdığı masallar" (Baykurt 1996: 15), **Ümit Sariaslan**, "Masallardaki insan sıcaklığına dokunmak, gözelerine sinmiş şiirin büyüüne varmak" (Sariaslan 1996: 22-23) biçimindeki vurgularıyla bu varsılığı belirtirler. **Berir Taşan** ise şöyle

yazar: “Derin dünya ve Türk halk bilgisini, şairliğini, Türk diline olan vurgunluğunu bilinçle ve özümseyerek derlediği masallara da katmasını bilmiştir. (Taşan 1996: 90). Dostu **Metin Eloğlu, Tansel**’in kitaplarına yazdığı güzel yazıda, masallardaki şiirsel anlatımı ve bunun oluşturduğu yepyeni çağrışımları saptar: “Oğuz Tansel’in masallarındaki özsu ta Türkeli uygarlıklarının gelişken halk yaratıcılığının kaynaklarından besleniyor ya; o, aydın-düşünür-sanatçı bileşiminin şaşmaz yordamıyla, ozanlığının seçkin payandalarını da bu tutkusal uğraşa ekleyerek, değişik tadda civıltılı bir yeni masal tanımını saptıyor, irdeliyor,-bir bakıma somutlaştırıyor.” der.

Oğuz Tansel, masalların geleneksel başlayış tümcelerini de değiştirir: “Öncelerin öncesinde, mavi urunun berisinde”, “İksiz mavi urunda, mavi vaktin birinde”, “Mavi zaman içinde, mavi vaktin birinde”, “Eski zaman içinde, hem var hem yokmuş”, “İksiz mavi zamanda, kalbur da var, saman da”, “Mavi vaktin birinde, mavi ülkede”, “Dünlerin mavi dumanlı tasında, ormanlar ortasında; köseleri sakallı, kellerinin alnı ayılı; dağların çoğu çırılçıplak, azı ormanlı; dereleri, ırmakları kuru, erkekleri işli, işsiz; çocuklar dişsiz, kadınların gözü sulu, bir güneş ülkesi varmış”, “İksiz mavi urunda, masmaviliğin ortasında, mavi yılların birinde, bir güneş ülkesi vardı”. (Güner, 2003: 189).

Vurgulayacak olursak, Tansel’in şiiri ile masalı birbirini besleyip geliştiren bir bağ, ilişki içindedir. Masalı şiirlidir, şiiri masalıdır. Doğa, insan, yurt sevgisi, toplumculuğu, **Türkçe ve sözcük özeni, seçici tutumu** sanatının, kişiliğinin başat dayanağıdır.

Sonuç ve Tartışma

Çalışmamızla, sözkonusu sözcüklerin, **Mustafa Kemal Atatürk**’ün kurduğu Türk Dil Kurumu’nun büyük emekle yazılmasını sağladığı **Derleme Sözlüğü**’nde yer alan sözcükler olduğu belirlenmiştir. Belirtmeli ki Oğuz Tansel anılan sözcükleri sözlükteki anlamlarından başka anlamlar yükleyerek; güzellik, ülkü, çağrışım yönünden daha yazınsal, yüceltilmiş konumlara ulaştırarak işler.

Kuşkusuz Dil Devriminin, Osmanlının son dönemine, Genç Kalemlere, Ömer Seyfettin’e, Ziya Gökalp’e, giderek Nâbizâde Nâzım’a(*), Mirza Fetali Ahundov’a... değin uzanan dayanakları bulunmaktadır.

Ayrıca şu çözümlemeyi de eklemek gerekir: Oğuz Tansel’in belirttiği, halk ekinine dayanan sanat düşüncesinin karşısına, küreselleşmeyle birlikte, insandan, toplumdan yalıtılmış bir sığ anlayış çıkarıldı. Geleneğin olumlu değerlerinden ve bilgisinden uzaklaştırılan insanlık, tüketim toplumunun tek boyutluluğuna, anamalcılığın kültürel mantığına yargılı kılındı. Ortak kaygı ve durumların güzelduyusal kalıtını oluşturması gereken sanat, şiir, halkbilim ayırıştırmanın, farklılaştırmanın, dışlamanın, moda deyimle “öteki”leştirilmenin aracı oldu. Yeni Dünya Düzeninin stratejik, ekonomik, jeopolitik uygulamalarından ayrı düşünölemeyecek ekinel operasyonlarının tüm dünyayı büyük bir çöküşe sürüklediği açıktır. Çünkü ulusal yapıların, küreselleşmenin (başta izlemsel-jeopolitik alan olmak üzere) tasarılarıyla, amaçlarıyla uyumlu, dirençsiz duruma getirilmesi, ekinel niteliğinin yıpratılmasıyla yakından ilgilidir. Anılan operasyonun anahtar sözcükleri küreselleşme, etnisite, cemaat, kimlik, öteki, din, tarikat, uygarlıklar çatışması, uygarlıklar buluşması, özelleştirme, serbest piyasa, liberalizm olarak belirlemektedir. **Çözömlenen olumsuz gerçekliğe en güçlü direnç alanlarından birini anadili, anadilinin öz, yalın, duru sözcükleri, bu sözcüklerle kurulan, yazılan yazın yapıtları, bu yapıtlar üzerinden evrensel insanlık ekinisiyle kurulan uygar ilişkiler bütünü, dolayısıyla yaratılan güzelduyusal (estetik) evren oluşturmaktadır.**

İnsanlığın gelişim sürecinde bireyleşme, eleştirel yetenek kazanma, insanca gönenç düzeyine ulaşma, eşitlik, barış ülkülerine yaklaşma bağlamında görece en etkin yaşam ilişkilerine ulusal yapılar üzerinden ulaşılabilir.

Ulusal yapıların başat dayanaklarından biri tarihsel gerçeklik olarak anadildir. Dilbilimci Wilhelm von Humbold bu yaşamsal bilgi üzerinde özenle durmuş, ayrıntılı çözümlerler yapmıştır. Buna göre “anadili” düşüncenin yaratıldığı yurttur; düşüncenin yurdudur.

Çünkü insan çağrışımları, imgeleri; kesinlikle, kökünü, eklerini (dolayısıyla duygu ve anılarını), duyduğu-okuduğu ilk anda algılayabildiği anadilinde doğrudan ve tam anlamıyla yaşar.

Bu demektir ki anadili düşüncenin, bilimin, inceyazının, sanatın yaratım koşullarını da sağlar.

Bu bağlamda Türk ulusunun anadili Türkçenin varsıl acunuyla yeniden buluşmasını sağlayan Dil Devrimi, Türk Devriminin ortadireğidir, gözbebeğidir. Türk Devriminin belirtilen niteliği, ne değin güçlülkle başarıldığının da bir önemli göstergesidir.

Mustafa Kemal Atatürk’ün önderliğinde 1 Kasım 1928’de yapılan Harf Devrimiyle, 12 Temmuz 1932’de ise Türk Dil Kurumunun (ilk adıyla Türk Dilini Tetkik Cemiyeti) kurulmasıyla; okuryazarlık oranı, bilginin ulusa yayılma etkinliği hızla artmış, kutsal metinlerin Türkçe anlaşılması sağlanmış, dolayısıyla sömürü alanları ortadan kaldırılmış, eleştirel düşüncenin yaşadığı Latin acununun ortamına geçilmiş, Türk ulusu Türkçesiyle, yüzyıllar sonra yeniden, yazılı ekin, bilim, düşün koşullarında buluşmuştur.

Yaklaşık beş yüz doğu-batı evrensel klasik yapıtı, gönüllü aydınlarca, usta yazarlarca çevrilmiş, köydeki çoban kızın heybesine değin ulaştırılmış, okutulmuştur. Uyandırılan okuma isteği gerçekten görkemlidir. 1980’li yıllara kadar birçok nitelikli yazın, sanat yapıtı yaratılmış; sanat ve yazın “akımları”, “tartışmaları” doğmuştur.

İşte toplumcu gerçekçi anlayışın aynı zamanda “özgün” bir yazarı, ozanı, halkbilimcisi olarak Oğuz Tansel tam da Dil Devriminin, Türkçenin, aydınlanmanın, toplumcu acun ülküsünün savaşımıcısı; ödünsüz, yılmaz, içtenlikli savaşımıcısıdır. Oğuz Tansel salt yazar, ozan, düşünür değil, aynı zamanda öncüdür; ülküsüyle, sözüyle, yazdığıyla yaşamı ayrı olmayan, tutarlı bir öncüdür.

Tansel derlediği masalları özgün bakışıyla biçimlendirir, işler ve şiirleştirirken, eşzamanlı olarak, öz Türkçe sözcükleri yazılı ekin alanına sokar, bu güzelim sözcüklerin dolaşıma girmesini sağlar.

Bir benzerliğe de ilgi çekmek isterim: Batı masal yazınının ustalarından Grimm Kardeşler aynı zamanda, tarihte “Göttingen Yedileri” adıyla bilinen bilim adamlarından ikisini oluştururlar (Güner, 2015). Oğuz Tansel gibi **Jacob Grimm** ile **Wilhelm Grimm**’in de masalları ilk durumlarıyla değil, işleyerek, sanatsal çalışmalar sonucunda ulaştırdıkları yeni durumlarıyla yayımladıkları bilinir. 1837’de başa geçen yeni kral 1833 anayasasını ortadan kaldırınca, aralarında Grimm Kardeşlerin de bulunduğu yedi profesör 1833 anayasasına bağlılık mektubu, bağlılık bildirisi yazarlar ve açıklarlar. Oğuz Tansel’in özellikle Konya’daki öğretmenlik yıllarında, sanatla eşzamanlı olarak, Türkiye İşçi Partisi’nin örgütlenmesine verdiği büyük emeği anımsamak ve vurgulamak gerekir.

Tansel barış, özgürlük, kardeşlik, sevgi, sevi, insancılık, bağımsızlık izlekli evrensel duyarlığını halkbilimsel, ulusal kaynaklara dayandırır. Tutarlı direnç alanını da kimlikçi değil, evrensel ulusçu düşünüyü yaratır. Tansel Anadolu’nun toprağına, ekinine dayanmayan sanatın, inceyazının ayaklarının yere basmayacağını savunur. Anadolucu yanıyla Azra Erhat, Sabahattin Eyuboğlu, Bedri Rahmi Eyuboğlu, Cevat Şakir, Orhan Burian gibi “Mavi Yolcu” bir düşünür olan Oğuz Tansel Sümeriyle, Frigiyle, Hititiyle...tüm Anadolu uygarlık ve ekinleri benimser ve her anlamda yurdu sayar.

Kısaca çizilmeye çalışılan bu görünüm Oğuz Tansellerin ömürlerini verdikleri düşüncelerin, yarattıkları evrensel nitelikteki yapıtların önemini artırıyor. Günümüz insanlık ekininin bu birikime olan gereksinimi büyüktür. Yetişkinlerin düşlerini yitirdiği, çocukların masalsız büyüdüğü günümüzde bu gereksinim daha yakıcıdır.

Oğuz Tansel'i okumak, "Gece safalarınca" yumulmaktır içe. İşte o an "başlar masal dünyalarının yolculuğu."

Oğuz Tansel, Adnan Binyazar'ın deyişiyle "Üç kanatlı masal kuşu"dur. Remzi İnanç'ın deyişiyle "Tren gibi bir adam"dır. Gürül gürül bir ırmaktır. Dost canlısıdır, gönül insanıdır. Konya'da, güller arasındaki evi, ne tadına doyumaz dost söyleşilere, çınlayan kahkahalara, ekin coşkısına, alınan gönderilen selamlara, giderek özlemlere yurt olmuştur.

"Bektaşî Dedikleri" adlı kitaptaki bir şiiri, Oğuz Tansel için anımsamamak elde değil: "...Be imanım, bırak şu gevezeliği! O büyükler, o güzel atlara binip / Desene göçtüler temelli!"

Kaynaklar

- Baykurt, F. (1996) "Çile Eri Oğuz Tansel", (Üç Kanatlı Masal Kuşu Oğuz Tansel anma kitabı içinde), Ankara: Ürün Yayınları.
- Derleme Sözlüğü (1963) Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Gençay, G. (2003) "Şiirimizde Oğuz Tansel Sesi", *Folklor / Edebiyat*, 33 (1).
- Güner, G. "Oğuz Tansel'in Masallarında Şiirsellik ve Bireysel Evren", *Folklor/Edebiyat*, 33 (1).
- Güner, G. (2003) "Üniversiteler ve Göttingen Yedileri", Cumhuriyet gazetesi, 14 Şubat 2015
- Halman, S. T. (1996) Tansel'de Öz ve Özgünlük, (Üç Kanatlı Masal Kuşu Oğuz Tansel anma kitabı içinde), Ankara: Ürün Yayınları.
- Korkmazgil, H. H., "Masalcı Baba" Oğuz Tansel, Yeni Halkçı Gazetesi, 21 Ocak 1976.
- Propp, V. (1990) "Folklorun Yapısı", *Folklor Doğu*, 59.
- Propp, V. (1995) Olağanüstü Masalların Dönüşümleri, (Tzvetan Todorov), Yazın Kuramı Rus Biçimcilerinin Metinleri içinde, YKY Yay.
- Sarıaslan, Ü. (1996) Oğuz Tansel'in Masallarının Kıyısında, (Üç Kanatlı Masal Kuşu Oğuz Tansel anma kitabı içinde), Ankara, Ürün Yay.
- Tansel, A. (2003) "Oğuz Tansel'in Yaşamı ve Eserleri", *Folklor / Edebiyat*, 33 (1).
- Tansel, O. (1985a) "Çobanla Bey Kızı", *Masallar 1*. Ankara: Yaz Yay.
- Tansel, O. (1985b) "Konuşan Balıkla Yalnız Kız", *Masallar 2*. Ankara: Yaz Yay.
- Tansel, O. (1999) *Dağı Öpmeler*. İstanbul: YKY
- Taşan, B. (1996) Oğuz Tansel, Erken Savrulan Harman, (Üç Kanatlı Masal Kuşu Oğuz Tansel anma kitabı içinde), Ankara: Ürün Yay.

(*)Nâbizâde Nâzım, köy yazınının ilk örneği, romanı / öyküsü sayılan **Karabibik**'in önsözünde şunları yazar: "Olayları yaşayan kişileri kendi düşündükleri gibi kendi dillerince söyletmek, bu konudaki kurallardan biri olduğundan, ben de karşılıklı konuşmaları öylece doğal akışıyla yazdım; böylece dilimize, edebiyatımıza küçük bir hizmette bulundum sanırım. Kimi sözcükler için küçük bir sözlük ekledim.

Benim düşünceme göre, her yerdeki halkımızın dili incelenerek toplanmalıdır. Böylece dilimiz geliştirilebilir." (Vurgu benim GG).

(Sözcüklerin tanımlarında Derleme Sözlüğü'ndeki yazım biçimi korunmuştur).

Oğuz Tansel'in Masallarında Halkbilimsel Unsurlar Üzerine Dizgesel Bir Araştırma

A Systematic Research Study into the Folkloric Features in Oguz Tansel's Tales

Prof. Dr. Metin KARADAĞ

Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi

Özet

Masalların ortak ve bireysel üretimleri ile işlevleri konularında pek çok araştırma yapılmıştır. Dil malzemelerinin koruyuculuğunu yüklenmiş, sürdürülebilirliğini sağlamış olan masalların halkbilimsel açıdan en dikkate değer yönlerinden biri gelenek- görenek taşıyıcılıklarıdır. Ortak kültür kaynaklı masalların derleyiciliğinde ve bireysel masal üretiminde saygın bir konuma sahip olan Oğuz Tansel'in masal metinlerinde, geleneği iyi bilmenin ve halk dilinin varsılıklarına ulaşabilmenin olgunluğunu görürüz. Bu öngöründen yola çıkarak bildirimizde Oğuz Tansel'in masallarındaki halkbilimsel unsurların kullanım ve işlevleri, A.R.Balaman'ın sistematığıne göre belirlenmiş ve ana savımız kapsamında değerlendirilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Oğuz Tansel, Oğuz Tansel'de halkbilimsel unsurlar, masal ve halkbilimi.

Abstract

There has been a lot of research into the functions of anonymous tales and tales written by individuals. From the perspective of folklore, one of the most important aspects of Tales is to sustain customs and traditions in addition to preserving language features. In Oğuz Tansel's tales, which have a prestigious and important place in the use of common cultural features in anonymous tales and in the tales written by individuals, it can be seen how rich the author's knowledge of tradition is and how skilfully he demonstrates the wealth of language used by the people. In line with all of these, in our presentation, we have investigated the uses and functions of folkloric features in Oğuz Tansel's tales according to A. R. Balaman's systematic approach and we justified our hypothesis as a conclusion.

Key Words: Oğuz Tansel, Oğuz Tansel's tales, folkloric features in Oğuz Tansel, tales and folklore.

Giriş

Çağın kaçınılmaz toplumsal değişimlerine karşın kültürel verilerin korunduğu temel sözlü /yazılı halk edebiyatı ürünlerinin başında, masallar gelmektedir. Günümüzde tüm toplumlar, geleneksel halk edebiyatı bağlamındaki halk masallarını, eğlenmek / eğlendirmekte ve dil eğitimi aracı olarak kullanmakta, ayrıca masallardaki geçmişe ait kültürel verilere ilişkin araştırma ve karşılaştırmalar yaparak güncel yapılanmalar içinde bu verilerin değerlendirme çalışmalarını da sürdürmektedirler. UNESCO'nun 2003 yılındaki "Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi"nde de vurgulandığı gibi masallar, birbirleriyle ilişkili olan veya olmayan tüm toplumlar arasında ortak kültürel geleneklerin varlıklarını ortaya çıkarma, insanlar arasında dayanışma ve kültürel birlikteliği sağlama açısından da önemli işlevler üstlenebilirler. Sosyal iletişim olanaklarının alabildiğine genişleyip, yaygınlık kazandığı günümüzün küreselleşen evreninde masallar, eğitimciler,

toplumbilimciler, kültür araştırmacıları tarafından güncel işlevler çerçevesinde yeniden ele alınabilir ve “miadı dolmuş” gözüyle bakılan masalların toplumsal yarar sağlar konuma getirilmeleri sağlanabilir. Anlatı süreçlerindeki “Açıl susam açıl”ın kuşakları, gizemli bir biçimde açılıp kapanan mağara ya da hazine kapılarına tebessüm ederken, önlerine vardıkları sensörlü elektronik kapıların gerçekliğiyle, geçmişten günümüze taşınan insan düşüncesinin aşamalarını, masallar aracılığıyla daha iyi kavrayabilirler. Eski dönemin koşullarında folklorik yaşamın elverişli ortamlarında ve “mümbit kültür ortamlarında” alabildiğine yaygınlık kazanan masalları günümüzde anlatan masal analarının artık ortadan kaybolmaya yüz tutmuş olması gerçeği, yazılı metinleri daha anlamlı ve işlevsel kılmaktadır. Masalların oluşum kuramları kapsamında bilinç dışının gizemli mekanizmaları, bireysellikten anonimliğe yöneldiğinde toplumsal yapı ve karakterlerin belirlenmesinde önemli ipuçlarını ortaya koyabilmektedir. Rüya, masal ve mitlerin aynı üretim merkezlerinde biçimlendiği görüşlerine dikkat edersek, masal ve mitin giderek toplumsal bilinçdışılığın üretimleri olduğunu görürüz (Gezgin, 2007: 30). Türk masallarının yazıya geçirilmesi sürecindeki ilk emekler, Ziya Gökalp imzasını taşır. Ahmet Caferoğlu’nun dil malzemesi derlemeleri arasında bulunan özgün masal metinlerini, engin çaba ve emeklerle oluşan Pertev Naili Boratav’ın eserleri izler. Bireysel masal yazıcılığı sürecinin başlarında ise Eflâtun Cem Güney, Tahir Alangu, Naki Tezel, Vehbi Cem Aşkun gibi adların önemli yapıtlarını görmekteyiz. Oğuz Tansel, bu zincirin, masala bireysel estetiği katmış; halk anlatı geleneğini çağdaş bir anlayış ve işleyişle adetâ yeniden üreterek salt çocuklara değil, yetişkinlere de masalın tadını ulaştırabilmiş değerli halkalarından biridir. Bu çalışmada Oğuz Tansel’in yazmış olduğu masalların yapısal özelliklerini belirleme sürecinde gelenekselliğin, geleneksel anlatının ve halk masallarının işlev ve örneklerini saptayıp değerlendirmeye çalışacağız.

Yöntem

Bu bağlamda yaşamı boyunca halk kültürü ve halk edebiyatı alanında uğraşmış, yapıtlar üretmiş Oğuz Tansel’in yöntemsel gözlem ve doğal kaynaklara saygılı bir tutumla kaleme almış olduğu masallardaki halkbilimsel verileri, yine Halkbilimi öğretim üyesi Prof.Dr. Ali Rıza Balaman’ın sistematığına bağlı olarak değerlendirmenin, kültürel mirası güncelle taşımak ve halkbilimsel işlevselliği ortaya koymak açısından yararlı olacağı kanısındayız. Balaman, Gelenekler Töre ve Törenler adlı yapıtında oluşturduğu yöntembilimsel dizgenin içindeki, I. İnsan-Doğa İlişkileri, II. İnsan Toplum İlişkileri, III. Toplumda Kalıplaşmış Düzenli İlişkiler ana başlıklarında Türk Halkbilimine ilişkin ana konularını düzenlemiştir. Bu çalışmamızda, Balaman’ın dizgesi kapsamında Oğuz Tansel’in masallarında saptadığımız verilerden yola çıkarak yazarın masal üretiminde, geleneksel yapı ve değerlerden yararlanma ve etkilenme tutumunu, değindiğimiz üç ana küme içinde saptama ve irdelemeye çalışacağız.

Bulgular

Geleneksel düşünce, eğitim olanaklarının yaygınlaşması, kitle iletişim araçlarının yurdun hemen her yerine ulaşması, teknolojik gelişmelerin birey ve toplum yaşantısında yarattığı değişiklikler ve kırsal kesim yaşam koşullarının tüm dönüşüm ve farklılaşmalarına karşın günümüzde halen işlevselliğini belli ölçüde korumakta, yaşama ve davranışlara yön verebilmektedir. Halk edebiyatımızın yazıya geçebilmiş pek çok örneğinde geleneksel düşüncenin kapsam ve işlevlerini görmek mümkündür. Bu ürünlerin başında da masallar gelmektedir. Prof.Dr. Balaman, masallardaki geleneksel düşüncenin temel özelliklerinin irdelenmesinde aşağıdaki ölçütler çerçevesinde oluşan bir kümelenmeden söz eder:

- Nedensellik: Felsefik anlamda her olayın belli bir nedene bağlı olduğu ve aynı nedenlerin aynı ya da çok benzer sonuçlar doğuracağı biçiminde tanımlanan nedensellik kavramı, *“endüstrileşmiş – modern toplumlarda tek veya çift yönlü bir işlerlik gösterirken (...) geleneksel tarım kültürlerinde, bu ilişki sistemi, çağırışım ve tasarımlarla*

kendini gösterir. (...) Bu haliyle benzer olayların benzer sonuçlar doğurmasına inanan birey, bir şey kendi zıttının çağrışımına yol açar düşüncesiyle de zıtlık ilkesine (contraria-contraris) bağlı kalır. Bu nedenle birey, mutluluğunu övmeyi, davranışının sayısını tam bildirmez” (Balaman, 1983: 44). İncelediğimiz masalarda özellikle önemli sorunların çözülmesinde olağanüstü niteliklere sahip araçların işlevlerinin tekrarlandığını görmekteyiz. “Üç Kızlar” kitabındaki “Cevahir Yumurtası” masalı bunun tipik bir örneğidir. Doğanın tahrip edilmesi, hor kullanılması halinde kuraklık ya da sel felaketlerinin kaçınılmaz olduğu, “Konuşan Balıkla Yalnız Kız” masasında vurgulanır. Çözümlerin masal dünyasına özgü nedensellikleri arasında “Sarı Yılan” masasında karşımıza çıkan rüyada pirinç yol göstermesi, öğütlerde bulunması, geleneksel biçimin tipik yansımalarıdır. Aynı masalda kadir gecesinde doğmanın, uğur ya da baht açıklığıyla bağlantısına vurgu yapılır. “Altı Kardeşler” masasında ölümden kurtuluş nedeni, dev anasının sütünü emmektir. Tüm masalarda bu olağanüstü sağaltım araç ve yöntemlerinin nedensellik bağlantısı içinde oldukça yoğun ele alındığı görülür. Kötülüklerin cezasız kalmayacağı; iyiliklerin de ödül olarak mutlaka karşılık bulacağı yolundaki görüş, nedenselliğin başka bir örneği olarak masaların çoğunda işlenir. Ortakçılık, toplumsal işbirliği örnekleri de mutluluk ya da başarı nedenleri olarak gösterilir. “Kahkaha Gülü” masasında safiyâne davranışların aldatılmayla cezalandırılabilmesi yolundaki uyarılar, bireyin her zaman dikkatli, uyanık olması gerektiğini ortaya koyar.

- b. Ortakçılık (Kollektivizm): Toprak merkezli tarım ve hayvancılığa dayalı toplulukların düşünce ve davranışlarında egemen olan ikinci önemli ana özellik, ortaklıktır. Kırsal kesim bireyinin yardımlaşma ve dayanışma kültürünün bir sonucu olarak da sistemleşmiş bir yapıya dönüşen ortakçılık, bireylerin karakter özelliklerini genelleştirirken, toplumsal düzende de işlevsel olur. “Altı Kardeşler” masasında kuşların işbirliği içinde yaşamaları, mutlulukların temel sebebi olarak gösterilir. “Konuşan Balıkla Yalnız Kız”da birlikte iş kotarmanın erdemi ve somut sonuçları sergilenir. Yine bu masalda çok kardeşliliğin mutluluğun elde edilmesindeki işlev ve yararları sözkonusudur. “Sarı Yılan” masasında da hayvanlar, işbirliği sonucu güç işleri başarıyla sonlandırırlar.
- c. Özdeşlik: Eşitlik ve benzerlik kavramlarının dışında bir varlık veya olgunun hem kendisi hem de kendisinden başka bir şey olması ilkesine dayanan bir yapısal özelliktir. Bir varlık, olgu koşullar değişse de taşıdığı anlam ya da işlev değişmez; kendinin aynısıdır. Bir önermenin ifade edilmesinde, anlam değişmiyorsa, yargının doğruluk değeri aynı kalır. Sihirli güce sahip olan hayvanların olağanüstü eylem ve yetenekleri, hemen tüm masaların ortak noktasıdır. Tansel’in masalarında da bu özdeşliğin pek çok örneği bulunmaktadır. İnsanlara özgü etik değerlerin eğitsel boyutlarıyla ele alınması da tekrarlanan özdeşlikler arasındadır. “Konuşan Balıkla Yalnız Kız”da yalan söylemenin, başkalarına saygısızlığın kötülükleri ortaya konur. Tansel’in masalarında insanlara has kimi davranış biçimlerinin hayvanlara yansıtılarak tekrar edilmesi, toplumsal değerlerin masal epizotları arasında ustaca işlenmesi, eğitsel açıdan dikkat çeken bir özelliktir. Bir biçimde tutsak olmuş ya da başka bir dönüşümle cezalandırılmış kişi ve yaratıkların kendi kimliklerine dönüş süreçlerindeki yöntemlerde de özdeşik yapılar görülür.
- d. Öznellik: Bir yargının kişisel odakta yoğunlaşması ve değerini yansıtması biçiminde tanımlanacak olan öznenin halkbilimsel yansımada öznenin, geleneksel yararlar bağlamında oluşması söz konusudur. Altı Kardeşler masasında sevgi ve iyilik kavramlarının dünyanın en güçlü yasaları olduğu vurgulanır. Ana-babaya saygı, kişinin evlendikten sonra da onlara göstermesi gereken ilgi ve saygıya dayalı ilişkiler de bu masanın ana temelerindendir. Doğal olarak ana-babanın çocuklarına göstereceği koruyuculuk ve destekleyici davranışlar da öznel yapılar içine masalarda yinelenir. Dünya masalarında da çokça rastladığımız yoksul ama dürüst tiplerin olaylar sonucu, çoğu kez erdem ya da hünerlerine dayanan başarılarıyla varsılıklara erişmesi, somut örneklemde ise yoksul oğlanın zengin kızla evlenmesi motifi, “Sarı Yılan” masasında

karşımıza çıkar. Çocukların korunması, onlara önem verilmesi ülküsü, “Konuşan Balıkla Yalnız Kız” masalında, gerçek barışı yeryüzünde çocukların kuracağı iletişimiyle öznel bir bildirime dönüşür. Yine bu masalda çocukların mutlu olmaları için gereken davranış biçimlerinin ortaya konulması da eğitsel işlevsellik açısından dikkat çeken bir tutumdur.

- e. Çocuksuluk: Levy Bruhl’un “İlkel düşünce, akıl dışı değil, akıl öncesidir.” önermesini aktaran Balaman, “Geleneksel kültürün üyesi olan birey kendine özgü mantığıyla, olayları algılar ve yorumlarken bilgi eksikliğini yansıtır.” derken televizyonda gördüğü erkek(ler) karşısında örtünmeye çabalayan yaşlı köylü kadın örneğini verir (Balaman, 1983: 45). Özellikle bilgi kıtlığı ve eğitimsizlik nedeniyle kutsallık izafe edilmiş kişi ve olgular karşısındaki kırsal kesim bireyinin bu özelliği sıkça sergilediği gerçek hayatta ve masalarda karşımıza çıkmaktadır. Tansel’in masallarındaki tutum, çocuksuluğun olumsuz yansımaları değil, tam aksine çocuk dünyasının idealize edilerek sunulması biçimindedir. Büyüyle, tansıklıkla değil, çaba ve erdeme dayalı davranışlara sahip; usu kendine rehber edinmiş çocukların başarılarından söz edilir. Masalların olağanüstü evreni, okuma ve metne ortak olmayı sağlarken, ana tip olan çocukların, “Sarı Yılan” masalında gördüğümüz gibi geleneksel masal motiflerinden farklı olarak, kendi istençleri ve yetenekleriyle mutlu olabilecekleri de sıkça anımsatılır.

Prof. Dr. A. Balaman’ın sistematğinde İnsan-Doğa ilişkileri kapsamındaki halkbilimsel veriler, bu beş ana düşünsel merkezin çerçevesinde tasnif edilerek incelenir. Bu çalışmanın sınırlılığı, ana başlıklar altındaki altbaşlıkları ele almamızı engellemiştir. Somut olan-olmayan kültürel mirasın belirlenmesinde işlevselliğini sürdürdüğüne inandığımız bu ana küme başlıklarının Oğuz Tansel’in masallarındaki yansımalarına ilişkin verileri gözden geçireceğiz:

I. İnsan – Doğa İlişkileri: Halkbilimsel verilerin doğal çıkış ve yaşayış kaynağı, doğa ve insanın doğayla ilişkileridir. Geleneksel düşüncenin “nedensellik ilişkisini çağırışım ve tasarımlarla kuran; nesne, olay ve olguları özdeşleştiren ve öznelileştiren, çocuksu ama ortakçı (kollektif)” yapısını, Tansel’in masallarında da görürüz. Ancak, bunlar geleneksellikten etkiler taşımakla birlikte özgün doğa tasarımları ve fantastik boyutlarıyla çocuk dünyasında merak ve ilgi duyularını güdülerken, günlük yaşamın somut yansımaları ile birlikte yeni, karma ve özgün bir yapı oluşturur. Suyun sağaltma işlevinin eski, kutsal ve geleneksel özelliği, farklı bir biçimde masalda yer alır. “Yedi Devler” masalında sihirli suyla yıkanan ölü çocuk, hayata döner. Ağaçların kutsallığı, büyü ve çare odağı olmalarına ilişkin geleneksel düşünce, “Bitlice Karının Kızı” masalında, yel vurunca türkü söyleyen selvi yapraklarının sabahları altın, akşamları gümüşe dönmesi biçiminde işlenir. “Bir Karı Bir Koca” masalında “suları gürül gürül çağlayan, kuşları cıvı cıvı öten gonca gülleri gülen kuşlar ülkesi” betimlenir. “Hotlu (Urlu) Kız” masalındaki alkış, doğa algısının yansıtılması açısından dikkat çekicidir: “Çimdiği sular altın olsun, güldükçe dudaklarında güller açsın, bastığı yerde çayır çimen olsun”. Geleneksel Türk masallarında çokça gördüğümüz sihirli taş motifi, “Kahkaha Gülü” masalında pınarın içindeki 40 değerli taş olarak işlenir. “Altı Kardeşler” masalında olağanüstü doğa varlıkları arasında mandadan kalın gövdeli hayvanlar, dev başından iri başlı yılan, üç ve iki bacaklı atlar görülür. Bu masalda atmacaların serçelere, şahinlerin kekliklere dokunmadığı eşitlikçi, adil bir doğa düzeni betimlenir. Aynı masalda iyilik yapmanın erdemini vurgulamak amacıyla yılan, kendisine yapılan iyiliği ödüllendirir. Bu masalın doğa kaynaklı ilginç bir motifi de soğuk ve sıcak suyu kudretten kaynaklanan hamamda yıkananların ihtiyarlamadığının vurgulanmasıdır. “Kahkaha Gülü” masalındaki şifa verici otlar, doğanın gücünü yansıtan bir motiftir.

II. İnsan - Toplum İlişkileri: Geleneksel yaşamdaki kültürlenme (toplumsallaşma) süreçleri, üretim biçimlerinin belirleyici yönünde, yaşam boyunca edinilmiş beceri ve bilgilerin bütününe dayalıdır (Balaman, 1983: 65). Özellikle kırsal kesimdeki halk kültürünün egemen olduğu süreçlerdeki yaşam tarzı, davranışları belirler; somut olamayan kültürel verilerin kimliklerini biçimlendirir. Halkbilimin klasik beşikden-mezara bireyin yaşam serüvenlerinin bütüncüllüğe geçişi ise insan-toplum ilişkilerinin geleneksel yanını ortaya koyar. Tansel’in bireysel yaratı özellikli masallarında, sevdalı çiftlerin mutlu sonlarındaki 40 gün 40 gecelik görkemli, fantastik düğünleri bu başlığın çokça rastlanan geleneksel örneği olarak görülür. Zalim

padişahlar, yöneticiler Tansel'in Yedi Devler, Altı Kardeşler masallarında da türlü biçimlerde cezalandırılır. Halk, toplu davranıştan kaynaklanan gücünü kullanarak zalim ve gaddar padişahları cezalandırabilmektedir. Toplumsal düzeni ve ilişkileri belirleyen moral değerler arasında sürekli ön plana çıkan adalet duygusu ve adil insan tipini "Yedi Devler" masalındaki oduncu tipinde görürüz. "Altı Kardeşler" masalında öleceğini anlayan yaşlı adamın çocuklarına "Kavga dövüş etmeyin. Sevin canlı yaratıkları. Sevgi, iyilik, doğruluk bu dünyanın en güçlü yasalarıdır. Dirlik düzenlik içinde yaşayın" (Tansel, 2011: 43) biçimindeki vasiyeti, aile içindeki değerleri ve toplumsal kabulleri göstermesi açısından ilgi çekicidir. "Konuşan Kızla Yalnız Kız" masalında iyilik etmenin yüce bir erdem olduğu vurgulanır. Yine bu masalda yalan söyleme ile sözünde durmamamanın kötülükleri aktarılır. Masalın devamında çocukların çoğalmasıyla kötülüklerin azalacağı, gerçek barışı çocukların kuracağı örnek olaylarla işlenir.

III. Toplumda Kalıplaşmış Düzenli İlişkiler: Törelere ve törenlere bu başlığın ana konularıdır. Bireysellik ve sanatsal yaratıya dayalı kurgunun ön planda olduğunu vurguladığımız Oğuz Tansel'in masallarında özellikle çocuk eğitimi, toplumsal ilişkileri belirleyen ahlâk, çocuk yetiştirme, aile bireyleri arasındaki ilişkilerin yapısı, üretim-tüketim biçimlerinin toplumsal kurumsallaşmalardaki rolü gibi pek çok geleneksel yapı izleri bulunmaktadır. Yasak ve tabuların ezeli varlığı, "Yedi Devler" masalında, kesinlikle açılmaması gereken 40. oda motifi ile sergilenir. İyiliğe kemlik, toplumsal açıdan da eleştirel bir tarzda aynı masalda işlenir: Zincirlerle bağlı olan Dev anasını kurtaran genç hakan, devin hışmına uğrar ve öldürülür. Ama iyiliğe kötülük eden Dev, kendi kendine zincire bağlanıp cezalandırılır. Kötülüğün cezalandırılması motifi "Boyu Bir Karış Sakalı Üç Karış" masalında da yer alır. Kötülük eden padişah ve başveziri tokatlayan Sakalı Üç Karış, başvezir için, "Bunu da Kafdağı'nın ardındaki devlere götürün, armağanımız olsun" (Tansel, 2011a: 57) diyerek halka zulmeden ve kötülükler yapan hain yöneticilere ölümcül bir ceza verir. Daha önce değinilen mutantan düğün-evlenme törenleri bu başlığın Tansel masallarında çokça görülen örnekleridir. "Perioğlu", "Sarı Yılan" sonu mutlu ve gösterişli 40 gün 40 gece süren düğünlerle noktlanan masallardandır. Geleneksel masallarda çokça görülen 40 gün mehil verme motifi, Kahkaha Gülü masalında da yer almaktadır. Evlenme sonrası damat ile gelinin el öpmeye ailelere gitme geleneği, "Bitlice Karının Kızı" masalında yer alır. Padişahın kişinin başına atılan (konan) bir nesneyle belirlenmesi geleneğini "Perioğlu" masalında görürüz; Beyin kızı, kendisiyle evlenecek erkeği belirlemek için altın topu, seçeceği erkeğin başına atar. Toplumsal değer yargılarının sergilenmesi açısından dikkat çeken başka bir örnek, "Bir Karı Bir Koca" masalında yer alır. Aslında çok yoksul olan yaşlı bir oduncu, ormanda bulduğu içi altın dolu çömleği, kendisine ait olmaması nedeniyle almaz, olduğu yerde bırakır (Tansel, 2011b: 60).

Sonuç ve Tartışma

Oğuz Tansel, geleneksel halk kültürünü özümlemiş, yaşam evreninde bu ürünlerin doğal sürdürümlerine tanıklık etmiş, masal dışındaki diğer pek çok yapıtında da o geniş hazinenin cevherlerini, bilgece ve ustaca biçimiyle yansıtabilmiş bir yazarımızdır. Tansel'in bireysel yaratı ve sanatsal kurguya dayalı masal kitaplarında, geleneksel anlatının renkliliği dünyası, yeniden üretim teknikleriyle farklı, akıcı bir biçim ve masalları katmerleştiren bir renklilik içinde yeni bir yapılanmayla bireysel anlatılar olarak karşımıza çıkar. Bu metinleri farklı kılan yan, salt masal çağındaki çocukların değil, her yaştan okuyucunun dikkat ve ilgisini çekebilecek anlatı çeşnisini, geleneksellik tadı içinde yeniden sunabilmesidir. Geleneksel halk düşünce tarzının genel niteliklerine çok ırak düşmeden, halk dilinin kendine has incelik ve özceliğini yaşatarak oluşturulan metinler, Türk halk masalı bütüncülüğünü, yeni kuşaklara aktarma işlevini başarıyla yerine getirmektedir.

Bu sınırlı örnek ve karşılaştırmalar, geleneksel kültür ortamlarının doğal koşullarında oluşmuş motif, değer ve yargıların, zaman içinde güncel yaşam koşulları bağlamında da işlevsel olabileceklerini ve bireysel yaratılarda da kullanılabileceklerini göstermektedir.

Kaynaklar

- Balaman, A. R. (1983) *Gelenekler Töre ve Törenler*. İzmir.
- Gezgin, İ. (2007) *Kırmızı Başlıklı Kızdan İlk Günah'a Masalların Şifresi*. İstanbul.
- Tansel, O. (2011a) *Altı Kardeşler*. İstanbul: YKY.
- Tansel, O. (2011b) *Yedi Devler*. İstanbul: YKY.
- Tansel, O. (2011c) *Üç Kızlar*. İstanbul: YKY.
- Tansel, O. (?) *Konuşan Balıkla Yalnız Kız*. (TDK Çocuk Yazını Ödülü). Ankara.
- Turan, M. (Haz.) (1996) *Üç Kanatlı Masal Kuşu Oğuz Tansel*. Ankara.

Oğuz Tansel'in Derleyip Yazdığı Masallardaki Konuların Yapılandırılmasını Zayıflatan Öğelerin İncelenmesi

Examining Fairy Tales Compiled and Written by Oğuz Tansel Based on Factor Which Reduces the Configuration of the Topics

Arş. Gör. Sedat KARAGÜL

Ankara Üniversitesi

Özet

Bu çalışmanın amacı, Oğuz Tansel'in derleyip yazdığı masalları, konunun yapılandırılmasını zayıflatan öğeler (abartılmış merak, rastlantısallık, aşırı duygusallık) bağlamında incelemektir. Çalışmada Tansel'in "Altı Kardeşler", "Mavi Gelin", "Üç Kızlar" ve "Yedi Devler" adlı kitaplarında yer alan toplam 19 masal betimsel çözümleme yöntemi kullanılarak incelenmiştir. Masallarda yer alan konunun yapılandırılmasını zayıflatan öğeler teker teker belirlenmiş, ardından sıklık (frekans) hesaplamaları yapılarak tablolastırılmıştır. Araştırmanın sonucunda Oğuz Tansel'in derlediği masalların hiçbirinde abartılmış merak öğesine yer verilmediği, rastlantısallık ve aşırı duygusallık öğelerinin ise Oğuz Tansel'in derlediği masallarda yok denecek kadar az yer aldığı belirlenmiştir.

Anahtar Sözcükler: Oğuz Tansel, masal, konu, abartılmış merak, rastlantısallık, aşırı duygusallık.

Abstract

The aim of this research is to examine fairy tale books compiled and written by Oğuz Tansel, based on factor which reduces the configuration of the topics (exaggerated wonder, randomness, excessive sentimentality). In this research, 19 fairy tale in "Üç Kızlar" and "Yedi Devler" are examined by using descriptive analysis method. Factors which reduce the configuration of the topics in fairy tale are determined, after these factors' frequencies are calculated and written through charts. In conclusion, it is determined that exaggerated wonder factor is not included in fair tales compiled by Oğuz Tansel, and randomness and excessive sentimentality factors are almost no in fair tales compiled by Oğuz Tansel.

Keywords: Oğuz Tansel, fairy tale, topic, exaggerated wonder, randomness, excessive sentimentality.

Giriş

Yazınsal ürünlerin temel değişkenlerinden biri, kuşkusuz "konu"dur. "Konuşmada, yazıda, edebiyat yapıtlarında ele alınan durum, düşünce, olay, olgu, sorun, yaşamın içinde var olan ya da düşünülen her şey" (Göğüş, Oğuzkan, Ünlü, Öneroy ve Koçak, 1998: 75) olarak tanımlanan konu, bir yazıyı oluşturan öğelerin başında gelir ve yazının bir tür hammaddesi durumundadır (Özdemir, 2002: 19). Konu, heykeltıraşın çamuru, yazı da çamurdan çıkarılan heykel gibidir (Yıldız, Okur, Arı ve Yılmaz, 2008: 266).

Yazıda sık sık vurgulanan, tanıtılan, sözcük veya sözcük gruplarıyla dile getirilen ifadeler konuyu oluşturur (Oğuzkan, 2001: 175). Türü ve yazılış amacı ne olursa olsun, her yazı bir konu üzerine kurulur (Bağcı, 2011: 90). Bu bakımdan konunun hedeflenen şekilde ortaya konması, yazılı anlatım açısından büyük önem taşır (Karadağ ve Maden, 2013: 273).

Konu, çocuk edebiyatı yapıtlarının da en önemli iç yapı özelliklerinden biridir. Sever (2003)'e göre çocuk edebiyatında konu, çocuğu metnin anlam evrenine çeken, kitapla ilişkisini sağlayan bir değişkendir. Ele alınan konular, çocuğun ilgi ve gereksinmesiyle ilişkilendirildiği ölçüde anlam kazanır. Yazarın metni oluştururken, “Ben ne hakkında söz söyleyeceğim? Yazımda neyin üzerinde duracağım?” sorularına vereceği yanıtlar, metnin yaratılması süreci için bir çıkış noktası olmalı; çocuğa özgü bir yaşam durumunun kurgulanmasına yön vermelidir.

Konu, sanatçının çocukla paylaşmak istediği duygu, düşünceler için yalnızca bir araçtır. Amaç, ele alınan, işlenen konunun sanatçı tarafından kurgulanarak çocuğa uygun bir niteliğe dönüştürülmesidir. Sanatçı, yaratıcı yetileri ve dilin anlatım olanaklarıyla, ele aldığı konuyu işleyerek bir bütün yaratır. Sanatçının, bir konudan yola çıkarak yarattığı bütüne içerik denir. Önemli olan, bu içeriğin çocuk gerçekliğine, onun ilgi ve gereksinmelerine uygunluğudur (Sever, 2007: 50).

Özdemir (2002: 19)'in de belirttiği gibi, “aşk, sevgi, ölüm, kıskançlık, kin, ayrılık...” nice yapıtlara konu olmasına karşın bundan böyle de daha nice yapıtlara konu yapılacaktır. Bugün olduğu gibi yarın da bu konuları ele alan kimi yapıtlar bir değer kazanırken kimileri de unutulup gidecektir. Bunun temel nedeni, yazarın bir konuyu ele alış, işleyiş biçimidir.

Bir edebiyat yapıtının niteliğini hangi konuyu işlediği değil, bir konuyu nasıl işlediği belirler. Bir başka deyişle, konunun işleniş biçimi, edebiyat yapıtının niteliğini belirleyen değişkenlerin başında gelir. Bu nedenle, edebiyat yapıtlarında ele alınan konunun son derece dikkatli ve özenli bir biçimde yapılandırılması büyük önem taşır.

Bir edebiyat yapıtında ele alınan konunun sağlam bir biçimde yapılandırılabilmesi, konunun işlenmesi sürecinde mümkün olduğunca konunun yapılandırılmasını zayıflatan öğelerden uzak durulmasına bağlıdır. Konunun yapılandırılmasını zayıflatan öğeler, Lukens (1999) tarafından “abartılmış merak (sansasyonellik), rastlantısallık ve aşırı duygusallık” olarak belirlenmiştir.

Çocuk edebiyatı yapıtlarında merak öğesi, büyük bir ustalıkla işlenmeli, merak öğesinin kurgu boyunca dengeli olmasına özen gösterilmelidir. Sever (2013: 129)'e göre çocuk okur, bazı öykülerde merak öğesinin zayıflığı ya da abartılmış olması, bazılarının da korkunçluğu nedeniyle okuma eyleminden uzaklaşır. Okurun sürekli yoğunlaşan heyecan ve endişeleri, anlatım düzeninde uygun yer ve zamanda dengelenmez ise öykü, abartılmış merak öğeleriyle okurun gözünde inandırıcılığını yitirmeye başlar.

Çocuk edebiyatı ürünlerinde, yapıtta ele alınan konunun önemini zayıflatan, okurun kitaptaki olaylara güvenini sarsan bir olumsuz öğe de rastlantısallıktır. Yazarın, bir rastlantıya ya da şansa dayanarak öyküdeki düğümü çözmesi, çatışmayı sonuçlandırması öyküdeki olayın inandırıcılığını azaltır (Sever, 2013: 130).

Çocuk edebiyatı yapıtlarında aşırıya kaçmadan, dikkatle işlenmesi gereken öğelerden biri de duygusallıktır. Sever (2013: 131)'in de belirttiği gibi, çocuk kitaplarında birçok üzücü (dramatik), acıklı olayın birbirini izlemesi, çocuğun duygularının sürekli yapay bir etki altında kalmasına neden olur. Bu durum, zamanla çocuğun duygu denetimini yitirmesine, duygularının güdümüne girmesine yol açabilir. Kitapların, çocukların duygu eğitimi sürecine istenilen katkıyı sağlayabilmesi için, yazar ve çizer, kitabın estetik bir eğitim aracı olduğu gerçeğinden hareketle, yarattıkları kurguda çocuklarla paylaşmayı tasarladıkları iletileri, duygusal bir sığığa düşmeden aktarabilmelidir.

Görüldüğü gibi, abartılmış merak, rastlantısallık ve aşırı duygusallık öğeleri, bir edebiyat yapıtında işlenen konunun önemini azaltan, estetik değerini, inandırıcılığını ve etkililiğini zedeleyen unsurlardır. Bu nedenle edebiyat yapıtlarında bu öğelerin mümkün olduğunca az yer alması, yapıtların niteliğini artıran önemli ve gerekli bir koşuldur. Bu bağlamda edebiyat yapıtlarının niteliği belirlenirken, kurgunun yapılandırılması sürecinde konuyu zayıflatan öğelere ne ölçüde yer verildiğinin sorgulanması önemlidir. Bu durum göz önünde bulundurularak bu çalışmada, Oğuz Tansel'in derleyip yazdığı masallarda abartılmış

merak, rastlantısallık ve duygusallık öğelerinin ne ölçüde yer aldığının belirlenmesi amaçlanmaktadır.

Yöntem

Bu araştırma, tarama modelinde betimsel bir araştırmadır. Araştırmada, Oğuz Tansel'in derleyip yazdığı "Altı Kardeşler", "Mavi Gelin", "Üç Kızlar" ve "Yedi Devler" adlı masal kitaplarında yer alan toplam 19 masal, "betimsel çözümleme" yöntemiyle incelenmiştir. Çalışmada çözümleme türlerinden "kategorisel çözümleme" tekniği kullanılmıştır. Böylece incelenen masalarda konuyu zayıflatan hangi öğelerin bulunduğu ve bu öğelerin ne sıklıkta kullanıldığını belirlenmiştir.

Çalışmanın güvenilirliğini belirlemek için, incelenen masalardan rastgele (random) seçilen 5 masal, başka bir araştırmacı tarafından da incelenmiş, daha sonra araştırmacılar arasındaki tutarlılığa bakılmıştır. Bunun için "Güvenirlilik = Uzlaşma Sayısı / Uzlaşma + Uzlaşmama Sayısı" (Tavşancıl ve Aslan, 2001: 81) biçimindeki formül kullanılmıştır. Yapılan hesaplama sonucunda araştırmacılar arasındaki tutarlılık 0,77 olarak bulunmuştur.

Bu çalışmada verilerin çözümlenmesinde sıklık (frekans) hesaplamaları yapılmıştır.

Bulgular

Araştırmadan elde edilen bulgular, aşağıdaki çizelgeler yardımıyla aktarılmıştır. Çizelge 1'de "Altı Kardeşler" adlı masal kitabında yer alan masalardaki konunun yapılandırılmasını zayıflatan öğelerin sayısal dağılımı bulunmaktadır:

Çizelge 1. "Altı Kardeşler" Kitabında Yer Alan Masalardaki Konunun Yapılandırılmasını Zayıflatan Öğelerin Sayısal Dağılımı

	Abartılmış Merak	Rastlantısallık	Aşırı Duygusallık	TOPLAM
	f	f	f	f
Perioğlu	0	0	2	2
Kahkaha Gülü	0	0	0	0
Altı Kardeşler	0	3	0	3
Sarı Yılan	0	0	0	0
TOPLAM	0	3	2	5

"Altı Kardeşler" adlı masal kitabında 4 masal bulunmaktadır. Bunlar; "Perioğlu, Kahkaha Gülü, Altı Kardeşler ve Sarı Yılan" adlı masalardır. "Kahkaha Gülü" ve "Sarı Yılan" adlı masalarda konunun yapılandırılmasını zayıflatan herhangi bir öğe kullanımına yer verilmediği görülmektedir. Buna karşılık "Perioğlu" adlı masalda 2 duygusallık kullanımı, "Altı Kardeşler" adlı masalda ise 3 rastlantısallık kullanımı bulunmaktadır. Buna göre "Altı Kardeşler" adlı masal kitabında konunun yapılandırılmasını zayıflatan 5 öğe kullanımıyla karşılaşılmaktadır.

"Altı Kardeşler" masal kitabında yer alan bir "rastlantısallık" kullanımı aşağıdaki gibidir:

"Canı havuzun başında oturmak istedi. Bir de baksa ki... Güzel boyda, orta yaşta bir delikanlı yatıyor. Oğlan, usulcacık onun yanına vardı. Selam verdi: 'Periler ülkesinde kız

kardeşimi arıyorum, bana bir yol gösterebilir misin?’ dedi. Öteki delikanlı doğruldu. (...) ‘Gel kız, buraya bak! Bir garip gelmiş; kız kardeşini yitirmiş, onu arıyor!’ diye bağırdı. Güzel bir kız çıkageldi. Oğlan, derdini buna da anlatınca kız, oğlan kardeşini tanıdı. Sarmaş dolaş oldular.” (Altı Kardeşler, s. 56)

Yukarıdaki örnekte görüldüğü gibi, masalın kahramanı, kaybolan kız kardeşini bir rastlantı sonucu bulmaktadır. Kahramanın rastgele karşılaştığı bir delikanlının eşi, kahramanın aradığı kardeşi çıkmıştır ve böylece kahraman kız kardeşini bulmuştur.

“Altı Kardeşler” masal kitabında yer alan “Perioğlu” adlı masalda da şöyle bir aşırı duygusallık kullanımıyla karşılaşılmaktadır:

“Kızın canı sıkılır, derdi artar. Yedi oğullu dev anasının verdiği kozu kırar, sırma saçlı, altın perçemli bir bebek çıkar içinden. Bununla avutmaya çalışır gönlünü. Akşama doğru çorba getiren kız, bunu da görür. Altın tavuğu aldıkları gibi bunu da alırlar. Kız: ‘Ben bir bey kızydım, senin yüzünden çingene kızı oldum, uyan...’ diye sabaha dek ağlar, durur.” (Perioğlu, s. 22)

Yukarıdaki örnekte bir bey kızının başına gelen olumsuz olaylar sonucunda yaşamış olduğu duygu yoğunluğu okura aktarılmaktadır. Bu nedenle masalda aşırı duygusallık kullanımıyla karşılaşılmaktadır.

Çizelge 2’de “Mavi Gelin” adlı masal kitabında yer alan masallardaki konunun yapılandırılmasını zayıflatan öğelerin sayısal dağılımı bulunmaktadır:

Çizelge 2. “Mavi Gelin” Kitabında Yer Alan Masallardaki Konunun Yapılandırılmasını Zayıflatan Öğelerin Sayısal Dağılımı

	Abartılmış Merak	Rastlantısallık	Aşırı Duygusallık	TOPLAM
	f	f	f	f
Nergis Kız	0	0	0	0
Padişahın Küçük Oğlu	0	4	0	4
Sığırtmacın Kızı	0	0	0	0
Mavi Gelin	0	3	0	3
Kocakarının Oğlu	0	0	0	0
TOPLAM	0	7	0	7

“Mavi Gelin” adlı masal kitabında 5 masal bulunmaktadır. Bunlar; “Nergis Kız, Padişahın Küçük Oğlu, Sığırtmacın Kızı, Mavi Gelin ve Kocakarının Oğlu” adlı masallardır. “Nergis Kız”, “Sığırtmacın Kızı” ve “Kocakarının Oğlu” adlı masalarda konunun yapılandırılmasını zayıflatmaya yönelik herhangi bir öğe kullanımına rastlanmamaktadır. “Padişahın Küçük Oğlu” adlı masalda 4 “rastlantısallık”, “Mavi Gelin” adlı masalda ise 3 “rastlantısallık” kullanımı bulunmaktadır. “Mavi Gelin” adlı masal kitabındaki masalların hiçbirinde “abartılmış merak” ve “aşırı duygusallık” öğelerinin bulunmadığı görülmektedir. Buna göre bu masal kitabında, konunun yapılandırılmasını zayıflatan öğelerden yalnızca “rastlantısallık” öğesine yer verildiği belirlenmiştir.

“Mavi Gelin” adlı masal kitabındaki “rastlantısallık” kullanımlarına aşağıdaki cümleler örnek olarak verilebilir:

“İksiz mavi urunda (yerde) bir padişah varmış. Bu padişahın hiç çocuğu olmamış. Bu duruma, yıllarca üzülp durmuş. Kurttan, kuştan çare sormuş. Yıllar sonra, kocalığın eşiğinde, bir oğlu olmuş. Padişahın sevinci sonsuzmuş.” (Mavi Gelin, s. 62)

Yukarıdaki örnekte, yıllarca çocuğu olmayan bir padişahın yaşlanmak üzereyken birden bir oğlunun olduğu anlatılmaktadır. Ancak, yıllarca evlat hasreti çeken padişahın çocuk sahibi olabilmesinin nedeni açıklanmamaktadır. Bu nedenle burada padişahın bir rastlantı sonucunda çocuk sahibi olduğu görülmektedir.

“Padişah oğlu kalakalıyor. Konaktakiler ayağa kalkıyor. Kimsenin elinden bir şeycikler gelmiyor. Gün gün sararıp soluyor oğlan. Derdine çare bulamıyorlar. En sonunda oğlan, babasından izin istiyor. Yeğîn (iyi) bir at, bir heybe dolusu altın alıp Güneşkız’ı aramaya çıkıyor. Köy köy, ev ev, ülkeleri tarıyor. Kelfer Dağı’nı bilen birisi çıkmıyor. Bu durum karşısında oğlan, bezek dağına götürüp kendisini aldatan ihtiyar bulmaktan başka çıkar yolu olmadığını anlıyor. Gidip ihtiyarı buluyor.” (Mavi Gelin, s. 72)

Yukarıdaki örnekte, masaldaki kahramanın kendisini aldatan ihtiyarı bulmaktan başka çaresi kalmadığını anladıktan sonra gidip ihtiyarı bulduğu belirtilmektedir. Ancak “kahramanın ihtiyarı nasıl bulduğu, nerede bulduğu...” gibi sorular yanıtsız bırakılmaktadır. Bir başka deyişle kahraman, ihtiyarı rastlantı sonucunda bulmaktadır.

Çizelge 3’te “Üç Kızlar” adlı masal kitabında yer alan masallardaki konunun yapılandırılmasını zayıflatan öğelerin sayısal dağılımı bulunmaktadır:

Çizelge 3. “Üç Kızlar” Kitabında Yer Alan Masallardaki Konunun Yapılandırılmasını Zayıflatan Öğelerin Sayısal Dağılımı

	Abartılmış Merak	Rastlantısallık	Aşırı Duygusallık	TOPLAM
	f	f	f	f
Cevahir Yumurtası	0	3	0	3
Altın Ne, Gümüş Ne, Bakır Ne?	0	0	0	0
Üç Kızlar	0	0	0	0
Taş Evin İki Kızı	0	0	0	0
Padişahın Bir Kızı	0	1	0	1
TOPLAM	0	4	0	4

“Üç Kızlar” adlı masal kitabında 5 masal bulunmaktadır. Bunlar; “Cevahir Yumurtası”, “Altın Ne, Gümüş Ne, Bakır Ne?”, “Üç Kızlar”, “Taş Evin İki Kızı” ve “Padişahın Bir Kızı” adlı masallardır. “Altın Ne, Gümüş Ne, Bakır Ne?”, “Üç Kızlar” ve “Taş Evin İki Kızı” adlı masalarda konunun yapılandırılmasını zayıflatan herhangi bir öğe kullanımının bulunmadığı belirlenmiştir. Buna karşılık “Cevahir Yumurtası” adlı masalda 3 “rastlantısallık” kullanımıyla, “Padişahın Bir Kızı” adlı masalda ise 1 “rastlantısallık” kullanımıyla karşılaşılmaktadır. “Üç Kızlar” adlı masal kitabındaki masalların hiçbirinde “abartılmış merak” ve “aşırı duygusallık” öğelerinin bulunmadığı görülmektedir. Buna göre bu masal kitabında, konunun yapılandırılmasını zayıflatan öğelerden yalnızca “rastlantısallık” öğesine yer verildiği belirlenmiştir.

“Üç Kızlar” adlı masal kitabında yer alan “rastlantısallık” kullanımlarından bazıları aşağıda örneklendirilmiştir:

“Yine bir gün odun kesmeye gittiğinde, eşeğini, kara meşeli bükte bir ağaca bağlamış. Bir yük odun kesmiş, toplayıp denklemiş. Yüğü hayvana saracağında, baksa ki, semerin ortasında bir yumurta var.” (Cevahir Yumurtası, s. 13)

Yukarıdaki örnekte görüldüğü gibi, “Cevahir Yumurtası” adlı masalda, masalın kahramanı, eşeğiyle odun kesmeye gittiği bir günde rastlantı eseri bir yumurta bulmaktadır. Kahramanın birden semeri ortasında bir yumurta bulmasının herhangi bir mantıksal dayanağı bulunmamaktadır.

“Ertesi gün, adam oduna gider. Kara meşeli büke varır, eşeğini bağlar. Odunları kesip yükleteceğinde, semeri üzerinde, yine bir yumurta olduğunu görür.” (Cevahir Yumurtası, s. 13)

Bu örnekte de bir önceki örnekte olduğu gibi, yine masalın kahramanı bir rastlantı sonucunda yumurta bulmaktadır. “Yumurtanın eşeğin semerine nasıl geldiği, kim tarafından konulduğu...” gibi sorulara herhangi bir mantıksal ve tutarlı yanıt verilmediği görülmektedir.

“Bunlardan birinin giderken, küçük su dökeceği gelir. Bir de ne görsün! Döktüğü suyun içinde bir avuç altın. Gözlerine inanamaz. Nedenini bilemez ya, alıp ceplerine doldurur.” (Cevahir Yumurtası, s. 19)

Yukarıdaki örnekte, masaldaki karakterlerden birinin bir rastlantı eseri bir avuç altın bulduğu görülmektedir. Bununla birlikte karakterin bu altınları neden alıp ceplerine doldurduğu tutarlı ve mantıklı bir nedene bağlanmamış, “nedenini bilemez ya” ifadesiyle geçiştirilmiştir.

Çizelge 4’te “Yedi Devler” adlı masal kitabında yer alan masallardaki konunun yapılandırılmasını zayıflatan öğelerin sayısal dağılımı bulunmaktadır:

Çizelge 4. “Yedi Devler” Kitabında Yer Alan Masallardaki Konunun Yapılandırılmasını Zayıflatan Öğelerin Sayısal Dağılımı

	Abartılmış Merak	Rastlantısallık	Aşırı Duygusallık	TOPLAM
	f	f	f	f
Yedi Devler	0	1	1	2
Bitlice Karının Kızı	0	0	0	0
Boyu Bir Karış Sakalı Üç Karış	0	0	0	0
Bir Karı Bir Koca	0	1	0	1
Hotlu Kız	0	1	2	3
TOPLAM	0	3	3	6

“Yedi Devler” adlı masal kitabında 5 masal bulunmaktadır. Bunlar; “Yedi Devler”, “Bitlice Karının Kızı”, “Boyu Bir Karış Sakalı Üç Karış”, “Bir Karı Bir Koca” ve “Hotlu Kız” adlı masallardır. “Bitlice Karının Kızı” ve “Boyu Bir Karış Sakalı Üç Karış” adlı masallarda konunun yapılandırılmasını zayıflatan bir öğe kullanımının bulunmadığı belirlenmiştir. Buna karşılık “Yedi Devler” adlı masalda 1 “rastlantısallık” ve 1 “aşırı duygusallık” kullanımına; “Bir Karı Bir Koca” adlı masalda 1 “rastlantısallık” kullanımına; “Hotlu Kız” adlı masalda ise 1 “rastlantısallık” ve 2 “aşırı duygusallık” kullanımına yer verildiği görülmektedir. Bununla birlikte “Yedi Devler” adlı masal kitabındaki masalların hiçbirinde “abartılmış merak” öğesinin bulunmadığı dikkatleri çekmektedir.

“Yedi Devler” masal kitabında yer alan bir “rastlantısallık” kullanımı aşağıdaki gibidir:

| Uluslararası Türk Masal Dünyası ve Doğumunun 100. Yılında
Oğuz Tansel Sempozyumu Bildiriler Kitabı

“Günlerden bir gün yine oduna gitmiş. Bir bükte (ağaçlık, çalılık yer) odun keserken, baltasını vurduğu ağacın ‘tın, tın’ ettiğini duymuş. Hemen bırakmış odun kesmeyi. Ağacın dibini eşmeye başlamış. Eştikçe eşmiş, bir çömlek bulup çıkarmış. Ağzını açıp baksa ki, dopdolu sarı lira.” (Bir Karı, Bir Koca, s. 60)

Yukarıdaki örnekte görüldüğü gibi, masalın kahramanı bir rastlantı sonucunda içi sarı lira dolu olan bir çömlek bulmaktadır.

“Yedi Devler” adlı masal kitabında yer alan “aşırı duygusallık” kullanımlarına ise aşağıdaki alıntılar örnek olarak gösterilebilir:

“Aranırken kılıcı başının altına konmuş, kanlar içinde yatıp duran oğlunu görüyor. İki gözü iki çeşme, elleri böğründe kalıyor. Yapabileceği bir şey yok kadıncağızın. ‘Buralarda bir su bulsam da yıkayıp gömsem’ diye düşünüyor.” (Yedi Devler, s. 23)

“Yedi Devler” adlı masaldan alınan yukarıdaki alıntıda, evladının kanlar içindeki cansız bedeniyle karşılaşan bir annenin duymuş olduğu derin üzüntü aktarılmaktadır. Böylece masalda “aşırı duygusallık” ögesine yer verilmiştir.

“Beri yandan Hotlu Kız’ın anası, bir bohça tuzlu hamursuz yapar, bir testiye su doldurur. Gelinle kendi kızını arabaya bindirip Beyoğlu’nun kentine doğru yola düşerler. Az giderler, uz giderler. Karınları acıkınca hamursuzların tuzlusunu geline yedirirler. Gelinin içerisine, bir ateş düşer. ‘Susuzluktan yandım, kavruluyorum’ diye yalvarır bunlara. Anasıyla Hotlu: ‘Gözlerinden birini verirsen, sana bir bardak su veririz, değilse suyumuz bize bile yetecek gibi değil’ derler. Gelin: ‘Böyle şey mi olur’ der ya, içi kavruluyor. Susuzluktan ölmektense, gözünün birini çıkarmalarını kabul eder. Verdikleri bir bardak suyu içer. Susuzluğu gidecek yerde, ciğerleri, daha da yanar. ‘Etmeyin, eylemeyin. Su verin n’olur’ diye yalvarır. Hotlu Kızla anası: ‘Öteki gözünü de verirsen, olur’ derler. Gelin: ‘Gözsüz nasıl yaşarım’ der ya, susuzluğa dayanamaz. Çaresiz kalınca o gözünü de verir. Bu kez istediğince su verirler ama anası kızı bir olup üstünden gelinliklerini soyarlar, bezeklerini alırlar. Gözleri oyulmuş gelini, arabadan aşağı iteleyiverirler. Gözleri oyulan gelin kız, bir çınarın dibinde ağlayarak kalır.” (Hotlu Kız, s. 77-78)

“Hotlu Kız” adlı masaldan alınan yukarıdaki alıntıda, Hotlu Kız ve annesinin, geline yaptıkları işkenceler anlatılmaktadır. Öyle ki, masalda gelin kızın tuzlu sularla ciğerleri yakılmakta, gözleri oyulmakta ve en sonunda da arabadan aşağı atılmaktadır. Böylece masalda türlü işkencelere uğrayan genç bir kızın yaşadığı olumsuz olaylar anlatılarak “aşırı duygusallık” ögesine ver verildiği görülmektedir.

Sonuç ve Öneriler

Araştırmanın sonucunda, Oğuz Tansel’in “Altı Kardeşler”, “Mavi Gelin”, “Üç Kızlar” ve “Yedi Devler” adlı masal kitaplarında yer alan toplam 19 masalın hiçbirinde “abartılmış merak” ögesine yer verilmediği belirlenmiştir. Buna karşılık bu masalarda konunun yapılandırılmasını zayıflatan öğelerden “rastlantısallık” ve “aşırı duygusallık” öğelerinin zaman zaman kullanıldığı görülmüştür. İncelenen 19 masalda toplam 17 “rastlantısallık” kullanımıyla karşılaşılırmaktayken, “aşırı duygusallık” ögesinin kullanımı ise toplam 5 kez karşımıza çıkmaktadır.

Bu çalışma kapsamında incelenen masalarda konunun yapılandırılmasını zayıflatan öğelerden “rastlantısallık” ögesinin sıklıkla kullanıldığı belirlenmiştir. Bu masalarda “rastlantısallık” ögesi daha çok “bir rastlantı sonucunda altın bulma, sarı lira bulma, altın dolu bir küp bulma” biçiminde karşımıza çıkmaktadır. Bu durum, bu masalarla karşılaşan çocuk okurun bilinçaltına “emek harcamadan zengin olma” iletisini yerleştirme açısından sakıncalı olabilecek bir nitelik taşımaktadır.

İncelenen masallardaki “aşırı duygusallık” öğeleri ise daha çok evladını kaybetmiş bir annenin yaşadığı duygu yoğunluğu ya da türlü işkencelere uğrayan genç kızların yaşamış

oldukları üzüntüler biçiminde yer almaktadır. Bu durum da çocuk okurun, karşılaşmış olduğu masallar karşısında aşırı üzümlere okuma eyleminden uzaklaşmasına ve yeni okumalar yapma konusunda istek duymamasına neden olabilir.

Çalışma kapsamında incelenen masal kitapları içinde en çok konuyu zayıflatan öğeyi barındıran kitap “Mavi Gelin”, en az barındıran kitap ise “Üç Kızlar”dır. “Mavi Gelin” adlı masal kitabında “abartılmış merak” ve “aşırı duygusallık” öğeleri bulunmazken, “rastlantısallık” öğesi 7 kez kullanılmıştır. Benzer biçimde “Üç Kızlar” adlı masal kitabında da “abartılmış merak” ve “aşırı duygusallık” öğeleri hiç kullanılmamış, “rastlantısallık” öğesine ise 4 kez yer verilmiştir.

Oğuz Tansel’in derleyip yazdığı masallarda karşılaşılan “rastlantısallık” ve “aşırı duygusallık” öğelerinin, hedef kitlenin çocuk olmamasından kaynaklandığı düşünülmektedir. Bilindiği gibi masallar, aslında yetişkinlere yönelik olan, ancak daha sonra çocuklara uyarlanarak onlarla buluşturulan yazınsal ürünlerdir. Oğuz Tansel’in halk ağzından derlediği masalların da yetişkinlere yönelik oluşturulduğu düşünülmektedir. Bu nedenle bu masalların “rastlantısallık” ve “aşırı duygusallık” öğelerinden arındırılarak çocuklara uyarlanması konusunda çalışmalar yapılabilir.

Bu çalışmada, Oğuz Tansel’in derleyip yazdığı masallardan “Altı Kardeşler”, “Mavi Gelin”, “Üç Kızlar” ve “Yedi Devler” adlı masal kitaplarında yer alan toplam 19 masal incelemeye alınmış, “Al’lı ile Fırfır” adlı masal kitabındaki masallar, çalışmanın kapsamı dışında bırakılmıştır. Bir başka çalışmada Oğuz Tansel’in “Al’lı ile Fırfır” adlı masal kitabında yer alan masallardaki konuların yapılandırılmasını zayıflatan öğeler de incelenebilir.

Kaynaklar

- Bağcı, H. (2011) “Yazılı Anlatım ve Unsurları” M. Özbay (Ed.) *Yazma Eğitimi* (ss. 85-126). Ankara: Pegem Akademi.
- Göğüş, B., Oğuzkan, F., Ünlü, M., Öner toy, O. ve Koçak, S. (1998) *Yazın Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Dil Derneği Yayınları.
- Karadağ, Ö. ve Maden, S. (2013) “Yazma Eğitimi: Kuram, Uygulama, Ölçme ve Değerlendirme” A. Güzel ve H. Karatay (Ed.) *Türkçe Öğretimi El Kitabı*. Ankara: Pegem Akademi.
- Lukens, R. (1999) *A Critical Handbook of Children’s Literature*. New York: Longman.
- Oğuzkan, A. (2001) *Örneklerle Türkçe ve Kompozisyon Bilgileri*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Özdemir, E. (2002) *Yazınsal Türler*. Ankara: Ümit Yayıncılık.
- Tansel, O. (2011). *Altı Kardeşler*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Tansel, O. (2011). *Mavi Gelin*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Tansel, O. (2011). *Üç Kızlar*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Tansel, O. (2011). *Yedi Devler*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Sever, S. (2007) “Çocuk Kitaplarında Bulunması Gereken Temel Özellikler” Z. Güneş (Ed.) *İlköğretimde Çocuk Edebiyatı* (ss. 39-64). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Sever, S. (2013) *Çocuk ve Edebiyat*. İzmir: Tudem Yayınları.
- Yıldız, C., Okur, A., Arı, G. ve Yılmaz, Y. (2008) *Yeni Öğretim Programına Göre Kuramdan Uygulamaya Türkçe Öğretimi*. Ankara: Pegem Akademi.

Oğuz Tansel'in Şiirlerinde Çocuk İmgesi

The Child Image in Poems of Oğuz Tansel

Arş. Gör. Yonca KOÇMAR

Ankara Üniversitesi

Özet

Bu çalışmada; Tansel'in "Mutluluk Peşinde" adlı şiir kitabında yer alan şiirlerinde, "çocuk" imgesinin nasıl yapılandırıldığını incelemek amaçlanmaktadır. Nitel içerik çözümlemesi yapılarak şiirlerde çocukla ilgili kavramların geçtiği birimler kodlanmıştır. Kodlamaların bir araya getirilmesiyle oluşturulan temel kategorilerden (çocuğun yaşı, psikolojik özellikleri ve gelişimi, toplumsal cinsiyeti), tütmdengelim yaklaşımıyla çocuk imgesine ilişkin çıkarımlar yapılmıştır. Tansel'in şiirlerinde yer verdiği; Anadolu topraklarında doğup büyüyen, çoğunlukla oyunlarda yer almayan, çalışan, kanıksanan çocukluk dünyasına çok katılamayan, ailevi-sosyal yükleri olan çocuklar aracılığıyla kurduğu imgesel dünya üzerinden toplumsal bir eleştiri gerçekleştirdiği görülmüştür.

Anahtar Sözcükler: Oğuz Tansel, çocuk imgesi, şiir.

Abstract

In this study; It is aimed that to examine how the "child" image is structured in the poems of Tansel's poetry book, "Mutluluk Peşinde". By conducting qualitative content analysis, units in which concepts related to children pass through in poems are coded. The main categories (child's age, psychological and developmental characteristics, gender) were created by merging the codes and deductive approach has been used to make conclusion about child image. It was seen that Tansel performed social criticism through the imaginary world that created in his poems via the children who was born and grow up in the Anatolian earth, mostly were not involved in the games, works, didn't join known childhood world and took over family-social burdens.

Keywords: Oğuz Tansel, child image, poem.

Giriş

Doğanın egemen olduğu ve başrolde kırsal kesim insanının yer aldığı pastoral şiirlerinde Tansel; yaptığı doğa betimlemeleriyle barışı, dostluğu, özgürlüğü çağırır. Binyazar, Tansel'in *Dağı Öpmeler* adlı kitabına yazdığı önsözde onun için "üç kanatlı masal kuşu" benzetmesini yapmıştır. "Halk bilgisiyle çağdaşlığı özümseyerek kendi bilgeliğini yaratmıştır. Özellikle şiirlerinde çok belirgindir bu. Yüreği o çimen yeşili halkçılıkla beslenirken, halkın gerçeklerini dile getirerek başlamıştır şiire. Yalnızca kendi halkımızın değil, öbür halkların sorunlarını da şiirine yansıtmıştır. Temelli olanla güncellik bağlantısını bu gerçeği vurgulayarak öne çıkarır. Yetiştirdiği yerlerdeki o olağanüstü doğa zenginliği şiirinin bezeği (beğenisi) olurken, o zenginlik içinde, çağdaşlığın dışına düşmüş insanın evrensel acısı onun yüreğini burkar. Şiirlerinde yapmak istediği, insanlığın, uygarlığın destanını yazmak olmuştur" (Turan, 1996). "Güzel sanatların her dalında halk ekininden, konumuzun gerektiği oranda maya alarak halka yaklaşır, yurt topraklarına ayağımızı basabiliriz." (Ateş, 1978) diyen Tansel, kendi şiirlerinde de bunu uygulamaya çalıştığını belirtmiştir.

Tansel, çocuk kavramına çoğunlukla masalları üzerinden değinmiştir. Onun “çocuk”la ilgili genel düşüncelerini bilmek, şiirlerini yorumlamada da yol gösterici olmaktadır. “Tansel: Kişioğullarının yaşantısında sevmek, sevilmenin en önemli erdem olduğuna inanırım. Bir toplumun, bir ulusun en değerli varlığı, geleceği olan çocukları sevmek, onlarca sevilme büyük mutluluktur. Çocuklara masal anlatarak, çocuk oyunları öğreterek yaklaşmak, onlarla dostluk kurmak, sevgilerini, güvenlerini kazanmak hiç de zor değildir. Bu yöntemle çocuklara olumlu işler yaptırmak olanağını bulmuş oluruz. Eğitimciler, öğretmenler, ana babalar bu yöntemden yararlanmak durumundadırlar” (Ateş, 1978: 505). Çocukları toplumun “en değerli varlığı” ve “geleceği” üzerinden konumlandırması onun çocuk kavramına nasıl anlamlar yüklediğine yönelik ipuçları da sunmaktadır. “Dolayısıyla geleceği şekillendirmek çocuğu sevmek ve çocuk tarafından sevilmeyle mümkün olacaktır. Tansel bu noktada bir metot sunmaktadır. Bu metodun altında da çocuğa bakış açısını belirtmiştir. Nesillerin eğitimi göz önüne alındığında bu yöntemi eğitimcilere, öğretmenlere ve ebeveynlere teklif etmektedir. ...Tansel, ‘gelecek’ olarak gördüğü çocuklara masallar, sevgi ve oyunlar vasıtasıyla yaklaştığında onların güvenlerinin ‘kolayca’ kazanılacağına inanır. Dolayısıyla ‘çocuk’ şahsiyet olarak Tansel’in bakış açısında dışa açık, anlaşılabilir, eğitilebilir, dostluk kurulabilir ve güveni kolayca kazanılabilir bir konumdadır. Bunun gerçekleşmesi ise çocuğu sevmek ön koşulu ile mümkün olacaktır. Tansel’e göre çocuklar dünyayı kurtaracak gerçek huzuru ve barışı onlar getirecektir” (Polat, 2009).

Tansel’in “Mavu Boğaz” şiiri, onun yaşama bakış açısını şiirlerine nasıl yansıttığını görmeye olanak sağlar:

Kuşça Dağları’nın eteklerinde
Toprağa denize benziyor sabah
Irmak mavi köy mavidir
Siyah karakol mavi kanal
Orman yol köprü mavi
Yolcular maviymiş eskiden
Zulme karşı dağa çıkan
Erkinlik için yol kesen
Mavi eşkıyalar olmuş bir zaman
Kuş mavi ağaç mavi
Dağ mavi, aşk mavi
Dünya mavileşmiş burda
Mavi türküler aklımda (Tansel, 2013b)

Bu şiirden de anlaşılacağı üzere Tansel’in doğayı; kırsal kesim insanının gözünden anlatması ancak bunu kendine özgü şiirsel dille ve eleştiriyi de içine katarak yapması onun özgün yanını yansıtmaktadır.

Bu çalışmada; şiirlerini yetişkinlere yönelik yazan Tansel’in şiirlerinde “çocuk” imgesinin nasıl yapılandırıldığını incelemek amaçlanmaktadır. Tansel, özellikle yazdığı masallarla çocuklara yönelik duyarlılığa sahip yazınsal bir kişilik olduğundan; onun yetişkinler için yazdığı şiirlerde çocuk imgesini araştırmanın, çocuk gerçekliğini ve çocuk-gelecek ilişkisi üzerinden gelecekteki toplumu hangi değişkenler bağlamında ele aldığını görmeye olanak sağlayacağı düşünülmektedir.

Yöntem

Şiirlerini yetişkinler için yazan Oğuz Tansel’in şiir kitapları olan Savrulmayı Bekleyen

Harman (1953), Gözünü Sevdığım (1962), Bektaşı Dedikleri (1970), Sarıkız Yolu (1986), Dağı Öpmeler (1999), Mutluluk Peşinde (2005) ve ölümünden sonra yayımlanan Zakkum Çiçeği Tan Yerinde (2011) incelenmiş ve çocukla ilgili kavramların yoğun olarak geçtiği *Mutluluk Peşinde* adlı şiir kitabı çalışmanın kapsamına alınmıştır. Nitel içerik çözümlemesi yapılarak (Creswell, 2016) şiirlerde çocukla ilgili kavramların geçtiği yerler kodlanmıştır. Kodlama sırasında hem “çocuk” sözcüğünün geçtiği yerler hem de “çocuk”la ilgili kavramsal anlam taşıyan yerler kodlanmıştır. Kodlamaların bir araya getirilmesiyle temel kategoriler ve bunların alt kategorileri oluşturulmuştur.

Bulgular

Temel kategoriler; “çocuğun yaşı”, “psikolojik özellikleri ve gelişimi” ile “toplumsal cinsiyet” olarak belirlenmiştir. Çocuğun yaşı temel kategorisinin altında “değişim” ve “baba” alt kategorileri yer almaktadır. Çocuğun psikolojik özellikleri ve gelişimi temel kategorisinin altında “oyun” ve “sevgi” alt kategorileri yer almaktadır. Toplumsal cinsiyet kategorisinin altında ise “kız çocuğu” ve “erkek çocuğu” alt kategorileri ortaya çıkmıştır.

Çocuğun Yaşı (Temel Kategori)

“Değişim” (Alt Kategori): Tansel, “Durma yok düzeninde, değişme var” dizesi ile doğanın en temel yasasının değişim olduğunu belirtir (Doğa Üstüne). Dünyadaki düzen, sosyal ilişkiler, hatta doğa; insanlar tarafından bozularak içinden çıkılmaz bir hale getirilirken “doğanın yasaları” asla şaşmaz (Mayıs Yağmuru). Tansel değişim olgusunun, yaşamın bize dayattığı en temel gerçek olduğunu çocuk özelinde duyumsatmaya çalışır. Tansel’in değişimi, çocuk figürü ile açıklamaya çalışması rastlantısal değildir. Çünkü çocuk; büyümeyi, gelişmeyi ve değişmeyi simgeler, değişime yabancı değildir. Ancak bu değişimi, doğrudan çocuk değil de ona dışarıdan bakan yetişkinler daha iyi algılar. Tansel, “Devran değişti çocuğum!/ Son savaşta oldu bu kötü işler” dizesi ile savaşa karşıtlığını, çocuk imgesi üzerinden anlatmayı yeğlemiştir (Harp Çocuğu). “Göğsü kabardı, kudurdu” dizesi ile savaştaki haksız kazanımlara vurgu yaparak kimilerinin hem barışa hem de yurtseverliğe sırtını çevirdiğini hatta ihanet ettiğini vurgulamıştır (Harp Çocuğu). “Çocuksu düşler”, uzay çağına bile can simididir insanlık için. Uzay çağı, uzakları yakınlaştırır. Ancak çocuksu gerçeklikler, insanı insanlığa yakınlaştırır (Sayılarla).

“Baba” (Alt Kategori): “Baba batan gemide öldü” dizesi ile baba kavramı üzerinden, metaforik olarak “devlet”in savaş sürecinde varlığının tehlikeye girdiği (girebileceği) sezdirilmiştir. Devleti simgeleyen babanın karşılaştığı bu varoluşsal sorundan sonra, aile bireylerinin belki de toplum/ulusun parçalanmışlık içinde dağılacağı öngörüsünde bulunmuştur: “Bir esir kampında kardeşleri/ Anasını zaten bilmiyordu” (Harp Çocuğu). “Anne” yerine “ana” sözcüğünün yeğlenmesi ise Tansel’in karakteristik özelliklerinden birisi olan Anadolu gerçekliğini dışavurması bakımından önemlidir. Babanın yokluğu, aile üyeleri için bir travma kaynağı olduğu gibi, çaresizliğin de temel nedenidir. Babasızlık, çocuklar tarafından sorgulanan ve sebebi ne olursa olsun babaya yöneltilen sitemin de haklı gerekçesidir (Çoban ile Kızı).

Çocuğun Psikolojik Özellikleri ve Gelişimi (Temel Kategori)

Oyun (Alt Kategori): Tansel’in şiirlerinde çocukluk dünyasının vazgeçilmez etkinliği olan oyunun önemli bir yeri vardır. Oyun; taşıdığı evrensel karakter ile bütün çocukları sarıp sarmalar, büyülü dünyasının içine alır: “Türkiyeli, Koreli, Viyetnamlı” yani “Dünyalı” bütün çocuklar oyun oynar. Tansel’e göre çocuklar, bugünün değil geleceğin yozlaşmayan, saf, masum tohumlarıdır. Onlar insan olmanın güvencesi, umududur (Çocuklar). Çocuklar, yetişkinler için çıkar adına ne varsa hepsini barış içinde bölüşürler: “güneşi, yıldızları, bulutları”. Çocukların hayal dünyaları, yaratıcılıkları her şeyi güzelleştirir. Dilerlerse, su kuyusunda köprüler kendince kuruluverir. “Samanyolu”na giderler altın basamaklar üstünde. Ay’ın konuğu olurlar korkusuzca, hesapsızca. Hiç yorulmadan, dinlenmeden barış ve özgürlük türküleri söylerler (Çocuklar). Çocuklar artıkça kötülükler azalır. “Çocuklardaki

güzellik", yüreklerindeki temiz, saf "sevgi balı" ışık saçarak bütün dünyaya. Çocuklar, gökteki mavi bulutları kanat yapıp kendilerine (Tekermeme).

Oyuna tutunan çocuk, Tansel'e göre "öğün"ü bile unutarak yeme-içme gibi en temel biyolojik gereksinimleri aklına getirmez. Oyunu yaşamının odağına alan çocuk, aslında içinde yaşadığı dünyaya alternatif yeni bir dünya kurar. Yaşamdaki bunalımlardan, travmalardan kaçmak isteyen yetişkinler de bu yalansız dünyaya imrenir. Oyuncak alacak maddi olanağı olmayan çocuklar, bunu dert edinmez. Oyuncaksız da oynar ve kendilerini gerçekleştirme başarırlar. Yokluklar içinde büyüyen çocuklar dünyayı ve insanlığı çirkinleştiren "kin, nefret" gibi kötü duygulardan arınmıştır. Kendi dünyalarını güzelleştiren çocuklar adeta büyüklere seçimlerini sorar: "Sizin dünyanız mı, bizim dünyamız mı?" (Çocuklar) Savaş gibi toplumsal yıkımlarda "çocuklar" da "bağımsızlık" ve "onurlu bir yaşam" için "kadınlar" ve "yaşlılar" ile birlikte savaşmak zorundadır (Viyetnam). Tansel'in çocukları kadınlar ve yaşlılarla aynı bağlamda ele alması, dönemin geleneksel aile yapısı düşünüldüğünde çocuğu korumaya çalıştığı ve savaşın içinde olmayı çocukluğa yakıştırmadığı anlaşılmaktadır.

"Sevgi" (Alt Kategori): "Devran değişti çocuğum!/ Ekmek kokulu sevgi nerede?" dizelerinde Tansel'in varoluşun temelini oluşturan sevgi duygusunu temel gereksinim kaynağımız olan ekmek ile nitelemesi bilinçli bir yaklaşımdır. Çünkü ekmek, toplumsal bir değer taşır. Ekmek; içinde hamuru (unu), tuzu, suyu vb. maddeleri içermesi bakımından yaşamı kucaklayıcı bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır (Harp Çocuğu). Sevgisiz kalan her şey çocukluk dünyasının sığınağı olan masalsılıktan uzaklaşacak ve çocuk kalbine, çocuk bakışına yabancılaşacaktır. Çocuğu anlayan herkes bu sahiplenme duygusu içindedir. Bu durum "masal dünyamız" söylemi ile somut bir biçimde dile getirilmektedir. Kendi gerçekliğinin elinden yitip gittiğini gören çocuk, gözyaşları ile bu duruma içten bir başkaldırı ile isyan edecektir (Harp Çocuğu). Çocuk yüreğindeki hesapsızlık, içtenlik, çıkarbilmezlik, gerçek sevgiye tutunma, kötü şeylere ve olumsuzluklara karşı dahi "civıl civıl" olabilme ve affedebilme, yaşamın gerçek felsefesini kavramasını sağlar. "Karlı uçurumlarda" bile "mavi sabahların" doğması ancak çocuklardaki yaşama tutunmuşlukla olanaklı ve kolay olur Tansel'in dizelerinde. Yaşamdaki "gerçek erdem", ancak "kaygısız çocuk" yüreğinde yer edinir kendisine (Doğa Üstüne). Işık, sevgiyle birlikte dünyayı daha yaşanılır hale getirir. Işığın karşıtı olan karanlık, en çok çocukları korkutur. Karanlık; iyilikleri, güzellikleri, çocuk kalbini örtüverir. Işığın, sevginin kaynağı güneş çıkınca, yeni bir gün başlayınca çocukların sevinci görülmeye değerdir. Çünkü; çocuk yaşamaktan başka bir şey düşünmez. Yaşamak, yeni bir güne kavuşmak, güneşin varlığını duyumsamak çocuk için bayramdır adeta. Tansel'e göre; yağmur da arınmanın simgesidir. Yağan yağmur, dünyadaki her türlü kötülüğü, kiri temizleyen, arındıran bir nimettir (Mayıs Yağmuru). Çocuk, doğmuş sevginin sahibi, doğacak sevginin de en değerli talibidir, adaydır. Sevginin evrenselliğinde çocuğun da ırkı yoktur. "Asya'da, Avrupa'da, Afrika'da" yaşayan bütün çocuklar dünyaya güzellikler katar (Selâm). Deliler de çocuklar gibi yaşamın her anını duyarak, yudumlayarak yaşarlar: "Deliye her gün bayram". Her günün bayram olduğu bir yaşam çocuk için "biçilmiş kaftan"dır. Yalnız çocuklar sevince aklını yitirmez, bilakis bunun tadını çıkarır. Delilik ise, çocukluğa yakınlaşmakla birlikte aslında çocuk olamamaktır (Yıl-Başı).

Toplumsal Cinsiyet (Temel Kategori)

"Kız Çocuğu" (Alt Kategori): Kız çocuğu kavramı; dertleşmenin, paylaşmanın, bölüşmenin, en umutsuz anlarda aranan omzun simgesidir. Baba; yaşamın zorluklarına karşın, geleceğe yönelik tazelediği umutlarını kızı ile paylaşır (Çoban ile Kızı). Kız çocuğu, yoksullukla baş edememenin, çaresizliğin vücut bulduğu bir kavramdır. Kız çocuğu, doğa ile savaşarak ama doğadaki olanaklarla yaşamını sürdürmeye çalışırken doğanın izlerini taşır. Saçları "dağ"; elleri ise "kekik" kokar. Doğa ile savaşan yoksul, çaresiz kız çocuğu doğaya sığınır yine. Kız çocuğu, metaforlaştırılarak "geç kalmış göçmen kuş"a benzetilir. Göçmen kuşların kaderi aynıdır: gitmek. Doğru düzgün yuvaları yoktur. İçgüdüleri onları zorlar hep. Gitmekte geç kalırlarsa, yaşam onlar için daha da zorlaşır. Olanaklardan yoksun kalırlar çünkü. İşte, çaresiz kız çocuğu da sırtında yaşamın yükleri karşısında ezilir durur. Daha şimdiden "iki büküm" olmuştur. Böyle bir durumda, "dua"ya sarılan kıza göklerden beklediği

yanıt henüz gelmemiştir. Direnci kırılmak üzere olan kız çocuğunun gücü, umudu tükenmek üzeredir. Yaylada “aşk” sevgi olmasına karşın “ekmek” yoktur. Kız çocuğunun iç dünyasındaki zenginlik, esenlik; maddi dünyada karşılık bulmaz. Bütün bu zorluklarda; doğa imdadına yetişir yine de. Yaşamın kaynağı olan “su” kız çocuğunun açlığını da yorgunluğunu da bir silgi gibi siler, kızın acısını, ağrısını giderir. “Bulgur, un, sakız” kızın satarak gereksinimlerini karşılayabileceği şeyler olarak belleğinde yer eder (Yörük Kızı). “Testisi omuzunda” gezen kız çocuğu yaşamın yükleri, sorumlulukları karşısında direnmeye çalışır. Tansel; bütün zorluklara karşın yaşama sevincini kaybetmeyen kız çocuğunun onurlu direnişine doğa aracılığıyla alkış tutar. “Testisi omuzunda” gezen kız çocuğu yaşamın yükleri, sorumlulukları karşısında direnmeye çalışır (Mayku). Gerçeklik düzleminden düşlemsel düzleme geçişte de özveri yine gelinlere, kızlara düşer. Kız çocuğunun gözlerinde bahar mevsimi yaşanır. Ay, o gözlerde doğar ve batar. Bütün bir doğa, kız çocuğunun bu içtenliği karşısında selama durur (Mayku).

Kız çocuğu, biyolojik rolü gereği kimi zaman bir “kralın kızı” kimi zaman da bir “şehzadenin sevgilisi” oluverir. Tansel’in şiir dünyasındaki bu geliş gidişler, bu geçişler, bu gerçeklik ve düş arasılık okuru tekdüzelikten kurtardığı gibi, kız çocuğunun yaşamaya maruz bırakıldığı sosyal gerçeklikleri de etkileyici bir biçimde sunmaktadır. “Hatıra” gibi uçuşan bu ortamdaki duygulanmalar en özgün biçimini türkülerde ve masallarda bulur (Masal Dünyası).

Tansel, kız ve gelin kavramlarını birlikte ele alır. Burada ekonomik zorluklar, sosyal koşullar ve geleneklerin dayatması ile geniş aile tipinin yaygın olduğu Anadolu’da kız evladı ile gelin arasında bir ayırım yapılmadığı da belirtilmiştir. Gelin, yeni ailesi tarafından içselleştirilmiş ve evin kızı ile aynı değere sahip olmuştur. “Yurdum analar anası” deyişiyle de ananın değerinin en üst düzeyde olduğu ve kızın da gelinin de gün gelip “ana” olacağı örtük olarak vurgulanmıştır (Yurdum-l).

“Erkek Çocuğu” (Alt Kategori): Toplumda gelenekselleşmiş cinsiyet rollerinin bir yansıması olarak erkek çocuğun evde olması, babanın yükünü paylaşması bütün sorunların çözümüne dair güçlü bir umut ve beklenti doğurur. Erkek çocuk kavramı, yaşamın zorluklarına karşı dayanmanın, sabretmenin karşılığıdır (Çoban ile Kızı).

Anadolu’da sosyo-ekonomik yaşam koşullarının, feodal yapının, geleneksel dürtülerin dayatması ile analardan en büyük beklenti; doğan çocuklarının “yiğit”, “er” olmasıdır. Böylelikle ana da toplum katında değer görecektir (Gözünü Sevdğim). Ancak, cinsiyet eşitsizliğinin anne üzerinden irdelenmesi önemli bir çelişkiyi de beraberinde getirmektedir. Aynı ana, vaktinde kız çocuğu olarak doğduğu için toplum tarafından değersizleştirilmiş, ötekileştirilmiş iken şimdi erkek çocuk doğurduğu için aynı toplum tarafından ödüllendirilmiştir. Çünkü geleneksel Anadolu toplumunda erkek annesi olmak; kadının toplumla münakaşaya girmesinin kapılarını açarak kendisine bağlı bulunduğu aile yapısı içinde yer etme biçimidir aynı zamanda. Bu örneklerden de anlaşıldığı üzere Tansel’in şiirlerinde yer verdiği derin toplumsal cinsiyet eşitsizliği, yüzeysel bir bakışla onun bu yargıları desteklemesi biçiminde kendini gösterebilir. Ancak şiirlerin iç dünyasına girildiğinde aslında Tansel’in toplumdaki kalıp yargılara, şiirlerinde yer verdiği çelişkiler aracılığıyla karşı çıkış geliştirdiği görülmektedir.

Tansel’in “Bilinç Işığı” adlı şiiri, *Dağı Öpmeler* kitabındaki çocuk imgesi ile ilgili tek şiir olduğu için bu kitap araştırma kapsamına alınmamıştır. Ancak bu şiir Tansel’in çocuk imgesine ilişkin duygu, düşünce ve beklentilerini açık bir biçimde ortaya koymaktadır:

Sevgi dolu yürekleri,
Canım dünya çocukları:
Işık özünden hamuru.
Mayası kardeşlik, barış,
Yapalım tükenmez ekmeği;
Sunalım yeryüzü sofrasına.

Dağı bağ yapan bu bilinç,
Güneş olur çalışan ellerde.
Savaş, kıyım, yıkım korkusu,
Karartmasın güneşimizi bir daha.
Özgürlük, barış, kardeşlik
En köklü, en soylu yasa. (Tansel, 2013a)

Tansel, çocuk imgesini bu şiirde evrensel bir bakış açısıyla ele alır: “Sevgi dolu yürekleri/ Canım dünya çocukları”. Çocuğun yaratılışındaki mayada “sevgi, barış, kardeşlik, özgürlük” gibi insanı ve insanlığı yücelten duygular vardır. “Tükenmez ekmek” yapılacaksa çocuklar sayesinde başarılacaktır. Tansel, söz oyunlarına da başvurarak “tükenmez kalem” sözcük öbeğinden esinlenerek “tükenmez ekmek”in ancak çocukların ışıklı dünyaları ile olanaklı olacağını belirtir. Çocuk ruhlardaki bu güzellikler ile “dağ”lar “bağ”a dönüşür. Dünya da içindekiler de, insanların özbenlikleri de cennete kavuşur. Çocukluk gerçeğinden uzaklaşan insanları savaşlar, kıyımlar ve yıkım korkusu bekler (Bilinç Işığı).

Sonuç ve Tartışma

Tansel’in, “çocuk” kavramına ilişkin bilinen anlamların yanı sıra kendisinin de yeni anlamlar ekleyerek duygu değeri kattığı ve bu kavramın özellikle toplumsal karşılığını zenginleştirdiği görülmektedir. Çocuk kavramına yüklediği anlamları birbiriyle ilişkilendirmesi, Tansel’in şiirlerinde birbiriyle çelişmeyen düşünce ve duygu örüntüsü kurmasına katkı sağlamaktadır. Şiirlerinde adeta Anadolu insanının resmini çizen Tansel topluma dışarıdan değil, toplumun içinden gelen bir gözle bakmaktadır. Tansel’in çocuk kavramına farklı anlamlar katması da onun toplumun devingen bir gözlemcisi olmasıyla ilişkilidir.

Tansel, toplumda var olan geleneksel kalıplaşmış yargılara şiirlerinde yer vermiştir ancak bunları kabullenmeyerek bunlara karşı entelektüel bir başkaldırı geliştirmiştir. Özellikle kız çocuklarına küçük yaşta yüklenen ve yaşlıları olan erkeklerden onları ayıran görevlere yaptığı göndermeler ve kadınların Anadolu topraklarındaki konumundan yola çıkarak toplumsal cinsiyet ayrımcılığına şiirlerinde karşı çıkmıştır. Çocuk imgesini yapılandırırken yararlandığı biyografik verileri, dilbilimsel ve sosyal art alanı, öğretici bir biçime değil estetik bir çerçeve içine oturtmuştur.

Sonuç olarak; Oğuz Tansel’in şiirlerinde yer verdiği; Anadolu topraklarında doğup büyüyen, çoğunlukla oyunlarda yer almayan, çalışan, kanıksanan çocukluk dünyasına çok katılamayan, ailevi-sosyal yükleri olan çocuklar aracılığıyla kurduğu imgesel dünya üzerinden çocuk yaştaki bireylerin yaşadığı toplumsal sorunlara dikkat çekmekle birlikte arka planda toplumsal yaşama yönelik bütüncül bir eleştiri getirdiği görülmektedir.

Kaynaklar

- Ateş, K. (1978) “Oğuz Tansel’le Söyleşi”, *Türk Dili*, 321, 505-507.
- Creswell, J. W. (2016) *Nitel Araştırma Yöntemleri*. (Çev.: M. Bütün ve S. B. Demir). Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Polat, Ö. F. (2009) “Oğuz Tansel’in Masallarında Çocuk ve Eğitim Teması”. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale.
- Tansel, O. (2013a) *Dağı Öpmeler*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Tansel, O. (2013b) *Mutluluk Peşinde*. Ankara: Evrensel Basım Yayın.
- Turan, M. (1996) *Üç Kanatlı Masal Kuşu Oğuz Tansel*. Ankara: Ürün Yayınları.

Oğuz Tansel'in Derleyip Yazdığı Masallarda Deyimlerle Kurulu Anlatım Çeşitliliği ve Şiirsel Söyleyiş Örnekleri

Varieties of Narration Made By Idioms in Tales Oğuz Tansel Compiled and Written and His Poetical Fabulation Examples

Doç. Dr. Esra LÜLE MERT

İnönü Üniversitesi

Özet

Deyimler, her dilin kendine özgü bir yönünü ortaya koyması ve dilin dayandığı kültürle iç içe olması nedeniyle sadece diller arasındaki farklılıkları değil, toplumlar arasındaki farklılıkları da gözler önüne serdiği için dilbilimin, halkbilimin, toplumbilimin önemli inceleme alanlarından biridir. Türk dilinin öz kaynakları ile bezenmiş olan sözcük hazinesine yeni tatlar ve kazanımlar sunmayı amaçlamış bir yazar olan Oğuz Tansel, söyleyişindeki farklılık ile kendini hissettirmektedir. İki farklı edebi tür olan şiir ile masal Oğuz Tansel'in kalemiyle bir araya getirilir. Masallarının kurgusunu oluşturan havada şiir tadını solumak mümkündür. Oğuz Tansel'in masallarında kullandığı deyimlerin anlatım çeşitliliği ve bu deyimlerdeki duygu durumlarının kullanım sıklıkları bakımından sunulması; ayrıca 43 masalda yer alan ilgi çekici şiirsel söylemlerin belirlenmesi amaçlanmıştır.

Anahtar Sözcükler: Oğuz Tansel, masallar, sözvarlığı, deyimler, anlatım çeşitliliği, şiirsel söyleyiş.

Abstract

The idioms is one of the most important area of study in linguistic, folklore and sociology since they manifest the distinctive character of the relevant language and intertwine with the culture the language based on, thus revealing not only differences between the languages but also societies. Oğuz Tansel, who aimed to present new tastes gains to his vocabulary embellished with the original resources of the Turkish language, make himself asserted through his narrative distinctiveness. Poem and tale, which is indeed two different literary genres, are combined by the style of Oğuz Tansel. One may feel the taste of poem in his prose creating the plot of his tales. In this study, it is intended to present the varieties of narration of idioms in Oğuz Tansel's tales and frequency of occurrences of emotions in these idioms. In addition it is aimed to determine the attractive poetical discourse in his 43 tales.

Keywords: Oğuz Tansel, tales, vocabulary, idioms, varieties of narration, poetical narration.

Giriş

Oğuz Tansel derleyip kendi dil ve anlatımıyla yeniden biçimlendirdiği masallara şair kimliğini de yansıtmış önemli bir sanatçıdır. Bir ulusun düşlerini, korkularını, öfke ve endişelerini, hırçınlık ve durgunluklarını en iyi masallarda gözlemleriz; çünkü masallar saftır, katıksızdır, ulusun bilinçaltının en yalın biçimidir. Masalla tanışan bireyler masalın dünyasına karışırken onlara bir rehber gerekir. Oğuz Tansel Türk halk masallarının önemli ve sayılı rehberlerindendir. Bu bildiride Tansel'e ait 43 halk masalı deyimler bağlamındaki anlatım çeşitliliği ve şiirsel söyleyiş örnekleri bakımlarından ele alınmıştır.

Güney'e (1971: 87) göre masal: "Toplumsal hayal gücüyle yaratılmış sözlü verimlerdir". Sakaoğlu'na (1999: 139) göre "Halk anlatımları arasında, eğlendirmeyi

amaçlaması açısından en önde gelen tür olan masallar, fıkra ve efsane gibi kısa anlatılardan farklı bir yapıya sahiptir. Öbür türlere göre daha süslü bir anlatım üslûbuna sahip olan masallar, ayrıca kuruluş itibarıyla da modern hikâyeyi hatırlatmaktadır". Boratav'a (1969: 75) göre "Masal, nesirle söylenmiş, dinlik ve büyüklük inanışlarından ve törelerden bağımsız, tamamıyla hayal ürünü, gerçeğe ilgisiz ve anlattıklarına inandırmak iddiası olmayan kısa bir anlatı"dır. Oğuzkan (2000: 17) ise masalla ilgili şu belirlemelere yer verir: "Masal, eskiden beri çocukların ilgisini çeken bir yazı türüdür. Masal, çocuk edebiyatının en ilginç ve renkli ürünleri arasında yer alır". Sever (2003: 143) masalın işlevini şöyle belirtir: "Masallar Türkçemizin sözvarlığını ve anlatım yetkinliğini çocuğun dünyasına özgü bir kurgu ve söylem içinde sunar". Sakaoğlu'na (1999: 2) göre masal şu biçimde tanımlanır: "Kahramanlardan bazıları hayvanlar ve tabiatüstü varlıklar olan, olayları masal ülkesinde cereyan eden, hayal mahsulü olduğu halde dinleyicileri inandırabilen bir sözlü anlatım türü". Sever (2003: 136-137) çocukların okulöncesi dönemde anadillerinin sözvarlığı ile tanışmalarının değerli çocuk yazını ürünleriyle gerçekleştiği çıkarımını şu belirlemelerle sunar: "Okulöncesi dönemde kendisine bir yetişkin tarafından anlatılan masallar, fabllar, sorulan bilmeceler, okunan öykü vb. anlatılar, çocukları anadilinin sözvarlığıyla 'anlam evreni'yle tanıştırır. Çocuk kitapları, anadilinin sözvarlığını çocuklara tanıtan, dilin anlam yapısını, niteliklerini, anlatım gücünü örneklediren bir araç olarak çocukların karşılaştıkları, basılı ilk özgün dil modelleridir. Çocuk edebiyatı ürünleri, çocuğa göre durumlar oluşturarak Türkçenin anlatım gücünü yansıtır, sözvarlığının öğelerini örnekledirir". Boratav'a (1958: 12) göre "Masal, çocuğa anadilinin nasıl kullanıldığını öğretir, ona bu dilin kıvraklığını, zenginliğini, inceliğini gösterir". Masalın sağladığı yararlar arasında dili kullanma yeteneğini geliştirmek, düş gücünü zenginleştirmek, okulöncesinde dil becerilerinden dinleme- anlama ve konuşmayı öğretmek, sözcük dağarcığını geliştirmek, merak duygusunu öğrenmeye yönlendirmek, güzellik duygusunu geliştirmek çocukta olumlu tutum geliştirmek vb. sayılabilir.

Deyimler her ulusun kültürel yapısı çerçevesinde değişim gösteren, mecazlı anlatımıyla ilgi çeken söz değerleridir. Deyim ile ilgili çeşitli tanımlamalar yapılmaktadır. Hengirmen'e (2007b: 7) göre "Genellikle gerçek anlamının dışında kullanılan, anlatımı daha güzel ve etkileyici yapan, toplum tarafından ortak olarak benimsenen kalıplaşmış sözlerdir". Aksan'a (2003: 35- 36) göre "Deyim, belli bir kavramı, belli bir duygu ya da durumu dile getirmek için birden çok sözcüğün bir arada seyrek olarak da tek bir sözcüğün anlamında kullanılmasıyla oluşan sözdür. Deyimler bir dilin anlatım yollarını, o dili konuşan toplumun geçmişini, yaşam biçimini, geleneklerini ve özelliklerini belirten ipuçları sağlarlar". Aksan (2000: 31) deyimlerin toplumsal yapıdaki yerini şu belirlemelerle sunar: "Bir dildeki deyimler de sözvarlığı içinde yer alır; deyimler dili konuşan toplumun anlatımdaki gücünü ve başarısını, benzetmeye, nükteye olan eğilimini ortaya koyan önemli öğelerdir". Aksan (1999: 91) ve Akar (1994: 32) deyimlerin toplumun kültürünü yansıtan önemli dilbilimsel öğeler olduğuna işaret etmektedir. Aksan'a (1999: 91) göre "Deyimler -bir başka ulusla olan kültür ilişkileri sonunda olan çevrilme, alınma değilse- bir dili konuşan toplumun dünya görüşünü, yaşam biçimini, çevre koşullarını, gelenek görenek ve inançlarını, önem verdiği varlık ve kavramları, kısacası maddi ve manevi kültürünü yansıtan, o toplumun düşünce biçimini, hatta nükte ve buluşlarını ortaya koyan, dilbilim açısından da önemli olan sözlerdir. Dilci ve halkbilimciler, yalnızca deyimlerine dayanarak, bir toplumun bütün kültürünü inceleyebilir, önemli sonuçlar çıkarabilirler". Akar'a (1994: 32) göre "Deyimler bir toplumun yaşam tarzının, kültürünün, dünyayı algılayış tarzının vb. gibi niteliklerinin mecaz anlamlarla örtüşerek dile kalıplaşmış bir biçimde yansımalarıdır. Bu dile yansıyan kültür ögesi, duygu ve düşüncelerin etkili ve kısa yoldan ifade edilmesini sağlar. Zaten deyimlerin anlatımda tercih edilmesinin nedeni de kısa ve yoğun anlatım tarzını sağlayabilmesidir". Yeşil'e (2000: 244) göre "Türkçe, deyim açısından çok zengin bir dildir. Bu zenginlik de Türk insanının anlatımdaki gücünün ve başarısının bir ispatıdır. Deyimlerin kısa ve mecaza dayanan anlatım ifadeleri oluşu, onların bir zekâ ürünü olduğunu da ortaya koyar. İnsanlar bu zekâ ürünü olan dilbilgisi ögesini kullanarak etkin anlatım özelliğine ulaşırlar; ayrıca mecaza dayalı öğelerin ve yan anlamların kullanıldığı deyim anlatımda tercih edilmesi, insanları soyut düşünebilme açısından da geliştirir. Bunun için anlatımda deyimlere sık sık başvurulması, insanın dilsel ve bilişsel

gelişimine katkı sağlar". Türkçenin sözvarlığında çok etkin bir yere sahip olan deyimlerin sayı olarak 7000 civarında olduğu söylenmektedir (Aksan 2002: 17).

Sonuç olarak; deyimler, her dilin kendine özgü bir yönünü ortaya koyması ve dilin dayandığı kültürle iç içe olması nedeniyle sadece diller arasındaki farklılıkları değil, toplumlar arasındaki farklılıkları da gözler önüne serdiği için dilbilimin, halkbilimin, toplumbilimin önemli inceleme alanlarından biridir.

Tansel'in derleyip yazdığı masallarında yer alan dil ve anlatımdaki farklılık kendini hissettirir. "Mavi" Oğuz Tansel masallarının rengidir. Mavi ile bir yandan geniş zaman kavramı yaşatılırken öte yandan mavinin işaret ettiği sonsuzluk özlemi masal atmosferinde işlenir. Oğuz Tansel maviyi, masallarının özellikle girişine oturtmuştur. Gerçekliğin terk edilip, yeni bir evrenin kapısının aralandığını imleyen bu betimlemeli kalıplarda, maviye yoğun biçimde yer verilir. "Mavi zaman içinde, mavi vaktin birinde..." Burada mavi ve zaman kavramları özellikle bağlantılı kılınmıştır; hem zamanın mavi olduğu, hem de anlatılacak masalın mavi vakitlerin birinde geçtiği belirtilir böylece. Dolayısıyla hem geçmiş bir zaman, hem de gizemli bir zaman imlenmiş olur (Öztürk 1997). Masal ile şiir onun dilinde iç içe geçmiştir. Şiirsel masala yansımakta ve Tansel'in dili ile bütünleşmektedir. Güner'e (2003) göre; şiirsel söyleyiş doğayla da sınırlı kalmamakta, masalların tüm dokusuna sinmektedir. Başlıca masallarından derilen örnekler bu gerçeği göstermektedir: "Bir süre aktı mavi zaman", "Kilim temmuz göklerinden kesilmiş, yıldız ışıklı, türlü boyada nakış nakıştı.", "Sular durulur, dağlar yürür, tavşanlar uçar."

Oğuz Tansel'in masallarında kullandığı deyimlerin anlatım çeşitliliği ve bu deyimlerdeki duygu durumlarının kullanım sıklıkları bakımından sunulması; ayrıca 43 masalda yer alan ilgi çekici şiirsel söylemlerin belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu bağlamda araştırmanın problem tümcesi "incelenen masallardaki deyimlerle kurulu anlatım çeşitliliği nedir ve şiirsel dil kullanımları var mıdır?" olarak belirlenmiştir. Araştırmanın problemi ışığında çözümü aranan alt problemler şunlardır:

1. Oğuz Tansel'in masallarındaki deyimlerde duygu durumları ve bunların sıklıkları nedir?
2. Oğuz Tansel'in masallarındaki şiirsel söyleyiş örnekleri nelerdir?

Yöntem

Bu araştırma kurgusal/ üretilmiş bir yapı üzerinde tarama modelinde betimsel bir araştırmadır. Var olan bir durumu, var olduğu hâliyle betimlemeyi amaçlayan bu yaklaşımda, ilişkisel türden bir tarama yapılarak masalların dilsel bütünlüğü içinde yer alan sözvarlığı öğelerinden deyimler incelenmiştir. İncelemede değerlendirilen deyimler Gündüz'ün (2008) yüksek lisans tezinden alınmıştır; araştırmanın kapsamını oluşturan tüm masallar şiirsel söyleyiş bakımından incelenerek, belirlenen örnek kullanımlar listelenmiştir. Söz konusu deyimler, belirlenen duygu durumlarını sunmalarına ve sıklıklarına göre sınıflandırılıp sunulmuştur. Şiirsel söylemler de abecesel sırayla verilmiştir.

Araştırma Evreni ve Örneklem

Bu araştırmanın evrenini yazarın derleyip yazdığı 43 masalın sözvarlığı öğeleri oluşturmaktadır.

Araştırmaya konu olan masalların sözvarlıklarından "deyim"ler ve "şiirsel söylem"ler ise örneklem seçilmiştir.

Veri Toplama Teknikleri

Veriler kaynak taraması ve yazarın masallarındaki deyimlerle şiirsel söyleyişlerin metin analiziyle ortaya konması sonucu elde edilmiştir. Veri toplama aşamasında, masal metinlerinde yer alan şiirsel söylemler kendi içinde sınıflandırılarak kayıt formlarına işlenmiştir. Tüm metinlerin incelenmesinden sonra elde edilen veriler daha önce yapılan sınıflamaya bağlı kalınarak abecesel sıraya göre işlenmiştir.

Bulgular

Birinci alt problem: Oğuz Tansel'in masallarındaki deyimlerde duygu durumları ve bunların sıklıkları nedir?

Tansel'in derleyip yazdığı 43 masalında belirlenen 487 deyimın hangi duygu durumu ne sıklıkta karşıladığı aşağıdaki çizelgede sunulmuştur.

Çizelge 1: Oğuz Tansel'in Masallarındaki Deyimlerin İçerdiği Duygu Durumları ile Kodları ve Duygu Durumlarının Sıklıkları

SIRA	DUYGU DURUMU	(f)	SIRA	DUYGU DURUMU	(f)
1	Acı çekmek, üzülmek	77	21	Beğeni	14
2	Acemilik, beceriksizlik, cahillik	6	22	Tehlike	2
3	Arsızlık	1	23	Bilgelik	12
4	Âşık olmak, sevgi duymak	6	24	Sorumluluk, çalışkanlık	5
5	Beğenmezlik	9	25	Önem verme	19
6	Böbürlenme, kendine güven	1	26	Paylaşmak, yardımlaşma	5
7	İnatçılık	0	27	Çaresizlik	19
8	Korku	14	28	Tembellik	6
9	Özlem	7	29	Emek	8
10	Pişmanlık	1	30	Dikkat	4
11	Sevinç, mutluluk, rahatlık	29	31	Zorlanmak	7
12	Sinir, nefret	29	32	Kıskançlık	1
13	Şaşkınlık	23	33	Şüphe	2
14	Utanç	6	34	Hırs	5
15	Uyanık olma	11	35	Kurnazlık	3

16	Yorgunluk	8	36	Cesaret	2
17	Zaman	2	37	Aklı başından gitmişlik	5
18	Diğer deyimler	123			
19	Olgunluk	1			
20	Önemsememe	14			

Tansel'in derleyip yazdığı 43 masalında belirlenen 487 deyim¹ hangi duygu durumunu karşıladığı aşağıdaki çizelgelerde sunulmuştur.

Çizelge 2: Oğuz Tansel'in Masallarındaki Deyimlerin Abecesel Sıralanışı ve Deyimlerdeki Duygu Durumların Kodlanması (A- B- C- Ç)

A	DUYGU DURUMU	B	DUYGU DURUMU	C-Ç	DUYGU DURUMU
Acı söz söylemek	12	Bal ile şeker olsun	21	Can çekişmek	1
Acısı küllenmek	17	Ballandıra ballandıra anlatmak	11	Can yoldaşı	4
Ad çekmek	18	Baş üstüne	21	Canı başına sıçramak	1
Adam olmak	19	Başa büyük yıkımların gelmesi	1	Canı sıkılmak	1
Acı düşüncelere gömülmek	1	Başa çıkamamak	2	Canına tak etmek	1
Ağzı açık kalmak	13	Başa gelen basta kalmaz	1	Canını kurtarmak	8
Ağzını aramak	15	Başı darda kalmak	1	Canını yolda bulmamak	25
Ağzını bıçak açmamak	1	Başına dert sarmak (açmak)	1	Cezasını bulmak	1
Alı alına moru moruna	14	Başına devlet kuşu konmak	11	Cin ifrit kesilmek	15

¹ Değerlendirilen deyimler "Gündüz, Ö., G. (2008). Oğuz Tansel'in Masal Kitaplarının Eğitim Değeri ve Türkçeye Katkısı. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Malatya: İnönü Üniversitesi." Başlıklı tezinden alınmıştır.

karımsak

Akıl erdirememek	2	Başına hal gelmek	1	Çamur atmak	12
Akıl öğretmek	15	Başına iş açmak	1	Çaresiz kalmak	1
Akıl yormak	18	Başına iş gelmek	1	Çıkar yol bulamamak	1
Akla sığmamak	13	Başından geçmek	23	Çıt çıkartmamak	18
Aklı (usu) basında olmak	15	Başından (atmak) savmak	20		
Aklı (usu) basından gitmek	11	Başını alıp gitmek	16		
Aklı yatmamak	5	Başını alıp yollara düşmek	12		
Aklına gelmek	18	Başını kaşıyamamak	17		
Aklına gelmemek	18	Başını yiyesice (Beddua)	12		
Aklına şaşmak	13	Başının altından çıkmak	12		
Aklını (usunu) oynatmak	13	Başının etini yemek	12		
Aldırış etmemek	20	Beyninden vurulmuş dönmek	13		
Ant içmek	18	Bir ağızdan ünlemek	18		
Ardına (arkasına) düşmek	20	Bir alan pişman bir almayan	21		
Ardından kursun atsan yetişmez	21	Bir dediği iki olmamak	11		
Arkasına düşmek	18	Bir iplik çeksen kırk yaması birden dökülecek	5		
Arkalarına	21	Bir is tutmak	24		

düşmek			
Ask olsun	21	Bir kazığa bağlayamamak	24
Ateşe atmak	22	Birbirine girmek	12
Ayağı kaçık	3	Birinin önüne dikmek (karsısına çıkarmak)	12
Ayı günü gelmek	18	Boşa giden yaşamına yanmak	1
Ayva gibi sararıp solmak	1	Boynu bükük yüzü asık durmak	1
		Boynunu bükmek(boynu bükük)	1
		Boynunu kösmek	1
		Buyur etmek	18
		Buyruk vermek	18
		Büyük yıkım yaşamak	1

Çizelge 3: Oğuz Tansel'in Masallarındaki Deyimlerin Abecesel Sıralanışı ve Deyimlerdeki Duygu Durumların Kodlanması (D- E- F- G)

D	DUYGU DURUMU	E- F	DUYGU DURUMU	G	DUYGU DURUMU
Dar (zor) atmak	8	Ekmek kavgası	24	Geçinip gitmek	18
Dayayıp döşetmek	11	El açmak	26	Geçmiş olsun	18
Dedikodu etmek	18	El eline bakmak	26	Geleceği varsa göreceği de var	6
Değirmen damına dönmek	1	El pençe divan durmak	25	Gem almaz, yular tutmaz	12

Deli divane olmak	11	El sürmemek	5	Girecek delik aramak	14
				Gökler dolusu sevinmek	11
				Göresi gelmek	9
Deliye dönmek	1	Elden bir şey gelmez	27	Gönül vermek	4
Denizlerce sevinmek	11	Eli ayağı tutuşmak	8	Gönlü düşmek	4
Derde batmak	1	Eli bos dönmek	2	Gönlü olmak	4
Derdinden sararıp solmak	1	Eli iş görmemek	2	Gönlü rahat etmemek	8
Derdine derman olmak	23	Elinden bir şey gelmemek	2	Gönlünce gezip tozmak	11
Derdini dökmek	26	Elinden kurtulamamak	8	Gönlünü avutmak	18
Dereden tepeden konuşmak	26	Eline sağlık	21	Gönlünü eğlendirmek	11
Dert yanmak	1	Elini işe sürmemek	28	Gönlünü yapmak	11
Dil dökmek	25	Elleri boğründe kalmak	27	Göz açıp yumana kadar	18
Dil ile anlatılmaz, akça ile alınmaz	25	Ellenip ayaklanmak	25	Göz aydınına gelmek (göz aydını vermek)	18
Dile gelmek	18	Emriniz baş üstüne	25	Gözdağı vermek	8
Dili çözölmek	18	Er ya da geç	18	Göz gezdirmek	15
Dili damağına sarmak	14	Erinç içinde yaşamak	11	Göz göze	18
Dili tutulmak	13	Eskin gitmek	20	Göz göze konuşmak	18
Dilinden kurtulamamak	5	Etrafında dönüp durmak	25	Göz gözü görmez olmak	18
Dilini	15	Evi başına	1	Göz kulak	15

çözdürmek		yıklmak		kesilmek	
Dille anlatılacak gibi olmamak	13	Evli evine, köylü köyüne	23	Göz nuru dökmek	29
Dille anlatılmaz	21	Evtik almak	8	Gözden ırlamak	18
Direği çökmek	1	Fellik fellik dolaşmak	28	Gözden kaybolmak	18
Dirlik vermemek	12	Fırsatı kaçırmamak	15	Gözleri gölgelenmek	1
Döküp düşünmek	23			Gözleri kamaşmak	13
Döl dökmek	18			Gözleri solmak	1
Dört dönmek	21			Gözleri yuvalarından fırlamak	13
Dörtnal gitmek	18			Gözlerinden uykuyu silmek	18
Dumanı tepesinden çıkmak	12			Gözlerine inanmamak	13
Düğümü çözmek	23			Gözlerini ayırmamak	30
Dünür düşmek	18			Gözlerinin içi gülmek	11
Dünürlüğe gitmek	18			Gözlerinin perdesi uçmak	13
Dünyalarca sevinmek	11			Gözü dönmek	12
Dünyaya gelmek	18			Gözü fal taşı gibi açılmak	13
Dünyaya getirmek	18			Gözü (gözleri) kalmak	21
Düş görmek(düş kurmak)	9			Gözü pencerede (yolda) kalmak	9
Düşlere batmak	9			Gözüm üstüne	25

Düşüncelere dalmak	23	Gözünden ayırmamak	25
Düşünüp taşınmak	23	Gözüne ilişmek	30
		Gözüne kestirmek	29
		Gözüne uyku girmemek	9
		Gözünü ayırmamak	30
		Gözünün kurdunu kırmak	8
		Güç belâ	31
		Güle güle büyüt	18
		Güle güle git	18
		Gün görmek	29
		Güneş çarpması	21
		Günün burnu	18
		Günün burnuyla kalmak	18
		Güzelliği dille anlatılmaz olmak	21

Çizelge 4: Oğuz Tansel'in Masallarındaki Deyimlerin Abecesel Sıralanışı ve Deyimlerdeki Duygu Durumların Kodlanması (H- İ- K)

H	DUYGU DURUMU	İ	DUYGU DURUMU	K	DUYGU DURUMU
Haber göndermek	18	İçerlemek	1	Kafa yormak	25
Haber salmak	18	İçi götürmemek	32	Kan ağlatmak	1
Haber	18	İçi kan dolmak	1	Kan dökmek	12

uçurmak					
Haber vermek	18	İçi kavrulmak	1	Kan tere batmak	1
Haberi olmamak	18	İçi yanmak	1	Kan ter içinde kalmak	1
Hatırı olmak	25	İçine ateş düşmek	1	Kanı kaynamak	4
Hayretler içinde kalmak	13	İçine kurt düşmek	33	Kanına girmek	1
Hazıra dağ dayanmaz	28	İçini sıkıntı basmak	1	Kanını yere dökmek	18
Hazıra konmak	28	İğne atsan yere düşmez	18	Kapı dışarı etmek	5
Hep bir ağızdan konuşmak	18	İki gözü iki çeşme	1	Kapılarının ipini çekmek	18
		İki yakası bir araya gelmemek	31	Kapısını aşındırmak	5
		İlenç almak	18	Kara kara düşünmek	1
		İn yok cin yok	18	Karalar giyinmek	1
		İş bitirmek	12	Karşı gelmek	18
		İş isten geçmek	10	Kaşla göz arasında	18
		İş tutmak	18	Kavga dikilekalır	12
		İşe girimsek	18	Kavli karar etmek	26
		İşe koşmak	29	Kaygı içinde kalmak	1
		İşi basından aşkın olmak	16	Kemiklerini kırmak	12
		İşin üstesinden gelmek	29	Kendinden geçmek	13
		İşleri eline almak	24	Kendini toparlamak	29
		İyi saatine denk gelmek	11	Kesip atmak	29
		İz sürmek	18	Keyif sürmek	12

İzin almak	18	Keyfine bakmak	11
İzini bulmak	18	Kızarıp bozarmak	1
		Kırk dereden su getirmek	5
		Kırk gün taban eti bir gün av eti	31
		Kız vermek	18
		Kızarıp bozarmak	14
		Kol kanat olmak	29
		Kolayını bulmak	18
		Kondurup göçürmek	18
		Konuk etmek	18
		Koşulu bozmak	18
		Kötüye varmak	1
		Köpürmek	12
		Kulak asmak	25
		Kulak asmamak	20
		Kulak kesilmek	30
		Kulağına gitmek	18
		Küçük dilini yutmak	13
		Küçük su dökmek	18
		Külünü savurmak	12
		Küplere binmek	12

Çizelge 5: Oğuz Tansel'in Masallarındaki Deyimlerin Abecesel Sıralanışı ve Deyimlerdeki Duygu Durumların Kodlanması (L- M- N- O- Ö- P- R)

L-M-N	DUYGU DURUMU	O-Ö	DUYGU DURUMU	P-R	DUYGU DURUMU
Laf kalabalığı etmek	18	Ocağı sönmek	1	Paçaları tutuşmak	8
Lafı kestirip	18	Ocağına	27	Pabucu dama	20

atmak		düşmek		atılmak	
Lafını (sözünü) etmek	18	Ocağına incir (ağacı) dikmek	34	Pabucunu ters giydirmek	15
Meydana çıkmak	18	Ocağına su bağlamak	12	Pabuç bırakmamak	36
Meydana gelmek	18	Oh olsun	11	Pabuç pahalı:	31
Muradına ermek	11	Olan biten	18	Planları\ oyunları suya düşmek	18
Muştular olsun	11	Olan olmuş	27	Parmağı ağızında kalmak	13
Mutluluk konağına erişmek	11	Oluruna bırakmak	23	Put gibi oturmak(put kesilmek)	16
Münasip görmek	18	On parmağında on marifet	21	Para etmemek	27
Meram anlamamak	20	Onur çiğnemek	2	Rahat durmamak	5
Meramını dile getirmek	18	Onuruna yedirememek	1	Rahatına bakmak	11
Ne çare	27	Oralı olmamak	20	Razı olmak	23
Ne hali varsa görsün	20	Ortada kalmak	27		
Ne edeceğini bilemek	13	Ortadan kalkmak	18		
Ne olur	18	Ortadan kaybolmak	18		
Ne olur ne olmaz	18	Ortaya koymak	18		
Ne pahasına olursa olsun	34	Ortalığa yaymak	18		
Ne od var ne ocak Ne tadı var ne tuzu	27	Ortalıkta çıt yok	18		
Niyet etmek	18	Oyun etmek	35		
Niyeti bozuk	34	Oyun	35		

oynamak	
Öç almak	34
Ödü kopmak	8
Ödü yarılmak	8
Öfkesi diz boyu	12
Öğüt vermek	18
Ölenle ölünmez	1
Ölüp ölüp dirilmek	8
Önüne geleni kapar, ardına geleni teper	12
Örene dönmek	16
Özlem çekmek	9

Çizelge 6: Oğuz Tansel'in Masallarındaki Deyimlerin Abecesel Sıralanışı ve Deyimlerdeki Duygu Durumların Kodlanması (S- Ş- T- U- Ü- V)

S-Ş	DUYGU DURUMU	T	DUYGU DURUMU	U-Ü-V	DUYGU DURUMU
Sabahı zor etmek	31	Tabana kuvvet	27	Ucu bucağı olmamak	18
Sabahın eri	18	Tabanları yağlamak	8	Uğur ola (uğurlar ola)	18
Sararıp solmak	1	Tadını çıkarmak	11	Umutunu yitirmemek	25
Sarmaş dolaş olmak	4	Tadını kaçırmak	1	Us erdirememek	27
Selam götürmek	18	Tadı tuzu kalmamak	1	Us öğrenmek	27
Sesini çıkarmamak	27	Tahta oturmak (tahta geçmek)	18	Us ölçüsüne sığmamak	13
Sevincinden deliye dönmek	11	Takati kalmamak	16	Usu (aklı) basına gelmek	23

Sevincinden uçmak	11	Tamuya gitmek	12	Usu durmak	13
Sevinçten kanatlar takınmak	11	Taş üstünde taş koymamak	12	Usu yatmamak	27
Sıkıntıya tutulmak	1	Taşı sıkısa suyunu çıkarmak	18	Usuna (aklına) gelenin basına gelmesi	1
Sıkıştırmak(bir kimseyi)	18	Telâşa düşmek	25	Usuna (aklına) koymak	34
Sınava çekmek	18	Tepe gibi yığılı durmak	18	Usuna yatmak	23
Sokağa dökülmek	18	Tilki uykusuna yatmak	18	Usundan (aklından) zoru olmak	37
Soluk almadan beklemek	25	Tozu dumana katmak	12	Usunu (aklını) çalmak	37
Soluk soluğa kalmak	16	Tuzak kurmak	22	Usunu(aklını) yitirmek	37
Sökün etmek	23			Uygun bulmak	18
Sönük kalmak	20			Uyku bastırmak	28
Söz açmamak	18			Uyku gözünden akmak	16
Söz anlamamak	20			Uykudan çözülmek	16
Söz dinlememek	20			Uykusu kaçmak	1
Söz geçirememek	27			Uykusunu yitirmek	1
Söz kesmek	18			Ün kazanmak	18
Söz tutmamak	20			Üstünden (su kadar zaman) geçmek	18
Söz vermek	18			Üstesinden gelmek	36
Sözü döndürüp dolaştırmak	27			Üstüne düşmek	25
Sözü geçmek	35			Üstüne usta	24

(söz geçirmek)		olmamak	
Sözünde durmamak	20	Üzeri yüklü olmak	18
Su gibi akmak:	18	Üzerine sıkıntı basmak	1
Suca akmak	18	Üzerine yürümek	8
Suçlu aramak	18	Vah vah etmek	1
Suların karaması	1	Vakit kazanmak	18
Suratı üç karış	18	Varlıkta darlık çekmek	31
Surum böyle	27		
Surun açık olsun	18		
Sus pus olmak	14		
Süklüm püklüm	14		
Sürüm sürünmek	27		
Sütü sümüğü temiz	21		
Şafak atmak	25		
Saha kalkmak	18		
Şapkasını yere çalmak	12		
Şaşkınlık içinde kalmak	13		
Şaşıp kalmak	13		

Çizelge 7: Oğuz Tansel'in Masallarındaki Deyimlerin Abecesel Sıralanışı ve Deyimlerdeki Duygu Durumların Kodlanması (Y- Z)

Y	DUYGU DURUMU	Z	DUYGU DURUMU
Yakasına yapışmak	1	Zar zor	31
Yakasını kurtaramamak	1	Zaman kazanmak	15
Yalvarıp yakarmak	1	Zaman kollamak	15

Yan gözle bakmak	1	Zihin açıklığı	18
Yan yatmak	28	Zifiri karanlık	18
Yanıp tutuşmak	1	Zihni bulanmak (karışmak)	37
Yanıp yakılmak	1	Zihnini bulandırmak	33
Yarından tezi yok	25	Zorla güzellik olmaz	18
Yas içinde olmak(yas tutmak)	1		
Yataklara düşmek	1		
Yaygarayı basmak	12		
Yazıklar olsun	1		
Yerli yersiz	37		
Yer tutmak	18		
Yer vermek	25		
Yerinde yeller esmek	18		
Yerle bir etmek	12		
Yıldırımla vurulmuşa dönmek	1		
Yol almak	18		
Yol göstermek	18		
Yol iz bilmemek	27		
Yol kesmek	18		
Yol tutmak	18		
Yol gitmekle biter	18		
Yola düşmek	18		
Yola düzölmek	18		
Yola getirememek	27		
Yola koyulmak	18		
Yola vurmak	18		
Yolcu yolunda gerek	18		
Yolcusu gelmek	18		

Yolun açık, isin kolay olsun	18
Yolunu gözlemek	9
Yolunu tutmak	18
Yolunuz açık uğrunuz gür olsun	18
Yorak ununa dönüşmek	1
Yüreği hoplamak (yüreği hop etmek)	13
Yüreği bulanmak	1
Yüreği oynamak	13
Yüreği serinlemek	11
Yüreğine ateş düşmek	1
Yüreğine esin bırakmak	11
Yüreğine islemek	1
Yüreğine köz düşmek	1
Yüreğine su serpilmek	11
Yüreğini hoplatmak	11
Yüz bulamamak	5
Yüzünden düşen bin parça	1

İkinci alt problem: Oğuz Tansel'in şiirlerindeki şiirsel söyleyiş örnekleri nelerdir?

Tansel'in derleyip yazdığı 43 masalında belirlenen 50 şiirsel söyleyiş örneği aşağıdaki çizelgede sunulmuştur.

Çizelge 8: Oğuz Tansel'in Masallarındaki Şiirsel Söyleyiş Örnekleri

Şiirsel Söyleyişler

Yağmur yağar sel suya karışır, kar yağar dünya görünmez olur... (Üç Peri Kızı: 15)	Dudakları mercanlara renk, uzun saçları laciverde tat vermiş...(Cevahir Yumurtası: 9)
Bir süre aktı mavi zaman. (Üç Peri Kızı: 16; Naz Kız 90)	Bu kız o denli güzelmiş ki dolun aya 'sen dur bu gece ben doğayım' dermiş. (Alaca Bulaca: 85)
Çocuğun yıldız boyasında gözleri, güneş	Yeleleri altından, kuyruğu gümüşten yel gibi

boyasında saçları vardı. (Üç Peri Kızı: 18)	uçar, denizleri geçer. (Dünya Güzeli: 101)
Mavi gökten süzülüp... (Üç Peri Kızı: 21)	
Gönlüm düştü, vuruldum sana... (Üç Peri Kızı: 22)	Yıldız gözlü, su saçlı güzel... (Nergis Kız:17)
Günler, aylar maviş maviş aktı... (Üç Peri Kızı: 24)	Mavi bir delikanlı.... (Sığırtmacının Kızı: 65)
Yıldız boyasında gözleri, güneş boyasında saçları vardı. (Üç Peri Kızı: 24)	Oğlanın umudu çiçekleniyor... (Sığırtmacının Kızı: 69)
Kilim, temmuz göklerinden kesilmiş, yıldız ışıklı, türlü boyalarla nakış nakıştı. (Üç Peri Kızı: 27)	Demir çarık delinir, demir değnek eğilir. (Perioğlu: 21)
Günler şimşekçe çakar geçer, aylar yıldızca akıp geçer... (Al'lı İle Fırfırı: 33)	Denizin yüzü bir kıızıl alev olmuş... (Kahkaha Gülü: 41)
Dağlar yürür, tavşanlar uçar; karakışta güller açar. (Al'lı ile Fırfırı: 37)	
Boyları cıvı cıvı, süslemeleri biçim biçim... (Al'lı İle Fırfırı: 40)	Sazın sazanın uzununu, kıramadım buzunu, deli dananın nazını çekedurun... (Al'lı Tilki: 210)
Gökler dolusu seviniyor... (Mavi Benekli Firik: 60)	İlksiz mavi urunda, masmaviliğin ortasında, mavi yılların birinde, bir güneş ülkesi vardı... (Konuşan Balıkla Yalnız Kız: 248)
Kızı görünce denizlerce seviniyor. (Mavi Benekli Firik: 63)	Azdan az gitmiş, gölden kaz gitmiş, güzde yazda gitmiş... (Konuşan Balıkla Yalnız Kız: 250)
Boy boy, kınalı, türlü boyada piliçlerle kümesleri doluymuş. (Mavi Benekli Firik: 63)	Yıldız gözlü ay yüzlü oğlanlar... (Konuşan Balıkla Yalnız Kız: 254)
İlksizin ilkinde dört zamanı çanlı iki bin deveye yükledik...(Çobanla Bey Kızı: 67)	Ancak o zaman dirlik düzenlik bulutları mavi tüllerce kaplar yeryüzünü. (Konuşan Balıkla Yalnız Kız: 254)
Uçsuz bucaksız mor denizler çıkıverdi... (Çobanla Bey Kızı: 69)	Atları görünmez arabalara yüklenmiş küfeler dolusu yıldız getirdim... (Konuşan Balıkla Yalnız Kız: 255)
Bal koyalım insanların yüreklerine dillerine türkü olsun, ışıkça dolsun içleri... (Çobanla Bey Kızı: 70)	Gökyüzünde yıldızların düğünü vardı. (Konuşan Balıkla Yalnız Kız: 62)
Elinizi çabuk tutun çocuklar, mavi bulutları kanat yapın ayaklarınıza, kollarınıza kısa günlerde, kese günlerde, kısanın kıyası yıllarda tez büyüün, hayınların, uğruların üstüne üstüne yürüyün...(Çobanla Bey Kızı: 70)	Öncelerin öncesinde, mavi urunun berisinde...(Oduncunun Karısı: 37)

70)

Yalan denizleri kurusun; kökleri, kökenleri bir daha filizlenmesin, çürüsün, tenleri, kendi zehirlerinde erisin... (Çobanla Bey Kızı: 71)

Oğlu gökler dolusu sevinir... (Kabak Donunda Kız: 160)

Yılanların akamayacağı, fillerin sökemeyeceği denli sıkı orman... (Çobanla Bey Kızı: 72)

Aylar selce yıllar yelce geçer... (Topal Dev: 168)

Bir heybe dolusu yıldız getirdim güvercinlere... (Çobanla Bey Kızı: 83)

Yelelerinden güneşler uçar, yıldızlar dökülür... (Topal Dev: 169)

Şafak boyalı kuşlara esenlikler... (Naz Kız: 132)

Dereleri yelce, dağları selce geçer, bir atlıya yetişir. (Topal Dev: 169)

Ey emeğin özü, yoksulların gözü... (Naz Kız: 148)

Kındam sanki gökyüzüne asılmış iki üç bin basamaklı tas merdivendi. (Topal Dev: 170)

Ey sevinin özü, sevenlerin gözü... (Naz Kız: 148)

Gül tomurcuğunda bir kız... (Karanlık Dünya: 1)

Allı kavağım, telli kavağım, bulut huylum, yıldız soylum; kurbanın olayım, kızına can ver... (Naz Kız: 151)

Yosun boyada gözleri, mor boyada dudakları, karanlıklardan kara saçları... (Karanlık Dünya: 1)

Elleri hanımeli kokuyordu, yanakları gül. Saçları mor boyadan... (Naz Kız: 152)

Naz kızın sütten ak dişleri, yosun yeşili boyada gözleri, telli telli kirpikleri vardı. Oğul balınca teni gece benzeri bulutça saçları... (Naz Kız: 153)

Sonuç ve Tartışma

Tansel'in derleyip yazdığı 43 masalında belirlenen 487 deyimın anlatım çeşitliliğini belirleyebilmek amacıyla yapılan değerlendirmede, masallardaki deyimlerde en çok vurgulanan duygu durumun 77 deyimle "acı çekmek, üzülmek" duygu durumunu simgelediği belirlenmiştir. İkinci sırada ise 29 deyimle "sevinç" ve "sinir, nefret" duygu durumları yer almaktadır. 3. sırada ise "şaşkınlık" duygu durumu yer alır. 4. sırada ise 19 deyim örneği ile "önem verme" ve "çaresizlik" duygu durumları yer alır. Çizelge 1'de ayrıntılı olarak deyimlerdeki anlatım çeşitliliği sıklıklarıyla sunulmuştur.

İncelenen masallarda "Acı çekmek, üzülmek" duygu durumu, 77 farklı deyimın kullanımıyla sunulmuştur. Bu deyimlerden bazıları şöyle sıralanabilir: "Ağzını bıçak açmamak"; "Can çekişmek"; "Başına hal gelmek"; "Boynu bükük yüzü asık durmak"; "Çıkar yol bulamamak"; "Derdinden sararıp solmak"; "Evi başına yıkılmak"; "Kara kara düşünmek"; "Tadı tuzu kalmamak"; "Yorak ununa dönüşmek".

İncelenen masallarda "Sevinç, mutluluk, rahatlık" duygu durumu, 29 farklı deyimın kullanımıyla sunulmuştur. Bu deyimlerden bazıları şöyle sıralanabilir: "Bir dediği iki olmamak"; "Denizlerce sevinmek"; "Gönlünce gezip tozmak"; "Gönlünü eğlendirmek";

“Dünyalarca sevinmek”; “Erinç içinde yaşamak”; “Keyfine bakmak”; “Mutluluk konağına erişmek”; “Yüreğine esin bırakmak”.

İncelenen masalarda “Sinir, nefret” duygu durumu, 29 farklı deyim kullanımıyla sunulmuştur. Bu deyimlerden bazıları şöyle sıralanabilir: “Acı söz söylemek”; “Başını yiyesice (Beddua)”; “Başının etini yemek”; “Çamur atmak”; “Gem almaz, yular tutmaz”; “Dumanı tepesinden çıkarmak”; “Kavga dikilekalır”; “Küplere binmek”; Taş üstünde taş koymamak”.

İncelenen masalarda “şaşkınlık” duygu durumu, 23 farklı deyim kullanımıyla sunulmuştur. Bu deyimlerden bazıları şöyle sıralanabilir: “Ağzı açık kalmak”; “Akla sığmamak”; “Aklına şaşmak”; “Dili tutulmak”; “Gözleri yuvalarından fırlamak”; Gözlerine inanmamak”; “Usu durmak”; “Yüreği oynamak”.

İncelenen masalarda “önem verme” duygu durumu, 19 farklı deyim kullanımıyla sunulmuştur. Bu deyimlerden bazıları şöyle sıralanabilir: “Canını yolda bulmamak”; “El pençe divan durmak”; “Dil ile anlatılmaz, akça ile alınmaz”; “Etrafında dönüp durmak”; “Gözünden ayırmamak”.

İncelenen masalarda “çaresizlik” duygu durumu, 19 farklı deyim kullanımıyla sunulmuştur. Bu deyimlerden bazıları şöyle sıralanabilir: “Elden bir şey gelmez”; “Elleri boğründe kalmak”; “Ne çare”; “Ortada kalmak”; “Para etmemek”; “Yol iz bilmemek”.

Tansel’in derleyip yazdığı 43 masasında belirlenen 50 şiirsel söyleyiş örneği belirlenmiştir. Bunlardan bazıları şöyle sıralanabilir:

“Çocuğun yıldız boyasında gözleri, güneş boyasında saçları vardı. (Üç Peri Kızı: 18)”

“Bal koyalım insanların yüreklerine dillerine türkü olsun, ışıkça dolsun içleri... (Çobanla Bey Kızı: 70)”

“Elinizi çabuk tutun çocuklar, mavi bulutları kanat yapın ayaklarınıza, kollarınıza kısa günlerde, kese günlerde, kışanın kisası yıllarda tez büyüün, hayınların, uğruların üstüne üstüne yürüyün...(Çobanla Bey Kızı: 70)”

“Yılanların akamayacağı, fillerin sökemeyeceği denli sıkı orman... (Çobanla Bey Kızı: 72)”

“Allı kavağım, telli kavağım, bulut huylum, yıldız soylum; kurbanın olayım, kızına can ver... (Naz Kız: 151)”

“Naz kızın süttten ak dişleri, yosun yeşili boyada gözleri, telli telli kirpikleri vardı. Oğul balınca teni gece benzeri bulutça saçları... (Naz Kız: 153)”

“Mavi bir delikanlı.... (Sığırtmacının Kızı: 65)”

“İksiz mavi urunda, masmaviliğin ortasında, mavi yılların birinde, bir güneş ülkesi vardı... (Konuşan Balıkla Yalnız Kız: 248)”

“Yosun boyada gözleri, mor boyada dudakları, karanlıklardan kara saçları... (Karanlık Dünya: 1)”

Örneklerde görüldüğü üzere şiirsel ifade biçimi Oğuz Tansel’in diline işlemiş durumdadır. Oğuz Tansel, masallarında hayatın kendisini işlemiştir. Gerçek yaşamın içinde var olan tüm kesitler masalın esrarengiz havası içinde yapılandırılmıştır. İyilikten, doğruluktan ve güzellikten yana olan bir bakış açısı ile yaşamın gerçeklikleri gözler önüne serilmiştir. Tansel bu örneklerde iki farklı yazınsal tür olan şiiri ve masalı bir araya getirmiştir. Masallarının kurgusunu oluşturan havada şiir tadını solumak mümkündür. Güner’e (2003) göre; şiirsel söyleyiş masalların tüm dokusuna sinmektedir (Güner 2003).

Tansel’in derleyip yazdığı 43 masalda deyimlerle kurulu anlatım çeşitliliğinin zenginliği ilgi çekicidir; ayrıca Tansel masallarında şairliği ile masal anlatıcılığını harmanlamıştır. Bu harmanlama dil ve anlatım bakımından klasikleşmiş ürünlerin ortaya çıkmasını sağlamıştır.

Tansel'in masallarındaki anlatım çeşitliliği atasözleri bağlamında ele alınabilir, şiir ve masallarındaki imgeler karşılaştırılarak ortak imgeler belirlenebilir.

Kaynaklar

A. İncelenen Eserler

- Tansel, Oğuz (2011) "Mavi Gelin Masallar", *Nergis Kız* (ss.13- 33). Ankara: Elips Kitap.
- Tansel, Oğuz (2011) "Mavi Gelin Masallar", *Sığırtmacının Kızı* (ss.51- 62). Ankara: Elips Kitap.
- Tansel, Oğuz (2011) "Altı Kardeşler Masallar", *Perioğlu* (ss.12- 27). Ankara: Elips Kitap.
- Tansel, Oğuz (2011) "Altı Kardeşler Masallar", *Kahkaha Gülü* (ss.27- 43). Ankara: Elips Kitap.
- Tansel, Oğuz (2012) *Karanlık Dünya*. Ankara: Elips Kitap.
- Tansel, Oğuz (2014) *Al'lı İle Fırfırı Masallar*. Ankara: Elips Kitap.
- Tansel, Oğuz (2014) "Al'lı İle Fırfırı Masallar", *Üç Peri Kızı* (ss.15- 29). Ankara: Elips Kitap.
- Tansel, Oğuz (2014) "Al'lı İle Fırfırı Masallar", *Al'lı ile Fırfırı* (ss.29- 43). Ankara: Elips Kitap.
- Tansel, Oğuz (2014) "Al'lı İle Fırfırı Masallar", *Mavi Benekli Firik* (ss.53- 65). Ankara: Elips Kitap.
- Tansel, Oğuz (2014) "Al'lı İle Fırfırı Masallar", *Çobanla Bey Kızı* (ss.65- 85). Ankara: Elips Kitap.
- Tansel, Oğuz (2014) "Al'lı İle Fırfırı Masallar", *Naz Kız* (ss.85- 99). Ankara: Elips Kitap.
- Tansel, Oğuz (2014) "Al'lı İle Fırfırı Masallar", *Alaca Bulaca* (ss.109- 123). Ankara: Elips Kitap.
- Tansel, Oğuz (2014) "Al'lı İle Fırfırı Masallar", *Dünya Güzeli* (ss.123- 141). Ankara: Elips Kitap.
- Tansel, Oğuz (2014) "Al'lı İle Fırfırı Masallar", *Topal Dev* (ss.163- 179). Ankara: Elips Kitap.
- Tansel, Oğuz (2014) "Al'lı İle Fırfırı Masallar", *Allı Tilki* (ss.205- 213). Ankara: Elips Kitap.
- Tansel, Oğuz (2014) "Al'lı İle Fırfırı Masallar", *Konuşan Balıkla Yalnız Kız* (ss.243- 257). Ankara: Elips Kitap.
- Tansel, Oğuz (2014) "Al'lı İle Fırfırı Masallar", *Oduncunun Karısı* (ss.43- 53). Ankara: Elips Kitap.
- Tansel, Oğuz (2014) "Al'lı İle Fırfırı Masallar", *Kabak Donunda Kız* (ss.153- 163). Ankara: Elips Kitap.

B. Diğer Kaynaklar

- Akar, Y. (1994) Deyimlerde Güçlü ve Etkin Anlatım. *Ankara Üniversitesi TÖMER Dil Dergisi*. 18, 32- 36.
- Aksan, D. (1999) *Türkçenin Gücü*. İstanbul: Bilgi Yayınevi.
- Aksan, D. (2000) *Türkçenin Sözvarlığı*. Ankara: Engin Yayıncılık.
- Aksan, D. (2002) *Anadilimizin Söz Denizinde*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Aksan, D. (2003) *Her Yönüyle Dil- Anaçizgileriyle Dilbilim*. Ankara: TDK Yayınları.
- Boratav, P. N. (1958) *Zaman Zaman İçinde*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

- Boratav, P. N. (1969) *100 Soruda Türk Halk Edebiyatı*. İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Gündüz, Ö., G. (2008) *Oğuz Tansel'in Masal Kitaplarının Eğitim Değeri ve Türkçeye Katkısı*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Malatya: İnönü Üniversitesi
- Güner, G. (2003) *Oğuz Tansel'in Masallarında Şiirsellik ve Bireysel Evren*, *Folklor Edebiyat*, 9, 33, 189–192.
- Güney, E. C. (1971) *Folklor ve Halk Edebiyatı*. İstanbul: Millî Eğitim Yayınları.
- Hengirmen, M.(2007b) *Deyimler Sözlüğü*. Ankara: Engin Yayınevi.
- Oğuzkan, A. F. (2000) *Çocuk Edebiyatı*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Öztürk, A. O. (1997) *Oğuz Tansel'in Masal ve Şiirlerinde Mavinin Gizemi*, *Konya Çalı*, 9, 17–19.
- Sakaoğlu, S. (1999) *Masal Araştırmaları*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Sever, S. (2003) *Çocuk ve Edebiyat*. Ankara: Kök Yayıncılık.
- Yeşil, H. (2000) *Çocuk Kitaplarındaki Atasözü ve Deyimlerin Önemi*. S. Sever (Yay. Haz.), *1. Ulusal Çocuk Kitapları Sempozyumu*: 20–21 Ocak 2000. (244–252). Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.

Oğuz Tansel'in Şiirlerinde Folklorik Unsurlar

Folk Elements in Oguz Tansel's Poems

Doç. Dr. Elmira MEMMEDOVA-KEKEÇ

Bakü Avrasya Üniversitesi

Özet

XX. yüzyıl Türk şiirinde kendine özgü üslubu ve imgeleriyle dikkat çeken Oğuz Tansel, halk söyleminden, folklorik öğelerden sık sık yararlanmıştır. Onun folklor derleme faaliyeti, halk kültürü araştırmacılığı şiirlerine de yansımış durumdadır. Bu şiirlerde bazen eski masal dünyasının kalmadığından yakınan şair, *"Gece safalarınca yumulurum içime: Başlar masal dünyalarının yolculuğu"* teziyle şiirlerini dile getirir. "Kara Yazı", "Masal Dünyası", "Mutluluk Peşinde", "Tilki Çakal İt", "Sayılarla", "Tekerleme" gibi şiirlerinde folklorik öğeler özellikle yer alır. Bu tür şiirler hem biçimsel açıdan, hem de muhteva itibarıyla halk şiirinden etkilenmenin birer örnekleridir. Oğuz Tansel genel söyleyiş tarzıyla ve halk söyleminden aldığı ifadelerle şiirlerine folklorik bir hava katar. Bildiride bahis konusu şiirler üzerine ayrıntılı araştırma yapılarak folklorik öğeleri detaylarıyla anlatılacaktır.

Anahtar Sözcükler: Oğuz Tansel, folklor, masal, halkbilimi, metinlerarası ilişki.

Abstract

Oğuz Tansel who draws attention with own unique style and images in the XX century's Turkish poetry has often benefited from the public discourse and folklore. His folklore collection activities, folk culture researching has already been reflected to his poetry. In these poems poet sometimes complains about the disappearing the old fairy-tale world and expresses his poems by this thesis: "When it is night I cover with my inner: Starts the journey of the fairy tale world". In the poems such as "Black Fortune", "Fairy Tale World", "Pursuit of Happiness", "Fox, Jackal, Dog" "Facts and Figures", "Rhymes" especially folkloric elements take place. Such poems are the examples influenced by both formal and content of folk poetry. Oğuz Tansel adds special folk issues by means of overall style of folk sayings and the statements taken from public discourse. Declaration made detailed research on the theme of the poem folkloric elements with details

Keywords: OğuzTansel, folklore, fairy tales, folklore, intertextual relationship.

Giriş

Herhangi bir edebi yapıtta folklorik öğelerin yer alması rastlantısal bir olay değildir. Edebi yapının yazarının halkbilimiyle bağlantısını gösteren ve özgeçmişinden buna ilişkin bilgileri bize taşıyan bu öğeler, yazar kimliğinin belirtileri olarak karşımıza çıkar. Böylece metin içerisinde karşılaştığımız halk söyleminden gelen kelimeler ve halkbilimi motifleri bir yazarın folklorla olan ilişkisini, halkbilimine vakıflığını gösterir niteliktedir. Bu bağlantıda çağdaş dönem edebiyatında folklorik öğeler yazardan yazara göre nitelik ve nicelik açısından değişim göstermektedir. Oğuz Tansel, ömrünü masalların derlenmesine ve halkbiliminin gelişmesine adanmış bir yazardır. Onun derlediği ve yayımladığı masallar ruhuna da hopmuş, kaleme aldığı satırlar arasında kendine özgü yer edinmiştir. Oğuz Tansel, şiirlerinde halkbiliminden besinlenmiş ve eserlerinde huzur, barış ve sevgi konularını işlemiştir. Genellikle bu şiirlere çocuksu bir ruh hakimdir. Şair bu tür yazılış amacını da

| Uluslararası Türk Masal Dünyası ve Doğumunun 100. Yılında
Oğuz Tansel Sempozyumu Bildiriler Kitabı

saklamamaktadır. "Ben masalları çocukları uyutmak için değil, uyandırmak için yazdım", cümlesinden de şu tez anlaşılmaktadır. Şaire göre günlük gerçeklerimiz o kadar güzel olmalı ki, masallaşsın, masal gibi güzel olsun! Şairin toplumsal şiirleri de bu tezden hareketle yazılmıştır. Onun şiirlerinin folklorla bağlantısını yapısal ve içeriksel etkilenme açısından incelemeye çalışacağız.

Oğuz Tansel'in Şiirlerinin Yapısında Folklorik Ögeler:

Oğuz Tansel'in şiirlerinde folklorik ögeler hem yalın söyleyiş tarzında, hem de yenilediği kelime ve kalıplarla örülmüş şekilde karşımıza çıkmaktadır. Adnan Binyazar'ın sözleriyle Oğuz Tansel; "Bir kanadı halk, bir kanadı duygu, bir kanadı bilgelik, üç kanatlı masal kuşudur" (Tansel, 2013: 7). O, şiirlerini bu kuşun getirdiği folklorik ögeler üzerine kurar.

Onun şiirlerine hakim olan masalsılık aslında araştırmacılarca iki açıdan belirebilir: "... genel bir yaklaşımla, bir şiirde "masalsılık"tan söz edebilmek ve onu bu yönde değerlendirebilmek için o şiirin bütününde ya da bir bölümünde şu iki durumdan en az birinin görülmesi gerektiğini söyleyebiliriz:

1. Doğrudan masal ögelerinin (masala özgü kişi, yer, olay, motif, epizot, tekerleme vb.) kullanılması ya da bu ögeleri çağrıştıracak açık göndermelerin bulunması,

2. Gerçekliğin verilişi ile imge ve simgelerin masalsı özellikte olması ya da bunların bağdaştırılma biçimlerinin doğrudan "masal mantığı"na dayanması/ yalnızca bu mantıkla açıklanabilir olması". (Kul, 2011: 71)

Oğuz Tansel'in şiirlerinde her iki türden masalsılığı veya folklorik ögelerle bağdaşmayı görebiliriz. Çoğu şiirlerinde folklorik kalıp ve kelimeleri alan şair, şiirlerinin konusuna uygun olarak onlarla süs yapar: Aşağıdaki örnekte şunu görebiliriz:

Masallar gerçek, gerçekler masal!

Bir varmış, birler, binler varmış,

Dünyamız gide gide daralmış.

Çocuklar çoğaldıkça kötüler azalır.

Çocuklar, tuzaklar var yolumuzda;

Er geç ulaşacağız mutlu sona.

(Tansel, 2013: 148)

Bu şiirde masallar için niteliksel olan başlangıç kalıp sözleri "Bir varmış bir yokmuş" Oğuz Tansel tarafından şiirin konusuna uygun olarak değiştirilmiş, "Bir varmış, birler, binler varmış" biçimine dönüştürülmüştür. "Dünyamız gide gide daralmış" ifadesiyle şair, insanların masal dünyasından ayrıldığı öznel ve nesnel zamanlarda benlik/bencillik duygularının kabardığını bildirmiştir. Oğuz Tansel'in şiirlerinde modernlikle gelenekselliğin örgüsünü görebiliriz. Çağdaş teknolojinin sağladığı imkanları, aynı zamanda oluşturduğu sorunları şair, folklorik bir üslupla anlatmaktadır. Aşağıdaki şiirde aslında modern bir zaman anlayışı // uzay çağı kastedilse de anlatı folklorlardan kaynaklanır:

Bu çağ uzay çağı, yakınsar ırağı,

... Sayılar söyler güneş yolu, çıkmazı:

Birdir, bir, birdir, bir,

Yüceltir sevi; özgürlüğü, barışı.

İkidir iki, ikidir iki,

Ne yalanlar doğurdu kuyruksuz tilki.

(Tansel, 2013: 133)

Şiir şu şekilde sayılarla devam eder ve “Sayılarla” başlığını taşır. Bu şiir, aslında tekerlemelerden besinlenerek yazılmıştır. *Bir, iki, üç/ Yolda oyun güç, Üç, iki, bir/ Haydi eve gir, Bir, iki, üç / Ebelik pek güç....* veya *Bir, iki ormandaki tilki, Üç, atlaması güç, Dört, eteğini ört, Beş, beş kardeş, Altı, altınımı çaldı, Yedi, yemeğimi yedi, Sekiz, gezmeye gitti, Dokuz, doktor oldu çıktı, On, yatağıma kon.* gibi tekerlemelerin poetik yapısı Oğuz Tansel şiirlerinde yeni mazmun ve içerik özellikleriyle karşımıza çıkar. Dikkat edersek tekerlemede iki rakamı tilkiyle özdeşleştirildiği gibi Oğuz Tansel de aynı rakamı tilki sembolüyle takdim eder. Şair yine de tekerlemenin yapısında kurgulama yaparak sayılarla toplumdaki olumsuzlukları eleştirir:

*Yedidir yedi, yedidir yedi,
Göz külleyen hayın, kara kedi.
Sekizdir sekiz, sekizdir sekiz,
Akıtılmış kulaklara sakız.*

(Tansel, 2013: 134)

Bazen Oğuz Tansel şiirlerinde atasözü ve deyimlerin de metinler içerisine serpiştirildiğini, dil ve üslup açısından halk diline yakınlığı sağlamak ve manayı kuvvetlendirmek amacıyla bu yöntem başvurulduğunu görebiliriz. Buna örnek olarak aşağıdaki dizeleri verebiliriz:

Dağdan gelen bağdakini kovdu bu kez de (Tansel, 2013: 124)
Deliye her gün bayram (Tansel, 2013: 94)

Oğuz Tansel bazen masal kahramanlarına telmih de yapar ve yine de masalsı dünyada yaşama özlemini dile getirir:

*Gerçekte ne başı, ne sonu var
Ömür parmak kadar günler dilim dilim
İmreniyorum masaldaki Keloğlan'a
Dünya bu: kimi güler kimi ağlar
Sevincim nerdesin sevdiğim*

(Tansel, 2013: 94)

Özellikle Keloğlan imaj ve imgesini şiire dahil etmekle şair, onun ikili özelliğine dikkat çekmek ister. “Bir anlamda Keloğlan, “Arzu edilene ulaşma ve imkânsız gerçekleştirme fonksiyonunu yerine getirme başarısını gösteren bir tiptir.” (Bilkan 2001’den, Akt: Şimşek). Haksızlığa, adaletsizliğe, zorbaya, kötülüğe karşı mücadele eden bir Anadolu delikanlısıdır. Kötülüklerle ve güçlerle savaşıyor, şansını ve kurnazlığını ustaca birleştirerek, eline geçen fırsatlardan en iyi şekilde yararlanan biridir”. (Şimşek, 2006) Oğuz Tansel de Keloğlan telmihiyle hayatın bütün zıtlıklarını, iyiliklerini ve kötülüklerini sembolize etmek ister. “Keloğlan” tiplemesine döndüğümüzde onda bütün zıtlıklardan hareketle birlikteliğin ve bu birlikteliğin altında da insanın “ben” duygusunun olduğunu rahatlıkla görebiliriz... Masal tipimiz Keloğlan’da; insanın, iyisiyle-kötüsüyle, güzeliyle-çirkiniyle, eğrisiyle-doğrusuyla kendisini araması ve kendisinden hareketle kâinatın yapısını çözümlemeye/tanımayaya gitmesi mümkündür. (Şimşek, 2006)

Masal poetiğine özgü en yaygın ifadelerden birisi “Az gittik uz gittik” kalıbıdır. Geçiş formülü olan bu cümleyi Oğuz Tansel şiirlerinde kullanır ve bütün gitmelerin sonunda mutluluk peşinde olduğunu ilan eder:

*Sözün kıyası
Az gittik uzunluğuna*

*Uz gittik derinliğine
Mutlu çekirdeğe ulaştık*

(Tansel, 2013: 101)

Bu şekilde Oğuz Tansel şiirlerinde yapısal folklorik unsurların yer alması onun halkbilimiyle ilişkilerini gösterir. Metinlerarası ilişki bağlamında bu şiirler folklordan etkiler taşır.

Oğuz Tansel'in Şiirlerinin İçeriğinde Folklorik Öğeler

Oğuz Tansel'in şiirlerinin yapısında rastladığımız folklorik öğeler onun üslubunu halk anlatısına yaklaştırır. Bazı şiirlerinde ise sadece yapısal özelliklerin değil muhteva açısından folklor öğelerinin onun şiirlerinde yer aldığını görüyoruz. Bu doğrultuda onun bazı şiirleri masalları konuca izleyen örnekler olarak karşımıza çıkar. "Masal ve şiir arasındaki şekil ve ifade alışverişi eskiden beri sürmektedir. Mesneviler, limerikler (limerick: saçma ve komik beş dizelik manzum masallar), manzum masal örnekleridir. Bu örneklerde masalın manzum hâle geldiğini görüyoruz. Diğer taraftan masalların modern şairleri de beslediği göz ardı edilmemelidir. Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı'ndan Asaf Halet Çelebi, Oğuz Tansel, Behçet Necatigil, şiirleri masalların zengin dünyasından beslenen şairlerdir. Masalın ve şiirin imajları, düşleri kullanmaları, onların çocuğa seslenişini sağlamaktadır". (Bestami ve Elif, 2012: 3)

Belirtildiği gibi Oğuz Tansel'in şiirleri sırasında masal konularından hareketle yazılmış örnekler dikkat çekiyor. Masallardan hareketle yazılmış şiirlerden birisi "Tilki Çakal İt" başlığını taşır. Hayvanlar hakkında masallarda her bir hayvanın aslında teşhis ve istiarelerle insan cemiyetini sembolize ettiğini, hayvanların özelliklerinde gerçek insan kişiliklerinin saklandığını biliyoruz. Oğuz Tansel söz konusu masal kahramanlarını (Tilki, Çakal, İt) kurnaz, korkak, dalkavuk söyleyerek eleştirir:

*Bu üçünün ne idiği belirsiz
Kulağın cınlasa Kelile-Dimne
Bulunur şehirde köyde
Kurnaz korkak dalkavuk*

(Tansel, 2013:)

Büyük insanların büyük idealleri olduğu gibi bu olumsuz tiplerin hayalleri ise midesel kaygılardır. Sadece karnını düşünen insanları sembolleştiren bu hayvanların hayali leş, çarık ve ölü tavuktur:

*Yalbastı itlerin düşü leş
Çakalların kokmuş çarık
Tilkilerin ölü tavuk*

(Tansel, 2013: 105)

Oğuz Tansel'in konusunu masallardan aldığı şiirlerden birisi de "Mutluluk Peşinde" başlığını taşır. Bu şiirde kendisini Karanlık Dünya masalındaki en küçük kardeşle özdeşleştiren şairin amacı kötülükleri, kötülükleri yok etmek ve bu yolda çilelerden geçmektir.

*Karanlık Dünya masalındaki
En küçük kardeşim ben
Yaralı devin indiği kuyudan
Yeraltı hazinelerine gidiyorum*

*Dönersem bütün bezekler sizin
Yandıkça iniyorum indikçe yanıyorum
Bütün gemilerin halatları belimde
Karanlık dünyaların ilkinde
Bir demet karanfil gibi bağlı duran
Üç güzel kıızı kavuşturdum özgürlüğe.
Kara koyun koyunların şahı
Ak koyun yüreğimin yağı
... Dev burada kalsın
Yaralı kartala ok atmam
Biz dönelim çileli yolculuğa*

(Tansel, 2013: 99)

Oğuz Tansel'in "Mutluluk Peşinde" şiiri tamamen folklorik öğelerden kurulmuştur. Mutluluğu çağrıştıran bu şiir masal dünyasına olan özlemin ifadesidir. Genelde masallardaki üç kardeşten en küçüğü zor olanı yener ve mutluluk peşinden giderek kendisini ve çevresini mutlu etmeyi becerir. Şiirde masaldan alıntılar da yapılmıştır. *Yaralı dev, kuyu, ak koyun, kara koyun, yaralı kartal, semender* gibi sembollerle masal dünyasına yolculuğa çıkan şair, savaşımlardan, kavgalardan uzak bir mutlu dünyanın peşindedir. XXI. yüzyılda özellikle terör ve şiddetin arttığı dönemde masalsı bir dünya özlemi Oğuz Tansel şiirlerinde defalarca işlenmiştir:

*Bir semender hakladım önce
Onunla değiştirdim organlarımı
... Renk boy farkına bakılmazsa
Dünyamızın tıpkısıydı bu dünya
Yalnız tapınan bir yaratık görmedim
Yoktu savaş barış sözcükleri
İlkin öldürdüğüm semenderden utandım
Timsahların balıkların sırtı geldi aklıma
Hayvanlardan özür dilerim.*

(Tansel, 2013: 100)

Şairin arzusunda olduğu masalsı dünyada savaş ve barış sözcükleri yoktur. O, ideal bir toplumun ve dünyanın peşindedir. Bunu gerçekleştirmek şiir aracılığıyla olmuş ve folklorik öğelere başvurmuştur. "Toplumsal gerçekçi çizgide sevgi, kardeşlik, özgürlük, barış, eşitlik temalarını işlediği şiirlerinde yalın bir söyleyişe ulaşan Tansel halk söyleminden, folklorik öğelerden yararlanmıştır". (17)

Oğuz Tansel'in masalı konu alan diğer şiirlerinden biri de "Ortaklar" başlığını taşır. "Yiyende Ortak Kardeş" adlı masaldan hareketle kaleme alınan bu şiirde eleştiri hedefi zahmet çekmeden hazır ürüne sahip çıkmak isteyen ortaklardır:

*Ortaklar yer üstünde hazine buldu
Soydukları soğanların kabukları
Masallarca altın oldu.*

(Tansel, 2013: 55)

Bu şiirleriyle gerçekten de Oğuz Tansel özellikle çocukları ve gençleri uyandırmaya çalışmış, halkın değerlerini yüceltmek, yaşatmak ve genç nesle aktarmak isteyinde olmuştur.

Oğuz Tansel'in şiirlerini folklorik unsurların etkisine göre iki doğrultuda (yapısal ve içeriksel) inceledik de "Masal Dünyası" şiirinde bu ayrımı yapamayız. Bu şiir onun ele aldığımız bütün şiirlerini özetleyecek niteliktedir:

*O masaldaki güvercinler mi
Böyle hür dolaşan bu göklerde,
Yıkanırklar maviliklerde;
Bir kral kızı kimi,
Kimi şehzade sevgilisi,
Hatıralar gibi uçtular kanat, kanat...*

(Tansel, 2013: 46)

Hür göklerde mutlu, mesut ve özgürcesine dolaşan güvercinleri bile masal kahramanlarına benzeten şair, kendi yaşamının bile halk türkülerinden, masallardan ayrılmaz olmasını ifade eder:

*Bir halk türküsünde kaybederim kendimi
Bir masal dünyasında yaşar,
Bir halk türküsünde bulurum seni.*

(Tansel, 2013: 46)

Sonuç

Oğuz Tansel çağdaş Türk şiirinde toplumsal konuları ince bir lirizmle işleyen şairdir. O, ele aldığı konularda çoğu zaman masallardan faydalanır. Bu bağlantıda "Mutluluk Peşinde", "Ortaklar", "Tülkü Çakal İt" gibi şiirleri özellikle dikkat çeker. Ayrıca Oğuz Tansel şiir sanatında da folklor kalıp ve ifadelerinden geniş şekilde yararlanır. Tekerleme ve masal kalıpları onun bazı şiirlerinin yapısının kurulmasında yer alan unsurlardır.

Kaynaklar

- Gündüz, Ö. G. (2008) Oğuz Tansel'in Masal Kitaplarının Eğitim Değeri ve Türkçeye Katkısı. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı, Malatya
- Kul, E. (2011) Ece Ayhan'ın Şiirlerinde Mitolojik ve Masalsı Ögeler. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Türkoloji Dergisi*, 18, 2 (2011) 69-86
- Polat, Ö. F. (2009) Oğuz Tansel'in Masallarında Çocuk ve Eğitim Teması. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı Türkçe Eğitimi Bilim Dalı, Çanakkale.
- Şimşek, E. (2006) "Masalların Sembolik Dili Bağlamında Keloğlan Tipi Üzerine Bir Değerlendirme", *VII. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi*, 26-30 Haziran, Gaziantep 2006.
- Tansel, O. (2013) *Mutluluk Peşinde. Toplu Şiirler*. İstanbul: Evrensel Basım Yayın.
- Yazgan B ve Konar E. (2012) Şiirlerinde Masal Tadı, Masallarında Şiir Lezzeti Olan Bir Masalcı. *II. Beynelhalk Türk Halkları Uşak Edebiyatı Kongresi*, Kafkas Üniversitesi, Bakü, Azerbaycan.

Anlatı Geleneğinde Farklı Bir Üslup Oğuz Tansel Masalı *Al'lı ile Fırfırı*

Another Narrative Style Oğuz Tansel's Fairy Tale *Al'lı ile Fırfırı*

Doç. Dr. Meral OZAN

Abant İzzet Baysal Üniversitesi

Özet

Sanat masalı veya kurmaca masal türünden sayılabilecek Oğuz Tansel metinleri yazarın kendine has üslubu ile kaleme alınmış ve çocuk dünyasına uyarlanmış anlatılardır. Bu tezden yola çıkarak şu soru önem arz eder: Masalcılık geleneği çerçevesinde sihirsel anlatı olan halk masallarından Oğuz Tansel metinlerinin farkı nedir? Çalışmanın amacı bu soruya cevap bulmaktır. Bu nedenle öncelikle Türk masal anlatma geleneğine açıklık getirilerek Oğuz Tansel masallarının anlatı tekniğindeki farklılıklar, karakter tipolojisindeki değişimler ve mekân, zaman unsurları ile sayı ve renk sembollerindeki mitsel değerlerin içerikleri irdelenecektir. Bir masal atası olan Tansel'in kaleme aldığı "Al'lı ile Fırfırı" masalından yola çıkarak bahsi geçen maddeler halk masalındaki eşdeğer örnekleri ile karşılaştırılacaktır. Çalışmada kültürel eleştiriye dayalı komparatistik yöntemi yanı sıra analitik metin çözümleme tekniği olan Hermeneutik temel alınacaktır.

Anahtar Sözcükler: Sanat masalı, Oğuz Tansel masalları, Al'lı ile Fırfırı, anlatı tekniği, mitsel değerler.

Abstract

The fairy tales of Oğuz Tansel are texts, which were written and adapted to the children's world by himself. So these stories can be seen as literary fairy tales. Moreover, following question is to be asked: What is the difference between folktales, which are considered within the tradition of "story telling" as magic stories and the fairy tales of Tansel? The aim of the speech is to answer this question. Firstly, the term "story telling" in Turkish culture will be explained. Afterwards the differences of Tansel's narrative style will be specified and the changes in the figure typology in his texts will be examined. Location and time process as well as mythological values of number symbolism and colour symbolism will also be discussed. On the bases of the fairy tale "Al'lı ile Fırfırı", the demanded points will be compared with relevant folk tales. Culture-critical text analysis as well as hermeneutics will be used as method.

Keywords: Literary fairy tale, fairy tale of Oğuz Tansel, Al'lı ile Fırfırı, narrative style, mythological values.

Giriş

Sanat masalı "bilinen belli bir yazarın kaleminden çıkmış, daha realist çizgiler barındıran, mekân ve kişi tasvirlerine ayrıntılı ve geniş yer veren, edebi bir üslupla anlatılan uzun soluklu hikâyelere" verilen addır (Ozan 2015:165). Türkiye'de sanat masalı adına oldukça başarılı çalışmalar bulunmaktadır. Bunların başında şüphesiz Pertev Naili Boratav, Eflatun Cem Güney¹ ve Oğuz Tansel gibi kalem ustalarının eserleri gelir. Tansel metinleri yazara has bir üslupla kaleme alınmış ve çocuk dünyasına uyarlanmış kurmaca masal

¹ Konuyla ilgili bkz. Ozan 2015

türünden anlatılırdır. Burada önem arz eden husus masalcılık geleneği çerçevesinde Oğuz Tansel metinlerinin sihirsel anlatı olan halk masallarından farkının ortaya konulmasıdır. Çalışma bu soru üzerine kurulmuştur.

Yöntem

Bir masal atası olan Tansel'in kaleme aldığı "*Al'lı ile Fırfırı*" masalından yola çıkarak metnin anlatı tekniğindeki farklılıkları, karakter tipolojisindeki değişimleri, mekân ve zaman unsurları ile sayı ve renk sembollerindeki mitsel değerlerin işlevleri halk masalındaki eşdeğer örnekleri ile karşılaştırılacaktır. Karşılaştırmada kullanılacak metinler Ignác Kúnos'un 1887 tarihli masal külliyatı *Oszmán-Török Népmesék*'in (Ozan 2009) yanı sıra Eberhard ve Boratav'ın (1953) *Tip Kataloğu* ile Thompson'un (1955-58) *Motif Index*'inde yer alan masallardır. Çalışmada kültürel eleştiriye dayalı komparatistik yöntemi temel alınacağı gibi analitik metin çözümleme tekniği olan hermeneutikten de faydalanılacaktır.

Al'lı ile Fırfırı Masalına Analitik Bakış

Masal anlatma ve masal dinleme geleneği şüphesiz insanlık tarihi kadar eski ve derin bir geçmişe sahiptir. Masalın geçmişine baktığımızda Boratav (1969: 293) "hem konu, hem de biçim bakımından birbirinden farklı anlatma türlerini birden tutmak gerek"tiği gerçeğine dikkat çeker. Boratav'ın kastettiği "olağanüstü nitelikte masallar"dan "gerçekçi masallar"a kadar uzanan geniş bir yelpazede yer alan anlatı türleridir. Geleneksel Türk halk masalının biçim ve muhtevasına baktığımızda ise masalın üç temel bölümden oluştuğunu görmekteyiz. Aytaç (2005: 296) bu bölümleri "döşeme (başı, giriş, tekerleme)", "gövde (gelişme)" ve "uç elma (son)" olarak sınıflandırırken tekerleme konusuna özellikle vurgu yapar. Yazara göre "döşemenin uzunluğu ve içindeki buluşların (icadların) zenginliği masalcının ustalığını" gösterir (Aytaç 2005: 296).

Aytaç'ın belirttiği üzere masalı masal yapan ve masalcının "ustalığını" ortaya koyan unsurların başında tekerlemeler (döşemeler) gelir. Giriş, geçiş ve bitiş formelleri olarak da adlandırılan bu olağanüstü söz kalıpları Tansel masallarında çok farklı bir zenginlikte karşımıza çıkar. *Al'lı ile Fırfırı* masalı incelenirken yazarın kullandığı anlatı tekniği başta olmak üzere eserin muhtevasını oluşturan karakterlerin yapısına, olayın geçtiği mekân ve zaman unsurları ile sayı ve renk sembollerine ayrıntılı olarak yer verilmiştir.

Anlatı Tekniği

İncelemeye tabi tutulan *Al'lı ile Fırfırı* metninde, yazarın diğer masallarında olduğu gibi, yeni veya farklı kavramların duru ve anlaşılır bir Türkçeyle kullanılması dikkat çeker. Bunlardan bazıları *sur*, *sin*, *bezekler*, *yumuşçu*, *giyit*, *sevi*, *uyanıklık özü* gibi kavramlardır. Özellikle günümüzde unutulmaya yüz tutmuş bu kelimelerin Türkçeye ve günlük dile yeniden kazandırılması vazgeçilmezdir. Bu durum Tansel masallarının çocuğun dil eğitiminde ne denli önemli bir yer tuttuğunun da göstergesidir. Konuyla ilgili Oğuz Tansel *Al'lı ile Fırfırı* adlı masal kitabının önsözünde "anadilin inceliklerinin en çok masallarla verilebilir" olduğunu belirtir. Bunu en iyi gösteren örnekler arasında şüphesiz Tansel'in kullandığı tekerlemeler sayılabilir.

Tansel, masallarında tekerlemeleri oldukça zengin kullanmıştır. Bunlar halk masalına özgü giriş, geçiş ve bitiş formellerinden oluştuğu gibi, yazara özgü bazı farklılıklar da içeren söz kalıplarıdır. Söz konusu değişiklik *Al'lı ile Fırfırı* masalında ilk önce giriş formelinde kullanılan tekerlemede karşımıza çıkar. *Al'lı ile Fırfırı* masalı alışılmışın dışında, yani "bir varmış, bir yokmuş" ile başlamak yerine "zaman zaman içinde, mavi vaktin birinde" şeklinde bir söz kalıbıyla başlar. "Zaman zaman içinde" sözleri doğrudan Boratav masallarını hatırlatmaktadır. Nitekim yazar *Al'lı ile Fırfırı* masal kitabında masal çalışmalarına dair bilgi

verirken hocası Pertev Naili Boratav'ın kendisini masal derleme ve çalışma konusunda nasıl "isteklendirdiğinden" bahseder.

"Amasya'da öğretmenlik, müdür yardımcılığı yaptığım yıllarda, öğretmenim Prof. Dr. Pertev Boratav'ın isteklendirmesiyle masal derlemeye giriştim." (Tansel 2009: 180)

Tekerlemeler konusunda da aynı şekilde hocası Boratav'tan etkilendiğini yazarın şu sözleri açığa çıkartmaktadır:

Ben [...] sözlü gelenekten aldıklarımı yazılı olarak veren bir masalcıyım. İşlediğim bu kırk üç masalda, öğretmenim Pertev Boratav'ın verdiği ölçüyü aşmamaya çalıştım. Sözlü gelenekte masalı tatlandıran yinelemeleri (tekrar) attım. Masallarımı bazı masalcıların yaptığı gibi, tekerlemelere, yuvarlamalara boğmadım. [...] Evvel zaman içinde, kalbur saman içinde, vaktin birinde kalıp sözleri yerine, bazı masallarda 'ilksiz mavi urunda, mavi vaktin birinde' sözlerini kullandım. (Tansel 2009: 183)

Tansel'in yukarıdaki açıklamalarından geleneksel söz kalıplarının dışına çıktığı ve onların yerine kendi dünya görüşüne uygun ifadeler kullandığı, bunlardan birinin de "mavi vaktin birinde" sözü olduğu anlaşılmaktadır. Fakat Tansel 'mavi vaktin' anlamına dair bir açıklama yapmaz. Peki, naratolojik düzlemde "mavi" kavramını nasıl okumak gerekir? Burada iki soru akla gelmektedir: Hedef kitesinde çocuk okuyucularının olduğunu bildiğimiz metinde, yazar mavi renk ile gökyüzünün aydınlığına ve berraklığına mı işaret etmektedir? Ve bu şekliyle minik okuyucularına aydınlık bir gelecek için anlaşılabilirliği açık ve net olan bir hikâyenin kapısını mı aralamaktadır? Yoksa burada daha mitsel bir anlam içeren eski halk inançlarına bir gönderme mi söz konusudur? Çünkü renk mitolojisi açısından konuya yaklaşıldığında, halk anlatılarında mavi rengin doğrudan Göğe ve Gök Tanrı gerçeğine işaret ettiğini söylemek gerekir. Bu durumda "mavi" kavramı Oğuz Tansel masalında doğrudan göksel bir mittir. Bu sorunun cevabı yine Tansel'in kendi ifadelerinde yatar.

Masallardaki olağanüstü düşlerimizin gerçek olduğu çağımızdan bin yıllarca önce yaşamış halkların ekitinin karıştığı bu yaratmaların, göksel dinlerden önceki biçimine, yapısına varabilmeyi çok isterdim. İşlediğim masallarda, anlamı, olağanüstü büyü öğelerini doğaya yaslandırarak dünya görüşüme yaklaştırmaya çalıştım. (Tansel 2009: 182)

Halkların 'ekitini' (kültürünü) oluşturan mitolojik doku halkın masallarına bire bir yansımaktadır. Bu gerçeği gören Tansel, bahsi geçen mitolojik öğeleri oldukça bilinçli kullanan bir araştırmacıdır. Başka bir ifadeyle, Oğuz Tansel Türk kültür tarihine oldukça vakıf, Anadolu halk inancını iyi bilen, mitolojik öğeleri oldukça bilinçli kullanan ve masalın vazgeçilmez unsuru olan mitsel değerlerin özüne inen usta bir anlatıcıdır. Verilen örnekte, yani "mavi vaktin birinde" olarak aktarılan söz kalıbıyla yazar, masalı masal yapan söz konusu mitsel değerlerin özüne ustaca inmektedir. Burada yazarın, söz kalıplarının dokusunu ve onları oluşturan kavramların anlamını bozmadan kendi dünya görüşüne uygun bir şekilde günümüze ve okuruna anlaşılır bir şekilde uyarladığı açıktır. Çalışmanın ilerleyen bölümlerinde konuyla ilgili birçok örneğe yer verilecektir. Giriş formülünde uygulanan bu yöntem ara ve geçiş tekerlemeleri için de geçerlidir. Ara tekerlemelerinden bazıları aşağıdaki tabloda yer alır.

Tablo 1: Ara Tekerlemeler

Al'lı ile Fırfırı – Ara Tekerlemeler

- o "sular durur, dağlar yürür, tavşanlar uçar; karakışta kınalı güller açar"
 - o "günler şimşekçe çakıp geçer, aylar yıldızca akıp geçer"
 - o "durup dinlenmeden"
 - o "göz pınarlarına baka baka"
 - o "boyaları cıvı cıvı, süslemeleri biçim biçim"
-

Yukarıda verilen örnekler dikkate alındığında, sözlerin çocuk dünyası açısından kolay anlaşılır olduğu görülmektedir. Bahsi geçen söz kalıplarının hikâye örgüsü içerisinde yer alan bağlamları göz önünde bulundurulduğunda ise, tekerlemelerin hangi mantık sırasıyla işlendiği anlaşılacaktır. Örneğin padişah kızının isteği karşısında suların durması, tavşanların uçuşması gibi sözler, gerçekleşmesi mümkün olmayan bir isteğin dile getirildiğinin ifadesidir. Diğer taraftan günlerin “şimşekçe çakıp geçmesi” sürenin kısalığına, işaret eder. “Zaman Unsuru” başlıklı bölümde bu gibi ifadelerle daha ayrıntılı yer verilecektir.

Al'lı ile Fırfırı masalında kullanılan geçiş tekerlemelerine baktığımızda iki farklı yöntemin kullanıldığı dikkat çeker. Bunlardan birisi, Tablo 2’de görüldüğü üzere geleneksel halk masalında kullanılan ara formellerdir. Başvurulan diğer yöntem ise daha çok sanat masalı (kurgusal masal) için geçerli olan kurmaca formelleridir.

Tablo 2: Geçiş Formelleri

Al'lı ile Fırfırı Masalında Geçiş Formelleri	
Geleneksel Halk Masalına Özgü	Sanat Masalına Özgü
- o Günlerden bir gün, s.33 - o Az gidiyorlar, uz gidiyorlar; dere tepe düz gidiyorlar, s.34 - o Bekleye dursun, s.35	- o Altı ay bir güz gidiyorlar, s.34 - o Günler sonra, s.34

Geçiş formellerinin halk masalında farklı işlevleri vardır. Bunların *Al'lı ile Fırfırı* masalında da kullanıldığı gözlenmektedir. Örneğin “günlerden bir gün” ifadesinde herhangi bir zaman dilimi verilirken, “az gidiyorlar, uz gidiyorlar; dere tepe düz gidiyorlar” sözleri ile sürenin zorluğu anlatılmaya çalışılmaktadır. Bir başka örnekte ise “bekleye dursun” formeli kullanılmıştır. Bu yöntem halk masalında iki sahne arasındaki geçişi sağlar. Anlatı örgüsünde bir sahneden diğerine geçerken “onlar bekleye dursun” gibi sözlerle olayın anlatıldığı ilk sahne dondurulur ve paraleldeki diğer sahneye geçilir. Bu yolla bir nevi olaylarda eşzamanlılığın sağlanması ön plana çıkar. Verilen örneklerden anlaşıldığı üzere geçiş formellerinde Tansel geleneksel yöntemi kullanmıştır.

Diğer taraftan halk masalına uymayan formeller de söz konusudur. Örnek olarak “altı ay bir güz gitmek” veya “günlerden sonra” gibi ifadeler verilebilir. Sanat masallarına özgü bir kullanım olan bu formeller geleneksel halk masalından ayrılan işlevsel farklılıklara sahiptir. “Zaman Unsuru” bölümünde bu farklılıklara değinilecektir.

Tansel, masalını bitirirken şu sözleri sarf eder: “Oradan geliyorum, armağanlar gönderdiler hepinize”. Anlaşıyor ki Tansel, bitiş formelini oluştururken de geleneksel masal çizgisinden ayrılmamıştır. Bu durumda yazarın formeller konusunda her iki yönteme başvurduğu söylenebilir. Yani incelenen masalda, metnin içeriğine ve anlatının akışına göre halk masalına özgü formellerin yanı sıra yazara özgü söz kalıplarının da kullanıldığı görülmektedir.

Karakter Tipolojisi

Türk masal dünyası birbirinden farklı yapıda anlatı figürlerini bir arada toplayan zengin bir yapıya sahiptir. Karakterler olağan ve olağanüstü tiplerin yanı sıra, hayvanlar ve ruhlar âlemin temsilcilerinden oluşur. Genel olarak bakıldığında tipleri karakteristik özelliklerine göre ana karakterler (aktörler), düşman karakterler (engelleyiciler) ve dost (yardımcı) karakterler

olarak ayırmak mümkündür². Tansel'in *Al'lı ile Fırfırı* masalında halk masalına özgü karakterler yer aldığı gibi yazarın kaleminden çıkmış daha farklı yapıda figürlere rastlamak da mümkündür.

Geleneksel masal figürlerini özel kılan bir nitelik de onlara atfedilen isimlerdir ve birçok masal bu kahramanların isimleri ile tanınır. *Al'lı ile Fırfırı* masalında da karakterlerin ve isimlerinin çok yönlü kullanıldığı görülmektedir. Vurgulanması gereken ilk husus iki karaktere ait isimlerin başlıkta geçmesidir. Ancak naratolojik düzlemde beklenenin aksine burada iki sevgili değil birbirine düşman iki zıt tip karşımıza çıkar. Ana karakter olan kıza verilen isim "Fırfırı" iken, "Al'lı" kıza zarar veren ve doğaüstü güçlere sahip olan karanlık bir tipin adıdır. Dolayısıyla Al'lı ile Fırfırı'nın birbirine sevgi bağı ile bağlı bir çift olmadığı, bilakis her ikisinin de farklı emeller güden, bu nedenle birbirinden uzaklaşan iki karşıt figüre dönüştükleri hikâyenin akışı içerisinde ortaya çıkar. Karakterlerin masalda temsil ettikleri tip özellikleri ve rolleri göz önünde bulundurulduğunda konu daha iyi anlaşılacaktır.

Padişah Kızı, Fırfırı: Başlangıçta padişah kızı olarak anlatıya giren ana karakter, Tansel'in masal metninde hem güzel hem de "zeyrek" olarak tarif edilir ve bu şekliyle günümüz insanına daha çok yakınlaştırılır. Yani geleneksel halk masalından farklı olarak *padişah kızı* adlı figür 'göreni bayıltan' doğaüstü bir güzelliğe sahip değildir. Ama güzeldir. Ve bu özelliğinin yanı sıra aklını kullanan "zeyrek" bir tiptir. Bu yönüyle *padişah kızı* anlatı figürü olarak daha realist bir çizgide günlük hayatın içinden biridir. Fakat bu giriş sahnesinden sonra "Fırfırı" ismini alacak olan *padişah kızı*, halk masalı karakterine benzer tip özellikleri ile okuyucunun karşısına çıkar.

Burada gerek Türk masal dünyasına ait öğeler gerekse Grimm masallarına özgü tip özelliklerinin kullanıldığı gözlenmektedir. Masal dünyasında oldukça yaygın olan 'yasaklı kırkinci (40.) odayı açma' motifi, kimliğini gizleme adına yabancı biriyle kıyafet takasına gitme ('don değiştirme'), 'sihirli vasıtalar elde etme', tören alanına yine 'don' değiştirerek gitme, gizemli bir yabancı olarak padişah oğlunun gönlünü kazanma ve onunla evlenme gibi çeşitli motif dokuları³ *Al'lı ile Fırfırı* masalında da kullanılmaktadır. Bahsi geçen tüm motifler ana karakterin, yani kızın karşılaştığı olaylarla bağlantılı gelişmektedir. Özetlemek gerekirse, masal kahramanı olan kız bir taraftan aklını kullanarak öz kimliğini koruyan emansipe bir şahsiyet olarak karşımıza çıkarken, diğer taraftan aynı karakter kaderini yaşayan ve feleğin üzerine giden mitsel kimliğe sahip bir figür görünümünü alır. Burada yine, Türk mitik tefekkürü ile kendi dünya görüşünü harmanlayan ve Tansel metodu olarak adlandırılabilen Oğuz Tansel'e özgü anlatı tekniği karşımıza çıkmaktadır.

Al'lı: Alkuşaklı diğer adıyla Al'lı isimli figürü, halk masalına özgü çeşitli karakterlerin özelliklerini bünyesinde barındıran bir tip olarak değerlendirmek mümkündür. Al'lı başlangıçta kızın evleneceği müstakbel eş adayı olarak tan vaktinde okuyucunun karşısına çıkar. Bu sahnenin benzeri keloğlan masallarında yer aldığı gibi, *König Drosselbart* başlıklı Grimm masalındaki aynı isimli ana karakter ile de çok özdeşir⁴. Hikâye akışı içerisinde Al'lı karakteri *König Drosselbart* gibi başlangıçta masum bir oğlan ve kızın eş adayı rolünde görünürken, kısa sürede Grimm figüründen farklı olarak daha vahşi, doğaüstü özelliklere sahip olan bir deve hatta yer altı ruhuna dönüşür. Çünkü söz konusu tip demir kapısı olan ve arabanın

² Konuyla ilgili olarak bkz. Ozan 2008: 17-21; ayrıca bkz. Greimas 1971, Propp 1975, Todorov 1972

³ Söz konusu motifler ile ilgili ayrıntılı olarak bkz. Eberhard ve Boratav 1953, Ozan 2008, Ozan 2011, Ranke (1977-2015), Thompson (1955-58)

⁴ Her iki masalda ana karakter kız evlenecek yaşa gelince isteyenleri beğenmez ve onlarla (neredeyse) dalga geçer. Akabinde "Al'lı ile Fırfırı" masalında kız kendi isteği ile penceresinin karşısındaki yoldan geçen ilk ergenle evleneceğini belirtirken, kapıya gelen ilk adamı (Alkuşaklıyı) kabul eder. "König Drosselbart" isimli masalda ise kız taliplilerini geri çevirmesi üzerine babasından aldığı ceza ile kapıya gelen ilk dilenciyle evlenmek zorunda kalır. Görüldüğü üzere Tansel metninde kızın cezayı kendisinin belirleyip uygun görmesine karşılık, Grimm masalında ceza kızın babası tarafından verilir. Ancak her iki masalda ceza karşılığında 'kapıya gelen ilk kişiyle evlenme' motifinin işlenmesi anlatı dokusu açısından özdeş kabul edilebilir.

çıkamadığı ıssız bir yerde bulunan bir konuta sahiptir. Gerek evin içerisine gerekse evin içindeki odalara sırlı anahtarlarla girilmesi dikkat çekici diğer bir unsurdur.

Al'ının mezarda yatan bir ölünün ciğerini yemesi halk masallarındaki kötü niyetli derviş ve yer altı ruhlarını hatırlatır. Diğer taraftan don değiştirme yöntemiyle masaya, düveye ve haliya dönüşmesi ve saray halkının “uyanıklık özlerini” mavi sineklere dönüştürmesi gibi beceriler de söz konusu tipi periler dünyasına yakınlaştırır. Bu becerilerinin yanı sıra Al'lı karakteri aynı zamanda kızın karşısında zayıf kalan, kıza çabuk kanan bir tip olarak karşımıza çıkar. Örneğin kızı yasaklı odayı açması sebebiyle yiyerek cezalandırmak isteyen bu kötü ruhlu yaratık aynı zamanda, kızın helaya gitme isteğini geri çevirmeyip elinden kaçmasına neden olan zayıf bir tiptir. Bu sahne halk masallarında ejderhanın, devin veya kötü niyetli kişinin elinden kurtulan esir kızların durumuyla aynıdır⁵.

Tansel masalında kızın hilesine aldanan ejderha/dev değil Al'lıdır. Hikâyenin sonunda Al'lı girdiği kazanda haşlandıkça konağı al ışıklar bürür. Halk masallarında peri, ejderha veya dev gibi kötü ruhların yanarken etraflarına duman saçmaları veya etrafı alacakaranlığın sarması bu olay ile eşdeğerdir⁶. Bahsi geçen sahne ayrıca Kúnos masallarından T-50 ile de benzerlik gösterir⁷. Aynı karakterin kızın sözlerine ikinci kez kanarak girdiği kazanda haşlanması Grimm masallarından *Hänsel ve Gretel*'deki cadının yanmasını da hatırlatır. Görüldüğü üzere burada verilen bütün örneklerde yerli ve yabancı halk masalı motiflerinin kullanıldığı açıktır. Bu uygulama metinlerarasılık yöntemine bir örnektir.

Masalda geçen diğer karakterler dikkate alındığında, aktif ve pasif figürlerin farklılığı karşımıza çıkar. Hikâyede ana karakterlerin dışında isim veya unvanlarıyla anılan beş aktif karakter varken, arka planda yer alan ve olayların akışında sahneyi 'dolduran' daha pasif durumda yine beş farklı karakter tipi görülmektedir. Aktif oyuncuların her biri hikâyenin anlatı dokusuna yön veren etken tiplerdir. Örneğin:

Yaşlı yoksul bir nine: Bu figür kızın ormanda rastladığı yaşlı bir kadın tipidir. Yaşam mekânı hakkında fazla bir bilgi verilmeyen bu karakterin tip özelliği halk masalından biraz farklı bir yapıdadır. Halk masalında yaşlı yoksul kadın 'üç otuz' yaşındadır ve ana karakterin karşısına ölüm yolculuğunun⁸ sonunda çıkar. Yani ölümsüzlüğü simgeleyen sınır ötesi bir hayat çizgisine sahiptir. Aynı zamanda sınırsız bilgiyle donanmış olan bu karakter her tür sorunun karşısında çözüm üreten, yol gösteren ve akıl veren mistik ve bilge bir tiptir. Bu mitsel doku Oğuz Tansel masalında kaybolur. Hikâyede bu kadın “yaşlı yoksul bir nine” olarak tarif edilirken, kızın karşısına ormanda çıktığı belirtilir. Tansel masalında bu tipin yaşam mekânı ile ilgili başka bir bilgiye rastlanılmaz. Ve bu şekliyle söz konusu tip okuyucuda yalnızca gizemli ve yaşlı bir figür olduğu etkisi yaratır. Vurgulandığı üzere halk masalındaki mistik ve mitolojik yapı burada kaybolur.

İkinci bir husus ise, kızla yaşlı kadın arasında geçen diyalogun ve ilişkinin boyutudur. Kaçış yolunda kimliğini gizlemek isteyen kız, yaşlı nine ile kıyafetini değiştirir. Burada da yine halk masalına aykırı bir durum söz konusudur. Asıl kimliği gizleme adına gerçekleştirilen 'don değiştirme' eylemi, diğer bir ifadeyle kıyafet değişikliği halk masalında ana karakter ile çoban, dilenci veya ama bir ozan veya âşık/düşkün arasında gerçekleşir⁹. İftiraya uğradığı topluluğun içinde gerçekleri ortaya çıkartmak için farklı bir kimliğe bürünme yöntemi olan 'don değiştirme', Tansel masalında farklı bir işlevde kullanılır. Kız, düşmanı olan Al'lıdan kaçmak ve onun kendisini tanımamasını sağlamak için yaşlı ninenin kıyafetlerini giyer. Yani burada bağlam farklıdır.

⁵ Kúnos masallarında T-2, T-4, T-15, T-22, T-66 vb. kodlu metinler örnek verilebilir. Bahsi geçen metinler ve metinlerde kullanılan kodlar için bkz. Ozan 2009

⁶ Kúnos masallarında T-35 örnek verilebilir. Bkz. Ozan 2009

⁷ Kúnos masallarında “Yaşlı Cadı” başlıklı T-50 kodlu masalda 90'lık bir 'koca karı' vaktinde haksızlık ettiği ve bu nedenle periler tarafından gençleştirilen 80'lik kadının sözlerine kanar ve kalaycı fırınına girer. Gençleşeceğini düşünen “yaşlı cadı” girdiği fırında yanarak ölür. Bkz. Ozan 2009: 351-353

⁸ Bkz. Ozan 2011: 77

⁹ Bkz. Ozan 2011: 77-78

Vurgulanması gereken üçüncü bir nokta da Oğuz Tansel masalında ninenin, bu değişikliği kızdan alacağı mücevherler karşılığında yapmasıdır. Oysa halk masalında don değiştirme aşamasında para veya herhangi bir maddi unsur söz konusu olamaz. Takas ancak ve ancak iyi niyet karşılığında kıyafetler üzerinden gerçekleştirilir. Para veya altının alındığı durum da vardır elbette. Fakat bağlamı farklıdır.

Tansel masalında geçen ve “yaşlı nine” motifi ile bağlantılı olan bir başka anlatı ögesi de halk masalında önemli bir motif olan “sihirli vasıta”dır. Söz konusu unsur burada yaşlı ninenin kızı verdiği sihirli, Tansel’in sözleriyle “büyülü üç ceviz”dir. Nine, kızın başı darda kaldığı zaman, bunları açıp kullanmasını ister ve bu şekilde “güçlükleri” yeneceğini söyler. Oysa halk masalında, oğlanın veya kızın işine yarayacak sihirli vasıtayı gerektiğinde dev anası verirken, aynı tip sihirli vasıtanın kullanımı konusunda öğüt ve uyarılarını da eksik etmez.

Padişah-1: Fırfırının babası olan *Padişah-1* karakteri, kızının evlenmesini isteyen ve ona bu konuda ısrarlı davranan, dolayısıyla kızın tanımadığı biriyle evlenmeyi kabul etmesine sebep olan figürdür. Bu özellik Türk halk masalında bu şekilde görülmez. Geleneksel anlatıda padişah, kızına eş adayı olacak kişiyi ya sınavla ya da seçimle belirler. *Al’ı ile Fırfırı*’daki sahne yine *König Drosselbart* masalıyla eşdeğerdir¹⁰. *Padişah-1* figürü giriş sahnesinden sonra bir daha hikâyenin akışında görünmez.

Padişah-2: Bu karakter Fırfırı’nın Al’lıdan kaçarken sığındığı konağın sahibidir. Bahsi geçen karakter anlatıda sınırlı özellikleriyle karşımıza çıkar. Örneğin Fırfırı’ya acıyarak onu konağına “yumuşçu” olarak alır. Söz konusu figürün ayrıca evlenme çağına gelmiş bir oğlu vardır. Oğlunun hastalanmasına kaygılanıp hekimler ve bakıcı çağırmasının dışında hikâyede tekrar kendisinden bahsedilmez. Belirtilen özelliklere sahip olan söz konusu karakter halk masalındaki padişah tiplerine daha yakındır.

Padişah-2 Oğlu: Masalda ikinci padişah figürünün evlenme çağındaki tek oğludur. Oğlan eş adayını tellalların çağırıp topladığı kızlar arasından seçmek ister. Bu anlamda geleceğini kadere bırakan bir özellik okuyucunun karşısına çıkar. Güreş alanına gelen kızlar arasından sırasıyla mavi, mor ve ak kostümle geçen gizemli kızı âşık olur, onun derdinden hastalanıp yataklara düşer ve nihayetinde kızla evlenir. Ancak farkında olmadan eve getirdiği sihirli ayna, sihirli düve ve sihirli halı yüzünden eşi olan Fırfırı’nın Al’ıyla yeniden karşı karşıya gelmesine sebep olurken kendisi de Al’ının tuzağına düşer. Konaktakilerin başına geldiği gibi oğlan da uyanıklık özünü Al’lıya kaptırır ve derin bir uykuya yatar. Bu uykudan yine eşi olan Fırfırı’nın sayesinde kurtulur ve anlatıda tekrar görünmez. Oğlanın bu denli pasif bir konumda hikâye ağı içerisinde yer alması halk masalına çok uygun bir rol model değildir.

Bakıcı: Padişah-2 oğlu hastalandığında derdinin kara sevda olduğunu ve çaresinin Fırfırı adlı yumuşcuda bulunduğunu dile getiren kişidir. Halk masalında hekim, remilci vb. özellikteki figürlerin karşılığıdır.

Masalda geçen diğer karakterler bahsedildiği üzere anlatıyı dolduran daha pasif figürlerdir. Bunlar sırasıyla padişahın kızını istemeye gelen “dünürler”, Al’ının mezardan çıkartıp ciğerini yediği “ölü”, padişah-2’nin hanesiyle bağlantılı olarak “konak sakinleri”, “tellallar” ve “gelinlik kızlar” olarak beş farklı kategoride anlatıya giren figürlerdir.

Özetlemek gerekirse masal figürleri açısından iki konunun altı çizilmelidir. Temsil ettikleri roller açısından Tansel masalında kullanılan figürler halk masalı karakterleriyle isim açısından benzerlik gösterirken, onlardan farklı işlevlerle okuyucunun karşısına çıkmaktadırlar. Bunun tersi de söz konusudur. Aynı işlevi yerine getirdikleri halde isimleri farklı olan tipler de Tansel masalında okuyucuyla buluşur. “Bakıcı” figürü buna bir örnektir. Söz konusu tiplerin davranış modellerine bakıldığında ise yerine göre Grimm masallarındaki figürleri hatırlattıkları da görülür. Bu açıdan bakıldığında karakterlerin tipolojik özelliklerinin geleneksel Türk halk masallarından dikkate değer bir farklılık gösterdiği aşikârdır.

¹⁰ Bkz. dipnot 5

Mekân Unsuru

Tansel masalında coğrafi mekânlar kadar konutlar da mekân tasviri açısından önemli bir yer tutar. Coğrafi ve açık mekânlardan dikkati çekenler arasında “arabanın çıkamayacağı yer”, “ağaçlı görkemli bir orman”, “görmeli ağacın tepesi”, “güreş alanı”, ve “yüksekçe kaya” motifleri bulunur. Bunların dışında “demir kapı”, “kırk oda”, “konak” ve “mutfak” gibi kapalı mekânlar ise daha ziyade konutlara özgü bir mekân unsurudur. Her iki türdeki mekân motifleri hikâyenin anlatı dokusunda merkezi bir konuma sahiptir ve belirli mekânlar belirli karakterler tarafından ‘işgal’ edilmektedir.

Arabanın Çıkamayacağı Bir Yer: Padişah kızı – verdiği söz üzere – kapıya gelen ilk adamın peşine düşerek “arabanın çıkamayacağı bir yere” varır. Aracın ulaşmadığı bir yere insanın hiç çıkamayacağı göz önünde bulundurulursa, burasının medeniyetten uzak ıssız bir mekân olduğu düşünülebilir. Halk masalında böyle bir ortam ‘inin cinin top oynadığı yer’dir. Buradan ‘kervan geçmez kuş uçmaz’, yani burası beşer ve hayvanatın yaşam sürmediği bir yerdir. Dolayısıyla böylesi bir mekân halk inancında iyeler âlemine, halk masalında ise ruhlar âlemine işaret eder. Tansel masalında geçen “arabanın çıkamayacağı bir yer” ise daha dünyevi bir ifadedir, dolayısıyla bu sözle fiziksel zorluğun altı çizilir. Çünkü araba devam edemeyince geri kalan yolu kız ve adam yürümek zorunda kalırlar.

Demir Kapı: Kızın ve oğlanın geldiği ve ‘arabanın çıkamayacağı yer’de bulunan evin kapısı demirdendir. İri bir anahtarla açılan demir kapı, hanenin ne derece korunduğunu gösterdiği gibi gizemini de ortaya koymaktadır. Nitekim demir unsuru halk inancında nazara ve her türlü gizli güçlere karşı kullanılan bir nevi korunma aracıdır. Fakat realist bir yaklaşımla da demir sağlam ve sert bir madendir. Her iki durumda evin içerisine dışarıdan bir yabancıların girmesi mümkün görünmemektedir. Anahtarların iriliği ise iki farklı açıdan ele alınabilir. Çocuk dünyası açısından değerlendirildiğinde, cisimlerdeki büyüklük oranı onların sağlamlılığı ile eşdeğer işleve sahip olduğu düşüncesini uyandırır. Nitekim Tansel’in hedef kitlesi öncelikle çocuk okurlardır. Naratolojik düzlemde ise iri anahtarlar doğrudan hanenin gizemine işaret eder. Hane içerisinde bulunan odalar dikkate alındığında bu özellik daha bir anlam kazanır.

Kırk Oda: Hane içinde kırk oda bulunması, otuz dokuz odanın serbest sonuncu, yani kırkıncı odanın yasaklı oda olması evrensel anlamda çok yaygın bir halk masalı motifidir. Bir nevi sınav merkezi olan bu mekân ana karakterin verdiği sözü tutup tutmaması ve aldığı sorumluluğu yerine getirip getirmemesinin göstergesidir. Çünkü bu odanın içerisi alaca karanlıktır ve dışarıyla tek bağlantısı tavana yakın küçük bir pencerenin bulunmasıdır. Kız tavandan dışarı bakınca Alkuşaklı’nın farklı bir yüzüyle karşılaşır. Adam kazdığı bir sindeki çukurun içerisinde bulunan bir ölünün ciğerini yer. Kúnos masallarında T-54 kodlu metin ile benzerlik gösteren bu sahne kızın yaşadığı ahlaki bir sınav olarak yorumlanabileceği gibi, Şamanist toplum yapısına özgü ergenliğe geçiş sınavı olan inisiyasyon törenlerini de hatırlatmaktadır¹¹.

Ağaçları Görmeli Bir Orman: Konutların yanı sıra coğrafi mekânlar da Tansel masalında dikkat çekicidir. Bunlardan bir tanesi “ağaçları görkemli bir orman”dır. Burası kızın kaçarken sığındığı mekân olduğu gibi yaşlı ve yoksul bir ninenin bulunduğu yerdir. Halk masallarında ormanlık bölge aynı şekilde ana karakterler açısından bir sığınma merkezi konumundadır¹².

Görmeli Ağacın Tepesi: Kızın Al’lıdan kaçarken geceyi geçirdiği yer görkemli bir ağacın tepesidir. Halk masalında ağaçlar kız ve oğlanın tesadüfen karşılaştıkları gizemli merkezlerden birisidir. Ava çıkan yiğidin karşısına genelde ağacın tepesinde bulunan bir güzel çıkar. Oğlan ona hayran olur, evine götürür ve bir müddet sonra onunla evlenir. Ancak Tansel masalında durum farklıdır. Kız bu mekânı sadece geceleri uyumak için kullanır,

¹¹ Bkz. Ozan 2011

¹² Bkz. Ozan 2008: 97-101

gündüzleri ise yoluna, yani kaçışına devam eder. İleride evleneceği bir yiğit ile kaçış yolunun sonunda, vardığı bir konakta karşılaşır. Dolayısıyla ağacın tepesi halk masalından farklı olarak kızın oğlanla karşılaştığı yer olmayıp, daha ziyade bir dinlenme merkezi konumundadır. Bu özelliği ile ağacın tepesi mistik ve mitolojik özelliğini kaybederek daha dünyevi, profan ve daha realist bir görünüm sergiler.

Konak: Kızın kaçarken ulaştığı ve sığındığı yer bir padişaha ait olan konaktır. Burada bir müddet mutfak hizmetini gören ve 'yumuşçu' kimliği ile yaşayan kız, gerçek kimliği ortaya çıkınca hanenin oğlu ile evlenerek evin hanımı konumuna yükselir. Dolayısıyla burası kızın baba ocağından sonra yaşamını devam ettireceği ikinci yuvasıdır.

Mutfak: Kızın gerçek kimliğini gizleyerek çalıştığı yerdir. Yerli ve yabancı birçok halk masalı ile benzerlik gösteren bir mekân tipidir.

Güreş Alanı: Eş seçimi için kızların toplanıp şehzadenin önünden geçmesi gereken yer Tansel masalında "güreş alanı"dır. İronik bir yaklaşımla Tansel burada eş seçimini erlerin mücadele alanına benzetir. Çünkü burada birçok genç kız güzellikleri ile *padişah-2 oğlunun* gönlüne girebilmek için birbiriyle kıyasıya yarışır. Kızın mavi kostüm içerisinde alana geldiği, kendini gösterdiği ve oğlana kendini bağladığı yer dolayısıyla burasıdır.

Yüksekçe Kaya: Şehzadenin çıkıp kızlara baktığı yer "yüksekçe kaya"nın tepesidir. Halk masalında böyle bir mekânın karşılığı yoktur.

Karakter tipolojisinde olduğu gibi, mekân konusunda da yer ve konut adları halk masalını hatırlatırken, işlevsellikleri açısından geleneksel dokudan ayrılan özellikleriyle okuyucunun karşısına çıkar. Ayrıca halk masalında bulunmayan mekânlar da söz konusudur.

Zaman Unsuru

Zaman ögesi konusunda Oğuz Tansel'in üç farklı yöntem kullandığı gözlenmektedir. Bunların başında çocuk dünyasında kavranması kolay ve anlaşılır bir dille ifade edilmiş zaman birimleri gelir. Tansel'e özgü ifadelerin bulunması veya geleneksel söz kalıplarının farklı biçimlerde kullanılması masalda başvurulan diğer yöntem ve tekniklerdir.

Çocuk dünyası açısından anlaşılır bir dil ile yazılmış zaman birimleri incelendiğinde bunların ağırlıklı olarak "gün" kavramına odaklandığı görülmektedir. Örneğin "gün doğmadan", "günün ilk ışıkları içinde", "önceki günlerde" ve "gün batana dek" gibi ifadeler sabah uyanma vaktinden akşam yatma vaktine kadar geçen süreyi kapsayan zaman dilimleridir. Bu süreler ayrıca "ortalık aydınlanınca", "ertesi sabah", "akşam" ve "on beş dakika" gibi sözlerle tamamlanır. Verilen örnekler çocuğun düş dünyasını yormayacak gayri mitsel daha profan, günlük hayatın içinden dünyevi değerlerdir. Bu örnekler ayrıca masal karakterlerinin uğraşları ve fiili hareketleriyle de bire bir örtüşen söz kalıplarıdır. Alkuşaklı'nın sarayın önünden geçtiği an, kızın yola koyulup kaçışını sürdürdüğü an, Alkuşaklı'nın eve geldiği an bunlardan bazılarıdır. Buradaki söz kalıpları bir yerde geleneksel halk takviminde kullanılan zaman birimlerini hatırlatmaktadır. Kızın ceza/infaz öncesi oğlandan istediği süre ise yine çocuğun düş dünyasıyla uyum sağlayan "on beş dakika" gibi realist bir andır.

Yazarın başvurduğu ikinci yöntem kendine özgü değiş ve söz kalıplarıdır. Oğuz Tansel tarzı olarak tabir edilebilecek vakit odaklı anlatı öğelerinin başında hocası Boratav'ı hatırlatan "zaman zaman içinde" ve "mavi vakit" gibi ifadeler gelmektedir. Bunlar yukarıda bahsedildiği üzere mitsel dokunun çocuk dünyasıyla uyarlanması tekniğine dayalı dil objeleridir.

Tansel'in yeni oluşturduğu kavramlardan da söz etmek gerekir. Dikkatleri en çok çeken husus şüphesiz, tan vaktinin farklı bir söylemi gibi görünen "günün burnu" sözüdür. Bir başka ifade "günler şimşekçe çakıp geçer, aylar yıldızca akıp geçer" cümlesidir. Burada sürenin ne kadar hızlı akıp geçtiği söylenilmeye çalışılmıştır. Aynı ifade halk masalında "göz

açıp kapayana dek” geçen süreyi kapsayan bir andır. Görüldüğü üzere Tansel kendi tarzını oluştururken dahi geleneksel çizgiden çok uzaklaşmamaktadır. Bunu en iyi gösteren örneklerden biri de kızın oğlandan kaçarken “bir saatte bir konaklık yer almak” sözüdür. Çocukların kafasında canlandırabileceği bir süre olan bu zaman dilimi halk masalında “bir arpa boyu yol gitmek” sözüne karşılık gelir. Yani bir saat boyunca kişi yürüyecek, fakat en fazla bir konağın mesafesi kadar yol alacak. Şüphesiz ‘arpa boyu’ ölçümü yerine ‘konak’ ölçü birimi tarımsal kültürden uzaklaşmış ve kırsal yerine şehirde yaşayan çocuklar açısından daha kolay anlaşılır bir imgedir. Tansel’in dikkat çekmek istediği gerçeğin bu olduğunu söylemek yanlış olmaz. Aynı düşünceyle, herhangi bir zamanı anlatan ve halk masalında “günlerden bir gün” ile ifade edilen söz kalıbı için yine Tansel kendi üslubuyla “günler sonra” ifadesini tercih etmektedir.

Ancak geleneksel ifadelerin değiştirilerek mitsel dokunun bozulduğu hatta kaybolduğu durumlar da söz konusudur. Örneğin kız ve oğlanın saraydan çıkınca geçirdikleri yolculuğun zorluğu ve uzun sürmesi “Az gidiyorlar, uz gidiyorlar; dere tepe düz gidiyorlar, altı ay bir güz gidiyorlar” sözleriyle verilmektedir. Yukarıda vurgulandığı üzere ayları kapsayacak şekilde çok efor sarf edildiği halde oldukça kısa bir mesafe geride bırakmış olmaya karşılık gelen bu sözler kız ve oğlanın saraydan çıkınca geçirdikleri yolculuk süresini gösterir. Bu şekliyle bu yapı geleneksel halk masalından farklıdır. Halk masalında “az gitmek uz gitmek, dere tepe düz gitmek” ifadesi, “bir arpa boyu yol gitme” ile birlikte verilir. Ve bu şekilde ana karakter altı değil yedi ay, yedi mevsim veya yedi yıl atlatır. Yani bu sürenin sonunda geleneksel masal kahramanı ‘yedi’ yıllık zorlu bir süreci geride bırakmış olur. Yedi sayısı Türk mitolojisinde zorluğu ifade eden güç bir sürecin göstergesidir. Oysa “altı” rakamında bu değer yoktur. Aytaç (2005: 298) bahsi geçen sözlerin halk masalında “kesintisiz bir zaman dilimine işaret” ettiğini belirtirken “masal diyalektiğinde belirsiz, muğlak belirli bir zamanı işaret etmeyen tavrın, zamandan çıkış anlayışıyla” ilgili olduğunun da altını çizer. Aytaç ayrıca ‘az gittik uz gittik...bir arpa boyu yol gittik’ sözlerindeki “felsefi-mistik algılayışın ‘miş’li geçmiş zamanla bağlantısı”na da dikkat çeker. Verilen bu mitsel dokular Tansel masalında kaybolur.

Tansel’in kullandığı zaman odaklı dil objeleri incelendiğinde, her birinin çocuk dünyasına uygun, çocuğun anlayabileceği, hesaplayabileceği ve idrak edebileceği zaman dilimleri olduğu görülmektedir. Aynı yöntem sayı sembolizmi açısından da geçerlidir.

Sayı Sembolizmi

Zaman öğelerinde olduğu gibi sayı motiflerinde de Tansel çocukların düş dünyasına ve mantık hesabına uygun kavramlar kullanmaktadır. Örneğin şehzadenin eş seçimi için beklemesi gereken tören süresi “bir hafta”dır. Yedi günü kapsayan ‘hafta’ hesabı çocuklar açısından anlaşılabilir bir zaman birimi değildir. Bilakis gayri mitolojik ve realist bir ögedir – tıpkı “kaşık çalımında kente girmek” sözü gibi. Kaşığı daha çorbaya, yemeğe veya tase daldırmadan bir işin gerçekleşmesini anlatan “kaşık çalımı” ifadesi bir çırpıda olan bir işi anlatmakta, oldukça kısa ve çabuk geçen bir anı vermektedir. Halk masalında bu zaman dilimi “göz açıp kapayana dek” geçen süredir.

Bunların aksine mitsel dokunun yansıtıldığı sayı değerleri de vardır. Örneğin kızın görmemesi gereken yasaklı mekân “kırkinci oda”dır. Veya kız ile şehzadenin düğünü “kırk gündüz kırk gece”de yapılır. Kırk sayısı Türk mitolojisinde olgunluğu ifade eder. Yasaklı olan kırkinci odayı açıp açmama konusunda kız dolayısıyla bir nevi ‘olgunluk’ sınavı atlatmaktadır. Düğünün “kırk gündüz kırk gece” geçmesi de aynı düşünce kapsamında değerlendirilebilir. Ancak halk masalından farklı olarak kırk ‘gün’ Tansel masalında kırk ‘gündüze’ dönüşmüştür. Gece vaktinin çıkartıldığı “gün” odaklı 24 saatlik zaman dilimi yerine “gündüz” vakti kullanılmıştır. Bu da yazarın çocuk okurlarına ‘gündüz eğlen geceyi uykuyla geçir’ mesajı verdiği izlenimi yaratmaktadır.

Görülüyor ki Tansel, masal dünyasını okurlarıyla buluşturduğunda, hedef okuyucu kitlesi olan çocukların günlük programını ve yaşam düzenini de dikkate almaktadır. Bu da pedagojik bir yaklaşımdır.

Renk Sembolizmi

Al'lı ile Fırfırı masalında kullanılan renklere gelince burada da aynı şekilde mitsel değerleri olan ve olmayan renkler dikkat çekmektedir. Mitolojik değer birimi içeren renkler arasında “mavi”, “al” ve “ak” renkler gelir. Yukarıda bahsedildiği üzere “mavi” ve “ak” göğe ve Gök Tanrı'ya işaret ederken “al” renk ateşin, ailenin ve ocağın rengidir. “Ak” rengin ayrıca akla ve bilgeliğe işaret ettiğini de unutmamak gerekir. Masalda kullanılan “mor” rengin mitsel bir değeri yoktur, dolayısıyla işlevselliği bakımından ‘dünyalı’ ve ‘olağan’ kimliğe işaret ettiğini söylemek gerekir. Peki, anlatı düzleminde bu ifadelerin karşılığı nedir? Örneğin kızın sırasıyla mavi, mor ve ak kostümüyle tören alanına geldiği sahneler ne anlama gelmektedir?

Kız mavi kostümler içerisinde güreş alanına geldiğinde, farklı bir kız olduğu, olağanüstü, özel ve kutsal olduğu mesajı verir. Yani burada ‘gök’ unsuruna dolayısıyla mitsel kimliğe bir gönderme söz konusudur. Bahsedildiği üzere gayrı mitolojik, güncel ve dünyevi bir renk ise “mor”dur. Kızın aynı alana mor renkli kıyafetlerle gelmesi ise onun aynı zamanda olağan bir dünyalı olduğu, dünyevi bir ana babanın evladı olduğuna işaret eder. Ak renkleri ise kızın bilgeliğine ve aklını iyi kullanmasına bir göndermedir. Burada dikkati çeken unsur ise renklerin kullanım sırasıdır. Renklerin mavi-mor-ak gibi bir sıralamayla kullanılması anlatı düzleminde kızın özel/kutsal, olağan ve akıllı biri olarak tanıtıldığı izlenimi verir. Tansel’in okuyucularına bu mesajı vermek istediği söylenebilir.

Bir başka örnekte ise kızın kapısına gelen ilk kişinin bir “al” kuşağa sahip olması dikkat çeken bir unsurdur. Al rengin belirtildiği üzere ateş, ocak ve aile kültürüne işaret etmesi, ‘al’ kuşağı ile tanıtılan damat adayının doğrudan “aile” kurma niyetiyle geldiğinin göstergesidir. Görüldüğü üzere renkler yerinde ve işlevsel kullanılmıştır. Bu durum *Al'lı ile Fırfırı* masalının, kalemi güçlü ve oldukça usta bir anlatıcının elinden çıktığını göstermektedir.

Sonuç

Al'lı ile Fırfırı metni incelendiğinde yazarın, çok yönlü yöntem ve teknikler kullanarak masalını okuyucularıyla buluşturduğu görülmektedir. Burada özellikle Türk mitik tefekkürü ile Oğuz Tansel dünya görüşünün harmanlandığı, geleneksel yöntem ile yazara özgü söz kalıplarının bir arada kullanıldığı bir Oğuz Tansel yönteminden söz etmek gerekir.

Örneğin tekerlemeler gibi farklı anlatı öğelerinin çocuk dünyasıyla algılanması mümkün imgelere indirgenmesi dikkati çeken ilk husustur. Bir başka nokta metnin semantiğine yöneliktir. Halk masalına özgü motiflerin bağlam endeksli işlevsel farklılıkla yeniden sentezlenerek kullanılmasının yanı sıra, mitsel dokunun çocuk dünyasına uyarlanması tekniğine yer verildiği görülür. Yani mitik tefekkür açısından önem arz eden motifler bilinçli bir biçimde ve yerinde kullanıldığı gibi, söz konusu değerlerin yerine göre metin dokusu içerisinde kaybolduğu da gözlenmektedir. Örneğin mekân, sayı ve renk sembolizmi açısından mitsel değerler ve mitolojik unsurlar günümüze uyarlanmış, çocuk dünyası açısından anlaşılır ifadelerle dönüştürülmüştür. Hedef kitlesinde çocuk okurlarının olduğu söz konusu masalın bu şekilde başarılı bir metne dönüştüğü muhakkaktır. Bu şekilde çocuk okur bir taraftan masal dünyasıyla tanışacak, diğer taraftan Türk mitolojisine küçük bir giriş yapacaktır. Ancak aynı yöntemle kültürel miras açısından önem arz eden mitsel dokunun belli bir oranda kaybolduğunun da altı çizilmelidir.

İncelenen metinde sanat masalına özgü çizgilerin yer aldığı da gözlenmektedir. Mitsel, olağanüstü motiflerin yanı sıra daha profan, günlük hayatın içinden anlatı öğelerinin ve söz kalıplarının kullanılması buna bir örnektir. Ayrıca metinlerarasılığa örnek sayılabilecek

Grimm, Kúnos ve başka halk masallarından benzer sahnelerin metin içerisinde eritilmesi de kullanılan yöntemler arasında sıralanabilir.

Özetle Oğuz Tansel masalını okumak ve anlamak tarihi, kültürel ve mitsel dokuda anlamlı bir yolculuğa çıkmak demektir.

Kaynaklar

- Aytaç, P. (2005) "Masal", Türk Dünyası Edebiyat Kavramları ve Terimleri Ansiklopedik Sözlüğü. Ankara: AKM Yayınları, s. 295-305.
- Boratav, P. N. (1969) *Az Gittik Uz Gittik*. İstanbul: Adam Yayınları.
- Eberhard, W. ve Boratav, P.N. (1953) *Typen Türkischer Volksmärchen*. Wiesbaden: Franz Steiner Verlag.
- Greimas, A. J. (1971) *Strukturelle Semantik*. Braunschweig: Friedr. Vieweg und Sohn.
- Ozan, M. (2008) *Die 'tote' Seele. Die Brautwerbung als narrativer Diskurs im Volksmärchen der deutschen und türkischen Erzählkultur*. München: Iudicium Verlag
- Ozan, M. (2009) *Osmanlı Dönemi Türk Halk Masalları 1*. Ankara: Turhan Yayınevi.
- Ozan, M. (2011) "Geçiş Ritüelleri ve Halk Masalları", Milli Folklor 91. Ankara: Geleneksel Yayıncılık, s. 72-84.
- Ozan, M. (2015) "Eflatun Cem Güney'in Kalemile Fantastik Kurgulama: 'Sanat Masalı'", *International Journal Of Eurasia Social Sciences*, 6 (20), 164-182.
- Propp, V. (1975) *Morphologie des Märchens*. München: Carl Hanser Verlag.
- Ranke, K. (1977-2015) *Enzyklopädie des Märchens*. Berlin: Walter de Gruyter Verlag.
- Tansel, O. (2009) *Al'lı ile Fırfırı. Masallar. Cilt 1*. Ankara: Elips Kitap.
- Thompson, S. (1955-58) *Motif-Index of the Folk-Literature*. Bloomington ve Indianapolis: Indiana University Press.
- Todorov, T. (1972) "Die Grammatik der Erzählung", *Strukturalismus als interpretatives Verfahren*. Darmstadt und Neuwied: Hermann Luchterhand Verlag, s. 57-71.

Ortaokul Türkçe Ders Kitapları İçin Seçilmiş Masal Metinlerine Eleştirel Bir Bakış

A Critical Approach to Texts of Tale in Middle Schools' Turkish Textbooks

Prof. Dr. Murat ÖZBAY

Gazi Üniversitesi

Özet

Bu çalışmada 2005 ortaokul Türkçe ders kitaplarında yer alan masallar kitaplardaki kullanım sayıları, kazanımlar ve ihtiva ettiği değerler açısından incelenmiştir. Yapılan incelemede; 2005 programına göre hazırlanan 6-8.sınıf Türkçe ders kitaplarında masal kullanımının, tematik yaklaşımdan dolayı azaldığı, masalların dinleme ve okuma metni olarak kullanıldığı ve daha çok bu iki beceri alanının kazanımlarıyla ilişkilendirildiği belirlenmiştir. İncelenen masallarda en çok dayanışma değerine (5 masalda), daha sonra sevgi (4 masalda), misafirperverlik ve yardımseverlik (3'er masalda), çalışkanlık, duyarlılık ve dürüstlük (2'şer masalda), âdil olma, aile birliğine önem verme, barış, bilimsellik, hoşgörü, saygı, temizlik (1'er masalda) değerlerine yer verildiği tespit edilmiştir. İncelenen masallarda "alay etme, yalancılık, fitnecilik, üvey anne zulmü, adaletsizlik ve savaş" gibi olumsuzlukların yer aldığı görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Ders kitabı, masal, değerler.

Abstract

In this study, the tales has been examined on frequency of using, educational aims and their moral values which are involved in middle schools' Turkish textbooks, these books are used 2005 year. According to findings number of tale is decrease because of thematic approach. Also text of tales are used for listening and reading abilities and more associated with listening and reading aims. The "solidarity" is the most mentioned value with 5 tales. In additions the values of "love" (in 4 tales), "hospitableness", "cooperativeness" (in 3 for each), "sedulity", "sensitiveness", "righteousness" (in 2 for each), "being fairy", giving importance for unity of family, "peace", "being scientific", "tolerance", "respect", "cleanliness" (1 for each) are presented in 6-8th classes' Turkish textbooks. Furthermore, the negatives of "irrision", "falseness", "factiousness", "cruelty of step dame", "unfairness" and "warfare" etc. are determined in this investigation.

Keywords: Textbooks, tales, values.

Giriş

Kâmûs-ı Türkî'de mesel kelimesinden galat olarak türediği (Şemseddin Sâmî, 1317/1901: 1289) belirtilen masal; halkın ortak ürünü olan ve sözlü gelenekte yaşayan (TDK, Güncel Türkçe Sözlük), tamamen hayal ürünü olan ve anlattıklarına inandırmak iddiasında olmayan (Boratav, 2000), olayları masal ülkesinde cereyan eden (Sakaoğlu, 2003), çocuklara söylenen cin, peri hikâyesi (Şemseddin Sâmî, 1317/1901: 1355) olarak ifade edilmiştir.

Olağanüstü olayları anlatması sebebiyle masallar, yüzyıllardan beri hem büyüklerin hem de çocukların ilgisini çeken önemli bir edebî türdür. Mısırlılar, Çinliler, Hintliler, Asurlular, Fenikeliler, İbraniler ve Yunanlıların halk eğitiminde masallardan yararlandıkları ifade edilmektedir.

Masallar kadar insanı hayata hazırlayan, onun duygularını besleyen başka tür yoktur. Masal, geleceğin insanını şekillendirir. İçinde yaşadığı çevreyi devler ülkesi gibi gören çocuk, masal yaratıklarını da hemen çevresindeki kişilere benzetecektir (Enginün, 1987).

Günümüzde masalın çocuklar için yararlı olduğu görüşü daha ağır basmakta ve çocukluk dönemi içinde, 5-9 yaş arası “masal çağı” olarak adlandırılmaktadır. Dilidüzgün (2004), masal çağı çocukları ile masal türü arasındaki ilişkiyi anlatırken şu noktalara değinmektedir:

1. Masalların kurgusundaki düşsel boyut ile çocukların düş dünyası koşutluk gösterir.
2. Masallardaki abartı ve karşıtlıklar, çocuğun merakını sürekli olarak canlı tutar.
3. Çocuğun dünyasında “nedensellik” eksiktir. Masallarda da olup biten olaylara ilişkin nedenselliğe dayalı bir gerekçe yoktur.
4. Masalların sonuçlarına bakıldığında olumlu bir dünya yansıttıkları görülür.
5. Masallar öğreticidir ve yaşama ilişkin birtakım erdem dersleri verir.

Masallara olan ilgi günümüzde biraz farklılaşarak da olsa devam etmektedir. Fantastik film ve diziler tamamen masal özelliği göstermektedir. İlgiyle okunan ve izlenen Harry Potter ve Yüzüklerin Efendisi gibi kitaplar ve filmler masalın günümüz dünyasında önemini kaybetmediğini aksine modern insanın ilgisini çekmeye devam ettiğini göstermektedir. Bu durum modern insanın masalların o hayalî dünyasına olan ihtiyacının bir göstergesi sayılabilir.

Kültürümüzde masal anlatma geleneğinin önemli bir yeri vardır. Araştırmacılar, birçok farklı bölgeden masal derlemeleri yaparak bu sözlü gelenek ürününü yazılı ve dolayısıyla kullanılabilir hâle getirmişlerdir. Günümüzde masalların; çocuğun hayal gücünün geliştirilmesinde, erdemli olmasında, millî değerler kazandırılmasında ve ana dili öğretiminde büyük bir payı vardır.

Bu çalışmada 2005 ortaokul Türkçe ders kitaplarında yer alan masallar kitaplardaki kullanım sayıları, kazanımlar ve ihtiva ettiği değerler (âdil olma, aile birliğine önem verme, bağımsızlık, barış, bilimsellik, çalışkanlık, dayanışma, duyarlılık, dürüstlük, eşitlik, estetik, hoşgörü, özgürlük, saygı, sevgi, misafirperverlik, sorumluluk, temizlik, vatanseverlik, sağlıklı olmaya önem verme, yardımseverlik) açısından incelenmiştir.

Yöntem

Öncelikle Türkçe ders kitaplarında masallara ne oranda yer verildiğinin görülmesi faydalı olacaktır. Aşağıda 1981 ve 2005 programlarına göre hazırlanmış kitaplarda masal kullanma oranı karşılaştırmalı olarak görülmektedir:

Çizelge 1: 1981 ve 2005 Programlarına Göre Hazırlanmış Ortaokul 6.Sınıf Türkçe Ders Kitaplarında Masal Kullanma Oranı

Sınıf	1981 Programı Kitapları	Masal Sayısı	2005 Programı Kitapları	Masal Sayısı
6. Sınıf	Başarı Yayınları	3	MEB Yayınları	1
6. Sınıf	Elit Yayınları	3	Koza Yayınları	2

6. Sınıf Yıldırım Yayınları	4	Evren Yayınları	2
6. Sınıf MEB	2	Öğün Yayınları	1
6. Sınıf Dörtel Yayınları	2	Doku Yayınları	2
6. Sınıf Mahir Yayınları	5		
6. Sınıf Altın Yayınları	5		
6. Sınıf Fil Yayınevi	2		
6. Sınıf Serhat Yayınları	0		
6. Sınıf Koza Yayınları	0		
6. Sınıf Özyürek Yayınevi	1		
Ortalama masal sayısı	2,5		1,6

Çizelge 1'e göre 1981 programına göre hazırlanmış 6.sınıf Türkçe ders kitaplarına bakıldığında on bir kitap içerisinde sadece iki kitapta masala yer verilmediği, iki kitabın beş ve bir kitabın dört masala yer verdiği, genelde ise her kitapta ortalama 2,5 masal kullanıldığı görülmektedir. 2005 programına göre hazırlanmış kitaplarda ise en fazla bir kitapta 3 tane masala yer verildiği, genelde de her kitapta ortalama 1,6 masal kullanıldığı söylenebilir.

Çizelge 2: 1981 ve 2005 Programlarına Göre Hazırlanmış Ortaokul 7.Sınıf Türkçe Ders Kitaplarında Masal Kullanma Oranı

Sınıf	1981 Programı Kitapları	Masal Sayısı	2005 Programı Kitapları	Masal Sayısı
7. Sınıf	Elit Yayınları	3	MEB Yayınları	1
7. Sınıf	Yıldırım Yayınları	2	Pasifik Yayınları	0
7. Sınıf	MEB	2	Harf Yayınları	0
7. Sınıf	Dörtel Yayınları	4	Koza Yayınları	0
7. Sınıf	Altın Yayınları	4	Cem Veb Ofset	0
7. Sınıf	Fil Yayınevi	3	Gizem Yayıncılık	0
7. Sınıf	Koza Yayınları	2		
7. Sınıf	Metinler Yayıncılık	0		
7. Sınıf	Serhat Yayınları	0		
7. Sınıf	Başarı Yayınları	0		
Ortalama masal sayısı		2		0,16

Çizelge 2'ye göre 1981 programına göre hazırlanmış 7.sınıf Türkçe ders kitaplarından on kitap içerisinde üç kitapta masala yer verilmediği, iki kitabın dört masala yer verdiği,

genelde ise her kitapta ortalama 2 masal kullanıldığı görülmektedir. 2005 programına göre hazırlanmış kitaplarda ise sadece Milli Eğitim Bakanlığının hazırladığı kitapta masala yer verilirken diğer kitaplarda masal kullanılmadığı tespit edilmiştir.

Çizelge 3: 1981 ve 2005 Programlarına Göre Hazırlanmış Ortaokul 8.Sınıf Türkçe Ders Kitaplarında Masal Kullanma Oranı

Sınıf	1981 Programı Kitapları	Masal Sayısı	2005 Programı Kitapları	Masal Sayısı
8. Sınıf	MEB Komisyonu	2	Enderun Matbaacılık	2
8. Sınıf	Dörtel Yayınları	2	MEB Yayınları	0
8. Sınıf	Altın Yayınları	2	Koza Yayınları	0
8. Sınıf	Fil Yayınevi	1	Pasifik Yayınları	0
8. Sınıf	Yıldırım Yayınları	0	Evren Yayınları	0
8. Sınıf	Mahir Yayınları	0	Yıldırım Yayınları	0
8. Sınıf	Elit Yayınları	0	Bisiklet Yayıncılık/Ada Matbaacılık	0
8. Sınıf	Başarı Yayınları	0		
8. Sınıf	Koza Yayınları	0		
Ortalama masal sayısı		0,78		0,28

Çizelge 3'e göre 1981 programına göre hazırlanmış 8.sınıf Türkçe ders kitaplarından dokuz kitabın dördünde masala yer verildiği, genelde ise her kitapta ortalama 0,78 masal kullanıldığı görülmektedir. 2005 programına göre hazırlanmış yedi kitabın sadece birinde masala yer verildiği anlaşılmaktadır.

Model ve İncelenen Materyal

Bu çalışmada, ulaşılabilen Türkçe ders kitapları kullanıldığı için uygun örnekleme yapılmış; 6.sınıftan beş, 7.sınıftan altı ve 8.sınıftan yedi ders kitabı incelenmiştir. Durum tespitinin amaçlandığı, betimsel nitelikli bu çalışma; toplam 18 ders kitabındaki on bir masal incelenerek yapılmıştır.

Verilerin Toplanması ve Çözümlemesi

Veriler toplanırken öncelikle metinlerin dil becerilerine göre kaçır kazanımla ilişkilendirildiği tespit edilmiş daha sonra da İlköğretim 4-5 ve 6-7.sınıflar Sosyal Bilgiler dersi öğretim programlarında ifade edilen değerlerin hangilerini ihtiva ettiği içerik analizi yapılarak belirlenmeye çalışılmıştır.

Bulgular

Masallarla İlişkilendirilmiş Kazanımlar

Çizelge 4: 2005 Programına Göre Hazırlanmış Ortaokul 6-8.Sınıf Türkçe Ders Kitaplarındaki Masalların Dil Becerilerine Göre Kazanım Sayıları

Kitap	Masal Adı	Dinleme İzleme	Okuma	Konuşma	Yazma
6.Sınıf MEB Yay.	Bir Masal Ülkesinde Anadolu	11	-	5	6
6.Sınıf Koza Yay.	Keloğlan İle Sihirli Kuş	22	-	6	12
6.Sınıf Koza Yay.	Masal Adam	16	-	13	6
6.Sınıf Evren Yay.	Sevgi Ağacı	18	-	5	9
6.Sınıf Evren Yay.	Kar Tanesi	-	12	4	7
6.Sınıf Öğün Yay.	Yırtıcı İşkembe Çelebi Efendi	-	14	11	3
6.Sınıf Doku Yay.	Dört Arkadaş	-	14	10	13
6.Sınıf Doku Yay.	Akkız Karakız	-	20	11	17
7.Sınıf MEB Yay.	Bülbül ile Bağcı	12	-	6	6
8.Sınıf Enderun	Güneş Battı	-	11	4	5
8.Sınıf Enderun	Bir Orman Masalı	13	-	6	5

Çizelge 4 incelendiğinde on bir masalın altı tanesinin okuma, beş tanesinin dinleme metni olarak seçildiği, dinleme ve okuma kazanımlarının daha çok olduğu, bunların yanında metinle ilişkilendirilmiş konuşma ve yazma kazanımlarına da yer verildiği görülmektedir.

Masallarda Yer alan Değerler

İncelenen masallarda bağımsızlık, estetik, sorumluluk, vatanseverlik, sağlıklı olma gibi değerler dikkate değer şekilde yer almamıştır. Masallarda dikkat çeken değerler aşağıdaki çizelgede gösterilmiştir:

Çizelge 5: 2005 Programına Göre Hazırlanmış Ortaokul 6-8.Sınıf Türkçe Ders Kitaplarındaki Masallarda Yer Alan Değerler

	Adil olma	Aile birliği	Barış	Bilimsellik	Çalışkanlık	Dayanışma	Duyarlılık	Dürüstlük	Hoşgörü	Saygı	Sevgi	Misafirperverli	Temizlik	Yardımlseverli
Bir Masal Ülkesinde Anadolu	X				X	X		X						
Keloğlan İle Sihirli Kuş											X			
Masal Adam				X	X									
Sevgi Ağacı			X			X	X				X			X
Kar Tanesi		X									X	X		
Yırtıcı İşkembe Çelebi Efendi						X						X		
Dört Arkadaş						X	X							X
Akkız Karakız								X				X		
Bülbül ile Bağcı									X					
Güneş Battı						X							X	X
Bir Orman Masalı										X	X			
TOPLAM	1	1	1	1	2	5	2	2	1	1	4	3	1	3

Yukarıdaki değerlerin masallarda nasıl yer aldığı aşağıda açıklanmıştır:

Adil Olma

Bir Masal Ülkesinde Anadolu adlı masalda, bey masalın sonunda nasıl adaletli bir karar verebileceği noktasında kararsız kalıyor. Bu, zor da olsa her durumda âdil olmak gerektiği hususunda önemli bir örnek olarak yer almaktadır.

Aile Birliğine Önem Verme

Kar Tanesi masalında Daniel ve Anna, kızları Kar Tanesi'nin hayatta kalabilmesi ve bir aile olabilmek için oturdukları yeri bırakıp on ay boyunca kış mevsiminin yaşandığı soğuk bir köye taşınırlar.

Barış

Sevgi Ağacı masalında tilkinin fitneleri sebebiyle kavga eden hayvanlar barış yapmışlardır.

Bilimsellik

Masal Adam'da öğrenciler öğretmenlerinin verdiği ödevi bilimsel yollarla yapmaya çalışırlar.

Çalışkanlık

Bir Masal Ülkesinde Anadolu adlı metinde bey, kızını vereceği delikanlılara alın terleriyle çalışıp para biriktirmelerini ancak bu sayede kızını alabileceklerini söylüyor ve üç delikanlı çalışmaya gidiyorlar.

Masal Adam'da öğrenciler öğretmenlerinin verdiği ödevi yapmak için büyük gayret sarf ediyorlar.

Dayanışma

Bir Masal Ülkesinde Anadolu adlı metinde, beyin kızını isteyen üç delikanlı evlenmek istedikleri kızı dayanışma içerisinde hastalıktan kurtarmışlardır.

Sevgi Ağacı masalında üç fare ölmek üzere olan tilkiyi el birliği ile ağacın altına getiriyorlar.

Yırtıcı İşkembe Çelebi Efendi masalında köylüler kediye teşekkür etmek için ziyafeti beraber hazırlıyorlar.

Dört Arkadaş adlı masal metninde temel değer “dayanışma”dır. Bu masalda ceylanı kurtarmak için kaplumbağa, karga ve fare iş bölümü yaparak hemen onu kurtarma planı yapıp çalışmaya başlıyorlar. Kaplumbağa yakalanınca da diğer arkadaşları onu kurtarmaya çalışıyorlar.

Güneş Battı masalında çocuklar güneşi aramaya beraber gidiyorlar.

Duyarlılık

Sevgi Ağacı masalındaki fareler ölmek üzere olan tilkiye karşı duyarlılar ve ona yardım ediyorlar.

Dört Arkadaş adlı masal metninde karga, ceylanın başına bir şey geldiğini düşünerek onu aramaya çıkıyor.

Dürüstlük

Bir Masal Ülkesinde Anadolu adlı masalda, beyin kızını isteyen delikanlıların sıfatlarından birinin “*özü sözü doğru*” olduğu ifade edilmiştir.

Akkız Karakız masalında yünü uçan ve avlusuna konan teyzeye Ayşegül iltifat etmiş ama iltifatlarının doğru olduğu, gerçekten doğru söylediği anlaşılmıştır. Fatmagül de aynı kişiye iltifatta bulunmuş ancak onun iltifatlarının da yalan olduğu ortaya çıkmıştır.

Hoşgörü

Bülbül ile Bağcı adlı masal metninde önce kırgınlıkla bülbülü hapseden bağcı sonradan onu affederek serbest bırakıyor.

Saygı

Bir Orman Masalı'nda akçaağaçların meşelere saygı gösterdiği ifade edilmiştir.

Sevgi

Keloğlan ile Sihirli Kuş masalında Murat Şah ile Gülyüz Sultan'ın aşkı dile getirilmiştir.

Sevgi Ağacı masalında anlatılanlara göre kum çölünün ortasındaki “sevgi ağacı” orada sevgi ve mutlulukla beslenerek yeşil kalırmış. Hayvanlar, güneş ve rüzgar bu ağaca hep sevgiyle davranırlarmış.

Kar Tanesi masalında Daniel ve Anna; köyün bütün çocuklarına sevgi gösterirler, sadece evde besledikleri 6 kedi ve 4 köpeğe değil, ormanda yaşayan diğer yaratıklara da iyi davranırlarmış.

Bir Orman Masalı'nda akçaağaçların meşelerin saygı gösterisine sevgi ile mukabele ettikleri anlatılmıştır.

Misafirperverlik

Kar Tanesi masalında, Daniel ve Anna, komşu çocuklar için pastalar yapar, onları evlerinde misafir eder ve ağırlarlarmış.

Yırtıcı İşkembe Çelebi Efendi masalında köyün ağası, karanlık basınca köylerinde kalmak zorunda kalan yolcuyu evinde misafir eder.

Akkız Karakız masalında yünü uçan ve avlusuna konan teyze Ayşegül'ü evine davet eder ve ona güzel bir sofraya hazırlar.

Temizlik

Güneş Battı masalında insanlar çevreyi kirletmeleri hâlinde bunun kötü sonuçları olabileceği ifade ediliyor.

Yardımseverlik

Sevgi Ağacı masalında fareler ölmek üzere olan tilkiyi ağacın altına getirerek ona yardım ediyorlar. Ağaç, rüzgar ve hayvanlar da onun iyileşmesi için çabalıyorlar.

Dört Arkadaş adlı masal metninde, tuzağa yakalanan ceylana arkadaşları kaplumbağa, karga ve fare yardım etmeye çalışıyor.

Güneş Battı masalında çocuklar ve gökkuşağı, güneşi iyileştirmeye gayret ediyor.

Bu değerler yanında masalarda “alay etme, yalancılık, fitnecilik, üvey anne zulmü, adaletsizlik ve savaş” gibi olumsuzluklar da bulunmaktadır. Masallardaki bu olumsuzlukların örnekleri aşağıda sunulmuştur.

Alay Etme

Yırtıcı İşkembe Çelebi Efendi masalında yolcu, kedi hakkında bilgisi olmayan köylülerle dalga geçiyor. Ancak masalda insanların bilgisizliğiyle alay etmenin kötülüğüyle ilgili bir bilgi ya da ders verilmiyor.

Yalancılık

Yırtıcı İşkembe Çelebi Efendi masalında yolcu, kedi hakkında köylülere onun insan yeme ihtimali olduğunu söylüyor. Yine aynı masalda bu sefer tilki hem köylülere hem de kediye yalan söylüyor. Ancak masalda yalancıların cezalandırılması gibi bir durum söz konusu değildir.

Akkız Karakız masalında yalan söyleyen Fatmagül'ün yüzü simsiyah olmuş ve cezasını bulmuştur.

Fitnecilik

Sevgi Ağacı masalında tilki fitnecilik yaparak hayvanların arasını bozuyor, sevgi ortamını dağıtıyor. Ancak sonunda bu yaptığı için cezasını görüyor.

Üvey Anne Zulmü

Akkız Karakız masalında üvey anne Ayşegül'e zulmetmektedir. Ancak bu zalim üvey annenin cezalandırılması söz konusu olmamıştır. Ayşegül de güzel bir neticeye ulaşamamıştır.

Adaletsizlik

Akkız Karakız masalında üvey anne kendi kızına giydirir ve her şeyi ona yedirir ama Ayşegül'e aynı muameleyi yapmazmış.

Savaş

Bir Orman Masalı'nda akçaağaçlarla meşeler gün ışığı için savaşıyorlar. Bu savaştan sonra hiçbiri kesilmekten kurtulamıyor. Metnin sonunda “Savaş yaparsanız akıbetiniz kötü olur.” mesajı verilmek istenmiştir.

Sonuç ve Tartışma

1981 programına göre hazırlanmış kitaplarda özellikle 6. ve 7.sınıflarda ortalama iki masala yer verildiği, 2005 programına göre hazırlanan kitaplarda 6.sınıfta bütün yayınevlerinin mutlaka masala yer verdiği, 7. ve 8.sınıflarda ise masal kullanımının azaldığı ve her iki sınıfta da birer yayınevinin kitaplarında masal kullandığı tespit edilmiştir. 2005 programına göre hazırlanan 6-8.sınıf Türkçe ders kitaplarında masal kullanımının, tematik yaklaşımdan dolayı azaldığı söylenebilir.

6-8.sınıf Türkçe ders kitaplarında masalların dinleme ve okuma metni olarak kullanıldığı ve daha çok bu iki beceri alanının kazanımlarıyla ilişkilendirildiği ifade edilebilir.

İncelenen masalarda en çok dayanışma değerine (5 masalda), daha sonra sevgi (4 masalda), misafirperverlik ve yardımseverlik (3'er masalda), çalışkanlık, duyarlılık ve dürüstlük (2'şer masalda), âdil olma, aile birliğine önem verme, barış, bilimsellik, hoşgörü, saygı, temizlik (1'er masalda) değerlerine yer verildiği belirlenmiştir. İncelenen masalarda bağımsızlık, estetik, sorumluluk, vatanseverlik, sağlıklı olma gibi değerlere pek yer verilmemiştir.

Bazı masalarda “alay etme, yalancılık, fitnecilik, üvey anne zulmü, adaletsizlik ve savaş” gibi olumsuzluklar da bulunmaktadır. Bazı masalarda fitneciliğin, yalancılığın ve savaşın kötü sonuçları olacağı ve bunları yapanların hak ettikleri cezaya çarptırılacakları ifade edilmiştir. Ancak “Yırtıcı İşkembe Çelebi Efendi” masasında insanların bilgisizliğiyle alay etmenin ve yalancılığın kötülüğüyle ilgili herhangi bir olay olmamış, bir bilgi ya da ders de verilmemiştir. Akkız Karakız masasında da üvey annenin zulmü ve adaletsizliği cezasız kalmış, sadece yalan söylemesi dışında annesinden daha masum olan üvey annenin kızı Fatmagül cezalandırılmıştır.

Kaynaklar

- Boratav, P. N. (2000) Masal, 1987 Çocuk Edebiyatı Yıllığı içinde. İstanbul: Gökyüzü Yayınları.
- Dilidüzgün, S. (2004) *Çağdaş Çocuk Yazını-Yazın Eğitime Atılan İlk Adım*. İstanbul: Morpa Kültür Yayınları.
- Enginün, İ. (1987) Edebiyat ve Çocuk Edebiyatı, 1987 Çocuk Edebiyatı Yıllığı içinde. İstanbul: Gökyüzü Yayınları.
- MEB (2005) *İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi (4-5. Sınıflar) Öğretim Programı ve Kılavuzu*. Ankara: Devlet Kitapları Müdürlüğü.
- MEB (2005) *İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi (6-7. Sınıflar) Öğretim Programı ve Kılavuzu*. Ankara: Devlet Kitapları Müdürlüğü.
- Sakaoğlu, S. (2003) *Masal Araştırmaları*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Şemseddin Sami (1317/1901) *Kâmûs-ı Türkî*. Dersaâdet: İkdâm Matbaası.

Oğuz Tansel'in Yayınlanmamış Mektup ve Şiirlerinden Örnekler

The Examples from Oguz Tansel's Unpublish Letters and Poetries

Mesut ÖZCAN

Özet

Bildiri, Oğuz Tansel'in 1992-1993 yılları arasında yazdığı ve bugüne değin yayımlanmış mektup ve şiirlerinden alınan örneklerden oluşmaktadır. Mektuplar el yazısı ile, şiirleri ise bazıları el yazısı ile, bazıları da daktilo ile yazılmıştır. Hem mektuplarından hem de şiirlerinden vereceğimiz örneklerle, Oğuz Tansel'in kişiliğini ve düşüncelerini yine onun kaleminden öğrenmiş olacağız. Bir tesadüf sonucu elimize geçen onlarca mektup ve notlardan sadece birkaç tanesine bu bildiride yer vereceğiz.

Anahtar Sözcükler: Oğuz Tansel, mektup, şiir.

Abstract

The paper consists of samples taken from letters and poems published by Oguz Tansel between 1992 and 1993. Letters are written in handwriting, while poems are written in handwriting and some in typewriters. With examples we will give from both his letters and his poems, we will have learned the personality and thoughts of Oğuz Tansel from his pen again. We will include only a few letters and notes in this declaration as a result of a coincidence.

Keywords: Oguz Tansel, letter, poem.

Giriş

Oğuz Tansel, edebiyatımızda akıcı, temiz Türkçesi ile kendine yer edinmiştir. Eserlerinde akıcı bir söyleme ve arı bir dile sahiptir. O, daha çok Eflatun Cem Güney geleneği ile kıyaslanır. Ancak Fikret Demirağ'a göre, Eflatun Cem Güney geleneğinden Oğuz Tansel'i ayıran "yalnız masal anlatmakla yetinmemesi; metinlere çağdaş yorumlar, değerler katması. Masallardan yola çıkarak, çağdaş ve barışçı bir dünya ve Türkiye, sevecen insanlar, yaşanır bir hayat erekleri doğrultusunda, günümüze göndermeler yapması, bildiler iletmesi..." (Demirağ, 1987)

Ozanlığı bakımından da Ceyhun Atıf Kansı geleneği içerisinde değerlendirilir. Bu değerlendirme, şiirlerindeki arı dil, akar bir su doğallığındaki imge ve sözcükler, ses tınıları açısından yapılmaktadır. Bu bağlamda onun şiirlerindeki üslup, kırsal bir yatakta akıyor. Fikret Demirağ'a göre, "Bozkır insanının ve kentte bile kirlenmemiş inançlarından ve insani

değerlerinden ödün vermemiş (ya da daha az ödün vermiş) insanın şiirleri bunlar.” (Demirağ, 1987, s.10)

Oğuz Tansel'in mektuplarına baktığımızda da, yukarıda eserlerine ilişkin verdiğimiz örneklerdeki aynı tadı yakalarız. O, mektuplarında da, başından sonuna sanki bir masal dokur gibi, sanki bir masal anlatır gibi kullanır dili. Bu yüzden mektuplarda aktarılanlar, sanki her hangi birine anlatılan ya da anlatılmış masallar gibi gelir. Masallarında da bolca halk edebiyatı, özellikle de sözlü halk edebiyatından isimler, kavramlar kullanır. Aşağıda vereceğimiz örneklerde de bu rahatlıkla görülecektir.

Oğuz Tansel'in Mektuplarında Oğuz Tansel:

Bu kısa ön bilgiden sonra şimdi artık Oğuz Tansel'in elimizdeki yayımlanmamış mektuplarına ve şiirlerine geçebiliriz.

Öncelikle şunu belirtmeliyim. Bu mektuplar ve şiirler bir tesadüf sonucu elimize geçti. Onlarca mektup ve notlar, dizeler var elimizde. Bunlar belki gelecekte düzenlemesi yapılarak kitaplaştırılabilir. Birkaç tablo da var elimizde, başkalarına ait, ancak Oğuz Tansel'in arkalarına notlar yazdığı...

Oğuz Tansel, 28 Haziran 1992 günlü, “Sevinin Gereksizliği Konulu Deneme” başlıklı, ilk üç sayfasını kırmızı bir kalemle el ile yazdığı metnin dördüncü ve son sayfasında şunları yazıyor:

“Bu aygıt bozuk, şerit tek yanlı çözülüyor, düzeltmek için bir saat becelleşiyorum; parmaklarım, takılı kâğıt kirleniyor. Elyazımla yazsam, okunaklı yazayım diye özenirken düşüm bozuluyor. (...)

Daha sonra, kendisinden, kişiliğinden, yapısından söz eder Oğuz Tansel, yazının geri kalanında. Şöyle der:

“Birazcık kendimden söz edeyim, özet olacak, izninizle: A/ Yaşantımda diyalektikle matematiği egemen kılmak için, iyi bir insan olmak kaygısıyla, güzelden, güzelliğten; doğrudan, doğruluktan, iyiden, iyilikten yana savaşımdı verdim. Bunları gerçekleştirmenin dışında, zenginlik, urun, mal mülk tutkularım olmadı. Elimde olanları savurdum, yasalı, yasa dışı elde edebileceğim her şeye sırt çevirdim, yüz vermedim. Yaşantıma gerçeklerle düşlerimin eytişimsel savaşımı egemen oldu. Bir yerde çırılçıplak gerçekçi, onun yanıbaşında düşçü olurum. Masalları gerçekleştirmek, gerçekleri masallaştırmak diyebilirsiniz bu eylemlerime...

B/ Bilinçli yaşadığım urun süresince, hep gerçek bir dost, arkadaş, gerçek bir sevgi arayıp durdum, sonuçta denemelerim, eylemlerim emeklerim boşa gitti, kalakaldım!.. Yalnızlığımın denizleşmesi bundan. C/ Öğrenmek, bilmek, beni varsıl kılar, toplum içinde aranır yapar, çevreme yardım etmek olanağı verir. Toplum içinde, kendimden gayrılarında da sorumlu olduğumu hiç unutmam, unutmadım. Ç/ Kendime, başkalarından da çok saygılıyım usumca. Dış görünümünden çok öze bakarım. Anında olmasa da her davranışı, her sözcüğü yorumlar, her eylemi anlamaya çalışırım. Gözümde, yanımda her şey önemlidir, değerlidir. “

Oğuz Tansel, bu yazısının devamında, aslında kendisini anlatmakla hata yaptığını, yanlış yaptığını söylüyor. Nedenini de şöyle açıklıyor:

“İyemoğlu’nu anlatmaya kalkmakla yine yanlış yaptım. Çevremdekiler, beni, tanımak için yorulmadan öğrenip kolayca kullanabiliyorlar, gerektiğinde harcaıveriyorlar. Bu güne değin böyle oldu. Hiçbir konuda kendime bile güvenmem!.. Bağışlayın, bendeki eşek, keçi inadı mı, yoksa kırılıp bükülmeyen bir istencim mi var? Her şeyde, her eylemde güzellik ararım; bulaşık yıkamakta bile, her işi ciddiye alırım. Varlıklara, bunların içinde insana hiç kıyamam. Bana kıyanlara bile kötölük yapamam. Bu konağa geldim, iyi olmak için çok çalıştım, özen gösterdim ya, eksikli, adıklı, ağmanlılıktan kurtulamadım. Kendimden söz etmekten utanıyorum, bu konu da burada kalıversin.”

Oğuz Tansel, elimizde olan, yine Haziran 92’de yazılan “Telefonda Mektup” isimli mektubunda da kendinden, kişiliğinden, yapısından söz eder. Şöyle yazar mektubunun bir yerinde:

“(...) İyemoğlu O. Tansel’i gerçek sevide, gerçek dostlukta hiçbir kul geçemez... Bu erdem çizgisine gelebilirler belki ama bir santim geçemezler, o çizgiden kulaç kulaç atlayıveririm, dökölüp kalır sahteciler... Nece kurnaz, budalalar vardır, çevrelerindeki altın yürekli kişileri, dostlukta, sevide kandırdıklarını sanırlar. Er ya da geç yalan boyaları, sahte kınaları uçup gider... İ. O. Tansel, düzenli, dengeli, ölçülü... bir kişi değildir. Bu konuda kendini hiç beğenmez, neylersin ki, yapısı gereği değıştirilemez. ‘Evet’ini ‘hayır’ diye, ‘hayır’ dediğini ‘evet’e hiçbir güç çeviremez, hiçbir makamla, parayla, yosmalarla kandırılmaz; kişiliği merden de elmaştan da sağlamdır. Bu nedenle onun dostluğu, sevisi çok ağırdır, bahalıdır, özeti bu İyemoğlu’na dayanılmaz, o, zordan da zordur. Komut almayı hiç sevmez, usuna koyduğunu yapar, sözü senetten sağlamdır; kolaydan kaçır, zoru seçer. Yağcılık yapanlara bile kötölük yapamaz...”

Oğuz Tansel’in Yayımlanmamış Şiirlerinden Örnekler:

“YASAMYASAL KENDİNE KIYDI

Öndeyiş

A/

Ecemiz Güneş ana olmadan önce
Sevi tözüyle fır dolandı uzayda;
Us mayasıyla oldu evrensel yasa;
Gezegen kardeşler doğdu: Işınlanan
Tözlü seviyi üreten Can Yumağı
Ateş kanatlı doldurdu yeri, göğü
Tüm varlıklar uyanır Irakay’lıca:
Doğumların sevinç olduğu evlerde
Gurbet, ayrılık, dert olmayan dünyadan
Kazanı yık, evi barkı yak da gel!
İşitsel bir erinçle doysun insanlar.

B/

Bir Tanrıça yontusu değin anlamlı,
Duruşu güvenli, çıdamlı dağca,
Yürüyüşü, başak duman üğrelenme,
Yıldız yağır, urun duralar bakınca.
Evrenin özünde sevi çekirdeğı
Köksalar erdemli dostluk toprağına;

Ateş soluyan vurgun, dinlemez yasa
Özgürlük, mutluluk, düşsü yorulmazım;
Erinç sarıp sarmalar yaşantımızı.
Barış üretelim, ağarsın karanlık,
Kazanı yık, evi barkı yakıver gel!
Ölümsü ayrılık bitsin her zorbalık...

Kendine Kıyan YasamYasal'ın Süreği

1/

Göze başında Kerbela'lı gibiyim;
Sensizliğim dayanılmaz kum sınatı
Vurgun ateşini yemeyen bir yürek
Benzer, güneşte çürüyen kof ağaca.
Bir nice güzeli siliverir gölgen;
Gülüm, karanfilim, nazlı dağ menevşem,
Gerçek dostluk, gerçek sevi, bir de öfkem
Bir çif küheylan kırat turna kanatlı
Özgürlük savaşından çıktın yiğitçe!
Elâ gözlerinin yıldız ışıısıyla
Kazanı yık, evi barkı yakıp da gel
Deliliğimiz anılsın çağlar boyu

2/

Erdemleri geçilmez tan ışı,ı,
Çıdamı Eysü, göksel düş vurgunu
Soyağacı, soyu Selçuklu güvercini
Bakışları güvenli ilkyaz sabahı
Yalansız toplumda çiçeklenir yaşam
Kınalı kuşların içi mavi sevinç;
Kardelen gücünde alnağı, sezgisi
Dal gözünde, tomurcukta, gizli dev güç
Solursa: kuru dal donanır çiçeğe,
Umuda düşümsü, ele gelmez özlem
Irakay'ının onurlu yaşantısı
Kazanı yık, evi barkı yıkıver gel!
Yıldızlar dökülür "ak" topuklarına.

Kendine Kıyan

3/

Özgürlük pahalı, ele geçmez çiçek.
Soylu yaradılışın insanlaştıkça,
Kolların kucaklasın dağlı denizi;
Durulur kasırga, masmaviş gül açar
Kırda bayırda: sevinç sığmaz göklere
Özeni, çiçeklendirir kuru dalı
Ay, taşları öper, donanır orman;
Yavuklu türküsü tutar dağı taşı.
İnsan kafası: Aylı Beşparmak dağı,
Şeytan, tanrı, cin üretmiş söylenceyi
Kazanı tezce yık, evi barkı yak da gel,
Canım, gözüm gibi seviyorum sevince.

4/

Beklemenin kanı konuşur kilimde
Dağı Ferhatça eritir tutkun olan,
Mermer, çelik deler sevdalı yangını.
Tatlı bakışı yer delince donar
Kalırım; usum duralar şaşkınlıktan.
Gözalmak, göz doldurmak bir sana vergi.
Yücenin şanı: bilmezlenir suçları...
Geleceği, korkusuz aliver göze.
Düşlere batarsa köz yağar içime.
Kör karacı ne bilsin ayı, güneşi;
Kazanı yık, evi barkı yak da gel,
Beklemek, ateş gömlek ölümcül acı.

5/

Dörtlü, üçgen çizgi indirgenir bire:
Özlem, deli ırmakça boğar kişiyi.
Balık karnında kaç gün kalmış yalavaç?
Sıcak üçgenlerin doyulmaz durağı...
Bu sevdâ dillerden düşmesin urunda.
Yakmak, yanmak yürek ister Pir Sultan'ca.
Olmasın sayrılık, onulmaz kan yaş, dert, çile.
Elâ gözün değse sevinç solur orman.
Buyruğuna giren can yeller Ecesi
Engelleri kaldırır, yol olur deniz.
Kazanı yık, evi barkı yak, tezin tezi gel:
Yüreği güneşli, al topuklu güvercin.
İyemoğlu Oğuz Tansel"

Oğuz Tansel, yukarıda alıntı yaptığımız Haziran 1992 günlü, "Telefonda Mektup 1"de yer alan mektubunun arkasına el yazısıyla Ruhi Su ile bir atışmayı yazmış. Ruhi Su Oğuz Tansel'in can dostudur. Ruhi Su, Çumra'da sürgünde iken kendisini sık sık ziyaret etmiş onu hiç yalnız bırakmamıştır. Bu bilgiyi veren Remzi İnanç'ın yazdığına göre "Konya ve ilçelerine gönderilen siyasi sürgünlerin de tanısın tanımasın dostu, ağabeyi, yoldaşıdır Oğuz Tansel" (İnanç, 1988). Oğuz Tansel Ruhi Su ile atışmasında şöyle demiş:

"Aldı Ruhi Su:

O yar gelir yazı da yakan gül olur

Yüzün görsem tutulur dilim lâl olur.

Aldı İyemoğlu:

O yar gider yazı da yakan kül olur

O yar gelir kıraç dağlar gül olur.

Aldı Ruhi Su:

Evlerine vara gele usandım
El kızını ben kendime yâr sandım
Yüreğime hançer soktu gül sandım.

Aldı İyemoğlu:

Evlerine vara gele usandım
Irakuç'u ben kendime yar sandım
Onuruma tükürdüler kâr sandım.”

Elimizde olan başka bir şiiri de “KINDAM XVI” isimli şiiridir. Şiirin, son halini almadığı besbelli. Şiirin üzerinde el yazısıyla bazı düzelteler yapmış. Şiir, yapılan düzelteleriyle birlikte şöyle:

“KINDAM XVI

Ceylanların Mavi Evi
Masmavi Güle Kondu Evren.

Olağanüstü şaşırtan
Kindam'lanma güzellik
Sevi bu, yakar ocağı,
İlkin tutuluverir dil,
Güllenir dudak kıvrımı
Bursa'lı bakışan gözleri.

Çınçınlı, etkili dili;
Yüreği, beyni insancıl;
UYUM, ışııkça gen'inden.
Her neni dirimle dolu;

Boya, toprak kuşanır sevgi
Çıdamlı, usta elinde.
Us güneşi dopdolu can.

Özgürlüğü yıldız balı,
İyemoğlu yer, içer,
Kindam'la uyur, uyanır;
Çatal yüreklim, vermez yüz:
Silme sevda ev kanı.
Geçit vermez karanlığa,
Yalan dağını un eder.

Destan yazsam düş uzaylı:
Oğuz Tansel, uzatma hiç,
Sığmaz inceliği usa.
Canım, güzeller güzeli,
Kulunun güneşe tacı.”

Bilindiği gibi Oğuz Tansel Jaques Prevert'tin “Barbara” adlı şiirini çevirmiş ve bu güzelim çeviri ile yaygın olarak tanınmıştır (Tansel,). Oğuz Tansel'in elimizdeki notlarının içerisinde, Parnasçı akımın önde gelen temsilcilerinden biri olan Küba asıllı Fransız şair Jose-Maria de Heredia'nın Fransızcadan çevirdiği “Kutsal Dağlar” isimli şiiri de bulunmakta. Demek, Tansel çevirileriyle de edebiyatımıza katkıda bulunmuş. Şiirin çevirisini şöyle yapmış Oğuz Tansel:

“KUTSAL DAĞLAR

Mavu buzullu gıranit, moren, arduvaz
Tepelerin fırtınası; yalçın geçitlerin
Yuva dolu ormanları, Melhu'dan Begle
Buğdayı, çavdarı kökler, söker atar.

Eskide tutsaklar kırıycılara eğilmez,
Karanlık koyaklarda kartal, ayı, kurt,
Prene dağ keçisiyle ilgilenirdi dostça.
Uçurumlar, kutsanmış burgacılı seller.

Ölümcül yeraltı zindanından kaçan
Tutsak Jeninon; bu granolit kolonu
Sundu özgürlük nöbetçisi tepelere.

Sessizliğin titreştiği bu tepelerden,
Gürgümüş, açık, değiştirilemez havada,
Duyarım haykırışlarını özgür adamın.”

Jose-Maria de Heredia

Çeviren: Oğuz Tansel

Tansel, çevirdiği bu şiirin altına da şöyle notlar düşmüş şiirle ilgili:

“Bu çeviride, uyak aramadım; temayı bozmadan, dahası şairin yontuca görkemli biçimini korumaya çalıştım ya, uzun dizeden kaçmak için (kent, sağır, kıral, gibi, bir, bu) sözcüklerini almadım, iki sözcükte çoğulu tekil yaptım. Şiir yazıldığı dilde bile düz yazıyla anlatıldığına göre şiir çeviren şair de olsa göbeği patlar. Burada çeviri yöntemlerinden söz etmeyeceğim. Sone biçimini çok bozmadan, özgürlük temasını bir şair olarak nasıl işlerdim; diye çeviri yapmayı –hele şiirde- yeğlemek isterim.”

Oğuz Tansel, bu açıklamanın hemen altına da, yine kendi el yazısı ile kendine dair bir not düşmüş:

“İyemoğlu'yla yarış yapılamaz:

Yapılırsa yenilen kazanır, o kaybeder.”

Oğuz Tansel'in, elimizde bulunan ve kendi el yazısı ile yazdığı mektup ve şiirlerinin arasında, A 4 kâğıdına kocaman harflerle yazdığı ve "Duyuru" adını verdiği şöyle dizelere rastlıyoruz:

"A/

Cümle Âlem

En iyidir, en güzeldir

Aktöreden sağ töreden

Kesinkes şaşmazlar

Özeti: Bütün yaşantılarında

Doğrudan, iyiden

Güzelden yanadır

B/

İyemoğlu ailesinden

Torusların 1200 – 1400 metre yüksekğinde

Meyre köyünde doğmuş belirgin özelliklerinden

Deliliğiyle ünlü şair-yazar Oğuz Tansel

Kötüden de kötüdür, biline..."

Kaynaklar

Demirağ, F. (1987) "Yalın Bir Ozan, İyi Bir Anlatıcı, Oğuz Tansel", *Halkın Sesi*, 25 Şubat 1987, 10.

İnanç, R. (1988) "Çatal Yürekli...", *Bilim ve Sanat Aylık Kültür Dergisi*, 90, 52-53.

Tansel, A. (2009) "'Prevert'in Barbara'sı' ve Üç Çevirisi Üstüne", *Ç.N. Çeviri Edebiyat*, 8, 112-120.

Kıbrıs Masallarının Özellikleri

The Characters of the Tale Cyprus

Doç. Dr. Şevket ÖZNUR

Yakın Doğu Üniversitesi

Özet

Masallar, ülke insanlarının ortak yaratısının ürünüdür. O kadar çok sevilmektedirler ki, çoğu zaman değişik coğrafyaların birbirleri ile kaynaşmasını sağlayarak insanlığın ortak mirası haline gelirler. Ağızdan ağıza, kuşaktan kuşağa aktarılan, ancak aktarılırken yaşanan çağın gereksinimlerine, beklentilerine, özlemlerine göre yeniden şekillenen, doğa dışı varlıkların zaman dışı mekânlarda insanlarla yaşadıkları olağanüstü olayları dile getiren bir anlatı türüdür, masallar. Hani, televizyonun veya daha yakın zamanda bilgisayarın tüm zamanımızı çalmadığı günlerde, annelerimizin bizi erken uyutmak için yatağımızın başında veya ninelerimizin, dedelerimizin torunları bir araya geldiğinde sükûneti sağlamak için ballandıra ballandıra anlattığı bir edebi türdür, masallar. Kıbrıs'a ait olmasa da daha ilk okumaya yazmaya başladığımız günlerde, sık sık karşılaştığımız bir öğretim aracıdır, masallar. Bazen öğreticidir, ama çoğu kez eğlendirici. Biz farkında olmasak da çok küçük yaşlarda onlarla başlayan arkadaşlığımız, tüm yaşamımız boyunca kimliğimizle kaynaşarak sürer ve gider. Onlar hep benliğimizin bir köşesindedir; çocukluğumuza olan özlemimizin ya da gerçekçi olup da imkânsızı istememizi sağlayan içimizdeki çocukluğun bir parçasıdır. Günümüzde çocuklar için masal kahramanlarının yerini, giderek çizgi film kahramanları almaktadır. Diğer taraftan, ne yazık ki, otantik Kıbrıs masallarını bilen kişilerin sayısı da gün geçtikçe azalmaktadır. Okullarımızda çocuklarımızı eğitmek için farklı ülkelerin öyküleri, masalları, fablları kullanılmaktadır. Bir edebi tür olarak masalların başlıca kullanıcısı kuşkusuz çocuklardır. Demek ki, Kıbrıs masallarını unutulmaktan kurtarmanın başlıca yöntemi, doğrudan kullanıcısına, çocuklarımıza ulaştırmasıdır. Otantik masallarımız, psikolojik ve pedagojik değeri dikkate alınarak günümüz Türkçesi ile yeniden düzenlenir ve okullarımızda öğretmenlerimiz tarafından önerilirse, çocuklarımız bir yandan kendi masalları ile okuma-yazma öğrenme olanağına kavuşacak, bir yandan da masallar geleneksel işlevlerini yerine getirebilecektir. Bu makalemizde Kıbrıs Masallarının özellikleri hakkında bilgiler sunmaya çalışacağız.

Anahtar Sözcükler: Masal, Kıbrıs masalları, Kıbrıs Türk ve Rum masallarının ortak özellikleri.

Abstract

Tales is a product of the creation of the common people of the country. They loved it so much that they are often becomes the common heritage of humanity by providing integration with each of the different regions. By word of mouth, passed from generation to generation, but transferred experienced the age requirements, expectations, reshaped according to their aspirations is a narrative form to express the extraordinary events in which they live with people in places outside time being unnatural, fairy tales. Behold, TV, or at a time when, more recently, playing computer all our time, our mothers beginning of our bed for us to sleep early early or nine of our is a literary genre that enthuse to ensure that the lull when it comes together the descendants of our grandfathers, fairy tales. Although Cyprus has recently started to begin writing the first reading is a teaching tool that we often encounter, fairy tales. Sometimes it is instructive, but often entertaining. We are unaware of it at a very young age in our head that friendship with them is our identity while merging all of our lives and move on. They are always in a corner of the flesh; There is longing for a child who is a part of our childhood or realistic within us allows us to ask the impossible. Today, the location of the fairy-tale for children, is increasingly cartoon heroes. On the other hand, unfortunately, authentic Cypriot number of people

who know the tale is decreasing day by day. stories of different countries to educate our children in our schools, fairy tales, fables are used. The main users of the tale as a literary genre is undoubtedly the children. So, the main way to rescue from oblivion the tale of Cyprus, directly to the user, is for our children. Our authentic tale, restating the modern Turkish taking into account the psychological and pedagogical value, and if recommended by our teachers, our schools, our children will have the opportunity to learn to read and write a hand with their tales, while the tales and able to fulfill the traditional functions. In this article, we will try to provide information about the characteristics of the Cyprus Tables.

Keywords: Tales, tales of Cyprus, Greek and Turkish Cypriot tales common characteristics.

Giriş

Kıbrıs masallarını değerlendirirken Ada'nın sosyal yapısını ve yerleşim birimlerini bilmemiz gereklidir. Köy karma mı, yoksa Türk köyü veya Rum köyü mü? Bu köylerin komşu köylerle ilişkileri nasıldır? Etraf köylerin yapısı nedir? Köy, içine kapanık mı, yoksa çevre köylerle alışverişi var mı? Düğünlerde, bayramlarda, paskada, ekim zamanı birbirlerine gelip gidiyorlar mı veya yardım ediyorlar mı? Masalcı masal söylemek için bu köylere gitti mi? Oralarda kaldı mı? Kuraklık zamanı, savaş zamanı özellikle 2. Dünya Savaşı'nda yurt dışına gitti mi? Köyde elektriğin olup olmadığını... Bu tip soruları çoğaltabiliriz. Bunları bilmeden Kıbrıs masallarını değerlendirmek yanlış olur. Çünkü Türkler ve Rumlar yüzyıllarca bu adada yaşadılar ve yaşamaktadırlar. Doğal olarak türlü ilişkilerde bulundular, birlikte çalıştılar, iş yaptılar ve kültürel alışverişte bulundular. Bunlar maddi ve manevi açıdan çok önemli alışverişlerdi. Yemek kültüründen günlük konuşma diline, müzikten oyuna kadar her konuda etkileşim görülebiliyor. Özellikle bunlar sözlü kültür ürünlerinde örneğin; masal, mani, atışma, ağıt, türkü, sövgü vb. türlerde çok belirgin düzeydedir. Halk anlatılarında, özellikle ağıtlarda, Rum ozanlarının pek çok üretim yaptıkları bir gerçektir.

Masal konusuna gelince; Türk masallarında görülen motif zenginliği, tekerleme zenginliği, üslup akıcılığı, Rum masallarında oldukça sönüktür. Masalların motiflerine baktığımızda; eski Türk yaşamını, İslamiyet öncesi inanç sistemini, gelenek-göreneklerini rahatlıkla bulmaktayız. Rum halk ozanlarının ağıtlarıyla Kıbrıs kültürüne kazandırdıkları zenginlik gibi, Türk masal anlatıcıları da masallarıyla bu kültüre büyük hizmette bulunmuşlardır. İşte bu zenginlik sonucu Ada'da zengin bir kültürel geçmiş vardır diyebilmekteyiz. Şairin dediği gibi: "Her insan kendi toprağına benzer."

Bu bağlamda Kıbrıs masallarının tümüne baktığımız zaman Ada'nın geçmiş sosyal ve kültürel yaşamı gözler önüne gelmektedir. Tüm değerler masalcının belleğinde günümüze kadar taşınmış ve yaşatılmıştır. Özellikle sanayinin Kıbrıs'a geç gelmesi ve de ağır sanayinin olmayışı, Ada toplumunun kültürel ve sosyal yapısını uzunca bir süre fazla etkilememiştir. Lâkin 2. Dünya Savaşı'ndan sonra tüm dünyada olduğu gibi Kıbrıs'ta da büyük bir değişim olmuş ve teknolojik gelişim Ada'da büyük bir hızla yayılmıştır. Bu değişim tüm toplumsal ahlâkı, yaşayışı ve doğal olarak kültürel yapıyı da büyük oranda değişime uğratmıştır. 1955, 1963, 1974 yıllarındaki toplumlar arası çatışmalar iki toplumun birbirinden uzaklaşmasına neden olmuştur. Hele 1974'ten sonra Türkler ve Rumlar'ın iki ayrı bölgede toplanması Ada kültürünün özellikle de dıştan gelenlerin etkisiyle büyük değişikliğe uğramasına neden olmuştur. İnsanların belleğindeki o eski güzelim Kıbrıs yaşantısı günümüzde artık bir hayal olmuştur. Maddi refahın doruğına çıkmış olan Kıbrıs halkı eski değerler yönünden maalesef büyük kayba uğramıştır.

Tüm bu değişimler sonucu eski günlerde var olan halk anlatıcıları, halk sanatçıları günden güne azalmaktadır. Kısa bir süre sonra bu insanları da bulamayacağımız gerçeğı kültürümüz namına büyük bir kayıptır.

Unutmayalım günümüzde film ve reklam sektörü çocukların kalbine girmek için büyük bütçeleri bu konulara ayırmaktadır. Dünyada çocuk yazını çok önemlidir. "Harry Potter" çıktığı zaman her türlü reklam içeren her şeyin çocuklara ulaştığı unutulmamalıdır. Bu

bağlamda ele aldığımız bu kitap hem masal kültürünü genç kuşaklara tanıtmak hem de bu duyarlılığı Ada insanımıza anımsatmak amacı gütmektedir.

“Masallar, genellikle kollektif bir bilinç tarafından, bilincin ve bilinçaltının insanlığın hangi sorunlarını evrensel görüyorsa ona göre biçimlendirilmesinin ve bu sorunların aşılması için uygun görünen çözümlerin üretilmesinin sonucudur. Eğer, sözü edilen öğelerin tümü masallarda olmasaydı onların kuşaktan kuşağa anlatılarak aktarılmaları da mümkün olmayacaktı (Bettelheim,36).”

Masallar, insanların düşsel dünyalarını dile getiren sözlü ürünlerdir. Çocukluğunda birçok insan ninesinden, dedesinden, çevresinden masallar dinlemiştir. Masallar halkın öz değerlerini içeren, dile getiren en önemli anonim eserlerdir.

Sözlü yazın, başlangıçtan bugüne değin, toplumların, buna bağlı olarak insanların köklerini, ekinlerini, gelenek ve göreneklerini “söz” aracılığıyla, kuşaktan kuşağa aktararak yaşatmaktadır.

Bu bağlamda; bizim ele alacağımız masal konusu da sözlü ekinin bir türü olarak bu işlevini yerine getirmektedir. Masal üzerine, bugüne kadar birçok araştırmacı çeşitli tanımlar ve açıklamalar yapmıştır.

Masal, Rumcada “Baramithya”, İngilizcede “tale”, Fransızcada “cante” Almancada ise “Meorchen”dur.

Prof. Dr. Pertev Naili Boratav’ın masal tanımı şöyledir: “Nesirle söylenmiş, dinlik ve büyüklük inanışlardan ve törelerden bağımsız, tamamıyla hayal ürünü, gerçekle ilgisiz ve anlattıklarına inandırmak iddiası olmayan, kısa bir anlatı. Hayal ürünü sözünü, sadece olağanüstü şeyler anlamına almamak gerekir.

Masal olağanüstü çeşidinde de gerçekçi çeşidinde de, anlattığı olayların gerçeğe uyarlık derecesi ne olursa olsun, onların hayal yaratması oldukları izlenimini veren, bir anlatı türüdür. Bu özellik masalı efsaneden, hikâyeden, destandan ayıran niteliklerin başında bu gelir. “Masal demek, hayal gücü demektir. Masal ‘hayali’ hikâyedir. Masalı anlatan kişi, sınır tanımaz hayal gücüne, doğaüstü kişilerle ve olaylarla doldurur masalını (Boratav, 1991: 276).”

İlhan Başgöz’ün: “Türk Folkloruna Giriş” başlıklı yazısında “Her tarif biraz keyfe göredir. Ne tümünden doğru ne tümünden yanlıştır. Tarifler konuyu değişmez kalıpların içine hapseder ve bu tarif kalıbı donmuş olarak kalır. Mitler ve masallar gibi en belirli türleri tarif etmek için koca bir kitap yazmak gerekir.” demektedir.

Masal, iyinin, doğrunun ve adil olanın, ne denli kötü koşullar altında kalınırsa kalınsın, hep kazandığı bir düşler ülkesidir.

Masallar çağlar boyu değiştirilip yeniden biçimlendirilmişlerdir. Kuşaktan kuşağa, ağızdan ağza aktarılırken az da olsa eklemeler ve çıkarmalar olmuştur. Masallardaki değişim anlatana bağlı olduğu gibi anlatılana da bağlıdır. Çünkü anlatıcı masalı anlatırken kendi yaşamına göre, tecrübesine göre de masalı değiştirmektedir. Masalı anlatan kişi masaldaki kahramanlarını çevreden aldığı gibi, yerel özelliklerden yararlananlar da oldukça çoktur. Durum böyle olunca toplumların, ulusların duyarlılıkları, beğenileri, değer yargıları, inançları, masalların içine serpiştirilir. Bu bağlamda çağlar boyu yapılan o kadar çok değişikliğe karşın, anlatanlar masalların yapılarına hep bağlı kalmışlardır. Evden uzaklaştırmalar, yasakların zorla kabul ettirilmesi, yasağın çiğnenmesi, bilgi edinme yolları, aldatmalar, servetlerin ele geçirilmesi, oyuna gelmeler, büyü yapmalar ve sayma gereğini duymadığımız daha nice öğeler, masallarımızda bulunmaktadır.

Kıbrıslı Türkler ve Rumlar yıllar boyu bu ada üzerinde yaşamışlar, birbirlerini her konuda etkilemişler, kültür alışverişinde bulunmuşlardır. Ortak beğeniler yaratırken, kendi toplumlarına özgü değerleri, gelenek-görenekleri koruyup yaşatmışlardır. Bugün konuşma dili olan Kıbrıs ağzında Rumlar, Türkler’e; Türkler de Rumlar’a birçok sözcük vermiştir. Bugün

Kıbrıs Rum ağzında 3500 tane Türkçe sözcük, Kıbrıslı Türkler'in ağzında da bu sayıya yakın Rumca sözcük vardır.

Kıbrıs Türk ve Rum masalları biçim bakımından diğer ülke masallarındaki gibi üç bölümden oluşmaktadır. Bunlar:

- 1- Masalın başı,
- 2- Masalın kendisi,
- 3- Masalın sonudur.

Masalın kendisi başlı başına bir olay örgüsüdür. Bu bölümlerde cinler cirrit atmakta, dev analarının bir dudakları yeri, bir dudakları göğü süpürmektedir. Masal kahramanı maceradan maceraya sürüklenmektedir. Kahramanımızın kurtulup esenliğe kavuştuğunu sandığımız an, başına başka olaylar gelir. Masal dinleyicilerinin kulakları daima anlatıcının ağzındadır. Dinleyiciler daima anlatanın iki dudağının arasından çıkacak sözleri bekler. Masal döşendikçe döşenir.

Kıbrıs Türk ve Rum masalları kendine özgü geniş dil özellikleriyle doludur. Kıbrıs Türk masallarının kendine özgü dilsel özelliklerinin bir kısmı kısaca şöyledir:

- 1-Masal başı, ortası ve sonu kalıplaşmış söz (formel)ler,
- 2-Masallardaki ikilemeler ve Kıbrıs'a özgü sözcükler,
- 3- Masalarda bir yerden bir yere gitmek için kullanılan tanımlar.

Kıbrıs Türk masallarının hemen hemen hepsinin giriş bölümünde tekerlemeler bulunmaktadır. Tekerlemeyle giriş yapılmayan masallardaki giriş formelleri şunlardır: "Memleketin birinde", "Vakti zamanın birinde", "İllallahtan başka kimsecikler yokmuş", "Bir varmış, iki yokmuş veya Bir varmış, bir yokmuş", "Evvel zaman içinde."

Bitiş formelleri ise: " Onlar ermiş muradına. Biz de çıkalım kerevetlerine", "'Ben de bıraktım da geldim", "Gökten üç elma düştü, birini meseli toplayıp söyleyen yedi. Birini gelinle güveyi yedi. Birini de sizlere getirdim.", "A canlarım bıraktım kötü dev, geldim buldum sizi iyi.", "Kırk gün kırk gece süren düğün yaptılar", "Bana bir tepsi baklava verdiler. Aldım size getireyim. Yolumun üstünde dere vardı. Kurbağalar vırak vırak dediler. Ben de baklava tepsisini bırak anladım. Ben de bıraktım da geldim", "Güle güle yaşamışlar. Ben de bıraktım da geldim", "Murat aldılar murat verdiler. Ben de bıraktım da geldim."

1- Masal Tekerlemeleri:

1-Değirmenim dönsün, bulgurum öğünsün, pilavım pişsin, oturup yeyim, size masal söyleyim. 2-Vaktin birinde, zamanın ikisinde, in cin top oynarken, kuş uçmaz kervan geçmez bir yerde bir padişah ile karısı ve üç kızı yaşarmış.3-Derenin bu başına ekim bir dönüm kekere mekere. Derenin öbür başına da ekim bir dönüm kekere mekere.

Derenin bu başına ektiğim kekere mekerelere dadanmış bir boboloboz başlı kekeleme, kel, kör, kürkü küflü, bitli. Derenin öbür başına da ekilen kekere mekerelere de dadanmış bir boboloboz başlı, kekeleme, kel, kör, kürkü küflü, bitli. Derenin bu başına ekilen kekere mekerelere dadanan boboloboz başlı, kekeleme, kel, kör, kürkü küflü, bitli; derenin öbür başına ekilen kekere mekerelere dadanan boboloboz başlı, kekeleme, kel, kör, kürkü küflü, bitliye: "Sen ne zamandan beri derenin öbür başına ekilen kekere mekerelere dadanan boboloboz başlı, kekeleme, kel, kör, kürkü küflü, bitlisin?" demiş. Derenin öbür başına ekilen kekere mekerelere dadanan, boboloboz başlı, kekeleme, kel, kör, kürkü küflü, bitli; derenin bu başına ekilen kekere mekerelere dadanan boboloboz başlı, kekeleme, kel, kör, kürkü küflü, bitliye: "Sen ne zamandan beri derenin bu başına ekilen kekere mekerelere dadanan boboloboz başlı, kekeleme, kel, kör, kürkü küflü, bitliysen; ben de o zamandan beri derenin öbür başına ekilen kekere mekerelere dadanan boboloboz başlı, kel, kör, kürkü küflü, bitliyim." demiş. 4- Neler geldi, neler geçti felekten? Develer un oldu geçti elekten, deyip

masala başlayalım. 5-Evvel zaman içinde. Kalbur saman içinde. Develer lingiri oynarmış eski hamam içinde. Anam hamarattı. Babam hamaldı. Anam kaptı döşeği. Babam kaptı çocuğu. Yolda giderken bakkalım ne buldu? Bir arı. Balı ağzına koydu. Vız vız eder. İkisi de düştü peşine. Bakalım ne oldu? diyerek başlayalım masala. 6- Evvel zaman içinde, kalbur saman içinde. Develer tellalken, pireler berberken. Sivrisinek natır, sıçan naynayci, kurbağa döplekçi, yengeç pehlivanlık edermiş. 7- Dedenin elli fili vardı. Sayar yollardı suya. Sayar salardı dışarı. Bir gün filleri kaçtı. Dedem açtı ağzını kapadı gözünü. Sıktı sözün boğazını. Baktım dedem boğuluyor, seyirttim gittim. Koştum tuttum biti. Boynuna vurduğum yular ipini. Dolaştım çoktan çok. Sağa sola baktım yok. Bindim pireye. Düştüm fillerin peşine. Bak şu feleğin işine. Pire kişnedi. Filler üstüne işedi. Baktım sidik boğacak denizi. Tuttum biti. Soydum derisini. Yaptım Nuh'un gemisini, diyerek başlayalım masala. Sarılalım yalan dolana. 8- Zaman zaman içinde. Kalbur saman içinde. Develer fink atar eski hamam içinde. Bir gün yolda giderken baktım bir Fetine. Bir tarafında develer cirit oynar. Bir tarafı sazlık samanlık. Bir tarafı tozluk dumanlık. İndim baktım içine. Ne bakayım. "Hey ne ararsın?" dediler bana. "Develerimi kaybettim de ararım." dedim. "Bunun içinde elli yıldır biz de ararız. Ama bulamadık. Sen mi bulacaksın? Yürü git işine kadını." dediler. Ben de kaçtım, geldim sizin yanınıza. 9-Bir varmış bir yokmuş. Allah'ın gulları çoğumuş. Evvel zaman içinde kalbur saman içinde. Deve dellalken, pire berberikan. Ben babamın beşiğini tıngır mıngır sallarken. Var vararaktan, sür sürerekten. Gezerekten tezerekten. Lale sümbül biçerekten. Manisa'dan Tire'den, evvelki halden gelerekten varmışlar bir ülkeye. 10-Bir varmış, bir yokmuş. Evvel zaman içinde, kalbur saman içinde. Develer çingir oynar eski hamam içinde. Pire berber iken, deve dellalken, ben anamın beşiğini sallardım. Anam düştü beşikten. Babam girdi eşikten. Dayanın korkusuyla atladım pencereden. Başım vurdu üst başa. Gördüm alt eşiği. 11- Bir varmış, bir yokmuş. Hem konuşmuş hem susmuş. Yalan çok, insan yokmuş. Dura dura koşmuş. Söz düşmüş yollara. Yol koşmuş, o durmuş. Günlerce sözsüz söylenip gezinmiş. Bakalım ne demiş? 12-Masal masal meditas/ Çukura düştü gakamaz/ Tıs tıs eder çıkamaz. 13- Evvel zaman içinde, kalbur saman içinde. Bir gün eve vardım. Elime bir yumurta verdiler. Yumurtayı yere düşürdüm. İçinden horoz çıktı. Horoz sokağa gaşdı. Govaladım dutamadım. Daş addım tutturamadım. Ceviz addım. Ceviz gırıldı. İçinden kocaman ağaç bitti. Ceviz ağacına daş addım. Cevizler düşmedi. Toprak attım. Ceviz ağacının başı tarla oldu. Tarlaya karpuz ekтім. Büyük karpuzlar verdi. Birini keseyim dedim, bıçağım içine gaşdı. İçine bagdım, göremedim. Elimi sogdum alamadım. Sonunda karpuzun içine girdim. Bıçağımı buldum diyeyim. Masala başlayayım. 14-Evvel zaman içinde, kalbur saman içinde. Deve dellalken, pire berberken, kurbağa dellalken. Hamam taşı yoktu. Kürdancının paltası yok kocakarı hamama gider, koltuğunda bohçası yoğ. Hammalın biri dedi. "Gel burada gal. Sana verelim bir nazik. Parmakta yüzük, kolda bilezik, tek katı nazik." Kocakarı inandı gandı. Derdimize yandı. Kapıyı açtı. İçeriye daldık. Baktık gördük bir acuze. Asla kalmamış kaşı. Kazma dişli, üstüğü saçlı. Ilgıdır ayaklı. Baktık gördük. "Vay anam!" dedik! gaştık dışarı. Yoğurt üstümüze saçıldı. Biz koştuk. Gurtulduk. Gaçamayan yoğurda yoğruldu. 15-Evvel zaman içinde, galbur saman içinde, deve dellalken, garaböcü natırkan, ben anamın beşiğini, tıngır mıngır sallarken. Biz bizidik. Otuz iki gızıldık. Bir tahtaya dizildik. Tahta bizi almadı. Adalara salmadı. Adaların keklığı. Tıngır mıngır öttüğü. Yolda giderken. Bulduk bir kocakarı. Sorduk adı nedir. Dedi Fadime. Bir tarafı sazlık samanlık. Bir tarafı tozluk dumanlık. Bir tarafında demirciler. Demir döver Fenkile. Bir tarafında basmacılar. Basma basar renkile. Bir tarafında yüz bin atlı tüfekte, deyip başlayalım masala. Bir varmış bir yokmuş. Allah'ın gullarından başka kimsecikler çoğumuş. 16-Ah dost vali dost Tekkede kaldı bizim post. Dikerik dikerik gene yırtılır. Aralarına ufak ufak kelleler dikilir. En ufakları toklu kadar yar eller. Ali cambaz bize bir at verdi diridir diye. Arkasına geçtik garıdır diye. Bize tekme savurdu geri dur diye. Denizin ortasına bastığı garadır diye. Var varanın sür sürenin bayguşu çok olurmuş eski viranenin Destursuz başa girenin Yeyeceği topuza bak sen. Serinde yılan, semerde golan Bende torbalar dolusu yalan. Bir varmış bir yoğumuş.

2- Masallardaki İkillemeler ve Kıbrıs'a Özgü Sözcükler:

A)

Abuk sabuk konuşmak/Abur cubur iş yapmak/Adam adam "gelmek" gitmek /Adamın garnına garnına vurmuşlar da ah arkam demiş / Adım adım yanaşmag/Aferin pof pof/Ağır aksak yürümek/ Ahım şahım birşey değil/Ala una, ala düe, ala tre, satıyorum, satıyorum, satıyorum saddım./Al gözüm ver gözüm/Alın al, morun mor olduğu devirler geride galdı./Allem gallem etmek/Allem kallem Mansura/Altın altın gülmeg/Altın altın kesmeg/Amanı zamanı yog/Arandez gurandez/Aygın baygın olmag/Aynı bez, aynı darag/Aynı gazan, aynı kepçe/Aynı taş aynı hamam

B)

Baba çakka/Bacak kadar boyu var türlü türlü huyu var/Badin badin gitmek/Bağır bağır bir hal olmak/Bal değildir ki günden güne şekerlensin/Bangır bangır bağırmaq/Bas bas bağırmaq/Baş baş yıkayıp sermek/Baştan aşağı süzmek/Bed bed bakmak/Bela bela üstüne/Bıdı bıdı bıdı bıdı konuşur/Bir akıl ya yaza ya kışa/Bir kaşık suda ktır ktır boğulmak/Bir Yanni bir Gadolli/Bire bir işlemek/Biri gider biri gelir/Boy pos yerinde/Boynuz boynuz gelmek/Boyun posun devrilsin/Boyuna posuna bakma/Bön bön bakmak/Burnundan fitil fitil getirmek

C)

Can alıp, can vermek/Cart curt etmek/Cehennem dingil dingil/Cıvın cıvın cıvınmak/Cicili bicili(olmak) giymek./Ciril ciril cirilenmek/Ciril ciril gider/Cümbür cemaat gitmek

Ç)

Çala çala bir şeye benzetti/Çalı idi çırpı idi evim idi ya; ayrı idi, uyu idi kocam idi ya./Çar çur etmek/Çarık çuruk/Çat pat konuşmak/Çata çuta dövmek/Çatır çatır dövmek/Çokum çokum gitmek/Çul çaput giymek/Çöpü çöp üstüne koymaz

D)

Dalbazlaya dalbazlaya ya bir kele ya bir köre/Dalıp dalıp gitmek/Dalyarak dalyarak konuşmak/Daş Daş üsdüne goymamag/Daşı daş üsdüne koymag/Daşkın döşgün kız olmag/Daşkın döşgün müşterisi olmag/Datsız tarhana, duzsuz palüze/Deli divane olmak/Dere tepe dümdüz gitmek/Deve çalar zilini dengi dengine/Dıring dıring (tıring tıring) etmek/Didik didik ditmek/Dingil dingil dingilde/Dini dingili bozuk/Dişe diş, kana kan, cana can/Dolam dolam dolanmak/Dolu molu/Doyum tokum yemek/Dömbül dömbül dömbüldemek/Döndüre döndüre kuburlamak/Dur durak bilmemek/Duyduk duymadık demeyin/Düğüm düğüm üstüne/Dümbür düdük etmek/Düşün düşün baktır işin/Düşünceli düşünceli durmak/Düşüp düşüp bayılmak

E)

Ebe, Aba ejdadına sövmek/Ebe, Aba ejdadından başlayacağım ha/El elde, baş başta/El elin malını hınçla kullanır./Elden ele /Endeka milya dodeka ores/Estek köstek okumak/Eşek alıp eşek satmak/Etleri bıgıl bıgıl/Etleri parça parça oldu/Etlerini dilim dilim doğramak/Evceğizim, evceğizim, sen bilirsin halceğizim/Ezim ezim erişte olmak

F)

Fıkır fıkır kaynar, çalmadan oynar/Fındık fıstıkla yedi

G)

Gamgam olmak/Garfado garfado vurmak/Gel zaman git zaman/Gide gele evin eşiğini aşındırmak/Gide gele yolları aşındırmak/Gidene güle güle/Git gel, git gel, yol çıkartmak./Goma goma edelim /Göğüs göğüse gelmek/ Göz göre göre

H)

Ha vardı, ha yoktu/Ham hum şorolop/Hanım hanımcık/Hant hant etmek/Har gür etmek/Hastadır hasta, çorba bırakmaz tasta/Hatti'yle Hutti/Hava civa/Hay huydur işi

gücü/Hayal meyal hatırlamak/Haydar haydar meltem, oğlun ocakta, kızın kucakta, bin kır atına da gel./Hem malına hem mihına /Hem uyuz hem kuduz/Hepsine şapur şupur, bize yarabbi şükür/Her yanı didik didik etmek/Heyheyleri üsütünde/Hırlı mı hırsız mı/Hop oturup hop kalkmak/Hoş geldin hoş üstüne, çık otur köşk üstüne

I)

İnir zınır etmek/İrim kırım etmek/İvir zıvırla uğraşmak

İ)

İçli dışlı sarmısak başlı/İçten içe atmak/İğne iplik olmak/İğneden ipliğe süzmek/İki iki daha dört eder/İki iki söylemek/İmini timini hiç görmemek/İnad da inat, Kara Murad/İnil inil inildemek/İnnallahım menassabiri/İpe sapa gelmez/İte kaka götürmek

K)

Kaça kaç a bir hal olmak/Kafa kafaya vermek /Kahırdan kıtır kıtır boğulmak/Kan ter içinde kalmak/Kara kartana/Kara kışa uğramag/Garnı tıka basa dolu olmag/Katakulli okumag/Gazı goz ağnamag/Kedi köpek olmag/Keh keh gülmeg/Kelle gulumbra/Gendi gendine gelin güveyi olmag/Gendi gendini yeyib bitirmeg/Gılı kırğ yarmag/Kırış bürüş/Kıtır kıtır boğulmag/Kıtır kıtır kesmeg/Kıtmırın kıtmırı olmag/Kim öle kim gala/Koyaklandıra koyaklandıra ağlamak/Kökünü kökmeğini aramak/Kör kör bagmag/Köre kör, şaşıya şaşı demeg/Kös kös gitmeg/Guduz köpeg gibi ısırmag/Guldan daşa, daştan gula/Guru guru yemeg/Gurum guruma/Guruşa guruş admag/Kürüm kürüm gitmeg

L)

Lakdakı kaldag gelmeg/Levir levir dolaşmag/Long long gitmeg/Longo longo gitmeg

M)

Malına mal deyəmemeg/Marazdan kıtır kıtır boğulmag/Markuddi, markuddi; gece geldi korkuddi/Meci meci bagmag/Mehmedi Mehmedi(Memedi Memedi) dudo dulya nöbedi/Memedi Memedi bu işler nöbedi/Merdin merdin gelmeg/Mesel, gazel okumag/Meymele mesmele gitmeg/Miring giring etmeg

N)

Ne elinde ne dilinde/Ne erebildi, ne erişebildi/Ne etimi ne etini/Ne edliye garışır ne südlüye/Ne geceye ne gündüze/Ne gelen var ne giden/Ne ninniye ne hobbaya/Ne o, ne bu/Ne İsa'ya ne Musa'ya

O)

Obos obos iş yapmag/Oğlum, oğlum, oğul arılar soksun seni/Oh guzum oh!/Oku oku, okumazsan yedin boku/Oku okuna dardmag/Ona yazıg, buna yazıg, sana da gazzıg/Orospu garı gibi kikik kikikik gülmeg/Ostu yiro

Ö)

Ölgün ölgün bagmag/Ölüm ardına ölüm olmaz/Ölüp öldürünmeg/Ölüp ölüp dirilmeg/Ölür müsün öldürür müsün?/Ösürücü mühürü olmag

P)

Pales pandirez gidmeg/Panayırı yog, yortusu yog/Papıklıya papıklıya gidmeg/Paranın para olduğu devir/Bedmez bedmez, aklın birşey kesmez/Pers pers bagmag/Pılı pırtı almag

R)

Re be ru görmeg

S)

Saç baş garmagariş/Saçı saçaklı, gocagari dudaklı/Saçın deli, dişin deli/Saçları araç araç ağlaşmaya başladı/Sağdan soldan gonuşmag/Sağı solu belli olmamag/Salya sümük ağlamak/Sapla samanı birbirinden ayırt edememeg/Sası sası kogmag/Seçim sıçım yabmag/Sen hot ben hot, kim verecek ata ot/Senli benli gonuşmag/Seped seped daşıyıp, köfün köfün dögmeg/Sesi selengi kesilmeg/Sıfır sıfır elde hiç/Sıfır sıfır elde sıfır/Sızım sızım sızlamag/Siga siga/Siyaro hartı olmag/Siyem siyem/Solug soluğa gelmeg/Sora sora Bafa gidmeg/Soyu sopu kesilmeg/Soyu sopu gurusun/Söyleye söyleye dilimde tüy biddi/Sözüne söz, arşınına bez/Subba sucug olmag/Sus pus edmeg/Sus pus olmag/Susuz sabunsuz ikamag/Sürüm sürüm süründüğünü göreyim de Allah canımı alacaksa ondan sonra alsın/Sürüm sürüm sürünmeg

Ş)

Şaka maka derken kab yaka/Şili şili doldurmak/Şudur budur, bilmem ne

T)

Ters yüz etmeg/Tıngır hürrüp, tıngır olmag/Tingo tingo gitmeg/Tiring tiring etmeg

U)

Ucu ucuna yetişmeg/Uh anam anam!/Usanır utanır olmag/Uzun uzadıya

Ü)

Üç aşağı beş yukarı/Üşdür beşdir vermek

V)

Varda Gosta diynememeg/Varda varda demeg/Vay anam vay !/Vay domuz kerataya vay!/Vay guduz vay!/Vay guzzum vay!/Vay ya hu!/Vay yerimo vay!/Veresiye vere vere/Vesveseli Ali Gunduri olmag/Vıcığ vıcığ olmag/Vizil vizil vizildemeg/Vur aşağı vur yukarı /Vur öldür, dön öde ceremesini/Vura vura davul edmeg

Y)

Ya Ali'ye ya Veli'ye/Ya had ya bad/Ya herrü ya merrü/Yağla bidda, yağsız bidda/Yaka paça gavga edmeg/Yalag yalag gülmeg/Yalbir yalbir etmeg/Yama yama üstüne/Yan yana yanlamag/Yanpuri yanpuri yürümeg/Yaylım yaylım etmeg/Yemedim yedirdim, geymedim geydirdim/Yıkayıp yıkayıp sermekg veya ikayıp ikayıp sermeg/Yılığ yılığ gülmeg veya yılışg yılışg gülmeg/Yiro yiro gezmeg/Yuf deliğine üflemeg/Yüze eğri eğri bagmag/Yüzü mos mor olmag

Z)

Zangır zangır titiremeg/Zar zor geçinmeg/Zarar ziyan kesdirmeg/Zarın zarın zarıncamag/Zengin geyer güle güle deller, fakir fukra nerede buldun deller/Zır zır edmeg/Zırı zırı helvası etmeg

3- Masallarda Bir Yerden Bir Yere Gitmek İçin Kullanılan Tanımlar:

1-Onda basmış bunda bulunmuş, bunda basmış onda bulunmuş. 2-Bakmış yol uzun. Kuş olmuş. Kanatlanıp uçmuş. Uzakları yakın etmiş. 3-Atını sürmüş. Yeniden yollara düşmüş. Kuş olmuş. Kanat çırpmış. Yılan olmuş. Bağrını sürmüş. Yol gitmiş. O gitmiş. 4- Var gücüyle atlarını kırbaçladılar. Maymunlar ülkesinden hızla uzaklaştılar. 5- Tozu dumana katarak kaşla göz arasında pınarın yanına varmış. 6- Dur durak bilmediler. Gece gündüz yürüdüler de yürüdüler. 7- İniş yokuş dememiş. Tek atlıya selam vermemiş. 8-Kocakarının oğlu sevda ateşiyle yel olmuş, gürleyip esmiş. Su olmuş, şırılayıp akmış. Gitmiş, gitmiş. 9- Sesi işitince yerinden ok gibi fırlamış. Şimşek gibi atılmış. Bir anda çiçekçinin yanında bulunmuş. 10- Delikanlılığın ateşiyle uzakları yakın etmiş. 11-Her bir adımı atmış arşınmış. 12-Atlarına atlamışlar var güçleriyle kaçmaya başlamışlar. 13-Atına atlamış. Yolları su etmiş, akıtmış. 14-Atına bir kırbaç iki de mahmuz vurmuş. Rüzgâr gibi sarayına varmış. 15-Tazı olmuş. Ayakları

yere değmeden koşmuş. 16-Saraydan kopmuş. Yağ gibi çiçekçinin yanına damlamış. 17-Can korkusuyla tabana kuvvet evden kaçmış. 18-Yere tükürmüş. Tükürük kuruyana kadar gidip gelmiş. 19-Yel yepelek koşmuş. 20-Tozu dumana katarak koşmaya başlamış. 21-Yürüye, koşa Arabın ülkesine varmış. 22- Yolu yağ gibi akıtmaya başlamış. 23-Paldır küldür içeri girmişler. 24-Partal ayakkabılarıyla tozu dumana katarak yürüyüp gitmiş. 25-Adımlarını sıklaştırmış. Yürümüş, yürümüş. 26-İnişlerde ter dökmüş. Yokuşlarda nalça sökmüş. 27-Tabanlarını yağlamış. Koşa koşa kaçmış. 28- Yolcu yolunda gerek demiş, yola düşmüş. Güneşe bakmış, yürümüş. Gitmiş gitmiş. Güneş dulununca peştemalını yere sermiş. Gecelemek için devrilmiş. Uykusunun gelmesini beklemiş. 29- Gece dememiş, gündüz dememiş. Yürümüş yürümüş. Uzakları yakın etmiş. 30- İnişlerde dikilmiş, yokuşlarda eğilmiş, yürümüş, yürümüş. Gide gide bir çoban bulmuş. 31-Yokuşlarda “ah” dememiş. İnişlerde “vah” dememiş. Durup dinlenmiş. Saraya varmış. 32-Yola çıkan yolda kalmaz demiş. Düşmüş yollara. 33-Eve gitmek için taban tepmeye başlamış. 34-Delikanlı almış yolu, gitmiş. 35-Yolgalamış yola düşmüş. 36-Deli olmuş. Yolları tutmuş. 37-Başlamışlar köy köy gezip yolları arşınlamaya. 38-Yolları tepmiş. 39-Az gitmiş, uz gitmiş. Altı ay gündüz, altı ay da gece gitmiş. Dere tepe dümdüz gitmiş. Dönmüş arkasına bakmış. Bir harmanlık, bir hasırlık, bir arpa boyu, bir buğday boyu yol gitmiş. 40-Ova yürümüş, çalıcı yürümüş. Dağ taş yürümüş, çalıcı yürümüş. Yürümüş yürümüş. Topallayan eşeği yedeğinde evine varmış. 41-Yol yolak aramış. Bulamamış. Çalılar dikenler arasında yılan gibi bağırını sürmüş. Yokuşlarda inlemiş. İnişlerde tavşan olmuş, yuvarlanmış. 42-Oğlunun acısıyla ayakları dolanmış. Düşmüş, kalkmış, gitmiş. 43-Bir yol tutmuş. Gücünün yettiğince yürümüş. Sonunda diz bağları çözülmüş. 44-O yürümüş, yol yürümüş. Gide gide bir hurma ağacı bulmuş. 45-Tutmuş bir yol, gitmeye başlamış. 46-Yola çıkan yolda kalmaz, demiş: Evin yolunu tutmuş. 47-Bitler gibi katar katar içeriye girmişler. 48-Ayakları nereye çekmişse oraya yürümüş. 49-Peygamberin kızı devesine atlamış. Soluğu çobanın evinde almış. 50-He babam de babam yürümüşler. 51-Ha bire de bire derken....varmışlar. 52-Düşmüş kalkmış, yürümüş. 53-Kürüm kürüm yollara düşmüşler. 54- Git gitmez misin, git gitmez misin? 55-Bir ayağı kalk gidelim, demiş. Bir ayağı oturduğun yerde su mu çıktı demiş. 56- İki “of” çekmiş, bir yürümüş. Bir “puf” çekmiş, iki yürümüş. 57-Git gitmemesine, git gitmemesine yürümüş. 58-Gide gide en sonunda yedi duvaklının ülkesine varmış. 59-Git babam git, git babam git, yürümüşler. 60-Dingildeye dingildeye yürümeye başlamış. 61-Bir ayağı öne çekmiş. Bir ayağı da geri çekmiş. 62-Taşa ağaca tutuna tutuna başladı inmeye. 63-Gelin getirir gibi aheste aheste yürümüşler. 64-Usul usul gitmiş. 65-Meymele mesmele, don çözüp uçkur bağlayana kadar iş işten geçmiş. 66-Düşmüş yollara. Yaz kış dememiş. Yürümüş. Dereleri nehirleri aşmış. Dağlardan bağlardan geçmiş. 67-Yaz dememiş, kış dememiş, yürümüş. 68-Yollara düşmüş. 69-Yokuşlarda ah, inişlerde vah demiş. Durup dinlenmemiş. Varmış saraya kekeme vezirin kıskançlığı. 70-Atlamış atına. Başlamış dolaşmaya. Az gitmiş uz gitmiş. Dere tepe düz gitmiş. Altı ay gece, altı ayda gündüz gitmiş. Dönmüş, arkasına bakmış. Bir harmanlık yol gitmiş. Yorulmuş ama yol bir türlü bitmek bilmemiş. 71-Atına binmiş. Yine yollara düşmüş. Gide gide akşamı etmiş. 72-Aman dememiş, zaman dememiş yürümüş. Yürümekten canı çıkmış. 73-Önüne ardına bakmadan yeniden yollara düşmüş. 74-Sağına soluna bile bakmadan pergelleri açmış. 75-Yağmur çamur dememiş. Bata çıka yürümüş. Uzakları yakın etmiş. Kanattakıp uçmuş. İki günlük yolu bir günde tüketmiş. Soluk soluğa gelmiş. 76-Tutmuş bir yol gitmeye başlamış. Git gitmesine git gitmesine yürümüş. Yolda belde hiç eğlenmemiş. Tepeleri aşmış, dereleri geçmiş. 77-Pergellerini açmış. Yaşlı adamı yetişmiş. Yanına yaklaşmış. 78-Yürümüş, yürümüş. Git gitmemesine, git gitmemesine, sonunda ışığın olduğu yere varmış. 79-Köy kasaba dememişler, dağı taşı gezmişler. 80-Çekip başını gitti. Az gitti uz gitti. Gide gide bir ırmağın yanına vardı.

Kıbrıs Rum masallarının kendine özgü dilsel özelliklerinin bir kısmı kısaca şöyledir:

Kıbrıs Rum masallarında sade bir anlatım vardır. Bir öykü gibi anlatılmaktadır. Kıbrıs Türk masalları gibi çok zengin giriş tekerlemeleri bulunmamaktadır. Masallara daha çok sade bir girişle girilmektedir. Kimi masallarda da Türkçe tekerlemelerle masala giriş yapılmaktadır.

Örneğin: "Mian volan en ce ena zamanin. Bu bandrefgan don Hasanin" yani "Vaktin zamanın birinde. Hasan'ı evlendirirken." Bu dizede görülebileceği gibi masal tamamen Türk unsurları etkisinde başlar. "Zamanin" sözcüğü Türkçedeki "Zaman" ve "Hasanin" kelimesi de "Hasan" olup tekerlemenin girişinde ilk iki dizenin aynı zamanda kafiyelerini oluştururlar.

1-Masal başı, ortası ve sonu kalıplaşmış sözler.

2- Masallardaki Kıbrıs'a özgü sözcükler.

Kıbrıs Rum Masalları'nda birçok sözcük vardır. Türkçe sözcükler arasında "Kocakarı", "Vatan", "Acaba", "Belki", "Masa" sözcükleri dikkati çeker. Masallarda bir hayli Türkçe sözcük yanında, masal öğelerinin çokluğu, bu masalların bir Türk masalı olduğunu ortaya koyar. Örneğin masalın kahramanlarından birisi bir padişah'tır. Kral değil, padişah. Padişahın "Askeri" vardır. Bu "Asker" Rumcadaki adıyla "İstradiyodis" değil. "İstrados" değil, Türkçe sözcüğün Rumcada az değişikliğe uğramış şekli olan "Asgerin"dir. Masalın öteki kahramanı ise padişahın oğludur, vezirdir (vezirin olarak) bilineceği gibi padişahlık, vezirlik genelde doğu yönetimlerinde mevcuttur. Yine masalda Vezir Antalya'da yaşar ve ölür. Hancı Türktür, adı İbrahim'dir. Yine Dellal'ın bir de masalda kızların, Türk'ün bahçesinden zeytinleri toplamaları çok ilginç.

Yine masallarda birçok Türkçe sözcük ve kalıplaşmış söz bulabilmekteyiz; kilim, tas, derviş. Hele hele düğünün kırk gün, kırk gece devam etmesi Türk masallarının özelliklerinden başka bir şey değildir. Türklerde 40 sayısının özel bir yeri vardır. Kırk gün, kırk gece düğün, dernek yapmak; kırk mevlidi okumak ya da okutmak, ölüyü kırklamak: (ölü kırkklanıncaya dek mezarına gün doğmadan nur duası okunmuş su dökmek) yıkanırken besmele ile kırklanmak: (gusûlden sonra kırk besmele ve kelime-i şahadetle dökünme) "kırklar, yediler aşkına hû çekme: Hanın kırk yiğidini yanına alıp erken vaktinde yola koyulması" (Bak: Dede Korkut Masalları) masallarımızın bir kısmında suçluya ceza verilirken "Kırk katır mı, kırk satır mı istersin?" biçiminde soru sorması bunlar arasındadır.

Ayrıca masalın içinde geçiş bölümleri de yer almamaktadır. Bir yerden bir yere gitme formelleri masallarda kullanılmamaktadır.

Masalların bitiş formelleri, Kıbrıs Türk masallarında olduğu gibi "40 gün 40 gece düğün yapıp veya şenlik yapmışlar, bende bıraktım da geldim", "Gökten üç elma düştü, birini meseli toplayıp söyleyen yedi. Birini gelinle güveyi yedi. Birini de sizlere getirdim.", "A canlarım bıraktım kötü devi, geldim buldum sizi iyi.", "Kırk gün kırk gece süren düğün yaptılar.", "Bana bir tepsi baklava verdiler. Aldım size getireyim. Yolumun üstünde dere vardı. Kurbağalar vırak vırak dediler. Ben de baklava tepsisini bırak anladım. Ben de bıraktım da geldim.", "Güle güle yaşamışlar. Ben de bıraktım da geldim", "Murat aldılar, murat verdiler."

Kıbrıs Türk masallarındaki kişilere bakıldığında karşımıza iki farklı tip çıkar. Bunlardan birincisi, yaşadığımız çevrenin kişilerinden olanlardır. Masallardaki köylü, bakkal, tüccar, işçi, çiftçi, nalbant, hancı vb. gibi halktan kişiler ve bunun yanında yönetici sınıftan; padişah, vezir, ağa vb. Ayrıca Türkiye masallarında çok az görülen papaz veya papaz karısı Babakya karakteri Kıbrıs Türk masallarında çok görülmektedir. Kıbrıs Rum masallarında da benzer tipler görülmesine rağmen, onlarda farklı olarak bir de kutsal kişiler çok görülmektedir. Ayrıca olağanüstü güçlerle donanmış kahramanlar vardır. Bunlar Goncolozlar, ebeden ölmezler, dervişler, devler, canavarlar, şahmaranlar, cinler, periler. Hızır ve doğaüstü güçlerle yaratıklar masallarımızın gizemini artıran kahramanlardır. Kıbrıs Rum masallarında kuş motifi çok az görülür, onlarda kuş veya zümrüt-ü anka yerine Yunan kültüründen ve mitolojiden gelen ejderha veya kanatlı at (Pegasus) vardır. Örneğin Dirimmo adlı masalda kötü kişi Rum masalında ejderha olurken, Türk masalında dev'e dönüşmüştür.

Kıbrıs Rum masallarının kendine özgü dilsel özelliklerinin bir kısmı kısaca şöyledir:

Kıbrıs Rum masallarında sade bir anlatım vardır. Bir öykü gibi anlatılmaktadır. Kıbrıs Türk masalları gibi çok zengin giriş tekerlemeleri bulunmamaktadır. Masallara daha çok sade bir girişle girilmektedir. Kimi masallarda da Türkçe tekerlemelerle masala giriş yapılmaktadır. Örneğin; Ada'nın hem doğusunda hem de batısında derlenen bir kısım Rum masallarında

çok kısa fakat kültürümüz açısından çok ilginç bazı tekerlemelere rastlamış bulunmaktayız. Aşağıda verilen örnekler bunlarla ilgilidir. Tekerleme Türkçe sözcüklerle kafiyelenmiş olduğu gibi Türklerle ilgili olaylarla da ilgilidir.

«Μιαν φοράν τζι έναν ζαμάνιν / που 'χαν οι Τούρτζοι ραμαζάνιν» ή

“Vaktin zamanın birinde Türklerin Ramazan vaktinde.”

“Μιαν βολάν τζαι έναν ζαμάνιν / που παντρεύκαν τον Χασάνην”

“Vaktin zamanın birinde Hasanın düğününde”

κ.ά. Βλ. Παναγιώτας Χρ. Κυπριανού, "Λαογραφικά από την Κρήτου Μαρόπτου. Ο νους τζι η τύχη", Λαογραφική Κύπρος 1Δ (1984)25-31. Kaynak kişi: Girit Marotlu, Panayodas Hr. Kipriyanu

Bu dizede görülebileceği gibi masal tamamen Türk unsurları etkisinde başlar. "Zamanin" sözcüğü Türkçedeki "Zaman" ve "Hasanin" kelimesi de "Hasan" olup tekerlemenin girişinde ilk iki dizenin aynı zamanda kafiyelerini oluştururlar.

Bildirimizde örnek olarak verdiğimiz “Olver’in Kuşu” adlı Rumca masal, Kıbrıs’ta bizim derlemiş olduğumuz “Çavma Kuşu” Muhsine Helimoğlu Yavuz’un derlemiş olduğu; “Gülbahar ile Gülbaharin” masalıyla ve ayrıca Ahmet Ali Arslan’ın Kars’ta derlemiş olduğu; “Üş Bacılar” masalıyla örtüştüğü ve biçimsel olarak çok yakın olduğu görülmektedir.

“Olver’in Kuşu” adlı masalda kızlar bez dokuyarak para kazanırlar. “Çavma Kuşu” adlı masalda ise iplik bükerek para kazanırlar. Rumca masalda “kızların büyüğü padişahın fırıncısıyla, ortancası aşçıyla, küçük kız da padişah oğluyla evlenir.” Türkçe masalda ise “Kızların büyüğü padişahın fırıncısıyla, ortancası aşçıyla, küçük kız da padişahla evlenir.” Rumca masalda “Padişahın hanımı küçük kızı kıskanır ve ona kötülük yapmak için plan yapar.” Türkçe masalda ise “kızkardeşleri küçük kardeşi kıskanıp ona kötülük yapar. Rumca masalda küçük kız Areti doğum yapar, padişahın kıskanç hanımı ebeye para verir. Doğan erkek ve kız çocuklarını, kedi ve köpek yavrusuyla değiştirir. Çocukları sandığa koyup denize bırakır. Türkçe masalda ise küçük kız doğum yapar, kıskanç ablaları ebeye para vererek, doğan erkek çocuğunu köpek yavrusuyla değiştirirler. Çocuğu ormana bırakırlar. Bir avcı çocuğu bulur. Bir yıl sonra ve diğer yıl kız yine çocuk doğurur, aynı olayı ablaları tekrarlar. Rumca masalda çocukları denize bırakırken, Türkçe masalda ormana bırakıyorlar.

Rumca masalda “Padişahın oğlu bu olaya çok sinirlenir. Areti’yi kentten kovar, bir çardağın altında su ve ekmekle yaşamaya mahkûm eder.” Türkçe masalda ise “Olaya kızan padişah kızı hapseder.” Rumca masalda “Vezir Anadolu’ya giderken, Baf açıklarında denizde iki çocuk bulur.” Türkçe masalda “Çocukları ormancı, ormanda bulur.” Rumca masalda “Kötü kalpli ebe kıza kuşu söyler ve onu hasta eder”, Türkçe masalda ise “Padişah kuşa sahip olmak için çocukları ormana yollar.” Rumca masalda “Nikola Eşek Kulak’tan kuşun yerini öğrenir.” Türkçe’de “Ak Sakallı İhtiyar’dan kuşun yerini öğrenir ve ondan nasihat alır.”

Masallarda kahraman olarak yer alan “aksakallı derviş”lerin olması, bizim Şaman, Alevi ve Bektaşî geleneğimizin bir göstergesidir. Ahmet Yaşar Ocak, “Alevi ve Bektaşî İnançlarının İslam Öncesi Temelleri” adlı kitabında, Alevi ve Bektaşî inançlarının kökleri arasında, diğer dinlerin yanı sıra, Şamanizmi de göstermektedir. Sözlü ekin ve sosyal yaşam arasındaki ilişki dikkate alındığında, dini ve sosyal yaşamdaki Şamanizm etkisinin Kıbrıs Türk masallarında da mevcut olduğu görülmektedir.

Derlediğimiz veya bizden önce derlenen masalların birçoğunda ihtiyar bir adam bulunmaktadır. Bu tipin yer aldığı masalların çokluğu ihtiyar dervişlerin oynadığı rolün önemini de gözler önüne sermektedir. İhtiyar adamın betimlenmesi ve adı masaldan masala farklılık göstermesine rağmen, kahraman tipeleşmiştir. Masallarda, bu tipten genelde “derviş”, “aksakallı devîş”, “Hızır”, “aksakallı ihtiyar” biçiminde söz edilmektedir.

Rum masalında kuşun yakalanması basitçe anlatılır ve olay hemen geçiştirilir. “Dağların bekçisi dev’e Kıbrıs şarabı verip iki dağın arasını ona açtırıp içeriye girerler ve

Olver'in Kuşu'nu kanatlarından yakalarlar." Türkçe masalda ise "kahraman zekice davranıp, kurnazlığını gösterir ve kuşu yakalar, kuşu yakaladıktan sonra da taşlaşan tüm insanları yaşama döndürür." Her iki masalda da kuşlar yol göstererek gerçekleri ortaya çıkarırlar. Kötüler cezalandırılır.

Masallar

Olver'in Kuşu

Kıbrıs'ın Baf kasabasında bir zamanlar üç öksüz kız yaşamaktaymış. Birkaç kuruş elde edip ekmek alabilmek için gece gündüz bez dokuyorlarmış. Kızların yaşadığı bu kentte bir de padişah yaşamaktaymış.

Padişahın Anadolu'dan örneğin Attalia'dan (Antalya) bir de veziri varmış. Bu vezirle padişah gece gündüz tavla oynar, müzik dinler ve hoşça vakit geçirirlermiş. Bu yüzden padişah vezirini kaybetmek istemiyormuş.

Günlerden bir gün vezir, kızını görmek amacıyla Anadolu'ya gitmek için padişahın izin ister. Vezirin hayatta tek bir kızı varmış. Fakat padişah ona dedi ki: "Vezirim seni kaybetmek istemiyorum." Aradan bir müddet zaman geçince vezir kızının hastalandığı haberini alır. Padişah kızını görmesi için ona bir ay izin verir. Vezir atına binip denize doğru yola çıkar. Kendisini Anadolu'ya götürecek gemi arayacaktı. Yolda yağmura yakalanır. Yağmurdan korunmak için bir ağacın altına sığınır. Birkaç kuruş gündelik çıkarabilmek için bir Türk'ün zeytinlerini toplamaya çalışan o üç öksüz kız ağaca yakın bir yerdeydiler. Ağacın altında duran veziri fark etmemişlerdi.

Büyük kız (birinci kız) içini çekip şöyle der: "Ah, padişahın fırıncısı kocam olsa da istediğim kadar ekmek yesem."

İkinci kız (ortanca kız): "Ah padişahın aşçısı kocam olsa da padişaha pişirdiği yemeklerden bana da verse." der.

Küçük kız şöyle der: "Ben padişahın oğluyla evlenip biri kız, biri oğlan iki çocuğum olsun, gerek güçte, güzellikte ve gerekse zekâda onlardan üstün kimse olmasın isterdim."

Vezir bu sözleri duyup işitir. Yağmurdan ıslandığı için de geri saraya döner. Padişah vezire: "Geri gelmen için Tanrıya dua etmekteydim." der.

Vezir, üç kızıdan işittiklerini padişaha anlatır. Padişah adam gönderip kızları saraya getirir. Onlara: "Zeytin toplarken ne konuşuyordunuz?" diye sorar.

Kızlar, önce korkup inkâr yoluna giderler fakat sonunda gerçeği anlatmaya mecbur olurlar.

Büyük kız şöyle der: "Padişahın fırıncısı kocam olsa da istediğim kadar ekmek yiyebilsem."

Ortanca kız: "Padişahın aşçısı kocam olsa da padişaha pişirdiği yemeklerden bana da verse" der.

Padişah küçük kıza hitap eder ve der ki: "Sen küçük kız dedin ki ben padişahın oğluyla evleneceğim. Biri kız, biri oğlan iki çocuğum olacak. Dünyada bu çocuklar gibi güçlü, akıllı ve güzel kimse olmayacak." Padişah devamla "Bu dediklerini nereden biliyorsun?" diye kıza sorar. Küçük kız "Anneme münecimler(Astrologlar) büyücüler söylemiş. Annem Anadolu'luydu ve bana bunları ölmeden o nakletmişti." der.

Padişah hemen fırıncısını, aşçısını çağırıp iki kızla onları evlendirir. Areti adındaki küçük kızla evlenecek olan oğlunun düğün hazırlıklarının yapılması emrini de verir.

Bu durumdan padişahın hanımı pek de memnun olmamıştı. Zira oğlu bir prensesle değil de bir yoksul kıızıyla evlenecekti. Fakat yapacağı pek bir şey yoktu. Kocasını öyle karar vermişti.

Düğün, dernek yapıldı. Ziyafetler düzenlendi. İki genç güzelce evlendi. Aradan aylar geçti. Areti hamile kaldı. Doğurmasına kısa bir zaman kala ülkede yer alan bir ayaklanmayı bastırmak amacıyla padişah ve oğlu savaşa giderler. Beri yandan hükümdarın hanımı gidip ebeyi bulur. “Doğumda doğacak olan çocuğu öldürüp onun yerine bir kedi koyarsan sana beş lira vereceğim.” der.

Areti'yi doğum sancıları tutar, bir oğlan çocuğu dünyaya getirir. Öyle bir çocuk ki evin içi adeta aydınlanır. Fakat ebe çocuğu alır ve onun yerine bir kedi koyar.

“Haydi, bir çocuğun daha var.” der ebe. Bir de kız çocuğu dünyaya getirir ve yine evin içi parlak bir ışıkla dolar. Ebe kız çocuğunu da alır ve onun yerine de yeni doğan bir köpek yavrusu koyar. Ebe çocuklara acıdığı için onları öldürmez. Onları bir sandığa koyup denize bırakır.

Areti doğum ağrılarından biraz kurtulup kendine geldiğinde çocuklarını arar. Kendisine, “O kadar harika çocuklar doğuracağım, dediğin için Tanrı seni cezalandırdı. Evlat olarak sana bir kedi, bir de köpek verdi.” derler.

Padişah ve oğlu savaştan dönüp eve gelince doğumu sorarlar. Olan biteni öğrenince son derece öfkelenirler.

Areti'yi kentten kovarlar ve bir çardağın altında sadece ekmek ve su ile yaşamaya mahkûm ederler. Areti kara talihine ağılayadursun biz onu bırakalım da kızını aramaya çıkan vezire gelelim. Vezir iskelede gemi bulup Anadolu'ya gitmek üzere yola çıkar. Bir sabah Baf açıklarında, bir fırtına sonrası dışarıda oturmuş dalgaları seyrederken ansızın denizin üzerinde yüzen bir sandık görür. Kaptana seslenir, denize ip sarkıtıp bir tayfa indirirler ve sandığı gemiye alırlar. Bir de bakarlar ki ne görsünler. Altından yapılmış gibi iki çocuk. Gemide bir keçi vardı. Keçinin sütüyle bebekleri doyururlar. Attalia'ya (Antalya) vardıklarında vezirin kızının ölüm haberini alırlar. Vezir, kaptana bir kadın bulup çocuklara bakmasını söyler ve kızının matemiyle şatosuna kapanır. Üzüntüsünden bir daha Kıbrıs'a dönmemeye karar verir.

Kızının üzüntüsü hafifleyince gidip çocukları görür ve onları yanına almaya karar verir. Oğlan çocuğunu vaftiz eder ve adını Nikola koyar. Kıza da kızının adı olan Teodora ismini verir. Herkes çocukları onun gerçek evlatları olduğunu sanar. Onlara en iyi öğretmenleri tutar. Felsefe, matematik, astronomi öğrenirler.

Çocuklar olgun çağa geldiklerinde artık vezir yaşlanmıştır. Onları yanına çağırır ve “Ben gerçek babanız değilim. Gerçek babanız Baf yöresinden olmalı fakat yine de emin değilim. Sizleri Baf açıklarında, denizde bir sandık içerisinde bulmuştum. Öldüğüm zaman cenaze törenimi yapın, olan biten mal varlığımı satın. Kıbrıs'tan gemiyle gelirken beraberimde getirdiğim bir kısırak var. Kıbrıs'a gidip demir atın. Kısırağa binin, hiç vurmayın. Sizi nereye götürürse ananızı ve babanızı orada bulacaksınız.” der.

Öyle de olur. Vezir ölür. Neyi var, neyi yoksa satıp savarlar. İki sepet dolusu para alırlar. Kısırağı gemiye bindirip Kıbrıs'a doğru yola çıkarlar.

Baf'a varıp limanda inerler. Çarşıda pazarda gezinirken sebze satan bir kadına rastlar. Kısırak eğilip kadının zerzevatını yemeğe başlar. Kadın kısırağa vurunca hayvan oradan ayrılıp yol değiştirir. Bir hana gider. Hanın sahibine seslenirler. Sakallı bir Türk çıkagelir. Adı İbrahim olan birisiymiş. Çocuklar kendi kendilerine “Acaba babamız Türk müydü?” diye düşünmeye başlarlar. Paraları saklamak için hancıdan güvenli bir oda isterler. İbrahim onlara demir kapısı olan kilitli bir oda verir. İşe yarayacak hiçbir bilgi edinmeden İbrahim'in hanında on beş gün kalırlar. Ev yapmak amacıyla kendilerine bir yer bulması için İbrahim'den yardım isterler. İbrahim, bir gün gelerek onlara sarayın tam karşısında satılık bir yer olduğunu, ancak çok para istediklerini kendisine dellalın söylediğini anlatır.

Türk'e bir torba para verirler ve “Yeri alıncaya kadar kim beş lira artırırsa sen altı lira koyacaksın; kim on lira artırırsa sen on bir vereceksin.” derler.

Biri artırır, diğeri artırır, neticede dokuz yüz liraya kadar çıkarlar. Padişah “Türk’e bırakalım. Dokuz yüz lirayı nereden bulacak? Sonuçta yer yine bize kalacak.” der.

Türk parayı çıkarıp dokuzyüz lirayı sayınca hepsinin ağzı açık kalır.

Suları, bahçeleri olan bir saray inşası için ustalar faaliyete geçerler. Tüm Baf halkı görmek için oraya toplanır. Bina yapılırken padişahın balkonunun tam karşısına onlar da bir balkon yaptırırlar. Çocuklar balkonda oturup limandaki gemileri seyre koyulurlar. Artık babasının yerine padişah olan genç de balkona oturup onları seyrederek. Veziri geri gelmediği için kederinden ölen eski padişahın yerine oğlu padişah olmuştur.

Genç padişah “Ben de karımın böyle çocuklar doğurmasını beklerdim.” diye düşünüp üzülürmüş. Akşamüzerleri padişah balkona çıkıp çocukları seyrederek ve içini çekermiş. Hâlâ hayatta olan anası bu durumu görüp aklından bazı düşünceler geçmeye başlamış. Ebeyi çağırtmış ve “Bana doğruyu söyle, çocukları ne yaptın?” diye sormuş. Ebe çocukları öldürmeyip bir sandığa koyarak denize bıraktığını itiraf etmiş. O zaman “Vay başıma gelenler. Şüphe yok bunlar o çocuklardır. Kurtuldular.” demiş ana kraliçe. Ebe kraliçeye üzülmemesini, birşeyler düşüneceğini söyler.

Nikola bir gün Baf’ın dağlık bölgelerine ava gidince, ebe, dilenci kılığına girerek Teodora’nın balkonunun altına gider ve “Allah rızası için bu hasta fakire bir sadaka verin.” diye seslenir. Teodora onu duyup ona balkondan bir onluk atar (kuruşun dörtte biri). Ebe paranın toprağa düşmesine göz yumar ve “Nerededir, nereye gitti? Şimdi bir çocuk gelip alır.” diye söylenmeye başlar. Teodora ona acıyıp parayı bulmak için aşağıya iner. Parayı bulup ebeye verir.

Bu arada büyücü de olan ebe kızın elini tutar ve “Kızım, çok güzel bir ev yaptınız. Olver’in kuşu da sizde olsa çok daha mutlu olacaktınız.” der.

Ebenin sözleri Teodora’nın kalbine o kuşun sevdasını düşürür. O andan itibaren başka şeyler düşünemeyen Teodora melankoliye yakalanır. Nikola avdan döner. Keklik ve diğer av hayvanlarından getirir fakat Teodora hiç oralı olmaz. Ne yer ne içer. Aşka düşen insan işte böyle olur. Nikola kızkardeşini böyle üzgün görmeye dayanamayıp Olver’in kuşunu gidip getirmeye karar verir. Bir heybeye bir miktar peksemet doldurup atına biner ve yola revan olur.

Evden ayrılmazdan önce kızkardeşine kendisi orada olmadığı sürece kimseye kapı açmamasını tembihler.

Yedi gün, yedi gece yol yürür. Sekizinci gün, güneş guruba girerken karşısında bir ev görür. Kapıyı açıp içeriye girer. Kendisini büyük bir mutfakta bulur. Ateşin üzerinde yavaş yavaş kaynamakta olan kırk kulplu bir kazan vardır. İki eliyle tuttuğu gibi o iri kazanı masaya oturarak yolculuk nedeniyle son derece aç olduğundan içindikilerini büyük bir iştahla yemeğe koyulur. Yemek yerken bir de ne görsün. Bir sandığın arkasından ürkek bir dev çıkar. Dev şöyle der: “Ben Prokopis’im. Otuz dokuz kardeşim avlanmaya gitti. Ben yemek pişirmek için evde kaldım. Bu kazanı kırkımız bir araya gelmeden kaldıramayız. Birimiz eksik olsa kalkmaz. Senin onu tek başına kaldırabilmen için dünyanın en güçlü insanı olman gerek.”

Az sonra sesler işitilir ve devler içeriye girerler. Yerinde durmayan kazanı seyretmeye koyulurlar. Prokopis kendilerine olan biteni anlatır. O zaman devlerin tümü Nikola’ya tapmaya başlarlar ve o andan itibaren onların efendisi olmasını isterler.

Sofraya birlikte oturdular. Yemeğin en güzel yerlerini seçerek Nikola’ya vermeye başladılar. Gece olunca yatıp uyudular. Sabahleyin uyandıkları zaman devlerin en büyüğü “Efendimiz, ülkemizde ne arıyorsunuz?” diye sorar.

Nikola “Olver’in kuşunu arıyorum. Acaba onun hakkında birşey işittiniz mi?” der. Devler bu kuş hakkında hiçbir şey duymamışlardı. Düşünmeye başlarlar. En büyük dev şöyle konuşur: “Güneşin battığı tarafta -ki oralarda sürekli kar mevcuttur- işte o yörede eşekkulaklı bir adam yaşamaktadır. Adı ‘Dünyanın Kulağı’dır. Dünyada her ne olursa o mutlaka işitir.

Olver'in kuşunun nerede olduğunu o bilecek. Sana kanatlı atımızı vereceğiz. Gözlerini kapayıp açınca kadar seni 'Eşek Kulağı' yaşadığı mağaraya götürecektir. Ona ne istediğini anlatacaksın. Sana yardımcı olacak. Çünkü bu dünyada olan biten her şeyden haberdardır."

Nikola kanatlı ata binip gözlerini yumar. Gözlerini açınca biraz üşüdüğünü hisseder. Bir mağaranın ağzında olduğunu görür. Attan inip içeriye girer. Mağaranın içinde yere uzanmış, çok uzun sakalları ve yere değen kulakları olan acayip bir adam görür. Acayip adam Nikola'yı görür görmez ayağa kalkıp selam verir.

Eşek Kulak'ın sadece eşekler gibi uzun kulakları değil, eşeklerin gözleri gibi iri ve üzgün gözleri de vardı. Bilindiği gibi eşeklerin gözleri dünyada eşsizdir.

Nikola: "Olver'in kuşunu arıyorum ve bana yardımcı olman için geldim." dedi.

Yerin Kulağı: "Aşkın ıstırabını bilirim." dedi ve ekledi. "Gençliğine acımıyor musun?"

"İçine bu kuşun sevdası girdiğinden beri kızkardeşim yemeden, içmeden kesildi. Ben Teodora'sız hayatı neylerim?" dedi.

Yerin Kulağı, "O zaman dinle." dedi. Güneşin battığı yerde iki dağın arasında bir pınar vardır. Bu dağlar açılıp kapanırlar. Onların dev bir bekçisi vardır. Bu dev şarabı çok sever. Bu nedenle beraberinde keçi derisinden yapılmış bir tulum Kıbrıs şarabı götüreceksin. Pınarın kenarında ömründe görmediğin güzellikte bir selvi ağacı vardır. Olver'in kuşu bu ağacın üzerine konar. Tüm diğer kuşlardan güzel ötüşleri vardır. Kimi zaman da insan sesiyle konuşur. Bugüne dek onu kimse yakalayamamıştır.

Nikola Yerin Kulağı'na teşekkür eder, atına biner, gözlerini yumar ve kırk devin evine varır.

"Seni bekliyorduk efendimiz. Senin için yaban horozu pişirdik." derler.

Nikola yemeğini yedikten sonra yatıp bir güzel uyku çekti. Sabahleyin yol hazırlığına koyuldular. Kumandarya dolu tulumu atın sırtına vurdular. Nikola Prokopi'yi de yardımcı olarak yanına aldı. Yedi gün yol gittiler. Hava daha sıcak olmaya başladı. Çevrelerinde hurma ağaçları ve acayip kıyafetli adamlar görmeye başladılar. İki iri kayanın olduğu yere vardılar. Bekçilik yapan dev bir incir ağacının altında tembel tembel otururken gördüler. Dev onlara: "Hoş geldiniz delikanlılar" dedi.

Onlar da "Hoş bulduk, ne yapıyorsun?" dediler. Ne yapayım Kral Aleksandros(İskender) buradan geçtiğinden beri ağzıma bir damla bile şarap girmedir." der.

- "Sana Kıbrıs şarabı getirdik fakat önce anlaşalım" der Nikola ve ekler "Kayayı açık tutacaksın da pınara gidelim."

- "Gençliğinize acımıyor musun? Ben kaç kişinin böyle söylediğini işittim."

Nikola "Sana dediğimizi yap." der.

- "Kayaları açık tutabilmem için önce biraz şarap içmem gerekir."

Ona içmek için biraz şarap verince gözleri parladı.

Dağ açılınca dev kollarını koyup dağın kapanmasını engelledi. Beri yandan Nicola kanatlı at ile şimşek gibi pınara varıp kuşu kanatlarından yakaladı.

Kuşa kavuşan Teodora ferahından adeta uçuyordu. Kuşu altın bir kafese koymuştu. Kuş Allahın günü ötüyordu. Zaman zaman da insan sesiyle Teodora'nın anlamadığı bir kısım sözcükler söylüyordu. Öterken "Hüt, Hüt" diye sesler çıkarıyordu.

Kısa zamanda Teodora'nın rengi yerine gelip iştahı açıldı. İki kardeş eskisi gibi evlerinin balkonunda oturup etrafı seyretmeye başladılar.

Padişah kendi evinin balkonundan onları seyrederek ve iç çekermiş. "Ah" diyormuş "Karım bana böyle çocuklar doğuracağına söz vermişti. Şimdi onlar da bu yaşta ve bu güzellikte olacaklardı." Onları seyretmeye doyamıyordu. Seyreder tekrar seyrederdi. Bir gün

onları saraya davet etmeye karar verir ve bir mektup yazıp onlara gönderir. Mektubu getiren görevli elinde mektupla görünür görünmez kuş kafeste şuraya, buraya uçmaya başlar. Ortaliğı adeta yıkacak hale gelir. Dile gelip “Kulübelerde yaşayanları da yemeğe davet etsinler.” der.

Gençler çaresiz kalıp görevliyi geri çağırarak, padişahın kulübelerde yaşayanları da davet etmesi koşulunu ileri sürerler. Bunu işiten padişahın son derece canı sıkılır. Fakat akşamüzeri iki genci balkonda görünce onlarla tanışma isteği üstün gelip tüm fakirleri ve gerek Baf’ın içinde gerekse çevresinde kulübelerde yaşayan tüm yoksulları yemeğe davet etmelerini emreder. Sarayın bahçesine sofralar kurulur; akşamüzeri halk toplanmaya başlar. Büyük kazanlarda keçi eti ve buğdaydan yapılan ve Baf’ta adına “Resi”(Herse) denen yemekler pişirildi. Bir ara Nikola ve kız kardeşi Teodora da eğlenceye gelirler. Kuş kafesten çıkıp kızın omuzunda oturmaktaydı. Saraya girdikleri zaman kuş uçup son derece sıkı bir kadının avcuna konar. Kadın korkarak titremeye başlar. Kuş, insan sesiyle: “Korkma Areti! Onlar senden çaldıkları çocuklarındır. Teodora ile Nikola’dır. İki kardeşe de “İşte anneniz” der. Teodora ile Nikola kadının yanına giderek ellerine sarılır ve onu saraya götürürler.

Nikola, padişaha “Yemeğe annemizle birlikte geldik.” der. Bu sözleri işiten Padişahın annesi kederinden bayılır.

“Anne ve babamızı bulmak için Anadolu’dan geldik. Bizi büyüten vezir, bizi buraya gönderdi. Çünkü kendi ifadesine göre bizleri Baf açıklarında denizde, bir sandığın içinde bulmuş.”

Padişah şaşkınlığından bir onlara, bir Areti’ye bakmaya başlamış. Areti söz sırası kendine gelince başından geçenleri anlatmış. O zaman padişah ebeyi getirmelerini emreder.

Ebeye “Eğer bana gerçeği söylersen hayatını bağışlayacağım amma bana yalan söylemeye kalkarsan sonun çok kötü olur.” der.

Ebe, çocuklara acıdığı için onları öldürmeyip bir sandığın içine koyarak denize bıraktığını itiraf eder.

Padişah Areti’nin önünde diz çöker ve “Sana bunca yıl yaptığım fenalıktan dolayı beni affet. Sade su ve ekmekle yaşattığım için beni bağışla.” der.

Teodora ile Nikola’yı öper, bağrına basar ve “Bugün hayatımın en mutlu günüdür.” der.

Sevinçlerinden kırk gün, kırk gece şenlikler düzenlediler. Baf Krallığı daha güçlü bir duruma geldi. Teodora ile Nikola’nın iyiliği, güzelliği ve kudreti her yerde konuşulur oldu, hatta ünleri günümüze dek sürüp geldi.

Çavma Kuşu (Kıbrıs)

Çok eski zamanlarda, yoksul bir ailenin üç kızı vardı. Bu kızlar, etrafı yüksek surlarla çevrili, altın yaldızlı binaları yedi diyara nam salmış bir kentte, gece gündüz iplik bükerek, yumak yaparak ve bunları pazarda satarak kıt kanaat geçinip giderlerdi.

Günlerden bir gün hükümdar, ay ışığı altına gökyüzündeki yıldızların ışıltısı ile yarışan kentini daha iyi görebilmek için geceleyin ülkesindeki tüm ışıkların söndürülmesini emretti.

Yoksul kızlar, geceleri çalışmazlarsa aç kalacaklardı. Ne yapsınlar? Düşündüler, taşındılar ve ipliklerini pazara yetiştirebilmek için son çareyi, yataklarının altında mum yakarak işlerini sürdürmekte buldular.

Bir gece işlerini tamamladıktan sonra dolunay altında ıslıl ıslıl parlayan kentin cazibesine kapılarak, daracık pencelerinden dışarısını seyre koyuldular. Tesadüf bu ya, o gece verdiği emrin uygulanıp uygulanmadığını görmek için hükümdar, bir dilenci kılığına girdi. Sonra da sokak sokak dolaşmaya başladı. Kentin kenar mahallelerinin birinde açık bir pencere ve içeriden sızan titrek bir ışık gördü. Yavaşça pencereye yaklaşan hükümdar,

yoksul üç kız kardeşin, birbirleri ile fısıldaşarak birşeyler konuştuklarını duydu. Saklanarak kulak kabarttı.

Kızların en büyüğü, “Tanrım, beni hükümdarın fırıncısı alsa da karnım doysa.” dedi.

Ortanca kız, “Beni de aşçısı alsa da aç kalmasam.” dedi.

Küçük kız da “Tanrım, ben de hükümdara varsam da, ona nur topu gibi çocuklar doğursam.” dedi.

Hükümdar kızların konuşmalarını işittikten sonra sessizce oradan ayrıldı. Bir süre daha dolaştıktan sonra kentin ortasında yedi kulenin koruduğu, dillere destan sarayına döndü.

Ertesi gün hükümdar, üç iplikçi kızı sarayına çağırttı. Onlara neden ışıık yaktıklarını ve pencereden dışarı bakarak neler konuştuklarını sordu. Kızlar önce korktular, utandılar. Ne de olsa koskoca bir hükümdarın huzuruna ilk kez çıkıyorlardı. Ama hükümdarın ısrarı sonucunda, kıt kanaat geçinebilmek için gece de çalışmak zorunda olduklarını anlattılar, çekine çekine dileklerini açıkladılar. Hükümdar, kızlara şefkatle yaklaşarak dileklerini yerine getireceğini söyledi. Önce büyük kızı fırıncısıyla sonra da ortanca kızı aşçısıyla evlendirdi. Kendisi de ilk görüşte güzelliğine hayran kaldığı küçük kızla dünya evine girdi. Küçük kız saraya, ablaları ise fırıncı ile aşçının küçük evlerine taşındılar.

Gel zaman git zaman, zor günleri geride bırakan ablaları, yeni yaşamlarını beğenmemeye, küçük kız kardeşlerini kıskanmaya başladılar. Kıskançlık, sevgi ve saygı ağacını kuruttu, aralarına düşmanlık tohumlarını ekti. Ablaları, küçük kardeşlerine nasıl kötülük yapabiliriz diye düşünür oldular.

Küçük kardeşleri bir gün ablalarını güzel bir haber vermek için saraya çağırdı. Kırk kazan herse pişirildi, masalar kuruldu. Ziyafette, ülkenin önde gelenleri saf tuttu. Küçük kardeş, söz alarak hükümdara müjdeyi verdi: Bir çocuğu olacaktı. Küçük kızın ablaları bu olaya oldukça sevindi. Aradıkları fırsat nihayet karşılırlarına çıkmıştı!

Ertesi gün, kız kardeşlerine doğum yaptıracak ebeyi evlerine davet ettiler. Para vererek onu da kötü planlarına alet ettiler. Badem ağaçlarının çiçek açmaya başladığı günlerde, küçük kız sancılandı. Üç gün sancı çektikten sonra nurtopu gibi bir erkek çocuğu dünyaya getirdi. Ama kötü kalpli ablalarıyla birlik olan ebe, kızın baygınlığından yararlanarak bebeği bir örtüye sardı ve onun yerine bir köpek yavrusunu kızın yatağına koydu. Bebeği de kötü kızkardeşlerine verdi. Ablaları, kendilerini bir çift gözün seyrettiğini farkına varmadan, çocuğu kurda kuşa yem olsun diye, karanlık bir ormanın içerisinde bıraktılar.

Tesadüfen oralarda avlanmakta olan bir avcı, bebeği bularak kucağına aldı ve kulübesine götürdü. Diğer tarafta ise hükümdar karısının köpek yavrusu doğrumasından çılına döndü.

Kendi kendine “Bu nasıl iştir? İnsan hiç köpek yavrusu doğurur mu?” diye isyan etti. Ama bir süre sonra, yaptıklarının çok sevdiği karısını çok üzdüğünü görünce, nasıl olsa başka çocuklarımız da olur diye düşünerek teselli buldu.

Bir sene sonra, hükümdarın karısı nurtopu gibi ikinci bir erkek çocuk, daha sonraki sene de ay parçası gibi bir kız çocuğu dünyaya getirdi. Huylu huyundan vaz geçer mi? Ebe, erkek yerine bir köpek yavrusu, kızın yerine bir kedi yavrusu koyarak bu bebekleri de kaçırmayı başardı. Ablaları, kendilerini bir çift gözün seyrettiğini fark etmeden, aynı ormanın içine bu çocukları da bıraktılar. Diğer taraftan hükümdarın karısı, ne diyeceğini bilemeden, pınarları kuruyuncaya kadar gözyaşı döktü. Kardeşleri de onu kötülemek için ellerinden geleni yaptı. Hükümdar sonunda baskılarına dayanamayarak, karısını sarayındaki kulelerin birine hapsetti.

Sürekli o ormanda avlanan Avcı diğer iki bebeği de bularak evine götürdü ve büyütmeye başladı.

Avcı “İki erkek bir kız, bunlar bana Tanrı'nın emanetidir.” diyerek çocukları sevdi.

Onlara hem analık ve hem de babalık yaptı, tüm tehlikelere karşı onları korudu.

Zaman bu ya durmaz dinlenmez, hiç de yorulmaz. Aradan yıllar geçti, çocuklar büyüdü. Erkeklerin yiğitlikleri, kızın güzelliği tüm ülkeye yayıldı. Erkekler ata biner, oklarıyla ava çıkar, kız da Avcı'nın evinde yemek pişirir, babasıyla ağabeylerinin gelmelerini beklerdi. Bir zaman sonra bu çocukların varlığı hükümdarın kulağına kadar ulaştı. Saraydaki herkes avcı'nın çocuklarını merak etmeğe başladı. Hükümdar bir gün onları görmek için ormanda avlanmaya karar verdi. Ülkenin en hızlı koşan tazılarını, en iyi atlarını topladı, en iyi okçuların alayına katılması için emir verdi.

Ertesi gün hükümdar, türlü renkte bayrakları eşliğinde ormanda ilerlerken, avcı'nın evine rastladı. Evin önünde iki delikanlı ellerinde tavşanlarla avdan henüz dönmüş, duruyorlardı. Hükümdarın evine kadar geldiğini gören Avcı ve kızı hemen evden çıkarak hükümdarı karşıladılar. İlk görüşte iki delikanlıya ve kıza kanı ısınan hükümdar, yanlarına yaklaştı ve kim olduklarını sordu.

Avcı "Hükümdarım, bu iki yiğit benim oğlumdur ve bu dünya güzeli de benim kızımdır." dedi.

Hükümdar, onlardan öylesine etkilendi ki, içinden kendi kendine "Keşke benim de böyle çocuklarım olsaydı." diye ah etti.

Çocukları sürekli görmek istediğini ve diledikleri zaman sarayını ziyaret edebileceklerini söyledi. O günden sonra avcı ve çocuklar sık sık hükümdarın sarayına gitmeye, masasına konuk olmaya başladı. Çocukların geliş gidişleri kötü kalpli ablaları kuşkulandırdı.

Kötü kalpli ablaları "Bunlar da nereden çıktılar, sakın ormana bıraktığımız üç kardeş bunlar olmasın!" diye tedirgin oldular.

Sonunda, bir yolunu bulup bu üç kardeşi ortadan kaldırmaya karar verdiler.

Çocukların saray ziyareti sırasında verilen bir ziyafette, hükümdar, gıpta ile baktığı çocukları görünce, dayanamayarak avcıya "Güzeller güzeli bir kızın var, yiğitler yiğidi iki oğlun var, herhalde şu dünyada başka bir şey istemezsin?" diye sordu.

Avcı "Oğlularım ve kızım Tanrı'nın bana emaneti ve en büyük mutluluğumdur." dedi.

Bu sorudan avcı rahatsız olacak ki, hükümdar onun yüzündeki değişikliği fark etti. Avcı kendi durumunun farkına varınca bir açıklama yapma zorunluluğu hissetti.

Avcı "Bir şey daha var ki, onu her gece düşümde görüyorum, tam onu yakalayacakken uçup gidiyor." dedi.

Hükümdar merakla "Neymiş o?" diye sordu.

Avcı "Rengi kentiniz gibi altın sarısı, başında güneşten tacı, adı Çavma Kuşu'dur, herkesin bildiğini kimse bilmez, kimsenin bilmediğini o bilir. Yalnızca güneşin doğumunda görülür, adı Çavma Kuşu'dur, kanatlarındaki her tüyden bir ses çıkar, sanırsınız ki sazlar çalar, bu sesler rüzgâra karışınca sanırsınız ki dünyanın en güzel sesi konuşur, adı Çavma Kuşu'dur, onu kimse yakalayamaz, peşinden gidenler bir kere daha geri dönmez." diye yanıt verdi.

Hükümdarın yanındakiler "Sizin has bahçenize de böyle bir kuş yaraşır." diyerek onu yüreklendirirler.

Çocukları ortadan kaldırmayı düşünen kötü kalpli ablalar, aradığımız fırsat karşımıza çıktı diye sevindiler! Erkek çocukları ortadan kaldırmak için hükümdara "Çavma Kuşu'nu size ancak avcının yiğit oğulları getirebilir." diyerek onu da planlarına alet etmeye çalıştılar.

Hükümdarın kuşa sahip olma arzusu, ruhunu o denli sardı ki, kötü kalpli ablaların oyununa geldiğini anlamadan, onlardan Çavma Kuşu'nu kendisine getirmelerini istedi.

Önce büyük oğlan hazırlıklarını tamamladı, Avcı ve kardeşleri ile vedalaşarak yola koyuldu. Ne tarafa gideceğini bilmeden günlerce yol aldı. Sonunda iki yolun birleştiği bir noktaya geldi. Günlerce hangi yöne gideceğini düşündü durdu. Ama bir türlü karar veremedi. Onuncu günün sonunda karşısına ak saçlı aksakallı bir ermiş çıktı.

Ermiş, delikanlıya dikkatle bakarak “Nereden geldiğini, nereye gittiğini, niçin geldiğini niçin gittiğini biliyorum. Sözlerimi iyi dinlersen, isteğine üç gün doğumu sonra kavuşacaksın.” dedi.

Sonra da “Sol taraftaki yoldan üç gün üç gece gidersen kara bir ormana varacaksın. Güzelliği ve sesi ile herkesi hayran bırakan Çavma Kuşu orada yaşıyor. Ormana varır varmaz üç kez, “karlı dağlardan tozlu yollardan herkese selam getirdim.” diyeceksin. Sonra da karşına çıkan üçüncü ağaca kuşların mekânını soracaksın. O sana Çavma Kuşu’nu nerede bulacağını söyleyecektir. Çavma Kuşu her sabah tan ağarırken tüneğinden uçar, kanatlarından sesler çıkararak “Benimle konuşacak biri var mıdır?” diye soru sorar. Sakın yanıt verme. Bu soruyu üç kez tekrarlar, eğer konuşursan taşla dönersin. Etrafında göreceğin büyük taşların hepsi birer insandır. Kuş bir süre bekler sonra tüneğine geri dönerek bir anlığına uyukuya dalar. Hemen o an onu tutarak, yanında getirdiğin kafesin içerisine koy ve kapısını kilitle” dedi. O zaman Çavma Kuşu’na sahip olacaksın. Ne önce ne de sonra. Aksi halde sen de taşla dönersin.” diye ekledi.

Ermiş, sözlerini bitirir bitirmez, gözden kayboldu. Şaşkına dönen delikanlı yeniden yollara düştü. Dağları tepeleri aştı. Üçüncü günün sonunda ermişin söylediği kara ormanın kapısına dayandı.

Üç kez “Karlı dağlardan tozlu yollardan herkese selam getirdim.” diye seslendi.

Sonra da karşısına çıkan üçüncü ağaca kuşların mekânını sordu.

Ağaç “Hem sağında, hem solunda, hem arkanda, hem önünde, görürsün onları uçarken gökyüzünde.” diye yanıt verdi.

Oğlan oturup kara kara düşünmeye başladı. Bir düşündü iki düşündü, sonra üzerinde uçmakta olan bir kırlangıcı farketti. Onu izlemeye karar verdi. Akşama doğru kuşların tünedikleri yere ulaştı ve onları seçebileceği bir ağacın arkasına gizlendi. Yorgunluktan gözleri kapandı. Gecenin karanlığında uyuya kaldı. Neden sonra gözlerini açtığına, gün ışımak üzereydi. Kendini toparladı, ermişin kendisine anlattıklarını düşünerek beklemeye başladı. Çavma Kuşu tam tan ağarırken, göz kamaştıran ihtişam ve güzelliği ile görüldü. Salına salına etrafına baka baka uçuyor, büyüleyici tüylerinden sesler çıkıyordu.

Kuş “Benimle konuşacak var mı?” diye soruyordu.

İlk soruya yanıt vermeyen delikanlı ikincide o kadar heyecanlandı ki, birden kendini kaybederek “Ben varım.” dedi ve o anda diğerleri gibi taşla dönüştü.

Günler günleri izledi, aradan altı ay ve bir de güz geçti. Ondandır hiç haber alınamadı. Delikanlı geri dönmeyince herkes meraklanmaya başladı. En çok üzülen ise onu büyüten Avcı ile kardeşleri oldu. Sonunda ikinci kardeş babasına, ağabeyini bulmak için Çavma Kuşu’nun peşinden gideceğini söyledi. Avcı gitme demişse de ona söz geçiremedi. Böylece ikinci kardeş de yollara düştü. O da günlerce yürüdükten sonra kardeşi gibi yol kavşağında aksakallı ermişe rastladı.

Aksakallı ermiş, ağabeyine söylediklerini ona da söyledi ve ekledi: “Kardeşin gibi acele etme, sabırlı ve soğukkanlı ol, kuşa asla yanıt verme, o zaman başarırısın ve o taş olan insanları da kurtarırısın.” dedi ve hemencecik kayboldu.

İkinci kardeş yaşlı adamın söylediklerini aklına iyice yerleştirdi.

Kendi kendine “Mutlaka başarmalıyım.” diyerek kuşların mekânına vardı.

Azimle ve dikkatle beklemeye başladı. Karanlığın aydınlığa dönüştüğü sırada kuş tüneğinden havalandı. Biraz salındıktan sonra “Bana konuşacak var mıdır?” diye sordu.

İkinci kardeş kuşu görünce önce bocaladı. Sonra ihtiyar adamın sözlerini hatırladı. Kuşun güzelliğine ve sihrine karşın soğukkanlılığını bozmadı. Son soruya kadar sabretti, hiç ses çıkarmadı. Kuş tüylerini kabartarak tüneğine geri döndü ve uyukuya daldı. İşte, tam bu sırada delikanlı saklandığı yerden ok gibi fırladı, onu yakaladığı gibi yanında getirdiği kafese koydu ve kilitledi. O an ermiş ona yeniden göründü.

Ermış “Bu yerdeki taşların üzerine aşağıdaki derenin sihirli sularından serpersen eski hallerine dönerler.” dedi.

Oğlan koşa koşa derenin yanına gitti. Islanması için gömleğini çıkartıp suya batırdı. Sonra yine koşa koşa geri gelerek taşların üzerine birer birer sürdü. Taşların herbiri insan oldu. Hep birden “Bizi kurtaran yiğide bir can borcumuz var, ne isterse onu yaparız.” dediler.

Küçük oğlan acaleyle kardeşini aradı. Onu bulunca diğer yiğitleri evlerine yolladı. İki kardeş, Çavma Kuşu ile birlikte hükümdarın huzuruna çıkmak için yaşadıkları kentte geri döndüler.

Tüm kent halkı bu yiğitleri ve çok merak ettikleri Çavma Kuşu’nu görmek için yollara döküldü. Hükümdar onlar için muhteşem bir karşılama töreni düzenledi. Hükümdar o kadar mutlu oldu ki, bu mutluluk onu çocuklara daha da bağladı. Seyrine doyum olmayan Çavma Kuşu’nun kafesi, saray bahçesinin en güzel köşesine asıldı. Ancak kuş bir süre sonra kanatlarını dökmeye başladı. O güzel sesi hiç çıkmaz oldu. Gökyüzü günlerce karardı, güneşi hatırlayanlar çok azaldı. Hükümdar, Çavma Kuşu’na mı, ülkesine mi ağlasın?

Ülkesinin en ünlü hekimlerini saraya çağırarak onlara “Çavma Kuşum hasta, onu kim iyi ederse dilesin benden ne dilerse...” dedi.

Hekimler ne yaptılarsa yaptılar, onu iyileştiremediler. Kuş ne birşey yiyor ne de bir şey içiyordu. Hükümdarın üzüntüsüne dayanamayan Avcı’nın kızı Çavma Kuşu’nun yanına yaklaşarak “Neyin var güzel misafirimiz?” diye sordu.

Saraya geldiğinden beri konuşmayan kuş, kanatlarından sesler çıkararak dile geldi.

Çavma Kuşu “Misafirlik üç günden fazla olur mu? Esir olan mutlu olur mu? Güzeller güzeli melike kedi köpek doğurur mu?” dedi. Sonra da “Ay yüzlü, hükümdarın karısı ne köpek ne de kedi doğurdu. İki yiğidi ve seni doğrudu.” diye ekledi.

O sırada Çavma Kuşu’nu iyileştirmek için ilaç yapan bir hekim konuşulanları işitti ve hemen olanları hükümdara anlattı. Hükümdar avcıyı huzuruna çağırdı.

Hükümdar Avcı’ya kızarak “Bu çocuklar senin mi?” diye sordu.

Avcı, çocukları ormanda bulduğunu ve onları özenle büyüttüğünü anlattı. Hükümdar daha sonra yanına ebe kadını çağırarak gerçeği ona anlatmasını istedi. Ebe kadın korkusundan bu işi karısının ablalarının planladığını ve kendisinin de onlara yardım ettiğini anlattı. Hükümdar karısını ve çocuklarını saraya aldırdı. Kötü kalpli ablaları ve ebeyi ülkesinden kovdu. Çavma Kuşu’nu kafesinden çıkartarak serbest bıraktı. Çavma Kuşu uçar uçmaz kara bulutlar dağıldı ve güneş, altın yaldızlı kentini ısıltı ısıltı aydınlattı. Ülkeye bahar geldi. Hükümdar o günü bahar bayramı ilan etti. Her yıl aynı gün Çavma Kuşu gelerek tüm ülkeye bereket dağıttı. Herkes mutluluk içinde yaşamaya başladı.

1.AaTh:707,Eb:239.

Kaynak Kişi: Urkiye Mine Balman

Yaşı:1927 Lefke doğumlu

Derleme Tarihi:14 Ekim 2003

Eğitim Durumu: Öğretmen Koleji Mezunu

Mesleği: Emekli İlkokul öğretmeni- Kıbrıs’ın ilk kadın şairlerinden

Masalı Öğrendiği Kişi: Annesi Fatma Nigar (1898-Lefkoşa’da doğdu, 1985 Lefke’de vefat etti)

Masalın Epizotları:

- 1.Yoksul bir ailenin üç kızı vardı. İplik bükerek para kazanırlardı.
- 2.Padişah şehri gezmeye çıkar. Kızların konuşmalarını duyar.
- 3.Kızların birinin fırıncıya, diğerinin aşçıya, küçük kızın da hükümdara varmak istediğine kulak misafiri olur.
- 4.Padişah kızların arzularını yerine getirir. Küçük kızla padişah evlenir.
- 5.Bir süre sonra ablaları kardeşlerini kıskanırlar ve ona kötülük yapmak için plan yaparlar.
- 6.Küçük kız doğum yapar, kıskanç ablaları ebeye para vererek, doğan erkek çocuğunu, köpek yavrusuyla değiştirirler. Çocuğu ormana bırakırlar. Bir avcı çocuğu bulur.
- 7.Padişah bu olaya çok üzülür.
- 8.Bir yıl sonra ve diğer yıl kız yine çocuk doğurur, aynı olayı ablaları tekrarlar. Olaya kızan padişah kızı hapseder.
- 9.Yıllar sonra padişah, ormandaki avcının çocuklarından haberdar olur. Onları ormanda ziyarete gider.
- 10.Padişah ile avcı dost olurlar. Bu olay üzerine, kötü kalbli ablaları yine kötülük düşünüp, bu çocukları ortadan kaldırma planları yaparlar.
- 11.Avcı rüyasını hükümdara anlatır.
- 12.Padişah Çavma Kuşu'nu yakalamak için, avcının yiğit oğullarını ormana yollar.
- 13.Büyük oğlan, Ak Sakallı İhtiyar ile ormanda karşılaşır. Ermiş oğlana nasihatta bulunur. Büyük kardeş bu nasihatları uymayıp, taşla dönüşür.
- 14.İkinci kardeş yaşlı adamın söylediklerini aklına yerleştirir ve kuşu yakalar.
- 15.Derenin sihirli suyuyla, taşlaşan insanları kurtarır.
- 16.İki kardeş kuşu, padişaha götürür.
- 17.Bir süre sonra kuş hastalanır. Kuş avcıya gerçekleri anlatır.
- 18.Hükümdar gerçekleri öğrenir.
- 19.Ebe kadın tüm olayı tek tek anlatır. Kötü kalbli ablalar ile ebeyi saraydan kovar.
- 20.Çavma kuşu serbest kalır. Avcıyı ve çocukları padişah saraya alır ve mutlu bir yaşam sürerler.

Benzeri(Varyantı)

1. AaTh: 707 , EB: 239.
2. Üş Bacılar.
3. Gülşah Gülen, 90. Polat Köyü, Arpaçay Kazası, Kars.

Masalın Epizotları:

1. Padişah evlenmek için kendisine bir eş aramaktadır. Gizlice ev ev dolaşarak evleri dinlemektedir.
2. Bu gizli dinleme sırasında, bir evde birbirleriyle konuşmakta olan üç kız kardeşin konuşmalarına kulak verir.
3. Her üç kız padişahla evlenmek istemektedir. Büyük ve ortanca kız padişahla evlendikleri takdirde ona çok büyük işler yapacaklarını söylerler. En küçükleri ise, padişaha altın saçlı, inci dişli iki oğlan doğuracağını söyler.

4. Büyük ve ortancıl kardeşler padişaha verdikleri sözü yerine getiremezler. Padişah küçük kızla evlenir.
5. Küçük kız verdiği sözü tutarak, bir çift oğlan çocuğu doğar.
6. Büyük ve ortancıl kardeşler kıskançlıklarından bu çocukları köpek yavru-ları ile değiştirirler, çocukları da bir cadı neneye verirler. Anasını da padişah, yedi yol ayırımına beline kadar yere gömdürür, gelen geçen bunun yüzüne tükürür.
7. Çocukların sağ olduklarını öğrenen teyzeleri, cadı neneyi kız yeğenlerine gönderirler.
8. Oğlan evde olmadığı bir gün, cadı karı kıza kardeşinden Benli Boz Kısrağı istemesini söyler.
9. Oğlan hayatını tehlikeye atarak devin de yardımı ile gider Benli Boz Kısrağı getirir.
10. Cadı karı tekrar eve gelerek kıza, bu sefer kardeşinden Güllü Gahgah'ı istemesini söyler.
11. Oğlan hayatını tehlikeye atarak devin de yardımı ile gider bacısına Güllü Gahgah'ı getirir.
12. Cadı karı kızın yanına gelir ve kardeşinin, bu sihirli şeylerin sahibi olan Güllüzar'ı istemesini söyler. Oğlan Güllüzar'ı da gider getirir.
13. Karısı Güllüzar'ın nasihatına uyan oğlan, babasını sarayına davet eder.
14. Oğlanın babası olan padişah, yapılan hatayı anlar.
15. Oğlan anasını oradan kurtarır kendi yanına alır. Teyzeleri çok şiddetli bir şekilde cezalandırılır.

(Varyantı) Gülbahar ile Gülbarin (Türkiye, Muhsine Helimoğlu)

Bir varmış bir yokmuş. Evvel zaman içinde kalbur saman içinde, bir ülkenin zengin bir padişahı ile onun da yakışıklı bir oğlu varmış. Bu oğlan, zaman zaman kılık değiştirip halkın içine karışır ve onların dertlerini öğrenmeye çalışırmış.

Öte yandan bu ülkede, yoksul bir kadınla üç kızı yaşarmış. Bu kızlar el işi yaparak geçimlerini sağlarlar ve bu arada da birbirlerine hayallerini anlatırlarmış. Birgün padişahın oğlu kılık değiştirip, kenar mahallelerde gezerken, yolu bu kızların sokağına düşmüş ve onların konuşmalarını duymuş. En büyük kız, "Ah kızlar... Padişahın oğlu beni alsa, ona altından bir halı dokurdum" demiş. Ortan-ca kız, "Aman abla sen de... O da bir şey mi, padişahın oğlu beni alsa, ona saf altından bir takım elbise yapardım" demiş. En küçük kız ise, "Aman ablalarım, sizin hayalleriniz de hep madde üstüne. Padişahın oğlu beni alsa, ona saçlarının bir teli altın, bir teli gümüş olan çocuklar doğururdum." demiş.

Bunları duyan padişahın oğlu, sarayına dönünce günlerce düşünüp taşınmış ve sonunda babasına söyleyip, büyük kızı istemiş. Kırk gün kırk gece süren bir düğünle evlenmişler. Ara-dan bir zaman geçince oğlan karısına, "Hani sen benimle evle-nince, altın bir halı dokuyacaktın. Aradan bunca zaman geçti daha ortada bir şey yok, ne zaman dokuyacaksın" diye sormuş. Bunu duyan kız da padişahın oğluna gülüvermiş ve Aman sen de bey, ne kadar safsın, her duyduğuna inanıyorsun, o yalnızca bir hayaldi" demiş. Bunun üzerine oğlan da hemen onu boşayıp, hizmetçilerinin arasına göndermiş. Bir zaman sonra ortanca kızla evlenen oğlan, ona da "Hani sen benimle evlenince altın bir takım elbise yapacaktın hadi göster bakalım marifetini" demiş. Kız da ona "Aman bey, benim asıl amacım seninle evlenmekti ne altını, ne takımı, sen de her söylenene inanıyorsun" demiş. Bu kızı da boşayan oğlan bu kez de küçük kızla evlenmiş ve bir zaman sonra ona da aynı soruyu sorup, "Hanım hani bana, saçlarının bir teli altın bir teli gümüş çocuklar doğuracaktın ne oldu" deyince, akıllı kız ona, "Bey bey, senin çocuk dediğin öyle şıp diye olmaz ki, hele bekle aradan bir dokuz ay geçsin bakalım da gerisine Allah kerim" demiş.

Gel zaman git zaman kız hamile kalmış ve dokuz ay sonra da doğum sancıları başlamış. Saray halkını bir telaştır almış ve en yakını ablaları olduğu için de onları alıp,

kardeşlerinin yanına getirmişler. Çok kötü kalbli olan ablaları küçük kardeşlerini kıskandıkları için, onun doğurduğu altın ve gümüş saçlı iki çocuğu alıp bir sandığa koyarak, denize atmışlar ve çocuklarının yerine de iki tane köpek yavrusu koymuşlar. Sonra da gidip padişahın oğluna, "Senin o çok güvenip, çok sevdiğin karın, altın ve gümüş saçlı çocuklar yerine iki tane it yavrusu doğurdu" demişler. Ayrıca oğlana, "Sen bu kardeşimizi bir inek derisine sardırıp dört yol ağzına attır, önüne de bu kadın lanetlidir diye yazdır, oradan her gelip geçen yüzüne tükürerek onu lanetlesin" diye de bir akıl vermişler. Oğlan da onların dediklerini yaptırmış. Ablalar bu sonuçtan çok memnun olmuşlar.

Öte yandan denize atılan çocukların bulunduğu sandık gide gide bir köyün kıyısına varmış orada balık tutan yoksul bir balıkçı da bu sandığı bularak alıp evine karısına götürmüş. Sandığın içinden çocukların çıktığını gören bu karı koca çok sevinmişler, çünkü onların hiç çocukları yokmuş. Oğlanın adını Mehmet, kızın adını da Gülbahar koymuşlar. Kadın hemen leğen getirip çocukları yıkamaya başlamış.

Çocukların başlarına su döküldükçe, leğen altın ve gümüşle doluyormuş. Buna çok sevinen yoksul ihtiyarlar, zamanla bu sayede zengin olmuşlar ve rahat bir hayat yaşamaya başlamışlar.

Gel zaman git zaman çocuklar büyümüşler. Çok yaramaz olan Mehmet ele avuca sığmaz ve komşuların çocuklarını dövermiş. Bir gün yine oynarken bir çocuğun kulağını çekip yırtmış. Buna çok kızan çocuğun annesi de Mehmet'e, "Kimin dölü olduğu belirsiz çocuk, sen benim oğlumu nasıl döversin" diye bağırarak. Bu lafa çok içerleyen Mehmet, hemen ana bildiği ihtiyar kadının yanına giderek, olanları anlatmış ve "Ana ana.... Seni ana belledim ama komşu kadın böyle dedi. Ne olur bana gerçek anamın kim olduğunu söyle" diye yalvarmış. Kadın da ona gerçekleri anlatarak, asıl ana babasının kim olduğunu kendilerinin de bilmediklerini söylemiş. Bunu duyan oğlan son bir kez daha yıkanıp, ihtiyarlara bolca altın bıraktıktan sonra, kız kardeşini de alıp, helallik isteyerek oradan ayrılmış.

İki kardeş gide gide ıssız bir yere varmışlar ve yorgunluktan uzanıp yatmışlar. Oğlan hemen uyumuş. Başlarına gelenlerden çok üzgün olan Gülbahar ise ağlayarak, "Allahım ne olur, bize acı ve padişahın sarayının karşısında tıpkı onunki gibi bize de bir saray ver de içinde rahatça oturalım" diye yalvarmış. Masal bu ya... Kızın duası kabul olmuş ve birdenbire, kendilerini padişahın sarayının karşısında, yer alan, büyük bir sarayın içinde buluvermişler. Mehmet ava gidiyor. Gülbahar da ev işlerini yapıyormuş. Günler böyle geçerken, bu saray zamanla herkesin ilgisini çekmeye başlamış. Bu arada hain kız kardeşler de bu sarayda oturan çocukların kendi yeğenleri olmasından şüphelenmişler ve birisi ihtiyar kadın kılığına girip saraya gitmiş. O sırada Mehmet avda olduğu için Gülbahar evde yalnızmış. Kadın kapıyı açması için kıza yalvararak, "Aman kızım canım kızım, ben hacca gidiyordum ama diğer hacılar beni bırakıp gittikleri için yalnız kaldım. Kapıyı aç da girip bir namaz kılayım." demiş. Kız da acıyıp onu içeri almış. Kadın ona kim olduğunu, nereden geldiğini sormuş ve özellikle de saçlarından tahmininin doğru olduğunu anlayarak, kızı öldüresiye dövmüş. O günden sonra da her gün gelerek kızı suya sokup, ölmesine çok az kala çıkarıyor ve kardeşine bir şey söylememesini de iyice tembih ediyormuş. Birgün kıza yine böyle işkence ettikten sonra, "Kardeşin Mehmet'ten Gülbarın çiçeğini getirmesini iste." demiş.

Kardeşinin böyle günden güne sararıp solduğunu gören Mehmet, ona derdinin ne olduğunu sorunca, kız da "Bana Gülbarın çiçeğini getirirsen iyileşebilirim" demiş. Kardeşini çok seven oğlan hemen bir ata binip, bu çiçeği bulmak üzere yola çıkmış. Giderken ermiş bir ihtiyara rastlamış. İhtiyar ona, "Oğlum Mehmet nereye gidiyorsun" demiş. Oğlan da olanları anlatmış. Bunları dinleyen ihtiyar, "Oğlum seni bu çiçeği bulmak için, gönderen her kimse ölümüne göndermiş. Ama mademki gidiyorsun, şu iki tel saçımı al, ne zaman başın sıkışırsa birbirine sür, o zaman işin kolaylaşır ayrıca, çiçeği bulunca üç kere Gülbarın diye seslen eğer, çiçek daha da açılırsa kurtuldun demektir, açılmazsa daha önce oraya gidenler gibi taş kesilirsin" demiş.

İhtiyarın bu öğütlerini dinleyen Mehmet yoluna devam edip büyük bir denizin kıyısına gelmiş. Karşıya geçemeyeceğini anlayınca, ihtiyarın verdiği saç tellerini birbirine sürtmüş ve

sürtmesiyle de kendisini karşı kıyıda bulması bir olmuş. Çiçeğin bulunduğu yere geldiğini anlayıp üç kere, "Gülbarın" diye seslenmiş. Birinci seslenişinde atının yarısı taş kesilmiş, ikinci seslenişinde kendisi dizlerine kadar taş kesilmiş, üçüncü seslenişinde ise, renk renk ve büyüleyici güzellikleriyle, Gülbarın çiçekleri açivermiş. Tekrar eski haline dönen oğlan hemen bunlardan bir demet toplayıp cebindeki tüylerin yardımıyla da denizi geçerek, evine dönmüş.

Mehmet'in sağsalim eve döndüğünü gören teyzeler çok sinirlenmişler ve bu defa da Gülbahar'a, Mehmet'ten, Gülbarın çiçeklerinin sahibi olan, Gülbarın kızını iste" demişler. Zavallı oğlan kardeşinin bu isteği üzerine yeniden yollara düşmüş ve cebindeki sac tellerinin yardımıyla yine oraya varıp üç kere Gülbarın diye seslenmiş. Üçüncü seslenişte, çiçeklerin açmasıyla beraber Gülbarın kız da görünmüş. Oğlan ona olanları anlatıp birlikte gelmesini istemiş ve yola çıkmışlar. Sihirli olan Gülbarın yolları üstündeki, daha önceden taş kesilen delikanlılara üfürerek, onları yeniden canlandırmış. Mehmet'le Gülbarın, yine o iki tel saçın yardımıyla denizi geçip, kardeşlerinin sarayına dönmüşler. İşin aslını bilen Gülbarın, hain teyzeyi eve almamış. Ondandır kurtulan Gülbahar da yine eski sağlığına kavuşmuş.

Bir gün Gülbarın Mehmet'e bir demet çiçek vererek, bunları yol üstündeki inek derisine sarılı kadına koklatmasını söylemiş ayrıca, kadın bu çiçekleri koklarken ne diyecek onu da iyice dinle demiş. Oğlan götürüp çiçekleri kadına verince, onları koklayan kadın, "Oh aynı Mehmet'imle, Gülbahar'ım gibi kokuyor" demiş. Bu duyduklarını Gülbarın'e anlatan Mehmet, bu sözlerin ne demek olduğunu sorunca, Gülbarın de kardeşlere bütün gerçekleri anlatmış ve o kadının asıl anneleği olduğunu söylemiş. Bunları öğrenen çocuklar, hemen gidip annelerini eve getirerek iyice yıkamışlar, tedavi etmişler ve birlikte yaşamaya başlamışlar.

Günlerden birgün, Mehmet'le babası karşılaşmışlar ve babası onu bilmeden yemeğe davet etmiş. Oğlan yemeğe giderken, Gülbarın ona bir kedi yavrusu vermiş ve "Kedi hangi ye-mekten yerse sen de ondan ye, çünkü zehirli olabilir" demiş. Tam yemeğe başlanacağı sırada, Mehmet kediyi çıkarıp masanın üzerine koymuş. Kedi de yalnızca padişahın oğlunun yediğinden yemiş. Meğer Mehmet'in önüne koyulan yemekler zehirliymiş, çünkü teyzeleri onu zehirlmek istiyorlarmış. Bundandır bir zaman sonra padişahın oğlu Mehmet'i ikinci kez yemeğe çağırılmış. Gülbarın oğlana bir yüzük verip yine bazı tembihlerde bulunmuş. Tam yemek yeneceğı sırada oğlan bu yüzüğü çıkarıp masaya bırakmış. Babası ona neden yemediğini sorunca da "Benim yerime yüzüğüm yiyor efendim" demiş. Şaşırırır adam, "Aman oğlum, hiç yüzük yemek yer mi?" deyince de, Mehmet daha önce Gülbarın'ın öğütlediğı gibi, "Aman efendim, siz daha önce hiç it yavrusu doğuran bir kadın gördünüz mü, eğer ona inanıyorsanız, bu yüzüğün yemek yediğine de inanmalısınız" diyerek, padişahın oğlunun kafasını karıştırmış. Giderken de babasını ve askerlerini kendi sarayına yemeğe çağırılmış.

Bu davete gidenler, oğlanın bu kadar insana nasıl yemek yetiştireceğini merak ederken, Mehmet elinde bir kutuyla içeri girmiş ve masal bu ya, "Açıl" demesiyle, ortaya görölmedik bir sofraya açılmış. Yemekten sonra ne yaptıysa sofraya kapanmamış. Bunun üzerine Mehmet, sofradan bir kaşığın çalındığını söyleyerek, herkesin üstünü aramış ve kaşığı babasının üstünde bulmuş. Tüm bu olanlar karşısında hayretler içinde kalan padişahın oğlu, bir kutudan nasıl böyle bir sofranın çıktığını sorunca Mehmet de ona yine, "Peki efendim siz hiç bir kadının it yavrusu doğurduğunu gördünüz mü" demiş ve sonra da başından beri bütün olup bitenleri, herkesin önünde anlatarak, annesini, kız kardeşini ve Gülbarın'i içeri çağırıp babasına göstermiş.

Bütün bu olanlara bir daha şaşırırır padişahın oğlu, karısına ve çocuklarına sarılarak, binbir pişmanlıkla onlardan af dilemiş. Hain kız kardeşleri de, kırk gün aç bırakılmış atlara bağlatarak parçalamış. Gülbarın'i Mehmet'e, Gülbahar'ı da padişahın vezirine vererek kırk gün kırk gece düğün yapmışlar.

Onlar ermiş muradına biz çıkalım kerevetine...

Mardin

Fikriye Olgaç

Helimoğlu Yavuz Masal İleti Dizini

I- A52. İnsan yerine getiremeyeceği sözü vermemelidir.

"Ortanca ve büyük kız, padişahın oğluna verdikleri sözü tutmazlar"

"Ablaları küçük kız kardeşlerini kıskanıp ortadan kaldırmak isterler. "

C.156. İnsana en büyük kötülük, bazan en yakınlarından gelir. "Ablaları, küçük kız kardeşlerinin bebeklerini, köpek yavrularıyla değiştirirler."

C157. Bir şeyin aslını aramadan karar vermemeli, iftira olasılığı hiçbir zaman gözardı edilmemelidir.

"Padişahın oğlu, işin aslını aramadan, baldızlarının iftiralara inanıp karısını cezalandırır."

B51. Yoksul insanlara bazan hiç ummadıkları bir zamanda şans gülebilir.

"Yoksul balıkçı ile karısı, nehirde buldukları çocuklar sayesinde varsıllaşırlar."

B206. Gökkubbenin altında hiçbir gerçek sonuna kadar gizli kalmaz.

"Çocuklar bir gün balıkçı ile karısının kendi öz ana-babaları olmadıklarını anlarlar."

C158. İnsan düşmanı ile ancak eşit güçlerle çarpışmalıdır.

"Kız Allah'a, padişahın sarayının karşısında tıpkı onunki gibi bizim de bir sarayımız olsun diye yalvarır."

C159. İş bölümünü cinsiyetler belirler.

"Gülbahar ev işlerini yapar, Mehmet ise ava gider."

9-C156. Tanımadık kimselerin her söylediklerine inanmamak ve onları eve almamak gerekir.

"ihtiyar kadın kılığına giren hain teyze, kendine açındırarak, Gülhabar'ın kapıyı açmasını sağlar ve ona işkence eder."

10-B50. İnsanların en dar zamanlarında bile onlara bir yardım eli uzanabilir.

"Ölümçül bir yolculuğa çıkan Mehmet'e ermiş bir ihtiyar yardım eder."

B252. Akıllı ve tedbirli insanlar hem kendilerini hem de yakınlarını çeşitli tehlikelerden koruyabilirler. "Gülbarın, ziyafete giden Mehmet'in zehirlenmesini önlemek için ona bir kedi yavrusu verir ve yemeklerini önce kediye yedirmesini söyler."

12- B202. İyiler iyilik bulur, kötüler kötülük.

"Kötü ve kıskanç ablaları ölürken, suçsuz kız hak ettiği mutluluğa ulaşır."

13- B2. Mutluluğa giden yol uzun ve çetindir.

"Küçük kız kardeş pek çok acı çektikten sonra mutlu sona ulaşır."

İngilizce Adı: "Manoli ve Dervişler"

Rumca Adı: "Delikanlı ve Tas"

Vaktin zamanın birinde yaşlı bir kadıncağz ve Manoli adında bir oğlu varmış. Manoli güzel keman çalarmış. Günlerden bir gün keman çalması için bir düğüne davet edilmiş.

Manoli düğüne gidip keman çalmak istemiyormuş fakat anası bu konuda ısrar edip ona yalvarmış ve demiş:

-Git oğlum, git, keman çal, birkaç kuruş getir de un alıp ekmek yapalım.

Manoli gitmek istemiyormuş lakin anası ısrar ettiği için kabul etmiş ve anasına “Bana yolluk olarak yedi tane bitta (pide) pişir.” demiş.

Yedi pideyi anası biraz fazla bulmuş fakat düğüne gitmesini sağlamak için sesini çıkarmamış, pideleri hazırlamış. Manoli pideleri küçük bir heybeye koyup hayvanına yüklemiş ve düğünün yer alacağı köyün yolunu tutmuş. Yolda giderken karnı acıkmış. Mola verip pidelerden birini yemiştir. İki de birde acıkıp pidelerden birini midesine indiriyormuş. Derken altı pideyi yemiştir geriye bir tek pide kalmış. “Bakayım, köy yakınsa ötekini de yiyeyim.” diye düşünmüş.

Köyü uzaktan gördüğünü sanmış ve son pideyi de afiyetle yemiştir. Yolda ilerlerken bir ara iki yol ağzına varmış ve sağdaki patikaya sapmış. Çok geçmeden yolu kaybetmiş. Kendisini bir ormanın ortasında bulmuş, köyden hiçbir iz yokmuş. Çok büyük bir mağara ile karşılaşan Manoli hayvanından atlayıp büyük bir merakla içeriyi seyretmeye başlamış. İçeride yerde bir kilim ve kilimin üzerinde de bir masa olduğunu görmüş. Biraz tembel yaradılışlı olan Manoli “Yine de şanslıyım, biraz da ekmek olsa ne iyi olurdu.” diye düşünmüş. Oraya, buraya bakmış, birşeyler bulup yemiştir ve kilimin üzerine uzanmış. Uyumuştur. Uyukudayken müthiş bir bağırma duymuş ve dapdörü kalkmış. Hemen masanın altına gizlenmiştir. Bir de bakmış ki, yorgun bir dev dinlenmek üzere mağaraya girip yere oturmuş. Biraz soluk aldıktan sonra tası eline alarak “Tasım, güzel tasım, bana elli çeşit yemek getir çünkü hem aç, hem yorgunum” demiştir. Masa derhal yemeklerle dolmuş ve dev yemeğe başlamıştır. Sonra “Tasım, güzel tasım bana güzel Kıbrıs şarabı getir de içeyim.” demiştir.

Masanın üzerinde hemen bir desti şarap zuhur etmiştir. Dev şarabı içip uykuya dalmadan önce tası yastığının altına saklamıştır. Manoli’ye gelince. Manoli bütün gece masanın altında çıt çıkarmadan oturup kalmıştır. Gün ışıyınca dev uyanmış, yola koyulmuş ve ormanda gözden kaybolmuş. Manoli saklandığı yerden çıkıp devin yastığının altında saklı olan tası almıştır.

-“Tasım, güzel tasım bana elli türlü yemek getir de yiyeyim.” demiştir.

-Masa anında çeşit çeşit yemeklerle dolmuş. Tekrar: “Tasım, güzel tasım bana içecek su ver” demiştir Manoli. Masada hemen bir desti su belirmiş. Manoli: “Bu tas harika bir şey” diye düşünmüş. Ne iş, ne düğünlerde keman çalmaya gerek var. Tası heybesine koyup geri dönmek üzere yola koyulmuş, yolda giderken bir dervişe rastlamıştır.

- “İyi günler dervişim.” demiştir.

Derviş: “İyi günler iyi delikanlı” diye yanıt vermiş ve “Bana verecek ekmeğin var mı?” diye sormuş. Manoli “Otur dervişim Allah bize ne verirse yiyelim.” demiştir. Derviş bağdaş kurup yere oturmuş; bu arada Manoli tası heybeden çıkarıp “Tasım, güzel tasım bize elli çeşit yemek getir de dostum dervişle yiyelim.” der.

Tas, yemekleri ve birlikte şarap ve su da getirmiş, derviş ve delikanlı yiyip içmişler ve son derece memnun olmuşlar. Tas dervişin çok hoşuna gitmiş ve Manoli’ye tasa karşılık kılıcını vermeyi düşünmüş, Manoli’ye söyleyince Manoli ona “Kılıcının ne tür bir meziyeti var?” diye sormuş.

Derviş “Sana göstereyim.” deyip kılıcını kınından sıyırmış ve “Kılıcığım gidip şu ağacı kes.” demiştir. Kılıç bir hamlede koca ağacı parça parça etmiştir. Kılıç Manoli’nin çok hoşuna gitmiş ve değiş tokuş yapmaya razı olmuş. Tası vermiş, kılıcı almıştır. Ovalardan, ormanlardan geçmişler. Manoli’nin karnı yine acıkmıştır. Dervişe “Tasa söyle de bize yemek getirsin.” demiştir. “Niye, sana borcum mu var?” demiştir derviş. “Yemek istiyorsan kılıcımı geri ver de sana yemek vereyim.” demiştir derviş.

Manoli öfkelenip “Bana borcun yok.” der ve kılıcını çıkarır.

-“Kılıcım, kılıççığım dervişini öldür (kes).” der. Kılıç bir hamlede dervişini öldürür ve delikanlı tası alıp kaçar. Ormanlardan, boğazlardan, derelerden geçer ve bir başka dervişe rastlar.

Manoli “İyi vakitler (Hoş vakitler) dervişim.” der.

-“Hoş vakitler delikanlı” diye yanıt verir derviş ve Manoliye sorar:

-“Yiyecek biraz ekmeğin bulunur mu?” Manoli hayvandan inip koynundaki tası çıkarır.

- “Tasım, güzel tasım elli çeşit yemek getir de arkadaşım dervişle yiyelim.”

Tas yemekleri getirdi. Yediler, memnun oldular. Tas dervişin hoşuna gidip Manoli’den tası kendisine vermesini ve karşılığında da paltosunu (cübbesini) almasını önerir.

Manoli “Palton ne işe yarar?” diye sorar. “Bu paltoyu giyen görünmez olur.” dedi derviş. Gerçekten paltosunu giyer giymez Manoli’nin gözleri önünde kayboldu. Manoli değiş tokuş yapmayı kabul edip tası verdi ve karşılığında paltoyu aldı. Yeterince yol aldıktan sonra Manoli’nin yine karnı acıktı. Derviş’e “Tasa söyle de bize yiyecek birşeyler getirsin.” dedi. “Niye, sana borcum mu var?” dedi derviş. Yemek istiyorsan cübbeyi (paltoyu) geri ver sana yiyecek vereyim” demiş.

Manoli öfkelenip kılıcı çeker ve “Kılıcım, güzel kılıcım dervişini kes.” der.

Kılıç hamle yapıp dervişini öldürür. Manoli tası alıp yoluna devam eder. Bütün bu olan biteni düşünerek ilerlerken bir başka dervişe rast gelir.

Ona da “Hoş vakit dervişim.” der. “Hoş vakit delikanlı.” diye yanıt alır. Bu Derviş de Manoli’ye yiyecek bir şeyleri olup olmadığını sorar. Çok acıktığını anlatır.

Manoli “Tanrı birşeyler gönderecek dervişim.” der. Tası çıkarır ve “Tasım güzel tasım” der demez, her taraf yemeklerle donanır. Yiyip içerler. Derviş, delikanlıya Anadolu’ya yaptığı gezileri anlatır. Derken Manoli’ye tas ile kendi kavalını (neyi) değiştirmeyi teklif eder.

Manoli “Kavalınızın ne gibi bir hüneri vardır?” diye sorar. Derviş “Ölüleri diriltir. Kavalı çalınca ölümler canlanır. İstiyorsan hayvanında deneyelim.” der.

Bu teklif Manoli’nin pek de hoşuna gitmemişti, çünkü katırını çok seviyordu. O anda bir geyik peyda oldu. Manoli geyiği öldürdü. Derviş kavalını (neyini) alıyor geyik hemen dirildi. Manoli bu olaydan son derece etkilenip değiş tokuş teklifini kabul etti. Birlikte yola devam edip dağlardan vadilerden geçtiler. Bu arada Manoli’nin karnı yine acıkır ve dervişe “Dervişim, tasa söyle de bize yemek getirsin.” der. “Neden? Sana borcum mu var? Yemek istiyorsan kavalımı (neyimi) geri ver.” dedi. Manoli yine öfkelenip kılıcını kınından sıyırdı ve ona dervişini kesmesini (katletmesini) söyledi. Kılıç bir hamlede Dervişin başını gövdesinden ayırdı, Manoli tasını geri aldı.

Manoli köyüne yaklaştığı zaman akşam karanlığı çökmek üzereydi. Evine vardı. Anası oğlunu görür görmez “Hoş geldin oğlum, düğünden para getirdin mi?” diye söze başladı. Manoli “Düğüne gitmedim ana” dedi.

Anası: “A Allahtan korkmaz oğlum bu gece de yine aç mı yatacağız?” dedi. Manoli anasına “Sen üzme anacığım, yemekler hazırlanıyor.” diye yanıt verdi. Masaya (sofraya) oturdular. Manoli tası çıkardı ve “Tasım, tasçığım bize elli çeşit yemek getir” diye seslendi.

Anacığının ağzı şaşkınlıktan açık kaldı. Yiyip, içip kendilerine bu iyi talihi bağışlayan Tanrıya şükrettiler.

Bu olay her gün tekrarlanıyor ve yaşlı kadının mutluluğu sürüp gidiyordu. Olay mahallede yayılmaya başladı. Hiçbir şey uzun süre gizli kalamayacağı gibi bu olay da gizli kalmayıp Padişahın kulağına kadar gitti.

Padişah, kendisini tanımak istediğini, saraya gitmesini haber etti. Anası oğluna “Oğlum, canım oğlum, tası götürme, elinden alırlar ve ekmeğimizden olunuz.” der. Manoli anasına aldırış etmez çünkü tası padişaha da göstermek istiyormuş.

Nihayet saraya gider. Padişah ona şundan, bundan sorduktan sonra sözü tasa getirir. Manoli inkâr etmez, tası padişaha gösterir. Padişahın sofrasında yemeğe oturunca, Padişah ona “Bize tasın marifetini göster.” der.

Manoli tası çıkardı ve “Tasım, güzel tasım dünyanın en güzel şarabını getir de padişahla içelim.” dedi. Padişahın önünde kristal bir sürahi peyda oldu. İçerisinde, padişahın o güne kadar tatmadığı güzellikte, keyif veren nefis bir şarap vardı. Yiyip içerken Manoli'nin gözleri süzüldü ve derin bir uykuya daldı. Padişah Manoli'nin tasını bir benzeri ile değiştirterek. Manoli'yi uyur vaziyette evine bırakmalarını emretti. Saatler sonra mamurlayıp kendine gelen Manoli tasını aradı. “Tasım, güzel tasım, bana okkalı bir kahve getir de kendime geleyim.” dedi. Tastan tıs çıkmadı. Manoli tastan tekrar tekrar kahve, limonata, tatlı istedi fakat nafîle. Ne yaptıysa cevap alamadı. Anası “Gördün mü sersem oğlum? Beni dinlemedin. Şimdi artık aç kaldığımızın resmidir.” dedi ve umutsuzca gözyaşı dökmeye başladı.

Manoli “Üzülme anacığım, gidip tası getireceğim.” dedi. Manoli saraya varır. Kapıdaki muhafızlar onu durdurur. Kılıcını çıkarır ve “Kılıcım, canım kılıcım muhafızları kes de saraya gireyim.” der. Kılıç bir hamlede muhafızları katleder. Delikanlı saraya girer ve taht odasına doğru koşar. Padişah adamlarına onu yakalamalarını emreder fakat onlar davranmadan kılıcı onları tümüyle öldürür.

O vakit padişah sakladığı yerden tası çıkarıp ona uzatır. Delikanlı padişaha döner ve: “Onları yeniden hayata getirirsem bana ne verirsın” der.

Padişah “Kızımı eş olarak veririm.” der. Çünkü sarayda böylesi güçlü kimse yoktu. O vakit delikanlı kavalını (neyi) çalar ve onları bir bir diriltir. Onlar da önünde secde ederler.

Kırk gün, kırk gece düğün, dernek yaptılar. Yediler, içtiler, eğlendiler. Onlar mutlu oldular, biz daha da mutlu yaşadık.

Το Παλικάρι Με Το Τασί

Μια φορά κι έναν καιρό ήταν μια γριά που είχε ένα γιο γα-νωματή. Ο γιος που τον έλεγαν Μανώλη, έπαιζε και βιολί και μια μέρα τον προσκάλεσαν να πάει σ' ένα γάμο να παίξει. Ο Μανώλης δεν ήθελε αλλά η μάνα του επέμενε.

—Πήγαινε γιε μου, του είπε, να φέρεις 2-3 δεκάρες να αγοράσουμε αλεύρι να κάνουμε ψωμί.

Ο Μανώλης δεν ήθελε αλλά με τα πολλά τον έπεισε και είπε στη μάνα του:

—Φτιάξε μου εφτά πίτες για το δρόμο και θα πάω.

Της μάνας του της φάνηκαν πολλές οι εφτά πίτες, αλλά τι να κάνει, για να τον πείσει να πάει, τις έφτιαξε.

Βάζει ο Μανώλης τις πίτες στο δισάκι, το κρεμάει στο μουλάρι του και ξεκινά για το χωριό που ήταν ο γάμος.

Στο δρόμο πείνασε, σταμάτησε κι έφαγε τη μια πίτα. Κάθε λίγο, σταματούσε, έτρωγε μια πίτα, μέχρι που έφαγε και τις έξι και έμεινε η τελευταία. «Ας κοιτάξω», σκέφτηκε, «αν φά-νηκε το χωριό για να φάω και την άλλη». Του φάνηκε ότι είδε το χωριό από μακριά κι έτσι έφαγε και την τελευταία πίτα.

Καθώς προχωρούσε βρήκε ένα δίστρατο, πήρε το δεξί μο νοπάτι και σε λίγα έχασε το δρόμο. Βρέθηκε σ' ένα δάσος και πουθενά χωριό. Βλέπει μια μεγάλη σπηλιά και ξεπεζεύει. Βλέπει ένα κιλίμι απλωμένο και ένα τραπέζι. «Πάλι τυχερός είμαι», σκέφτηκε ο Μανωλης που ήταν και λίγο τεμπέλης και του άρεσε να έχει την ησυχία του, ((αν έβρισκα και λίγο ψωμί τι καλά που θα 'ταν». Έψαξε εδώ και εκεί, κάτι βρήκε και ξάπλωσε στο κιλίμι. Νύχτωσε ο Θεός και εκεί που κοιμόταν ακούει μια βουή. Πετάχτηκε απάνω. Κρύβεται γρήγορα κάτω από το τραπέζι. Μπαίνει ο δράκος στη σπηλιά κουρασμένος. Κάθισε λίγο και μετά πήρε στο χέρι του το τάσι του και του είπε:

-Τάσι μου, σαμοτάσι μου, φέρε μου 50 είδη φαγητά να φάω γιατί είμαι πεινασμένος και κουρασμένος.

Αμέσως γέμισε το τραπέζι φαγητά και ο δράκος άρχισε να τρώει.

-Τάσι μου, σαμοτάσι μου, είπε ξανά, φέρε μου κρασί καλό κυπριώτικο να πιω. Αμέσως βρέθηκε μια κανάτα με κρασί πάνω στο τραπέζι, ο δράκος το ήπιε και έπεσε να κοιμηθεί, αφού φύλαξε το τάσι κάτω από το μαξιλάρι του. Ο Μανωλης όλη νύχτα κάτω από το τραπέζι, ούτε να βγάλει τσιμουδιά. Όταν ξημέρωσε, σηκώθηκε ο δράκος και χάθηκε στο δάσος. Βγαίνει ο Μανωλης από τον κρυψώνα του και παίρνει το τάσι που ήταν κάτω από το μαξιλάρι του δράκου.

-Τάσι μου, σαμοτάσι μου, του λέει, φέρε μου 50 είδη φαγητά να φάω.

Αμέσως γέμισε το τραπέζι φαγητά.

-Τάσι μου, σαμοτάσι μου, λέει ο Μανωλης, φέρε μου και νερό να πιω.

Στο τραπέζι βρέθηκε μια κανάτα νερό.

Σπουδαίο πράγμα αυτό το τάσι, σκέφτηκε ο Μανώλης, ούτε να γανώνω, ούτε να παίζω σε γάμους θα χρειάζεται πια. Το βάζει στο δισάκι του και παίρνει το δρόμο για το γυρισμό. Καθώς προχωρούσε συνάντησε στο δρόμο ένα δερβίση. -Ωρα καλή σου δερβίση μου.

-Ωρα καλή παλικάρι, απάντησε αυτός, μήπως έχεις λίγο ψωμί να μου δώσεις;

—Κάθισε δερβίση μου, να φάμε ό,τι μας στείλει ο Θεός.

Ο δερβίσης κάθισε χάμω σταυροπόδι και ο Μανώλης έβγαλε το τάσι από το δισάκι και είπε:

-Τάσι μου, σαμοτάσι μου, φέρε μας 50 είδη φαγητά να φάμε με το φίλο μου το δερβίση.

Το τάσι έφερε τα φαγητά, έφερε και κρασί και νερό και το παλικάρι και ο δερβίσης έφαγαν και ευχαριστήθηκαν.

Στο δερβίση άρεσε πολύ το τάσι και σκέφτηκε να προτείνει στον Μανώλη να το αλλάξει με το σπαθί του.

—Και τι μπορεί να κάνει το σπαθί σου; ρώτησε ο Μανώλης.

—Θα σου δείξω, είπε ο δερβίσης και έβγαλε το σπαθί από τη θήκη του.

—Σπαθί σπαθάκι μου, του είπε, νκ πας να κόψεις αυτό το δέντρο.

Το σπαθί πετάχτηκε επάνω και έκοψε το δέντρο κομμάτια.

Του Μανώλη του άρεσε πολύ το σπαθί και δέχτηκε να κάνει αλλαγή, έδωσε στο δερβίση το τάσι και πήρε το σπαθί. Πέ-ρασαν δάση και ρεματιές και ο Μανώλης ξαναπείνασε.

—Πες στο τάσι να μας φέρει φαγητό, είπε στο δερβίση.

—Γιατί, σου χρωστώ; είπε ο δερβίσης. Αν θέλεις φαγητό, δώσε μου πίσω το σπαθί μου και θα σου δώσω να φας.

—Δε μου χρωστάς; λέει ο Μανώλης, που θύμωσε. Βγάζει το σπαθί.

—Σπαθί, σπαθάκι μου, του λέει, κόψε το δερβίση. Το σπαθί πετάγεται, κόβει το δερβίση, παίρνει το παλικάρι, το τάσι και φεύγει.

Περνά δάση και ρεματιές και να 'σου συναντά άλλο δερβίση. -Ωρα καλή δερβίση μου, είπε ο Μανώλης. -Ωρα καλή παλικάρι, έχεις λίγο ψωμί να φάμε; Ο Μανώλης κατέβηκε από το ζώο του, έβγαλε το τάσι από τον κόρφο του.

-Τάσι μου, σαμοτάσι μου, φέρε 50 είδη φαγητά να φάμε με το φίλο μου το δερβίση.

Το τάσι έφερε τα φαγητά, έφαγαν, ευχαριστήθηκαν. Του δερβίση του άρεσε πολύ το τάσι και πρότεινε στο Μανώλη να του το δώσει σε ανταλλαγή με το πανωφόρι του.

-Και τι κάνει το πανωφόρι σου; ρώτησε ο Μανώλης. -Όποιος το φορέσει γίνεται αόρατος, είπε ο δερβίσης, το φόρεσε, και αμέσως χάθηκε από τα μάτια του Μανώλη.

Ο Μανώλης δέχτηκε να κάνουν αλλαγή, έδωσε το τάσι και πήρε το πανωφόρι. Προχώρησαν αρκετά και ο Μανώλης πείνασε.

Πες στο τάσι, είπε ο δερβίσης, να μας φέρει να φάμε.

-Γιατί, σου χρωστώ; είπε ο δερβίσης. Αν θέλεις να φας

δώσε μου πίσω το πανωφόρι μου και θα σου δώσω να φας.

Ο Μανώλης θύμωσε, έβγαλε το σπαθί του.

—Σπαθί, σπαθακί μου, είπε, κόψε το δερβίση. Το σπαθί

πετάχτηκε, έκοψε το δερβίση και ο Μανώλης πήρε το τάσι και συνέχισε το δρόμο του.

Καθώς πήγαινε συλλογισμένος με όλα αυτά που του συνέβηκαν να 'σου συναντά άλλο δερβίση. -Ωρα καλή σου δερβίση μου.

-Ωρα καλή παλικάρι, είπε αυτός, μήπως έχεις κάτι να φάω γιατί πεινώ πολύ;

Κάτι θα στείλει ο Θεός δερβίση μου, είπε το παλικάρι και ξεπέζεψε.

-Τάσι μου, σαμοτάσι μου, είπε και γέμισε ο τόπος φαγητά, έφαγαν, ήπιαν, ο δερβίσης διηγήθηκε στο παλικάρι ιστορίες από τα ταξίδια του στην Ανατολή, και πρότεινε στο Μανώλη να του δώσει το τάσι σε ανταλλαγή με τη φλογέρα του.

—Και τι μπορεί να κάνει η φλογέρα σου; τον ρώτησε.

—Ανασταίνει νεκρούς, όταν παίξεις τη φλογέρα, οι νεκροί ζωντανεύουν, αν θέλεις να δοκιμάσουμε με το μουλάρι σου.

Του Μανώλη δεν του άρεσε πολύ αυτό, γιατί αγαπούσε πολύ το μουλάρι του, την ίδια στιγμή όμως φάνηκε ένα ελάφι. Ο Μανώλης σκότωσε το ελάφι και ο δερβίσης έπαιξε τη φλογέρα του. Το ελάφι «μέσως σηκώθηκε στα πόδια του.

Ο Μανώλης εντυπωσιάστηκε πολύ και δέχτηκε ν' αλλάξουν. Προχώρησαν μαζί, πέρασαν βουνά και λαγκαδιές και ο Μανώλης πείνασε.

—Δερβίση μου, του λέει, πες στο τάσι να μας φέρει φαγητό να φάμε.

—Γιατί, σου χρωστώ; είπε ο δερβίσης, αν θέλεις να φας πρέπει να μου δώσεις πίσω τη φλογέρα μου.

Πάλι θύμωσε ο Μανώλης και έβγαλε το σπαθί του.

—Σπαθί, σπαθακί μου, είπε, κόψε το δερβίση.

Το σπαθί πετάχτηκε, έκοψε το δερβίση και ο Μανώλης πήρε πίσω το τάσι του.

Είχε πλησιάσει πια στο χωριό του, νύχτωνε, έφτασε στο σπίτι του.

-Καλώς το γιο μου, είπε η μάνα του, μόλις τον είδε, έφερε λεφτά από το γάμο;

—Δεν πήγα στο γάμο, είπε ο Μανώλης.

—Α τον αθεόφοβο, είπε η μάνα του, πάλι θα κοιμηθούμε νηστικοί.

—Μην ανησυχείς μάνα, είπε ο Μανώλης, και τα φαγητά ετοιμάζονται.

Κάθισαν στο τραπέζι, βγάζει το τάσι.

-Τάσι μου, σαμοτάσι μου, φέρε μας πενήντα πιάτα φαγητά.

Έμεινε η μάνα με το στόμα ανοικτό, έφαγε και χόρτασε και δόξασε το Θεό για την καλή τύχη που τους έστειλε. Αυτό γινόταν κάθε μέρα και η γριά ήταν όλο χαρές.

Το πράγμα μαθεύτηκε στη γειτονιά, γιατί τίποτα δε μένει κρυφό πολύ καιρό και έφτασε κάποτε και στα αυτιά του βασιλιά. Έστειλε λοιπόν μήνυμα ο βασιλιάς να πάει το παλικάρι στο παλάτι να τον γνωρίσει.

—Μην το πάρεις μαζί σου το τάσι γιέ μου, του είπε η μάνα του, θα σου το πάρουν και θα χάσουμε το ψωμί μας.

Ο Μανώλης δεν την άκουσε γιατί ήθελε κιόλας να το δείξει στο βασιλιά.

Πήγε λοιπόν στο παλάτι, ο βασιλιάς άρχισε να τον ρωτάει τούτο κι εκείνο, τον ρώτησε και για το τάσι και ο Μανώλης δεν το αρνήθηκε και του το έδειξε. Όταν κάθισαν στο βασιλικό τραπέζι να φάνε, ο βασιλιάς του είπε:

—Δείξε μας τι μπορεί να κάνει το τάσι.

Ο Μανώλης έβγαλε το τάσι και είπε: -Τάσι μου, σαμοτάσι μου, φέρε το καλύτερο κρασί στον κόσμο να πιούμε με το βασιλιά.

Πράγματι βρέθηκε αμέσως μπροστά στο βασιλιά μια κρυστάλλινη κανάτα με το πιο γλυκό και μεθυστικό κρασί που είχε γευτεί ποτέ του ο βασιλιάς.

Ο Μανώλης αισθάνθηκε τα βλέφαρα του να βαραίνουν και τον πήρε ο ύπνος. Ο βασιλιάς αφού άλλαξε το τάσι του Μανώλη με ένα ίδιο, διέταξε του ανθρώπους του να τον κουβαλήσουν κοιμισμένο στο σπίτι του.

Όταν μετά από πολλές ώρες ξύπνησε από το μεθύσι, γύρεψε το τάσι του.

-Τάσι μου, σαμοτάσι μου, είπε, φέρε μου ένα δυνατό καφέ να ξεμεθύσω.

Τίποτα το τάσι. Ξανά και ξανά έλεγε ο Μανώλης στο τάσι να του φέρει καφέ, λεμονάδα, γλυκά, τίποτα το τάσι.

—Είδες, του λέει η μάνα του, που δε μ' άκουσες. Αχ, τώρα θα πεινάσουμε για καλά και άρχισε να κλαίει απελπισμένη. - Έννοια σου μάνα, της λέει το παλικάρι, μην το σκέφτεσαι, θα πάω να φέρω πίσω το τάσι.

Πάει στο παλάτι, στην είσοδο τον σταμάτησαν οι φρουροί. Βγάζει το σπαθί του.

—Σπαθί, σπαθάκι μου, λέει, κόψε τους φρουρούς για να μπω στο παλάτι.

Πετάγεται το σπαθί από τη θήκη και μια και δυο κόβει τους

φρουρούς. Μπαίνει το παλικάρι στο παλάτι και τρέχει στην αίθουσα του θρόνου. Ο βασιλιάς τον βλέπει και διατάζει τους φρουρούς να τον συλλάβουν, αλλά πριν αυτοί προλάβουν, πετάγεται το σπαθί του και τους κόβει όλους. Πάει τότε ο βασιλιάς και βγάζει από μια κρύπτη το τάσι και του το δίνει. -Τι μου δίνεις βασιλιά μου, αν τους αναστήσω όλους; τον ρώτησε το παλικάρι.

-Την κόρη μου γυναίκα, είπε ο βασιλιάς, γιατί μες στο βασίλειο κανείς δεν έχει τέτοια δύναμη.

Βγάζει τότε το παλικάρι τη φλογέρα του και οι φρουροί σηκώνονται ένας ένας και τον προσκυνούν.

Σαράντα μέρες και σαράντα νύχτες κράτησαν οι γάμοι και τα ξεφαντώματα κι έζησαν αυτοί καλά κι εμείς καλύτερα.

Sonuç

Kıbrıs Türk ve Rum masallarına baktığımız zaman birbirlerini etkiledikleri gözlemlenmektedir. Bizim ulaşabildiğimiz masal kitaplarında daha çok Rum masallarında Türk etkileri görüldüğü bir gerçektir. "Dirimmo" adlı masal her iki toplum tarafından bilinmektedir ama masal adından da anlaşılacağı gibi Rumlar'dan Türkler'e geçmiştir. Geçtikten sonra da adında ve içindeki epizotlarda değişiklik olmuştur, bu da normaldir. Yine Türkler'den Rumlar'a geçen masallarda değişiklik olmuş, onlar kendi motiflerini masala

yerleştirmiştir. Ama masalın içinde yaşayan Türkçe sözcüklerle, motifler onların nereden geldiklerini bizlere gösterir. Bu saptamayı masalları yayımlayan yazarın kendisi kitabının başında şöyle ifade ediyor: “Kıbrıs’ın coğrafi ve kültürel açıdan küçük Asya’ya yani Anadolu’ya bağlı olduğu gözlemlenir.”

GrldĞu gibi toplumlar kültürel açıdan birbirlerini etkiliyor, önemli olan bu kültür kendisininmiş ve kendisinden başka kimse yokmuş gibi davranmamaktır. Yunanlar bugün her şeyin kendilerinden doğduğunu göstermek için mücadele ediyor, Kıbrıslı Rumlar’a da onların kültürleri olmadığı, Yunan oldukları söyleniyor. Bu kültür politikası yanlıştır. Kıbrıslı Rumlar’ın ve Türkler’in kültürü Kıbrıs ve Anadolu kültürüdür. Konuşulan Türkçe ve Rumca; Türkçe, Rumca, İtalyanca, Latince, Fransızca ve Arapçadan meydana gelmiştir. Bu dilin Yunancaya veya Türkiye Türkçesinin konuşma biçimine dönüştürülmesi, Kıbrıs ağzının yok edilmesi demektir. İşte kültür de böyledir. Farklı kültürler var oldukça zenginlik artar. İşte bu bağlamda ne Rumlar Türkler’i ne de Türkler Rumlar’ı inkâr etmezler. Ne yazık ki Rumlar, Kıbrıs Türk kültürünü ve ağzını inkâr etmeye çalışıyor ama kaynaklar bu inkrı engelliyor. Dillerinde binlerce Türkçe sözcük yaşamaktadır, (kendi yayımlarıyla kanıtlanmıştır), masalların Anadolu’dan geldiğini kendileri söylerken, sunmuş olduğumuz onca masaldan ikisi bu etkiyi kanıtlamaktadır.

Pertev Naili Boratav’ın dediği gibi “Kültürler birbirlerine saygı duydukları ve birbirlerinden üstün olmadıklarını anladıkları zaman, kültür olurlar.”

Yerellikten Evrenselliğe

1980’li yıllarda yazdığım birkaç şiiri arkadaşlarıma okurken, bana sürekli yerel öğeler kullanmam konusunda telkinlerde bulunulur ve eleştiriler yapıldı. Bir keresinde, aynı eleştiri yapan bir arkadaşıma şöyle dediğimi anımsıyorum: “Peki, şiirimde ne gibi yerel öğeler kullanmalıyım?” O da bana “Zeytinden, defneden, yaseminden bahset.” dedi. Olabilir dedim ancak bunlara başka ülkelerde, yörelerde de rastlamak mümkün değil mi? Sonra biraz da muziplik olsun diye ona “Peki hellim ve molihyaya ne dersin?” dedim. “Tamam işte bunları kullanabilirsin.” dedi. “Biraz zorlama olmayacak mı?” diye onu eleştirdim. Sonra da ona, “Seni çok iyi anlıyorum.” dedim ve ekledim: “Bir eseri yaratan kişi, kendi kimliği ile ister istemez zaten yerelliğin, yaşadığı yerin parçasıdır ve bu onun evrensel değer ve ölçülerle eserler vermesine engel değildir. Bilakis biçimsel ve içerik olarak ağdaş beklentilere yanıt veren eserler, yerel olanı veya yerel düzeye hapsedilmiş olanı evrensele taşıyabilir.”

O günkü düşüncem, bugün de pek değişmiş değildir, olsa olsa daha da gelişmiştir diyebilirim.

Kaynaklar

- Arslan, A. A. (1998) *Kuzey-Doğu Anadolu (Kars) Türk ve Kuzey Britanya Halk Edebiyatlarında Masallar*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- Walker, B. K. (1993) *The Art of the Turkish Tale*. Texas: Tech University Press.
- BařĖz, İ. (1986) *Folklor Yazıları*. İstanbul: Adam Yayınları.
- Boratav, P. N. (2001) *Masallar-1, Uçar Leyli*. Tarih Vakfı Yayınları.
- Boratav, P. N. (1991) “Masal: Olağanüstü ile Gerçeği Birleştiren Sanat.” *Folklor ve Edebiyat*. 2.Cilt. İstanbul.Adam Yayınları.
- Marangou, N. (1994) *Seven Tales From Cyprus*. Atina: Kochlias Publications.
- Öcal, A. (2004) Bulgaristan Türk Masalları ile Yozgat(Karakuyu)Masallarının Karşılaştırılması (evirimii): <http://www.sbe.erciyes.edu.tr>

- Öznur, Ş. ve Sadrazam, E. (2004) *Beşi Bir Yerde, Kıbrıs Masalları*. Gökada ve Rüstem Kitapevi Yayınları.
- Roux, J. P. (1999) *Altay Türklerinde Ölüm*. (Çev. Aykut Kazancıgil) İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Roux, J. P. (2002) *Türklerin ve Moğolların Eski Dini*. (Çev. Aykut Kazancıgil) İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Sodzawiczny, M. (2003) "Türkiye Masallarında Şamanizm Öğeleri." Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bilkent Üniversitesi, Ankara.
- Thompson, S. (1955) *Motif Index of Folk Literature*, Copenhagen and Bloomington, 6 (58).
- Uysal, E. A. (1989) *Selections From Living Folktales*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayını
- Helimoğlu Yavuz, M. (1999) *Masallar ve Eğitimsel İşlevleri*. Ankara: Ürün Yayınları.

Oğuz Tansel'in Masal ve Şiirlerinde Çocuk Sevgisi

Love of Children in Oğuz Tansel's Fairy Tales and Poems

Prof. Dr. Ali Osman ÖZTÜRK

Necmettin Erbakan Üniversitesi

Özet

Oğuz Tansel, masal derleyicisi ve düzenleyicisi olarak aynı zamanda bir çocuk edebiyatı yazarıdır. Yayınladığı “Üç Kızlar”, “Altı Kardeşler” masal kitapların ve bazı şiirlerinin başlıklarında (“Çocuklar”) çocuk unsurunun vurgulandığını görürüz. Bu bildirimde onun masal ve şiirlerinde çocukla ilgili değinilerinden yola çıkarak, bir çerçeve çizmeye çalışacağım. Görülecektir ki Oğuz Tansel, çocuğu çevresinden yalıtılmış olarak ele almaz. Çocuk sevgisi onun için, gerçek yaşamda karşılığı olmayan soyut bir olgu değildir. Toplum, aile, oyun arkadaşlığı ve eğitimle şekillenen çocuk dünyası ve bakış açısı, Oğuz Tansel için özenilesi bir perspektiftir. Çocuksu düşsel gezilerin önündeki tuzaklar ve gelecek kaygısı, Oğuz Tansel şiirinde önemsenen hususlardandır. Dolayısıyla şair, bazen kendi çocukları üzerinden dünya çocuklarına seslenirken, neden-sonuç ilişkisini göz ardı etmeyen bir tutumla, somut aydınlanmacı bir çocuk sevgisi ile karşımıza çıkar.

Anahtar Sözcükler: Çocuk sevgisi, masal, şiir, düşsel gezi, çocuk dünyası.

Abstract

Oğuz Tansel is a writer of children's literature in addition to being a fairy tale compiler and editor. We see that “child” element is emphasized in titles of his fairy tale books (for example: Three Girls and Six Brothers) and some of his poems (ex: Children). In my paper, I am going to try to form a frame for him by looking at his fairy tales and poems. It will be seen that Oğuz Tansel did not approach child as an isolated concept from its environment. For him, loving children was not an abstract fact apart from the real life. Oğuz Tansel saw the children's world and viewpoint that is shaped by playmates and education as an enviable perspective. Obstacles in front of the childhood dreams and concern for future are some of the important subjects in his poems. Accordingly, Oğuz Tansel addresses children all over the world via his own child characters, as well as revealing himself with a concrete benevolent child love, which does not ignore cause-effect relationships.

Keywords: Love of Children, fairy tales, poems, childhood dreams, children's world.

Giriş

Şair Oğuz Tansel, masal derleyicisi ve düzenleyicisi olarak aynı zamanda bir çocuk edebiyatı yazarıdır. Yayınladığı “Üç Kızlar”, “Altı Kardeşler” masal kitaplarının ve bazı şiirlerinin başlıklarında (“Çocuklar”) çocuk unsurunun vurgulandığını görürüz. Çocuk edebiyatının yetersizliğini ve mevcutların içeriğine gereken önemin verilmediğini görünce 1959'dan itibaren 9-15 yaş grubu için masal kitapları yayınladığını, bunların sadeleştirilerek daha küçük yaştakiler için de okunabileceğini belirtir. Okuma sevgisinin kazandırılması becerisi dışında O'nun masallardaki eğitici içeriği de önemsedğini ve öğretmenlerin, anne-babaların bu öğretici, yaratıcı halk masallarından yararlanması gerektiğine inandığını görürüz:

“Bu masallar, çocukların bilincine; iyiliği, doğruluğu, güzelliği notsuz, cezasız yerleştirir. Masal kahramanlarının özellikleri olan korkusuzluğu, atılganlığı, becerikliliği, güçlükleri yenmeyi benimsetip çocuklara aşılır. Ayrıca bütün yaratıkları sevmeyi, kötülüklerin cezasız kalmayacağını öğretir.” (Mavi Gelin, s. 9)

Yöntem

Bu bildirimde Oğuz Tansel’in şiirlerinde, ozanın çocuk ve sevgi kavramları kapsamında görüşlerini saptamayı ve tartışmayı amaçladım. Hareket noktamı *Mutluluk Peşinde* (Tansel 2015) adlı toplu şiirleri oluşturacak ve tarama yöntemiyle onun söylemlerinden çıkarımlarda bulunmaya çalışacağım. Saptamaları sistematik bir tarama yöntemiyle değil, ancak çocuğun oluşumunu dikkate alan bir sıra düzeninde sizlerle paylaşmayı anlamlı buldum.

Bulgular

1. Doğurganlık olumlu bir özellik

Çocuk, Oğuz Tansel’e göre cinsellik ve doğurganlıkla birlikte anılması gereken bir olgu; hem de olumlu bir özellik olarak karşımıza çıkar doğurganlık. Salt doğum/doğurmak/üremek değildir amaç, bunun ön koşulu sevgi/sevilmek/karşılıklı sevgililiktir. Âşık Veysel’ce “benim sadık yârim kara topraktır” denli verimli bir yurdu betimlerken “sevilen kadınlarca doğurgan” bitek bir toprağı kadınla karşılaştırması kanımca çok anlamlıdır:

Toprakları bitek, sevilen kadınlarca doğurgan

Aztek, Maya uygarlığını yaratan halkların

Savaşı doğaylaydı, gelmeden bir sürü akşeytan. (s. 123)

Doğurganlık kadına özgü olduğundan, doğuracak ananın bakımı çok önemli ozan için; sağlıklı çocukların doğması, çocuğu besleyecek sütün kurumaması için analara iyi bakılmalıdır. Savaşın insanlığa kötülüğünü en çok kadın ve çocuklar üzerinden anlaşılır kılmak olanaklıdır. Kocasız kalan, tecavüze uğrayan, ev-çocuk bakımını tek başına üstlenen, hastalıktan, açlıktan ölen analar, ölü doğan bebekler savaşın kurbanlarıdır. Vietnam Savaşı’na ilişkin gözlem/duygulanımlarını paylaştığı şiiri analara adanmış gibidir.

Dokuz milyon aç, döküldü yollara.

Kurudu ana sütü, ölü doğdu bebeler

Altı ayın korkunç dökümü bu

‘Yeni yaşam bölgesi’ cehennem adı... (s. 129)

Oysa normal koşullarda, ana sütüyle beslenen sağlıklı çocuklara yaşam kaynağı olacakken, insanlık dışı kıyımlarda, sürgünlerde, savaş çığırtkanları ve kışkırtıcılarına kurban gitmektedir analar:

Sağım Yeri

(...) Büyülü öz memeden akan,

Emeğin kekikle yoğurduğu kan,

Besin olsa bari çoluk çocuğa! (Dağı Öpmeler, s. 97)

Tansel, savaş karşıtı tutumunu, yalnızca sömürü için savaşanlara karşı terk eder. Çocuklara sıkı sıkı tembihler; “hiç unutmayalım sömürge domuzu;/ bilelim ağızlarını usturayla silelim”, onlara beddua etmekten çekinmez: “Yalan dolan denizleri kurusun,/ kökleri, kökenleri, bir daha filizlenmesin,/Tenleri, kemikleri kendi zehirlerinde erisin.” (Sarıköz Yolu, s. 157) Doğumu ve çocuğu umut olarak, ışık ve güneş olarak resmeder Oğuz Tansel. Sevincini “Mavi Türküler”de dile getirir, selamlar hepsini:

“Doğmuş doğacak güneş çocukları” (s. 85) Ana çocuğu, çocuk sevinci, sevinç umudu, umut beklentiyi doğurur onun için. Oğuz Tansel’in bizzat kaleme aldığı (sanat) masalı “Konuşan Balıkla Yalnız Kız”da, bir ailede olması gereken çocuk sayısı hakkında, doğrudan çocuklara hitaben, ama aslında anne-babalara yönelik (bugün için şaşırtıcı) bir talepte bulunur:

“İlklerin ilkinde, çocuklar çoğaldıkça kötüler azalır. Bu nedenle analar, babalar çok çocuk yapmalı. Beni dinliyor musunuz çocuklar? Yeryüzünde çocuklar ordusu tomurcuklanıp çiçeklenmeli. Her evde başaklarca çocuk olmalı. ‘Bir evde bir kız ya da bir oğlan’ hiç de iyi değildir. İlk doğan çocuk, konuşacak yaşa gelince anasından, babasından kardeşler istesin. Kardeşler çoğaldıkça yeryüzü güzelleşir. Böylece kötülük dağlarını, dev uğruları yıkıp yokedebilirsiniz. Tek tek ağaçlardan, ormanlar daha güzeldir. Bu gerçeği hiç mi hiç unutmayın çocuklar.” (s. 58 vd.)

Çocuk sahibi olmanın ne denli zor ve zahmetli bir iş olduğunu, ama buna karşın yaşanacak mutluluğun da o ölçüde yoğunluğunu bir benzetmeyle dile getirir. Gün gelecek anneler çocukla boğuşmaktan bunaldığında, “zehir içmiş gibi” olacaklar, ancak ardından yaşanan mutluluk “tadından yenmeyecek”tir.

“Analar çocuk doğurur

Yiğit ola er ola (...)

Zehrinden içirirler

Tadından yenmez dünya” (s. 108)

Oğuz Tansel’in bu düşünceleri salt kuramsal düzeyde kalmaz, aksine kendi yaşamından somut örneklerle pekiştirir savlarını; ozan kişiliğinde, kimliğinde çocukları önemseyen bir baba vardır aynı zamanda. O denli ki, yaşamında en önemli anları sayarken, hep çocukların ve çocuklukların eşlik ettiği anları canlandırır gözünde: Duyduğu mutluluğu “ölmek”le karşılaştırır, bu ise “mutluluktan ölmek” gibidir adeta.

“Ben kaç kez öldüm saymadım

Biri doğunca ebe uyardığında

Şehre inip Hanya’yı Konya’yı öğrenince

Evlenip çocuklarım olunca biri (...) (s. 114)

Doğurganlık gibi doğum da ozanın imgeleminde bazı anlamlara karşılık geliyor görüldüğü gibi; mutluluk ve/ya şaşkınlığı, ya da ikisini birden doğum anı ile imlerken, doğumun karşıtı olan ölmek ile de bağdaştırma yoluna gidiyor. Her üç durumda da yeni bir dünyaya, yeni bir evrene geçiş gibi algılıyor/algılatıyor. Çocuğun ebe şaplağıyla belki ilk ayırdına vardığı dünya, köyden kente inen gencin şaşkınlığına neden olan yeni ortam ve kişinin evlenip çocuk sahibi olmasıyla başlayan yeni mutluluk ve sorumluluk aşaması, adeta yeniden doğmaklıkla eş tutuluyor.

Aşağıda Oğuz Tansel’in çocuklarda neyi sevdiğini dile getirmeye çalışacağım.

2. Çocuklarda masumiyet, kaygısızlık, içtenlik, doğallık

“Kaygısız çocuk yüreğince (...)

Çocukta cıvı cıvı kendini unutuş (s. 58)

Ozan, çocuklarda en çok kaygısızlığı, masumiyeti, içtenliği ve doğallığı önemsemektedir. Çocuk kalbinde hepsini bir arada bulabileceğimiz bu özellikler “çocuk sevinci” ile en kestirme yoldan dışa vuran bir olgular bütünüdür.

Çocukların sevincini görmeyin (s. 59)

Bir yetişkin olarak Oğuz Tansel, nerede bir çocuk oyunu görse özenir, imrenir. Çünkü oyun çocuklar için yaşamın kendisidir, yaşamda ağlamak da gülmek de olağandır, yaşamın bir parçasıdır. Çocukların oyunu ile yetişkinlerin oyunu arasındaki farkı ozan çarpıcı bir şekilde öğün/yemek imgesiyle vurgular: Çocuklar oyun için yemeği, yetişkinler ise yemek için oyunu unuturlar. Dolayısıyla oyun için ağlayan çocuklar ile yemek için ağlayan yetişkinler arasında da fark ortaya çıkar. Çocukların ağlaması bu nedenle güzeldir, bu ağlamak yetişkinlerde olduğu gibi kin üretmez, oyuncaksız ve yemeksiz olsa da çocuklar oyunu (iletişimi) ihmal etmezler, oysa yetişkinler her şeye sahip olsalar bile oyunu (iletişimi) akıl etmezler, yeni ve daha çok oyuncak peşindedirler.

*Oyun unutturur öyünü
Umurunuzda değil dünya
Vardan yoktan habersiz
Güzel ağlamanız gülmeniz
Beni de alın oyuna*

*Oyuncaksız büyüyenler
Bilir kinsiz yaşamayı
Doktorsuz köyde ölenler
Sizin dünyanız güzel
Bizimki değil çocuklar (s. 70)*

Ozanın, çocuk kalbi ve sevincini, çocuk diline inip, çocuk bakışıyla okur algısını yönlendirmek istediğini gözleriz. Esasen onun çocuk edebiyatı kategorisinde de değerlendirebileceğimiz masallara olan ilgisini bu kapsamda değerlendirmek anlamlıdır. Masal dili, kısmen çocuk dili sayılabilir ve ozanın çocuklara ulaşmak ve yetişkinlerle de bu bağlamda iletişim kurmak için masala başvurmuştur diyebiliriz.

“Adamla Çocuk” şiirinde fakir ama sahip oldukları çocuk kadar zengin bir karı-kocanın sırtındaki Memet adlı çocukla söyleşir ozan, çocuk dilini ve bakış açısını kullanarak. “Ağzı var dili yok” bir kedinin “deste deste kuyruğu” değildir tema, aksine çocukla kurulan diyalogdur. Böylece çocukla kurulacak diyalogda, içerikten ziyade diyalogun kendisini ön plana çıkarmaktadır Oğuz Tansel. Burada “beyaz yalan/yanıltımaca” bir yöntem olarak beliriyo. Buna benzer bir yaklaşımı Wolfgang Borchert’in “*Nachts schlafen die Ratten doch*” [Fareler gece uyur ama...] öyküsünde görürüz; savaşta ölen kardeşini fareler yemesin diye bekleyen küçük bir çocuğu yaşlı/bilge öykü kişisi, ona farelerin gece uyuduğunu söyler ve çocuğu gece orada beklemek zorunluluğundan kurtarır. Oğuz Tansel de şiirde şaşırtıcı sorular yönelterek, yürüyerek yapılan yolculuğun tekdüzeliğini kırmaya çalışır, çocuğu eğlendirir.

*Bir sevinç parıltısı tuttu yoluma
Bir adam bir kadın sırtında oğlu
Üstleri başları geceyle güzel
Yürüyorlardı boyuna
Memet kediniz var mı var
Kedinizin ağzı burnu var
Burnunda delikler bıyıklar var
Ağzında dili var mı be
Ağzı var dayı dili yok*

Kuyruğu deste deste (s. 74)

Çocukların dünyasıyla kurulacak iletişimde böylece içerikten öte anlamlar aranması gerektiği sonucu çıkıyor. Nitekim Oğuz Tansel, çocukluğu “her gün bayram”, “delice bir tutku”, “aklını yitirmişlik”, “masaldaki Keloğlan’ca bir yaşam” olarak betimlemekte, okurlarına da bunu duyumsatmaktadır.

“Deliye her gün bayram

Çocuklara göre biçilmiş kaftan

Yaşamanın böylesi güzel

Sevince aklını yitirmeli insan” (s. 94)

(...)

İmreniyorum masaldaki Keloğlan’a” (s. 94)

Bu bakımdan okul bahçesindeki, sokak aralarındaki çocukların habire fır döndü koşuşturmalarına, oynaşmalarına, şakalaşmalarına hayranlıkla yer verir dizelerinde. Oyun ve çocuk bütüncesi, sonsuz bir dönüşümle imlenir böylece:

“Okulda çocuklar yoldan arkadaşlar

Vay ne döner ne döner” (s. 106)

Oğuz Tansel, şiirinin evreninde kendi öz çocuklarına da yer verir ki böylece okur O’ndaki çocuk tematiğinin ne denli özlü ve somut olduğunun birinci elden ayırdına varabilsin. En çok da bir baba açısından en yürek ezici anlarda, bir yandan kendi çocuğunun acısıyla hem hal olurken, diğer çocuklarla da dertlenmektedir. Üç çocuk babası Oğuz Tansel, birinin hasta olmasıyla acılara boğuluyor; diğer yandan hastanede maddi sıkıntıya düşen hasta yakınlarına reva görülenler, O’nu isyana yönlendiriyor: Hasta çocuklara ve yakınlarına bu acımasızlık nedendir?

3. Hasta çocuğa kaygı

“Ülkün’üm sırada bunlardan biri

Üçü ameliyat geçirdi iyiden iyi (...)

Üç çocuk babası olmak yetmiyor

Acılarla yolcu oldu bu gece

Dönüş parasını aldılar emanete

Uygar gücümüz bu mu?” (s. 103)

Oğuz Tansel’i isyana götüren diğer bir husus, kızlarından ilkinin İsveç’e, diğerini Amerika’ya uğurlamasıdır; “Çöl” diye nitelediği bir yerde, binbir özenle büyüttüğü iki “ceylan”, eğitimlerini sürdürmek için baba evinden ayrılmış ya da ayrılmakta iken, O, yaşlanmış olmaya isyan eder: gitmeleri değil, döndüklerinde kendisini bulamayacak olmalarına üzüldü. “Güzde” olduğunun bilincinde, “iki gözü, tomurcuk gülleri”ni “yola vurması” yıkar onu, “dayan Oğuz Tansel! Derse de “koyu bir zehir” gibidir ayrılık. Fakat gitmelerinden ne kadar umutlu ve mutludur bir yandan da; çünkü gelecek kurlmaları bu “ayrılığa” bağlıdır, ayrı yaşam onlara deneyim kazandıracak, yaşama hazırlayacaktır: Salt kendi çocuklarınca değildir umutlanması, tüm gençlerce genellenmiştir dileği. Yeni kuşaklara bağlar, düzensizliklerin bitmesi, düzenin, dirliğin kurulması umudunu.

*Yüreğimin yağı onsekizindeler
Pusatlanıp, öğrensinler yaşantıyı.
Biter bir gün bu düzensizlik,
Ellerinizle kurulacak düzen, dirlik. (s. 99)*

Oğuz Tansel'in "pusatlanma" diye nitelediği şey, bilgi ile donanmadır. Yaşamı öğrenmenin ön koşuludur bu. "On sekiz yaş"ın gerektirdiği gibi "bilgilenerek" "yaşama hazırlanma" önerisini ozan, masallarında da vurgular. Örn. "Sığırtmacın Kızı" masalında on beş yaşında evlendirilmek istenen padişah oğlu, evlendiği kızları gelin odasında koyar ve okumaya gider; babasının yaşama hazırlıksız evlendirme talebine kendince bu şekilde karşı çıkar. Hem erkeğin okuyarak bilgi eksikliğini gidermesi, hem de gelinlik kızların bekleyerek yaşama hazırlanması istenir (bkz. Mavi Gelin, s. 51-61).

Bu bağlamda, anne-babalara da düşen görevi kendi yaşamı üzerinden anımsatır Oğuz Tansel. Yaşama hazırlanması gereken çocukları gurbete göndermeyi göze almalı, yürek yangınına aldırmadan onların geleceklerine yatırım yapılmalıdır.

(Çiğdem ile Aysıt'a)

Uğurlama

*İki ceylan büyüttüm çölde,
Orman, su oldum korudum.
Karlara erimeden çıkar kardelen,
Siz ilkyazdasınız, farıdım bense.*

*Uğurlamalarda yanar yürek,
Yola vurdum ilkinin yıkıldım,
Giden gelir belki ya, bulamaz!
Ayrılık koyulaşır zehirce...*

*Çocuklukta gökte uçar kişi
Usla çözölmeli bu kördüğüm!...
Dayan Oğuz Tansel, güzdesin,
İki gözüm, tomurcuk güllerim.*

*Yüreğimin yağı onsekizindeler
Pusatlanıp, öğrensinler yaşantıyı.
Biter bir gün bu düzensizlik,
Ellerinizle kurulacak düzen, dirlik. (Dağı Öpmeler, s. 99)*

Uğurlama şiirinde Tansel'in değinip geçtiği "çocuk uçarılığı", aslında O'nun çok önemseydiği bir yaşantıdır. "Gökte uçarlık", uzay çağında "çocuksu düşler" vaz geçilmez özellikleridir çocukların. Önemsiz hacimde de olsa, etkisi büyüktür: görünürde çayırdaki oynarken, güneşi bölüşür, ceplerine yıldızları doldurur, bulutları göl yaparlar. Su kıyısında dursalar, köprüler kendiliğinden kurulur, samanyoluna (uzaya) çıkmak isteseler, önlerine altın basamaklı merdivenler sarkar, aya konuk gider, uçarlar korkusuz, tutsak yıldız kümelerini

özgürlüklerine kavuştururlar bir çırpıda. Onlarda görür Oğuz Tansel barış ve özgürlük umutlarını... Bu çocuklar dünya çocuklarıdır ayrımsız...

4. Çocuksu Düşler

*“Bu çağ uzay çağı, yakınsar ırağı,
Çocuksu düşleri fındık benzeri, (s. 133)*

*Çocuklar; arakesti oynarlar çayırılıkta,
Cıvıldaşırlar, on, yüz, milyonla dünyalı
Çocuklar Türkiyeli, Koreli, Viyetnamlı...
Güneşi bölüşürler, kırlangıç benzeri, elmaca
Ayçiçeğince doldurup ceplerine yıldızları,
Mor bulutları göl yaparlar, ırmak ederler.
Çocuklar; su kıyısında dursa; köprüler
Kendiliğinden kuruluverir geçeden geçeye;
Samanyoluna çıkmak düşse uslarına:
Altın basamaklı merdivenler sarkar önlerine;
Aya konuk giderler, uçarlar korkusuz,
Demirkazık’tan çözerler Büyükayı’yı Küçükayı’yı.
Barış, özgürlük türkü dudaklarında,
Çocuklar, Viyetnamlı, dünyalı, Türkiyeli... (s. 136)*

Oğuz Tansel’in tüm bu umut dolu beklentileri zaman zaman sekteye uğrar. Yukarıda olduğu gibi özellikle 1963-1973 yılları arasındaki Vietnam Savaşı’nın etkilerini gördüğümüz şiirlerinde çocukların değil, ama yetişkinlerin savaş oyunları O’nun gözünü yaşartır ve çocukları uyarmak zorunda kalır. Onca “masal dünyası kurma, ekmek kokulu sevgi yeşertme” çabalarının bir an akamete uğradığını görmek, şairi kendi zamanını sorgulamaya zorlar:

5. Çocuklara Uyarı

*“Devran değişti çocuğum,
Ekmek kokulu sevgi nerde?
Masal dünyamız bu mu?
İki gözü iki çeşme.” (s. 20)*

Fakat her şeye karşın Oğuz Tansel, çocuklardan umudunu kesmez; içerde dışarıda olup bitenler sadece geçici tuzaklardır. Ama “er geç ulaşılacaktır mutlu sona”. Çocuklar büyümeli, ellerini çabuk tutup uyanmalı, bilinçlenmeli, hainleri seçip ayıklamalı, mavi kanatlar ve düşlerle ileriye atılmalıdırlar. Zorbalar yıkıldıkça, güçlenir insanlar, yaşam güzelleşir. Yolda belde karşılarına “kansızların” çıkardığı tuzakları aşacak çocukların sayısının her geçen gün artması taraftarıdır Oğuz Tansel.

*Çocuklar, tuzaklar var yolumuzda;
Er geç ulaşacağız mutlu sona.*

Yolları katlayın kuşak kuşak, (...)
Zorbalar yıkıldıkça güçlendik, güzelleştik; (...)
On ikili yılanları çıkardılar önümüze, (...)
‘Bak hele’ çocuklardaki güzelliğe!
Atlayalım denize... Köpek balıklarını,
Denizatlarını elcileştirelim, (...)
Büyüyün, hayınların üstüne yürüyün,
Elinizi çabuk tutun çocuklar,
Mavi bulutları kanat yapın ayaklarınıza.
Uyanın, bilin; yılların denizinde, (...)
Bu kansızların kimi yola durdu, kimi bele.
Burada konaklayalım çocuklar, (...) (s. 148)

O’nun çocuk sayısının artması dileğine katılır mısınız? Bilmem, ancak Tansel’e göre, hayallerin gerçekleşmesi, gerçeklerin hayallerce güzelleşmesi, çocukların çoğalmasına bağlıdır. Dünyamızı daraltan kötülerin azalması güzel çocukların artmasıyla mümkündür.

6. Çocuklar çoğalmalı

“Masallar gerçek, gerçekler masal!
Bir varmış, birler, binler varmış,
Dünyamız gide gide daralmış.
Çocuklar çoğaldıkça kötüler azalır.” (s. 148)

Ozanın bu dileğini daha önce sanat masalında anne-babalara yönelttiği ısrarlı talebinde görmüştük; aynı talebi şiir olarak da değerlendirdiği ve “Çobanla Bey Kızı” masalının girişinde yer verdiği tekerlemeye yineler, vurgular (bkz. Çobanla Bey Kızı, s. 46 vd.).

“Dağı Öpmeler”de yer verdiği “Bilinç ışığı” şiirinde çocukları kanımca metaforik düzlemde, “hamuru ışık özünden, mayası kardeşlik ve yeryüzü sofrasına sunulacak bir tükenmez ekmek” biçiminde betimler; dolayısıyla O’nun çocuk konusunda gerek öz yaşamında gerekse düşünsel bazda tutarlı bir davranış içinde olduğunu görürüz.

Bilinç Işığı

“Sevgi dolu yürekleri,
Canım dünya çocukları:
Işık özünden hamuru.
Mayası kardeşlik, barış,
Yapalım tükenmez ekmeği;
Sunalım yeryüzü sofrasında. (...)” (Dağı Öpmeler, s. 101)

Sonuç ve Tartışma

Oğuz Tansel’in şiirlerinde çocuğa dair söylemleri sıraladığımızda aşağıdaki saptamaların ön plana çıktığını görürüz:

1. Doğumun planlanması

Çocuk tek başına bir varlık değildir ozana göre, aksine anne ve babayla bütünlük içinde ele alınmalıdır. Anneler, çocukların sağlıklı doğup, anne sütüyle iyi bakılabilmesi için ön koşuldur. Baba, doğumu planlamalı ve sevinçle karşılamalıdır; çocuk umuttur, gelecek beklentisidir. Doğacak çocuklara duyulacak sevinç, çocuğun önemsenmesi demektir. Doğum ve çocuk varlığı insan yaşamında en önemli anlardan biridir. Bunun bilincinde olunmalıdır.

2. Çocuğun doğası

Çocuk dünyası, Oğuz Tansel'e göre özenilesi bir yaşama biçimidir. Oyunla imlenen çocuk dünyası; kinsizlik, masumiyet, saflık/naiflik, çocuk sevinci ile karakterize edilir. Çocukça yaşamı yetişkinler unutmamalı, zaman zaman bunu deneyimlemelidirler.

3. Çocuğun bakımı

Çocukların yetismeleri, bakım gerektiren bir süreçtir. Baba bu süreçte asıl sorumluluğu taşıyan kişidir. Oğuz Tansel, kendi kızları ve oğluna ilişkin dizelerinde bu sorumluluğu taşıdığını özellikle vurgular ve okura duyumsatır. Çocuk sahibi olmak yetmez, onların bakımını üstlenmeli ve geleceğe hazırlamalıdır.

4. Çocuğun gelişimi

Çocukların özenilesi diğer bir yanırları da düşleri, hayalleridir. Oyunla beslenen, somutlaşan düş gücü, çocuğun geliştireceği kişiliğinin çok önemli bir parçasıdır. Oğuz Tansel bu düş gücünün ayırımında olarak, çocuklar için masallar ve masalsı şiirler yazmayı benimsemiştir. Anne babalara da masal okumayı, dinletmeyi salık verir.

5. Çocuğun eğitimi

Ozanın çocuk masumiyetini, saflığını, kin tutmazlığını dikkate alarak, dış tuzaklara dikkat çektiğini görüyoruz. Çocuklar dikkatli olmalıdır, umutlarını, ideallerini, beklentilerini karartacak engellerin farkında olunması gerektiğini ısrarla vurgular. Burada elbette *çocuğa hitaben* yapılmış uyarılar elbette daha çok ebeveynlere yöneliktir.

6. Çocuk siyaseti / sürdürülebilirlik

Oğuz Tansel'in geleceği kuracaklarına dair umut ve güven beslediği çocukların sayısının artması yönünde görüş sahibi olduğunu saptıyoruz. Çocuklar kesinlikle kardeşlerle büyümelidir. Tek çocuk sahibi olmayı ailelere hiç önermez. Tek çocuk tek ağaç gibidir, oysa ağaçlardan oluşan orman daha güzeldir. Çocuklar, anne-babalarından kardeş istemelidirler.

Sonuç olarak, Oğuz Tansel'in çocuğu asla çevresinden bağımsız düşünmediğini, aksine onu anne-babası, kardeşleri, bakımı, eğitimi, düşleri, oyunu, oyun arkadaşları, güvenliği ile birlikte ele almak gerektiği düşünen bir ozan olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz. Başka deyişle; *çocuğun örnek alınması ve korunması gereken öz nitelikleri (saflık, temizlik, düş gücü, oyun), anne-babanın (sevgi, bakım, eğitim) ve devletin (eğitim, sevgi/barış ortamı, sürdürülebilir çocuk politikası)* ozanın önemseddiği başlıca hususlardır.

Kaynaklar

Tansel, O. (t.y.) *Çobanla Bey Kızı, Masallar 1*, 2. Basım, Ankara: Yaz Yayınları.

Tansel, O. (t.y.) *Konuşan Balıkla Yalnız Kız, Masallar 2*, 2. Basım, Ankara: Yaz Yayınları.

Tansel, O. (2015) *Mutluluk Peşinde*. Toplu Şiirleri, 2. Basım, İstanbul: Evrensel Basım Yayın.

Tansel, O. (1999) *Dağı Öpmeler*, 1. Baskı, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Tansel, O. (2011) *Mavi Gelin*, 1. Baskı, İstanbul: Yapı Kredi Yay.: 3422, Doğan Kardeş: 341.

Oğuz Tansel'in Masallarında Özdeşim Ögesi Olarak Kahramanı Kadın Olan Karakterlerin Sunuluşu

The Presentation of Female Characters as an Identification Element in Tales of Oğuz Tansel

Dr. Olcay SALTİK

Anadolu Üniversitesi

Özet

Masallar içerdiği çok sayıdaki kişi ve karakterleri ile dikkati çeken bir türdür. Bu türün en önemli öğelerinden biri de hiç kuşkusuz kahramanı kadın olan karakterlerdir. Onların kişilik özellikleri, yaşadığı olaylar karşısındaki tutum ve eylemleri çocukların farklı yaşantıları görerek yaşam deneyimlerini zenginleştirmeleri açısından çocuklara önemli olanaklar sunar. Bu çalışmanın amacı, Oğuz Tansel'in masallarında yer alan kadın kahramanların bir bütün olarak çocuğun özdeşim ögesi kurabileceği özellikler taşıyıp taşımadığını belirlemektir. Bu doğrultuda Oğuz Tansel'in masal kitaplarında yer alan masallar, betimsel çözümleme yöntemiyle çözümlenmiştir. Yapılan inceleme sonucunda masallarda çocukları iyiye, doğruya ve güzele yönlendirecek, çocukların öykünmesine olanak sağlayacak kadın karakterlere rastlandığı görülmektedir.

Anahtar Sözcükler: Masal, çocuk, özdeşim, karakter, kadın karakter.

Abstract

Fairy tales are attention grabbing genres because of the characters and figures they involve. One of the most important elements of this genre is the female characters as persona. Their personality traits, their approach, actions towards the incidents they experience, provide children the opportunity of understanding different life styles and enriching their life experiences. The purpose of this study is to determine whether female personas in the fairy tales of Oğuz Tansel have the properties of identification elements for children to establish a bond or not. In this direction, the tales in fairy tales books of Oğuz Tansel are analyzed with the method of descriptive analysis. As a result of the analysis, it is seen in his tales that there are female characters who lead children to the good, truth and nice and they enable children to imitate them.

Keywords: Fairy tales, child, identification, character, female character.

Giriş

Sanatın, dolayısıyla ana malzemesi söz olan edebiyatın, insanoğlunun duygularını eğitme, başka bir söyleyişle insana özgü duyarlıklar kazandırma gibi çeşitli işlevleri bulunmaktadır. Kavcar (1999: 5)'a göre edebiyatın temel işlevlerinden biri, eğitme, insan kişiliğini değiştirme ve geliştirmedir. İnsanoğluna sevmeyi, acımayı, güzellikler karşısında heyecanlanmayı öğretmede önemli bir sorumluluk üstlenir. Moran (1999: 332)'a göre edebiyat, okuru kendi yaşantısının sınırları dışına çıkararak, düşünce ve duygu bakımından daha çeşitli bir dünyaya sokar ve böylece başka insanları daha iyi tanımasına olanak sağlar.

Çocuk edebiyatı da yazınsal kurgusu ile çocukları insan, doğa ve yaşam gerçekliği ile buluşturarak onları yaşama hazırlar. Sever (2008: 47)'e göre "ilk çocukluk döneminden

başlayarak çocukların insan ve yaşam gerçekliğine ilişkin bireysel değerler oluşturmalarında, çocuk kitaplarının önemli bir işlevi vardır. Çocuk kitapları, çizginin ve dilin anlatım olanaklarıyla değişik karakter özelliklerini, dolayısıyla çeşitli kişilikleri canlandırır. Karakterlerden ve onların ilişkilerinden esinlenerek yaratılan kurgularla; çocukların insanı, doğayı ve yaşamı tanımasına ilişkin bir deneyim alanı oluşturulur.” Çocuklar için oluşturulmuş kitapların çocuğun gelişiminde istenen katkıyı sağlayabilmesi için çocuk ile metin arasında etkili bir iletişim kurulması gerekir. Bu etkileşimin kurulmasında hiç kuşkusuz kahramanlar da önemli bir sorumluluk üstlenir. Onların olaylar karşısındaki davranış ve eylemleri, kişilik özellikleri, çocuk okurun okuma eyleminin içine çekilmesinde başat rol üstlenir. Felski (2010: 37)’ye göre okur olaylar zincirine ancak onu etkileyen kahramanla özdeşleşerek ya da zıtlaşarak dâhil olduğunu belirtir.

Karakter ve Özdeşim

Okurun yazınsal yapıyla ilişkisi çok yönlüdür. Etkilenme, şok, bilgi edinme gibi nedenler okurun yapıtın içine girmesine olanak sağlar. “Kurmaca dünyanın bir parçası haline gelebilmenin anahtarı ise “özdeşim” kurmaktır. Özdeşim öncelikle çocukluk döneminde yakın çevreden birini ya da roman kahramanı, çizgi film/ animasyon kahramanı gibi sanal kişileri rol alma aşamasına önemlidir. Ancak özdeşim, sadece çocukluk dönemi ile sınırlı kalmamakta, insan kurmaca dünyaya ait görsel ya da yazınsal tüm yapıtlarda, metnin dünyasına ancak o dünyanın kahramanı ile özdeşim kurarak girebilmektedir” (Karataş, 2014: 68).

“Özdeşleşme, insanın kendisini başkasının tasarladığı bir dünyada birinin yerine koyabilmesi anlamına gelir. Psikolojik anlamda, kendi ruhsal durumlarını dış dünyada algılananlara yansıtabilmektir. Estetik anlamda ise özdeşleşme, insanın kendisini bir sanat yapıtında hissetmesini, izlediği oyunlardaki kişilerden birinin yerine kendisini koyarak onunla özdeşleşmeyi dile getirir” (Aslanyürek, 2007: 39).

Çocukluk dönemi özdeşleşmenin en yoğun yaşandığı dönemdir. Çocuklar okudukları veya dinledikleri kitapların, izledikleri filmlerin veya oynadıkları oyunların kahramanlarına öykünürler. Onları kendilerine model alarak onlarla özdeşleşirler. Çocuk kitapla etkileşime girdiği ilk andan itibaren kahramanı benimser, kendine yakın bulur. Okuma eylemi sürecinde bu kahraman, bir zaman sonra “kahraman” olmaktan çıkar ve çocuğun düşsel gereksinimini giderebileceği bir arkadaşa dönüşür. Çocuk, kahramanla çıktığı bu düşsel yolculukta başka yaşamlara tanıklık eder. Yaşamın içinde yer alan insanları yakından tanıma olanağı bulur. Onların olaylar karşısındaki tepkilerinden yola çıkarak yaşamlarında izleyecekleri yola ilişkin önemli deneyimler kazanır.

Bu dönemde çocuklar, okuduğu kitaplardaki kahramanların yaşadıklarından etkilenecek kişiliklerini de geliştirme olanağı bulunurlar. “Çocuklar, yazınsal kitaplarda, bazen kendilerine benzeyen bazen de hiç benzemeyen; bazen benzer bazen farklı duygu ve sorunları yaşayan, kimi zaman da farklı tepkiler gösteren, bazen farklı bazen de benzer beklenti ve ilgilere sahip karakterlerle buluşurlar; böylece öteki çocukları tanıma olanağı bulurlar. Kendileri ile onları karşılaştırarak kendi duygularını ve yaşadıklarını daha rahat anlar, kendi kişilik özelliklerini öğrenirler. Olumlu karakterlerle özdeşim kuran çocuklar, kendileri de böyle bir kişilik geliştirmeye özenebilirler” (Aslan, 2007: 193).

Masallardaki Kadın Karakterler

Masallar da içerdiği çok sayıdaki kahramanları ile dikkati çeken bir türdür. Masallarda aşağı yukarı her tabakadan değişik kişiliklerin olduğu kahramanlara rastlanır. Kahramanlar iyi-kötü, olumlu-olumsuz gibi birbirinden ayrılan keskin kişilik özellikleri ile olay örgüsünde bulunurlar. Kahramanlar arasında kadınlar da önemli bir yer tutmaktadır. Boratav (1987: 114), kadının masallarda ön planda olmasını şu gerçekçi nedene dayandırır:

“Masallarımızda çokluk, erkeğe bakan kadının önde bir yer aldığı görülür. Buna şaşırmamalı. Masal bizim memleketimizde –mâni, ağıt... gibi- kadın çevresinde gelişmiş, sanki kadının ayrıcalığı (imtiyazı) diye tanınmış bir sanattır. Masalı yoğuran, şekillendiren kadın sanatçı olunca, kendi cinsini daha keskin çizgilerle ve özne bezene belirtmesini, onun alın yazısı üzerinde ısrarla durmasını, davalarını ön plana almasını yadırgamamak gerekir” der.

Kadınlar, zengin, yoksul, genç, yaşlı, evli, bekâr özellikleriyle masallarda yer alır. Ayrıca olay örgüsünde değişik rolleri de üstlenirler. Bu roller şunlardır: “1. Mutluluğu yakalamak için uğraş veren olayların gidişin yönlendiren akıllı, vefalı, özverili, direşken kadınlar. 2. Kıskanç ve iftiracı kadınlar. 3. Kötü kalpli üvey anneler, büyücü kadınlar ve acımasız dev anaları. 4. Cinsel tacize uğrayan kadınlar. 6. Yalan ve kurnazlıkla mutluluğa ulaşmak isteyen kadınlar. 7. Akılsız, beceriksiz, sağduyusuz kadınlar” (Yavuz, 1996: 103-104).

Kadın kahramanlar, masallarda daha çok iyi yürekli, yardımsever, çalışkan, açık sözlü, korkusuz kişiler arasından seçilmektedir. Sevddiği için ölümü göze alan, yaşadığı türlü sıkıntılara karşı başkalarının sorunlarını kendi sorunundan önde tutan, çaresiz durumdayken bile sağduyuyu elden bırakmayan, akıl ve zekâsının yardımı ile sorunların üstesinden gelen bu kişiler, masalın sonunda ya sevdiği kişi ile evlenerek ya da yaşadığı yere sultan olarak karşılığını alırlar.

Boratav (1987: 115) “Kadın, Türk masallarında sadece olumlu tipler –sevimli çehreler- halinde çizilmiş olsaydı eksik kalırdı.” der.

Üvey ana, cadı karı, zalim ve kötü niyetli kaynana (masallarımızda kaynana, peşin hükümlere meydan okurcasına çokluk şefkatli ve yumuşaktır), kıskanç bacılar da kötü karakterli kişiler olarak masallarda kendilerine yer bulur. Bu kişiler de karşı tarafta yer alarak hem iyilerin savaşlarındaki çetinliği daha iyi belirtir hem de masalın kadın dünyasını da tam gerçeklik içinde canlandırırlar (Boratav, 1987: 115).

Özellikle olumsuz kahramanlar arasında “Cadı Karı” kötülüğü ile öne çıkan karakterdir. “Bunlar daima kötülük yapmak için yaratılmışlardır. Başlıca silahları büyüdür. Küplerine binip veya arkalarına sihirli hırkalarını geçirip bin yıllık yolu bir anda aşarlar. Kendilerine torbalarla verilecek altınlar karşılığında yapamayacakları kötülük yoktur... Tatlı dil dökmek, güler yüz göstermek pek kolaylıkla becerecekleri işlerdendir” (Tezel: 1987: 140-141).

Yavuz (2009: 19), insanoğlunun, kendi yaşam gerçeğini, çözüm önerilerini, beklentilerini masal olaylarına ve masal kahramanlarına yükleyerek anlattığını ve yüzyıllar boyu, bu yolla gelecek kuşakları uyarmaya, eğitmeye, yaşam zorluklarına karşı onları donanımlı kılmaya çalıştığını söyler. “Kadın kahramanlar gerek söylemleriyle gerek tutum ve davranışlarıyla yaşamdaki hemcinslerinin kılavuzudurlar. Yaşamın gerektirdiği tüm rolleri üstlenirler. Zorluklar karşısında erkeklerin gösterdiği çabaya benzer çabayı onlar da gösterirler.

“Masalların temel felsefesine göre çile çekmeden, hüner göstermeden, kendini ispat etmeden başarı ve mutluluğa erişmek mümkün değildir. Büyük talihsizlik veya denemelerle karşılaşan masal kahramanının, soylu ve ayrıcalıklı (imtiyazlı) veya sade ve yoksul oluşu kaderini etkilemez. Talihsizliği yenmeye aday olan şehzade veya padişahlar, aile ayrıcalıklarını terk ederler, keloğlan, derviş veya sade bir delikanlı kıyafetine girerek, demir çarık, demir asa diyar diyar gezerek, amaçları (gayeleri) uğruna çile çekerek, zekâ ve hünerleriyle talihsizliklerden kurtulurlar. Kadın kahramanlar için de aynı şartlar söz konusudur, kadınlar çok kere rahat seyahat ve mücadele edebilmek için erkek kılığına girerler. Çile çekmeden, çeşitli denemelerle kişiliğini ispat etmeden tahta çıkan şehzade, hüner ve sabır göstermeden mutlu evliliğe kavuşan sultan hanımlar masallarda yoktur” (Günay, 1987: 131).

Masallarda kadınların verdiği bu uğraş başta kız çocukları olmak üzere çocukların ilgisini çeker. “Çocuk kendi uzun öyküsünü masaldan yola çıkarak kurar. Masalla geleceğe yönelir. Düşüncesini kurmaya, hayalinde tasarladığı olağanüstülüklerle gelişen serüvende kendini ortaya koymaya ve tanımaya çalışır. Böylece, gerçekler dünyasında ayakta kalmayı daha rahat öğrenir” (Şirin, 2007: 87). Kadınlara yönelik şiddetin ciddi boyutlara ulaştığı, kadının erkeğe göre güçsüz, değersiz görüldüğü ülkemizde, çocukların masallardaki kadın karakterlerin yaşadıkları olaylarda engelleri aştığını görmesi, çocuğun kendi gizilgücünün farkına varıp, güven duygusunun pekişmesinde ona önemli bir katkı sağlar.

Amaç

Bu çalışmanın amacı, Oğuz Tansel’in masallarında yer alan kadın kahramanların nasıl kurgulandıklarını ve karakterin bir bütün olarak çocuğun özdeşim kurabileceği özellikler taşıyıp taşımadıklarını belirlemektir. Bu genel amaca ulaşabilmek için aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır*:

Masallarda kadın kahramanlar hangi kişilik özellikleriyle olay örgüsünde yer almaktadır?

Kadın kahraman çocuğa şiddetin yaşamın doğasına uygun bir gerçeklik olmadığını sezdiriyor mu?

Kadın kahraman çocukların iyiye, doğruya ve güzele yönelmesine olanak sağlıyor mu?

Kadın kahraman bir bütün olarak çocuğun özdeşim kurabileceği karakter özelliği taşıyor mu?

Yöntem

Veri Kaynağı

Bu çalışmanın veri kaynağını, Oğuz Tansel’in masalları oluşturmaktadır. Çalışmanın yapılabilmesi için öncelikle Oğuz Tansel’in altı masal kitabındaki ana kahramanı kadın olan masallar belirlenmiş, sonra belirlenen 17 masal, karakter özellikleri açısından tüm değişkenleri ile incelenmiştir. İncelenen masallar EK1’de, masal kitaplarının adları ise EK2’de sunulmuştur.

Verilerin Çözümlemesi

Bu çalışmada “betimsel çözümleme tekniği” kullanılmıştır. Bu teknikle elde edilen veriler belirlenen ölçütlere göre özetlenir ve yorumlanır. Veriler, araştırma sorularının ortaya koyduğu izleklere göre de düzenlenebilir ve onları etkili bir biçimde yansıtmak amacıyla doğrudan alıntılara yer verilir (Yıldırım ve Şimşek, 2005). Bu doğrultuda masallardaki “kadın kahramanlar”, belirlenen kavramsal çerçeve içinde ele alınmış, masallardan yapılan alıntılarla elde edilen bulgular, dizgisel ve açık bir biçimde betimlenmiş, betimlemeler açıklanıp yorumlanarak bir sonuca ulaşılmıştır.

Bulgular

Çizelge 1. Oğuz Tansel’in Masallarındaki Kadın Kahramanın Kişilik Özellikleri

* Alt amaçlar Sedat Sever’in “Çocuk Edebiyatı Öğretimi Nasıl Olmalıdır?” adlı makalesinden yararlanılarak oluşturulmuştur (Bkz. Sever, 2007: 48-52).

	M 1	M 2	M 3	M 4	M 5	M 6	M 7	M 8	M 9	M 10	M 11	M 12	M 13	M 14	M 15	M 16	M 17
OLUMLU																	
Aileye Bağlı								X								X	
Akıllı		X	X	X	X	X	X				X					X	
Anlayışlı								X									
Çalışkan						X		X		X			X				
Dikkatli		X		X		X											
Duyarlı				X				X		X							
Düşünceli			X	X						X							
Eşine Bağlı		X				X											
Görgülü	X				X		X										
İş bitirici		X	X			X											
Kararlı			X	X	X			X		X	X			X	X		
Korkusuz					X			X		X	X						
Meraklı											X						
Özverili										X							
Sabırlı										X							
Sağduyulu		X	X	X		X				X	X					X	
Saygılı		X	X										X				
Yardıms sever								X									
OLUMSUZ																	
Alık																	X
Beceriksiz																	X
Çıkarıcı									X								
Geçimsiz												X					
Kurnaz									X								
Özentili												X					
Saygısız												X					

Çizelge 1 incelendiğinde kadın kahramanların daha çok olumlu karakter özellikleriyle kurguda yer aldıkları görülmektedir. Kadın kahraman, 13 masalda olumlu kişiliği ile kurguda yer alırken 3 masalda olumsuz kişiliği ile yer almaktadır. Masallarda yer alan kahramanların olumlu kişilik özelliklerinin yansıtıldığı tümce örnekleri şunlardır:

Ailesine, Eşine Bağlı

“Tasan bu mu? Üzüntüye değmez. Al, şu parmağımdaki yüzüğü, beni aldığın otun dibine gir, yüzüğü oraya mühürler gibi bastır. Karşına bir adam çıkacak, ‘Kızınız küçük kazanı istiyor’ dersin, döner gelirsin.” (M2, s.52)

“Kocam burada yokken sıcağa gidemem” (M6, s.56)

“Kardeşleri kuyunun başından ayrılmamışlar. ‘Ablamız boğuldu mu?’ diye kaygılanıp dururlarmış. ‘Sesi geliyor, kardeşimizin’ diye sevinerek çekip çıkartıyorlar.” (M8, s. 42)

“Ana, diyor, ben gidip üçünü de bulup geleyim.” (M15, s.104)

Akıllı, Zeki ve Sağduyulu

“Aman beyim, izin ver de elbisemi giyeyim. Yoksa baban başımıza iş getirir.”

...
“Beyim sana donumu ver de giyeyim demedim mi? Gördün mü başımıza gelenleri.” (M2, s.49-50)

“Bir ovanın ortasına dağlar gibi ot yığdır. Kırk kız, kırk oğlan bul. Ovanın bir ucundan kızlar, öteki başından oğlanlar ‘Anka kuşu yanıyor!’ diye bağırsınlar. Kuru otları ateşlersin. Bütün kuşlar o ateşin çevresine toplanacak. En son geleni tutarsın, o benim anamdır, ötekilerine dokunmazsın. O zaman anamın gönlünü yapmaya çalışırsın.” (M3, s.69)

“...Bir fakir çobanla giysilerini değiştirir, çoban kılığına girer. İhtiyar kadın bile tanıyamaz. Onunla esenleşip Beyoğlu’nun kentine doğru yola çıkar.” (M4. s.83)

“Burası hamam, içi dolu insan... Padişah oğlu okumaya gitti. Ben yalnızım. Bu gece yarısı gel.”

...
Gelin kendi evine gelince hizmetçilerine para verip çarşıya gönderir. Bir keskin satır, bir kazma, bir de eşek kuyruğu aldırır. Hamamda başına gelenleri hizmetçilerine anlatır.” (M6, s.58)

“Bilmecelerin bilinmeyecek nesi var! Altın haktır, gümüş padişah, vezirler de bakır” der. (M7, s. 33)

“Babacığım, bana bir hamam yaptırır, onunla oyalanıp şenleneyim, yoksa bu dert beni alacak..” (M10, s. 74)

“Gel bakalım, şu kazana gir’ diyor.

‘Nasıl girileceğini, bir göster de gireyim.’ diyor.” (M11, s.40)

“Dev Baba, senin kızın olurum ama sen de benim istediklerimi yapacağına söz ver...” (M15, s.106)

Anlayışlı

“Ortanca ile küçük kız ablalarının dediğini yapıyorlar.” (M8, s. 40)

Çalışkan

“Kendi hizmetçileriyle akşama kadar hamamı idare eder.” (M6, s. 59)

“Bunun üzerine, kimsesiz kalan üç kızın en büyüğü, babasının işini tutmuş. Bir kuyudan su çıkarıp satar, kardeşlerini beslermiş.” (M8, s. 39)

“Günün burnuyla gergefin başına geçer, gün batana dek çalışır, yemeyi içmeyi unutturmuş. Bırakıp usanmadan çalışmış, tam yedi yılda bitirmiş çevreyi.” (M10, s.3)

“Günün birinde, kadın evden çıkınca, Mavi Benekli Firik; suya dalıp bir Evi silip süpürür. Yemeği ocağa kor, pişirir. İşleri bittikten sonra, silkelenir, ay parçası gibi genç bir kız oluverir.” (M13, s.58)

Dikkatli

“Aman beyim, izin ver de elbisemi giyeyim. Yoksa baban başımıza iş getirir.” (M2, s.49)

“‘Ne inim ne cinim. Gözlerimi ararım!’ der. Gerçek serüvenini söylemez.” (M4, s.79)

“Şimdi siz yerinizde tetikte bulunun. Hamamcı gelince ne yapacağınızı biliyorsunuz” (M6, s. 58)

Duyarlı

“Ana bir Beyoğlu at dağıtıyormuş. Bir tane de biz alıp besleyelim, biner eğleniriz” (M4. s.81)

“Kız, beye bir mektup yazıp gördüklerini anlatıyor. ‘Beni arayıp bulmak istersen, yer yüzüneyim’ diyor.” (M8, s. 42)

“Güzel selvim, doğa anamızın yüceliği aşkına bizi üstünde sakla” (M8, s. 48)

“Şimdi ben ne yapacağım? diye kaygısını ortaya koyuyor kız.” (M10, s.81)

Düşünceli

“Ben sana varırım ya, anamın, babamın gönlünü yapmak gerek.” (M3, s.69)

“Başına damlayan sular kağış kağış altın olur. Kadına dilediği kadar almasını söyler.” (M4. s.80)

“Kardeşim bizim bakıcıya verecek paramız yok.” (M8, s.39)

“Bugüne dek o hamamı, parasız, ben işlettim. Size armağanım olsun, odunu benden, bundan sonra parayla işletirsiniz.” (M10, s.79)

Görgülü ve Saygılı

“Önümde büyüğüm anamsın, sen varken, ben ne diyebilirim” diye sözü anasına bırakmış.” (M1s.35)

“Oğlanla kız onu saygıyla karşıladılar.” (M2, s.50)

Bu giden anamdı. Kalkıp babama gidelim, izni olursa, seninle evlenirim, olmazsa evlenemem.” (M3, s.69)

“Ana, der, yemeği ben götürüyüm.” (M13, s.58)

“Kolay gelsin nine!” (M5, s.14)

“Önden esenlik, sonra şenlik.” (M7, s.36)

İş bitirici

“Üzülmeye değmez, bundan kolay ne var? Şimdi yer, içer keyfimize bakarız. Sonra gök otun dibine gidersin, yüzüğü bastıktan kelli (sonra), kızın seni istiyor, göreceği gelmiş, dersin, dönüp gelirsin” (M2, s.56)

“Önce şu vezirleri öldürün. Sonra padişahı Kaf dağının ardına götürüp atın, orada sürüm sürüm sürünsün.” demiş....”

Halk zalimlerden kurtulmuş. (M3, s.67)

Kararlı

“İlle götüreceksin, şimdi birlikte gideceğiz evine.” (M3, s. 62)

“Ülkenin delikanlıları, üç gün konağımızdan gelip geçsin, ben altın topumu, kimin üstüne bırakırsam, onunla evlenirim.” (M5,s. 13)

“Benim surum mezarlıkta olacak, gidip sinayacağım’ diyor. Bir sabah yanına azık alıyor. Küçük Kız: ‘Abla, beni bırakıp nereye gidiyorsun...’ diyorsa da dinlemeyip düşüyor yola.” (M8, s. 47)

“Padişahınıza gidip söyleyin, oğlunu konuşturamazsam ne isterse yapsın.” (M8, s. 51)

“Günün burnuyla gergefin başına geçer, gün batana dek çalışır, yemeyi içmeyi unutmuş. Bırakıp usanmadan çalışmış, tam yedi yılda bitirmiş çevreyi.” (M10, s. 73)

“Padişah babam,” diyor, “yarın sabah, günün burnuyla, penceremden, karşı yolu gözetleyeceğim. Kim olursa olsun, ilk geçen ergen erkekle evleneceğim!” (M11, s. 33).

“Göktepe’ye, Göladağı’na çıkmak istiyoruz. Orada gökçeciklerin kilimini görüp öyküsünü dinleyeceğiz...” (M14, s.77)

“Yooo kızım, diyor anası, seni de yitirsem ne yaparım ben? Kapı dışarı göndermem seni...’ derse de kız diller döküyor. Anasının usunu çelip gönlünü yapıyor ya, ‘peki, olur’ dedirtinceye dek de ortalık ağarıyor.” (M 15, s.104)

Korkusuz

“Demir çarık delindi, demir değnek eğildi, ben de bir bey kıızıydım, senin yüzünden Çingene kızı oldum.” (M5, s. 21)

“Kardeşlerim, bu gidişle açlıktan öleceğiz. Belimden bir urgan bağlayın, beni kuyuya sallayın, tolayı alıp çıkayım diyor.” (M8, s. 40)

“Padişahınıza gidip söyleyin, oğlunu konuşturamazsam ne isterse yapsın.” (M8, 51)

“Şöyle gireceksin” diye gösterirken, gelin; can korkusundan sıyrılıp yüreklenir, Al’lı’yı kazana itekleyiverir. (M11, s.40 - 41)

Meraklı

“Günler sonra, kızın içine bir kurt düşüyor. ‘Bakayım şurada ne varmış’ diye kırkinci odayı açıyor.” (M11, s. 34)

Özverili

“Cariyeler ahırın bir köşesine eski bir hasır, bir çul seriyorlar, götürüp yatırıyorlar, kadını.” (M10, s. 82)

Sabırlı

“Yazıklar olsun anama. Benim hatırım olsa, böyle yapmazdı. Bu gece seni buradan alayım..” diyor. Karısı:

“İki gün daha bekleyelim” diyor. (M10, s.84)

Yardımsever

“Derdinizi öğrenip derman olmak isterim...” (M8, s.51)

“Ana, der, yemeği ben götüreyim.” (M13, s.58)

Kadın kahramanın olumsuz kişilik özelliklerinin duyumsatıldığı tümceler ise şunlardır:

Alık

“Bu fincanlardan onunu evimize ayır. Damgalı sandıktaki çay bardakları süslü; konuklarımız için onlardan da aç, kaç tane istersen ayır. Kalanları gönderdiğim hamalla dükkâna yollayıver”

Bu kadın; mor sandığın ağzını açıyor, çiçekli fincanın birini alıyor. Şingir mıngır sesler çıkıyor. Kadın ‘pek güzel sesi varmış’ diyerek birbirine vurup bütün fincanları bir tane kalana dek kırıyor. ‘Bunu da kocamın önünde kırayım, sesinin güzelliğini o da duysun diyor.’ (M17, s.171)

“Kınacı içeri girince, gözlerine inanamıyor: yan yana yedi kazan, birinin içinde karısı çırpıplak, o bir yana, bir bu yana ağnayıp dönüyor. Kınacı:

“Kadın, diyor, böyle ne yapıyorsun?”

“Kına çeşidine bak demiştin, ona bakıyorum.” (M17, s.170)

Beceriksiz

Kız kendi kendine düşünüyor: ‘Bunlara ekmek yapayım’ diyor. Evde beş den un varmış. Çuvalın birini kuyunun başına götürüyor; ağzını söküp boşaltıyor kuyuya. Öbür denkleri de getirip başlıyor avucuyla koymaya. Kuyunun içinde bir türlü hamur olmuyor. ‘Böyle olmayacak. Boşuna yoruluyor kollarım. Çuvalların hepsini boşaltayım. Kürekler de karıştırırım, olur’ diyor. Düşündüğü gibi yapıyor ya, yine de hamur olmuyor.” (M17, s.174)

Çıkarıcı

“Kızımı ille de istiyorsanız, kırk yük altın vereceksiniz.” (M9, s. 60)

“Bin altın, on katır yükü kumaş, yirmi katır yükü cevahir isterim. Bunları verebilersen kızım evlenebilirsin.” (M9, s. 64)

Geçimsiz

“Eğer, başkaları gibi sen de zengin olsaydın ben de türlü giyitler giyerdim. Bezekler takardım. Her öğün tarhana çorbası ya da bulgur pilavı yerine türlü yemekler, tatlılar olurdu soframızda. Tavuk söğüşlü pirinç pilavının düşünüyorum sadece...” (M12, s.47)

“Oduncu, karısına söz geçiremeyeceğini bildiğinden, tavuğu kesiyor.” (M12, s.48)

Kurnaz

Bunun üzerine kadın odadan çıkıyor, bir nişasta sütü yapıyor. Kızının serçe parmağını batırıyor bu süte. Oğlanın bulunduğu odanın çit (anahtar) deliğinden kızın parmağını gösteriyor. (M9, s.59)

Özentili

“Tavuğu zenginler yer, ama onların kadınları yemek pişirmezler. Şimdi bu tavuğu kim pişirecek?” (M12, s.48)

“Ben, bugün hiçbir işe bakamam. Gerçek bir zengin karısı gibi yatacağım.” (M12, s.48)

Saygısız

“Hatun, der, ara sıra ocağa bakıver, tavuk yanmasın.”

Merdivenlerden inen oduncunun arkasından bağırır kadın:

“Ben, bugün hiçbir işe bakamam. Gerçek bir zengin karısı gibi yatacağım.” (M12, s.48)

Yalancı

Bunun üzerine kadın odadan çıkıyor, bir nişasta sütü yapıyor. Kızının serçe parmağını batırıyor bu süte. Oğlanın bulunduğu odanın çit (anahtar) deliğinden kızın parmağını gösteriyor. (M9, s.59)

Çizelge 2. Oğuz Tansel’in Masallarındaki Kadın Kahraman, Çocukların İyiye, Doğruya ve Güzele Yönelmesine Olanak Sağlıyor Mu?

	M	M	M	M	M	M	M	M	M	M	M	M	M	M	M	M	M
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
Evet	X	X	X	X	X	X	X	X		X	X		X	-	X	-	
Hayır									X			X	-		-		X

Çizelge 2 incelendiğinde kadın kahramanın 11 masalda çocukların iyiye, doğruya ve güzele yönelmesine olanak sağlarken 3 masalda sağlamadığı görülmektedir.

Bitlice Karının Kızı, Boyu Bir Karış, Sakalı Üç Karış, Bir Karı Bir Koca, Hotlu (urlu) Kız, Sığirtmacının Kızı, Üç Kızlar, Taş Evin İki Kızı, Padişahın Bir Kızı, Al'lı ile Fırfırı, Mavi Benekli Firik, Becerikli kız adlı masalarda kadın kahraman çocukları iyiye, doğruya ve güzele yöneltecek özellikler göstermektedir. Söz konusu masalarda kadın kahraman güç durumlarda kalanlara yardım eden, amaçları uğruna uğraş veren, sevdiği için tehlikeleri göze alan davranış ve eylemlerde bulunurlar. Örneğin Bitlice Karının Kızı adlı masalda kahramanın kararlı kişiliği; Boyu Bir Karış Sakalı Üç Karış'ta eşine olan desteği; Perioğlu'nda sevdiği kişiye kavuşmak için sergilediği çaba; Sığirtmacı'nın Kızı'nda eşine olan bağlılığı; Üç Kızlar'da büyük kız kardeşin, eşi tarafından aldatılan Bey'in, gerçekleri öğrenmesinde, ortanca kız kardeşin oğlunu yitiren Bey'in, tekrar oğluna kavuşmasında, küçük kız kardeşin padişahın oğlunu iyileşmesine olanı etkisi, yine Padişahın Bir Kızı, Al'lı ile Fırfırı, Becerikli Kız adlı masallardaki kahramanların korkusuz kararlı ve akıllı kişiliği, olaylara yön veren özelliği okuru kahramana yaklaştıran etkenlerdir. Kahramanlar olumlu kişilik özellikleri ve eylemleri ile okurda güzele ilişkin bir duyarlık uyandırmaktadır:

“Öte yandan oğlanla kız kurtulduk diye sevinirken, haberci geliyor. Oğlanı istediklerini söylüyor. İçlenip üzüyor oğlan. Kız:

‘Dertlenmekle olmaz, git babana, ne istiyor, öğren de gel’ diyor.” (M2, s.54)

“Derdinizi öğrenip derman olmak isterim...” (M8, s.51)

“Bunun üzerine, kimsesiz kalan bu üç kızın en büyüğü, babasının işini tutmuş: Bir kuyudan su çıkarıp satar, kardeşlerini beslermiş.” (M10, s.39).

“Bugüne dek o hamamı, parasız, ben işlettim. Size armağanım olsun, odunu benden, bundan sonra parayla işletirsiniz.” (M10, s.79)

“Ana, diyor, ben gidip üçünü de bulup geleyim.” (M15, s.104)

Taş Evin İki Kızı, Oduncunun Karısı ve Yedi Dullar adlı masalarda kadın kahramanların olumsuz çizilen kişilik özellikleri, olaylar karşısındaki davranış ve tepkileri, çocuklarda olumsuz duyguların yerleşmesine yol açacak özellikler göstermektedir:

“Düğün alayı, çala oynaya, ırmak boyuna düşüyor. Irmağın göllenen bir yerine gelince; ‘Adamlar bilmezse balıklar bilir’ diyerek suya gelini bırakıveriyor anası. Sonra da:

‘Uyuyakalmışım, gelin düşmüş, nedir başıma gelenler’ diye bağıırıp çağırmaya başlıyor. Düğüncüler karışıyor, her biri bir yanı arıyor. (M9, s. 65-66)

“Ben bugün hiçbir işe bakmam. Gerçek bir zengin karısı gibi yatacağım...” (M12, s.48)

“Kadın, ‘pek güzel sesi varmış’ diyerek birbirine vurup bütün fincanları, bir tane kalana dek, kırıyor.” (M17, s.170-171)

Çobanla Bey Kızı, Kabak Donunda Kız adlı masallarda kahramana yönelik bir karakter çerçevesi çizilmediğinden bu masallarda, kahraman hakkında okura yönelik herhangi bir sezinletici bilgi sunulmaz.

Çizelge 3. Kadın Karakter Şiddetin Yaşamın Doğasına Uygun Bir Gerçeklik Olmadığını Sezdiriyor Mu?

	M	M	M	M	M	M	M	M	M	M	M	M	M	M	M	M	M
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
Uygun	X	X	X	X	X	X	X	X		X		-	-	-	X	-	
Uygun Değil									X		X	-	-	-		-	X

Çizelge 3 incelendiğinde 10 masalda (Bitlice Karının Kızı, Boyu Bir Karış Sakalı Üç Karış, Bir Karı Bir Koca, Hotlu (Urlu) Kız, Perioğlu, Sığirtmacının Kızı, Altın Ne, Gümüş Ne Bakır Ne?, Üç Kızlar, Padişahın Bir Kızı, Becerikli Kız) şiddet ögesinin yaşamın doğasına uygun bir gerçeklik olmadığı sezdirilirken, 3 masalda (Taş Evin İki Kızı, Al'lı ile Fırfırı, Yedi Dullar) şiddet ögesi, sorunun çözümünde başvurulması gereken bir yöntem olarak sunulmuştur.

“Boyu Bir Karış Sakalı Üç Karış, Bir Karı Bir Koca, Hotlu (Urlu) Kız, Perioğlu, Altın Ne, Gümüş Ne Bakır Ne?, Üç Kızlar, Becerikli Kız” adlı masallarda kadın kahraman akıl ve sağduyu ile hareket ederek sorunları çözüme ulaştırır. Davranış ve eylemleri ile şiddetin ve kaba gücün karşısında bir tutum sergilerler:

“Tasan bu mu? Üzüntüye değmez. Al, şu parmağımdaki yüzüğü, beni aldığın otun dibine gir, yüzüğü oraya mühürler gibi bastır. Karşına bir adam çıkacak, ‘Kızınız küçük kazanı istiyor’ dersin, döner gelirsin.” (M2, s.52)

“...Bir fakir çobanla giysilerini değiştirir, çoban kılığına girer. İhtiyar kadın bile tanıyamaz. Onunla esenleşip Beyoğlu’nun kentine doğru yola çıkar.” (M4. s.83)

“Dev Baba, senin kızın olurum ama sen de benim istediklerimi yapacağına söz ver...” (M15, s.106)

“Bitlice Karının Kızı, Sığirtmacının Kızı” adlı masallarda kurgu gereği şiddet ögesine yer verilir ancak bu masallarda yer alan şiddet, çocuk okurun üzülmesine yol açacak anlatımlar içermez daha çok olay dizisinden kaynaklanan ve masala devingenlik sağlayan bir unsur olarak kurguda yer alır:

“Bir gün gelini hamam götürmüşler sıcak sularla sabunlayıp, bayıltıncaya dek çimdirmişler Komşu kıza anası kırk tane ağulu iğne vermişmiş. Gelinin başına, bayıltıncaya, batırmış o iğneleri. Gelin bir kuş olup uçmuş.” (M1, s.38)

“Hamamcı içeriye adını atar atmaz gürpedek çukura düşer. Hamamcı neye uğradığını düşünmeye kalmadan, gelin; kazmayı omzu köküne indirir. Hizmetçiler koşar, biri satırla öteki eşek kuyruğuyla vura vura bayıltırlar. Çukurdan çıkartıp elbiselerini soyarlar. Ayağına iri bir taş bağlayıp ırmağa atarlar.” (M6, 58-59)

Taş Evin İki Kızı, Al'lı ile Fırfırı, Yedi Dullar adlı masallarda kadın karakterlerin şiddete yöneldikleri görülmektedir. Şiddet, adı geçen masallarda yaşamın olağan bir parçası olarak gösterilmiş ve okura sunulmuştur:

“Gel bakalım, şu kazana gir” diyor.

“Nasıl girileceğini, bir göster de gireyim.” diyor.

“Şöyle gireceksin” diye gösterirken, gelin; can korkusundan sıyrılıp yüreklenir, Al’lı’yı kazana itekleyiverir. O haşlandıkça odayı, konağı al ışıklar bürüyor. Böylece insan kılığındaki canavardan kurtuluyor. (M11, s.40-41).

Kadınlar hamam taslarını havluların içine koyup:

““Sen yedimizi de aşağılamıştın. Yaptıklarını yanına bırakmayacağız köpek...” diye başlıyorlar vurmaya.” (M.17, s.182)

“Oduncunun Karısı, Mavi Benekli Firik, Çobanla Bey Kızı ve Kabak Donunda Kız” adlı masallar, kahramanın şiddete yönelmesini gerektirecek veya sorunların çözümünde akıl ve sağduyu ile hareket etmesini sağlayacak olay örgüsü ile yapılandırılmamıştır.

Çizelge 4. Karakter Bir Bütün Olarak Çocuğun Özdeşim Kurabileceği Özellik Taşıyor Mu?

	M	M	M	M	M	M	M	M	M	M	M	M	M	M	M	M	M
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
Uygun				X	X	X	X	X	X			X				X	
Uygun Değil	X	X								X	X		X	X	X		X

Çizelge 4 incelendiğinde 8 masalda (Bir Karı Bir Koca, Hotlu (Urlu) Kız, Perioğlu, Sığirtmacının Kızı, Altın Ne, Gümüş Ne Bakır Ne?, Üç Kızlar, Al’lı ile Fırfırı, Becerikli Kız) kadın karakterler bir bütün olarak çocuğun özdeşim kurabileceği özellikler taşıırken, 9 masal (Bitlice Karının Kızı, Boyu Bir Karış Sakalı Üç Karış, Taş Evin İki Kızı, Padişahın Bir Kızı, Oduncunun Karısı, Mavi Benekli Firik, Çobanla Bey Kızı, Kabak Donunda Kız, Yedi Dullar) bu özellikleri taşımaz.

Boyu Bir Karış Sakalı Üç Karış’ta kahramanın eşine olan desteği, Bir Karı Bir Koca’da koruyucu, yardımsever özelliği, Urlu (Hotlu) Kız’da yılmayan kişiliği, Perioğlu’nda sevdiğine kavuşmak için verdiği uğraş, Sığirtmacı’nın Kızı’nda ailesine olan bağlılığı, Altın Ne? Gümüş Ne? Bakır Ne?’de akıllı ve zeki özelliği ile, Üç Kızlar, Al’lı ile Fırfırı ve Becerikli Kız’da kadın kahramanların yaşadıkları olaylarda sorumluluk alan etkin kişilikleri, çocuğun kahramana öykünmesine onunla özdeşim kurmasına olanak sağlamaktadır. Aşağıda bu durumun yansıtıldığı tümce örnekleri yer almaktadır:

“Bunun üzerine, kimsesiz kalan bu üç kızın en büyüğü, babasının işini tutmuş: Bir kuyudan su çıkarıp satar, kardeşlerini beslermiş.” (M10, s.39).

“Yaşantımın sonu geldiğine göre, senden on beş dakikalık zaman istiyorum. Kaçacağımı sanıyorsan, bir organla belimden bağla. Çişimi edip geleyim” der.

“Al’lı ‘peki’ der. Kızın belinden bağlar. organın ucundan sıkıca tutar. Kız odadan çıkar. Merdivenden iner. Ayakyolundaki bir ağaca, belindeki organı bağlar. Ayakkabılarını çıkardığı gibi kaçmaya başlar. Ardından kurşun atsan yetişmez...” (M11, s.35)

“Anasından izin almadan gitmişti ortanca kız da. İki kızının, akşama eve dönmediğini gören ana; küçük kızını önüne alıyor, derdini ağlaya ağlaya döküyor ona... Küçük kız hem zeyrek hem de çok kurnazmış:

“Ana, diyor, ben gidip üçünü de bulup geleyim.”

“Yooo kızım, diyor anası, seni de yitirirsem ne yaparım ben? Kapı dışarı göndermem

seni...” derse de kız diller döküyor. Anasının usunu çelip gönlünü yapıyor ya, ‘peki, olur’ dedirtinceye dek de ortalık ağarıyor.” (M 15, s.104)

Bitlice Karının Kızı, Boyu Bir Karış ve Sakalı Üç Karış, Padişahın Bir Kızı adlı masalarda kadın karakter olumlu kişilik özellikleri ile kurguda yer almalarına karşın olayların gelişiminde etkin bir rol üstlenmezler. Onların bu özelliği çocukların kahramana öykünmesine engel bir durum oluşturur.

Taş Evin İki Kızı, Oduncunun Karısı ve Yedi Dullar’da kadın kahramanların olumsuz çizilen karakter özelliği çocuğun karakterlere öykünmesine olanak sağlamaz. Aşağıda bu durumun yansıtıldığı tümce örnekleri yer almaktadır:

“Düğün alayı, çala oynaya, ırmak boyuna düşüyor. Irmağın göllenen bir yerine gelince; ‘Adamlar bilmezse balıklar bilir’ diyerek suya gelini bırakıveriyor anası. Sonra da: ‘Uyuyakalmışım, gelin düşmüş, nedir başıma gelenler’ diye bağıırıp çağırmaya başlıyor. Düğüncüler karışıyor, her biri bir yanı arıyor. (M9, s. 65-66)

“Hatun, der, arasıra ocağa bakıver, tavuk yanmasın”

Merdivenlerden inen oduncunun arkasından bağıırır kadın:

“Ben, bugün hiçbir işe bakamam. Gerçek bir zengin karısı gibi yatacağım...” (MM12, s.48)

Mavi Benekli Firik, Çobanla Bey Kızı, Kabak Donunda Kız adlı masalarda ise kahramana yönelik ayrıntılı bir karakter çerçevesi çizilemediğinden bu masallar, çocukların kahramana öykünmesi için çocuklara herhangi bir ipucu sunmaz.

Sonuç

Masallar içerdiği olaylar ile her ne kadar gerçek yaşamdan kopuk, düş ürünü özellikler gösteren yazınsal ürünler olarak değerlendirilse de onu gerçeğe yaklaştıran en önemli yanın hiç kuşkusuz kahramanların kişilik özellikleri, olaylar karşısında takındığı tavır ve sergilediği eylemleridir.

Işık (2012: 16) “Modern zamanın insanının yaşadığı süreçlerin de masal kahramanlarınıninkinden pek farklı olmadığını söyler.” Özellikle günümüzde kadının gerek ev gerek iş yaşamında olsun katlandığı zorluklar bir ölçüde masal kahramanlarının yaşadıklarıyla koşutluk göstermektedir. Kadınlar, iyi bir anne, iyi bir eş, başarılı bir iş kadını olarak yaşamın tüm alanlarında etkin rol üstlenirler. Erkekler gibi yaşamın tüm zorluklarına göğüs gererler. Akıllı, kararlı, özverili, sabırlı, çalışkan kişilik özellikleriyle özellikle kız çocuklarının rol modelidirler. Oğuz Tansel’in masalarda yer alan kadın kahramanlar da olumlu kişilik özellikleri ile çocukların öykünebileceği bir karakter çerçevesi oluştururlar.

Masalarda kadın karakterlerin çoğunlukla akıllı, kararlı ve sağduyulu kişilik özelliği ile öne çıktıkları görülmektedir. Kadın kahramanlar davranış ve eylemleri ile çocukların iyiye, doğruya ve güzele yönelmesine olanak sağlar. Şiddetin ve kaba gücün karşısında bir tutum sergileyerek akıl ve sağduyu ile sorunların üstesinden gelinebileceği gerçeğini çocuklara sezdirir. Yine incelenen masalarda çocuğun kahramana öykünebileceği, onuna özdeşim kurabileceği masalara da rastlanılmaktadır. Kadın kahramanın olumlu kişilik özelliği ile kurguda yer aldığı 12 masalın 8’inde kadın karakter, özdeşim ögesi özellikler taşır. Onun olumlu kişiliği, olaylarda sorumluluk alması, sorunun çözümü için çaba göstermesi, ona uygun çözümler üretmesi gibi özellikleri kahramanı çocuklar için özdeşim ögesi yapmanın yanında, kadına yönelik çağdaş bir anlayışın yerleşip pekişmesi açısından da önemli dönütler sunmaktadır.

Sonuç olarak, başta kız çocukları olmak üzere tüm çocukların yaşama hazırlanabilmesi ve yaşadığı toplumun etkin, özerk benlik duygusu gelişmiş bir bireyi olarak yaşamın içinde yer alabilmesi için nitelikli çocuk kitapları yanında çocuğa göre oluşturulmuş özdeşim ögesi karakterleri olan masalarla buluşturulması gerekir.

Kaynaklar

- Aslan, C. (2007) “Yazınsal Nitelikli Çocuk Kitaplarının Çocuğun Gelişim Sürecindeki Yeri” (ss. 189-200), *II. Ulusal Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Sempozyumu*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Aslanyürek S. (2004) *Senaryo Kuramı*. İstanbul: Pan Yayıncılık.
- Boratav, P. N. (1987) “Masal”, M.R. Şirin (Ed.) *Çocuk Edebiyatı Yıllığı* (ss.112-123). Gökyüzü Yayınevi.
- Felski, R. (2010) *Edebiyat Ne İşe Yarar?* (Çev.: E. Ayhan). İstanbul: Metis Yayınları.
- Günay, U. (1987) “Türk Masallarının Hususiyetleri” M.R. Şirin (Ed.) *Çocuk Edebiyatı Yıllığı* (ss.130-133). Gökyüzü Yayınevi.
- Işık, N. (2012) “Türk Masal Kahramanlarının “Yolculuk”tan Olgunluğa Değişim Süreci” *Türk Dünyası Masal Araştırmaları*, 200, 1- 18.
- Karataş, E. (2014) “Çocuk Edebiyatında ‘Karakter’ Kavramı”. *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 33, 60-79.
- Kavcar, C. (1999) *Edebiyat ve Eğitim*. Ankara: Engin Yayınevi.
- Moran, B. (1999) *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Sever, S. (2007) “Çocuk edebiyatı Öğretimi Nasıl Olmalıdır?” (ss. 41-56), *II. Ulusal Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Sempozyumu*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Sever, S. (2008) *Çocuk ve Edebiyat*. Ankara: Tudem Yayınevi.
- Şirin, M. R. (2007) *Masal Atlası*. Kök Yayıncılık.
- Tezel, N. (1987) “Türk Masalları” M.R. Şirin (Ed.) *Çocuk Edebiyatı Yıllığı* (ss.130-133). Gökyüzü Yayınevi.
- Helimoğlu Yavuz, M. (1996) “Masal Kadınları”, N. Arat (Ed.) *Kadın Gerçeklikleri* (ss.103-129). İstanbul: Say Yayınları.
- Helimoğlu Yavuz, M. (2009) *Masallar ve Eğitimsel İşlevleri*. İstanbul: Cumhuriyet Kitapları
- Yıldırım, A. ve Şimşek H. (2005) *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

EK1:

- M1:** Bitlice Karının Kızı
- M2:** Boyu Bir Karış Sakalı Üç Karış
- M3:** Bir Karı, Bir Koca
- M4:** Hotlu (Urlu) Kız
- M5:** Perioğlu
- M6:** Sığırtmacının Kızı
- M7:** Altın Ne, Gümüş Ne, bakır Ne?
- M8:** Üç Kızlar
- M9:** Taş Evin İki Kızı
- M10:** Padişahın Bir Kızı
- M11:** Al’lı ile Fırfırı

- M12:** Oduncunun Karısı
M13: Mavi Benekli Firik
M14: Çobanla Bey Kızı
M15: Becerikli Kız
M16: Kabak Donunda Kız
M17: Yedi Dullar

EK2:

- Tansel, O. (2009) *Al'lı ile Fırfırı-I*. Ankara: Elips Kitap.
Tansel, O. (2009) *Al'lı ile Fırfırı-II*. Ankara: Elips Kitap.
Tansel, O. (2011) *Üç Kızlar*. İstanbul: YKY.
Tansel, O. (2011) *Mavi Gelin*. İstanbul: YKY.
Tansel, O. (2011) *Yedi Devler*. İstanbul: YKY.
Tansel, O. (2011) *Altı Kardeşler*. İstanbul: YKY.

Oğuz Tansel'in Masallarıyla Kurgulanmış Çağdaş Bir Eğitim Durumu Örneği: Konuşan Balıkla Yalnız Kız Masalı

A Contemporary Lesson Plan Designed with the Tale of Oğuz Tansel: Talking Fish and Lonely Girl

Prof. Dr. Sedat SEVER, Arş. Gör. Sevilay BULUT, Arş. Gör. Demet GÜLÇİÇEK
ESEN ve Arş. Gör. Özlem KANAT SOYSAL

Ankara Üniversitesi

Özet

1942-48 yılları arasında Amasya'da derlediği masallarla 1977'de Türk Dil Kurumunun Çocuk Yazını Ödülü'nü alan Tansel (2014: 9), masalın eğitimle olan ilişkisini *'Masalların çocuk eğitimindeki önemi bilinen bir gerçektir. Çocuklara, gençlere, kitap sevgisi, okuma alışkanlığı, anadilinin incelikleri, en çok masallarla verilebilir kanısındayım. Bu masallar, çocukların bilincine iyiliği, doğruluğu, güzelliği notsuz, cezasız yerleştirir. Masal kahramanlarının özellikleri olan korkusuzluğu, atılganlığı, becerikliliği, güçlükleri yenmeyi benimsetip çocuklara bir kurgu içinde sunar. Ayrıca bütün yaratıkları sevmeyi, kötülüklerin cezasız kalmayacağını öğretir.'* biçiminde açıklar. Çocuk gerçekliğini, "çocuğun dünyasına koşut bir dünya kurgulamak" olarak açıklayan Sever (2003: 17), çocukça anlayıştan uzak bir yaklaşımla çocuğun okuma kültürü edinimine ve düş-düşünce gücünün gelişimine katkı sağlanması gerektiğini söyler. Sever (2003), çocuk kitaplarının öğreticilikten uzak çocuğa duyarlık kazandırmaya olanak sağlayan biçimde yapılandırılması gerektiğini de vurgular. Günümüz eğitim çıkmazında fantastik öğelerden yararlanılarak çocuğa çok şey katmak yerine çocuğu, salt bilgi yığılmasıyla metalaştırmanın yanlış olduğunu dile getiren Dilidüzgün (2004: 38), çocuğun düşleriyle var olduğunu ve ancak bu düşleriyle eğitilebileceğini söyler. Bu bağlamda düş gücüne seslenen bir tür olarak 'masal' eğitimde kullanılabilir. Bu çalışmada "Oğuz Tansel'in *Konuşan Balık ve Yalnız Kız* masalından yararlanılarak 6. sınıflara seslenen, Türkçe dersinde kullanılabilecek çağdaş bir eğitim durumu örneği nasıl oluşturulabilir?" sorusuna yanıt aramıştır.

Anahtar Sözcükler: Eğitim Durumu, Masal, Anadili Eğitimi, Oğuz Tansel

Abstract

Having collected the tales in Amasya between the years of 1942 and 1948, Tansel received the Children's Literature Award of the Turkish Language Association (Türk Dil Kurumu-TDK) in 1977. According to him, the connection between education and tales is as follows: "The significance of tales in the education of children is a well-known fact. I think that reading habit, love of books and the accuracy of mother tongue could ideally be acquired to children and young ones through tales. Through these tales, it becomes possible to cultivate goodness, faithfulness and kindness in children without even grading or punishing them. These tales instill fearlessness, imperishableness, skillfulness and coping skills based on the characteristics of protagonists. Moreover, the tales teach children to love all kind of beings besides the notion that the bad action is never unpunished (Tansel, 2014: 9). According to Sever (2003:17), children's literature should handle the plot in accordance with the children's understanding about life. He mentions that children's books, away from following an extraordinarily simple approach, should contribute to improve the imagination and cultural background of children and support them in the acquisition of reading habit. He also emphasizes that children's books should focus on gaining awareness rather than being didactic. According to Dilidüzgün (2004, 38), it is mistaken to commoditize children via piles of information instead of benefiting from the fantastic elements to improve children's skills. He highlights that children exist

with their imagination and they can be educated only through these imaginations. In this sense, tale as a literary genre addressing the imagination of children can effectively be used in educational settings. The research question that this study seeks to answer is as follows: How could a contemporary lesson plan be created for 6th graders with the help of Oğuz Tansel's Tale of Talking Fish and Lonely Girl?

Keywords: Lesson Plan, Tales, Mother Tongue Education.

Giriş

Masallar, toplumların geçmişlerine ilişkin birçok öge barındırır. Geçmişten günümüze farklı kültürlerin köken arayışlarında mitlere ve masallara yönelmesinin temel nedeni olarak bu gösterilebilir. Örneğin Oğuz (2010: 38), Grimm Kardeşler'in Homeros anlatılarının tarihsel kökenlerini Hindistan'da bulduklarını söyler.

Ülkemizdeki derleme çalışmalarını tarihsel açıdan ve tektipleşme bağlamında ele aldığı çalışmada Oğuz (2010: 37), Türk mitoloji ve masal çalışmalarının Hüseyin Nihal Atsız (1905-1975) ve Pertev Naili Boratav'ın (1907-1998) çabalarıyla başladığını ve kısmen 1930'lu ve özellikle 1940'lı yıllarda "resmî ideoloji"nin gözünden düştüğünü belirtmiştir. Oğuz (2010), Grimm Kardeşler'in özellikle Wilhelm Grimm'in masalcılık rolünü Türkiye'de Pertev Naili Boratav'ın üstlenmiş olduğunu da bu belirlemesine eklemiştir. Boratav, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesinde öğretim üyesi olarak göreve başladığı 1938'den üniversitedeki işine son verilen 1948 yılına değin yürüttüğü çalışmalarla 2500'ün üzerinde halk masalını derlemeyi başarmıştır. Boratav'ın öğrencisi olan Oğuz Tansel'in, 1942-1948 yılları arasında Amasya'da derlediği masallar, Pertev Naili Boratav ve Wolfram Eberhard'ın hazırladığı *Türk Halk Masallarının Tipleri Kataloğu*'na girmiştir.

Masal türü üzerine gerçekleştirilen çalışmalar yalnızca bir yazınsal türün ele alınışı olarak görülmemelidir. Masal türü sözlü edebiyatın etkili olduğu yazı öncesi döneme ilişkin tarihsel, kültürel birer belge niteliğindedir. Bu özelliği de göz önünde tutularak gerçekleştirilecek eğitsel etkinlikler bireylerin tarih, kültür ve edebiyat alanlarında bilinçlenmesine, duyarlık geliştirmesine olanak tanıyacaktır. Özellikle fantastik ürünler anadili eğitimi açısından da önemli bir sorumluluk üstlenir. Daha çok düşsel, gerçeküstü olayları gerçek yaşam bağlamı içinde ele alan fantastik kitaplar için masalları, mitolojik öyküleri, destanları ve öykünceleri (fablleri) örnek gösteren Dilidüzgün (2004: 37-39), bu tür kitaplarda sorunlara olabildiğince çözümleyici yaklaşımlar sunmanın ilke edinildiğini vurgular. Fantastik türlerle masal arasındaki farkı ise masalların salt düşsel bir kurguda gelişmesi ve fantastik türlerin gerçek-düş çatışması ya da hesaplaşması üzerinde kurgulanmasıyla açıklar. Masal türünün eğitim ortamlarında kullanılması çocukların düşünme becerilerinin gelişimine önemli katkılar sağlayabilir. Bu katkının sağlanması doğru ürünlerin doğru yöntem ve tekniklerle ele alınmasına bağlıdır. Günümüzdeki eğitim ortamında fantastik öğelerden yararlanılarak çocuğun düş ve düşünce dünyasına katkı sağlamak yerine çocuğu salt bilgi yığılmacasıyla metalaştırmanın yanlış olduğunu dile getiren Dilidüzgün (2004: 38), çocuğun düşleriyle var olduğunu ve ancak bu düşleriyle eğitilebileceğini söyler. 1942-48 yılları arasında Amasya'da derlediği masallarla 1977'de Türk Dil Kurumunun Çocuk Yazını Ödülü'nü alan Tansel (2014: 9), *"Masalların çocuk eğitimindeki önemi bilinen bir gerçektir. Çocuklara, gençlere, kitap sevgisi, okuma alışkanlığı, anadilinin incelikleri, en çok masallarla verilebilir kanısındayım. Bu masallar, çocukların bilincine iyiliği, doğruluğu, güzelliği; notsuz, cezasız yerleştirir. Masal kahramanlarının özellikleri olan korkusuzluğu, atılganlığı, becerikliliği, güçlükleri yenmeyi benimsetip çocuklara bir kurgu içinde sunar. Ayrıca bütün yaratıkları sevmeyi, kötülüklerin cezasız kalmayacağını öğretir."* ifadesini kullanır.

Tüm çabalara karşın günümüzde Türk masallarının eğitim ve kültür yaşamımızın neresinde durduğu sorusunun yanıtı açıktır. Ders kitaplarında yer alan yazınsal türlerin dağılımına ilişkin farklı yıllarda (Baş, 2003; Kolaç, 2009; Yurt ve Aslan, 2014) yapılan çalışmalara bakıldığında masal türünün son sırada olduğu açıkça görülmektedir. Buradan yola çıkarak masal türünün, pek çok yaşam alanından çıkarıldığı gibi eğitimin de dışına itildiği; bunun ise çocuk ve gençlerin masalların yarattığı varıl kültürel mirastan yoksun kalmalarına neden olacağı sonucunu doğurduğunu dile getirmek yanlış olmayacaktır.

Masalların anadili eğitimi ve öğretimi sürecindeki yerine ilişkin Lüle Mert (2012: 9), çocuğun anlama ve anlatma becerilerinin gelişimine yardımcı olması, süslü, zengin anlatımı ve kurgusuyla çocukların ilgisini diğer türlere oranla daha çok çekmesi, sözcük öğretiminde önemli bir etkinlik alanı olması, okulöncesi dönemde çocukların dört temel dil becerisini geliştirmesi, simgesel anlatımlar, devrik tümce yapıları, deyim ve atasözü gibi dil öğeleriyle bir dilin en doğal biçimini yansıtmaları gibi özelliklerine ilişkin belirlemelerde bulunmuştur.

Masal türlerine değinen Asutay (2013: 273-274) değişik adlandırmalar olsa da araştırmacıların çoğunun masalları “halk masalları” ve “yazınsal masallar” olmak üzere iki ana kümeye ayırdığını belirtmiştir. *Halk masallarının* ulusların tarihlerini, kahramanlık öykülerini, batıl inançlarını, gelenek ve göreneklerini bildiren yapıtlar; yazınsal masalların ise yazarların düş güçlerine dayanarak yazdıkları özgün ya da kurmaca olarak adlandırılan masallar olduğunu dile getirmiştir. Oğuz Tansel, derlediği onlarca masalı içeren *Al’lı ile Fırfır’da* “Konuşan Balıkla Yalnız Kız Masalı” adlı, kendisinin kaleme aldığı bir masala da yer vermiştir. Yazınsal masal örneği olarak nitelendirilebilecek bu masalda yazarın yaşadığı döneme ilişkin betimlemelerine, eleştirisine ve bireysel yorumuna tanık olunurken bir yandan da masal türünün özellikleriyle karşılaşılr.

Eğitim-öğretim süreçlerinde masala odaklanan bu çalışmanın amacı, bir masalın sınıf ortamında nasıl kullanılabileceğini göstermektir. Çağdaş bir eğitim durumu örneğinin yer aldığı bu çalışma, eğitimcilere ve ders kitabı yazarlarına bir öneri niteliğindedir. Çalışmada eğitim durumu, Oğuz Tansel’in kaleme aldığı *Konuşan Balıkla Yalnız Kız Masalı* üzerine temellendirilmiştir.

Yöntem

Bir masalın sınıf ortamında nasıl kullanılabileceğinin örneklendiği bu çalışma, tarama modelinde yapılandırılmıştır. Çalışma için önce Oğuz Tansel’in çeşitli masal kitapları araştırmacılar tarafından okunmuş ve çocuğa görelilik-çocuk geçekliği bağlamında değerlendirilmiştir. Çocuk gerçekliğini çocuğun dünyasına koşut bir dünya kurgulamak olarak açıklayan Sever (2003: 17), çocukça anlayıştan uzak bir yaklaşımla, çocuğun kültür gelişimine, düş gücünün gelişmesine ve okuma alışkanlığı kazanmasına katkı sağlanması gerektiğinin üzerinde durur ve çocuk kitaplarının öğreticilikten çok duyarlık kazandırmaya odaklanması gerektiğini vurgular. Bu bağlamda Oğuz Tansel’in *Konuşan Balıkla Yalnız Kız Masalı* seslendiği yaş düzeyi de göz önünde bulundurularak eğitim durumunda kullanılmak üzere seçilmiştir. Türkçe derslerinde öğretmenden beklenen öğrencilerin anlama, anlatma becerilerini öğrencileri etkin kılarak geliştirmesidir (Sever, Aslan ve Kaya, 2011: 12-26). Türkçe dersleri tasarlanırken anlama (okuma-dinleme) ve anlatma (konuşma-yazma) becerileri bütüncül bir yaklaşımla ele alınmalıdır. Bu çalışma masal aracılığıyla kurgulanan çağdaş bir eğitim durumunun dilsel becerileri bütüncül bir anlayışla nasıl geliştirebileceğine bir örnektir. Eğitim durumları, ilişki geçişmelerine dayanan ve birbirini bütünleyen *Giriş Bölümü*, *Geliştirme Bölümü*, *Sonuç Bölümü* ve *Değerlendirme Bölümü* olmak üzere dört aşamalı bir sıraya uyularak hazırlanmalıdır (Sever, 2011: 49). Bu bağlamda eğitim durumu yapılandırılırken alanyazın taraması yapılmış ve çağdaş eğitim durumunun aşamalarına yer verilmiştir. Eğitim durumunun seslendiği sınıf düzeyi ve eğitim durumuna ayrılan ders saatine ilişkin uzman görüşü alınmıştır.

Bulgular

EĞİTİM DURUMU

A. Biçimsel Bölüm

Okulun Adı:

Dersin Adı: Türkçe

Sınıf: 6. sınıf

Süre:8 ders saati

Öğretmenin Adı ve Soyadı:

Öğrenme ve Öğretme Anlayışı: Bütünleştirilmiş Yaklaşım

Araç ve Gereçler

Dil Derneği (2005)*Yazım Kılavuzu*. Dil Derneği Yayınları: 1. Ankara.

TDK (2011)*Türkçe Sözlük*. Türk Dil Kurumu Yayınları: 549. Ankara.

Kitap Önerileri:

Ak, B. (2012). *Karikatür Kitabı*. Güneşli Kitaplığı.

Camız Ş. (2015)*Güneş Yüklü Masallar*. Can Çocuk Yayınları.

Demirkan T. (2014) *Güz Masalları*. YKY.

Sezer, Ö. M. (2016) *Şiir Yazdım Masal Sandım*. Fom Kitap.

Kısa Film: “İyilikten İyilik Doğar” (<https://www.youtube.com/watch?v=8ghVIRvIkb8>)

Kaynak Kitaplar:

Kavcar, C., Oğuzkan F., Hasırcı S. (2016)*Türkçe Öğretimi. Türkçe ve Sınıf Öğretmenleri İçin*. Anı Yayıncılık.

MEB (2006) *Türkçe Dersi (6-8. Sınıflar) Öğretim Programı*. Milli Eğitim Bakanlığı: Ankara.

MEB (2012) *Türkçe 6. Sınıf Ders ve Çalışma Kitabı*. Devlet Kitapları.

Sever S., Kaya Z., Aslan C. (2011) *Etkinliklerle Türkçe Öğretimi*. TUDEM

Şirin, M.R. (2007) *Masal Atlası*. Ankara: Kök Yayıncılık.

Müzik: Farid Farjad- *Mastom Mastom*

https://www.youtube.com/watch?v=MTbGy_LFjdM

ÖĞRENME ÖĞRETME ETKİNLİKLERİ

Kullanılan Metnin (Masalın) Başlığı: Konuşan Balıkla Yalnız Kız Masalı

Ana Nokta: Öğrenme öğretme etkinliklerinde belirtilen anlama ve anlatma becerilerinin amaçlarıyla ilgili davranışları kazandırmak.

Yardımcı Noktalar:

- Duygu, düşünce, tasarım ve izlenimlerini konuşma ilkelerine uygun olarak sözle doğru anlaşılır ve etkili biçimde anlatabilme,
- Metnin duygu, düşünce yapısının, olay örgüsünün kavrayabilme,
- Metinlerin ana düşüncelerinin ve yardımcı düşüncelerini kavrayabilme,
- Metindeki sözcüklerin anlamlarını kavrayabilme,
- Metindeki dil ve anlatım özellikleriyle, metnin türünü (masal) kavrayabilme,
- Yazma çalışmalarında mektup yazma ilkelerini kavrayabilme.

Bu Eğitim Durumunda Kazandırılması Tasarlanan Amaç ve Davranışlar

Amaç 1. Dinleme/izleme kurallarını uygulama

Kazanımlar¹

3. Dinlenenle/izlenenle ilgili soru sormak, görüş bildirmek için uygun zamanda söz alır.

Amaç 2. Dinlenileni/İzleneni anlama ve çözümleme

Kazanımlar

1. Dinlenenin/izlenenin bağlamından hareketle kelime ve kelime gruplarının anlamını çıkarır.

4. Dinlediklerinin/izlediklerinin ana fikrini, ana duygusunu belirler.

7. Dinlediklerindeki/izlediklerindeki örtülü anlamları bulur.

12. Dinlediklerine/izlediklerine ilişkin sorulara cevap verir.

18. Dinlediklerinin/izlediklerinin öncesi ve sonrasına ilişkin kurgular yapar.

24. Dinlediklerini/izlediklerini kendi hayatı ve günlük hayatla karşılaştırır.

Amaç 3. Dinlediklerini/izlediklerini değerlendirme

Kazanımlar

1. Dinlediklerini/izlediklerini dil ve anlatım yönünden değerlendirir.

2. Dinlediklerini/izlediklerini içerik yönünden değerlendirir.

Amaç 4. Sözcük varlığını zenginleştirme

Kazanımlar

1. Kelimeler arası anlam ilişkilerini kavrayarak birbiriyle anlamca ilişkili kelimelere örnek verir.

2. Aynı kavram alanına giren kelimeleri, anlam farklılıklarını dikkate alarak kullanır.

3. Tekerleme, sayısmaca, bilmece ve yanıltmacaları ezberler/kullanır.

5. Dinlediklerinde/izlediklerinde geçen kelime, deyim ve atasözlerini cümle içinde kullanır.

6. Dinlediklerinden/izlediklerinden hareketle yeni öğrendiği kelimelerden sözlük oluşturur.

Amaç 5. Kendini sözlü olarak ifade etme alışkanlığı kazanma

Kazanımlar

1. Duygu, düşünce, hayal, izlenim ve deneyimlerini sözlü olarak ifade eder.

4. Yeni öğrendiği kelime, kavram, atasözü ve deyimleri kullanır.

Amaç 6. Okuduğu metni anlama ve çözümleme

Kazanımlar

13. Metne ilişkin sorulara yanıt verir.

21. Kendisini şahıs ve varlık kadrosunun yerine koyarak olayları, duygu düşünce ve hayalleri yorumlar.

Amaç 7. Farklı türde metinler yazma

Kazanımlar

¹ Kazanımlar MEB (2006) Türkçe Dersi (6-8. Sınıflar) Öğretim Programından değiştirilmeden alınmıştır (Numaralar, ifadeler vb.)

2. Bildirme yazıları yazar.

Amaç 8. Yazım ve noktalama kurallarını uygulama

Kazanımlar

1. Yazım kurallarını kavrayarak uygular.
2. Noktalama işaretlerini işlevine uygun olarak kullanır.

B. GİRİŞ BÖLÜMÜ

1. Dikkat Çekme: Öğretmen, “Çocuklar birazdan size bir kısa film izleteceğim. İzleme kurallarına uyarak bu filmi izlemenizi ve ardından soracağım sorulara yanıt vermenizi istiyorum.” der. Hemen ardından “İyilikten İyilik Doğar”

(<https://www.youtube.com/watch?v=8ghVIRvIkB8>) adlı kısa filmi izletir. “Sevgili çocuklar, kısa filmde ne gördünüz? Size ne düşündürdü? Yardımlaşma nasıl başladı? Siz bu durumda olsaydınız ne yapardınız? Filmin sonunda ne oldu? Yardım etmenin güzel yanı nedir?” sorularını öğretmen sınıfa yöneltir ve öğrencilerin dikkatini işlenecek metnin içeriğine çeker.

2. Güdüleme: Öğretmen, “Biraz sonra okuyacağım metin aracılığıyla yeni sözcükler öğrenebilirsiniz. Konuşurken ve yazarken bu sözcükleri kullanırsanız anlatımınız güçlenir, söz dağarcığınız varsıllaşır. Bu durum hem diğer derslerinizde hem de ileride, yaşamınızda daha başarılı olmanızı sağlar.” der.

3. Gözden Geçirme: Öğretmen, “Bu derslerde yeni sözcükler öğrenmenin yanı sıra yazınsal bir türün özelliklerini de öğreneceksiniz. Türkçenin anlatım özelliklerini ve inceliklerini kavrayacak, sözcük dağarcığınızı varsıllaştıracaksınız.” der.

4. Geçiş: Öğretmen, “Şimdi size bir metin okuyacağım, metnin bazı yerlerinde durarak size sorular yönelteceğim, lütfen beni dinleme kurallarına uyarak dinleyin.” der, masalı okur ve aşağıdaki etkinlikleri sırası ile yerine getirir.

C. GELİŞTİRME BÖLÜMÜ

1. Öğrencilerden dinleme kurallarına uygun dinlemeleri istenir,
2. Öğretmen kurallara uyarak metni sesli biçimde okur,
3. Öğretmen, metni okurken aşağıda alıntılanan yerlerde durarak ilgili soruları öğrencilere yöneltir:

“Deniz kabara köpüre yorak ununa dönüştü. Balıklar kanatlanıp uçtu. Yalnız şaşırان genç bir orfoz; hem güneşe benzer hemi de aya, çocuk başlı, mavi kanatlı, mercan kuyruklu. Mavi Saçlı Adam’la başladı balık dilince konuşmaya.” bölümü okunduktan sonra öğretmen, **“Sizce Balık, Mavi Saçlı Adam’a ne demiş olabilir?”** sorusunu yöneltir.

“Ne olursun kurtar beni... Bir havuza bir dereye atıversen, bu ölümden kurtulurum, karşılığını er geç öderim.” diye solungaçlarını açıp kapaya, acılar içinde, boğulurcasına, ışıklı kuyruğunu yerlere vura vura yakardı...” Öğretmen bu bölümü okuduktan sonra

“Sizce Mavi saçlı, mavi bıyıklı adam konuşan balığa yardım etmiş midir? Siz olsaydınız yardım eder miydiniz? Nasıl bir yardımda bulunurdunuz? Konuşan balığın edilen yardımı karşılıksız bırakmayacağını söylemesi hakkında ne düşünüyorsunuz?” sorularını sırasıyla sorar ve sınıfta katılımcı bir tartışma ortamı yaratır.

“Seni Altın Boynuzun yangın çıkmayan bir kuytusuna Alibey deresinin denize karıştığı yere bırakırım. Bu iyiliğime karşılık üç evin beş yaşındaki Yalnız Kızı’na mektup yazmanı istiyorum, mektupta yaşantınla edindiğin, deneylerle kazandığın ilkeleri yazmalısın; götürüp Yalnız Kız’a vereceğim...” bölümünden sonra öğretmen öğrencilere **“Sizce konuşan balık Mavi saçlı, mavi bıyıklı adamın isteklerini yerine getirmeli mi, neden? Mavi saçlı adam**

konuşan balıktan yaşantısıyla edindiği ilkelerini yazmasını neden istemiş olabilir? Bu ilkelerin Yalnız Kız'a katkısı ne olur?" sorusunu yöneltir. Öğretmen, gönüllü öğrencilerden başlayarak tüm öğrencilerin düşüncelerini dinler; ilgili dönütleri vererek pekiştireç sunar,

4. Anlatım bütünlüğü bozulmayacak biçimde iki kez beş öğrenciye metin okutulur; öğrencilere dönüt verilir,

5. Öğretmen, öğrencilerin (varsa) okuma güçlüğü çektiği sözcükleri ya da vurgu ve tonlama yanlışlarını koro çalışmalarıyla düzeltmeye çalışır,

6. En az üç öğrenciden masalda yer alan karakterlerden birini seçerek onun gözünden, kendi cümleleriyle masalı anlatmalarını ister, konuşma ilkeleri bağlamında konuşan öğrencilere dönüt verilir,

7. Öğrencilere metnin iletilerinin sezdirildiği anlaşıldıktan sonra öğretmen, **"Şimdi size metnin olay örgüsü, duygu ve düşünce yapısıyla ilgili bazı sorular yönelteceğim, metne yönelik etkinlikler vereceğim; beni dikkatlice dinleyiniz."** der.

Sorular-Yanıtlar ve Etkinlikler

E1. Öğretmen, öğrencilere **"Çocuklar okuduğumuz metnin sonuç bölümü yoktu. Siz Konuşan Balık olsaydınız, Yalnız Kız'a mektubunuzda yaşam ilkelerinizin neler olduğunu yazardınız?"** sorusunu sorar. Öğretmen bu süreçte mektup türleri ve mektup yazma ilkeleri konusunda kısa bilgiler paylaşır. Öğrencilerin mektup yazma ilkelerine dikkat ederek birinci etkinliği yapmalarını ister.

Mektup;

Mektup ilk olarak Eski Mısırlılar tarafından haberleşme amaçlı kullanılmıştır. Günümüzde ise duygu ve düşüncelerin ifade edilmesine olanak sağlayan mektuplar edebi bir tür olma özelliği de kazanmıştır.

Mektup Türleri:

1. Özel Mektuplar
2. Resmi Mektuplar
3. İş Mektupları
4. Yazınsal ve Felsefi Mektuplar (Turan ve Yılar, 2007: 115-116)

Mektup Planı:

3 Ana Bölüm: Giriş, Gelişme, Sonuç'tan oluşur.

Mektubun giriş bölümüne yazılan kişiye ilgi derecemize göre bir hitapla, gönül alıcı sözlerle girilir, istekler kısaca ortaya koyulur. Hitap başlıkları, mektubu yazanla alacak kişi arasında yakınlık, içtenlik, derecesine göre ayarlanmalıdır. Samimi olduğumuz birine yazdığımız mektupla, resmi olduğumuz birine yazacağımız mektup arasında büyük anlatım ayrılıkları görülür. Sevgili kardeşim, Sayın Hocam vb. gibi. Mektupta hitaplardan sonra virgöl konulmalıdır. Herhangi başka bir noktalama işareti konulması uygun değildir (Kavcar ve diğerleri, 2009: 234).

Gelişme bölümünde, isteklerimizin hemen hepsini belirtiriz. Sevinçlerimiz, üzüntülerimiz, tartışmalarımız, bilgi ve haberlerimiz bu bölümde anlatılır. Mektubun niçin yazıldığı, ne istendiği çoğunlukla gelişme bölümünde ortaya koyulur.

Sonuç bölümü, çoğunlukla belirli sözlerle aradaki ilgi ve yakınlık durumuna uygun olarak sevgiyle, saygıyla, öğütlerle, dilekle, selamla son bulur. Bu bölüm yakınlık durumu göz önünde bulundurularak uygun bir kalıp sözle sonlandırılır.

Mektup boyunca nezaket kuralları göz önünde bulundurulmalıdır. Her türlü konu mektupta yer bulabilir. Mektupta karmaşık, süslü, uzun cümlelerdence daha yalın, anlaşılır

ve içten bir anlatım yeğlenir. Her anlamda aşırılıktan kaçınılır ve yazım hatalarına yer vermemeye çalışılır (Kavcar ve diğerleri, 2009: 234).

Öğretmen, öğrencilerden mektuplarını okumalarını isteyerek yazdıkları yaşam ilkelerinin gerekçelerini açıklamalarını ister.

A.1. Öğretmen, “**Sizce yazar bu metinde ne anlatmaktadır?**” sorusunu sorar ve öğrencilerden yanıtlarını birinci alıştırmaya yazmalarını ister.

A.1.Y. Yazar, bu metinde Masalcı Baba olarak da bilinen Mavi Saç ve Bıyıklı Adam’ın Konuşan Balık’la tanışmasından Yalnız Kız’la buluşmasına kadar başlarından geçen olayları anlatmaktadır.

A.2. Öğretmen, öğrencilere “**Sizce yazar bu metni yazarak bizim hangi duygularımızı devindirmek istemiştir?**” sorusunu sorar.

A.2.Y. Yazar bu metni yazarak bizde insan ve hayvan sevgisi, yardımlaşma, verdiği sözde durma... vb. duyarlıkları uyandırmak istemiş.

S.1. Yazarın bizde insan ve hayvan sevgisi, yardımlaşma, verdiği sözde durma vb. duyguları uyandırmak istediğini Masalcı Baba ve Konuşan Balık’ın hangi davranışlarından anladınız?

S.1.Y. Mavi Saçlı ve Mavi Bıyıklı Adam kendinden yardım isteyen balığın yaşam hakkına saygı duyar ve onu bir tenekenin içine koyarak durgun sulara bırakır, Konuşan Balık söz verdiği gibi Yalnız Kız’a mektup yazar, Konuşan Balık’ın kapısını çaldığı Kaplumbağa Hanım onun isteklerini yerine getirir ve ona yardım eder, Mavi Saç ve Bıyıklı Adam, Yalnız Kız’a yardım etmek için uzunca yol gider, ona yazılan mektubu teslim eder.

E.2. Öğretmen, öğrencilere “**Okuduğumuz metnin resimleri yoktu. Siz olsaydınız Mavi saç ve Bıyıklı Adamı, Konuşan Balık’ı, Yalnız Kız’ı nasıl resmederdiniz? Düşünüzdeki karakterleri size vereceğim etkinlik sayfasına çiziniz.**” der. Öğretmen öğrencileri çezecekleri görselin türü açısından sınırlandırmaz. Öğrenciler kendilerine tanınan süre içerisinde Farid Farjad’ın Mastom Mastom (https://www.youtube.com/watch?v=MTbGy_LFjdM) parçası eşliğinde resimlerini yaparlar.

Ara Özet: Öğretmen “Okuduğumuz ya da dinlediğimiz bir metni tam ve doğru olarak anladığımızın en açık göstergesi, metni kendi tümcelerimizle özetleyebilmemiz ve ana düşünce, yardımcı düşünce ile metnin konusunu belirleyebilmemizdir.” der.

Ara Geçiş: Öğretmen, “Şimdi metinde geçen ve sizin anlamını bilmediğiniz sözcükleri belirleyeceğiz, daha sonra da bu sözcüklerin anlamlarını öğreneceğiz.” der. Öğretmenin daha önce okunan metinlerden yola çıkarak öğrencilerin anlamını bilmediğini düşündüğü sözcüklerden oluşan ve öğrencilerin anlamını bilmediğini belirttiği sözcüklerin ekleneceği etkinliğe geçilir.

E.3. Öğretmen, 3. etkinlikte yer alan sözcük çalışmasının yönergesini öğrencilere okur. “Etkinlikte yer alan sözcüklerin anlamlarına ilişkin bağlamdan hareketle çıkarımda bulununuz. Bulduğunuz anlamı sözlük anlamı ile karşılaştırınız.” der.

E.3.Y. Çıkarımlar...

Sözlük Anlamları:

Çıdamsızlık:

Esenleşmek:

Koyak:

Küşümlenmek:

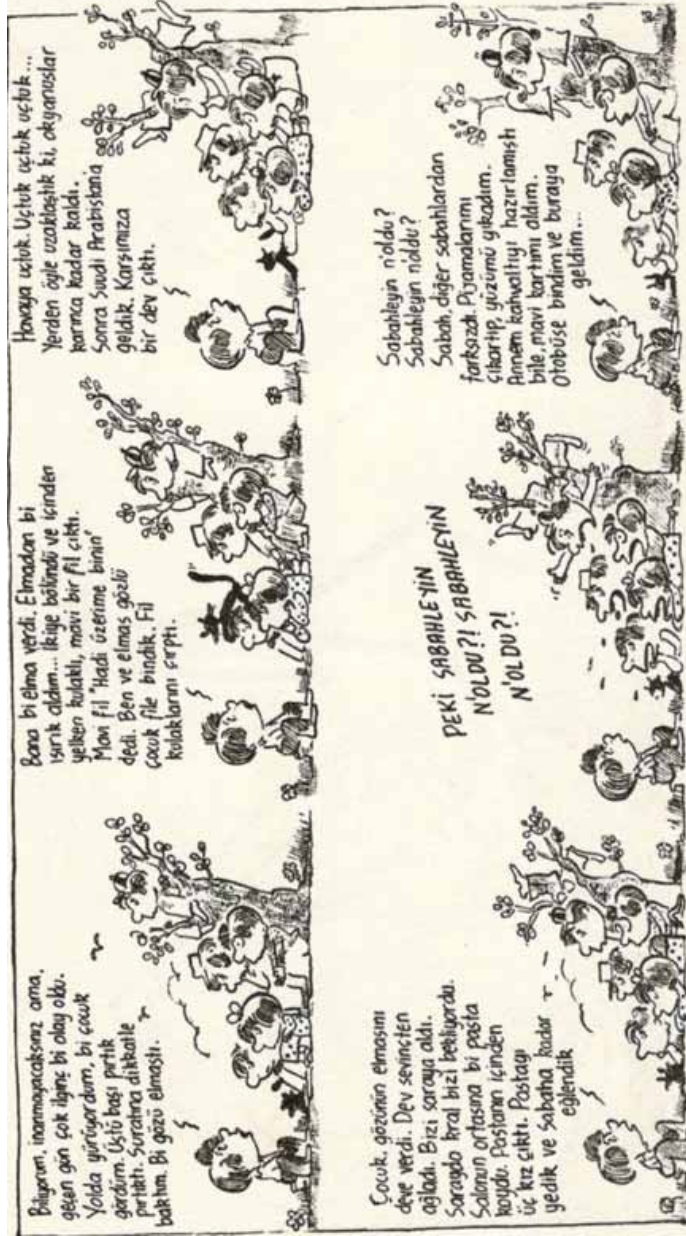
Metel:

Örüzgar:

Ören:

Yalbirdatmak:

.....
.....
.....

Ak, B. (2012) *Karikatür Kitabı*. İstanbul: Günışığı Kitaplığı

Ara Geçiş: Öğretmen yansıtıcı yardımıyla Behiç Ak'ın *Karikatür Kitabı*'ndan (2012) alıntılanan masalın özelliklerini yansıtan karikatürü öğrencilere gösterir. Karikatürü anlamlandırmaları için öğrencilere yeterli süre tanır.

Öğrencilerden, karikatür ile ilgili yöneltilen soruları konuşma kurallarına uyarak yanıtlamalarını ister.

S.2.Karikatürde ne anlatılıyor?

S.3. Karikatürde başından geçen olayları anlatan çocuğun anlatımında dikkatinizi ne çekti?

S.4. Çocuğun anlattıklarıyla yaşamda karşılaşabilir miyiz, neden?

S.5. Okuduğumuz metin ile karikatürdeki çocuğun anlattıkları arasında bir benzerlik var mı, varsa nasıl bir benzerlik var? (Her iki metindeki anlatımda yaşamda karşılaşılacak olaylar mı anlatılmış?)

Y.5.Yaşamda karşılaşma olasılığının olmadığı, yalnızca düşlerimizde gerçekleşebilecek olaylara yer verilmiştir.

S.5.1. Söylediklerinizden yola çıkarak gerçek yaşamda karşılaşma olasılığının olmadığı, yalnızca düşlerimizde gerçekleşebilecek olaylara ne denir?

Y.5.1. Olağanüstü olaylar denir.

S.5.2. Öyleyse okuduğumuz metinde ne tür olaylar anlatılmıştır?

Y.5.2. Olağanüstü olaylara yer verilmiştir.

Öğretmen, “Masallar her kültürde, yazılı ürünlerin ortaya çıkmasından önce oluşmuş sözlü olarak aktarılan bir türdür.”

Masalın özellikleri kısaca betimlenecek olursa; masalların en dikkat çeken tarafı düşsel bir dünyaya ait olmasıdır, insanlar düşlerinde gördükleri ve çok etkilendikleri olayları kurgu içinde anlatarak masalsı öykücüklerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Masalların kendine özgü anlatım biçimleri vardır. Masallar alınacak dersler içerir, eğitici, öğretici ve ders verici nitelik taşır ve dinleyenler iyilik yapmaya yönlendirilir (Dilidüzgün, 2007: 95-99).

Masalların dili yalın, sadedir biçimi ise akıcıdır. Masallar Anadolu’da kadınlar tarafından anlatılmıştır bu da “Masal Anası” adlandırmasını doğurmuştur.

E.4. Öğretmen öğrencilerden 4. etkinlikte yer alan masal türünün özelliklerini kavratmaya dönük soruları okudukları metni inceleyerek yanıtlamalarını ister.

s.1. Okuduğunuz metin kalıp ifadeler ya da tekerleme ile başlamış mıdır? Varsa bu bölümleri renkli kalemle yazınız.

s.2. Metinde yaşanması olanaksız olaylar yer almakta mıdır? Varsa bu olayları aşağıya yazınız?

s.3. Okuduğunuz metinde olağanüstü özellikleri olan nesne ve canlılar var mıdır? Bu nesne ve canlıların olağanüstü özelliklerini aşağıya yazınız.

E.5. Öğretmen sınıftaki gönüllü öğrencilerden bir küme oluşturur ve kümeyle şu etkinliği yapar:

Mostar Köprüsü: Sınıftaki boş bir alanda, yere iki paralel çizgi çizilerek düşsel Mostar Köprüsü oluşturulur. Öğrencilerden biri muhafız seçilir. Ayrıca beşer kişilik iki küme yapmak üzere önce gönüllülerden başlayarak on öğrenci seçilir. Kümelerde yer alan öğrenciler sırayla ellerindeki tekerlemeyi takılmadan okumaya çalışır. Bu sırada muhafız olarak seçilen öğrenci belirsiz sesler çıkararak tekerlemenin söylenmesini engellemeye çalışır. Muhafıza rağmen tekerlemeyi eksiksiz ve doğru okuyan öğrenciler yere çizilen çizgiyi geçerek Mostar Köprüsünü geçer. Tüm öğrenciler tekerlemelerini okuduktan sonra hangi kümeden kaç öğrencinin Mostar Köprüsünü geçtiğine bakılır. Mostar Köprüsünü geçen öğrenci sayısının fazla olduğu küme başarılı sayılır. Bu kümeyle öğrenciler ve öğretmen tarafından alkışlanarak pekiştirilir.

D. SONUÇ BÖLÜMÜ

Son Özet: Öğretmen, “Sevgili çocuklar, sekiz ders saati süresince Konuşan Balıkla Yalnız Kız Masalı adlı masal odağında sizinle birçok etkinlik gerçekleştirdik: Masal okuduk, okuduğumuz masalı anlamaya çalıştık, bize okunan bir metni nasıl dinlememiz gerektiğini,

metin türü olarak mektubun özelliklerini öğrendik ve bir mektup yazdık. Öte yandan yazınsal metinleri anlama serüvenine çıktık. Bu serüvende yazınsal kahramanları anlamaya, bilmediğimiz sözcükleri öğrenmeye ve görselleri okumaya çalıştık.” der.

Tekrar Güdüleme: Öğretmen, “Sevgili öğrenciler, sekiz ders saati süresince hepiniz dersi ilgiyle izlediniz. Size güzel bir haberim var; derste yazdığınız mektuplarınızın okul tarafından bir kitapçık olarak basılmasını sağlayacağım. Bu kitapçıkları okuldaki diğer sınıflarla ve ailelerinizle paylaşabilirsiniz.” der.

Kapanış: Öğretmen, “Sevgili öğrenciler, sekiz saatlik ders süresince hem okuma kültürünüze hem de genel kültürünüze katkıda bulunacak masallar okuduk, karikatürler gördük ve müzikler dinledik. Öte yandan Türkçemizi güzel sesletebilmeniz ve kendinizi nitelikli bir biçimde ifade edebilmeniz için konuşma etkinlikleri yaptık. Geleneksel kültürümüzde yer alan masallar odağında Anadolu’da kullanılan buna karşın günümüzde pek bilinmeyen sözcükleri ve deyimleri öğrendik. Ne dersiniz böylece belki de dedelerimizi ve ninelerimizi daha iyi anlarız...”

Sevgili çocuklar, başka kültürlerin masallarıyla tanışmak isterseniz Tarık Demirkan’ın derleyip çevirdiği Güz Masallarını; günümüz yazarları tarafından yazılmış bir masalda okuma serüvenine çıkmak isterseniz de Melek Özlem Sezer’in *Şiir Yazdım Masal Sandım* kitabını okuyabilirsiniz.” der.

Değerlendirme: Öğrencilerden, yazım ve noktalama kurallarına uyarak içinde deyim ve atasözlerinin de yer aldığı bir masal yazmaları istenir. Masalı yazarken yarattıkları kahramanın ve olayın geçtiği çevrenin özelliklerine ayrıntılı olarak yer vermeleri istenir.

Sonuç ve Tartışma

Dil ve edebiyat öğretiminde, öğrencilere istenilen davranışların kazandırılmasında öğretmen tarafından hazırlanmış eğitim durumlarının önemli bir payı vardır (Aslan, 2010: 129). Öte yandan dil ve edebiyat dersi bir sanat eğitimi sürecidir (Sever, 2002: 15). Doğal olarak dil ve edebiyat derslerinde yazınsal metinlerin kullanılması beklenir. Bu bağlamda masallar, şiirler, öyküler, romanlar ve diğer yazınsal türlerden yararlanarak kurgulanan eğitim durumları öğrencilerin hem okuma kültürü edinme süreçlerine katkıda bulunur hem de sanat, dil ve edebiyat eğitimi süreçlerine etkin katılmalarını sağlar. Bu amaçlar doğrultusunda kurgulanan ve yazınsal bir tür olarak masaldan yararlanan bu eğitim durumu çalışmasının da öğrencilerin okuma kültürü edinimi ve sanat eğitimi süreçlerine önemli katkılar sağlayacağı söylenebilir.

Kaynaklar

- Aslan, C. (2010) “Düşünme Becerilerini Geliştirici Dil ve Edebiyat Öğretimi Ortamları-Bir Eğitim Durumu Örneği”, *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13 (24), 127-152.
- Asutay, H. (2013) “Çocuk Yazınının Fantastik Dünyası: Masallar”, *Turkish Studies*, 8 (13), 265-278.
- Baş, B. (2003) “Altıncı Sınıf Türkçe Ders Kitaplarında Metin Türleri Üzerine Bir İnceleme”, *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 13 (13), 257.
- Dilidüzgün, S. (2004) *Çağdaş Çocuk Yazını*. İstanbul: Morpa Kültür Yayınları.
- Dilidüzgün, S. (2007). Masallar ve Masalsı Türler. *İlköğretimde Çocuk Edebiyatı Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Ders Kitapları*, 94-117.
- Kavcar, C., Oğuzkan, A. F., ve Aksoy, Ö. (2009). *Yazılı ve Sözlü Anlatım*. Anı Yayıncılık.

- Kolaç, E. (2009) “İlköğretim Türkçe Ders Kitaplarında Yer Alan Metinlerin Tür Açısından Değerlendirilmesi”, *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 6 (1), 594-626.
- Lüle Mert, E. (2012) “Anadili Eğitimi-Öğretimi Sürecinde Çocuk Yazını Ürünlerinden Yararlanma ve Masal Türüne Yönelik Bazı Belirlemeler”, *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 31 (1), s. 1-12.
- MEB (2006). *Türkçe Dersi (6-8. Sınıflar) Öğretim Programı*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı.
- Sever, S. (2002) “Öğretim Dili Olarak Türkçenin Sorunları ve Öğretme Öğrenme Sürecindeki Etkili Yaklaşımlar”, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 1-2, 15-18.
- Sever, S. (2003) *Çocuk ve Edebiyat*. İzmir: Tudem Yayınları.
- Sever, S. (2011) *Türkçe Öğretimi ve Tam Öğrenme*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Sever, S., Kaya, Z., Aslan, C. (2011) *Etkinliklerle Türkçe Öğretimi*. İzmir: Tudem Yayıncılık.
- Şirin, M.R. (2007) *Masal Atlası*. Ankara: Kök Yayıncılık.
- Tansel, O. (2014) *Al'lı ile Fırfırı*. Ankara: Elips Kitap.
- Oğuz, M. Ö. (2010) “Türkiye’de Mit ve Masal Çalışmaları veya Bir Olumsuzlama ve Tek-Tipleştirme Öyküsü”, *Millî Folklor*, 22 (85), 36-45.
- Yılar, Ö., Turan, L. (2007) *Eğitim Fakülteleri İçin Çocuk Edebiyatı*. Ankara: Pegem Akademi.
- Yurt G., Arslan, M. (2014) “7. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarının Şekil-İçerik-Metin Yönünden İncelenmesi: Zambak ve Pasifik Yayınları Örneği”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2014 (31).

Oğuz Tansel'in Derleyip Yazdığı Çocuk Masallarının İletiler Açısından Çözümlemesi

Examining Fairy Tales Compiled and Written by Oğuz Tansel in Terms of Educational Messages

Arş. Gör. Erhan ŞEN ve Arş. Gör. Bilge Nur DOĞAN GÜLDENOĞLU
Ankara Üniversitesi

Özet

Toplumsal bilincin ortak düş dünyasıyla varlık bulan masallar çocuğun bütünsel gelişiminde önemli yazınsal türlerdendir. Bu nedenle eğitim öğretim etkinliklerinde göz ardı edilmemesi gereken anlatılardandır. Çocuğu düş kurmaya, içerikteki iletilerle duymaya, düşünmeye yönlendiren masallar onun bilişsel, duyuşsal, toplumsal ve kişilik gelişimini destekler. Dolayısıyla bunun gerçekleşmesi, çocuğun nitelikli ve anlam evrenine seslenen masallarla buluşturulmasına bağlıdır. Söz konusu yapıtların eğitim açısından irdelenmesi/incelenmesi somut verilerin elde edilmesi açısından da önemlidir. Bu nedenle çocuklara seslenen masalların eğitimbilimsel açıdan çözümlemesi göz ardı edilmemelidir. Bu çalışmada da Oğuz Tansel'in "Altı Kardeşler, Yedi Devler, Mavi Gelin, Allı ile Fırfır (Cilt 1-2), Üç Kızlar" adlı masal kitaplarındaki 10 masal içerik çözümlemesi yöntemiyle incelenmiştir. Çalışma grubundaki 10 masal, yazarın derlemiş olduğu tüm masallardan seçkisiz biçimde belirlenmiştir. İçerik çözümlemesi sürecinde ise bağlam birimi olarak tümce alınmıştır. Çalışmada incelenen masalardaki iletiler "Duyuşsal İletiler, Ahlaksal İletiler, Bilişsel İletiler, Toplumsal İletiler" ulamları (kategorileri) çerçevesinde değerlendirilmiştir. Sonuç olarak, çalışma kapsamında incelenen masalarda olumlu iletilerin sıklık (frekans) açısından daha fazla yer aldığı belirlenmiştir. Bu bağlamda söz konusu masalların çocuk okurun duyuşsal, bilişsel, toplumsal ve ahlaksal gelişimine katkı sağlayabileceği söylenebilir.

Anahtar Sözcükler: Oğuz Tansel, çocuk yazını, ileti, masal, içerik çözümlemesi.

Abstract

The tales that lives in a dream world common with the social consciousness is an important literary genre in the children's development from all aspects. The tales directing children to daydreaming, understanding the message in content and thinking support their cognitive affective, social and personality development. Accordingly, its coming true depends on to expose the child to tales appealing to their qualified and meaning World. It is important to examine the Works being talked about and to get tangible data from the point of pedagogy. That's why analysing the tales appealing to children shouldn't be ignored from the point of pedagogy. This work has been analysed with the Oğuz Tansel's 10 tales content analysing method that is his other tales like "Altı Kardeşler, Yedi Devler, Mavi Gelin, Allı ile Fırfır (Cilt:1-2), Üç Kızlar." 10 tales in the workgroup have been determined randomly from writer's other tales. The clauses have been taken hand as context in the process of analysing the content. The tales' messages analysed in this work have been evaluated from the point of "Affective message, ethical message, cognitive message and social message." As a result, many more positive messages have been emphasized from the aspect of frequency in the tales analysed in this work. In the context, it can be said that the tales being talked contribute to the child readers' affective, cognitive, social and ethical development.

Keywords: Oğuz Tansel, Children's literature, literary messages, content analysing.

Giriş

Yazınsal İleti ve Masal

Yaşamın anlamını sürekli sorgulayan ve bunu bulma arzusunda olan insanoğlu için bilincin ya da belleğin kavranabilir dünyada ulaştığı uzamlar sınırlıdır. Bu nedenle o, yaşamın gizemini çözmek ve onda bir anlam bulmak için imgelemin beslediği yazınsal yaratılara başvurur. Öyle ki Eco (1995: 157)'ya göre insanoğlunun kurmaca yapıtlar okumaktan vazgeçmemesinin önemli nedenlerinden biri de yaşama anlam katacak gizi bulma arzusudur. Buna ilişkin düşüncelerini de şu tümcelerle aktarır:

“Her ne olursa olsun, kurmaca yapıtlar okumaktan vazgeçmeyeceğiz, çünkü onlarda yaşamımıza bir anlam verecek formülü aramaktayız. Sonuçta, yaşamımız süresince, bize neden dünyaya geldiğimizi ve yaşadığımızı söyleyecek bir ilk öykünün arayışı içindeyiz. Kimi zaman kozmik bir öykü arıyoruz, evrenin öyküsünü, kimi zaman da kendi bireysel öykümüzü. Kimi zaman kendi bireysel öykümüzü evrenin öyküsüyle çakıştırmayı umuyoruz.”

Çocukların ilgilerini canlı tutacakları ve kendilerini içinde bulacakları bir tür olan masallar, onlar için küçük yaştan başlayarak bir eğitim aracına dönüşür (Aytaş ve Yalçın, 2002: 42). Günümüz eğitiminin amaçları arasında çocuğa yaşamın anlamını bulmasında yardım etmek olduğu düşünüldüğünde, çocuğun doğum ve ölüm gibi yanıtlanması güç sorulara doyurucu ve tutarlı yanıtlar bulması, kişilik gelişimi açısından önemli görülmektedir. Bu doğrultuda çocuğun gereksiniminin giderilmesi için masalların önemli bir eksikliği giderebileceği düşünülmektedir. Çünkü masallar, çocuğun içsel sorunlarına ve gerilimlerine göndermede bulunurken, öte yandan da onun dünyasına girer. Böylece çocuk, masallarda kendi gerçekliğine koşut bir dünyada kendini bulur (Dilidüzgün, 1994).

Ortak bilince dayalı kurmaca türlerden olan masallar zengin imgeler içermeleri, maddi dünyanın sınırlarını aşmaya çalışmaları ve imgelemin canlı örneğini sunmaları gibi özelliklerinden dolayı eğitbilimsel (pedagojik) değer taşırlar. Öyle ki masallarla buluşan çocukların aynı anda hem düşündükleri hem de kendi imgelemlerinin yapısını yarattıkları, gerçekliği tanıyıp ona egemen olmak için kaçınılmaz bir araç oluşturdukları kolaylıkla duyumsanabilir (Rodari, 2012: 181). Çünkü gerçek dünyanın basitleştirilmiş bir modeli gibi olan masal türü, çocuğun dünyaya ilişkin bilgileri ve deneyimleri edinmesinde yardımcı bir araçtır (Dilidüzgün, 2004: 26).

Masallar toplumun düş gücüyle yaratılmış sözlü ürünlerdir. İnsanların istediği, düşlediği şeylere ulaşma çabasından doğmuştur (Yardımcı ve Tuncer, 2000). İnsanoğlu kendi yaşam gerçeğini, çözüm önerilerini, beklentilerini masal olaylarına ve masal kahramanlarına yükleyerek anlatmış ve yüzyıllar boyu bu yolla gelecek kuşakları uyarmaya, eğitmeye, yaşamın güçlüklerine karşı onları donatmaya çalışmıştır (Yavuz, 2002: 30).

Masallar fantastik öğelerden yararlanmalarına karşın gerçek yaşamın sorunlarına göndermede bulunur (İpşiroğlu, 1996: 207). Masallar olumlu ya da olumsuz bütün yaşam durumlarını indirgenmiş bir dünya aracılığıyla sunarak çocukları yaşama hazırlamayı amaç edinir. Farklı yazınsal ürünlerde olduğu gibi masallar da dinleyicisini/okurunu yaşama ve insana dönük bir geçeklikle buluşturmayı amaç edinir. Bu da onun içerdiği yazınsal iletilerde somutluk kazanır.

Yazınsal ileti sanatçının okurlarında yaratmak ya da oluşturmak istediği duygu ve düşünce ortaklığıdır (Sever, 2013: 131). Bu yönüyle yazınsal metinlerde konu, iletinin okura aktarılması için bir araçtır. Yazınsal iletişimde temel amaç duyurulmak istenen, verilmek istenen iletinin kendisidir. İleti de yazarı yazmaya iten temel nedendir. Bu bağlamda ileti yazıyı yönlendiren temel öğe olarak da düşünülebilir (Özdemir, 2000: 71).

Kurgusal metinlerde, yazarın okurda uyandırmak istediği ileti açık bir biçimde sunulmaz. Bu nedenle okur, iletiyi alımlamak için özel bir konuma girmelidir. Kurmaca metinlerdeki bu örtmecesellik, yazınsal metnin dili, yapısı ve örüntüsüyle ilgilidir. Çünkü yazınsal metinlerde kullanılan dil, bilgilendirmeyi amaçlamaz ve açık dokulu bir özellik

göstermez. Yazınsal dil, duygusal ve sezdirimsel bir niteliğe sahiptir. Dolayısıyla yazınsal metinlerdeki ileti, örtüktür ve metnin dokusu içinde eritilmiştir (Özdemir, 1999: 23-24; 2000: 71). Kavcar (1999: 2-3)'a göre yazar vereceği iletiyi yasa maddeleri ya da ders notları ezberletir gibi kuru kuruya değil, sezgi, yaşantı ve telkin yoluyla, estetik bir yolla verir. Bu yönüyle sanat, genel anlamda eğitimin bir organı ve aracıdır. Sever (2013: 107) de yazınsal bir kurguda ve söylemde uyulması gereken kuralların, ilkelerin ve öğütlerin olmadığını belirtir. Eğer, aktarılan ileti yazınsal ise çocuğa gereksinim duyduğu bir özgürlük, tasarımlar oluşturma ve yaratma alanı sunar.

Calvino (2007: 140) masalın işleyişini bellekle ilişkilendirir. Ona göre masal, unutulmaları anımsatarak kendi varlığını oluşturur. Kendisinde var olan belirsizlikler aracılığıyla da özdeşleşmeyi sağlar:

“Masal anlatıcısı kolektif belleğe, ama aynı zamanda masalların her tür bireysel belirleniminden arınmış olarak çıktıkları bir unutma kuyusuna seslenir. ‘Bir varmış, bir yokmuş...’ Anlatıcı, unutilan (unutulduğuna inanılan) hikâyeleri anımsatmak (anımsattığına inanmak) için anlatır. Masalın filizlendiği çoğulluk dünyası, belleğin gecesidir, ama aynı zamanda unutmanın gecesidir. Zamanlar, yerler, kişiler bu karanlıktan çıktıklarında, belirsiz kalmak zorundadırlar, masalı dinleyen masalla doğrudan özdeşleşebilsin, masalı kendi deneyiminden imgelerle tamamlayabilsin diye.”

Oğuz Tansel

Yazınsal türler içinde masalın ne denli önemli olduğu alanyazında belirtilirken bu ürünlerin okurla buluşturulmasına olanak sağlayan yazarların da katkısı da yadsınmamalıdır. Bu alanda büyük çabalar vermiş yazarlarımızdan olan Oğuz Tansel de yerli çocuk yazınının zenginleşmesine önemli katkılar sağlamıştır.

Oğuz Tansel, 15 Şubat 1915'te Konya'nın Bozkır İlçesi'ne bağlı Meyre köyünde doğmuştur. İstanbul'da, Davutpaşa Ortaokulu'nda ve Pertevniyal Lisesi'nde öğrenim görmüştür. Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde öğrenciyken öğrenimini yarıda bırakarak öğretmenliğe başlamıştır. Akhisar, Konya, Amasya, Eskişehir illerinde uzun yıllar Türkçe ve edebiyat öğretmenliği yaptıktan sonra sağlık nedeniyle emekliye ayrılmak zorunda kalmıştır. 30 Ekim 1994'te Ankara'da yaşamını yitirmiştir.

Öğretmen, halk kültürü araştırmacısı ve ozan gibi farklı aydın kimliği ile tanınan yazarın ilk şiirleri “Servet-i Fünun” ve “Varlık” dergilerinde; ilk yazıları da “Halk Bilgisi Haberleri” dergisinde yer bulmuştur. Amasya'da öğretmenlik yaptığı dönemde derlediği masallar ile Profesör Pertev Naili Boratav ve Profesör Wolfram Eberhard'ın hazırladığı Türk Masal Tipleri Kataloğu'na katkı yapmıştır. Türk Dil Kurumu Çocuk Yazını Ödülü'nün ilk sahibi olmuştur. Edebiyatçılar Derneği'nin onur üyeliğine seçilen Tansel'in yapıtları İngilizce, Fransızca, Almanca ile Danimarka ve Kore dillerine çevrilmiştir. Diğer yazınsal ürünlerinde olduğu gibi masallarında da sözcük ekonomisine ve matematiğe dayalı, titiz bir dil işçisidir (Şiir Akademisi, 2015).

Tansel (1955) açısından da eğitimin amacı çocuğu yaşama hazırlamaktır. Çocuğun yaşama aktaramayacağı bilginin çocuk açısından değerli olduğunu söylemek güçtür. Bunu Yeni Meram'daki yazısının şu tümceleriyle somutlaştırır:

“Öğrencilerimize, hayata geçiremedikleri bilgileri öğretecek yerde, onlara kişilik kazandırılmalı diyorum, yine de. Çünkü demokrasi ülkelerinde, uygarlıkların temeli sayılan, insana en büyük değeri vermiş oluruz, bir. Gerçekten korkmayan, başkalarının haklarına saygı gösteren, yalan söylemeyen, kendi asırlarını başkalarinkinden üstün tutmayan, kanunlara saygısı olan, kişioğlunu seven, hoş görürlüğü olan yurttaşlar yetiştiririz, iki. Us, ölçüsüne uymayan sınıf dönemlerinden çocuklarımızı kurtarırsak, üç.”

Yöntem

Araştırma Modeli

Oğuz Tansel'in "Altı Kardeşler, Yedi Devler, Mavi Gelin, Üç Kızlar" adlı masal kitaplarındaki 10 masalın iletiler bağlamında incelemesini amaçlayan bu araştırma, tarama modelinde betimsel bir çalışmadır. Alan uzmanlarınca betimsel araştırmalar, var olan bir durumun ayrıntılı bir biçimde açıklanması olarak tanımlanmıştır (Erkuş, 2013; Büyüköztürk vd., 2008).

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu Oğuz Tansel'in "Altı Kardeşler, Yedi Devler, Mavi Gelin, Üç Kızlar" adlı masal kitaplarındaki 10 masal oluşturmaktadır. Çalışmada incelenen masallar şunlardır: *Nergiz Kız*, *Padişahın Küçük Oğlu*, *Cevahir Yumurtası*, *Kahkaha Güllü*, *Mavi Gelin*, *Bitlice Karının Kızı*, *Bir Karı Bir Koca*, *Koca Karının Oğlu*, *Altı Kardeşler*, *Üç Kızlar*.

Verilerin Toplanması

Verilerin toplanması sürecinde öncelikle yapılan alanyazın taramasıyla iletiler ve bunların alt boyutları belirlenmiştir. Bu belirlemeyle iletiler çalışmada, "duyuşsal, bilişsel, toplumsal ve ahlaksal iletiler" olmak üzere dört alt boyutta ele alınmıştır. Her bir ileti de ayrı çizelgelerde belirtilen alt boyutlarıyla inceleme sürecinde değerlendirilmiştir. Bu süreçte öncelikle araştırmacılar rastlantısal olarak belirledikleri bir masalı birlikte çözümlemiş ve böylece iletilerin alt boyutlarına ilişkin bir uzlaşıya varmışlardır. Ardından ise yine rastlantısal olarak belirlenen bir başka masalı da araştırmacılar ayrı ayrı çözümlemiş ve uygulamacılar arasındaki güvenilirlik (uyuşum yüzdesi) hesaplanmıştır. [Uyuşum Yüzdesi = (Görüş Birliği/ Görüş Birliği+Görüş ayrılığı) x100] Alan uzmanlarınca sosyal bilimlerde yapılan uygulamalarda %80 oranındaki güvenilirlik değerinin, yeterli ve kabul edilebilir bir değer olarak belirtilmiştir (Tavşancıl ve Aslan, 2001). Yapılan hesaplama sonucunda ise araştırmacılar arasındaki uyuşum yüzdesi %86 olarak belirlenmiştir.

Verilerin Çözümlemesi

Bu çalışmada incelenen masalardaki iletilerin belirlenebilmesi için içerik çözümlemesi tekniği kullanılmıştır. Metin, kitap vb. araçların özelliklerinin belirlenmesi amacıyla yapılan içerik çözümlemesinin temel amacı, sözel olan ve olmayan verileri nicel biçime dönüştürmektir (Karasar, 2002; Balcı, 2001). Bu amaç doğrultusunda belirlenen 10 masaldaki iletiler, araştırmacılar tarafından oluşturulan çizelgelerle çözümlenmiştir. Elde edilen verilerin de yüzde ve sıklık dağılımları hesaplanmış, bulgular ayrı ayrı çizelgeler eşliğinde sunulmuştur.

Bulgular

Bu bölümde çalışma kapsamında ele alınan Oğuz Tansel'in derleyip yazdığı 10 masalın (*Nergiz Kız*, *Padişahın Küçük Oğlu*, *Cevahir Yumurtası*, *Kahkaha Güllü*, *Mavi Gelin*, *Bitlice Karının Kızı*, *Bir Karı Bir Koca*, *Koca Karının Oğlu*, *Altı Kardeşler*, *Üç Kızlar*) iletiler bağlamında incelenmesiyle ulaşılan bulguların yüzde ve sıklık dağılımları çizelgelerde sunulmuştur.

Çizelge 1: İletilerin İncelenen Masallara Göre Yüzde ve Sıklık Dağılımı

	Nergiz Kız	Padişahın Küçük Oğlu	Cevahir Yumurtası	Kahkaha Gülü	Mavi Gelin	Bitlice Karının Kızı	Bir Karı Bir Koca	Koca Karının Oğlu	Altı Kardeşler	Üç Kızlar	TOPLAM
	f	f	f	f	f	f	f	f	f	f	f (%)
Duyuşsal İletiler	81	58	55	79	51	33	40	44	49	33	524 (%63,3)
Bilişsel İletiler	12	11	8	21	22	5			4	3	86 (%10,4)
Toplumsal İletiler	19	6	2	2	8	8		5	14		64 (%7,7)
Ahlaksal İletiler	24	25	28	19	18	13	5	6	12	4	154 (%18,6)
TOPLAM	136	100	93	121	99	59	45	55	79	40	828 (%100)

Çizelge 1'e göre, araştırmada incelenen masalarda % 63,3 oranla en çok “duyuşsal iletiler”in yer aldığı görülmektedir. Ardından sırasıyla “ahlaksal iletiler (% 18,6), bilişsel iletiler (%10,4) ve toplumsal iletiler (%7,7)” yapılan çözümlemelerle belirlenmiştir.

Çizelge 2: Duyuşsal İletilerin İncelenen Masallara Göre Yüzde ve Sıklık Dağılımı

	Nergiz Kız	Padişahın Küçük Oğlu	Cevahir Yumurtası	Kahkaha Gülü	Mavi Gelin	Bitlice Karının Kızı	Bir Karı Bir Koca	Koca Karının Oğlu	Altı Kardeşler	Üç Kızlar	TOPLAM
	f	f	f	f	f	f	f	f	f	f	f (%)
Duyuşsal İletiler											
Cesaret	2	3		6	1				1	1	14 (%2,7)
Korku	2	4	1	5		1			3	4	20 (%3,8)
Mutluluk	13	4	5	8	5	4	1	5	7	7	59 (%11,3)

Mutsuzluk	3	5	2	2	3	2		2	7	2	26 (%5,0)
Sevgi	3		2		2	1		4	3	1	16 (%3,0)
Kıskançlık						2	1	2			5 (%1,0)
Kızgınlık		5	5	1				2	3	1	17 (%3,2)
Küçümseme/Alay											-
Güvensizlik		1									1 (%0,2)
Güven		1				1					2 (%0,4)
Umut	2	1	4		2	1					10 (%1,9)
Umutsuzluk	6		2	2	2					2	14 (%2,7)
Kaygı/Endişe	1		2	1	2	1				1	8 (%1,5)
Arzu/istek	30	23	15	38	15	11	36	27	16	12	223 (%42,5)
Çaresizlik	11	3	3	1	8		1		4		30 (%5,7)
Şaşkınlık/Hayret	8	7	19	15	11	9	1	2	5	2	79 (%15,1)
TOPLAM	81	58	55	79	51	33	40	44	49	33	524 (%100)

Çizelge 2'ye göre incelenen masalarda en yüksek oranda belirlenen “duyuşsal iletiler” arasındaki dağılıma bakıldığında en çok “Arzu/İstek” (%42,5) alt boyutunun yer aldığı görülmektedir. Ardından “Şaşkınlık/Hayret” (%15,1) ve “Mutluluk” (%11,3) boyutları yer alırken; “Güvensizlik (%0,2), Güven (%0,4), Kıskançlık (%1,0) ve Kaygı/Endişe (%1,5)” alt boyutları ise en az oranda belirlenmiştir.

İncelenen masalarda duyuşsal iletilerin yer aldığı cümlelere örnekler:

“Önce buna dünyalarca sevinmişler ya, “Bu çocukları büyütüp yetiştiremeden ölürüz.” diye de üzülür dururlarmış.” (Üç Kızlar, 39)

“Sırtında odun çeken bu oğlanın böyle bir konağı nasıl olur!” diye kıskançlıktan çatlıyor herkes.” (Kocakarının Oğlu, 85)

“Oğlan ne kadar yalvardı, yakardıysa da ayıdan bir şey öğrenemedi. Çaresiz yola koyuldu.” (Altı Kardeşler, 55)

“Kızı çağırmışlar, olanı biteni üzümlere anlatmışlar.” (Bir Karı Bir Koca, 66)

“Mavi Oğlanla Mavi Gelin geldiler diye oğlanın babası dünyalarca seviniyor.” (Mavi Gelin, 78)

“Kiminizin başı, kiminizin kolu sargılar içinde. Ne oldu sizlere?” diye şaşkın şaşkın soruyor bekçi.” (Cevahir Yumurtası, 26).

“Padişah dünyalarca sevinmiş, çiftçiye bir kese altın vermiş” (Padişahın Küçük Oğlu, 32).

Çizelge 3: Ahlaksal İletilerin İncelenen Masallara Göre Yüzde ve Sıklık Dağılımı

	Nergiz Kız	Küçük Padişahın Oğlu	Cevahir Yumurtası	Kahkaha Gülü	Mavi Gelin	Bitlice Karının Kızı	Bir Karı Bir Koca	Koca Karının Oğlu	Altı Kardeşler	Üç Kızlar	TOPLAM
Ahlaksal İletiler	f	f	f	f	f	f	f	f	f	f	f (%)
Doğruluk		1	2	1							4 (%2,6)
Sorumluluk	7	1	1		1						10 (%6,5)
Paylaşım									2		2 (%1,3)
Çalışkanlık			2				1				3 (%1,9)
Sabır		1			1						2 (%1,3)
Kötülük	5		2	5	1	3	3		1	2	22 (%14,3)
Yalan	1	4	5		1	1		1		1	14 (%9,1)
Bencilik									1		1 (%0,7)
Kurnazlık		3	8	2		6					19 (%12,3)
Hoşgörü					1						1 (%0,7)
Tembellik											-
Kendini beğenmişlik				1							1 (%0,7)
İyimserlik											-
Kötümserlik		1		1							2 (%1,3)
Önyargı	1	2									3 (%1,9)
Yardımseverlik	5	5	4	6	9	2	1	3	8		43 (%27,9)
Minnettarlık	1	2			1			2			6 (%3,9)
Kararlılık	4	5	4	3	3	1				1	21 (%13,6)
TOPLAM	24	25	28	19	18	13	5	6	12	4	154 (%100)

Çizelge 3'e göre incelenen masallarda en yüksek ikinci oranda belirlenen "ahlaksal iletiler" arasındaki dağılıma bakıldığında, en çok "Yardımseverlik" (%27,9) alt boyutunun yer

aldığı görülmektedir. Bu boyutu benzer oranlardaki “Kötülük” (%14,3), “Kararlılık” (%13,6) ve “Kurnazlık” (%12,3) alt boyutları izlemektedir. Çözümlemelerde “Tembellik” ve “İyimserlik” alt boyutları belirlenemezken, aynı ve en az oranda (%0,7) ise “Bencillik”, “Hoşgörü” ve “Kendini Beğenmişlik” alt boyutları belirlenmiştir.

İncelenen masallarda ahlaksal iletilerin yer aldığı cümlelere örnekler:

“Eğer konuşuramazsan kelleni kestirim.” diyor padişah.” (Üç Kızlar, 51)

“Sütü bir fincanın içine döküp yılan yavrusuna, kedi yavrusuna, köpek eniğine içiriyor.” (Kocakarının Oğlu, 80)

“Adam iyilik etmesini sever, kötülük nedir bilmezmiş.” (Altı Kardeşler, 43)

“Fakiri üzmayelim, yitiği her neyse verelim diye düşünüyormuş.” (Bir Karı Bir Koca, 68)

Öte yandan oyunları suya düşen Komşu Kızla görümceler yeni bir oyun düşünüyorlarmış”(Bitlice Karının Kızı, 43).

Çizelge 4: Bilişsel İletilerin İncelenen Masallara Göre Yüzde ve Sıklık Dağılımı

	Nergiz Kız	Küçük Padişahın Oğlu	Cevahir Yumurtası	Kahkaha Gülü	Mavi Gelin	Bitlice Karının Kızı	Bir Karı Bir Koca	Koca Karının Oğlu	Altı Kardeşler	Üç Kızlar	TOPLAM
Bilişsel İletiler	f	f	f	f	f	f	f	f	f	f	f (%)
Sorun çözme	8	2	2	7	8				2		29 (%33,7)
Yaratıcı düşünme			2		1	1				1	5 (%5,8)
Sorgulama		4		6	1						11 (%12,8)
Eleştirel düşünme			1	3		2					6 (%7,0)
Değerlendirme	3			1	1						5 (%5,8)
Çıkarım yapma	1	5	3	4	11	2			2	2	30 (%34,9)
TOPLAM	12	11	8	21	22	5			4	3	86 (%100)

Çizelge 4’e göre incelenen masallarda “bilişsel iletiler” arasındaki dağılıma bakıldığında, en yüksek ve benzer oranlarda “Çıkarım Yapma” (%34,9) ve “Sorun Çözme” (%33,7) alt boyutlarının yer aldığı görülmektedir. Ardından sırasıyla “Sorgulama” (%12,8), “Eleştirel Düşünme” (%7,0), “Yaratıcı Düşünme” (%5,8) ve “Değerlendirme” (%5,8) alt boyutları belirlenmiştir.

İncelenen masallarda bilişsel iletilerin yer aldığı cümlelere örnekler:

“Genç kızlar başından geçeni anlatsın, sonra da tabladan beğendiğini alsın. Belki böylelikle bulurum.” diyor.” (Üç Kızlar, 44)

“Oğlana yol göstermek için silkinip bir kuş oldu.” (Altı Kardeşler, 52).

“Baksa ki, küçük bir toplu iğne. Okşadıkça eline değen iğneleri çıkartıyor” (Bitlice Karının Kızı, 42).

“O büyülü otlardan arayıp buldu. Kızın boynuna sürdü. Kız canlanıverdi” (Kahkaha Gülü, 33).

Çizelge 5: Toplumsal İletilerin İncelenen Masallara Göre Yüzde ve Sıklık Dağılımı

	Nergiz Kız	Küçük Padişahın Oğlu	Cevahir Yumurtası	Kahkaha Gülü	Mavi Gelin	Bitlice Karının Kızı	Bir Karı Bir Koca	Koca Karının Oğlu	Altı Kardeşler	Üç Kızlar	TOPLAM
Toplumsal İletiler	f	f	f	f	f	f	f	f	f	f	f (%)
Tanışma	1										1 (%1,6)
Selamlaşma	2	2		2	4			1	2		13 (%20,3)
Vedalaşma	5	3	2		3			3	5		21 (%32,8)
İlenme	1	1				8					10 (%15,6)
El öpme	2										2 (%3,1)
Misafir etme	8				1			1	7		17 (%26,6)
TOPLAM	19	6	2	2	8	8		5	14		64 (%100)

Çizelge 5'e göre incelenen masallarda “toplumsal iletler” arasındaki dağılıma bakıldığında ise, en yüksek oranda “Vedalaşma” (%32,8) alt boyutunun yer aldığı görülmektedir. Ardından sırasıyla “Misafir Etme” (%26,6), “Selamlaşma” (%20,3), “İlenme” (%15,6) alt boyutları belirlenirken, en az oranlarda ise “El Öpme” (%3,1) ve “Tanışma” (%1,6) boyutlarının olduğu görülmüştür.

İncelenen masallarda toplumsal iletlerin yer aldığı cümlelere örnekler:

“Bir hafta sonra yılanlar padişahıyla, yavru yılanla esenleşiyor (vedalaşıyor).” (Kocakarının Oğlu, 83).

“Kardeşime selam söyle: Yedi yıldır ayrı düştük” (Kahkaha Gülü, 37).

“Selam verdi, ne istediğini sordu.” (Altı Kardeşler, 47)

“Akşamla gelen konuk alınmaz mı hiç!” diyerek buyur etti.” (Altı Kardeşler, 51)

“Oğlan o gece konukları oluyor.” (Mavi Gelin, 75)

Sonuç ve Tartışma

Çalışma kapsamında incelenen 10 masalda iletilerin dağılımına bakıldığında, genel anlamda duyuşsal iletilerin sıklık açısından daha fazla olduğu görülmüştür. Bu boyuta ilişkin iletilerin yoğunluğu, masalların insanın varoluş serüvenine, yaşadıkları duygu durumlarına göre biçimlenmesine dayandırılabilir. Çünkü masallar insanoğlunun özlemleri, umutları ve düşlerinin birer yansıması olarak ifade edilebilir. Çalışma sonucunda duyuşsal iletilerden “arzu/istek” boyutunun en yoğun biçimde yer aldığı görülmektedir. Bunun da masalların kurgusuna karakterlerin iç dünyalarının, iç konuşmalarının ya da onların dileklerinin izdüşümünün yansımından kaynaklandığı söylenebilir. Masallarda karakterlerin istek/arzuda sıkça bulunmalarının, kurguda yaşadıkları sorunların ve bu süreçte çaresiz bir duruma düşmelerinin bir sonucu olarak yorumlanabilir. “Şaşkınlık/hayret” boyutuna ilişkin iletilerin yoğunluğu ise masal karakterlerinin dış dünya insanların yansıması durumundayken, yaşanan olayların deneysel dünyadan farklılaşmasına dayandırılabilir. Masalların belirgin özelliklerinden olan olağandışı olayların ya da durumların kurgu içinde yer alması, karakterlerin şaşkınlık yaşamalarına neden olduğu düşünülebilir. Yalın bir deyişle bu iletinin de yapılan çözümlemelerde belirlenmesi, incelenen masalların türe özgü temel özelliklerle örtüşüğünü göstermektedir.

İncelenen masallarda genel sıklık açısından olumlu duyuşsal iletilerin (umut, istek, güven, mutluluk vb.), olumsuz duyuşsal iletilerden (korku, mutsuzluk, kıskançlık, güvensizlik, kaygı/endişe vb.) daha fazla yer aldığı belirlenmiştir. Duyuşsal iletilere ilişkin bu sonuç, Oğuz Tansel’in derleyip yazdığı masallardaki iletiler aracılığıyla çocuk okurun duygusal yönden istismar edilmediğinin/edilmeyeceğinin bir göstergesi olarak ele alınabilir. Başka bir deyişle incelenen masallarda olumsuz duyguların da var olmasına karşın, olumlu duyuşsal iletilere daha çok yer verilmesiyle çocuk okur, karamsarlığın, olumsuz duyguların yoğun olduğu bir dünyayla baş başa kalmamaktadır.

Masallardaki ahlaksal iletiler kahramanların sergiledikleri davranışların niteliği açısından olumlu (doğruluk, sorumluluk, paylaşım, çalışkanlık, sabır, yardımseverlik, kararlılık) ve olumsuz (kötülük, yalan, bencillik, kurnazlık, tembellik) yönlerden değerlendirildiğinde ise, duyuşsal iletilerde olduğu gibi olumlu ahlaksal iletilerin de önemli bir yoğunluğa sahip olduğu görülmektedir. Bu belirlemeler, çocuklarda insana ve yaşama ilişkin bir duyarlılık yaratmayı amaçlayan masalların işlevleriyle örtüşmektedir. Böylece çocuk okur, olumsuz ahlaksal davranış sergileyen karakterlerle karşılaşsa da masaldaki serüvenin iyi bir sonuca ulaşması için olumlu ahlaksal iletilerin daha önemli bir işlev taşıdığını duyumsayabilir.

İncelenen masallarda bilişsel iletilerin dağılımına bakıldığında da sorun çözme bilişsel becerisinin ilk sırada olduğu görülmektedir. Bu belirlemenin de yine masalların genel özellikleriyle benzerlik gösterdiği söylenebilir. Çünkü masallardaki kahramanlar, yaşadıkları serüvenler boyunca birçok güçlüklerle karşılaşmakta ve bunların üstesinden gelmek için çaba göstermektedir. Dolayısıyla masallardaki bu yön, bilişsel ileti boyutuna da yansımaktadır. Ayrıca masallardaki kahramanların kurgu içinde sorun çözmeye ilişkin çıkarımlarda bulunmaları da bilişsel becerilerden olan “çıkartım yapma”nın sıklık düzeyini arttırmıştır.

Yapılan çözümlemelerde “selamlaşma, vedalaşma ve misafir etme” toplumsal iletilerinin de yoğun bir biçimde belirlenmesi yine masalların temel özelliklerinin bir yansıması olarak yorumlanabilir. Çünkü genel olarak masalların bir yolculuk, bir arayış üzerine temellendiği görülmektedir. Dolayısıyla kahramanlar kurgudaki yolculukları sürecinde farklı mekânlarda farklı kişilerle karşılaşmakta ve bunlar tarafından konuk edilmektedir. Bunun da masallardaki toplumsal iletilerin dağılımını etkilediği söylenebilir.

Oğuz Tansel’in derleyip yazdığı masallardaki iletilerin genel bir değerlendirilmesi yapıldığında şu sonuçlara varılmıştır: Öncelikle incelenen masallarda belirlenen iletilerin masal türünün genel özelliğini (Bir yolculuk/arayış süreci olması, olağanüstü öğeler içermesi, mutlu sonla bitmesi, erdemin yüceliğini yansıtmaları vb.) yansıttığı söylenebilir. Masallardaki iletiler olumlu ve olumsuz olarak sınıflandırıldığında, olumlu iletilerin daha yoğun sıklığa sahip

olması da çalışma kapsamında belirlenen önemli bir sonuçtur. Böylece çocuk okurun duyuşsal yönden gelişimine de katkı sağlanabileceği düşünülebilir. Ayrıca genel olarak masalarda karşılaşılan bir sorunun çözümüne ilişkin süreçlerin çocuklarla buluşturulması da onların bilişsel yönden gelişimlerini destekleyip sorun çözme, çıkarım yapma, sorgulama gibi becerilerini de devindirebileceği söylenebilir. Ayrıca topluma özgü davranışlar üzerine kahramanların çevresindekilerle tanışması, selamlaşması, belli bir amaç için bir araya gelip aralarında kurdukları iletişim ve arkadaşlık, bu yönde yaşanan misafirperver, yardımsever ve paylaşımcı tutumlar da çocuk okurun olumlu duygularını devindirip duyuşsal, toplumsal ve kişilik gelişimine de katkı sağlayabileceği düşünülebilir.

Kaynaklar

- Aytaş, G. ve Yalçın, A. (2002) *Çocuk Edebiyatı*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Balcı, A. (2001) *Sosyal Bilimlerde Araştırma (Yöntem, Teknik ve İlkeler)* (10. b.). Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E. K., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2008) *Bilimsel Araştırma Yöntemleri* (15. b.). Ankara: Pegem Yayınevi.
- Calvino, I. (2007) *Amerika Dersleri*. (Çev.: K. Atakay). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Dilidüzgün, S. (1994) "Masalın Eğitimdeki Yeri-Yaratıcılığı Geliştirici Öneriler", N. İpşiroğlu (Ed.) *Çağdaş Eğitimde Sanat* (s.s. 169-182). Çağdaş Yaşamı Desteklem Derneği Yayınları.
- Dilidüzgün, S. (2004) *Çağdaş Çocuk Yazını (Yazın Eğitime Atılan İlk Adım)*. İstanbul: Morpa Kültür Yayınları.
- Eco, U. (1995) *Anlatı Ormanlarında Altı Gezinti*. (Çev.: K. Atakay). İstanbul: Can Yayınları.
- Erkuş, A. (2013) *Bilimsel Araştırma Süreci*. Ankara : Seçkin Yayınları .
- Helimoğlu Yavuz, M. (2002) *Masallar ve Eğitimsel İşlevleri*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- İpşiroğlu, Z. (1996) *Eğitimde Yeni Arayışlar*. İstanbul: Adam Yayınları .
- Karasar, N. (2002) *Bilimsel Araştırma Yöntemi* (12. b.). Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Kavcar, C. (1999) *Edebiyat ve Eğitim*. Ankara: Engin Yayınları.
- Özdemir, E. (1999) *Yazınsal Türler*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Özdemir, E. (2000) *Eleştirel Okuma*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Rodari, G. (2012) *Düş Kurma Kuralları*. (Çev.: A. Akbaş). İstanbul: Epsilon Yayıncılık.
- Sever, S. (2013) *Çocuk Edebiyatı ve Okuma Kültürü*. İzmir: Tudem Yayınevi.
- Sever, S. (2013) *Çocuk ve Edebiyat* (7. b.). İzmir: Tudem Yayıncılık.
- Şiir Akademisi (2015) http://www.siirakademisi.com/index.php?/site/sair_hayat/939 adresinden 24 Temmuz 2016 tarihinde erişilmiştir.
- Tansel, O. (1955, Ekim 15) Öğretmene Mektup (II). *Yeni Meram*.
- Tavşancıl, E. ve Aslan, E. (2001) *İçerik Analizi ve Uygulama Örnekleri*. İstanbul : Epsilon Yayıncılık .
- Yardımcı, M. ve Tuncer, H. (2000) *Eğitim Fakülteleri İçin Çocuk Edebiyatı*. İzmir: Ürün Yayınları.

İncelenen Masalların Yer Aldığı Yapıtlar:

- Tansel, O. (2011) *Altı Kardeşler*. (Res.: M. Delioğlu). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Tansel, O. (2011) *Mavi Gelin*. (Res.: M. Delioğlu). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Tansel, O. (2011) *Üç Kızlar*. (Res.: M. Delioğlu). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Tansel, O. (2011) *Yedi Devler*. (Res.: M. Delioğlu). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Oğuz Tansel Şiirlerinde Vatanseverlik Telkini

Patriotism in Poetry of Oguz Tansel

Prof. Dr. Babahan MUHAMMED ŞERİF

Uluslararası Antik Dünya İlmî Akademisi

Özet

Şiir; hayat olaylarını, insanların kalbindeki duyguları canlı ve renkli anlatışıyla manevi önem taşır. Şairin kullandığı bedii ifadeler okurun kalbini etkiler ve hayatta doğru yol bulmaya, insana, vatana, adalete sevgi hislerinin şekillenmesine yardım eder. Zaten edebiyatın esas görevlerinden biri de toplumun ilerlemesine hizmet etmektir. Tanınmış şair Oğuz Tansel'in eserlerini okudukça o insanın, vatanının, milletin ilerlemesini göz önünde bulundurduğunun, vatan duygusu onun ruhunda yaşadığının şahidi oluruz. O bir şiirinde "İnsan sevmeyene, 'evet' diyemem." diyor. Bu sözlerle şairin esas prensibi diyebiliriz. Oğuz Tansel'in şiirlerinde insanı sevmekle vatani sevmek birbiriyle sıkı bağlı tasvir edilmiştir. Şairin ister Antalya, Toroslar, deniz, nehir, dağlar, ister tabiat güzellikleri, ister içtimai konularda yazdığı birçok şiirleri okurda vatana sevgi hislerini uyandırır. Şairin tabiat tasviri hakkındaki şiirlerinde lirik kahramanın ruhi halini tam olarak hissetmek mümkün. Şair, kullandığı edebi araçlar olan poetik nutuk, bedii usuller, teşbihler vasıtasıyla vatanseverliği en güzel, insani yücelten faziletlerden biri olarak tasvir etmeyi başarmıştır. Oğuz Tansel şiirleri bu yönüyle toplumsal önem taşımaktadır.

Anahtar Sözcükler: Oğuz Tansel, vatanseverlik, bedii ifade, lirik kahraman, edebi araç.

Abstract

Poetry has a great spiritual significance in depicting life stories, emotions and feelings in a live and colorful ways. A poet artistically uses the right words to influence hearts of his/her readers and helps them to determine the right path in life, to shape the perceptions, to love the manhood, homeland and sense of justice. Thus, the main objective of the literature isto serve for the progress and development of the society. When reading the works of the famous poet Oğuz Tansel, we can witness the fact that he tried to describe his feelings about his homeland, his love for the nationand the development of his society and also we can feel patriotism deep in his spirit. In one of his poems he said "I cannot regard someone as "good" if he/she does not love humans". This was his main principle in life and his credo. In his works, this great poet closely relates the love for the human with the love for the homeland. His poems whether they are about Antalya, The Taurus, sea, rivers, mountains and beauties of the nature or about the social issues, they all teach for the sense of patriotism. In his lyrical poems about images of the nature, we can feel the psychological mood of heroes. With the help of literary means, poetic language, artistic methods and sarcasm he managed to depict the love for the homeland as the most beautiful qualities a man can have. In this sense, poems of Oğuz Tansel play a great social role.

Key Words: Oğuz Tansel, patriotism, artistic, lyrical hero, literary means.

Giriş

Şiir hayat olaylarını, insanların kalbindeki duyguları canlı ve renkli anlatışıyla manevi önem taşır. Şairin kullandığı bedii ifadeler okurun kalbini etkiler ve hayatta doğru yol bulmaya, insana, vatana, adalete sevgi hislerinin şekillenmesine yardım eder. Zaten edebiyatın esas görevlerinden biri de insanın, toplumun ilerlemesine hizmet etmektir. Tanınmış şair Oğuz Tansel'in eserlerini okudukça o insanın, vatanının, milletinin ilerlemesini göz önünde bulundurduğunun, vatan duygusu onun ruhunda yaşadığının şahidi oluruz. Zaten hakiki insan için vatandan büyük nimet yoktur. Hazreti peygamberimiz de hadislerinde vatani sevmek imandandır, buyurmuştur. Bugünlerde insanlarımızda vatan, millet sevgisini uyandırmak, güçlendirmek her zamankinden daha çok ehemmiyet almaktadır. Çünkü dünyadaki türlü teşkilatlar insanlara milletini, vatanını unutturmak için çaba göstermekte, milyonlarca para harcamaktadır. O yüzden de Türk şairlerinin vatan ve millet sevgisini güçlendiren eserlerinin önemi günümüzde yine de artmıştır. Bu görüşten yola çıkarak bildiride güzel ve güçlü Türk şairi Oğuz Tansel'in şiirlerindeki vatanseverlik telkini incelenmiştir.

Yöntem

Halkın derdini anlatmayan, onun arzu ümitlerinden uzak, insanda güzel duyguları terbiyelemeyen, toplumsal ilerlemeye hizmet etmeyen şiir, şiir değildir. Zaten hayat ve insan tasvirinden insan için önemli anlamlar çıkarmak eskiden beri edebiyatın esas vazifesidir. Bunu göz önünde tutarak, Oğuz Tansel şiirlerini incelemek için sosyolojik yöntemden istifade ettik.

Bulgular

Tansel şiirlerinde "vatan" sözünü pek kullanmıyor. Ama bundan o vatan hakkında şiir yazmamıştır, diye hulasa çıkarmak yanlıştır. Oğuz Tansel'in şiirlerini dikkatle okur iken şairin vatanseverliği o ve ya bu şekilde güzel telkin ettiğinin şahidi oluruz. Örneğin, şairin "Canım Özgürlük" şiiri de ilk bakışta vatanseverlikle hiçbir alakası yok gibi gözüküyor. Ama şiiri dikkatle okudukça, ondaki manaları anlayınca bu ilk tasavvurumuzun yanlış olduğunu anlıyoruz.

"Canım Özgürlük"te insanı sevmekle vatani sevmek birbiriyle sıkı bağlı tasvir edilmiştir. Oğuz Tansel bu şiirinde "İnsan sevmeyene, 'evet' diyemem." diyor. Bu sözlerle şairin esas prensibi diyebiliriz. "Canım ÖZGÜRLÜK, ışığım, kanım..." diye haykıran şair için insan özgürlüğünden öte bir değer olmadığı bellidir:

İnsan sevmeyene, "evet" diyemem.

Kesin yaparım usuma koyduğumu

Sevgili buyruğu göz, baş üstüne.

Usturuplu yaşam, zorunlu zorun,

Çileli, ince, çok büyük oyun.

Bu toplumun yalanları bukağı.

"Tabu" kılınan namusla arımız.

Vatani sevmek onun istiklali ve ikbali için mücadelecî, savaşçı olmak demektir. Özgür olmayan, manevi köle insan vatan için hakiki savaşçı, mücadelecî olamaz. Oğuz Tansel birçok şiirlerinde insan özgürlüğüne ayrıca dikkat ettiğinin nedeni de budur. Onun "Canım Özgürlük" şiirinde lirik kahramanın ruhi hali, manevi köleliğe isyanı şiirde net bir şekilde gözüküyor. "Toplumun yalanları bukağı", yasaklanan "namusla arımız", "Özgürlüğü çıkaralım zindandan" gibi satırlar şiirde ifadelenen gayenin laytmotifine bağlıdır.

Canım özgürlüğü kazıyalım:

Yalan babalarının aç göbeğine,

Elma yediren ilk günahlı alına,

*Düşsü yokun tapınak kaşına,
Papaz sakalına, kazıyalım,
Dinle halk uyutan kışlara,
Yiğit yosmanın mavi saçına,
Aşk memeliğine Aphrodite'in
Yürek hoplatan halk türküsüne,
Toprak özüyle ışığa koşan,
Ilkyaz salıkçısı kardelenlere,
Kartal gözüne, su gözesine,
Çiçek, meyve veren gözlere,
Dağa, taş kazıyalım ÖZGÜRLÜĞÜ
Canım ÖZGÜRLÜK, ışığım, kanım...*

Şair “İğde Ağacı” şiirinde “baharda suslu, kışın çırpıplak”, “hapislerle komşu”, “yapraklarına özlem türküleri dokunmuş” iğdenin gamlı halinden tasa çeker ve sonunda şöyle hitap eder:

*Neden bizimle konuşmuyorsun?
O canlı, dipdiri duruşunla,
Hep onu düşündürüyorsun,
Görmüşlüğü'n var mı iğde ağacı?
Özgür yaşamayı biliyor musun?*

Şair iğdenin gamlı halini zebunliği, uysallığıyla bağlı görmektedir, yine özgürlükten bahsetmektedir. Uysallık, mutilik belli bir hallerde kötü akıbetler doğurur. Zaten uysal, muti insan millet, vatan refahı için mücadele bir tarafta dursun, hatta kendi kadri için de başkaldıramaz. Uysallık, mutilik aynı bu tarafıyla millet için sosyal yönden bir tehlikedir. Oğuz Tansel sanat yoluyla bunu meydana çıkarmıştır.

Okur “Canım Özgürlük” ve “İğde Ağacı” şiirlerini okurken, düşünmeye başlar ve onda manevi köleliğe, uysallığa nefret uyanır, özgürlük duyguları kalbinde yer alır. Lirik kahramanı renkli ve canlı tasvir etmek için şair kendi manevi ruhi halini şiire sindirebilmiştir. Hakiki şiir de böyle olur, yani şiirin okurun kalbi ve şuurunu etkileyerek, onda insani sıfatları şekillendirmesi gerekir.

“Salkım Söğüt” şiirine “İğde Ağacının mantıki devamı diyebiliriz.

*Ayrılıktan eğlim eğlim dalların,
Düşüncelere dalmışsın kapkara.
Başın yerde gözlerini mi yitirdin?
Gölgen toprağa uzanmış, düşüncelerin suya.
Toprak adamına benzer duruşun,
Ağacım, bana da ver sabrından.*

Sabırlı olmak aslında güzel fazilettir. Maksada erişmek, bir işi yapmak için sabır gerekir. Sabrın altında sarı altın var, anlamındaki atasözü boşuna söylenmemiştir. Ama sabrın başka tarafları da vardır. Mesela, cebir zulme sabretmeyi, millet, vatan bağımlı iken hiç iş yapmadan sabretmeyi olumlu vasıflandırmak mümkün değil.

Şairin ister Antalya, Toroslar, deniz, nehir, dağlar, ister tabiat güzellikleri hakkında yazdığı birçok şiirleri okurda vatana sevgi hislerini uyandırır. Şairin tabiat tasviri hakkındaki şiirlerinde lirik kahramanın ruhi halini tam olarak hissetmek mümkün. “Antalya dolayları” ve “Bilitis” serisindeki aşağıdaki mısralara bakalım:

2/

Boyasını konuşurur meşe, çam
Baş uçları tutkuyla emer maviliği
Seçkin güzellik, bu görkem
Anlatılamaz, görünce kalakaldık.
Zakkum çiçekleri, yolumuzu
Kınalayan ırmak; uçuşur düşçe
Göğün aynası Manavgat çayı;
Inciler saçan alımlı çavlan
Yaratır binbir ebemkuşağı.

3/

Korkusuz söylence yiğitleri
Tıklar çağların kapısını
Usumda Bellerophon'un serüveni
Benzer güzelliğiyle de Yusuf'a
Tanrıçanın verdiği altın gemle
Yakalamış gök kanatlı aygırı,
Ejderhayı tepelemiş Yanartaş'ta
Yüreğine oturan kardeş acısı
Dolaştırır, sürgün gibi, yadelde...
Özlemle, sevgiyle kanatlanıp.
(“Antalya dolayları”)

Toroslar! Tomurcuk gölgeli orman
Saçları portakal boyada periler.
Olgunlaştırdı dişiler sultanını
Türküler söylediğin korulukta
Saçların zambak, sümbül kokar,
Yosunlanarak göksünü ezdiğin
Ormanlı derede, yıldız ışığında
Nar dudaklarını öpmüştü çoban.
(“Bilitis”)

İşbu şiirlerdeki tabiat tasviri insan ruhunu etkiler. Şairlik hayata yeni gözle bakmak, başkalarının göremediği nesneleri görmektir. Bu, yeni ve renkli benzetmeleri, istiareleri meydana getirir. Oğuz Tansel de tabiattaki haller ve insan ruhundaki değişiklikleri derinden hissetmiş ve bu hissiyatlarını meydana çıkarmak için yeni teşbihler, istiareleri bulmuştur. *Maviliği tutkuyla emen meşe, çamlar, tanrıçanın verdiği altın gemle yakalanan gök kanatlı aygırlar, portakal renkli saçları zambak, sümbül kokan periler* gibi teşbihler yurda, vatana sevgi hislerini uyandırır. Tabiatı seven kişi vatani, tüm insanıyeti de sever.

Oğuz Tansel'in tabiat manzaraları hakkındaki şiirlerinin içtimai, toplumsal değeri de şundadır. O evvela tabiat manzarasını nasılsa öyle, yani tüm güzelliğiyle tasvir etmiş, sonra bu tasvire vatanseverlik duygularını sindirmiştir. *“Özgürledik bütün tutsakları”, “Kendini başışlamaz, testiye de öfkeli. Söbüçimenli kızın serüvenine Dayanmaz can, kan ağlar bilisiz, Ay ışıklı gecede akan gözyaşı Yakınca toprağı, gül açar”, “Barış güzellik, ülkesine Yepyeni bir güneş doğacak”, “Kızlar mağarasında su perisi, Görülmemiş düğünü anlatıverdi. Ay yüzlü Hand kız Türk gelini Korumuş halkını, ülkesini”, “Bir çağlı gibi gezdim tiyatrodan Kölelik savaşımış özgürlükle Usum, donakaldı, düşüncelerim”* satırları bu esas manayı yine de kuvvetlendirmiştir. Şair renkli tabiat manzarasına poetik anlam sindirebilmiş, kendi kıvançlarına, heyecanlarına okuru da “münter” etmiştir. Prof. Dr. Talât S. Halman şairin “Masal dünyası” adlı seçme şiirler kitabına yazdığı önsözünde belirttiği gibi; Oğuz Tansel “Doğanın en güzel imgelerini özümsemiş ve daha mutlu bir dünya uğruna imgelemine harekete geçirmiş olan bir estetik ve vizyon virtüözü... Halk şiirimizin güzellmeleriyle ağıtlarını kendi sanatının imbiclerinden süzerek ruh okşayıcı bir geleneği bugüne ve yarına taşıyan bir ozan”dır. Oğuz Tansel tabiat hakkındaki şiirlerinde sadece doğayı derinden iyi bilen ve seven kişi olarak değil, belki toplum ve insanın gelişmesini düşünen, insan kamilliğine engel olan şeylerden nefret eden şair olarak meydana çıkmıştır.

Oğuz Tansel'in “Savrulmayı Bekleyen Harman” şiiri, okurun gözünde altın güz, sonbaharın güzel manzarasını canlandırır.

*Orak mevsiminin tadı ellerde.
Aldı kış örtüsünü yüzüne kırlar.
Harman, bekliyor savrulmayı,
Yönet esmeli bu deli rüzgâr.*

*Sevgiler taze buğday kokar,
Yaba ellerde, gözler hülyalı,
Kara gözlü, kara saçlı gönülde
Bekliyor harman savrulmayı, bağ bozulmayı.*

*Kumlara saplanmış başsız sürüler
Öküzler habersiz saptan samandan.
Er geç bu rüzgâr uslu eser
Çökmeden dağlara kör duman.*

Hakikaten güzel manzara. Harman dedikçe okurun göz önüne öncelikle rızık, halkın bolluk içinde yaşayışı, vatanın refahı gelir. Şairin tasvirinde lirik kahramanın sevgisi de taze buğday kokmaktadır, herkes rüzgâr, yani bereket beklemektedir. Şair bu küçücük şiirinde bol buğday yetiştiren ve bereket timsali olan rüzgârı bekleyen lirik kahramanın kalbindeki değişiklikleri, onun ruhi halini güzel tasvir etmiştir. Şiir halkın mutlu geleceğe inanç duygularıyla doludur.

“Mayıs Yağmuru” şiirinde ilkbahar yağmurundan bahsedilerek, hayat için önemli bir sonuç çıkarılmıştır:

*Gümüş tekerlekli altın araba
Arzular yaprak yaprak belirir
Yıkayıp arınır kötülüklerden
Bir mayıs sabahı yağmurdan sonra
Dünyamız yepyeni oluverir.*

Bu şiirler Oğuz Tansel sade, basit hayat olaylarından millet için önemli hulasalar verebilen şair olduğunun delilidir. Zatan hayat olayları şair için bitmez tükenmez kaynak, malzemedir. Hayat şiirin esasını teşkil eder.

Oğuz Tansel sadece Türk milletinin değil, tüm insanlığın dertlerini, arzularını kaleme almış bir şairdir. Hariç ülkelerindeki vaka hadiseler münasebetiyle fikir bildirmek, vatanseverliği telkin etmek Oğuz Tansel yaratıcılığında esas meyillerden biridir. “Savaşa Hayır”, “Selam”, “Viyetnam”, “Harp Çocuğu”, “Bir Yanardağ Ortadoğu” şiirlerinde şair insandaki insaniliği mahveden çeşit illetlerden, ihanet ve riyakârlıklardan, alçaklık ve rezilliklerden nefret eder, insanın hür, özgür, sevgi ve barış içinde yaşamasını arzu eder. Örneğin, “Savaşa Hayır” şiirinde şair şöyle yazıyor:

*Halk, dört duvar cenderede,
Düşünür mü özgürlüğü, karın zil
Gözlerinde güvercin kanadı,
Uzatır düşsü duyargalarını;
Kendi kendilerini görürler.
Işıklanıverir yollar bir gün:
Birden, yıkılır kara duvarlar.
Her varlık yerini alır,
Çalışan bilekler isteyince:
Hele de sevi dolu yürekler,
Barış yazılır gökyüzüne;
Barış içinde olmalı evren.
Doğmak da, ölmek de, dostlukla.
Var olmanın soylu yasası:
Barış, Sevi. Barış, Sevi. Barış...*

“Viyetnam” şiirinde orijinal teşbihler kullanmıştır. Şair *köyleri, ormanları örene döndüren, evleri yakıp yıkan, altı ayda yollara dokuz milyon aç döken, ana sütünü kurutan, güneşi kana bulayan canavarlar, yağmacılar* gibi teşbihler vasıtasıyla okurda savaşa nefret, vatana sevgi hislerini uyandırır. Ama şiir kötümser değil asla, bilakis o nikbetlikle sona erir:

*Kesin konuşur halkla Hoşimin:
"Yıkılıp gider reziller sonuçta."
Savaştı kadınlar, yaşlılar, çocuklar...
Her ilkyaz badem ağacı gibi çiçeklenir
Onurlu şehitlerin kızıl toprakları.*

“Harp Çocuğu” şiirinde *babası savaşta ölen, kardeşleri esir kampında oturan, anasını zaten bilmeyen, “iki gözü iki çeşme”* çocuğun hali tasvirinden okurun kalbi titrer, ürperir.

Oğuz Tansel insan kamilliğine engel olan kusurları bedii tetkik etmiştir. Onun için vatanseverlik kamilliğin bir merhalesidir. Bu anlamda sevgi konusundaki şiirler de karakterlidir. Zaten sevgi, yani yar, vatan, millet sevgisi insanı yücelten fazilettir. Şair “Haber” şiirinde sevgilisinden ayrılmağı *“ağulu bıçaklar sokuldu yüreğime”* diye tavsif eder. Ayrılık

haberini duyunca lirik kahraman “*olduğu yere yığılıverir*”, “*ayağı eli kesiliverir*”, “*dudakları acıdan çatlar*”. Bahtiyar olmak için tek şart, lirik kahraman sevgilisiyle beraber olmasıdır.

Sonuç

Oğuz Tansel çeşit çeşit konularda şiirler yazmıştır. Ama konunun genişliği de, janrların çeşitliği de, şiirin başka unsurları da şiirde esas maksat değil, belki vasıta. Esas maksat hayat hakikatini aksettirmek, onun önemli, insana ve toplumun gelişmesine hizmet edebilecek taraflarını aksettirmektir. Oğuz Tansel kendi eserleriyle sadece Türk edebiyatının değil, belki Türk milletinin gelişmesine hizmet eden şairdir. Onun şiirlerinde orijinal şiiri vasıtalarla yurdun büyüklüğü kaleme alınmıştır. Şair kullandığı edebi araçlar poetik nutuk, bedii usuller, teşbihler vasıtasıyla vatanseverliği en güzel, insani yücelten faziletlerden biri olarak tasvir etmeyi başarmıştır. Zamanında bu şiirleri okuyarak nice nice vatansever gençler yetişti ve hâlâ yetişmektedir. Oğuz Tansel'in eserleri bu yönüyle günümüzde de toplumsal önem taşımaktadır.

Kaynaklar

- Tansel, O. (1953) *Savrulmayı Bekleyen Harman*, İstanbul: Yeni Matbaa.
- Tansel, O. (1962) *Gözünü Sevdığım*, Ankara: Dost Yayınları.
- Tansel, O. (1986) *Sarıköz Yolu*, Ankara: Yaz Yayınları.
- Tansel, O. ve Eloğlu, M. (1970) *Bektaşî Dedikleri* (desenler: Abidin Dino) İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, (1977) İstanbul: Sander Yayınları, (1983) İstanbul: Miyatro Yayınları, (1995) İstanbul: Adam Yayınları, (2004, 2008) İstanbul: Evrensel Basım Yayın.
- Tansel, O. (1999, 2006, 2013) *Dağı Öpmeler* (ölümünden sonra yayına hazırlayan: A. Tansel) İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Tansel, O. (2005, 2013) *Mutluluk Peşinde* (Seçme Şiirler), İstanbul: Evrensel Basım Yayın.
- Tansel, O. (2011) *Zakkum Çiçeği Tan Yerinde* (İngilizce-Türkçe Antalya Dolayları Siirleri), Antalya: Suna-İnan Kırac Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü.
- Tansel, O. (2012) *Masal Dünyası-World of Tales* (İngilizce-Türkçe Şiirler), Ankara: Elips Kitap.

Oğuz Tansel'in Şiirimizdeki Yeri

The Importance of Oguz Tansel in Turkish Poetry

Yrd. Doç. Dr. Hüseyin TUNCER

Dokuz Eylül Üniversitesi

Özet

Oğuz Tansel, şair ve yazar olarak edebiyatımıza katkıda bulunur. İlk şiirlerinde geleneğe bağlı kalarak hece ölçüsüyle şiirler yazar. 1940 yılından sonra serbest tarzda, toplumcu gerçekçi çizgide sosyal temalara yönelik şiirleriyle tanınır. Masalla da ilgilenen şair, halk geleneklerine bağlı kalır; şiirlerinde halk deyimlerinden ve folklor öğelerinden geniş ölçüde yararlanır. Biz tebliğ metnimizde, şiirlerinden hareketle onun şiirimizdeki yerini, önemini ve şiir anlayışını belirlemeye çalışacağız.

Anahtar Sözcükler: Oğuz Tansel, şiir, tema, toplumcu gerçekçilik.

Abstract

Oğuz Tansel as a poet and a writer contributed to our literature. In his first poems, he writes them in syllabic meter by staying connected to the tradition. After 1940, he is known with his free verse, social realist, social theme oriented poems. The poet is also interested in fables, he sticks to the folk tradition; widely makes use of idioms and folkloric elements in his poems. In this paper, We will try to explain his place and the importance of his work in the literature and his understanding of poetry.

Key Words: Oğuz Tansel, poetry, theme, social realism.

Giriş

Oğuz Tansel'in ilk şiirleri *Servet-i Fünûn* (1937) ve *Varlık* dergisinde yayımlanır; bu şiirler vezinli, kafiyeli, lirik şiirlerdir. Toplumsal gerçekçileri takip eden Tansel, özgürlük, barış, eşitlik, sevgi ve kardeşlik, adalet, tabiat, sevgi konularını işler. Şiir dili yalındır, imgeli ve sanatlı söyleyişten uzaktır; halk söyleyişinden ve folklorik öğelerden yararlanır. Şiirlerinde öztürkçe ve kendi ürettiği söyleyişler belirgin biçimde görülür: *Kındam*, *özgenlik*, *özgürlemek*, *urun*, *ıramak* vb. Halkın yaşadıklarını, gerçekçi bir duyuş ve düşünüşle şiirine taşır. Yaşayan Türkçenin halk Türkçesi olduğuna inanır. Çağdaş yaşamı ve evrensel kriterleri önceleyen şair, insanlığın ve uygarlığın destanını yazmaya çalışır. Tabiatın kucağında büyüyen ve tabiatı seven şair, tabiat tasvirlerine yer verir. İlk şiir kitabı *Savrulmayı Bekleyen Harman*'dır (1953). Onu, *Gözünü Sevdığım* (1962), *Sarıköz Yolu* (1986) kitapları izler. Son şiir kitabı ise, *Dağı Öpmeler* (1999)'dir. Bunlara Metin Eloğlu ile Bektaşî fıkralarını şiirleştirdikleri *Bektaşî Dedikleri* (1970)'ni de eklemek mümkündür. *Mutluluk Peşinde* (2005, 2013) Evrensel Basım Yayın tarafından Toplu Şiirler olarak yayımlanır (2013, 149 s.).

Bulgular

Oğuz Tansel'in şiirlerinde *ışık*, *güneş*, *aydınlık* ve bunları çağrıştıran kelimler sıkça geçer. Torosların kuzey yamaçlarında, Konya'nın Bozkır ilçesine bağlı Meyre köyünde

dünyaya gözlerini açan Tansel, yeşillikler içerisinde sulak bir mekândan hayata bakar. Bu nedenle onun şiirlerinde tabiat, yaylalar, göl kenarları ve yüksek tepeler sıklıkla geçer. Gerçeküstücü bir anlayışla “Göğün dudağı dağ tepesinde” derken, imgeli bir söyleyişe yer verir. Onun şiirlerinde bir hareketlilik görülür. “Bir istesek cennetleşir yeryüzü”, “Taşınır yük, aşılır dağ” dizelerinde bunu görürüz. Halkçı bir anlayışın şairi olan Tansel, “Yolumuz ışıklı halk çizgisidir” derken, hareket noktasını belirlemiş olur. “Yaratıcı anamız sadece doğa....” der (Oluşum, Dağı Öpmeler, s.93).

Özgürlüğü savunan Tansel, savaşa karşıdır. *Dağı Öpmeler* kitabında *Savaşa Hayır* (s.78) şiirinde, “Barış içinde olmalı evren/ Doğmak da, ölmek de dostlukla/ Var olmanın yasası:/ Barış, Sevi. Barış, Sevi. Barış...” der. Barış ve sevgiyi adeta bayraklaştırır. *Işınlı Süpürge* şiirinde sevgiyi bilmeyenleri ayrılığı, sayrılığı yüreklerden, kafalardan söküp atmayı (Dağı Öpmeler, s.73), bir “mani”sinde de sevi’yi dile getirir: “Sevi evimiz bir göz/ Can kanımdan mavi töz/ Ha ayrılık ha ölüm/ Denizde sönmez bu köz”. *Canım Özgürlük* şiirinde, özgürlüğü zindandan çıkarmak isteyen şair, “(....) Kartal gözüne, su gözesine,/ Çiçek, meyve veren gözlere,/ Dağa, taşa kazıyalım özgürlüğü” der. Özgürlüğü canı, kanı ve ışığı kabul eder (Dağı Öpmeler, s.104). *Antalya VIII* şiirinde paylaşmayı, su kemeriyle özdeşleştiren şair, “Zakkum çiçeği tanyerinde/ Su kemerince kollarımız/ Bir erki çağlıca dolaştık/ Özgürledik kökleri, tutsakları” (Dağı Öpmeler, s. 23).

Oğuz Tansel’in şairliği bize -biraz olsun- Yaşar Kemal’i çağrıştırmaktadır. O da masal dünyasında yetişmiş, kendini kanıtlamış bir sanatçımızdır. Oğuz Tansel’i halkbilimciler, o yönüyle ele aldıklarında, değerlendirmelerini yaparlar. Onun dinlediği masalları sonradan yazması, *masal atası* olarak bu şiirlere şiirsellik katması dikkatimizi çekmektedir. Folklor ürünlerine, Anadolu halk kültürüne sahip çıkılması ve yaşatılması yönündeki hassasiyeti, kültürümüze, kültürel değerlerimize sahip çıkmanın gerektiğini hatırlatması önemsenmelidir. Tansel’e göre sanat, folklordan faydalanır/faydalanmalıdır. *Kindam* adını verdiği (renkli, ışıltılı) her türden varlık, onun on iki şiirinde cazibe merkezi olur. (Dağı Öpmeler, s. 39 -51). “Kindamlı dağlar, azgın sular kavuşmanın tadında/ Bitkilerin, canlılardan düğümü masal boyu”(s.39), dizeleriyle kindamın duyguyu, sevgiyi mayalandırdığını söyler/ belirtir. Kindam, sevgiliye özgü bir nitelemenin yanında, şairin duygu ve düşüncelerinin göstergesi olarak da belirir. Kindam, Şair’i saran bir güç ve şaşırtıcı bir güzellik olarak da karşımıza çıkar. Kindam, kimi zaman tabiattaki olağanüstü güzellikleri, değişik yörelerdeki köy, yol ve mağara adlarını ifade ettiği gibi, şairin sevdiği kadına verdiği ad olarak da karşımıza çıkar.

Kindamlı Yaşam şiirinde, “Özgürlüğü ele geçirsek bir:/ Donanır yaşam ballanır kardeşçe” (s. 43), der. “Yayla Çiçeğim, karanfil saçlım,/ Bölüşelim, ölümcül yalnızlığı” (s. 49) dizelerinde benzetme ve özgün söyleyiş dikkatlerden kaçmaz. ‘Ölümcül yalnızlığı bölüşmek’, paylaşmak gibi güzel bir söyleyişe ulaşır. Onun halkçı ve bilge kişiliği, şiirlerine ayrı bir boyut kazandırır. Geleneksel motifleri çağdaş bir yaklaşımla şiirlerine sokar. Onun masallarının ruhuna sindirilen şiir, tabiatla iç içe görülür: “Mavi kanatlı zaman, yıldız gözlü su saçlı güzel, umudu çiçeklendirmek” gibi ifadeler onun şairlik yanını gösterir. *Masal Dünyası* şiirinde, güvercinlerin göklerde hür dolaşmasını, maviliklerde yıkanmaları olarak tasavvur eder: “Bir halk türküsünde kaybederim kendimi/ Bir masal dünyasında yaşar/ Bir halk türküsünde bulurum seni” der (s.46).

Şair ve halkbilimci kimliğiyle tanınan Oğuz Tansel, mizahî bir anlatıma da başvurur: “Allı evlenir Deli Bekir’le/ Güllü boşanır İt Oğlan’dan/ Ben ağaç diktim başkası apartman/ Tüm yurt için ulus için/ Yaşasın vatan” dizelerinde kişi, toplum ve ülke sorunlarına göndermede bulunur. *Aydın Oğlu Aydın* şiirinde yergiye başvurduğu görülür: “Gündüzü gece eder kuş beyni/ İsterse öküz altında buzağı kor/ Fil doğurtur karıncaya/ Aydın oğlu aydın/ Karga oğlu karga” (Mutluluk Peşinde, s. 69).

İki Adam şiirinde mizaha yer verir: “Biri pavlikadan atıldıktan kelli/ Geçim derdinden başı bunlu/ Ada iskelesinde denize karşı/ Gözlük satardı balıklara/ Öteki aşk yüzünden çekmiş kafayı/ Satarım umuduyla parça parça/ Galata Köprüsü’nün cıvatalarını sökerdi/ Yaptıklarına şaşmadı kimsecikler/ Yalnız iş çıktı kargalara” (Mutluluk Peşinde, s. 104)

Döner Kebap'ta mizah ve ironi iç içe gelişir: "(...)Yollar caddeler evler/ Pırıl pırıl vitrinler/ Kızın entarisi yanardöner/ Göçmen kuşlar bulutlar/ Çevirilen filmler çevrilecek filmler/ Adamın gözleri açıktan döner/ Ayşe tarladan Necla bardan/ Fır fır döner pır pır döner/ Vay ne döner ne döner" (Mutluluk Peşinde, s. 107). Oğuz Tansel'in şiirinde imge, gerçek ve ironiyi bütünler.

Şundan Bundan III şiirinde vatan, millet sevgisinin yanında, çevreci bir bakış açısı ironik tarzda verilir: "Allı evlenir Deli Bekir'le/ Güllü boşanır İt Oğlan'dan/ Ben ağaç diktim başkası apartman/ Tümü yurt için ulus için/ Yaşasın vatan" (Mutluluk Peşinde, s. 109).

Bu şiir, Orhan Veli'nin *Vatan İçin* şiirini çağırıştırır niteliktedir: "Neler yapmadık şu vatan için/ Kimimiz öldük/ Kimimiz nutuk söyledik." Oğuz Tansel, şiir anlayışı bakımından Garipçilere yakındır. İkinci Yeni şiirinin ekonomik, politik.. düzlemde köklü bir değişmeye dayanmadığı kanısındadır; İkinci Yeni'nin bir akım olmadığını düşünür.

Dağı Öpmeler adlı şiir kitabındaki sekiz şiirinde Antalya dolaylarını, beş şiirinde Bitlis'i konu edinen şair, Türkiye'yi ülke olarak sever ve ona ait izlenimlerini dile getirir. Zaman zaman sosyal meselelerle iç içe Türk insanını, bu coğrafyada uğradıkları acı ve tatlı halleriyle anlatır.

Şiirlerinde tahkiyeden (hikâye etme, öyküleme) yararlanır; "Adamla Çocuk", "Köy, Yayla, Şehir" şiirlerinde olduğu gibi (Mutluluk Peşinde, s. 74, 75; 78; 80). *Mutluluk Peşinde I-II-III* (s.99 -101), *Hastanede* (s. 102-103), efsane edasında bir anlatıma yönelir. *Mutluluk Peşinde* şiiri bu tarzdadır: "Sözün kıyası/ Az gittik uzunluğuna/ Uz gittik derinliğine/ Mutlu çekirdeğe ulaştık" (Mutluluk Peşinde, s. 101).

Kimi şiirlerinde öğretici ve düşündürücü öğeler görülür. *Kış* şiirinde, "Ateş almak düşü görenler/ Evcek ölüyordu ölünce/ Görünmez değirmenlerin oyunu/ Kışı kocaltıyordu/ Omuz omuz cenaze..."

Oğuz Tansel'in halk şiirinden –söyleyiş tarzı olarak- yararlandığı görülür. Hece vezniyle yazmış olduğu şiirlerinde alışılmış durak ve uyaklara bağlı kalmadığı dikkat çeker; iç uyakları öne çıkaran ahengin takipçisi olur. *Mayku* şiiri, aşk şiirinden öte, söyleyiş açısından da mükemmel bir şiirdir:

" (...) Burda taş olmuş gelinler kuzular/ "Ayrılık var bir yandan" dudaklarında/ Salla saçlarını öldür beni/ Aklımı bırakım sulara/ Bahar sabahlarının tatlı yağmuru/ Sendedir mânaların en güzeli/ Ay akşamladı gözlerinde" (Mutluluk Peşinde, s. 30).

Saç-gönül ilişkisi, eski şiirin en eski mazmunudur. Âşığın gönlü, sevgilinin saçları arasında yer edinir. *Gönül*, saçların teline bağlıdır, o sallandıkça gönül perişan olur. Eski edebiyatta "mû, gîsû, zülf" gibi adlarla geçen saç; şekli(zincir, mâr, ejderha, kemend, sünbül...), kokusu(misk, anber, semen, reyhan), rengi(siyah, gece, leyl, şâm...); dağınık ve uzun oluşuyla da âşığı etkiler, perişan eder, arkasından sürükler, aklını başından alır. Şair bunları ustalıklı kullanır. "Salla saçlarını, öldür beni" der. Perişan olan gönül(âşık) aklını yitirecek noktaya gelir, 'aklını sulara bırakır'.

'Sevgilinin gözlerinde ayın akşamlaması' çok özgün bir söyleyiştir. Klâsik edebiyatta ay, sevgilinin yüzünü hatırlatır. Sevgili o kadar güzeldir ki ay ona ancak kul olabilir. Sevgilinin yüzü *dolunay* (bedr, mehtab) gibidir; ay *hilâl* şekliyle sevgilinin kaşlarını çağırıştırır. Ayın hilâl şeklinde oluşu, âşığın çektiği acıların göstergesi olarak belirir. Divan şiirinde göz (çeşm) en baskın biçimde güzellik unsuru olarak görülür. Sevgilinin siyah veya elâ olan gözleri, âşığı büyüler. Bu yüzden gözün cadı, büyücü, öldürücü, mest edici(sarhoş) özellikleri öne çıkar. Gözlerin büyüleyici özelliği, ancak bu kadar etkileyici ve kalıcı bir biçimde ifade edilebilir; Tansel bunu başarabilmiştir, Gelenekten yararlanma budur işte. Geleneği, çağdaş şiire taşımak budur işte!

Oğuz Tansel'in şiirlerinde sevgili, kömür gözlü, esmer, karanfil saçlı (Ayrılık, Mutluluk Peşinde, s. 32, Salkım Söğüt, Mutluluk Peşinde, s. 33; Karagözlü, Karanfil Saçlı, Kara Yazı, s. 34) olarak geçer. *Kara Gözlü, Kara Yazı*'da, "Bir ateş nehri geçer içimden" ve "Umutsuzluk

duvarlarımı döken deniz” dizeleri de özgün söyleyişlerdir. Eski edebiyatta ateş, âşığın içinde bulunduğu acıyı sembolize eder. Sevgiliye duyulan hasret, ateş şeklinde belirir, âşığı yakar. Şairin içindeki acıları, bir ateş nehri gibi düşünmesi; umutlarını yitirdiği yerde, denizin umutsuzluk duvarlarını dövmesi, orijinal söyleyişlerdir.

İğde Ağacı’nda teşhis sanatının yanında, özgün söyleyiş de dikkat çeker: “Yapraklarına özlem türküleri dokunmuş;/ Dalların yıldızlarla konuşur;/ Köklerin bilinmez düşlerde”(Mutluluk Peşinde, s. 47). Bize göre, Tansel bu doğrultuda şiirler yazmış olsaydı, - yazmayı tercih etseydi- daha başarılı ve kalıcı olurdu. Çünkü bu tarz söyleyişlerinde *halis şiiri* (öz, saf şiiri) yakalamış görünmektedir.

Mayku’nun yanında *Yörük Kızı*, hayatın zorluklarını üstlenen kimliğiyle karşımıza çıkar:

“İki büklüm, yumula yumula yollarında/ Geç kalmış göçmen kuşlar misali. / Tavşan yüreklim, dualar boş,/ Uzanmaz yere göklerin eli” (Mutluluk Peşinde, s. 25).

Korku ve umutsuzluk karşısında söylenen “Uzanmaz yere göklerin eli” ustaca ve özgün bir söyleyişle Yörük Kız’ın ruh halini ortaya koyar. Göktepe’den yola çıkmış olan Yörük Kızı’nın gözlerinde korku ve sırtında yükü vardır: “Saçları dağ, elleri kekik kokar;/ Sakız satar bulgurla, unla”. Yörük kızının bir endişesi vardır: “Korkarım, yol keser elin soysuzu”. *Çoban ile Kızı* şiirinde, günlük hayatta karşılaşılan sosyal sorunlara, yoksulluğa, sağlığa göndermede bulunur: “Babam, ağır hasta şaşırp kaldık/ Doktor açlıktan bulmuş dedi,/ Yemeliymiş kuvvetli yemekler,/ Ciğerleri yara olmuş,/ Yokmuş hastanede yer” (Mutluluk Peşinde, s. 22).

Oğuz Tansel, şiirlerinde ikilemelere geniş ölçüde yer verir. Bunun en çarpıcı örneği, *Çakıl Taşları* şiirinde görülür: Işıl ışıl, salkım salkım, mışıl, mışıl, küme küme, dizi dizi, yan yana, ayak ayak, doya doya” (Mutluluk Peşinde, s. 26). *Doğa Üstüne* (Mutluluk Peşinde, s. 57-58). Gün gün, mevsim mevsim, pul pul, renk renk, damar damar, altın altın, yaprak yaprak, cıvıl cıvıl, dalga dalga. Şair, yerel söyleyişlere bağlı kalarak şiirlerinde mavi’yi mavu, Toros’u Torus, üveyik’i öveyik şeklinde kullanır.

Masal atası diye nitelenen Oğuz Tansel, *Yollar* şiirinde, bizi masalsı bir anlatımla kucaklar: “Nice yıllar geçmiş akli karalı;/ Erkekçe adım ister yıldız tarlası,/ Az gitmişler, uz gitmişler yol, yol;/ Dere tepe düz gitmişler dağ, dağ;/ Yolun başındayız hâlâ,/ Koyulun yollara yollara” (Mutluluk Peşinde, s. 37), söyleyiş olarak da Halk şiiri tarzında olan metin, masal havasında tekerleme ile beslenir.

Şairin şiirlerinde *yurt sevgisi*, görülür: “Canımız kurban bu yurda; /Mutlu günler doğdu doğacak” (Mutluluk Peşinde, s. 42). *Yurdum I- II* ‘de “Bu yurt bizim/ Göz kırpmadan ölebiliriz uğrunda” (Mutluluk Peşinde, s. 65). “Bu yurdun öz sahibiyiz/ Tertemiz yüreğimiz pak” (Mutluluk Peşinde, s. 66).

Halk bilimci olan şair, türkülere bağlılığını *Masal Dünyası*’nda şu şekilde dile getirir:

“Bir halk türküsünde kaybederim kendimi/ Bir masal dünyasında yaşar,/ Bir halk türküsünde bulurum seni” (Mutluluk Peşinde, s. 46).

Oğuz Tansel’in *tabiat*’ı duyarak içten anlattığı en güzel şiiri *Uyanış*’tır. “Ana duygularla kabarmış toprak;/ Yaprak yaprak var olmanın sevinci./ Badem çiçeklerinin dokusunda/ Uyanıyor kuşlar tomurcuklarla.” (Mutluluk Peşinde, s. 51). Doğa sevgisi ve yaşama sevinci *Doğa Üstüne* şiirinde de vurgulanır: “(…) Dağlarda duman duman orman/ Asmada salkım salkım, başakta altın altın/ Yaşamının sevinci tutmuş elleri/ Gök bundan mavi, denizler bundan” (Mutluluk Peşinde, s. 57).

Onun *mavi* rengi çok sevdiği görülür. *Mavi Boğaz* şiirinde: “Kuş mavi, ağaç mavi/ Dağ mavi, aşk mavi/ Dünya mavileşmiş burada/ Mavi türküler aklımda” (Mutluluk Peşinde, s. 88).

“Bir gün ölüvermek ağır yasa” dizesinde ölüme değinen şair, “Ömrümüz ağaçlarıncinden kısa” (Yitirdiğimiz Yasa, Mutluluk Peşinde, s. 115) dizesiyle, yaşama

sevincini, hayata bağlılığını ifade eder. Bu güzelliklerden yararlanmasının sınırlı oluşuna işaret eder. Bu da bizi, Cahit Sıtkı'nın *Gün Eksilmesin Pencereden* "Her mihnet kabulüm, Yeter ki gün eksilmesin pencereden" dizelerini çağırıştır. Bunun yanında, *Yitirdiğimiz Yasa* şiirinde "El ele versek artar gücümüz" dizesiyle dayanışma içinde yaşamamızı arzular. "Savunmak özgürlüğü, barışı, kutsamak emeği" dizesi onun hayat felsefesine uygun düşer (Hasan Hüseyin, Mutluluk Peşinde, s. 131).

Umut onun şiirlerinde mavileşir. O, şiirinde seviyi, özgürlüğü ve barışı yüceltir. (Mutluluk Peşinde, s. 133). Oğuz Tansel'in şiirlerinde çocuklara sevecen yaklaştığı görülür. *Çocuklar* şiiri, dünya çocuklarını kucaklar:

"Çocuklar; arakesti oynarlar çayırılıkta,/ Cıvıldaşırlar on yüz milyon dünyayla/ Güneşi bölüşürler, kırlangıçlar benzeri, elmaca/ Ayçiçeğince doldurup ceplerine yıldızları, / Mor bulutları göl yaparlar, ırmak ederler" (Mutluluk Peşinde, s. 136). "Çocuklar çoğaldıkça kötüler azalır" (Tekerleme, Mutluluk Peşinde, s. 148) diyen şair, onlardan umutludur. "Kısacık, kesecik gün gün yıllarda, tezce/ Büyüyün, kayınların üstünde yürüyün/ Elinizi çabuk tutun çocuklar,/ Mavi bulutları kanat yapın ayaklarınıza" (Mutluluk Peşinde, s. 149).

Oğuz Tansel'in şiirlerinde *sevi* sıkça geçer. Onu, mavi, kındam, barış, özgürlük, ürün kelimeleri takip eder. "Özgürlük, barış, kardeşlik/ En köklü, en soylu yasa" (Bilinç Işığı, Dağı Öpmeler, s. 101). *Diken Özlemiş* şiiri, onun düşünce dünyasını, hayata bakış tarzını ortaya koyar. *Hareket ve canlılık*, onun ruhuna sinmiştir. Hareketi, evrensel barışı ve sevgiyi en soylu yasa olarak görür. Oğuz Tansel'in şiirlerinde hep hareket, canlılık vardır. *Çağrı I* şiirinde eylem bildiren sözcükler öne çıkar: yürü-, öğret-, uç-, büyü-, koş-, aç-, düşün-, yap-, bat-, doğ-, bil-. (Ölemez Diken, Mutluluk Peşinde, s. 114). "Devinim evrensel yasa; /Sizin olsun durağanlık/ Var eden her iyiliği,/ Güzelliği ellerimiz" (Dağı Öpmeler, s. 66).

Maddiyatı önemsemeyen şair; "Be kansızlar, apartman, ev/ Mal mülk, eşya dizi dizim/ Hepsi de sizlerin olsun;/ Toprak, hava bize yeter" der (Dağı Öpmeler, s. 66). Alın terini, emeği esas alır. Onunla elde edilenle yetinir.

Abdal Musa 3 şiirinde hayat felsefesini dile getirir: "... Bir görürüz insanları,/ Her varlığa bir bakarız;/ Kin, küfür bulunmaz bizde /Evren, var olmuş sevgiyle." (Dağı Öpmeler, s. 70)

Işınlı Süpürge şiirinde, ideolojisini sert bir dille ortaya koyar: "Çöpten değersiz süprüntü sürülerini/ Bölüşme bilmeyen kabak kafaları,/ Sevgi, sevi bilmeyen erdemsizleri,/Açlığı, sayrılığı sözcüklerden, / Yüreklerden söküp atalım kafalardan" (Dağı Öpmeler, s. 73).

"Başarı için örgütlenmek gerek / Mutluluksa ereğimiz savaştan geçer" (Dağı Öpmeler, s. 74).

Orta Doğu'da yaşananlardan olumsuz etkilenen şair, duygu ve düşüncelerini şöyle dile getirir:

"Yavrusuna dönemeyen Memetlerim/ Ömrümüze düştü çığ/ Silahlara da düşecek bir gün/ Köyler silindi haritadan/ Hadi çoban çal kavalını/ Çiçeklensin dillerimiz"(Dağı Öpmeler, s. 76).

Savaşa hayır diyen şair, *barışı ve sevgiyi* öne çıkarır: "Çalışan bilekler işleyince:/ Hele de sevi dolu yürekler,/ Barış yazılır gökyüzüne;/ Barış içinde olmalı evren./ Doğmak da, ölmek de, dostlukla/ Var olmanın soylu yasası:/ Barış, Sevi. Barış, Sevi. Barış..." (Dağı Öpmeler, s. 78).

Rabbena Hep Bana şiirinde çıkarıcı grupları taşlar: "Deveyi hamuduyla Rabbena:/Şirket, banka kurtar, KİT'leri sat/ Rabbena hep bana, nah sana" (Dağı Öpmeler, s. 83). *Wilhelm Tell*'de sosyal taşlamayı sürdürür: "Karaborsa, istifçilik, yağma;/ Zorbaca rüşvet şişinmeleri,/ Büyük başlarca örtüp şahlanırl!/ Küllenir gözler, göller sular" (Dağı Öpmeler, s. 86).

Geçiminin temin etmek için gurbete giden ve işçi olarak çalışan emekçilerin durumunu *Gurbetçiler* şiirinde dillendirir: “Konya’dan kesilir işçi bileti:/ Manisa’ya, Aydın’a, Adana’ya.../ Tarlalarda ataların alın teri/ Tütünler çapa ister, bağlar çapa./ Kaç kuşak eridi bu yollarda /Oğullarımız bizden sonra! /Telli turnam, nazlı turnam oooy! /Neye yarar bu güçlü kollar” (Dağı Öpmeler, s. 89)

Sonuç

Sonuç olarak Tansel’in şiirlerinde, halk kültür ve geleneğinden yararlandığını söyleyebiliriz. Konumu itibarıyla “toplumcu gerçekçi” çizgide görülür. Geleneğe bağlı kalan şair, şiirlerinde sade bir dil kullanır. Sosyal olaylara yabancı kalmaz, insan- doğa bağlamında duygu ve düşünce yoğunluğunu *Dağı Öpmeler*’ de dile getirir. Siyasete yabancı olmayan Tansel’in politik duruşu, *Gözünü Sevdğim* kitabındaki şiirlerine de yansır.

Onun şiirlerinde ana kaynak -hareket noktası- halk kültürü ve masallardır. Kimi şiirlerinde masal formatını görmek mümkündür. Oğuz Tansel, toplum gerçeklerini şiire sokar; toplumsal gerçekçilik noktasında şiirlerini yoğurur. Kişi yerine toplumu öne çıkaran ‘yeni şiir’den yanadır. Yeni şairlerin hayatla iç içe ve umutla dolu olduğunu, geleceğe ışık tuttuklarına inanır. Şaire göre, “İleri sanat gerçekçi, devrimcidir, toplumun sorunlarına ilgi gösterir. Yenilik, sanat yapısının biçiminde, konusunda değildir. Toplumun yapısında var olan, onu daha ileri bir duruma götüren, dünya görüşü”dür. Tansel, sanat eserine millilik özelliğini kazandıran öğelerin dil ve ruh olduğu düşüncesindedir (Türk Sanatı, 1958, s.7).

Konuya tematik biçimde bakmadığımız için, gelişmiş güzel değinmelerle yetindiğimizi belirtmemiz yerinde olur. Folklorlardan yararlanan şair, sade bir dil kullanır. Anadilin inceliklerinin en iyi, masallarla verilebileceğine inanır; bu yüzden masala önem verir; şairliği masalcılığıyla birlikte belirginleşir. O, duygu ve düşüncelerini, modern şiir çizgisinde dile getirir. *Gözünü Sevdğim*’ de evrenselliğe doğru açıldığını belirtelim.

Kaynaklar

- Ateş, K. (1978) “Oğuz Tansel’le”, *Türk Dili*, 321, 505-507.
- Baldıran, G. (2003) “Oğuz Tansel ve Paul Eluard Şiirinde Benzer İmgeler”, *Folklor Edebiyat*, IX (XXXIII), 172-178.
- Durbaş, R. (2003) “Masalci Babanın Şiiri”, *Folklor Edebiyat*, IX (XXXIII), 150-152.
- Gençay, G. (2003) “Şiirimizde Oğuz Tansel Sesi”, *Folklor Edebiyat*, IX (XXXIII), 200-203.
- Güner, G. (1996) “Oğuz Tansel Şiirinin Kaynakları ve Özellikleri”, *Üç Kanatlı Masal Kuşu* (ss. 47-53). Ankara: Ürün Yayınları.
- Öztürk, A. O. (1997) “Oğuz Tansel’in Masal ve Şiirlerinde Mavinin Gizemi”, 9, 17-19.
- Öztürk, Ü. ve Öztürk, Y. (2003) “Anadolu Çınarı Oğuz Tansel”, *Folklor Edebiyat*, IX (XXXIII), 185-187.
- Tansel, O. (1986) *Sarıköz Yolu/Toplu Şiirler*. İstanbul: Yaz Yayınları.
- Tansel, O. (2013) *Dağı Öpmeler*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Tansel, O. (2013) *Mutluluk Peşinde*. İstanbul: Evrensel Basım Yayın.
- Turan, M. (1996) “Oğuz Tansel ve Şiiri”, *Üç Kanatlı Masal Kuşu* (ss. 40-46). Ankara: Ürün Yayınları.
- Türk Sanatı (1958) “Oğuz Tansel Cevap Veriyor”, *Türk Sanatı*, 4 (64), 7.

Oğuz Tansel'in Şiirlerinde Yaşama Sevinci ve Umut

Joy of Living and Hope On Oğuz Tansel's Poetry

Okt. Sibel YILMAZ

Orta Doğu Teknik Üniversitesi

Özet

Ozanlığının yanı sıra halkbilimcisi ve masal derlemecisi olarak da tanıdığımız Oğuz Tansel, Cumhuriyet döneminde yetişmiş önemli kültür adamlarından biridir. 1930'ların ortasında şiir yazmaya başlayan Tansel'in ilk şiirleri *Servet-i Fünûn* ve *Varlık* dergilerinde yayımlanır. Halk kültürü, sanat, edebiyat gibi konulardaki düzyazıları da yine aynı tarihlerde *Halk Bilgisi Haberleri*'nde çıkar. Eserleri farklı dillere çevrilen ve çeşitli ödüller alan Tansel, 1994'teki ölümüne değin edebî üretimini sürdürür. Bu çalışmada Tansel'in şair kimliği üzerinde durulacak ve şiirlerinde birbirini tamamlayan iki kavram olarak karşımıza çıkan yaşama sevinci ve umudun nasıl işlendiği ele alınacaktır.

Anahtar Sözcükler: Oğuz Tansel, şiir, umut, yaşama sevinci.

Abstract

Oğuz Tansel, who is known as a poet, a folklorist and also a fairy tale compiler, is one of the leading intellectuals in "Republic Era". He started to write poems in the 1930s and his poems were published in the journals "Servet-i Fünûn" and "Varlık" in those years. His text on folklore, art and literature were published in "Halk Bilgisi Haberleri" in the 1930s as well. Tansel, whose pieces of art have been translated into different languages and have been awarded, has continued his literature studies until his death in 1994. In this study, Tansel's poetry will have been dwelled on and two notions, joy of living and hope which we see connected to each other in his poems will have been analysed.

Keywords: Oğuz Tansel, poem, hope, joy of living.

Giriş

Edebiyatımızda 1940 Kuşağı olarak adlandırılan şairlerin arasında yer alan Oğuz Tansel, şiir yazmaya Cumhuriyet Türkiye'sinin kuruluş yıllarında, 1930'ların ikinci yarısında başlar. İlerleyen yıllarda hem ülkemizde hem de dünyada meydana gelen sosyal ve politik gelişmelerin etkisiyle şiir yazar Oğuz Tansel'de doğa-insan ilişkisi, yaşama sevinci, barış, savaş karşıtlığı, umut, özgürlük, dünya halklarının kardeşliği ve eşitliği, emeğin yüceltilmesi gibi temalar ön plandadır. Bu temaları özgün bir dil anlayışıyla işleyen Tansel'in şiirlerinde belli bir bütünlük olduğu dikkati çeker.

Yaşama Bağlı Bir Şair: Oğuz Tansel

Oğuz Tansel'in *Savrulmayı Bekleyen Harman* (1953) ve *Gözünü Sevdığım* (1962)¹ isimli şiir kitaplarındaki bazı şiirleri doğrudan yaşama sevinci ile ilgiliyken bazıları da şairin yaşama bağlılığını yansıtan dizeleri içerir. Toprakta çalışan insanların tasvir edildiği “Adamlar” şiirinde geçen “Yaşamak için geldik dünyaya, / Yaratabiliriz iyiyi, güzeli” (Tansel, 2013a: 17) dizeleri şairin yaşama bakış tarzını dile getiren bir manifesto gibidir. Dünyadaki bütün insanların bir araya gelerek dünyayı güzelleştirebileceğine inanan şair, tüm insanlığı kucaklayarak yerelden evrensele ulaşmış olur.

“Uyanış” şiiri de doğrudan yaşama sevinciyle ilgilidir. Şair yalnızca var olduğu ve doğadaki diğer canlılar gibi varlığını sürdürdüğü için mutludur. Şiirin son dizesinde bütün insanları kucaklama isteğini dile getirir. Oğuz Tansel; insanlar arasında dil, din, ırk ayrımı yapmadan herkese saygı duyar ve şiirini bu felsefe üzerine kurar. Günay Güner’in ifadesiyle söylersek o, “*Türk insancılığının (hümanizm) düşün mimarlarından*” biridir (2009: 18). Şiirlerinde insanî değerleri ön plana çıkaran şair; insanı düşündüren, umut verici şiirler yazar. Onun yaşamı hep iyi yanından görmesinde masal türüyle ilgilenmesinin payı büyüktür. İyimserliği yazdığı masallara da yansımıştır.

Oğuz Tansel, içinde yaşadığı dünyayı “masal dünyası” olarak adlandırır. Bu dünyayı yaratanların başında çocuklar gelir. Savaş ortamının yansıtıldığı “Harp Çocuğu” şiirinde savaş temasını işlerken çocukların yaşama sevinçlerinin ellerinden alındığına dikkat çeker. Oğuz Tansel için çocuklar umudun biricik dayanağıdır. Bunun en güzel ifadesi “Çocuklar” şiirinde geçen “*Sizin dünyanız güzel/ Bizimki değil çocuklar*” (s.70) dizeleridir. Yine “Çocuklar” adını taşıyan başka bir şiirde çocuklara “*Çocuklar; geleceğin yozlaşmayan çekirdeği,*” (s.136) diye hitap eder. Uzun bir şiir olan “Tekerleme” de ise çocuklara seslenir ve eğer birlik olurlarsa dünyayı güzelleştirebileceklerini söyler. Görüldüğü gibi Oğuz Tansel’in şiirlerinde çocuk, yaşama sevinci ve umudu besleyen bir imaj olarak karşımıza çıkar.

“Saat On Bir” şiirinde masal dünyasını tasvir eden Oğuz Tansel, “seven ve yaratan kişilere selam” vererek yaşama sevinci ve umut temalarını bir arada işler. Kötülüklerin unutulduğu, umudun yeşerdiği bir saatte şair şu dizeleri yazar:

Yaratılmış dünyaların en güzeli

Dirlik, düzenlik rüzgârları eser.

Aşk ve emekle yağrulmuş harcı,

İnsanlar arınmış günahlarından

Arılar gibi çalışkan, biliyorlar sevmeyi (s. 29).

“Selam” şiiri Oğuz Tansel’in şiir anlayışını en iyi yansıtan örneklerden biridir. Toplumcu gerçekçi edebiyat anlayışının etkilerinin görüldüğü bu şiirde dünya halklarının özgürlüğü ve eşitliği savunulurken savaşlara ve yoksulluğa rağmen iyi bir yaşamın yaratılabileceği inancı korunur. Şair, şiir yoluyla bu umudu taşıyan herkese selam gönderir. Şair, yaşama sevincini dile getirirken coşkulu bir anlatıma başvurur. Oğuz Tansel’in öyküleme tekniğine başvurduğu uzun şiirleri de vardır. Bunlardan biri olan “Mutluluk Peşinde” üç bölümden oluşur ve şairin daha iyi bir dünya kurma özlemini ifade eder.

Doğayı çok seven bir şair olan Oğuz Tansel’in şiirlerinde doğanın kendisi başlı başına bir sevinç ve mutluluk kaynağıdır. Doğayla bütünleşme isteğini ifade ettiği “Kavak Ağacı” şiirinde doğadaki canlılığın ve üretkenliğin şairi nasıl mutlu ettiğini görürüz. “Doğa Üstüne” şiirinde ise doğaya bir panteist gibi yaklaşır ve kendini diğer canlılardan ayrı düşünmez. Bu evrenin bir parçası olmaktan mutludur. Doğaya ait izlenimlerle başlayan bu şiirin sonunda yine insana yönelme söz konusudur. “*İnanmış yüzlerde umut dalga dalga/ İnsanlarla ne güzel yeryüzü*” (s. 58) dizeleri şairin doğayla insanı ayrılmaz bir bütün olarak gördüğünü gösterir.

¹ Oğuz Tansel’in toplu şiirleri 1986’da *Sarıköz Yolu*, 2005’te ise *Mutluluk Peşinde* adıyla yayımlanmıştır. Bu çalışmadaki alıntılar –*Dağı Öpmeler* kitabından yapılan alıntılar hariç- *Mutluluk Peşinde* kitabından yapılmıştır.

Şaire yaşama sevincini duyumsatan varlıkların başında kadın gelir. Bu yüzden onun şiirlerindeki aşk temasını umut ve yaşama sevinci temalarından ayrı düşünemeyiz. Şairin birçok şiirinde karşımıza çıkan kadın olan Mayku, “manaların en güzeli” ne sahip olduğu için mutluluk kaynağıdır. Şairin 1951 yılının gelişini kutlamak için yazdığı “Yıl-Başı” şiirinde de yaşama sevinci kadın imajıyla bütünleşir.

Oğuz Tansel’de yurt bilinci gelişmiştir ve yurt sevgisi şaire yaşama sevinci katar. “*Canımız kurban bu yurda; / Mutlu günler doğdu doğacak*” (s. 42) dediği “Günler” şiiri; hayatın döngüsel bir akışa sahip olduğunu, kötü günlerin ardından iyi günler geleceğini ve akışın böyle devam edeceğini anlatır. Şairin yaşadığı coğrafyayı ve insanını sevmesi onun geleceğe daima umutla bakmasına neden olmuştur. Bu durum şairin toplumcu yanıyla da örtüşür.

“Canım Dünya” şiirinde yaşama bağlılık teması taşlama nazım türünde işlenir. Şairin ironik bir dille kaleme aldığı bu tarz şiirlerde Garip hareketinin etkisi görülür. Oğuz Tansel, 1940’larda şiir yazan birçok şair gibi tema, dil ve söylem düzeyinde Garip şiirine yaklaşır. Bu tarz şiirlerden biri olan “Yozlaşma”, insanı özünden uzaklaştıran sisteme karşı bir serzeniştir. Şaire göre eğer insan kendi değerinin farkına varırsa elinden alınan umudu, özgürlüğü ve barışı yeniden kazanabilir.

Umudun Şairi: Oğuz Tansel

Umut kavramı Oğuz Tansel şiirinin önemli öğelerinden biridir ve “Cam Tozu” şiirinde geçen “*Giden gün bizden değil/ Doğan güne gülerim*” (s. 67) dizeleri şairin her yeni günle birlikte umudunu tazelediğini gösterir. Umut teması *Gözünü Sevdığım* kitabında yer alan “Yitirdiğimiz Yasa” isimli bölümde sıkça karşımıza çıkar. Buradaki “Mutluluk Peşinde”, “Hastanede”, “Çağrı I”, “Çağrı II” ve “Yitirdiğimiz Yasa” şiirlerinde dünyayı daha güzel bir yer hâline getirme umudu ortaya çıkar. Şair okuruna “insan, elinin değdiği her şeyi güzelleştirebilir” mesajını vermektedir. Masalsı bir atmosfere sahip “Mutluluk Peşinde” şiirindeki “*Dünyamızı çevirmek için cennete/ El ele verip cümle yaratık/ İleteceğiz yeryüzüne*” (s. 101) dizeleri ütöpik bir dünya yaratma arzusunu yansıtır. “Yenidünyalı Yerli Halklar” şiiri de bu bağlamda okunabilir.

Umut sözcüğü Oğuz Tansel’in şiirlerinde sıkça kullanılır. “Sevgi balı”, “çiçeğe duran umut”, “tadından yenmeyen dünya”, “canım dünya”, “yaşamak özlemi”, “umut yıldızları” gibi kelime grupları ise yaşam sevincini imleyen dil öğeleri olarak karşımıza çıkar. Şairin farklı bağlamlarda kullandığı ve kendi ürettiği bir sözcük olan “kındam” da umudu çağrıştırır. “*Kındam çoğalmada, yıldız harmanı*” (s. 40) diyen şair, *Dağı Öpmeler* kitabında kındamla ilgili on iki şiir yazar. Daha önce “masal dünyası” diye adlandırdığı dünyasına *Dağı Öpmeler*’de “kındamlı yaşam, kındamlı evren” ismini vermiştir.

Oğuz Tansel’in şiirlerinde doğa betimlemeleri ve renkler de karşımıza çıkar. “Oğuz Tansel’in Masal ve Şiirlerinde Mavinin Gizemi” yazısında Ali Osman Öztürk, Oğuz Tansel’de mavi renginin sembolik anlamlarına ve neleri çağrıştırdığına değinmiştir (2002: 6-7). Buna göre mavi; “sevgi, umut, dostluk, sevinç, soyluluk, bağımsızlık” gibi anlamlar yüklenir (s. 7). Şair, kelimelere asıl anlamlarının dışında sembolik anlamlar vererek kendi şiir evrenini yaratmıştır.

Şairin az da olsa karamsarlığa kapıldığı görülür. “Salkım Söğüt” şiirinde “*İnsanın insan elinden çektiği, / Ağacım dert oturdu yüreğime*” (s.33) diyerek ağaca derdini söyler ve insanlardan yakınır. “Kara Yazı” şiirinde ise karamsarlıktan umuda geçiş söz konusudur. İnsanlığın Kerem ile Aslı’dan beri süregelen kara yazısından bahseden şair, son bentte umudu müjdeler:

Bu dünyanın terazisi düzelir

Kara yazılar ak olur bir gün

Karanfil saçım, başka mayalar söyle

Zengin, kara gözlerinde güler hayat

Pırıl pırıl günler, insanlar el ele (s.34)

Oğuz Tansel, “Dünya Hali” ve “Ölemez Diken” şiirlerinde umudu körelten ölümden bahseder. Yaşamın güzelliği karşısında insanın ölümlü bir varlık olduğu gerçeği hatırlatılır. Ölüm dışında savaş, emeğin sömürülmesi, zorbalık ve eşitsizlik de şairin yaşam sevincini azaltan unsurlar olarak karşımıza çıkar.

Dağı Öpmeler Kitabında Yaşama Sevinci ve Umut

Oğuz Tansel’in ölümünden sonra yayımlanan *Dağı Öpmeler* (1999) kitabı tematik bütünlüğe sahip şiirlerin bir araya getirildiği belli bölümlerden oluşur. Örneğin “Antalya Dolayları” bölümünde Antalya ve Akdeniz coğrafyasına ait izlenimler mitlerin ve efsanelerin ışığında anlatılır. Bu şiirlerde arka planda da olsa yaşama sevinci dile getirilir:

Mutlu bir evrende, savaşız,

Yürekte tomursun yaşama sevinci,

Geleceğin gerçek iyeleri

Gözlerde barışıklık özlemi

Yarışsa: kardeşlikte, sevgide... (Tansel, 2013b: 24)

Oğuz Tansel şiirinin düşünce zemininde Bektaşî kültürünün izleri vardır. “Abdal Musa” şiirinde şair, “temelli insancıl yasa” dediği yaşam felsefesini açıklar: “*Elin tek, Dilin pek, Belin berk*” (s. 69). Şair, bazı şiirlerinde buradaki gibi kendi deyimiyle “insancıl yasayı” ya da “var olmanın soylu yasasını” dile getirir. Bu yasanın değişmez maddeleri umut, barış, sevgi, özgürlük, kardeşlik ve eşitliktir. Sevi sözcüğünü kullanmayı seven şair, sevgiyi yüceltir. “Assos’lu Çoban” şiirinde “*Bir istesek cennetleşir yeryüzü!*” (s. 57) diyerek tekrar insana vurgu yapar.

Dağı Öpmeler’de savaş temi ön plandadır. Buradaki “Savaşa Hayır” bölümü bu temanın ele alındığı şiirlere ayrılmıştır. Bazı şiirlerde insan emeğinin sömürülmesi karşısında şairin yaşama sevincini yitirdiği görülür. “Nedenli Karanlık” şiiri buna örnektir:

Şirazesı fırtmı ş toplumda

Yaşamak, zorun zoru kartalca;

Kırabilmek kolçaklı kuşatmaları,

Geçirip başından aşağı

Değirmen taşını omzunda taşımak (s.87)

“Usa Saygı” şiiri, daha önceki kitaplarda yer alan ve ütöpik dünya yaratma özlemini yansıtan şiirlerle aynı paraleldedir. Burada dünya cennete benzetilerek bütün insanların birlikteliği ile yaşama sevincinin artacağı düşüncesi ifade edilir. “Umulu Gece”de “*umut, hiç batmayan bir güneş*” (79) iken şairin kızları Çiğdem ve Aysıt Tansel için yazdığı “Uğurlama” şiirinde umut, yine çocuklara bağlanır: “*Biter bir gün bu düzensizlik, / Ellerinizle kurulacak düzen, dirlik*” (s.99).

Sonuç

Koca bir imparatorluğun yıkılıp yeni bir devletin kurulmasına, bir halkın özgürlük mücadelesine, savaşımlara ve askerî darbelerle tanıklık etmiş bir kuşağın üyesi olmasına rağmen Oğuz Tansel; yaşama sıkı sıkıya bağlı biridir ve şiirlerinde iyilik, güzellik, kardeşlik, eşitlik ve özgürlük gibi değerleri savunmuştur. Edebiyatımızda toplumcu gerçekçi şiirin önderi olan Nazım Hikmet gibi en kötü olaylar karşısında bile umudunu ve iyimserliğini yitirmemiş, yaşam

felsefesini ortaya koyan şiirler yazmıştır. Onun yaşam karşısındaki bu tavrı yaşadığı dönemi aşan bir şiir anlayışı yaratmasına neden olmuş ve edebiyat tarihimizde özgün bir yer edinmesini sağlamıştır.

Kaynaklar

- Güner, G (2009) “Oğuz Tansel’in Şiirlerinde Özgün Yapı ve Şiir-Masal İlişkisi,” *Ankara Edebiyat*, 18, 18-19.
- Öztürk, A. O. (2002) “Oğuz Tansel’in Masal ve Şiirlerinde Mavinin Gizemi,” *Cumhuriyet Kitap*, 624, 31 Ocak, 6-7.
- Tansel, O. (2013a) *Mutluluk Peşinde*. İstanbul: Evrensel Basım Yayın.
- Tansel, O. (2013b) *Dağı Öğmeler*. İstanbul: YKY Yayınları.

ANILAR

Amcam Oğuz Tansel

My Uncle Oğuz Tansel

Prof. Dr. Abdullah Uz TANSEL

Baruch College City University of New York

Özet

Amcam Oğuz Tansel'in benim yaşamımda çok özel bir yeri vardır. Çok da yakındık birbirimize. Amcamı, konuşma, düşünme, sorgulama ve davranış biçimiyle hep örnek aldım. Okuma ve öğrenme sevgisini ondan öğrendim. Benim yaşam yolunda ulaştığım yerlere hep amcam rehberlik yaptı. Önümde böylesi mükemmel bir örnek bulduğum için kendimi çok şanslı sayıyorum ve amcama minnettarım.

Abstract

My uncle occupies a very special place in my life. We were very closely associated. I always took him as an example in speaking, thinking, questioning and behaving. I developed my fondness for reading and learning through him. It was always my uncle who guided me to the stages I attained of my life. I consider myself very lucky for finding such a perfect example to follow before me and I am grateful to my uncle.

Amcam Oğuz Tansel

Amcam Oğuz Tansel değerli bir yazın ustası, ozan, masal derleyicisi, halkbilimci, düşünür, çevreci, sanat dostu ve eğitimci ve öğretmendi. Amcamın bu yanlarını ilerde ayrıntılı olarak ayrıca yazacağım. Bu kısa yazımda amcamla ilgili çocukluk ve gençlik yıllarımdan bazı anılarımı sizlerle paylaşmak istiyorum.

Yaşamımın ilk on bir yılını Meyre Köyünde geçirdim. Üniversiteyi bitirene kadar da yazları köyde olurdum. Meyre, Konya ilinin Bozkır ilçesine bağlıdır. Bütün ailenin doğup büyüdüğü köy. Yaz aylarında okullar tatil olunca amcam ailesi ile birlikte köye bizi ziyarete gelirdi. Uzunca bir süre birlikte kalırdık. Amcamın oğlu Ülkün ve kızları Çiğdem ile Aysıt benden büyük oldukları için bana ağabeylik ve ablalık yaparlardı. Amcam Oğuz Tansel ve ailesi ile yakınlığım küçük yaşlardan başlar ve çok derindir.

Evimiz iki katlı, geniş ve ferah. Arkada tepeye doğru uzanan büyük bir bahçesi vardı. Helikli ve çakıllı bir toprağı mevcuttu. Badem, elma, erik, armut ağaçlarıyla doluydu. Evden arka bahçeye merdivenle inilir, inince sağ tarafta bol güneş alan ince kumlu düz bir alan vardır. Burası salatalık yetiştirmeye elverişlidir ve Haziran ayında turfanda salatalıklarımız erkenden çıkardı. Bahçenin kenarında büyük bir ceviz ağacı vardı. Amcam bu ağacın altında sıcak kum banyosu yapardı. Vücudunu ceviz yaprakları ile kaplar, üzerini de güneş altında kavrulmuş kumlarla örterdik. Ben de başında şemsiyenin altında oturdum. Amcamla sohbet ederdik. Bana okuduğum kitaplardan masalları tekrar anlattırırdı. Beni zevkle dinler, ben de masalları en ince ayrıntılarına varıncaya kadar büyük bir hazla anlatırdım. Kitapları defalarca okuduğumdan sanki satır satır ezberlemiş durumdaydım. Masallardaki kişiler ve olaylar üzerine sorular sorar, yorumlar da yapardı. Benim yorum yapmamı incelikle ve bilerek sağlardı.

Köyümüzde romatizmadan, eklem ve kas ağrılarından muzdarip olmayan çok az insan vardır. Bizim ailenin de bu konuda istisnası yoktur. Amcam, babam ve ben de dahil olmak üzere bu ağrılardan çok çektik. Kum banyosunun iyi geleceğini düşünürlerdi. Hem amcam, hem de babam yazları kum banyosu yaparlardı. Kum banyosunun, neden iyi geldiğini yıllar sonra sağlıkla ilgili okuduğum kaynaklardan öğrendim. Yine bu arada romatizmanın vücuttaki yangıdan oluştuğunu, bunu da yaşam biçiminin ve tükettiğimiz besinlerin tetiklediğini öğrendim. Biz o zamanlar nedeninin soğuk ve üşüme olduğunu düşünür, evde herkesin ayağına bir terlik takardık. Amcam da evine gittiğimizde hemen bir terlik tutuştururdu. Ne yazık ki bu bilgileri geç öğrendiğim için ne amcama ne de babama söyleme fırsatım olmadı.

Amcam bana çok kitap getirir, zaman zaman da gönderirdi. Kitapların bir kaç sayfasına mavi bir kutu içinde “Oğuz Tansel” ismi yazan mührünü basardı. Bu kitapları hala saklarım. Köyde uzun yaz günlerinde okul da olmadığı için kitapları döne döne okurdum. Hepsini de ezbere bilirdim. Hiç şaşmadan tekrar anlatırdım.

Sanırım 1958 yılı idi. Demokrat Partinin Vatan Cephesi kurduğu yıllar. Radyodan Vatan Cephesine katılanlar her gün öğleden sonra uzun uzun okunurdu. Ben de bunları bizim evdeki köyün tek radyosundan ne olduğunu anlamadan, bilmeden dinlerdim. O yaz amcamlar yine bizdeydi. Ağustos ortalarında Ülkün Abim’le bir projeye başladık. Bizim bahçede (maket) bir Vatan Cephesi lokali açacaktık. Önce kibrit kutularından kerpiç kestik. Arkasından havuzun başında, koca badem ağacının dibinde inşaata başladık. Tek katlı, çatılı, önünde bayrak direği bile olan lokali yaptık. Büyükler de bize katıldı ve açılışı yapıldı. Amcam bir konuşma yapıp kordelayı kesti; bunun bir Aydınlanma Cephesi lokali olacağını anlattı. Cepheleşmenin değil hoşgörünün, aklın ve bilimin doğru yol olduğunu söyledi. Bu cepheleşmelerin bizi nerelere getireceğini ne ben küçük aklımla, ne de büyükler kestirebilirdi. Büyükler elbette acı ve karamsarlık içindeydi. Amcamlar Ağustos sonuna doğru köyden ayrıldı, Konya’ya döndü. Benim her sabah uyanınca ilk işim Vatan Cephesi lokalini ziyaret etmek olurdu. Eserimize bakmak bana haz ve gurur verirdi. Ekim ortalarında havalar soğudu, çiğ inmeye başladı. Bir sabah gittiğimde bizim lokal çökmüştü. Çiğ’e dayanamamıştı. O günkü üzüntüm hala yüreğimde. Her şeyin sonlu olduğunu nereden bilebilirdim ki?

Amcam bir iletişim ve sohbet ustasıydı. Küçükle küçük olur, büyükle büyük sohbeti yapardı. Konya Erkek Lisesi’ne başladığım yıl, Eylül’den Kasım’a kadar iki ay amcamlarda kaldım. Akşam sofrası kurulunca amcam sofranın baş köşesine, karşısına da Kalbiye Yengem otururdu. Beni de yanına oturturdu. Her akşam iki kadeh rakısını masa sohbeti ile içerdi. Bana şarap verirdi. Yeğenim senin için rakı erken derdi. Ben de tadına alışık olmasam da şarabı içerdim. Tabağımdaki yemekleri seçmeksizin bitirirdim. Halbuki ben o zamana kadar yemek seçerdim. Sohbetinde amcam benim okulda neler yaptığımı, derslerimi anlattırırdı. Günün politik konular da konuşulurdu. Sorularında hep bir öğrenme merakı, hep bir ilginçlik vardı. Amcam Türkçe’yi su akar gibi güzel ve tatlı kullanırdı. Anlattıkları çok açık ve mantıklı bir bütünlük içinde olurdu. Seçtiği sözcüklere, çözümleyici kafasına hayran kalırdım. Ben de böyle olmalıyım, böyle konuşmalıyım diye içimden geçirir, amcamı hep örnek alırdım.

Sanırım ilkokul dördüncü veya beşinci sınıftaydım. Benim çok kitabım vardı, ama sınıf arkadaşlarımla okuyacak kitapları yoktu. Okul kitaplığı da pek fakirdi. Amcamın “Altı Kardeşler” adlı masal kitabı bu yılda yayınlandı. Postaneden kolilerle Altı Kardeşler’i amcam bütün köy okullarına gönderirdi. Orada öğretmenler kitapları çocuklara satar, paraları toplardı. Satılmayan kitaplarla birlikte amcama gönderirdi. Kitaplarını böyle satmak amcam için büyük külfetti. Ancak köy çocukları için bulunmaz bir nimetti. Belki de bir çok köy çocuğunun yaşamında aldığı tek kitaptı Altı Kardeşler. Sonra “Yedi Devler” adlı masal kitabını da aynı biçimde bütün köy çocuklarına ulaştırdı.

Liseyi bitirmiş, ODTÜ İdari İlimler Fakültesinde okuyordum. 1970’in Temmuz ayında amcam bir misafiriyle köye geldi. Bir gün ciple Çarşamba Çayının çıktığı Aygır Dağına gitmek için yola düştük. Bağ yolundan Dere Köyüne doğru tırmanıyoruz. Köy çıkışında Gavur Asarı (Hisarı) tepesi var. Tepe taşlık olduğu için Gavur Asarı ismini almış. Burada bir hisar olduğu düşünülüyor. Arkeolojiye zaten çok meraklı olan amcam buranın arkeolojik bir alan olduğunun

bilincinde. Bir de baktık ki tepeden kayalar kırılmış ve yuvarlanmış. Köylülerden biri ev yapmak için taş kırıyor. Amcam cipi durdurdu, taş kıranın kim olduğunu öğrendi. Akşam eve dönünce amcam muhtarı çağırdı. Amcam Gavur Asarı'nın geçmişini ve Pamukta Yatan destanını anlattı: "Orada Pamukta yatan bir hakan vardır. Her ilkbaharda, Nevruzda yatağından çıkar ve benim ülkem dirlik düzenlik içinde mi diye bakar. Ülkesinin dirlik içinde olduğunu görünce tekrar yatağına döner, bu taşları aman kırdırmayın; Pamukta Yatani da rahatsız etmeyin." dedi. Muhtar köylüyle konuştu ve taş kırma durdu. Pamukta Yatan destanını köyde büyüklerinden dinleyerek derleyip bizlere aktarmıştı. Başka vesilelerle de bu destanı amcamdan çok dinlemişimdir. Amcam yalnızca bir entelektüel, ozan, dilci, ve folklor araştırmacısı değil, aynı zamanda doğa dostu, doğaya aşık bir çevreciydi, bir korumacıydı.

Biz yazları köye gidince zevkle Gavur Asarı'na çıkarız. Çevrenin manzarası muhteşemdir. Kilometrelerce ötede Suğla gölü görünür.

Amcam hem kendi eğitimini başlattı, hem de kardeşlerinin eğitimine öncülük etti. İlkokula köyde başladı. Hocası, akrabamız olan Müderris İbrahim Doğan idi. Kendisi Arapça, Farsça, Rumca, Fransızca dahil yedi dil biliyormuş. Amcama Arapça ve Farsça dersler vermiş. İbrahim Hoca amcam için "çok akıllı, ama çok yaramaz" dermiş. Büyük annem naklederdi. Amcam İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesine devam ederken aralarında geçen bir konuşmayı bana aktarmıştı. İbrahim Hoca, amcama şöyle seslenmiş: "Dayızade, birlikte çalışalım, sen bana matematik ve kozmografya öğret, ben de sana Farsça ve Arapça öğreteyim". Bu iki güzel kafadaki öğrenme merakı benim için müthiş bir motivasyon kaynağı olmuştur. Amcam, Cumhuriyet aydınlanmasını, bizzat yaşamıştı. Hem kendisi bu fırsattan yararlanmıştı, hem de bilfiil bu muhteşem dönüşümün içinde çalışmıştı.

Amcam Konya'da liseye giderken küçük kardeşleri Turgut ve Zeki'yi yanına aldı. Böylece, ilkokula başlayan babam çok küçük olduğunu, annesini hep özlediğini anlatırdı. Daha sonra, amcam, Eskişehir'de Çifteler Köy Enstitüsünde öğretmenlik yaparken babamla birlikte bir çok köy çocuğunun Enstitülere girmelerinin önünü açtı. Bu çocuklar, sonra aydın birer öğretmen olarak köylere döndüler. Cumhuriyet aydınlanmasını, bizzat babamda ve arkadaşlarında yaşadım ve gözledim. Babam köyün çocuklarıyla birlikte beni "aklı hür, vicdanı hür, irfanı hür" ikinci kuşak Cumhuriyet çocuğu olarak yetiştirdi. Dünyaya açılmak için yolumu açtı. Bunda Köy Enstitülerinde aldığı eğitimin payı büyüktür.

Amcamın görüşlerine bütün aile güvenirdi ve karar vermeden önce mutlaka ona danışılırdı. Bu durum ailenin ikinci kuşağı için de devam etti. 1967 yılında liseyi bitirirken benim üniversite tercihlerimi birlikte yaptık. Biraz da idealist seçimler yapmıştık. Siyasal Bilgiler Fakültesinin yanı sıra Arkeoloji de vardı seçimlerimiz arasında. O yıllarda ODTÜ, kendi giriş sınavını yapardı. Aysıt İdari İlimler Fakültesini bitirip asistan olarak kalmıştı. Ben de Aysıt Ablam'ı izleyip ODTÜ İdari İlimler Fakültesine girdim. Amcamla hiç aklımıza gelmeyen mesleki alanlara yönelme fırsatını burada buldum.

Amcam Oğuz Tansel'in benim yaşamımda çok özel bir yeri vardır. Çok da yakındık birbirimize. Amcamı, konuşma, düşünme, sorgulama ve davranış biçimiyle hep örnek aldım. Okuma ve öğrenme sevgisini ondan öğrendim. Benim yaşam yolunda ulaştığım yerlere hep amcam rehberlik yaptı. Önümde böylesi mükemmel bir örnek bulduğum için kendimi çok şanslı sayıyorum ve amcama minnettarım.

Amcam Oğuz Tansel üreten, koruyan, yok etmeyen bir yaşam sürdürdü. Geriye güzel ve değerli eserler bıraktı. Anısı önünde saygıyla eğilerek, kendisini çok büyük özlem, sevgi ve takdir duygularıyla anıyorum.

Salkım Söğüt*

Weeping Willow

Prof. Dr. Bruce REIPRICH

Northern Arizona University

Özet

Oğuz Tansel'le yollarımız kesişmemiş ve o benim dünya görüşüme ve sanata bakışıma içten bir ilgiyle yaklaşmamış olsaydı, yaratıcılık yaşamımın ve besteciliğimin ne türlü olacağını kestirmem zor.

Abstract

It is difficult for me to envision what my creative life, my composition of music, would have been like had I not by chance crossed paths with Oğuz Tansel and had he not expressed a genuine interest in my worldview, my artistic viewpoint.

Salkım Söğüt

Yaşamımızı derinden biçimlendiren insanlarla kimi zaman talih eseri karşılaşırız; ya da, onların yaratıcı yapıtlarıyla karşılaşmamızdır belki bizi derinden etkileyen. Yapıtlarıyla o güne değin aklımızdan geçmemiş bir kapı açarlar önümüzde. Eğer Oğuz Tansel'le yollarımız kesişmemiş ve o benim dünya görüşüme ve sanata bakışıma içten bir ilgiyle yaklaşmamış olsaydı, yaratıcılık yaşamımın ve besteciliğimin ne türlü olacağını kestirmem zor. Ortak bir duyarlığın varlığını mı sezdi acaba? 1983 yılıydı. O sırada Pennsylvania eyaletinde oturuyordum. Bir konser öncesindeki konuşmamda, o öğle sonrasında prömiyeri yapılacak olan "Meşe Ağacı" adlı bestemde Walt Whitman'ın "Louisiana'da Canlı Bir Meşe Ağacını Büyürken Gördüm," adlı şiirinden nasıl esinlendiğimi anlattım. Konserden sonra yanıma bir çift yaklaştı. Kızı Aysıt Tansel çevirmenlik yaprak babası Oğuz Tansel'in benim doğa, insan üstüne söylediklerimden mutluluk duyduğunu ve benimle tanışmak istediğini söyledi. Whitman'ın duyarlıklarından pek çoğunu paylaşan bir şair olduğu bana söylenen bu insanın olağanüstü tavırlarından o anda etkilendim. Kısa bir konuşma sonrasında şiirlerini benimle paylaşıp paylaşamayacağını sordu. Özellikle ilgimi çektiği ve hep yeni şeyler aradığım için yapıtlarını bana göndermesi konusunda onu yüreklendirdim. Birkaç ay sonra elime geçecek şiirlerini okuduğumda ne denli derinden etkileneceğimi tahmin edemezdim. "Salkım Söğüt" şiirini tekrar tekrar okuduğumu anımsıyorum.

"Bana da ver sabrından.....Bezgin değilsin yaşamaktan.....İyi insanların düşünüşü azma.....İnsanın insan elinden çektiği/Ağacım dert oturdu yüreğime.....Esmerim boş ver de gel....Özledim seni" dizelerindeki alçak gönüllülük, sabır, ince sevecenlik, bilgelik, evrensel düşünce, başka hiçbir şiirde olmadığı denli içime dokundu. Oğuz'un renkli benzetmeleri, lirizmi, yalınlığı, insan sevgisini, insanın acılarını doğa aracılığıyla anlatışı beni çarptı, etkisi altında ezildim. Sonraki on beş yıl boyunca şiirlerinden en az sekizini besteledim. En sevdiğim beste olan ve O'na doğum günü armağanı olarak göndermek istediğim "Salkım

* İngilizceden Türkçeye Çeviren: Ülkün TANSEL

Söğüt'ü dinleyemedi. Tüm bu müziği yazdığım sırada, daha önce yazdıklarım da hiç olmadığı denli kolaylıkla içimden akan bu müziği yazdığım sırada, O'nu, eşi Kalbiye Tansel'i, kızları Aysıt ve Çiğdem'i Ören'deki yazlık evlerinde ziyaret ettiğim yaz üstüne düşüncelerimi anımsayacaktım. O'nun ve ailesinin bana sunduğu cömertliğin ve sıcaklığın bir eşi yoktu. Her akşamüstü, günbatımında beni deniz kıyısında yürüyüşe götürürdü. Birlikte oturup güneşin batışını izlerdik. Su mavi yeşil parıldardı. İki ayrı dili konuşsak da, değişik yaş kuşağından olsak da, aramızda ortak bir şey vardı: Onun şiirindeki ve benim müziğimdeki öz. Yanımda vakur, dingin, sevecen otururdu. Sanatımız aracılığıyla ve bizi çevreleyen tüm doğaya karşı söze dökülmemiş bir sevinç üzerinden iletişim kurardık. Türkiye'ye sevgim böyle çiçeklendi.

Yıllar sonra, Oğuz'un yaşamının ve şiirinin anıldığı bir gün için yeniden Türkiye'deydim. İstanbul'dan Ankara'ya Aysıt'la yolculuk yaptık. Birçok bakımdan Oğuz'a benzeyen oğlu Ülkün'ü tanımaktan mutlu oldum. Otobüsteyken Aysıt yolculardan birisine şair Oğuz Tansel'in kızı olduğunu söyledi. Hemen babasının şiirlerinden yanında olup olmadığını sordular. Kısa sürede sayfalar yolcular arasında coşkuyla elden ele dolaşıyordu. Ancak o zaman şairin nedenli alçak gönüllü olduğunu anladım. Ününün ayırıcılığına değildim. Daha sonra Ankara'da bir kitapevinde yaratıcı katkılarını gördüğümde daha da etkilendim. Ören'deki gün batımlarına, şiirlerini okumaya ve bana güç ve umut vermesi için güzel söze dökülmüş bilgeliğine ne çok sıklıkla dönüyorum. Oğuz, "ekmek su gibi özledim seni."

KATILIMCI LİSTESİ

**ULUSLARARASI TÜRK MASAL DÜNYASI VE
DOĞUMUNUN 100. YILINDA OĞUZ TANSEL SEMPOZYUMU
KATILIMCI LİSTESİ***

ADIGÜZEL, Ömer (Doç. Dr., Ankara Üniversitesi), Türkiye
AKKAYA, Nevin (Doç. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi), Türkiye
AKYÜZ, Emine (Arş. Gör., Ankara Üniversitesi), Türkiye
ALTUNTAŞ, İlke (Arş. Gör., Ankara Üniversitesi), Türkiye
ARNAUT, Fedora (Doç. Dr., Kiev Milli Taras Sevcenko University), Ukrayna
ASLAN, Canan (Doç. Dr., Ankara Üniversitesi), Türkiye
ATEŞ, Kemal (Ankara Üniversitesi), Türkiye
AYVA, Aziz (Yrd. Doç. Dr., Necmettin Erbakan Üniversitesi), Türkiye
BAHAR, Mehmet Ali (Arş. Gör., Gazi Üniversitesi), Türkiye
BAŞ, Bayram (Doç. Dr., Yıldız Teknik Üniversitesi), Türkiye
BOLD, Valentina (Prof. Dr., University of Glasgow), İskoçya
BULUT, Sevilay (Arş. Gör., Ankara Üniversitesi), Türkiye
ÇEVİK, Mehmet (Yrd. Doç. Dr., Aksaray Üniversitesi), Türkiye
ÇILDIR, Burcu (Arş. Gör. Dr., Erzincan Üniversitesi), Türkiye
DİLİDÜZGÜN, Selahattin (Prof. Dr., İstanbul Üniversitesi), Türkiye
DOĞAN GÜLDENOĞLU, Bilge Nur (Arş. Gör., Ankara Üniversitesi), Türkiye
DRYGA, Iryna (Doç. Dr., Ukrayna Milli Bilimler Akademisi), Ukrayna
ERDEM, Haluk (Prof. Dr., Ankara Üniversitesi), Türkiye
EWERS, Hans-Heino (Prof. Dr., Johann Wolfgang Goethe Universität), Almanya
FILIPOWSKA, Sylwia (Dr., Instytut Orientalistyki Uj), Polonya
GÜLÇİÇEK ESEN, Demet (Arş. Gör., Ankara Üniversitesi), Türkiye
GÜNER, Günay (Dil Derneği), Türkiye
KANAT SOYSAL, Özlem (Arş. Gör., Ankara Üniversitesi), Türkiye
KARADAĞ, Metin (Prof. Dr., Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi), Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
KARAGÜL, Sedat (Arş. Gör., Ankara Üniversitesi), Türkiye
KARAMAN KEPENEKÇİ, Yasemin (Prof. Dr., Ankara Üniversitesi), Türkiye
KAVCAR, Cahit (Prof. Dr., Ankara Üniversitesi), Türkiye
KAYA, Zekeriya (Ankara Üniversitesi), Türkiye
KOÇ, Kevser (Yrd. Doç. Dr., Gaziantep Üniversitesi), Türkiye
KOÇMAR, Yonca (Arş. Gör., Ankara Üniversitesi), Türkiye

* Katılımcılarımızın soyadlarına göre abecesel olarak sıralanmıştır.

KUTLU, Muhtar (Prof. Dr., Ankara Üniversitesi), Türkiye
LÜLE MERT, Esra (Doç. Dr., İnönü Üniversitesi), Türkiye
MEMMEDOVA KEKEÇ, Elmira (Doç. Dr., Azerbaycan Milli Bilimler Akademisi), Azerbaycan
OH, Eunkyung (Prof. Dr., Dongduk Women's University), Güney Kore
OZAN, Meral (Doç. Dr., Abant İzzet Baysal Üniversitesi), Türkiye
ÖNCÜ ÇETİNKAYA, Bedriye (Prof. Dr., Ankara Üniversitesi), Türkiye
ÖZBAY, Murat (Prof. Dr., Gazi Üniversitesi), Türkiye
ÖZCAN, Mesut (Munzur Dergisi), Türkiye
ÖZDEMİR, Emin (Ankara Üniversitesi), Türkiye
ÖZNUR, Şevket (Doç. Dr., Yakın Doğu Üniversitesi), Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
ÖZTÜRK, Ali Osman (Prof. Dr., Necmettin Erbakan Üniversitesi), Türkiye
SAĞLAM, Yılmaz (Doç. Dr., Gaziantep Üniversitesi), Türkiye
SALTIK, Olcay (Dr., Anadolu Üniversitesi), Türkiye
SEVER, Sedat (Prof. Dr., Ankara Üniversitesi), Türkiye
ŞEN, Erhan (Arş. Gör., Ankara Üniversitesi), Türkiye
ŞERİF, Babahan (Prof. Dr., Uluslararası Antik Dünya İlmî Akademisi), Özbekistan
ŞİRİN, Mustafa Ruhi (Çocuk Vakfı), Türkiye
TANSEL, Aysıt (Prof. Dr., Orta Doğu Teknik Üniversitesi), Türkiye
TUNCER, Hüseyin (Yrd. Doç. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi), Türkiye
ULAŞ, Dilber (Doç. Dr., Ankara Üniversitesi), Türkiye
ÜNLÜ AYDIN, Yücel (Okt., Orta Doğu Teknik Üniversitesi), Türkiye
YALÇINKAYA, Ozan Cihat (Ankara Üniversitesi), Türkiye
YILMAZ, Sibel (Okt., Orta Doğu Teknik Üniversitesi), Türkiye
ZAJAC, Grazyna (Doç. Dr., Instytut Orientalistyki Uj), Polonya

SEMPOZYUM PROGRAMI

1. GÜN – 20 EKİM 2016 PERŞEMBE

09.00-10.00

KAYIT

SALON A

10.00-11.15

AÇILIŞ PROGRAMI*

- Saygı Duruşu ve İstiklal Marşı

- Müzik Dinletisi

- ODTÜ Güzel Sanatlar Bölümü Tuncay DOĞU Öğrencileri
Piyanist: Cem TÜRKAY

- ÇOGEM Tanıtım Filmi

- Oğuz Tansel'e Güzelleme (Belgesel Film)

- Yönetmen: Engin AYCA
Şiirleri ve Metni Yorumlayan: Gülsen TUNCER

-Açılış Konuşmaları

- Prof. Dr. Sedat SEVER (ÇOGEM Müdürü)
- Prof. Dr. Aysıt TANSEL (Tansel Ailesi Adına)
- Prof. Dr. İlhan BAŞGÖZ
- Prof. Dr. Mustafa Verşan KÖK (ODTÜ Rektörü)
- Prof. Dr. Erkan İBİŞ (AÜ Rektörü)

* Sunucular: Güçlü Ali ÖZPOLAT ve Emre DEMİREZEN

| Uluslararası Türk Masal Dünyası ve Doğumunun 100. Yılında
Oğuz Tansel Sempozyumu Bildiriler Kitabı

1. GÜN – 20 EKİM 2016 PERŞEMBE

SALON A

Oturum Başkanı: Prof. Dr. Cahit KAVCAR

11.15-11.30

Prof. Dr. Selahattin DİLİDÜZGÜN

Oğuz Tansel'in Masallarında Dil Anlayışı

11.30-11.45

Doç. Dr. Meral OZAN

Türk Anlatı Geleneğinde Yeni Bir Üslup: Oğuz Tansel Masalları

11.45-12.00

Doç. Dr. Canan ASLAN

Oğuz Tansel'in Derleyip Yazdığı Masalların Duyarlık Eğitimi Bağlamında İncelenmesi

12.00-12.15

Dr. Kemal ATEŞ

Kayıp Bir Dilin Yazarı: Oğuz Tansel

12.15-12.30

SORU-YANIT

12.30-13.30

ÖĞLE ARASI: ODTÜ KAFETERYA ÜST RESTORAN

SALON C

Oturum Başkanı: Prof. Dr. Murat ÖZBAY

11.15-11.30

Prof. Dr. Murat ÖZBAY

Ortaokul Türkçe Ders Kitapları İçin Seçilmiş Masal Metinlerine Eleştirel Bir Bakış

11.30-11.45

Doç. Dr. Nevin AKKAYA

Oğuz Tansel'in Masal Dünyasında Değerler

11.45-12.00

Prof. Dr. Ali Osman ÖZTÜRK

Oğuz Tansel'in Masal ve Şiirlerinde Çocuk Sevgisi

12.00-12.15

Doç. Dr. Fedora ARNAUT

Gagauz Masal Türünde Diğer Türlerin Fonksiyonu

12.15-12.30

SORU-YANIT

12.30-13.30

ÖĞLE ARASI: ODTÜ KAFETERYA ÜST RESTORAN

1. GÜN – 20 EKİM 2016 PERŞEMBE

SALON A

Oturum Başkanı: Dr. Kemal ATEŞ

13.30-13.45

Yrd. Doç. Dr. Hüseyin TUNCER

Oğuz Tansel'in Şiirimizdeki Yeri

13.45-14.00

Öğr. Gör. Yücel ÜNLÜ AYDIN

Oğuz Tansel'in Şiirinde Barış ve Savaş Karşıtlığı

14.00-14.15

Prof. Dr. Sedat SEVER, Arş. Gör. Sevilay BULUT, Arş. Gör. Demet GÜLÇİÇEK ESEN ve Arş. Gör. Özlem KANAT SOYSAL

**Oğuz Tansel'in Masallarıyla Kurgulanmış Çağdaş Bir Eğitim Durumu
Örneği: Konuşan Balık ve Yalnız Kız Masalı**

14.15-14.30

Prof. Dr. Babahan ŞERİF

Oğuz Tansel Şiirlerinde Vatanseverlik Telkini

14.30-14.45

SORU-YANIT

14.45-15.00

ARA (ÇAY VE KAHVE İKRAMI)

SALON C

Oturum Başkanı: Prof. Dr. Metin KARADAĞ

13.30-13.45

Doç. Dr. Bayram BAŞ

Çocukların Söz Varlığına Katkıları Açısından Al'lı ile Fırfırı

13.45-14.00

Öğr. Gör. Sibel YILMAZ

Oğuz Tansel'in Şiirlerinde Yaşama Sevinci ve Umut

14.00-14.15

Arş. Gör. Erhan ŞEN ve Arş. Gör. Bilge Nur DOĞAN GÜLDENOĞLU

**Oğuz Tansel'in Derleyip Yazdığı Çocuk Masallarının Eğitsel İletiler
Açısından Çözümlemesi**

14.15-14.30

Doç. Dr. Iryna DRYGA

Âşık Garib'in Urumca ve Kırımca Varyantları

14.30-14.45

SORU-YANIT

14.45-15.00

ARA (ÇAY VE KAHVE İKRAMI)

1. GÜN – 20 EKİM 2016 PERŞEMBE

SALON A

Oturum Başkanı: Prof. Dr. Bedriye ÖNCÜ ÇETİNKAYA

15.00-15.15	Dr. Sylwia FILIPOWSKA ve Doç. Dr. Grazyna ZAJAC “Selim Mirza Bana Anlattı ki...” Polonya Tatarlarının Masalları Üzerine
15.15-15.30	Prof. Dr. Eunkyung OH “İyi İnsan” ile “Kötü İnsan” Karşıtlığında Oğuz Tansel’in Allı ile Fırfırı Adlı Yapıtındaki Masallar
15.30-15.45	Prof. Dr. Hans-Heino EWERS Fairy Tale National Identity and the Child
15.45-16.00	Prof. Dr. Valentina BOLD “Da Hearts’s Topography”: Scottish Portroyals of Turkish People, in Song, Story and Poetry
16.00-16.15	SORU-YANIT
16.15-16.30	ARA (ÇAY VE KAHVE İKRAMI)

SALON C

Oturum Başkanı: Prof. Dr. Yasemin KARAMAN KEPENEKÇİ

15.00-15.15	Prof. Dr. Haluk ERDEM Oğuz Tansel’in Düşünce Dünyasında Eleştiri Kültürü
15.15-15.30	Yrd. Doç. Dr. Aziz AYVA Oğuz Tansel’in Şiirlerinde ve Masallarında Mayku (Sevgili) İmajı
15.30-15.45	Arş. Gör. İlke ALTUNTAŞ Oğuz Tansel’in Derleyip Yazdığı Resimli Masal Kitaplarının Görsel ve Dilsel Özellikler Bağlamında İncelenmesi
15.45-16.00	Doç. Dr. Şevket ÖZNUR Kıbrıs Masallarının Özellikleri
16.00-16.15	SORU-YANIT
16.15-16.30	ARA (ÇAY VE KAHVE İKRAMI)

1. GÜN – 20 EKİM 2016 PERŞEMBE

SALON A

Oturum Başkanı: Prof. Dr. Haluk ERDEM

16.30-16.45	Prof. Dr. Metin KARADAĞ Oğuz Tansel'in Masallarında Halkbilimsel Unsurlar Üzerinde Dizgesel Bir Araştırma
16.45-17.00	Doç. Dr. Elmira MEMMEDOVA KEKEÇ Oğuz Tansel'in Şiirlerinde Folklorik Unsurlar
17.00-17.15	Yrd. Doç. Dr. Kevser KOÇ ve Doç. Dr. Yılmaz SAĞLAM Erken Çocuklukta Sosyo-Kültürel Diyalektik Yöntem ile Öykü Kitapları Üzerine Tartışma
17.15-17.30	Arş. Gör. Yonca KOÇMAR Oğuz Tansel'in Şiirlerinde Çocuk İmgesi
17.30-17.45	SORU-YANIT
18.00	AKŞAM YEMEĞİ: ODTÜ ÇATI KAFE-RESTORAN

SALON C

Oturum Başkanı: Doç. Dr. Dilber ULAŞ

16.30-16.45	Arş. Gör. Burcu ÇILDIR “Bir Masal Dünyasında Yaşamak”: Çocuklar ve Masallar
16.45-17.00	Arş. Gör. Sedat KARAGÜL Oğuz Tansel'in Derleyip Yazdığı Masallardaki Konuyu Zayıflatan Öğelerin İncelenmesi
17.00-17.15	Dr. Olcay SALTİK Oğuz Tansel'in Masallarında Özdeşim Ögesi Olarak Kadın Karakterlerin Sunuluşu
17.15-17.30	Arş. Gör. Emine AKYÜZ Oğuz Tansel'in Derlediği Masallarda İnsan Gerçekliği
17.30-17.45	SORU-YANIT
18.00	AKŞAM YEMEĞİ: ODTÜ ÇATI KAFE-RESTORAN

2.GÜN – 21 EKİM 2016 CUMA

SALON A

KONFERANS

Oturum Başkanı: Prof. Dr. Sedat SEVER

10.00-11.00

Emin ÖZDEMİR

Edebiyat Ne İşe Yarar?

11.00-11.15

ARA (ÇAY VE KAHVE İKRAMI)

SALON A

KONFERANS

Oturum Başkanı: Prof. Dr. Selahattin DİLİDÜZGÜN

11.15-12.15

Mustafa Ruhi ŞİRİN

Masalın Doğası ve Türk Masalının Yeniden Dirilişi

12.15-13.30

ÖĞLE ARASI: ODTÜ KAFETERYA ÜST RESTORAN

2.GÜN – 21 EKİM 2016 CUMA

SALON A

Oturum Başkanı: Mustafa Ruhi ŞİRİN

13.30-13.45

Doç. Dr. Esra LÜLE MERT

**Oğuz Tansel'in Derleyip Yazdığı Masallarda Deyimlerle Kurulu
Anlatım Çeşitliliği ve Şiirsel Söyleyiş Örnekleri**

13.45-14.00

Mesut ÖZCAN

**Oğuz Tansel'in Yayımlanmamış Mektuplarından ve Şiirlerinden
Örnekler**

14.00-14.15

Yrd. Doç. Dr. Mehmet ÇEVİK

**Anonimlik-Bireysellik Bağlamında Oğuz Tansel'in Masallarındaki
Tekerlemeler**

14.15-14.30

Günay GÜNER

Türkçenin Bilge Ustası Oğuz Tansel'in Sözcükleri ve Acunu

14.30-14.45

Arş. Gör. Mehmet Ali BAHAR

**Konuşma Eğitimi Bağlamında Tansel Masalları ve Söylem
Belirleyiciler**

14.45-15.00

SORU-YANIT

15.00-15.15

ARA (ÇAY VE KAHVE İKRAMI)

2.GÜN – 21 EKİM 2016 CUMA

SALON A	
KONFERANS	
Oturum Başkanı: Prof. Dr. Cahit KAVCAR	
15.15-16.15	Prof. Dr. Sedat SEVER Çocuğun Gelişim Sürecinde Etkileşim ve Oyun Aracı Olarak Kitap - Edebiyat
16.15-16.30	ARA (ÇAY VE KAHVE İKRAMI)

SALON A	
KONFERANS	
Oturum Başkanı: Prof. Dr. Muhtar KUTLU	
16.30-17.30	Doç. Dr. Ömer ADIGÜZEL ve Ozan Cihat YALÇINKAYA Masal ve Drama İlişkisi
17.30-17.45	ARA (ÇAY VE KAHVE İKRAMI)

2.GÜN – 21 EKİM 2016 CUMA

SALON A

SEMPOZYUM KAPANIŞ OTURUMU

17.45-18.45

Prof. Dr. Sedat SEVER

Prof. Dr. Cahit KAVCAR

Prof. Dr. Selahattin DİLİDÜZGÜN

Prof. Dr. Aysıt TANSEL

Mustafa Ruhi ŞİRİN

19.00

KAPANIŞ KOKTEYLİ: ODTÜ İKTİSADİ VE İDARİ BİLİMLER FAKÜLTESİ
A BİNASI (ESKİ BİNA) 1. KAT

3.GÜN – 22 EKİM 2016 CUMARTESİ

GEZİ*

08.30-10.00

Etnografya Müzesi

10.00-12.00

Anadolu Medeniyetleri Müzesi veya Ankara Kalesi

12.00-14.30

Hamamönü (Öğle Yemeği ve Serbest Zaman)

14.30-16.30

Anıtkabir

17.30

Akşam Yemeği (Yer: ODTÜ Mezunlar Derneği)

- Gezi katılım ücreti 10 TL.
- Müzelere giriş ücreti ile öğle ve akşam yemeklerinin ücreti katılımcıya aittir.
- Anıtkabir'e ve Ankara Kalesi'ne giriş ücretsizdir.
- 22 Ekim 2016 Cumartesi akşamı konaklama ücreti katılımcıya aittir (60 TL).

SEMPOZYUMDAN FOTOĞRAFLAR

| Uluslararası Türk Masal Dünyası ve Doğumunun 100. Yılında Oğuz Tansel Sempozyumu Bildiriler Kitabı

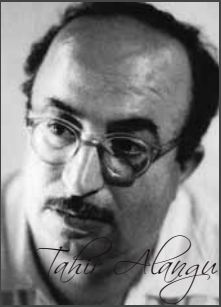
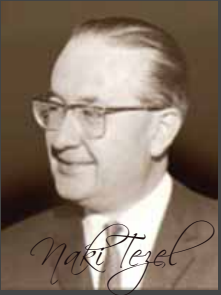
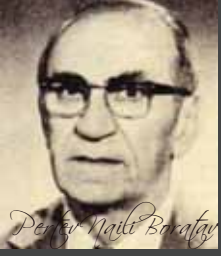
| Uluslararası Türk Masal Dünyası ve Doğumunun 100. Yılında
Oğuz Tansel Sempozyumu Bildiriler Kitabı

| Uluslararası Türk Masal Dünyası ve Doğumunun 100. Yılında Oğuz Tansel Sempozyumu Bildiriler Kitabı

Ankara Üniversitesi
Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Uygulama ve Araştırma Merkezi

Ankara Üniversitesi Kültür ve Sanat Evi (ANKÜSEV) İç Kuleli Sok. No: 42
Gaziosmanpaşa/ANKARA
Tel: (0312) 363 95 18
e-posta: cogen@ankara.edu.tr

www.cogen.ankara.edu.tr

www.oguztanselsempozyumu.com

